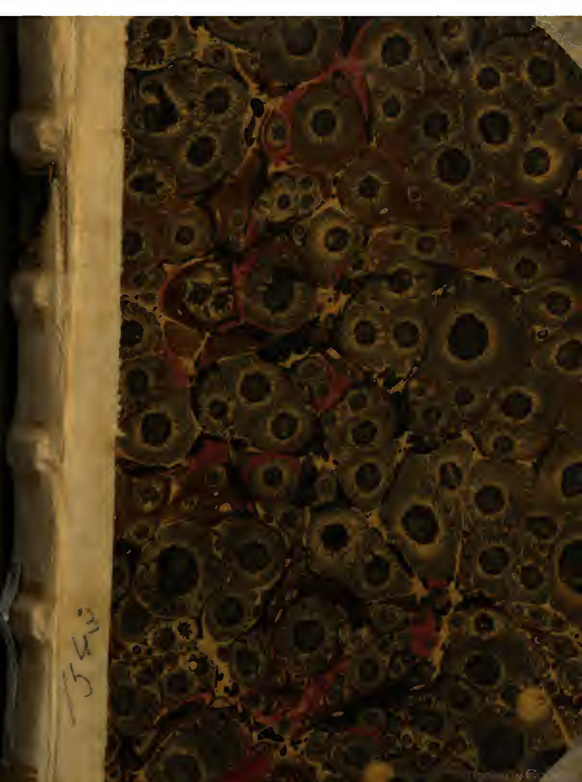

Euthymii monachi Zigaboni commentarij in omnes Psalmos è Græco in Latinum conuersi, per R. D. Philippum Saulum Episcopum Brugnatensem.

Inspice lector diligenter, & arcanæ doctrinæ thesaurum inæstimabilem reperisse fateberis.

Accessit index amplissimus rerum memorabilium.

PARISIIS,
Ex officina Ioannis Roigny, sub Basilisco & quatuor Elementis, via ad Diuum Iacobum.

1543

Paulinus Tur-

CHIVS PRAEDICATO-
riæ familiæ, beatiss. patri Clementi septimo Pontifici maximo salutem.

LLI IMPRIMIS PA-
ter beatissime, omni honore sunt prosequendi, qui diuino numine afflati, & proprij ingenij exercitatiõe, diuina nobis tradere curauerunt: quales Moyses, Dauid, Esaias, Paulus, ac cæteri canonicorum librorum scriptores: à quibus non lõgè absunt alij quamplurimi, qui eodem edocti spiritu, quæ per illos tradita sunt, pro hominis captu intellecta, vt aliis quoq; essent peruia, suo ingenio, & laboribus effecere: ceu Dionysius, Athanasius, Basilius, Chrysostomus, multíque alij, qui vitæ ac morũ sanctitate insignes, & incomparabili doctrina conspicui, eximiis actionibus, eruditissimis libris à se conscriptis Christianã Remp. illustrarunt. A quorũ lectione cessasse, & monitis recessisse maiorum omnium occasio nobis fuit. Hinc enim innumeri errores, & hæreses, hinc vitę neglectus, cõtemptus virtutum, vitiorum tyrannis, initium pa-

riter,& incremẽtum sumpsere. Quis enim horum lectioni attentius vacans, in fide recta, ac pietate nõ proficiat? animum colat? charitatem prosequatur? misericordiam, liberalitatem, iustitiam cæterasque virtutes? Auaritiam verò, inuidiã, luxuriam, iracundiam, aliosque huiusmodi animi morbos multò magis q̃ serpentes, ac mortẽ fugiat? Quo fit, vt credam nihil vtilius Christianæ Reipub. afferri posse, q̃ vt ij nobis reddantur, per quos olim Dei Ecclesia, etiam inter acerrimos aduersarios, pietatis doctrina, vitæ meritis, & numero creuisse dignoscitur. Quod sane vtinam attenderent multi nostrorum temporum, qui hoc officio commodius fungi possent: mallentque horum vertendo libros, publicæ vtilitati consulere, q̃ propria temere effundendo, priuatæ gloriæ deseruire. A quorum profectò cõsilio longè aberat Philippus Saulus Episcopus Brugnatẽsis, vir sanè priscis illis patribus, virtutum ornatu, & sacrarum literarum perítia comparãdus: qui huic saluberrimo instituto quàm maximè intentus erat. Nam si quos huic operi idoneos nactus esset, excitabat, monebat, rogabat, & quibus posset modis ad hoc compellere non omittebat. Ipse verò tanto huius rei studio tenebatur, vt dies, ac noctes summa cum voluptate in hoc insumeret. Ab hoc profectò optimo viro plura, & egregia sperare poteramus, nisi diuina prouidentia illum à nobis auocasset, fœlicitatem illi (vt meritò speramus) rectè anteactæ vitæ præmium

benignè

benignè conferens, nobis verò paterna clementia (vt puto) indulgens, ne acriores dare pœnas nostræ ignauiæ cogeremur: qui tanti viri exemplo, & monitis minus proficeremus. Hic elegantissimos cõmentarios Euthymij monachi Patris sanctissimi, & eruditissimi nuper latinos fecerat, puro quidem, ac simplici dicendi genere, quos immatura morte præuentus, in lucem edere non potuit. Ego verò, qui eius doctrinæ ac sanctitatis testis diutius fueram, studiorum comes, consiliorum conscius, nimia ipsius humanitate summa illi necessitudine deuinctus: talis amici, quo meliorem ne desiderare quidem licebat, tam sanctos labores deperire, nos verò tanto thesauro fraudari, æquo animo ferre non poteram. Conuerti me igitur ad Ioannem Matthæum Episcopum Veronensem bonorum omnium (vt optimè nosti) quammaximè studiosum, ipsum hortatus pariter, & precatus, vt tanti boni nobis author fieret: ratus, quod erit, vt hoc pacto amici defuncti sanctæ memoriæ, & viuentis iustæ mercedi, & communi omnium bonorum vtilitati quàmoptimè consulatur. benignè annuit venerandus Pontifex, vt est ad recta omnia, & honesta studia quàm promptissimus, suaque authoritate, iussu, & impẽsis effecit, vt egregium hoc opus quàmoptimè dispositũ prodiret in publicũ: opus inq̃ à nemine satis pro dignitate laudandum, si eximij vatis diuinam mentem, & intelligentiam suspicias: si interpretum eruditionem, & fidem:

 si cor-

ſi correctoris, & artificis peritiam, & diligentiam attendas. Cui verò aptius nuncupetur quàm tibi, ſi vel ipſe reſpiciaris, vel ille? Tu enim Chriſtiani populi caput es, & pater: cui & dignitate, qua inſigniris, & probitate, qua fulges, bona cuncta, & ſacra meritò ſint dicanda: cùm præcipuè humanæ, & diuinę literę clariſſimę familię tuæ Mediceæ plurimum debeant. cuius præcipuo ſtudio, & opera, denſiſſimis antea preſſæ tenebris, & quaſi ſepultæ, in lucem ſunt redditæ. Ille verò domus tuæ alumnus tot tantíſque beneficiis eſt affectus, vt neſciam magis ne ſit perſpicuum, tua benignitate ipſum eſſe, quod eſt: an nullum ſtudium illi propenſius eſſe poſſe, quàm cuncta efficere, quæ ad ſalutem, & gloriam tuam ſpectare videantur. Tibi igitur Pontifici Maximo diuinum hoc opus dicamus, & mittimus, quò tuo patrocinio & iudicio munitũ, ſecurius, & liberius omnibus ſe legendum exhibeat.

Vale.

INDEX COPIOSISSIMVS TVM VERBORVM TVM

ſententiarum memorabilium in Euthymii commentarios Pſalmorum. Numerus primus folium, alter paginam, tertius uerò uerſum indicat.

A

Beatitudo

Christi

Dauid

sensibi-

Diuitum

Per-

FINIS.

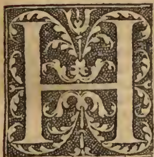
PSALMORVM OMNIVM ELENchus, ordine literario.

CANTICORVM elenchus.

FINIS INDICIS.

Euthymii mo-
NACHI ZIGABONI
interpretatio in Psalterium.

Laudatoria in Dauid, & præfatio in totum opus.

VIVS QVIDEM LIBRI autor (vt planè quod summũ est dicam)& dei filius fuit(protegam enim inquit dominus ciuitatem hãc propter me,et propter Dauid filium meũ) & pater dei. Liber enim,inquit,generationis IESV CHRISTI filij Dauid. Cætera verò (vt paucis complectar) qui post Habraam solus fuit gentium pater, qui noster Orpheus, qui primus elegans conscriptor virtutum, & primus trium personarum vniúsque diuinitatis præco:qui pastor vnà,& inuictissimus miles,propheta & rex: qui & primi regis cor, lingua fuit & calamus : cui à deo testimonium est præstitum : quíque omnes eas sibi parauit virtutes, quæcunque hominem faciunt deum, & homini ascribi possunt. Hic Iesse quidem filius,& fratrum iunior,exilis aspectu corporis,animo formosissimus:omnium prophetarum,imperatorum, legislatorum,regum fuit excellentissimus:& innumeris,præ cæteris omnibus,charismatum donis refertus:mitissimus quidem spiritu, & natura etiam modestissimus:virili præditus mente,& corpore etiam robustissimus: principem vnà atque æqualem omnibus se præbebat: magnanimus simul & comis:simplicissimus pariter ac prudẽtissimus:moribus dulcis,& acer sermone:intellectu multus, & diuino numine planè adflatus:dum in eorũ quæ sunt, seu

potius

potius in eius qui verè est, contemplatione versatur, à seipso edoctus, & doctus à deo: qui totus etiam, ac toto semper erat cum spiritu. His tamen omnibus prætermissis, seu potius breuiter in vnũ collectis: duas tantum nũc illius virtutes persequar, sapientiam scilicet & fortitudinem. & de sapientia quidem prius differemus. Ait quodam in loco profundius, magis quàm obscurius, Manus meæ fecerunt organum: & digiti mei cõcinnauerunt psalteriũ. Sapientia enim nihil aliud est, quàm harmonia quædã, & cõcinnitas dictorum, ac factorũ. Præterea inter rationales scientias, Musice optima est, & summa sapientiæ pars quæ seipsam vnà, & omnes philosophiæ partes, atq; ornaméta & sibiipsi, & aliis mutuo per se adcõmodat, & coaptat: symphoniaq; & cõcentus quidã cęteris omnibus est, & proportio. Qui igitur hanc musicen cõfessus fuerit fuisse in Dauid, vniuersas ei etiam, rerũ omnium scientias breui adscribet. obseruãdum verò est, qua ratione beatus Dauid, organo quidem manus, & faciẽdi virtutem simpliciter adscripsit: psalterio verò digitos, cõcinnitatemq; atque harmoniam. Quia scilicet organũ simplicius instrumentum est, ac magis vulgare: Psalterium verò, & ad sublimiorem scientiam pertinet, & arte indiget diligentiori. Iuxta anagogem, Manus accipiũtur, pro virtute factiua, quę vitam ac conuersationem nostram, quasi organum, sibiipsi consonã, ac bene dispositã reddat. digiti verò, considerationes ac cõtéplationes sublimiores intelligẽdæ sunt: quæ intellectuale rationis iudiciũ, quasi psalterium quoddam cõcinnant: ita vt supernè inspiretur pulseturq;, & ab alio maiori moueatur. item alibi in psalmis ait: incerta & occulta sapiẽtiæ tuę manifestasti mihi. O admirandũ dei opus. neq; enim solam visibilium cognitionẽ, sed etiam arcanorum dei scientiã edoctus est: ꝙ scilicet vnitas sit, & trinitas, & quęcunque alia ad dei incarnationẽ pertinent. & rursus alio in loco dixit: super omnes docuisti me mandatũ tuũ: de eo loquẽs mãdato quod ad actiones pertinet, in quo virtutis genere pariter primatũ obtinuit. De fortitudine verò idem ipse narrat dicẽs: exiui obuiã Philistęo, & maledixit mihi in idolis suis, ego autem exerto eius gladio, decollaui eum, & abstuli opprobriũ à filiis Israel. Tu modo considera hic, non fortitudinem tantũ, sed & multo magis animi moderationẽ. quippe

cũm multa & magna tunc, recensere posset, inimicorum scilicet copias, audaciam, arma, bellicas artes, & studia: ipsius etiam gigantis, aut potius elephantis illius arrogantiam, peritiam, vires, magnitudinem: Iudæorũ prætereà timorẽ, sollicitudinem, ipsiusq; Saul regis anxietatem: & quomodo ob vnicũ etiam Philistæum omnes erãt perterriti: dux, milites, iuuenes, senes: quomodo ipse Dauid adolescens erat & pusillus, inermis, belli ignarus: & tamen ausus sit aduersus Barbarum illum decertare: vnde interfecta tanta illa ac tali fera, facilem regi victoriam præstitit: quippe qui illius capite à reliquo corpore auulso, atque hoc ipsiusmet gigantis gladio timorem omnem dissoluit: cædes anteà fieri solitas repressit: exercitum, ducẽ, patriam, maiorum sepulchra, leges patrias, templa, parentes ipsos, & omnem deniq; ætatẽ seruauit: ipse tamen in his, nihil gloriatus est, sed singulare certamen, quod sibi fuit cum ipso Goliath, tantum modestissime narrauit. Veruntamen hic noster tantus, ac talis Dauid, ne omnia per singula persequar, negligitur à patre (qui initio exteriora tantum spectabat) & ad greges mittitur, & ad armenta: quinimmo horum etiam fœtas oues sequebatur. & pater quidẽ in terra eum abiiciebat, Deus verò desuper adoptabat, eumq; veluti regium puerum, regali, hoc est pastorali scientiæ primum vacare, inter irrationalia præparauit: vigilare scilicet, certare pro grege, periculis se opponere, contendere aduersus feras, latrones, fures, famẽ, & frigora: præire etiam & aduocare ad pascua, ad vmbras, ad fontes, ad flumina: reuocare item, & in vnum adducere, virga, voce, cantu, & fistula, delectare etiam, ac perterrere: viuendi normam præbere, & mederi. quorum omnium is est finis, vt non pinguem modo, sed vt moderatissimum etiam, & castigatissimũ gregem ostenderet. Sed quid pluribus opus est? venit paulo post vnctor: vngendus perquiritur. procedit copiosus ille, pulcher, & clarus filiorum chorus: imponitur cornu, superponitur deus: & quẽadmodũ antea pater, ipsum Dauid, sic & deus omnes alios reprobauit. Cogitur pater qui neglexerat, neglectum adducere: adduciturítaque, & vngitur ad vtrunq;: ad regnum nimirum, & ad prophetiam, cornu siquidẽ, & spiritu. Figura erant hęc saluatoris nostri Iesu Christi: qui in regẽ vngendus erat, & in deum. Quid igitur

post hæc?bellum adest à Philistæis,bellum inquam grande? quinimmo imménsum,& insuperabile. omnia tã regis,quàm vniuersæ gentis negocia in summo erant discrimine: ipse autem liberator aduenit propheta,miles pariter & Rex. Negligitur rursus atque abiicitur: & rursus ipse, patientia sua fratres, responso Saul, fortitudine Goliath, & omnes insuper,qui tunc temporis,& antea,ac postmodum fuerunt,immensa hac Gigantea pugna superauit: vnusque pro omnibus,contra omnes,supra omnes,seruauit omnes. Sed quid deinceps?Simul regnat,simul exercitum ducit,simul dirigit atque administrat? immo verò quæ reliqua sunt, ipse vnus moderatur: & exteros quidé inimicos, armis,suos vero, hoc est ipsius Saul malignos spiritus,melodia simul,ac spiritu,superat. Coronatur itaq; & laudatur ab omnibus,& supra omnes,in cantúmque ipsis etiam effectus est mulieribus: Percussit Saul mille,& Dauid decé millia.inuidetur rursus,persecutionem patitur,fugit,occultatur,circundatur,& ipse circundantem circundat,nec tamen occasioné arripit,nec belli solutionem attendit,non vlciscitur inimicum: quinimmo illum adiuuat fugiens,ac timens,non vt ipse male quippiam pateretur,sed potius,ne aduersus Saulem,aliquid eorum faceret,quæ sibi ab illo intétabantur.adeò enim contraria hęc vna temperauit,mansuetudinem scilicet,& fortitudinem,vt fortitudo in eo, maior quàm in cæteris: & mansuetudo ipsa etiam fortitudine maior consp iceretur. Quid tum? regnat: prophetias prædicit:fatetur,atque adtestatur deum, & testimonium illi perhibetur à Deo,promittiturq; ei,quòd æternam sedem habiturus sit,& hæreditate totum orbem consecuturus:ipsasque stellas,multitudine,ac pulchritudine filiorum,superaturus.Deinde (ô calamitatem, ô celerem mutationem) qui antea electus erat, repẽte efficitur adulter:qui propheta,amens:qui deo adflatus erat, insanus: qui verax, dolosus:qui pastor,latro:qui seruator,homicida. hinc consilij mutatio,& tam grandes ausus: illinc musices cessatio,& contractio spiritus: hinc & vitæ immutatio, & plurimorum malorũ mare:hinc qui numine erat instinctus,nõ modo priuatur inspiratiõe illa superna: sed & qui pater erat, orbatur liberis Et filiorum, alij quidem scelesti, & sororum corruptores:alij his etiam scelestiores,fratricidæ scilicet ac patricidæ

cidæ fiunt:& qui rex erat,errabundus fit:qui pugnator optimus,fugitiuus:qui pastor,montiuagus. omnis denique præclara illa domus,ac sedes,in terram collabitur. Hinc etiam, & fames,& tabefactio,& grauis peccatorũ pœnitentia: hinc triplex illud,& perpetuum sacrificium, oculorum videlicet nocturni fluxus ac latices:cordis contritio, & gemitus: linguæque assiduæ preces, & constans confessio. illa quidem vulnera,ista autem medicamina,adustiones,incisiones. Sed me interea hæc narrantem, penè quod inceperam, fugit,orationis propositũ,dum pluribus, quæ sese offerunt,semper detineor. Adstat rursus post peccatũ propheta prophetę,veluti medicus medico,ægrotanti, ac dubitanti: & quéadmodum antea, vnctor adstiterat, ita & nunc non modo dignitatem,sed spiritum etiam ablaturus, si in aliquo deliquisset, quod ad propriam sanationem pertineret: si vulnus celasset, si reprehendi neglexisset. Adstabat pariter,vindictæ huius minister,sicut antea custos,& adiutor validus, ita & nũc vindex terribilis Angelus, exerto gladio, & ictum inferre paratissimus, nisi ille contra se, suffragium tulisset, ac propria sententia diuinam soluisset senteutiam. Et hinc quidem aderant:ille iudicij & causæ conflictor Natham, & vindex Angelus: illinc autem ipse iudex Dauid, personarum non acceptor: & qui aduersus se tulit sententiam,qua iaculum citius euulsit, quàm suscepisset: & Deus pariter, qui cicatricem vulneri non tantum induxit,sed ipsum etiam vulnus, prorsus deleuit.neque enim tantummodo pepercit:sed & abstulit peccatum. Rursus itaque diuina gratia, & rursus spiritus:rursus soni, ac cantus: rursus supra omnes potestas: rursus promissa & pacta,tam de eius adoptione,quàm quòd de eius etiam stirpe nasci deberet Deus. Hic igitur qui multa passus est, & plura etiam, propria virtute administrauit, atque in varias incidit status sui mutationes, omnem de se historiam, omnes vitæ suæ varietates, in hoc conscripsit volumine.

Et primum quidem propositum, & primus operis scopus est,de propriis ęrumnis,ac laboribus tractare:deinde de antiquitatibus nõ Iudaicis modò,sed vetustioribus. in multis enim psalmis edisserit generationẽ,& gesta Patriarcharum, peregrinationes,migrationes,descẽsum in Aegyptũ,seruitu

tem,exitum

tem,exitum ex Aegypto,legem datam,tabernaculum,facer dotium,Numeros,Deuteronomium,Iesum Naue,distributioné promissæ terræ,Iudices,Reges, & siquid aliud est his consequens. Tertio naturalium rerum rationem tradit: de cœlo,& cœlestibus:de terra,& terrestribus : de animalibus, de elementis:& generaliter de vniuerso dei opificio. Quarto prophetia de crucis dispensatione, in hoc opere, cæteris omnibus se manifestiorem ostendit:& quæcunque ad partũ virginis,ad incarnationem,ad Magorum dona,ad fugam in Aegyptum,& illinc regressum,ad Christi doctrinam, ad miracula,& ad Synagogam pertinent : inuidiæ item & proditiones,insidiæ, captura,flagella, illusiones,Crux, manuum ac pedum cõfossiones,diuisio,& sortitio indumẽtorũ, amara potio, expiratio, sepultura, resurrectio, ascensio, sedes à dextris patris : & supra omnia, victoria & regnum,quod in cœlo,atq; in terra,sibi Christus parauit,clarissimè hîc cõspiciuntur. Quinto prophetia earum rerum , quæ post prædicta omnia contigerunt: gentium videlicet aduocatio, discipulorũ Christi gloria,miracula,prędicatio,orbis terrę subiectio,Ecclesiæ stabilitas,atque incremẽtum, Romanorum victoria, Iudæorum captiuitas , & quæcunque etiam ad secundum,& horrendum Christi aduentum,ad resurrectioné, ad iudicium, & ad vniuscuiusque retributionem pertinent. Sexto Theologia,de patre & filio & spiritu sancto. Septimo quęcunq; traduntur, de intellectualibus creaturis,de Angelis,Dæmonibus,de intellectu & anima, & de animæ motibus,& potentiis. Octauo, quæ ad morum disciplinam & ad institutionem pertinent. Nono de cogitationibus, de Dæmonum insidiis,& circuitionibus:de sanatione, & cura passionum: de pugna & certamine aduersus huiusmodi passiones. Decimo mandatorum ratio adeò hîc diligenter traditur,vt parum,aut nihil, ab Euangelicis præceptis abesse,videatur. Hęc igitur sunt argumenta psalmorũ,redacta in decem capita:quanquam & alia sint magis priuata, quæ in eis habeantur. sunt nanq; & psalmi qui laudem & gloriam dei canunt: qui gratias agunt , qui orationes fundunt & vota. sunt & consolatorij & exhortatorij . Ad hæc omnia, sunt & qui viam ad virtutem tradunt : quiq; non tantum admonẽt, hoc facere,aut illud euitare,sed & modum docent,& tẽpus.

In summa

In summa hic liber, cõmune est quoddam medicinæ promptuarium,& passionũ omnium certissimũ remedium:illiusq; verba(quod etiã valde admirandum est,& huius operis propriũ)omnibus cõgruunt atq; aptãtur hominibus. Nulla est igitur inter homines actio, nulla ratio,nulla cogitatio, cuius medicinã,hic inuenire non possis.cumulus enim & aceruus quidam rerũ est,omni plenus vitæ conuersatione:omni contẽplatione: ac veluti penu quoddam doctrinæ publicũ, vnicuiq; apta & conueniẽtia distribuit.nam & antiqua purgat vulnera,& nuper illatis celerem liberationẽ prestat.Insuper quod integrum est,sanum,syncerúmq; conseruat:multitudinem verò ipsam prorsus allicit,ac suadet suaui quadã cum delectatione,& honesta voluptate:adeò vt per blandã, & lenem illam vocem, vtilitatem & commodum latenter etiam reportemus, iuxta prudentum medicorum præcepta: qui in austerioribus pharmacis,poculũ inungi iubent melle: ita & nos apparẽter quidem,dulce ac suaue melos canimus: re ipsa verò animas erudimus, & diuinorum eloquiorũ memoriam indelebilem conseruamus.

Psalmus, sermo & conuersatio est cum deo: Angelorum allectio: alacer animæ ordo, ac status:diurni laboris quies, nocturni timoris propulsatio: iuuenum, & nuper introductorum regula:proficientium adiumentum: perfectorum solidatio:clypeus insuperabilis:ornamentum decentissimum, regibus,priuatis,principibus,populis,militib.& belli ignaris, sapientibus & rudibus, monachis & ciuibus, sacerdotibus & plebibus, habitatoribus continentis atque insulanis, agricolis,nautis, artificibus & artium ignaris, viris, mulieribus,senibus, adulescentibus: omni denique naturæ, ætati,fortunæ,proposito,& cõmuniter, & priuatim & semper, tã domi,quàm in foro,in ecclesiis,in agris,in solitudinibus, in itineribus, & omnibus in locis:& est denique sicuti aëris spiratio,aut lucis effusio,aut vsus ignis, aut quodcunque aliud eorum,quæ valde communia sunt,& vtilia. Quódque admiratione maxime dignum est,psalmorum cantus,nõ interrumpit neque distrahit ab operibus: quimmo operantibus,ipsa suauitate,ac melodia, austeritatem lenit laborum. quorũ omnium vnus est finis,vt scilicet huiusmodi discipulus,bonus,sapiẽs,efficiatur & deus.Abundè igitur diximus

quænam

quænam & quot ſint huius operis intentiones, & quanta ex his commoda conſequamur, & quis finis. Reſtat nunc vt diſſeramus, an proprius ſit hic liber beati Dauid, & ab eo ſolo confectus, an etiam ab aliis: quam appellationem habeat, quid ſit Pſalterium, quid Pſaltus: quid Pſalmus, quid Pſalmodus, quid Diapſalma, quid Canticũ, quid Hymnus, quid Laus, quid Confeſſio, quid Oratio, quid Votum, quid Canticum Pſalmi, quid Pſalmus cantici, quot ſint Pſalmi & quare tot ſint: & à quo nam fuerint collecti: quot cantores, ſeu canendi principes: quot chori, & ex quibus, & quare tot ſint chori: & ex tot, quæ nam ſit differentia Pſalterij ad alia muſica inſtrumenta: quis pſalmorum ordo: quæ nam ſit in multis pſalmis obſcuritatis ratio: quot tranſlationes ſint de Hebraïca lingua, in Græcam: & à quibus fuerint factæ: quare ſit inuentus cantus: quare cùm diuinus ſpiritus vnus ſit, aliquãdo ſingulari effertur ſermone, & aliquãdo plurali. & primò quidem de priori capite tractabimus.

Aiunt quidam pſalmos non ſolius eſſe Dauid, ſed quoſdam Idithum: alios filiorum Core: alios item Aſaph, Etham & Emam, Iſraëlitæ: vnum Moyſi, & alios Salomonis. quod manifeſtum eſſe aſſerunt ex inſcriptionibus. eoſque poſt captiuitatem dicunt ab Eſdra fuiſſe in vnum collectos. multi etiam pſalmi pro inſcriptione habent tantum Alleluia: & alij inſcriptionem ſine authore: alij etiam omni prorſus carent inſcriptione. quam ob cauſam, totum hoc opus, non pſalmos Dauid, ſed indefinite librum pſalmorum appellari aiunt: vt in actibus Apoſtolorum legimus: atque indicari, quòd totus pſalmorũ liber ſoli Dauid adſcribendus non ſit. nam quòd Pſalterium appellamus hanc pſalmorum collectionem, impropriè id dicimus: quia pſalterium propriè organi quoddam genus eſt: quod apud Hebræos dicitur Naula, à pſallendo ſic dictũ: quemadmodum oratorium ab orando: ſed huiuſmodi appellatio, ad pſalmorum librum poſt modum tranſlata eſt. qui tamẽ vel ea etiam ratione denominationem hanc ſortitus eſt, quia pſalmos continet. Alij verò (quibus ego conſentio) aſſerunt pſalmos omnes, à Dauid fuiſſe compoſitos: & quemadmodum octogeſimumoctauũ pſalmum, qui Moyſi inſcribitur, dicunt Moyſi non eſſe: quia ſi eius eſſet, ob illius antiquitatem, primus in ordine legeretur,

retur:aut saltem haberetur inter libros Moysi, sicuti habentur eius cantica:quorum vnum in Exodo, alterum in canticis,tertium in Deuteronomio reperitur: ita etiã existimandum esse asserunt,de aliis psalmis,qui aliorum inscriptiones præ se ferre vidētur:quòd scilicet ab alio cõpositi non sint,quàm à beato Dauid.eadem etiam dicunt de duobus psalmis, qui Salomonis inscriptionem habēt: quòd scilicet si essent Salomonis, aut extremo in ordine collocari debuerant,aut in libris Regum, aut Paralipomenon interseri:aut saltem alicubi de eis memoria haberi,eo modo quo cæterorum omnium eius operum ratiò habita est. Erant enim,inquit,illi,cantica quinquies mille,parabolæ ter mille: psalmorum verò eius, scriptura non meminit. Cæterum inscriptiones, Idithum, filiorum Core, Asaph, Emam,& Etham, hoc tantum volunt significare: quòd his viris,quos beatus Dauid elegerat ex tribu Leui, in duces, ac principes chororum: quosque instituerat, vt variis organis Deum laudarēt: & quorum organorum genera,apertè postremus omniũ psalmus cõnumerat:quòd his inquam viris vnusquisq; psalmorum, iuxta nominum inscriptionem, priuatim ad psallendum sit traditus: cum alij psalmi ab vniuersis cantoribus, atque in commune canerentur. illi igitur psalmi, qui priuatim ab aliquo eorum decantati sunt,cantoris sui inscriptionem retulerunt. quod etiam manifestius fit, ex his quæ in libro Paralipomenon legimus. Cecinit, inquit, canticum hoc in manu Asaph.quin etiam ab inscriptione psalmi XXXVIII. quæ huiusmodi est. In finem Idithum canticum ipsi Dauid. Compositum quippe fuit id canticum à beato Dauid, & ab eo traditum Idithum, vt illud caneret. Psalmus etiam XLIII. sic inscribitur. In finem filiis Core,psalmus ipsi Dauid. Prætereà psalmi omnes, qui aliorũ inscriptiones habēt,non per genitiuum casum, sed per datiuum inscribuntur: quæ res abundè indicat,psalmos quidem à beato Dauid fuisse cõscriptos; sed illis cantoribus,priuatim traditos ad canendũ. Quòd si quis contrà, illud dicat:plures etiam esse psalmos, qui in inscriptione habent nomen Dauid, in tertio casu:vi-

delicet Psalmus ipsi Dauid:replicabimus multos esse etiã qui per secundum casum inscripti sunt:videlicet Psalmus ipsius Dauid:quod tamen in aliis nominibus non reperitur, vt sciamus quòd ab ipso quidem Dauid conscripti sunt, non ei dati aut oblati. hoc enim differentiam introduxit. Ille autẽ Psalmus qui Moysi inscribitur, huiusmodi habet inscriptionem. oratio ipsi Moysi homini Dei. quæ inscriptio docere videtur, quòd ille Psalmus, iis congruat, qui per diuinam aquam, hoc est per salutare lauacrum baptismatis, homines Dei effecti sunt. Moyses quippe interpretatur, assumptus ex aqua . ex aqua verò assumuntur omnes qui baptizantur. vnde etiam Dei homines merito cognominantur. Eos verò Psalmos, qui Salomonis dicuntur, in Christum fuisse compositos reputamus. Salomon nãque interpretatur pacificus. verùm quis nam alius, tam fuit pacificus, quàm Christus, qui natura ipsa pacem habet? pacem enim inquit, meam do vobis, pacem meã relinquo vobis. De Psalmis qui sine inscriptione sunt, illud imprimis sciendũ est, quòd multa Hebræorum exemplaria, coniunctum habent secũdum Psalmum cum primo: cum apud eos non sit numerus in Psalmis. secundus autem sine cõtradictione, conscriptus fuit à beato Dauid. cuius rei testes habemus apostolos, in Actibus dicentes ad Deum. Tu qui per os Dauid pueri tui, dixisti. Quare insurrexerunt gentes &c. Vnde etiam demonstratur, primum Psalmũ pari modo ipsius esse Dauid. Quòd si primum & secundum Psalmum, qui carent inscriptione dicimus esse Dauid, consequenter alij omnes, qui sine inscriptione sunt, eiusdem erunt: sicuti inter cæteros esse scimus Psalmum nonagesimumquartum : vt attestatur apostolus in epistola sua ad Hebræos, dicens. Iterum quandam determinat diem hodie, in Dauid, dicens post tantum tempus: hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Psalmi quoque qui sunt sine nomine eidem adscribendi sunt, vt docet beatus Stephanus protomartyr, in actibus dicens ad Iudæos: vsque ad dies Dauid, qui inuenit gratiam coram Deo, & petiit, vt inueniret tabernaculum Deo Iacob. quod dictum manife-

stè

stè sumptum est, ex Psalmo c x x x i. qui authoris caret nomine. Simili modo etiam Psalmi, qui loco inscriptionis habent Alleluia, ipsius Dauid reputandi sunt. siquidem eorum primus qui est c i i i i. manifestè ab eo fuit compositus, vt legimus in libro Paralipomenō. ratio autem quare psalmorum aliqui carent inscriptione, videtur ea esse: quia non in vnius tantum gentis nomine, vnusquisque eorum dictus est. quòd verò sint sine nomine, ea videtur esse ratio: quia in ipsum dominū dicti sunt. quòd habent Alleluia, ratio est, quia gratiarum actiones, & laudes in Deum continent. verùm de his hæc dicta sufficiant: tempus est, vt de cæteris etiam tractemus. Psaltus quidem Deus est qui canitur. Psalmus verò poëma, & carmen quod de eo canimus: Psalmodus, poëta est qui hæc conficit carmina: & Psaltodus, chorus canentium Psalmos: Diapsalma, mutationem sententiæ, aut cantus significat: aut pausam, seu interiectionem quandam pulsationis, vel fulgorem, atque illuminationem diuini spiritus, quæ tunc canentibus apparebat. scribebantur enim omnia hæc ab eis diligenter. Psalmus proprie est illud carmen, quod simul cum Psalterij instrumento suaui voce profertur. Ode seu Canticum, vox quædam est musica cum harmonia, solo ore prolata. quanquam improprie ipsum etiam canticum sæpenumero Psalmus dicatur. est autem Canticū Psalmo antiquius. Moyses quippe Cantici author fuit, illiúsque vsus vsque ad beati Dauid tempora perseuerauit: qui primus omnium cœpit Psalmos conscribere. nam & si antea Psalterij instrumēto vteretur, illius vsus, & sine arte vlla erat, & admodū vulgaris. ad solos enim greges mulcendos pulsabatur. Dauid igitur huiusmodi instrumentum sapientius coaptauit, & illius vsum ad Deum transtulit. Hymnus verò est diuinæ gloriæ, extensior atque amplior quædam laus. nam cum laudis nomen simpliciter dicimus, vulgariores ac breuiores laudes significamus. Confessio etiam amplum quoddam testimonium est, & fides, qua aut bona quæ recepimus fatemur, aut mala quæ commisimus. Porrò oratio preces significat, & votum promissionem,

omniáque ad Deũ pertinent. Quid itaque fit Pſalmus, & quid Canticum, abundè diximus. Canticum autẽ pſalmi tunc eſt, quando muſice per organicũ inſtrumentũ prius diſponitur, & deinde conſequitur vox ore emiſſa, quæ ſecundum occupat locum. Pſalmus verò cantici tunc dicitur, quando eius quod nunc diximus cõtrarium fit. Iuxta Anagogem, ac moralem ſenſum; pſalmum tunc canimus, quãdo corpus noſtrũ quaſi Pſalterij inſtrumentum intendimus, & per bona opera quodãmodo ipſum palpantes, bonas ac concinnas actiones perficimus, quanquã ad altiores cõtemplationes nondum aſcenderimus. Oden verò aut canticum canere tunc dici poſſumus, quando abſq; vllis operationibus veritatis tãtũ myſteria cõtemplamur, effecti iam in ea re admodum exercitati: & cãticũ pſalmi quando præcedentibus bonis actionibus, in contemplationem deuenimus: iuxta quod dicitur, cõcupiſti ſapientiam: ſerua mandata, & dominus tibi eã miniſtrabit. Pſalmũ etiã cãtici tunc verè canimus, quãdo cõtemplatione, occulta quædã quæ ad mores pertinent, nobis reuelante, nos in eorũ operationẽ procedimus. Hac ratione fortaſſis Pſalmi primo loco, & deinde cantica collocata ſunt: cũ deceat vt per actiones ad cõtemplationẽ accedamus. multa enim Cantica habentur circa finem libri: verùm vbi gradus eſt, ſeu aſcenſus, illic nuſquam eſt Pſalmus, neque etiam coniunctus cum cantico. ſancti enim viri in aſcenſionibus contemplationi tantum intenti ſunt.

Sunt qui Eſdram, & alij qui Ezechiã dicant, pſalmos in vnum collegiſſe, qui centenario & quinquagenario numero continentur. In quo numero & quinquagenarius numerus Pentecoſtes dictus, atq; ab Hebræis veneratus, cernitur per hebdomadas hebdomadarũ perfectus. i. ſeptenario multiplicatus. & trinitatis pariter contemplari poteſt myſteriũ, addita videlicet vnitate propter vnã quę eſt in tribus perſonis vnitatem. Cantorum quatuor erant principes quatuor choris præfecti, ob totidem mũdi Climata, ad quæ Pſalmorum voces peruenturæ erant, vnuſquiſque autem chorus, ex duobus & ſeptuaginta cãtoribus conſtabat: vt quidam retulerunt ſe apud Hebræos

bræos legisse,iuxta proportionem ac numerum lingua-
rum quæ in Babylonicæ turris ædificatione,confusæ seu
potius diuisæ fuerût.futurum enim erat,vt omnis lingua
huiusmodi psalmos decantaret. Et alij quidem cantorum
tuba,tympano, organo,cymbalis,lyra,aut cithara, dulce
ac suauiter canebant:Dauid verò regium Psalterij instru
mentum tenebat. tubæ,syringæ,ac fistulæ inflantur: ly-
ra & cythara intenduntur: cymbala & tympana pulsan-
tur, & alia quæcunque sonum potius habent quàm vo-
cem: Psalterium verò (quod etiam alicubi Cynniram &
citharam & lyram appellant) ad id genus instrumento-
rum pertinet, quæ intenduntur. Est tamen instrumen-
tum hoc rectum, & supernè causas habet vnde emittat
voces: ea nimirum ratione, vt addiscamus & nos, recti
consistere, supernáque ac cœlestia meditari:atque vt hoc
pacto efficiamur spirituale Psalterium, consentiente in-
tra nos in vnum,anima & corpore: ipsoque sancto spiri-
tu, veluti peritissimo quodam artifice, pulsante nos, ac
percutiente. decem verò claui in ipsius Psalterij brachio
circumuoluti intendebant chordas, eásque remittebant
ad ipsius modulantis arbitrium,ac concentum. Et dexte-
ra quidem manus plectrum tenebat, sinistra verò desu-
per contrectans & circunferens clauos,grauem, aut acu-
tam,seu etiam mixtam vocem reddebat. decem prætereà
chordas, vocibus sibi inuicem contrariis habebat. ex quo
docemur,oportere nos, ex decem sibi mutuò aduersan-
tibus chordis,ex quinque nimirum animæ potentiis, &
ex quinque corporis sensibus,harmoniacum & concinnũ
cantum in hac vita Deo præludere.

Psalmorum ordo ille amplius non est, qui à principio
fuit,quando fuere conscripti: nec tamen casu, aut fortui-
to huiusmodi ordo datus est:sed potius ex dispensatione
diuina: quæ consequentiæ temporum nullam habuit ra-
tionem. nam quemadmodum in artibus, tam factiuis,
quàm rationalibus, alia est instrumentorum & canonum
inuentio & ordo, atque alius etiam eorum vsus, iuxta
ipsa tempora nimirum aut varias rerum rationes, (alius
enim fortassis medicus primum incidit,alius pharmacum

 præstat,

præſtat, & vngit:alius,ſimiliter hic primum perterret, ille conſolatur:quippe cum artifici ordo curæ non ſit, ſed illud primũ ab eo iudicetur,quod vi ac virtute ſua,nouit eſſe præcipuum,& vulneri cui applicatur conferre:quam rem,ordinẽ abſque ordine ſolemus appellare) ſic & ſummo huic noſtro artifici ſancto ſcilicet ſpiritui, curæ fuit, non quod ad hiſtoriam , ſed quod ad legentium vtilitatem pertineret:atque vt hæc animæ noſtræ imago (vt ita dicam)aut ſtatua,ad mores ſculperetur , ad pulchritudinem expoliretur,ac tandem formaretur in Deum:ob hãc cauſam propheta, in primo quidem pſalmo ab impietate primum nos ſeparat, & à peccatis: in ſecundo autem ſubdemonſtrat, cuius hæreditas ſimus , cuique adhære[illegible] , & adiungi nos oporteat:in tertio prædicit inſidias , & congreſſus inimici,aduerſus eos qui Deo coniuncti ſunt : deinde ſanationes,& curas paſſionũ,quæ in nobis inſunt & calamitatũ ſubiicit. eſt & alia præterea huius ordinis ratio. Iudæis enim Deum olim negligentibus,omnes patrij mores, prorſus penè obliuioni dati ſunt. vnde quamplurimi ſacræ ſcripturæ libri,eorum ignauia perierunt. Cũque Eſdras ſeu Ezechias,quiſquis eorum fuerit, vtilitatis publicæ certe ſtudioſus ,huiuſmodi pſalmos , non tamen vna omnes , ſed ſingulares ac diſperſos reperiſſet, collectos poſteà,& in vnum compoſitos,eo ordine quo reperti ſunt , ita in publicum edidit , habita temporis ratione, non quo confecti ſunt , ſed quo inuenti . Illud etiam dici poteſt quòd Pſalmi , non iuxta tempora , ſed iuxta dies, quibus primum compoſiti ſunt, ita poſteà in vnum ordinati fuere. Quod dicimus,manifeſtius fiet ex his quę ſubiiciam. Chriſti conceptio,tempore primum fuit:poſtmodum natiuitas:deinde impoſitio nominis , & circunciſio: poſt hæc adductio in tẽplũ & hypanteſis,hoc eſt obuiatio quã latini purificationẽ virginis appellant.demum poſt triginta annos,baptiſmus & manifeſtatio domini:deinde doctrina,miracula,paſſiones:& poſtremo reſurrectio. verùm apud nos feſtiuitates iſtæ,alio ordine,atque alio interuallo celebrãtur. Primo enim cõceptionem ac deinde ſtatim reſurrectionẽ celebramus. Vides quãta ſit tẽporis

feſtiuita-

festiuitatum distantia, & dierũ coniunctio. rursus Assumptio, transfiguratio, natiuitas: & deinde postrema omniũ apparitio ac manifestatio celebratur. vides quanta sit rerum diuersitas. ordo quippe dierum in mensibus seruatus est, rerum autem valde disiunctus: & factus est ordo quidam, quasi sine ordine.

Sed tempus est vt iam deinceps doceamus, quænam sit obscuritatis ratio, quę in multis psalmis reperitur: & quot translationes sint, ex Hebraica lingua in Græcã: & à quibus factæ. Quòd igitur tam multa in veteri scriptura obscura inueniantur, in causa sunt figuræ, quæcunque Christum, illiúsque actiones, & nouam gratiam præsignabant. Omnia quippe hæc quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, prophetæ de industria obscure ad modum pertractarunt: ne si inuidentissima illa Iudæorum gens, futuram primogeniti Israëlis ruinam, & gentium adoptionem cognouisset, sacros libros vbi hæc prædicta sunt, omnes igni tradere atque eorum memoriam obliterare studeret. neque enim aliquando sustinuissent tanta aduersus se ferri testimonia. vnde non mediocre damnũ posteris illatum fuisset. quod Dei consilium quodam in loco vnus prophetarũ nobis indicauit, dicens ex persona Dei ad Iudæorum gentẽ. neque credidisti, neq; à principio aperui tibi aures. nouerã enim quòd inobediẽs non pareres. Prætereà obscuritatis alia etiam est ratio, Idioma scilicet Hebraicæ linguæ diuersum à Græca. variis enim ac multiplicibus loquendi modis prophetæ sępenumero vsi sunt, (quãquam non sic semper) adumbrate etiam multa dixere, ob incredulitatẽ, & duritiem auditorum: quæ tamẽ paucioribus, ac sanctis viris reuelata sunt, quæque à solo rerum exitu ac fine rectè iudicantur. Postremo etiã illa addatur ratio, quòd de prima ac propria Hebraica lingua in aliam, antiqua omnia legimus translata. omnis autem lingua, in aliam cõuersa, vt plurimum, difficultatem atque obscuritatem generat.

Translatio ista facta est, tẽpore quo Ptolemæus Philadelphus, regnum Aegypti administrabat. septem enim fuere translationes veteris testamenti. Prima à LXX. vi-

ris facta qui Hebræi erant & electi fuerunt, iuxta numerum septuaginta seniorum quos elegit Moyses. Hi igitur, commemorati regis hortatu, ad hanc prouinciam designati, in vnam per omnia interpretationē conuenere. Secunda Aquilæ Synopensis. Hic Græcus fuit, atque è Ponto, & Hierosolymis baptizatus: deinde cùm offensus inimicúsque effectus esset quibusdam Christianis, spreto baptismate, Iudæis se adiunxit, & scripturam transtulit sub Hadriano Imperatore eo qui lepram passus est. c c c. & x x x. annis post translationem L x x. Hic itaque iratus Christianis, multa peruertit. Tertiam fecit Symmachus, patria Samaritanus: qui cum apud suos, quantum honoris optabat non assequeretur, Iudæos adiit, & rursum circūcisus, in Samaritanorū offensam, sacram interpretatus est scripturam, sub Seuero Imperatore. Qui etiam vt Iudæis placeret, quæcunque ad Christum pertinebant, non sanè transtulit: annis sex & quinquaginta post editionem Aquilæ. Quarta fuit Theodotionis Ephesij: qui cum ex Marcionis hæresi esset: aliquādo offensus suis cohæreticis, propriam interpretationem edidit, sub imperatore Commodo. Quinta certum non habet authorem, inuenta est autem in Hiericho, dolio operta, sub Caracalla imperatore. Sexta sine authoris nomine reperta est Nicopoli, apud Actium, sub Alexandro Mamea imperatore. Septima prodiit à Luciano magno eremita & martyre: qui omnibus his editionibus visis, & cum Hebraica veritate diligentissime, & magno cum labore collatis, propriam editionē nihil mancum, & nihil habētem superfluum Christianis tradidit: quæ apud Nicomediam, manu eius cōscripta, reperta est, in turre quadam apud Iudæos calce illita, post ipsius Luciani certamen, & post persecutionem quæ à Diocletiano & Maximino facta est, sub magno Imperatore Constantino. hæc cum L x x. Interpretum editione consentit, & quæ ab aliis deprauata fuerāt, reprobauit. Illud autē omnibus manifestum est, quod quēadmodū greges fistula, sic etiam multi hominum aguntur, & mulcentur carminibus. inter homines autē multomagis fœmina quàm vir: nec minus

etiam is qui immaturæ est ætatis, quàm qui senio confe-ctus: aut qui ferocior est, quàm qui mitior: aut docto in-doctior, & in ipso quidem homine, alia est rationalis ani-mæ pars, & alia irrationalis ac ferina: quas omnes ta-men, voluptas vincit, ac superat. hac igitur de causa psalmorum cantus introductus est, per quem vtilitas, quę ab ipsis psalmis prouenit, humanis animis veluti per fibu-lam quandam adnectitur & coniungitur: ipso scilicet can tu, quasi melle quodam, alterante, ac moderante, spiri-tualis medicinæ austeritatem, & vtilia dulcibus condien-te. nam quod gratum est, id iucundius recipitur, & con-stantius retinetur. Hæc est igitur prima cantus ratio. Se-cunda verò illa est, quia inani, ac falsa voluptate Dæmon hominem perdiderat, cogitauit Deus per eãdem artificio-sè dispositã, illum rursus saluare. Tertio cantus ad mutu-am concordiam, & dilectionem inuentus est: vtpote qui possit, vt canentium voces, ita & eorum animos, in vnum cõponere. quid enim est quod ita inimicitias generet, vt cantus amicitiam & amorem conciliat? ille videlicet can-tus, qui à singulis, atque ab omnibus, pro singulis, & pro omnibus, communiter offertur Deo. aut quisnam adeò est immitis, & ferox, qui illum possit inimicum ducere, quem sciat Deum pro se placasse? Multam prætere vim harmonia habet & cantus, vt possint & bonos mores pa-rare, & labantes aut perditos dirigere, atq; in melius com ponere. Legimus etiã apud antiquos authores, varia fuis-se cantuum genera, ita vt alij casti essent & temperati: alij amatorij: alij etiam bellici: sic & pacifici, & mœsti ac lu-gubres: alij denique robur, & alij hebetudinem præstan-tes. Aiunt enim Pythagorã, adulescentis immodice aman-tis, mutatis tibiæ modis, amorem simul mutasse: & alium gladio insilientem pari modo molliisse ac compescuisse: & Timotheum in cœna, atque inter voluptates, dum can-tum quendam caneret, qui orthius dicebatur, animum fe-runt Macedonis excitasse, atque effecisse, vt arrepta ar-matura protinus exiliret. adeo enim humana natura can tibus familiaris est, eísque delectatur, vt vagientes etiam infantes, his solis compescantur. canunt quippe illis nutri

ces

ces pueriles Nænias, quibus eorum oculi sopiuntur. Viatores prȩterea, sæpius de media die fatigati, itineris laborem, cantu ac carmine consolantur. omnes etiam artifices operãdo cãtant: quasi operantis animus carmine mulceatur, & canendo facilius molestias omnes perferat ac labores. Sed quid opus est rationales homines percẽsere, quando irrationalia ipsa, equi nimirum, tuba ad prælium parentur? & oues fistulam sequantur? ac tunc magis gaudeant, & pinguescant? & feris multis cantus & carmina, solatio sint? multis etiam ea satis sint pro plagis, aut laqueis? ipse siquidem Vnicornis pulchritudine ac cantu superatur.

Verùm ij qui diuina, doctius ac sublimius interpretati sunt, aiunt per cantum organicum concinnitatem animæ significari. animæ autem concinnitas est consonantia quædam, & concentus illatum partium, & potentiarum quæ intra animam sunt: de qua latius dicemus. Consonantia enim est harmonia rerum differentium quidem per sese, sed in vnam postea consentientiũ & conuenientium melodiam. hoc autem videre licebit, quando præcipuè consonantiarum rationes, interioribus animæ partibus congruerint: & aliud quidem in primo sit ordine, & tantummodo imperet, nunquam seruiat (rationalem partem dico) aliud autem (pars scilicet Irascibilis) medium locum habeat, & regatur à primo: ipsum autẽ posteriori imperet: quòd verò extremum teneat locum, pars sit Concupiscibilis, quæ tantum pareat, nunquam imperet. tunc siquidem animæ consonantia inueniri poterit: Rationalis dico partis ad Irascibilẽ: vt eius chordæ, quæ Hypatæ dicitur, ad Mesem. hanc enim supremam & grauissimam vocem appellant, quæ seruat consonantiam Diatessaron. similiter & Irascibilis ad Concupiscibilem: vt Mesæ chordæ, ad eã quæ dicitur Nete: hanc autẽ altissimã atque acutissimam vocem nominant, quæ est Diapente. eodem modo etiam Irascibilis ad Cõcupiscibilem, vt chordæ illius, quam Hypatem diximus ad Netem. hanc siquidem vocẽ, quæ de grauissima, acutissimaq; cõficitur, Diapason appellant. Quod si par est, non loca, aut nomina attendere, sed

vim potius ipsam sequi, & rerũ efficaciã: Rationalis pars sanè potius Mese appellanda est: eo quod ad Irascibilem, quasi ad chordam Netem (hæc enim acutissima est & concitatissima animæ pars) eam ratione consonantiæ habeat, quæ est Diapente: & ad concupiscibilem, vt ad Hypatem (hęc enim laxior est & mollior) rationẽ eam seruat quæ est Diatessaron: intensionemq; illius, & huius remissionem coaptat atque concinnat: qua mixtura, optimã harmoniam perficit.

His itaq; sic præmissis, restat vt dicamus, quomodo diuinus spiritus vnus cum sit, aliquando singulari numero, dicatur: vt illud, spiritus domini super me: propterea vnxit me. item spiritũ sanctum tuum ne auferas à me: item & spiritu oris eius omnis virtus eorũ: & aliquando plurali, spiritus inquit prophetarũ prophetis subiecti sunt: itẽ requiescent super eum septẽ spiritus. manifestum est autem spiritum quidem vnum esse, quemadmodum & vnum artificem, instrumenta autem plura. Organa enim artificis fuerunt prophetæ. vnde & variæ sunt organorum voces ac soni. nec tantum in variis instrumẽtis varia hęc esse reperiuntur, sed in vno atque eodem multiplicia ac diuersa: artifice scilicet hęc laxante, illa intendente, alia immutante, alia etiam miscente ac temperante. Omnia verò & singula spiritus organa definiri nõ possunt: cum nulla sit indiuiduorum cognitio: possunt tamen eorum diuersa genera & species secundum qualitatem & quantitatem definiri: atque ideo non plus quàm septem esse dicuntur. cæterum de prophetiæ modis dicamus. Alius enim præterita narrat: alius præsentia, & alius futura prædicit: & hic quidem aliquid dicẽs, ille verò aliquid faciens: alius item manifestè, alius verò obscurè atque ænigmatice. horum etiam modorum, rursus alij sunt modi. hic per visionem, ille per auditum, alius per odoratum, alius per gustum, & per tactum alius: omnia tamen secundum intellectum. totidem enim sensus, intellectus habet, quot corpus: verùm omnes hi modi, visiones etiam appellãtur: vel quia generalior sit visionis modus, vel quia dignior. Vidit quidem Ezechiel. & vidi, inquit, & ascendebant carnes,

& extendebatur cutis. verùm & alibi audiuit: cũ ait tu fili hominis, audi eum qui loquitur ad te. alibi etiã gustauit dicens: & cibauit me illo volumine, & dixit ad me: fili hominis. os tuum comedet, venter tuus implebitur hoc volumine, summam illam nimirum, efficacissimámque ac principem partem intellectus, quæ diuinos cibos primum gustat, os: secundam verò & capaciorem admodum, mẽtem dico, ventrẽ appellans: quam volumine implendam esse dixit: quasi ex minimis spiritus sancti seminibus, multis impleri deberet diuinis eloquiis. Videt etiam & audit Esaias: quis inquit accedet ad hunc populum? & dixi, ecce ego domine. nunc igitur audiuit. alibi verò vidit. & vidi inquit, donec positæ sunt sedes, & qui antiquus erat dierum, sedit. horum autem duorum prophetarum, vt vides, alter resurrectionem, & alter iudicium, sibi partiti sunt. multa alia sunt, auditus, visus, & gustus exempla. tactus exemplum habes apud Naum: qui iuxta translationem LXX. quod alij interpretes onus Niniue reddiderunt, assumptionem Niniue appellauit: assumptionem quandam diuinam, principalioris animæ partis intelligens, non secus ac si à sancto spiritu, manibus quibusdam contrectata fuisset & formata. Verùm vt breuiter sermonem expediamus, cum cæterorum prophetarum, alij per varia acti sint tempora, & modos: atque hi quidem pauci & rarò. quippe cum per duo tantum tempora, vel modos, ad summum tres, agi eis contigerit, solus hic noster, Dei & prophetarum etiam pater, omnia percurrit tempora, & modos: & nunc quidẽ præterita dicit, nunc præsentia, modò etiam futura: & modò videt. vidit inquit Dauid dominum, aut ea quæ domini sunt: modo audit. Dixit enim inquit dominus ad Dauid: Nunc tangit. Lingua mea inquit calamus scribæ velociter scribẽtis: linguã inquam non hanc exteriorem intelligẽs: quippe cum loqui eam potius, quàm scribere par fuisset: sed interiorem intellectus linguam: quæ nouo, atque ineffabili quodam modo, ipsum spiritum tãgebat, palpabatque: eo nimirum modo, quo à scriptore tangitur, calamus: per quem, ea quę illi reuelata erant, eleganter scribebat: neque id tantum,

sed &

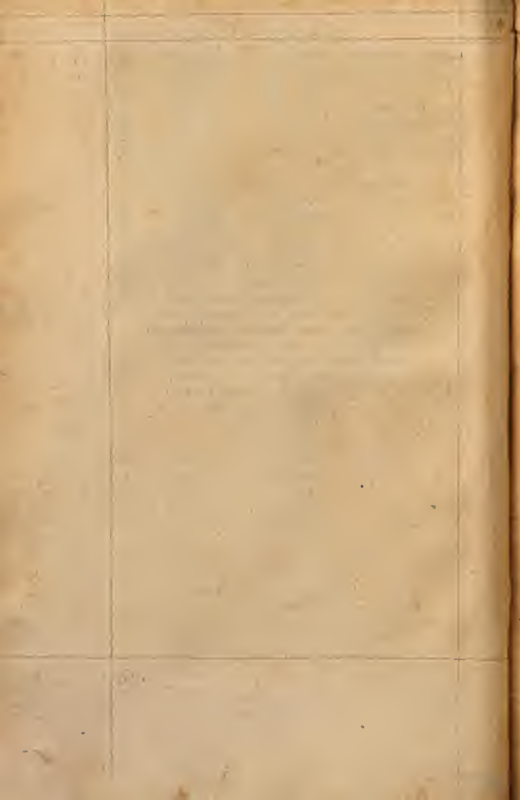
ſed & velociter id agebat. vnde & manifeſtationem prophetiæ indicat, & vehementem etiam, ac validam ſpritus concitationem dum velociſſimo ſcribæ eam cōparat. Alibi guſtum ſibi adeſſe atteſtatur dicens: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. ipſius etenim intellectus os ac fauces delectabantur, cum diuina oraculorum eloquia deglutiret, ac rurſus reuocaret. maximam enim propheta, tum deglutiendo ea, tum reuocando percipiebat voluptatem. alio etiam in loco eructaſſe dicit cor ſuum verbum bonum: vim quandam intellectus profundiſſimam, & vt ita dicam, omnium capaciſſimam ſic appellans, veluti quæ omnibus ſancti ſpiritus cibis ad ſummum plena eſſet. Rarior in eo fuit odoratus figura: ſed cæteris omnibus multò moleſtior. nam quod legimus: Myrrha & Stacte & Caſſia à veſtimentis tuis: id ab eo dictum eſt, cum aduerſus putredinem & corruptionem cicatricū ſuarum, bonum ac ſuauem Chriſti odorem præſenſiſſet. hoc pacto per omnia intellectus ſenſoria, ſcientias ac virtutes omnes ſpirituales adeptus eſt. Conditionem autem, atque habitum Prophetæ, oratione, atque ſermone ſuo clarum facit: cùm nihil differat apud eum, præſentia dicere, aut futura. ſæpenumero enim ordinem immutat, & aliquid vt iam factum narrat quod futurum eſt: contra etiam aliquādo futura pro iam factis: cuiuſmodi illud eſt. Quare inſurrexerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum &c. pro eo quod eſt, inſurgent, meditabuntur, aſtabunt, conuenient. item illud: in flumine pertranſibunt pede: hoc eſt pertranſierunt. eſt etenim hoc diuini ſpiritus peculiare, vt nihil præteritum ducat, aut futurū. cum illi omnia præſentia ſint.

His omnibus cōſideratis, accedamus ad particularem vniuſcuiuſque pſalmi interpretationem, vno tantum neceſſario & generali dicto adhuc præmiſſo: quòd non omnia dicta, vno modo interpretabimur: videlicet ſecundum hiſtoriam, aut ſecundum prophetiam, aut ſecundum allegoriam, aut ſecundum moralem ſenſum: ſed vnum, atque idem dictum, ſæpenumero variis ſenſibus ſubiiciemus,

mus. nam quemadmodum in arboribus & feminibus, plura ac varia sunt germina & vires. siquidem in arbore, & radix est, & truncus: item rami, cortex, folia, & medulla: & in feminibus, herba, stipula, aristæ, squammulæ, & fructus pro vno innumerabiles: sic etiam & multò magis in his quæ sunt spiritus: nec accusabis authorem de inuentis, sed ignosces potius in omissis. quis enim quod satis ac iustum est, digne dixerit?

In vniuersum illud etiam sit dictū, quòd possumus nobis ipsis omnes psalmos accommodare: pro inimicis Christi, Dæmones Christianorum inimicos: pro Saule etiam & Absalone, aut siquis alius est huiuscemodi tyrannus, Dæmonem pari modo, intelligentes: quos omnes in figura signatos esse intelligimus, per beati Dauid persecutorum, atque insidiatorum personas. quæ verò ipsi beato Dauid, & vncto & regi conueniunt, ea vnicuiq; nostrum accommodabimus. nam quemadmodum ille regio oleo in regem vnctus est, ita & nos oleo baptismatis ad regnum cœlorum. quæcunque autem rectè uobis congruere non possunt, ea simpliciter quasi sancti spiritus voces efferemus, huiusmodi verbis nosmetipsos sanctificantes qualia sunt quę in secundo sunt Psalmo, & in aliis similibus.

INCIPIT EXPOSITIO *Euthymij monachi Zigaboni in Psalmos, de Græco in Latinum per R.D. Philippum Saulum Episcopum Brugnatensem conuersa.*

PRimus Psalmus quemadmodum apud Hebræos sine inscriptione habetur, ita ab omnibus interpretibus est dimissus. Est autē, non moralis tantum, sed dogmatis etiam refertus. neque enim tantum admonet, ut diuinis insistamus eloquiis, sed impiorum, & aliorum de linquentium accusationem continet & supplicia.

PSALMVS. 1.

Eatus uir, qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilētiæ non sedit. Beatus propriè Deus est, vt inquit Paulus de eo dicens: quòd beatus est, & solus potens: & tamen appellationem hanc nobis indulsit, quemadmodum & illam dei. (Ego enim, inquit, dixi: Dij estis & filij excelsi omnes.) & multa alia huiusmodi nomina nobis largitus est: hoc autem beatitudinis nomē, fructus est illius perfectiōis, quæ virtute cōstat: & iuxta Greci nominis etymologiā immortalitatē significat. Et quanq̃ sub masculina voce propheticus sermo prolatus sit, fœminam tamen comprehendit: veluti totum à parte. nam secundum Apostolum mulieris caput est vir: cōiunguntur autem capiti cætera corporis membra: & quibus

Μακάρι-
ος πλεο-
νάσαντος
τοῦ.μ.ὡς
ἄνευ κη-
ρός.

communis eſt humanitas,iis etiam opera communia ſunt,& præmia. Rerum verò naturam ſecutus beatus Dauid, congruum quendam ordinem tradidit dictis ſuis.consiliũ enim quod in corde reſidet, radix eſt operationũ corporis:quemadmodum & dominus docet,intus eſſe,inquiens,ea quæ coinquinant hominem. vnde primo conſulimus: deinde conſilium firmamus: ac demum obfirmato conſilio inſiſtimus. quia etiam impius is dicitur,qui vel deum non colit, vel plures colit: & peccator ille eſt,qui licet fidelis ſit,prauis tamen ac perditis eſt moribus: & peſtis merito is dici poteſt, qui non ipſe tantum peccat, ſed morbo ſuo alios inficit. iccirco propheta beatos eos appellat,qui tria hæc vitia prorſus vitauerint:qui videlicet impiis cõſiliis(quæ aduerſus religionem in deum ſunt) nõ communicauerint, ne obiter quidem atque in tranſitu. (ita enim puto ſignificare dictionẽ, abiit,) quique cum peccatoribus in prauo aliquo opere diu nõ conſtiterint:tametſi modicum quid propria infirmitate aliquãdo ad id rapti ſint:& poſtremo,qui cum peſtilentibus hominibus non perſeuerauerint: cum his inquam qui in cõcupiſcentiis ac vitiis ſuis,conſtantiores ſunt ac ſtabiliores:& qui per cathedram à propheta ſubſignari vidẽtur. Vel aliter:cõſilium impiorum pro concilio & conuentu intelligendum, (quemadmodum Aquila & Theodotion interpretati ſunt,) viam verò peccatorum,dæmonem. nam qui in dæmone nõ ſteterit,ad Chriſtum veniet,qui dixit: ego ſum via: qua nimirum homines ad virtutem perueniunt.Item cathedrã peſtilentiæ pro doctrina non ſana.ſed quoniam ad perfectionem virtutis conſequẽdam,non ſatis eſt fugere à malo, (declina enim inquit à malo & fac bonum. Et Eſaias:ceſſate ab iniquitatibus veſtris, & diſcite bona facere.) idcirco valde conſequenter adiunxit.

Sed in lege domini uolũtas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Beatus,inquit,ille qui non modo commemoratis vitiis,non communicauit,ſed legi etiam diuinæ ſuam coniunxit voluntatem,eadem volens quæ iubet lex.hoc vnum perpetuo meditatur,eaq; meditatione, vitam ac cõuerſationem moderatur,& dirigit. hoc enim illud eſt quod per Moyſem olim nobis deus mandauit dicens: & erunt verba huius legis ſemper in ore tuo,& meditaberis ea,ſedẽs,ſurgens.& cubans:

bans: & habebis ea in manu tua, eruntque immobilia ante oculos tuos. Deinde qui fructus inde oriatur ostendit.

Et erit tanquam lignum quod plātatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius nō defluet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur. Qui ita se habet vt diximus, is instar arboris plantatus, iuxta fluenta eloquiorum dei, atque illorum doctrina perpetuo irrigatus germinabit, fructumque, (ipsas nempe virtutes) opportuno ferens tempore, folia non dimittet: hoc est humilitatem non deponet, quæ virtutes omnes, non secus ac proprios fructus, protegit atque conseruat. vel aliter, per fructum intelligere possumus, vniuersas illas diuitias quæ de spiritualibus laboribus congregantur: & per folia, virescentem spem salutis: quæ cum nunquam deficiat, omnium dolorum sensum tollit. Merito autem diuina eloquia aquis comparauit, cum non minus animæ illis irrigentur atque impinguentur, quàm aquis plantæ: vnde & Christus doctrinam suam, aquas appellauit dicens: Siquis sitit, veniat ad me & bibat: & qui credit in me, flumina viuentis aquæ fluent de ventre eius: & qui biberit de aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in ęternum huiusmodi igitur viro, deus cooperatur in omnibus. à domino enim gressus eius dirigentur, & viā eius volet valde. ipse etiā Apostolus, diligentibus deum, inquit, omnia cooperantur in bonum. Dictio etiam, omnia, hìc non ociose iacet. nam qui ad hunc vsque virtutis cumulum peruenerit, malum amplius aliquid facere nusquam sustinebit: qua ratione à deo in omnibus prosperabitur: verum cum per bona ad virtutem, in superioribus exhortatus sit, deinceps, quasi virtutis athletam oleo inungit, dum ex contrariis munit dicens.

Non sic impii non sic. Non ita florent impij, inquit, nec germinant, aut fructum ferunt, nec tantis fruuntur bonis, quantis vir ille quem beatum diximus: & dum negationem repetit, quod negatum est, magis confirmat. quomodo autem illis agendum sit, subiicit.

Sed tanquam puluis quem proiicit uentus à facie terræ. Quēadmodum irruentes venti, facile puluerem trāsferunt & dispergunt, ita & aduersarij dæmones, impios quosque facile dissipabunt. per faciem verò terræ, eius superficiem intellige: quam terræ humeros etiam appellant: eo quòd ferat ac

 susti-

ſuſtineat corpora omnia, quæ in ea ſunt: ſicuti & terræ ſinum eam partem dicunt, quæ in ea eſt magis profunda. Impios verò communicato nomine hic eos omnes appellat, quos ſuperius triplici ordine diſtingui à propheta docuim⁹. Poſſumus etiam per impios, Iudæos intelligere qui filiũ non adorant, & ſpiritu prædicationis ſanctorum Apoſtolorum per totum orbem diſperſi ſunt.

Ideo non reſurgent impii in iudicio. Vide exquiſitum ſancti ſpiritus loquendi modum: non ſimpliciter dixit: non reſurgent: ſed appoſuit, in iudicio. Reſurgent quippe & impij, non vt iudicentur, vtpote qui iam condemnati ſunt: Qui non credit in me, inquit, iam iudicatus eſt: ſed vt ſuppliciis plectantur. obſeruandum eſt autem, quòd cum Moyſes de reſurrectione nihil nobis manifeſte tradiderit, primus omnium Dauid eam apertius nos docere incepit.

Neque peccatores in conſilio iuſtorum. Peccatores hoc in loco, appellat eos, qui impij quidem non ſunt, ſed peruerſis moribus ſcatent: qui iudicabuntur ſoli, & condemnati procul à iuſtis relegabuntur. Cõſilium autem Aquila & Theodotion hìc, iuſtorum congregationem interpretati ſunt: verum iuſtos ſcriptura appellare ſolet, non eos tantum, qui in propria ac peculiari iuſtitiæ virtute exercitati ſunt, ſed omnes ſanctos generaliter, tanquam iuſtificatos à deo.

Quoniam nouit dominus uiam iuſtorum. Docet neminem poſſe deum latere. alibi etiam ait: Nouit dominus vias immaculatorũ: item alibi, Nouit dominus eos qui ſui ſunt: nam cum (vt alibi dixit) ipſe ſit via, neceſſe eſt, vt omnes videat qui per ipſum, id eſt per mandata eius, incedunt: peccatores verò quanquam non minus nouerit, quàm iuſtos, tamen veluti cognitione ſua indignos, ignorare ſimulat. hac ratione cum peccaſſet Adam, interrogauit vbi eſſet: quod obſeruauit etiam in Cain, & in multis aliis.

Et iter impiorum peribit. Virtutes iuſtorum permanent, veluti eorum diuitiæ quædam ac coronæ: peruerſa autem impiorum ſcelera atque actiones delebuntur atque inanes reddētur. actiones enim, itineris nomine, iterum expreſſit. Huic autem dicto illud Apoſtoli cõſimile eſt: Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur.

Secundæ

Secundus etiam Psalmus apud Hebræos inscriptione prorsus caret & titulo: qui prædicit autem eorum insidias, qui dominum occiderunt: uocationem etiam Gentium & Iudæorum perditionem.

PSALMVS. II.

Vare insurrexerunt gentes, & populi meditati sunt inania, astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum? Propheticis oculis furorem ac rabiem eorum perspiciēs beatus Dauid, cum lamentatiõe quadam ac fletu sermonem inchoat: Heu me, inquit, cur tanto cum furore tumultuati sunt? cur cuncta perturbarunt, ac tam grandia arrogãtes præsumpserunt facinora? Ita enim significare aiunt verbum, insurrexerunt, ij, qui ex Hebraica in Græcam linguam conuerterunt: per gentes verò, Romanos milites intellige, qui cum Pilato erant: & per Populos, Iudæos, qui cum Anna & Caipha: per Reges & Principes, Herodem & Pilatum: vt actus Apostolorum declarant: quorum alter Rex erat, & alter Princeps. Quòd si plurali numero dictiones à Propheta prolatæ sunt, iuxta Hebraicæ linguæ consuetudinem id factum est: quæ plurali numero sæpe vtitur pro singulari. vel iuxta altiorem quendam sensum, alia fortassis ratione: quia simul cum Herode Rege, aduersus Christum, alius peccati Rex diabolus armatus est: & cum Pilato Principe, multi Principes: dæmonum nimirum potestates: aduersusquas (vt docet Apostolus) nobis lucta est & certamen. nam cum ex duplici constaret Christus natura, visibili scilicet & inuisibili, duplex etiam certamen, inuisibilium inquam & visibilium inimicorum sustinuit. Meditatos verò inania dicit, pro frustra conati sunt, dum arbitrarentur posse se illum è medio tollere, qui resurrexit & viuit in æternum. Possunt etiam hæc verba aduersus solos dici Iudæos, qui sacræ scripturæ studiis incumbẽtes, in cassum eam meditati sunt: cum non intellexerint quanta in ea de Christo prædicantur.

Aduersus dominum & aduersus Christum eius. Insurrexerunt, inquit, adstiterunt, & cõgregati sunt, nõ minus aduersus patrem, quàm aduersus filium: filium inquam, qnem pater in gentium regem vnxerat. eas enim in hæreditatem illi dederat. bellum quippe, quod aduersus filium ab illis gestũ est, peruenit etiam ad patrem. pro domino igitur patrem, &

pro Christo filium, hoc in loco intelligamus. etenim pater ipse, diuina dispensationis ratione regem eum constituit. Quod si, vt in multis exemplaribus, in plurali nnmero legamus, aduersus Christum eorum, relatio illa extendenda erit, tam a l Iudæos omnes quàm ad gentes, & ad ipsos etiam dæmones. quoniam illi omne genu flectitur cœlestium terrestrium, & infernorum.

DIAPSALMA. Quid sit Diapsalma abunde diximus in procemio.

Dirumpamus uincula eorũ & proiiciamus à nobis iugum ipsorũ. Verba hęc dicta sunt veluti ex persona sancti spiritus, iubẽtis posteris fidelib⁹, vt ab idololatris Romanis, atq; ab imprudẽtibus Iudęis discedãt: & illorũ quidem seruitutis vincula dirũpant, quibus detinebãtur. horũ verò iugũ, quo propter legẽ grauabãtur excutiant, veluti onerosum ac mortiferum: & vice illius leue ac viuificum Christi iugum sumant. Quanquã & alio modo intelligi possunt, vt dicta videãtur, ex eorũ persona, qui Christum occiderunt: qui & re ipsa, & verbis, seruitutis vincula, ac subiectionis iugũ recusarũt: quibus ipso etiã iure naturæ, tam filio quàm patri, deuincti erãt.

Qui habitat in cœlis irridebit eos, & dominus subsannabit eos. Hi igitur qui à prædictis blasphemãtur, pater nimirũ, qui in cœlis habitat, & filius qui diuinitatis ratione, omniũ dominus dicitur, deridebunt & subsannabũt eos: cõuincentésq; fatuos eos fuisse, q̃ inania atq; impossibilia conati sint: & sperauerint ipsum Dominũ, quinimmo vitam ipsam, morte afficere: quodque Romani, dæmonas potius, quàm deum, & Iudæi, vmbram potius, quàm veritatem elegerint.

Tunc loquetur ad eos in ira sua. Tũc intellige locutũ ad eos Dominũ fuisse, quãdo Iudæos palam redarguit, & peruentura in eos mala prædixit: quando inter cætera dixisse legimus: vęh vobis Scribę & Pharisæi hypocritæ, quia auferetur à vobis regnum dei, &c.

Et in furore suo cõturbabit eos. Ob summã illorũ prauitatẽ propheta indignat⁹: futuras eis annũciat calamitates, perturbationẽq; & suspicionẽ eis plurimã imponit: redarguẽte aũt eos domino quẽ prophetã arbitrabãtur, par est multos fuisse perterritos. Alij verò dicũt his verbis significari calamitates, quę ex futura Romanorũ obsidiõe eis impẽdebant. Possunt

etiam

etiam de futuro iudicio intelligi, quando tanti criminis rei à Deo condemnati perpetuis pœnis subiicientur. Ira autem & furor (quem, vt Grecæ dictionis θυμὸς verior significatio postulat, indignationem, seu potius excandescentiam quis dixerit) aliquando pro eodem ponuntur, aliquando vt diuersa: ita vt excandescentia motus sit ad iram, & iuxta etymologiam, excitationem & motum significet: ira vero, iuxta eandem Græci nominis etymologiam vehementiorem, & concitatiorem ad vindictam denotet feruorem.

θυμὸς παρὰ τὸ θύειν καὶ ὁρμᾶν. ὀργὴ παρὰ τὸ ὀργᾶν καὶ σφύζειν.

Ego autem constitutus sum Rex ab eo. Sermonem nunc facit ex Christi persona. prophetarum enim mos est, & materias, & personas variare: vtpote qui veluti organa quædam, atque instrumenta ab artifice suo moderata, ea loquebantur, quæ sanctus illis spiritus subministrabat. annunciat autem Christus regnũ, quod sibi, vt homini, à patre traditũ est. Data est enim, inquit, mihi oĩs potestas, in cœlo & in terra.

Super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. A monte qui dicitur Syon totam Iudæam significauit: & sensus talis est. Ego rex constitutus sum vt doceam euangelica mandata, Præceptum domini appellans hæc mandata: vt vnam atque eandem esse sibi cum patre voluntatem ostenderet: à meipso enim, inquit, nihil locutus sum, sed quæcunque audio à patre meo.

Dominus dixit ad me filius meus es tu. Hæc verba propter æternam ac diuinam generationem dicta sunt.

Ego hodie genui te. Hæc propter carnis dispensationem. quod vero, ait, hodie, intellige vt ad distinctionem æternitatis sit dictum, vt tempus signaret: hoc est in his temporibus. genui autem posuit pro creaui. Pater nanque creaturarum omnium Deus dicitur vt earum formator & factor.

Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Cum Christus quod ad carnem eius pertinebat ex Iudæorum esset cognatione, & in propria ideo venisset, vt cognatos doceret, à suis non receptus, iure gentium nationes, vt suas sibi vendicauit, præcipue cum pater eum monuisset, vt illas peteret, & pollicitus fuisset petenti se eas traditurum. nam ex quo vt homo alia ratione factus erat filius Dei, consequenter aliqua illi deberi videbatur hæreditas.

Et possessionem tuam terminos terræ. Et potestatem, inquit, hæreditatis tuæ quæ ad terræ vsque fines pertingit. In omnem enim terram & in omnes fines orbis terræ Euangelicus sermo penetrauit. & ipse quidem pater, à propheta introducitur, monere atque instare vt filius hæreditatem hanc petat: vt ostendat quàm cuperet pater humani generis instaurationem: filius vero non immerito etiam postulare id dicitur, quando quidem & humanitatem sumpserit, & dei atq; hominũ mediator effectus sit. Erubescant igitur & cõfundantur Iudæi neminem habentes cui verba hæc accommodari possint. Quis enim alius præter Christum tantam sibi possessionem parauit.

Pasces eos in uirga ferrea. Simile est illud prophetę dicentis: eos qui sermones tuos non susceperint castigabis flagello ferreo: & significare mihi videtur his verbis propheta, Romanorum Imperium. Etenim cum Christi regnum negassent Iudæi, sub Imperio Cæsaris se esse affirmantes, Cæsaris merito potentiam sustinuerunt: à qua prorsus pene perditi sunt. Ferream vero eam dixit veluti validam ac fortem. nam & Daniel in visionibus suis ferreã eam etiã appellauit.

σκεύη. *Tanquam uasa figuli confringes eos.* Hoc loquendi modo expressit propheta, q̃ facile Iudæi, & q̃ funditus à deo perdendi essent. Alij his verbis significari aiunt Gentium salutem: pasces eos, inquiunt, in valida ac forti potentia tua: & quemadmodũ figulus vbi reproba esse viderit vasa, quæ formauit, cõterit illa: ea nimirũ ratione vt rursus igni admoueat & reformet: ita & tu domine, harum Gentiũ cogitationes Euangelio tuo destrues, vt eas postmodũ lauacro regenerationis reformes, & diuino sancti spiritus igne fortiores reddas.

πάντες *Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui iudicatis terram.* Dictio nunc, hoc in loco rationem reddit ac si dictum esset: & propterea vos, ô Romanorum & cæterarũ gentium Reges, vosq; ô Iudices qui in vniuersa estis terra, vel vos ô, qui terrenos homines iudicatis, ex quo addiscere potuistis, quantis calamitatibus oppressi fuerint ij, qui Christum hunc temere reprobarunt, & illud pariter nostis ꝙ à Deo in hæreditatem electi estis: vos omnes inquam moneo, sapientes estote, & abiecta priori illa amentia, erudimini tum ab iis, tum à scripturis etiã diuinis. Verum dum Reges ac Principes admonentur

monentur à Propheta, ipsos etiam populos eis subiectos admoneri pariter arbitrantur.

Seruite domino in timore. Intelligentes, inquit, quod Christus, & deus est, & vindex, & terribilis, quod illius possessio & sors appellati atque effecti estis, quod reliquum est, moderatis compositisque moribus vestris seruite ei in timore, veluti domino. in timore autem ideo dico, quia vbi est timor dei, illic & mandatorum obseruatio.

Et exultate ei in tremore. Et seruientes, inquit, gaudete in eo, veluti in defensore ac saluatore vestro. Gaudete enim, inquit Apostolus, in domino semper gaudete: verum hoc vestrũ gaudiũ, tremore etiam commixtum sit, & non effusum. Exultate propter spem, sed contremiscite ob peccatũ. est enim diligentissimus omnium exquisitor, atque inuestigator deus, & nemo latere eum potest.

Apprehendite disciplinam. Maiorem his verbis intensionẽ idiungit ad id quod dixerat, ac si diceret: erudimini inquam non in superficie: sed summo studio contendite vt perfectam virtutem consequamini. Dictum est autem hoc ex metaphora eorum qui pugno aliquid constanter tenent.

Nequando irascatur dominus & pereatis de uia iusta. Per viã iustam, iustorum hominum vitam, ac conuersationem intelligit. via enim apud Hebræos multa significat.

Cum exarserit in breui ira eius. Iudicij diẽ significat. quod vero ait in breui, vehementiam denotat & celeritatem. nam & si in præsentiarum sæpe irascatur deus, remissius tamen id facit, vt pœnitentiæ locum tribuat.

Beati omnes qui confidunt in eo. Qui terrena omnia contemnunt & spem in eo omnem collocant. Sunt qui hunc psalmũ cum superiori coniungendum dicant: atque illinc maxime probationis vires sumunt, quòd beatus Dauid à beatitudine exorsus, in beatitudinem desinat.

Psalmus ipsi Dauid cum fugeret à facie Absalon filii sui.

Inscriptio psalmi clara est, iis præcipue, qui Regũ historias legerint. Psalmus uero unicuique facile accommodari potest, qui uisibilium seu inuisibilium inimicorum pugnam sustineat.

Domine

PSALMVS III.

Omine quid multiplicati sunt qui tribulât me. Aegreferens Propheta, huiusmodi se, & subditorum & amicorum insidiis affligi, ad solum deum animũ suum intendens, causam interrogat: cur multis in dies ad parricidã filiũ vndiq; accedentibus, multiplicarentur inimici atq; insidiatores sui, cum ipse in neminem eorum aliquando iniquus extitisset. Possunt etiam hæc verba intelligi vt dicta sint propter dæmonum insidias.

Multi insurgunt aduersum me. Apertius exprimit quod dixerat multiplicati sunt.

Multi dicunt animæ meæ non est salus illi in Deo eius. Multi eorum, inquit, qui insurrexerunt aduersum me mutuo se exhortantes, de anima mea, hoc est de me ipso, huiusmodi verba loquuntur: q̃ is qui tam facile depelli potuit & fugari, merito existimandus sit ob propria peccata, à Deo derelictus: illiusq; opem atq; auxilium amisisse. vel multi id dicunt, eorũ scilicet qui calamitates meas vident. Quod vero ait, in Deo eius, idem sibi vult quod in illo Deo in quo ipse sperauit.

DIAPSALMA. In prooemio operis dictum est quid sit Diapsalma.

ἀντιλήπτωρ *Tu autem domine adiutor meus.* Illi dicant quod lubet, tu vero afflictorum omnium adiutor es, eorum præcipue qui ope tua digni sunt.

Gloria mea, & exaltans caput meum. Alij genus, fortunam, diuitias, aut aliud quid simile, magnum & præclarum putant: ego autem in te solo confido & glorior. nam si adiutor fueris, gloriam etiam præstabis: & caput meum frequentibus olim depressum calamitatibus extolles atq; exaltabis.

Voce mea ad dominum clamaui & exaudiuit me de monte sancto suo. Tantum, inquit, clamaui (seu oris, seu mentis clamorem intelligens) & statim exaudiuit me. Propè enim est dominus inuocantibus eum. per montem autem sanctum, Syon intelligit, vbi habitare credebatur Deus: probisque ac dignis Deo hominibus loqui. vel ipsum cœlum, quod Dei habitationem appellamus.

DIAPSALMA. *Ego dormiui.* Ego, inquit, graui afflictionum pondere depressus decidi admodum, atque inutilis effectus sum.

Et so-

Et soporatus sum. Hoc est huiusmodi passione diu detētus.

Et resurrexi,quia dominus adiuuabit me. Prænoscens,vt propheta,ꝙ dominus opem mihi allaturus erat,penè mortuas vires atq; animum languidum suscitaui. Aliqui dicta hæc esse intelligunt de resurrectione, & tēpus poni pro tempore: hoc est dormiam ego,&cum mortuus fuero sopore ac somno detinebor, corpore nimirum viribus defecto, ac deinde resurgam. vel tempore illo quando descendens ad inferos Christus suscitabit eos qui illic aderunt:vel in consummatione seculi quando mortui omnes resurgent. ἀντιλή-ψεται

Non timebo millia populorum,in circuitu irruentium contra me. Tuo,inquit, fretus auxilio non timebo. per irruentes autem contra se,iuxta historiam, Absalonem intelligit & complices,qui aduersus eum semper insidiarum aliquid moliebantur:vel dæmones iuxta Anagogen,qui in circuitu aggredi aliquem dicuntur: quoniam & ab anteriori parte insidias ponunt, spes nimirum prosperi exitus suggerentes: & à tergo inuadunt, quando antiquorum vitiorum memoria animam coinquinant: & à dextris quando ad virtutem nobis opem ferunt, vt ad inanem nos gloriam impellant: & à sinistris quādo omni abiecto velamine manifestā nobis vim inferūt.

Exurge domine saluum me fac Deus meus. Tu domine, inquit,qui longanimitate hactenus vsus es, vt dormire quodāmodo videreris, exurge & commouearis aduersus inimicos meos. vel forte saluatoris Christi resurrectionem prædicit, ad humani generis salutem eum aduocans:ita vt humanæ naturæ personam,prophetam induisse dicamus.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa. Propheticis oculis inimicorum suorum perditionem prænidens beatus Dauid,gratias Deo agit,& collatum in se beneficium agnoscit.

Dentes peccatorum contriuisti. Per dentes, vires intelligit. translatum est autem hoc à feris,quæ in dentibus summum habent robur.peccatores vero,inimicos omnes appellat:peccare illos significans: quia ob solam morum peruersitatem, temere aduersus eum pugnabant.

Domini est salus. Atq; hoc ad gratiarum actionē pertinet, & significat ꝙ solus Deus,& nullus alius eum saluabit:

Et super populum tuum benedictio tua. Et veniat, inquit, benedictio

benedictio tua super populum tuum,qui mecum pariter inimicorum iniurias perpessus est. vel omnem populum simpliciter,qui sub meo est imperio. vel super fidelium Christianorum populum. Per benedictionem verò intelligere debemus pacem & diuina beneficia,quę benedictionis sunt causa. Quippe cum & populus,& quicunque alij viderint,quale auxilium consecutus est à Deo beatus Dauid daturi omnes sint summam Deo gloriam.

ἐν ὕμνοις τῷ Δαβίδ.

In finem in Hymnis psalmus ipsi Dauid.

Inscribitur in finem hic psalmus:quia ut inferius dicemus,resurrectionis prophetiam continet, & quae ad futurum seculum pertinent,quod praesentis esse seculi nemo ambigit. uel quia quae praedicuntur in hoc psalmo nouerat beatus Dauid ut propheta finem esse habitura. In hymnis uero,ideo appositū est,quia mirabilia Dei opera continet: quibus effectum est,ut post praesentis psalmi decantationē, Absalonis tyrannidē superauerit. Congruit etiam hic psalmus cuicunque à periculis liberato.

PSALMVS IIII.

εἰσήκουσας

Vm inuocarē exaudisti me Deus iustitiae meae. Cōtemplare celeritatem, cum adhuc inuocaret exauditus est:sicut alibi etiam ait:adhuc loquente te dicam,ecce adsum.neque enim verborum copia persuadet Deo,sed pura simplicis animę affectio. quod vero ait, Deus iustitiæ meæ, circunlocutus est pro, Deus mei Dauidis:mei inquam qui Absaloni comparatus iustus videri possum, dum iustiorem causam foueo. neq; enim illum ego, sed ille me affecit iniuria. Et sæpenumero hoc loquendi modo vtitur Propheta, vt sanctum se aut iustum appellet,aut aliquid eiusmodi:non veluti iactabundus, sed aduersariorum se comparans prauitati.

ἐπλάτυνάς με

In tribulatione dilatasti me. Gaudium dilatare solet & diffundere animum, afflictio autem angere atq; angustare. verum tu,inquit,in mœroris ac tristitiæ tempore,non pusillanimem,sed magnanimum potius me fecisti: ita vt ipsi etiam parricidæ filio parci mandauerim.

Miserere mei, & exaudi orationē meam. Adhuc Deum magis ad misericordiā allicit,rogatque,preces suas non despici, si quando in tentationes fortassis rursus inciderit.

Filii

Filii hominum vsquequo graui corde. Sermonem ad notos sibi, atque ad amicos dirigit, qui inualescentibus calamitatibus studebant præsentibus ac temporalibus auxiliis ei opem ferre: aitque, vsquequo inter afflictiones cor vestrũ ad Deũ non tollitis? vsquequo animũ ac cor vestrum humanis rationibus grauabitis, & vanis distrahemini sollicitudinibus? Quodvero ait, filij hominum, periphrasis est & circunlocutio, pro eo quod est, homines: estq; idioma Hebraicę linguę.

Cur diligitis uanitatem & quæritis mẽdacium. Inutiles sunt humani conatus: & primo quidem aspectu, conceptæ animo spei videntur applaudere, sed postmodũ frustrantur. vel fortassis verba hæc ad illos dicta sunt, qui præsentibus rebus, tanquam perpetuis student, tametsi stabiles non sunt. videntur quidem esse propter id quod in superficie apparet, re vera tamen ob assiduas mutationes de illis aliter iudicandum non est, quàm si non essent. nam & ipse beatus Dauid rex erat, & tamen priuatam vitam agebat, & persecutionem sustinebat.

Et scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum. Coniunctio, &, superflua est hoc in loco quẽadmodum ex more Hebraici idiomatis sæpenumero alibi aliqua reperiũtur superuacanea. discite igitur, inquit, quòd celebrẽ me de⁹ ac cõspicuum reddidit: me inquam qui ei sanctificatus, hoc est oblatus ac dedicatus sum, quique in eo solo spes meas ratas esse constitui. vere autem celebris ac clarus fuit beatus Dauid, qui destructorem destruxit, qui fugitiuus persequentem vicit: qui parua militum manu, multas copias superauit.

Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum. Postquã Dei ope, tam celeriter à tanto periculo me liberatum perspexi, summam in me Dei misericordiam statim agnoui: atq; ideo confido, quòd rursus me clamantem atque in afflictionibus constitutum exaudiet.

Irascimini & nolite peccare. Irasci quidẽ vt homines non prohibet, sed admonet vt non peccemus, & ne sinam⁹ à passionis vehemẽtia nos pertrahi: ne supra modum irascamur: neu temere aliquem vlciscamur. nam qui irascitur vt illatas sibi iniurias vlciscatur, irascitur & peccat: qui verò tantum irascitur, vt alterum corrigat, irascitur quidem, sed non peccat. quemadmodum nec peccat pater, qui non obtemperãti filio

filio irascitur.

Καταvύ-γητε *Quæ dicitis in cordibus uestris,in cubilibus uestris compungimini.* Perge,inquit,in tuum cubile,vbi maxima adest securitas: & illic amplo cum ocio ac quiete teipsum diiudica: & cogitationes discute,quas habuisti per diem, noctu prætereà atq; in cubili tuo vt dixi doleas, & pœnitentiam tecum agas ob peccata quæ interdiu in animo tuo reuoluisti. mihi enim, inquit,beatus Dauid,sic facienti,vt te moneo,prospere cuncta succedunt. Sume itaque & tu experimentum,cum ex me didiceris huiusmodi vtilitatem percipere. hoc enim tibi vt facias suadeo. quòd si vt Propheta indicat, cogitationũ pœnas daturi sumus,quanto magis operationum? Considera etiam quomodo tam ad præseruandum, à peccatis, quàm ad castigandum peccatorem,aptissimis Propheta,vsus sit pharmacis. nam quod ait irascimini & nolite peccare,custodit & præseruat à peccato: & si fortassis in peccata quis inciderit, vicissim castigat & corrigit,dum ait: quæ dicitis in cordibus vestris,in cubilibus vestris compungimini.

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino. Iustitiam vestram quasi fructum quendam Deo, inquit, afferte, neminem iniuria afficientes: & auxilium à Deo expectate, qui oppressis potissimum auxilio esse solet. Conuersationem prætereà ac vitam futuræ ecclesiæ prænunciat,quæ vice animalium, spirituale virtutum sacrificium Deo erat oblatura. Iustitiam enim hic non particularem virtutem, sed generaliter pro omni virtute intelligit.

Δεῖξα *Multi dicunt quis ostendet nobis bona?* Cum sui exéplo admonuerit atque exhortatus sit nos Propheta, vt in superioribus vidimus, modo obiectionem quandam à pusillanimibus fieri solitam apponit. Quidam enim,inquit, cum in calamitates inciderint,ęgreferentes,statim desperant,nec credunt Deum propè esse inuocantibus eum? Quinimmo omni spe destituti,talia etiam effundunt verba: quis adiutor deinceps erit nobis? quasi dicant nullus. Quæ verba extremæ omnino desperationis sunt. vel aliter: de iis hominibus sermo est, qui carnis sequuntur desideria: qui cum in ocio atque in deliciis summum bonum posuerint, eas totis velis insequuntur: afflictiones verò quæ diuina dispensatione nobis immittuntur valde oderunt. per illa etiam verba, quis osten-

det nobis bona? animæ ardentis atque immodice appetentis affectum intellige demonstrari.

Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Verum ego, inquit, longe aliter sentio. neque enim in me signatum esset lumen protectionis tuæ: quam lucem, illam esse, intelligendum est: quę mœroris tenebras dissoluit: quęque in me quodam modo insculpta, notum me omnibus, ac conspicuum facit, his etiam qui procul sunt. Quidam aiunt contineri his verbis prophetiam de Christianis, quibus per hoc nomen, quo Christiani appellantur, signum atque indicium quoddam impositum est: Christus nimirum: qui patris lux est. per Christum enim patrem agnouimus. qui enim vidit me, inquit, vidit & patrem meum: qui etiam character & forma patris, ab Apostolo cognominatur. Cõiunxit autem seipsum Propheta Christianis, ob cognationem quandã ac familiaritatem virtutum.

Dedisti lætitiam in corde meo. Vel propter prędictũ auxilium, vel ob denominationem fidelium à Christo.

A fructu frumenti uini & olei, eis multiplicati sunt. De carnalibus hominibus iterum sermo est: quibus terrena tantum cogitantibus, abunde omnia Deum præ magna benignitate subministrasse attestatur Propheta: & bona eis collata connumerat dicens: quòd à fructu frumẽti, vini, & olei, multiplicati sunt eis. hoc est, eis connumeratis bonis repleti, per quæ bona tanquã per magis necessaria, reliqua ciborum genera intellexit. Αὐτῶν ἐπληθύνθησαν

In pace in idipsum dormiam & soporabor. Deposito timore, quo perturbabar, deinceps quiete dormiam, nec dormiã simpliciter, sed ad ipsam vsque satietatem. nam quod ait, in idipsum, idem sibi vult quod vna: ac si dicat, vtraque hæc faciam, dormiam & pariter soporabor. quo loquẽdi modo accubationis & quietis suæ intensionem expressit. vel his verbis propheta fortassis prædicit, quæ ad mortem suam pertinebant. quod scilicet non violẽta sed naturali morte ei moriendum erat. & quod dicit in idipsum, de anima & corpore intelligemus. Dormiam enim ego, inquit, in pace, corpore pariter & anima, corpore nimirum à visibilibus, & anima ab inuisibilibus inimicis liberata. quod verò ait, soporabor, longum resurrectionis tempus significare videtur. ὑπνώσω

Κατὼνι-σάς με

Quoniã tu domine singulariter in spe habitare fecisti me. Tu me, inquit, habitare fecisti seorsum à malignis atq; in spe salutis. Quidam verò hæc de resurrectione à mortuis prophetice dicta esse aiunt: quodque beatus Dauid, veluti ex corporis sui persona sermonem formauit, dicentis: tu domine habitare me fecisti in sepultura: & constituisti me singularem ac solitarium illic esse, à propriaque ac socia mihi anima disiunctum. verum hoc non simpliciter, sed in spe resurrectionis. quando quidem iterum animam suscepturum sperem. illa autem dictio, quoniam, abundare videtur hoc in loco, quemadmodum & sæpe alibi, iuxta sacræ scripturæ, atque Hebraici idiomatis proprietatem: quanquam sæpenumero etiam hæc dictio apud Hebræos, idem significat quod vere, & ponitur pro aduerbio confirmandi.

In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur.

Quid sibi uelit inscriptio in finem, superius dictum est: hoc autem in loco quidam per eam aiunt significari illos dies, quibus Christus homo factus est: quãdo umbra legis finem accepit: atque hoc ex subsequentibus comprobari. ex persona enim futuræ fidelium Ecclesiæ Propheta psalmum hunc composuit: quanquam & ipsius etiam beati Dauid negociis, ac rebus congruat. hanc igitur Ecclesiam, eam esse intelliges, quam propheta dicit hæreditatem consequi: ea nimirum ratione: quia per Baptismi regenerationem adoptata est, & adoptionis priuilegia consecuta. hæreditas uerò quæ ei debetur, illa est quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, &c. De hac etiam ecclesia tanquam de sponsa Paulus dicebat: aptaui uirginem castam Christo cõstituere: & Ioannes, qui habet sponsam, spõsus est: & beatus Dauid alibi: Adstitit Regina à dextris tuis. In præsenti uerò tempore dixit, quæ hæreditatem consequitur, & non quæ consecuta est, aut quæ consequetur: quia Ecclesia semper hæres est, illiusq; hæreditas finem ullam habitura nunquam est.

PSALMVS V.

Erba *mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum, intende uoci orationis meæ.* Eundem sensum aliis atque aliis verbis repetit idẽ æquiualentibus, quemadmodũ mos est iis qui ex corde supplicãt. vel per verba, preces intellige. tan-

quam

quam sermones. clamorem verò ideo addidit, vt cum tono atque intensione spiritus preces se fudisse ostenderet: & vocem ea ratione, vt clare atque aperte se locutum fuisse significaret: cum alioquin clamor ignotam soleat vocem efficere. alia autem verba quæ his commixta sunt, in propria sua significatione sunt posita. Auribus enim percipe, inquit, non simpliciter: sed intellige, atque ipso intellectu percipe quid sibi volũt preces meæ: nec fortuito eas tibi fuisse oblatas puta, seu labiis, seu ipso tibi corde offerantur. est autem mos sacræ scripturæ, vt humanas sæpenumero operationes Deo ascribat: quemadmodum hoc in loco fieri videmus.

Rex meus & Deus meus. Te enim solum, inquit, habeo in Regem, veluti, qui mei solus prouidentiam & procurationem habes: te solum pari modo vt Deum colo, tanquam verum omnium creatorem. cætera enim idola omnia abieci.

Quoniam ad te orabo domine. Exaudi me, inquit, quoniam deinceps ad te solum, & non ad alium Deum vt antea preces meas effundam.

Mane exaudies vocẽ meã, mane adstabo tibi & uidebis me. Illo inquam mane, quo sol iustitiæ Christus hominibus orietur. Ego etenim tunc ex Iudæis, atque ex gentibus congregabor: & inuocabo te, ac laudando, appropinquationis conuersationem exhibebo. tunc igitur tibi me appropinquantẽ, atque assistentem videbis. oculi enim Domini, inquit, super iustos. quædam verò exemplaria habent, & videbor: hoc est manifestus fiam. quod si iuxta historiam psalmum exponamus de beato Dauid, mane pro matutino tempore accipiendum est: ac si diceret: Gratius mihi ac iucundius rebus omnibus fuerit matutino tempore ad te Deus, orationem ac preces meas proferre: quod & nos facere consueuimus statim vbi è lecto cõsurreximus: nec tamen hoc dico, quasi alio tẽpore orandum non sit: Benedicam, inquit, dominum in omni tempore. Ἐπόψει με

Quoniam non Deus volẽs iniquitatẽ tu es. Longe enim abes ab idolorum peruersitate, quæ iniquitates diligunt. Per iniquitatem verò omne peccati genus intelligit, quod extra æquitatis fit normam: seu vt significantius Græca dictio ἀνομία exprimit, quod omni careat legis ratione. ἄνομος quippe, vnde ἀνομία, quẽ latinus interpres assiduè iniquum ap- Ἀνομίαν

pellat, exlegem potius, quàm iniquum significat: sed vocabuli inopia ἀνομίαν iniquitatem appellamus.

Neque habitabit iuxta te malignus. Gentium dij, non tantũ ipsi sceleribus ac vitiis repleti sunt, quemadmodum ex profanis eorum libris docemur: sed homines quosque, similium vitiorum amatores, veluti suos ac proprios fouent, suaque illis profana aperiũt fana. Tuam vero, ô deus familiaritatem, aut tui appropinquationem (ita enim intelligere debemus quod ait: Neq; habitabit iuxta te malignus) homo nullus vnquam consequetur. prope est enim dominus iis qui contrito sunt corde. item: veruntamen prope timentes eum salutare ipsius. Malignum enim dicens Propheta omnifariam peccatorem subsignauit.

παράνομοι

Nec permanebunt transgressores legis ante oculos tuos. His verbis contineri dicunt prophetiam de Iudæis, qui donec legem seruauerũt, protectione & custodia dei digni esse visi sunt: verum vbi illius transgredi cœperunt mandata, iuste, ac merito ab eo expulsi sunt.

Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Hoc propter infideles gentes dictum est, quæ legẽ dei non receperũt: & quos iuxta Greci nominis veriorem significatum, vt diximus, exleges potius dicere possumus quàm iniquos. Differt autem transgressor legis ab exlege: quia alter, legem quidem nouit, sed non seruat: alter verò is dicitur, qui nullas omnino recipit leges. quanquam sæpenumero alterum loco alterius ponitur. quinimmo & latinus interpres vtranque dictionem passim pro iniquo exponit. Verum cum in vniuersum dixerit de peccatoribus, particulatim nunc tradit quæ sibi visa sunt præcipua peccatorum capita.

Perdes eos qui loquuntur mendaciũ. Hoc principaliter propter eos dictum est, qui non verum deum colebant: & propter Hæreticos: consequenter propter omnes alios mendaces, ac demonis ministros, qui pater dicitur mendacij. Quod véro ait, perdes: grauissima eorum tormenta denotauit. vel fortassis id à propheta dictum est, vt eos qui facilitate quadam proni ac labiles sunt ad mendacia, hoc pacto deterreret. qui non tantum seipsos lædunt sed multis etiam, perditionis causa existunt.

Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Vide

quomodo

quomodo interfectori dolosum coniunxit. nam qui decipit, & in pericula aliquem coniicit, occidere etiam videtur.

Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam. Ego, inquit, ecclesia ob summam misericordiã tuam ab erroribus liberata, in domum tuam, quam olim imprudẽter destruebam, ingrediar. vel aliter: introibo in domum tuam, digna nimirum effecta huiusmodi fiducia apud te, non ob meas virtutes, sed ob tuam tantum misericordiam. Aliqui per domum dei conuersationem ac vitam intelligunt virtute præditam. requiescit enim deus atque habitat in iis qui virtutes sectantur, quemadmodum in Euangelio ait: Ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Ingressa, inquit, multa cum reuerentia adorabo in timore. templum verò aut terrenum hoc intellige, aut cœleste in quo adoratura est. Gentes quippe deorum suorum delubris intemperanter abutebantur, atque inhoneste. cum autem hactenus ecclesia vitiorum genera quæ ad propositum à se sumptum pertinebant, narrauerit per capita: eaque deo esse ostenderit abominabilia, nunc ad se ipsam reuertitur, ac pollicetur vere se atque ingenue, & non pigre diuino cultu inseruituram: nec tamen id dicit, veluti quæ per seipsam iustificata sit, sed tanquam misericordiam consecuta: quamuis inclamãdo aduersus peccatores, & seipsam in templum dei inducendo, videatur quodammodo aliud significare.

Domine deduc me in iustitia tua. Deduc me domine p manum filij tui: qui, vt ait Apostolus, iustitia est, & sanctificatio, & redemptio. vel in lege tua quæ est humana iustitia.

Propter inimicos meos dirige in cõspectu tuo uiam meã. Propter visibiles atque inuisibiles inimicos meos, qui in semitis meis scandala seminant, & laqueos tendunt, explana quæso domine viam meam ad te. ita enim Symmachus reddidit. vel dirige me, ne declinem ad dexteram aut ad sinistrã propter inimicos meos, qui latẽter in insidiis me obseruãt. Cõgruere etiam possunt hæc verba ipsi beato Dauid.

Quoniam non est in ore eorum ueritas, cor eorũ uanum est. Et mentiuntur assidue vt fallaces: & inutilia semper ac vana cogitant vt maligni.

Sepulchrum patens est guttur eorum. Propter mortua illorum dogmata hoc dicit:& ob putidas Hęreticorum blasphemias,& inhonesta intemperātiæ verba. vel iuxta historiam, ob turpes contumelias,& ob iurgia,quæ in Dauid dicta fuere ab inimicis. quorum guttur non tectæ atque opertæ sepulturæ comparauit,sed apertæ ac patenti, tetrumque odorem emittenti. nam si opertum esset sepulchrum, immundicias omnes & grauem illum spiritum cælaret.

Linguis suis dolose agebant. Dolosi omnes mendaces sunt, non quicunque mendax etiam dolosus. doli etenim vitium peruersus est. ait igitur, quòd insidias & dolos vna aduersus eam contexebant.

Iudica illos deus. Tu,inquit, qui huiusmodi homines, ac talia operantes odisti,eos etiam condemna.

Decidant à cogitationibus suis. Hoc est frustrentur propriis consiliis.

Secundum multitudinem impietatũ eorum expelle eos. Propter illorum impietatem eos,inquit,expelle,quia te non venerātur. neq; enim ꝓpter me id expostulo:tametsi alioquin, sors atque hæreditas tua ego sum. vel aliter quanto illi impij magis sunt,tanto à tua beneuolentia longius abiiciātur. Impius verò non ille tantum est, qui deum non colit, sed & is qui non,vt congruit,eum veneratur.

Quoniam exacerbauerunt te domine. Non adeo mihi curæ sunt quæ aduersum me operantur,quantum doleo ob ea quæ contra te agunt. exacerbarũt enim te in studiis, atque in cōuersationibus suis,quas superius commemorauimus. vel aliter: quia exacerbauerũt te dominum meum dum mihi mandata tua obseruanti molesti sunt.

Et lætentur omnes qui sperant in te. Quoties inimici Dei mœrore ac tristitia afficiuntur,fideles ac pij quicunque sunt ex aduerso gaudent: quòd solo freti Deo, tantos ac tales superent inimicos.

Εἰς αἰῶνα *In seculum exultabunt.* Hoc est semper & perpetuo, cum prope atque assidue consolationem tuam habituri sint.

Et habitabis in eis. Requiescens nimirum in pulchritudine atque elegantia animarum eorum. Inhabitabo enim alibi inquit,in eis,& inambulabo,& ero illorũ Deus, & ipsi erunt mihi populus.

Et gloria-

Et gloriabuntur in te, qui diligunt nomen tuum. Quia scilicet ipsi soli Deum verum intellexerunt, atque in hoc solo spem suam collocarunt. & aliter: Christiani viri diuinum Christi nomen adeo diligunt, vt ex illo tantum velint cognosci. in solo etenim Christo iuxta Apostolum gloriantur, dicẽtem: mihi autem absit vt glorier, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: hoc est nisi in Christo ipso crucifixo.

Quoniam tu benedices iusto domine. Non tantum in præsenti seculo tu eis benedices, laudes eorum omnibus notas faciens: sed & in futuro, quando vocabis eos, dicens: Venite benedicti patris mei. Tu itaque benedices eis, tametsi maligni contra, eis maledicant. huiusmodi autem verbis eos consolatur qui propter virtutem blasphemiis ac maledictionibus impeti solent.

Vt scuto bonæ uoluntatis coronasti nos. Tu domine, inquit, muniisti nos valde, & circundedisti cruce tua: quæ scutum est bonæ voluntatis: hoc est scutum tibi gratum ac placitum. animaduertendum autem est esse hunc quendam loquendi modum apud sacram scripturam: quo filium potentiæ dicere solet, pro potentem: & virum sanguinum, pro sanguinarium: hominem etiam pacis hoc est pacificum: ita & hic, scutum bonæ voluntatis pro scutum placitum & bene gratũ. Ordo etiam fiat hoc modo. muniisti nos domine potentia tua quasi scuto quodã probato ac forti. corona enim circularis formæ est: & munitiones etiam per circulum atque in circuitu fieri solent.

In finem in Hymnis pro octaua Psalmus ipsi Dauid. ἐν ὕμνοις

Quid significet in finem dictum est: præsenti uero Psalmo laudat ac magnificat Deum propheta: rogátque & preces fundit pro octaua, hoc est pro futuro seculo. præsens enim seculum reuolutum ac cõpletum, & quasi Hebdomadæ commensuratum, septenario signatur numero, & septimum dicitur: futurum uero seculum octauum appellatur, ueluti quod septimum sequitur. In persona autem non sua tantum Propheta, sed & omnium nostrum fundit preces ad deum, qui in futuro illo seculo omnes iudicaturus est, hunc autem psalmũ composuit beatus Dauid, postquam in angustias, atque in afflictiones decidit, quæ ei ob peccata eius obuenerant.

PSALMVS VI.

Omine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Sed quomodo legimus apud beatum Iob: Beatus homo quẽ redarguit dominus, in terra:& quomodo ipse etiam Dauid alibi dixit:Beatus homo quem tu corripueris domine. verum hoc in loco Propheta non reprehendi renuit aut castigari à Deo, sed quod poscit id tantum est, ne cum indignatione redarguatur aut cum ira. nam cum intolerabilẽ esse nouerit iram Dei, timet ne ab ea prorsus perdatur: modice tamen corripi optat, vt probatior effectus, futuri iudicij pœnas melius effugiat. consequenter etiam post redargutionem, correptionẽ subiunxit: & quanquam deus à furore & ira & ab omni prorsus passione liber sit, prophetæ tamen sepenumero huiusmodi affectionem ei tribuerunt, persuadere studentes lectoribus, quòd omnium hominum Deus curam habet: quòd omnia videt & audit: quòd lætatur, & tristatur, & iudicat, & furit, & irascitur: & quæcunque alia huiusmodi eum facere dicunt: vt saltem hoc pacto timore correpti homines desisterent à vitiis. & aliter. ab humanis operationibus prophetæ diuina declarant: & quia qui loquuntur, & qui audiunt homines sunt, humana lingua exprimunt quod loquuntur. neque enim possibile est, vt alio modo loquantur, qui in corpore sunt, quàm corporaliter. nam & quotiens barbaros alloquimur, illorum lingua vtimur: & cum pueris aliquid dicere volumus, eorum more balbutimus: & quanquam valde sapientes simus, ad illorum tamen humilitatem condescendimus. hęc igitur tibi sit norma quędã vniuersalis. Quod igitur ait, ne in furore tuo arguas me, idem sibi vult, quòd nolis me iuxta mea merita condemnare, neque debitas à me pœnas exigere.

Miserere mei domine quoniam infirmus sum. Si intellectus, inquit, meus debilis non fuisset, passiones certe illum non superassent: vel quia infirmus sum aduersus inuisibilẽ inimicum, qui & palã & clam insidias disponit. vel quia assiduis afflictionibus debilitatus sum. Cõsidera igitur & tu de⁹ debilitatem meam, & noli me penitus condẽnare, quasi sponte mea superatus sim. hac autem voce, miserere mei, omnes nos perpetuo ĩdigem⁹. nã & alibi ait: Si iniquitates obseruaueris

domine, domine quis sustinebit? Itē alibi, non iustificabit in cōspectu tuo omnis viuens. Et rursus, ꝓpheta alius: quis gloriabitur, inquit, mundum cor habere, aut quis confidet mundus esse à sordibus? omnes itaque indigemus diuina misericordia: tametsi non omnes illam consequamur, cum deus quærat tantum dignos se. Omnes etiam nos infirmi sumus: quia nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam: & nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Sana me domine, quoniam cōturbata sunt ossa mea. Dolor qui summus mihi inest ab assiduis afflictionibus, ad vsq; ossa ipsa sensu carētia peruenit, atq; ea cōcussit. his autē verbis passionis suæ vehementiā demōstrauit. vel per ossa intelligere possumus vires ac potentias, quibus mens ipsa sustinetur.

Et anima mea turbata est ualde. Non sustinens scilicet dolorum vim. commodissime autem dicitur hic versiculus, quotiens quis ad iram aliquam irrationabilem, aut prauas concupiscētias fuerit stimulatus. tunc enim diabolus immodice spirans, animam solet & corpus perturbare, nō secus ac validus ventus in mare irruens. miscentur enim vnà ambo atq; æstuant, nec propriū aliquem locū, aut ordinem seruāt.

Et tu domine usquequo. Verba hæc non accusantis sunt, sed hominis in doloribus constituti. diu, inquit, à te ego neglectus sum, cum tamen auxilio tuo indigerem. Deus enim iis qui propter propria peccata tentationes sustinent, non solet statim auxiliari: atq; hoc magna cum dispensatione agit. Tēpore enim accepto, inquit, exaudiui te. iis verò qui ob dæmonis calumnias id patiūtur statim adest. adhuc enim inquit, loquente te dicam ecce adsum. Καὶ.

Conuertere domine eripe animam meam. Conuertere ad me, inquit, tametsi hactenus ob peccata mea auersus fueris à me: & eripe me ex afflictionibus.

Saluum me fac propter misericordiam tuā. Non ob virtutes meas, inquit, id peto. nullas enim habeo quibus id merear.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui. Per mortē, peccatum intelligit mortis ministrū. ab initio enim peccatū introduxit mortem. ait igitur, quòd qui peccatū facit, non est tunc dei memor. est enim velut ebrius aut obcęcatus, qui peccat. vel mortem appellat tēpus mortis. quia vbi quis mortuus

fuerit, ablatũ ei eſt, vt poſſit amplius dei reminiſci, aut deum rogare. inutiles enim tunc eſſent omnes preces.

In inferno autem quis confitebitur tibi? Ante mortem pœnitere quem poteſt? poſt mortem verò retributionis tantummodo tempus eſt.

Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meũ, lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Non ſimpliciter laboraui, inquit, ſed cum gemitibus. Quæ res intenſionem denotat laboris. nec ſimpliciter etiam dixit effundam lachrymas, ſed lauabo lectum meum: neque id ſemel tantum faciam, inquit, aut ſecundo, ſed per ſingulas noctes. Et quia in diȩ variæ me cogitationes diſtrahunt, faciam quietis tempus confeſſionis eſſe: nemine ſcilicet me tunc perturbante. cõmodiſſimum enim eſt ad pœnitentiam id tempus. Quod verò ait: lachrymis meis ſtratum meum rigabo: expoſitiuè dictum eſt ad præcedentia, & ad clariorem ſenſum illorũ verborum: lauabo per ſingulas noctes lectum meũ. Audiamus verò nos homũculi, tanti regis pœnitentiã, eamq; imitemur. Protulit autem hæc verba beatus Dauid, ad excitandam in ſe miſericordiam dei: vtque ad eam deum magis flecteret: nȩ aliquando fortaſſis grandis calamitatum cumulus, vires ſuas proſterneret, atque eum inutilem redderet.

Turbatus eſt à furore oculus meus. Oculus animæ ſcilicet: hoc eſt mens mea. Cõſiderans enim ego, inquit, furorem aduerſus peccatores, in die iudicij, vehemẽter perturbatus ſum. Cõgrue verò mentẽ ipſam oculũ appellauit, veluti qui itineribus omnibus dux eſt. nam & mens videt & audit. Aliqui etiã dicunt oculũ corporis beati Dauid perturbatũ fuiſſe, cũ iratus eſſet aduerſus inimicos. proprium enim ac peculiare eſt iis, qui iraſcuntur, vt oculi eis turbentur.

Inueteratus ſum inter omnes inimicos meos. Veteraſcentium veſtimentorum inſtar neglectus ſum ac vilipenſus ab inimicis meis: qui tamen ante commiſſa à me delicta, timebant me. vel inueteratus ſum: hoc eſt debilior effectus. Senes enim debiliores viribus effici ſolent.

Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Sentiens iam ac cognoſcens diuinum ſibi præſto eſſe auxilium, fiduciam oſtendit: & inimicos perterrens, ſeu viſibiles ſeu inuiſibiles illi ſint, aufugere eos iubet.

Quoniam exaudiuit dominus uocem fletus mei, exaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationẽ meam suscepit. Hæc omnia causam esse dicit fiduciæ suæ, timorisque pariter ac fugæ inimicorum. tria verò hæc in præsenti versiculo dicta, eundem habent sensum: vt alibi etiam diximus. Vel aliter: quia ob paupertatem, aut alias eiusmodi miserias, sępenumero multi deflere solent: supplicationis vocabulo, æquiuocationem fletus distinxit: qui ad coadiuuandam supplicationẽ interfuit: & ad hæc, orationis etiam nomen adiunxit, vt maiorem precum suarum intensionem denotaret.

Erubescant & cõturbentur omnes inimici mei. Rogat vt quæ sibi fuerunt significata quàm celerrimum finem consequantur. erubescant autem eius inimici, cernentes conceptas à se spes inanes fuisse. sperauerant enim posse se de facili in propria potestate habere beatum Dauid, veluti diuina priuatũ beneuolentia: quòd si erubuerint, & pudore confusi fuerint, quomodo non etiam timebunt?

Conuertantur & confundantur ualde uelociter. Illi sic sentiẽtes retro abeant. &(quod ait) confundantur, augmentum atque intensionem significat pudoris. Dictio autem, valde velociter, omnibus his verbis adiungenda est. optat nanque atque imprecatur illos quàm citissime hæc omnia pati. Quidam verba hęc dicunt precum potius similitudinem habere, quàm imprecationis: & precari Prophetam pro inimicis, vt eos pudeat prauorum consiliorum: vt timeant deum qui ipsi prophetæ adiutor est: vt à propria prauitate discedant, atque hoc pacto meliores fiant. ἀποστραφείησαν, καταισχυνθείησαν.

Psalmus ipsi Dauid, quem cecinit domino pro uerbis Chusi filii Iemeni. Ἰεμινεί.

Præsens inscriptio uidetur ferè pugnantia continere iis, quæ in historia Regum habentur, & ubi gesta beati Dauid suo ordine cõscripta sunt. illic enim Chusi nõ Iemeni filiũ fuisse legimus, sed Arachi. ueruntamen recte conueniunt hæc, ut dicemus: uel quia duplex fuerit nomen patri Chusi: uel quia ipse postmodum huius cognominationem sortitus sit, ut Iemeni filius diceretur. hic etenim Chusi, Arachi filius, & socius beati Dauid, memor ueteris amicitiæ, cum Absalon filius beati Dauid, aduersus patrem insurrexisset, finxit se deficere

deficere ab Rege & ad Absalonem transfugere, eo consilio, ut Achitophel ducis Absalon consilia dissolueret: quemadmodũ & perfecit. morando quippe & cunctando Absalonem, contra Achitophelis consilium, ita detinuit, ut occasionem & tempus præstiterit beato Dauid, & longius fugiendi, & maiores copias colligendi: ut in libris Regum latius scriptum reperitur. ab huiusmodi igitur streno opere, appellationem hanc Chusi consecutus est, ut Iemeni filius diceretur. Si quidem Iemeni dextera interpretatur. Mos uerò est scripturæ sacræ, ab exercitiis aliquibus seu studiis, tanquam à parentibus filios denominare, ueluti filium pacis, filium sapientiæ, & filium perditionis: ita etiam & filius dexteræ ille dicitur, qui dexter & commodus amico fuerit adiutor. illud etiam animaduertendum est, quòd inscriptio dicit, pro uerbis Chusi: & tamen in toto Psalmo Propheta nullã Chusi memoriã facit: unde alia oritur dubitatio: quomodo scilicet pertineat ad Psalmum inscriptio. Nos tamen quod cognouimus non celabimus. cum pœniteret prophetam, quòd spem aliquam posuisset in prudentia & consiliis Chusi, qui ei suaserat decepturum se Absalonem, & dissipaturum consilia Achitophel, huiusmodi psalmum composuit & cecinit deo, non pro beneficiis quæ consecutus fuerat à prudentia & consilio Chusi: sed quia ipse amissa illa spe, quæ præcipue in deum habenda erat, magis fretus sit in uerbis Chusi, à se ad Absalonem missi. est igitur hic Psalmus propitiatorius, placátque & beneuolum reddit deum ob commissum errorem: illúmque in auxilium suum aduocat.

PSALMVS VII.

Omine deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me. Licet, inquit, ob prudentiam Chusi adiutus sim, & paululum respirauerim, tẽpusque acceperim ad congregandũ exercitum, nunc tamẽ in illo amplius non confido: & cum propediem pugnæ dies mihi instet, à te vno pendeo, in quem vnum omnes spes meas collocaui. alia enim omnia, amicos nimirũ, socios, ac milites, secundo, in loco reputo. Scriptũ est enim: maledictus homo qui spem ponit in homine. Item, beatus homo qui sperat in te: & quemadmodum alium colere quàm deum, nõ debemus, sic etiã in alio sperare nos non decet quàm in deo. Ille autem saluari dicitur, qui in bello sine vulnere conseruatur: & eripi is, qui ab inuasione atq; impetu inimicorũ liberatur. ex omnibus

autem persequentibus me,dixit,propter eos qui parricidam filium sequebantur,& eius mortem appetebant.vel aliter:ille saluari dicitur qui infirmus est: eripi verò seu liberari ille,qui est captiuus. Salua me igitur vt infirmum: & libera me quasi captiuum.timeo enim ne ab inimicis comprehendar.vel salua me ab inimicis præsentis vitæ: & libera me ab inuisibilibus inimicis, qui post mortẽ meã, animæ meæ maculas omnes perscrutaturi sunt,si quo pacto fortasse eam potuerint comprehendere: duplexque erit iuxta hunc sensum petitio,pro præsenti scilicet vita, & pro futura.

Ne quando rapiat ut leo animam meam. Absalonem filium Leoni comparat, ob summam illius temeritatem,ferociam, atq; impudentes ausus. vel fortassis de dæmone sermo est, qui Leoni conuenienter cõparatur. quia sicuti Leoni os, ac fauces male olent,ita etiã os dæmonis eructans blasphemias male olet. figura etiam videntur hæc verba esse, eorum quæ à domino passionis tempore dicta sunt. nunc princeps huius mundi eiicietur foras,& in me non habebit quicquam. quòd si intelligimus psalmum de Absalone, animam, expone,id est vitam,quæ ab interfectore quodammodo auferri videretur. Est etenĩ anima vitæ causa: & sæpenumero causata ipsa causarum nominibus appellamus: quemadmodum & dominus,pax,dicitur & iusticia, & alia huiusmodi: quia pacis & iustitiæ author est. hac etiam ratione dæmon peccatum & perditio appellatur, veluti illorum causa. improprie autem posita est dictio rapiat,pro interimat. congruit etiam hic psalmus, omnibus his qui in tentationibus & periculis animæ constituti sunt,si per persequentes,dæmonum copias intellexeris, & per Leonem, ipsum dæmonum principem satanam:qui animas ad peccata,aut ad desperationem rapere solet:vel qui eas rapit vbi exiuerint è corpore.

Cum non sit qui redimat, neque qui saluum faciat. Congrue hæc & suo ordine correspondent prædictis verbis, salua me & libera me. te, inquit, non adiuuante, nullus est qui saluet,aut qui redimat. μὴ ὄντος

Domine deus meus si feci istud, si est iniustitia in manibus meis, si retribui retribuentibus mihi mala, decidã sanè ab inimicis meis inanis. Nõ aperit ꝓpheta peccati genus,filio ignoscẽs.neq; enim suo nomine illud declarauit, vicem filij quodãmodo erubescens; ἀδικία ἄρα.

erubeſcens: ſed (quod videri poteſt magis laudandum) ſi feci hoc,ait,quod filius meus commiſit aduerſum me(ſceleſtus quippe is fuerat & parricida)ſi iniuriam aliquando manibus, hoc eſt factis,intuli, tametſi illius ſæpe ſcelera præſenſerim: vel ſi læſi eos, qui aduerſum me Abſaloni in bello opem tulerunt:quique pro beneficiis à me in eos collatis, mala mihi nunc retribuunt:ſi horum quicquam,inquit,commiſi,precor vt aduerſus inimicos meos non præualeam,ſed re infecta,inanis decidam. verum aliqui,huiuſcemodi quæſtionem mouent:ſi non deciderit inanis Dauid, nec re infecta receſſerit, ſed aduerſus inimicos præualuerit, certe hoc pacto in illos commiſſorum ſcelerum pœnam inferet. quomodo igitur dicit ſe illis mala non reddere?dicere poſſumus,preterita illum tempora ſignificare : quia quum in præteritum occaſionem ſæpe nactus iniuriam referre potuiſſet, abſtinuit tamen : in præſentia autem,cum periculum ei vitæ immineret,ad defenſionem ſui accedebat,tanta iniquorum hominum ſcelera amplius non ſuſtinens.vel aliter:decidam ab inimicis meis inanis id eſt fruſtratus omni ſpe.ſpes autem non vlciſcendi erat, ſed repellendi inuadentes:vt ſaltem hoc pacto perſequi eum deſiſterent. videre enim licet quemadmodum militibus ſuis iuſſit vt filio parcerent : & quomodo illius morte intellecta, in magnos decidit luctus vel aliter: inuiſibiles inimicos hoc hoc loco intelligere poſſumus,à quibus inanis quis decidiſſe dicetur & re infecta, ſi illos non ſuperauerit, & virtutum ſuarum acie eos non confuderit.hæc autem verba non iactabundus dicit,ſed potius ſibi conciliaturus deum, cum in anguſtias incidiſſet. & , ſi ad alias perſonas referantur hæc verba: nō affeci ego,inquit,hominum aliquem iniuria,nec Sauli qui mihi pro acceptis beneficiis manifeſte mortem intentabat, iniurias retuli : tametſi in poteſtatem meam deuenerit : vt in hiſtoriis Regum continetur. Siue igitur Abſaloni hæc aptaueris,& is qui cum eo erant : ſiue alteri : ſiue etiam ipſi Sauli, veritas nihil læditur. Retributionis vero nomine hic, primo loco improprie vſus eſt,pro reddidi.nam qui bonum aut malum aliquod primus infert, is dare dicitur, reddere verò is qui datis parem vicem tribuit : retribuere autem, vel potius (vt Græca dictio ἀνταποδιδῶναι ſignificantius exprimit) contra retribuere is dicitur,qui ſecundam beneficiorum

neficiorum aut iniuriarum viciſſitudinem reddit. huius autem verbi vſus frequens eſt apud ſcripturam,præcipue apud beatum Dauid.

Perſequatur inimicus animam meam & comprehendat. Perſequatur,inquit, Abſalon animam meam:hoc eſt, meipſum (circumlocutio enim eſt) & comprehendat.

Et conculcet in terra uitam meam. Per vitam hoc in loco ſanguinem intelligit, qui vitæ cauſa eſt, veluti præcipuum elementum inter cætera quæ in corpore ſunt, & quæ illud coaptant.

Et gloriam meam in puluerem habitare faciat. Per gloriam, gloriosum ac nobile corpus ſuum intelligit:quod tum ob vires eius maximas,tum ob magnitudinem & gloriam, quæ ei ab imperio obuenerat apud omnes celebre erat & notum.in puluerem vero habitare idem eſt quod iacere, & in terram diſſolui:poſſumus etiam ſermonem hunc ad inuiſibilem inimicum tranſferre,ita vt imprecetur, perſecutionem ſe ab eo ſuſtinere,& comprehendi, nec poſſe illius inſidias euadere, quinimmo in terram hoc eſt in terrena negotia vitam ſuam immergi.hoc enim ſignificant illa verba, & conculcet in terram vitam meam,adeò vt iacenti illi inſurgat dæmon, ac turpiter inſultet. neque hoc tantum, inquit, corpus conculcet, ſed & gloriam:hoc eſt ipſum etiam intellectum, qui animæ honor eſt & gloria,in terram deferri imprecatur, & terrenis rebus applicari,ita vt contemplationis alis ad deum amplius extolli non poſſit. Καταcκηνῶσαι

Exurge domine in ira tua. Exurgere poteſt deus, & non in ira iuxta illud, Exurge domine ſaluum me fac:at nunc ad ſupplicia atque ad pœnas eum aduocat: intelligere autem debemus deum ſurgere non corporaliter, ſicuti nec corporalem ſedem intelligimus, quando ſedere illum legimus: ſed regiam eius dignitatem ſtabilitatemque & iudicandi authoritatem iudicari arbitramur.hoc pacto etiam cum exurgere deum dicimus, puniendi aut defendendi illius propoſitum denotamus.iram in deo pari modo non paſſionem eſſe intelligimus, ſed caſtigationem & punitionem illorum qui diuina ira digni ſunt.

Exaltare in finibus inimicorum tuorum. Cum altus ſis & ſublimis,ita etiam appare,atque oſtende te hominibus: huiuſ- Σοῦ

modi

modi autem apparebis in finibus, hoc eſt in morte inimicorum tuorum. Mors quippe vniuſcuiuſque finis eſt: meos vero inimicos, tibi etiam inimicos eſſe non ambigo, cum mandata tua tranſgrediantur.

Exurge domine deus meus in præcepto quod mandaſti. Noli amplius eſſe ſanguinis, ſed vlciſcere propter præceptum quod mandaſti. quod videlicet tradidiſti per Moyſen iubens, parentes honorandos eſſe à filiis. verum in præſentia filius meus furore in patrem correptus eſt. poſſumus & aliter intelligere: quòd Propheta preces fundat pro reſurrectionis myſterio. Dixit enim dominus ad Iudæos, vt apud Euangeliſtas legimus: ſoluite templum dei, & in tribus diebus ædificabo illud. Exurge igitur, inquit, iuxta illud mandatum, dixiſti enim ſoluite & ſoluent.

Συναγωγή.

Et congregatio populorum circundabit te. Si enim mihi adiutor fueris, videbunt multi & timebunt, & conuertentur ad dominum. quod vero ait circundabit te, idem eſt quod circa mandata tua verſabuntur, & nunquam ab eis recedent. nam alioquin deus immenſus eſt, & comprehendi non poteſt. poſſumus etiam hoc intelligere de reſurrectionis tempore. congregatio enim gentium, quaſi corona quadam Chriſtum cinxit, cum ab omnibus terræ finibus gentes ad eum accederent. vel circundabit te, hoc eſt canet & laudabit te. in choro enim ac cœtu, Hymnos ac laudes deo canere ſolemus. à forma igitur ſeu figura cœtus hominum, Deum laudantium, laudationem ipſam ſignificauit.

Et propter hanc in altum regredere. Propter hanc inquam congregationem gentium, aſcende tu ô mediator ad patrem, & regredere in altitudinem gloriæ tuæ: quam habebas priuſquam mundus eſſet, & ineffabile myſterium perfice.

Κρινεῖ

Dominus iudicabit populos. Non negliget dominus ea quæ aduerſus me moliti ſunt, ſed diſquiret omnia. vel iudicabit populos condemnans prauos, bonos vero ſtatuens à dextris.

Iudica mihi domine ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum innocentiam meam quæ in me eſt. Poſtquam meminit iudicij,

ἐπ' ἐμοί

eſto, inquit, & mihi iudex, diſquirens iuſtitiam meam, quam ſeruaui aduerſum parricidam filium, & complices. præterea etiam id peto, vt ſecundum ſimplicitatem meam quæ in me eſt,

me eſt, ſic fiat mihi. Sed quomodo alibi dicit, & non intres in iudicium cum ſeruo tuo, cum hic iudicari cupiat? quia ſcilicet ibi iudicari refugit cum deo, & vitam ſuam cum illius beneficiis comparari: nunc autem ſe cum filio iudicari quærit, & cum his qui iniurias ei intulerant, atq; interimere eum cupiebant.

Conſumatur nequitia peccatorũ, & diriges iuſtum. Nam ſi aliquando eorum malignitas ceſſauerit, dirigentur iuſti. hoc eſt abſq; impedimento in recta virtutis via ambulabunt. Συντελεσθήτω

Scrutans corda & renes deus iuſte. Tu deus, inquit, iuſte inueſtigas atq; exquiris renes & cor. hoc eſt omnia iræ atq; indignationis germina, quæ in corde verſantur: & omnes cõcupiſcentiæ radices, quæ in renibus ineſſe ſolent. ex his nanque iræ nimirum & concupiſcentiæ affectibus, peccata omnia ortum habuere. & aliter: deus ſcrutatur cor & renes. dictionem autem, iuſte, ſequentibus coniunge legens, iuſte adiutorium meum à domino. δικαίως

Adiutorium meum à domino qui ſaluos facit rectos corde. Simplex & rectus corde cum ſim, meq; ad rectum dirigam virtutis callem, auxilium expecto non humanum (inutile quippe illud eſt) ſed à deo qui potens eſt vt ſaluet me.

Deus iudex iuſtus fortis & longanimis. Videntur hæc ad eos dicta eſſe, qui de dei prouidẽtia penè ſcandalizati fuerant, ꝙ permiſiſſet filium aduerſus patrem inſurgere. iuſtus igitur eſt, veluti qui vniuſcuiuſque operibus æquas vices rependit: fortis vero, velut is qui poteſt quæcunque vult: & longanimis, vt qui non ſtatim infligit pœnas.

Et iram non afferens per ſingulos dies. Hoc ad probandam dei longanimitatem dictum eſt. Etenim cum aſſidue delinquamus, & ideo dignos nos ſuppliciis reddamus, ipſe tamen tempus pœnitendi, vt longanimis tribuit. per iram igitur hic pœnas intellige. Mouent quidam dubitationem: ſi iuſtus eſt deus, & condignas tribuit pœnas, quomodo poteſt dici miſericors? Ad quod dicendum eſt: iuſtum quidem deum eſſe, veluti qui vnicuique condignas reddit pœnas, ſed miſericordem eſſe etiam: quia non ſtatim caſtigat, ſed ſuſtinet, & pœnitentiæ ac conuerſioni tempus tribuit, nec dæmonem ſinit omnia perficere, quæ ille optat: & quia omni denique ex latere noſtram ſitit ſalutem. Καὶ μὴ ὀργὴν ἐπάγων

Niſi

Σπιλβώσει *Nisi conuersi fueritis, gladium suum nitidabit, arcum suum tetendit & parauit illum.* Sciens beatus Dauid vt propheta, quòd vniuersæ gentes eius psalmos in ore atque in manibus semper habituræ erant, disciplinam eis admiscet. nisi enim vos, inquit, qui à recto calle, declinastis in erroris vias, & conuersi estis ad materiales res, iterum ab his reuertamini ad deum, pœnas profecto non effugietis. per gladium autem, acerbitatem, & per arcum, celeritatem mortis indicat. Nitidare autem & tendere, pœnarum apparatum significant, longanimitatemque diuinam non perpetuam fore, sed ad tempus. parare vero dicere potes flagelli propinquitatem: vel aliter: per arcum, vehementiam pœnarum intellige: per arcus tensionem, appropinquationem pœnarum, & demum per eiusdem apparatum, quomodo peccatores deus omnino percussurus sit, nisi pœnitentiam egerint.

σκεύη *Et in eo parauit instrumenta mortis.* In eo nimirum supplicij genere, quod sub arcus figura denotauit. varia autem sunt mortis genera: gladius videlicet, ignis, aqua, terræmotus, hiatus terræ, ægritudo: quæ omnia mortis sunt instrumenta. per ea enim mors, finem suum consequitur. illud tamen animaduertendum est: quòd licet humano more verba sint prolata, omnia tamen digne deo intelligenda sunt. huiusmodi enim crassioribus verbis Propheta sæpe vti solet, auditorum hebetudini condescendens. hac ratione gladium Deum habere dicit, arcumque & sagittas, atque alia bellica instrumenta: nitidareque eum & tendere, vt auditoribus timorem augeret, & per nota eis nomina, lapideam eorum mentem concuteret: verum huiusmodi armis non indiget, qui aspectu solo facit terram tremere: in manu cuius est omnis spiritus: qui etiam montes dissoluit in fortitudine sua: omniaque alia facit, quæcunque de eius potentia diuini contemplatores tradiderunt.

Sagittas suas ardentibus effecit. Ex his verbis probos homines consolatur. pœnas enim, inquit, fecit deus propter eos, qui scelesti sunt ac deo indigni. Ardentes enim appellauit eos, qui omni prorsus carent virtutis humore: qui adeò sicci sunt ad operandum aliquod bonum, vt facile ab igne pœnarum incendantur: qui etiam iam ardere dici possunt, ea ratione: quia pœna illa iam eos manet. & aliter ardentibus:

igne scilicet passionum, iræ, voluptatis, auaritiæ, & similium. Cum autem multiformem dei iram descripserit, eamq; prauis hominibus imminere tradiderit, erudit postmodum, & docet nos à præsentibus rebus: & sermonem ad Absalonem conuertit.

Ecce parturiit iniustitiam. Filius meus, inquit, factus est iniustitiæ grauidus, cum iniuste cogitauerit me de eo regno expellere, quod mihi à deo datum est. parturitionis autem nomine vsus est, volens ostendere quales & quàm acerbos dolores, ij patiantur, qui proximos suos iniuria afficere student. implentur siquidem indignatione, interrumpuntur ab ira, cogitationibus tabescunt, per innumeras ambulant vias, timore afficiuntur, in angustiis permanent. huiusmodi autem flagella sustinere omnino nequeunt, donec cogitationes suas in opus non deduxerint tametsi postea non liberentur, à sententia, atque à condemnatione propriæ conscientiæ. Quando igitur scriptura, intolerabilem aliquem dolorem vult exprimere, illum sub parturitionis nomine describit: quo nomine, Græci præcipue, frequentius vtuntur pro dolore, parturitionem, ὠδῖνα appellantes, à verbo οἰδαίνω idem proprie significante quod tumeo seu augesco. etenim cum infans in matris vtero perfectus est, & auctus, amplius ferri non potest. vnde maximos efficit dolores, cum ad exitum festinet. Per hęc autem ostenditur vitia in nobis naturaliter non esse complantata sed deforis insita esse, & graues postea dolores producere.

Concepit laborem & peperit iniquitatem. Atqui in aliis fœtibus primum conceptio est, & deinde parturitio consequitur, aucto ac perfecto infante: verum id sic se habet, quando de conceptione & parturitione illa loquimur, quæ in vno atque eodem fœtu contingit: nunc autem de diuersis fœtibus est sermo. primo enim Absalonem dicit parturisse iniustitiam, deinde cum ab ea male affectus esset, tum ob rationes iam dictas, tum etiam quia idoneum tempus ad patranda scelera nondum inuenisset, concepisse eum narrat laborem, hoc est corporis dolorem. nam si animus solicitudinibus torqueatur, ipsæ etiam corporis vires deficiunt. non tantum igitur animi mœrore Absalon detinebatur, sed in corporis etiam dolores inciderat, donec iniquitatem peperit. πόνον

Porrò illud iniquum fuit, inhonorare ac persequi patrem, & illius pellices violare. Quidam vero breuiorem expositionem secuti, parturisse exponunt pro cogitasse. per conceptionem vero constantiorem illam tyrannidis meditationem intelligunt. vel aliter: cum Absalon grauiter animo angeretur, & multa passus esset propter huiusmodi cogitationes, nec tamen adhuc quiesceret, concepit rursus alium dolorem eandem ob causam: qui alius ei fuit labor, & alius dolor, & secundus partus.

ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν *Lacum fodit & refodit eum, & incidit in foueam quam fecit.* Periculum, inquit, mihi præparauit, & eiusmodi periculum, vt ab eo vix possem liberari: quod latius similitudine denotauit. qui enim in lacum incidit, illinc amplius effugere non potest. præcipue si is lacus non fossus tantum sit, sed refossus, & bis euacuatus, ita vt profundior sit. huiusmodi aduersus me inquit, insidias filius meus molitus est, quæ vastæ fossæ instar quoddam in se vitiorum profundum habent, & mortiferum circuitum. verum ille in periculum ipsum mihi destinatum decidet, & comprehendetur in præmium eorum, quæ aduersus me moliri, nunquam cessauit.

πόνος *Conuertetur labor eius in caput eius.* Vtraque hæc, re ipsa illi contigerunt. Ipse enim Absalon in periculum incidit, & eius studium tandem in ipsius caput reuolutum est. nam cum in aciem milites hortaturus festinaret, inter currēdum equo præteruectus, cæsarie ramo arboris complicata suspensus remansit. quo pacto acerbam mortem sustinuit.

ἀδικία *Et in uerticem ipsius iniustitia eius descendet.* In eum enim irruet iniustitia, quam in alios tendebat. Ab ea autem corporis parte quæ est magis lætalis, totum hominem significauit: veluti totum à parte. & sanè ita actum est. Nam cum bellum in patrem instrueret, ipse in eo fuit interemptus.

Confitebor domino secundum iustitiam eius. Ego, inquit, post huiusmodi belli exitum, gratias deo agam de iusto eius iudicio.

Et psallam nomini domini altissimi. Canam, inquit, nomini eius pro victoria: quia eius nomen inuocaui, & exauditus sum. Quod si illius nomen tantas habet vires, quis non ipsum dominum formidabit? Altissimi autem, id est, illius, qui est supra omnia, qui insuperabilis est, vel etiam supercœlestis, vt

ſtis, vt ſuperius diximus. Hæc autem verba non gaudentis ſunt aliorum cæde, nec filij potiſſimum, cum lugubrem egerit illum victoriæ diem: ſed ſuſcipientis ſententiam dei, quæ iniuſtos illos coercuit. Aliqui vero verba illa lacum fodit, & quæ ſequuntur, vſque ad illa, iniuſtitia eius deſcendet, breuiori expoſitione declarant, dicentes, ea verba per metaphoram ſignificare, quòd Abſalon ipſe ea paſſurus erat, quæ aduerſus patrem moliebatur. huiuſmodi etiam verbis poſſumus & nos aduerſus dæmonem imprecari.

In finem pro torcularibus Pſalmus ipſi Dauid.

Quid ſibi uelint uerba illa in finem, in ſuperioribus dictum eſt. Torcularia appellat Eccleſias, quæ ubique terrarum ſunt. Chriſtus enim uitis eſt & Apoſtoli palmites: uua autem & racemus fidem ſignificant, quæ in Eccleſiis compreſſa, diſciplinæ Chriſtianæ uinum tribuit, quo fidelium corda lætificantur. Ex perſona igitur ſpiritualium horum torcularium, hoc eſt, Eccleſiarum, hic Pſalmus à Propheta conſcriptus eſt. olim quippe unicum tantum templum conſtructum erat, in una tantum ciuitate Hieruſalem: quia uni tantum erat genti datum: de quo Eſaias ait. Aedificaui turrim, & torcular fodi in ea. turrim templum appellans, & torcular altare. in fine autem ſeculorum, hoc eſt in fine legalis cultus, illa turris deſtructa eſt, & loco eius per uniuerſum orbem erectæ ſunt innumerabiles Eccleſiæ: quoniam omnes gentes in dei cognitionem uenerunt.

PSALMVS VIII.

Omine dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in uniuerſa terra. Infidelium quidem dominus, Chriſtus dicitur, ſed vna tantum creationis ratione: fidelium vero duplici, creationis ſcilicet & cognitionis. quam ob cauſam nomen domini hoc in loco etiam duplicatur. dicant itaque omnes fidelium Eccleſiæ: domine creator & opifex: qui nuper etiam per cognitionē noſtri dominus factus es: quàm admirabile eſt nomen tuum in omni terra: cuius ſola inuocatio dæmones fugat, mortuos ſuſcitat, ægritudines pellit, elementa commutat, & omnia poteſt. Alibi vero terribile etiam appel-

latur seu timendum. Admirabile est igitur ob multa, quæ supra naturam operatur: & timendum ob ineffabilem eius potentiam. Sed vides quomodo beatus Dauid se nobis voluerit connumerare, communi nomine dominum nostrum appellans, præuidens nimirum mysterium & fidem, quæ ad ipsos mundi fines erat peruentura. quid igitur ad hoc dicent Iudęi? antea quippe dei omnipotentis nomen apud plurimas gentes despectui erat. nam, vt inquit Esaias: Propter vos nomen eius blasphematur inter gentes. vnde sine dubio de Christo hæc dicta esse conuincuntur.

Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. Magnificentiam hoc in loco dei humanationem appellat: quæ & magna est, & omnem exuperans intellectum. eleuata enim est, & transcendit illas etiam potestates quæ supra cœlos sunt: eo quòd ab eis etiam comprehendi non potest. vnde maxime eis est admirationi. neque enim homines tantum, sed ipsi etiam angeli ad hoc stupent mysterium. vel aliter: significare nobis volens Propheta immensam diuinæ naturæ potentiam, exaltata est, inquit, magnificentia tua super cœlos, cum terra eam non caperet, quod alius Propheta dixit: operuit cœlos virtus eius, & laudationis eius plena est terra.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Laudationem puerorum prædicit factam in templo. ex omnibus autem miraculis, huius tantum meminit Propheta, tanquam admiratione magis digni. nam & ante Christum leprosi sanati fuerant & dæmones expulsi: & mortui suscitati: infantes vero locutos esse, tunc primum legimus. neq; enim simpliciter pueri fuisse dicuntur, sed infantes & lactentes: quod maxima admiratione dignum est. perfecisti autem, id est perfectam fecisti laudem illam, cum alioqui illorum lingua adhuc esset imperfecta.

Propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem. Edisserit etiam causam miraculi. factum est, inquit, id propter scelestos inimicos tuos Iudæos. in aliis enim miraculis suspicati sunt fortassis Iudæi quòd deciperet Christus & falleret eorum oculos, in infantium vero laudatione, qui apud eos versabantur, immo qui eorum erant filij omnis aberat suspitio. hæc autem ita dispensata sunt à deo: ad destructionem,

ſtructionem, hoc eſt ad confuſionem Iudaici populi, qui inimicus ſimul & vltor dei erat: inimicus quia eius filio aduerſabatur: & vltor, velut is qui pro deo ſe id facere exiſtimabat. poſſumus etiam dæmonem inimicum & vltorem dei dicere inimicum: quia eius mandatis aduerſatur, & quia ſemper infenſus eſt amicis dei: vltorem vere, quia is qui à deo proiecti ſunt, improperare ſolet, quòd contemptores dei fuerint: atque ideo ad pœnam eos trahit, quòd diuina mandata tranſgreſſi ſunt. ex ea quippe infantum laudatione ipſe etiam dæmon confundi viſus eſt & deſtrui. Futura autem Propheta narrat vt facta: veluti qui propheticis oculis ea viderat: vel ex perſona Eccleſiarum, vt diximus, hæc prolata ſunt: veluti quæ ab eis quandoque ita eſſent proferenda.

Quoniam uidebo cœlos opera digitorum tuorum. Olim gentes mundum à falſis eorum diis factum eſſe arbitrabantur: ſed vbi claruit veritas, Eccleſia fidelium cecinit: videbo cœlos, qui digitorum tuorum opus ſunt. Cœlos autem, cœlum ipſum appellauit, quod initio factum eſt, & firmamentum. vel plurali numero pro ſingulari Hebræorum more vſus eſt. Et dum cœlum dicit quo omnia complectuntur, cæteras creaturas quæ in mundo ſunt, comprehendere etiam videtur. Dicunt quidam ideo dixiſſe opera digitorum tuorum, vt tanta ac talia elementa, à minima diuinæ potentiæ particula facta fuiſſe ſignificaret. Ego vero Prophetam puto indifferenter vſum hoc loquendi modo, cum alibi etiã dicat: & opera manuum tuarum ſunt cœli. Lunam & ſtellas, quæ tu fundaſti: cum cœli meminerit, illius etiam addit ornamenta: te, inquit, cognoſcam factorem ſtellarum. Solem vero prætermiſiſſe non videtur, dum Lunam commemorat: quinimmo & Solis meminiſſe credendum eſt: Lunæ memoria quæ ab ipſo ſole illuminatur: cum vterque cognitioni hominum coniunctim inhęreat. Duo quippe ſunt magna luminaria, quorum qui alterius meminit, alterum ſimul introducit. vnde alibi ſolis tantum meminit, quando ait: tu fabricatus es Auroram & ſolem: quaſi per alterum vtrunque intelligatur. Sequitur, quæ tu fundaſti: quæ aſtra nimirum, vel opera tu fundaſti: id eſt, finxiſti, ſtabiliſti, ita vt decidere non valeant, aut dimoueri è loco, vbi per te colloca

 ta ſunt.

ta sunt:tametsi ea appensa quodammodo esse videantur.

Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam uisitas eum? Hæc etiam propter incarnationem dicta sunt, prænoscens enim Propheta illius mysterium: quid, inquit, tanti est homo, vt cum rebellis à te factus sit, & imperium tuum detrectauerit, tu tamen illius miserearis? est autem hic sermo metaphoricus, atque ab eorum persona translatus, qui certo tempore cuiuspiam obliti sunt, & deinde com passione moti, eius reminiscuntur: nec tantum reminiscuntur, sed in illius auxilium & defensionem etiam mouentur. Et hæc est visitatio quam dicit. neque enim Angelus aliquis, aut legatus, sed ipsemet dominus per se veniens saluauit nos. Quid igitur? tanti est homo, vt propter illum hæc fieri debeant? & cum Angeli quidem cecidissent, tu nihil eiusmodi fecisti, in hominis autem ruina & casu, ad extremã hanc deiectionem descendisti. homo autem & filius hominis idem æque significant: circunloqui tamen sæpe sic solet scriptura, vt pro homine filium hominis dicat.

βραχύ τι *Minuisti eum modicum quid ab angelis.* Antiquorum beneficiorum meminit quæ in hominem collata sunt. creatus enim homo modicum quid ab angelis minoratus est, propter complicationem corporis, & alia quæ ad corpus pertinent. atque hoc sane magna cum dispensatione: vt quoties propter intellectum extolleretur, toties deprimeretur atque humiliaretur propter terram. Nam si in præsentia cum corpore grauamur, adeò extollimur & gloriamur, quid existimandum est facturos fuisse, si absque corpore nobis viuendum esset?

Gloria & honore coronasti eum. Gloria, quia ad imaginem & similitudinem dei factus est: honore, quia omnia ei subiecta sunt animantia.

Et constituisti eum super opera manuum tuarum. Elegisti eum in Regem totius creaturæ. crescite enim, inquit, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ei.

Omnia subiecisti sub pedibus eius, Oues & Boues uniuersas, in-
τὰ *super & pecora campi: uolucres cœli, & Pisces maris, quæ perambulant semitas maris.* Hoc etiam ex Genesi sumptum est. dominamini, inquit, Piscibus maris, & volucribus cœli, & omnibus pecoribus, & omni terræ: Cumq; Propheta hic omnia dixerit,

dixerit,postmodũ distinguit. & primo quidẽ mitiores oues, cõnumerauit: per pecora autem campi quadrupedia omnia comprehendit,quæ in campis habitant: & iuxta Græci nominis etymologiam animalia omnia intelliguntur:quę prona in terram aspiciunt.per pecora igitur,terrestria omnia animalia significauit, seu mitia sint,seu syluestria, & fera. omnia quippe in hominis ministerium data sunt: quibus omnibus ille etiam homo adhuc dominabitur,qui pristinam animæ suę seruauerit dignitatẽ. Cœli autẽ volucres dixit,pro aeris. Cœlũ enim sæpe, ponitur pro aere, qui cœli instar capiti nostro circunfusus est. Piscium etiam, cum innumerabilia sint genera , vno sermone omnia complexus est dicens: quam perambulant semitas maris. & à masculino genere ad neutrum transit,volens hoc pacto varia piscium genera denotare.verũ hæc de puro ac simplici homine intelleximus. Iuxta anagogem verò ad humanitatem Christi pertinent: quemadmodum Apostolus ad Hebræos declarat. quid enim inquit, tanti est humanitas illa assumpta à deo verbo, quòd illius memor es?dicens?hic est filius meus dilectus?filiũ autẽ hominis dixit,vt eos conuinceret qui Christi carnẽ superne descendisse asserunt : qua ratione ipse etiam dominus apud euangelistas sæpenumero filium hominis se appellat: significans quòd ex virginali vtero , atque ex purissimis illius sanguinibus ipse sibi templum constituerat. filius enim hominis is vere dicitur,qui mulieris est filius.nam & mulier vere homo est.visitauit autem illum deus, iuxta quòd alibi legimus: prouidebam dominum in conspectu meo semper , quoniam à dextris est mihi ne cõmouear.quod vero ait:minuisti eum modicum quid ab angelis : ea ratione dictum est , quia & famem patiebatur Christus, & sitim, & reliquis omnibus corporis passionibus,atque affectibus subiacebat,qui reprehensibiles non sunt. Coronasti autẽ eum hoc est ornasti , gloria quidem diuinitatis:honore autẽ, quem angeli ei pręstabant. sæpe enim ministrabant ei . vel etiam quia vtrunque ab hominibus ei præstabatur,quia credentes in eum,deum appellabant, & religiosissime venerabantur. omnia præterea subiecit deus sub pedibus eius , veluti nouo Adam: qui imaginẽ & similitudinem dei vere seruauit : iuxta anagogem oues, ij dicendi sunt qui ex gentibus crediderũt: quos in collibus, &

 monti-

montibus errantes Christus inuenit, & ad suum ouile congregauit. Boues verò Iudæi sunt, graue veteris legis iugum trahentes. & pecora campi ij, qui nec Moysi nec gratiæ legē susceperunt, sed idola colentes in campestri humilitate, ac terrena deiectione voluptatum præsentis vitæ ideo ambulant, quia in contemplationis sublimitatē suspicere nequeūt. sed iuxta eam quam diximus Græci nominis etymologiam, quasi pecora proni in terram, inspiciunt. Volucres etiam cœli pro angelis accipi possunt: & pisces maris pro dæmonib⁹: qui inter fluctus præsentis vitæ subsiliunt, atque in amara prauarum actionum viuunt salsugine. Omnes enim Christo tandem subiicientur: quoniam illi omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & infernorū. Possumus etiam non ingratam quorundam expositionem recensere: quòd scilicet illa verba minuisti eum modicum quid, non ad angelos referenda sint, sed ad gloriam dei patris: atque hoc pacto legēdum minuisti eum ô pater modicum quid, à tua nimirum dignitate propter carnis naturā. & quæ sequuntur per se legantur. sed quoniā quod latine legimus ab angelis, in Græco legitur παρ᾽ ἀγγέλους: quæ verba vltra sensum iam redditum, idem etiam significant, quod supra angelos: intellige quòd gloria & honore eum deus supra angelos coronauit: hoc est plusquam angelorum aliquem. Nullus quippe angelorum, aut huiusmodi dei nomen consecutus est, aut tale sortitus ministerium. Veruntamen dicant nobis Iudæi, quādo infantes & lactentes pueri laudem hanc dixerint, de qua nunc loquitur propheta: & quem nam inimicum huiusmodi laus destruxerit: quomodo etiam dixit beatus Dauid: videbo cœlos opera digitorum tuorum, cum iam Moyses de his docuisset: in principio enim, inquit, fecit deus cœlum & terram.

Domine dominus noster quàm admirabile est nomē tuum in vniuersa terra. Quoniam hic psalmus Christi prædicit mysterium, qui è cœlo descendit, & rursus in cœlum ad paternam gloriam ascendit, & circulari quodam motu illinc vnde venerat reuersus est, merito etiā hic psalmus qui de Christo pertractat, circuli instar ibi finem accipit vnde initium sumpsit. incipiens quidem & definēs pari admiratione plenus est, dicens: Domine dominus noster, &c.

In finem

In finem pro occultis filii Psalmus ipsi Dauid.

Quid significet in finem in præcedentibus dictum est: & aliter mors per crucem, congrue dici potest, esse finis uitæ filii: uitæ inquam humanæ, cuius mortem propheta ,occulta filii appellauit: quēadmodum ipsa etiam Hebraica lectio apertius explicat dicens, pro morte filii; & alibi mysterium esse legimus absconditum à seculo, ipsis etiam angelis ignotum. & Paulus absconditum fuisse dicit principibus huius seculi. nam si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Pertinet igitur hic psalmus ad mortem domini, per quem inimici potentia omnis destructa est. Longior uero est, ita disponente sancti spiritus sapientia, quæ nec breues esse omnes psalmos uoluit, neque omnes in longum extendit, sed opus quoddam uarium reddidit, longitudine pigritiam excitans, & breuitate laborem mitigans.

PSALMVS IX.

Onfitebor tibi domine in toto corde meo. Cōfessionis nomē duo significat, peccatorum reuelationem, item & gratiarum actionem: vt hic agam, inquit, tibi gratias pro acceptis beneficiis, nec simpliciter, sed ex toto corde meo.

Narrabo omnia mirabilia tua. Beneficia appellat mirabilia, veluti trophæa quædam de inimico admiranda.

Lætabor & exultabo in te. Lætabor, inquit, tāquam is qui experimentum accepi auxilij & potentiæ tuæ: memor enim alibi, inquit, fui dei & lætatus sum. Solus quippe deus hominibus verum est solamen: quemadmodum & solus ipse est qui homines saluat. exultatio vero, maior quędā est lætitię intensio: quę præ nimio gaudio subsilire valde atque eleuari cor facit.

Psallam nomini tuo altissime. Mos erat iis qui amatorie in aliquem affecti essent, carmina & cantus in eum componere: atque hoc pacto animi desiderium lenire: huiusmodi metaphora propheta vsus, intensionē amoris sui in deum declarauit, dicens: psallam nomini tuo: quæ dictio musicū ac concinnum cantum denotat. Canam igitur, inquit, non naturæ tuæ, quando quidem illa percipi non potest, sed nomini tuo, decentes illi nectens ac complicans laudes.

Cum conuersus fuerit inimicus meus retrorsum, infirmabuntur & peribunt à facie tua. Connumerare incipit beneficiorum genera,

ἀγάλλεσθαι ὡς ἀγαμ ἀλλεσθαι

ἐν τῷ ἐπιστραφῆναι τὸν ἐχθρόν μου

genera, pro quibus deo gratias agit. Ausus est aliquando tyrannus dæmon ipsum etiam saluatorem, veluti nudum hominem inuadere: sed simulac dici audiuit, vade post me satana & inexpugnabilem illius sensit potētiam, magna statim cum ignominia retrocessit: quo conuerso ac profligato, omnes pariter potestates quæ sub ipso erant, debilitatæ sunt, & perierūt, amissa illa nimirum tyrannide, veluti quadam eorum anima. Cum enim vixerit Iesus sine peccato: vnde & dæmonem destruxit, & nos pariter induit armis salutis: cum etiam sacrum baptisma, ac diuinorum mandatorum meditationem & custodiam, propriamque vitam ac conuersationē, pro via nobis reliquerit & semita, quæ ad cœlum ducit, consequenter & cæteri dæmones illinc adeo deleti sunt, vt nullam in nos amplius habeāt potestatem, nisi nos ignauia nostra fortassis ita volentes, neglectis diuinis mandatis, ad nosmetipsos eos iterum traxerimus. Quod verò ait à facie tua, idem est, quod à timore tuo. strenuorum enim ac potentum virorum facies horribilis inimicis videri solet ac timenda.

Quoniam tu fecisti iudicium meum & causam meam. Iudicasti enim me credentem in te, qui antea sub potestate atque amara tyrannide dæmonis ignorantia mea detinebar. Nam cum perspexeris quòd malignus ille me creaturam tuam inuide in seruitutem redegerat, ex illius manibus subductum atque ab errore liberatum iustificasti. Causam enim hoc in loco iustificationem appellat.

Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam. Propter saluatoris ascensionem hoc dictum est. Impleta enim carnis dispensatione ad iudiciale thronum suum rediit, id est, ad potestatē diuinitatis. quem thronum tamen, non reliquerat, quādo arcanis atque ineffabilibus modis ad nos descēdit. Assumptus enim est in cœlum, & sedet ad dexteram patris, veluti qui potestatem omnem acceperit in cœlo & in terra, & propriæ creaturæ opem tulerit, pro qua immaculatam illam animam posuerat. Hæc autem non humane sed digne, deo intelligenda sunt. Sedere enim in throno, aut super thronum, in deo, & in verbo dei accipimus pro iudiciali potestate: quam & si antea habebat, ob carnis tamen dispensationem celabat, vt omnia implerentur. Tu fuisti, inquit, in iudiciali potestate, & iudicantis personam sumpsisti, qui solus iustus es iudex,

dex, quique nulla ignorantia aut affectu impediris, quominus semper in æquitate perseueres.

Increpasti gentes & periit impius. Obiurgasti, inquit, gentes, improperasti eis errorem eorum, & fugit ab eis satanas, veritatem non sustinens. Apostoli etiam aliquando acerbe Gentiles reprehendebant, veluti Paulus qui insensatos Galatas appellabat: quod illi sentientes, ab idolorum cultu recedebant. Destructo autem idolorum cultu, simul etiam abibat eorum præsul dæmon: adeo vel sola poterat sanctorum increpatio.

Nomen eius delesti in seculum & in seculũ seculi. Cum honorem deo debitũ, sibi dæmones rapuissent, homines in eorũ seruitutẽ redacti nomina eis dederunt: quẽadmodum Hesiodus in nugaci illo opere de natiuitate deorum tradit. atque (vt cætera alia omittam) exempli gratia tantum dicam: Iouis, Martis, Appollinis, Mercurij, Dianæ, Veneris, & copiosæ illius deorum multitudinis nomina, simulac fidei verbũ dissseminatum est, statim euanuisse, non solum in hoc præsenti seculo, sed etiam in futuro: quod seculum seculi esse intelligendum est: & quod proprie seculũ dicitur. quia iuxta Græcę dictionis vim, αἰὼν sempiternitatem denotat. Est autem mos sacræ scripturæ per huiusmodi loquẽdi modum, honoratiora semper significare: vt cum ait, Sancta sanctorũ, Cantica canticorum, Sabbata sabbatorũ, & alia huiusmodi. vel aliter dicere potes: quòd ea verba in seculum seculi intensionem significant: pro eo quod est, in perpetuum. In obliuionem enim penitus data sunt dæmonum illorum festa, ac celebritates: eorumq́ue nomina deleta quodammodo sunt, & extincta.

Εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος

Αἰὼν ὡς ἀεὶ ὤν

Inimici defecerunt frameæ usque in finem, & ciuitates destruxisti. Frameæ, hoc est gladij, seu arma inimici, intelligendæ sunt, ignominiosæ illę passiones atque affectus, quib⁹ humana aĩa nõ secus ac gladio percussa, & penitus ad virtutẽ mortua iacebat olim in corpore quasi ĩ sepulchro. Destructa autẽ gentiũ impietate & edificata pietate, destructæ sunt ciuitates. vel ciuitates ipsos hoĩes intellige, in quib⁹ antea habitabãt & quiescebãt dæmones. Quanquã extraneũ etiã non fuerint per ciuitates, obscœna idolorum delubra intelligere.

Periit memoria eius cũ sonitu, Nemo enim ampli⁹ ei sacrificium, Αὐτῶ

cium offerre nouit, aut omnino eum inuocare. quod verò ait cum sonitu, idem est, quod cum clamore. clamantia enim dæmonia à domino fugiebant. vel cū sonitu, id est cum iactātia illa, ac superbia: aut cum clamoribus illis & cantibus sacrificiorum. singulari autem sermone in dæmonem inuehitur, impium eum atque inimicum appellans: ipsum hoc pacto aliorum dæmonum præsidem magis obiurgans, veluti qui rebellionis causa illis extitit, tametsi per eum cęteros nihilominus etiam carpat.

Et dominus in seculum permanet. Dominum verò, inquit, fideles ex gentibus vsque ad consummationem permansurum credunt. his enim verbis, semel receptæ fidei stabilitas, atque ipsius ecclesiæ incommutabilitas denotatur.

Parauit in iudicio thronum suum. Cum paulo superius de saluatoris dixerit assumptione, quæ in præsenti vita facta est, nunc de futura tradit: de vltimo nimirum & terribili eius aduentu, quando vnicuique iuxta propria opera retribuet. Quod verò ait parauit, humanum in morem condescendens locutus est.

ἐν εὐθύτητι. *Et ipse iudicabit orbem terræ in iustitia, iudicabit populos in rectitudine.* Per orbem terræ, seu potius vt in Græco habetur, per habitabilem, fideles intelligit, apud quos habitare deus creditur in omnibus ecclesiis. populos verò cęteros homines appellat, apud quos densæ sunt affectuum ac passionum syluæ, in quorum latebris dæmones, ferarum instar commorātur. aliter enim illos dominus, atque aliter istos iudicabit, potentes nimirum potenter exquirens, iuxta illorum fidem, atque infidelitaté. vel dum populos dicit, magis declarat quod dixerat orbem terrę, ponens quod continet pro eo quo contentum est. Iudicio autem iustitiam & rectitudinem complicans, iudicantis integritatem prædicat.

Et factus est dominus refugium pauperi. Pauper olim erat populus gentilis, virtute nimirum & religione: cui post acceptam fidem dominus factus est refugiū. diuitiæ enim quæ in pecuniis consistunt, quia incertæ atque instabiles sunt, diuitiæ veræ censeri nō debent. vel hoc nobis forte voluit propheta significare quòd apud deum nulla est acceptio personarum, quodque pauperem æque ac diuitem ad se fugientem suscipit.

Adiutor in prosperitatibus, in tribulatione. Confugientes ad se deus adiuuat, siue in prosperitatibus, hoc est fœlicitatis tempore confugiant, siue in tribulatione. vnum quodque enim per se absolute legendum est. neque enim ij solum auxilio indigent qui in calamitatibus sunt, sed illi etiam qui in prosperitatibus, vt fœlicitatem suam conseruent, & ne in ignauiam calamitatum matrem decidant. aliqui etiam legũt in opportunitatibus, cum Græca dictio εὐκαίρια non prosperitatem tantum, sed opportunitatem etiam significet. Intelligẽtes quòd dominus opportune in tribulatiõib⁹ nos adiuuit, hoc est illo tẽpore quo eius auxilio vere indigebamus. Ἐν εὐκαιρίαις.

Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quia non dereliquisti exquirentes te domine. Deinceps, inquit, sperabunt in te, veluti in eo qui solus potest saluare: illi inquam sperabunt, qui nomen tuum, hoc est teipsum nouerunt: ac si dicat, ij qui credunt in te. Quidam etiam pro verbis illis sperẽt in te, ex Hebræo interpretati sunt: sperabunt in te: futuro vsi tempore pro modo imperatiuo. Sed propheta fortassis imperatiuo vsus est præceptoris ac docentis more ea fieri iubens, quę probe ac firmiter nouit. Præterea etiam recte dixit, qui nouerũt nomen tuum. naturam enim dei nullus nouit. & demum causam apposuit spei suæ dicens: quoniam non dereliquisti exquirentes te domine. nec dixit quærentes sed exquirentes. vt inuestigationem quandam ex tota anima faciendam esse denotaret. Ἐκζητοῦντας.

Psallite domino qui habitat in Sion. Talis itaque cum sit dominus vt superius demonstrauimus, psallite hoc est canite ei. habitanti verò in Sion dixit non quia deus loco concludatur: sed vt quandam dei beneuolentiam erga illum locum demonstraret. habitare etiam dicitur deus in fidelibus, non quòd ab illis complectatur, sed veluti beneuolentia ac familiaritate quadam illis coniunctus. exhortatur igitur propheta ad canendas dei laudes vel Hebræos, qui tunc erant, vel fideles qui nunc sunt ex gentibus, quorum erat futurus deus, qui habitat in Sion: hoc est qui responsa atque oracula dat in Sion: vbi viros se dignos alloquitur. vel Sion Ecclesiam de gentibus congregatam intellige, quam postea dominus habitauit. ἐπιτηδεύματα.

Annunciate inter gentes studia eius. Hæc ad Apostolos dicta sunt,

cta ſunt, qui circumeuntes vniuerſas gentes docuerũt. quod verò LXX hic ſtudia ſeu exercitia dixerunt, Symmachus artes expoſuit, & Aquila immutationes. exercitia igitur, & ſtudia eius annunciate: hoc eſt ipſius geſta: vel eius artes, hoc eſt admirandam eius ſapientiam: vel eius immutationes, quæ nimirum aliorum loco ſucceſſerunt. Nam qui de longe erant, facti ſunt propè: & qui in tenebris erroris, venerunt ad lumẽ veritatis: qui in obliuione erant, habiti ſunt in memoria: & qui antea abiecti fuerant, tandem aſſumpti ſunt: deuſque homo, & homo deus factus eſt.

ὅτι ὁ ἐκζητῶν.

Quoniam qui exquirit ſanguinem, eorum recordatus eſt. Hæc deus ita diſpenſans ordinauit, poſtquam eorũ meminit. Antea enim non meminerat ob eorum infidelitatem. Meminit autem non ferens amplius eorum ſanguinem effundi in ſacrificia. Sacrificabant quippe proprios filios, & filias dæmoniis: quinimmo de effundentium manibus ſanguinem illũ exquiſiuit, quem ipſi non impoſuerant. vel vltionem indicat mutuarum cædium, quas iuſſu dæmonum faciebant: vt manifeſtum fiat, ꝙ omnis homicida luet pœnas: vt etiam in Geneſi legimus: ſanguinem enim veſtrum, inquit, exquiram.

Non eſt oblitus clamorem pauperum. Humana etenim natura ſub inuiſibilium dæmonũ tyrãnide detenta, clamare quodammodo videbatur ad creatorem, ob cauſam tantæ calamitatis & miſeriæ. Vel illud fortaſſis ſignificãt hęc verba, quòd prophetæ olim, diuinæ incarnationis proſpiciẽtes myſteriũ, clamabant, incarnandum deum in huiuſmodi incarnationis auxilium aduocantes. Qui prophetæ pauperes conuenientiſſime dicuntur, propter eam quam colebant frugalitatis virtutem: atq; ideo clamoris eorum oblitus non eſt.

ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου.

Miſerere mei domine, uide humilitatem meam ab inimicis meis. Hæc verba ex cuiuſque Chriſtiani perſona dicta ſunt: vide, inquit, depreſſionẽ, & deiectionem à viſibilibus mihi atque ab inuiſibilibus inimicis inflictam. Studebant enim vniuerſum Chriſtianorum genus prorſus tollere.

Qui exaltas me de portis mortis. Portas mortis varia martyrum ſupplicia appellauit. quas portas qui ſuperabant, clariores atque illuſtriores à Saluatore effici videbãtur. per ſupplicia enim introducitur quis ad mortem. Poſſunt etiã hæc intelligi de beato Dauid, qui ſæpenumero ab inimicis depreſſus,

pressus,mirandũ in modum à morte liberatus est, ita vt per opem quę ei præstabatur à deo,præclarior etiam euaderet.

Vt annũciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Hæc est causa quare fuerit liberatus à morte, vel quare misericordiam dei perquisiuerit: vt annunciem, inquit, omnes laudationes tuas: creationis nimirum, prouidentiæ, sapientię, iustitiæ, atque incarnationis. pro quarum singulis laudari mereris. Per Sion verò hoc in loco sanctorum ecclesiam intelligit, quæ in cœlis est: & per illius portas singulares ecclesias,quæ in orbe sunt: per quas qui incedit, in cœlestem ecclesiam Sion ascendit. Nam ij qui propter Christum passi sunt,per huiusmodi ecclesias incedebant, diuina annunciantes miracula,& fideles alios confirmantes.ipse etiã Dauid hoc psalmorum libro omnes laudationes dei annunciat: supernam prætérea Sion,filiam appellauit,quasi dilectam & constitutam à deo.

Exultabimus in salutari tuo. Per salutare incarnationẽ domini intelligit,atque eius mortem,quæ salutis humanæ causa extitit.vnde & beatus Symeon postea cecinit: quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Infixæ sunt gentes in interitu quẽ fecerũt. Per gẽtes hoc in loco Iudęi intelligẽdi sũt, veluti malitia atq; inuidia ipsis gẽtibus similes facti:& per interitũ ipsa mors. studẽtes enĩ Iudæi vitę principẽ mori tradere, ipsi à Romanis prorsus perditi sunt:& cũ Christo mortẽ parassent,ipsi cõtra ab illa detenti fuerunt.fortassis etiam verba hęc dicta sunt ob eos qui Christianos persequebãtur,qui potius deleti sunt, cum alios extinguere tentarẽt. Nec ab re fuerit hęc de dæmonib⁹ intelligere,qui Christi potẽtiã cohibere ac cõpescere studuerũt: qua tamẽ omnes ipsorum potius extinctæ sunt vires.

In laqueo isto quem absconderunt comprehensus est pes eorum. Alia similitudine eandem rursus repetit sententiam, quandam quodammodo pompam agens aut triumphum de inimicorum destructione. per laqueum verò insidiarum cogitationes intelligit. in occulto etenim loco tendi solent insidiæ,quemadmodum & laquei: tametsi mortem postmodum in lucem educant.

Cognoscetur dominus iudicia faciẽs. Iudicia hoc in loco vltiones appellat, retribuit enim dominus condigna vnicuique

que pro meritis.

In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Hoc etiam superioribus est simile. ponitur enim causa quare cognoscatur dominus iudicia facere : quia scilicet ex hoc potissimum iustus videri potest, dum facit, vt qui aliis insidias parant, ipsi maxime in eas incidant : & quòd doli in suos potissimum authores conuertantur. Peccatorem etiam hic intellige, vno ex tribus modis iam prædictis : vel generaliter accipe pro quocunque doloso. DIAPSALMA.

Conuertantur peccatores in infernum. Per peccatores hoc in loco infideles intelligit, & per infernum supplicia. conuertantur itaque à præsenti nimirum vita, & illuc sub terrã deferantur, vbi dicuntur esse pœnarum loca. Vel aliter ij qui de terra nati sunt in eadem versentur, nihil aliud valentes cogitare quàm terrena. & quós nam intelligat per peccatores, ex his quæ sequuntur declarat dicens.

Omnes gentes quæ obliuiscuntur deum. Obliuiscuntur, voluntaria scilicet obliuione.

Ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχὸς

Quoniam non in finem obliuioni erit pauper. Hæc, inquit, huiusmodi gentibus euenient : quia fidelis vir in obliuionem omnino non erit. Pauperem verò eum dicit, qui temporalibus quidem diuitiis est pauper, sed virtutum opibus sit diues. vel pauperem dicit populum ex gentibus, veluti qui animæ dignitatẽ amiserat, pietatisque ac virtutũ peculio inops erat.

Ὑπομονὴ

Expectatio pauperum non peribit in finem. Pauperes hic gẽtiles dicit, quorum expectatio vsque in finem inanis non erit. Expectatio verò gentium Christus est. de quo alibi scriptum est, ipse erit expectatio gentium : & ad quas alibi per alium prophetam clamat dicens. Expectate me in tempore resurrectionis meæ.

Μὴ κραταιούσθω

Exurge domine non præualeat homo. Alius interpres reddidit, non temere agat homo. hoc autem dicit propheta ob mutuas inter sese hominum insurrectiones atque insolẽtias. Veris quippe ac sanis carentes præceptoribus, atque ideo terram se ac limum esse ignorantes, supra propriam naturam sese extollentes temere multa agebant : & omnia audentes, inter deos etiam se adscribebãt. Exi itaque tu deus, inquit, & tantam eorum eleuationem compesce. Illud etiàm dici potest quòd ea ratione, qua ad imaginem & similitudinem dei

homo

homo factus eſt, deus dicitur: ea verò quæ terrenis affectibus ac paſſionibus detinetur, homo merito appellatur. Cum itaque hæ paſſiones in hominibus prævalerent, hortatur deum propheta vt exurgat à morte, & vt per ſanctos Apoſtolos doceat quomodo paſſiones ſupra animã ſe extollere non debẽt, neque puluis ſupra intellectum. vel aliter, poſt reſurrectionẽ domini diuulgato euangelio in vniuerſum orbem, mutuę illę gentium inſurrectiones atque inſolentiæ quieuerunt.

Iudicentur gẽtes in conſpectu tuo. Hoc eſt protectione & cuſtodia tua digne efficiantur. nã qui iudicat, ad eum qui iudicatur aſpicere ſolet. Iudicium verò illud intellige quod cõtra dæmonem faciẽdum erat: de quo per Eſaiam dicit deus: Ecce puer meus quem elegi, electus meus in quo complacuit anima mea, iudicium efferet gentibus.

Conſtitue domine legiſlatorem ſuper eos. Per legiſlatorem hic Chriſtum intelligit, (iuxta illud: ego autem conſtitutus ſum rex ab eo,) qui legiſlator nouam eis legem tulit: ſanctũ ſcilicet euangelium.

Cognoſcant gentes quòd homines ſunt. Sero ſaltem aliquando addiſcant viuere vt homines, & nõ vt feræ. vel aliter: doceantur, inquit, quòd corruptibiles ſunt, quodq́; longè ſunt à diis: quæ propria eos gloriatio ac ſuperbia de ſeipſis ſuadet cogitare.

γνώτωσαν ἔθνη ὅτι ἄνθρωποί εἰσι

Vt quid domine receſſiſti longe? Incipit tractare de diuina prouidentia: ac veluti prauorum hominum res bene ac fœliciter ſuccederent: contrà autem, iuſti ac boni viri infœliciter degerent, ex perſona iuſtorum in afflictionibus exiſtentium ſermonem facit, & rationem quodammodo exquirit à deo, dicẽs: quare permittis homines temere ac caſu ferri quò ſors iubet, nec vllam eorum curam habes? quod ex metaphora illorum ſumptum eſt, qui procul abierunt, & relictorum nullam curam habent.

Deſpicis in proſperitatibus in tribulatione? Deſpicere eſt diſſimulare, nõ videre, ac quaſi deorſum aſpicere, & nõ ad rem illam, quæ ante oculos poſita eſt. Quid igitur, inquit, tu qui omnibus præſens es tanta tua loganimitate ac patientia abeſſe videris? & cum omnia videas, ſimulas non videre, vt rebus noſtris auxilium non feras? atq; hoc eo potiſſimũ tempore, quando protectione tua potiſſimum indigemus? nunc

ἐν εὐκαιρίαις ἐν θλίψεσι.

ſcilicet cum in tribulationibus conſtituti ſumus. Hæc autem non accuſans aut culpans deũ propheta, ſed rogans dicit & exhortans. nã alioquin reſpõdere ei deus potuiſſet, id quod alibi ſcriptũ eſt: Peccata veſtra diuidunt inter me & vos.

Dum ſuperbit impius, incẽditur pauper. Quando, inquit, aliquis extollitur, quando bene illi cuncta ſuccedunt, tunc, ſi quis fidelium eſt, qui frequentibus vigeatur calamitatibus, is zelo quodam atque æmulatione opinionis ac boni nominis penè accenditur, atq; ex proprio ore gemitus quoſdam fumi inſtar emittit, deplorans, ꝙ cũ ipſe eiuſmodi ſit, obſcurus tamen eſt, atq; ignotus. vel aliter etiam intellige, quòd extollente ſe impio dæmone aduerſus humanum genus, ille qui virtutibus eſt pauper, nimia accenditur paſſione.

Συλλαμ-βάνονται *Coadiuuantur in conſiliis quæ cogitant.* Hoc de impiis etiam dictũ eſt. Coadiuuantur, inquit, in his quę conſulunt. Coadiutoriũ verò hoc proſperitatem intellige. vel coadiuuãtur à ſuis ſimilibus. obſeruandũ eſt autem ꝙ propheta ſæpenumero tam de prauis, quàm de probis hominibus loquens, ſingulari aliquãdo, & aliquando plurali vtitur ſermone: quia numero quidẽ multi ſunt ſed virtute aut vitio vnũ. vel aliter: quia Græca dictio συλλαμβάνονται non tantũ ſignificat coadiuuantur, ſed etiã comprehendũtur, dicere poſſumus, prophetam hic loqui, de illis fidelibus, qui in propriis cogitationibus cõprehenduntur, quas de impiis, & de illorum proſperitate cogitant: ac ſi diceret, ꝙ ob propriam infirmitatẽ labuntur, nõ valentes percipere aut cõſiderare iudicia dei.

ὁ ἀδικῶν *Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniuſtus benedicitur.* Obſeruandũ eſt quòd dictio, quoniã, ſeu quia, apud Hebræos non ſemper cauſam reddit, ſed aliquãdo aduerbium eſt confirmandi: aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vſum. Adeò, inquit, propheta, inter eos vitiũ pręualuit, vt & peccatores de delictis laudentur, quæ carni ac propriæ libidini obtemperantes committunt: & ij pariter qui iniuria quempiam afficiunt, à ſui ſimilibus maiorem inde ſceleris gloriam conſequantur.

παρώξυνε *Irritauit dominum peccator.* Ad vltionem deum commouit, ſuis eum vrgens atque incitans delictis.

ἐκζητήσει *Secundum multitudinem iræ ſuæ nõ exquiret.* Nõ exiget, inquit, deus pœnas, iræ ſuæ cõdignas, iuxta illud: Si iniquitates obſer-

tes obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Iram enim dei, iustam pœnam & condignum supplicium appellat. Misericors, inquit, deus est, summas ac meritas pœnas nõ infliget. Alij legunt iritauit dominum peccator secundum multitudinem iræ suæ: hoc est condigne, & prout exigebat diuina ira, quæ ab ipso peccatore propriis sceleribus instigata fuerat & accensa, & quod sequitur, non exquiret, legendum dicunt per interrogationem, vel etiam absolute: & tunc sit sensus: quòd deus per pœnitentiam illum non exquiret, qui ita eum iritauit.

Non est deus in cõspectu eius. Putat peccator ꝙ cum deus peccata cõmittentem non videat. vel aliter: deus qui vbique præsens est, à peccatoris oculis non percipitur.

Inquinatæ sunt uiæ illius in omni tempore. Cum peccator sua videri non putat delicta, peruersiores semper atque inquinatiores fiunt eius mores.

Auferuntur iudicia tua à facie eius. Iudicia, inquit, tua ab eius intellectu auferuntur. ipse siquidem intellectus oculos etiam suos habet: verum huiusmodi delinquens tantæ cæcitatis est, vt iudicia, quæ à te proferuntur, non videat, non cõsideret, non animaduertat, te iustum, fortem & longanimem iudicem esse.

Omnium inimicorũ suorum dominabitur. Vlciscetur oẽs qui aduersus eũ insurrexerunt, deo, lõganimitate sua, permittẽte illum sæpius in bello inimicos suos superare.

Dixit enim in corde suo, nõ mouebor. Putauit fœlicitatem suã diu esse permansurã. moueri enim hic, intellige pro mutari, à priori nimirum potentia atq; à propriis viribus.

A generatione in generationẽ sine malo. Subintellige verbũ ero, vel pertrãsibo. cogitauit enim peccator ille & credidit, se à generatione in generationẽ: hoc est per totam vitã, futurũ absq; afflictione aliqua. generationẽ enim hic posuit pro vita: quasi dicat, ab eius vita ad eam quæ erit post eius mortẽ.

Cuius maledictione os eius plenum est, & amaritudine & dolo. Verba illa os eius, more Hebraici idiomatis posita sunt, quẽadmodũ multis in locis reperitur. Solent enim Hebræi pronomina articulis cõiungere: cuiusmodi & illud est, Beatus cuius deus Iacob adiutor eius. Item illud, Beatus vir cui est auxilium ei abs te. est autem maledictione plenum os,

cum omnibus maledicat: & amaritudine, cũ iracũde ad oẽs loquatur. dolo etiã plenũ dicitur, cum nõ ex corde sermonẽ proferat, sed alia dicat, & alia in secreto animi habeat.

Sub lingua eius labor & dolor. Ea, inquit, loquitur, quę laborem & dolorem iis pariũt, quibus insidias tendit: vel quia in eius doctrina labor est & dolor, quorum erunt participes qui ei obtemperant, dum nullam in eius doctrina requiem inuenient: vel in labore & dolore erat lingua eius: laboris nimirum & doloris verba aduersus eos proferens quos impugnabat. huiusmodi autem loquendi modo loquacitatẽ illius ac maledicentiam indicauit.

Sedet in insidiis cum diuitibus. Per insidias occultum insidiarum locum intelligit, vnde insidiatores latenter solẽt impetum facere, connumerat autem Propheta hic multiplicia prauorum hominum vitia, dolos videlicet, insidias, rapinas, cædes, atque alia huiusmodi. Abscondet enim, inquit, se in insidiis, simul cũ iis, qui vitiis ditiores sunt, hoc est qui preclariores & celebriores sunt in delictis: quos veluti eadem secum sentientes socios sibi habebit. deinde insidias declarans, insidiarum etiam causam addit.

In occultis ut interficiat innocentem. Vt morti, inquit, sine causa eum tradat, qui nulla eum affecit iniuria.

Oculi eius in pauperem respiciunt. Assiduam ac perpetuam huius insidiatoris attentionem narrat: qui cum pertranseuntem aliquem viderit, summa animi sollicitudine considerat, quomodo eum comprehendat.

Insidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua. Tandẽ repetit sententiã, vario quodãmodo, propalans, & in publicum traducens eorũ scelera actu ac malitia vndecũq; plena: ferasque quodãmodo illos fieri demonstrat. nam quemadmodum leo ex propria cauerna aut latebra infirmioribus animalibus insidiatur, quæ nihil tale timentia secura pertrãseunt: ita etiam iste fecit occultis vsus latebrarum insidiis.

Τοῦ ἁρπάσαι πτωχὸν ἁρπάσαι πτωχόν

Insidiatur, ut rapiat pauperem, ut rapiat pauperem dum attrahit eum. Cum leoni eum ob insidias, & cædium cupiditatem comparauerit, perstat adhuc in cõparatione, docens cõgruete ei leonis opera. Irruit, inquit, vt leo vt prædam rapiat, vt ad latebras trahat. Neque enim insidiatur vt feram aliquam perniciosam aut inimicã capiat, sed vt pauperẽ, pauperẽ inquam, &

quam, & bonis & viribus humanis. Et dum attrahere eum di cit, magis declarat rapinæ modum. repetitione verò illa, vt rapiat: summam huius hominis impietatem denotat. vel ideo fortassis sermonem ingeminauit, vt exaggeratiõe quadam deum magis excitaret ad vindictam.

In laqueo suo humiliabit eum. Hoc est dolo, & calliditate sua ei dominabitur: vel occisum in terram proiiciet. humilis enim est qui humi prostratus iacet.

Inclamabitur, & cadet cum dominatus fuerit pauperũ. Vbi potens iste pauperum dominatus fuerit, tunc & ipse humiliatus inclinabitur, & peribit. Nam qui cadunt, prius inclinantur. hæc autẽ omnia fient, vt & immedicabile eius vitium pateat, & dei pariter longanimitas, & pauperum oppressorum patientia, & eorundem demum vindicta. Κύψει καὶ πεσεῖται

Dixit enim in corde suo, oblitus est deus, auertit faciem suam ne uideat in finem. Is cui permissum esse diximus animæ suæ concupiscentias explere, in valde absurdas decidit opiniones, dum intra se ipsum reputat, quòd deus propriꝫ prouidẽtiæ oblitus sit, qua mundũ gubernat: quodq; custodiã, & protectionem suã ita auerterit, vt prorsus nõ videat quæ fiant. quod verò ait in finem, alibi pro vsquequaq; accipitur: alibi verò pro omnino: vtrũq; tamen ad idem tendit recte considerati: verum prædicta omnia intelligi possunt de populo Iudæorum, & de Christo. Quippe cum populus simul cum principibus innocentem Christum, & peccato omni prorsus carentem, & pauperem propter nos effectum, insidiose obseruarint vt caperent, omniaque alia fecerint, quæ superiusdicta sunt: & tandem postquam eum occiderunt, Apostolos etiam persecuti sint: ipsique postremo à Romanis funditus fuerint deleti.

Exurge domine deus meus, exaltetur manus tua. Cõmouearis, inquit, ad vindictam. quod verò ait exaltetur manus tua, per metaphoram dictum est. Solent enim qui aliquem castigant, manum erigere, vt plagas ac verbera inferant. vel aliter: cum potentia tua excelsa semper sit, & sublimis, nũc prꝫcipue quæso, inquit, ita omnibus appareat. per manum enim dei, eius potentiam intelligere debemus.

Ne obliuiscaris pauperum tuorum in finem. In finem, hoc est in perpetuum. Τῶν πενήτων σου εἰς τέλος

Propter quid irritauit impius deum? Aegre ferens propheta tam grandes prauorum hominum ausus, per modum interrogationis sermonem format. & deinceps dubitationem respondendo soluit, dicens.

ἐκζητεῖ *Dixit enim in corde suo, non exquiret.* Est, inquit, tantorum scelerum causa, quòd existimant deum flagitia eorum non disquirere.

πόνον καὶ θυμὸν αὐτόν. *Vides: quoniam tu laborem, & furorem consideras, ut tradas eos in manus tuas.* Quod ait, vides: per se legēdum est, ac statim postea sistendum: vt sit sensus, licet millies, prauus ita existimet, ob tuam nimirum patiētiam ita in arrogantiam lapsus, tu tamen ô deus vides omnia, quocunque penetrans, & in omnes partes perueniens. ideoque tu summa diligentia hominum omnium iniuria affectorum laborē perspicis, iramque & furorem eorum qui iniuriam inferunt. Considerare autem, est subtiliter discernere. magno, inquit, cum examine tu perspicis vt in futurū illos pœnis tradas. Ita enim hoc in loco manus significant, iuxta illud Apostoli: horribile ac valde timendum est incidere in manus dei viuentis.

ἐγκαταλέλειπται. *Tibi relictus est pauper.* Omnes à paupere auersi sunt, vnde tuo tantum auxilio relictus est.

Orphano tu eris adiutor. Tanquam eius creator, & dominus. hæc tamen non tantum de pauperibus & orphanis intelliguntur, sed de gentium populo qui dictam ob causam pauper erat: & orphanus, quia patrem ac factorem suum non nouerat.

Contere brachium peccatoris & maligni. Per brachium potentiam ac vires intelligit. in brachio etenim robur hominis consistit. peccator autem ille est, qui concupiscentiæ dominanti inseruit, malignus verò is qui proposito ac voluntate propria prauus est & scelestus. pro peccatore etiam & maligno ipsum potes dæmonem intelligere.

Quæretur peccatū illius & non inuenietur. Quia si deus peccatum illius exquisierit, & longanimis erga eum non fuerit, statim peribit iudicatus morte dignus. intelligi etiam possunt hæc verba de Christo, ita vt prænuncient ea quæ Pilatus erat dicturus, quādo ait, Nullā causam inuenio in homine: itē & quod ipse Christus dixit: Nūc princeps huius mundi eiicietur foras, & in me non inueniet quicquā. neq; enim

Pilatus

Pilatus peccatum aliquod inuenit propter quod occidi Iesus deberet, neque ipse etiam dæmon, tempore quo immaculata illa Christi anima ab eius corpore separata est, vel tantillum potuit inuenire peccatum, tametsi in hoc multum incubuerit.

Dominus rex est in seculum, & in seculum seculi. Verba hæc ad eos dicta sunt, qui scandalizantur, q; praui homines non statim puniantur. Regnum, inquit, & iudicium dei, non est ad tempus, sed perpetuum. Vnde licet nullas nunc dent pœnas, aliquando tamen eas dabunt. vel Christi regnum prænunciat, quod olim quidem semper habuit vt deus, sed post resurrectionem etiam denuo accepit vt homo. Data est enim mihi, inquit omnis potestas in cœlo & in terra: ita vt non in præsenti tantum seculo sed in futuro etiam regnaturus sit.

Peribitis gentes ex terra illius. Per gentes eos intelligit hoc in loco qui Euangelicam legem non susceperunt. Gentes siquidem sine lege sunt. Per terram autem illius, totum orbem intelligit, cum dictū sit: Domini est terra & plenitudo eius, à qua hos exterminandos esse prædicit, fide nimirum diuulgata. Vel per terram domini, regnū eius intelligit, à quo omnes decident, qui male vixerint.

Desiderium pauperum exaudisti domine, præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Desiderium, inquit, pauperum, & præparationem cordis eorum, clamantia quodammodo ad te, & iniustorū destructionem optantia, tu exaudisti. Erant enim hi pauperes præparati & recti corde ac nullo vitio impediti. vel fortassis eo pertinent hæc verba, vt prophetarum indicent desiderium, qui incarnationem domini optabant, & prompti erant ad susceptionem fidei: ij nimirum qui postea eam susceperunt. εἰσήκουσας

Vt iudices pupillo & humili. Exaudisti, inquit, & attendisti vt iudex fieres orphano, & humili, & vindictam eorum faceres. Κρῖναι ἤτοι ἕνεκα τ κρῖναι

Vt non apponat ultra magnificare se homo super terram. Vt omnis homo oppressorum cernens vindictam, audaciam ac temeritatem deponat, nec glorietur quis amplius aut extollatur super inferiores se: quod vero ait super terram, idem significat quod inter homines.

In finem Psalmus ipsi Dauid.

Psalmum hunc cecinit beatus Dauid cũ persequeretur eum Saul: & in finem inscribitur: quia continet Prophetiam uindictæ, quam deus eius gratia in Saulem illaturus erat.

PSALMVS X.

εἰσπιόρη N *domimo confido: quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montes sicut passer?* Cum fugeret beatus Dauid in desertum, suadebant ei beneuoli ipsius vt ad montes potius pertransiret, tutiorem illic eum futurum esse asseuerantes. Huiusmodi igitur amicos tanquã non recte suadẽtes, accusat præsenti Psalmo. ego, inquit, confido in domino, & omne aliud auxilium respui. quare igitur dicitis animæ meæ, hoc est mihi ipsi, vt passeris instar pertranseam ad montes? & veluti timida auis illic permaneam? Illud obseruandum est quòd Propheta sæpenumero circunloquendo per animam suam seipsum intelligit: vt in tertio etiam Psalmo diximus: ibi, multi dicunt animæ meæ.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra. Per intentum arcum, & per sagittas præparatas quæ erant in pharetra, totum belli apparatum significauit: vel quia his telis contra fugientes vtebantur. hæc autem verba fiduciæ ipsius Dauid causam ostendunt. hac enim, inquit, de causa ego confido, quia peccatores sunt qui pugnant aduersum me. peccant etenim dum temere me insequuntur, & morte me afficere volunt, qui ei salutis causa fui, quando occidi Goliath, & quando à Saule suffocantem eieci dæmonem.

Vt sagittent in obscuro rectos corde. Præparati sunt, vt nos insontes perdant, qui in corde nihil non rectum gerimus. vt sagittent vero ex insidiis, quod Græca dictione σκοτομήνη significantius exprimitur, quæ noctem significat quando luna obscurata est, & quam latine vnico vocabulo dicere possumus obscurilunium. Nam siquis eo tempore percussus fuerit, inimicũ videre nõ poterit. vel aliter: subintellige hic aduerbium quasi: vt sit sensus, ꝙ inimici summa inuidia, quasi obscurilunio quodam obtenebrati, non cognoscunt, nec vident, quis nam is sit quem sagittare contendunt: quodq; aduersus amicum & benefactorem dirigunt tela.

Quoniam

Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Hæc est etiam alia fiduciæ causa. Confido, inquit, ea etiam de causa, quoniam illi eum destruxerunt quem tu in Regem vnxisti. perficere vero hic posuit pro facere, & destruere pro deiicere: quod metaphorice tractum est ab ædificiis, quæ euertuntur. Cumque talia audeant, te inimicũ habent: quem tamen non sustinebunt, quia leges eas euerterunt quas tu posuisti. mandasti enim neminẽ iniuria esse afficiendũ: mandasti etiã innocentes occidi nõ debere: quæ pręcepta ab eis prorsus negligũtur. ὅτι οἱ σὺ

Iustus autem quid fecit? Quid fecit, inquit, iustus, vt huiusmodi persecutionem sustinere deberet? quod de seipso Propheta dicit, veluti qui iniuria eos minime affecerit, qui sibi adeò fuerant inimici. vel de superna dei custodia & protectione loqui intendit, dicens: Deus qui proprie ac vere iustus dicitur, qui omnem semper odit iniustitiam, qui solus recte iudicat, quid fecit? post tanta nimirum scelera quæ ab illis patrata sunt? nũquid fortassis despiciet aut non videbit? minime.

Dominus in templo sancto suo, dominus in cælo sedes eius. Est, inquit, dominus in templo Hierusalem: est etiam dominus sedens in cœlo. quasi dicat, vbique adest Deus, & omnes prospicit qui iniuria afficiuntur: quod ex sequentibus magis etiam declarat dicens.

Oculi eius in pauperem prospiciunt, palpebræ eius exquirunt filios hominum. Non dixit aspiciunt, sed prospiciunt, protectionem illam nimirum significans, quam ex alto habet. oculi autem dei intelligendi sunt, exquisita illa scientia & cognitio rerum omnium quæ fiunt: palpebræ vero huius, eius cognitionis velamen. Palpebræ siquidem tegmina oculorum sunt. Per palpebras igitur significare voluit, quòd si quando videtur deus non aspicere, sed in absconditis animi ac mentis morari, tunc tamen nihilo minus videt: vel quòd omnia prospicit, veluti qui non oculis tantum, sed ipsis etiam palpebris intueatur, & ex omni parte omnia cognoscat. Exquirere etiã idem est quod cognoscere. Filios autem hominũ pro hominibus simpliciter posuit. pauper vero dupliciter, dicitur, patrimonij scilicet possessione, & virtutum: verum illud manifestum est quòd pecuniis pauperem, qui virtute diues sit, respiciat dominus, quodque contra, virtutibus pauperem, ἐπιβλέπουσι ἐξετάζει

perem,

perem abominatur, quanquam pecuniis sit diues. Primum igitur pauperē dominus respicit, qui rebus iis abūdat, quibus secundus indiget: à secundo autem auertitur, qui iis caret, quibus abundat primus.

ἐξετάζει *Dominus exquirit iustū & impium.* Per hoc declaratur quid significent illa verba, filios hominum: iustos nimirum & iniustos, quos impios etiam appellat, quia deum negligūt, dum illius præcepta obseruare contemnunt.

ἀδικίαν *Qui autem diligit iniustitiam, odit animam suam.* Hæc est autem causa quare confidat Propheta: documentum præterea continent hæc verba, q̄ iniustus quisq; vitę propriæ mortem operatur, dum animæ suæ inimicus effectus est. prauis etenim ac scelestis actionibus suis, deum semper magis iritat ac prouocat aduersus animam suam.

Pluet super peccatores laqueos. Adducet, inquit, dominus supplicia super peccatores, quibus detenti à pristino impetu compescentur. Hac autem pluuiæ metaphora, summam suppliciorum abundantiam ac perpetuitatem denotauit.

καταιγίδος *Ignis & sulphur & spiritus procellæ pars calicis eius.* Ignis quidem efficacissimus est: sulphur vero pinguis & crassa illius esca. Hoc enim fomitis genere, ignis valde nutritur. Spiritus etiam seu ventus pari modo flammam excitat. hoc autē supplicij genere Sodomam olim euersam fuisse legimus. Sensus itaque est, quòd pars calicis, hoc est pars supplicij à deo infligendi, ignis est & sulphur & spiritus. Hoc est ventus conuertens, quòd si vel sola huius calicis pars adeò intolerabilis est, quid dicendum est de reliquis suppliciorum partibus? hoc est de aliis suppliciorum generibus? sæpenumero enim apud scripturam poculum & calicem pro pœna positum inuenire licet, vt illud Esaiæ: Exurge Hierusalem quæ bibis poculum ruinæ, & calicem furoris, & quæ sequuntur.

Quoniam iustus dominus & iustitias dilexit, æquitatem uidit uultus eius. Quemadmodum deus sanctus est & requiescit in sanctis, ita etiā iustus est & iustitias diligit: vnde iniustos omnes, & eos qui iniuria aliquem afficiunt, punire solet. qua de causa beatus Dauid sibi magis confidendum esse dicit. Hæc etenim ratio est & conclusio quare fiduciam habeat, de qua in principio Psalmi dictum est. Quod vero ait, æquitatem

vidit

vidit vultus eius, seu (vt in Græco verius habetur) rectitudines:idem significat, quod iustitiã dilexit. Nam quem quis amat, eundem etiam libenter intuetur, quemadmodum cõtra, ab illo quem quis odit statim auertitur. Per vultum verò seu faciem domini, intelligimus potentiam videndi quæ est in deo. Et hæc quidem interpretatio dicta est prout congruit historiæ beati Dauid. Conuenit etiam hic Psalmus cuilibet oppresso atque oppugnato à visibilibus seu etiam inuisibilibus inimicis. Et tunc ea verba:quomodo dicitis animæ meæ? dicta esse intelligantur aduersus cogitationes, quæ suadent transeundum esse ad spinosa quodammodo & præcipitantia consilia, quæ fidelibus inaccessibilia sunt, & non tuta: cuiusmodi illa sunt, quòd fortuna omnia ac casu regantur, quòd non sit deus qui scelera vlciscatur: & quæcunque alia huiusmodi. Quinimmo & aduersus dæmones, dicta esse intelligi possunt, qui conantur in huiusmodi nos sententias atque hæreses inducere:per peccatores enim intelligi possunt tam iniusti homines quàm praui dæmones:& per arcum & sagittas vel hæreticorum instrumenta intellige, vel cogitationum absurdarum impetus:& quæ sequuntur in Psalmo iuxta huiusmodi analogiam intellige.

In finem pro octaua Psalmus ipsi Dauid.

Hic Psalmus eandem habet inscriptionem cum sexto, ubi eam abunde sumus interpretati: & prophetiam pariter continet tam de Christi resurrectione quàm de fidelium oppressorum uindicta. Et aliter: Christi humanitas finem præsentis uitæ suscepit per mortem: & octaua, hoc est dominica die resurrexit: quæ dies, & prima dicitur, tanquam dierum omnium principium, & octaua, quia rursus post septimam diem, hoc est post sabbatum, redit. Pro octaua etiam, & non de octaua inscriptum est. Neque enim docet Psalmus, quid sit octaua, sed rogat diem illum cito aduentare: ut homines nimirum, qui sub sæua dæmonum opprimuntur tyrannide, atque idolis seruiunt, tanto citius seruitutis iugo liberentur: & dæmones commissorum in deum criminum pœnas luant maiores.

Psalmus

PSALMVS XI.

Saluum me fac domine quoniam defecit sanctus. Iustus is dicitur qui humanis in negociis, ab eo quod honestum est, non declinat: sanctus verò, cum apud Græcos duplici dicatur nomine, ὅσιος, nimirum vt hic, & ἅγιος (vtraq; enim dictio sanctum significat) consequẽter & in duplici sumi potest significatione. Ille autem proprie ὅσιος dicitur, qui pietatem & religionem colit, quæ ad deum pertinet: ἅγιος verò ille, qui per semitam virtutum, diuinitatis efficitur particeps. Hæc autem virtutum nomina, scalæ quodammodo cõparari possunt, per quam qui gradiuntur, perueniunt ad deum. alibi etiam diximus quòd apud scripturam, iustus sæpenumero is dicitur, qui non solum iustitia sed omni virtutũ genere ornatus est: sed de huiusmodi iusto nunc non est sermo. Rogat igitur propheta saluari se à malignis hominibus, qui præualuerant, cum sancti omnes qui olim fuerant erga deum, partim morte, partim etiam tyrannorum persecutionibus prorsus defecissent: tametsi fortassis aliqui adhuc essent, qui humana hac iustitia atque (vt ita dicam) ex parte iusti esse viderentur. Sermonem autem suum propheta ex eorum habet persona, qui euangelium erant suscepturi. Tunc enim maxime sancti defecerant, quando Christus in carne ad nos aduenit.

Quoniam diminutæ sunt ueritates à filiis hominum. Sancti quidem penitus defecerunt, veritates verò paucæ admodum relictæ sunt: quando quidem in rebus maioris momenti, mentiri solent, qui in paruis fuerant veraces.

ἐλάλησεν *Vana locutus est unusquisque ad proximum suum.* Vana hoc est deceptoria. nec alienos tantum decipiebant, sed familiares etiã & domesticos. proximũ enim non loco, sed familiaritate atque amicitia, aut alio coniunctionis vinculo, propinquum vocat.

Κακά *Labia dolosa in corde, & corde locutus est mala.* Per dolosa labia, dolosum ipsum intelligit (veluti à parte totum,) qui in duplicitate cordis & mentis suæ, mala ac noxia locutus est, aliam intra animum sententiam seruans, & aliam verbis exprimens.

Disperdet dominus uniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam.

quam. Apud scripturã sacram sæpenumero optatiuum modum formari reperimus in futurum indicatiui, veluti nunc. optat enim propheta vt dolosi penitus perdantur, & ij pariter qui aduersus infirmiores quosque gloriari ac iactare se solent, & de seipsis magna prædicare. Vel eorum futurã exterminationem prædicit: & docens qui nam ij sint, qui suam magnificant linguam.

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus. Eos, inquit, qui intra se cogitarunt dicentes, magnificabimus linguã nostram: hoc est magna & iactabũda quædam præparabimus, quæ nostra loquatur lingua.

Labia nostra apud nos sunt, quis noster dominus est? Qui & παρ' ἡμῖν illud dixerunt: nos labiorum nostrorum potestatem habemus, & quém nam deinceps timebim⁹, vt ista non dicamus? & quis erit qui sermones nostros compescat?

Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgã dicit dominus. Dictio nunc pro tunc accipienda est, hoc est cum opportunum tempus fuerit, vt sit sensus. Tunc, inquit, Christus, resurgam è sepultura propter eorum miseriam, qui ignoráter in errorem captiuatĩ sunt. Miseria autem illa clamoris loco eis fuit & gemitus: iuxta ea quæ superius dixim⁹ in psalmo 1 x. ibi: Non est oblitus clamoré pauperum. Dici verò hæc à domino audiebat beatus Dauid propheticis auribus suis. Inops iuxta Græci nominis etymologiam is dicitur, qui à statu suo decidit, quem & nos dicimus quasi sine opibus, iuxta illud: inopes facti sunt diuites: pauper verò iuxta eandem Græci nominis etymologiam is dici potest, qui proprio labore necessarium sibi victum parat, cuiusmodi fuere omnes qui primi fidem suscepturi erant: quippe qui bonis omnibus priuati, propriis manibus necessaria sibi omnia parauerunt: tametsi sæpenumero promiscue alterum pro altero accipiatur. Possum⁹ & aliter dicere. Deus propter afflictorum gemitus & miseriam dixit: nunc mouebor, seu vlciscar: hoc est, cito ac statim id faciam. Decenter tamen ac digne deo intellige verba illa: mouebor & vindictã sumam, tametsi humano quodam more dicta sint.

πτωχὸς, ὥς πε-πτωχὼς πένης παρὰ τὸ πέ-νειν, ἤ πο-νεῖν

Θήσομαι

Ponar in salutari, libere agam in eo. Cum de resurrectione meminerit, meminit & sepulturæ. sermoné faciens de morte quam in cruce sustinuit. Ex Christi enim persona hęc etiam dicta

παῤῥησιάσομαι

dicta sunt. Ponar, inquit, hoc est infigar, in cruce: quam salutare illud esse credimus, de quo nunc loquitur: quippe cum hoc crucis iaculo, Christus tyrannum dæmonem transfixerit: vnde & saluauit nos, & libertatem nobis erroribus liberam ac salutarē donauit: & cum antea infirmi essemus, fortes contra dæmones reddidit. Quod verò ait: libere agam in eo, idem sibi vult ac si diceret, quòd in ipsa cruce publicabit ac libere propalabit occultam antea, atque ignotam potentiam suam. Nam & velum templi tunc scissum est, & sol obtenebratus, & terra commota, & petræ discissæ, & admiranda alia contigerunt. vel aliter. quia Græcū verbum θήσομαι, vt futurum medium, tam actiuam quàm passiuam significationem habet, legere potes alio modo: ponā in salutari: hoc est ponam eos in salute: hoc est faciam eos salute dignos: in huiusmodi etiam salute libere agam: hoc est libere loquar, & palam omnibus declarabo vires meas.

Eloquia domini eloquia casta. Cum dominū narrauerit hæc atque illa dixisse, nunc de veritate sermonum eius testimonium reddit, dicēs, quòd munda ac pura sunt ab omni mendacio.

Argentum igne examinatum probatum terræ. Adeo munda ac nitida sunt eloquia dei, ab omni dolo, & ab omni deceptione, vt argento conflato, quod viliori omni carere solet materia, puritate, ac munditia sua possint comparari. Probatum verò terrę dixit, pro in terra. Fabri etenim cōflatum argentum fundunt in terram. vel probatum terræ, hoc est ex terra. Deinde hanc eloquiorum dei munditiam adhuc magis extollens, addit.

Purgatum septuplum. Septuplum hoc est sæpius. Solent enim Hebręi septies ponere pro pluries. Argentum autē quod sæpius conflatum est, mundius omnino ac purius esse solet. Sunt igitur eloquia dei vera & nitida, ac similia argento sæpius conflato.

Tu domine custodies nos, & conseruabis nos à generatione hac in seculum. Tu nos domine custodies ab exterioribus inimicis, & cōseruabis ab iis, qui interius insidias parāt. vel custodes quidem à præsenti generatione, & seruabis ab iis, qui postea in seculū futuri sunt: hoc est semper & perpetuo proteges nos. Nam & fides corū qui euangeliū susceperunt, ab

illa

illa generatione stabilis permansit: & in seculum adeo manebit inuicta, vt neque Gentiles, qui aperte eam oppugnāt, neque hæretici, qui intra nos clam contra eam insidias disponunt, prævalere possint.

In circuitu impii ambulant. Vndique, inquit, nos circundant, obsidere certantes fidem nostram. & hoc si de Gentilibus intelligas. quòd si loqui prophetam intelligas de hæreticis, dicatur: ambulāt in circuitu: hoc est non recte, sed oblique: cum sacram omnem scripturā peruerse interpretentur.

Secundum altitudinem tuam magnipendisti filios hominū. Tu, inquit, in cruce exaltatus summā de hominibus curam habere dignatus es: quā ob causam mortē etiam subiisti. & quod ait magnipendisti, Græce habetur ἐπολυώρησας: & quemadmodum apud Græcos ὀλιγωρία vilipensio dicitur & neglectio, ita πολυωρία eius contrarium. vel aliter tu ad cœlos vsq; exaltatus, assumptionis nimirū tuę tēpore, magna in humanam naturā contulisti beneficia, misso ad eam spiritu paracleto, qui apostolos illuminauit, atq; in euangelij prędicationem direxit. Potest etiam hic psalmus iuxta historiæ sensum accommodari beato Dauid, illo potissimum tempore, quando eum fugientē à facie Saul, quidā se ei amicos fingētes, tentauerūt, vt in persecutoris manus eum traderēt. Quorum infidelitatem, simulationem, dolos, & scelera hoc psalmo reprehēdit, vnicum ad propriam salutē deum inuocans: quasi nulla iam amplius ei spes superesset in auxilio amicorum, qui sese hostibus adiunxissent, & quorū interitum hic prædicit: ipsius etiā Saul ac sociorū iactantiam euertendam esse prænunciās. Pro octaua verò inscriptus est propter illa verba: nunc resurgā: quæ tamen resurrectioni saluatoris cōgruere magis videtur. Nam siquis trahere velit sensum verborū ad beatū Dauid, tanquā ipse audiuerit deū promittentem se ei, insidiarum tempore in auxilium aduēturum, & ad eius vindictam: & positurum insuper pauperes omnes atque inopes in salute: & demum libere se acturum. hoc est, fortem ac iustum se conspiciendum esse, propter illorum salutem: siquis, inquam, sensum psalmi illuc trahere voluerit, non videbuntur verba psalmi inscriptioni. pro octauā, conuenire. Sciendum est etiam, quòd salutare hic neutrum nomen substantiuum est, & ponitur pro salute.

ἐπολυώρησας

In finem

In finem Psalmus ipsi Dauid.

Post adulterium Bersabeæ & post cædem Vriæ, cum in uarias incidisset calamitates beatus Dauid: quippe cum & filia eius Thamar ab Ammon fratre fuisset corrupta: & Ammon à fratre Absalone interemptus: unde non mediocris confusio in regia illa domo orta est: præcipue cum ipse Absalon postremo tyrannidem etiam affectauerit, & patrem regno expulerit, & crescente in immensum furore, copias etiam collegerit, & persecutus sit patrem, & interimere etiam eum conatus sit: cum igitur in has omnes calamitates incidisset beatus Dauid, atque animo eas semper reuolueret, existimauit se ob commissum adulterii & cædis crimen tantis opprimi malis: & quanquam olim sibi remissum fuisset peccatum, ueritus tamen se à deo fuisse derelictum, hunc psalmum conscripsit post tertium, quando Chusi fregit consilium Achitophel, ut iam prædiximus. Hoc autē psalmo, & Absalonis filii cogitationes explicauit, & quæ euentura erant prædixit: atque ideo in finem inscriptus est: quia profligationem Absalonis prædicit, quæ uerum finem erat consecutura. Exultabit, inquit, cor meum in salutari tuo.

PSALMVS XII.

Squequo *domine obliuisceris me in finem?* Obliuio est memoriæ deperditio. Deo verò omnia præsentia sunt: nec tantū actiones nostræ, sed ipsius etiam mentis cogitationes ac motus. Obliuisci verò dicimus deum alicuius, quando ob illius delicta eum deus derelinquit, tentarique permittit atque affligi, vt flagello erudiatur. in finem autem posuit pro, diu.

Vsquequo auertis faciem tuam à me? Facies dei potentia illa in deo est, qua aspicit nos, ac custodit, & beneficiis donat. Auersio verò dei contraria operatio est: quādo nimirum indignos quosque à custodia & protectione sua auertit, tanquam ea operentur, quæ in ipsius conspectu abominabilia videri possint: verum humanis loquēdi modis propheta diuinas nobis actiones exprimit. Nam qui aliquem derelinquunt, illius pariter memoriam perdunt: & qui aliquos auertunt, amplius eos non vident, à quibus auersi sunt.

ἕως τίνος *Vsquequo ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo die & nocte?* Sollicitus, inquit, ac cogitabundus, quo pacto valeam à calamitatibus liberari, & viam nullam inueniens,

assiduis doloribus premor.

Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Parricida, inquit, filius Absalon, qui iam diu furit contra me, (ex eo sanè tempore quo Ammon fratrem interemit.) vsquequo exaltabitur? hoc est vsquequo prospere ei omnia succedent aduersum me? extollere enim se solent atque erigere caput, omnes qui læti sunt, & quibus ex animi voto cuncta contingunt: cõtra verò humiles ac demissi, qui mœsti sunt ac tristes. Possumus & inimicum dæmonem intelligere qui tentationum nobis ac calamitatum est causa, dum afflictis insultat: quinimmo & grauius eos etiam affligit, qui diuino auxilio destituti sunt.

Respice exaudi me domine deus meus. Verbo auertis conuenienter apposuit verbum respice: dignum me efficito, inquit, beneuolentia: respice me grauiter afflictũ: & misertus, eum exaudi, qui te aduocat in auxilium.

Illumina oculos meos ne unquam obdormiã in morte. Est enim super me circunfusa tristis calamitatum nox, detentiq; sunt oculi mei à mœroris sopore. Solent enim qui mœsti sunt facile in somnum deferri. Dolore scilicet cordis grauedinem quandam ac tenebras in corporis oculos immittẽte. Tu igitur eos illumina: hoc est concedito vt recte ac pure videant: & gaudium instilla cordi meo, ita vt exultans, somnum ab oculis expellat, ne aliquando fortassis huiusmodi somnus ob doloris mei vastitatẽ, desineret in mortem. vel oculos ipsius animæ intelligit, mentem ipsam nimirum, seu intellectum. Illumina, inquit, intellectum meum peccati caligine obscuratum, & libera me ab huiusmodi tenebris, ne aliquãdo mori me contingat morte peccati, quę hominẽ virtutibus mortuum reddit: vel ne morte desperationis moriar, extincta ac mortua omni spe quam in te habebam.

Ne quando dicat inimicus meus prævalui aduersus eum. Nam siquid huiusmodi acciderit, meam inimicus mortẽ suę ascribet potẽtię: & quemadmodũ ab initio ille mihi calamitatum omnium causa fuit, ita & interitus nunc fuisse gaudebit. Inimicum verò & visibilem & inuisibilem potes intelligere.

Qui tribulãt me exultabunt si motus fuero. Si fluctuauero, inquit, ab illa securitate quã in te habeo, inimici mei lætabuntur, sperantes me deinceps facillime in præceps delatum iri,

e veluti

veluti qui nullam basem aut fundamentum habeam salutis.

Ego autem in misericordia tua speraui. Postquam, inquit, ob scelera quæ commisi, fiduciam omnem abieci quam antea de virtute habebam, quod reliquum est, modo in tua tantum spero misericordia: tametsi abundantissimum hoc mihi remedium esse nouerim atque inexhaustum.

Exultabit cor meum in salutari tuo. Præuidens propheticis oculis inimici profligationem beatus Dauid, lętabor ego, inquit, de salute mihi à te præstita.

Cantabo domino qui bona tribuit mihi & psallam nomini altissimi. Cãtabo ore, psallam vero psalterio: vel oblectabo te, inquit, contemplationis studio & vitæ meæ actionibus. Accommodari etiam potest hic psalmus oppressis omnibus & iniuria affectis.

In finem psalmus ipsi Dauid.

Finem rerum pollicetur hic psalmus quæ in eo prænunciantur. Alii dicunt prædici hic, ea quæ Ezechiæ regis tempore euentura erant in Hierusalem, quando ciuitas obsessa est à Sennacherib Syro. Alii uerò ea quæ ad tempora incarnationis Christi pertinent. Nos utranque expositionem referemus.

PSALMVS XIII.

Ixit insipiens in corde suo, non est deus. Insipiens Sennacherib, dixit in corde suo deum non esse: deum inquam Iudæorum. quòd si sapiens fuisset, in huiusmodi errorem non esset prolapsus, præcipue cum audiret assidue, quãta deus Israel aduersus eos operatus sit, qui Iudæorum gentẽ oppugnare conati fuerant. Cum autem hoc pacto in corde suo deum iam neglexisset, addidit & aliud facinus: vt verbis proprio ore prolatis ei palam malediceret: quando principem exercitus sui Rampsacem misit, qui ad mœnia ciuitatis ea populo annunciauit, quæ historiam illam legentibus in libris Regum licet inspicere.

Corrupti

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis. Sennacherib nimirum & qui cum eo erant, corrupti sunt: quādo à recta opinione deciderunt: insuper & abominabiles facti ob nefandas eorum actiones. Iurgiis quippe deum impetebant, infirmitatem ei atque impotentiam improperantes, quasi deus non esset. Præterea & populo dei internecionem minitabātur: cumque adeo iactabūdi essent, ebrietatibus insuper ac libidinibus immersi erant & coinquinati. Construi etiam potest, hic versiculus per figuram hyperbaton, hoc modo: corrupti sunt in studiis, & abominabiles facti sunt.

Non est qui faciat bonum. Nullus, inquit, inter eos bonus est, sed omnes sunt praui.

Dominus de cœlo prospexit ad filios hominum, ut uideret, si est qui intelligat, aut qui requirat deum. Ad filios hominum, hoc est, ad illos homines, qui ita dispositi sunt, vt dixim*. De cœlo verò ideo dixit, quia opinio quædam esse videtur, deum illic habitare: iuxta quòd alibi dictū est: qui habitat in cœlis irridebit eos. Prospexit autem vt videret, siquis inter eos esset, qui ex miraculis & prodigiis deum intelligeret, aut saltem qui exquireret eum: hoc est qui inuocaret: iuxta illud: exquisiui dominum & exaudiuit me. Et licet in aliquibus quidam eum intellexerint, peiora tamen sectantur. Humano autem more expressit, deum, propheta, quasi ex alto cœnaculo procumbere & spectare: cum tamen & vbique sit deus, & omnia exactissime nouerit. Obseruandum etiam quòd huiusmodi loquendi modus sępe apud scripturam reperitur. & aliter his verbis significare videtur quomodo deus omnia videt & spectat: quasi qui ex cœlo prospiciat in terram, & cognoscat omnia, & nullo ei impedimento tantum sit interuallum.

ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἰδεῖν

Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum non est usque ad unum. Declinauerunt quidem in iam connumerata studia atque exercitia: inutiles verò facti sunt, cum adeo abominabiles essent, vt inter ipsos neq; vnus etiam reperiretur, qui bonus appellari pósset.

Nónne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? Per interrogationem hoc legendū est, vt huiusmodi efficiatur sensus: ij qui deum Israel dixerunt verum deum non esse, qui & lingua sua, & omnibus aliis voluptatibus adeo intéperantes

 sunt,

ſunt, nonne aliquando cognoſcent quòd Iudæorum deus, verus deus eſt? certe aliquando id cognoſcent: quando nimirum centum octoginta quinque millia eorum interempta erunt ab angelo dei. Ipſe etiam Sennacherib turpiter fugiẽs tunc cognoſcet, quis nam fuerit qui in hoc populo triumphum erexit. Nec tantum, inquit, Aſſyrij, ſed omnes etiam gentes, vbi tantam illorum ſtragem didicerint, cognoſcent Iudæorum deum, qui ita eos perdidit.

οἱ ἐσθίοντες τὸν λαόν μου ἐν βρώσει

Qui comedunt populum meum in cibo panis, dominum non inuocauerũt. Hic verſiculus ex perſona dei proferẽdus eſt. Illi, inquit, qui inſtar cibi panis, populũ meum conſumunt, ore nimirum obſidionis, famis & minarum, ij inquam me omnium deum non inuocauerunt: hoc eſt deum non appellauerunt. Poſſunt & populi omnes Iudæorum, qui obſidente Sennacherib erãt in Hieruſalẽ, dici popul⁹ beati Dauid, veluti qui ab illius regno deſcenderunt: atque hoc pacto ex ipſius prophetæ perſona verba verſiculi etiam poterũt proferri: & dominum, tunc, non ſe ipſum propheta, ſed deum intelligit.

Illic trepidauerunt timore ubi non erat timor. Ezechias tunc & qui cum eo erant in Hieruſalem timuerunt potentiã Sennacherib, qui timendus non erat. Neque enim decebat, vt Iudæi Aſſyrium hunc timerent, qui cum deum ſibi aduerſantem haberet, iure eos perterrere non poterat. quod ex ſequentibus magis declaratur. Illud tamen aduertẽdum, quòd aliqui legunt: cuius non erat timor. cuius lectionis diuerſitas, ex vicinitate prouenit Græcarum vocum.

δικαίων

Quoniam dominus in generatione iuſtorũ eſt. Per iuſtos hic fideles intelligit ac pios in deum. Talis erat Ezechias rex, qui magna cum pietate ac religione in deum, ſubiectos ſibi populos regebat. Generationem autem ſingulari numero dixit, quia Iſraelitæ omnes ex vna ſunt radice. vel aliter: illic trepidauerunt, Sennacherib nimirum, & qui cum eo erant, timore dei, cuius dei, antequam experimentum hoc ſumerẽt, nullus apud eos fuerat timor. Et cauſa quare poſtmodum timuerint, hoc verſiculo declarat propheta: quia ſcilicet deus in Iudæorum obſeſſorum generatione aderat, & pro eis pugnabat. vel aliter: trepidauerunt Aſſyrij, timore Ezechiæ regis, cuius nõ erat timor: hoc eſt qui timeri non debebat, cum ipſe potius ab eis maxime formidaret, expectaretque ſe vnà

cum vniuerso populo, sequenti die interimendum esse. Nam cum occiderentur Assyrij, existimarunt se à Iudæorum rege occidi. Ex his itaque cognouerunt, quemadmodum deus Iudæorum, verus deus est, cum tantam populo opem tulerit.

Consilium inopis confudistis, dominus autem spes eius est. Ad Assyrios sermonem dirigit. Vos, inquit, ô Assyrij Ezechiæ regis vniuerso belli apparatu inopis consilium neglexistis ac vilipendistis, quando omni alia prorsus salute desperata, in sacco & cinere confugit ad dominum. Id enim intelligẽs Sennacherib cœpit huiusmodi consilium veluti inane atque inutile deridere: verum Ezechias in deo recte spem suã collocauerat, ab eo tantum auxilium postulans, qui vere illud poterat præstare. ὁ δὲ κύριος

Quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis nam eorum, inquit, qui habitant in Sion, infirmo ac debilitato populo Israel salutem dabit? quis eum eripiet ex manu hostis Sennacherib? nullus hominum profecto, sed solus deus, in quo sperauerunt, & qui in templo Sion, hoc est in Hierusalem habitare videbatur.

Cum conuerterit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob & lætabitur Israel. Captiuitatem aliquam non dicit quę iam extitisset, sed ad eam quam tunc ob immensum timorem omnes incumbere arbitrabantur, & qualis nunquam antea imminere visa fuerat. Circundati enim Iudæi ac circumuallati inimicorũ armis, detineri ab eis, ac captiui quodãmodo esse videbantur. Per Iacob verò & per Israel ipsum Iudæorum populum intelligit ex illorum radice descendentem. Et sensus est: quòd cum dominus eos ex hac, quam diximus quodammodo captiuitate liberauerit, exultabũt tunc & lætabuntur: corpore quidem exultabunt, animo verò ac spiritu lætabuntur: & alterum quidem ob alimentorum copiam, alterum verò ob studia ac meditationes eloquiorum dei: quibus omnibus carebant quando ciuitas obsessa erat. Et hæc quidem interpretatio est iuxta sensum, quo psalmum intelligimus de Ezechia & de Sennacherib. Alia etiam datur expositio, vt prophetia in eo sit tradita, quæ contineat illorum temporum gesta, quibus dominus incarnatus est. Insipiens Iudæorum populus, & prophetias de Christo non ἐν τῷ ἐπιστρέψαι

 intelligẽs

intelligens, dixit dominum Iesum, qui magna alioquin inter eos & diuina miracula ac signa operatus fuerat, deũ non esse: cumque primum hoc dixisset, ac cogitasset intra se, postmodũ palam etiam, ac manifeste eundẽ accusauit, quasi qui dei nomen indebite sibi vsurparet. Quæ sequuntur iuxta priorem expositionem intelligenda sunt. Non est qui faciat bonum inter eos, scilicet, qui Christi doctrinam non suscepe runt. Dominus de cœlo prospexit, hoc est filius, de cœlo hominum miseriam prospiciens ad eos in terram descendit, & per carnẽ cum eis conuersatus est: qui sensus ex Græco verbo διέκυψε manifestior redditur: quod aspectum quendã ex altiori loco significat cum inclinatione quadã & deflectione. Et quæ sequuntur, iuxta prædictam interpretationẽ exponantur. Quod verò ait, vsque ad vnum: intellige: hoc est, nisi vnus Christus. Vnicus quippe erat inter eos qui bonum faceret. & quia Græca dictio οὐχὶ non solum pro interrogatiua dictione sumitur, nónne, sed negatiue aliquando determinat. ita vt hoc in loco legere etiam possimus: non cognoscent omnes qui operantur iniquitatem: dic, quòd Iudęi noluerunt Christum cognoscere, & quòd ob eorum iniquitatem merito iniqui, seu potius (vt verior Græci nominis significatio postulat) exleges appellantur: eo quod exlegũ gentium instar, & inuidia tabescebãt, & maligna operabãtur. Et quod ait, qui comedunt populum meum, ex Christi persona aduersus ingratos Iudæos legẽdum est, qui Christi discipulos, instar cibi panis in ore gladij ac persecutionis deuorabant: qui etiam dominum suum dei filium, deum non appellauerunt. Et qui illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Timebant enim fateri quod Christus deus esset, atque hoc ne legem transgrederentur, dicentem: non erit tibi alius deus: & rursus tunc timuerũt quãdo non erat timor. Suspẽso enim Christo in cruce arbitrati sunt se esse liberatos, veluti eo extincto, quẽ verebãtur: verũtamen tunc maxime timuerunt, cũ terræmotũ viderẽt & alia quæ cõsecuta sunt signa. Pręterea etiã timẽtes ne nocte venirẽt discipuli, & furto tollerent corpus eius, statuerũt milites in sepulchri custodiam. Illic igitur timuerunt timore, vbi non erat timor. Neq; enim discipulis vnquã tale quid in mentẽ venit, cum eis dominus prædixisset, se post triduum propria potestate resurrecturũ.

ἀνομία
ἄνομοι

Quod

Quod verò ait: Dominus in generatione iustorum est:idem est quod in congregatione fidelium, qui ex gentibus crediderunt.nam ex quo Iudæi eum non receperunt,ad gentes cõuersus est.Illud etiam quod ait, Consilium inopis confudistis;intelligi debet,vt dictum sit,ad Iudæos, propter populũ ex gentibus,qui olim pauper fuit, substantia nimirum atque opibus cognitionis dei: & à qua cognitione deciderat, quãdo ad idolorum cœpit cultum prolabi. Qui etiam postmodum propter Christum temporalibus bonis pauper effectus est.Harum igitur gentium consilium neglexerunt ac deriserunt Iudęi,tanquam inane.erat autem id consilium vt Christi fidem susciperent. Sequitur: quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis est,inquit, qui mõtem amplius illum ascendet, qui dicitur Sion, & est in circuitu Hierusalem? Et quis est qui leget populo salutare? hoc est leges: quemadmodum certis quibusdam ac statutis diebus facere mos erat.Quæ verba prophetiam videntur continere destructionis Hierusalẽ: quasi indicet propheta quòd ea vrbe à Romanis deleta, & Euangelio in finibus terræ prædicato, mos ille amplius seruandus non esset.Sequitur: cum auerterit dominus captiuitatem plebis suæ, (dabo enim,inquit, tibi gentes hæreditatẽ tuam,quam dæmon antea erroris iaculo captiuauerat.) exultabit Iacob & lætabitur Israel. Prophetæ nimirum qui de Iacob atque Israel stirpe nati sunt, quique hæc antea prænunciauerunt.Exultabunt etenim,& lætabũtur videntes adimpleta esse,quæ prædixerant. Vel per Iacob & Israel fideles intellige: quasi Iudæorum loco introductos: quorũ progenitor fuit Iacob.Illud etiã,cum conuerterit, idem sibi vult ac si dixisset: cum ad proprias domos eos reuerti fecerit: intelligendo captiuitatem:hoc est ipsos captiuos.

In finem Psalmus ipsi Dauid.

In finem ideo inscribitur hic Psalmus, quia perfectissime ac consummatissime describit qualem esse oporteat uirum uirtute præditum.Græca enim dictio τέλος *non tantum finem, sed perfectionem etiam significat,*

PSALMVS. XIIII.

παροικήσει.

Domine quis incolet tabernaculum tuũ, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Vbi audit Iudæus tabernaculum aut montem sanctum, animo statim ad tẽplum percurrit quod erat in Hierusalem, & ad vicinum illi montem Sion: sciendum est tamen quòd tempore beati Dauid, templum nondum ædificatum erat, nec mons Sion adhuc sanctificatus. hæc enim omnia post illius mortẽ facta sunt. Restat igitur vt per Anagogen intelligantur hæc dicta. Format itaque beatus Dauid sermonem suum per interrogationem, quærens, quis nã hoc aut illud factur' sit. Domine, inquit, quis tabernaculi tui incola futurus est? incola autem seu peregrinus is dicitur, qui aliena in domo aut regione ad tempus moratur: animæ autem tabernaculum corpus est, in quo habitat. Interrogat igitur propheta veluti edoceri cupiens, quis nam sit, qui vitam hanc in humano corpore, incolatum aut peregrinationem esse putet tẽporalem: quiq; hoc corpore quasi aliena re vtatur, & modicam illius habeat curam. tuo autem dixit tabernaculo ad deum sermonem faciens, iudicans ab eo illud creatum esse, & ad animæ habitationem destinatum: vel quòd aliquando deus ipse illud habitaturus erat, factus nimirum homo propter nos. Aut quis requiescet in monte sancto tuo? Requiescere is dicitur qui ex longo itinere fessus requiem capit. Per mõtem sanctum supercœlestem locum intelligere debemus, supra humiles ac mundanos homines eleuatum. Accessistis enim, inquit Apostolus, ad montem Sion, & ciuitatem dei viuentis Hierusalem cœlestem. & quis nam igitur, inquit propheta, à curriculo præsentis vitæ recto cursu veniet, & requiescet in cœlestibus atq; in æternis tẽtoriis?

Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam. Hæc est enim interrogationis factæ responsio. Ille, inquit, incolet & requiescet, qui ea possidebit, quæ dicẽda sunt. describit autẽ ac ferè pingit his verbis hominẽ summa virtute præstantẽ. Ille, inquit, qui sine macula, seu potius, vt Græca dictio verius significat, qui irreprehẽsibilis ambulauerit, & iustitiam fecerit. irreprehensibilis etiam hoc in loco dici potest ille, qui comtemplando, perfectionem assecutus est. Contemplatione quippe mens in cœlum ascendens ingreditur: & in-

stus,

ftus, feu iuftitiam operans ille qui per actiones & moralem virtutem præftantior euafit. operatio quippe ad actiones pertinet. præfenti etiam tempore propheta in vtroque vfus eft: quafi nunquam oporteat ab huiufmodi contemplatione, aut à bonis actionibus defiftere. & cum vita actiua multiplex fit, & in plures partes diuifa, folo iuftitiæ nomine eam appellauit: eo quòd hæc virtus fupra cæteras omnes vehitur. vera enim tunc iuftitia dicitur, quando vnufquifque facit quod fuum eft, & quod ad fe pertinet. cumque in vniuerfum iuftitiam pofuerit, fingulas partes deinceps figillatim profequitur.

Qui loquitur ueritatem in corde fuo. Qui vera nimirū dogmata in animo fentit & ore profert.

Nec egit dolum in lingua fua. Et rurfum qui vera dicit & non dolofa: hoc eft qui vera in feipfo cogitat & aliis dicit. nam quod ait, in corde fuo, fanum ac rectum atque intus bene difpofitum fermonem denotat: fimiliter & eum qui ore profertur, dum dicit, in lingua fua.

Nec fecit proximo fuo malum. Proximi quidem omnes mutuo fumus, vel communicatione humanitatis, vel fidei vnitate, vel ratione cognationis. Per malum verò hic læfionem intelligit. confequenter autem primo cordis meminit, & poftmodum linguæ, & poftremo actionum. primo enim quis cogitat, deinde loquitur cogitata, & demum operatur quæ antea locutus eft. Τῷ πλησίον.

Et opprobrium non accepit aduerfus uicinos fuos. Idem hoc in loco fibi vult vicini nomen quòd proximi. & qui, inquit, opprobrium quafi telum aliquod non accepit, contra proximos. hoc eft qui delinquentem proximum, aut membro mutilatum, aut alio quouis infortunio oppreffum, non opprobrio afficit aut contumelia. opprobrium ad derifionem tendit, reprehenfio verò ad emendationem delicti. vnde reprehenfionem in bonam partem accipimus, opprobrium verò nufquam: quinimmo vt reprehenfioni quid valde contrarium. Ἐπὶ τοῖς ἔγγισα.

Ad nihilum deductus eft in confpectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat. Vnicuique condigna, vt decet, diftribuit. nam & malignum nihili æftimandum putat, tametfi ille diuitiis fortaffe aut nobilitate glorietur, aut alio fplédo-

ſplendore clarus videatur: & timentes dominum magnipendit, licet aduerſa detineantur fortuna. Beati enim omnes qui timent dominum.

οὐκ ἀθετῶν

* *Qui iurat proximo ſuo & non ſpernit.* Antiqui confirmationem ſermonis iuramentum appellabant. iuramentum enim nihil aliud eſt quàm dictorum confirmatio, in qua teſtem aſſumimus deum. Et lege quidem antiqua iuramentum conceſſum erat, in quo dei nomen ad confirmandam veritatem proferebatur: ne per idola fortaſſis iurantes ſeducerentur: verum euangelij lex, quæ perfectioribus perfectiora mandauit, iuramentum penitus abſcidit: tametſi loquendi modi quidam ſunt, qui iuramenti formam præ ſe ferre videantur, & iuramenta vere non ſunt, ſed in reuerentiam aut obſequium audientium ſic prolati: vt illud, per ſanitatem Pharaôis: item illud Pauli ad Corinthios: per gloriationem veſtram. Formam verò iuramenti diuus Paulus Chriſtianis reliquit dicens: Teſtis eſt mihi deus quem colo. Et rurſus: Teſtem deum inuoco.

τὸ ἀργύριον

Argentum ſuum non dedit ad uſuram. Apud antiquos vſura ſummo in dedecore erat atque exprobratione. Nam qui miſericors eſt, & opportuno tempore mutuum præſtat, dignum ducit, id tãtum recipere quod dedit. Et aliter intelligi poteſt, de eo qui diuina eloquia, quę argentũ igne examinatum ac terræ probatum appellantur, eo prętextu apud aliquẽ nõ depoſuit, vt illinc bonum aliquod externum reportaret: quinimmo gratis ac ſine mercede omnes docuit.

Et munera ſuper innocentem non accepit. Qui propter innocentem nullum munus recepit: vt eos videlicet læderet qui inſontes ſunt.

σαλευθήσεται

Qui facit hæc, non commouebitur in ſeculum. Cum deſcripſerit propheta virum ſumma virtute præditum, ſermoni ſuo condignum finem appoſuit: qui facit, inquit, ea quæ dicta ſunt, veluti ex omni parte perfectus, nunquam à ſoliditate illa commouebitur, aut ſtabilitate, quam in deo habet. & quod ait: in ſeculum, idem ſignificat quod nunquam. vel etiam non commouebitur in præſenti ſeculo, hoc eſt in præſenti vita: quòd ſi in præſenti ſeculo non commouebitur, multo minus in futuro.

Tituli inscriptio ipsi David.

Apud Græcos, pro tituli inscriptione στηλογραφίαν legimus: quæ dictio statuæ seu columnæ potius inscriptionem significat quàm tituli. Mos autem erat antiquis, ut columnas, imagines, aut statuas, strenue militantibus uiris in perpetuam ponerent memoriam. loco igitur huiusmodi columnæ aut statuæ præsens psalmus uictori Christo cõscriptus est: qui uti strenuus miles crucis iaculo, & mortem ipsam, & mortis pariter imperium obtinentem diabolum destruxit, dum ex eo quòd peccatum non fecit, anima eius in inferno relicta non est: quinimmo infernum potius spoliauit: nec etiam eius caro uidit corruptionem, cum tertia mortis die resurrexerit: de qua Christi resurrectione Petrus Apostolus, in libro actionum disserens, præsenti hoc psalmo authoritatem ac robur dictis suis addere arbitratus est. in rebus itaque à se præclare gestis saluator, statuam seu columnam hanc per linguam beati David sibi erexit: sancto nimirum spiritu, prophetam inspirante & labia eius aperiente. Describit autem, non tantum uictoriæ genus, sed & quæcunque ante uictoriæ finem gesta sunt.

PSALMVS XV.

Onserua me domine quoniam speraui in te. Huius psalmi verba humano omnino more dicta sunt, & homini magis q̃ deo videtur cõuenire. Neq; enĩ vt deus, sed vt homo dęmonẽ deuicit, erudiens nos ꝙ & facillime dæmon à prudẽtibus superari põt: & artẽ pariter tradẽs qua ipse eũ debellauit, seq; nobis, vt fidelissimũ archetypũ, imitandũ ꝓposuit. fundit igitur velut homo preces ad deũ: quod etiã apud euãgelistas sępenumero fecisse eũ legimus: oratq; seruari se ab oĩbus tam manifestis q̃ occultis insidiis. tu domine, inquit, serua me, quoniam in te solo speraui. neq; enim alia in re cõfisus sum, quoniam te saluare omnes noui, qui in te sperant.

Dixi domino deus meus es tu. Dixi ego patri & omniũ domino: tu pater, es etiã meus dominus: atq; ideo mei custodiã habeto. vt ab homine enim diximus dici hæc verba, non vt à deo. nã vt homo diuina & ipse indigebat custodia. subiectus enim, inquit, fui domino & oraui eum.

Quia bonorũ meorum non eges. Ad hæc, illud etiã amplius dixi, quòd tu donis meis, quæ in sacrificiũ offerri solent non indiges. neq; enim eges vt tibi sacrificẽ, atq; hoc pacto te placatũ mihi adiutorẽ reddã. Licet enĩ grate recipiat de⁹ quę ei

pie ac re-

pie ac religiose à nobis offeruntur, verum non vt is qui indigeat, sed vt illa gratitudinis ac beneuolentiæ nostræ erga eũ, indicium habeat: atque in prætextum & occasionem retributionis maiorum donorum.

ἐθαυμά- σωσεν ὁ κύριος

Sanctus qui sunt in terra eius mirabilia fecit dominus. Bonæ, inquit, sum spei, sciens quòd dominus quædam fecit mirabilia, ac preter omnium opinionem, sanctis hominibus qui in terra eius sunt. Sanctus autem ille est, qui deum syncere amat, & in eo confidit: qualis erat qui præsentis psalmi verba protulit Et sanctos, de quibus nunc loquitur, omnes intellige, quicunque ante Christi aduentum deo placuerunt. Per terram vero aut hanc intellige, de qua alibi cõsonè scriptum est, Domini est terra: aut supernam Hierusalem, in qua conuersabantur, tametsi adhuc in terra essent, & in qua post mortem habitare existimantur. vel per sanctos intelligere possumus Apostolos, & fideles, qui per illos crediderunt, qui à multiplici morte, & à grauibus periculis liberati fuerũt à domino, & per terram, Ecclesiã in qua versantur. Deinde causam ponit, propter quam fecit eis deus hæc mirabilia.

πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς

Omnes uoluntates eius in eis. Vbi enim fit dei voluntas, illic deus semper manet, dirigens & conuersans.

Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Per infirmitates, labores atque afflictiones eorum intelligit, quæ sic dispensante ac permittente deo erant multiplicatæ, & quæ postmodum eodem annuente cito pertransierunt. Multæ enim, inquit, tribulationes iustorũ, & de omnibus his liberauit eos dominus. Vel aliter: Infirmitates, id est peccata eorum scilicet qui in Christum crediderunt: prius multiplicatæ sunt. Nam vbi anima infirma est, peccatum oritur. Prædicato vero postmodum Euangelio, accelerauerunt in religionem ac pietatem. Quæ sequuntur non vt ab homine, sed tanquam à deo proferenda sunt.

συναγωγάς

Non congregabo congregationes eorum de sanguinibus. Hoc de Iudæis dictum est, qui dominum occiderunt, & quorum maximam partem Romanorum manibus perdendam, negat se deus de ea strage congregaturum.

Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Appellabatur autem populus ille, populus dei, & populus peculiaris, & vinea, & pars, & hæreditas, & funiculus domini, atque alia huiusmodi.

iusmodi. Non amplius, inquit, huiusmodi nominibus, vt antea, eos appellabo: quinimmo filios reprehensibiles, generationem prauam ac peruersam, generationem viperarum, semen malum, aut quid aliud simile. Vel vtrunque dictum intelligamus de iis qui ex Gentibus crediderunt. Non ædificabo, inquit, Ecclesias eorum ex sanguinolentis sacrificiis, sed ex syncera fide, ex spirituali hostia: neque memor ero nominum, quibus olim per Prophetas eos appellabam, sed quos olim inimicos dicebam, amicos vocabo, & quos infideles, fideles, & quæcunque alia his congruentia sunt. Labia autem dei intelligi possunt eius verba, cum labia verborum sint instruméta. Et aliter: Saluator noster Iudæos & fideles ex Gentibus, contrariis nominibus appellauit, quàm antea appellarentur, vt iam declaratum est.

Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Non sum factus homo, inquit, præter patris mei sententiam. Ipse enim pater clementia ac bona voluntate sua, particeps factus est populi, qui ex gentibus credidit. Hunc enim populum hæreditatem appellat, quemadmodum in secundo psalmo dictum est: quinimmo & particeps factus est mortis. Calicem enim & poculum (vt alibi diximus) multis in locis apud scripturam pro morte positum legimus: vnde in Euangeliis, Calicem quem ego bibo, vos non potestis bibere, & rursum: Pater mi, si possibile est transeat à me calix iste. Cõsensit quippe pater tam in Gentium vocationem quàm in filij morté. Vel quod ait pars hæreditatis meæ, diuitias potes intelligere, vt sit sensus: Deus pater, thesaurus est & diuitiæ, hæreditatis meæ ex Gentibus: insuper, & thesaurus doctrinæ meæ: vnde in Euangelio Christus vbique patrem commemorat. Hoc itaque patris seu portionis nomen, pro diuitiis sumitur iuxta illud: portio, seu pars mea dominus in terra viuentium. Vnde in filiis paternam diuidentibus substantiam, singulæ portiones vt cuique obueniunt loco diuitiarum sunt. Quo circa recte conuenit, vt eadem res, & portio dicatur, & diuitiæ, & hæreditas: ea nimirum ratione, quia & diuiditur, & quia diuitem reddit, & quia relinquitur à patre. Calix etiam pro doctrina accipi potest, quæ vino merito comparatur, & quia lætificat, & quia Christus vinea appellatus est.

Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Gentes quæ olim à

lim à patre atq; à filio creatę fuerãt,&dei figmentũ dicebantur,discesserãt ab eo,& cõuersæ ad idololatrias, postremo ei per fidem iterũ restitutæ sunt: hanc autẽ restitutionis gratiã filius,in patrem tanquam in principium refert Aptissime vero hic versiculus ad præcedentem interpretationem consequitur. Hac,inquit,de causa tu es particeps hæreditatis meæ & calicis mei,quoniam tu mihi eam restituisti. Et hæreditatem posuit priusquam calicem,quoniam hȩreditas mortis illi causa fuit: nec tacenda nobis est quædam non inelegans de prædictis speculatio. Hominem ad imaginem & similitudinem dei factum & plasmatum, atq; ideo hæreditatem creatoris dictum,sub propriam redegerat dæmon tyrannidem,& alienum mancipium sibi vsurpauerat: ad quem, dei filius & hæres, literas misit, scribens ei per Prophetas, hæreditatem illam repetens, qua fuerat fraudatus. & quia dæmon continue magis resistebat, & rapinam reddere negabat, hæres accepto patris sui testamento,ad raptorem descendit. Inter eos autem iudex fuit pater: qui condemnato raptore,filio hæreditatem restituit. Huius rei gratia,filius nunc participem illum tam præclari operis appellauit.

Ἐν τοῖς κρατίστοις μου. *Funes ceciderunt mihi in optimis meis.* Ij,qui terram diuidũt, funibus,eam metiendo designantes,determinãt. Et sensus est: restituta mihi hæreditate mea, funes multi mihi ceciderunt, hoc est,obuenerunt,& forte quasi mihi contigerunt. Per funes autem credentium multitudinem intelligit. Hoc etiam loquendi modo,denotare videtur ꝙ hæreditas hæc sua designata esset ac determinata, & ꝙ omnibus notissima esse debebat. Quòd vero per optimos, suam hæreditatem significet, in sequentibus magis declarat,dicens.

κρατίστη *Etenim hæreditas mea optima est mihi.* Supra plurali numero optimos dixit propter fideles qui variis sunt in locis,nunc vero singulariter optimam appellauit, quia fidelium omniũ, qui in diuersis sunt mundi partibus,vna est congregatio, vna Ecclesia,vna opinio ac fides. Optimam vero appellat, quasi præcipuam ac dilectam. Vel, iuxta aliam Græcæ dictionis κρατίστη significationem, non optimam tantum sed fortissimam ac potentissimam appellat. Cum aduersarium ac potentem dæmonem superauerit, funes etiam intelligi possunt pro vinculis quæ Christo ceciderunt, hoc est obtigerunt, à Iudæis

dæis nimirum, quando ad Pilatum ductus est. Obtigerunt autem ei, propter optimos, hoc est propter fideles, pro quibus pati voluit. Olim Iudæorum populus hæreditas dei dicebatur. Facta est enim, inquit, pars domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel: verum populo Iudæorum abiecto aliam loco illius suscepit hæreditatē: reginam videlicet ex Gentibus Ecclesiam, quam & optimam appellat & fortissimam, veluti quæ antiqua illa ac repudiata hæreditate, excellentior sit.

Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum. Hęc, & quę sequuntur, vt homo loquitur. De humanitate etiam Christi loquebatur Euangelista, quando consona his, verba illa dicebat: puer autem crescebat, & spiritu inualescebat, & implebatur sapientia & gratia apud deum & homines. Gratias agit igitur de sapientiæ thesauro sibi à deo præstito.

Insuper usque ad noctem erudierunt me renes mei. Per renes partem illam animę intellige, quam concupiscibilem dicimus. Concupiscentia enim in renibus iacet, & per noctem, ipsam domini mortem. Concupiscentia mea, inquit, nulla nimirum appetens terrena, sed diuinis tantum eloquiis, ac piis operationibus intenta, erudiuit me, & ad ipsam vsque mortem, vitam meam direxit. Vel, per mortem, occulta mysteria intellige: vt sit sensus, quòd concupiscentia mea erudiuit, ac prouexit me, vsque ad occulta ipsa mysteria, & plerisq; hominum ignota. ἐπιθυμητικὸν

Præuidebam dominum in conspectu meo semper. Ante omnes alios ego semper videbam deum: qui mihi in oculis animæ meæ, quasi in conspectu ipso apparebat. προωρώμην

Quoniam à dextris est mihi ne commoueat. Videbam autem eum in conspectu meo, quoniam in dextris actionibus meis semper adest, in eis requiescens. Appropinquat enim deus omnibus iis, qui per virtutem ei appropinquant. A dextris vero meis adest vt adiuuet me, ne à recta vnquam via, commouear ad non rectam. Custodit enim deus omnes qui eum diligunt.

Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea. Cor meum lætitia impletum est, quia hæreditatem recepi, quia inimicum deuici, quia talem mecum adiutorem habui: vnde lingua mea potita atq; oblectata tanto gaudio, Hymnum

num & laudes victoriæ canit, & magnalia dei commemorat.

Insuper & caro mea requiescet in spe. Hoc de sepultura dominici corporis dictum est, quod in sepultura iacebat: in spe tamen celeris resurrectionis. Sciens enim id dominus prædixerat sæpe discipulis se post triduum resurrecturum.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Huius etiam spei causam apponit. Tu enim, inquit, non derelinques animam meam in inferno, vbi cæterorum mortuorum animę detinentur. Infernus quippe locus est sub terra animabus mortuorum designatus. Vbi igitur sunt Apollinaris nugæ, qui assumptam Christi carnem sine anima, sine intellectu & sine mente esse dicebat: sed ô quàm ipse potius sine mente fuisse conuincitur.

Nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Hoc de corpore domini similiter dictum est tu, inquit, cui ob partas virtutes, oblatus, dedicatus, & sanctificatus sum, non me permittes corruptionem corporis sustinere: quinimmo illud tanquam quod omni caruit peccato, in suis partibus indissolutum conseruabis, vt anima in incorruptum corpus remeante, cito resurgam. Illud etiam annotandum est, quod interitus in mortuis disiunctio est ac separatio animæ à corpore: corruptio vero, est membrorum atque aliarũ partium in terram & in puluerem resolutio.

Notas mihi fecisti uias uitæ. Docuisti me, inquit, virtutes quæ ad immortalem vitam hominem dirigunt, per quas & incederem ipse, & discipulis meis incedẽdum esse traderem. Vel aliter: Reuelasti tu mihi, inquit, vias vitæ, hoc est, resurrectionis meæ: atque iteratæ vitæ modos: per quas vias docens discipulos ingressus sum.

Adimplebis me lætitia cum uultu tuo. Filius, vultus est & facies patris. Qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meũ. nam & character etiam eius dicitur & imago. Post resurrectionem, inquit, lætificabis me, me inquam assumptum hominem, & assumenti coniunctum diuinitati. Ante resurrectionem enim mœstus erat ac tristis, lachrymabaturque, & sollicitudinibus erat plenus, lege nimirum humanæ naturæ. Vel aliter: Cum vultu tuo, circunloquendo dixit: id est tecũ. Ipsum enim Christi corpus filio vnitum erat, & filius patri:

vnde

vnde communis erat eorum lætitia propter humanam salutem, quam mors per crucem operata est.

Delectatio in dextera tua usque in finem. Dextera patris, filius dicitur, quemadmodum & brachium eius, & potentia & delectatio. Ait igitur, quod perpetua exultatio erit filio dei, quia secum eos exurgere fecit, qui olim ob peccatum deciderant: & quia hæreditatem suam recepit. τὸ ῥητόν τῆς

Oratio ipsi Dauid.

Persecutionem sustinens à Saule beatus Dauid, & multis impetitus iniuriis, Psalmum hunc conscripsit, quo deum in auxilium aduocat. Qui tamen unicuique uiro uirtute prædito atque oppresso ab inimicis accommodari potest.

PSALMVS XVI.

Xaudi domine iustitiam meam. Exaudi, inquit, iustitiam meam, hoc est affectum atque amorem meum erga iustitiam, qui actionibus atque operationibus suis, quasi lingua quadã ad te clamat. Nam cum potuerim sępenumero inimicissimum mihi Saulem occidere, abstinui tamen iustitiæ huius amore, quia à te constitutus est rex: quinimmo nec verbis illum obiurgare ausus sum. cum sit populi caput, & ab illius iniuria abstinere semper æquum sit. Scriptum est enim, principi populi tui non maledices. vel per iustitiam, hoc in loco iustificationem suam, & iuris sui rationes intelligit, quibus causa sua iustificatur, & quas in progressu ponit. Atque hoc pacto à iactantiæ suspitione Prophetã vindicabimus, quando magna eum cum ratione sic pętere perspecturi simus.

Intende deprecationi meæ. Deprecationem accipit, pro figura & forma precum suarum, quæ miseranda erat: mœrore nimirum plena ac contritione & humilitate: quæque vel solo intuitu conciliare sibi poterat deum.

Auribus percipe orationẽ meam, non in labiis dolosis. Hoc per figuram Hyperbaton legẽdum est, vt sit sensus: Suscipe orationem meam, oblatam tibi non dolosis labiis. Munda quippe sunt labia mea ab omni mendacio & dolo. Neque enim mihi conscius sum, quod Sauli dolosa aliquando locutus sim: quinimmo amorem & dilectionem meam in eum palam cõ

fessus, integram adhuc confessionem conseruo: tametsi is pacta mecum inita confregerit, & mentitus sit. Tria vero in auxilium suum proponit, iustitiam, supplicationis formam, & orationem à non dolosis labiis prouenientem: vt per hæc tria nimirum, in auxilium suum deum magis commoueret.

De uultu tuo iudicium meum prodeat. Vtinam, inquit, tu nobis iudex sis, qui nostra omnia exactissime nosti, & solus iustus iudex es, & potens, qui ad exitum propriam deducas sententiam. De vultu tuo, circunloquendo dixit, hoc est, à te ipso, vel coram te. Iudicium autem meum, hoc est, sententia, quæ de me ferenda est: hoc inquam iudicium opto, vt feratur à te. Iniustum enim reputo, vt in propria mihi causa iudex sim, & à meipso punire illum debeam, qui ad meum festinat interitum.

Oculi mei uideant æquitates. Vtinam ego, inquit, suffragia videam & æquas de nobis proferendas à te sententias.

Probasti cor meum & uisitasti nocte. Non tantum, inquit, ab iniustis ego actionibus abstinui, sed à prauis etiam cogitationibus. Tu enim qui scrutator es cordium inuestigasti me, nec vllam in corde meo iniquã aduersus Saul, cogitationem inuenisti. Tu mẽtem meam rectam semper fuisse nosti, nec in secunda id tantum fortuna, sed & in ipsa etiam tentationum atque afflictionum nocte: quæ mentes hominum obtenebrare solet, & occasiones præstare, vt veluti errabundus à recto calle quis deuiet. Nam vt verbis etiam vtar beati Iob, in lumine tuo ambulabam in tenebris: quoniam lex tua lucerna erat pedibus meis, & lumẽ semitis meis. Vel noctem fortassis illam dicit, qua in potestate sua Saulem habuit in spelunca, & tamen occidere eum noluit.

Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Examinasti me, inquit, igne tentationum, non secus ac cum artifices igne aurum examinant, vt cognoscant an mundum id sit & purum. Et cum auri instar fusus sim & probatus, nulla tamen in me inuenta est iniustitia, quam patrauerim aduersus Saul. Neque enim inter angustias malum aliquod aduersus eum vt pusillanimis, aut consultaui vnquam, aut decreui.

Vt non loquatur os meũ opera hominum. Hic versiculus consequentiã non caret ad præcedentia, vt aliqui existimarunt: quinimmo cõmodissime eis adiungitur, & causam continet, quare

quare examinatus fuerit & afflictus beatus Dauid. Hac, inquit, de causa, tu me tentationibus examinari permisisti, ne si maior fuissem quàm qui tentari aut affligi possem, extollerer fortassis: néue accusarem Saul, aut illius iniustitias superbe deriderem atq; exprobrarem. Vel aliter: tu ideo me examinasti, vt ego côuersus ad te, nô humana opera, sed tua cômemorarê beneficia, & quomodo tu omnia in melius semp dirigis. Solemus enim in afflictionibus, tui semper magis meminisse.

Propter uerba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Per verba labiorum dei, mandata legis intelligit, quæ per Moysen data sunt. Labiorum autem dei, improprie dicit, quasi à deo prolata sint ea mandata. Propter hæc itaque mandata, ego, inquit, custodiui, hoc est, ego ambulaui vias duras: virtutum nimirum vias quæ asperę sunt & laboriosæ, & omni corporis delectatione prorsus carentes. Custodire etiam apud scripturam sæpissime positum reperimus, pro operari: vt illud, custodiui mandata tua, hoc est adimpleui.

Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non commoueantur gressus mei. Bis gressuum meminit, & per eos, priori loco mentis motus intelligit, secundo vero motus corporis. Ait igitur, tu domine perfectas ac rectas facito cogitationes meas, in mandatis tuis, quæ gradientes per ea homines ferunt ad te. Nam si hæ mentis cogitationes perfectiores reddantur, cæterę etiam operationes corporis non titubabunt: quinimmo tutiores erunt. Vel perfice gressus meos, hoc est, omnes actiones meas, dum ambulo per vias tuas, quas in mandatis tuis esse statuisti iis, qui festinant venire ad te: ne si forte commorati gressus mei nullam à te perfectionem acceperint, deuient aliquando ab honesto, & sequantur quę deteriora sunt. Tu enim es qui doces hominem scientiam. Διαβήματα διαβήματα

Ego clamaui quoniam exaudisti me deus. Non frustra, inquit, fundo preces ad te, nam & alias cum ad te orarem exauditus sum.

Inclina aurem tuam mihi & exaudi uerba mea. Atqui aures in nobis inclinari non possunt: sed cum inclinato capite erga illum quem audituri sumus, condescendimus, videntur etiam aures in nobis inclinari. In superioribus iam diximus quemadmodum Propheta sæpenumero ab humanis operationibus diuinas exprimit, imbecillitati ac crassitudini

auditorum condeſcendens. Solent itaque ij caput inclinare, qui exilis hominem vocis, audire diligentius cupiunt: vnde & cum capite aures pariter inclinare videntur. Inclina igitur & tu deus aurem tuam, tanquam excelſus ad humilem, tanquam medicus ad infirmum. Et viſus quidem in deo eſt ſimplicior quædam rerum cognitio, auditus verò exactior & perfectior ſcientia. Nam quæ viſibilia ſunt, propter materiam quæ viſibilibus rebus ineſt, craſſiora ſunt, quàm quæ audiri queunt. Superius igitur atque inferius ſupplicans beatus Dauid, huiuſmodi verbis vſus eſt, quæ maiorem Dei cognitionem ac maiorem attentionem deſiderent. Exaudi enim, inquit, intende, auribus percipe, & alia huiuſmodi: quæ verba etiam ſæpius replicauit in maiorem nimirum emphaſim, ac maiorem ſignificationem ſummæ affectionis ſuæ, ex tota cupientis anima petitionem à ſe oblatam impleri.

Mirifica miſericordias tuas qui ſaluos facis ſperãtes in te. Fac, inquit, vt miſericordiæ tuæ admiratione dignæ videantur. Miſericordias autem dei hic diuinum auxiliũ appellat. Omnes enim qui beatum Dauid adiutum, à deo & ſeruatum à tantis viderunt periculis, admirati ſunt tam celere ac validũ auxilium: quinimmo & illud, ꝙ non tantum iuſtis deus ſed ꝙ peccatoribus etiam opem præſtat.

A reſiſtentibus dexteræ tuæ cuſtodi me domine ut pupillam oculi. Cuſtodi me domine ab inſidiis Saul & complicum eius, qui electioni per te factæ reſiſtunt. Tu etenim per Prophetam, à quo inunctus ſum, me in regem elegiſti: iſti vero non ſuſcipientes quod feciſti, mihi necem parant. Admiranda eſt autem quàm maxime cuſtodia illa, quàm oculus pupillæ præſtat. Siquidem tunica ſuper tunicam, & alia quædam tegumenta eam muniunt: quorum alia tenuia ac tranſparentia ſunt, ne pupillæ quæ ſuapte natura humida eſt & mollis, aſperitatem inferant: alia vero exterius craſſiora: vt palpebrarum tunica, quæ duobus eſt ſemicirculis diſtincta, vt pulueris & aeris læſionem, & paruula quæque animantia, repellat, & pilis etiam quibuſdam vallata, vt ſudorem prope fluentem prohibeat. Acutus enim ſudor eſt atque admodum moleſtus. Superius præterea ſupercilij vallis formata eſt. Ipſum autem ſupercilium, veluti tectum quoddam firmum ac validum iacet: quod pilis etiam multis ac condenſis ornatum ac

munitum

munitum est, ne sudor desuper fluens in pupillæ habitaculũ irruat. Illinc enim repulsus, in ipsa deuoluitur tempora. Cum tantam igitur præstet oculus pupillæ custodiam, non mirandum si parem sibi à deo Propheta præstari optat.

In protectione alarum tuarum proteges me à facie impiorum, qui me afflixerunt. Adinuenta alia custodiæ similitudine, pulli in morem rogat Propheta se protegi. Per alas autem diuinæ prouidentiæ vires intelligit: quibus continere conseruareque omnia deus solet & fouere. Quod ex metaphora auium sumptum est, quæ proprios pullos alis tuentur ac protegunt. Quod vero ait, proteges, futurum pro optatiuo positum intellige: vt sæpe apud scripturam positum reperimus. Vel quia prædicit beatus Dauid, vt Propheta, auxilium quod sibi à deo præstandum erat. Faciem etiam impiorum pro ipsis impiis intellige. Improprie autem Saulem & socios, impios seu potius, vt sæpe alibi diximus, iuxta Græcę dictionis ἀνόμους veriorem significationem, exleges appellauit: eo quòd Gentium more, exleges viuerent in peccatis: & quia innocentem occidere studebant, nec electionem illam verebantur, quam eis deus significauerat se fecisse de Dauid, dum immodice eum affligerent, & in causa essent vt exul ac profugus omne calamitatum genus sustineret. Ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου σκεπάσεις

Inimici mei animam meam circundederunt. Per animã suam seipsum intelligit, totum exprimens à parte. Circundederunt autem, insidiis nimirum vndique dispositis.

Adipem suum concluserunt. Per adipem, cor intelligit & viscera: quoniam circum hæc multa solet inesse pinguedo. Ait igitur, omnem eos à corde atque à visceribus misericordiam intra seipsos clausisse. Misericordia enim à corde atque à visceribus dicitur descendere. Alij adipem exponunt pro bona habitudine ac felicitate, quam illos clausisse dicit Propheta, atque in seipsis continuisse, veluti nunquam amplius recessuram, sed cum eis perpetuo futuram.

Os eorum locutum est superbiam. Iactabant enim illi cito se comprehensuros beatum Dauid, nec posse illum ab eorum manibus euadere: quasi ex nullo latere expectandum illi amplius esset auxilium.

Eiicientes me nunc circundederunt me. Expulerunt me, inquit, ex omnibus bonis meis: nec satis hoc eis fuit, sed rursus ἐκβάλλοντες

etiam circundederunt, morti me tradere festinantes.

Oculos suos statuerunt declinare in terram. Decreuerunt, inquit, declinare oculos suos à te nimirum, qui in cœlis habitas: atque à mandatis tuis, quibus mandasti ne insontem quis lædat, atque hoc vt illos in terram conuerterent, hoc est, ad terrenas concupiscentias. Quod nihil aliud est, quàm absque vlla ratione quicquid libido postulat explere. Vel aliter literam lege. Oculos suos statuerunt vt declinent in terram. Et tunc expone statuerunt, hoc est, stabiliuerunt & firmauerunt obseruantes nimirum vt illum inclinent & demittant in terram, quem olim morti tradere contendunt. Oratio enim græca vtrunque sensum recipit.

ὑπέστη *Susceperunt me quasi Leo paratus ad prædam, & quasi catulus Leonis habitans in abditis.* Quantũ ad eorum spem attinet, ipsi me ita susceperunt, quasi dicat, illi sperabant accedere ad me, & suscipere me, hoc est sursũ accipere, atq; extollere à terra, & discerptũ efferre. Differentiã inter Leonẽ & Leonis catulum, quidã huiusmodi tradiderunt dicẽtes, quòd Leo proprio fretus robore manifeste ac palã rapit, & ꝙ catulus tanta carẽs cõfidentia, clam atq; occulte se accingit ad prædã: vnde abditus cõsidere dicitur. Hoc pacto etiã inimicorũ beati Dauid, alij aperto Marte suis freti viribus in eum irruebãt, alij autem veluti timidiores sibiipsis nõ adeò fidẽtes, clam insidias struebant: tametsi nihil impedit quin vtrunq; idem sibi velit atq; idẽ significet. Solet enim Propheta sæpenumero in huiusmodi locis affectu plenis, easdẽ sententias varia oratione repetere: vt aucto affectu ad maiorem deum misericordiã trahat.

Exurge domine. Quippe cum ob longanimitatẽ dormire quodãmodo videaris. Exurge igitur & mouearis ad vindictã.

Αὐτοὺς *Præueni eos.* Tu, inquit, eos preoccupa priusquam ea quę meditati sunt effectum aliquem sortiantur.

Αὐτοὺς *Et supplanta eos.* Esto illis impedimẽto dum currunt & festinant aduersum me. Quod ex eorũ metaphora dictũ est, qui dũ currentẽ impedire volũt, tibiã aut pedem transeunti subiiciunt, vt huiusmodi offendiculo eos in terrã prosternant.

Ῥομφαία *Eripe animam meam ab impio framea tua, ab inimicis manus tuæ.* Tua, inquit, framea hoc est tuo telo, libera animam meam ab impio Saul atque eius sociis, qui electioni tuæ de me factæ tanquam inimici aduersantur. Vel eripe me ab iis qui ini-

mici

mici sunt, manus ac potentiæ tuæ: hoc est ab inimicis tuis. Nam qui me oppugnant, qui à te electus sum, tecum etiam pugnare videntur. Saulem verò cur impium appellet, superius dictum est. Illa autem verba: libera animam meam: congrue dicta sunt, vt prioribus verbis respondeant, dum dixit, inimici mei animam meam circundederunt. Dubitant quidam quomodo beatus Dauid, qui in spelunca inimico Sauli pepercit, nunc precetur occidi eum gladio dei. Et dicẽdum, quòd ipse quidem regis sui noluit occisor esse, vt circa principium psalmi diximus, & tamen deum ad vindictam aduocat, veluti qui omni erat calamitatum genere afflictus. Neque enim si occidere regem, iniustum dicimus, ita etiam iniustum dicimus, aduocare deum ad vindictam. Vel aliter: libera me, inquit, framea tua, non vt occidas, sed vt ea tantum inimicos perterreas, & repellas. Hoc etiam humano more dictum est. Nam cum quis socium ab inimicis detẽtum eripere voluerit, euaginato gladio in eos ruit. Quod autem non petat beatus Dauid Saulem & socios interimi, sed disiungi tantum ac dissolui, manifestum fit ex sequentibus.

Domine à paucis de terra diuide eos in uita eorum. Adhuc viuentes eos, inquit, diuide ac distingue à probis hominibus, ne cum eis cõuersentur: quod aliis verbis alibi dicit: & cum iustis non scribantur. Nam si disiungantur, condignas aliquando pœnas dabunt. Solet etiam sæpenumero scriptura per paucos, probos homines significare: quia & praui homines plures sunt, & peiora, numero semper vincunt. Pauci enim sunt, inquit, qui saluantur, & pauci etiam qui electi. Et postquam dixit à paucis, addidit de terra: denotãs quòd pauci illi qui boni sunt, de terra sunt, quodque hoc eis nihil impedimento fuit ad virtutem. & constructio sic se habet: diuide eos à paucis qui sunt de terra.

Et de absconditis tuis impletus est uenter eorum. Per abscõdita quidam aurum atque argentum intelligunt, & alia huiusmodi metalla, quæ occultis terrę lateribus abscondita, fodiuntur ab iis qui illic ea perquirunt: quibus bonis illorum ventrem impletum esse ait, à parte totum significans: hoc est quibus repleti sunt, quippe cum eorum cellæ atque apothecæ, huiusmodi bonis, instar ventris, plenæ ac refertæ sint. Vel eorum ventres impletos esse obsoniis intellige, qui-

bus abunde vescentes exsaturati sunt. Multi etiam dicũt, per abscondita, pœnas intelligendas esse, quæ apud deum veluti in thesauri loco reconditæ sunt, cum & Moyses in Deuteronomio de vario suppliciorum loquẽs genere, ex persona dei dixerit; nonne hæc cõgregata sunt apud me, & sigillata in thesauris meis? hæc igitur verba prophetiã continent & prędicunt: inimicorum illorum vẽtrem, hoc est inimicos ipsos, abditis atque occultis apud deum suppliciis implendos esse: vnde & aduersus tantam eorum insatiabilitatem atque ingluuiem commodissime ventris nomen apposuit. Futuro etiam tempore pro præsenti vsus est, quia propheticis oculis prospiciens, vt præsentia esse indicauit.

ὑῶν *Saturati sunt porcis.* Suem Hebræi vt immundum habebant, eo quòd inter cætera animalia quæ vngulam scindunt non ruminat. Præterea etiam quia in luto atque in immundiciis versatur. Per suem igitur hoc in loco eorũ voluit immundiciam subnotare. Saturati enim sunt, inquit, immundiciis, consumpto nimirum patrimonio, ac bonis omnibus, in varias voluptates. Multi etiam & doctissimi interpretes aliter exponentes legunt: saturati sunt filiis, non autem porcis, dicentes in Hebræo haberi dictionem banion, quæ filios non sues significat: & errorem huius variæ lectionis ortum esse scriptorum vitio: cum Græcę dictiones, porcis &

ὑῶν
υἱῶν filiis, maximam habeant literarum similitudinem. Sensum igitur esse dicunt, quòd illi inimici ita saturati sunt filiis, sicut & diuitiis, multorum videlicet filiorum effecti patres. Vel iuxta duplicem proxime præcedentis versiculi interpretationem, saturati sunt pecuniis, seu pœnis, simul cum propriis filiis, ita vt subaudiatur præpositio cum, & sit sensus: quòd non solum ipsi patres, sed quod ipsi etiam eorum filij diuitiis satiati sunt, seu suppliciis.

Αὐτῶν *Et diuiserunt reliquias paruulis eorum.* Eo quòd tantę fuerunt reliquiæ, vt posteris filiorum sufficerent. Nam quòd ait paruulis eorum, expone paruulis filiorum: adeo vt illę diuitiæ seu pœnæ in omnem generationem se extenderint. Et si pœnas intelligis, prophetia erit malorum, quæ inimicis beati Dauid euentura erant. Si vero diuitias, exaggeratio hæc quędam erit in illorum accusationem, quòd tantis repleti bonis, praue tamen atque inique vixerint, longanimitatem

tatem dei summam contemnentes.

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo. Propter iustitiam meam, inquit, de qua in principio psalmi diximus, fac me dignum tua protectione, & apparebo coram te in vltimi iudicij tempore, quando vnicuique pro factis condigna reddes præmia vel supplicia.

Satiabor cũ apparuerit mihi gloria tua. Cum videro, inquit, gloriam tuam, tunc desiderium meum implebitur, vt videar à te, vtque vicissim tuam ego conspiciam gloriam. Peccatores enim faciem dei non videbunt: & dominus in euangelio, beati qui esuriũt & sitiunt iustitiã, quoniã ipsi saturabuntur, æternis nimirũ & optatis bonis. Cõgruit etiam hic psalmus cuilibet viro virtute prædito, qui insidiis & persecutionibus ab inimicis impetatur: qui dolos nõ diligat, & postulet cum inimicis iudicari: hic Saulem inimicum suum esse reputabit, visibilem fortasse seu inuisibilem: hic etiam verba labiorum dei, mandata esse euangelica intelliget: & eos qui dexteræ dei resistunt, dæmones putabit, quasi aduersarios apostatas ac rebelles: quos etiam impios atque inimicos appellabit, qui à protectione dei, atque à paradiso eum eiecerunt. & quæ sequuntur consequenter his exponet. Rogabit præterea, disperdi ac diuidi dæmones à probis viris, donec in præsenti vita sunt. Post mortẽ enim ab eis nihil amplius verendum est. Præterea & quæ de diuitiis seu etiam pœnis & suppliciis dicta sunt, dæmonibus applicabit, tanquam mundi principibus, quorum filios ac posteros eos esse intelliget, quos dæmonum discipulos ac ministros appellamus: prauos nimirum homines, quorum omnium diabolus pater est.

In finem puero domini Dauid, quæ locutus est domino uerba cantici huius, in die qua liberauit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit. ἄλλ. λησι

In finem inscriptus est hic psalmus, quia prophetias continet quæ ad finem erant peruenturæ. De Christo enim & de uocatione Gentium tractat. Vel quia propheta in consummatione ac dissolutione inimicorum suorum eum deo obtulit in gratiarum actionem, pro beneficiis omnibus quæ ab eo receperat. uel quia in fine uitæ suæ eum cõposuit. Puero autẽ domini Dauid, & non regi, aut prophetæ, dixit: quia

quia quòd rex esset aut propheta, donum dei erat, non ita dei donum quòd puer. Puer enim domini quis dicitur uel ob animi gratitudinē tanquam fidelis seruus, uel quia deo placeat, tāquam filius dilectus. Beatus igitur Dauid utraque ratione utrāque huius nominis significationem sortitus est: appellatus uimirum & seruus dei & filius: quæq; maior illi fuit gloriatio, proprio studio ac labore hæc sibi nomina comparauit. Vnde hoc pueri nomine magis sibi placet quàm regis aut prophetæ. Sequitur quæ locutus est domino. subintellige pronomen hæc: ut sit hæc quæ locutus est domino uerba cantici huius. Cantici uero dixit & non psalmi: quia non musico aliquo cum instrumento, sed ipso tantum ore uerba hæc cecinit, cum iam consenuisset, ut in Regum libris traditur. Nos autem improprie cantica psalmos appellamus. In die qua eripuit eum dominus de manu inimicorum suorum: hoc est in die quando ab omnibus inimicis quos eatenus habuerat, tam alienigenis uidelicet quàm cognatis, ereptum se ac liberatum putauit. Priuatim tamen Saulem à cæteris distinguens inimicis, ultimo eum loco, ac nominatim commemorauit, uel tanquàm omnium inimicissimum, uel forte quia & regem & socerum, & de se aliquando benemeritum simul cum aliis coniungendū non duxit.

PSALMVS XVII.

Iligam te domine fortitudo mea. Cum multa, inquit, & magna beneficia à te receperim, & respondere illis nequeam, (quid enim retribuā domino pro omnibus quæ retribuit mihi?) quod solum valeo id faciam: diligam te non quòd antea non amarem, sed quasi magis imposterum amaturus. Hoc enim inter mandata omnia primum ac præcipuum est: diliges enim, inquit, dominum deum tuum ex totis viribus tuis, & ex toto corde tuo. Fortitudinem vero deum appellauit, veluti eum qui ipsius beati Dauid infirmitatem, aduersus tot ac tales inimicos fortem ac validam reddebat.

Dominus firmamentum meum, & refugium meum & liberator meus. Firmamentum quidem appellat deum, quasi qui eum stabiliat, confirmet, & aduersum tentationum impetum immobilem reddat. Refugium verò tanquàm qui eum pericula fugientem, in suam protectionem & custodiam receperit: & qui muro ac septo diuini auxilij eum conseruet. Liberatorem etiam, quòd eum eripuerit, ab iis qui obsidere & captiuum facere eum sperabant.

Deus

Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum. Deus meus solus est, qui semper mihi opem ferat: atque ideo in eo solo spé ponam, non formidans quæ mihi contingere possunt: neque etiam de salute desperans.

Protector meus, & cornu salutis meæ, & adiutor meus. Qui in bello protectionem suam ad defensionem meam posuit. Solent enim qui in bello alicui periclitanti opem ferre volunt, clypeum attollere ante eum, quem defendũt, quo ictus & iacula ab eo vndique auertãt: & hoc pacto protegere quis alium dicitur. Cornu autem salutis: id est salutare propugnaculũ. Cornuta enim animalia in pugna validissime cornibus certant. Et quoniam armorum alia ad defensionem sunt, alia ad offensionem, vtrunque, inquit, deus factus est mihi. Nam & ab inimicis me protegit & pariter eos perdit. Adiutor autem quia in mœstitiam deductum me adiuuat, & inter afflictiones refouet. ἀντιλήπτωρ

Laudans inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus ero. Cum tam variis ac multiplicibus diuini auxilij nominibus, deum laudauerit, veluti eum qui plurimis ac diuersis modis sibi opem tulerit, postea subintulit dicens: non ego tantorum ac talium nominum auxiliorum dei catalogum ea tantum recensui ratione, vt de receptis ab eo beneficiis, gratias agerem, tanquàm qui illius auxilio indigere amplius non deberem, sed per ea pro collatis in me donis ita laudaui deum, & magnificaui, & gratitudinem animi mei ostendi, vt toto tempore vitæ meæ illum inuocandum mihi esse cognoscam, & in eo spes meæ omnes collocandæ sint. Propterea sperabo, inquit, in eum, & ab inimicis meis saluus ero. Nam & si ab inimicis quos hactenus habui liberatus sum, attamen verisimile est, si diutius vixero, & alios in me rursum esse insurrecturos. His dictis sermonem cõuertit, & varia connumerat pericula, & multiplices dei defensiones. Allegorica verò narratione vtitur ad maiorem rerum emphasim, & ad maiorem sermonis sui afficaciam.

Circundederunt me dolores mortis. Quod latine dolores legimus, in Græco ὠδῖνες habetur: quæ dictio proprie parturientis dolores significat. Huiusmodi itaq; dolores in hominibus intelligi possunt labòres & molestiæ, quæ de afflictionibus atque angustiis proueniunt, ad dolorum illorum ὠδῖνες

similitudinẽ

ſimilitudinem qui in mulierum parturitionibus ob anguſtiā & compreſſionem meatuū, moleſtiſſimi oriuntur. verum in muliere dolores vitæ potius, quàm mortis dicendi ſunt: cum ad huius vitæ lucem hominem producant: hic verò diuerſum omnino accidit. Dolores enim mortis dicūtur, eo quòd ad mortis tenebras deducant quem comprehenderint. Dicit itaque intolerandis ſe detentum fuiſſe doloribus. illa enim dictione, quam in Græco haberi retulimus, maximam dolorum grauitatem expreſſit.

Et torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Per torrētes iniquitatis, ſubitas temporarias, atque impetuoſas impiarū gentium incurſiones intelligit, huiuſcemodi enī naturæ torrentes ſunt, qui in hyeme fluunt, ſtatimq; ac cum impetu. maligne enim illi & iniquo animo agebant quærētes eum interimere. commodiſſime etiam appoſuit verbum conturbauerunt. deuoluunt enim torrentes ac perturbāt omnia in quęcunque inciderint. Ait igitur propheta ſe etiam circumquaque volutatum fuiſſe, & vertiginem quaſi paſſum ob tam repentinū nouarum atque inſperatarum rerum motum.

Dolores inferni circundederunt me. Hic verſiculus idem ſignificat, quod ſuperior ille. circundederunt me dolores mortis: ſeu (vt verius illic habet Græca lectio,) continuerūt me. circundare enim & continere ac cōplecti idem ſignificāt. ſimiliter & mors, & infernus. Infernus autē iuxta Græci nominis etymologiā inſuauē & iniucundū ſignificat mortuorū locū, qui ſub terra eſt. quia igitur, vt diximus, accidere ſolēt dolores in partu atq; in generādo, circūdederunt me, inquit, dolores qui mortem generant, mortem inquam inferni miniſtram. Mors enim animam diuidit à corpore: vnde infernus aſſumens eam continet. vel dolores inferni eos intellige. qui in infernum deducunt: vel qui miniſtri ſunt inferni.

ᾅδης ὡς ἀηδὴς

Præoccupauerunt me laquei mortis. Præuenerūt me, inquit, inſidiæ, quæ mortem operantur. nam quod venatoribus laquei aduerſus feras operantur, hoc inſidiæ hoſtibus contra hoſtes præſtant.

Et in tribulatione mea inuocaui dominum. In auxiliū ſcilicet.

Et ad deum meum clamaui. In anguſtiis conſtitutus vocem ad deum meum leuaui clamans.

Audiuit de templo ſancto ſuo uocem meam. Templum ſanctū, cœlum

cœlum eſt, vt ſuperius diximus, aut teſtimonij tabernaculũ, Templum enim in Hieruſalem nullum adhuc erat, ſed à Salomone poſtmodum conſtructum eſt. audiſſe autem deum intellige, non humano more, ſed decenter deo: tametſi nos, qui dei vires ac potentias, quibus totum continet orbem, nec comprehendere animo poſſumus, nec lingua exprimere: ad ſenſibilium rerum ſimilitudines eas deducimus, per quas ea quæ vere ſunt comprehendimus.

Et clamor meus in conſpectu eius. Clamor meus ſemper in conſpectu eius eſt, quia in anguſtiis conſtitutus ad ipſum ſolum clamo.

Introibit in aures eius. In tempore etiam opportuno exaudiet me. his autem verbis vti & nos ſolemus cũ gratias agimus, & cum dæmonum pariter inſultationes narramus. ἐσαλεύ-σευσαι.

Cõmota eſt & contremuit terra. Nunc tradere incipit prophetiam de Chriſto, & futura narrat tanquã præterita prophetarum more. Beato enim Dauid nihil ſimile legimus cõtigiſſe: & quòd L X X. interpretes dixerunt: commota eſt, ſeu potius, fluctuauit & contremuit terra: Aquila dixit, mota eſt & concuſſa. Per terram autem, homines in ea habitantes intellige. docente enĩ Chriſto Iudæi & gentes perturbati ſunt propter opinionem & famam quæ de eo increbruerat. Fluctuarunt igitur: hoc eſt, perturbati ſunt. fluctuare enim idẽ eſt quod perturbari. Et timuerunt: videntes nimirum ſigna ac prodigia quæ faciebat. tremere enim poſuit pro timere, eo quòd timidi homines tremore corripi ſoleant. Et aliter, Commoti ſunt, ad Chriſtum nimirum confluentes ob famam quæ de eo erat, & tumultuantes propriis conſiliis concuſſi ſunt.

Fundamenta montium conturbata ſunt, commota ſunt, quoniam iratus eſt eis dominus. Per mõtes dæmones intellige ob ſummam eorum elationem ac ſuperbiam, & per fundamenta, profundas eorum cogitationes. Conſpicientes enim dæmones inexpugnabilem dei potentiam, propriis cogitationibus confundebantur, dubitantes quis nã eſſet, & reputantes qualia ipſi pati deberent. Illorum igitur cogitationes ſic perturbatæ ſunt. & ipſi etiam pariter ab illa potentia commoti: in qua dum vigerent, validiores erant ac fortiores. Hoc autem ideo accidit, quia iratus eſt illis deus quòd tantam exercerẽt

in homi-

in homines tyrannidem.possunt etiam hæc intelligi, de his quæ acciderunt tempore passionis domini, quando terra cōmota est, & petræ scissæ sunt: quę omnia diuina permissione contigerunt, quia iratus erat dominus Iudæis.

Ascendit fumus in ira eius. Creatore irato ob creaturæ suę interitum, præcessit vindictæ fumus, qui tyrannum dæmonem ex parte coercuit. Nam & fideles ab illius erroribus abstraxit, & ab iis qui dęmoniaci erant, spiritus expulit immūdos. hoc autem initium fuit postremæ ac maioris vindictæ: quandoquidem igni fumus solet esse præuius. clamabant enim exeuntia dæmonia, quid nobis & tibi fili dei? venisti ante tempus torquere nos.

Καταφλεγήσεται

Et ignis à facie eius exardescet. Si præcessit fumus, sequetur etiam ignis: hoc est perfectior vindicta, & omnimoda dæmonis impotentia. à facie verò eius, id est ab ipso deo, qui in tribus personis vnam habet diuinitatis faciem. vel à facie eius, id est coram eo. Ignis enim, inquit, in conspectu eius præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Exardescet verò, id est accendetur.

Carbones succensi sunt ab eo. Quia deus ignis consumens est, omnem nimirum malignam potentiam. ipsius quoque discipuli, huiusmodi efficaciæ ac virtutis participes effecti sūt, & ab hoc ipso igne, deo, accēsi sunt carbones: qui ignes propriæ fidei omnem inimici potentiam comburerent. Ecce enim, inquit, dedi vobis potestatem conculcandi serpentes & scorpiones & omnem inimici potentiam.

Et inclinauit cœlos & descendit. Volēs nobis propheta abditum diuinæ incarnationis mysterium significare, ait, quòd inclinauit cœlos vsque ad terram, & quòd sine strepitu descendit. occulte enim ac latenter insciis nimirum omnibus potestatibus habitauit in virginis vtero. Propheta verò corporalius ac sensibilius factum hoc descripsit, vt ex sequentibus etiam magis patebit. ait enim.

Et caligo sub pedibus eius. Per caliginem tenebras intellige, & per pedes viam. obscura enim fuit via humanationis atque incarnationis domini, & illius modus incomprehensibilis. Vel aliter: quemadmodum terreni homines, vel qui terram habitant, apud scripturam sæpenumero terra appellantur, sic & cœlestes angeli qui in cœlo commorantur, cœlum etiam

lum etiam dici possunt: quos angelos inclinauit dominus in terram., illuc nimirum descendentes ad eius ministerium. Scriptum est enim in euangelio, quòd angeli ministrabant ei. descensum autem dei non corporalem intellige. incircunscriptus est enim deus, & omnia implet, tametsi supra quàm à nobis comprehendi possit & ineffabiliter.

Et ascendit super cherubin & uolauit, uolauit super alas uentorū. ἐπὶ πτερύγων
Hæc est prophetia de Christi assumptione. quòd autem ascendens dominus susceptus fuerit à Cherubin, Ezechiel visione sua declarauit dicens: & extulerunt Cherubin alas suas, & rotæ illis adiunctę, & dominus Israel in ipsis, & desuper ipsa: & ascendit gloria domini de media ciuitate. Quæ verba sine contradictione de ascensione domini dicta sunt. Nam & Paulus ipsum dominum, splendorem glorię appellauit. volauit autem super alas Cherubin: quę & ventos etiā appellauit ob motus celeritatem. & re vera quidem vectus est in cœlum dominus super Cherubin, quę diuinitati proximiora sunt: licet Apostolis vehi ventorum alis visus sit: hoc est ab ipsis ventis, quos alatos esse propheta introduxit, propter velocissimum eorum in aere motū. alata enim sunt omnia quę per aerem incedunt. Et quia de Christi ascensione scriptum legimus, quòd nubes suscepit eum ab oculis eorum, intellige quòd nubes illa à ventis ferebatur, quemadmodum alię omnes semper ferri solent.

Et posuit tenebras latibulum suum. Per tenebras significat ꝙ videri non posset. inuisibilitas enim erat quę illum tegebat. hanc igitur inuisibilitatem sibi circumposuit in latibulum: quia in cœlum assumptus eorum oculos latebat. vel per tenebras carnem domini intellige, quæ diuinitatem intra se occultabat: seu incomprehensibilitatem quæ illius diuinitatem celabat. obtenebrātur enim & cæcutiunt ij qui diuinę profundum scientiæ exacte nimis cupiunt penetrare.

In circuitu eius tabernaculum eius. Tabernaculū hic, assumptam carnem appellat, quam & ipse dominus templū suum nominauit, dicens: Soluite templum hoc, & in tribus diebus ædificabo illud. In circuitu vero eius dixit: quia intra ipsam carnem habitabat deus, non tamen vt circunscriptus, sed vt omnipotēs, ineffabili quodāmodò illic permanens. hoc autē dixit vt ostenderet Christum simul cum carne in cœlum assumptum

ſumptum eſſe, quodque illuc aſcenſurus eam non depoſuit, quemadmodum aliqui inſipientes poſtea dixerunt. Vel per tabernaculum, diuinum illum ſplendorem intelligit, ad qué nemo poteſt appropinquare: quoniam lucem inhabitare inacceſſibilem dicitur, quæ in circuitu diuinitatis exiſtens, illam obtegit, & oculos volentium illam intueri, potenter auertit.

Tenebroſa aqua in nubibus aeris. Per aquam hic occultum de Chriſto ſacramentum intelligit, & per aerem, ſeu (vt verius habet Græca lectio in plurali numero,) per aeres, prophetas: & ſenſus eſt, quòd prophetia eorum quæ ad Chriſtum pertinent, tenebroſa eſt, & obſcura in ſcripturis prophetarum. Ante aduẽtum enim perdifficile cognoſcebatur. Aquam verò appellat quaſi refrigerantem: eos nimirum, qui inter errores animo defeciſſent. Prophetias etiã nubes ideo vocat, quia occultum habeant id quod ſignificant. Prophetas autem aeres dixit propter puritatem ac ſubtilitatem intellectus. quod autem ſcriptura ſæpenumero per nubes prophetas intelligat, Eſaias docet: qui cum domum Iſrael, vineam appellaſſet, introduxit mandatum fuiſſe nubibus, ne pluerent ſuper vineam. hoc eſt ne prophetę populo Iſrael amplius prophetarent.

ἀέρων,

Præ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierunt. A claritate, inquit, diuinæ præſentiæ, quæ non tantum proximis lucem præſtat, ſed & iis qui procul ſunt, tenebroſæ atque obſcuræ prophetiæ pertranſierunt: hoc eſt diſſolutæ ſunt: vnde illarum deſtructa obſcuritate, quod occultum ac velatum erat apparuit. oriente enim ſole, caligo nubium diſſoluitur, & pars illa quæ olim nubibus tegebatur, apparet & cõſpicitur. vel per nubes, tenebras obſcuræ legis intellige. Nam illuceſcente Chriſto, velum ænigmatum ac figurarum quę in legé erant, diſſolutum eſt: vnde manifeſta apparuerunt quęcunque in ea ſignificabant aut prefigurabant Chriſtũ. his autem expoſitionibus ſic traditis, coniunge verba illa: in conſpectu eius, hoc eſt à ſummo Chriſti fulgore, vel à fulgore preſentiæ eius, nubes tranſierunt. Alio etiam modo diſtinguere potes & legere: prę fulgore: & ſiſtendo ibi, quod ſequitur ſuperioribus applicabis: vt huiuſmodi ſententiam efficias: quod domino reſplendente, & per conuerſationem ac vitam ſuam

in carne

in carne nos illustrâte, in cõspectu eius, seu à facie eius, hoc est ipso domino sic apparente, Apostoli per totum orbem transierunt: euangelicæ nimirum prædicationis verbum instillantes, atque instar nubium, animarũ arua ac campos irrigantes, & ad virtutum fructificationem excitantes.

Grando & carbones ignis. Hoc ad primam expositionem coaptabimus. grandini enim prophetiæ comparantur, propter earum duritiem ac difficultatem: hoc est propter obscuritatem: & igni, quia instar ignis infidelium argumenta, & contradictiones cõsumunt. Nubium igitur, & grandinis, atque ignis nominibus, eadem res: prophetia nimirum nobis hoc in loco significatur: nec minus tamen vltimæ expositioni conueniunt huius verba versiculi, si Apostolos ipsos pro grandine atque igne intelligamus: quia & instar grandinis, errorem omnẽ dissipant ac contundunt, & velut ignis, impietatem absumunt.

Et intonuit de cœlo dominus, & altissimus dedit uocem suam. Dominus & altissimus deus est. intonuit autem ac dedit vocem suam, quando filius ad patrẽ clamauit dicens: Pater glorifica nomen tuũ. venit enim tunc (inquit euangelista) vox de cœlo dicens: & glorificaui & iterum glorificabo. turba autem quæ aderat, hoc audito dicebat tonitruum factum esse. & quod hic dicitur, intonuit, intellige, habito respectu ad audientium opinionem. Quod verò ait: dedit vocem suam, ipsam respicit veritatem. vox enim erat & tonitruum visa est. admirari autem non debemus, quando prophetiæ ordinem, aut consequentiam rerum nõ seruant. ex hoc enim demonstratur, quòd prophetæ non ea prædicebant quæ ipsi volebant, sed quæ sanctus eos spiritus docebat.

Misit sagittas & dissipauit eos. Per sagittas discipulos intelligit in vniuersum orbẽ missos, quibus dæmones dissipauit. eos nanq; dum dicit, demones intelligit. apertius autẽ eorum nomen nõ expressit propheta, cum nõ illi, sed eorum etiam nomina, sancto spiritui soleant esse inuisa.

Et fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Eosdem discipulos & sagittas esse intellige & fulgura: alterum quasi sagittantes atque euertentes dæmonum errorem, alterum verò veluti illorum impietatem ac lucos eis dicatos comburentes. Discipulorum enim orationibus victi, & inhabitantis in

eis spiritus fulgorem non sustinentes, conturbabantur, mentisque ac consilij inopes reddebantur.

Et apparuerunt fontes aquarum. Per aquarum fontes, Apostoli rursus intelligendi sunt: veluti primi Christianæ fidei doctores à domino electi. per aquam enim, euangelicæ prędicationis doctrina sæpenumero apud scripturam signatur. fontes igitur primi illius aquæductus, seu potius primæ scaturigines intelligendę sunt: Apostoli nimirum vt diximus, qui omnibus apparuerunt, eo quòd ad omnes missi sunt.

Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. Iidem ipsi fundamenta orbis terrarum dicendi sunt: eo quòd primi credentes fuere, qui fidei sedem ac stabilitatem firmam atque inconcussam posuerunt: in qua omnes ædificant. reuelata autem sunt ob vitæ splendoré, & miraculorum claritaté. Et aliorum quidem ædificiorum fundamenta latent in terra, fidei autem fundamenta è contrario, præclarissimis tam dictis quàm factis relucentia, omnibus patefacta, ab omnibus videri possunt.

Ab increpatione tua domine. Hæc autem facta sunt, quoniã tu increpasti dæmones, & timore eos maximo percussisti.

Ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Ira igni similis est. accensa siquidem atque excitata, vaporem quasi fumum, emittit, & per irati hominis nares in aerem spirat. vnde & spiritus iræ dicitur, & eos qui valde irati sunt iram spirare aiunt. hac igitur similitudine motũ iræ significauit propheta, humano more loquens. A deo, inquit, tu domine iratus eras, vt spiratio (vt ita dicam) spiritus iræ tuæ in aere esset, & inimicos dissiparet.

Misit de summo & accepit me. Quæ sequuntur de se ipso propheta loquitur, ad sermonis sui seriem reuersus. misit enim, inquit, dominus de cœlo auxilium & eripuit me.

Assumpsit me de aquis multis. Aquę apud scripturã pro purgatione quãdoq; aut refrigeratione accipiuntur: quẽadmodum cum aquas pro doctrina accipimus, quę & refrigerat & purgat: quandoq; pro demersione ac perditione, vt hic: hæc est enim aquarũ natura, vt & abluat & refrigeret, & suffocet: pręcipue si multa aqua sit & profũda. per multas itaq; aquas calamitatũ aut inimicorum multitudiné intellige. assumpsit auté me, hoc est, ad se me eduxit. nam qui aliquem adiuuans

è periculo

è periculo educit, ad se trahere illum solet.

Eripiet me de inimicis meis potentibus. Pontentes inimici hic dæmones intelligendi sunt, qui palam & clam, die, noctuque, ac per omnes sensus nos oppugnant: veluti qui potentem atque indefessam in pugnando naturam habent. spiritus enim sunt. Ille igitur, inquit, dominus, qui me à sensibilibus ac mundanis hostibus olim liberauit, liberabit etiam ab intellectualibus atque inuisibilibus inimicis: qui ad perdendum atque ad malignandum potentes sunt.

ῥύσεται δυνατῶν

Et de his qui oderunt me, quoniã confirmati sunt super me. Ipsi enim dæmones qui vniuersos oderunt homines, oderunt & me: eo maxime quòd à deo adiutus sum. Dominus autem ea me ratione ab eis liberabit, quoniã vnà insidiati sunt aduersum me, & simul iuncti: immo verò (vt melius dicã) quia fortiores facti sunt, & præualuerunt super me: cum ego virtutum armis, vt oportuisset, munitus non essem, sed mollis potius essem ac debilis. vel, quia dæmones naturam habent omni carentẽ materia, & illum facillime vident, quem ferire volunt: ego verò qui naturam materiæ ac corpori admixtam habeo, ferientes me illos non video.

ἐστερεώθησαν

Præuenerunt me in die afflictionis meæ. Verbum præuenire, non semper significat præoccupare, sed aliquando occupare simpliciter, atque adoriri. In tempore autẽ afflictionis meæ. hoc est, in tempore infirmitatis, & quando bellica arma nondum preparaueram, quibus aduersus visibiles aut inuisibiles inimicos pugnarem. tunc enim illi præcipue adorti sunt, cum me infirmum viderunt.

Et factus est dominus firmamentum meum. Cum futurum esset vt caderẽ, sustinens ac suffulciens me dominus, factus est infirmitati meæ firmamentum, & quasi baculus quidam cui inniterer.

ἀντιστήριγμα

Et eduxit me in latitudinem. Afflictionum angustia pressum, in leticiæ latitudinem, hoc est in effusam exultationem emisit: iuxta quod alibi legimus: In tribulatione dilatasti me. vel quia ab inimicis prius obsessus, qui eum omni præcluso aditu in angustias coniecerant, & atrocibus minis vrgebant, in arctum quodammodo locum cogi videbatur: nũc è tantis eductus difficultatibus, latos ac spatiosos campos sibi excurrere videtur.

ῥύσεται

Eripiet me quoniam uoluit me. Deus qui tanta me cura ac studio suo dignũ fecit,in futurum etiã ab omnibus irruẽtib⁹ in me malis liberabit.voluit enim me,hoc est elegit me.

Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam. Insidiatores meos nulla vnquam iniuria affeci,atque ideo eis comparatus iustus videbor: vnde & retributionem etiam suscipiam à domino.hanc enim ob causam,suum mihi auxilium in posterum tanquam debitum præstabit.

Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Dum manuum puritatem dicit,qualis sua sit iustitia exponit.Non enim,inquit, rapui, non aliquem circumueni non insidiatus sum iis qui insidiabantur mihi.vnde si inimicorum manibus manus meæ comparentur, purissimas ego eas ab omni inquinatione conseruo. vel per manus,actiones atque operationes suas significauit: eo quòd per eas opera fieri soleant.

Quia custodiui uias domini, nec impie gessi à deo meo. Hoc ponit,vt causam puritatis manuum suarum. mundæ enim erant,inquit, quia custodiui vias domini: hoc est eius mandata.neq; enim impiorũ more ab eis vnquã recessi.Qui verò diuina obseruat præcepta, ac per ea graditur, necessario etiam mundus est.

δικαιώματα αὐτοῦ οὐκ ἀπέστησαν ἀπ' ἐμοῦ.

Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustificationes eius non recesserunt à me. Aliud est lex, aliud mandatum, aliud testimonium,aliud iudicium, & aliud iustificatio. lex enim illa dicitur,quæ omnia in vniuersum continet mãdata,quæque vitam ac conuersationem optimã ordinat ac moderatur: quemadmodum est lex per Moysem data. Mandatũ verò illud,quod,quæ agenda sunt, domini ac regis in morẽ, aut aliud quid particulatim iubet: vt illud,non occides, non furtum facies,& quæcunque alia hoc pacto in specie iubentur. Testimonium verò est,quod peccatores contestatur, & transgressionum pœnas docet, quodque legislator quadam cum attestatione ac confirmatione audientibus mandabat: veluti cum Moyses dicebat: si hæc aut illa feceritis, testor vobis cœlum & terram,quòd morte moriemini. Iudiciũ autem id est,quod sententiam dei demonstrat,ac docet quę nã bona is cõsecuturus sit,qui mãdata dei obseruauerit: & similiter quę pœna transgressores maneat: vt sunt quęcunque iudicata fuisse traduntur à deo: quale est,quod de blasphemante

timendum

timendum dei nomen ſcriptum legimus,quando Moyſes iudicium in deum retulit, & deus iuſſit lapidari: quod iudicium pro certa lege poſtmodum contra omnes alios blaſphemantes ſuſceptum ac determinatum eſt. Iuſtificationes verò illę dicuntur,quæ docent quod iuſtum eſt,& quod iniuſtum eſt prohibent: & eos qui ſecundum virtutem viuunt,iuſtos eſſe declarant, vt illud eſt: ſiquis puerum Hebræum acquiſiuerit,ſex annis ei ſeruiat: & alia huiuſmodi, quæ ſumma iuſtitia plena ſunt. Et diſtinctio quidem horum nominũ talis eſt,ſæpenumero tamẽ promiſcue vnũ pro altero accipitur: & maxime in centeſimo decimo octauo pſalmo.hoc autem in loco,iudiciorũ & iuſtificationum nomine,omnia mãdata comprehendit,quaſi totum à parte,omnia enim,inquit, mandata eius in conſpectu meo. ea ſiquidem ſæpius lego ac reuoluo,nec vnquam à me procul ea eſſe permitto.

Et ero immaculatus cum eo. Hoc eſt per eum, vel cum eo exiſtens.

Et cuſtodiã me ab iniquitate mea. Cuſtodire hic poſuit pro abſtinere,& iniquitatẽ pro peccato.mea aũt ideo dixit, quia peccatũ proprie eſt ipſius carnis. vel quia ſeipſum etiã peccatorem fatetur.inter homines enim nullus eſt abſq; peccato.

Et retribuet mihi dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum in conſpectu oculorum eius. Quod ſi in præteritum talis fui, & ita etiam deinceps fuero, retributionem omnino conſequar,vt prædiximus.puritatem autem manuũ ſuarum eam dicit, quæ erit in conſpectu domini,vt doceat, non ad oſtentationem aliquam ſe id facere, neque vt ab hominibus videatur,ſed vt placeat deo.

Cum ſancto ſanctus eris, & cum uiro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum peruerſo cõuertes. Sanctus proprie is dicitur,qui pius ac religioſus eſt, in iis quæ ad deum pertinent. Innocens verò, qui circa humanã conuerſationẽ eſt inculpabilis.& electus is,qui virtutib' perfectus eſt. Peruerſus etiã ille eſt,qui nõ rectis,ſed obliquis,ac quaſi tortuoſis eſt moribus & malignis.eſt autẽ ſermo hic documẽtis plenus,& in vniuerſum ad omnes pertinet:& ſenſus eſt: ꝙ qualis quiſq; ille fuerit,cum quo tu habitas, talis & tu efficieris: in illius nimirũ habitũ & naturã immutatus. Quod verò ait, conuertes:idem eſt ꝙ rectus eris: vel cõuertes prauã nimirũ

 ſepten-

ſententiam in bonam. Poſſunt hæc tamen referri etiam ad deum, vt ſit ſenſus: condigna tu domine omnibus pro meritis rependes, iuſtiſſimus cum ſis, & ſanctum quidem ſanctificabis, & innocentẽ facies innocentẽ: electum etiam eliges: & peruerſum vertes, in bonum ſanè, & impediendo eum in malis. & eſt hic quidam loquendi modus figuratus, in quo verbale nomen poni ſolet pro participio verbi: veluti ſanctus pro ſanctificans, & electus pro eligens: quæ figura ſermonis in Grǽca lectione clarius percipitur quàm in Latina.

Quoniam tu populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis. Humilem inquam virtute. per oculos vero ſuperborum, ipſos ſuperbos intelligit, veluti totum à parte: vel quia ſuperbi ex oculis potiſſimum dignoſci ſoleant, dum ſupercilia tollunt, quæ ſupra oculos ſunt: quemadmodùm etymologia Græci nominis recte declarat. Hos itaque ſuperborum oculos, tu facies, vt in terram ſpectent: per afflictiones nimirum, quas in eos immites. vel per populum humilem, gentilem populum intellige: qui peccatorum pondere depreſſus, terram aſpicere pronus cogebatur: per ſuperbos verò, Iudæos gloriantes, & iactantes ſeipſos, tam de lege dei, quàm de propriis progenitoribus.

φωτιεῖς *Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, deus meus illuminabis tenebras meas.* Intellectus in nobis, eſt quidam animæ oculus: oculus autem non immerito lucerna dici poteſt, cum veluti dux in tenebris viam demonſtret: per animæ verò tenebras, iram & concupiſcentiam intelligimus. tu domine, inquit, intellectum ac mentem meam diuina luce ac ſplendore illuminabis: quod faciens illuminabis pariter & tenebras meas. nam ſimul cum intellectu, cæteræ animæ partes ac potentiæ proficient. & hoc eſt quod ſaluator in euangelio dicebat: ſi lumen, quod in te eſt, tenebræ fiant, tenebræ quantæ erunt? hoc eſt, ſi intellectus obtenebratus ſit, multomagis & reliquæ animæ partes tenebris inuoluẽtur. Dicere etiam poſſumus, ipſum intellectum, lucem eſſe pariter & tenebras. nam ſi ad naturam materialium rerum comparetur, lux erit, ſi verò ad deum, tenebræ: eo ꝙ ab eo deus cõſpici nõ poſſit, neq; illius lux. vel per lucernã hic Moſaicam legẽ intellige, quę lectorem ad rectũ dirigit callem: per tenebras vero, velum ipſi legi ſuperimpoſitũ, quod

obſcuritatem generat: cuius occulta beatus Dauid nunc illuminanda eſſe prædicit & reuelanda: incarnato nimirum deo. Vel lucerna, Euangelij eſt prædicatio, clare ac lucide omnibus tradita, & à domino declarata: tenebræ vero idolorum error, ac rectæ fidei ignoratio. Vel lucerna quidem, intellectus eſt, qui hominẽ dirigit: tenebræ ipſum corpus, quod quodammodo ante oculos intellectus conſiſtit, & craſſitudine ſua vmbram quaſi generat ac tenebras: vtrunque autem illuminabitur, intellectus nimirum, diuinis ſplendoribus, corpus vero purificatione & munditia. Quidam verò per lucernam dominum Ieſum intelligunt, natum de ſemine Dauid, qui à verbo dei illuminatus eſt: illa nimirum diuina vnione, quæ illi præbuit vt ſplendoris radios quocunque emitteret: vnde de ſeipſo dicebat: Ego ſum lux mundi, per tenebras vero carnem tantum aſſumptam, quam Chriſtus illuminauit, ac diuinam reddidit.

Quoniam in te eripiar à tentatione. In te, hoc eſt per te. A tentatione autem tam hominum quàm dæmonum.

Et in deo meo tranſgrediar murum. Deo meo, inquit, mihi adiutore, ego peccata omnia, viam mihi ad deum, veluti ſepe quadam obſtruentia, tranſiliam. in illis quippe vires ſuas antea Satanas habebat, ac per ea aditum mihi ad cœlum quaſi muro quodam præcluſerat. Vel tẽtatio pro vita hominis intelligenda eſt, in qua multa eſca, & multæ ſunt voluptatum illecebræ, multi mortis laquei, & multæ etiam viſibilium & inuiſibilium inimicorum inſidiæ: murus vero pro corpore, quod poſitum ante animam veluti muro quodã eam circundat, atq; obſtruit, & prohibet à diuina luce. Vel per muros, ipſos dæmones intellige verſantes in aëre, qui animam ad deũ pertranſire cupientem, muri inſtar impediunt.

Deus meus impolluta uia eius. Hic eſt etiam quædam figura loquendi apud ſacram ſcripturã vſitatior. Pro eo enim quod dicendum erat, Dei mei impolluta via eſt, dixit: Deus meus impolluta via eius. Via autem dei virtus eſt, quæ ad deum ducit. Oportet igitur irreprehenſibiles illos eſſe, qui per viam iſtam inceſſuri ſunt. Vel de ſaluatore noſtro eſt ſermo, qui per viam hanc ambulans peccatum non fecit.

Eloquia domini igne examinata. Vera ſcilicet pura ac mũda ab omni macula, auri inſtar quod fuſum fit. Alibi etiã dixit,

eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum.

Protector est omnium sperantium in se. Cum pollicitus sit se auxilium præstaturum, minime mentietur.

Quoniam quis deus præter dominum? Dictio, quoniam, abundat, hoc in loco. Vel quoniam quis alius natura ipsa deus est, præter dominum? hoc est extra deum patrem.

Aut quis deus præter deum nostrum? Deum hoc in loco filium appellauit. Deum autem nostrum dicens Propheta, seipsum nobis fidelibus coniunxit.

δυνάμιν

Deus qui præcinxit me potentia. Hoc de spiritu sancto dictum est. Quòd si quis etiam hos tres versiculos idem significare dixerit, absonum non erit. Præcinxit autem me potentia: in bello scilicet.

ἄμωμον

Et posuit irreprehensibilem uiam meam. Vitæ meæ conuersationem composuit ac direxit dominus mandatis suis. Vel de saluatore est sermo ex persona Ecclesiæ fidelium, dicentis: Saluatorem gressibus suis viam ei explanasse atq; irreprehensibilem reddidisse.

Καταρτιζόμενος ὡσεὶ ἐλάφου

Qui perficit pedes meos quasi Ceruí. Perficit, hoc est præparat vel perfectos facit ad cursum, in tempore scilicet fugæ.

Et super excelsa statuit me. Qui in montibus seruat me, atq; illic sistere facit, & cessare à cursu, more fugientium Ceruorum: qui vbi montes ascenderunt & liberati sunt à timore, consistere incipiunt & respirare. Vel, qui me cursu promptissimum fecit, ita vt perquirentes me Dæmones effugerem: vnde & ad virtutum culmen me peruexit.

Qui docet manus meas ad prælium, Hic præterea bellicæ artis peritiam me docuit, ita vt non tantum aduersus visibiles hostes, sed etiam aduersus inuisibiles contendere valeam, scuto nimirum fidei armatus & gladio spiritus: quinimmo non tantum cum illis contendere, sed ipsis manibus, hoc est, virtutibus illis, quæ ad actiones pertinent, me eos etiam docuit superare. Illud præterea dici potest quòd extendere manus ad deum, aduersus inimicos, validissimum est genus certaminis.

Et posuisti arcum æreum brachia mea. Subintellige dictionem quasi, vt sit sensus: Posuit brachia mea quasi arcum æreũ hoc est validissimos mihi dedit lacertos, qui crebra sagittarum missione non fatigarentur.

Et dedisti

Et dedisti mihi protectionem salutis. Auxilium mihi præstitisti non inutile:quinimmo salutare.

Et dextera tua adiuuit me. Solent enim qui alicui opem ferunt vti dextera: quippe quæ & potentior est aptiorque atq; agilior quàm sit leua. Vel quia dictio Græca ἀντελάβετο nō tantum, adiuuit, significat, sed suscepit, per dexteram creatorem humanatum intellige, qui naturam nostram assumpsit. ἀντελάβετό μου

Et disciplina tua direxit me in finem. Per disciplinam hic legem intellige, qua eruditus est,& instructus ad virtutem: vel calamitates ac tentationes, in quas permisit eum deus incidere, disciplinæ atque eruditionis gratia:ex vtroque,inquit, latere,tu vtilia mihi operatus es,dum videlicet,& opem tulisti in periculis,& dum affligi atque erudiri permisisti tentationibus. ἀνώρθωσε

Et disciplina tua ipsa me docebit. Et adhuc me docebis atq; erudies vt filium. In tribulatione enim,inquit,modica disciplina tua nobis. Inter fœlicitates quippe negligentes sumus: sed cum propter fidem in calamitates incidimus,tunc excitamur,erigimur,& moderatiores efficimur.

Dilatasti gressus meos subtus me. Dissipatis nimirum laqueis ac decipulis, per quas cum mihi pertranseundum esset, quasi angustiis quibusdam detinebar: nunc autem fugato omni timore, securus iter facio, cum nullæ amplius aduersum me dispositæ sint insidiæ.

Et non sunt infirmata uestigia mea. Nam cum antea inimicos meos fugerem,in superficie quodammodo ac leuiter terram premebam: ita vt incerta penè ac non apparentia essent vestigia mea. Studiose autem id agebam, ne per ea indicarer iis, qui persequebantur me, & per ea me insequerentur: at nunc firmiter ac valide incedo nihil amplius timens. Potest etiam sermo accipi ex persona Ecclesiæ deo gratias agentis: ꝙ eius via dilatetur, multis assidue per eam incedentibus: quodque vestigia,hoc est,characteres atque impressiones Euangelicæ conuersationis,non solum non delentur, nec obscuriores fiunt,sed quòd potius assiduitate & frequentia fidelium semper augescunt,& clariores redduntur.

Persequar inimicos meos & comprehendam illos. Ex prioribus admirandis dei operibus Propheta, certior redditus, de futuris,

futuris,ait: Si rursum in me insurrexerint inimici, rursus & ego eos persequar. Neq; enim mihi resistere poterunt, aut à manibus meis effugere.

ἕως ἂν ἐκλείπωσι *Et non conuertar donec defecerint.* Comprehensis vero inimicis non statim, inquit, discedam, negligens eos, & dimittens vt iam penitus superatos: quinimmo funditus omnes eos perdam.

Conuertam illos nec poterunt stare. Dixit se persecuturum inimicum, nunc modum etiam addit. Vrgebo enim eos, inquit, & cōprimam ex omni parte, ita vt in acie aduersum me consistere non possint.

Cadent subtus pedes meos. Comprehensi autem in loco, vnde fuga eis nulla dabitur, supplicantes procident coram me.

δυνάμει *Et præcinxisti me potentia ad bellum.* Rursum præstita sibi à deo beneficia commemorat.

Supplantasti omnes insurgentes in me subtus me. Impedisti enim eos & destruxisti.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum. Fecisti enim eos, inquit, terga mihi dare, hoc est fugere. Nam qui fugiunt terga dant, & dorsum ostendunt. Vel dedisti eos mihi dorsum, hoc est in dorsum: vt scilicet securius, & certiori ictu eos ferirem.

ἐξωλόθρευσας *Et odientes me exterminasti.* Hoc est è terra penitus derasisti.

Clamauerunt, & non erat qui saluos faceret ad dominum, & non exaudiuit eos. Dixit eos clamasse, & addit ad quem, tametsi propter eorum peccata exauditi non sint.

λεπτυνῶ *Et attenuabo eos ut puluerem ante faciem uenti.* Delebo eos, inquit, vt puluerem in conspectu venti attenuatum. Ventus quidem statim irruens puluerem à terra aufert, vt leuissimum quid ac tenuissimum.

λεανῶ *Vt lutum platearum comminuam eos.* Comminuam, hoc est, conculcabo. Lutū quippe qđ in viis iacet, cōculcatione comminuitur. Ex sequentibus enim denotauit præcedentia. platea lata via est & ampla, ac quasi regia, per quam populus incedit. Sūt & quædā aliæ viæ, ἁμαξιτοὶ dictæ, per quas currus transeunt. Dicitur autem platea quasi lata. Græca enim dictio est platea, & latum significat. Lata autem est ad comparationem vici, aut callis, qui angustiores sunt.

Eripies

Eripies me de contradictione populi. Superiorem me facies à contradictione populi mihi subiecti, ita vt me veluti Regem suum vereatur, & mandatis meis aduersari non audeat. ἐξ ἀντιλογίας

Constitues me in caput gentium. Non solum subditorum mihi Iudæorum contradictionem auferes à me, sed & Gentes etiam mihi subiicies. Verum hæc Christo magis, quàm beato Dauid, videntur conuenire, ita vt ex illius humanitate dictum sit ad patrem, tu constitues me in caput Gentium: iuxta illud, dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Nam cum Iudæorum populus, qui antea populus peculiaris domini diceba-tur, Christum non susceperit, quinimmo cum inobediens ei etiam fuerit, & contradixerit, ac tandem eum occiderit, liberatus ab eis fuisse dicitur, & ereptus ea ratione: quia à morte quæ illis permissa fuerat, resurrexit, atque à custodum manibus sepulchro adsistentium euasit, & consequenter super Gentes regnauit: voluntariamque eorum subiectionem suscepit.

Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Populus nimirum ex Gentibus qui mihi antea ignotus erat: veluti qui me antea ignorabat. Cognoscere enim illos tantum dicitur deus, qui eum cognoscunt.

In auditum auris obediuit mihi. Hoc est in auditu auris suæ meum suscepit Euangelium.

Filii alieni mentiti sunt mihi. Hunc versiculum prolatum esse intelligimus ex prophetæ persona carpentis Iudæos: quòd patrium genus mentiti sint: quippe qui inscriberent habuisse se parentes Habraam & Dauid, & tamen contraria illi studia sint sectati. Et filios quidem eos appellat, cum ab ipso descenderent: alienos vero, propter morum ac studiorum dissimilitudinem.

Filii alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Pauci ac nullius precij æstimati sunt, atque inutiles effecti, vasorum veterum instar. Hoc autem illorum scelere effectum est. Claudicauerunt enim, hoc est peruerse auersi sunt à via mandatorum dei, qua gradiendum eis esse dominus præceperat. Claudorum enim gressus obliqui sunt ob cõpaginum obliquitatem.

Viuit dominus. Hæc est prophetia de resurrectione domini, quã prædixit beatus Dauid ad Iudæorũ illorũ instructio-

nem, qui Christum mortuum adhuc esse credebant, clamans dominum viuere, eo quòd resurrexit.

Et benedictus deus. Dignus est siquidem benedici & laudari.

Et exaltetur deus salutis meæ. Oratione ac votis suis propheta Christum ad Ascensionem accelerat, vt Paracletum ad apostolos mittat, qui in euangelij prędicationem ituri erant. Verum olim filius, creationis tantum erat seu formationis deus, nunc autem & reformationis deus est: id est salutis. Apposuit etiam propheta pronomen meæ, vt sibi communia faceret quæ nostra sunt. Possumus & aliter ex persona prophetæ intelligere: viuit dominus: hoc est: sempiternus est, nec principium habens, nec finem, sed semper existens. Admiscet nanque propheta sæpenumero dogmata sermonibus suis ad legentium vtilitatem. Benedictus autem propter illa admirāda quæ fecit. Exaltetur verò, id est magnus à nobis existimetur.

ὁ διδοὺς *Deus qui dat uindictas mihi, & subiecit populos sub me.* Vindictas de inimicis nimirum. Populos autē quos subiecit, intellige Iudęos, qui simul cum Saule aduersum ipsum pugnabant: qui tandem vel inuiti ei succubuerunt vt regi. Quod si de Christo intelligas, per vindictas ea intellige, quæ Iudæis acciderunt à Romanis: & per subiectionem populorū, conuersionem Gentium ad fidem.

Liberator meus de inimicis meis iracundis. Hæc omnia ad deum dicta sunt in gratiarum actionem: quæ licet per rectū prolata sint, vim tamen habent quinti casus: hoc est vocatiui. Per inimicos autem iracūdos, Saulem intelligit, qui iram nunquam remittebat, donec superasset: vel ipsos dæmones.

Et ab insurgentibus in me exaltabis me. Eadem repetit, quæ superius dixit, gaudens ea sępius reuoluere atque ingeminare, quæ sibi lætitiam adduxerant.

A uiro iniquo eripies me. Si aliqui in me insurrexerint, vt olim Saulis milites ac socij fecerunt, tu superiorem me illis facies: & siquis instar Saulis iniustus, insidias mihi tetenderit, tu etiam ab huiusmodi homine me eripies.

Propterea confitebor tibi in nationibus domine. Quoniam tu talis es, qualem sermone meo laudaui, gratias agam tibi in omnibus gentibus. Quod sanè optime perfecit hoc psalmorū libro,

libro, qui in omnibus gentibus legitur.

Et psallam nomini tuo. Hoc est tibi: iuxta illud: psallam tibi in cithara. ψαλῶ

Magnificans salutes regis. Subaudiendum est, ô domine: vt sit sensus: tu ô domine magnas facis salutes meas. Per regem enim seipsum intelligit.

Et faciens misericordiam Christo suo. Christo, hoc est vncto, à te nimirum, hoc est iussu tuo. ἀυτ

Dauid, & semini eius vsque in seculum. Cum regẽ & Christum dixerit, postremo addit & nomẽ Dauid. Qui igitur misericordiam se à deo consecutũ esse dicit, posteris beati Dauid recte accommodari potest. Quòd verò ait vsque in seculum, improprie dictum est. Nam post reditum è captiuitate solus Zorobabel regnauit, nullis in regno successoribus relictis. Superest igitur vt Christum de semine Dauid hoc in loco intelligamus, cuius mater fuit ex progenie Dauid, & cuius regni non erit finis. Hac de causa etiam Euangelista dixit: liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Ille autem qui huic semini Christo misericordiam fecit verbum deus est, ipsi semini vnitum ac deum illud faciens.

In finem Psalmus ipsi Dauid.

Hic psalmus etiam in finem inscribitur, quia senex erat beatus Dauid, & ad finem uitæ suæ aspiciebat, quando eum conscripsit. uel quia finem consecutura erant, quæ in eo prædicuntur. Futurã enim quorumdam impietatem reprobat, qui dicturi erant, casu ac fortuito omnia fuisse facta.

PSALMVS XVIII.

Coeli enarrant gloriam dei. Ipsi, inquit, cœli vbiq; dei magnificentiam prædicãt, proprióque aspectu ad id vtũtur pro voce. A magnitudine enim ac pulchritudine creatarũ rerum, quasi proportione quadam, earum artifex cõsideratur. Nam qui cœli magnitudinem spectat, & pulchritudinem, & formam, & situm, & cætera huiusmodi, visúque veluti doctore quodam vtitur, hic facillime summam dei potentiam, & dignoscet, & credet. Per cœlos verò, ipsum cœlum intelligit, quod est supra firmamẽtũ, plurali numero vsus Hebræorum more,

more, qui vt pleraque alia plurali numero aliquando, & aliquando singulari ipsum cœlum appellant: quod tametsi latet, ex ipso tamen firmamento dignoscitur: vel fortassis solum ipsum firmamentum, cœlos appellauit: cum solum ipsum sit, quod videatur: iuxta quem sensum subsequens versiculus, præsentis erit interpretatio.

Et opera manuum eius annunciat firmamẽtum. Si hunc versiculum prioris expositionem esse intelligas, quod illic cœlos dixit, hic firmamentum vocat: & quod illic enarrant, hic annunciat: quodque illic gloriam, hic opera manuum. & ad summam sensus est, quòd cœlum istud tantum quod videtur, sufficiens est atque idoneus doctor, ad demonstrandam factoris sui magnificentiam: quam & gloriam dei, & opera manuum eius appellauit.

Dies diei eructat uerbũ. Si casu, inquit, ac spõte sua mundus regeretur, dies noctésque, suos certos terminos non seruarent: verum tanta vbique patet in toto orbe ipsius dei prouidentia, vt ex tam exacto ac diligenti rerum ordine, prior dies videatur subsequentem se diem docere determinationẽ illius ordinis qui ei obuenturus est. Videtur enim quodammodo ipsa dies eructare: hoc est, significare verbum: hoc est, mandatum dei: quod de huiusmodi nimirum ordine ab eo constitutum est.

ἀναγγέλλει *Et nox nocti annunciat scientiam.* Hoc etiã in noctibus, inquit, videre licet. Scientiam autem, hoc est doctrinã de constitutione nimirum huiusmodi ordinis, qui tanta cum regula moderatus est, vt noctes ac dies mutuo non lædãtur: quinimmo tam recte omnia disposita sunt, vt certis vicibus modo diem nox, modo noctẽ dies, longitudine superet: & modo æquis etiam partibus contenta sint, & in omnibus tamen maximam concinnitatem & conuenientiam demonstrent. Vel, eructat verbum & annunciat scientiam, de prouidentia dei. Ipse enim ordo, prouidentiam dei esse nos docet. vel aliter, dies dici potest, pater, & dies, filius, per cõmunem vtriq; diuinitatis splendorem. Eructat igitur: hoc est dicit pater filio, verbum, iuxta illud: ego à me ipso locutus sum nihil, sed qui misit me pater, ille mihi mandatum dedit, quid faciam, & quid loquar. Et rursus nox Christus est, secundum humanitatem, si diuinitati comparetur, quæ nox annunciat nocti,

hoc

hoc est aliis hominibus, scientiam, & cognitionem de deo.

Non sunt loquelæ neque sermones quorum non audiuntur uoces eorum? Cum interrogatione legēdum est: quasi dicat, nunquid non sunt loquelæ, neque sermones earum rerum, quæ anima carent, & quarū voces non audiuntur? Nam cum nulla earū audiatur vox: quia scilicet nullam habent: credere etiam quis potuisset quòd nec loquela nec sermo earū audiri possit. Sunt autē loquela & sermo, vocis partes: cumq; dubitationē mouerit subiungit solutionem. Est etiam Hebraicū idioma, antepositio illa pronominū, quorum eorum. Verum ordo sic fiat, cum interrogatione vt dixim⁹. non sunt loquelę neque sermones eorum, quorum non audiuntur voces? ὧν οὐχὶ ἀκούονται

In omnem terram exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ uerba eorum. Profectò, inquit, tanti sunt, vt omnis terra illorum voce plena sit, declarando vt diximus. Et idem sibi volunt verba quæ sequuntur: & in fines orbis terræ verba eorum. Ad maiorem enim emphasim aliis verbis replicauit, quod iam dixerat, vt sæpe solent prophetæ, & præcipue beatus Dauid. vel aliter: cum docuerit propheta creaturas superius commemoratas, vocem quodammodo emittere, ac fateri prouidentiam dei, qua vniuersa reguntur, ac continētur, tametsi & anima, & articulata careant voce: modo prædicens, quomodo in omni generatione semper erūt aliqui, qui huiusmodi creaturarum vocem intelligant, subdit: non esse loquelas aut sermones alicuius idiomatis, per quos non audiantur: hoc est non annuncientur, mutæ illæ creaturarum voces, de quibus dictum est. Quæ prophetia iam impleta est, quoniam vbique Gentium sunt, qui intelligunt & annunciant prouidentiam dei. In hac vltima tamen expositione: verbum, audiuntur, accipi debet pro audientur, vt sit tempus pro tempore. Vel ideo fortassis præsenti tēpore vsus est, quia prophetæ futura veluti præsentia intuentur.

In sole posuit tabernaculum illic. Huius versiculi sensus talis est: quòd deus habitationem soli posuit in cœlo. Ait enim Moyses de duobus magnis luminaribus, quòd posuit ea de⁹ in firmamento cœli, vt lucerent super terram. Aliquibus etiam visum est, versiculum hunc rectè cōstrui non posse: nos autem post dictionem, tabernaculum, virgulam ponentes, & dictionē quæ græce αὐτῷ habetur, non pro relatiuo, sed pro aduerbio αὐτῷ

aduerbio loci intelligentes, commodiſſime ordinem reddimus: poſuit deus ac determinauit ſoli habitationem illic, id eſt in firmamento cœli: ita tamen vt ſuperflua ſit prępoſitio, in, quemadmodum multis in locis obſeruauimus. Nam cum Græci ſexto caſu careant, & illius loco tertio vtātur, dictio, ſole, hoc pacto, ſoli, apud eos eſt, & ordo traditus recte fieri poteſt, vt diximus. Sol itaque qui conſtitutum ſibi in cœlo habitaculum nunquam reliquit, diuinæ glorię ac prouidentiæ perpetuus eſt præco.

Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Subintellige verbum eſt. Pulcher eſt, inquit, ſol, & decorus, radiorum fulgentium ſplendore, inſtar ſponſi exeuntis à thalamo.

Exultabit ut gigas ad currendam uiam. Hoc in loco etiam tempus poſitum eſt pro tempore, futurum ſcilicet pro præſenti. Gaudet quippe ac lætatur ſol cōſtitutum ſibi iter percurrens, ac quaſi gigas propriis viribus fretus: ac ſi dicat, indefeſſus ſemper eſt ſol, tametſi iam tot annis mandato dei inſeruiat.

Τοῦ οὐρανοῦ *A ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius uſque ad ſummum cœli.* Egreſſio ſeu exitus ſolis, eſt oriens, ſecundū quem matutinum atque orientalem Horizontem aſcendit. Per occurſum verò, occaſum eius intelligimus, ſecundū quem veſpertinum Horizontem ſubit, vnico die dimidium ſphærę percurrens: quinimmo & totam ſphæram integro nimirum die ac nocte.

Nec eſt qui abſcondat ſe à calore eius. Non eſt homo aliquis, inquit, aut locus: ita vt per locum elementa, per hominem animantia omnia comprehendantur. Hoc etenim maxima admiratione dignum eſt, quòd tanto à nobis ſol diſtās interuallo, illuminet & calefaciat. Ignis quippe iſte inferior, procul quidem illuminat, ſed non calefacit, niſi ad illum acceſſeris. Solis præterea pulchritudinem, robur, curſum, & vtilitatem laudās propheta, magnificam ac liberalem dei potentiam omnibus manifeſtat. Quidam verò allegoricè hæc exponentes dicunt per cœlos quidem cœleſtes atque incorporeos ordines intelligi, qui deum aſſidue laudant: vt Eſaias & Ezechiel tradunt: qui audiſſe ſe illos referunt: vel homines illos, qui terrena tranſcendentes, prophetiæque ac contemplationi dei incumbentes in cœlum tendunt: & per firmamentū

mamentum eos homines qui circa mundi actiones stabiles ac constantes sunt,& ad omnes calamitatum impetus infracti:& per diem rursus, præclaras illas cœlestes atque incorporeas potestates,quæ secunda dicuntur lumina:quæque diuina mandata sibiipsis mutuo deferunt,& renunciãt:per noctem verò,hominem ipsum,ob carnalis nimirum crassitudinis caliginem,quæ animã circundat. Et quæ sequuntur consequenter prædictis exponunt. Verba autem illa: in omnem terram exiuit sonus eorum : magnus Paulus in epistola ad Hebręos congrue ad euangelistas atque ad apostolos transtulit,atque eis accommodauit. Illa verò:In sole posuit tabernaculum illic:hoc pacto per eosdem exponuntur, dicentes: quòd Christus in homine habitat:in eo inquã homine, qui virtutum radiis coruscauerit. Ego enim, inquit, & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vel Christi tabernaculum, est assumpta humanitas : quam cum illic habitaret, posuit in luce,degẽs sub sole: hoc est in aperto ac palam viuens. & ipse tanquã sponsus. Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum: illustratus nimirum virtutum radiis ac multiplicibus charismatum donis:qui etiam exultauit vt pro nobis curreret viam ad mortẽ: atque à summo cœlo descendens in illud rursum reuersus est. Præterea etiam nemo se abscondet à calore sermonum eius : quia alij quidem vere calefient, alij verò vel illud saltem addiscent, quòd ei omne genu flectitur cœlestium terrestrium & infernorum,vt dixit Apostolus.

Lex domini irrepræhensibilis,conuertens animas. Sufficeret, inquit, ad præstandam nobis cognitionem de deo, ipsa lex naturæ,quæ magnitudinem,pulchritudinem & ordinem rerum quæ creatæ sunt, omnes homines docuit: verum hoc deo satis non fuit, sed scriptam etiam legem nobis tradidit, per quam de diuina prouidentia ac sapientia etiam doceremur: variis autem nominibus legem vocat. Nam & legem appellat,veluti quę conuersationem vitæ concinnat & constituit:& testimonium,quia peccatores contestatur:& iustificationem, quia quod iustum est docet: & mandatum, quia quæ agenda sunt præcipit:& timorem,veluti inexorabilem: & iudicium,quasi sententiam ferat & suffragium : quemadmodum latius diximus in psalmo X V I I. Lex itaq; domini

h irrepræhensi

irrepræhensibilis, & conuertẽs animas. Quid enim in ea est, quod accusari possit, cum & ad animarum conuersionem sit posita, & ex paruis maiora doceat?

Testimonium domini fidele, sapiẽtiam præstans paruulis. Fide digna sunt hęc testimonia, quia à domino sũt. Paruulos autẽ vel ætate dicit, quemadmodũ videmus accidisse in Daniel: cui puero adhuc data est sapientia: aut ob humanæ sapiẽtiæ ignorantiam, aut etiam ob summam simplicitatem. Omnibus enim his modis paruulus quis dici potest.

Δικαιώματα *Iustificationes domini rectæ, lætificantes corda.* Nihil tortuosum aut obliquum habent: quinimmo summa hominem lætitia afficiũt, dum causas docẽt. Vel rectas appellat iustificationes domini, quasi quæ rectitudinẽ in omnibus operãtur.

Præceptum domini lucidum, illuminans oculos. Animæ oculos intellige per quos corporis etiam oculos illuminabit; ita vt per prauas vias non incedant.

ἁγνὸς *Timor domini mundus, permanens in seculum seculi.* Mundus veluti qui accusari nõ possit, aut vituperari. Humanus enim timor accusari solet & pusillanimitas appellatur. Timorem autem hic eum intelligit propheta qui perfectiorem hominem reddit, quique purus est ac mundus: quem quoties quis habet, à beneuolentia dei nunquam excidit. Initialis autem timor mũdus non est, quia ex propriis nascitur peccatis. Vel mundus ideo dicitur hic timor, quia munditiæ est causa, & mundos homines reddit. Præterea alia est huius timoris ad alios differẽtia: humanus timor, aut ille quem initialem diximus, tempore sæpe extinguuntur, nec perpetuo permanẽt: non sic timor iste perfectior, quem laudat propheta, qui per totam vitam hominis extenditur: vt denotant illa verba: In seculum seculi. Vel ideo mundus dicitur, quia post animæ purgationem innascitur: & permanens, quia timor ille qui ad munditiam peruenit, eiicitur à dilectione. Dilectio enim inquit, foras pellit timorem: hic autem timor, qui mũditiam subsequitur, permanet in æternum.

Iudicia domini uera. Ea enim sola proprie omni prorsus errore carent. Nam humana iudicia si ad summam & exactam diuinorum iudiciorum disquisitionem comparentur, erronea etiam esse apparebũt, propter humani nimirum intellectus infirmitatem.

Iustificata

Iustificata in idipsu. Hoc est quæ vera pariter sunt & iusta. Nam quod proprie verum fuerit, illud etiam iustum erit. ἐπὶ τὸ αὐτό

Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multum. Hoc est supra omnia huius mundi bona, quæ preciosa ab hominibus reputãtur: qui verò ab huiusmodi materialium rerum desyderio procul fuerit, ille diuina iudicia: hoc est, legẽ dei, quasi famelicus, semper appetet, eisque nunquam satiabitur.

Et dulciora super mel & fauum. Mellitis etenim fauis, qui & visu iucundi sunt, & gustu suaues, dulciora sunt eloquia dei. Per preciosissimas autẽ materias & per cibũ suauissimũ, desyderiũ & dulcedinẽ diuinorũ iudiciorum demõstrauit.

Etenim seruus tuus custodit ea. De seipso propheta hoc dicit. Vel in vniuersum quòd omnis qui seruus dei est, atq; ita per virtutẽ affectus, necessario omnia obseruat quæ superius dicta sunt. Custodit enim posuit pro eo quod est, amat atque operatur.

In custodiendis illis retributio multa. Non in futura tantum vita, sed etiam in præsenti.

Delicta quis intelliget. Quia prædictorũ obseruatio, è peccatorum abstinentia proficiscitur, quod difficilium est, merito dubitat propheta quis nam futurus sit adeo sapiẽs ad discernendũ peccata, vt in ea non incidat: cum aliqua peccata sint maxime latentia: ea præcipue quæ in animo consistunt. τίς συνήσει

Ab occultis meis munda me. Occulta appellat peccata, quæ clam cõmissa sunt: vel turpes cogitationes, quę in animo versantur, pro quib' ardẽter supplicat. Nam quãto magis latent, tãto difficilius expelli ac superari possũt. Quippe cũ summa securitate animũ nostrũ inquinent. Manifesta enim peccata facilius superãtur, nisi quis perditis prorsus sit morib'. Vel per occulta, peccata ea intellige, quæ per ignorantiã cõmittuntur.

Et ab alienis parce seruo tuo. In alienis, inquit, peccatis parce mihi, cum nouerim reges, pontifices, parentes, & dominos, obnoxios esse subditorum, plebium, filiorum, & seruorum peccatis: quando nimirum ob illorum negligẽtiam deliquerint. Vel ab alienis: hoc est, à peccatis quæ fortuito ac casu commissa sunt & non electione: vel, ab alienis, hoc est, ab inimicis, tam visibilibus quàm inuisibilibus.

Si mei dominata non fuerint, tunc irrepræhẽsibilis ero. Si hęc, inquit, peccata me non vicerint, tunc perfectionẽ assequar. ἐὰν μή μου κατακυριεύσωσι

h ij In prę-

In præsentia enim tametsi legem obseruo, timeo tamen à peccatis.

ἀμώμος Μεγάλης *Et emundabor à delicto magno.* Per magnum peccatum, ea intelligit quæ superius dicta sunt; licet fortassis quibusdam contemptibilia videantur. Mentis etenim inquinatio spiritum fugat, & neglectio corũ delictorum quæ à subditis cõmittuntur, eandẽ condẽnationem, vel maiorẽ etiã meretur.

Et erunt ut placeant eloquia oris mei. Tunc, inquit, preces meæ erunt tibi gratæ, atque eas suscipies: quando scilicet à prædictis omnibus mundatus fuero.

Et cogitatio cordis mei in conspectu tuo semper. Subintellige verbum, erit. Nisi enim dedifcat cor meum turpia cogitare, tua certe, & ea quibus tu delectaris, nunquam considerabit.

Domine adiutor meus & redẽptor meus. Tu enim mihi adiutor eris vt redimar, & redimes me à prędictis peccatis. vel, tu ô domine adiuuas me, in iis omnibus quę per virtutẽ ago, & liberas me de omnibus periculis, in quæ incido. Illud etiã aduertendum est, quòd verba illa, ab occultis meis munda me, & quę sequuntur, omnib⁹ possunt fidelibus accõmodari.

In finem psalmus ipsi Dauid.

In finẽ etiam hic psalmus inscribitur, quia futura prædicit, & quæ finem habitura erant tempore Ezechiæ regis. Nam cum Sennacherib Assyriorum rex blasphema illa uerba populo annunciari iussisset, dolens atque id ægreferens Ezechias, cucurrit ad templum dei, ut in libris Regũ legimus: & omnia deo annuncians quæ acta erãt, aduocauit eum in auxilium. Omnes autem regis familiares, inter quos erat etiam Esaias propheta, animæ illius contritionem uidentes, quædam ad eum tunc uerba in sententiam ac tenorem præsentis psalmi locuti sunt, orantes supplicationem regis exaudiri. Illud autem considera quomodo diuina gratia prophetæ nostro non tantũ ea reuelauerit, quæ futuris fieri debebãt temporibus, sed ipsa etiam uerba, quæ uerisimile erat, illius regis domesticos dicturos esse.

PSALMVS XIX.

Xaudiat te dominus in die tribulationis. Nam cum Ezechias misisset nuncios ad Esaiam, hoc pacto ei locuti sunt, dicentes: dies tribulationis atque improperij.

Protegat te nomen dei Iacob. Quod neglectum modo

modo eſt,& blaſphematũ ab Aſſyriis. Meminit autẽ patriarchæ Iacob, quia & ille in magnis calamitatibus verſatus eſt & periculis,& ab omnibus tandem dei auxilio liberatus.

Emittet tibi auxilium de ſancto. Sanctum,templum appellabant antiqui,quòd aduentare illuc deum credebant. ἐξαποστελεῖ

Et de Sion tueatur te. Mons Sion dedicatus erat domino: & ſenſus eſt. Deus qui habitat in Sion, illinc veniet in auxilium tuum.

Memor ſit omnis ſacrificii tui. Quodcunque ſcilicet in pacis tempore vt pius ac religioſus ei obtuliſti.

Et holocauſtum tuum pingue fiat. Per holocauſtũ victimam intelligit,quã totam atq; integrã erat oblaturus. Hæc,inquit, victima pingueſcat. Fiet autẽ pinguis, ſi libera ei paſcua dimittantur,quod erit,diſſoluta obſidione. Per victũ itaq; pinguedinẽ,obſidionis etiam diſſolutionẽ fieri optat. Vel, pinguefiat:hoc eſt, pingue reputetur & acceptũ. Holocauſtum græca dictio eſt, ex nominis etymologia ſic dictum, quòd totum comburatur. Sacrificiorum enim alia in totũ,alia autẽ in parte comburebantur: veluti omentum, renes, adeps, & alia huiuſmodi,vt habetur in Leuitico.

Tribuat tibi dominus ſecundum cor tuum. Vt cor tuum optat. Cor autẽ propheta ſæpe ponit pro anima,eo quòd præ ceteris aliis membris cor ab anima inſpiretur. Sic etiam alibi accipitur:cor meum & caro mea exultauerunt in deũ viuẽtem.

Et omne conſilium tuum impleat. Quodcunque ſcilicet rectum ac iuſtum fuerit.

Lætabimur in ſalutari tuo. Speramus, inquit,quòd deus ob tuam probitatẽ, præſtaturus tibi ſit ſalutẽ, teque inſuperabilem redditurus: quo beneficio, & nos tecũ pariter fruemur.

Et in nomine dei noſtri magnificabimur. Nam ſi inimicos deus conterit, formidabilis etiam erit gentibus, hoc ſolo nomine,deus Iſrael,inuocatus:per quod nomen,& nos magnificabimur,veluti exaudita inuocatione noſtra.

Impleat dominus omnes petitiones tuas. Orationi inſiſtunt & precibus,ob diuturnam ac conſtantem contritionem,atq; humilitatem regis.

Nunc cognoui quoniã ſaluũ fecit dominus Chriſtum ſuum. Hæc quaſi ab vnoquoque eorum tunc pariter comprecantium dicta ſunt,certitudinẽ quadam ſalutis habita à ſancto ſpiritu.

Christum autem regem appellat vt vnctum.

Exaudiet illum de cœlo sancto suo. In cœlo habitabat, & in templo obumbrabat: atque ideo aliquando è templo, aliquando verò è cœlo illum aduocabant. Sanctum verò cœlũ appellat quasi sanctificatum deo ac dedicatum.

In potentatibus salus dexteræ eius. Salus illa, quæ obuenit à gratia dei, fundata est in abũdãtia quadã atq; excessu diuinę potẽtię: atq; ideo nos confidere oportet, & inimicorũ apparatũ nõ timere, q̃q̃ immẽsus admodũ atq; intolerãd' videatur.

Hi in curribus & hi in equis. Hi qui circundãt nos, in curribus & in equis sunt, in quibus cõfidunt. Eosdem enim inimicos vtrobique intelligit, tametsi repetat articulum: estque hoc etiam Hebraicæ lingnę idioma.

Nos autem in nomine dei nostri inuocabimus. Nos autem, inquit, illud dei nomen, quod ab inimicis exprobratum ac cõtumelia affectum est, in auxilium nostrum inuocabimus: vel propter nomen domini, quod ab illis spretum est inuocabimus dominum adiutorem.

Ipsi obligati sunt & ceciderunt, nos autem surreximus & recti sumus. Superiora verba, lamentationis ac planctus tempore prolata fueruut: quæ sequuntur post inuisibilem Assyriorum cædem dicta sunt: obsidione scilicet dissoluta, omnibus gaudentibus, & deum glorificantibus, atque huiusmodi verba dicentibus. Obligati enim sunt & impediti potentia dei, atque in lætalem ruinam præcipites delati: nos antè qui in multo eramus timore, surreximus, animumq; & fiduciam recepimus.

Ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ *Domine saluum fac regem, & exaudi nos in quacunque die inuocauerimus te.* Quęmadmodum nunc de manu inimicorũ regem saluasti, sic & in futurũ saluato, cum ob proprias virtutes dignus sit, qui à te salutem consequatur: & nos rursum etiam exaudi, quotiens te inuocauerimus, quemadmodum nunc exaudisti. His itaque sic dictis, præsentis psalmi expositionem de Ezechia perfecimus. Quidam cõgruere eum dicunt beato Dauid, cum in acie aduersus inimicos consisteret, & conscriptum ab eo esse ex sociorum persona, qui cum eo aderant. Congruit etiam vnicuique fideli aduersus dęmones decertanti, ipso nimirũ corpore, pro anima preces porrigente. Nam & dęmones nomen dei contẽpsere. Per sanctum

autem,& per Sion,cœlum intelliges,vt ſæpe dictum eſt. per Chriſtum verò,& Regem,quemlibet Chriſtianum, vt alibi prædiximus.in curribus autem & in equis dæmones incedere dicuntur,ob eorum velocitatem,& ob ſummum belli apparatum . Dici etiam poteſt hic pſalmus aduerſus inimicos noſtros Barbaros,& pro regibus noſtris fidelibus.

In finem Pſalmus ipſi David.

Hic Pſalmus ſimiliter in finem inſcribitur, ueluti qui prophetiam continet,quæ Ezechiæ regis tempore finē accepit. Aiunt enim quòd poſt eam ægritudinem qua de illius uita deſperatum eſt, addito ei poſtmodum XV.annorum uitæ ſpacio,ut in libris regum traditur,familiares ac domeſtici eius gratias deo egerunt: quorum uerba ac uoces præſens Pſalmus imitatur ac fingit. uitam enim,inquit, petiit à te,& tribuiſti ei. uel aliter: beatus David futura ea eſſe prænoſcens,præſentem Pſalmum pro Ezechia rege deo obtulit.

PSALMVS. XX.

Omine in potentia tua lætabitur rex. In illa nimirum potentia, quæ ei hactenus adiumento fuit, & in futurum lætabitur.ita enim credimus, ob recepta à te in præteritum beneficia. Δυνάμει

Et in ſalutari tuo exultabit uehementer. Hoc eſt in ſalute,quam à te eſt conſecutus. καὶ ἐπὶ τῷ

Deſiderium animæ eius tribuiſti ei. Vel victoriam de hoſtibus,vel vitæ diuturnitatem,vel omne deniq; eius votum.

Et uoluntate labiorum eius nō priuaſti eum. Quod ſuperius dictum eſt, iterum repetit, quaſi oblectans ſe in gratiarum actione.nam quod quiſque animo cupit,hoc ore etiam ac labiis petit.per voluntatem autem hic petitionē intellige. Οὐκ ἐστέρησας

Quoniam præueniſti eum in benedictionibus bonitatis. Quoniam eum præueniſti, & præoccupaſti ſæpius beneficiis tuis antequam ipſe aliquid peteret à te. benedictionem hic pro beneficiis accipere debemus,quæ à dei bonitate proficiſcūtur: & ideo dicit in benedictionibus bonitatis. χρηστότητος

Poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo. Beneficia ei præſtita commemorat: & in primis,donaſti illum,inquit, corona regia.

Vitam petiit à te & tribuiſti ei. Vt neque ab inimicis interemptus

emptus sit,neque morbo confectus. vtrunque enim hoc sermone intelligere debemus.

εἰς αἰῶνα αἰῶνος *Longitudinem dierum in seculum seculi.* Non solum vitam dedisti ei,sed eam etiam longam præstitisti. Quod verò ait, in seculum seculi,Propheta proprie his verbis vti solet, quádo futurum atque indesinens seculum designat: tametsi aliquando aut longum aliquod temporis spacium, aut firmam atque immutabilem deliberationem eodem sermone demóstret,vt hoc in loco: tu dedisti,inquit,ei vitam, vitam inquá longam,& longitudinem dierum firmam ac stabilem. Nec tamen ab re fuerit,si verba hæc, propter æternam vitam dicta fuisse credantur.

Magna est gloria eius in salutari tuo. Post diuinum hoc auxilium & beneficium à deo acceptum: magnus, celeber, & conspicuus apud omnes effectus est,ita vt legationes multæ ab aliis regibus ad illum venirent,& dona ei plurima essent allata: quæ omnia ob huiuscemodi diuinam protectionem illi acciderunt.

Gloriam & magnum decorem impones super eum. Ampliori adhuc,inquit,gloria illum donabis,& maiora efficies,cum ob perspectam in te animi eius voluntatem,pergratus tibi ac charissimus sit.

ὅτι δώσεις αὐτῷ εὐλογίαν. *Quoniam dabis benedictionem in seculum seculi.* Benedictio aliquando laudem significat, vt illud: benedic anima mea domino: aliquando gratiam seu beneficium, vt illud: Præuenisti eum in benedictionibus bonitatis: aliquando participationem sanctificationis,vt hic: aliquando blasphemiam ac maledictionem vt apud Iob: Nisi in faciem benedixerit tibi: ad hæc,& salutationem significat,vt in quarto Regum, quando Hæliseus dixit ad Giezi,si inueneris hominem, non benedices ei,& si benedixerit tibi vir,non respondebis ei.

Lætificabis eum in gaudio cum uultu tuo. Symmachus à vultu tuo, hoc est à protectióe & custodia tua. aspicies enim in eum,& gaudio replebitur, vel non simpliciter lætitiam habebit: sed simul cum beneuolentia tua: & causam adiunxit: quia synceram scilicet habet in te spem.

Quoniam rex sperat in domino, & in misericordia altissimi non commouebitur. Non in exercitu amplius aut in diuitiis cófidit,neque in aliis humanis viribus,sed in solo adiutore deo:

atque ideo non commouebitur nec fluctuabit.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Manus dei diuina est potentia, in quam incidere omnes eos optat, qui deo maledicunt: inueniatur, inquit, ab illis ad supplicia & ad pœnas.

Dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Inueniat, hoc est, comprehendat.

Quoniam pones eos ut clibanum ignis in tempore uultus tui. ὅτι Combures, inquit, eos igne iræ tuæ. per clibanum ignis, furnum intelligit, in quo coqui solet panis. in tempore autem vultus tui, hoc est, in tempore visitationis tuæ, quando nimirum in eos seuere ac torue aspicies. vultus enim, inquit, domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.

Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis, fructus eorum à terra perdes, & semen eorum à filiis hominum. Perditionem inimicorum futuram prædicit, & pœnarum species connumerat: quòd scilicet ab ira dei molestati conturbabuntur, dubitantes ex omni latere: quodque igne etiam cremabuntur, & fructus agrorum ipsorum etiam corrumpentur, & quòd tota denique eorum generatio peribit: vt satis indicant illa verba. Et semen eorum à filiis hominum. per filios autem hominum humanam generationem significat.

Quoniam declinauerunt in te mala. Omnia verò hæc patientur, quia mouerunt mala aduersum te, & quia nomen tuum blasphemant, & seruis tuis insidias tendunt, multisque eos damnis ac malis afficiunt.

Cogitauerunt consilia in quibus sistere non potuerunt. Licet multa, inquit, aduersus te ac seruos tuos cogitauerint, huiusmodi tamen cogitationibus immorari atque insistere nō potuerunt. destruentur enim eorum consilia. Αἷς οὐ μὴ δύνωνται στῆναι

Quoniam pones eos dorsum. Dorsum poni dicitur qui fugit ac terga dat. nihil enim aliud corporis eius tunc, quàm dorsum, hoc est, quàm tergum videri potest.

In reliquiis tuum præparabis uultum eorum. Hoc per hyperbaton figuram construendum est, si sententiæ tenorem seruare voluerimus, hoc pacto: in reliquiis eorum præparabis vultum tuum: ac si dicat, quòd neque etiam ij saluabuntur qui relicti

qui relicti sunt & superfuerunt à strage belli, & qui in fugam cõuersi sunt, sed contra eos etiã visitationem tuã præparabis, adeo vt non possint euádere: & hic quidem erit sensus si legas, in reliquiis tuum, &c. verum quia dictio Græca σοῦ potest intelligi, vt referatur ad præcedentia, ita vt sit lectio: in reliquiis tuis, &c. Iuxta hanc lectionem, paulopost secundam psalmi expositionem tractabimus.

ὕψωμα *Exaltare domine in potentia tua.* In psalmo VII. declarauimus quid significet verbum hoc, exaltare. eundem enim sensum habet hic versiculus, quem ibi ille: & exaltare in finibus inimicorum tuorum.

δυνα-στείας *Cantabimus & psallemus potẽtatus tuos.* In fine psalmi XII. declarauimus quid significent hæc verba cantare, & psallere. Aliqui hunc psalmum congruere asserunt ipsi beato Dauid, dicentes, quòd pro seipso illum cecinit. quod si susceperimus, (nihil enim impedit,) exponi poterit, vt subiiciemus. Quod igitur in principio psalmi ait: In potentia tua lætabitur, & in salutari tuo exultabit: intelligem⁹ dicta fuisse propter Christum qui & potentia dei est, & dicitur, iuxta Apostolum, & Saluator. ipse enim, vt ait euãgelista, Saluabit populum suum. ad patrem itaq; dicit propheta: Domine in potentia tua, & ad filium, In salutari tuo: hoc est in ea salute, quæ per te humano generi data est. hoc pacto etiã in sequẽtibus alia ad patrem, & alia ad filium referri debent. vere autem beatus Dauid, post mortẽ suã lætatus est, atq; exultauit, cernens ac contemplans diuinę incarnationis mysterium. nam si dum adhuc tenebris humanę carnis indutus erat, animæ tamen ac mentis oculis futura prospiciebat, multo magis huiusmodi corporis tenebris depositis, credendum est, eum purius ac perlucidius omnia speculatum esse. & consequẽter ad prædicta, per cordis desiderium, intelligemuș desyderium videndi incarnationẽ hanc diuinã: cuius typũ ac figuram viderat: & per voluntatẽ labiorum, indesinens ac perpetuũ illud studiũ cãnendi ac laudãdi deũ, quo desyderio nunquã frustratus est: canit quippe deo assidue, fidelium omniũ ore vtens ac labiis. vitam autem petiit à deo, & accepit, cum in summis sæpe periculis fuerit ac morti proximus, & demũ precibus suis ad deum intercedentibus ab eo saluatus sit. Magna est gloria eius in salutari tuo: hoc est, propter salutem illam, quæ

Iam, quæ à te eſt. magnam quippe gloriam aſſecutus eſt beatus Dauid, cũ ex eius radice ſalus noſtra pullulauerit: vnde maior ac celebrior apud omnes effectus eſt. lætificabis autem eum in gaudio cum vultu tuo: hoc eſt delectabis eum per filium tuum. vultus enim ſeu facies patris, filius dicitur. Qui enim vidit me, inquit, vidit & patrem meum. per inimicos autem dei, Iudæos intellige Chriſti inimicos, quibus grauia imprecatur Propheta, prædicens hoc pacto quæcunque poſtea paſſuri erant: & quorum ſemen iam prorſus deletum eſt: eorum dico, qui Chriſtum crucifixerunt. nam qui erant iam per orbem diſperſi, illi Romanorũ flagellum euaſerunt. Pones etiam eos vt clibanum ignis in tẽpore vultus tui: hoc eſt in tempore filij tui, vt iam diximus: quæ res poſt aduentum Chriſti accidit. Ex illo enim tempore quo dixit dominus ad Iudæos, tolletur à vobis regnum &c. grauia aduerſus eos in dies cœperũt oriri flagella. In reliquiis tuis, hoc eſt in iis Iudæis, qui crediderunt in te filium dei, & qui tibi relicti ſunt vt fideles, præparabis: hoc eſt, ornabis, & glorificabis genus eorum. Summa quippe gloria etiã hactenus Iudæis eſt, quòd patres Apoſtolorum fuerint: tametſi ipſi per ſe inglorij ſint & abominabiles. Poſſumus & hunc pſalmum Regi noſtro fideli accommodare, & aduerſus infideles Barbaros, quemadmodum diximus proxime præcedentem etiam accommodari poſſe.

In finem pro auxilio matutino Pſalmus ipſi Dauid. Ὑπὲρ τῆς ἀντιλήψεως

Præſens Pſalmus manifeſtiſſime ad Chriſtum referendus eſt, & multa prædicit, quæ ad aſſumptam carnem & ad ſalutarẽ eius paſſionem pertinent, & iam finem ſuum conſecuta ſunt. Pro auxilio autem ideo inſcriptum eſt, quia ſupplicationem Chriſti continet, qua paſſionis tempore à patre auxilium petiit. Matutinum uero ſeu etiam, ut Græca dictio ſonat, orientale auxilium Propheta Chriſtum appellauit, qui mane atque oriens uocatur: hoc eſt diei principiũ. uere enĩ nobis dominus, ſedẽtibus in umbra mortis, nõ ſecus ac ſol quidam iuſtitiæ ortus eſt, ſeu lumẽ ſciẽtiæ. Quod autẽ ſupplicat, facit tãq̃ homo, ut nos orare doceret, in mortis tẽpore: quãdo quidẽ is etiã qui natura ipſa iuſtiſſimus eſt, propter inſuetã animæ ac corporis diſtinctionem

ctionē tūc tēporis formidat ac perhorrescit.Quidā uero præpositionē, pro,loco præpositionis, de,positam esse intelligentes,(ut alibi plerunque reperitur) aiunt Psalmum hunc de Christi passionibus conscriptum esse.Christi enim passiones significari dicunt, per auxilium matutinum:quia commemorato passionis tempore,mane illud,atq; oriens quod diximus,hoc est, Christus, maximum nobis auxilium præstitit, deuicto per mortem propriam, illo tyranno qui mortis antea imperium occupauerat.

PSALMVS XXI.

Eus deus meus respice in me,quare me dereliquisti. Humanæ est formidinis sermo, quo maxime dei humanatio confirmatur,quodque verus ac perfectus homo fuerit Christus, & naturali obnoxius timori.Respice me,inquit. Solent enim qui carnifici quempiam tradunt,oculos auertere. Quare dereliquisti me?inquit. Atqui, nunquam discessit deus à Iesu, vbi semel dei filius ei vnitus ac iunctus est:verum præ summa formidine se derelictum putat. Nisi enim, inquit,tu apud te auxilium tuum continuisses, ego sanè mortem non timerem. De hoc Christi timore tradunt etiam Euangelistæ, & quando orauit dicens:pater si possibile est transeat à me calix iste: & quando introducunt eum in cruce,præsentis versiculi verba protulisse, dicentem: Deus deus meus quare dereliquisti me,hoc est,quare in hoc me timore reliquisti,sciens spiritum quidem promptum esse,carnem autem infirmam? vel quare me morti concessisti, sciens quòd ego nihil morte dignum fecerim?

Longe à salute mea uerba delictorum meorum. Reatus, inquit, peccatorum meorum procul sunt à salute mea, hoc est nullo impedimento sunt saluti meæ,quia nulla omninò sunt delicta quæ commiserim.Iniquitatem enim,inquit,alibi scriptura,nullam fecit:mors autem est peccantium multa. Vel aliter: subit dominus,atque accipit in se totius humanæ naturæ personam,vt cognatæ. Et quare,inquit,me hominem,hoc est,vniuersam hanc humanam naturam dereliquisti, sinens eam opprimi à morte? & causam infert, quia nimirum condemnationes meorum scelerum procul sunt à salute mea. Nam cum his ego pariter elongatus sum à te:quòd si apud te essem,seruarer sanè ab hac morte.

Deus

Deus meus clamabo die, & non exaudies, & nocte & non ad insipientiam mihi. Hoc illo die accidit, quãdo comedit Pascha cum discipulis. Tradunt enim Euangelistæ, quòd nocte illa orauit. Et verisimile, immo etiam credendum est, die etiam orasse. Nec mireris quòd vltimo loco id posuit quod præcessit. Ait enim, & non exaudies, & nocte: cum tamen clamorem nocte factum præponere debuisset, & tunc demum inferre, & non exaudies. Huiusmodi enim loquendi modi apud Prophetas frequenter conspiciuntur, quod ea nimirum ratione factum est, ne ex se ipsis loqui, sed quomodocunque & quæcunque audiunt, ita ea recitare videantur, quemadmodum sanctus spiritus in ipsis illa insonabat. Et in die, inquit, rogabo, vt transeat à me tempus mortis, & non exaudiar. Noui enim te ob humani generis salutem id facere, pro qua ego etiam incarnatus sum. Quidam per diem & noctem tempus ipsum crucis intelligunt. A sexta enim hora vsque ad nonam tenebræ factæ sunt, adeò vt tempus illud & dies & nox merito appellari possit, & intelligunt quòd rogauerit patrem vt dimitteret peccata iis, qui eum crucifixerant, & quòd exauditus non est, cùm illi postmodũ funditus exterminati sint: & quod exauditus non sit, in causa fuit, quia manifeste illos nouerat eius resurrectionem calumniaturos, & proprium acturos peccatum. ἡμέρας, καὶ νυκτὸς

Tu autem domine in sancto habitas laus Israel. Per sanctum, filij personam intelligit, humanæ coniunctam naturæ. Ego enim, inquit, in patre & pater in me est. Laus igitur populi Israel, deus pater est, qui habitat in filio. Iudæi quippe, solos se cognoscere deum gloriabantur, tametsi nec iudicium facerent nec iustitiam, nec virtutum semitas sectarentur. Iis autem verbis quibus patrem ait habitare in filio, demonstrat ꝙ filius & saluté hominum optauerit, & assumpti corporis mortem non recusauerit. Vna enim atque eadem est patri filioq; voluntas.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos, ad te clamauerunt & saluati sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi. Seipsum cum afflictis coniungit, atque ait: quemadmodum patres nostri secundum carnem, qui ante meum aduentum, in hac vita clari fuere, sperauerunt in te, & clamantes ad te in periculis, ex eis liberati sunt: ita ego illos imitatus, ac

veluti illorum similis, similes etiam ad te effundam preces. Est autem Prophetarum mos, vt ad maiorem emphasim, atq; vt intensionem cordium suorum melius declarent, dictiones ac sententias plerunque repetant & inculcent. Per liberationem autem à periculis, ij qui in sacris scripturis docti ac diu versati sunt, nô corporis solum, verùm animæ imaginis liberationem intelligunt: quando scilicet anima dolores omnes ac supplicia generose ferens, nihil illinc in suo læditur proposito. Hoc pacto sanctos martyres tametsi occisi fuerint, vicisse dicimus, & liberatos esse, propter inuictam nimirum animæ fortitudinem.

Ego autem sum uermis & non homo. Hoc etiam ex persona Christi dicit, seipsum humiliantis. Hoc pacto beatus etiam Dauid, qui alioquin & Propheta erat & rex, Canem se mortuum appellabat, vt in libris Regum legimus. Quod si dominus Iesus qui sine peccato erat, se ipsum adeò vilipendit, quid faciendũ nobis est, qui & peccatores & adeò inutiles sumus? Quidam putant verba huius versiculi, dicta esse propter humanam Christi generationem, quæ absque vlla viri fuit coniunctione: vt huiusmodi verbis illud nobis indicetur, ꝙ quẽadmodũ vermis è pluuia nascitur desuper in terram veniẽte, ita & Christus superno sancti spiritus in virginẽ aduentu fit generatus. Ob hanc igitur rationẽ Christus, vermis dicitur, qui alia insuper ratione dicitur etiã, non homo, propter conceptionem illam nimirum & generationem eius supernaturalem, quæ humanæ generationis ordinem non seruauit: vel aliter, quia vermes in escam piscibus dari solent: dic ea ratione Christum vermem appellari posse, quia eius caro, sub qua diuinitas veluti occult⁹ quidã hamus latebat, instar vermis facta est esca in capturam intellectualis illius ceti, qui in mari præsentis vitæ versabatur. Nam cum cetus oscitabũdus ad illam escam hiaret, latenti illic hamo diuinitatis penetratus est. Vel quia vermis tametsi specie exiguus sit, materiã tamen corrodendo delet ac perdit, ita & Christus licet aspectu ac præsentia exilis videretur, contrarias tamen ac sibi resistentes dæmonum atque aliorum potestates disperdidit.

ἐξουθένημα *Opprobrium hominum & neglectio plebis.* Hæc verba manifeste prenunciant ea quæ passionis tempore Iudæi contumeliose aduersus dominum dixerunt, illudentes nimirum & deridentes.

ridentes. Opprobrium autem hominum & neglectionem populi intellige, vt idem significent. Per homines autem hic Romanos milites intellige,& per plebem,populũ Iudęorum.

Omnes uidentes me subsannauerunt me, locuti sunt labiis & mouerunt caput, sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam uult eum. Hæc apertissime inuenies scripta apud Matthæum. Ait enim ꝙ ij qui pertransibant blasphemabant mouentes capita sua,& alia dicentes,quæ illic sequuntur. ἐξεμυκτήρισαν

Quoniam tu es qui extraxisti me de uentre. Viri copula virginalia ventris claustra aperit. Immissum enim semen naturaliter vuluam aperit,quæ deinceps conclusum illud cõtinet, donec fœtus perficiatur. Ac demum pondere grauata rursum aperitur,& fœtum labi permittit. In saluatore autem nostro quemadmodũ conceptio absq; vlla fuit viri copula, ita & progressio fœtus supra naturam extitit:ipsa scilicet diuina vi fœtum extrahente, & virgineis claustris nullatenus apertis.

Spes mea ab uberibus matris meæ. Tu ab ipso,inquit, lacte fuisti spes mea. Ex illo enim tempore cognoui spes meas omnes in vno collocatas esse:edoctus nimirum à diuinitate mihi coniuncta. Scribit enim de Christo Lucas ꝙ puer crescebat,atq; inualescebat spiritu, & replebatur sapientia, & gratia dei erat cum illo.

In te proiectus sum ex utero. Procuratione tua,inquit, proiectus sum ex vtero, veluti qui patrem in terra nullum habui.

A uentre matris meæ deus meus es, tu. Statim,inquit,te deũ cognoui,edoctus ab ipsa diuinitate,vt prædictum est. A ventre autẽ dixit,vel quia in carne erat,vel quia egressus de ventre. Hæc autem ex Christi persona dicta sunt. Ego, inquit, deus quidem sum, & filius æternus, sed postquam mihi carnem in vtero virginis creatam assumpsi, ex tunc, ô pater tu deus meus es. ἀπὸ γαστρός

Ne discesseris à me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adiuuet me. De hoc etiam tradunt Euangelistæ,quòd cœpit tristis ac mœstus esse, & rursus quòd discipuli omnes relicto eo fugerunt.

Circundederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me. Per vitulos plebeiã Iudæorum multitudinẽ intelligit, veluti iuuentutem

iuuentutem omni prorsus regula carentem : per tauros vero, pontifices, scribas & seniores populi, propter ætatem nimirum, & præeminentiam : quos etiam pingues appellat, quia multis dei donis præ cæteris fruebantur. Ad hanc sententiam facit quod alibi ait Moyses:comedit,inquit, Iacob, & impletus est & recalcitrauit dilectus, impinguatus & incrassatus est,& dereliquit deum factorem suum.

Aperuerunt super me os suum sicut Leo rapiens & rugiens. Quando congregati clamabant,tolle tolle crucifige eum.

ὀστεὰ *Quasi aqua,effusa ac dispersa sunt omnia ossa mea.* Per Christi ossa, Apostolos intelligimus, veluti firmantes ac continentes reliqua Ecclesiæ Christi membra. Omnes enim tunc eo relicto aufugerunt, vt per Zachariam prophetam fuerat etiam prædictum. Percutiam,inquit,pastorem & dispergentur oues. Et per effusionem, illorum à se digressum & fugam significat.

Factum est cor meum quasi cera liquescens in medio uentris mei. Liquefactum est cor meum,inquit instar ceræ. Defecit enim & debilitatum est in afflictionum igne. Per ventrem autem,
Κοιλία iuxta Græci nominis significationem, totam corporis concauitatem intelligit.

Aruit quasi testa fortitudo mea. In commemorato nimirum igne afflictionum infixa: vnde exsiccata est illius efficacia.

Et lingua mea adhæsit faucibus meis. Quando videlicet falsis testibus eum accusantibus, ipse nihil respondit, sed tacebat: vel etiam quando in cruce sitiuit.

Et in puluerem mortis deduxisti me. Per puluerem, mortis sepulturam intellige, quia qui in sepulchro iacent, terra ac puluere inuoluuntur: ad quod sepulchrum tu volens, inquit, deduxisti me,propter hominum salutem.

Quoniam circundederunt me canes multi. Iudæos merito tauros superius appellauit, veluti qui iugo legis premebantur, tametsi ipsi legem transgrederentur : nunc autem Romanos milites iure etiam canes vocat, veluti immundos secundum legem: & præterea etiam valde impudentes, qua ratione dominus in Euangelio ad Cananæam dixit: non est bonum sumere panem filiorum & dare canibus.

Συναγωγή *Synagoga malignantium obsedit me.* Inuidorum scilicet Iudæorum.

Foderunt

Foderunt manus meas & pedes meos. Clauis nimirum perforantes.

Dinumerauerunt omnia ossa mea. Nudum me crucifigẽtes, atq; in cruce extendentes, ita vt ossium meorum compagines à quocunque numerari possent.

Ipsi uero considerauerunt. Hoc est curiose, de me tunc suspenso disquisiuerunt, nunquid filius dei essem. Dicebant enim: Si filius dei es, descende de cruce.

Et uiderunt me. Hoc est cognouerunt, quis nam essem, cernentes nimirum vniuersam creaturam mecum pati, tametsi duri adhuc permanserint. Scribit enim Matthæus, ꝙ Centurio & qui cum eo erant, videntes terræmotũ & alia quæ contigerant, timuerunt valde dicentes: vere filius dei erat iste. Vel aliter: Curiose egerunt, ne auferrer de cruce à discipulis meis: vnde viderunt seu inspexerunt me, hoc est obseruauerunt cum militum custodia. Καὶ ἐπεῖδόν με

Diuiserunt sibi uestimenta mea & super uestem meam sortem miserunt. Manifeste hoc Ioannes Euangelista declarat dicẽs: Milites igitur vbi crucifixerunt Iesum, ceperunt vestimenta eius (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, tota desuper contexta. Dixerunt igitur mutuo inter se, non scindamus eam, sed sortiamur de ea, cuius erit: vt scriptura impleretur, ea nimirum quæ in hoc loco nobis tradita est per Prophetam: cuius verba illic Ioannes distinctè apposuit. Per vestimenta igitur indumenta illa intelligit, quæ consuta erant. Et quæ diuisa fuerunt per milites: per vestem vero, tunicam illam inconsutilem, quæ supernæ erat cõtexta, & pro qua sortẽ miserunt.

Tu autem domine ne longe facias auxilium tuũ à me, ad defensionem meam cõspice. His scilicet omnibus sic se habentibus.

Libera à framea deus animam meam, & de manu canis unigenitam meam. Per frameam Romanos milites intelligit, qui frameas, hoc est gladios & arma ferebant: quos etiam canes ea ratione appellat, quam superius diximus. Per Leonem vero Iudæos, ob summam nimirum eorum sęuitiã, & quia mortem eius sitiebant, & quia insidiis vtebantur: quo nomine paulo superius illos etiam appellauerat. Eosdem etiam Vnicornes vocat, veluti in vnam tantum dei personã credentes. Syluestre autem animal est Vnicornis, & iuxta sui nominis etymologiam, Μονογενῆ

mologiam, vnū tantum modo cornu gestat in fronte. Singulari vero numero frameam Leonem & Canem dixit, considerato vniuerso eorū genere per quod vnusquisq; dignoscitur. Per vnigenitam autem, animam suā intelligit, quasi vnicam ac singularem inter cæteras. Quippe quæ sola inter omnes alias peccatum non fecit, & quæ sola dei filium secum vnitum in eadem habet persona. De sua autem humilitate ipse etiam in Euangeliis dixit: discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Quare autem huiusmodi preces fundat iam diximus, & qualem etiam liberationem animæ perquireret.

Narrabo nomen tuum fratribus meis. Animaduerte quomodo diuinus spiritus quædam vt iam facta commemorat, veluti qui futura ea esse præuidebat: quædam vero tanquam futura: atq; hoc ex lege prophetiæ. Per nomen autem dei, nomen paternitatis intelligit. Deum enim olim semper fatebātur Iudæi, sed patrem filij non cognoscebant. Huius autem versiculi prophetiam impletam esse legimus apud Ioannem: apud quem Christum dixisse legimus ad patrem: manifestaui nomen tuum hominibus. Per fratres autem Apostolos intelligit, quemadmodum & alibi post resurrectionem eos appellauit mulieribus, illis dicens: Ite & nunciate fratribus meis.

In medio Ecclesiæ laudabo te. Neque enim Apostolos tantum priuatim docuit: sed in Iudæorum etiam Synagogis palam ac libere locutus est, narrans nimirum dei patris magnalia. Hanc autem prophetiam hodie etiam manifeste adimpleri videmus, dum Christi Euangelium & priuatim & publice in Ecclesiis legitur.

Qui timetis dominum laudate eum. Veluti iam exauditus à patre, hortatur cęteros fideles ad gratiarū actionem: & primo fideles ex Gentibus, ad quos post resurrectionem suam Apostolos primū misit: (Euntes enim, inquit, docete omnes gentes) quosq; nunc Propheta ob summam eorum virtutem timentes dominum appellauit: quemadmodum alibi etiam appellat Petrus in Actibus Apostolorum dicens: viri Israelitæ & qui in vobis timent deum. Verum quia Ecclesia fidelium non ex Gentibus tantū, sed etiam ex Hebræis constituta est, hos pariter ad glorificandum deum vrget dicens.

Omne semen Iacob glorificatę eum. Omnes qui ex Iudæis fideles

deles sunt. Omnium enim tribuum progenitor fuit Iacob.

Timeat eum omne semen Israel. Per semen Israel vtrunque genus supra commemoratum intelligit, Gentiles nimirum & Iudæos, qui fideles sunt. Omnis enim qui Christum cognoscit, vere Israel appellatur, cum Israel, interpretetur, mens videns Deum. Iubet igitur vt Deum laudemus, vtque eum semper veluti omnipotentem timeamus. Vel cæteros Iudæos iubet, vt eum timeant veluti allaturum eis exterminationem ob furorem ac rabiem, quam erga illius filium demonstrarunt.

Quoniam non spreuit neque molestam, habuit deprecationem pauperis. Non molestæ illi fuerunt preces, quas ei obtuli & pro dæmonis profligatione, & pro vestra victoria. Seipsum etiam pauperem Christus appellat, & propter carnis exiguitatem, & quia pecuniis, & omnibus aliis externis bonis carebat. οὐδὲ προσώχθισε

Nec auertit faciem suam à me. Hunc loquendi modum declarauimus in Psalmo duodecimo.

Et dum clamarem ad eum exaudiuit me. Statim, inquit, clamans ad eum exauditus sum.

A te laus mea. Tunc scilicet quando vox è cœlo delata est est dicens: Hic est filius meus dilectus in quo complacui. Et alibi: Et glorificaui & iterum glorificabo. παρὰ σοῦ

In ecclesia magna confitebor tibi. Per confessionem hoc in loco laudationem intelligit. Est autem vere magna fidelium Ecclesia, quæ ad vltimos vsq; terræ fines peruenit: vel quia ex magnis ac summis viris consistit. Assidue autem Christus in medio Ecclesiæ patrem laudat, per Euangelium suum. Et superius quidem Iudæorum synagogam Ecclesiam appellauit, (nisi illic fortassis per Ecclesiam, singulares fidelium Ecclesias vbiq; locorum existentes intelligas) nunc autem de ipsa vniuersali Ecclesia loquitur. ἐξομολογήσομαί σοι

Vota mea reddam in conspectu timentium eum. Per vota, promissiones deo factas intelligit: ꝙ nimirum & narraturus esset nomen patris, & illud laudaturus.

Edent pauperes & saturabuntur. Ij scilicet qui eousque, religione ac pietate pauperes fuerant: vel etiam humanis diuitiis. Pauperes enim sunt, veri omnes Christiani: qui tamen spiritualē cibum Euangelicæ comedunt doctrinæ, qua vere

alitur atque augescit anima.

Οἱ ἐκζητοῦντες *Et laudabunt dominum qui exquirunt eum.* Quia ob humani generis salutem proprio filio non pepercit. Exquirit autem deum ille qui per semitam mandatorum eius graditur, quibus recta ad illum via perducimur. Vel aliter: comedent fideles Saluatoris corpus, cum quo & sanguinem eius bibent: & saturabuntur, sancto nimirum repleti spiritu, hymnisque & laudibus in mensa illa deum extollent: ita vt versiculus superior, non solum prophetiam contineat de Euangelio, sed de mystico etiam mensæ illius sacramento.

Viuent corda eorum in seculum seculi. Ait enim dominus in Euangelio: ego sum panis vitæ, & rursus: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: custodiens videlicet pariter mandata. Per cor autem, totum hominem intelligit: eo quod illa pars cæteris omnibus partibus in quouis animante, vitæ sit magis particeps. Licet moriantur, inquit, resurgent tamen in vitam æternam.

Reminiscentur & conuertentur ad dominum uniuersi fines terræ. Reminisci aliquem dicimus de re olim præcognita. Ex his igitur verbis illud nobis denotatur, quòd cognitio dei in hominibus naturalis est, tametsi erroris nebula quæ erat in omnibus Gentibus, cognitionem illam obtegeret atq; occultaret: verum vbi dissipata est illa nebula, & illucescere cœpit sol iustitiæ Christus, reminisci statim cœperunt creatoris, & ad ipsum conuersi sunt. Vel, reminiscentur in passiua significatione intellige, quòd memores erunt. Ex vi enim Græci verbi vterq; potest sensus elici: ita vt sit sententia, quòd digni efficientur, quorum deus reminiscatur: tametsi eousq; repulsi ac neglecti fuisse viderentur. Illud etiam considera, quomodo ordinate atq; apposite verbis Propheta vsus est: nam cum primo dixerit reminiscentur, deinde conuertentur intulit, ac demum adorabunt.

Et adorabunt in conspectu eius uniuersæ familiæ Gentium. Atqui nec vniuersi fines terræ crediderunt, neque omnes Gentium familiæ, verum quia in omnem terram Euangelium & ad omnes Gentes penetrauit, à toto partem significat: quemadmodum alibi contra, totum à parte. Et aliter: per familias, πατριαὶ quas iuxta Græci nominis vim, parentelas potius dicere possumus, cognationes intelligit. Manifestum vero est quòd de omnibus

omnibus nationibus plurimi, qui inter se cognati erant, Christo crediderunt, & per ipsum, patrem adorauerunt.

Quoniam domini est regnum & ipse dominabitur Gentium. Ipse enim eorum rex est & dominus, iuxta illud: postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: & ideo adorabunt eum à dæmonis tyrannide liberati.

Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ. Per pingues terræ diuites intelligit: diuites inquam pietate & religione, qui antea pauperes fuerant: vt prædiximus.

In conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram. Adorabunt eum mortales omnes, qui in terram reuoluuntur, quia post communem omnium resurrectionem, omne genu ei flectetur secundum Apostolum: alij nimirum sponte sua, ac libenti animo, alij vero inuiti & cum timore.

Et anima mea illi uiuit. Ipse enim est qui eã viuificat, quiq; à peccato occidi eam non sinit, hoc autem & de patre intelligi potest & de filio. Vel aliter: Viuit, inquit, anima mea deo, veluti quæ actiones suas omnes ad eum dirigit, quemadmodum contrà dæmoni dicitur mortua, quando ad prauas illius suggestiones immobilis permanet.

Et semen meum seruiet ipsi. Semen, inquit, meum Christus, patri meo seruiet. Per semen, omnes filios intelligas, qui ei per Euangelium generati sunt, & quos ipse vt inquit Apostolus, patri suo subiecit.

Annunciabitur domino generatio uentura. Cognoscetur à deo, inquit, generatio fidelium ex gentibus, quæ ventura est in diebus incarnationis filij eius.

Et annunciabunt iustitiã eius populo qui nascetur. Ij qui per fidem generati sunt, annunciabunt eã posteris, & hi successiue aliis. Iustitiã vero ideò appellat, quia humani generis inimicum destruxit, qui iniuria illud semper ac damno affecerat.

Quem fecit dominus. Hoc est, quẽ sibi populum constituit cum antea dei populus nõ diceretur: quinimmo repulsus erat & exosus. Vel aliter: Quem fecit, hoc est quem creauit. Et quod dictum est annunciabitur domino generatio ventura, quidã aliter exposuerunt, dicentes: prophetiam illic cõtineri de gentilibus illis, qui in Hierusalẽ quærebant videre dominum. Scribit enim Ioãnes accessisse eos ad Philippũ, qui erat

à Bethſaida Galilęæ,& interrogaſſe eũ dicentes:Domine võ lumus videre Ieſum : & Philippũ deinde id dixiſſe Andreæ: & vtrunq; eorum demũ id ſimul retuliſſe ad Ieſum: & Ieſum reſpondiſſe,quòd venerat hora vt glorificaretur filius hominis. Ecce quomodo Chriſto domino annunciata eſt ab Apoſtolis generatio illa Gentiliũ:illi nimirum Græci, qui exeuntes & accedentes ad Ieſum,exordium quaſi ac principiũ fuere Gentilium omnium,qui in Chriſtum erant credituri.

Pſalmus ipſi Dauid.

Hunc Pſalmum ſanctus ſpiritus beato Dauid ex perſona fidelium, qui ex Gentibus fuere conſcribendum mandauit.

PSALMVS XXII.

ποιμαίνει

Ominus paſcit me & nihil mihi deerit. Ipſe enim dominus in Euangelio ait:ego ſum paſtor bonus. Qui cum primos fideles ex Gentibus quaſi oues, præruptis in locis errabundos inueniſſet,ad ouile ſuum duxit eos ac pauit:pro quo beneficio eorum quiſq; à Propheta noſtro introducitur in gratiarum actionem deo canere ac dicere : Dominus paſcit me, atque ideò nullus eſt mihi timor quòd poſthac neceſſarium aliquid aut opportunum deficiat.

εἰς τόπον χλόης

In loco herbarum ibi me collocauit. Conſtituit me,inquit, in loco vbi erant optima herbarũ paſcua.Perſiſtit enim Propheta in paſcendi metaphora. Herba autem & aqua de qua inferius dicet,vbertatẽ gregi præſtant.Et ſenſus eſt: Quòd vberrimum ei pabulũ dominus ad veſcendum dedit. Vel,per locum quidem Eccleſiam,per herbas vero,vireſcentes virtutibus fideles intelligit. Vel,per herbam Chriſtianorum fidem intellige, quæ ſemper renouatur ac vireſcit. Gentium enim fides conſenuit & aruit vt fœnũ. Vel, per herbarum paſcua, virtutes morales,per aquam vero requietis, pacatiſſimũ contemplatiuæ philoſophiæ confugium ſignificat.

ἀναπαύσεως

Super aquam requietis educauit me. Hoc propter baptiſmi lauacrum dictum eſt, cuius aqua emundati, laborem omnem & pondus peccatorũ proiicimus, ac deinceps requieſcimus. Quapropter domin⁹ dicebat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,& ego requieſcere vos faciam.

Vel

Vel aliter: per aquam fluenta illa intellige viuificæ Christi doctrinæ, de quibus in primo psalmo dictum est, in expositione illius versiculi: quod plãtatũ est secus decursus aquarũ.

Animam meam conuertit. Ab idolorum errore.

Deduxit me super semitas iustitiæ. Per iustitiã hic vniuersalem illam iustitiã intelligit, quæ omnes cõplectitur virtutes. Per semitas verò alias particulares virtutes, quæ ad illã tendunt. Ipse enim dominus incarnatus, has nobis vias aperuit, & per eas ingrediẽs, re ac verbis dux nobis itineris fact' est.

Propter nomẽ suũ. Propter hoc ꝙ christianus vocor: vel, nõ nomẽ suũ ob mala nostra opera ab infidelib' blasphemetur.

Nam & si ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Vmbra mortis labor ille est, qui in quocunque reperitur periculo, quique ob doloris acerbitatem, quæ morti persimilis est, vmbra mortis esse dicitur. Mala verò, tentationes sunt & calamitates. Esse etiam dominus dicitur ac conuersari cum christianis, eo modo quo ipse declarauit dicens: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Vel aliter: vmbra mortis est vita præsens. Nam quemadmodum mors animam separat à corpore, ita & præsens mundus amatores suos separat à deo: quod si quis cum deo est, erit etiam deus cum eo.

Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Virga est qua errantes corrigimus, baculus verò, quo pusillanimes innituntur. Sensus est, tu & peccantes correxisti, laborãtesque ac labantes stabilisti, & vtroq; pacto nobis opem tulisti. Illud autem animaduertendum est, quòd græca dictio παρεκάλεσαν non tantum significat cõsolata sunt, sed etiam aduocauerunt: vnde paracletum aduocatum & consolatorẽ interpretamur. Ordo igitur sic fiat: ipsa duo hæc, virga nimirũ & baculus, aduocauerũt me: hoc est admonuerunt. Nam qui aliquem admonet, aduocat eum & trahit ad id quod cõfert. Quidam verò per virgam & baculum crucẽ intellexere. Ex duabus enim partibus, crux componitur, quarum rectam, baculum dicunt: à quo erecti sumus, cum in errore iaceremus: transuersam vero, virgam esse aiũt, per quam percussit dominus ac cõfregit demones. Solẽt enim qui valide percutiũt ex trãsuerso ictũ inferre, vt grauiorẽ plagã infligãt. Preponi autẽ dicũt virgam baculo, quia primo cruce tyrannum

destruxit, & eadem postmodũ nos redemit: ita vt sensus sit: quòd crux tua ad pietatem me, & ad religionem aduocauit. Et aliter: virga quidem pro dei iudicio sumi potest, & baculus pro prouidentia: quorũ vtrunq; nos ad salutem aduocat,

Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me, Non solum vt prædixi me beneficiis affecisti, sed & spiritualia etiam oblectamenta donasti, quæ per mensam hic significantur. Hanc autem in conspectu, inquit, inimicorum meorum parasti, vt videntes dolore tabescerent: vel aduersus eos, hoc est contra id, quod cupiunt. Illi enim mœrore me semper ac tristitia magis afficere student. Vel per mensam, futurorum bonorum fruitionem intelligit, quam præparauit deus diligentibus se: vel altaris mensam, in qua cœna mystica illa iacet, vel etiam virtutẽ moralem: & per oleum quod mentem impinguat, contemplationem earum rationum intellige, quæ in mentibus insunt.

Impinguasti in oleo caput meum. In oleo nimirum spiritualis gratiæ: & per caput mentem seu intellectum intellige, veluti contentum à cõtinente: Gratia enim spiritus impinguat & hilarem reddit mentẽ. Fortassis etiam vnctionem olei baptismatis prædicit: aut vnguẽtum illud, quo dominus à muliere vnctus est: in quibus omnibus per caput, totum hominem significat.

τὸ ποτήριόν σου ὡς κράτιστον

Et calix tuus inebrians me, quàm optimus est. Poculum, inquam, euangelicorum sermonũ, quod me ebriũ reddit. Excedere enim me facit à priori pertinacia, vt pote potẽs contra inimicos. vel aliter: poculum incruenti sacrificij intelligit.

Καταδιώξει

Et misericordia tua persequetur me omnibus diebus vitæ meæ. Persequetur, hoc est, sequetur me, ita incedẽtem nimirum, & fugientem errores. Vel persequetur, hoc est, perquiret me & non discedet.

Et ut inhabitem in domo domini in longitudine dierum. Persequetur autem me, vt tutus in protectione dei habitem. Vel per domum domini ecclesiam dicit, & congregationem fidelium, in qua habitat dominus, & iis apparet, qui deo digni sunt: & sensus est: ego & diuina misericordia dignus censebor, & protegar à deo, & fidelis permanebo. Vel aliter: dabitur mihi in longitudine dierum, hoc est per totam vitam, vt inhabitem in domo domini. Et aliter: calix cognitio dei est,

est, misericordia autem eius, misericors nimirum deus filius, qui per incarnationem suam semper nos persequitur, donec omnes compræhendat, qui saluandi sunt. Domus etiam domini est eius regnum, in quo restituuntur omnes sancti: per longitudinem vero dierum, æternam vitam intellige.

Psalmus ipsi Dauid primæ sabbatorum.

Hic psalmus inscriptionem habet: primæ sabbatorum: hoc est, illius diei, qua Christus resurrexit. Illam enim diem prædicit quam euangelistæ primam sabbatorum manifeste appellarunt: tametsi in fine de assumptione etiam Christi tractet. Illud tamen obseruãdum quòd in græca lectione, unam sabbatorum legimus, quod latini interpretes passim, primam, dixerunt. Τῆς μιᾶς σαββάτων

PSALMVS XXIII.

Domini est terra & plenitudo eius. Ex quo nimirũ de sepultura resurrexit, & discipulis apparuit, dicens, data est mihi omnis potestas, in cœlo & in terra: ex illo sanè tempore, quo hæc acciderunt, Christi effecta est omnis terra, quę antea sub dęmonum potestate detinebatur: & vbique terrarum, pro idolis templa deo erecta sunt, prædicatione fidei ad vsque terræ fines dilatata. Plenitudo autem terræ homines sunt, qui eam habitant, & implent. A toto autem partem significauit. Neque enim omnes crediderunt euangelio, neque Christi omnes effecti sunt. Appellatione autem terrarum insulas omnes pariter cõmpræhendit. Nam & ipsę, terræ partes sunt.

Orbis terrarum, & uniuersi, qui habitant in eo. Hoc ad præcedentis dicti interpretationem consequitur. Nam quod supra terram dixit, hic orbem terrarum appellauit. Et aliter. licet nec tota terra, nec omnes domini effecti sint, à fidelib⁹ tamen omnia domini esse reputantur: qui certiores facti sunt creatorem illum ac dominum eorum esse.

Ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eã. Sciendum est, quòd magnus Basilius, solum domini imperium pro fundamento terrę, esse dixit, non aquam, neq; aliud quidpiam: per præsentem autem versiculum ostendi tantum, quis nam ab initio creationis mundi, aquæ situs fuerit: quòd scilicet terræ aqua iniaceat, & quasi custodiat & contineat,

nec

nec ab eius defluat superficie: Iuxta quem sensum congruẽtius fortassis legendum esset, quod græca litera non denegat. Ipse in maribus fundauit eam, & in fluminibus præparauit eam. Ipsam vero aquam non ab re & mare & flumina à propheta appellatã fuisse cõstat, ob aquarũ in eis multitudines, cum & abyssum eam Moyses appellauerit, ob ei⁹ profunditatẽ. Spiritus enim dei, inquit, ferebatur super abyssum. Ioannes autem Chrysostomus dictum hoc ait illud potissimũ demonstrare: quòd aquę toti terræ subiaceãt instar fundamẽti: & nihil mirum: ipse enim deus est, qui hanc ab initio fundauit. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Admirandam autem fundationis rationẽ exaggerãs propheta, vna hęc cõplicauit: quòd fundauit eam, super maria, & quod stabiliuit super flumina. Tu verò hoc non in vniuersum intellige. Nã alioquin inferior esset aqua, verum Moyses inferiorem esse terram docuit: vnde manifestum est, hoc dictum esse respectu certæ partis aquarum. In multis namq; terræ concauitatibus, & cauernosis locis subter currunt partes quædã maris, quas maria appellauit. De fluminib⁹ apertissimum est, quòd sub terra longo interuallo ferantur, & tandẽ emergant. Admirandũ vero est, quomodo non consideant tanta terræ pondera. Omnes enim montes in huiusmodi aquis stabiliti sunt, & tamen in his fundata permanet terra solo factoris sui mãdato contenta. Præparauit autem, hoc est, ornauit.

Quis ascendet in montẽ domini aut quis stabit in loco sancto eius?

Hoc de sacerdotibus puto prædictum fuisse, vt describeret, quales eos esse oporteret. Per montem vero domini, commune vnicuique templum intelligas, ob summam eius excellentiam & conspicuam omnibus claritatem, sic dictum, & quia aduersis vndique flatibus inimicorum fidei circunflatur: & per locum sanctũ, altare quod in conspectu dei est. Considera etiam prophetici sermonis diligentiam. Ascendet enim, inquit, ea ratione, quia ante tẽpli ingressum, nonnulli inesse gradus solebant. Quidam per montem domini, sublimitatem earum intelligunt virtutum, quas in euangelio dominus obseruari iussit: & per locum sanctum, cœleste, ac promissum nobis regnum. Vel aliter: per montem sanctum, sublimem de Christo theologiam intellige, rectorumq; morum & diuinæ incarnationis scientiam.

Innocens

Innocẽs manibus & mundo corde. Superioris versiculi verba per interrogationem à propheta formata sunt, ad quorum responsionem præsens subsequitur versiculus: & per manus quidẽ actiones significat, per cor vero, cogitationes: ille, inquit, ascendet, & stabit, cuius & actiones irrepræhensibiles, & cogitationes vna puræ fuerint, ac mundæ: quasi ascensurum illum neget, aut permansurum, qui huiusmodi non fuerit: tametsi aliter videatur. Considera etiam quomodo vtraque hæc pariter coniunxit, opera scilicet, & mentem. Alterum enim sine altero non probatur.

Qui non accepit in uano animam suam. Qui à deo animam suam propter vanum aliquod non accepit: hoc est, vt vana pertractet. Vel, qui anima sua, quæ ad bona opera fuit creata, ad praua vsus non est. ἐπὶ ματαίῳ

Nec iurauit in dolo proximo suo. Hoc est qui nõ peierauit: Nam is qui peierat, dolo agit: vel vt liberetur cum debeat, vel accipiat, quod ei non debetur. Similes etiam sententias habuimus in psalmo XIIII. vbi inuenies latius de iuramẽto pertractatum in illo versiculo: Qui iurat proximo suo & non spernit.

Hic accipiet benedictionem à domino. Benedictionem, hoc est, gratiam, seu diuinum aliquod donũ, in præsenti vita præstitum: hic vir, inquit, qui in actionibus suis probus, & in cogitationibus mundus fuerit, quique ab inanibus rebus seipsum segregauerit, & nõ peierauerit aduersus proximũ suum, accipiet benedictionem, &c.

Et misericordiam à deo salutari suo. In futuro nimirũ tempore. Vnusquisque enim etiam qui maxime iustus habeatur, misericordia dei indiget: qui, si compassionẽ suam non cõmiscuerit deus, non iustificabitur in cõspectu eius omnis viuens. Quæ nam enim, vlla sunt opera, quæ cœlorum regno condigna sint.

Hæc est generatio quærẽtium dominum. Generatio illa, inquit, quæ sic vixerit, vt docuimus, merito appellari poterit generatio virorum quærentium, hoc est, diligentium dominum. Qui enim diligit, quærit.

Quærentium faciẽ dei Iacob. Deus Iacob deus pater ab Hebræis putabatur, facies autẽ patris, filius: qui vidit me, inquit, vidit & patrem meum. Patriarchæ autẽ Iacob frequẽtius in psalmis

psalmis propheta meminit, vt XII. tribuum patris. vel aliter: quærentium videre deum in futuro seculo, quando facie ad faciem illi eum videbunt, vt inquit Paulus, qui digni fuerint, vt videant. DIAPSALMA.

ἄρατε *Tollite portas principes uestras.* Ex hoc loco propheta, saluatoris in cœlum assumptionem prædicit, & angelos, qui ei in terra ministrabant introducit, cum eo simul ascendere, præireq́; ac iubere aliis angelis, qui cœlorum aditum seruabant, vt tollerent portas. ordo autem verborum sic fiat: vos principes, tollite portas vestras: hoc est portas, quibus præestis, & quarum estis principes: nec dixerunt, aperite, sed tollite: summam nimirum gloriæ incomprehensibilitatem, illius significantes, qui cœlum erat ingressurus. per portas autem ipsam custodiam intelligere debemus.

Et eleuamini portæ æternales. Custodia ipsa æterna est, eo quòd angeli custodes æterni sunt. vel ideo æternales dicit, quia ab æterno nunquam antea apertæ fuerant. clausis enim ianuis descenderat dominus in terram, clam cœlestibus omnibus potestatibus.

Et introibit rex gloriæ. Rex gloriæ Christus dicitur & dominus gloriæ, veluti qui summam assecutus est gloriam, & qui eam aliis præstat, & qui aliorum omnium, qui gloriam assecuti sunt, rex est, & dominus.

Quis est iste rex gloriæ? Introducit Propheta portarum principes ad hæc verba dubitare, veluti, qui solum deum scirent esse regem gloriæ, quem in tribus personis, supercœlestia habitare loca arbitrabantur. vel aliter: carnis ac corporis amictus eos fecit obstupescere: quo circa interrogant, & vicissim audiunt.

Dominus fortis & potens, & dominus potens in præliis. Dominus hic est, inquiunt, ille, quem nostis, fortis, ac potens: ac rursus, Dominus potens in præliis. hac autem replicatione ad maiorem illos cognitionem adducunt, ac pariter victoriam laudant, quam retulerat dominus de tyranno, quem in certamine deuicerat: & cruce, quasi hasta quadam, iaculatus transfixerat.

Tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Principes portarum secundi cœli, hoc est firmamenti, auditis iis, quæ à præeuntibus angelis dicta

dicta fuerant, summo gaudio ac lætitia affecti, & de humani generis salute exultantes, statim præcucurrerunt, eadem & ipsi mandantes aliis principibus primi cœli, quod est supra firmamentum.

Et quis est iste rex gloriæ? Eodem modo isti dubitant, atque ideo eadem interrogant, & audiunt.

Dominus potestatum ipse est rex gloriæ. Dominus, inquit, potens qui aliis potentiam præstat. vel, qui potestatibus imperat: hic, inquam, ille est, quem annunciamus esse regem gloriæ. Scire oportet quòd Iudæi tam præsentem psalmum, quàm proxime superiorem, congruere dicunt illis Iudæis, qui captiui fuerunt in Babylone. & priorem quidem, quasi in eorum reditu, iucunda narrare, hunc autem ob tristia quæ captiui patiebantur consolari eos, ac docere, ne locum illum Babylonis ægreferrent, cum omnis terra dei sit, & post sit vnusquisque, vbicunque gentium fuerit, placere deo. verum conuincuntur huiusmodi interpretes manifeste decipi, vel ex ipso psalmorum ordine, cum alioquin ille post præsentē potius collocari debuisset: veluti ea annūcians, quæ post captiuitatē accidissent: nec solū ex ordine, sed ex ipsis dictis. ostēdant enim illi nobis quæso, vbi misericordia cum eis per totam vitā permansit vt in præsenti habetur psalmo, & quas nam æternales portas haberet Hierusalem, quæ hic nominantur, ne cætera alia omnia commemorem. τῶν δυνάμεων

Psalmus ipsi Dauid.

Quidam dicunt beatum Dauid conscripsisse hunc psalmum in supplicationis atque orationis speciem ad deum: eumque omnibus inter calamitates atque angustias deum inuocantibus congruere: ac docere quomodo supplicare debeamus. nihil tamen uetat, quin dici possit beatus Dauid pro seipso eum præcipue protulisse cum ab inimicis oppugnaretur.

PSALMVS. XXIIII.

AD *te domine leuaui animam meam.* Leuaui hoc est eleuaui, erexi, à terrenis nimirum eam rebus attollens, in quibus nulla mihi est salus.

Deus meus in te confido non confundar in seculum, Vel præsens dicit seculum vel futurum: vel in seculum non confundar pro nunquam. Οὐ καταισχυνθείω εἰς τὸν αἰῶνα

Neque irrideant me inimici mei. Quicunq; illi sint visibiles vel inuisibiles. Irridebunt autem, si superauerint me.

Etenim vniuersi qui te sustinent, non confundentur. Sustinent posuit pro expectant, vt plerisque in locis facit. ita enim interpretatur Aquila. Nam qui te adiutorem susceperit, non confundetur.

Confundantur iniqua agentes superuacue. Alij casu quopiam, aut infortunio iniqua agunt, alij ob naturæ infirmitaté. Quicunque igitur alias ob causas transgrediuntur, ij superuacue iniqua agere dicendi sunt, hoc est, nulla ratione, sed præ summa malitia, quales erant visibiles atque inuisibiles inimici, qui aduersum beatum Dauid pugnabant. sine causa enim atque inaniter pugnatur cum eo, qui nullam alteri iniuriam inferat.

Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. In his duobus versiculis eandem vbique dicit sententiam, vt sæpenumero facere solet, cum desyderij atque affectus sui intensionem cupit demonstrare. viæ autem & semitæ dei sunt omnia quæcunque ei placent. per eas enim securus, nec iam amplius vagabundus incedit, qui quæ deo placita sunt perficit. rogat propheta edoceri se à deo ea diligenter: quia qui id promerentur, à deo omnia addiscunt, quæ agenda sunt. Quidam per vias & semitas, dispensationes atque administrationes rerum esse intelligunt, ad quas diuina se extendit prouidentia, ita vt quærere à deo prophetam his verbis intelligamus, quo nam modo omnia gubernentur: vt per actiones nimirum contemplatio diligentior consequatur. & per vias quidem vniuersaliora, per semitas verò magis particularia intelligit mandata: quæ omnia tametsi in libris diuinis ante didicisset, optat tamen reipsa, atque operationibus melius addiscere, vt coactus quodammodo à deo ea operari, experimento deinceps cognoscat, quod sola prius ratione didicerat.

ὁδήγησόν με. *Deduc me in ueritatem tuam.* Ne humanis cogitationibus seducar alia pro aliis eligendo.

ὅτι *Et doce me quòd tu es deus saluator meus.* Atqui deum suũ eum esse sciebat, & tamen adhuc doceri cupit: tunc autem addiscet, quando ab inimicis fuerit liberatus. Nam tunc sine controuersia manifeste demonstrabitur, quod in solius dei auxilio

auxilio fretus, liberatus sit, præter omnium opinionem, nullo hominum illi opem ferente.

Et te sustinui tota die. Re ipsa ac factis, vt dixit, inquit, doce me, quod tu es de⁹, qui saluas me, & quòd te vere sustinui, ac adiutorem expectaui, & deceptus non sum. Quod verò ait, tota die, sæpenumero propheta ponit pro, semper, quemadmodum & illa verba in seculum. vel aliter: Hebræi, tota die, ponunt, pro toto vitæ tempore. noctu enim cum dormimus, viuere non videmur. Hęc autem iuxta historię sensum dicta sunt. Iuxta anagogem, possunt hæc de Christo intelligi, cuius incarnationem ipsis quasi oculis spiritus, præuidens propheta, & melius tamen intelligere cupiens, rogat verius, ac syncerius sibi vias illas, ac semitas demonstrari, per quas incarnandus deus erat incessurus. veritas etiam Christi doctrina eius est, quam addiscere optat propheta. ego enim, inquit, veritas sum: & alibi, Veritatem dico vobis. doce igitur me, inquit, veritatem hanc: post quæ verba, statim sistendum est: & quod deinceps sequitur, quasi aliud principium per se legendum, hoc pacto: tu, inquit, deus hæc doce me. Tu enim es saluator meus, quemadmodum vel tuo edoctus sum nomine: Iesus quippe diceris, quod nomen saluator interpretatur: & vere prophetam nostrum Iesus saluauit, quando in infernum descendens illinc eum eduxit. te igitur, inquit, semper expecto, & non despero. Aduertendũ est tamen, quòd iuxta huiusmodi sensum non legendum est, doce me, quòd tu es deus meus, sed doce me, quia tu es deus meus. Gręca enim dictio ὅτι vtranq; habet significationem.

Reminiscere miserationum tuarum domine, & misericordiarum tuarum quæ à seculo sunt. Memento, inquit, quòd à seculo, hoc est, semper, & natura tua, misericors es, & miserator: & quia in lectione Græca dictio, misericordiarũ, est in quarto casu, misericordias scilicet, annota indifferentẽ verbi huius constructionem apud LXX. tam cum secundo, quàm cum quarto casu: vel fortassis eosdẽ casus seruarunt, quos in Hebraica inuenerunt lectione: vel fortassis ea ratione id factũ est, quia antiqui licentius casum ponebant pro casu, vt sæpenumero factũ inuenimus. Illud autẽ aduerte, ꝙ verba hæc ad deum, nõ vt ignarum, aut obliuiosum dicta sunt: sed quia ignorare videtur deus, atq; obliuisci, quãdo ad defensionem,

aut in

aut in auxilium nostrum tardius venit.

Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Consydera quomodo beatus Dauid perfectior admodum effectus, pro delictis supplicet à se in iuuentute commissis: & nos tamen huiuscemodi, hæc minime cogitamus. sed quare non supplicat pro scienter à se commissis peccatis? quia scilicet quæ ignoranter commissa sunt, sola oratione delentur: ista verò maiori indigent pœnitentia, factis nimirum, atque operibus.

Secundum misericordiam tuam memẽto mei tu. Quemadmodum misericordia tua multa est, ita & tu in multa misericordia memẽto mei. vel in misericordia tua memento mei, hoc est, miserearis, non vt punias.

Propter bonitatem tuam domine. Quia natura, inquit, bonus es, tametsi præter voluntatem tuam ob peccata nostra etiam punias.

Χρηστὸς *Bonus & rectus dominus.* Bonus quidẽ, vt misericors, rectus autem, tanquam qui delictorum pœnas exigit. rectum enim hic in iudicando intelligit.

Propter hoc legem dabit delinquentibus in via, diriget mansuetos in iudicio. Quoniam misericors est, & rectus, legem dabit peccatoribus: hoc est peccatores legi subiiciet, & castigabit delinquentes in via, hoc est, in hac vita, quam ideo viam appellat: quia omnes per eam, non secus, ac per viam transeunt. diriget autem mansuetos, ne seducantur. in iudicio, hoc est, cum discretione, quasi dignos, qui dirigantur. vel aliter: legem dabit, hoc est, legem statuet peccatoribus. Ad æquissimum autem legislatorem pertinet leges ferre, quibus non tam puniantur, qui peccant, quàm dirigantur. Hæc etiam iuxta Anagogem ad Christum referri possunt, qui peccatoribus illam viam statuit, qua ipse gradiebatur: vt per eam incedentes amplius non peccent: quique etiam mansuetos direxit, dum *

Docebit mites vias suas. Hoc de Christo, ac de eius discipulis manifeste dictum est. mites enim erant Christi discipuli, veluti qui ei non aduersabantur. discite à me, inquit, quia mitis sum, & humilis corde. docuit autem eos Christus vias conuersationis suæ, dum eos spectatores & comites sibi esse voluit.

Vniuersæ

Vniuersæ uiæ domini misericordia & ueritas exquirentibus testamentum eius & testimonia eius. Per vias hic sola legis mãdata intelligemus, quæ iis, qui scriptam legem seruant, pro misericordia & veritate habenda sunt: cum manifestum sit, deum misericordia commotum, ea statuisse mandata: & cum vera etiam contineant: vtpote quæ à vero deo sunt condita. Legem enim & testamentum appellauit, & Testimonia. Testamentum quidem seu potius iuxta Græci nominis vim, dispositionem: quia illam disposuit ad filios Israel. Testimonia vero, quia in his contestatus est, quæ futura erant: quemadmodum in XVIII. psalmo declarauimus. quod si de Christo intelligamus, facilis est interpretatio. omnes enim viæ conuersationis Christi in terra, misericordia sunt, & veritas, iis qui nouum eius testamentum exquirunt: hoc est, iis, qui doctrinæ eius credunt & testimoniis, quæ à Prophetis de eo prædicta sunt. In omni enim vita sua Christus, & benefaciens miserebatur, & docens vera prædicabat.

Propter nomen tuum domine & propitiare peccato meo, multum est enim. Superflua est hoc in loco coniunctio, &: idioma hoc est etiam linguæ Hebraicæ, quod multis in locis reperitur. ait igitur: quia misericors appellaris, & bonus, propter hoc quæso propitius esto peccato meo, quod antea commisi: multum est enim, si ad eam mundiciam comparetur, quam præstare debuissem. ad Christum etiam referri potissimum possunt hæc verba, qui agnus dei appellatur, qui tollit peccata mundi. Καὶ ἱλάσθητι

Quis est homo qui timet dominum? Rarus sanè. quòd siquis inueniatur, audi, quæ retributiones ei promittantur.

Legem statuet ei in uia, quam elegit. Diuersæ enĩ viæ sunt eorum, qui saluantur, hoc est, diuersæ vitæ, ac conuersationis rationes. alia enim ratio vitæ est hominum in commune viuentium: alia eorum, qui solitariam vitam degunt: alij etiam agendi vitam deligunt: alij contemplandi: alij vero aliam: omnes tamen huiuscemodi rationes ad deũ ducunt, & quãcunq; sibi elegerit is, qui timet dominũ, in ea dominus illi erit præceptor, & docebit, quid agendũ sit, vt declarauim*. timorem vero non simplicem intellige, sed cordi infixum.

Anima eius in bonis demorabitur. Soluta enĩ à corpore, in illis erit bonis, quę nec oculus vidit, nec auris audiuit, &c.

Et semen eius hæreditabit terram. Pergrata erat Iudæis liberorum procreatio: atque ideo huiusmodi pollicitatione ad virtutem eos pellicit, promittens quòd ij, qui deum timuerint, filios habituri sint, illius terræ hæredes, quam ipsi possidebant. semen etiam pro doctrina intelligitur, & per illam, ij rursus, qui edocentur: & sensus est: quòd nō tantum ipse saluabitur, sed quòd ij etiam filij, quos iuxta eandem habuerit morum ac spiritus rationem, terræ mansuetorum hæreditatem consequentur.

κραταίωμα κύριος τῶν φοβουμένων αὐτὸ

Fortitudo est dominus timentium eum. Robur ac murus.

Et testamentum eius manifestabit eis. Lex, inquit, domini, eis declarabit, quòd deus est fortitudo timētium se. Ita enim lex omnibus pollicetur. vel testamentum ponit pro quocunque diuino documento, quod docet, quæ agenda sunt: nec tantum, quæ agenda, sed ipsa etiam diuina mysteria: quod domini lex iis præstare solet, qui mundi, ac puri ad eam accesserint.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Oculos animæ intelligit, quos intentos, inquit, semper habeo ad deum. noui enim quòd ipse solus pedes meos à laqueis extrahet, & ab inuisibilium inimicorum insidiis.

μονογενὴς

Respice in me & miserere mei, quoniam unigenitus & pauper sum ego. Quomodo dicatur deus respicere, supra in aliis psalmis diximus. sed quare se vnigenitū appellat, beatus Dauid? nonne multos habuit fratres? verum hac dictione sæpe vtitur propheta, pro solitario, seu solo, & vnico: quasi solus esset, & ab aliis destitutus. alibi etiam hac dictione abutitur propheta, dicens: & de manu canis vnigenitam meā. pauperem etiam se appellat, veluti mundano omni spoliatum auxilio.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt. Cordis tribulationes dicit: quia siue à malignitate hominum; siue à cogitationibus & ab animi passionibus, afflictiones omnes semper deferuntur ad cor.

De necessitatibus meis erue me. Ab infortuniis, quę me angunt & vim mihi inferunt.

Vide humilitatem meam & laborem meum. Per humilitatē, iuxta historiæ sensum, corporis ac virium infirmitatem intellige,

telligc, aduerſus tantam inimicorum potentiam. ſed iuxta ſpiritualem intellectum, ſummam expone animæ contritionem. ſimili modo per laborem, iuxta primum ſenſum, corporis defatigationem intellige, quam perpeſſus eſt, cum fugiens inimicos, multis in anguſtiis verſaretur: & iuxta alterū ſenſum, laborem eum intellige, quem ex abſtinentia, ex ſtabilitate ſua, ex terreno accubitu, atque ex cæteris aliis virtutum operationibus ſuſtinebat.

Et dimitte omnia delicta mea. Præterita nimirum, à quibus poſtmodū abſtinui. illud autem cōſydera quomodo nō ſolū abſtinere oportet à peccatis, ſed multa etiā humilitate opus eſt, & labore ad hoc, vt plene cuipiam peccata remittantur.

Vide inimicos meos quoniam multiplicati ſunt. Tam ſenſibiles quàm intellectuales.

Et odio iniuſto oderunt me. Neque enim viſibiles inimicos meos iniuria aliquà affeci, neque damnum, aut calumniam in eos intuli: ſimiliter neque inuiſibiles: quia ſi peccaui, non illos, ſed me ipſum læſi. Reſtat igitur vt nullam aduerſum me odij occaſionem habeant: ſed totum quod eſt, ex ſola oriatur inuidia.

Cuſtodi animā meam. Ne incidat in eos: per animam autē corpus ſimul intellige. ea enim eſt, quæ corpus moderatur.

Et eripe me. Si aliquādo cecidero. vel aliter: cuſtodi aīam ab inuiſibilibus nimirū inimicis, & eripe me, à ſenſibilib' ſcilicet, qui corpus meū in poteſtate ſua habere perquirunt.

Non confundar quoniam ſperaui in te. Sciens, inquit, quòd qui ſperant in te, à concepta ſpe non fruſtrantur, (vt dictum eſt in principio pſalmi,) oro ne confundar, cum & ipſe ſperauerim in te.

Innocentes & recti adhæſerunt mihi, quia ſuſtinui te. De præteritis rebus eſt ſermo. alibi enim ait: & te expectans non ſum confuſus: multos, inquit, ad æmulationem attraxi, ac perſuaſi, ex iis, quæ mihi contigiſſe viderant, te ſolum verum adiutorem eſſe, ac minime fallacem: vnde etiam adhæſerunt mihi: hoc eſt, mecum lege amicitiæ colligati ſunt: quoniam recte ſentiens, te expectaui. ſed quinam ſunt hi? quicunque ſcilicet innocentes, probi, & recti: hoc eſt iuſti. propter hoc itaque exaudi me, vt per me alij pariter tibi gratias agant.

Libera deus, Iſrael ex omnibus tribulationibus ſuis. Cum abunde, ac ſatis pro ſeipſo orauerit propheta, demum pro populo etiã ſupplicat, qui ſecum pariter affligebatur. neque enim tantum tunc angebatur populus, quando regnante beato Dauid Philiſtæi irruebant, ſi conceſſerimus illo tempore compoſitum fuiſſe hunc pſalmum, ſed & antea cum fugaretur à Saule, & poſtea etiam tempore Abſalonis, quando multi propter ipſum opprimebantur, quos nunc Iſraelem appellauit, veluti ab eo deſcendentes: nec tamen præter rationem fortaſſis fuerit intelligere, quòd ſeipſum propheta Iſraelem appellet, ea ratione, quòd ab illo genus trahebat: & ſi lubet, poteris etiam ad Chriſtum orationem hãc referre, vt ab eo petat propheta, quòd iis præſto ſit, qui propter eum à fidei hoſtibus affligũtur. Iam enim prædiximus, quòd Chriſtiani recte Iſrael dici poſſunt: illi nimirum, qui Chriſtum deum per fidem vident. Iſrael enim, vt diximus, interpretatur, mens videns deum.

Pſalmus ipſi Dauid.

Hunc pſalmum beatus Dauid eo tempore conſcripſit, quando Saulem fugiens, apud Philiſtæos commoratus eſt. In aliquibus tamen congruere etiam iis uidetur, qui captiui poſtea in Babylone detenti ſunt. Sciens autem propheta deum uere iuſtum eſſe, illud ante omnia conatur demonſtrare, quomodo cauſam ipſe iuſtiſſimam foueret, inimici autem iniuſtam.

PSALMVS XXV.

Κρῖνόν μοι

Vdica mihi domine, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum. Tametſi omnia, inquit, noueris, Iudica mihi tamẽ adhuc magis: hoc eſt, examina cauſam meã. in hoc enĩ cõfido, ꝙ hacten⁹ in innocẽtia mea cõuerſatus ſim. per innocentiam vero longanimitatem, ac patientiã ſuam intelligit. multis enim iniuriis affectus ſum à Saul, & tamen iniuriam in eum nullam retuli; tametſi ſæpius potuerim, quemadmodum ex regum hiſtoria perſpicere licet.

Et in domino ſperans, non infirmabor. Et ſperans, inquit, in dño ab hac ſentẽtia non decidã: quinimmo inualeſcet ſemper magis, ac cõfirmabitur hęc mea opinio, ob ſummã ſpem, quã in ipſo habeo. hęc autẽ verba ad inimicos diriguntur.

Proba

Proba me, & tenta me. Non, vt extollens se, hoc dicit, sed veluti duo hæc rogans, atque obsecrans, probari nimirum de præteritis vitæ suæ actionibus: hoc est, examinari, & exquiri earum rationem: & tentari, hoc est, experimentum ab eo sumi in futurum, an ita se gesturus sit, vt olim gesserat.

Vre renes meos, & cor meum. Renes concupiscentiam significant: per cor vero iram. vre, inquit: hoc est, proba: eo nimirum pacto, quo aurifices aurum probãt. neque enim ego aut regnum concupiui, aut in Saulem iniurias vllas retuli.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Ita dispositus sum, inquit, quia coram oculis meis misericordiã illam tuam proposui, quam omnibus iis pręstas, qui patienti animo aduersa omnia sustinent.

Et placui in ueritate tua. Cũ de cæteris virtutibus suis tractare intendat, quas in progressu psalmi ponit, prius sermonem temperat, & deo gratias agit, quòd in reliquis virtutibus per illius veritatem profecerit. In lege enim tua, inquit, pollicitus es eorum te miserturum esse, qui tibi placerent. Misericordia igitur tua, & veritas tua, horum omnium bonorum mihi causa extiterunt, & deinceps virtutes has suas commemorat. ἐυηρέστησα

Non sedi cum concilio uanitatis. Hoc est, cum iis, qui ad nugas, aut ad intempestiuos sermones conueniebant, aut ad fabulosa eloquia.

Et cum iniqua agentibus non introibo. Cum iis, qui mutuò inter se, aut qui aduersus Saulem insidias disponunt. verisimile autem est tentatum sæpenumero eum fuisse ab aliquibus de coniuratione.

Odi ecclesiam malignantium. Congregationem & conuentum prauorum omnium. prauos enim quoscunque, malignitatis nomine comprehendit.

Et cum impiis non sedebo. Per impios, hic Philistæos intelligit, apud quos exul fuit: quorum conuersatione tamen abstinebat. vel non sedebo: hoc est, diu non commorabor.

Lauabo inter innocentes manus meas, Antiqui quando cõtestari volebant se alicuius sceleris esse innoxios, coram multitudine manus lauabãt: vt scilicet ex illa manuum mũdicia, animæ puritatem significarent: quemadmodum fecisse le-

gimus Pilatum in Christi nece,ait igitur propheta, ego vnà cum aliis innocentibus viris lauabo manus meas, contestans me scelerum omnium,quæ dicta sunt,innocentem esse.

Et circundabo altare tuum domine. Propitiatorium quidem, interius erat apud Hebræos,altare vero extra velum.hoc autem altare ob innocétiam suam propheta hostiarum, ac ministrorum multitudine circundaturum se prædicit.

χοῦ *Vt audiam uocem laudis tuæ.* Adeo vt vocem canentiū audiam,& lætantium de præstita à te nobis pace.

Et enarrem omnia mirabilia tua. Legendo nimirum legem tuam,& cæteros Moysi libros, qui iubente sic lege,frequenti populo legebantur. per mirabilia autem ea miracula intelligit, quæ in Aegypto aut alibi post modum facta sunt: vel semper admiranda, omnia quæ ab initio mundi deus operatus est.

Domine dilexi decorem domus tuæ. Dilexi,atque ideo videre illum rursus desydero. decorem autem domus, ordinem illum admirabilem Mosaici appellat tabernaculi. nondum enim templum constructum erat.

σκηνώματος *Et locum tabernaculi gloriæ tuæ.* Quinimmo & ipsum locum amaui, in quo tabernaculum gloriæ tuæ fixum est. vel per locum tabernaculi, vt ei sæpe mos est,ipsum intelligit tabernaculum.

Ne simul perdas cum impiis deus animam meam. Apud quos nunc vitam ago, sed me in ciuitatem restitue. istos nanque Philistæos ob maxima eorum scelera,perditio summa comprehensura est.

Et cum uiris sanguinum uitam meam. Neque enim tantummodo,inquit,impij sunt,sed etiam viri sanguinum: hoc est, sanguinarij.

In quorū manibus iniquitates sunt. Quibus semper in prōptu,atque in manibus est iniquitas.

Dextera eorum repleta est muneribus. Nec tantum,inquit, impij sunt,& sanguinarij,sed munerum susceptores: muneribus nimirum iustitiam commutantes.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum. Rursum innocentiam suam commemorat, eam sibi mediatricem quodámodo proponens apud deum.

Redime me. Ab iniusto exilio,quod sustineo.

Et miserere

Et miserere mei. Ita vt in huiusmodi homines amplius nõ incidam.

Pes meus stetit in rectitudine. Hoc à te peto, inquit, quia pes meus stabilitus est in rectitudine, hoc est, quia itinera vitæ meæ omni prorsus obliquitate caret, ac tortuositate, quod eiusdem sententiæ est iam dictis verbis, in innocentia mea ingressus sum. ἐυθύτητι

In Ecclesiis benedicam te domine. His ita dispositis ego deinceps, inquit, psalmos componam, per quos ego te in omnibus Ecclesiis laudabo. Et vere omnis Christianorum Ecclesia beatum Dauid cantorem suum habet, & præceptorem. Aptari etiam potest hic psalmus, vnicuique fideli inter inimicorum insidias ac persecutiones constituto, qui simili modo iustificare poterit causam suam, vt fecit beatus Dauid, si vere dicere poterit, se patienter omnia sustinuisse, cum iniuria afficeretur, & neminem ex illis, qui sibi infesti erant affecisse iniuria. Hic etiam omnes, qui alterius fidei sunt, impios esse reputabit. Et iuxta hũc sensum: per altare, templum intelliges, quod in ea fuerit regione, veluti à parte totũ, quod similiter signatur, per domum dei, & iuxta analogiam, & proportionem hanc, reliqua poterunt accommodari.

Psalmus ipsi Dauid antequam ungeretur. πρὸ τοῦ χρισῆναι

Ter unctum fuisse legimus ad regnum, beatum Dauid, primo à Samuele in Bethleem: deinde à tribu Iuda, post mortem Saul, in Hebron, & tertio ab omnibus Tribubus, post mortem Memphiboseth: hunc autem psalmum, conscripsit ante secundam unctionem, cum Saul adhuc eum persequeretur. Qui tamen unicuique etiam fidelium poterit accommodari, si per analogiam eius uerba aduersus uisibiles, seu inuisibiles inimicos dicta esse intelligamus.

PSALMVS XXVI.

Ominus illuminatio mea, & saluator meus quem timebo. Illuminatio deus dicitur, veluti qui omnem ab oculis nostris tristitiæ nebulam dissoluit & deinde auxilij sui luce eos illuminat: Saluator autem, quia ab inimicorum nos insidiis liberat, quod vero per interrogationem ait: Quem timebo? idem significat, ac si diceret, neminem timebo. σωτὴρ

Dominus protector uitæ meæ, à quo trepidabo? Quem enim formidare is debet, quem protegit deus? quid autem sit protegere, dictum est in psalmo decimoseptimo.

ἐν τῷ ἐγγίζειν τοῦ φαγεῖν

Dum appropinquarent aduersum me lædentes, ut ederent carnes meas, qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt. Summa cum admiratione annunciat Propheta collata sibi à deo beneficia. Dum appropinquarent mihi, inquit, inimici illi, qui multas ad hoc insidias aduersum me disposuerant, vt sæue admodum ederent carnes meas, ipsi potius infirmati sunt, non valentes in aliqua re mihi læsionem inferre. Et ceciderunt, hoc est, deciderunt à concepta spe, non consecuti, quod optabant.

Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Per castra Hebræi exercitum intelligunt. Adeò, inquit, mirandum in modum liberatus sum, vt deinceps, ne vniuersas quidem, atque integras hostium copias pertimescam, ne dum insidias.

Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. In hoc scilicet corde meo, quod amplius non timet, ob fiduciam, quam in diuino posuit auxilio. Quidam dicunt subintelligi debere, vt sit sensus: in hac scilicet spe, quam in deum habeo. Nam quod hic dicitur, in hoc, necessario referendum videtur, vel ad ipsam spem, vt dictum est, vel ad cor, non autem ad prælium, cum in Græca lectione tam pronomen, hoc, quàm dictio cor, fœmineæ voces sint: dictio autem prælium masculino varietur articulo: vnde coniungi ea minime consentaneum est.

Vnam petii à domino. Postquàm liberatus sum, petitionem vnam petij à domino, ita enim subintelligendũ est. Vel vnam aduerbialiter intellige, pro semel. Quemadmodũ iuxta Græcæ dictionis significationem intelligi potest.

Hanc requiram. Hanc scilicet petitionem, quam consolationis meæ gratia requiro: Quæ nam autem ea sit, audi.

Vt inhabitem in domo domini, omnibus diebus uitæ meæ. Merito hic psalmus post proxime superiorem collocatus est. Ibi enim dixit Propheta: Domine dilexi decorem domus tuæ: & nunc simili modo, in domo domini, hoc est, in tabernaculo dei habitationem habere desiderat. Et quare ita cupiat, addidit, dicens.

Vt con-

Vt contempler delectationem domini, & uisitem templum eius. Vt delectatione, inquit, afficiar, contemplando ea, quibus ipse dominus delectatur. Præterea etiam ratione illic semper adesse cupio, vt perspiciam nunquid forte aliquod officium, aut eorum aliquid, quæ ad diuinum cultum debentur, omissum, aut neglectum sit. Adeò quippe deum amabat. Τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα κυρίου

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum meorum. Maximis, inquit, beneficiis ab eo affectus sum. In die enim periculorum meorum abscondit me protectione sua. Quam ideo tabernaculum appellauit, quia fugientem ad deum in periculis beatum Dauid diuina protectio tabernaculi cuiusdam instar, hospitio quodammodo suscepit, ac susceptum seruauit.

Protexit me in abscondito tabernaculi sui. Rursus idem dicit, manifestius diuina prædicans beneficia. Per absconditum autem penitiora atque interiora tabernaculi intelligit, ac magis tuta: ac si diceret, inspectabilem me omnino atq; inuisibilem inimicis vestigantibus reddidit.

In petra exaltauit me. Sine timore me, inquit, ac securum constituit. Tractum est autem hoc ex eorum metaphora, qui periculorum sibi ab inimicis imminẽtium timore in petram aliquam abscissam vndiq; & præruptam confugiunt.

Et nunc ecce exaltauit caput meum super inimicos meos. Animaduertens Propheta petitionem suam fuisse sibi à deo ineffabili quodammodo confirmatam, de futuris deinceps, prophetico more, veluti de præteritis loquitur. Quia, inquit, exaudiuit me dominus, ecce ꝙ superiorem etiam inimicis me posuit. Solent enim victores victis insultare, & supra illos quodammodo se extollere. Aliter enim petitio beati Dauid impleri non poterat, nisi eius inimici prius destructi fuissent. Νῦν ἰδοὺ

Circuiui & immolaui in tabernaculo eius. Quod in præcedenti psalmo tanquam futurum dixit, & circundabo altare tuum domine: id nunc quasi iam adimpletum ponit. Circuiui, inquiens, & immolaui. Aquila vero, exaltabo, circumibo, & immolabo transtulit, vt sit tempus pro tempore. Tabernaculum autem id dicit, quod fixerat Moyses. θυσίαν αἰνέσεως

Hostiam laudis & uociferationis. Laudis quidem, quia ab eo protectus sum: vociferationis vero, ob victoriam de inimicis. καὶ ἀλαλαγμοῦ

vociferatio

vociferatio enim, clamor quidam est aduersus inimicos: tametsi hoc in loco pro cantu quodam triumphali posuerit. Per hostiam autem sacrificium intelligit, in gratiarum actionem oblatum pro auxilio & victoria.

Ψαλῶ

Cantabo & psallam domino. Quid differăt cantare & psallere dictum est in psalmo duodecimo.

Exaudi domine uocem meam qua clamaui. Cum per sancti spiritus inspirationem ei prædixerit, quæ ad se pertinebant, rursus ad priorem intentionem reddit: & per vocem, vnam illam petitionem intelligit, de qua superius dictum est.

Miserere mei & exaudi me. Non me debes exaudire ob mea scelera, sed qđ peto est, vt ex tua id facias misericordia.

κύριον ζητήσω

Tibi dixit cor meum, dominũ quæram. Ex intimo, inquit, corde sic dixi. neq; enim quasi in superficie solis labiis locutus sum. Dixi autẽ: Dominum quæram, meum inquam dominũ, neglecto prorsus ac spreto omni alio humano auxilio.

Exquisiuit te facies mea. Præpositio illa, ex, intentionem quandam denotat maiorem. Ait igitur summa cum diligentia perquisiuisse se adiutorem deum. Et per faciem suam circunloquendo seipsum intelligit, ac si diceret: ego ipse exquisiui te.

Faciam tuam domine perquiram. Hoc est protectionem & custodiam tuam & nunquam cessabo.

Ne auertas faciem tuam à me. Hoc est protectionem tuam, qua inter angustias protegebar.

Et non declines in ira à seruo tuo. Ne in ira secedas à me, cui hactenus summo cum studio & cura astitisti: quòd si vt homo deliquero, tu me humanæ ac misericorditer castiga, ac rursum vbi opus fuerit adiuua.

γενοῦ

Adiutor meus esto. In futurum.

ἀποσκορακίσῃς ἐς κόρακας

Ne repellas me. Græce legimus μὴ ἀποσκορακίσῃς με hoc est ne repellas seu ne abiicias me. Quod ex duplici vocabuli etymologia trahi potest: vel ex illo Græcorum prouerbio, ad coruos: vel ex metaphora scoriæ. Est autem scoria spurcitia quædam in omni metallo & quasi fæx, quæ proiicitur.

ὁ σωτὴρ

Ne derelinquas me deus saluator meus. Frequenter rogat ac preces fundit Propheta, constantiam suam in orando, summam esse ostendens atq; ex corde proficisci.

Quoniam

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me. Quoniam,inquit, omni parentum ſolatio prorſus careo,vt vel amicos meos omnes taceam,qui Saulis potentiam verentur.

Dominus autem aſſumpſit me. Hoc ad ſolamen ſuum dicit. Licet,inquit,omnes me dereliquerint,ipſe tamen dominus aſſumpſit me,protegens ſcilicet atque eripiens à periculis.

Legem pone mihi in uia tua. Aquila pro legem pone, reddidit, doce me, hoc eſt ſalutares leges tuas doce me, me inquam per ſemitam ſpiritualis legis tuæ incedentem, & quæ ad te tendit.

Et deduc me in ſemitam rectam. Ad rectam ſalutis ſemitã, ne ſeducar de via,& in prauas incidam cogitationes.

Propter inimicos meos ne tradas me in animas tribulantium me. In animas tribulantium circunloquendo dixit, pro in ipſos tribulantes me milites. Ne tradas igitur me illis in poteſtatem,ne præcipui hoſtes mei qui illos miſerunt vt me comprehenderent,gaudio ac lętitia inde afficiantur. Intelligit autem ipſum Saulem.

Quoniam inſurrexerunt in me teſtes iniqui. Ipſe etenim Saul notam impingere cupiens beato Dauid iniuſte, illud aduerſum eum atteſtabatur,dicens: Scire ſe quòd decreuerat Dauid ipſum interficere.

Et mentita eſt iniquitas ſibi. Ipſa, inquit, inimicorum atteſtatio ſibi ipſi mentita eſt, hoc eſt, inuenta eſt vera non eſſe.Nihil enim illum læſi aut iniuria affeci,quinimmo potius adiuui.Vel aliter: Ipſa iniuſtitia quæ ſibi pollicebatur comprehenſurum me eſſe, mentita eſt, hoc eſt, non eſt aſſecuta quod ſperabat.

Credo uidere bona domini. Credo, inquit, ſancto ſpiritui qui de omnibus his me certiorem facit, quòd ſuperabo hoſtes, & recuperabo regnum, quodque illius bonis diu perfruar.

In terra uiuentium. In hoc mundo qui eſt viuorum terra. Terra enim mortuorum infernus. Poſſumus etiam dicere, ꝙ tradatur hic dogma de reſurrectione mortuorum, & ꝙ per terram viuentium, regnum cœlorum intelligit, & per bona, illa bona,quæ præparauit deus diligentibus ſe.

Suſtine dominum. Hæc verba & quæ ſequuntur,Propheta ad ſeipſum dirigit, veluti temperans ſeſe ac ſibiipſi ſolamen præſtans. Ὑπόμεινον

præstans. Iubet autem non decidere à bona spe: sustine, inquit, hoc est, expecta auxiliatorem.

Κραταιούσθω *Viriliter age, inualescat cor tuum, & sustine dominum.* Verba hæc sunt fidentis & constantis animæ. Solus enim existens beatus Dauid ipse se cõfidere iubebat, & rursus ad maiorem animæ consolationem & oblectamentum, repetit illa verba: sustine dominum.

Psalmus ipsi Dauid.

Hunc psalmum etiam conscripsit beatus Dauid eo tempore quo persequebatur eum Saul.

PSALMVS XXVII.

AD *te domine clamabo.* Quasi ad nullum aliũ respiciens. Omnibus enim aliis auxiliis priuatus sum. Per clamorem autem precum suarum, intensionem demonstrat.

Deus meus ne sileas à me. Ne obaudias me: metaphorice dictum. Solent enim qui obaudiunt, tacere, & nihil respondere petentibus.

Et similis ero descendẽtibus in lacum. Si obaudieris me, inquit, statim similis ero ipsis mortuis: hoc est statim moriar. Per lacum enim sepulturã intelligit. Potes etiam per lacum, foueam intelligere, in quam si quis inciderit sine auxilio remanet, eo quòd illinc effugere non possit.

Exaudi domine uocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum. Per templum, vt diximus, tabernaculum intelligit ad quod manus tendebat, dum oraret, tametsi id procul esset. Sic etiam & Daniel orãs in Babylone, aperiebat fenestras quę cõuersæ erant ad Hierusalem, non quòd illic diuinitatẽ circunscriberent, sed quia sciebant deum illic apparuisse. Vel templum pro cœlo intelligẽdum est, iuxta illud, qui habitat in cœlis irridebit eos.

Συνελκύσῃς *Ne simul trahas me cum peccatoribus.* Quibus cum sæpenumero conuersor. Noli igitur ob meam hanc conuersationẽ cum illis me pariter ad luendas pœnas trahere. Nosti quòd inuitus cum eis conuersor. & superflua videtur dictio illa: simul. Quod si his verbis vti & nos volumus cum oramus, per

peccatores

peccatores dæmones intelligemus, aut alienos à fide, aut etiã iniquos omnes.

Et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Hoc ad maiorem superioris dicti declarationem est. Idem enim significat.

Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Quidam enim eorum qui erant cum Saule, amicitiam simulabant erga Dauid, & insidias nihilominus aduersus eum clam parabãt, & præcipue inter alios ipse etiã Saul.

Da illis domine secundum opera eorum. Condigna scilicet eorum proteruitati.

Et secundum nequitiam adinuentionũ ipsorum. Hęc pari modo ad præcedentis versiculi declarationem dicta sunt.

Secundum opera manuum eorum da illis. Dolorem propheta animæ suæ zelo quodam odij in prauos accensæ, omnib[9] patefacit, dum eandem sępius variis verbis repetit sententiã.

Redde retributionem eorum ipsis. Redde illis debitam vltionem pro malignitate. Ex his autem verbis demonstrat, se non acerbum hostem aduersus eos imprecari, sed vt iustitiæ amatorem, optare illis debitas pœnas: vt hac ratione, praui omnes reddantur meliores.

Quoniam non intellexerũt opera domini. Quia hactenus dispensationes dei non intellexerunt: quòd scilicet deus prauos sustinet, vt eorum prauitas magis conuincatur, & in opportuno tempore irremissibiliter afficiantur suppliciis.

Nec opera manuum eius. Opera, inquam, dico quæ ipse summo consilio operatur, & non casu. Per manus enim hic, consyderationem quandam, & studium, in diuinis operationibus esse demonstrauit.

Destrues illos & non ædificabis eos. Prędicit propheta inimicorum suorum perditionem, quæ huiusmodi futura erat, vt vbi semel in præceps cecidissent, resurgere amplius, aut se erigere non possent.

Benedictus dominus quia exaudiuit uocem deprecationis meæ. Benedictus: hoc est. dignus cui benedicatur, qui laudetur. Deinde quasi certus de iis quæ postulauerat, addit: quia exaudiuit me.

Dominus adiutor meus & protector meus. Hoc, simili modo ad certitudinem illam pertinet, quam de diuino auxilio cõceperat.

ceperat,

In ipso sperauit cor meum. Veluti in solo vero ac non fallaci adiutore.

Et adiutus sum. Et spe concepta non sum frustratus.

Et refloruit caro mea. Quæ ante ob sollicitudines & afflictiones varias, tabefacta erat.

Et ex uoluntate mea confitebor ei. Prompto animo, inquit, atq; ex corde id faciam non vt coactus. Simile illud est, Voluntarie sacrificabo tibi. Per confessionem vero gratiarum actionem intellige.

Τῶν σωτηρίων *Dominus fortitudo populi sui, & protector salutum Christi sui est.* Dominus, inquit, populum sibi dedicatum fortiorē reddit, & pro illius pugnat salute, qui mandato eius ad regnum vnctus est. Christus etenim vnctū significat. De seipso autē ac de toto populo sermonem facit, veluti præscius futuræ immutationis.

Saluum fac populū tuū domine, benedic hæreditati tuæ. Quasi iamiam regnum suscepturus esset, & huic rei propior quàm antea, rogat propheta pro populo dei: & quòd hæreditati suæ dicit, simile ei est quod legimus in Exodo: vbi Israelitas deus populum suum peculiarem, hoc est hæreditarium appellauit.

Et pasce eos. Simul mecum regnans.

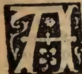
Et extolle eos usque in seculū. Et extolle eos trophæis perpetuis. Illa etiam imprecatio superius facta: da illis domine secundum opera eorum, potest ad crucifixores Christi referri: qui omni prauitate imbuti, non intellexerunt miracula aut pdigia à domino facta. Qua propter & destructi sunt, & amplius non erecti: contra autem deus populū suum fortificauit & quæ sequuntur, &c. Et rursus etiā oratio ad Christum referatur, pro populo ex gentibus, qui illi in hæreditatem datus est, & quem pauit Christus atque exaltauit.

Psalmus ipsi Dauid egressionis tabernaculi.

Ἐξόδου σκηνῆς *Iuxta historiam hic psalmus præceptum quoddam cōtinet, ad sacerdotes & leuitas, de egressu tabernaculi, uel de egressu templi: quid scilicet illinc egressi sequenti die facere deberent: afferre nimirum filios arietum, masculos, nuper natos: & gloriam, per laudationes*

tiones & psalmos: & honorem, per regulam & religionem: atque hoc in aula templi, & non alio in loco. Iuxta anagogicum uero sensum, intelligi potest de egressu à corpore, quod Apostolus tabernaculum uocat. Est enim corpus animæ tabernaculum. Admonet igitur hoc psalmo propheta quid facere debeamus, ut præparemur ad exitum ab hoc corpore. actiones etenim nostræ in hac uita, animæ tunc erunt uiaticum.

PSALMVS XXVIII.

Fferte domino filii dei, afferte domino filios arietum. Filij quidem dei apostoli sunt. Ita enim dominus appellauit eos dicens: ascendo ad patrē meū & patrem vestrum. Filij autem arietum, fideles ex gentibus, quorum parentes, ob errorem summum in quo erant, irrationales dici merito, & arietibus cōparari poterant. Admonet igitur apostolos propheta hoc psalmo, vt festinent adducere infideles gentes ad Christum. Ordo est, ô filij dei afferte domino filios arietum. Illa autem ingeminatio verbi, afferte: studium quoddam ac diligentiam non vulgarem adhibendam esse demonstrat. Vel aliter: filij quidem dei ij dicendi sunt, qui per baptismatis regenerationem Christo adoptati & ad virtutes initiati sunt: filij vero arietum ij, quos Apostoli per euangelij prædicationem genuerunt, nec dum ad integram perfectionem deuenerūt. Per arietes enim apostoli cōuenientissime intelligi possunt, cum & ipsi spiritualium ac rationabilium gregum suorum sint duces: quasi dicat propheta: vos ô apostoli, qui perfectiores estis, adducite eos ad deum, qui adhuc imperfectiores sunt, instruētes eos doctrina vestra. Hoc enim gratissimum deo est obsequium. Dictum enim legimus Petro: si diligis me pasce oues meas.

Afferte domino gloriam & honorem. Gloriam deo afferēt, canendo illi hymnos ac laudes: honorem vero, per timorem atque obseruantiam mandatorum. Nam si (vt Apostolus inquit,) per transgressionem legis deus inhonoratur, manifestum est, quòd per eius obseruationem honorabitur.

Afferte domino gloriam nomini eius. Per laudabiles nimirū actiones. Dictū enim legimus ad peccatores ex persona dei, nomen meum propter vos blasphematur in gentib⁹. Gentiles etenim cum bonam fidelis viri vitam ac conuersationem

viderint, incitantur vt deum nostrum laudent tanquam verum virtutis doctorem: quòd si peruersis morib' fidelem viderint, deo statim nostro detrahunt, & vitiorum introductorem credunt. vnde in euangelio legimus: vt videāt bona vestra opera, & glorificent patrem vestrū qui in cœlis est. Afferte igitur domino laudem nomini eius: hoc est afferte ei laudem.

ἐν αὐλῇ *Adorate dominum in aula sancta eius.* Per aulam sanctam, olim synagoga intelligebatur, quæ erat in Hierusalem: sed post contumelias à Iudæis in Christum illatas, facta est habitatio illa desolata. Nouissime autem aula sancta Christi, facta est christianorum ecclesia ac fides, in qua propheticus sermo adorandum esse dominum iubet, omnes alias illegitimas congregationes prohibens, & solem eligens fidem à Christo traditā. Intelligere etiam possumus per aulam, cœlestem habitationem. Nam ij qui in hac vita plantati sunt in domo domini, illic in aulis dei nostri florebunt.

Vox domini super aquas. Prophetia hæc est de voce quæ in Iordane superne demissa est, quando Christus baptizabatur, dicēs: Hic est filius meus dilectus, in quo cōplacui mihi.

τῆς δόξης *Deus gloriæ intonuit.* Ipse pater vocem illam emisit quam diximus. Tonitruum autē eam appellauit propheta, & quia è cœlo delata est, vnde veniunt tonitrua, & propter illius magnitudinem. Nam ab omnibus de facili audita est. Deum autem gloriæ dixit pro deum gloriosum, quemadmodum & alibi deus dicitur veritatis, deus vltionum, deus potētiarum, & deus misericordiarum, pro eo quod est: deus verus, deus vindex, deus potens, deus misericors. Idioma enim est veteris scripturæ.

Dominus super aquas multas. Christus nimirum in aquis fluminis Iordanis, & vbique per illas, aquarū naturam sanctificans.

ἐν ἰσχύι *Vox domini in fortitudine.* In forti, inquit, ac robusto aduersus passiones atque affectus, homine, vox domini fit, roborans eum ac suggerens quæ necessaria sunt.

Vox domini in magnificentia. Hoc est in magnifico eo viro, qui terrestria spreuerit, & cœlestia tantum meditetur: vt per fortitudinem quidem actiua, ac moralis virtus; per magnificentiam vero contemplatiua significetur.

Vox

Vox domini,confringentis cedros. Cedrus aliquando in bonum accipitur:quia cedrina ligna immarcescibilia sunt,atq; imputrida, & earum materia densa est atque odorata, iuxta illud:Iustus vt palma florebit,& sicut cedrus in libano multiplicabitur : aliquando autem in malum:quia arbor est sterilis atque inflexibilis,iuxta illud:vidi impium superexaltatum atque eleuatum sicut cedros libani. Hoc in loco igitur per cedros dæmones intelligit propter elationem ac superbiam illam,quæ de cœlo eos præcipitauit. Vox,inquit,domini fit, quando conterit ac confringit dæmones. Punctus enim ponendus est, post dictionem, domini: vt intelligatur esse obliqua quædam constructio:qua loquendi figura,inferius etiam vsus est.

Et confringet dominus cedros libani. Libanus mons est Palęstinæ regionis,altus,ac ferens cedros,idolorum templis relictum: vnde per cedros idolorum memoria ac lucos intelligit,qui in ipso sunt,per continens contenta significans. Similia esse cedris vidētur idola, propter eorū fastigium, densitatem,ac sterilitatem. Prædicit igitur propheta hic, idolorum destructionem:per quæ omnium huiusmodi delubrorū pariter euersionem significat.

Et comminuet eas ut uitulum,libanum. Et quemadmodū vitulum illum qui ab Hebræis in Choreb fabricatus est, comminuit ac dissipauit deus per Moysem, sic etiam has cedros comminuet.Deinde punctus ponendus est, & per se legenda dictio,libanum:vt sit sensus : quòd cōminuet eas cedros, ipsum nimirum totum libanum. Non enim vnam aut alterā illius partem sed totum,atque in vniuersum comminuet. Τὸν μόσχον τὸν λίβανον

Et dilectus ut filius unicornium. De Christo sermo est:qui dilectus quidem est vt vnigenitus. Ita enim eum pater appellauit dicēs:hic est filius meus dilectus. Vnicornium vero filius,veluti inuictus, atque insuperabilis. Huiuscemodi enim naturæ esse legimus id animal apud beatum Iob. Tu illud considera,quomodo dei filius agnum se,atque ouem appellari voluit, quando pro humani generis peccatis in sacrificium se patri obtulit, iuxta illud: ecce agnus dei:item, quasi ouis ad occisionem ductus est. Filium verò vnicorniū, quādo vindicta opus fuit,& quando inimici potestatē destruendam prædicit.Dici etiam potest Christus filius vnicornium, ὡς

veluti qui vnico ac singulari quodam modo, & tanquam homo genitus est, & tanquam deus. Quippe qui vt deus, ex patre generatus est, sine matre: atq; vt homo ex matre, sine patre. His igitur idolis, ac dæmonibus contritis, ac comminutis, Christus reddetur inuictus. Portæ enim inferni non prę ualuerunt aduersus eum.

Συσσείον, τος *Vox domini intercedētis flammam ignis.* Subauditur etiam hoc in loco verbum fit. Prædicit autem propheta ea in primis quæ tribus pueris in fornace Babylonica contigerunt, vbi flamma intercisa spiritum roris sibilātem suscepit: deinde autem quæ Christi martyribus. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt pertineant ad sententiā dei in die iudicij, quādo intercidet, & diuidet deus flammam ignis: & splendida, ac lucida ignis potētia iustis deseruiet. Caustica verò & adustiua in pœnam peccatoribus tribuetur.

Συσσείσει *Vox domini concutientis desertum.* Per desertum gētes intelligit, quæ omni diuina cognitione prorsus viduatæ ac desolatæ, quæque spirituali etiam doctrina ac prorsus virtute carentes, aridæ, ac steriles, deserti instar merito dici poterāt: quod desertum aduentu suo Christus concussit, commouēs ac conuertens illud ad se, & arans aratro fidei.

Et concutiet dominus desertum Cades. Concutiet autē non omne desertum, sed desertum Cades: hoc est desertum sanctum, & segregatum, dignumque deo atque ei destinatum. Cades enim sanctum Græci interpretantur.

Vox domini præparans ceruos. Ex hoc loco aliqui cōtendunt, quod verba illa, vox domini cōfringētis cedros, & alia huiusmodi non sunt defectiuę figurę loquēdi, nec cōstructiōes obliquæ, sed quod sub aliā cadūt figurā, quæ genus ponit pro genere, & casum pro casu, veluti cōterētis pro eo quod est cōterens: & genus quidē pro genere positū est, masculinū videlicet participiū, pro fœmineo: quod ex lectione gręca discerni potest, cum masculinū & fœmineū participiū apud eos nunquā sit eiusdē generis: & casus pro casu, genitiuus nimirū pro recto: per ceruos autē Christi discipulos intelligit. Nam quēadmodum ceruus oēs venenatorū reptilium læsiones paruipendit: quinimmo odoratu suo huiuscemodi quæq; animalia persequitur, ac vi spiritus oris sui ea attrahit, ac perdit: ita etiā oēs Christi discipuli similē, à diuina gratia cōsecuti sunt potestatem,

ftatē,calcādi nimirū ferpētes & fcorpiones,& omnē inimici potentiā. Ipfa igitur faluatoris vox,difcipulos oēs ceruorum inftar,ad prædicationis & virtutum curfum præparauit: illa inquā vox qua dixit: Ecce do vobis poteftatē &c. Qua voce freti, ac cōfirmati, intellectuales ferpentes odoratu fpiritus perfequentes perdebant: ea nimirum diuini verbi potentia, quæ à fpirituali eorum ore profluebat.

Et reuelabit fyluas. Per fyluas, infructuofas ac fylueftres δρυμὸς gentiū animas intelligit,in quib⁹ multiplices,atq; afperę paffiones feu affectus,veluti ferę quędā,latebras atq; habitationes fuas collocarāt:quas reuelabit deus, tenebrarū denfitatē auferens proprio fermone.qui(vt inquit Paulus)penetrabilior eft omni gladio ancipiti,ita,vt feræ oēs manifeftæ fiant, & à ceruis,quos diximus,facillime capi poffint. Illud autem animaduertendum eft,quòd græca dictio δρυμὸς fyluas pariter & condenfa,feu denfitatem fignificat. Solent enim fyluæ denfæ effe arboribus,& virgultis.

Et in templo eius omnes dicent gloriā. In tēplo domini vbicunq; illud fuerit,non in Hierofolymis, aut Iudæi tantū,dicent gloriā:hoc eft laudē dei canent, & gratias ei agēt, tanq̃ redēptori ac faluatori:fed omnes credētes paffim, ac fideles, vbicunque locorum fuerint:gloriam vero hanc tunc dicent, quando temporum opportunitas id poftulauerit.

Dominus diluuium inhabitare facit. Per diluuium gentes intelligit, quæ in inundatione ac pelago paffionū ac humanorum affectuum demerfæ erant: has,inquit,gentes,domin⁹ inhabitare faciet in regionibus ecclefię fuæ. Vel per diluuiū, fanctum baptifma intellige,quo peccata demerguntur:quod baptifma dominus inhabitare faciet in ecclefia.

Et fedebit dominus rex in feculum. Rex fidelium nimirum, atque eorum,qui baptifmi lauacro purgati funt. Data eft enim mihi,inquit.poteftas in cœlo & in terra. Sedebit autem pofitum eft,pro manebit propter ftabilitatem,quæ in feffione denotatur.

Dominus fortitudinem populo fuo dabit. Populo chriftianorum fcilicet qui fub dæmonum,ac paffionum tyrānide olim opprimebantur.

Dominus benedicet populo fuo in pace. Oppreffum bello populum roborabit, & in tempore pacis benedicet: hoc

 eft,

est,gratia sua dignum faciet,per donum sancti spiritus. Vel benedicet,pro laudabit, tanquàm sibi placentem & gratum.

Τοῦ ἐγκαινισμοῦ

Psalmus cantici renouationis domus ipsius Dauid.

Quid sit psalmus cantici in procemio dictum est. De reliqua huius psalmi inscriptione uariae sunt interpretum sententiae. Aliqui enim dicunt per domum hoc in loco, intelligi animam ipsius beati Dauid, quae prophetici charismatis quoddam erat habitaculum: & per renouationem domus, renouationem diuinae gratiae intelligunt, quando nimirum post adulterii, & caedis crimina, peracta poenitentia dignus rursum effectus est, cui à domino prophetiae donum restitueretur. Alii domum, fidelium ecclesiam esse dicunt: & per renouationē domus, renouationem illam intelligunt, quae fit per regenerationem baptismatis. Alii item festiuitatem illam renouationi similem, quam Ezechias rex post Assyriorum profligationem in templo celebrauit. Templum quippe domus domini est: ita ut praesens psalmus, cui inscriptum est, psalmus cantici, renouationis domus, enunciet, quae nam uerba dicta fuerint à beato Dauid, si ad eum uerba psalmi referamus, aut quaenam uerisimile esset dici debere ab ecclesia, aut ab ipso Ezechia. unicuique enim eorum potest accommodari. Et quod ait ipsius Dauid, per se legendum est, ut authoris tantū nomen exprimat.

PSALMVS XXIX.

Xaltabo te domine quoniā suscēpisti me. Sed quonam pacto humilis homo eum poterit exaltare, qui excelsus est? confitendo nimirum ac prędicando, quòd altus is sit ac sublimis. Hac ratione magnificare etiam deū quis dicitur, qui magnū illum esse asseuerat, quēadmodum contra, is deum humiliat, ac deprimit, qui humilia ac vilia de eo loquitur. Suscepisti vero: hoc est sublimasti, atque alleuasti, auxilij nimirum tui manum supponēs, cum peccatorum onere depressus iacerē.

Nec delectasti inimicos meos super me. Si de beato Dauid psalmū exponis, per inimicos, eos intellige, quibus daturum se deus illius regnum cōminatus fuerat per prophetam Nathan: si de ecclesia, daemones: si verò de rege Ezechia, Assyrios: Non delectasti autem, hoc est, non permisisti vt delectarentur aduersum me.

Domine

Domine deus meus clamaui at te, & sanasti me. Non fero, inquit, me curasti. Vbi enim confessus est beatus Dauid delictum suum dicens: peccaui domino, statim ei dictum est à Nathan: abstulit dominus peccatum tuum. Ecclesia etiam pari modo quando baptismatis tempore deum inuocat, statim abluitur à peccatorum plagis: & beatus Ezechias sacco indutus, & supplicans ad deum, confestim liberatus est ab obsidionis plaga.

Domine deduxisti ab inferno animam meam. Siue exponas psalmum de beato Dauid, siue de ecclesia, per infernum intellige tenebras peccati. Vel his verbis, inferni destructionē & animarum liberationem significat. Quod si de Ezechia, tenebras formidinis. Solet enim formido tenebras generare.

Saluasti me à descendentibus in lacum. Eandem iterum aliis verbis repetit sententiam, quemadmodum mos est iis, qui de acceptis beneficiis gratias agunt, per lacum vero ineuitabile periculum intellige. Nam qui in lacum aut foueam incidit, illinc euadere non potest. Saluasti me, inquit, ab iis, qui descendunt in periculum: in periculum inquam animæ, si de ecclesia, aut de Dauid itelligas: sed corporale, si de Ezechia. Illud autem animaduertēdum est, quòd quæ sequuntur, non omnia his tribus congruunt, sed aliqua tantūmodo: quędam vero omnino etiam sunt prophetica.

Psallite domino sancti eius. Vos ô iusti & virtute præditi. Nam qui huiusmodi non sunt, tametsi psallant, domino non psallunt. Neque enim potest arbor mala fructus bonos facere, nec cor mortiferū, ac cædibus plenū, verba vitæ emittere.

Et confitemini memoriæ sanctitatis eius. Et gratias agite illius memorię, quòd nostrum, scilicet meminerit, quorum antea, ob delicta fuerat oblitus.

Quoniam ira in excandescentia eius & uita in uoluntate eius. Per iram, castigationem seu punitionem intelligit, & sensus est: quòd castigatio in excandescentia dei est, vita vero in eius voluntate: hoc est: quòd licet vt iustus puniat quotiés excandescit, vt misericors tamen, semper cupit ac vult misereri, ita vt alterum, quòd puniat, non ita ex electione dei esse demonstretur, sed casu quodammodo, propter hominum delicta: alterum vero quòd viuificet, ex natura eius esse appareat, & voluntarium: quemadmodum & alibi per

Ezechielem docet dicens: non volens volo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Præponit etiam propheta mœsta iucundis: eo quòd dulciora videantur bona quæ post tristia obueniunt. Simile est illud: ego occidam & viuificabo, percutiam & sanabo.

Ad uesperum demorabitur fletus & ad matutinũ lætitia. Sensus est, quòd pœnitẽtia de peccatis, celerẽ secum adducit veniam. Nam qui vespere sua fleuerit peccata, mane postmodũ summa lætitia exultabit, aduentu nimirũ sancti spiritus cõsolatus est & hæc prophetia de apostolis, quibus post domini sepulturam vespere sabbati flentibus, mane, dominico die mulieres iucundum illud lætitiæ nuncium attulerunt, dominum resurrexisse asseuerantes. Ezechias autem & vniuersus populus, vespere in vnum collecti flebant, cum horrendas Sẽnacherib minas audissent, timẽtes se iamiam in inimicorũ potestatem peruẽturos: & mane summo gaudio affecti sunt, intelligentes, quòd ea nocte tot millia hostiũ fuissent ab angelo domini interẽpta. Demorabitur vero, hoc est, habitabit.

Αἰῶνα *Ego autem dixi in abundantia mea non mouebor in seculũ.* Potest hoc tam Ezechiæ quàm beato Dauid accommodari, qui in tempore secundæ fortunæ arbitrati sunt eam stabilẽ semper futuram, & nunquam aduersam. Per abundantiam enim bonum, ac fœlicem statum intelligit, & per motionẽ, seu fluctuationem, conuersionem à stabilitate.

Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo potentiam, auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Ad eosdem possunt hæc verba pertinere. Illam, inquit, potentiam, quam pulchritudo seu decor meus antea habebat: illam nimirum claritatem atque excellentiam regni, non mea ego virtute, aut meis meritis, sed te sic volente habebam. Auertisti autem protectionem tuam à me, propter existimationem meam, & statim in turbulentiam atque calamitates versus sum.

Ad te dominum clamabo. Cõsecutus à te tempestiuum auxilium, ad te in futurum clamabo. Vtitur autem propheta sæpenumero hoc verbo, quando preces ex intimo emissas corde significat.

Et ad deum meum deprecabor. Eandem repetit sententiam. Vel, quod supra ait, ad te dominum, ad patrem dictum est: & quod nunc ait, ad deum, ad filium pertinet. Illum autẽ diem

prænunciare

prænunciare mihi videtur beatus Dauid, quo Absalon filius eum persecutus est,in qua persecutione deum inuocauit: vel diem illum, quo Ezechias factus est certior per prophetam, quòd sequenti die ei moriendum erat,quo audito statim deo pro vita sua supplicauit, clamabo, inquit, & precabor sic dicens.

Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Per sanguinem, propriam carnem intelligit, quæ sanguine concreta est. Quæ nam,inquit, est vtilitas in carne mea, ita aucta atque ornata, si ad putrefactionem deuenturus sum? satius esset nunquam natum fuisse. Naturam enim humanam vilipendit propheta hoc in loco, quasi mortalem & breui extinguendam: vnde alibi etiam ait, homo vanitati similis factus est.

Nunquid confitebitur tibi puluis,aut annunciabit ueritatem tuam? Verba similia illis sunt: Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum,sed nos qui viuimus benedicemus domino. fidens enim in summa dei patientia ac longanimitate causam suam iustificat dicens:Nunquid puluis ille, in quem ego resoluendus sum, gratias aliquando tibi aget? Nunquid etiam ille, ignorantes docebit, quòd tu vere, ac verax deus es? illud quidem quasi reliqui dei falsi sint, alterum verò vt iussa, ac mandata tua perficiat.Melius est igitur vt adhuc pręsenti vita fruar:si ob nullam priuata mei ipsius ratione,saltem ob illā vel maxime, vt glorificem te,& laudem,atque vt veritatem tuam pręedicem.

Audiuit dominus & misertus est mei. Præuidens propheta affuturum sibi diuinum auxilium, illud narrat vt iam præstitum,audiuit,inquit,clamorem meum: hoc est, admisit orationē meam.nā qui non admittūtur audiri nō possunt.

Dominus factus est adiutor meus. Audiens misertus est, & adiuuit me,eripiens à morte,quæ tunc impendebat.

Conuertisti planctum meum in gaudium mihi. Plangere idem est quod lugere,ac genas pectusq; percutere. verbū enim plā go,vnde plaga,idem significat,quod cædo seu percutio.eandem enim etymologiam seruat Græca dictio. Commutauit itaque luctum ac mœrorem meum in lætitiam. κόπτω κοπετὸς

Conscidisti saccum meū,& præcinxisti me lætitia. Saccus pœnitētię,atq; humilitatis signū erat.sacco enim indui solebāt, περιζώσας

& cinere caput aspergi, si quando in maximam, atque incō-solabilem calamitatem inciderent, & cessante demum calamitate consolati, saccum scindebant, & lætitiæ vestibus induebantur. Cōscidisti itaque saccum, hoc est luctu me exuisti, & præcinxisti me: hoc est, induisti lætitiam.

Vt cantet tibi gloria mea. Vt vita mea gloriā assecuta laudet te: assecuta dico gloriam, ob auxilium à te mihi præstitum. vel aliter: per gloriam, mentem seu intellectum intelligit, quo maxime honoramur, cum ob illum ad imaginem dei facti esse dicamur.

Et non compungar. Pro non compungar Symmachus interpretatus est, & non taceam. ex eo enim quod præcedit, significatum est quod consequitur. compunctionem enim taciturnitas comitatur. vel aliter: non compungar, hoc est, nō amplius peccabo: vt ex consequenti præcedens significetur. nam post peccatum sequitur compunctio.

Domine deus meus in seculum confitebor tibi. Perpetuo, inquit, tibi gratias agam, cum huiusmodi me salute dignum feceris. vel aliter: per totum hoc præsens seculum, gratias semper deo agit beatus Dauid, per ora, ac labia quorūcunque fidelium, qui illius celeberrimos psalmos deo canunt.

ἐκστάσεως

In finem Psalmus ipsi Dauid Extasis.

In finem quidem ideo inscriptū est, quia prophetia hic continetur quæ ad finem tendit. Extasis autem Psalmus ideo dictus est, quia cōmutationem illam commemorat, quam passus est beatus Dauid post adulterium Bersabeæ, & cædem Vriæ. Extasim enim rectitudinis transgressionem interpretantur. Compositus est autem eo tempore, quo Absalon filius eum persequebatur. Possumus etiam nobis præsentis psalmi uerba accommodare, si loco Absalonis & Achitophelis & aliorum inimicorum dæmonem principem, cum illius satellitibus & ministris intelligamus, & alia suo significatu similiter capiamus.

PSALMVS. XXX.

IN *te domine speraui, non confundar in seculū.* Eundem habēt sensum hęc verba, quèm & illa: deus meus in te speraui, nō confundar in seculū: quæ exposuimus in secūdo versiculo psal. XXIIII.

In iustitia tua libera me, & erue me. Indignus equidem

equidem sum tuo auxilio: Ob tuam tamen iustitiam,qua ini cuos omnes ac parricidas condemnas, libera me. Idem autem est hoc in loco liberare,quod eruere,ab inimicorum nimirum insidiis,aut ab ipsa morte.

Inclina ad me aurem tuã. De inclinatione auris diximus in psal. XVI. Ibi inclina aurẽ tuã mihi,& exaudi verba mea.

Accelera ut eruas me. Non tantum,inquit, libera me, sed accelera vt id facias.

Esto mihi in deum protectorem. Pro esto mihi deus protector. Idioma est,& hoc Hebraicæ linguæ. vel ideo deũ protectorem dicit,quia antea quidẽ deus illi erat,at nunc in aduersitatum tempore non simpliciter vt deum illum sibi ad esse postulat,sed etiam vt protectorem.

Et in domum refugii,ut saluum me facias. Vt salues me in tẽpore fugæ confugientem ad te, tanquam ad præsidium aliquod,& ad locum munitum,atque inexpugnabilem.

Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu. Quia vtraq; hæc quæ postulo,tu olim mihi præstitisti.nã & alias auxiliũ mihi tuum præsto affuisse,expertus sum.

Et propter nomen tuum deduces me,& enutries me. Et confido,inquit,non ob meam virtutem, sed propter nomen tuũ, quia nimirũ vocaris misericors. deduces autem me ad locũ vitæ,abducens à periculis.& enutries me, in angustia necessariarum rerum constitutum. vel propter nomen tuum, circunloquẽdo dixit,hoc est propter te.

Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi. Per laqueum nunc consilium intellige ab Achitophel, Absaloni datũ vt studeret quanto citius alicubi locorum concludere beatũ Dauid vnde euadere non posset. Absconderunt autem eum: hoc est,secreto disposuerunt,vt nimirum lateret. solent autẽ laquei clam disponi. vel aliter: per laqueum, insidias intellige,nuper à dæmone dispositas.

Quoniam tu es protector meus domine. Rursus soli deo auxilium sibi pręstitum adscribit, atq; hoc partim, vt acceptorum beneficiorum gratus existat,partim vt perpetuitate sermonis deum magis ad misericordiam aduocet, dum nullum se alium in tantis periculis condignum habere adiutorem ostendit. κύριε

In manus tuas domine commẽdo spiritum meum. Potẽtiæ tuę, inquit,

inquit, animã meam, hoc eſt me ipſum, ſeruandũ tradam, cũ in nullo alio confidam. per manus autẽ dei, fortitudinẽ illius intelligit. in manibus enim potentiã habemus & vires.

Redemiſti me domine deus ueritatis. Sæpenumero enim me ſaluaſti, à Goliath nimirum, à Saul, atque à multis aliis periculis. vel aliter: prædicit quòd ſaluandus eſſet. &, quòd ait: deus veritatis, expone, hoc eſt, deus verus: vt tradidimus in quarto verſiculo pſalmi. XVIII.

Odiſti omnes obſeruantes uanitates ſuperuacue. Auertiſti, inquit, eos omnes qui inania obſeruant conſilia, & quos cõmiſſorum ſcelerum non modo non pœnitet, ſed in eis etiam confidunt, quales erant Abſalon, & eius complices. Quod vero ait: ſuperuacue, intellige, pro inutiliter ac ſuperflue: eo ꝙ inaniter ac procul à ſigno ſuo ictu feriant.

Ego autem in domino ſperaui. Non in aſtutiis vt illi ſperãt.

Exultabo & lætabor in miſericordia tua. Hac repetitione ſententiæ, ſummam delectationem ac lætitiam demonſtrare voluit, quæ futura erat. vel illa poteſt differentiæ ratio aſſignari, quam tradidimus, in tertio. Pſalmi. IX. verſiculo. In miſericordia autem tua: quam nimirum facies erga me. nam ob ea quæ paſſus ſum, miſericordia tua me dignum puto.

Quoniam reſpexiſti humilitatem meam. Humilitas aliquando pro ea virtute accipitur quæ directe opponitur ſuperbiæ, aliquando autem, pro depreſſione, atque afflictione, vt hic. Confido enim, inquit, quòd ad contritionem atque ad miſeriam meam reſpexiſti, quam ab iis ſuſtineo qui me perſequuntur. oculi enim domini ſuper iuſtos.

Saluaſti de neceſſitatibus animam meam. Ecce quòd ſalutem ſuam iam prædicit, eam narrans quaſi iam præſtitam, atque hoc lege prophetiæ. vel aliter: antiqua commemorat beneficia: & per neceſſitates, infortunia ac pericula, & per animam ſuam, ſemetipſum intelligit. Accipitur enim ſæpenumero anima pro ipſo homine, iuxta quod legimus in Leuitico: omnis anima quæ comederit morticinum aut captum à fera, & ea quæ ſequuntur. ſicuti etiam aliquando caro pro homine accipitur: iuxta illud, ad te omnis caro veniet.

Nec concluſiſti me in manibus inimicorum. Hoc per ſe clarum eſt.

Statuiſti

Statuisti in loco spatioso pedes meos. Hoc est in ampla libe rtate, ab angustia nimirũ circundantium me inimicorum.

Miserere mei domine quoniam tribulor. Rursum ad propositum refugit solamen salutem suam accelerans, ob intensam diuinæ misericordiæ commemorationem.

Turbatus est in ira oculus meus. In ira tua nimirum. nam si ob commissa atque errata mea iratus mihi non fuisses, in tantam sanè nunquam concidissem miseriam. Quapropter turbatus est oculus meus, ob assiduas lachrymas. Nam quod LXX. dixerunt: turbatus est, Symmachus reddidit caligauit.

Anima mea & uenter meus. Anima quidem ob summam mœstitiam & tædium, venter verò quòd cibum non reciperet. Possunt hæc etiam iuxta Anagogicum sensum intelligi: & oculus quidem sumi pro intellectu, vt diximus in psalmo VI. Et anima pro spe, quæ pusillanimes refrigerat, & venter pro memoratiua, vt ita dicam, illa animæ parte, in qua rationalis cibus reconditur.

Quia defecit in dolore uita mea, & anni mei in gemitibus. A communi sensu sumenda sunt verba illa: Miserere mei domine. quia præ nimio dolore defecit vita mea, & præ acerbis gemitibus, anni mei: hoc est, dies vitæ meæ defecerũt. Idem enim significat vita mea, quod, anni mei. Idioma est etiam peculiare apud sacram scripturam: quo, quis in summo dolore constitutus appellare se mortuum soleat: propter imbecillitatem videlicet virium corporis.

Infirmata est in paupertate fortitudo mea. Propter paupertatem hic, inediam & ieiuniũ intelligit: quod ex ipsa etiam historia conspici potest.

Et ossa mea conturbata sunt. Mota sunt à fortitudine, & soliditate illa, quam habebam, non valentia amplius, vt antea, me sustinere. fortitudo etiam pro virilitate animæ accipitur: iuxta quod per paupertatem, hic eam intelliges, quam quis patitur cum derelinquitur à deo, & per ossa, solidas atque constantes cogitationes.

Supra omnes inimicos meos factus sum opprobrium. Exprobrant enim mihi omnes, atque obiiciũt ignauiam, veluti qui ob propria peccata aufugerim ac victus sim. παρὰ πάντας

Et uicinis meis ualde. Ipsis etiam gentibus, regni mei finitimis,

timis,in summo opprobrio habitus sum, quæ cum antea felicitatibus meis inuiderent,modo infortunium, ac calamitatem meam vehementer mihi exprobrant.

Et timor, notis meis. Verentur enim ne ob familiaritatem, atque amicitiam qua mecum coniuncti sunt, periculum aliquod sustineant.

Qui uidebant me, foras fugerunt à me. Conuersi sunt à me, inquit,ne suspitionem aliquam iniicerent se mihi adhærere. Illinc quippe imminere eis periculum poterat.

Obliuioni datus sum, tanquam mortuus, à corde. A corde, inquit, amicorum meorum obliuioni datus sum, hoc est mei obliti sunt, veluti hominis iam mortui. Ob ineuitabilem enim interitum ꝓ mortuo existimatus sum,vel eo pacto, quo mortuus quis in obliuionem proiicitur, & ego obliuioni datus sum, verentibus nimirum amicis meis, ne in aduersariorum meorum suspitionem venirent.

Factus sum quasi uas perditum. Quemadmodum vtile esse videtur omne vas,seu instrumentum, donec integrum ac saluum est,& contra,inutile efficitur,atque è memoria hominũ labitur,si disperditum sit,ita etiam de me dici potest.

Quoniam audiui uituperationem multorum habitantium in circuitu. Hoc in loco etiam à communi sensu sumendum est,verbum,miserere. Quia propriis auribus,inquit,vituperari me à multis audiui,atque inter cæteros à Semei,qui fugientem me Absalonis insidias conuitiis,& calumniis insecutus est.

Dum conuenirent simul aduersum me,accipere animã meam consiliati sunt. Inimici mei in vnum aduersum me congregati consilium inierunt, vt animam meam auferrent à corpore. Nam quod ait in me, intelligendum est, in corpus meum. Hoc autem dicit de consilio suggesto ab Achitophel. Rescie bat enim omnia beatus Dauid à Sadoch, atque ab Abiathar sacerdotibus,vt legimus in libris Regum.

Ego autem in te domine speraui. Illi quidem,inquit,hoc pacto se habent,ego vero in te vno confido.

Dixi tu es deus meus. Qui mihi scilicet, robur ac potentiam præstas.ita enim sibi vult hoc in loco dictio illa, Deus: verum tu,vt lubet,inquit,omnia quæ ad me pertinent dispensato.

In manibus tuis sortes meæ. Sortes meæ,mortis nimirum & vitæ

vitæ meæ: vel sortes, secundæ atque aduersæ fortunæ. Hæc enim omnia, in potestate tua sunt. Per manus etiam potestatem intelligere debemus. Dominus enim mortificat & viuificat, humiliat & exaltat. Quamobrem te volente aut victor viuam, aut victus moriar.

Libera me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me. Noui quòd tu non vis mortem meam, & ꝙ à tanto facinore abhorres vt occidar à filio. Filius enim meus est qui mortem mihi inferre conatur. Sæuitiam prǽterea inimicorum suorum in hoc vel maxime ostendit, dum satis non fuisse eis significat, ꝙ ipsum regno expulissent, sed addit: quòd fugientem etiam persequebantur.

Ostende faciem tuam super seruum tuum. Ostende, hoc est conuerte. Auertere quippe eam videris, quotiens ob peccata mea cessas mihi opem ferre. Per faciem autem dei, illius visitationem atque custodiam, seu etiam beneuolentiam intelligit. ἐπίφανον

Saluum me fac in misericordia tua. Si non propter me, saltem ob misericordiam tuam. De te enim dixisti in libro Leuitici: Ego misericors sum.

Dòmine non confundar, quoniam inuocaui te. Simile est quod legimus psalmo vigesimoquarto. Non confundar, quoniam speraui in te.

Confundantur impii & descendant in infernum. Achitophelem impium appellat, veluti qui legem de parricidio non est veritus, dum filium irritauit aduersus patrem, atque insurgere in eum fecit. Aliqui autem dicunt, verba hæc formam quidem imprecationis habere, sed vim tenere prophetiæ, atque prædici ea quæ passurus erat Achitophel, qui summa refertus confusione, quòd consilium Chusi suo præpositum fuisset, laqueo suspẽsus seipsum interemit. Multiplicib⁹ vero verbis beatus Dauid, aduersus inimicos se impugnantes diuinam aduocat indignationem, primum ea ratione, vt castigati meliores redderentur. Percute enim, inquit, argentum reprobum, & purgabitur. Secundo, vt in hac vita tormentis affecti, in futura ab æternis pœnis liberentur. Tertio, vt posteri hoc pacto moderatiores fierent. Scelestus enim videns sibi similem cædi, eruditur. Quarto vt præsens vita ab huiusmodi pestilenti vitio liberetur. Quinto ne alij addantur: cernentes

tes nimirum ac veluti plagas illis illatas. Sexto ne quis illud dicere possit: non est salus illi in deo eius.

ἐξουδενώσει *Muta fiant labia dolosa quæ loquuntur contra iustum iniquitates in superbia & despectione.* Per labia dolosa Achitophelis labia intelligit, veluti quæ antiquum dolum eousque occultauerant, & quæ muta facta sunt, quia paulopost enectus est. Iustum autem seipsum appellat, eo quòd nec Absalonem iniuria vnquam affecerat, nec Achitophelem, aut alium ex eorum sociis. Per iniquitatem vero, eorum consilium intelligit, quo filium aduersus patrem iritabant. In superbia etiam addit, quia iactabat Achitophel nocte illa sese impetũ facturos atque interempturos Dauid, vt habetur in libris Regum. In despectione similiter, quia opprobrio ac contumelia eum affecerat.

χρηστότητος *Quàm magna multitudo bonitatis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te.* Quàm magna pro valde magna. Philosophatur autem Propheta, modo longanimitatem Dei, modo vindictam admirans, atque ait: Quòd valde ampla est diuina benignitas, quam tamen ad tempus abscondit seruis suis, vt illorum patientiam exerceat, dum diutius differt illis præsto esse.

Perfecisti iis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. Implesti ac manifestam fecisti bonitatem tuam, iis qui in te sperant: quandoquidem notum eis facere voluisti, ꝙ tibi gratos viros non deseris. Et quod ait: Filiorum hominum, intellige, vt declarauimus in tertio versiculo quarti psalmi.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ. Varia auxiliorum dei genera commemorat, & quomodo, timentes eum, à quocunq; liberat periculo. Nam si ab inimicis, inquit, exquirantur, tu abscondes eos in abscondito faciei tuæ, hoc est in abscondito loco tuo. Est enim quædam circunlocutio.

A perturbatione hominum proteges eos in tabernaculo. In perturbationis seu contentionis tempore, tu proteges eos, inquit, in tabernaculo protectionis tuæ. Vel tu tabernaculi instar eos proteges.

A contradictione linguarum. A communi sensu sumendum est verbum proteges. A contradictione autem linguarũ, hoc est à contradictione populi. Per linguam enim ipsos loquentes, & per contradictioné, subditorum inobedientiã intelligit.

Benedictus

Benedictus dominus quoniam mirificauit misericordiam suam in ciuitate munitionis. Per munitionẽ, seu (vt magis sonat Græca dictio περιοχῆ) per ambitum mœnia ciuitatis intelligit: vnde ciuitatem munitionis seu ambitus, ciuitatem appellat, mœnibus circundatam. Laudandus, inquit, maxime deus est, qui misericordiam suam in me notam omnibus, atque admirabilem fecit, ita vt ciuitas bene munita appellari possim: eò quòd propter summam in me dei custodiam, inexpugnabilis sum, instar ciuitatis bene munitæ. περιοχῆς

Ego autem dixi in ecstasi mea, proiectus sum à facie oculorum tuorum. Per ecstasim, vt superius diximus, transgressionem atque auersionem intelligit, à recta via mandatorum dei. Eo, inquit, tempore, quo deliqui, adulterium illud, & cædem cõmittens, ac deinde ad pœnitentiam conuersus sum, dixi me deinceps proiectum esse à præsentia, & conspectu protectionis tuæ.

Propterea exaudisti uocem deprecationis meæ dum clamarem ad te. Ob pœnitentiam, & contritionem meam exaudisti me clamantem ad te. Confidebam enim, quòd auxilium mihi esses præstaturus.

Diligite dominum omnes sancti eius. Diuinum Propheta sentiens auxilium, sanctos alios, & virtute præditos exhortatur, vt diligant dominum: neq; hoc simpliciter, sed ex toto corde. Quod ex sequentibus significauit, dicens.

Quoniam ueritates exquirit dominus. Veras scilicet dilectiones atque ex corde. ἀληθείας

Et retribuit iis, qui abundanter faciunt superbiam. Hoc vt prędiximus propter Achitophelem dictum est. Cum iis igitur, qui simpliciter superbi sunt, Dominus longanimis est: cum iis vero qui nimij sunt in eo vitio, condigna (nec sero) delictis retribuit supplicia.

Viriliter agite, & fortificetur cor uestrum, omnes qui speratis in domino. Adiuuabit proculdubio dominus vos, & non despiciet. Nam qui in illum confidunt, non confunduntur. Consona autem hæc sunt iis, quæ habentur in fine psalmi vicesimisexti.

Psalmus ipsi Dauid intelligentiæ. Συνέσεως

Intelligentiæ

Intelligentiæ inſcribitur, uel, quia multa erat Propheta plenus intelligentia, quando hunc pſalmum compoſuit, uel, quia ob profundiſſimos pſalmi ſenſus, lectori multa opus eſt intelligentia, uel, quia lectorem erudit atque intelligentem reddit. Admonet quippe eum dicens: Nolite fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus. Conſcripſit etiam beatus Dauid hunc pſalmum poſt commiſſum adulterium, & cædem: ob quæ cum in uarias incidiſſet calamitates, uarios etiam pſalmos conſcripſit, illa deplorans peccata. Vtilis etiam erit hic pſalmus, ſi iuxta Anagogicum ſenſum intelligatur.

PSALMVS XXXI.

Eati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Cum poſt commiſſa à ſe delicta, multos pertulerit labores, beatos nunc illos fore dicit, quibus abſque vllo labore contigerit, propria abluere peccata: illos nimirum ſignificans, qui lauacro baptiſmatis hoc fuerint remiſſionis donum conſecuti. Et quia ex iis, alij ex Gentibus futuri erant, alij ex circuncifione, iniquitates quidem quæ Græca dictione ἀνομίαι dicuntur, ad gentes referendæ ſunt, velnti quæ ἄνομοι hoc eſt exleges erant, & omni prorſus carebant lege: peccata vero ad Iudæos, qui ſub lege erant. Peccatum enim neglectus eſt, aut contemptus legis.

Beatus uir cui non imputauerit dominus peccatum. Cui ea ratione peccatum non adſcripſerit, quòd per regenerationis lauacrum ablutum iam, ac penitus deletum ſit. Peccatum autē indifferenter poſuit pro culpa.

Nec eſt in ore eius dolus. Nec poſt baptiſma mentitus eſt, aut violauit pacta, quæ cum deo habet. Dolum enim hic pro mendacio intelligere debemus. Profitetur enim is, qui baptizatur, operibus dæmonum renunciare, & Chriſti mandatis ſe adiungere.

Quoniam tacui. Beati iſti ſunt, ego vero plangendo fatigatus ſilui.

Inueterata ſunt oſſa mea, dum clamarem tota die. Hæc fuit ſilentij cauſa. Per oſſa autem vires ſuas intelligit. Oſſa enim corpus ſuſtinent, ac ſtabilem reddunt. Inueterata autem ſunt, hoc eſt infirmata, ac debilitata. Nam quod antiquum eſt, debilius fit. Infirmatæ, inquit, ſunt vires meæ. Tota vero die, dicit pro ſemper, atque aſſidue. Quotiens enim in tentationes

incidebat,totiens suum lugebat peccatum, quasi omnis illinc vitæ suæ inæqualitas defluxisset, & quia pro delicto cædis, & adulterij,mors illum in pœnam manebat,mortem quidem propheta Nathan ei remisit, quando proprium peccatum suum ingenue confessus est. Dixisse enim illum ei legimus, non morieris, domesticas tamen calamitates ei comminatus est,in quas modo,cum se cerneret incidisse,flebat,ac lamentabatur.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua. Hæc est rursum clamoris causa. Manum autem hic ponit pro puniendi potentia. Manu enim castigare solemus, quæ grauata est, hoc est grauiter delata. die vero ac nocte, dixit, pro perpetuo.

Conuersus sum in miseriam dum configitur mihi spina. Peccatum spinam appellat, veluti non interius sed exterius penetrando adnatum,& veluti pungens ac dolorem inferens. Infixa mihi igitur hac spina peccati omnia quæ secunda mihi olim erant,ac prospera,conuersa sunt in miseriam. εἰς ταλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι

Iniquitatem meam cognitam tibi feci, & peccatum meum non abscondi. Ne obmurmurare Propheta aduersus deum videatur,sermonem mutat, & exponit quomodo misericordiam à deo consecutus sit. Cum Nathan,inquit,sub alia persona delictum meum mihi narrans confinxisset, ac deinceps addidisset:tu es de quo hæc dicuntur, indicaui statim ego delictum meum,nec negaui. Iniquitatem autem eam intelliges,quam & peccatum appellauit. ἀνομίαν, ἁμαρτίαν

Dixi annunciabo aduersum me iniustitiam meam domino. Cognoscens me condemnationem euitare non posse, dixi intra me ipsum id quod eram facturus,& statim confessus sum dicens,peccaui domino. ἐξαγορεύσω

Et tu remisisti impietatem cordis mei. Per Nathan scilicet propheram dicentem, & dominus abstulit peccatum tuum. Cordis autem impietatem ideò peccatum appellat, quia in corde suo nullas veritus fuerat leges, à deo latas de homicidio,aut de adulterio. Remisisti autem, hoc est,pepercisti. Aliqui dubitant,quomodo si remissum ei fuerat peccatum,grauatam postmodum esse dicat super se manum dei,& dicimus quòd postquam beatus Dauid causam illam à propheta Nathan confictam recte intellexisset & seipsum,quòd deliquisset, τῆς καρδίας

m set,

ſet non mortis tantum, ſed noxæ etiam reum eſſe iudicaſſet: mors quidem ei ſtatim remiſſa eſt, ob promptam atq; humilem cordis confeſſionem, damnũ vero ab eo exactum eſt, per ſubſecutas calamitates, iuxta propriã ſentẽtiã, ne tam celeriter, atq; in totũ liberatus, tantum facinus, ac tantũ beneficiũ obliuioni facili⁹ mãdaret, & rurſus in eadẽ incideret delicta.

Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Pro hac, hoc eſt ab hac iniquitate mihi remiſſa, pius, ac religioſus vir quilibet inſtinctus rogabit te. Vbi enim innotuerit, remiſſum mihi fuiſſe peccatum, ſtatim, vt confeſſus ſum, imitabuntur me deinceps pij omnes in tempore pœnitentiæ. Hoc enim pœnitentiæ tempus, quaſi idoneum, ac commodum, opportunum tempus appellauit. Eritque hæc remiſſio exemplum omnibus pœnitentibus: quos ideo vocauit ſanctos, quia impij atq; omnino perditi ij ſunt, quos nulla duci contingit pœnitentia. Poſſumus & aliter dicere: quòd tradatur prophetia de fidelibus, qui tempore opportuno, hoc eſt poſt prædicationem Euangelij, dum eos beati Dauid pſalmos canunt, qui illius peccata commemorant, pro eorum remiſſione ad deum quodammodo orare videntur.

Verumtamen in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt. Dictio verumtamen hoc in loco pro copulatiua coniunctione ſumenda eſt, vt ſit ſenſus: ꝙ & in inundatione tentationum, (per aquas enim hoc in loco tentationes, ac calamitates intelligendæ ſunt, quemadmodum & alibi, libera me de aquis multis) quòd in huiuſmodi inquam inundatione nullæ aquæ ad eum approximabunt, qui ſic confeſſus fuerit, & cui hac ratione remiſſa fuerint peccata. Approximare autem ſeu appropinquare hoc in loco, idem eſt quod attingere & lædere. Vel per diluuium, baptiſma intellige, quod in aquis fit, & peccata abluit. Aquas vero baptiſmatis multas appellat, conſiderata potius qualitate, ac potentia ſpiritus, quàm vndarum quantitate: quo pacto dicere ſolemus: ventum multum, hoc eſt validum. Orabit igitur, inquit, ad te, verum in baptiſmo ad eum non approximabunt peccata: illic nimirum demerſa, ac deleta.

Tu es refugium meum à tribulatione quæ circundedit me. Ab hac etenim, ad te confugio tanquam ad gaudium, & lætitiam.

Exultatio mea erue me à circundantibus me. Opportuna est hæc inuocatio, tu, ô deus, inquit, qui es gaudium meum, eripe me à tentationibus, quibus quodammodo circundatus detineor, seu visibiles seu etiam inuisibiles inimicos intelligas.

DIAPSALMA.

Intellectum tibi dabo, & simul accedam in uia hac qua gradieris. Diapsalma hoc in loco mutationem indicat consequentiæ sermonis. Verba enim quæ sequuntur ex persona dei proferenda sunt, respondentis ad prophetam, cui soli auditus est: ego te prudentem faciam, ad hoc, vt inimicorum superior euadas, & simul tecum veniam in hoc itinere, quo ad bellum accingeris. Καὶ συμβιβῶσε

Firmabo super te oculos meos. Non simpliciter, inquit, ego te aspiciam, sed constanter atq; indesinenter te obseruabo, eorum instar qui in bello alicuius curam suscipiunt, & oculos in eum firmant, vt periclitanti subueniant, ac præsto adsint. Alibi sæpe diximus, quòd scriptura ab humanis affectibus: aut moribus sæpenumero diuinas actiones describit, auditorum imbecillitati condescendens.

Nolite fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus. Admonet nos beatus Dauid ex iis, quæ ipse passus est: nolite, inquit, amore mulierum furere, veluti infrenes equi, nec ad virtutem infructuosi fieri, vt muli. Illi, quid bonum, aut quid malum, quid honestum, aut quid turpe sit, ignorant: quia ratione, vt vos donati non sunt. Equi præterea hinniunt ad voluptates, & muli semina virtutis nulla concipiunt, nec fructum aliquem producunt: & hoc partim quidem malitiæ causa qua imbuti sunt, partim vero inertia, quam ad exercendas virtutes præ se ferunt.

In camo, & freno maxillas eorum constringas, qui non approximant ad te. Cum equi ac muli meminerit, non temere perstans in translatione, frenum addit. & contra eos imprecatur, qui irrationabiliũ huiusmodi animalium instar procul absunt à deo. Angas, inquit, domesq;, ac premas eorum hominum maxillas, qui per virtutum semitam ad te propius non accedunt. Camus, & frenum, idem sunt, & iuxta Græcarum dictionum etymologiam, alterum sic dicitur, quod ceruicem deflectat, alterũ vero, quod in os mittatur. Per frenũ etiã illa potest ἄγξαις Κημὸς ὡς κάμπτων αὐχένα χαλινὸς ὡς χαλῶμενος ἐς τὸ στόμα

disciplina intelligi, quam tentationes docent. A maxillis autem totum hominem significat, veluti à parte totum. Contra huiuscemodi igitur homines ideo Propheta imprecatur, quia post sui exemplum inexcusabiles esse eos censet. Alij etiam dicunt verbum, angas, optatiui quidem modi esse, sed in hoc loco accipi debere pro futuro.

Multa flagella peccatoris. Hoc, inquit, dico: cognoscens, meo exemplo, quod multæ castigationes peccatorem manent.

Sperantem autem in domino misericordia circundabit. Quod si quis post flagella cor suum, ac spem suam, vere ad deũ conuertat, is omnino etiam misericordiam consequetur.

Lætamini in dominũ & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Cum in superioribus infirmos omnes admonuerit, nunc fortiores etiam exhortatur: quos ideo iustos vocat, quod iuste viuant, & rectos ob vitæ rectitudinem. Lætamini, inquit, exultate & gloriamini, non de vestris virtutibus. Infirmæ enim sunt, nisi conseruentur à deo: sed in ipso solo domino, qui adiuuat, ac protegit vos. Nam & ego olim in virtute confidens, lapsus sum. Differentiam autem lætitiæ & exultationis prædiximus circa finem expositionis psalmi tertiidecimi. Tametsi sæpenumero idem æque significant. Et quod ait in dominum, indifferens est constructio pro in domino.

Psalmus ipsi Dauid sine inscriptione apud Hebræos.

Apud Hebræos hic psalmus caret inscriptione, & uidetur mihi continere pertinentia ad tempora regis Ezechiæ, atque exhortari sanctos, ac probos uiros, ut deum laudent, quòd Assyrios inuisibiliter destruxerint, tametsi possit etiam nobis omnibus accommodari.

PSALMVS XXXII.

Xultate iusti in domino.* Quid sit exultatio iam prædiximus. Per iustos autem hic, virtute præditos viros intelligit, quos nulla alia in re exultare iubet, quàm in domino, qui solus & vere adiuuat & victoriam præstat. Neque enim aut fortitudo, aut exercitus, aut diuitiæ, aut mœnia aliquid tunc illis profuerunt.

Rectos decet laudatio. Per exultationem enim laudationẽ significauit. Nam qui aliqua in re exultat, omnino eam laudat: &

dat: & quia solis viris virtute præditis exultationem huiusmo di, ac laudationem apposuit, causam statim addidit dicens: quod eos præcipue decet, vt deum laudent, qui recte, ac duce ipsa viuunt virtute. Neq; enim, vt alibi dicitur, formosa est laus in ore peccatoris, nec pes obtortus recto congruit calciamento: rectus autem est dominus deus noster, & rectitudines vidit vultus eius. Contra vero diabolus obliquus ac tortuosus est, vt serpens: atq; ideo sui similibus delectatur.

Confitemini domino in Cithara, in Psalterio decem chordarum psallite ei. Antiquis lex erat vt deum laudarent in Cithara & in Psalterio atque in aliis musicis instrumentis, quemadmodum in procemio operis tradidimus, docentes quam nam differentiam habeat Psalterium ad alia musica instrumenta. Iuxta Anagogem per Citharam, quæ inferne pulsatur, ipsum possumus corpus intelligere. Qua (vt inquit Magnus Basilius) in Cithara, atq; in Lyra æs inferius resonat ad plectrum. Confitemini igitur domino, hoc est gratias ei agite, vos nimirum, quicunque ab intellectualis Assyrij obsidione admirandè liberati estis: & primum quidem ipso corpore, ieiunando, flendo, humi cubando, psallendo etiam, hoc est, canendo: si qua præterea alia sunt dona: quæ ad moralem pertinent virtutem, & quibus agi possunt gratiæ deo, hæc omnia deo offerte. Per psalterium autem intellectus significatur, quia quêadmodum in Psalterio decem chordæ intenduntur, quæ soni, seu vocum causas superne habent, vt alibi diximus, ita intellectui nostro decem adiacent legalia præcepta, superne nobis à deo (vt ita dicam) insonata, quæ qui obseruauerit, per illorum symphonias, atque concentus spiritualem, atque intellectualem cantum deo canet. A cithara igitur accedite ad Psalterium, & per contemplandi virtutem, psallite cum intelligentia quæcunq; canitis.

Cantate domino canticum nouum. Iuxta historiæ sensum, nouum canticum dicit, veluti de recenti, ac nuper compositum, ob admirandum nimirum dei opus quo à tam grandi fuerant Assyriorum obsidione liberati: iuxta Anagogem vero, Christianorum cantus intelligit, quoscunque scilicet fideles composuerunt: qui noui sunt comparatione antiquorum mandatorum.

Bene psallite ei in uociferatione. Vociferatio est ingeminata militum ἐν ἀλαλαγμῷ

ta militum vox, quæ aduersus hostes audaciam præstat. Per huiusmodi vero vociferationem confidere nos admonet, dicens psallite iubilanti voce, ac fiduciam præstante, postquam hostes omnes territi, atque in fugam conuersi sunt. Quod vero ait, bene psallite, idem est quod sublimiter, seu egregie, atque ex tota anima.

Quia rectum est uerbũ domini, & omnia opera eius in fide. Rectus est, inquit, sermo domini, quẽ per Esaiam prophetam de dissoluenda obsidione significauit. Ecce enim ꝙ opa quæ dominus cõtra Assyrios fecit, fidẽ præstant & confirmant illius sermonẽ. Vel aliter: Omnia in vniuersum opera domini, in fide esse dicuntur: quia quoscunq; ea cernẽtes mouent ad fidẽ, vt credant in opificẽ ac creatorem deũ. Nam (vt alia omnia omittam) nonne vel vnicus apis aculeus, qui fistulæ in morem factus est, ita vt per eũ (tametsi alioquin tenuissimus est) Apis venenũ effundat, abunde docere nos potest, ꝙ nõ fortuito aut ex sese, sed quod diuina vi tãta tenuitas fuerit cõcauata? Et aliter: Rectum est noui testamenti, ac saluatoris nostri verbũ, nihil obliquũ, nihil dissolutũ habens, vt vetus lex. Preterea & quæcunq; opera olim fecit dominus, dum cõuersaretur in carne, fidelẽ reddunt eius sermonẽ, dum sibi consona sunt & aliis credẽda: vt pote vera & quibus cõtradici nõ possit. Vel aliter: Per verbũ, ipse filius intelligẽdus est, qui rectus est, & via non errans, ac veritas. Ego enim sum, inquit, via & veritas. Omnia etiã signa quæcunq; fecit, ob videntiũ, & auditorum fidem, facta sunt, vt scilicet crederent in ipsum.

Diligit misericordiam & iudicium dominus. Vide quomodo misericordiam præponat iudicio, vtque eam deus magis diligat. Hac etenim ratione in peccatoribus deus, primum expectare ab eis solet, an pœnitentiam agant: quia nimirum misericors est. Deinde, si immedicabiles permanserint, eos castigat, quod pertinet ad iudiciũ. Vel, quia cuicunq; iudicio suo deus misericordiã commiscet, iuxta illud: Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? vel misericordiã quidem diligit deus in iis, quos castigando erudit ac dirigit, iudicium vero: in iis, qui peruersi atque incorrigibiles perseuerant. Vel misericordiam diligit, in præsenti seculo. Non veni enim, inquit, vt iudicem mundũ, iudicium aũt in futuro. Simile est etiã quod alibi legimus: misericordiã, & iudicium

cantabo tibi domine: hoc eſt, miſericordiã, & iudiciũ, in cãticum tibi, ac laudẽ cõponam: narrans, nimirũ quomodo miſericorditer iudicas, vt prædiximus. Cõmiſcetur enim miſericordia iudicio, & iudiciũ miſericordiæ, ne miſericordia laxitatem, ac molliciẽ, néve iudiciũ deſperationẽ generet. Quòd ſi pſalmũ referas ad tempora Ezechię, dic ꝙ dominus miſerat* eſt obſeſſam Hieruſalem, & quòd iudicio ſuo Aſſyrios iniuſte obſidentes condemnauit.

Miſericordia domini plena eſt terra. Omnium enim miſeretur deus, impiorum etiam, ac ſe deum abnegantium. Nam alioqui, ſi miſericordia non vteretur, quomodo ſineret eos viuere? credentium tamen ſemper magis miſeretur, & impiorum minus. Vel per miſericordiam domini, euãgelij prędicationem intellige, quod miſericordia plenum eſt, atque ex miſericordia creatoris noſtri dei nobis datum, & quo iam plena eſt tota terra ob diſſeminatam vndique apoſtolorum doctrinam. Sermonem autem ſuum deinceps mutat in laudem, narrans mirabilia dei, & dicens.

Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis potentia eorum. Videntur quidem hæc verba, idem æque ſignificare. Dixit enim deus de vno quoq;, fiat, & factum eſt. Verbum præterea, oris ſpiritus eſt aerem verberans: & qualis eſt oris ſpiritus, qui aerẽ verberat, tale eſt & ipſum verbũ. Similiter firmamentum, ac potentia, pro eodem ſumuntur. Cœli enim difficile corrumpuntur, firmique, ac ſtabiles ſunt. Sed iuxta altiorem ſenſum, (quo dicere poſſumus, beatum Dauid hoc in loco de ſancta Trinitate philoſophari,) per dominũ, patrem intellige: & filium, per verbum: & per ſpiritum oris eius, ſpiritum ſanctum: quem ideo ſpiritum oris eius appellauit, vt eiuſdem eum oſtenderet eſſe ſubſtantiæ cum illo à quo emittitur: & quòd non creatus eſſet aliunde. Per cœlorum verò potentiam, cœleſtes angelorum potentias intellige. Illud tamen aduerte, quòd non ſeparatim filius homines creauit, & ſpiritus angelos: Sed filius quidem omnia in eſſe produxit. Omnia enim, inquit, per ipſum facta ſunt. Sanctus verò ſpiritus angelos ſanctificauit, poſtquã creati ſunt: quàm ob cauſam, non de facili mouentur ad malum. In bono confirmati angeli nullo modo mouẽtur ad malum, cum ab initio ſtatim, ipſo ſancto ſpiritu, veluti tinctura quadam con- Δυὼαμις

ſolidati ac corroborati ſint.

κατὰ ἀσκὸν *Congregans quaſi utrem aquas maris.* Subintelligenda eſt præpoſitio in, vt ſit ordo: quòd cõgregat quaſi in vtrem. Congregat, inquit, aquas maris in terrę cõcauitates, quaſi in vtrẽ. Vel aliter: congregat aquas maris, quaſi vtrem: hoc eſt, inſtar vtris, tumentes nimirum non ſecus atque vter, ventorum vi, & pari modo remiſſas, ceſſantib⁹ ventis. Vel per vtrem, humorem intelligit, qui in vtre continetur, à continente, contentum ipſum ſignificans: vt ſit ſenſus: cõgregans aquas maris, eo modo quo humor aliquis in vtre continetur. Continentur etenim in ſeipſis aquæ maris, mandato dei, nec diſperguntur in terram, non ſecus atque humor ille, qui quaſi vinculis quibuſdam in vtre continetur. Quidam etiam dicunt, prophetam hic de iis loqui vaporibus, qui generantur è mari, & paulatim circunlati, in aëre conſiſtunt, & vtris inſtar condenſantur & fiunt in nubem.

Ponens in theſauris abyſſos. Abyſſus dicitur aquarum profundum. Eſt autem græca dictio, abyſſus, & iuxta nominis etymologiam ſic dicta quaſi impoſſibile ſit, vt in illud profundum quis deſcendat. Abyſſorum autem theſauri ſunt ſinus terræ, è quibus fontes proueniunt, & flumina. Vel per theſauros, locum intellige ſupra firmamentum, vbi deus à principio aquarum dimidium poſuit: theſauros autem eum locum appellauit, vel propter loci amplitudinem, vel quia latet, & occultus eſt, tametſi opportuno tempore aperiatur etiã à deo, & claudatur. Huiuſmodi enim ſunt theſauri proprietates. Ego vero hunc verſiculum puto apoſtolis congruere, qui theſauri fuerunt: cuſtodes nimirum & conſeruatores abyſſorum: hoc eſt profundiſſimorũ myſteriorũ fidei.

Timete dominum omnis terra. Terrã ſępenumero, vt nunc, homines vocat, vel quia de terra plaſmati ſunt, vel, quia habitant in terra. Nam cum à creaturarum magnificentia, creatoris potentiam oſtenderit, quod reliquum eſt, admonet: timendum eum eſſe, & venerandum, quaſi ſolum deum. Vel per terram, nunc eos dicit, qui terrena tantum cogitant, quos iubet vt timeant deum. Ita enim ſignificari per terram ſæpe apud ſcripturam inuenimus.

Ab eo autem commoueantur omnes habitantes orbem. Præ timore eius, inquit, tremant homines quoniam magnus eſt, & terribilis,

terribilis. Magnus autẽ Basilius versiculum hunc aliter intellexit. Habitantes orbem, inquit, commoneãtur ab eo: hoc est, moueantur, quemadmodum ipse deus vult, & sit sensus prophetam precari, vt omnibus habitantibus orbem, corporis atque animæ motus sint secundum deum, & à diuino timore dirigantur. Ego vero puto hoc de Christo dictum esse, à cuius operibus & verbis omnes commoti sunt, alij quidẽ ad fidẽ mutati, alij vero terrore ac perturbatione affecti.

Quoniam ipse dixit & facta sunt. Traditur hic iusta timoris causa. Ipse enim, inquit, omnium creator est. Dixit enim fiat hoc, aut illud, & factum est statim.

Ipse mandauit & creata sunt. Idem fere sibi volũt hęc verba, quod proxime, superiora. Vel, verbum, mandauit, appositum est ad declarationem verbi, dixit. Neque enim simpliciter dixit, sed iussit etiam, quasi omnipotens. Vel, quod ait: dixit, & facta sunt: ad ipsam tantummodo hominum creationem referendum est. Quod verò subdit: mandauit, & creata sunt: ad regenerationem referatur, quæ per euangelij prędicationem facta est. Mandauit enim apostolis vt irent, & docerent omnes gentes. Nam & ipsi fideles, noua dei creatura appellantur.

Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Varios sensus recipiunt hæc verba. Possunt enim de Assyriis intelligi: qui obsederunt Hierusalem: & de Christi crucifixoribus: & de iis, qui apostolos, ac martyres, vi, atque tyrannide oppresserunt: & si quidem de Assyriis intelligas, dic quòd gentes ideo eos appellat propheta, quia ex diuersis nationib⁹ ad bellum huiusmodi fuerãt congregati aduersus Hierusalem: & per populos, Hebræos ipsos intelligit. Quidam enim eorũ propter angustias in quibus erant constituti, oportere cogitabãt sese in manus inimicorum tradere: per principes vero, duces, ac prefectos Assyriorum. Quod si psalmum exponas de Christi crucifixoribus, differentiam personarum nosces, si expositionem legeris secundi psalmi: si verò malis de tyrãnis intelligere: per gẽtes, nationes varias intellige, quæ vbique locorum sunt: & per populos, inimicos fidelium Iudæos: per principes vero, reges ipsos, ac duces.

Consilium autem domini in æternum permanet. Per cõsilium

autem

autem domini, euangelicam prędicationẽ intellige,quæ oẽs homines credẽtes per se saluari vult.Hoc igitur cõsiliũ, stabile,atque inuictum vsque ad futurum seculum permanebit.

Cogitatioẽs cordis eius in generationẽ & generationẽ. Quẽadmodũ superius consilia, & cogitationes dixit ita & nunc. Est autem consiliũ,sententia quę recta esse existimatur, cogitatio vero simplex consideratio.In generationẽ & generationem,consueuerunt antiqui dicere,pro semper. Quasi per omnium generationum successiones. Per cor autẽ dei,huma no quodã more loquens propheta,voluntatẽ dei intelligit:& sensus est:quòd semper id permanet, quod vult deus, neque id solum quod vult sed illud etiam, quod cogitat. Cogitatio enim diuina,perfectum opus est. Possumus & aliter dicere: quòd cogitationes cordis dei, vetus nimirũ ac nouum testamentum permanent in generationem & generationem: alterum videlicet in Iudæorum generationẽ, alterum verò in fidelium. Antiquũ quippe illis, nouum autẽ istis permanet. Intelligi etiã possunt hæc verba simpliciter de visibilib⁹,seu etiam inuisibilibus inimicis:quòd Christus nimirum eorum consilia dissipabit,& quòd dominus perficiet quæcunque ad salutem nostram disponere voluerit.

Beata gẽs,cuius est dominus deus eius. Beata gẽs,quæ regitur, & gubernatur à deo suo. Hæc autẽ sola est christianorũ gens, cui saluator promisit dicens: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.

Populus quem elegit in hæreditatem sibi. Nos fideles, & gẽs dicimur, veluti ex gentibus in vnam ecclesiam congregati: & populus veluti:qui loco abiecti illius Iudæorũ populi,introducti sumus. Elegit enim nos deus in hæreditatem, iuxta illud: dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Beatos verò nos appellat,ob paratorum nobis bonorum fruitionem.

De cœlo respexit dominus. Hæc verba etiam habentur in psalmo XIII.vide quæ illic dicta sunt.

Vidit omnes filios hominum. Omnes enim sub cœlo habitant:& nullus eum latet.

De præparato habitaculo suo. Hoc est habili ac commodo, vt facile illinc omnia perspiciat.

Respexit in omnes qui habitant terram. Dum repetit propheta deum respexisse, videtur velle lectori timorem incu-

tere, veluti ex eo quòd occulta esse deo non possint mala quę fecerit.

Qui finxit singillatim corda eorum. Adhuc formidabilius quoddã dicit. Nam si plasmauit omnes deus: omnino etiam, & nouit cogitationes, & motus omnes eorum, quibus dedit, vt essent. Timendum est nobis igitur à deo cum non praua tantum opera, sed nec ipsæ etiam cogitationes nostræ latere eum possint. Quod vero ait: deum singillatim finxisse corda eorum: idem est, ac si diceret: fecisse ea deum, singularia, ac separata à vitiis, atque à passionum vinculis. Vel etiam singillatim, hoc est separatim, ab aliis nimirũ animalibus, quasi rationabilia.

Qui intelligit in omnia opera eorum. Atque hoc etiam magnum est, quòd nullis sensibus indiget deus ad percipiendũ, quæ fiunt aut dicuntur, aut cogitantur, sed pure simpliciter, ac syncere omnia intelligit. εἰς πάντα

Non saluabitur rex ob multam potentiam, & gigas non saluabitur in multitudine fortitudinis suæ. Ob multam potẽtiam, hoc est, ob militum aut equorũ copias, armaq́; aut diuitias. Per gigantem verò quencunque robustum hominem intellige, qui generoso, ac præstanti sit corpore. Quòd siquis istorum aliquãdo saluatur, non propriis viribus, sed diuina gratia salutem consequitur. δύναμιν ἰσχύος

Fallax equus ad salutem. Instabilis, scilicet, ac non tutus. Incertum enim est, an ascensorem suum saluaturus sit.

In multitudine autem potentiæ suæ non saluabitur. Equus, scilicet, vnde Sennacherib qui cõnumeratis virib⁹ abundabat, nihil inde adiutus fuit, quinimmo malus male perditus est.

Ecce oculi domini super timentes eum, & super eos qui sperant in misericordia eius. Hæc in primis dicta sunt propter Ezechiam regem, & socios. Deinde causam diuinæ huius protectionis, atque custodiæ addit, dicens.

Vt eruat à morte animas eorum. A morte inquam, quę post diem illum expectabitur vt prędiximus. Ad vesperum enim, inquit, demorabitur fletus.

Et alat eos in fame. In fame quæ propter obsidionẽ causata est. quæ omnia subsecuta sunt: vt in libris regũ traditur.

Anima nostra sustinebit domino. Et rursum, inquit, in tentationum tempore sustinebimus domino: id est in gratiam domini, ὑπομενεῖ τῷ κυρίῳ

mini,seu propter dominum, propter quem oderunt nos infideles.deinde longanimitatis ac patientiæ causam infert.

Quoniam adiutor & protector noster est. Multa enim nobis adsunt iudicia, ob quæ certi reddimur, quòd inter pericula nobis opem feret.

Quia in ipso lætabitur cor nostrum. Sustinebimus, inquit, quia dominus adiutor noster est, & quia per ipsum lætabimur cum vicerimus.

Et in nomine sancto eius sperabimus. In nomine sancto eius,circunloquẽdo dixit, pro in ipso dño, vel in inuocatione nominis eius,quæ vel in fugã potest inimicos cõuertere.possunt hæc etiã intelligi de Christianis,qui victuros se sperãt, quoties vel nomen Iesu nominãt.multa etenim miracula solum id nomen, tantummodo prolatum perfecit, quale illud est: In nomine Iesu Christi surge, & ambula: atque alia huiusmodi.

Fiat domine misericordia super nos quemadmodum sperauimus in te. Sic fiat vt nos sperauimus. sperauimus autem quàm maxime.maxima erit itaque,& tua misericordia.

Psalmus ipsi Dauid quando mutauit faciem suam coram Abimelech & dimisit eum & abiit.

Dauid fugiens Saulem uenit in Nomba ciuitatem sacerdotum,& obuiam factus Achimelech,qui inter illos dignitate excellebat, finxit se missum fuisse à Saule ad certum negocium,petiitque ab eo panes,& gladium: cumque nullos alios inuenisset, panes propositionis accepit,quos unà cum sociis fame impulsus comedit: atque hoc præter legem.solis enim sacerdotibus eos edere licebat. accepit etiam, & hastam Goliath, quæ illic obseruabatur in anathema: hoc est in oblationem domino.Exiens autem illinc, profectus est ad Achis Philistæum regem Geth:cumque familiares quidam regis eum cognouissent,& nescio quid susurrassent,timore correptus, finxit se insanum.circunferebatur autem,& strepitu fores concutiebat: defluebat autem in barbam spuma ab eius ore.quamobrem sacro eum morbo corripi putauerunt,atque hoc pacto dimissus,ac saluatus est.Historia quidem huiusmodi est.& quidam Abimelech eundem esse existimant,quem supra appellauimus Achimelech primarium inter sacerdotes: eumque gemini fuisse nominis affirmant: & per mutationem

nem faciei David,fictionem illam negocii intelligunt,ad quod se missum esse dixerat à Saul,timens ne si eius fuga à sacerdotibus cognita fuisset,regi id fortassis deferri posset.uerum licet concedamus sacerdotem Achimelech gemini fuisse nominis, regum tamen historia coram Achis tantum mutasse eum faciem tradit,& non coram Achimelech.unde ad præsentis inscriptionis intelligentiam,Magnus Basilius animaduertendum esse admonet,quòd nomen Abimelech, commune quoddam fuit nomen omnibus regibus Geth, quemadmodum Cæsaris,atque Augusti nomen Romanorum Imperatoribus: & Pharaonis nomen,regibus Aegypti,& alia huiusmodi.Quo circa regi illi Geth priuatum nomen fuisse Achis tradit, commune autem cum aliis regibus Abimelech.Ex huius igitur regis manibus liberatus Dauid,cum se cognosci formidasset, hunc deo cecinit psalmum ,in gratiarum actionem,quòd sapientem eum reddidisset,ut per insaniæ simulationem,uiam liberationis inuenerit.Cōgruit etiam hic psalmus, cuicunq; fideli à periculis liberato.

PSALMVS XXXIII.

Enedicam dominum in omni tempore. Cum periculum euaserim retribuam deinceps saluatori meo gratias : laudes nimirum perpetuas : quia semper mihi adiutor fuit. edoctus autem ex hoc loco magnus Paulus dicebat: sine intermissione orate,semper deo gratias agite.

Semper laus eius in ore meo. Sed quomodo poterit quis deum semper laudare,atque in ore suo illius laudes assiduas habere cum de vitæ necessariis sæpenumero tractandum sit? comedendum,bibendum , & dormiendum ? Num ideo fortassis,quia certum est,præter hoc corporale , aliud esse intra hominem,intellectuale os,per quod diuinarum contemplationum cibus accipitur? & de quo scriptum legimus,os meum aperui,& attraxi spiritum? item alibi: dilata os tuum , & implebo illud? hoc igitur os impediri nūquam potest , & dei semper reminiscetur,si sobrij esse voluerimus . vel aliter : in omni tempore: hoc est congruo tempore,& semper quando opportunū est.oportet quidem , vt nostro hoc corporis ore, deum laudemus,quando aliunde nulla vrgens adest necessitas,intellectus verò ore,perpetuo.reminisci enim dei semper debemus,vt inquit Theologus,& nunq̄ cessare.vnde in Cāticis canticorū dicitur: ego dormio, cor autem meū vigilat.

In domino

In domino laudabitur anima mea. Non ob propriã ego virtutem ab hominibus laudabor, sed propter deum: quia scilicet illum adiutorem habui. Beatus enim inquit, cui deus Iacob adiutor eius. anima autem mea laudabitur, circunloquẽdo dictum est, pro eo quod est: Ego laudabor.

Audiant mansueti, & lætentur. Audiant quòd admirandũ in modum, & præter omnium opinionem seruatus sum. per mansuetos autem, hoc in loco patientes laborum appellat, atque in afflictionibus longanimes, qualis ipse erat beatus Dauid. & lætentur, inquit, quia deus huiuscemodi sustinentes viros non despicit: Quinimmo in periculis constitutos saluat. Me igitur in exemplum habeant & confidant.

Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in id ipsum. Ipsos adhuc mansuetos alloquitur, atque aduocat, vt magnificent, & exaltent deum. & quomodo magnificare, atque exaltare quis deum possit, diximus in principio psalmi XXIX. deinde narrat quomodo liberatus sit.

Exquisiui dominum & exaudiuit me. Præpositio ex, intẽsionem quandam maiorem demonstrat. in mediis, inquit periculis derelictus, cum labore perquisiui dominum in auxiliũ: & statim exaudiuit me.

Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Variæ enim afflictiones eum detinuerant, dum timeret, ne in Saulis manus incideret, ne contumelia afficiendus: & postremo ne sequeretiam interimendus esset.

Οὐ μὴ καταισχυνθῇ *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundantur.* Solet afflictio mentem hominum confundere, atque obtenebrare. vos igitur qui in afflictionum tenebris cõstituti estis, accedite ad eum, vt quemadmodum ego feci, vos pari modo eum exquiratis. & illuminamini: ipsa nimirum lætitia, atque alacritate, calamitatum tenebras, ac caliginem dissipante, ne confundamini etiam spe: spe inquam salutis. Iuxta Anagogen potest hæc prophetæ exhortatio de diuino baptismate intelligi, Accedite, inquit, ad Christi fidem vos, qui in errore estis, & illuminamini per baptismũ, quo anima illuminari solet, & animæ oculus purgari: & non confundemini, quia omnem illic confusionis materiam, atque originem abluetis. facies autem vestræ, circunloquendo dixit, pro vos, veluti totum à parte.

Iste pau-

Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum. Quod ait, iste, demonstratiuè dictum est, ac si diceret: ego ipse quem cernitis. pauperem autem se vocat, quia humano indigebat auxilio: vel ob humani generis tenuitatem.

Castrametabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Castra ponit dominus circa vnumquenque hominum, qui timeat deum, illum nimirum aduersus omnem noxiam muniens aduersitatem. verum illius angeli potentiam considera, qui vniuscuiusque nostrum vitam custodit. Nam cum vnus numero tantum sit, vniuerso, atque integro hostium exercitui resistit. timentes autem dominum eos appellat, qui illius obseruant mandata. vbi enim, inquit, est timor, ibi etiam mandatorum obseruatio. παρεμβαλεῖ

Gustate & uidete, quoniam bonus est dominus. Congnoscite, inquit, & vos. per gustum enim hic experientiam intelligit. Gustabitis autem si mei exemplo, ex tota ad eum anima clamaueritis: vel si exquisiueritis eum diligenter: si non ambiguam in illo spem seruaueritis. vel aliter: exhortatur nos propheta ad dominici corporis, ac sanguinis participationem: Quæ duo, omnes, qui digne gustauerint, sentient sibi statim vires, atque auxilium præstari à deo. Χρηστὸς

Beatus uir, qui sperat in eo. Nam si maledictus homo est qui sperat in homine, contra erit beatus qui sperauerit in deo.

Timete dominum omnes sancti eius. Sanctos eos vocat, qui deo oblati atque ei sanctificati sunt. timete igitur dominum, quia huiusmodi timor inordinatos motus coercet. Confige enim, inquit, timore tuo carnes meas. deinde infert lucrum, quod ab isto prouenit timore.

Quoniam non est defectio timentibus eum. Nam qui dei timorem in sua anima plantauerunt, nunquam à virtutis operatione deficiunt. possumus etiam dicere, quòd timentibus dominum nulla est defectio: quia & veste sacri baptismatis induti sunt, & corpore, ac sanguine domini vescuntur, & telo crucis armati sunt: & denique, quia necessariis quibuscunque rebus fruuntur. ὑστέρημα

Diuites eguerunt & esurierunt, exquirentes autem dominum non diminuentur omni bono. Cum nullam esse asseuerauerit defe-

rit defectionem iis,qui timent dominum, nunc sermoni suo fidem facit,docens quomodo huius seculi diuites sæpius effecti sunt pauperes,& fame vexati. terrenæ enim diuitiæ fallaces sunt,& sæpe commutantur, ac decidunt: contra verò omnes,qui per dei timorem,ac mandatorum obseruationem dominum quærunt, nullis vnquam bonis indigebunt, ex iis nimirum quæ reposita sunt diligentibus dominum. Humanis enim bonis quàm maxime indigebunt, cum per arctam afflictionum ac tentationum viam eis incedendum sit. Pertinere etiam videntur hæc verba ad Iudæos, qui olim diuites fuerunt ciuitatum, scilicet ac militum copia: insuper, & celeberrimo illo templo, diuina lege, & conuersatione dei, ac deinceps his omnibus priuati, pauperes effecti sunt, ea nimirum ratione, quia dominum Iesum misericordia diuitem, & pauperem effectum propter nos, impudentissime occiderunt: quique esurierunt postquam verum illum vitæ panem de medio sustulerunt. fideles autem qui ex gentibus fuerunt, quærentes dominum, omnibus bonis etiam atque etiam aucti sunt.

Venite filii, audite me, timorem domini docebo uos. Est hic quidam, veluti præceptoris, seu doctoris sermo. solent, enim doctores habere discipulos filiorum loco,eo quod fingant illos quodammodo,ac forment ad virtutes,ac pene veluti noui patres,eos iterum generent. timorem autem domini dixit,ad distinctionem timoris dæmonum. potest etenim & dæmon timorem incutere,de quo alibi scriptum est: à timore inimici eripe animam meam.

Quis est homo,qui uult uitam? Non omnes vocat propheta, tametsi indistincte dixerit, venite, sed eos tantum appellat, qui vitam non hanc communem amant,qua irrationalia omnia viuunt animalia,sed peculiarem quandam veram, atque æternam. præsens etenim vita, mors potius appellanda est. atque ideo merito Apostolus dicebat: quis me liberabit de corpore mortis huius? per mortem, ipsum corpus intelligés: vel vitam potius,quæ est in corpore.

Diligens dies uidere bonos. Non huius seculi dies dicit, de quibus Patriarcham Iacob dixisse legimus, dies annorum meorum pauci, & mali: & magnum Paulum: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt:sed de futuri seculi diebus loquitur.

loquitur. illud enim eſt ſeculum, quod bonos habet dies ob verum illud, atque ineffabile gaudiũ. dies autem ideo dixit, quia illic perpetua eſt lux.

Cohibe linguam tuam à malo. Nunc opera ſubiicit, quæ efficere ſolet dei timor. timorem vero dei nũc initialem dico, non perfectum. & linguam in primis iubet compeſcere, veluti membrum inter cætera magis labile, & ad omne vitij genus magis promptum. miniſtra enim nobis eſt ad hominum contumelias, & ad dei blaſphemias: turpibus etiam concupiſcentiis inſeruit, & lenocinio detrahit: præterea accuſat, texit dolos, decipit, falſa præbet teſtimonia, peierat: & omnium denique vitiorum inſtrumentum eſt. ποιῶσομ

Et labia tua ne loquantur dolum. Dolus occultum eſt facinus ſub boni ſimulatione confictum: & dum ſuperius dixit, cohibe linguam tuam à malo, omnes in vniuerſum prauos ſermones comprehendit: at nunc de prauo quodam, ac magis particulari tractat ſermone, veluti de vitio omnium grauiſſimo, eum clandeſtine componi ſoleāt hi doli, atque ideo etiam minime euitari poſſint: ac veluti de re, quæ in vniuerſo genere humano, quam latiſſime pateat, in quod ab initio diabolus lætiferum hoc virus euomuit, quando primum Euam decepit.

Declina à malo, & fac bonum. Conſidera optimum ordinem, quia verba in promptu magis ſunt, quàm facta: primo à prauis nos admonet verbis abſtinendum eſſe. cohibe enim, inquit, linguam tuam à malo. ſermo enim vt ſapientes dixere, via quædam eſt ad actiones. ac deinde ab ipſis etiam prauis auertit operibus, dicens: declina à malo. & cõſequenter, ſublatis impedimentis, nos inſuper ad bene operandum adducit dicens, & fac bonum. nam quemadmodum impoſſibile eſt, infirmum aliquem ad ſanitatem reſtitui, niſi prius à morbo liberetur, ita etiam impoſſibile eſt aliquem bene operari, qui à vitiis prius non abſceſſerit. Illud etiam conſidera quomodo abſtinere tantum non ſufficit, à vitiis, ſed bonis etiam operationibus opus eſt. vel aliter: declina à malo, & fac bonum: illud, ne pœna afficiaris, hoc autem, vt etiam honoreris. Alia etiam ratione, vitio cui datur? ſi bonum non faciat: quia inertis ac ignaui hominis eſt, nihil operari, atque ocio torpeſcere.

Inquire pacem, & perſequere eam. Pax eſt omnium bonorum caput, quam diſcipulis ſuis dominus veluti hæreditatem quandam reliquit: pacem, inquiens, meam do vobis, pacem relinquo vobis. nam qui erga deum fuerit pacificus, is humanas etiam paſſiones omnes ſuperabit. Non igitur ſimpliciter à nobis quærenda eſt pax, ſed cum ſtudio, vt docet nos propheta, hoc in loco: dum ait: perſequere eam, ac ſi diceret, per illius veſtigia vobis currendum eſt, vt præuenientes eam comprehendatis.

Oculi domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. Per oculos, & aures domini, videndi, atque audiendi potentias in eo intellige. Deus, inquit, ſemper videt iuſtos, & illorum actionibus delectatur, & preces exaudit, vtpote exaudiri dignas. per iuſtos autem hoc in loco, viros intelligit, omni præditos virtute.

Vultus autem domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Videt, inquit, Dominus eos etiam qui praua opera faciunt, verum non eodem modo quo iuſtos: iſtos quidem videt, vt cuſtodiat, illos autem vt perdat, vt condemnet, vt pœnas ab eis exigat. prauus enī quilibet ſtatuto à deo tempore perit de terra, ſiue hanc mundi terram intelligas, ſiue terram eorum, qui ſaluātur. timeant igitur omnes peccatores, cum eorum delicta deum minime lateant. potes etiam per vultum domini intelligere aduentum eius, in futuro iudicio, quando ſeuero, ac acerbo vultu eos aſpiciet.

Clamauerunt iuſti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Qui terrena, atque humilia votis non expetunt, ſed cœleſtia, ac ſublimia, tametſi lingua ſileant, mente tamen ac ſpiritu palam clamant, & eorum clamor quam facillime peruenit, ad aures domini: vnde etiam exaudiuntur, & ab omni eripiuntur tentatione, ac miſeria: vel quia, ab omni aduerſitate à deo liberantur: vel quia, fortitudine, atque conſtantia, omnem afflictionis impetum ſuperant: quę res etiam liberatio dicitur, vt aliis in locis declarauimus.

ἐγγὺς κύριος τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν

Prope eſt dominus omnibus contritis corde. Deus quidem ob ſummam eius benignitatem omnibus prope eſt. ait enim per prophetam: deus appropinquans ego ſum: verum nos ſceleribus noſtris longe ab eo diſcedimus. Ecce enim, inquit, alibi propheta

bi propheta, ij qui elongant ſeipſos à te, peribunt. contritos auté corde eos appellat, qui de ꝓpriis peccatis cõpunĉti ſũt. cõpunĉtio enim ſuperbiam, ac faſtum maxime conterit.

Et humiles ſpiritu ſaluabit. Præcedit enim compunĉtio, & ſubſequitur humiliatio. humilem autem ſpiritu dixit, hoc eſt animo. nam corpore tantũ aut geſtu, ſeu verbis, aut alia quauis neceſſitate humiles deo grati non ſunt.

Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberauit eos dominus. Permittit quidẽ eos dominus in virtutis gymnaſiũ deſcendere, ſed non ſinit ſuperari à laboribus: quod tamen & victoria reputatur, vt prędiximus, & illorum laudi adſcribitur. Atq; ideo alibi dicit dominus: in mundo tribulationẽ habebitis, ſed confidite: & Apoſtolus in omnibus tribulati eſtis, ſed non anguſtiati, & multa alia habentur huiuſmodi.

Cuſtodit dominus omnia oſſa eorum, unum ex his non conteretur. Atqui multorum martyrum, oſſa contrita ſunt, verum homo non ſolum is dicitur, qui exterior eſt, hoc eſt non ſolum ipſum corpus, ſed etiam qui interior, hoc eſt ipſa anima, quæ ſua etiam membrá habere dicitur, ſicut & corpus, atque eiſdem nominibus diſtinĉta. Nam cum legimus: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos: item qui habet aures audiendi audiat: vel, os meum aperui & attraxi ſpiritum, & dẽtes eorum contriuiſti. item, ventrem meum doleo: aut, pes iuſti non offendat: & alia huiuſmodi: non corporis, ſed animę membra intelligimus. vnde & nunc per oſſa ſolidiores quaſdam animæ cogitationes intelligit, quæ eam non ſecus atq; oſſa corpus ſuſtinent, atque confirmant. cuſtodit autem dominus hæc, quæ diximus iuſtorum oſſa, quia ei placent, & nihil eorum conteretur, violentia ſcilicet peccati.

Mors peccatorum praua. Hoc eſt laborioſa, atque moleſta: quod ex Græcæ diĉtionis etymologia, melius percipitur. tũc temporis etenim certius dignoſcunt pœnas ſibi fore repoſitas. iuſtorum autem mors ſuauis eſt, quia gaudia ſibi ſentiũt præparata. πονηρὸς παρὰ τὸ πονέω

Et qui oderunt iuſtum, delinquent. Oderunt iuſtum ij, qui in peccatis ſunt, nam ſi ſimile ſuo ſimili lætatur, illud conſequenter patet, quòd diſſimile ſuum odit diſſimile. quorum enim vita diſſimilis eſt, horũ etiam ſententiæ pugnantes inter ſe ſunt, atque contrariæ. delinquent auté, quia oĩbus aliis

 deliĉtis,

delictis, hoc odij peccatum addiderunt. nō solum enim eum imitati nō sunt, qui erat iustus, sed odio insuper eū prosecuti sunt. delinquent igitur, id est peccabunt aut periclitabūtur.

Redimet dominus animas seruorum suorum. Ab humanis nimirū ac diabolicis insidiis, quas propria patientia superabūt.

Et non delinquent omnes qui sperant in eo. Non peccabunt, eo quòd valida atque constanti spe ad dominum ferantur, nec vllum etiam animæ periculum sustinebunt.

Psalmus ipsi Dauid.

Hunc etiam Psalmum composuit beatus Dauid, cum persecutionē sustineret à Saule, & nullibi ei daretur tuto consistere: congruitq; aliis omnibus inimicorum persecutionem sustinentibus. imprecationibus autem, quæ tam in præsenti sunt psalmo, quàm alibi, uti nos oportet aduersus dæmones. ii enim sunt, qui nostros excitant inimicos, & in nos insurgere eos faciunt. Conuiciis uerò, aduersus insidiatores uti possumus, quòd si alicubi præclara aliqua uirtutum facta percensentur, ea applicabimus ipsi beato Dauid, ita tamen ut & nos ad illorum imitationem moueamur, & excitemur.

PSALMVS. XXXIIII.

Iudica domine iniuriantes mihi, impugna impugnātes me. Primo, inquit, Saulem, & socios iudica, deinde impugna, ac castiga. eorum enim iniustitia apertissime patuit.

Apprehende telum, & scutum, & exurge in adiutorium mihi, effunde frameam, & cōclude aduersum persequentes me. Cum pugnæ meminerit, consequenter etiam armorum genera apposuit: non quòd eis vtatur deus, sed humano locutus est more. terribili enim hac armorum cōmemoratione, prauos ac scelestos omnes perterrefacit. nam alioqui, solum dei verbū, quinimmo sola etiā eius voluntas satis est ad coercendos, ac castigandos opprimētes, & ad defendēdos ac liberādos oppressos. effunde igitur frameā, hoc est exime gladium è vagina. ob expolitam enim leuitatē suā gladius fundi quodāmodo videtur è vagina, cū euaginatur. cōclude etiam aduersus persecutores meos: hoc est: obstrue viam ante eos, ita vt effugere amplius manum tuam non possint.

Dic animæ meæ, salus tua ego sum. Intellectuali voce tua,

loquere ad intellectualem animam meam, & dic ei: noli timere, quia ego sum salus tua. Illud autem animaduertendũ, quòd Græca dictio quæ hic habetur, nõ indicatiui modi est, & præteriti temporis, vt regulariter inueniri solet, sed Aoristus imperatiui modi, vt sit εἶπεν pro εἰπέ, id est dic, eo modo, quo dicimus ποίησεν pro fac.

Confundantur & reuereantur, qui quærunt animam meam. Verba hæc confundantur & reuereantur, idem fere significant. Confusio enim illis summa erit, si me comprehendere nequiuerint. animam autem meam circunloquendo dixit, pro me ipsum.

Conuertantur retrorsum. Inanes, nimirum, & re infecta.

Et confundantur qui cogitant mihi mala. Verbum confundãtur hic repetitum, præcipue iuxta Græcæ dictionis vim, intensionem addit, & maiorem confusionẽ significat. Cogitare autẽ mala, pro considerare, ac studiose inuestigare dixit.

Fiant sicut puluis ante faciem uenti. Ac si dicat, inter fugiẽdum instar pulueris dissipentur, ac dispergantur. minutissimus enim cum sit puluis, à ventis facile dispergitur.

Et angelus domini cõterens eos. Subintellige verbũ, sit. Angeli enim sæpenumero mittuntur à deo, vt aliquos castigent: veluti is, qui Aegypti primogenitos dissipauit, item is, qui cẽtum octogintaquinq; milia Assyriorum interemit. ἐκθλίβων

Fiat uia eorum tenebræ, ac lubricum. Grauissima est huiusmodi imprecatio. optat enim vt illis fugientibus, via adeo sit obscura, vt videre nequeant, qua recta sibi eundum sit: præterea etiam, vt adeo sit lubrica, quòd in præceps aliquod deferantur.

Et angelus domini persequens eos. Istos etiam, qui in tot, ac tanta mala inciderunt, angelus domini conterens persequatur. quid igitur par est euenturum ei esse, qui neque oculis videat, neque pedibus adiuuetur, & ab ipso etiam persequente angelo vrgeatur?

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui. Symmachus pro gratis dixit, sine causa. Cum nihil à me, inquit, læsi fuerint, absconderunt mihi tamen interitum laquei sui. est autem sermo hic metaphoricus, à venatoribus translatus, qui laqueos, occulte disponunt, per quos interitum feris inferunt.

Superuacue exprobrauerunt animam meam. Animam meam circunloquendo dixit, pro meipsum. Estque animaduertendum, quòd huiusmodi figura loquendi, quæ Græce Periphrasis dicitur, frequentissima reperitur apud beatum Dauid vt illud: anima mea, vita mea, facies mea, nomen tuum, & alia huiusmodi. mentientes, inquit, exprobrauerunt me, ingratum appellantes, & regis insidiatorem.

Veniat illi laqueus, quem ignorat. Inexpectata, inquit, calamitas illi obueniat: illi inquã, qui & mihi interitum abscondit, & qui me exprobrauit, siue Saulem intelligas, seu quẽuis alium, qui Saulẽ vrgeret aduersus ipsum beatũ Dauid.

ἡ θήρα *Et rete quod abscõdit comprehendat eum.* Et rete quod clam aduersus me tetendit cõprehendat eum: hoc est, omnis illius conatus, omne consilium in authorem conuertatur.

καὶ ἐν παγίδι πεσεῖται ἐν αὐτῇ *Et in laqueo cadet in ipso.* Idem etiam significant hæc verba. & cum dixerit in laqueo, addidit in ipso. in ipso, inquam laqueo quem idem ille disposuit.

ἐπὶ τῷ *Et anima mea exultabit in domino.* Inimicis meis ita castigatis, lætabor in domino, qui iustis eos affecit pœnis.

Delectabitur in salutari suo. Quia illos perdidit, & nos saluauit.

Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi? eruens pauperem de manu fortiorum eius, inopem & pauperem à diripientibus eum? Omnia autem ossa mea, id est membra mea omnia quæ in profundo corporis sunt. significare autem videtur per hæc verba plenissimam gratiarum actionem ex intimo animæ prouenientem. vel, per ossa, solidas ac validiores animæ cogitationes intelligit, vt sæpe diximus. Inopem autem seipsum propheta appellat, quasi exulem, necessariorumque omnium indigentem, & solum. per fortiorem verò Saulem intelligit, qui & diuitiis & bellicis copiis affluebat: & dum inopem se bis dicit, & insuper, pauperem, addit: tenuitatem suam maximam denotat, & huiusmodi verborum humilitate deum pariter ad maiorem misericordiam excitat. Diripientes etiam, ipsos hostes appellat: habito nimirum respectu ad illorum spem, qui se se eum direpturos sperabant.

Surgentes testes iniusti, quæ nesciebã interrogabant me. Ipse nimirũ Saul, & quicunq; ei assentabãtur: quos beatus Dauid testes

testes ideo appellat, quia aduersus se testimonium ferebant, & iniustos, quia mendaces erant, vel quia huiusmodi testes cum subsannatione quadam ac derisu interrogabāt eum: nunquid aspiraret ad regnum? Interrogabant autem hoc, & pariter asseuerabant, ita esse. Quod tamen beatus Dauid, vtpote innocens ignorasse se ait. Nunquam enim ad regnum aspirauerat. Possunt etiam hæc verba de Christo intelligi, propter falsos testes, qui interrogabant eum, nunquid non blasphemasset, vt Euangeliorum tradit historia.

Retribuerunt mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Cum communem inimicum Goliath interemisset beatus Dauid, & Philistæos superasset, & prauum Saulis spiritum depulisset, persecutionem tamen sustinebat à Saule. Retribuerunt itaque animæ meæ sterilitatem, hoc est infructuositatem. Virtutem meam, inquit, studuerunt infructuosam constituere, cum occidere me cogitauerint, & facere vt anima mea cessaret à fertilitate virtutum. Vel retribuerunt mihi sterilitatem, circunloquendo dixit, ac si diceret, pro beneficiis à me in eos collatis, illud conati sunt mihi rependere, vt me occiderent, ne viuendo filios procrearem. Vel aliter, sterilitas pro obliuione accipitur, quia per filios & posteros memoria hominum conseruatur.

Ego autem cum mihi molesti essent, induebar sacco, & humiliabam in ieiunio animam meam. Deinceps docet Propheta quo modo dissoluere oporteat calamitates. Nam cum ab inimicis calumniam sustineret, sacco ac ieiunio animam suam, hoc est seipsum humiliabat, rogans ab insidiis liberari. Σάκκον

Et oratio mea in sinum meum conuertetur. Hoc est exaudietur mea oratio. Ita enim intelligenda sunt hæc verba, quasi seipsam conuersura sit oratio ad Prophetam, qui eam emisit. Non inanis tamen nec vana aut re infecta, quinimmo in illius sinu instar pretiosissimi doni suscipiēda sit. Vel, quia ita conuertetur, vt orantis sinum petitis rebus impletura sit. Tametsi aliquando etiam huiusmodi loquendi modus contrariū penitus sensum recipiat: quando scilicet quis non exauditur, & oratio in sinum, re infecta, inanis conuertitur. εἰς κόλπον μου

Quasi proximo, & quasi fratri nostro sic complacebam. Summam suam dilectionem erga Saulem ostendere volens, fratris, ac proximi nomine vsus est. Parentes enim, & dominos ὡς πλησίον ὡς ἀδελφῷ

 proprie

proprie honorandos nobis esse dicimus, fratres vero amandos, præcipue quando sumus sine prole.

Quasi lugens & mœstus sic humiliabar. Videns illum mihi inuidere, quia multitudo ac populus me laudabant, humiliabar fingens me tristem ac mœstum esse. Solet enim inuisi hominis humilitas, atque deiectio, inuidiam reprimere: quemadmodum contrà, superbia atque elatio augere.

Aduersum me lætati sunt, & conuenerunt. Me hæc agente, atque hoc pacto sentiente, illi lætati sunt, credentes periisse vires meas: & conuenerunt, vt insidias aduersum me disponerent.

Congregata sunt super me flagella, & ignoraui. Quod septuaginta interpretes dixerunt, flagella, Symmachus percutientes reddidit. Ait igitur occisiores aduersum me congregati sunt: me, inquam, ignorantem huiusmodi eorum consilia, atque insidias quas aduersum me disponebant. Eas autem puto subnotari, quæ in historia Regum traduntur, quando eius vxor Michol omniá illi aperuit, atq; à periculo etiá eum saluauit.

Dissipati sunt & non sunt compuncti. Dissipati sunt cum me non inuenissent, vt sperauerant, & tamen cõpuncti non sunt, quia nulla ducti sunt pœnitentia.

Tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis. Saul, inquit, & qui cum eo erant, aliquando tentauerunt me probantes atque experientiam sumentes mentis meæ: aliquando etiam subsannauerunt, irridentes, veluti infirmum, nunc vero palam, leonum instar, in me efferati sunt. Frendere autem dentibus solent omnes aliquando ob timorem, aliquando vero ob nimiam indignationem, quando nimirum, veluti furore quodam collidunt mutuo dentes & resonant. Nunc, inquit, ira ac rabie pleni, resosonare videntur super me dentibus suis, auidi nimirum vt carnes meas dilanient.

Domine quando respicies? Tu enim longanimis ad hæc, respicere eos non videris: quando igitur animaduertes, & vindictam facies?

Restitue animam meam à malignitate eorum. Tu me libera, inquit, ab illorum peruersitate, & in pristinam securitaté restitue.

A leonibus

A leonibus unigenitã meam. Frendere proprie dicuntur leones, consequenter igitur cum frendere eos dixerit, post modum leones etiam appellauit: & maxime ob ingenitam eis sæuitiam, & insidiis semper intentum animum. Vnigenitam autem animam suam, hoc est, seipsum, ea ratione appel lauit, qua declarauimus in psalmo vicesimoprimo à communi etiam sensu hoc in loco subaudiendum est verbum, restitue. Μονογενῆ

Confitebor tibi in ecclesia multa, in populo graui laudabo te. Vide quæ exponendo dixerimus in cõmemorato superius psalmo, ibi: in ecclesia magna confitebor tibi. πολλῇ

Non supergaudeant qui aduersantur mihi iniuste, qui oderunt me gratis & annuunt oculis. Gratis, hoc est, sine causa. Neq; enim ego iniuria eos affeci, aut odiosum me prębui. Per annuentes vero oculis, adulatores intelligit, qui Sauli annuebant: hoc pacto detrahentes beato Dauid, aut eum carpentes si quid aliquando præsens ille dixisset aut fecisset. οἱ ἐχθραίνοντες ἀδίκως

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in ira dolos cogitabant. Pacifice quidem mecum olim versabantur amica loquentes, & quæ beneuolentiam ac dilectionem pręseferre videbantur, verum summa cum ira, quam celabant, dolos contexebant, cogitantes, quo nam me pacto in pericula coniicerent.

Et dilatauerunt super me os suum. Nouissime etiam palam ac lato ore accusabant me non clam amplius, aut voce submissa. Nam qui cupiunt latere compressis pene labiis susurrant.

Dixerunt euge euge, uiderunt oculi nostri. Apud antiquos illi clamabant euge euge, qui assecuti aliquid fuerant, quod optabant, repetitione illa lætitiam quandã pręseferentes. Videntes, inquit, inimici mei me fugientem, acclamauerunt verba illa lætitiæ, euge euge: significantes nimirum, eorum rem bene se habere. Quod sequitur, viderunt oculi nostri: per se legendum est, & subintelligendum est aliquid, vt puta, viderunt oculi nostri hostem nostrum Dauid male affectum, seu in præceps delapsum: vel viderunt oculi nostri id quod erat in votis. Vel coniunctim etiam legi potest versiculus. ac si diceret, bene bene viderunt oculi nostri quæ optabamus.

Vidisti domine. Ea nimirum quæ patior.

Ne sileas. Ne amplius sustineas. Nam qui sustinent tacere solent.

Ne discedas à me. Nullus enim alius est mihi adiutor.

Exurge domine intende iudicio meo. Humano more hæc dicta sunt, vt sæpius diximus. Exurge, inquit, domine. Longanimis enim cum sis aduersus inimicos meos, dormire quodã modo videris. Et quid significat, intende, vide in expositione psalmi quinti.

Deus meus & dominus meus in causam meam. A communi sensu hoc in loco sumendum est verbum, intende, & per causam, iudicium rursus intelligit. Illa autem verba: deus meus, & dominus meus, & alia huiusmodi verba repetita, inuocationis intensionem demonstrant quæ ex intimo corde proueniat, & ardentis in deũ desiderij. Adfert enim huiusmodi inuocatio quoddam secum solamen, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

Κρῖνόν μοι *Iudica mihi secundum iustitiam meam.* Iudica hoc mihi, inquit, quod cum iustus fuerim in iis omnibus, quæ ad persecutores meos pertinent, ego contra ab illis iniuria affectus sum.

Domine deus meus, & non super gaudeant mihi. Superflua est coniunctio, &, vel subaudiẽda est dictio, amabo, vt sit sensus: Amabo domine deus meus.

Ne dicant in corde suo, euge euge animæ nostræ. Hic etiam aliquid subintelligendum est, vt sit sensus: ne dicant in corde suo: factum est, euge euge animæ nostræ.

Κατεπίομεν *Ne dicant absorbuimus eum.* In ore nimirum gladij. Hæc etenim dicerent, si me morti traderent.

Confundantur & reuereantur simul qui gaudent malis meis. Verba confundantur & reuereantur, seu pudefiant, idẽ æque significant, quemadmodum & illa in sequentibus: lætentur & exultent. Confundentur autem, si vacui atq; inanes re infecta reuersi fuerint. Quod vero ait, simul, idem sibi vult ac si dixisset vno atq; eodem tempore omnes confundantur, qui gaudent malis, hoc est, infœlicitatibus & infortuniis meis.

Induantur confusione & pudore, qui magna loquuntur super me. Hoc est, qui se iactant aduersum me, & qui mala se mihi illatum ire gloriantur.

Exultent & lætentur, qui uolunt iustitiam meam. Hoc est qui volunt

volunt id, quod iustum est in causa mea. Iustum vero esset quòd inimici me temere non impugnarent, sed potius in periculis mihi opem ferrent, cum innumeris eos semper affecerim beneficiis.

Et dicant semper, magnificetur dominus, qui uolunt pacem serui tui. Dicant hoc, videntes me nimirum superasse impugnatores meos. Magnificetur autem, hoc est, magnus ab omnibus reputetur.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam. Si ea scilicet fiant quæ petij. Per iustitiam autem dei, iustum eius iudicium intelligit.

Tota die laudem tuam. A communi sensu hoc in loco etiam sumendum est verbum, meditabitur. Tota autem die, hoc est per totam vitam. viuere enim quodammodo non videntur, qui dormiunt. Meditabitur igitur, id est, annunciabit laudem tuam, quod perpetuum illi erit opus. Et hæc quidem sunt, quæ ad præsentis psalmi expositionem pertinent. Verum nobis etiam lector admonendus est, vt caueat ne ex hoc psalmo, occasionem aliquando fortassis sumat, imprecandi aduersus inimicos: vel quia beatus Dauid vitam, ac conuersationem legalem, & non Euangelicam degebat, iuxta quam postea Christus perfectiorem docens doctrinam aiebat: dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odio prosequeris inimicum tuum: ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benedicite persequentibus vos, vel quia verba hæc beati Dauid intelligenda sunt, non vt imprecentur, sed quòd sub imprecationis modo, ea prædicant, quæ inimicis euentura erant. Vel ea ratione fortassis imprecatur qua scriptum est: Percute argentum reprobum & purgabitur. Imprecabatur autem eis beatus Dauid, non vt acerbus hostis, sed veluti is, qui prauos omnes homines oderat, & optabat eos castigatione emendari, vt futurum ac horribile iudicium euaderent. Vel vt per illorum pœnas alij fierent meliores. Illud insuper addendum putamus ad prædicta: quòd plura ac potiora ipsius psalmi verba Christo domino recte accommodari possunt, aduersus ingratissimos Iudæos.

In finem ipsi puero domini Dauid. Τῷ παιδὶ

Cum

Cum beatus David ueritus Saulis persecutionẽ moraretur in desertum, & quandam illic speluncam ueluti dormiturus subintrasset, uenit eo loci persecutor eius Saul, pernoctauitq́, latere illic ignorans beatum David. Noctu itaque David consurgens adstitit supra dormientem, parcensq́ ei, fimbriam tantum diploidis gladio abstulit, in facti testimonium. Et postera die exeuntem illinc Saulem cõsecutus, ostensa fimbria diploidis acclamauit, exprobrans iniustas illius insidias, & suam pariter iustitiam annuncians: ille autem pudore suffusus non mediocri, confessus est, & compunctus, uerbisq́ dilectionem simulabat, rursus tamen eum persequebatur. Quod ægreferens beatus David, præsentem psalmum composuit: primo quidem proposito ut illius uitium carperet, deinde etiam ut dolosi cuiuslibet peruersitatem notaret. In finem autem inscribitur, quia in eo inimicorũ destructio prædicitur, quæ ad finem seu exitum peruenit. Puer autem domini dicitur beatus David duplici ratione quẽadmodum supra declaraui in inscriptione psalmi XVII.

PSALMVS XXXV.

φησὶ παράνομος τῦ ἁμαρτεῖν ἐν ἑαυτῷ

D*Icit iniquus delinquere in seipso.* Dicit, id est, putat. Articulus autẽ, τῦ, qui habetur in græco ante verbum, delinquere, superfluus est, vt sit sensus: putat iniquus peccare in seipso, hoc est putat, se clam ac latenter delinquere posse, & in sua sola conscientia, ita vt neque ab ipso etiam deo videri possit. Vel si articulum τῦ nolis esse superfluum, & legere: dicit iniquus, vt delinquat in se ipso: dic sensum esse: quòd huiusmodi vir iniquus cogitat in seipso: hoc est intra se: vt peccet. Solent enim huiusmodi articuli aliquando superflui iacere, aliquando etiam aduerbialiter poni, vt declarauimus. Per iniquum autem hoc in loco Saulem ipsum intelligit, quem summa constat vsum esse iniquitate, dum amicum pariter ac benefactorem, & generum tanto odio prosequeretur.

Non est timor dei ante oculos eius. Hoc est ante oculos animæ huius iniqui. Atque ideo ita cogitat non perspiciens se latere non posse.

ὅτι ἐδόλωσεν ἐνώπιον αὐτῦ τοῦ εὑρεῖν τὴν ἀνομίαν αὐτῦ, καὶ μισῆσαι

Quoniam dolose egit in conspectu suo, ut cognosceret peccatum suum, & odisset. Vide, inquit, quid fecerit. Dolos expãdit ante se: hoc est: praue ac peruerse egit in hoc, vt peccatũ suum cognosceret & odisset: vt sit sensus: noluit cognoscere peccatum suum, & odisse illud.

Verba

Verba oris eius iniquitas & dolus. Ea, inquit, quæ de pace mecum tractabat, plena erãt iniquitate & dolo,& venenum quodammodo in se occultum retinebãt. Quæ res iniqua pariter erat & dolosa. Volebat enim Saul me securum confidere,atque hoc pacto nihil verentem compræhendere.

Noluit intelligere ut bene ageret. Noluit intelligentiam aliquam maiorem habere, vt bonum aliquod faceret, vel vt cessaret ab insidiis.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo. Etiam in lecto cubans praua in animo versabat. Neque enim quietis aut somni tempore quiescebat: vnde summa illius malignitas demõstratur.

Adstitit omni uiæ non bonæ. Promptus est ad omne opus malum.

Malitiam autem non ægre tulit. Malitiã,inquit,graue quid esse non existimauit:hoc est,à se eam non repulit. προσώχθισε

Domine in cœlo misericordia tua, & ueritas tua usque ad nubes, iustitia tua sicut montes dei, iudicia tua abyssus multa. Quemadmodum superius summam Saulis prauitatem demonstrauit, ita & nunc summam dei bonitatem & longanimitatem describit, dicens: Domine in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes: hoc est,vsque ad ipsum cœlum. Nubes enim vsque ad cœlum ascendũt. Iustitia tua sicut montes dei: & per montes magnitudinem pariter & altitudinem significauit. Montes autem dei dicuntur,veluti à deo creati. Iudicia etiam tua abyssus multa: hoc est, dispensationes tuæ immensum quoddam atque incomprehensibile sunt profundũ.

Homines & pecora saluabis domine. Saluare, seu saluari aliquando de æterna salute dicitur, iuxta illud: & saluabuntur iusti: aliquando verò de temporaria salute,vt nunc. Exponere enim debemus: saluabis, hoc est: viuificabis, seu vitam eis præstabis. Tanta est domine,inquit,tua misericordia,vt non solum hominibus,sed ipsis etiam irrationabilibus animantibus vitam præstes. Per pecora enim quæ cæteris omnibus animantibus mundiora sunt,omne animal irrationale significauit. Saluabis etiam dixit pro salues,tẽpus ponens pro tempore. Vel per homines eos intellige, qui duce viuunt ratione,per pecora vero eos homines qui obiurata omni ratione, irrationabilium instar degunt. Vel per homines Iudæos intellige κτήνη

tellige eruditos in lege, per pecora autẽ Gentiles, voluptatẽ olim & carnis desyderia pecorũ instar sectãtes. Et tunc verbum, saluabis, in sua permaneat significatione, & futuri sit tẽporis: & prophetiã cõtinebunt hæc verba, de fidelibus. Saluabis enim eos, qui crediderint audita prędicatione euangelij.

Quam multiplicasti misericordiam tuam deus. Dictio, quàm, hoc in loco admirantis animum demonstrat. Obstupescens enim propheta bonitatem ac misericordiam summam dei, qua hi pariter atque illi saluentur, inclamat ad deum, dicẽs: eum quàm maxime suam in nos misericordiam multiplicasse.

Filii autem hominũ in protectione alarum tuarũ sperabunt. Filij hominum, hoc est homines, vt diximus in psalmo quarto. Ait igitur quòd omnes qui veri homines sunt, & qui huius nominis appellationem sceleribus suis non adulterarũt, in diuina sperabunt protectione, quodque eos deus vt auis proprios pullos fouebit ac custodiet. Et aliter intelligi potest versiculus, vt sit prophetia de christianis.

Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ. Inebriabuntur, hoc est lætabuntur. Lætitiam enim hic ebrietatem appellat, quẽadmodum & diuitias vbertatem. Vinũ enim, vt alibi inquit propheta: lætificat cor hominis. Vbertas etiam copiam quãdam ampliorem significat. Huiusmodi, inquit, homines læti erunt à diuitiis domus tuæ. Domus autẽ dei ecclesia est, cuius diuitiæ pia sunt dogmata, quæ ipsos dogmatum participes spirituali afficiunt lætitia. vel per domum dei, verbi carnem intellige: illam nimirum quã simul cum anima assumpsit, & in qua habitauit. Et per vbertatem, Christi doctrinã, quæ animas irrigat, impinguat, & lætificat: ita vt cum Paulo dicere possint: quis nos separabit à charitate Christi.

τῆς τρυφῆς *Et torrente deliciarum tuarum potabis eos.* Eandem repetit sententiam, & cum ebrietatis meminerit, cõsequenter & poculum addidit. Potabis enim eos, inquit, flumine eius lætitię, quæ à te subministratur. Torrentem autem deliciarum, iucundissima Christi doctrinæ fluenta appellauit: torrentem quidem ob tempestiuam doctrinam, quæ certo tempore ab ore Christi defluebat: propterque eius vehementiam, ac vim (vt ita dicam) indetentam, & propter multa quæ de propheticis sermonibus in vnum collecta adducebat. Torrens enim

ad tempus

ad tempus fluit,& vehemens eſt ac violentus,& ex multiplici confluit aquarum concurſu. Delicias autẽ ideo dixit, quia lætificant,& impinguant. Aliqui per vbertatem domus dei, ſanguinem Chriſti intelligunt, qui ex illius immaculato latere defluxit,& per torrentem,aquam illam,quæ tunc temporis cũ ſanguine pariter effuſa eſt.& quæ,(vt græce dictionis etymologia indicat)hyberno tẽpore defluxit. Hyems enim erat quando paſſus eſt dominus : quæ etiam inebriauit nos,ita vt debacchati ſimus ad ſalutẽ, & à priori errore quo ſeducebamur in tutum educti,& ſumma affecti lætitia. χείμαῤ-ῥος ὡς χειμῶνος ῥέων

Quoniam apud te eſt fons uitæ. Quoniam tu es qui vitam præſtas. Ego ſum,inquit, via veritas, & vita. In ſeipſo enim Chriſtus vitæ,vt ita dicam, ſcaturiginẽ habet, & non aliunde: quemadmodum ſancti illi habuere qui aliquando mortuos ſuſcitarunt. Vel quia apud te patrem, filius qui perennis eſt vitæ largitor, inſeparabilis permanet. Ego enim, inquit,in patre, & pater in me eſt. Fontem autem vitæ appellat,quemadmodum & alibi Hieremias dicens ex eius perſona: Et me fontem vitæ reliquerunt.

In lumine tuo uidebimus lumen. Hic theologiam tradit de ſancta Trinitate ex fidelium perſona loquens,Nos,inquit,ô pater,qui fideles futuri ſumus,per lumen,hoc eſt,per diuinitatem filij tui, cognoſcemus lumen ſpiritus ſancti. Nam ſi deus,vt inquit Gregorius theologus,lumen triplex eſt, conſequenter vnaquęque in deo perſona lumen dicenda eſt. τριλαμπής Filius igitur docuit de ſpiritu ſancto, paracletũ alium, hoc eſt alium conſolatorem atque alium aduocatum eum appellãs, eiuſdemque poteſtatis atque eiuſdẽ eſſe honoris ſignificans. vel aliter:nos à ſancto ſpiritu illuminati radios lucis filij tui contemplabimur. Nemo enim poteſt dicere dominũ Ieſum niſi in ſpiritu ſancto. Item alibi:deus nobis reuelauit per ſpiritum ſanctum.

Extende miſericordiã tuam cognoſcentibus te. Perpetuo eorum deus miſeretur, qui illius cognitione digni ſunt: quod propheta nunc dicit,rogantis in morem. παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσί σε

Et iuſtitiam tuam iis, qui recto ſunt corde. Et aſſidue præſta iuſtum auxilium tuum iis, qui in ſermonibus atque actionibus ſuis recti ſunt.

Non ueniat mihi pes ſuperbiæ. Pedem ſuperbiæ pro integra

gra ponit superbia, veluti totũ à parte. Non dominetur mei, inquit, superbia. Superbiæ autem nomine, omne vitiũ significauit: quoniam vertex est, & genitrix peccatorum omnium superbia.

μὴ σαλδύσαί με

Et manus peccatoris non concutiat me. Hoc est, ipse peccator, à parte totum significans, vt supra diximus: & per peccatorem ipsum dæmonem intelligit: vel Saulem, aut alium ex omni parte scelestum. Non cõcutiat autem: hoc est: non me moueat ab illa nimirum stabilitate ac sede, quam in virtute collocaui.

Illic ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Illic: id est, in loco illo, seu in tempore à deo constituto. Et non dixit, cadent, sed ceciderunt: veluti qui propheticis oculis illorũ ruinam cerneret. Intelligit autem Saulem & sequaces: aut alios huiusmodi scelestos homines.

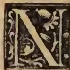
Expulsi sunt, & non potuerunt stare. Expulsi iam sunt, à diuino auxilio, ob eorũ scilicet vitia: & deinceps firmari non poterunt.

Psalmus ipsi Dauid.

Admonitiones continet hic psalmus. Admonet enim ut unusquisque uarios rerum euentus patienter ferat, & mentem non adhibeat ad prauorum hominum prosperitates.

PSALMVS XXXVI.

μὴ παραζήλου

E æmuleris in malignantibus. Aemulationẽ imitationem appellat: ac si diceret: noli imitari malignantes, tametsi secunda eos videas florere fortuna. Possumus etiam æmulationem pro irritatione intelligere, quemadmodum græca dictio significantius exprimit, zelum, æmulationem appellans: vnde etiam verbũ suum deducit: ac si diceret: noli irritari, aut mœrere, quando prauos vides fœlicem vitam degere. Constructio autem hoc in loco indifferens est, & regulam non seruat, iuxta Hebraicum idioma.

μηδὲ ζήλου

Neque æmuleris facientes iniquitatem. Multi enim quotiẽs prauos vident externis hisce bonis abundare, pusillanimitate ducti ad illorum imitationem incitantur. Quam rem propheta, veluti perniciosam detestatur. Est autẽ æmulatio, seu potius iuxta græcam literam, zelus, appetitus quidam possidendi

dendi bonum illud, quod quis videt in alio: & proprie quidē ponitur in bonum, ſæpenumero etiam in malum. Verſiculus verò iſte proxime ſuperiorē verſiculum declarat, atq; eiuſdē eſt ſenſus, cum illo. Vel, ne æmuleris: hoc eſt, noli beatos eos dicere, nec precari vt ſimilis eis fias.

Quoniam ſicut herba, cito exareſcent. Non habentes, ſcilicet radicem validam.

Et quaſi olera herbarum cito decident. Idem rurſus repetit. Olera autem herbarum dixit pro ipſis herbis, viuis nimirum ac virentibus, vel pro iis, quæ pertinent ad genus herbarum. Hæc enim omnia defluunt cum aruerint.

Spera in domino & fac bonitatem. Spera, inquit, in domino qui virtutum tuarum labores non deſpiciet, & quod bonum eſt, operare. Bonitatem enim poſuit pro bono.

Et inhabita terram. Sic faciens, inquit, intrepide quam habes habitationem, poſſide. Deum enim tui cuſtodem habes.

Et paſceris in diuitiis eius. Et paſceris à deo in bonis eius, ita vt vtilibus fruaris, & à noxiis non lædaris.

Deliciare in domino. Delectare, inquit, in domino, per immenſam nimirū atque inſatiabilē eius dilectionē, aut per inexplebilē mandatorū eius, ac diuinæ legis contēplationem. κατατρύφησον

Et dabit tibi petitiones cordis tui. Cum enim diligas deum nihil ab eo indignum poſtulabis.

Reuela domino uiam tuam. Per viam nunc conuerſationē, ac vitæ normam intelligit, quam viſitatione ac cuſtodia dei dignam fieri iubet. Nouit enim dominus vias iuſtorum. De quo vide, quæ circa finem primi pſalmi dicta ſunt.

Spera in eo. Rurſus ſpem protendit, tanquam neceſſariā iis, qui in afflictionibus ſunt conſtituti. Sola enim ſpes minuit dolores.

Et ipſe faciet. Faciet nimirum, quæ ſperas, quæ petis, & quæ conducunt.

Et educet quaſi lumen iuſtitiā tuam. Iuſtitia hoc in loco ſumenda eſt pro iuſta ſententia. Et educet, inquit, iuſtam de te ſententiam, luminiſque cuiuſdam inſtar, fulgentem, ac conſpicuam coram omnibus conſtituet. Pater tuus, inquit, alibi, qui videt in occulto, reddet tibi in manifeſto. Vel afferet virtutem tuam in medium, diuulgans eam quaſi purum lumen, & prædicans in tempore opportuno.

Et iudicium tuum tanquam meridiem. Eandem repetit sententiam. Meridies enim pura & syncera est, ac fulgentissima diei lux. Vel educet iudicium tuum: hoc est, conuersationem, ac vitam illam quam iudicio tuo tibi sectandã proposuisti, publicabit, & omnibus notam faciet, vt meridiem. Meridies enim omnibus est manifestus, veluti splendidissima ac lucentissima diei pars.

Subditus esto domino. Seruans nimirum illius mandata & non ægreferens flagella ab eo missa, sed gratias ei agẽs, quasi erudienti te, ac castiganti.

Et ora eum. Vt scilicet misereatur tui, & protegat te.

Ne æmuleris in eo, qui prosperatur in uia sua, in homine faciente iniquitatem. Hæc verba eundem sensum habent, quam illa: ne æmuleris in malignantibus, neque æmuleris faciẽtes iniquitatem: verum apertiora sunt. & dum ait: in eo, qui prosperatur in via sua: distinxit de quo nã loquatur: de iniusto nimirum. Nam alioquin, si iustus sit, qui prosperatur, imitari eum debemus.

Desine ab ira, & derelinque furorẽ. Cum vides, inquit, iniustos homines in secunda esse fortuna, noli irasci, aut indignari erga eos, quasi præter id prosperẽtur, quod par est: neque tecum ipse illud doleas, quòd ob summũ tuum erga virtutes amorem, potius infœlicior sis. Ira autem & indignatio hic idem significant: verum si eorum differẽtiam quæris, vide quæ exponendo diximus circa principiũ sexti psalmi.

Ne æmuleris, ut maligneris. Quia prauos aliquando, & aliquando bonos æmulamur, primam æmulationis speciẽ auertit. Nam æmulari ad bonum rectum est. Et consydera quomodo in principio psalmi obscurius huiusmodi admonitionem tradidit, & quomodo deinceps procedendo aliquanto eam apertius declarauit, ac nunc tãdem plenius manifestam facit. Eadem autem sæpius repetit propheta, & supra atque infra ea reuoluit, sperans hac sermonis perpetuitate firmam ac stabilem doctrinam in auditorũ aures immittere. Deinde ponit causam quare malignandum non sit.

Quoniam qui malignantur exterminabuntur. Corporis nanque, aut animæ iacturam facient.

Sustinentes autem dominum ipsi hæreditabunt terram. Cœlestem scilicet habitationem, sæpenumero etiam, & hanc præsentem.

ſentem. Eſt enim terra quædã cœleſtis, ſicut & cœleſtis quędam eſt Hieruſalem. Vel terram paradiſi dicit.

Et adhuc modicum, & non erit peccator. Non diu permanebit peccator. Illius enim prauitas extinguetur: tametſi nimiũ nobis ſuper viuere videatur. Verũ hoc non iuxta puſillanimitatem noſtrã dictũ eſt, ſed iuxta ipſius dei longanimitatem.

Et quæres locum eius, & non inuenies. Non inuenies ipſum peccatorem, iam mortuum. Vel non inuenies locum eius, alterius iam effectum.

Manſueti autem hæreditabunt terrã. Hoc eſt, longanimes, ac patientes viri. Quod ipſe etiam ſaluator in euangelij beatitudinib⁹ dicebat. Ea enim quæ per prophetas dixerat, proprio etiam ore confirmauit. Merito autem cœleſtem illam terram hæreditabunt poſtquã mundana hac, atque eius bonis ob propriam manſuetudinem priuati ſunt.

Et deliciabuntur in multitudine pacis. Et fruentur illa terra in multa pace, vnde dolor, triſtitia, & gemitus aufugerunt. κατατρυφήσουσι

Obſeruabit peccator iuſtum. Torue eum intuens, ac mala cogitans.

Et frendet ſuper eum dentibus ſuis. Collidens enim ac cõfricans dentes, inexpletã illam rabiem oſtendet, qua eum appetit dilaniare. Furoris etenim hoc indicium eſt, latentis in corde. Intelligi etiam poteſt peccator pro dæmone, qui iuſtos obſeruat, & mente ſeu intellectu ſuo, vtpote incorporeus, quaſi dentibus quibuſdam frendet. καὶ βρύξει

Dominus autem irridebit eum. Negliget eum, vt imbecillẽ atque omnino prauum.

Quoniam proſpicit, quòd ueniet dies eius. Præuidet enim vt deus aduentantem diem, qua deſtruendus eſt.

Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum ſuum, ut deiiciant inopem & pauperem, ut iugulent rectos corde. Non ſuſtinentes nimirũ eos videre: eo quòd eorum iuſtitiam ac virtutes propriæ iniquitatis argumentum, & redargutionẽ eſſe exiſtimant. Recte etiam gladio appoſitum eſt verbum, iugulent: & arcui, verbum, deiiciant. Diuerſitate autem armorum multiplex inſidiarum genus indicat. Inopem etiam & pauperem, indifferenter hic poſuit, vel ad commouendam miſericordiam. τοῦ σφάξαι

Gladius eorũ intret in corda ipſorũ, & arcus eorũ confringatur.

Eorum, inquit, insidiæ contra ipsos conuertentur. Quod aliis verbis alibi etiam expressit propheta dicens: & incidit in foueam quam fecit. Imprecatur autem eis malum, veluti iis, qui praui erant. Omnis enim, inquit dominus, qui acceperit gladium, gladio peribit. Gladius præterea & arcus accipi hic possunt pro lingua malignorum. Dentes enim eorum, alibi inquit, arma, & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus. Proprie igitur lingua eos interficiet, & labia eorum morte extinguentur.

Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorũ multas. Verum multo melius à iusto homine esse censetur modicum quid iuste partũ: atque ideo plura non appetit cum iniustitia. Horum itaque fœlicitatem æmulari nos oportet.

Quia brachia peccatoris conterentur. Brachia, vires appellauit, in quibus tota pene operandi ac laboris vis consistit.

Confirmat autem iustos dominus. Vexatos nimirum ab iniquis, seu etiam à dæmonibus. Considera autem, quomodo vtrinque nos propheta ad virtutem exhortatur, dum & peccatorum pœnas, & iustorum narrat præmia.

γινώσκει *Cognoscit dominus uias immaculatorum.* Ipse enim eas sanxit. Vel aliter declara, vt diximus circa finem primi psalmi,

Et hæreditas illorum in seculum erit. Hæreditas iustorum, regnum est cœlorũ. Venite, inquit, benedicti patris mei, hæreditate paratum vobis regnum. Quod verò ait, in seculũ, idẽ est quod perpetuo. Illius enim hæreditatis non erit finis: vel erit in seculum, futurum scilicet. In hoc enim seculo hæreditatem non habent, hospites se esse scientes, ac peregrinos.

Non confundentur in tempore malo. Non superabuntur in tempore afflictionum. Habent enim adiutorem deum. Vel tempus malum futurum appellat iudicium, quod peccatoribus grauissimum erit ac molestissimum.

Et in diebus famis saturabuntur. Veluti Helias qui à coruo nutritus est: & alij multi, qui admirabiliter à domino alimẽta acceperunt. Vel saturabuntur spe futurorum bonorũ, nullum amplius corruptibilem cibum appetentes. Neque enim in solo pane viuit homo. vel per famem figurate, omnem necessitatem intelligit, & per saturitatẽ, visitationem ac protectionem dei.

Quoniam peccatores peribunt. Neque enim diu permanet

cum eis fœlicitas. Perire autem non tantum is dicitur,qui in hoc mundo perit, sed ille etiam qui æternę salutis iacturam fecerit. Perit enim,atque deletur ab hæreditate iustorum.

Inimici autem domini simulac glorificati fuerunt, & exaltati, deficientes sicut fumus defecerunt. Hæc de Iudæis Christi occisoribus intelligenda sunt,qui gloriam à multitudine consecuti,& cæteris antelati,de morte saluatoris gloriabundi non multo post tempore funditus exterminati sunt à Romanis, ac fumi instar dissipati penitus,atque deleti. Dici etiam hęc possunt de idolis quæ exaltata & glorificata ad tempus,tandem penitus euanuerunt,& deleta sunt,& per illa dæmones pariter qui in eis habitabant. ἐξέλειπον

Mutuatur peccator, & non soluet. Nõ solũ,inquit,peccator non donat,neque impertitur propria, sed aliis à se debita etiam non reddit:adeo nimirum iniquus est & sæuus.

Iustus autem miseretur, & tribuit. Miseretur quidem propria donans:& tribuit:hoc est, reddit quæ ab aliis mutuatus est,diuersa penitus & contraria incedens via, atque incesserit peccator. Vel aliter: iustus videns peccatorem ingratum esse debitorem in tempore necessitatis, ei nihilominus mutuum præstat. δίδωσι

Quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram,maledicẽtes autem ei exterminabuntur. Tanta deo de iustis cura ac sollicitudo est, vt illorum etiam misereatur, qui eis benedicunt, & illos castiget, qui eis maledicunt. Nam & dictum esse legimus à deo ad Habraam, benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus. Maledictionem autem hic contumeliam appellat.Illa autem dictio, quoniam, hoc in loco non reddit rationem, sed sententiam tantum asseuerat: vel superflua est:vt sæpenumero apud prophetã reperitur iuxta Hebraicum idioma. ἐξολοθρευθήσονται

A domino gressus hominis dirigentur. Manifeste docet,quòd absque diuino auxilio, homo per se nullum potest bonum operari. Nisi enim, inquit,dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Promptitudini autem nostræ cooperari solet. hominem autem hic iustum intelligit.

Et uiam eius uolet ualde. Conuersationẽ iusti benigne suscipit dominus,vtpote irreprehensibilem. Symmachus autẽ σφόδρα

pro, volet, transtulit prosperabit.

καταῤῥαχθήσεται ἀντιστηρίζει *Cum ceciderit non confringetur, quia dominus contra firmat manum suam.* Si in externis bonis aduersa vexetur fortuna, vt Iob, vel si circa spiritualia bona lapsus fuerit, vt Dauid: non permanebit tamen in hac ruina, quia dominus cõtra firmat, hoc est, supponit manum suam, suum scilicet auxilium. Pœnitentia etiam accipitur pro manu dei, tanquàm, quæ à deo proficiscitur, & nos de lapsu, ac ruina trahit atque conuertit ad dominum.

Iunior fui, etenim senui, & non uidi iustum derelictum. Superflua est illa coniunctio enim: Sensus est: iuuenis fui, & senui iam: & in tota hac vita mea, nunquam vidi iustos à deo derelinqui. Custodit enim deus omnes, qui eum diligunt. Quod si aliquando visus est deus ad tempus aliquos derelinquere, veluti ipsum Dauid: non tamen eos penitus dereliquit, sed magna cum dispensatione ita permisit, vt post tentationes deinceps attentiores redderentur.

Neque semen eius quærens panem. Neque eius filios indigentes. Nam etsi ad tempus aliquantulum afflicti sunt, non tamẽ perpetuo. Et aliter: beatus Dauid se eousque id non vidisse asseuerat. Vel altius intelligi potest, vt dicat: se non vidisse iustorũ semen famescere: hoc est spirituali cibo carere: iuxta illud: non necabit fame dominus animas iustorum. Nam alioquin, semen Iacob in Aegypto panem quæsiuit.

καὶ δανείζει ὁ δίκαιος *Tota die miseretur, & mutuat iustus.* Tota die pro semper. Et petentibus, aliquando pecunias, aliquando vtiles admonitiones pręstat.

Et semen eius in benedictionem erit. Dixit enim deus ad Moysem, se misereri filiorũ, propter eorũ patres, qui sibi grati fuerũt: & quòd similiter propter parẽtũ vitia retribuit posteris calamitates. In benedictionẽ autem erit: hoc est benedicetur, & laudabitur ob parentis nimirum merita.

Declina à malo & fac bonũ. Hoc in psalmo XXXIII declaratum est.

Et inhabita in seculũ seculi. Cum, inquit, iam didiceris, quænam sint virtutũ, & vitiorũ præmia, elige meliora, & habita longo tempore. Ita enim significãt verba illa: in seculum seculi. Iusti etenim, qui olim fuere, diutius vixerũt: quòd si aliqui ex eis iuniores mortui sunt, diuina id dispẽsatione factũ est.

est. Nam & Salomon diuturnam pollicetur vitam timentibus dominum. vel, habita in seculum futurum, tu qui incola es in præsenti seculo, vbi non perpetuo, sed certo ac breui degimus tempore.

Quoniam dominus diligit iudicium. Hoc est, quoniam dominus iudex est. vel per iudicium, iustitiam intelligit.

Et non derelinquet sanctos suos. Iustum enim est, vt eos nō derelinquat, qui illum non dereliquerint. per sanctos autem, hic iustos, seu virtute præstantes viros intelligit.

In secu'um seruabuntur. In præsens scilicet: & in futurum. εἰς αἰῶνα φυλαχθή σονται

Iniqui autem expellentur. A præsentibus & futuris bonis. (ἐκδιωχθήσονται.)

Et semen impiorum exterminabitur. De hoc paulo superius dictum est, ibi: & semen impiorum in benedictionē erit. ἐξολοθρευθήσεται

Iusti autem hæreditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam. De hoc similiter paulo superius dictum est, ibi: sustinētes autem dominum hæreditabunt terram, & ibi: hæreditas eorum in seculum erit. eadem autem propheta sæpius repetit, volens, vt diximus, constantiorem ac diuturniorem memoriam in legentium animis imprimere.

Os iusti meditabitur sapientiam. Libēter beatus Dauid narrat iusti hominis opera, vt alios ad æmulationē virtutum trahat. diuinam, inquit, sapientiam, quæ in sacris scripturis, nobis reuelata est, iusti, ac sancti viri semper meditantur.

Et lingua eius loquetur iudicium. Iudicium dei inquā, quod hominibus declaratum est. vel per iudiciū sermonem intelligit, qui cum iudicio, ac discretione prolatus sit. nam iustus cū loquitur, incōsyderatum nunquam profert sermonem.

Lex dei eius in corde ipsius. Indelebilis in illius mēte permanet, siue scriptam seu nō scriptam dei legem intelligas.

Et non supplantabitur gressus eius. Via eius ad deū ab inimicis non impedietur, siue visibiles, siue inuisibiles inimicos intelligas. quia nihil ei impedimēto esse poterit ad virtutem.

Consyderat peccator iustum, & quærit occidere eum. Consyderat, hoc est obseruat, insidias disponit. per peccatorē verò non tantum iniustum hominem, sed ipsum etiam dæmonem intellige, veluti eum, qui causa est, & pater peccati. θανατῶσαι

Dominus autem non derelinquet eum in manus eius. Neque enim prorsus permittit, vt simul cum corpore, voluntati pa-

riter atque arbitrio illius dominetur : quinimmo inter tentatiões eripiet eum à periculo, & in ſpirituali animę pugna, victorem eum eſſe oſtendet. vel aliter: tametſi ſæpius in eum dominus inſidias diſponi permittat, poſtremo tandem parcit ſeruo ſuo.

Nec condemnabit eum cum iudicabitur illi. Neque in præſenti vita iuſtum derelinquet, neque in tempore futuri iudicij eum condemnabit, quando nimirum peccator ſimul cum iuſto illo iudicabitur, quem inſidiis olim fuerat inſecutus. hoc enim ſignificat verbum, iudicabitur. & aliter: dæmones tunc iudicabuntur cum iuſtis, & illis improperabunt, ſiquid minimum in hac vita peccauerint.

Expecta dominum. Dum tentaris : atque inſidiis impeteris, expecta dominum qui te eripiet de periculis, hoc eſt ſpera in domino.

Et cuſtodi uiam eius. Quam ipſe mãdatis ſuis nobis demõſtrauit. cuſtodi autem, id eſt dilige.

Et exaltabit te, ut hæreditate capias terram. Superiorem te faciet inſidiatoribus tuis: vel ſublimem, ac magnum te apud homines eſſe demonſtrabit. & quia multi hæreditatem terræ appetunt, & fruitionem bonorum eius, aut diuturnam vitam, aut liberorũ procreationem, aut inimicorum exterminationem, aut alia huiuſmodi : idcirco his promiſſionibus propheta omnes ad virtutem exhortatur, eandem ſæpius repetens ſententiam. à ſublimioribus tamen, ſublimiora etiam hic conſyderantur, vt ſuperius diximus.

Cum exterminati fuerint peccatores, uidebis. Multorum puſillanimitatem conſolans propheta, qui ægreferebant, Deum aduerſus prauos, tanta vti patientia, & longanimitate, ait: cõfide, quia iniuſtorum, ac prauorum omnium exterminationem videbis: & ſermonem ſuum confirmat ex iis, quæ ipſe vidit. ait enim.

Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut Cedros Libani. Ipſe quidem propheta indefinite impium dixit, nos tamen Goliath, aut Saulem intelligere poſſumus, aut Naas Amonitem, aut alios huiuſmodi, quorum primo exaltationem vidit, & deinde deſtructionem. & quod ait: ſuperexaltatum, à ſubditis, atque ab aliis hominibus ſuperexaltatũ intellige : eleuatum verò à ſe ipſo & faſtu proprio : tametſi

vtraq;

vtraque dictione idem possumus etiam intelligere. Cedris autem impium comparauit, eo quòd altæ sunt, & infructuosæ, & succo amaro.

Et pertransiui, & ecce non erat. Modo, inquit, illũ sese gloriantem dimisi, pertrãsiui, & statim euanuit. dictio enim ecce, hoc in loco, statim, significat.

Et quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Et inde ad tẽpus cogitatione quæsiui eum videre, & non est inuentus locus eius, locus nimirum, qui alicubi eum existentem contineret. Quomodo igitur inuenietur, cum non sit? vel per locũ eius, corpus ipsum intellige, quod antea animæ domicilium erat, & postea putrefactione dissolutum est. Si quæres, an habeat locũ, nullum inuenies. mansiones enim eorum dicũtur qui saluantur. nam eorum qui pereunt, gehẽna, vel huiusmodi, hominis nõ dicitur esse locus aliquis, sed perditio.

Custodi innocentiam. Simplicitatem dixit Symmachus.

Et uide rectitudinem. Obserua, inquit, vt rectus sis, & recte ambules.

Quoniam reliquiæ sunt homini pacifico. Reliquias memoriã appellat, hæc autem duplici modo conseruatur, per prolem videlicet, & per bona opera.

Iniqui autem exterminabuntur in idipsum. In idipsum idem est, quod vna, hoc est, simul cum eorum memoria: quod in sequenti etiam versiculo magis declarauit, dicens.

Reliquiæ impiorum exterminabuntur. Per impios prauos omnes intelliges.

Salus autem iustorum à domino, & ipse protector eorum est in tempore tribulationis: & adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eripiet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quoniam sperauerunt in eum. Vide quàm varie ac multipliciter varia, ac multiplicia auxilia annunciauit, quæ deus iustis impartitur. varij enim sunt eorum modi, & varie administrantur, iuxta variã ac multiplicem eius sapientiam. Aperta autem, & clara sunt hæc verba, nec aliquid habent perceptu difficile.

Psalmus ipsi Dauid in rememorationem.

Hic psalmus consimilis est sexto psalmo. Simile enim habet principium, & ita quemadmodum ille, calamitates etiam deplorat, quæ

prophetæ

prophetæ de peccatis obuenerant. ab illis præterea liberari postulat, & requiem consequi. Par est autem compositum fuisse hunc psalmum à beato Dauid eo tempore, quo persequebatur eum Absalon, cum commissa olim à se delicta, & præsentes calamitates memoria repeteret, ob quæ in rememorationem inscribitur.

PSALMVS XXXVII.

παιδεύσης *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua erudias me.* In sexto psalmo iam diximus, quæ ad præsentis versiculi expositionem pertinent. furorem autē, & iram dei passiones, aut affectus in eo putare non debemus, sed vehementissimas suppliciorum sententias, quæ peccatoribus debentur.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Per sagittas dei, hoc in loco redargutionum sermones intellige, quos ei dixerat propheta Nathan. vel leges aduersus adulteros, & occisores prolatas, quæ adeo illius cordi infixę erant, vt stimularent eum assidue, & eius animam summo afficerent mœrore. vel per sagittas dolores intellige, qui à calamitatibus proueniunt, & sagittarum instar cor nostrum pungunt, ac penetrant, quique sagittæ dei merito appellari possunt, quia illius permissione nobis infiguntur. quod autem. LXX. dixerunt, infixæ sunt, Symmachus reddidit, attigerunt.

Et firmasti super me manum tuam. Firmasti, hoc est sæpius detulisti, dum assiduis me flagellis cædis. vel grauem esse fecisti in me ictū manus tuæ, ita vt illius verbera ferre nō possim. per manū autem, castigandi potestatem intellige.

ἴασις *Non est sanatio in carne mea à facie iræ tuæ.* Verba hęc, à facie iræ tuæ, & à facie peccatorum meorum: item à facie insipientiæ meæ, & alia huiusmodi, per circunlocutionem dicta sunt, pro eo, quod est: propter iram tuam, propter peccata mea, propter insipientiam meam. nō est igitur in carne mea sanatio, hoc est liberatio ab illo malo, quod ego ipse mihi intuli, atq; hoc propter iram tuam, ac minas tuas, quas, mihi tuo nomine nunciauit propheta Nathan. vel propter iram, quam legibus tuis comminaris. De huiusmodi autē afflictione in aliis etiam psalmis tradit, dicens: humiliabā in ieiunio animam meam: item caro mea mutata est propter oleum: item adhæsit os meū carni meæ, & laboraui clamans, raucū factum est guttur meum, & alia huiusmodi.

Non est pax ossibus meis, à facie peccatorum meorum. Nõ est stabilitas, nec constantia in eis. ob peccata enim mea cõtremiscunt, adeo prorsus concussa sunt.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. Auctæ nimirum, atq; eleuatæ: magnitudinem enim ipsarũ his verbis significat, quemadmodũ, & alibi multitudinẽ, dicens: multiplicatæ sunt capillos capitis mei.

Sicut onus graue grauatæ sunt super me. Et graues, ac molestæ mihi sunt: quia illarum memoriam ferre non possum. vel eo quòd oneris instar me incuruãt. solent enim qui mœsti sunt, proni in terram aspicere, quemadmodum, & ij faciunt qui aliquod pondus ferunt.

Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Animæ, inquit, meæ cicatrices, quæ ab ignitis mihi diaboli sagittis factæ sunt, putruerunt: neque id tantum in superficie, sed introrsus etiam penitus commarcuerunt. quibus verbis, magnam animæ læsionem significat, dum grauẽ negat se vulnerum olentiam ferre posse, hoc autem factum est, ob insipientiam meam: quia si sapientiam non amisissem, nõ fuissem hoc pacto vulneratus. Considera etiam quomodo delicta sua augeat, & magno ea animi cum ardore fateatur. dixit enim magna ea esse & grauia: & fœtere insuper. Pœnitentiæ autem illud signum est, vel maximum, cum quis putredinem sentit peccati: quia tunc vehementer illud abominatur.

Fatigatus, & curuatus sum usque in finem. Defatigatus sum ob ea, quæ cõmemoraui. vel aliter: dum sanare atque curare cupio corpus meũ grauiter affectũ, fatigatus, ac debilitatus sum & curuatus vsq; in finẽ, hoc est omnino, & prorsus. ἐταλαιπώρησα

Tota die contristatus ingrediebar. Quanquã rex essem, semper tamen in mœstitia versabar, veluti, qui à conscientia teste pungebar, & cui lætitia diffundi non dabatur.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. Si affectus concupiscentiæ illusio est, & consequenter mendacium potius, quàm veritas: non est concupiscentia voluptas, sed vmbra potius voluptatis. hac de causa dicebat Apostolus: manete pręcincti lũbos vestros in veritate, hoc est, in vera voluptate, quæ à castitate, & tẽperantia oritur, atque à iustitia. lũbos autẽ Symmachus dixit latera, & vtroq; sermone cõcupiscibilis

animæ pars significatur. Nam iuxta latera renes sunt, in quibus potissimum libidinis appetitus iacet. Ait igitur concupiscentia mea illusionibus dæmonis impleta est. Illusit, enim eum dæmon, ad motus iritans iniquos & turpes.

ἴασις *Et non est sanatio in carne mea.* Et deinceps, inquit, me ita illuso, nulla est requies carni meæ. Castigo enim eam, vt prędictum est, & illicitæ ab ea voluptatis pœnas exigo.

Afflictus sum. Fame, siti, vigiliis, humi cubando, & si quid aliud huiusmodi est.

ἕως σφόδρα *Et humiliatus sum usque ualde.* Vsq; valde, idioma Hebraicum est, & idem significat, quod, valde.

Rugiebam à gemitu cordis mei. Ab acerbitate gemitus cordis mei, qua cruciabar, rugire videbar vt Leo Nam quod septuaginta dixerunt, rugiebam, Aquila reddidit: frendebam. His autem verbis beatus Dauid rectam erga deum mentem suam omnibus patefacit. Nam peccator cum in profundum malorum ceciderit, despicere solet, iustus autem etiam minima quæque peccata semper veretur.

κύριε ἐναντίον σου *Domine coram te omne desiderium meum.* Desiderium scilicet quod post peccata mihi innatum est. Nosti enim quòd concupisco salutem meam & à præsentibus angustiis ac doloribus liberari.

Et gemitus meus à te non est absconditus. Percipis enim illum auribus tuis, veluti vocem quandam de profundo aliquo loco emissam.

Cor meum turbatum est. A mea nimirum conscientia atq; à pœnitentia.

ἰσχύς *Derelinquit me fortitudo mea.* Omni videlicet passionis genere fatigatum vt prædictum est.

Et lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Propter valde duram, ac peracerbam vitam meam, & præ assiduis lachrymis in hebetudinem quandam oculorum ac pene in cęcitatem deueni. Ordo autem sic fiat, & lumen oculorum meorum ipsum non est mecum, cum scilicet perierit. Vnde superflua iacet illa secunda coniunctio, &. Vel per lumen oculorum animæ beati Dauid, Spiritum sanctum intellige, qui ob patrata, ab eo scelera magna ex parte auolauerat. Hunc autem versiculũ cum proxime subsequenti, quidam ex Christi persona proferendũ intelligũt, & loqui de discipulis.

Amici mei & proximi mei aduersus me appropinquauerunt & steterunt. Subnotare videtur Achitophelem atque alios huiusmodi multos. Amici mei, inquit, & familiares mei venerunt aduersum me. Hoc enim significant verba illa: appropinquauerunt, & steterunt contra me: deo scilicet ob peccata mea id permittente: ex quibus hoc mihi calamitatum genus incubuit.

Et qui iuxta me erant de longe steterunt. de eisdem inimicis loquitur, qui odio quidem appropinquauerunt, vt persecutores, & ab antiqua beneuolentia procul facti sunt, veluti discedentes ab amicitia. Vel, alios etiam amicos & subditos intelligere possumus, qui timore Absalonis à beato Dauid ad illum deficiebant.

Et uim faciebant qui quærebant animam meam. Et angebant me, inquit, ij, qui animam meam, hoc est, qui me ipsum quærebant, & omni arte mihi molestiam inferebant. Vel quærebant animam meam, vt auferrent eam, quemadmodum dixit in psalmo trigesimonono.

Et qui quærebant mala mihi locuti sunt uanitates. Et qui meam ruinam sitiebant, blasphemias aduersum me locuti sunt, conuitiis atq; calumniis me impetentes. Vanitates autem dixit veluti mendacia quædam, ac falsa. οἱ ζητοῦντες

Et dolos tota die meditabantur. Hoc est insidias, quomodo nimirum me deciperent, & comprehenderent.

Ego quasi surdus non audiebam. Reuera quidem audiebam, sed audire non videbar, quia tacebam, & non conturbabar. Ipso enim Semei conuitiis sese insectante atq; maledicente & plerisque aliis, etiam idem facientibus, tacebat beatus Dauid, quasi prorsus non audiens.

Et sicut mutus non aperiens os suum. Subaudiendum est verbum, eram. Consequens est autem, vt non loquatur quis ea, quæ non audiuit.

Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Hæc dicta sunt ad declarationem versiculorum proxime præcedentium. Redargutiones autem hoc in loco, contradictiones vocat, per quas redarguere quis eos solet, qui male loquuntur.

Quia in te domine speraui. Mutus factus sum, & tacui, quia te mihi iudicem futurum speraui. Mihi enim, inquit, vindi-

ctam,

ctam, & ego retribuam dicit dominus.

Tu exaudies me domine deus meus. Et quia tu omnia huiusmodi maledicta intelligis, & condignas calumniatoribus pœnas retribues. Vel tu eos exaudies, qui talia passi sunt, & tacent.

Quia dixi nequando supergaudeant mihi inimici mei. Intra me ipsum enim cum funderem preces ad Deum, dixi, cupere me exaudiri: nequando supergaudeant, & delectentur super me inimici mei.

Ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου *Et dum commoti essent pedes mei, super me magna locuti sunt.* Et cum iam auersum esset iter meum à via diuinorum mandatorum illi statim pudendam quandam ceperunt libertatem gloriantes, & iactantes, velle me interimere.

Quoniam ego in flagella paratus sum. Quia ego post peccatum diuino nudatus auxilio paratus fui iis, qui castigare me voluerunt. Vel dictionem, quoniam, superfluam esse intellige, vt sæpe inueniri diximus. Et ordo est: ego ad correctioné, & emendationem tuam semper paratus sum. Ob peccata enim mea, eam promptus ac libens suscipio.

Et dolor meus in conspectu meo est semper. Et commissorum à me delictorum memoria, quæ summo me dolore afficit, semper mihi ante oculos permanet: vrgens nimirum ac stimulans. Neque enim eorum oblitus sum, veluti iis, qui dolores nullos sentiam.

Quoniam iniquitatem meam ego annunciabo. Quia peccatum ego meum publicabo, & aduersus memetipsum accusator accedam.

Et cogitabo pro peccato meo. Hoc est sollicitus ero de medicina peccati. Indifferenter autem, iniquitatem, & peccatum posuit pro delicto.

Inimici autem mei uiuunt. Ij, scilicet qui militant cum Absalone. Viuunt autem, hoc est, potentes sunt, ego autem infirmus.

Κεκραταίωνται ὑπὲρ ἐμέ *Et fortes fiunt super me.* Verba hæc proxime superiorem versiculum declarant. Vel viuunt, hoc est sani, ac bene valentes sunt, & fortes fiunt, hoc est augescunt viribus.

Et multiplicati sunt qui oderunt me iniuste. Non tantum viuunt & fortes fiunt, sed aucti & multiplicati sunt. Iniuste autem oderunt me, quia nihil legitimum habent, in quo me

accuſare poſſint, aut dicere dignum odio.

Qui retribuunt mihi mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniã ſequebar bonitatem. Hoc dicit propter Abſalonem, qui benignitati atque amori paterno inuidiam atque inſidias rependens, patrem calumniabatur, quaſi iniquum, atque iniuſtum regem, attrahens atque alliciens hoc pacto ad conſpirationem eos, qui ad regale patris iudicium accedebãt: vt in libris Regum traditur. Calumniabantur autem me, inquit, quia ego bonitatem ſectabar, vel quia illum ego ſic ſe gerentem, affligere, ac caſtigare nolui. Hinc etenim illius ſemper magis creuit peruerſitas, hinc & ſcelеſtior ſemper factus eſt. Vel per bonitatem hic, iuſtitiam intelligit. Conuitiabatur me, inquit, quia præponendam ego ſemper, & præhonorandam eſſe iuſtitiam cenſui, & quia eius exemplo iniuſtitiam non dilexi.

Ne derelinquas me domine deus meus, ne diſceſſeris à me. Priuatus enim ſum opportuno omni auxilio, & te ſolum adiutorem ac cuſtodem habeo.

Intende in adiutorium meum domine deus ſalutis meæ. Cura, inquit, vt adiuues, ac tuearis me: te dico in cuius poteſtate eſt vita mea. Et hæc quidem dicta ſunt iuxta hiſtoriæ ſenſum: iuxta quem accommodari poſſunt verba pſalmi beato Dauid. Conguere vero etiam poteſt hic pſalmus omnibus fidelibus, qui in peccatis conſtituti ſunt. Iuxta quem ſenſum per amicos & proximos Angelos bonos intellige, qui cuſtodiunt nos, & lætari ac gaudere ſolent, in iis omnibus, quæ per virtutem à nobis adminiſtrantur: & contra: quotiens nos peccare viderint, veniunt & conſiſtunt coram nobis triſtes, ac mœſti, & primo quidem propius adſiſtunt: deinde vero ob grauem peccatorum olentiam à nobis abſiſtunt: vnde poſtmodum venientes maligni dæmones angunt nos, & in grauiores lapſus deducunt, qui & in auribus noſtris inanes ſermones clam inſerunt, & dolos aduerſum nos contexere ſemper moliuntur. Verum omnes qui beati Dauid ſobrietatem imitari voluerint, obſtruent ſibi aures animæ, eoſque nec ipſo etiam ſermone dignos putabunt, ſolum deum in ſuum aduocantes auxilium: tametſi ipſi dæmones, ob huiuſmodi eorum pœnitentiam ac ſobrietatem aſſiduis rurſus tentationibus vehementius affligere eos conentur,

conentur,& calumniis insuper impetant, ac diffamare eos apud omnes studeant,veluti peccatores.

Τῷ Ἰδιθοὺμ *In finem ipsi Idithum canticum ipsi Dauid.*

Abunde diximus in proœmio operis, quomodo hic psalmus sit beati Dauid,tametsi in inscriptione habeatur nomen Idithum. In finem uero inscribitur,quia humanæ naturæ tenuitatem deplorans, de illius etiam fine tractat,dicens: Notum fac mihi domine finem meum, & quæ sequuntur.

PSALMVS XXXVIII.

Ixi custodiã uias meas,ut nõ delinquam in lingua mea. Hunc psalmum Propheta noster composuit, eorum memor,quæ passus est, quando Absalonem fugiebat.Fugiens enim,inquit,dixi in me ipso: in posterum ego custodiam vias meas: vias inquam linguæ meæ,id est,sermones meos ita,vt lingua mea amplius non peccem,nec blasphemum aliquem emittam sermonem, qui ex pusillanimitate vt plurimum oriri solet. Castigans enim castigauit me dominus. Quòd autem apud scripturam sermones viæ appellentur, testimonio est magnus Paulus ad Corinthios,dicens:Misi vobis Timotheum qui vobis in memoriam reducet vias meas.

Posui ori meo custodiam,cum consisteret peccator aduersum me. Lingua ad peccatum promptissima est,atque ideo multa circa eam prouidentia deus vsus est. Consistere autem hoc in loco posuit, pro dimicare seu contendere. Peccatorem vero Semei appellat,cum ob perditos semper eius mores, tum etiã ob summam illam impudentiam,ac sæuitiam,quam tunc temporis magis priuatim ostenderat. Insectabatur enim beatum Dauid,lacessens eum, ac vituperans,& lapides iaciens.Contumelia, inquit, ab eo affectus sum, & tacui, nihil ei prorsus respondens.

Obmutui,& humiliatus sum. Obmutui sponte mea nimirum ac volens,& humiliatus sum,cùm memoria repeterem ob cõmissa à me peccata illum aduersum me insurgere.

ἐξ ἀγαθῶν *Et silui ex bonis.* Ex bonis,hoc est ex bonitate. Et cum possem illum vlcisci,nolui ob modestiã. Vnde cum socius quidam beati Dauid aduersus hunc Semei conuitiantem irrueret

ret, gladio illum occisurus, detentus ab eo fuit: quinimmo & rationem addidit, dicens: Dimitte eum, vt maledicat mihi. Dominus enim dixit ei, vt maledicat Dauid, & quæ sequuntur.

Et dolor meus renouatus est. Et dolor, inquit, qui mihi de peccatis prouenit ea memoria renouatus est. Tunc enim manifeste cognoui me pœnas delictorum luere.

Calefactum est cor meum intra me. Cum afficeret me Semei contumelia, tametsi id patienter tulerim, præ ira tamen intra me inflammatus sum. Intra me autem dixit, vt ostenderet quòd huiusmodi iram externis non demonstrauit. Cæterum illud perfecti hominis est, & absolutæ prorsus virtutis, si illatam contumeliam omnino non sentiat, & ex ea nihil prorsus patiatur, quòd si quis sentiat, modeste tamen ac mansuete eam perferat, proficere is dicendus est in virtute, tametsi adhuc perfectus non sit.

Et in meditatione mea exardescet ignis. Meditando, inquit, & reuoluendo praua opera, quæ commisi, & mala quæ patior, semper me dolorum meorum ignis inflammabit, & animæ meæ incendium augebit.

Locutus sum in lingua mea. Erga inimicum quidem tacuit, vt vidimus, ad deum vero locutus est. Et quod ait: In lingua mea, idem nunc sibi vult, ac si diceret, sensim, quiete, ac quasi in susurro locutus sum. Deinde dicit, quid locutus sit.

Notum fac mihi domine finem meum. Quando erit, aut qualis erit, vsquequo, inquit, tristia perseuerabunt.

Et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi. Significa mihi, inquit, numerum dierum totius vitæ meæ, quotus sit vniuersus, vt connumeratis annis meis, quoscunque hactenus vixi, sciam quod reliquum est. Nam si mensuram, ac modum illorum didicero, non vulgarem inde consolationem habebo in calamitatibus meis.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Quod interpres mensurabiles dixit, in Græco legimus παλαιστάς: quam dictioné iuxta vnum sensum latine dicere possumus, palmares. Verum vt clarius Prophetæ mentem percipias, sciendum est, quòd variæ sunt mensuræ, quæ manibus fieri solent. Vlna videlicet, cubitus, palmus, & palæste: de qua nunc loquitur Propheta, & quam nos palmam dicere possumus. Conficitur autem

palæſte ſeu palma coniunctione quatuor digitorum, & eſt tertia pars palmi, & minima eſt omnium menſura. Hoc nomine igitur paucitatem dierum vitæ ſuæ declarauit, palmares appellans dies ſuos, quaſi menſura modicos, ac breues, & quia diximus dictionem παλαιςὰς alium ſenſum poſſe recipere, alteram conſequenter verſiculi lectionem attingemus, iuxta quam legere poſſumus: Ecce contentioſos ſeu laborioſos poſuiſti dies meos, hoc eſt, certaminis ac pugnæ plenos. Deſcendere enim etiam poteſt ea dictio à palæſtra, quæ tam apud Græcos quàm apud Latinos luctationem ſignificat. In lucta autem, labore, ac contentione multa vtimur. Intelligit autem (vt diximus) Propheta reliquos vitæ ſuæ dies, dicens: quòd paruo quidem tempore victurum ſe nouit, attamen quòd ignorat, quanta futura ſit hæc paucitas temporis, & ideo alibi etiam dicit, paucitatem dierum meorum nuncia mihi, & hoc eſt, quod in præſenti etiam ſignificari ſibi à deo cupit: Modicum præterea dici poteſt hoc reliquum vitæ temporis, ad comparationem iam tranſactæ vitæ. Illud præterea non omittendum duxi, ꝙ dictio, ecce, aduerbium eſt, & frequenter ab Hebræis vſurpatur, atque (vt in vniuerſum dicam) aut aliquid demonſtrat, aut proximum tempus notat, priori modo, hic ſumitur, altero alibi vſum vides Prophetam in illis verbis: pertranſiui, & ecce non erat, quod idem ſibi vult, ac ſi dixiſſet, & ſtatim ad nihilum redactus eſt.

ὡσεὶ οὐθ᾽ ἐν ἐνώπι-ον σου

Et ſubſtantia mea quaſi nihilum coram te. Hoc in loco incipit palam facere, quàm exilis, & fragilis ſit humana natura, & ait: ſubſtantia mea, ſeu eſſentia mea, hoc eſt, ego ipſe ſum quaſi nihilum, ſi ad beatitudinem, & æternitatem tuam fuero comparatus. Ita enim ſignificat, quod ait: coram te. Tu enim, vt alibi ait, idem ipſe es, & anni tui non deficient, ego autem immutatus ſum, & pro rege exul factus, & dies mei ſicut vmbra prætereunt.

πλὼ

Veruntamen uniuerſa uanitas. Dictionem veruntamen, quidam hic ſuperfluam eſſe opinantur, alij vero poſitam eſſe dicunt pro certe. Cum animaduertiſſet igitur beatus Dauid, quæ maiorum ſuorum tempore facta fuerant, & quæ tunc temporis fierent, omnia vanitate labaſcere, hoc eſt incertitudine, & inſtabilitate ſumma conſtare, veluti, opes, gloriam, imperia,

imperia, iuuentam, pulchritudinem, vires & alia huiusmodi: sententiam suam vniuersali hoc sermone posteris testatam reliquit. Quo tamen non animi dotes ob summam earum excellentiam, sed corporis tantum, & fortunæ bona complecti intelligas.

Omnis homo uiuens. Hoc est, humana omnis vita. Est autem hic modus loquendi Hebræis peculiaris, iuxta illud: omnis homo mendax. Pro humana omnis opinio falsa. Omnis igitur humana vita vanitas est, quod ad præcedentis versiculi declarationem pertinet. Per humanam vero vitam, carnalem intelligit. & spiritus expertem.

Verum in imagine pertransit homo. Dictionem, verum, hoc in loco pari modo posuit pro vere, seu certe. In imagine autem, hoc est, instar imaginis. Nam quemadmodum depicta imago nullam de pulchritudine sua aut de colorum varietate, aut alia huiusmodi re commodum capit, ita nullum homo ab humana fœlicitate fructum decerpit. Vel in imagine, id est, in vmbra, propter humanarum videlicet rerum inconstantiam. μὲν τοίγε

Veruntamen frustra conturbatur. Veruntamen hic posuit pro, cæterum. Quod reliquum est, inquit, frustra homo fatigatur, & distrahitur. πλὴν

Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea. Et, quod omnium molestissimum est, hæredem non dignoscit suum: cunq; angustias, & labores in congerendis diuitiis non mediocres sit passus, fructus demum & commoda alteri, & ignoto hæredi reponit.

Et nunc quæ expectatio mea? nonne dominus? Cæterum, inquit, rebus sic se habentibus, quæ nam est spes mea, nonne solus dominus? per interrogationem autem legendus est hic versiculus.

Et substantia mea à te est. Et essentia mea, totum nimirum esse meum, à te est. Curam igitur habeto creaturæ tuæ, quæ grata mente suum agnoscit factorem. παρὰ σοῦ ἐστι

Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me. Iniquitates enim causa esse solent tentationum, & calamitatum. Ab huiusmodi igitur causa liberari optat. Vel per iniquitates, figuratę tentationes intelligit, veluti effectum à causa.

Opprobrium insipienti dedisti me. Ipsi Semei nimirum,

qui me conuitiis impetiit, iniquum & sanguinarium appellans. Reassumpsit autem sermonem Propheta, & per crebram miseriarum suarum commemorationem, misericordem deum, magis ad misericordiam trahit. Solet etiam dæmon iis, qui à se victi fuerint, victoriam suam improperare, atque in illos probra iacere.

ἐκωφώθην *Obsurdui.* Sponte mea nimirum, adeò vt non audire visus sim.

Et non aperui os meum. Neque aliquid contra dixi.

Quoniam tu fecisti. Quia, inquit, tu ei mandasti vt mihi conuitiaretur. Dominus enim, inquit, dixit ei, vt malediceret Dauid, & mihi etiam iussit, vt tacerem. Peccasti enim, inquit, tace.

Amoue à me plagas tuas. Tentationes videlicet, & calamitates. Quæ mihi exterius permissione tua, & stimulos, qui interius à mea inferuntur conscientia.

A fortitudine manus tuæ ego defeci. Per manum hic puniendi potentiã intelligit. Defeci, inquit, hoc est, debilitatus sum. Illud considera, quomodo in præcedenti psalmo Propheta, flagellis se erudiendum exponens diceret: Quoniam in flagella paratus sum, & nunc eis grauius percussus, solui rogat, ne ampliori absorberetur tristitia.

ἐπαίδευσας *In increpationibus propter iniquitates erudisti hominem.* Dum increpas, inquit, & redarguis, hoc est, dum pie mederis, erudisti hominem: atque hoc propter iniquitates, & non alia de causa. Salutaris est igitur castigatio tua. Per hominem vero seipsum intelligit.

ἐξέτηξας *Et extenuasti sicut Araneam animã meam.* Crebris, inquit, tentationibus, & flagellis attenuasti animam meam, crassitudinem illam nimirum, quæ ob peccata concreuerat, ei circuncidens. Est autem Aranea exile animal, cui nunc animam suam comparat. Solet enim anima à peccatis quodammodo crassior reddi, & contrà afflictione & flagellis attenuari.

πλὴν μάτην πᾶς ἄνθρωπος *Veruntamen frustra omnis homo.* Ad maiorem corroborationem sententiæ à se dictę, eundem Propheta repetit sermonem: subintelligendum est tamen, verbum, conturbatur.

Exaudi orationem meam domine, & supplicationem meam auribus percipe. Idem æque significant hæc verba, per Prophetam more suo sic ingeminata.

Lachrymas meas ne sileas. Id est, ne despicias. Nam qui aliquem despiciunt, tacere solent. Illud etiam considera, quomodo non simpliciter orat Propheta noster, sed cum lachrymis.

Quoniam ego incola sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Accola, seu indigena dicitur ille, qui loci alicuius permanens est, ac perpetuus habitator: incola vero is, qui ad tempus habitat, quique iubente fundi domino habitationem mutat. Ego, inquit, si cæteris hominibus comparer, accola quidem sum, & possessæ terræ indigena, sed si ad te deum meum suspicio: incola me esse fateor. Te enim iubente transmigrabo, & hoc mundo relicto ad alium ire compellar. Peregrinus similiter, vbi modicum quid fuerit in aliena regione immoratus, eo postmodum reuertitur, vnde fuerat profectus. Cui comparari potest quilibet mortalis. Nam ad certum ac breue tempus viuimus, & demum ad ea, vnde originem duximus, iterum reuoluimur. πάροικος

Dimitte mihi, ut refrigerer priusquam abeam. Parce mihi, inquit, siste flagellum, vt paululum consoler, & afflictiones à me excutiam, antequam moriar. Vel dic, quòd peccatorum veniam in præsenti vita postulat. ἄνες μοι

Et amplius non ero. Et cum iuero, vbi sunt pătres mei, non ero amplius, hoc est, non amplius viuam. Vel, non ero amplius in præsenti mundo. Hæc etiam verba ad placandã dei iram, & ad eius misericordiam conciliandam dicta sunt.

In finem psalmus ipsi Dauid.

Sancto spiritu afflatus beatus Dauid hunc psalmum in persona Ecclesiæ Christionorum cecinit, quo gratias deo agit pro mirificis donis, quibus à deo gratis donata est, & ab eo aduersus insurgentes in se tyrannos, opem petit. In finẽ inscribitur, quia quæ hic traduntur, finem quendam respiciebant, quem postea habuerunt.

PSALMVS XXXIX.

Expectans expectaui dominum. Huiusmodi verborũ repetitio frequentissima est apud Hebræos, & intensionẽ quandã mentis denotat, vt illud vidẽs vidi, & cognoscens cognosces, hoc est, exquisitè cognosces, & alia huiusmodi. Expectãs igitur ex-

pectaui dominum, hoc est valde expectaui, adiutorem meum Christum. Ipse enim est expectatio Gentium, quemadmodũ de eo antea à Prophetis prænunciatum est.

Et intendit mihi. In me, inquit, oculos suos iniecit, & beneuolo aspexit intuitu: in me, inquam, summa constitutam in miseria, dum idolorum errores sequerer.

Et exaudiuit preces meas. Preces scilicet pro me emissas. rogabant enim Prophetæ pro futuro Ecclesiæ statu illius etiam personam induentes, vt nunc facit beatus Dauid.

ἰλύος *Et exaudiuit me de lacu miseriæ, & de luto limi.* Solebant antiqui huiusmodi dictionibus maxima pericula exprimere. Dici autem potest quòd lacus miseriæ, sit illa fouea erroris, in qua olim Gentes quæ in vnam Ecclesiam cõgregatæ sunt veluti in quodam carcere secundum animam misere affligebantur, & quòd lutum limi, hoc est, limosum ac prutridum lutum, illa sit humanarum passionum, atque affectuum collectio, quæ corruptionem quandam in nostris mentibus generat, & animas omnes quasi tenaci quodam cœno obuolutas detinet, quæ in eam deciderint.

Et statuit supra petram pedes meos. Supra petram, hoc est, supra securitatem fidei.

Et direxit gressus meos. Et ostensa mihi salute per præcepta Euangelica, omnique prorsus explosa tortuositate, iter meum adeò direxit, vt per obliqua, aut per deuios calles amplius non incedam.

Et immisit in os meum canticum nouum. Cantica nimirũ quæ de admirandis atque illustribus Christi gestis Christicolæ cecinerunt. Vel orationem dominicam, quam Christus nos docuit.

ὕμνον *Hymnum deo nostro.* Hoc ad declarationem dictum est noui cantici.

Videbunt multi. Lumen nimirum scientiæ, cum antea cæci essent. Vel videbunt signa & miracula Christi, & sanctorum eius.

Et timebunt. Christum scilicet huiusmodi facientem miracula.

Et sperabunt in domino. Sperabunt, id est, credent. Credit enim qui sperat. Vel, sperabunt ꝙ eos saluaturus sit, qui credi derint in illum. Per dominum autem, Christum intellige.

Beatus

Beatus uir, cuius est nomen domini spes eius. Nomen domini: hoc est, dominus. Beatum igitur eum dicit qui in solo deo confidit, & non alia in re. Alibi etiam dicit, Beatus vir qui sperat in domino. Et ordo est: Beatus vir, cuius eius est nomen domini spes. Possumus etiam de christianis hoc dictũ intelligere, & construere per figuram hyperbaton, hoc modo: Beatus vir cui⁹ est spes nomẽ domini eius. Cuilibet autẽ christiano, nomen Christi spes est & salus: quod sancti martyres præcipue attestati sunt coram tyrannis: quibus apertissime dicebant, se diuitias suas omnes, & omnem gloriam, & spem ĩ hoc collocasse, quòd Christi dei sui nomine insigniti essent: dum christiani appellarentur:

Et non respexit in uanitates. Et huiusmodi vir inanibus rebus operã non dedit: quæ à multis summa reputantur bona.

Et insanias falsas. A communi sensu rursus subintelligendum est, & non respexit. Insaniæ autem falsæ, ex græcæ dictionis significatione, vaticinia sunt. Vates enim illi debacchati dementes fiebant, & furentium instar ferebantur, verũ falsa erant, quæ prænunciabant. Per huiusmodi autem vaticinia, vniuersum idolorum cultũ denotare voluit, veluti totum à parte. μανία καὶ μάντις ἀπὸ τοῦ μαίνομαι

Multa fecisti tu domine deus meus, mirabilia. Admiratus beatus Dauid ineffabile incarnationis Christi mysteriũ, & condignum illi sermonem inuenire non valens, exclamatione solum, quod potuit tam grande donum prosecutus est: multa, inquiens, admiranda fecisti tu domine deus meus. Ita etiã alibi apostolus facit: quando admirabundus clamat: ô altitudo diuitiarũ sapientię, & sciẽtiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Mirabilia autẽ appellat non ea tantum, quæ tẽpore Moysi, aut Iesu Naue, aut quæ illis antiquiora à deo facta sunt miracula, sed ea potius quæ tẽpore incarnationis saluatoris nostri facta sunt, & quæ per spiritum præuidens propheta summa cum admiratione quæ diximus verba protulit.

Et cogitationibus tuis non est qui similis erit tibi. Et non est aliquis tibi in cogitationib⁹ tuis cõparandus: iis, inquã, cogitationib⁹, quas summa cum prouidentia pro hominũ salute sollicitus habuisti. Ecce enim quàm grande & quã admirãdum opus excogitasti, vt tu homo fieres propter hominem.

Annũciaui & locutus sum, multiplicata sunt super numerũ. Annunciaui, inquit, & docui multa mirabilia tua, in multis psalmis, verum adhuc multiplicata sunt, & adeo innumerabilia esse apparuerunt, vt aliquo numero cõcludi non potuerint. Nam quæ dudum cognoui, propter altitudinẽ & immensitatem incomprehẽsibilia sunt. vel, cum quid dicerem non haberem, hoc tantum annũciaui, & locutus sum, quòd omnem transcenderunt numerum.

Sacrificium, & oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi. Quæ sequuntur in personam Christi dicenda sunt, vt magnus nos docuit Paulus in epistola ad Hebræos. Ait igitur quòd post incarnationem, deus filius dixit ad patrem: tu pater, in posterum legale omne sacrificium reprobasti, & oblationes oẽs lege institutas: verũ corpus mihi effecisti ex virginis sanguinib⁹, vt pro hominũ salute in sacrificium offerrer.

ἐζήτησας *Holocausta, & pro peccato nõ quæsiuisti.* In Leuitico & Deuteronomio clare inuenies, quę nam essent holocausta, & quę sacrificia pro peccato: & omnia denique oblationum, & sacrificiorum genera. Ait igitur: cum verum ego, ac rationabile sacrificium sim, & omnia mundi deleam peccata, tu nullum amplius legale sacrificium quæsiuisti.

Tunc dixi ecce uenio. Tunc nimirum quando legalia sacrificia reprobata sunt: tunc enim dixi ego: Pater, venit hora, glorifica filium tuum. Nam quod ait: ecce venio: idẽ est, ac si diceret: vides quòd paratus sum.

ἐν κεφαλίδι *In uolumine libri scriptum est de me.* Conscriptiones Hebræi libros appellabãt, & inuolutas chartas volumina, iuxta illud: fili hominis comede hoc volumen. Inuolutis enim chartis scribebãt, & nõ quadratis libris, vt nos facim⁹. Ait igitur saluator, in volumine libri, ꝓphetici nimirũ, scriptũ est de me: hoc est, ea, quæ ad incarnationẽ meam pertinent, à prophetis prædicta sunt: quod ipsis etiam Iudæis dominus postea iterum affirmauit, dicens: si crederetis Moysi, crederetis etiã & mihi. De me enim ille scripsit, & alia huiusmodi multa.

τοῦ ποιῆσαι *Facere uoluntatem tuam deus meus uolui.* Et quoniã quę ad me pertinent, iam determinata sunt, & prędicta à prophetis, ideo facere volui voluntatẽ tuã. Superfluus est enim articulus, qui habetur in græco, ante infinitiuũ facere. quem qui superfluum non putarũt, transtulerũt vt facerẽ. Voluntas autẽ

patris

patris fuit ea : filij mors secundum carnē: quæ pro humana salute, summa cum dispensatione à deo permissa est: de qua voluntate, ipse etiam filius dicebat: descendi, non vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.

Et legem tuam in medio uentris mei. In medio ventris mei pro ex corde, atque ex tota anima mea: vt sit præpositio, pro præpositione. A cōmuni autem sensu subintelligendum est, volui facere: hoc est, volui adimplere ex corde meo legem tuam: tua nimirum mandata quæ dedisti mihi. τῆς κοιλίας μου

Euangelizaui iustitiam tuam in ecclesia magna. Vide quomodo euangelium dei iustitiam appellat: quia per euangelium iustificantur credentes omnes, & obseruātes illius mandata, quicunque hi fuerint & vndecūq; : & quia lex Mosaica solis tantum Iudæis data est, euangelium vero omnibus gentibus, iustum autem erat, vt non vnus aut alter tantū populus, sed quòd omnes æque ad salutem vocarentur. Per ecclesiam autem magnam, Iudæorū synagogas intelligit, veluti hominibus frequētissimas, in quib⁹ Christ⁹ palā, ac libere locut⁹ est. εὐηγγελισάμην

Ecce labia mea non prohibebo, domine tu scisti. Quemadmodum tu vides, inquit, non prohibebo labia mea loqui salutaria verba. Tu enim id recte nosti, cum me ipsum prorsus cognoueris, quemadmodum, & ego te.

Iustitiam tuam non abscondi in corde meo. De euangelio rursum sermonem facit. Non tacui, inquit, quæ ad illud pertinerent: quinimmo opportuna quæcunq; omnibus reuelaui.

Veritatem tuam & salutare tuum dixi. Euangelium rursus ita appellat. Neq; enim iustitiā tantū continet, sed etiā veritatem. Ideo dicebat Christus: veritatē dico vobis: quinimmo neque hæc solum sed salutem etiam credentibus pollicetur.

Non abscōdi misericordiā tuā, & ueritatē tuā à cōcilio multo. De euangelio etiā hæc dicta sunt. Appellatur enim euangelium misericordia: quia summa dei misericordia nobis donatum est: qua non sustinuit deus propriā creaturam sub iniqua dęmonis tyrānide oppressam amplius iacere, & qua ob nostrā salutem proprio etiam filio non pepercit. Variis autē nominibus, vt vidimus, Euangelium appellauit propter multiplicem gratiā, & varia dona, quæ per illud nobis pręstita sunt.

Tu autem domine ne elongaueris miserationes tuas à me. Quę sequuntur, rursum ex persona ecclesiæ fidelium dicta sunt,

supplicantis post acceptum diuinæ gratiæ signaculum, non derelinqui: cum multa ei, tam ob hominibus, quàm à dæmonibus imminerent pericula.

ἀντιλάβοιντο *Misericordia tua, & ueritas tua semper adiuuent me.* Veritas tua, id est vera promissio tua. Dixisti enim: ecce vobiscũ sum omnibus diebus, &c. Quædam verò exemplaria habent: adiuuerunt: & intelligitur, quòd hucusque scilicet, adiuuerint: sed melior lectio videtur: adiuuent.

Quoniã circundederunt me mala, quorũ non est numerus. Circunspicio enim, inquit, varias mihi tendi insidias, & iam eis circundatus sum.

Compræhenderunt me iniquitates meæ. Vide quomodo iusti homines præ summa modestia, pericula & tentationes, quibus eos vexari accidit, propriis adscribunt peccatis. Sic & tres illi pueri, vna voce in camino ignis dicebant: peccauimus, inique egimus: tametsi ea non tam ob peccata propria, quàm propter deum paterentur.

τοῦ βλέπειν *Et non potui uidere.* Obtenebrant enim tentationes, animæ oculos, vt quæ vtilia sunt, videri non possint. Hanc igitur nebulã dissoluit illa cõsolationis lux, quæ à deo ꝓuenit.

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei. Summæ etiam modestiæ, sunt hęc verba: & verisimile est, vt cum fidelibus aliqui etiam cõmixti sint, qui negligentius ac minus ex virtute viuant, quorum peccata iusti, sibi ipsis adscribunt, propter vnitatem ac communicationem fidei.

Et cor meum dereliquit me. Videor quasi corde desertus, cum mea omnis in te fiducia infirmata sit. Ipsum enim cor, animum excitare solet & præstare audaciam.

Placeat tibi domine, ut eripias me. Velis, inquit, domine me ab his omnibus eripi ac liberari periculis.

Domine ad adiuuandum me respice. Intẽde mihi, & me diligenter adspecta.

Erubescãt & cõfundãtur simul qui quærũt animã meã, ut auferãt eã. Vtraq; enĩ hęc eis accidẽt, vt & pudore afficiãtur veluti victi nostra patiẽtia, & cõfundãtur, iuictã esse cernẽtes potẽtiã tuã, qua nos ꝓtegis. Sequitur: qui quęrunt animã meam: hoc est, qui hoc vnũ votis omnibꝰ, & toto petunt studio, vt me variis examinẽt suppliciis. vel, simul: hoc est, vna omnes.

Conuertantur retrorsum, & erubescant qui uolunt mihi mala.

Conuertãtur retro inanes re infecta, me non superato, atque ideo erubescant. Variis autem modis eos execreatur, vt conceptum animo dolorem apertius explicet.

Ferant statim confusionẽ suam qui dicunt mihi, euge, euge. De euge euge iam alibi diximus, quòd aduerbium est irritantis.

Exultent & laetentur in te omnes quaerẽtes te domine. Exultare, & laetari hic idem aeque significãt. quòd si cui placet, vt sẽsu differãt, videat quid de eorũ differẽtia dictũ sit in tertio versiculo noni psalmi. In te autẽ: id est in fide, quae est in te.

Et dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuũ. Qui diligunt salutem, quae à te est. Vel, salutare tuum: id est, incarnationẽ tuam. Salutaris enim fuit ea incarnatio, iis, qui perierant. Omnes igitur qui auxiliũ tuum cõsecuti sunt. dicant: magnificetur dominus: id est, magnus reputetur.

Ego autem inops, & pauper sum. Hoc ex vniuscuiusque fidelis persona dici potest. Inopes enim fũt christiani omnes, veluti, qui vniuersa fortunae bona dimiserũt, & pauperes, veluti qui propriis manibus necessaria sibi parant. πτωχὸς enim qui latine inops, ex etymologia graeci nominis à cadẽdo dictus est, veluti ab omnibus antiquis opibus deciderit, & nũc sit sine ope. πένης vero, qui latine pauper, à labore: quia nimirum proprio labore opportuna omnia sibi comparat. πτωχὸς ὡς πτωχῶς πένης παρὰ τὸ πένεσθαι ἤτοι πονεῖν

Dominus sollicitus erit mei. Ad hunc enim solũ confugi, & ideo me in se sperantem non despiciet.

Adiutor meus, & protector meus es tu, deus meus ne tardaueris. Deus meus ne tardus sis ad adiuuandũ me. Mihi autẽ nescio quid ꝓfundius videtur sibi velle haec verba, si accõmodemus beato Dauid illũ versiculũ. ego autẽ inops sum, & pauper. Prȩuiderat propheta summas illas diuitias quȩ à dei gratia in christianos erant effundẽdae: cumq; eas non mediocri desyderio cõcupiscet, demũ veluti iis, qui se nouerat ab eo tẽpore procul esse, cõtristatus est, & miserũ se ideo appellãs ait: ego inops, & pauper sum, qui huiusmodi diuitiarũ ꝑticeps esse nequeo, verũtamẽ deꝰ erit mei sollicitus: vt scilicet mihi pariter gloriã illã cõmunicet, quã fideles in coelorũ regno percepturi sunt. Siquidẽ & ab ipso domino dictum legimus, quòd Dauid concupiuit videre diem eius: qua ratione rogat nunc deum propheta noster, dicẽs: ne tardaueris: tuã nimirũ incarnationem. Sunt enim supplicantis verba ad deum filium.

In finem

In finem Psalmus ipsi David.

In finem inscribitur, quia prophetiam continet, quæ tendebat ad finem. prædicit enim proditoris Iudæ rebellionem. & clarum quidē est huius psalmi argumentū. de amore enī & charitate in pauperes pertractat. Tamen altius consyderando ad saluatoris nostri Christi mysterium pertinet, qui egenus, & pauper fieri uoluit ob humanam salutem: qui etiam in euangelio apud Ioannem præsentis psalmi uerba de se dicta esse testatur, & de Iuda, dum ait ad Apostolos: non de omnibus dico, scio quos elegi, sed ut scriptura impleatur, dicens: Qui manducat panem meum, eleuabit contra me calcaneum suum. nullibi enim huiusmodi testimonium habetur in scriptura, præterquam quod in præsenti psalmo dicitur: qui manducat panes meos magnificauit contra me supplantationem.

PSALMVS. XL.

πτωχὸν

Eatus uir qui intelligit super inopem & pauperem. Qui intelligit, hoc est, qui consyderat, qui cogitat, id quod decens est. intelligentia enim est diligens, & exacta consyderatio. inopem autem & pauperē promiscue solent appellare indigētem. Antiqui vero per inopem mendicū intelligebant, veluti qui omni prorsus careret ope, & qui, vt alibi diximus, ex etymologia Græci nominis ab antiquo statu decidisset: pauperē vero eum, qui manibus ac proprio labore sibi victū pararet, vt in præcedenti psalmo diximus. Beatus igitur is est, qui debitorem deū habet. per Salomonem enim docemur illū deo cōmodare, qui inopis miseretur. quod proprio ore Christus confirmauit, dicens: donec feceritis vni huic ex minimis fratribus, mihi fecistis. & hoc quidem pacto simpliciter exponitur de pauperibus: verum profundius intelligendo, vt diximus, exponi potest psalmus de Christo: quodq; beatus ille est, qui intelligit & consyderat Christum deum esse, tametsi indigentia ac paupertate tanta esse videretur circundatus, vt etiam non haberet, vbi reclinaret caput suum. recte enim cō syderās id plene intelliget ex iis, quæ & sermone suo docuit, & operibus comprobauit.

In die mala liberabit eum dominus. Vtilitatem docet, quam ex huiusmodi intelligentia quis percepturus sit. Quæ autem sit dies mala diximus in psalmo XXXVI. ibi: non confundentur in tempore malo. æque enim significant dies mala &

la & tempus malum.

Dominus conseruet eum. Precatur propheta pro huiusmodi homine tanquam pro viro quopiam bono.

Et uiuificet eum. Id est, viuere faciat.

Et beatum eum faciat in terra. Et beatum eum esse ostendat, æmulationeq; seu imitatione dignum, non in præsenti tantum terra sed in regno etiam cœlorum.

Et non tradat eum in manus inimicorum eius. Nec eum visibilium aut inuisibilium hostium manibus dedat.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius. Super lectum doloris in quo ægritudine ac morbo laborans afflictus diu olim detinetur. Aquila autem, & Theodotio non per optatiuum modum, sed per futurum indicatiui omnia hæc verba reddidere, videlicet, conseruabit, viuificabit, & opem feret: omnia hæc quasi in mercedem, ac retributionem quandam dici arbitrantes.

Vniuersum cubile eius, uertisti in infirmitate eius. Per cubile, decubitum intelligit. vertisti autem, hoc est immutasti. in tempore, inquit, infirmitatis huius viri, tu mutasti eius decubitum, ab ægro nimirum, atque infirmo ad sanum, ac validum. mutasti autem vniuersum, hoc est prorsus mutasti. aduertendum tamen quòd præterito tempore vsus est pro futuro. vertisti enim, hoc est vertes. vel, coniectura quadam, immo vero potius prophetico more, quæ futura erant, vt iam facta commemorat. τὴν κοίτην ἔστρεψας

Ego dixi domine miserere mei. Quæ sequuntur ex Christi persona legenda sunt, qui velut homo deum rogat, ostendēs hoc pacto, quemlibet hominem dei auxilio indigere.

Sana animam meam, quia peccaui tibi. Sed quomodo alibi legimus Christum peccatum non fecisse? certissimum quidem est, illum nunquam peccasse, verum quia propter nos factus est idem quod nos: homo nimirum, passiones etiam, atque affectus nostros, quasi proprios sibi consequēter vendicauit, & (quod dicere par erat, humanam naturam, quæ peccauerat.) hoc ipse antea pro illa ad patrē clamauit, veluti qui eiusdem erat naturæ, tametsi sine peccato. & quemadmodū victima, quæ olim pro peccato immolabatur, iuxta legem, peccatū in se suscipiebat, quod vna cum victima comburi dicebatur: ita & Christus pro nostris immolatus peccatis, in se ipsum oīa

nostra

noſtra ſuſcepit peccata,nec ſecus ac ſi ipſe peccaſſet,ad eorũ remiſſionem,& orauit,& mortuus eſt,ob ſummam nimirum atque ineffabilem eius miſericordiam.

Inimici mei dixerunt mala mihi. Inimici Chriſti Iudæi, qui inuidia diſſecabãtur,& dixerunt mala, hoc eſt praua verba. quænam autem dixerint,audi.

Quando morietur? Grauis eſt enim, inquit nobis, adeo, vt nec illius aſpectum ſuſtinere valeamus.

Et peribit nomen eius. Sed cum multa præditum potentia Chriſtum vniuerſas ægritudines ac morbos curare viderent, quomodo eum aliquando putarunt extingui poſſe?

καὶ ἀπεπορεύετο *Et ingrediebatur ut uideret.* Proditor, inquit Iudas, veluti familiaris meus abſq; vllo impedimẽto, illuc ingrediebatur, vbi ego aderã,vt videret an opportunũ eſſet tradẽdi tempus.

μάτην *Fruſtra loquebatur cor eius.* Fruſtra in corde ſuo ſecum ea loquebatur quæ ad proditionem pertinebant, quando videlicet ingrediebatur, vt videret. vel, fruſtra in animo ſuo cogitabat, vt me lateret: cum optimus ego ſcrutator cordium, omnia noſſem eius conſilia,& vota.

Congregauit iniquitatem ſibi. Nihil aliud miſer huiuſmodi cogitatione efficere potuit, quàm quòd ſibi ipſi ſummam theſaurizauit iniquitatẽ, dum aduerſus proprium præceptorem,& ſeruatorem tetendit inſidias.Quidam poſt verba,fruſtra loquebatur,punctum ponunt, vt ſenſus ſit : fruſtra mihi pacifice loquebatur,cum inimica in menteverſaret conſilia. Sed melior eſt ſenſus quem primo loco diximus.

Egrediebatur foras, & loquebatur in idipſum. Accepta enim panis buccella Iudas ſtatim exiit.quod vero ait:in idipſum, idem ſignificat quod vnà.loquebatur,inquit, vnà cum inimicis meis,de iis,quæ ad proditionem ſpectabant : quid vultis mihi,inquit,dare,&c.hęc autem omnia apertiſſime in euangelica narrantur hiſtoria.

Aduerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei. Suſurrabant mutuo in aurem,quomodo inſidias diſponerent, timẽtes nimirum aperte loqui propter turbam.

Aduerſum me cogitabant mala mihi. Lætifera,inquit, cogitabant aduerſum me. iuxta quod teſtatur euangeliſta , quòd concilium inierunt aduerſus Ieſum, vt eum morti traderent

κατέθεντο *Verbum iniquum depoſuerunt aduerſum me.* Depoſuerunt pro reſpõ-

pro responderunt. interrogati enim à Pilato: Quid faciam Iesu, qui dicitur Christus? Responderunt: crucifigatur. Est autem iniquum hoc verbum. neque enim licebat innocentem virum morti tradere, atque ideo eis sæpius obiiciebat Pilatus, dicens: nullam causam inuenio in eo: item, vos videbitis. vel, deposuerunt, hoc est, fabricarunt: machinati sunt. dixerunt enim quòd commoueret turbam contra Cæsarem, quæ verba etiam iniqua erant. neque enim falsa attestari licebat.

Nunquid, qui dormit, non adiiciet ut resurgat? Per interrogationem hoc dicit, atque vt deus: Nunquid dormiens homo, inquit, nolet consurgere? Verbum enim adiiciet, Hebræi sepenumero ponunt, pro volet. quòd si dormiens cõsurgit, ego etiam carni mortuus, cito resurgam. mea enim mors somno similis est. Nam quemadmodũ qui dormit ex suo dormit arbitrio, ita & ipse spõte mea, atq; ex propria moriar volũtate.

Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos magnificauit contra me supplãtationem. Coniunctio enim hoc in loco superflua est, & sensus est: ille etiã mihi aduersarius fuit, qui antea intimus mihi erat, & mihi maxime coniunctus. per hominem autem pacis Hebræi pacificum intelligunt. Ait igitur, homo pacificus meus, hoc est amicus meus Iudas, in quo veluti in me ipso confisus sum, quem etiam simul cum aliis discipulis educaui, magnificauit, hoc est, roborauit supplantationem, hoc est, dolum contra me: quod ex metaphora eorum dictum est, qui in tercurrẽdum calcaneo aliquem dolose supplantant. firmauit autem Iudas dolum aduersus Christum, eumque quodammodo supplantauit: conuentione nimirum ac conspiratione illa, quam cum scribis iniit, & cum pontificibus. ἐπ' ἐμέ

Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. Quod ait miserere & resuscita, vt ab homine dictũ est. homo enim Christus cum esset, non recusauit preces ad deum fundere: quinimmo quod naturæ humanæ proprie cõuenit, sæpenumero ad deum orabat. Quòd vero ait: retribuã, ad illius diuinitatem pertinet. retribuit autẽ quando eos Romanis perdendos tradidit.

In hoc cognoui, quoniã uoluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Voluisti, hoc est, amasti. Nam quod quis

amat, illud etiam habere cupit. In hoc, inquit, cognoui quòd amasti me, quia nomen meum in vniuerso orbe prædicatum est: quæ res inimicis meis maximo fuit dolori. quærebant enim vt morerer, & nomen meum prorsus interiret. potes etiam per inimicum, vel dæmonem, vel ipsum Iudam priuatim intelligere.

ἀντελάβου *Me autem propter innocentiam adiuuisti.* Hæc verba simili modo ab assumpta carne dicta sunt. per innocentiam autem munditiam, & puritatem intelligit. iniquitatem enim, inquit, non fecit.

Et firmasti me in cõspectu tuo in seculum. Et stabilisti, inquit, me penes te, iuxta illud, sede à dextris meis, quoadusque po-

ὑποπόδιον nam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum.

Benedictus dominus deus Israel à seculo, & in seculum, fiat, fiat. Cum, quæ vidimus, omnia prædixerit beatus Dauid, & summam dei misericordiam ac ineffabilem quandam eius condescensionem multa cum admiratione narrauerit, Hymnum deinceps, & laudem ei canit dicens: laudandus est deus veri Israelis, hoc est, fidelium deus, quemadmodum in XXI. psal. declarauimus, exponentes versiculum illum, timeat eum omne semen Israel. laudandus autem ab hoc seculo vsque ad futurum. Ac demum orat, & votis omnibus poscit, futuram hãc domini incarnationem, de qua supra locutus est, quàm celeriter fieri, dicens: fiat fiat. intelligimus enim prophetam optare id, quod superius dixit. illa autem repetitio verbi: fiat, orationis intensionem demonstrat.

εἰς σύνεσιν

In finem in intelligentiam filiis Core.

De filiis Core *diximus in procemio operis. In finem inscribitur propter prophetias, quæ hic continentur. & ad finem tendebant. cum enim futurum esset, ut Hebræorum populus ob propria delicta ab Assyriis in Babylonem captiuus duceretur, ubi.* L X X. *annis detentus est, præuidens hoc beatus* Dauid, *utpote prophetico afflatus spiritu, pii ac religiosi cuiuscunque Iudæi in captiuitate degentis personam sumit in præsenti psalmo, ueluti Danielis, Ezechielis, triũ puerorum, & similium: & narrat, quæ tunc temporis contigerint. In intelligentiam uerò dixit, iudicans, quòd qui inter illos maiori erant præditi intelligentia, hæc, aut huiusmodi uerba ad deum clamabant.*

uel, ea

uel ea ratione, quia ad percipiendum totius psalmi sensum multa lectori opus est intelligentia.

PSALMVS. XLI.

Vemadmodum desyderat cerua ad fontes aquarum, ita desyderat anima mea ad te deus. Ardentis desyderij vehementiam ostendere volens propheta, Ceruam perquam sitibundam in exemplum sumpsit, quæ cum & suapte natura calidissima sit, & reptilium ac serpẽtum carnibus, quibus vesci solet, magis etiam incendatur, aquarum fontes quàm maxime amat, & circa eos semper versari cupit. desyderare autem hic posuit pro festinare: & ita Aquila reddidit. & quod ait: ita desyderat anima mea ad te deus, ad te, inquam, habitantem in Hierusalem. putabat enim populus, qui in Babylone erat se diuina præsentia illic ideo frui nõ posse, quia regio illa vniuersa idolorum cultui deseruiret. ἡ ἔλαφος

Sitiuit anima mea ad deum fortem uiuentem. Sitiuit, id est valde concupiuit. ita vndiq; desyderij ardorem ostẽdit. fortem autem & viuentem deum appellat propter infirmos ac mortuos Babylonis deos. Quidam ex hoc versiculo sumptũ esse dicunt hymnum illum, quem Græci Trisagion vocant: quo laudare solemus deum, dicentes: sanctus deus, sanctus fortis, sanctus immortalis. ἰσχυρὸν ζῶντα τρισάγιον

Quando ueniam, & apparebo ante faciem dei. Hoc est ante ipsum deum. concupiscentis sermo est: quando, inquit, veniã ad te in Hierusalem & apparebo coram te, adorans nimirũ, & colens te, seduloque tibi adsistens, & alia faciens, quæ in templo tuo fieri decet. vniuerso enim hoc solatio priuamur, postquam hic in Babylone captiui degimus.

Fuerunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est deus tuus? Dum Babylonij, inquit, dei mei impotentiam mihi exprobrarẽt, lachrymæ meæ fuerunt mihi panis, non quòd eis pascerer, sed quia instar panis eas desyderabam, & quia non secus mihi erãt opportunæ quàm esurientibus esse panes soleant: vnde earũ desyderio, nõ interdiu tantũ, sed assiduis etiam noctibus detinebar.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam. Hæc recordatus sum, verba illa nimirum, quæ ad me dicũtur quotidie: vbi est deus tuus? quã ob causam effudi, hoc est, laxaui, in

me ipſo animam meam, & conſtantiam eius omnem diſſolui. hac autem effuſionis tranſlatione vſus eſt propheta, quia quæ ſolidiora ſunt, firmiora atque conſtantiora eſſe ſolent: quæ verò fluida, molliora atque laxiora. Illud in vniuerſum animaduertendum eſt, quòd Hebræi ſæpenumero verborum conſtructionibus indifferenter vtuntur, vt nunc: effudi, inquit, in me, pro intra me. verum ſi verba hæc, recordatus ſum, ad ſequentia referantur, alius efficietur ſenſus, videlicet: hæc recordatus ſum, & animam meam, antea nimirũ anguſtiis coarctatã, effudi: hoc eſt, abſolui, & relaxaui in me ipſo. quæ autem ſint hæc quæ recordatus ſum, audi.

διελεύσομαι ἐν τόπῳ

Quoniam pertrãſibo in loco tabernaculi admirabilis uſque ad domum dei. Recreatus atque animo relaxatus ſum, inquit, memoria repetens, quòd rurſus in templo tuo deambulaturus ſum, & ad illius vſque adyta peruenturus. per admirabile, enim tabernaculum, celeberrimum Salomonis templum intelligit, & per domum dei, adyta ipſius templi. quòd ſi priorem expoſitionem magis probaueris, dictionẽ, quoniam, intellige hic iacere pro aduerbio cõfirmãdi, iuxta Hebraici idiomatis conſuetudinem, & verba verſiculi, prophetantis verba eſſe. vel aliter: per tabernaculum, ſancta verbi caro poteſt intelligi, quę merito admirabilis dici poteſt, quia abſq; vllo ſemine cõcreta eſt. & per domum dei, anima illius carnis, per quam deus in aſſumpta carne diuerſatus eſt. locus autẽ tabernaculi, ipſum eſt verbum dei, per quod cõcreta eſt, & extitit Chriſti caro. pertrãſibo igitur, inquit, per verbũ dei, & vſque ad aſſumptæ carnis animam deducar: in animo meo nimirũ ea examinans, & contemplans, quæ de tanto myſterio percipere potero. vlterius enim pertranſire non dabitur.

In uoce exultationis, & cõfeſſionis ſoni feſtiuitatem celebrantis. Pertranſibo autem in voce gaudij, & gratiarum actionis, in voce ſoni feſtiui, ac ſi diceret: feſtiuitates rurſus, vt olim, deo meo celebrabo, & ſolito vtar cultus legis.

Quare triſtis es anima mea, & quare cõturbas me? Quare me angis, inquit, & confundis, & quietem capere non ſinis? hęc autem verba dicere cœpit, poſtquam certior factus eſt de ſuo in patriam reditu.

Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi. Quoniã gratias illi agam vbi nimirum in patriam rediero.

Salutare uultus mei, & deus meus. Cum futura & à se præmisa dei beneficia in animo reuolueret, summa cum delectatione illum circunloquendo, inuocauit, dicens, ô salus mea, & ô deus meus.

Ad me ipsum conturbata est anima mea. Ad me ipsum, hoc est, in meipso, nemine alio exterius mœrorem hunc meum sciente. conturbata est autem, recogitans nimirũ peccata, ob quæ in inimicorum manus traditi sumus: vel moram ac tarditatem recogitans, reditus nostri in patriam.

Propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermoniim à monte modico. Propterea, inquit, afflictus memor ero tui, hoc est, recordabor studij, & curæ tuæ, quam habuisti circa nos, & præcipue ob illa bona quibus in terra promissionis te authore fruebamur. per Iordanem enim & per proximum illi montem, qui & Hermoniim, & Hermon dicitur, totam Iudæam significauit. addidit etiam priuatam mõtis illius qualitatem: quòd scilicet paruus est.

Abyssus abyssum inuocat in uocem cataractorum tuorum. Antiquorum dei beneficiorum memor, deplorat, quod in presentia ab eo derelictus videatur, per abyssum, vastum intelligens calamitatum pelagus, in quo tunc se constitutum videbat. profunda, inquit, ac vasta calamitas, vastiorem aliam semper vocat calamitatem, ad vocem cataractorum, hoc est, collisorum tuorum. adeo enim alternæ, ac frequentes calamitates confractos, ac collisos nos seruos tuos adoriuntur, vt mutuo sese adhortari videantur: & adeo nos affligunt, & pungunt, vt præ nimio dolore ad clamorem etiam nos prouocent. dictio autem cataractorum Græca est & idem hic significat, vt diximus, quod collisorum aut confractorũ. est enim verbale nomen, & descendit à verba καταρἁσσω quod est collido, aut confringo. & licet proprie hoc verbale nomen καταρἁκτης actiue sit significationis, hic tamẽ ponitur in passiua. Quod si in actiua significatione dictionem sumas, litera legenda est, in vocem confractorũ, hoc est. collidentiũ seu confrigentiũ tuorum. & tunc expone totum versiculum hoc pacto: immensitas peccatorum nostrorum, immensitatem inuocat misericordiarum tuarũ: atq; hoc ad vocem prædicatorum euangelij, hoc est Apostolorum. sunt enim Apostoli validissimi quidam confractores, omnẽ nimi-

εἰς φωνὴν καταρακτῶν

ὁ καταράκτης

rum diabolicam elationem confringentes. Quod si textum legas prout etiam legi potest: in vocem cataractarum tuarũ: potes iuxta altiorẽ Anagogen intelligere, quòd abyssus, & abyssus, vetus & nouum testamentum significent, ob profunditatem nimirũ occultorum sensuum, & dicere, quod nouũ testamentum, & antiquum inuocat testamentum, in vocem, cataractarum tuarum, hoc est, per vocem prophetarum tuorum. dicuntur enim merito prophetę esse quędam cataractę: quia aquas, diuinæ ac supernæ prophetiæ, vehementia quadam, cataractarum instar effundunt. nouum igitur testamẽtum inuocat vetus testamentum in testem. vt ostendat, quòd ipsi etiam prophetæ mysteria Christi prænunciarunt.

ἡ καταῤῥάκτη

πάντες οἱ μετεωρισμοί

Omnes subleuationes tuæ, & fluctus tui super me transierunt. Per subleuationes, & per fluctus, tentationum ac calamitatũ incursus intelligit. ait igitur, omnia flagella tua fecerunt iter super me. omnes autẽ dixit, propter earum multiplicitatem.

ἡμέρας ἐντελεῖται

Die mandabit dominus misericordiam suam. Die, hoc est, in die, pro manifeste, & palam. mandabit autem, hoc est, mittet. Iubere enim ac mandare videtur qui mittit: vel ordinabit, & disponet misericordiam suam. Sermo vero hic, prædicit, quemadmodum reuocatio eorum in patriam omnibus fiet manifesta.

Et nocte cãticum eius apud me. Per totum hoc captiuitatis tempus, noctuque, quando tuto magis id facere possum, canam deo meo. in die enim ocium mihi nullũ datur, cum dominis seruiam, & opportuno caream tempore.

Oratio deo vitæ meæ. Non modo illius canticum erit apud me, sed etiam oratio: canticum quidem in gratiarum actionem pro opportuna & iam diu expectata liberatione, oratio vero ad accelerationem huius liberatiõis. & quod ait: deo vitæ meæ: expone, id est, deo datori vitæ, vt illud: deus salutis meæ, id est, saluator meus.

ἀντιλήπτωρ

Dicam deo adiutor meus es, quare oblitus es mei, & quare contristatus incedo dum affligit me inimicus? Oblitus esse videbatur deus Iudæorum, quia iam diu in inimicorum potestate ab eo relicti fuerant, vbi affligebantur, quemadmodum verisimile est eos affligi, qui in captiuitate constituti sunt.

Dum confriguntur ossa mea, exprobrauerũt mihi inimici mei dum dicunt mihi per singulos dies, ubi est deus tuus? Contritis nimirum ossi-

rum ossibus meis ob tam graue onus seruitutis, vel ob verbera, & plagas, quæ assiduo mihi à Babyloniis infliguntur. vel, fatigatus sum, ac debilitatus viribus meis. per ossa enim vires intelligit. cum itaque hoc pacto me haberem, irridebant me inimici mei, illud mihi semper obiicientes, vbi est deus tuus, qui te eripiat & liberet?

Quare tristis es anima mea, & quare cõturbas me? spera in deo quoniam cõfitebor illi. salutare uultus mei, & deus meus. Repetit quę iã superius dixerat, quod facit vt fiducia sese ac patiẽtia muniret. Cõgruit etiã hic psal. pio cuilibet, ac religioso viro, qui multas calamitates in præsenti vita passus sit, quique dissolui cum Paulo optet, & redire ad deum. & tunc per exprobrantes, non ipsos tantum Dæmones, sed inimicos etiam intelliges, & per terram Iordanis, inferiorem terram hanc nostram, quæ comparatione cœlestis longe est inferior. Iordanis nanque interpretatur terra inferior. Hermoniim vero locus doloris: & alia iuxta hunc sensum consequenter expones.

Psalmus ipsi Dauid qui apud Hebræos sine inscriptione habetur.

Præsens Psalmus caret inscriptione, ueluti qui eiusdem est argumenti & sententiæ cum superiori psalmo, & illius quodammodo pars esse uidetur. plurimum enim cum eo congruit: & uerisimile est eundem fuisse, qui hæc, atque illa uerba protulerit: quæ etiam simili modo ex unius tantum dicuntur persona, ueluti qui totius populi causam ac passiones in se susceperit: quod fortassis illa ratione effectum est, quia rarus ac pene unicus quis reperiri possit, qui id faciat.

PSALMVS XLII.

Vdica mihi deus. Verbum iudica si cum accusatiuo iungatur, idem significat quod condemna, iuxta quod dictum legimus: iudica illos deus: si verò cũ datiuo, vt hic: idẽ erit, quod iudex esto. κρῖνόν μοι

Et discerne causam meã de gente nõ sancta. De gente, id est, cum gente. vel, discerne causam de gẽte scelesta, atque iniusta & deum verum non colente. Intelligit autem Babylonios.

A uiro iniusto & doloso eripe me. Iniustum quidem dicit,

veluti iniquum, atq; exlegem, dolosum verò, vt deceptorē. similia autem fere habentur, in illa trium puerorū oratione. dedisti enim, inquiunt, nos regi iniusto, & omnium quæ in terra sunt pessimo. illud etiā adnotandū quòd singulari aliquando, & aliquādo plurali seu collectiuo nomine eos accusat; quia nimirū, & priuata, & cōmuni prauitate conuiuebāt. tu verò per gentem, & hominē iniustum & dolosum ipsos dæmones, & dæmonū principē intelliges. nihil enim differunt ab homine perturbationib', quippe cum, more hominū, vesano voluptatum amore corripiantur, corporeisq; afficiātur passionibus, & variis inquinentur concupiscentiis.

Quia tu es deus fortitudo mea. Stabilitas scilicet mea ac vires meæ.

Quare me repulisti? Tradens me in captiuitatem. ego enim seruus tuus sum, hi verò tibi aduersantur.

Et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus. Non accusans deum hoc dicit, sed placans, potius ac mitigans.

Emitte lucem tuam, & ueritatem tuam? Iuxta Anagogē per lucem & veritatem Christum intelligit. ego enim, inquit, lux sum veritas, & vita: iuxta historiam verò, lucem, appellat protectionem, & custodiam dei, quæ summum quoddam lætitiæ lumen secum affert, cuius splendore omnes afflictionum tenebræ dissoluuntur. veritatem autem expone, id est, verum auxilium.

Ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. Hoc in loco tempus positū est pro tēpore, præteriū nimirū pro futuro: tua, inquit, lux, & tua veritas, ipsa me deducent, & adducent in montem sanctū tuum Sion, & in tabernacula, hoc est, in templum tuū. iuxta Anagogen Christus qui, vt superius diximus, lux est, & veritas, deducet, & adducet fideles omnes ad supernā Sion, & ad cœlestia tabernacula. Ego enim sum, inquit, via veritas, &c.

Et itroibo ad altare dei. Adorabo, iq̄t deū, & sacrificabo ei.

Ad deum qui lætificat iuuētutem meam. Hæc ex eorum persona dicta sunt, qui in captiuitate nati erant, & qui modo ascendebant in Hierusalem. verisimile enim est, eorum parentes in Babylone captiuos periisse. vel per iuuentutem, vigescens animi propositū intelligit. renouabantur enim, & quodāmodo iuuenescebant, cum diuini cultus semper magis

succenderētur

succenderentur desiderio: iuxta Anagogen, per iuuentutem renouatio illa intelligitur, quæ fit per baptismū, quando exuto antiquo homine, nouum induimus.

Confitebor tibi in cithara deus, deus meus. Primum, inquit, atque amœniorem vitæ meæ statum recuperabo, organisq; atque instrumentis musicis, vt olim, tibi gratias agam: quæ omnia ab eo tempore quo in Babylone captiui sumus, suspendimus in salicibus, ea nimirum ratione, vt postquàm nullus nos tunc Musices vsus decebat, ipsa instrumenta illic veluti ad ocium, atque inertiam condemnata iacerent: iuxta Anagogen per Citharam, virtutem moralem intelligimus, quæ circa actiones versatur, vt alibi diximus. Verba autem illa: Deus, deus meus, ingentem ac validum ardorem in deum demonstrant.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare uultus mei, & deus meus. Eadem rursus ipse sibi ad maiorem mentis suæ confirmationem præcipit.

In finem filijs Core ad intelligentiam Psalmus ipsi Dauid.

Similis est inscriptio psalmi quadragesimiprimi, de qua iam diximus. Nūc illud tantū dicere oportet, quòd beatus Dauid psalmū hunc scripsit in personam Matathiæ Machabæi, & filiorum eius. Qui cum eo tempore, quo Iudæa regio ab Antiocho cognomento Illustri, atque à macedonibus uastaretur, exules essent, sero licet, uires tamen, atque animum tandem receperūt. Vnde collectis pro tempore copijs, ad defensionem, ac uindictam suorum in deo fidentes sese accinxerunt, ut uberius in eorum historia Iosephus retulit. Cum igitur hi exules cum cæteris fugitiuis, qui ex Iudæis congregati fuerant, ob Macedonum sæuitiam trepidarent, exhortationem sibi in orationis formam composuerunt, quæ mirabilia quæq; progenitorum suorum facta commemoraret: ut his nimirum exemplis animarentur & fidentius excitarentur ad pugnam.

PSALMVS XLIII.

Eus auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciauerunt nobis opus quod operatus est in diebus eorum, in diebus antiquis. Quod dicit audiuimus auribus nostris, dictum est ad maiorem confirmationem, & maiorem fidem sermonis. Solemus

enim quando aliquod factum narramus de quo certi sumus, sensus ipsos assumere in testes, vt illud. viderunt oculi nostri: Item, manus nostræ contrectauerunt. Et cum dixerint: Audiuimus: subdit, à quibus, à patribus, scilicet per illa nimirum, quæ nobis scripta reliquerunt, quid autem audierint, & quid operatus sit deus, audi, in sequentibus.

Manus tua gentes exterminauit, & plantasti eos. Per gentes Cananeos intelligit, & alios populos, qui olim in terra promissionis habitauerant: & per manum eius, diuinam potentiam. Plantasti eos, id est, habitare fecisti patres nostros. Et considera exquisitum loquendi modum. De illis enim gentibus dicit, quòd deus exterminauit eas, eo quòd penitus eradicatæ sunt ab illa regione. De Iudæis vero ait, plantasti eos, quia nimirum in Gentium sede, vnde illæ exterminatæ & pulsæ fuerant, ipsi firmas ac stabiles radices miserunt. Ipsi enim primi patres, illinc nunquam expulsi sunt, tametsi eorum liberi admissorum scelerum luentes pœnas sæpe postmodum deo iubente aliò transmigrauerint. Prioribus autem omnibus omissis miraculis, sermonis sui argumentum Propheta hinc potissimum elicit, quia si extraneos deus alienam in sedem collocauit, eis nunc magis sperandum sit, vt pulsi è patria illuc à deo iterum reducendi, & in pristinum statum restituendi sint.

Afflixisti populos, & eiecisti eos. Gentes scilicet. Neq; enim tantummodo eiectæ sunt sed antequam eiicerentur, diutino etiam bello, & variis calamitatibus fuerunt afflictæ.

Non enim in gladio suo hæreditauerunt terram. Terram enim promissionis armis consecuti non sunt.

Et brachium eorum non saluauit eos. Neque potentia eorum eos liberauit à tantis, & tam tremendis gentibus.

Sed dextera tua & brachium tuum. Per dexteram, quidam auxilium intelligunt, & per brachium potentiam. Alij vero per vtranq; dictionem æquè significari dicunt potentiam.

Et illuminatio vultus tui. Hoc est visitatio tua. Ostende enim alibi inquit, faciem tuam, & salui erimus. Visitatio autem diuina, aut aspectus diuinus, pro eius auxilio sumitur, quia si periclitanti cuipiam quis auxilio esse velit, necessario ad eum oculorum aciem dirigit.

εὐδόκησας *Quoniam complacuisti in eis.* Id est, quia bene voluisti patribus

bus nostris. Ita enim significat hoc loco verbũ, complacuisti.

Tu es ipse rex meus & deus meus. Tu, qui illa operatus es, idem ipse es, & nunc, qui olim fuisti, velut immutabilis: nos quoq; eorundem filij sumus. Restat tantum, vt eadem in nobis opereris miracula, cum te, vt regem & deum colamus, quemadmodum & illi antea coluerunt.

Qui mandas salutes Iacob. His verbis facilitatem atq; celeritatem diuini explicat auxilij. Tu, inquit, qui solo verbo vteris cum populum illum saluas, qui descendit ex Iacob. Vel aliter: tu qui in præliis suggeris, & subministras populo tuo modum, quo saluari debeat, dicens: hæc aut illa facite.

In te inimicos nostros cornu petemus. Id est profligabimus. Κερατιῶν
Tractum est autem hoc ex metaphora animalium, quæ cornibus certant.

Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Confidimus, inquit, quòd tantũ inuocantes nomen tuum aduersus hostes nostros, & tantummodo vociferantes, deum Israel, hoc nomine confirmati, spernemus, & flocci faciemus eos.

Neque enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me. Nam & si lege belli huiusmodi armis accinctus sim, nulla mihi tamen in eis adest fiducia.

Saluasti nos de affligentibus nos, & qui oderant nos confudisti. Nam tuum experti sumus auxilium. Aduocantibus enim adfuisti, scimusque quòd imposterum pari modo, te aduocantibus aderis.

In deo laudabimur tota die. Pro laudabimur, Symmachus dixit, gloriabimur. nam qui gloriatur seipsum laudat. Tametsi inquit, multa ad nostram gloriam adduci possent, nulla tamen alia in re gloriabimur, quàm in vno hoc, ꝙ deum cognoscimus. Et quòd ait: Tota die, Symmachus per omnem diem dixit, & Aquila: per totam vitam.

Et in nomine tuo confitebimur in seculum. Confitebimur pro narrabimus vt sit sensus. In nomine tuo narrationem faciemus, mirabilia connumerantes, quæ hoc nomen tuum, tam in patribus nostris, quàm in nobis, supra hominum fidem effecit. Vel aliter: nomini tuo gratias agemus. Et quod ait: In seculum, omnes alij interpretes passim transferunt, semper.

Nunc autem repulisti & confudisti nos. Repulisti quidem, vt indignos, confudisti vero, id est confundi permisisti, dum no-

bis

bis tanta sustinentibus mala, opem nullam tulisti.

Et non egredieris deus in uirtutibus nostris. Hic etiam tẽpus pro tempore ponitur, quemadmodum Symmachus reddidit, dicens. Nec simul egredieris cum exercitibus nostris. Exercitus enim, virtutes, hoc est, potestates appellauit.

Conuertisti nos retrorsum post inimicos nostros. Nos amicos olim tuos, & qui olim apud custodiã, & protectionem tuam in primo ordine sistebamus, auertisti in vltimum locum, & inimicis propriis subiecisti.

Et qui oderant nos diripiebant sibi. Diripiebant sibi nostra nimirum bona.

Dedisti nos tanquam oues escarum. Tradidisti nos, sicut oues, oues dico, non quæ in possessionem, ac pro patrimonio retineantur, sed quæ viliores sint, & carnificinæ exponantur.

Et in gentibus dispersisti nos. In seruitutem nimirum. Variæ enim gentes cum Macedonibus simul militabant. In captiuorum enim vt diximus & exulum personam, Propheta hæc dicit.

Vendidisti populum sine pretio. Populum, inquit, tibi antea dilectum in seruitutem tradidisti. Et quod ait: sine pretio, ad populi contemptum dictum est. Prauos enim ac mancos seruos solemus sine pretio tradere, atque eorum emissionem lucro putare. Quod etiam per Esaiam prophetam alibi dictum est, dum ait: gratis venditi estis.

Et non erat multitudo in commutationibus nostris. Et pretium, inquit, quo alienati sumus ad paruam ascendebat summam. Commutatio serui enim pretium est loco serui datum. Huiusmodi autem verbis aduersus seipsos ironice cauillantur. Nam absque vllo etiam pretio traditi fuerant in seruitutem. Quædam vero exemplaria habent, & non erat multitudo in vociferationibus eorum: vt sit sensus, q non erat grandis hostium numerus, quando superati sunt, & quando hostes in signum victoriæ exultantes vociferationibus vtebantur. Vicerunt enim nos, inquit, cum pauci numero essent, nobis nimirum comparati.

Posuisti nos opprobrium uicinis nostris, subsannationem, & derisionem iis, qui in circuitu nostro sunt. Subsannare idem sibi vult quod negligere. Per vicinos autem, & eos, qui in circuitu sunt, alienigenas intelligit, veluti Idumæos, Moabitas, Ammonitas,

monitas, & alios huiuſmodi.

Poſuiſti nos in parabolam in gentibus. In parabolam dixit, pro in exemplum. Solebant enim dicere, vicinæ illæ gentes, vtinam omnibus aliis hoſtibus noſtris ita accidat, quemadmodum accidiſſe videmus populo Iſraelitico. Vel, in narrationem, ſeu in fabulam. Narrabantur enim ab omnibus Iudæorum calamitates. εἰς παραβολὴν

Commotionem capitis in populis. A communi ſenſu ſumendum eſt verbum, poſuiſti. Mouent, inquit, Gentium populi capita aduerſus nos, ij quidem noſtrum miſerti, alij vero gaudentes potius, & lætitiæ vocibus inſultantes.

Tota die uerecundia mea coram me eſt. Semper eſt in conſpectu meo. Κατέναντίον μου·

Et confuſio faciei meæ cooperuit me. Eo quòd tam ignominioſe direptus ſum & diſperſus. Idem autem æquè ſignificant hæc & pauloante præcedentia verba.

A uoce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & perſequentis. Verecundia, inquit, & confuſio mihi eſt, quod vicini atque inimici exprobrant me, & ſuperbe adeò me reſpiciunt, vt ex aduerſo intueri eos non audeam. Et quod hic legimus: obloquentis: Aquila, blaſphemantis, dixit.

Hæc omnia uenerunt in nos. Has omnes calamitates ſuſtinuimus.

Et obliti non ſumus tui. Vt alium inuocaremus deum.

Et iniuſte non egimus in teſtamento tuo. Non tranſgreſſi ſumus legem tuam. Iniuſte enim agit, & iniuria ipſam legem afficit, qui illam tranſgreditur.

Et non receſſit retro cor noſtrum. Non confugimus, inquit, ad deteriora. Dicta autem hæc ſunt, in perſonam eorum, qui inter cæteros in populo, pietati, religionique ac diuino cultui magis ſtudebant: qui, & ſi tantis eſſent calamitatibus circundati, diuina tamen mandata obſeruabant: vnde etiam pro aliis omnibus, qui defecerant, deo ſe purgant, & ſocios pariter ad magnanimitatem excitant.

Et declinaſti ſemitas noſtras à via tua. Et mutaſti ſemitas noſtras à via templi tui, vt ad illud amplius pergere nequeamus: cum noſtrum alij, captiui ſint, & alij procul fugerint à patria.

Quoniam humiliaſti nos in loco afflictionis. In loco anguſtiæ aut captiuitatis.

Et cooperuit

Et cooperuit nos umbra mortis. Id eſt calamitas præſens,quę adeo acerba eſt,vt morti penè ſimilis videatur. Vmbrã enim eam appellauit,quia vmbræ iis rebus ſimiles eſſe ſolẽt, quarum formas repræſentant.

Si obliti ſumus nominis dei noſtri. Hoc eſt, ſi dei noſtri obliti ſumus.circunlocutione enim vſus eſt.

Et ſi extendimus manus noſtras ad deum alienum. Hæc verba ad præcedentis verſiculi expoſitionem dicta ſunt.

Nónne deus requiret iſta? Si hoc, inquit, aut illud fecerímus,nónne deus hæc omnia exquiret?

Ipſe enim nouit abſcondita cordis. Ac ſi diceret,neq; in animum noſtrum tale quippiam aliquando induximus.

Quoniam propter te mortificamur tota die. Ex noſtro nimirum propoſito & ſponte noſtra. Nam cum pacifice poſſim ac tuto degere inter idololatras homines,ac dei hoſtes; ꝓpter te tamen omnia ſuſtinemus, & ad obeundam pro te mortem parati ſumus.dictio autem,quando,ſuperflua eſt.

Exiſtimati ſumus quaſi oues occiſionis. Quia ſcilicet neci ſumus expoſiti,vt nobiſmetipſis auxilio eſſe nequeamus.

ἐξεγέρθητι *Exurge.* Ad populi tui vindictam.

Quare obdormis domine. Quare quieſcis, ac tanta vteris longanimitate?Quieſcere enim videtur qui dormit.

ἀνάστηθι *Reſurge.* In auxilium noſtrum ſcilicet. & idem ſignificat reſurge,hoc in loco quod exurge. Solemus autem actiones, paſſionesque ſeu affectus humanos diuinitati attribuere,vt ſæpe diximus,nón valentes aliter, ob auditorum infirmitatem,ſenſum explicare.

Et ne repellas in finem. Cum iam ex parte & ad tempus repuleris,ne perpetuo etiam repellas.

Quare faciem tuã auertis? Hoc eſt viſitationẽ & cuſtodiã tuam,tanquàm ab indignis.

Obliuiſceris inopiæ noſtræ, & tribulationum noſtrarũ. A cõmuni ſenſu rurſus ſumenda eſt dictio,quare, per inopiã vero hic,moleſtiam & paſſionem ſignificat. Quare obliuiſceris igitur inopiæ noſtræ?id eſt, cur nullam calamitatum noſtrarum rationem habes.

Quoniam humiliata eſt in puluere anima noſtra. Ipſi nos, inquit,tanquam humiles, atque abiecti humi decumbimus, & in terra proſtrati ſumus.

Conglutinatus

Conglutinatus est in terra uenter noster. Accubando nimirum humi. vel dum calamitatum pondere depressi, curuati, in terram inspicimus. Ille etiam humilis in terram demittitur, qui terrenis negociis immergitur: & ille conglutinatur terræ, qui gulosus est, aut fornicator, aut siquis alius blandis adhæret voluptatibus.

Exurge domine adiuua nos. Videris enim sedere & pereuntes nos despicere.

Et libera nos propter nomen tuum. Non ob nostrarum virtutum merita id poscimus, cum & peccatores, & salute indigni simus, sed vt timeatur, & venerationi sit nomen tuum, & ne ab idololatris blasphemetur. Et iuxta historiã abũde psalmum hunc exposuimus. Iuxta anagogen verò dicere possumus, verba psalmi efferenda esse ex sanctorum martyrũ persona ad Christum, qui multa & grauia, ipsius Christi gratia, passi sunt, & tota die mortificati. vel ex persona quoruncũq; fidelium, ac religiosorum hominũ, qui à sanguinariis gentibus lædantur.

In finem pro iis, qui commutandi sunt, filiis Core, in intelligentiam, canticum pro dilecto.

ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων

In finem quidem inscriptum est ob prophetias in psalmo contentas quæ ad finem tendebant. Pro iis uerò, qui commutandi sunt: hoc est, pro christianis, qui per baptismatis regenerationem innouandi erant, ueterem exuentes hominem, & nouum induentes. Antiqua enim, inquit propheta, transierunt, ecce noua facta sunt omnia. Hæc igitur commutatio transformatio est, & prioris conuersationis immutatio. Filiis etiam Core ideo inscriptum est, quia eis datus fuit hic psalmus à beato Dauid, ut eum canerent, quemadmodum in procemio operis declarauimus. Ad intelligentiã uerò: quia ob reconditos psalmi sensus, multa lectori intelligentia opus sit. & canticum: quia non unà cum musicis instrumentis, sed humana tantum uoce canebatur. Postremo quod dicitur: pro dilecto: totius inscriptionis summulã continet & caput: quia nimirum hic tractatur de Christo: qui & ipsi patri dilectus est, tanquam filius unigenitus: & nobis pariter, quia omnium nostrum pater est studiosissimus: unde etiam de eo dictum esse legimus à patre: hic est filius meus dilectus. Pro dilecto autem, hoc est, de dilecto. Est enim præpositio pro præpositione, ut alibi sæpe à prophetis usurpari diximus.

PSALMVS XLIIII.

Ructauit cor meum uerbum bonum. Cernens propheta, quòd magna quædam de Christo sibi erant prædicenda, exordio quodam vtitur, dicẽs: sermonem se bonum ac salutarem prolaturum. Tu verò etiam emphasim consydera verbi, eructauit. Illud enim nobis indicare videtur, quòd quemadmodum eructatio, etiam à nolentis ore exit, humano nimirum ventre eam, vi quadam efflante, ita, & hic psalmus de dilecto ab intimo prophetæ nostri corde emissus sit, superna quadam vi ita impellente, cum suauissimo sancti spiritus epulo refertus esset.

Dico ego opera mea regi. Profero autem, inquit, Christo regi opera mea, hoc est, ꝑphetias, quas de eo afflatus spiritu pronuncio. Prophetæ enim opus est prophetias contexere.

Lingua mea calamus scribæ uelociter scribentis. His etiam verbis illud demonstrat, quomodo ex se ipso aliquid dicturus non est. quemadmodum calamus, inquit, scribentis manui inseruit, & illuc tantum mouetur, quo manus illum impulerit, ita & lingua mea summo illi scribæ, sancto nimirum spiritui, calami cuiusdam vicem præstat, & eo tantum mouetur, quo spiritus illam direxerit. Scribam autem velociter scribentem dixit, vt enunciationis facilitatẽ ostenderet. Homines enim ob propriẹ mentis tenuitatem vix pariter enunciare possunt, & scribere, dum ad sensuum inuentionẽ, & dictionum connexionem attentius occupantur. Hactenus fuerunt exordij verba: nunc autẽ sermonẽ aggreditur, & verba dirigit ad Christũ de assumpti hominis virtutibus loquens.

Speciosus forma præ filiis hominum. Subintelligitur verbũ, es. Speciem verò hanc: hoc est, formositatem, non corporis, sed animæ pulchritudinem intellige: quam integram semper Christus seruauit, solus supra omnes permanẽs sine peccato. Esaias enim dicens: vidimus eum non habentem speciem, neque decorem, sed species eius vilis, & deficiens super omnes filios hominum: de corpore eius loquitur: qualis nimirum futurus esset Christus passionis tẽpore, quòd probris scilicet ac plagis afficiẽdus & ignominias multas passurus.

Diffusa est gratia in labiis tuis. Euangelista enim ait, quòd mirabantur turbæ, super verbis gratiæ quæ exibant de ore

eius.

eius. Possumus etiam per labia eius sanctos apostolos intelligere: in quos adeo abunde sancti spiritus gratia effusa est, vt per eam aduersantes reprimerent, & cæteris omnib⁹ pro voluntate persuaderent.

Propterea benedixit te deus in seculum. Propter has igitur tuas virtutes, deus benedixit te, hoc est glorificauit te. Glorificaui enim te alibi, inquit, & iterum glorificabo. Vel, benedixit pro benedicendum & laudandum fecit, vt semper nimirum lauderis atque honoreris à fidelibus. Antiquus enim ille Adam propter inobedientiam maledictus est, nouus vero propter obediētiam benedicendus: quam benedictionem nobis etiam participauit. Ait enim alibi propheta: Benedicti vos à domino.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Cum forma speciosum eum esse dixerit & pulchro ore, nunc strenuum etiam esse militem demonstrat. Et illa quidem signa, integritatem eius & doctrinam significabant, hæc vero pugnam eius & certamen denotant aduersus dæmonem. Aduocat enim Christum propheta ad certamen cum dæmone, vt nos iam diu peccato captiuos liberet, & de exuuiis erigat trophæum: atque vt terribilem ac magis formidabilem dæmonibus eum constituat, primo, humanum in morem armis eum munit. Milites quippe ensem femori accingunt. Armare, inquit, & congredere in pugna aduersus tyrannum. Per arma autem, Christi facultatem puniendi intelligimus, qua contra inimicos suos vti solet. Potentem vero eum appellat ob vnitam ac coniunctam diuinitatem.

Specie tua & pulchritudine tua. Accingere, inquit, gladio tuo simul cum decore, & pulchritudine tua, vt gladio inimicos terreas, & virtutū pulchritudine amicos trahas. Nec ab re est, speciē & pulchritudinē idē significare. Vel, per gladiū, dei verbū, & per femur, incarnationē intellige. quæ incarnatio iuxta aliū sensum dictionis græcæ, facta est in tēpestiuitate: hoc est, in tēpore opportuno. Dictio enim ὡραιότης & speciem, hoc est, pulchritudinem significat, & tēpestiuitatē. ὡραιότης

Et intende. Hoc est adauge motum atque impetū tuum.

Et prospere procede. Hoc est virtute ipsa perfice quodcunque cupis.

Et regna. Dominare omnibus, inquit, qui tibi restiterūt.

Et licet

Et licet verba hęc imperatiui ſint modi, vim tamen optatiui habent, quemadmodum ſæpius apud ſcripturam reperitur, Sanctificetur,inquit,nomen tuum,adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua:quę verba non optatiui,ſed imperatiui ſunt modi, vt ex lectione græca manifeſtiſſime patet: & tamen optantis animum referunt.

Propter ueritatem, & manſuetudinem, & iuſtitiam. Omnia hæc,inquit,operare,& vince,vt verax,mitis,& iuſt*.Omnibus enim his pollebat Chriſtus virtutib*. Ego enim ſum via & veritas,item diſcite à me quia humilis ſum:& alibi:ſic decet adimplere nos omnem iuſtitiam.& aliter:hæc quæ dicta ſunt facito,vt in terra,loco mendacij, feritatis, & iniuſtitiæ, veritatem,manſuetudinem,& iuſtitiam ſemines.

Et deducet te mirabiliter dextera tua. Dextera, inquit,tua: hoc eſt,bona ac recta tua natura,deducet te,ad pręclara:hęc nimirum virtutis opera. Tu enim ipſe tibi ſatis es, & nullo alio indiges auxilio. Admiratione autem ſumma dignũ eſt, quòd à ſe ipſo quis ad rectam virtutum ſemitam deducatur.

δωυχαί ἐν καρδία

Sagittæ tuæ acutæ,ô potens,populi ſub te cadent in corde inimicorum regis. Expoſitores omnes,per hyperbaton cõſtruunt præſentis verſiculi verba,hoc pacto:ſagittæ tuæ acutę,ô potens,in corde inimicorum regis infixæ ſunt. & quod ait:populi ſub te cadent:per parentheſim iacet.Sagittæ auté Chriſti,euangelici ſunt ſermones, qui perquàm celeriter vniuerſum orbem percurrunt, & ictu certiſſimo bene ſentientes animas feriũt: qui ſermones acuti effecti eſſe dicũtur, & propter ſummum eorum ſplendorem, & propter incidẽdi vim. Nitidi enim ſunt & ipſa veritate ſplendeſcunt,ac pariter incidunt peccata. Illud autem animaduertẽdum eſt, quòd dictio:acutæ: participium paſſiuum eſt à verbo acuo: quod ex

ἠκονημένα

græca lectione clarius patet. Potentem vero Chriſtum appellat, non ſolum ob omnipotentem diuinitatem, ſed etiam quia fortitudine ac robore, & humanis virtutibus dęmonem ſuperauit. Hæ igitur ſagittæ in eorum corde infixæ ſunt, qui antea dei regis inimici erant, ita vt eorum multitudo nunc dicere poſſit, quod in Canticis canticorum legimus: vulnerata ego ſum à charitate:hoc eſt, à ſagittis aut à iaculis charitatis. Huiuſmodi autem ſagittæ ictu ſuo,vulnerãt quidem, ſed non interimunt, quinimmò eos potius, qui olim virtuti-

bus

bus mortui erant, viuificant, & ad diuinum amorem pertrahunt. Sequitur: populi sub te cadent: hoc est, tibi subiicietur: quot quot nimirum ab huiusmodi sagittis fuerint vulnerati. Per sagittas etiam Christi apostolos possumus intelligere, qui acuti: hoc est, nitidati, ac lucidi esse dicuntur, propter vitæ splendorem, & quia propria doctrina in discipulorũ corda penetrarũt. Hactenus de Christi humanitate sermo fuit, deinceps de illius diuinitate pertractat.

Thronus tuus deus in seculum seculi. Thronus est regiæ dignitatis indicium, vnde per thronum merito regnum significatur, & sensus est: Regnũ tuũ æternũ erit. Ex quib⁹ verbis apertissime patet, ꝙ Christũ propheta deũ esse intellexerit. θρόνος

Virga directionis uirga regni tui. Per virgã, iudicis authoritas ac potestas designatur. Iudicis, inquit, potestate recte vteris. Recte enim iudicas, & iuste procedis. Vel aliter: per virgam directionis, castigãdi potestatem intellige: quæ merito ita appellatur, quia dum prauos iuste castigat, eisq́; supplicium infert, multos huiusmodi exemplis ad rectam virtutum semitam dirigit.

Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem. Per iniquitatẽ iniustitiam intelligit. Variis autem modis propheta Christo iustitiam adscribit veluti ei qui vniuersum orbem iudicaturus sit. Deinde rursus ad assumptum hominem sermonem suum iterum conuertit, dicens.

Propterea unxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Participes ij dicũtur qui inter se in aliquo cõmunicant: hoc est, quibus aliquid commune est. Christo autem in nomine, reges omnes communicant: quia Christi omnes, id est, vncti appellantur, eo quòd oleo vncti sint. Vngebantur enim olim reges, verum illos quidem prophetæ vili hoc, atque vsitato oleo vngebãt, in regni signum, te vero, inquit, longè aliter, atque illi inungerentur, deus vnxit in regẽ. Vnde alibi de Christo scriptum legimus: ego autem constitutus sum rex ab eo: Non huiusmodi, inquit, tu oleo vnctus es, sed oleo exultationis. Quemadmodũ vero cum gladium dei & arcum, & sagittas dicimus, aut quid simile, ea non demisse, aut humano aliquo more intelligimus, sed diuinam quandã vim, atque efficaciam per ea significamus, ita & per olei vnctionem hic quo vnctum esse legimus dilectum, aliud quid- ἀγαλλιάσεως

dam quàm verba sonent intelligendum est: sancti nimirum spiritus aduentus, qui lætitiam & gaudium afferre secum solet. Integra autem ac perfecta fuit hęc Christi inunctio, quia non vt in aliis spiritualibus hominib⁹ esse solet, ex quadam tantum charismatum parte spiritus in Christo inerat, sed totus per omnes partes eum repleuerat: qua in re cæteris omnibus longe præstabat.

ϛακτὴ *Myrrha & stacte & casia à uestimentis tuis.* Per vestimenta diuinitatis Christi, animam & carnē intelligimus assumpti hominis, quib⁹ Christi diuinitas ineffabiliter circumamicta erat, & quæ apostolus ad Hebræos velamen appellauit dicens: Christum initiasse nobis viam nouam per velamen, id est, per carnem suam. Verum ad sensum verborũ prophetę diligenter attēde: Caro, inquit, tua mortē patietur, sed non corruptionē: & anima tua ad inferos descendet. Myrrha etenim inungi solebāt mortuorũ hominũ corpora, vt incorrupta seruarentur. Et stacte humor quidam est, qui emanans à myrrha stillat: omnis autē stilla seu gutta, vt inquit, Basilius, deorsum fertur, & ad inferiora delabitur. Dum igitur myrrham & stactem prouenturas dicit à vestimentis diuinitatis Christi, id est, à corpore, & ab anima eius, quid aliud quàm corporis mortem absque corruptione, & animæ ad inferos descensum significat? Casia etiam cortex quidam est odoratissimus. Per casiam igitur, suauissimum dominici corporis odorem significat, quod natura ipsa optimi erat odoris, eo quòd sine peccato semper fuerit.

A domibus eburneis. In græco pro à domibus legimus, ἀπὸ βαρέων. dicuntur autem βάρεις & domus & templa. Per domus igitur, seu templa, animā & assumptum Christi corpus intelligit, quæ & diuinitatis vestimenta superius appellauit, & nunc eiusdem domos appellat seu templa. Ordo autem talis sit: Myrrha & stacte & casia erunt à vestimentis tuis: à tuis, inquam, eburneis domibus seu templis. Eburneis autem dixit pro splendidis. Candidũ enim ebur est & splendescit.

Ex quibus delectauerũt te filiæ regum in honore tuo. Propter quæ, inquit, (propter tuam nimirum mortem, incorruptionem & descensum ad inferos, & propter quæcunq; alia, quæ ad voluntariam pro hominibus passionem tuam pertinent) credentes

credentes & fideles animæ delectauerũt te. Eas enim intelligimus regum filias appellari: quia si apostoli, filij atq; hæredes sunt cœlestis regni, manifestum est etiam, quòd effecti sint reges. Hi igitur apostoli credentium animas per sacrum genuerunt baptisma. Per euangelium enim, inquit, apostolus ego vos genui. Sed quomodo delectauerũt? dum scilicet non ficto animo te colunt. Verum hæc iuxta altiorẽ sensum dicta sunt, sed iuxta aliũ sensum, qui clarior videri potest, dic: quòd varius ac multiplex virtutum odor spirat ab assumpta Christi humanitate: neque ab ea solum, sed à multis etiam præclaris templis, atque ecclesiis, quæ in vniuerso orbe sitæ sunt. Multiplex nanque odoramẽtorum genus, multiplicem etiam virtutum odorem significat: ex quibus, inquit, templis delectauerunt te fideles illi, qui egregia in te fide ducti, magna illa templa tibi construxerũt. Delectauerunt autẽ dixit, vt iam factum, & præteritum, quod futurum erat lege nimirum prophetiæ. Filiæ praeterea regum in honore tuo, id facient: quia non plebeij, ac populares tantum, sed reges etiam dominum honoraturi erant: & (quod magis admirandũ videri poterat) ipsæ etiam regum filiæ, quæ innumeris custodũ oculis in regum penetralibus obseruarentur: qualis fuit sapientissima Caterina, & aliç quàm plurimæ.

Adstitit regina à dextris tuis. Per reginam hic religiosissimam christianorum ecclesiam intelligit, quam antea idolis ac simulacris addictã, Christus rex sibi desponsauit, propter illam nimirũ fidem quam in eum habuit: quæ ideo regina esse dicitur, quia animi perturbationib⁹ imperat, vt domina, & quia simul cũ sponso suo Christo corregnat in cœlesti regno. Et ipse quidem sponsus considet à dextris patris, tanquam ei cõsubstantialis, & eodem honore præditus: ipsa autem regina ecclesia non considet, sed adstat à dextris spõsi, vnà cum incorporeis potestatibus. Nam & si sponsa sit & regina, attamen creata quædam natura cum sit, eximium ei fuit, quòd tam honoratum ordinem, & statum adeo sublimẽ sit consecuta. Nec repugnãt quæ legimus apud Paulũ, quòd considere nos fecerit deus in cœlestibus in Christo Iesu. Per Christum enim id adimpletũ est, Christo scilicet, illic considente, qui nostrum caput est, & honorẽ illum nobis omnibus, hoc est, reliquo ecclesiæ corpori cõmunem esse effecit.

In uestitu deaurato circumamicta uarietate. Circumamicta quidem vestitu splendido,id est, sacri baptismatis gratia:vel amictu,& veste sancti spiritus,& virtute honestarum virtutum.Amictum enim & varietatem intellectualem intelligit, quemadmodum in progressu manifestius docet.

Audi filia & uide, & inclina aurem tuam. Vide quo pacto reginam hanc ecclesiam propheta Christo despondeat. Filiam autem Christi eandem appellauit, quam sponsam fecit.Inter homines enim impossibile est eandem & sponsam eiusdem viri esse & filiam,sed in Christo possibile est. Spirituali enim modo hæc fiunt:quippe cum per euangelium in sponsam nos sibi deligat Christus,& per baptismi regenerationem eosdem adoptet in filios.Audi igitur,inquit propheta, quæ dico, & vide:omnia illa nimirũ, quæ propter te passus est sponsus, aut quæcunque fecit admiranda. & inclina aurem tuam illius pręceptis.

Et obliuiscere populum tuum. Prauæ nimirum conuersationis illius & prioris vitæ.

Et domum patris tui. Et templũ diaboli patris tui. Omnis enim,inquit,qui facit peccatũ,è diabolo nascitur.Obliuiscere etiam scelestorũ sacrificiorũ ac festiuitatũ illarũ,quas impie olim peragebas. vel domũ patris fortassis ideo dicit:quia Gentiles olim in parentes ac progenitores sibi adscribebant fabulosos illos deos.Quid igitur ad hæc dicent Iudæi?Certum enim est,quòd de eorũ synagoga non loquitur propheta,cum lege cautũ esset,vt à patriis moribus non recederent.

Et concupiscet rex decorem tuum. Et diliget te,inquit, si feceris quæ dixi.Per decorem vero,vt diximus, animę pulchritudinem intelligit.

προσκυνήσεις αὐτῷ

Quoniã ipse est dominus deus tuus,& adorabis eum. Desponsare illi, inquit, & adoptare ab eo. Dominus enim tuus est, veluti creator. O immensam misericordiam & benignitatẽ dei:adorabis eum,inquit, vt serua, tametsi ille te sibi spõsam fecerit & filiam.

καὶ θυγάτηρ

Et filia Tyri in muneribus. Idola colebat Tyrus & impiissima inter omnes alias erat ciuitas. Prædicit igitur ipsam etiam Tyrum Christo dona allaturam esse:templorum nimirum constructiones,oblationes, & reliqua, quæ ad diuinum pertinent cultũ.Erit,inquit, in donis filia Tyri:hoc est, ipsa

Tyrus

Tyrus. Est enim idioma Hebraicum: iuxta quod & filiam Babylonis dici legimus, & filiã Sion, & alia huiusmodi multa. Filiam autem ciuitatem appellat, ad totius prouinciȩ cõparationem, cuius ipsa Tyrus est pars. Similẽ loquendi modum inuenies in fine psalmi L X X I I. ibi: vt annunciẽ omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites populi. Per vultum seu(si ita mauis reddi) per faciem, ipsum caput intelligit. Caput autẽ congregationis, atque ecclesiæ fideliũ, Christus est, quem deprecabuntur: hoc est, cui supplicationes ferent, vel, quem honorabunt(vt reddit Theodotio) reges & duces. Quòd si principes eum honorabunt, multo magis etiã populi eis subditi. & aliter: vultus, seu(vt diximus) facies ecclesiæ, sacerdotes dici possunt, quos ipsi etiam reges honorabunt, tanquam intercessores suos ad deum.

Omnis gloria filiæ regis ab intus. Ne fortasse aliquis existimaret, quòd propheta in præcedentibus de vestimentis, ac pulchritudine corporis loqueretur, auditorum mentes nunc erigit, vt non sensibilia hic à se tradi putent, sed intellectualia quædam, & spiritu plena, dum dicit: quòd omnis decor, elegantia, atque ornatus reginæ est in eius anima. Rationalem enim pulchritudinem, deus diligit, ornatumque & stolam non auream, sed virtutem.

In fimbriis aureis circumamicta uarietate. Superius quidem dixit in vestitu, modo autẽ in fimbriis: hoc est in zonis. Vnde aliqui in cingulis transtulerunt, à quibus fimbriæ quædã dependent. Per zonam vero, temperantiam aut modestiam intelliges, quæ cõcupiscibilem animæ partem coercet, à qua multæ aliæ dependent virtutes. Nam qui concupiscentiam temperãtiæ zona refrenauerit, præclara alia etiã multa peraget. Alij vero per fimbrias simpliciter, multiplicem virtutum, aut spiritualium donorum varietatem intelligunt.

Adducentur regi uirgines post eam. Virginitatem quidem introducendam prædicit, sed non statim ab initio congregationis fidelium. atque ideo dicit: post eam: hoc est, aliquãto post tempore. Verum vbi stabilita est ecclesia, multæ virgines per apostolorum doctrinam Christo allatæ sunt. Quidam per sponsam & filiam, omnem animam intelligunt, quȩ summa beneuolentia ac familiaritate Christo coniuncta sit, ac ma-

ἀπενεχθήσονται

ac maiori prædita perfectione. Per virginem vero, illam quę ab affectibus quidem carnis munda sit, sed integram perfectionem nondum consecuta: atque ideo hęc post sponsam & filiam: hoc est, post perfectiorem, secunda deo adducitur.

Proximæ eius adducentur tibi. Illæ nimirum, quæ morib', & sapientia proximæ sunt, quæque à sponsa regis filia non longo disseparantur interuallo.

ἀπενεχθήσονται *Adducētur in lætitia, & exultatione.* Docuit enim nos Paulus, quòd mulieres quæ matrimonium virginitati præponentes nupserint, afflictionem habituræ sunt, sollicitæ nimirum de viro, de liberis, de seruis, de domo deque tota re familiari: quibus sollicitudinibus hæ virgines immunes sunt: cum ad vnicum, & cœlestem sponsum solum spectātes, spiritualiter oblectentur.

ἀχθήσονται *Ducentur in templum regis.* Vel quia virginum ordines in ecclesia statuētur: vel per templum, cœlestem regiam intelligit, ad quam virgines adducentur ab angelis.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. Hæc ad ecclesiam fidelium dicta sunt: quam quia iusserat propheta à patria domo discedere, consolatur nunc dicens: quòd filij eius, fideles nimirum, qui per baptismum regenerandi erant, nascentur loco parentum eius, atque in eorum sufficientur dignitatem: episcopique, ac custodes hominum, & ecclesiarum præsides in toto orbe constituentur: quod in sequentibus etiam magis explicat dicens.

Constitues eos principes super omnem terram. Ad Christum sermonem habet: cuius parentes seu patres ex materno genere, Habraam fuit, ac cæteri patriarchæ, & prophetæ: filij vero apostoli, qui in dignitatem parentū Christi suffecti sunt: effecti nimirum, & ipsi patriarchæ, ac plurimarum gentium patres, quos per baptismum sibi genuerunt: qui etiam digni habiti sunt, vt spiritus gratiam reciperent, vtque veluti eximij quidam duces in vniuersum orbem terrarum mitterentur. Euntes enim, inquit, docete omnes gentes: nec tantummodo dum viuerent principatum hunc retinuerūt, sed etiam post mortem. Eorum enim præceptis ac monitis, vbiq; gentium fideles obtemperant atque ab eis diriguntur. Ostendant itaque Iudæi, quinam eorum filij imperauerint aliquádo toti terræ: cum ipsi potius vniuerso nunc orbi seruiant.

Memor

Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Hoc ex persona ecclesiæ dictum est, postquam tam præclaris donis digna est habita. repetitio autem illa generationis, perpetuam prolem ac successionem significat. & sane semper Christi memor fuit ecclesia : cuius nomine insignita nimirum in modum gloriatur. μνησθήσομαι

Propterea populi confitebuntur tibi in seculum. Quoniam tanta in me prouidentia ac studio vsus es, fidelium populi dum viuent gratias tibi agent innumeras.

Et in seculum seculi. Non in præsenti tantum seculo, sed etiam in futuro, quod seculum seculi dicitur, quasi nobilius sit & nullo fine concludatur.

In finem pro filiis Core pro occultis. ὑπὲρ τῶν κρυφίων

In finem quidem dictum est, quia prophetiæ quæ hic continentur ad finem tendebant. prædicit autem hic psalmus futuros aduersus Ecclesiam insultus : qui mox ab euangelicæ prædicationis initio concitandi erant. ipsius etiam Ecclesiæ patientiam, & pacem demum secutam. unde non immerito post præcedentem psalmum collocatur. ille enim ecclesiæ uocationem continet, hic autem ea, quæ post uocationem subsecuta sunt. in aliquibus autem exemplaribus inscriptum est: filiis Core: absque illa dictione, pro, uerum patet id effectum esse scriptoris incuria, à quo error in cæteros emanauit. possumus etiam exponere præpositionem, pro, loco præpositionis, per, ut sit sensus: quòd per filios Core decantatus est hic Psalmus, tametsi compositus à Dauid. aiunt enim præpositionem hanc apud Hebræos in utraque poni significatione. Quod uero ait : pro occultis, expone, id est, de occultis. multis enim occulta, hoc est, obscura atque ignota sunt, quæ in hoc psalmo continentur, efferuntur autem huius psalmi uerba ex Apostolorum seu martyrum persona.

PSALMVS. XLV.

Eus noster refugium & uirtus. Christus in quem credimus, & refugium nobis est, quoties ab inimicis fugamur, & virtus etiam, hoc est, robur seu potestas, quoties impetum illorum sustinentes resistimus. ipse enim & tentationes fugere nos iussit, & irruentibus in nos inimicis, per patientiam resistere, ne ab illis superemur,

σφόδρα *Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos ualde.* Dictionem valde, Chrysostomus referendam esse dicit ad dictionem, adiutor: illud nunc consydera, docente te propheta nostro, quòd afflictiones & calamitates inuenire eos homines soleant, qui viuunt secundũ deum, quòq; permittente sic deo, eos persequũtur, vt exercitatione probatiores fiant. Tribulatio enim, inquit, patientiã operatur, patiẽtia verò probationẽ. hac de causa deus insurgentes in nos tentationes, non statim prohibet, sed cũ aduenerint, opem suam nobis impendit.

ἐν τῷ ταράσσεσθαι ἐν καρδίαις θαλασσῶν *Propterea non timebimus dum turbatur terra, & transferuntur montes in corda marium.* Locum hunc, nec magnus Basilius, nec Chrysostomus iuxta Anagogen exponunt, sed vno ore iuxta literam, tantũ dicunt: verba hęc sanctorũ dici persona, fatentium, quòd Christo eos adiuuante nunquam timebunt, neque si vniuersa terra horrendis concutiatur terræmotibus neque si montes à stabilitate ac sede suã naturali diuulsi, in profundum maris transferantur: ac si dicerent, si elementis adeo confusis formidaturi non sumus, multominus insurgẽtibus in nos tyrannis trepidabimus. vnde etiam Apostolus dicebat: Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? & quæ ibi sequuntur.

Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius. Omnipotens, inquiunt, nobis auxilio est. Sæpenumero enim marium fluctus fremuerunt conturbatique & commoti sunt, efferuescentes nimirum irruentium ventorum vi: montes etiam nonnunquam concussi sunt. omnia autem hæc potestate dei efficiũtur. vnde alibi etiam ait: Qui conuertis profundum maris: Item, qui respicit terram & facit eam tremere. Maria autem in plurali numero dicit, iuxta Hebraicæ linguæ consuetudinem, vt alibi diximus. vel, per maria, varios maris sinus aut tractus intelligit, veluti Aegæum, Ionicum, & alios huiusmodi. Nec tamen ab re fuerit, his verbis Anagogicum etiam sensum accommodare. non timebimus, inquiunt, dum turbatur terra, hoc est, dum tyranni & subditi eorum populi terrena sapientes turbabuntur. (turbati autem sunt, antiqua ac patria eorum conuersatione immutata.) quinimmo, neque etiam timebimus dum montes, hoc est, superbi elatique animo, ac tumentes dæmones, in a-

nes, in amarescentium ac maris instar infructuosorum hominũ corda transferentur, hoc est, dũ irruere eos videbimus, in huiusmodi homines, ita vt ad furorem eos atq; insaniam cõmoueant, & sęuire eos etiam cogant in nos. Multa enim huiusmodi facta fuisse traduntur in Apostolorum actis. & quod ait: sonuisse ac conturbatas esse aquas eorum: ita intelligendũ est, vt relatio ad montes dirigatur, ac si diceret, aquæ eorũ montiũ. per aquas autem montium diabolicos atq; idololatras homines intelligit, qui aquarum instar huc & illuc à spiritu deceptionis aguntur, quiq; clamantes sonuerunt & mutuo sese ad fideliũ necem irritantes turbati sunt, & perterriti in admirandis seruorũ dei operibus, atq; in inuicto eorũ robore. turbati etiam sunt montes, hoc est, ipsi etiam dæmones debiliores facti sunt atq; in fugam acti.

Fluminis impetus lætificant ciuitatem dei. Occulta hic traduntur mysteria. & flumen quidem Christus dicitur propter dulcissima doctrinæ eius fluenta, quæ fideles animas irrigant, impinguant, & ad vberrimos virtutum fructus deducunt. vnde per quendã prophetam dicit: ecce ego declino ad eos, quasi flumẽ pacis. per impetus autem huius fluminis, sanctos intelligimus Apostolos, qui ab eo missi atque impulsi sunt, ad fideliũ doctrinam. Euntes enim, inquit, docete gẽtes. Ciuitas vero dei est fidelium congregatio, ipsa nimirum Christianorum ecclesia, quæ dei esse dicitur, quia vita & cõuersatio eorum deo grata est. lætificant igitur ecclesiam Apostoli, exemplo, ac doctrina. vel aliter: per impetus fluminis, dona atque charismata intelligere possumus sancti spiritus, quibus ecclesia ab eo ornata est. τὰ ὁρμήματα δύ-φραίνουσι

Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Ipsa etiam Christianorum ecclesia locus est & tabernaculum dei. Inhabitabo enim, inquit, & inambulabo in eis.

Deus in medio eius non commouebitur. Ecce ego, inquit, vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Item vbi sunt duo, aut tres congregati in nomine meo, illic sum ego in medio eorum, non cõmouebitur autẽ, vi aliqua visibiliũ, seu inuisibilium inimicorũ conantium eã euertere. portę enim, inquit, inferni nõ præualebũt aduersus eam. τῷ πρὸς

Adiuuabit eam deus mane diluculo. Adiuuabit eam, inquit, πρωῒ deus quàm celerrime, quoties nimirũ in periculis fuerit constituta. πρωῒ

ſtituta. Nam quod ait, mane diluculo, ſeu (vt lectio Græca magis poſcit,) diluculo ad diluculum, ſummam indicat celeritatem & comparationem vnius diluculi ad aliud diluculum, veluti ſit quoddam diluculum alterius diluculi.

Conturbatæ ſunt gentes. Quia diſſeminata prædicatione euangelica omnes commoti ſunt, alij currentes ad fidem, alij vero aduerſus eam impetum facientes.

Inclinata ſunt regna. Regna omnia quę aduerſus eccleſiã pugnauerunt, victa tandẽ ac ſuperata eo deducta ſunt, vt cõtra eam certamen detrectauerint. vel, inclinata ei ſunt per fidem. vtrũq; enim multis in ciuitatibus effectum eſt.

ὁ ὕψιστος *Dedit uocem ſuam altiſſimus, & mota eſt terra.* Hoc in loco ſummam dei potentiam declarat, dum ad ſolam eius vocem ſtatim tremere terram dicit. quod alibi etiam fieri teſtatur ad ſolum adſpectum, dum ait. Qui reſpicit terram, & facit eã tremere. huiuſmodi autem verba metaphorice dictá ſunt ad eorum exemplum, qui aliquem cruciari iubent: ſeu qui torue, aut iracunde aliquem intuentur. Iracundia autem cõmotum eſſe deũ dicimus, quando aut pœnas peccatis cõdignas infert, aut alio quouis modo peccatorẽ condẽnat. vel aliter: dedit deus vocem ſuam in mundo per euangelium, & cõmoti ſunt omnes, vt prædiximus. Terram enim accipimus hoc in loco pro habitatoribus terræ, iuxta quam ſignificationem alibi legimus, & erat omnis terra labij vnius.

Dominus uirtutum nobiſcum, adiutor noſter deus Iacob. Hæc verba profert eccleſia ſeipſam cohortans ac confidere iubẽs. opportune autem meminit patriarchæ Iacob: quia eum inter cæteros, deus perſępe ab inſidiis liberauit, & quia primus gentiũ vocationem apertius prædixit. nõ deficiet, inquiens, princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius donec veniat cui repoſitum eſt, & ipſe eſt expectatio gentium.

Venite & uidete opera dei, quæ poſuit prodigia ſuper terram. Aduocat eos propheta qui ingenij acumine, atque intelligẽtia cæteris præſtant, vt contemplentur opera dei, hoc eſt præclara eius geſta, quæ per euangelium facta ſunt, & quæ deus veluti prodigia quædam poſuit in terra, vt per ea ineffabilis eius poteſtas prædicaretur. neque enim vlla naturæ conſequentia contigerunt. Piſcatores enim vicerunt philoſophos, & pauci homines, totum orbem, & qui nudi erant,

diuites, & qui pauperes, ipsos reges, qui etiam mortales erant & visibiles, immortales atque inuisibiles dæmones superarunt.

Auferens bella usque ad fines terræ. Nato enim Iesu bella, quæ inter nationes mutuo ante inualuerant, cessarunt omnia, cum totius orbis imperium ad Romanos deuenisset. Exiit enim, inquit Lucas, edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. cum igitur summa esset in toto orbe pax, arma effecta sunt inutilia, conuersis nimirum omnibus hominibus ad agriculturam, atque ad reliquas artes. Quod etiam significans Esaias dicebat, scindent gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, & gens non sumet gladium contra gentem. Considera etiam vim dictionis Græcæ ἀντανααιρῶν quæ proprie non tantum auferens significat, sed contra auferens. ante Christi nanque aduentum homines à diuturnis bellis ablati, hoc est, perditi atque interempti fuerant. ipse itaque deus & homo Christus, econtra, bella abstulit, hoc est, extinxit ac penitus deleuit. μέχρι τ πεϱάτων

Arcum conteret & confringet, telum & scutum comburet igni. Hæc omnia iuxta historiam euenerunt quemadmodum docet Ezechiel. telum autem hic ponit pro gladio, aut pro omni telo quo pugnatur comminus. Non immerito autem beatus Dauid tam præclari facti gloriam adscribit deo. ὅπλον

Vacate & uidete quoniam ego sum deus. Vacate, inquit, à visibilibus seu etiam ab inuisibilibus bellis, & cognoscite quod ego vere deus sum. perspicuum enim id fit ex signis atque miraculis, quæ per euangelij vires facta sunt.

Exaltabor in gentibus. Cum natura ipsa magnus sim, maximus etiam ob miracula apud omnes nationes reputabor.

Exaltabor in terra. In cœlo quidem incorporeæ omnes potestates altitudinem meam nouerunt, tantum restat, vt pari modo in terra etiam ab hominibus cognoscatur. & cum terram dicit vniuersam terram intellige.

Dominus uirtutum nobiscum, adiutor noster deus Iacob. Insurgens atque insultans aduersus hostem ecclesia inuocationem iam superius factam denuo repetit, quæ animum sibi & vires subministret ad maius fortitudinis, & magnanimitatis incrementum.

In finem

In finem pro filiis Core, Psalmus ipsi David.

In finem etiam inscribitur hic Psalmus, propter prophetias, quæ in eo continentur ut sæpius dictum est, & ad finem tendebant. Prædicit enim consequenter ad præcedentem Psalmum, summam atque inuictam Euangelicæ conuersationis uirtutem: & quod ait. Pro filiis Core: ibi superiori Psalmo, iam exposuimus. Est autem hic Psalmus totus clarus, & nihil obscurum continet. Illud tantum animaduertendum est, ut ex Apostolorum persona proferatur, qui ueluti prospere ac feliciter præeuntes, & multos adducentes ad fidem, præ lætitia, quam ipsi summam inde percipiebant, gaudere pari modo iubent omnes gentes, ad quas à saluatore missi fuerant: quòd scilicet effectæ sint hæreditas dei.

PSALMVS XLVI.

O*Mnes gentes plaudite manibus.* Plausus manuum in summæ lætitiæ signum fieri solet. Per hoc igitur signum Gentes iubet lætitiam præseferre. Neque enim illud tantum petit, vt sensibili crepitu plauderent, quantum vt animo, ac spiritu lætarētur, quia talem ac tantum essent consecuti dominū, misericordem, videlicet, & omnipotentem.

Iubilate deo in uoce exultationis. Verbum, iubilate, metaphorice dictum est, ac si diceret: victoriæ hymnum canite. Est enim iubilus proprie militaris quędam vociferatio, quam victores in pugna emittere consueuerunt, vt hostes in fugam iam versos magis perterreant. Vox etiam exultationis, vox est lætitiæ plena: deinde causam addit.

Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Quoniam Christus, qui secundum diuinitatem altissimus est, terribilem etiam, vel vt potius sonat Græca dictio, φοβερὸς, timendum se omnibus demonstrat, ob signa videlicet, & miracula, quæ singulis diebus operatur. Huius enim vel solum nomen, torquet atque expellit dæmones, & morbos curat, quia etiam rex magnus est, super omnem terram: quippe cum in omni terra hæreditatem sibi adeptus sit, per nos nimirum Apostolos, quos in vniuersum mundum ad Euangelij prædicationē misit. Magnum autem regem Christum appellauit, propter temporarios istos reges nostros, qui & minimi sunt illius cōparatione, & exiguo regnant tēpore.

Subiecit

Subiecit populos nobis. Per populos hic Iudæos illos intelligit qui primi omnium in Christum crediderunt: illa scilicet tria millia,& illa quinque millia,quæ statim post paracleti spiritus aduentū,depositis simultatibus,ad Apostolos confugerunt,antequam illi exirent ad Gentes.

Et gentes sub pedibus nostris. Et eos, qui de Gentibus crediderunt, qui fide ardentes Apostolorum pedibus inclinati sunt,& illorum vestigia pie ac religiose amplexati.

Elegit nobis hæreditatem sibi. Per nos dispensatores Ecclesiæ suæ elegit eos, qui ex Gentibus digni essent in hæreditatem suam: iuxta illud. Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam: quosque magnus hic noster rex per nos,veluti per duces quosdam,sibi in milites assumpsit. Nam quod ait,elegit nobis,positum est,pro,in nobis,id est,per nos. ἑαυτῷ

Speciem Iacob quam dilexit. Neque hoc tantum, sed eos etiam per nos elegit,qui vtiliores erant de genere Iacob, quos dilectam speciem Propheta appellat,hoc est,formosos atque ornatos:virtutibus nimirum,atque ideo etiam maxime dilectos.Et superius quidem præposuit Iudæos, qui primi post Christi resurrectionem credidissent, nunc contra præponit Gentes, quod ex eis plures semper crediderint. Iudæi enim Gentibus comparati,minima quædam pars sunt fidelium. ὧ

Ascendit dominus in iubilo, dominus in uoce tubæ. Hoc in loco Christi ascensum in cœlos prænunciauit:quemadmodum & in vigesimotertio psalmo significauimus. Per iubilationē autem,& per tubæ vocem,voces intelligit præcedētium tunc Angelorum,iubilationem quidem,propter illa verba tunc ab Angelis prolata: Dominus fortis & potens, & dominus potens in prælio,quæ in victoriæ Hymnum dicta videntur. Iubilum enim victoriæ vocem esse diximus. Tubæ autem vocem dixit ob verba illa: Tollite portas principes vestras, & quę sequūtur. Præire enim solent tubicines,quoties exercituū duces cum victoria in patriam reuertuntur. Vel aliter,per iubilum,& per vocem tubæ, Angelorum voces intellexit, quia huiusmodi verba clare ac manifeste ad omnes mundi fines per Apostolorum doctrinam peruenerunt.

Psallite deo nostro, psallite, psallite regi nostro, psallite. Cum præclara Christi opera & illorum magnitudinem narrauerit, summo deinceps cum studio vniuersum orbem aduocat

ad illius laudes. Hoc enim sibi vult repetitio illa verbi, psallite, id est, canite. Et deinde causam addit cur canendum sit.

Quoniam rex omnis terræ deus, psallite sapienter. Canite, inquit, deo regi nostro, id est Christo, quoniam rex est totius terræ. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cœlo & in terra. Psallite autem non simpliciter, sed sapienter, hoc est, non lingua tantum, sed corde, & intellectu, intelligentes scilicet id quod canitis, & quæ nã sint præclara illius opera.

Regnauit deus super Gentes. Antea quidem deus Gentium etiam dominabatur, verum vt nolentium, & rebellium, nunc autem volentibus imperat, vt redemptor. Et quia duplicem Christus habet naturam ante incarnationem eum regnasse dicimus, vt deum, post resurrectionem vero regnum denuo assumpsisse, vt hominem, & ideò tunc ab eo dictum legimus: data est mihi omnis potestas. Data est autem super omnes gentes, quia in omnibus gentibus fideles reperti sunt. Et alibi quidem in vniuersum tota natio credidit, alibi autem pars maior, aut minor. In omnem enim terram exiuit Apostolorum sonus.

θρόνου *Deus sedet super thronum sanctum suum.* Thronus est regiæ dignitatis signum sedere autem stabilitatis indicium: & sensus est. Christum in hoc regno suo stabilem esse: iuxta quem sensum legimus apud Apostolum, ꝙ sedere illum fecit deus in dextera maiestatis in excelsis. Sanctum vero thronum dixit, veluti purum ac mundum omni acceptione personarum, atque alia omni exceptione carentem.

Principes populorum congregati sunt cum deo Habraam. Euangelicæ prædicationis vires magis etiam demonstrat, quod non idiotas tantũ & priuatos homines, sed principes etiã & reges ipsos attraxerit. Siquidẽ & eorum multi cũ Christo congregati sunt, & partiũ eius effecti. Deũ autem Habraã Christum appellauit, vt eundẽ eum esse significaret, qui olim Habraæ & posterorum eius deus fuerat, vtq; eundem esse ostenderet antiqui testamẽti legislatorem deũ, qui etiam & noui.

Τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ *Quoniam fortes dei à terra uehementer eleuati sunt.* Congregati autem sunt cũ deo Habraam illi populorum principes, quoniã Apostoli (quos ea ratione fortes dei, hoc est robustos dei appellauit, quia sancti spiritus auxilio fortificati, dæmones & tyrannos vicerunt) quoniã hi inquam Apostoli, terre-

na

na ac mundana omnia superauerunt, nec voluptatibus vllis aut tribulationibus victi sunt, sed vita ac sermone semper claruerunt, atq; ideò per eos, summi etiam principes ac reges, ad Christum adducti sunt. Illud non prætereundum duximus quod dictio dei genitiui casus est, quemadmodum expositio docuit, & ex græca lectione apertius patet.

Psalmus cantici, filiis Core, secunda sabbati.

Quid significet psalmus cantici, diximus in procemio operis, ubi etiam declarauimus, quid sibi uelit inscriptio, filiis Core. Quod uero ait: secunda sabbati, diem illam signat, qua psalmus fuit decantatus. Sabbatum autem Iudæi totam hebdomadam appellant. Continet hic psalmus gratiarum actiones ex eorum persona, qui è Babylonica captiuitate in Hierusalem rursus reuersi sunt: tametsi omnibus etiam possit fidelibus aptari, qui ab Idolorum ac dæmonum captiuitate ad cognitionem dei redierint. PSALMVS XLVII.

Magnus dominus. Potestate nimirum sapientiaq; & bonitate.

Et laudabilis ualde. Et valde dignus qui laudetur ob summa videlicet miracula, quæ operatus est in nobis. Obliuioni enim dati videbamur, & tamen mirandum in modum, & preter omnium opinionem ab exilio in patriam reuocati, & misericordiā consecuti sumus.

In ciuitate dei nostri. Dignus est autem qui laudetur in ciuitate Hierusalem, in qua cognoscitur & colitur. Neq; enim deum laudant qui eum ignorant.

In monte sancto eius. Cum ciuitatis meminerit, consequenter & montem ei vicinum, ac quodam modo vnitum nominat. Sæpenumero etiam appellatione montis Sion, ipsa Hierusalem intelligitur. Ciuitas autem dei dici potest Ecclesia fidelium, in qua deus creditur habitare, quæ etiam mons dicitur, quia supra terrena omnia vitia eminet, & in ipsum fertur cœlum.

Bene fundato exultatione uniuersæ terræ. In monte, inquam bene fundato, exultatione vniuersæ terræ, hoc est, cum gaudio ac delectatione totius orbis. εὐρίζῳ

Montes Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Quoties quis mihi ex transuerso, atque ex latere conuersus est, ille ὄρη.

latera

latera mea nō temere à me appellari poteſt. Nam quod tranſuerſum mihi eſt, rectè dicit ex latere mihi eſſe, & quia mons Sion Aquiloni vento è directo aduerſus non eſt. Neque enim Aquilo rectà contra eum ſpirat, ſed ex tranſuerſo, nil admirandum ſi hunc montem Propheta latera Aquilonis appellauit, dicens: Vos, ô montes Sion qui ex tranſuerſo Aquiloni eſtis, atque ex latere eius iacetis, ſcitote quia magnus dominus eſt & laudabilis valde, &c. Non illepide etiam montem vnà ac ciuitatem aduocat, & montem quidem plurali numero montes dicit, iuxta Hebraicum idioma, vt ſæpe diximus, magnum vero regem deum appellat, quia ſoli deo oblata ac dedicata erat Hieruſalem. Iuxta Anagogen per Aquilonem, Diabolum ſæpe ſignificari intelligimus. Ab Aquilone enim, inquit, accendentur omnia mala ſuper terram. Item alibi, Aquilonem expellam à vobis. Latera autem, hoc eſt, membra Aquilonis, Gentes erant. Ait igitur quòd membra diaboli, quibus olim ille dominabatur, effecta ſunt montes Sion, hoc eſt, ſublimia quædam atque excelſa Eccleſiæ cacumina, eo quòd à terrenis atque humi affixis rebus eleuati, ſublimes in altum conſcenderunt. Verum parum dixi, quòd excelſa facta ſint cacumina, cum potius facta ſint ſedes ac diuerſorium Chriſti. Ex eis enim congregata eſt fidelium Eccleſia in qua inhabitat & reſidet Chriſtus dominus.

ἀντιλαμβάνηται

Deus in domibus eius cognoſcetur cum auxiliatus fuerit ei. Pro domibus in Græco legimus βαρέσι. Sunt autem βαρέις magnificæ ac ſplendidæ domus, per quas hoc in loco templum ſignificatur, quod erat in Hieruſalem, in quo manifeſtare ſe ac notum ſacerdotibus facere ſolebat deus, quando adueniente aliquo bello eis erat auxiliaturus. Hæc autem in laudem ciuitatis dicta ſunt. Iuxta Anagogen per ciuitatem cōmunio illa intelligitur, qua fideles in vita, atq; cōuerſatione ſua coniunguntur. Eſt autem vna hæc ciuitas, propter fidei ac religionis vnitatem. Per domus autem, templa intelliguntur, quæ in variis Mundi partibus à Chriſtianis erecta ſunt, in quibus cognoſcitur, ac manifeſtatur Chriſtus, quoties adueniente perſecutione ipſe Eccleſiam ſuam adiuuerit. Illud etiam animaduertendum eſt, quòd vna eſſe fidelium Eccleſia dicitur, & multæ: vna quidem, fide, & multæ propter varia, quæ

vbique locorum sunt templa.

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt. Aduersus ipsam Hierusalem: vel aduersus Ecclesiam fidelium.

Conuenerunt in unum. Aduersus Hierusalem vel Ecclesiam vt diximus. In vnum autem conspirauerunt, & vna impetum fecerunt, vt mutuo sibi auxilium ferrent.

Ipsi uidentes sic admirati sunt. Dictio sic, illud hoc in loco significare videtur, ꝙ tunc demum illi reges admirati sunt, postquam Christi potentiam viderunt. Nam antequam viderent non admirabantur.

Turbati sunt. Hoc est tumultuati sunt.

Commoti sunt. Quia à priori sententia destitere.

Tremor apprehendit eos. Magno timore affecti sunt.

Illic dolores ut parturientis. Afflictiones in eis erant, & dolores & periculorum suspitiones, quemadmodum parientibus inesse solent.

In spiritu uehementi conteres naues Tharsis. In vehementi, ac valido impetu iræ tuæ tam faciliter eos conteres, quã conterere soles naues Tharsis. Aiunt enim subintelligi debere dictionem, vt. Tharsis vero loci nomen est, vbi conspicuæ atq; excelsæ naues fabricari cõsueuerant. Vel aliter: Ipsas, inquit, naues Tharsis, quę inimicos nostros vehunt, tu conteres. Sunt qui per Tharsim Carthaginem Libyę intelligant. Sunt & qui Indiæ regionem eam esse dicant.

Sicut audiuimus ita & uidimus, in ciuitate domini uirtutum, in ciuitate dei nostri. Hæc verba eorum nomine dicta sunt, qui inimicorum impetus effugerunt. Nos, inquit, in potentissimi regis nostri ciuitate omnia vidimus consona iis, quæ audiuimus. Audiuimus enim ꝙ mirabilia quædam operatus est pro populo suo: vnde & consequenter admiranda multa conspicimus, & in certiori fide confirmamur. οὕτως καὶ εἴδομεν

Deus fundauit eam in seculum. Hæc verba soli conueniunt Ecclesiæ fidelium. Portæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam. Ipsa etenim Hierusalem à fundamentis euersa ac solo æquata est. Quid igitur ad hæc dicere poterunt Iudæi?

Suscepimus deus misericordiam tuam in medio populi tui. Expectauimus, inquit, auxilium tuum & spe nostra frustrati nõ sumus. Quidam tamen dictionem ὑπελάβομεν significare di- λαοῦ

cunt hoc in loco idem,quod existimauimus,seu cognouim*, cum id verbum apud Græcos non tantum suscipere, sed suspicari etiam,atq; existimare significet.

Secundum nomen tuum deus, sic & laus tua in fines terræ. Quemadmodum nomen tuum, inquit, diuulgatum est, & pertransiit in fines terræ, propter opera nimirum tua admiranda,sic etiam diuulgabitur laus tua,quia omnes immensam potentiam tuam summis efferent laudibus.

Iustitia plena est dextera tua. Eo ꝙ iure de iniquis omnibus vindictam sumas.

τῆς ἰουδαίας *Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudææ.* Per montem Sion,homines intelligit,qui illic habitant,& per filias Iudeę, mulieres ipsas,quas veluti viris timidiores,ac mœstiores,lætari etiam iubet. Nam si his etiam lætandum est,tanto magis viris.Vel per filias Iudeæ,ciuitates dicit, quæ sitæ erant circa Hierusalem, atque ei subiectæ. Possumus & per montem Sion vnicam fidelium Ecclesiam intelligere,vt diximus, & per filias Iudææ, filias confessionis & fidei, hoc est,fidelium animas: vel Ecclesias, quæ in variis mundi partibus fundatæ sunt.

Propter iudicia tua domine. Hæc est lætitiæ causa, quia æquissimo iudicio tuo inimicos nostros,pœnas nobis pendere compulisti.

Circundate Sion & complectimini eam. Hoc est, ipsam Hierusalem,quæ ob populi captiuitatem,iam penè erat diruta & post illius reditum instaurata, præterq; omnium opinionem amplior effecta est. Iubet igitur Propheta populum circuire eam,& inspicere quàm mirandum in modum pristinas vires receperit,& antiquum nacta sit decorem. Circundate autem & complectimini,hoc est, circunquaque eam spectate. Vel idem æquè hæc duo verba significant.

Narrate in turribus eius. Narrate,inquit, sedentes in turribus ipsius Hierusalẽ,quid antea passa sit à Babyloniis,quantisq; affecta sit malis,& q̃ nunc admirabilis sit facta. Chrysostomus,narrate in turribus eius,exposuit,pro,mensurate turres eius ad quantam nimirum altitudinem perductæ sint.

Ponite corda uestra in uirtute eius. Mentem,inquit,adhibete & considerate quas nam vires & quam nuper potestatem haberet.

Et distribuite

Et distribuite domos eius. Quod latine domos, in Græco legimus βάρεις. Dicuntur autem βάρεις non solum domus & templa, vt diximus, sed etiam turres. Ait igitur distribuite vnicuiq; vestrum turres eius, vt commode vnusquisq; opus sibi commissum ædificare, ac perficere diligentissime possit.

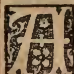
Vt enarretis in progenie altera, quoniam hic est deus noster in seculum & in seculum seculi. Hæc omnia, inquit, quæ dixi perficite, vt summam hinc dei potentiã planè perspicientes, nepotibus, ac posteris vestris narretis, quòd hic deus in seculum est, hoc est, perpetuo. Verum hæc sic secundum historiam dicta sunt. Iuxta Anagogen iubet Propheta Apostolos, & doctores circuire Ecclesiam fidelium, propter hostes, qui & palam, & clam ei insidiantur. Per turres autem vniuersalis Ecclesiæ, singulas Ecclesias intellige, quæ vbique locorum deo dicatæ sunt, quas etiam βάρεις id est, domos appellat, & in eis narrare illos iubet magna dei prodigia, atq; eas etiam edocendas sibi partiri, & ponere corda, hoc est, animum adhibere, vt vires ei ac robur adiungerent, vt illa demum apte instructa ac perfecta, narrent etiam posteris diuinas laudes, vtentes nimirum ministerio ac lingua fidelium qui crediderunt.

Ipse pascet uos in secula. Ait enim ego sum pastor bonus. ποιμανεῖ

In finem filiis Core.

Præsens psalmus, de uniuersali iudicio tractat, in quo finis erit præsentis seculi, atque ideo in finem inscribitur. Reliquum autem inscriptionis clarum est, ex iis quæ in præcedentibus declarauimus.

PSALMVS XLVIII.

Audite hæc omnes Gentes, auribus percipite omnes habitantes terram. Ad auditionẽ sermonis sui excitat Propheta vniuersam hominum naturam. Et quoniã gentes, diuersarum nationũ homines sunt & differenti vtuntur lingua, ac moribus (ex eis enim quidã in oppidis congregati degunt, alij in agris, alij in vicis, nõnulli socialem vitã repudiantes, in speluncis aut rupium cauernis latitant) vt vno sermone in vniuersum omnes cõpræhenderet, addidit: omnes qui habitatis terrã, vbicunq; gentiũ, vestrum quispiam sit, ne quis forte se non arcessitum

 queratur.

quæratur. Et quod ait: auribus percipite, idem est quod audite, quanquam hic sermo vehementiam quandam indicet exauditionis.

Quique terrigenæ & filii hominum. Magnus Basilius per terrigenas, homines intelligit terrena sapientes, & mundanis rebus affectos, filios autem hominum, eos qui rationem ducem sequuntur. Proprium enim hominis est, vt è ratione omnia moderetur. Chrysostomus vero aliam expositionem tradidit dicens, quòd cum Propheta omnes in vniuersum homines conuocauerit, in ipso statim initio eos comprimit, si quis forte illis tumor, aut elatio in proximos obuenisset. Hoc autem agit dum in memoriam reuocat, quòd omnes è terra ac vili materia prodiere. Deinde ne illud quis fortassis putaret, quòd homines à principio, è terra, iuxta Græcorum fabulas pullulauerint, à quibus traditur satos olim homines fuisse, atque ita à terra productos, addidit, & filij hominum: ac si diceret. Audite homines, qui & terrigenæ estis, propter primum parentem de terra formatum, & filij hominum, propter aliorum hominum generationem, quæ mutua coitione, sexuum copula, in posteros emanauit.

Simul in unum diues & pauper. Non distinguo, inquit, diuitẽ à paupere. Aeque enim omnes aduocat sanctus spiritus. Animam enim tantum quærit intelligentiæ compotem, quã non diuitiæ exhibent, sed timor dei. Et quod dicit simul in vnum, idem est, quod vna.

Os meum loquetur sapientiam. Auditores excitat ad attentionem veluti qui de rebus non minimis tractaturus sit, sed de excelsis potius ac venerandis. Per sapientiam autem diuina intelligit eloquia, quæ sapientia sunt referta.

Συνέσιν *Et meditatio cordis mei intelligentiam.* Pollicetur se nihil temere sed accurate omnia dicturum. Meditatio, inquit, cordis mei, hoc est, diligens & attentamentis meæ consideratio, verba loquetur plenissima intelligentiæ. Vel loquetur verba, ad quæ percipienda multa erit opus intelligentia.

Inclinabo in parabolam aurem meam. Sermonem habiturus ad vos, inclinabo vicissim aurem animæ meæ in parabolam, quæ à sancto mihi spiritu suggeritur. Per parabolam vero hic ambiguum, atque ænigmaticum sermonem intelligit. Sunt enim prophetica omnia ambigua admodum, propter

occultos sensus obscuritate verborum velatos. Fidem etiam sermoni suo, præstat his verbis, dum superne ea sibi denotat inspirari.

Aperiam in Psalterio propositionem meam. Per propositionẽ sermonem intelligit, ad exhortationem atque vtilitatem audientium propositum, ac prolatum. Aperiam igitur, hoc est, manifestabo hunc sermonem meum, vnà cum psalterij harmonia. Nam qui ianuam aperit, omnia manifestat, quæ intus sunt. Ex eo enim quod præcedit, denotauit id quod consequitur. Manifestaturum se autem id ait, cum harmonia & cantu, vt sermo suus iucundior sit: iuxta Anagogen ille aperire dicitur propositionem suam in psalterio, qui facit pariter & docet: cuius opera sermonibus congruunt. Ad melodiam enim psalterij excitandam manibus opus est, per quas operandi facultas designatur.

Cur timebo in die mala? Per interrogationem legenda sunt hæc verba. Vultis scire, inquit, cur mihi timendum sit in die futuri iudicij. Hanc enim diem malam appellat, quemadmodum & alibi in psalmo quadragesimo ibi, in die mala liberabit eum dominus, vbi diximus: audite igitur causam timoris.

Iniquitas calcanei mei circundabit me. Timeo, inquit, quia tunc iniquitas peccati mei, hoc est, quia peccatum meum circundabit me. Calcaneum enim posuit pro deceptione: quemadmodum & alibi in commemorato psalmo quadragesimo ibi: magnificauit aduersum me supplantationem, declarauimus. Quod tamen ex lectione Græca melius percipitur: cum Græca dictio πτερνισμὸς, hoc est, supplãtatio ἀπὸ τῆς πτέρνης, hoc est, à calcaneo deducatur. Peccatum vero merito deceptio appellatur, quia peccãtem ipsum decepit. Vidisti sapientia plenum sermonem, quo Propheta, dum se timere introduxit, alios caute admonuit timere à peccatis, cum iudicium dei eiusmodi futurum sit, vt corrumpi non possit.

Qui confidunt in potestate sua, & in multitudine diuitiarum suarũ gloriantur. Subaudiendum est, hoc in loco, verbum, auscultent. Potestatis autem nomen large intelligendum est, ita, vt non tantum ad eos dirigatur sermo, qui in operibus, sed ad eos etiam qui in sermone potentes sunt. Simili modo diuitias dicit, non eas tantum, quæ in pecuniis aut aliis fortunæ bonis δυνάμει

 consistunt,

consistunt, sed eas etiam quæ ad doctrinam & philosophiæ studia pertinent. His igitur ita singillatim conuocatis, sermonem prosequitur, dicens.

Frater non redemit, redimet homo? Illic, inquit, neque ipse etiam frater redimere fratrem potest à supplicio, frater inquam, qui sanguine nobis coniunctissimus est. Vires enim, & diuitiæ illuc nobiscum pariter non descendent, quod si frater nô redimit, quo pacto alienus homo redemerit? huius autem versiculi verba diuisim legenda sunt, ita vt absolute, & cum determinatione dicatur: frater non redimit, & puncto facto, redimet homo? interrogatiue enunciando. Restat igitur, vt nulla illic speranda sit redemptio, cum in præsenti vita pœnitentiæ lachrymis tantum, venia impetrari possit. Ait enim alibi scriptura: si surrexerint Noe, Iob, & Daniel, filios suos & filias suas non liberabunt.

ἐξίλασμα ἑαυτοῦ

Non dabit deo placationem sui. Nec frater, inquit, nec extraneus quis, illic dare poterit placationem, hoc est, redemptionem sui ipsius, cum ipse potius pœnas pariter daturus sit, vt pote peccatis obnoxius.

Et pretium redemptionis animæ suæ. Et non dabit pretium redemptionis, hoc est, non dabit redemptionem pro libertate animæ suæ, cum pro vnius hominis anima, vniuersus etiam orbis sufficiens pretium non sit. Quippe cum Saluator noster, hominum animas à sæuo dæmone in captiuitatem actas redempturus, terram non dederit, non mare, non ipsum denique orbem, sed suum pro nobis pretiosissimum sanguinem effuderit. Quam nam igitur redemptionem illic quispiam idoneam inuenire poterit? Tu vero ipsa etiam Prophetæ verba considera, quantam sub obscurioribus verbis sapientiam reconditam habeant.

αἰῶνα

Et laborabit in seculum, & uiuet in finem. Cum pupugerit Propheta eos, qui pœnitentiam non egerunt in præsenti vita, nunc ad pœnitentes conuertitur, & futurorum spe, pœnitentiæ molestias consolatur. Et viuet, inquit, in seculum hoc præsens, ille nimirum qui pœnitentiam agit, & deinceps etiam viuet perpetuo. Hoc enim significant verba illa, viuet in finem. Vitam autem eam dicit, quæ propriè vita est, & sine labore. Ista enim præsens improprie vita dicitur, vt alibi tradidimus: per finem vero futurum seculum intellige,

quo præſens ſeculum terminatur.

Non uidebit corruptioné, cum uiderit ſapientes morientes. Huiuſmodi homo, qui de futuro iudicio certus eſt, cum viderit ſapientes viros, ac virtute præditos mori, non exiſtimabit ſe corruptionem eorum videre, eam dico corruptionem, qua amplius futuri non ſunt: quinimmo arbitrabitur ſe immutationem videre à fragili hac & caduca vita ad ſtabilé quádam & incorruptam. Vel aliter: cum viderit ſapientes mori, ac falſis huius mundi bonis priuari, non arbitrabitur animam pariter extingui cum corpore, quemadmodum viuentes homines mortem eſſe definierunt: quinimmo demigrationem eſſe cenſebit, & lætum quendam acceſſum ad vitam iucundiorem. Hæc autem ad magis ſimplicem pſalmi intelligentiam dicta ſunt. Magnus verò Baſilius iuxta anagogen hæc dicta exponens, ait, quòd verba illa: redimet homo, & quæ ſequuntur: de Chriſto prænunciata ſunt. Quia enim captiui olim ſub dæmonis detinebamur imperio, admonet nos beatus Dauid, quòd nullus frater: hoc eſt nullus propheta, ab huiuſmodi nos poterit captiuitate liberare. Fratres enim nobis eſſe dicuntur prophetæ: quia propter nos venerunt, & quia eiuſdem nobiſcum ſunt fidei. Et dum hoc admonet, illud pariter prædicit: quòd homo: hoc eſt, quòd Chriſtus, qui verus ac perfectus eſt homo, quemadmodum, & verus ac perfectus deus, redimet nos. Verus enim ac perfectus homo, vere tantum dici poteſt, Chriſtus: quia ſolus ipſe humanitatis dignitatem à deo homini datam integram atque immaculatam ſeruauit. Merito igitur proprie homo dicitur, & ille ſolus eſt, qui non dabit deo placationem ſui, neque pretium redemptionis animæ ſuæ. Peccatum enim non fecit. Pro nobis igitur, & non pro ſe ipſo placationem dedit proprium ſanguinem. Qui etiam laborauit in præſenti ſeculo: quando nimirum ex itinere fatigatus ſedit ſuper fontem. Et qui non videbit corruptioné, quando cæteri morientur. Neque enim, inquit, dabis ſanctū tuum videre corruptionem.

καταφθορά

Simul inſipiens & ſtultus peribunt. Hi pariter, inquit, diem ſuum obibūt, & ſegregabūtur ab iis, qui ſaluādi ſunt. Inſipiés autem eſt quicunque deum non nouit, iuxta illud: dixit inſipiens in corde ſuo, nón eſt deus. Et ſtultus ille, qui deum

quidem nouit, ſed terrenis tamen rebus affixus à cœleſtibus animum auocauit.

Et relinquent alienis diuitias ſuas. Repente enim mortui, aliis diuitias relinquent, quas multo ſibi labore parauerant.

Et ſepulchra eorum domus illorum in ſeculum. Ipſi quidē magnificas ſibi domos extruxere, quas cum alij poſſideant(eis nimirum mortuis)reſtat vt eorum ſepulchra, domorū eis vicem præbeant, per totum hoc præſentis vitæ ſeculum.

εἰς γενεὰν *Tabernacula eorum in generatione & generatione.* Rurſus eandem repetit ſententiam, & inane eorum conſilium magis, ac magis carpit. Erūt enim illis, inquit, eorum ſepulchra pro tabernaculis.

ἐπεκάλεσαν *Inuocauerunt nomina ſua in terris tuis.* Cōſydera aliud prauitatis genus. Inanis etenim gloriæ cupiditate ducti, certis locis nomina ſua indidere: perpetuam inde memoriam aucupantes. Byzantium ſiquidem à Byzante denominatum eſt: Diogenianus ager à Diogeniano: Hermonium theatrum ab Hermone: & ſic alia complura loca: cum tamen eos magis oportuiſſet non inanium nominum, ſed animarum ſuarum fuiſſe ſollicitos.

Et homo cum in honore eſſet non intellexit. Cum eſſet homo in honore veluti qui ſolus ad dei imaginem creatus ſit, non intellexit quanta inſignitus fuerit gloria, ſed illud negligens æmulari exemplar, ad cuius imaginem factus fuerat, quorſum abierit, ſpecta.

κτήνεσι *Comparatus eſt pecoribus inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Comparatus eſt: hoc eſt, collocatus cum illis. Nam cum ratione à deo donatus eſſet, imperatumque ei fuiſſet, vt rationis ſceptro vſus, brutis omnibus dominaretur, ipſe abiectis proprij regni inſignibus, ſeſe inter pecora conſtituit. Nam & conſyderationem omnē de rebus cœleſtibus animo exuit, & irrationabilem animæ partem ſibi dominam ſtatuens, circa vilia, ac terrena verſatus, brutorum inſtar, cupiditates ſectatus eſt: & ſiue ira impulit, beluino furori paruit: ſiue immoderata vētris allexit ingluuies, nullum adhibuit modum: & ita demum libidine actus eſt, vt brutorum omnium inſaniam exceſſerit. Per pecora autem in vniuerſum omnia intelligit animantia.

Hæc uia eorum ſcandalū ipſis. Hæc, inquit, ſimilitudo, qua

pecorum ac brutorum desyderia & mores referunt, magno illis impedimento est,& damno ad profectum virtutis.

Et post hæc in ore suo complacebunt. Et postquam peruerse agendo similes facti sunt pecoribus, illud etiam mali addiderunt, vt proprio ore de commissis à se delictis glorientur. Hoc enim sibi vult quod ait: in ore suo complacebunt: quod certe grauiori damnatione dignum est, cum non ipsi solum mala agant,sed proprio etiam sermone ea prædicent, & extollant.

Sicut oues in inferno posuit. Cæterum deus illos, vt oues in infernum intrusit, cum scilicet irrationales facti sint, & sibi ipsis auxilio esse non possint. Vel, oues ideo eos appellauit, tanquam cruciatui,ac neci expositos. ἔθετο

Mors pascet eos. Cum oues dixerit, addidit, qui nam esset futurus pastor,similitudinem seu translationem seruans. Per mortem autem supplicium intelligit. Nunquam enim à pœnis absoluētur,qui ita mortui sunt. Pascet autem eos,hoc est,eos castigabit.Illud autem scire oportet,quòd per animæ mortem,& per animæ perditionem solet scriptura,supplicia ac pœnas animæ significare. ποιμανεῖ

Et dominabuntur eorum recti in matutino. In matutino dixit pro cito. Dominabuntur autem.hoc est, potentiores erunt. Sensus est igitur, quod qui recte vixerint, & virtute præstiterint, cito illis erunt potentiores:neq; illic tantum, vbi virtutis laurea reposita est,sed in hac etiam vita. quia & à diuino protegentur auxilio, & summo honore conspicui illis etiam videbuntur à quorum peruersitate superari non potuērunt. Exemplo tibi sit beatus Ioseph, qui cum in seruitute esset,impudica domina potentior factus est,& gloriosior.

Et auxilium eorum ueterascet in inferno. Veterascet, hoc est,prorsus fiet inutile. Nam quod vetustum est, inutile esse censetur:quod autem vtile non est, quasi iam non sit, abiicitur.Confidebant illi,inquit, in diuitiarum atque amicorum copia: quæ in inferno, aut nulla aut inutilis erit. Illic enim huiusmodi non admittuntur auxilia.

A gloria sua expulsi sunt. Non hæc tantum eis acciderunt, quia brutis se similes reddidere, verum & propriam amiserunt gloriam,ob quam ipsi periere. Summo enim studio tenebantur, vt memoriam sibi laudis pararent. Neque modo hanc ἐκ τῆς δόξης αὐτῶν ἐξώσθησαν

hanc amiserunt,sed & insuper ignominia tantum ac probris celebrem illam reliquerunt.

Verumtamen deus redimet animā meam de manu inferni, cum acceperit me. Hæc de Christi incarnatione prædicta sunt & de animarum liberatione,quæ tunc in inferno erant. Redimet,inquit,animam meam,quando per incarnationem me sibi in domicilium acceperit.

Ne timueris cum diues factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. De iniusto homine sermonem habet, tametsi simpliciter de homine loqui videatur. Ne formides,inquit, aut cogites quòd humana deus bona non aspiciat. Nihil enim eorum descendet cum illo in infernum:sed nudus abibit relictis omnib⁹. Gloriam autem domus, magnificentiam seu fastum appellat, & viuendi superbiam. Vel aliter: gloria domus ipsius, domus sunt ornamenta,vt porticus, deambulationes, aurata tecta, pauimentum animalia illic lapillis distincta, prata, horti, seruorum greges, sumptuosa suppellex, & vasa, aut siquid aliud eiusmodi est. Gloria autem corporis,fortitudo est, pulchritudo, & proceritas. Gloria verò animæ,sola virtus. Restat igitur, vt verba illa prophetę:omnis gloria hominis.sicut herba,vel sicut flos herbæ. Dę corporis gloria dicta esse intelligantur.

Quoniam anima eius in uita ipsius benedicetur. Ipse enim dū vixerit beatus dicetur,& laudabitur ab iis,qui ignorant,quæ nam sit vera vitæ beatitudo. Nam vbi mortuus fuerit contraria prorsus patietur.

Confitebitur tibi cum bene feceris ei. Verba hæc ad pauperem dicta sunt.vbi,inquit,bona,hoc est,grata ei feceris,tunc tantum tibi aget gratias. Nam postmodum despiciet, atque contemnet,tametsi in omni virtutum genere profeceris. Dicere etiam possumus,quod hæc verba per prophetā ad deum de iniusto homine dicta sint,ac si diceret: quoties prauo huic homini beneficium aliquod cōtuleris,tunc gratias tibi aget, verum si quæ illi calamitates obuenerint, ad blasphemias & maledicta confugiet:non sic autem iustus,sed benedicet dominum in omni tempore.

Introibit usque in generationem patrum suorum. Vbi mortuus

tuus fuerit ingredietur in infima terræ vsque in infernum, vbi est generatio patrum suorum.

Vsque in seculum non uidebit lucem. Donec, inquit, seculũ est: seculum vero semper est. nunquam igitur videbit lucem, vt potè missus ad tenebras.

Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est pecoribus insipientibus, & similis factus est illis. Rursus miseriam deplorat humanam, quòd homo scilicet qui modicum quid ab angelis minoratus est, & de quo Salomon: magnus homo, & honoratus vir: comparatus sit pecoribus, & similis eis sit factus.

Psalmus ipsi Asaph.

Quid sibi uelit inscriptio Asaph, abunde diximus in procemio operis. Ideo superfluum ducimus, ea iterum repetere. Non temere tamen hic psalmus collocatus est post proxime præcedentẽ, cum utrobique contestetur nos & reprehendat propheta. Tametsi illud quis fortassis diuersum esse dixerit: quòd illic humana omnis natura ad audiendum conuocatur, hic autem cœlum ipsum, & terra. Aduocabit enim, inquit, cœlum de sursum, & terram, & cætera. Et quòd in illo quidem in uniuersum quilibet, accusatur, qui praue uiuit, in hoc uero Iudæi tantum repræhendi uideantur. Est & alius propheta, qui deum simili modo iudicantem & repræhendentem introducit dicens: audite ualles & fundamenta terræ, quoniam iudicium deo est erga populum suum, & cum populo suo disceptabit. Et Esaias: audi cœlum, & auribus percipe terra. Familiaris enim est apud scripturam hic loquendi modus, quo ad timorem pariter, ac pudorẽ excitandum uti solet, dum facit, quòd ipsa etiam inanimata confessura sint, ipsosq; anima præditos homines iudicatura. Summam præterea dei in nos misericordiam propheta in eo demonstrat, dum illum nobis adeo condescendere tradit, ut nobiscum etiam iudicari uelit.

PSALMVS XLIX.

Eus deorum locutus est, & uocauit terram. Apud scripturam nomen deus quatuor assumitur modis. Et primo quidem deum illum dicimus, qui rerum omnium creator est, & dominus. Secundo per similitudinem atque imitationem, deum aliquẽ appellari videmus, vt in præsenti psalmo. Deus deorũ

locutus est: item, deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicabit, & ego dixi dei estis, & filij altissimi omnes: item, deis non maledices, & principibus populi tui non dices malum. manifestum enim est huiusmodi nomine eos vocari, qui per virtutem deũ verum imitãtur, quique veluti principes ac iudices, regendo, imperando, iudicãdo, deo similes facti sunt. Tertio modo deum dici inuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyses Pharaonis deus dictus est: veluti qui magna aduersus illum miracula ac prodigia operabatur, qui eum castigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui sententiæ suæ prophetam habebat Aaron, & demum qui mortis & vitæ dominus ab illo esse ferebatur. differt autem hæc significatio à secunda, quia hic non simpliciter dicitur deus, sed cum adiectione, deus Pharaonis. Quarto ex colentium errore: iuxta quam significationem illud scriptum legimus, ite & clamate ad deos, quos elegistis: iterum non facietis vobis deos argenteos, aut aureos. Dicit igitur sanctus spiritus per prophetam nostrum Dauid, quòd deus principum omnium ac iudicum terræ creator, locutus est. quid autem sit locutus, alius propheta declarauit, vt sæpe diximus, audite, inquiens, valles & fundamenta terræ: & vocauit terram ad audiendum. Sed possumus etiã deorũ appellatione eos intelligere, qui ad imaginem dei procreati, integram atq; incorruptam illius imaginem seruauerũt, nec terreno eam fuco aut vitioso aliquo corruperunt pigmento.

A solis ortu usque ad occasum. Omnem, inquit, terram aduocauit. his enim terminis tota terra continetur..

Ex Sion species decoris eius. Verba hæc & quę sequuntur, per parẽthesim dicta sunt, & ꝓphetias cõtinent. sensus est, ꝙ sicut olim species ac pulchritudo diuini decoris fuit ex Siõ: quia scilicet templum, quod ornamentum quoddam & gloria erat diuinæ maiestatis, olim in ea pulcherrimum effulsit; ita in posterum similiter species diuini decoris erit ex Sion: quia ex ea fulgentissimos lucis suæ radios Christus emissurus sit, Christus, inquam, summa diuini decoris species, & verum diuinæ maiestatis templum. per decorem enim hic diuinitatem intelligit. quid enim ipsa est diuinitate magis decorum?

Deus manifeste ueniet, deus noster & non silebit. Verba hæc

fecundi aduentus prophetiam continent. in primo enim aduentu incognitus venit Christus, & non manifeste: quinimmo ipsum etiam fallens diabolum. neque enim eum interrogasset, an esset filius dei, si ei cognitus fuisset. in secundo autem manifeste veniet cum potentia, & gloria multa. In primo igitur aduentu venit in personam serui, veluti venaturus eum, qui à se rebellauerat dæmonem. In secundo autem, veniet tanquam iudex totius creaturæ, & quemadmodum exit fulgur ab oriente, & videtur vsque ad occasum, ita erit aduentus filij hominis, omnibus nimirũ & formidabilis, & manifestus. & non filebit deus, hoc est, non perpetuo tanta patienti animo mala sustinebit.

Ignis in conspectu eius accendetur, & in conspectu eius procella καυθήσε-
uehemens. Terribilem dei præsentiam, atque intolerandam ται
quodammodo esse prædicit his verbis. Talem etiam eum vi- καταιγὶς
disse legimus prophetam Danielem, flumen, inquit, ignis tra σφοδρά
hebat ante eum, thronus eius flammæ ignis, rotæ eius, ignis comburens. procella autem, violentus est atque intolerabilis ventorum impetus.

Aduocabit cœlum sursum, & terram, ut diiudicet populum suum. προσκα-
Cœlum sursum dixit, pro eo quod sursum est. aduocabit au- λέσεται
tem cœlum & terram, vt populum suum praue viuentẽ diiu- τὸν οὐρα-
dicet. diiudicare vero posuit pro redarguere. consydera etiã νὸν ἄνω
quòd Moyses populum introducens in terram promissionis, καὶ τὴν
cœlum & terram testes pactionum assumpsit, tanquam fir- γῆν
miora ac durabiliora corpora, ac veluti ea, quę & peccatores διακρῖ-
& virtute præditos homines complectantur. huiusmodi autẽ ναι
figura Prosopopeia dicitur, quando videlicet inanimatis rebus animatam personam imponimus.

Congregate illi sanctos eius. Per sanctos, Israelitas intelligit, veluti deo sanctificatos prorsus atque oblatos.

Qui disponunt testamentum eius in sacrificiis. Qui testamen- τοὺς διατι-
tum dei quod cum illis disposuit, adimplent, ac peragunt in θεμένους
sacrificiis. per testamentum autem legem intelligit. ea enim seruantes, quæ in lege tradebantur de sacrificiis, vniuersam se existimabant legem adimplere: & in huiusmodi sacrificiis quasi religiosissimi, summopere gloriabantur. Congregate verò illi hos sanctos: illis nimirum diebus, qui propheticorũ sermonum lectioni dicati sunt.

Et annunciabunt

Et annunciabunt cœli iustitiam eius. Cum introducturus sit propheta deum in iudicio, præoccupat, & prædicit, quòd iuste omnia iudicabit. Ipsa enim, inquit, inanimata, illius etiam iustitiam annunciabunt. vel per cœlos, cœlestes, atq; incorporeos ordines intelligit, qui semper sunt apud deum.

Quoniam deus iudex est. Hæc est comprobatio diuinę iustitiæ. quia de⁹ qui iuste iudicaturus est, iudex erit. Ille enim iuste iudicabit, qui natura ipsa iustus est.

Audi popule meus & loquar tibi. Ex hoc loco verba dei incipiunt. iubet autem ante omnia attentionem eos præstare. Audi enim, inquit, hoc est, mentem adhibe.

διαμαρτύρωμαι *Israel & attestabor tibi.* A communi sensu sumendum est verbum, audi. Et cum populum dixisset, proprium ac iucundissimum vnà nomen addidit, ô Israel, inquit, attestabor tibi, hoc est loquar ad te.

Deus deus tuus ego sum, Ego qui loquor ad te, sum deus tuus. perhorresce igitur. hoc autem dicit ad immensam longanimitatem suā demonstrandam, veluti, qui cū propriis etiam seruis loquatur. ad maiorē præterea exprobrationem crassitudinis, atq; insensibilitatis eorum, repetiit nomen dei.

Non in sacrificiis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non hanc, inquit, redargutionem cōstitui vt accusarem te de neglectis sacrificiis. nam holocausta tua semper sunt in altari meo. Et quantum ad sacrificia pertinet, culpa cares: verum alia sunt in quibus te accusem.

Nō accipiam de domo tua uitulos, neque de gregibus tuis hircos. Ne existimes, inquit, gratum mihi cultum impendere, aut mihi inseruire, dum studiose sacrificas. neque enim indigeo sacrificiis, cum nulla re deficiam: quinimmo, & omnia ego, etiam singulis præbeam. Quo circa nulla in posterum huiusmodi suscipiam sacrificia. Alibi etiam acerbius per Esaiam eosdem carpit, dicens: quid mihi multitudo sacrificiorū vestrorum? plenus sum holocaustis arietū: adipem agnorum, & sanguinem taurorū atq; hircorum non volo. Quis enim exquisiuit hec de manibus vestris? Iterū per Hieremiam, dicēs: quid mihi thus fers de Sabba, & cinnamomū de terra longinqua? & rursus: nō locutus sum ad patres vestros de sacrificiis, & de holocaustis non mandaui eis, & alia huiusmodi multa plæriq; prophetarum tradunt. Quod si quis à deo

dicat per

dicat per Moysem in lege, tradita fuisse mandata de sacrificiis, illud ad hanc obiectionem dici poterit, quòd sacrificiorum lex, non principaliter, neq; ex primo proposito tradita est propter deum, ea ratione, quòd huiusmodi sacrificia illi placerent. neq; enĩ his rebus indigebat aut delectabatur de⁹: sed humanæ duritiæ misertus legem illam tradidit: cõsyderans enim Hebræos in Aegypto iam didicisse vti sacrificiis, & libẽter in eis versari, nec posse de facili ab his auelli, summa dispẽsatione ea, ad tempus concessit illud interim lucrifaciens: quòd ad sui cultũ ea transferret, ꝙq; illi sui sæpius meminissent, dum frequẽtiorib⁹ sacrificiis interessent. nouerat enim hoc pacto intercedẽte aliqua oblectatione, pietatẽ ac religionem in deũ, in tam ingratis atq; obliuiosis animis diutius posse cõseruari: at nunc quãdo tam diuturno tẽpore, ac tantis signis vbiq; gentiũ factis homines iam in hoc confirmati sunt, quòd vnus est verus deus, denudat palam ille atque aperit nobis per prophetam sententiam suam, sacrificiorum superfluitatem clare omnibus annuncians. Cõfundantur igitur Iudæi, qui veritatem peruertunt: & lucem, quę in scripturæ verbis iacet, obtegunt atque abscondunt.

Quoniam meæ sunt omnes feræ agri, pecora in mõtibus & boues. Ea, inquit, sacrificia non suscipiam, quoniam creata omnia, mea sunt. per feras autem agri, munda intelligit quadrupedia, quæ in agris pascuntur. solet enim scriptura nõ immitia tantũ ac syluestria animalia, sed mitiora, etiã ac domestica ferarum nomine appellare. Meas autem esse dico, quia huiusmodi omnia ego creaui. Quædam verò exemplaria habent: omnes feræ syluarum, & tunc immitia intelliges significari animalia. Siquidem agros, domestica prædia appellamus, & syluas, immitiora loca, in quibus feræ solent magis versari, & tunc expones, quòd non solum domestica prædia dei sint, sed etiam syluestria. His autem paucis animalium nominibus cætera omnia contineri voluit, quæ sacrificiis sunt idonea. τῶ ἀγρῶ κτήνη

Cognoui omnia uolatilia cœli. Noui, inquit, hæc omnia ac veluti certissimus eorum dominus, enumerata ea habeo penes me.

Et pulchritudo agri mecum est. Per pulchritudinẽ agri, fructus intelligit qui in agris nascuntur, qui etiã pulchritudinẽ

quandam,atque ornamentũ agris omnibus præstant. Et quia Græca dictio ὡραιότης,non pulchritudinem tantum,sed tẽpestiuitatem etiam significat, quæ in agris id efficit, vt suis quęque temporibus miro ordine proueniant,dic quòd hanc tempestiuitatem deus secum esse dicit: quia in eius facultate est,eam præstare agris aut negare. Et consydera quã paucis omnium meminerit,quæ in sacrificio offerebantur. offerebantur enim ex quadrupedibus boues, hirci, atque oues: ex volucribus,columbæ, & turturęs: & ex terræ frugibus, siligo,vinum,atque oleum.

Si esuriero non dicam tibi. Per ironiam hoc dicit, redarguens eorum crassitudinem, qui putabant egere deum sacrificiis ad manducandum,ac si diceret: tametsi tu id recte existimares, ego tamen à te nullum peterem cibum ad manducandum. Et causam subiicit.

Meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. Cum igitur mea sit terra,sumam ego,si opus fuerit, à me ipso, quodcunque libuerit. sed quia nullis deus huiusmodi adiumentis indiget,audi quid dicat.

Nunquid manducabo carnes Taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Per interrogationem legenda sunt hæc verba. latius autem eorum amentiam redarguit: nunquid ego,inquiens,(quemadmodum falsi gentium dij) huiusmodi cibo, aut potu indigeo? quandoquidem multi etiam æquiores homines ea negligunt,& contemnunt?

πολλοὶ τ̃ ἐπιεικεστέρων

Immola deo sacrificium laudis. Palam patet ex his verbis legalem cultum expelli,& euangelium introduci. Sacrificium enim quod per laudem fit, Christianis attributum est. per laudem vero benedictionem & gratiarum actionem intelligit. vtrunque enim debemus deo: benedicere ei nimirum,& gratias agere: quòd scilicet in esse producti sumus, cum antea non essemus: quòd vsui nostro necessaria possedimus, quòd cognitionis lumen accepimus, & quòd summis denique affecti sumus beneficiis.

Et redde altissimo uota tua. Id est orationes & preces pro salute tua. debes enim id facere. vel per vota,promissiones intellige,quas fecerat deo. Ita enim se facturos deo pollicebantur Iudæi, & nos etiam pollicemur, tanquam serui. deo autem is solus placet,qui virtute præditus est, sed sacrificare

animalia,

animalia,nullius prorsus est virtutis. Neque enim gentes ob sua sacrificia virtute præstare existimantur.

Et inuoca me in die tribulatiõis, & eruam te, & glorificabis me. Sacrifica,inquit,hoc pacto,& redde deo quod debes,& tunc demum inuoca me,& eripiam te ex omni hominum aut dæmonum afflictione,& glorificabis me tanquam veracem, ac celerem adiutorem. obseruandum vero est, quomodo deus euangelici cultus nobis hic ianuam aperiens, statim etiam sanctæ trinitatis cognitionem tradiderit: sacrifica, inquit, deo,& redde altissimo vota tua, ac demum etiam inuocabis me.nec dico,quòd solum patrem deum dicere debeam⁹, aut solum filium esse altissimum, aut solum inuocare sanctum spiritum, sed quòd huiusmodi distinctione, distinctionem etiam nos personarum intelligimus.

Peccatori autem dixit deus,quare tu enarras iustificationes meas, & assumis testamentum meum per os tuum, tu uero odisti disciplinam & proiecisti sermones meos retrorsum. Per peccatorem hoc in loco Iudæorum sacerdotum ac Scribarum genus intelligit,qui legales iustificationes narrabant populo, quique ore tantum non etiam corde ex veteri testamento sententias atque authoritates afferebant, gloriabantur etiam in lege,ac veluti per eam prorsus iustificati essent,omne genus delicti committebant. idcirco de eis loquens dominus ad populum, dixit: quæ dicunt facite, sed iuxta opera eorum nolite facere. Quare,inquit,tu qui alios doces,eam disciplinam atque eam animi moderationem odisti, quã doces? cur proiecisti sermones meos retrorsum? hoc est cur expulisti atque odisti eos? retro enim expellere aliquem quis dicitur,qui illũ odit.repulisti autem dum ea non adimplesti,quæ illic mandantur.ore igitur ac lingua te fateris sermones meos suscipere,re ipsa autem abiicis eos prorsus & repellis. δικαιώματα

Si uidebas furem currebas cũ eo. Cerne hic veluti in tabula quadã peccatorũ colores. Si videbas,inquit,furem,vel vnà conspirabas, vel lætabaris, & placebant tibi illius actiones, dum non erudiebas eum, non castigabas, sed potius vitia eius contegebas.

Et cum adulteris portionem tuam ponebas. Eodem pacto communicabas adulteris, quo currebas cum fure. Per adulterum autem seu(vt verius in Greco habetur)per mœchum,

t etiam

etiam fornicatorem intelligit, & quencunque alium intemperantem siue impudicum.

Os tuum abundauit malitia. Impletum est mendacio.

Et lingua tua complicabat dolos. Hoc per se clarum est.

κατελάλεις *Sedens aduersum fratrem tuum obloquebaris.* Cum aliis nimirum conspirans.

Et aduersus filium matris tuae ponebas scandalum. Idē rursus repetit, narratione sua accusationem augens. scandalum autem ponebas, hoc est, laqueum aut offendiculum aliquod.

Haec fecisti & tacui. Longanimitate mea tuam expectans pœnitentiam.

ἀνομίαν *Existimasti iniquitatem, quòd ero tibi similis.* Tu nō modo ea operatus nō es, quæ recta sunt, & secundū virtutē: verū scelesta etiā cogitasti. scelus autē fuit cogitare ꝙ essem ego tui similis, & ꝙ cōsentire ac parcere deberem peccatoribus.

ἁμαρτίας σου *Arguam te & statuam contra faciem tuam peccata tua.* In die scilicet iudicij.

Intelligite hæc uos, qui obliuiscimini deum. Cōsyderate quæ dicta sunt vos qui obliuiscimini deum, & non animaduertitis quàm longanimis sit in peccatis vestris.

Ne quando rapiat, & non sit qui eripiat. O longanimitatem incomprehensibilem: adhuc tolerantia vtitur, cupiens illos in tuto esse, ne quando, inquit, ipse per violentos angelos repente rapiat animas vestras.

δοξάσει *Sacrificium laudis glorificabit me.* Iterum ea mandat, quæ ad nouū pertinent sacrificium. hoc enim, inquit, glorificabit, hoc est honorabit me, & non animalium sacrificia.

τὸ σωτήριόν μου *Et illic iter quo ostendam illi salutare meum.* Et illic, inquit, id est in eo genere sacrificij via quædam est ad salutem, per quā viam, ego sacrificanti cuilibet, eam salutem ostendam, quæ à me prouenit. quædā vero exēplaria habēt: & illic iter quod ostendam: & tunc expone subintelligendo, vt infra: & illic, inquit, est iter, iuxta quod iter ego ostēdam illi &c. Aliqua etiam exēplaria post verbum ostendam, punctū habent, post quod sequitur: illi salutare meum: viam autem ad salutem esse credimus, baptismum aut pœnitentiam.

ἐν τῷ ἐλθεῖν, ἦλθε

In finem Psalmus ipsi Dauid, cum ingressus esset ad eum Nathan propheta, quando ipse ingressus est ad Bersabee uxorem Vriæ.

Inscriptio

Inscriptio, in finem, indicat psalmum hunc prophetias continere, quæ lectorem moueant, ut earum finem inspiciat. Neque enim *in hoc psalmo beatus* David *medicinam tantum adulterii, & cædis, uulneribus salutarem construxit, sed de uariis etiam rebus in eo tractauit: quippe cum & instaurationem prædixerit* Hierusalem, *quæ facta est post populi reditum è* Babylone, *ubi captiuus detinebatur: gratia enim sancti spiritus in eo prorsus non defecerat, cum inter cætera uel illud cognosceret, quòd omnes delictorum sordes iamiam erat abluturus, & clarior etiam futurus, quàm antea fuisset. hac ratione restitui sibi non petiit sanctum spiritum, sed non auferri. uerum humilis hæc prophetæ nostri confessio omnibus potest accommodari peccatoribus. & eo quidem tempore fuit facta, quando* Nathan *propheta ad eum ingressus est, ut de commissis delictis illum reprehenderet.* Tunc *enim ad se ipsum rediit beatus* Dauid. Nam *hactenus delicti sui enormitatem minime perpenderat.* Quod *uero ait: quando ingressus est ad* Bersabee*: non hoc sibi uult, quòd statim post huiusmodi ingressum, ad eum uenerit propheta* Nathan. *interfuit enim quoddam temporis interuallum, ut traditur in primo* Re*gum libro: sed illud aduerbium, quando, hoc in loco futurum aliquanto post tempus designat, ut sit sensus: composuisse eum hunc psalmũ, postquam intrauit ad* Bersabee *& grauidam eam reddidit.*

PSALMVS. L.

Iserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Iuxta immensam, inquit, tuam misericordiam miserere mei. immensum enim est quod deliqui.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Supplicantium more eundem sæpius repetit sensum. & per iniquitatem pro qua. LXX. ἀνομίαν dixerunt, iuxta significationem Græcæ dictionis, præuaricationem legis intelligit in adulterio & cæde à se commissam. vtrunque enim lege vetabatur. vel, cum iniquitatem seu potius (vt diximus) ἀνομίαν se commisisse fateatur, consequenter illud etiam affirmat, se ἄνομον hoc est, tanquã exlegem esse, cum alienigenæ instar, qui sub lege non sit, nefanda hæc delicta commiserit.

Amplius laua me ab iniquitate mea. Venia quippe ei iã data fuerat per prophetam Nathan dicentem: deus abstulit peccatum tuũ: verum præ maximo quodã ardore, amplius etiam

lauari cupit. vel amplius, expone, pro valde.

Et à peccato meo munda me. Rursus peccati nomine delictum à se commissum appellat, quod superius, iniquitatem: seu (vt diximus) ἀνομίαν, id est transgressionem legis appellauit. proprie enim ille peccare dicitur, qui legem trãsgreditur. solet autem propheta promiscue vti his nominibus.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatũ meum contra me est semper Miserere mei, inquit, & munda me, quia perpetrati à me criminis oblitus nõ sum, nec veluti de regia dignitate superbus, illud neglexi. Nam & si homines lateat, ego tamen illius enormitatem cognosco, ac conscientiæ meę oculis diu noctuq; illud cerno: quippe cum assidue ac peracerbe animam meã stimulet quæ res certam pœnitẽtiæ cõiecturam præstat, ac peccatorum etiam veniam conciliat.

Tibi soli peccaui. Cum rex sim & te solum commissorum à me scelerum iudicem habeam, tibi soli peccasse videor, hoc est, tibi soli iudici subiicior. cæterorum enim omnium ego dominus sum, & ob potentiam meam, licere mihi videntur, quæcunque libuerint. vel, quia leges tuas transgressus sum, iccirco tibi soli peccasse videor illarum legislatori.

Et malum coram te feci. Omnia enim vides non tantum quando ea fiunt, sed quando etiam futurum est vt fiant. hoc autem dicit, pudore seipsum confundens, qui deum videntem tantum committi facinus veritus non sit. illud autem consydera, quòd de vno tantum à se commisso crimine loqui videtur, cum tamen plura essent: ea nimirum ratione, quia vnum ab altero dependebat, quippe cum adulterio impulsus fuerit ad cædem.

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Delictum, inquit, quod feci coram te, fateor in caput meum commisisse, vt quoties tu mecum iudicaris, & quæ inter nos est causa discutitur, quòd scilicet tu me ex infimo, regem feceris, tantaque, ac tali gloria conspicuum: quodque ego cõtra, & leges tuas spreuerim, & te sceleribus meis ad irã cõcitauerim, vt in hoc, inquit, iudicio tu magis iustificeris, & ego vicissim, veluti erga tantum benefactorem adeo ingratus, magis condemner. ea enim fuit maligni dæmonis intentio, cum magna me vi ad peccandum impulit, ac superauit; vt meæ me constitueret condemnationis ministrum. Dicere

autem

autem possumus iudicatum fuisse deum cum Dauid, quando Nathan propheta eum redarguit, quòd pro tantis beneficiis à deo acceptis ipse contra, prauis benefactorem actionibus remuneratus sit: vbi postquam dei iustificationes percensuit, condemnationem etiam addidit dicens: Hæc dicit dominus, ecce ego suscitabo in te mala ex domo tua: & alia, quæ plenius habentur in libris Regum.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Vt deum magis ad misericordiam traheret, natiuitatem suam commemorauit. Nam si Adam non peccasset, nunquam oportuisset illum Euæ coniungi. peccatum itaque copulã generauit: & copula rursum eos produxit, qui ex Adam & Eua nati sunt: & sic deinceps illi alios, atque alij alios, vsque ad Dauid. & licet nuptiæ nunc ob filiorum procreationem in honore habeantur, natura tamen ex peccato proueniunt. ex peccato igitur conceptus & genitus sum. nam quod secundo loco dicit, & in peccatis concepit me mater mea, Symmachus reddidit, & in peccatis genuit. nõ est igitur magnum, si ego peccaui, naturæ conditionem sustinens.

Ecce enim ueritatem dilexisti. Hoc ad beati Dauid confessionem referendum est, de qua supra diximus. Ait enim, ego, quæ vera sunt fateor, me scilicet peccasse. hoc autem fateor, & non nego, quia tu veritatem dilexisti, & odisti mendacium. Illa autem verba, ecce enim, superflua sunt, tam in hoc versiculo, quàm in proximè superiori. Hebraicum enim est idioma, iuxta quod superflua multa in oratione reperiri solent.

Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Hoc in sui ignominiam & confusionem dixit. adeo tu, inquit, dilexisti me, vt ineffabilia prouidentiæ tuæ arcana, per propheticum mihi spiritum feceris manifesta, ego tamen ingratus erga te esse apparui.

Asperges me domine hyssopo & mundabor. Varia à multis dicta sunt ad præsentis versiculi explanationem, nihil tamen ab eis adeo apertum traditur, vt contradictione omni prorsus careat. Ego autem prophetam puto his verbis de se ipso prædicere, quòd adhuc exactius ac perfectius absoluendus esset à crimine, & gaudio replendus. Quia enim lex im-

mundos quosdam, hyssopi aspersionibus mundari iubebat, ea nimirum ratione, quia hyssopus herba quædam est multum abstersiua, iuxta illius purgationis metaphoram ait: tu domine, ea me potissimum aspersione asperges, quæ perfectius omnes abstergit maculas: hoc autem fiet, per prolatam à te omnimodę absolutionis sententiam, vel per lachrymas pœnitentiæ: quippe cum & huiusmodi lachrymæ, vt dei donũ ab eo proueniant. nã si hæc à te mihi dona adfuerint in abstergendis meis maculis, hyssopi vicem prębebunt.

Lauabis me & super niuem dealbabor. Eundem prę gaudio sensum repetit.

ἀγαλλίασιν *Auditui meo dabis exultationem & lætitiam.* Quia auribus animæ meæ te mihi pepercisse instillabis exultatio autem & lætitia idem significant.

Exultabunt ossa humiliata. Ossa mea, inquit, peccatorum pondere depressa exultabunt, ac deposito eo onere alleuabũtur. per sua vero ossa, seipsum prorsus significat. aliqui autem dicunt, quòd illa verba, auditui meo dabis exultationem, ad saluatoris incarnationem pertinent, vt sit sensus: annunciabis mihi iucundissimũ gaudium, illam nimirum ineffabilem incarnationem, & tunc ossa mea, quæ nunc humiliata sunt, præ summa voluptate exultabunt & subsilient.

Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Omnia, inquit, peccata mea in conspectu tuo iacent: quia tu omnia conspicis, verum peto, vt aspectum ab illis tuum amoueas, & commissa à me scelera è libro deleas actionum mearum.

Cor mundum crea in me deus. Cor apud scripturam multa significat. aliquando enim pro singulari corporis mẽbro accipitur, aliquãdo vero pro interiori illa rationis atq; intellectus parte, à qua regimur, iuxta illud: quare cogitationes ascẽdunt in corda vestra? aliquãdo sententiã significat, & propositum, iuxta illud: cor autẽ eorum lõge est à me. Aliquando beneplacitũ & animi affectionem iuxta illud: inueni Dauid virũ secundũ cor meũ. & aliquando animã, vt hic: cor mundum crea in me deus. Non peto, inquit, vt aliam in me naturam crees, sed vt quam habeo, in antiquã restituas pulchritudinem. creabis autẽ cor mundum in me, si vetustatẽ illam, quæ ob peccatorũ sordes animæ meæ inhæręt, ab ea prorsus abstuleris.

abstuleris.Crea igitur hoc in loco,dixit,pro restitue.

Et spiritum rectum innoua in interioribus meis. Innoua pro denuo immitte:Deinceps,inquit,immitte in me spiritum rectum,hoc est,directionis gratiam,quæ diabolicas in me omnes tortuositates dirigat. Per interiora autem,intimas animæ partes intelligit. Simile etiam his est,quod legimus apud Ezechielem dici ad eos,qui in Babylone erant. Dabo enim vobis,inquit,cor nouum,ac si dixisset, infirmum ac languidum cor vestrum,& promptitudinem vestram renouabo. Ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου

Ne proiicias me à facie tua. Quasi tua indignum custodia.

Et spiritum sanctũ tuum ne auferas à me. Non auferas à me, inquit,prophetiæ donum,ob scelera quæ commisi.

Redde mihi exultationem salutaris tui. Gaudium quod habebam? quia à te fueram conseruatus.Et considera quomodo his duobus versiculis, & non auferri, rogat, quod nunquam amiserat,& reddi postulat,quod iam fuerat ablatum, ante cõmissa enim crimina,in summa degebat lætitia,ꝙ tantum fuisset saluatorem consecutus.

Et spiritu principali confirma me. Robora me,inquit, gratia illa spirituali,quæ animi perturbationibus imperat,& dirigit ad meliora.Per hoc autem principale spiritualis directionis donum,variæ possunt intelligi virtutes,quę animabus nostris à sancto spiritu tribuuntur.

Docebo iniquos uias tuas, & impii ad te conuertentur. Hæc est etiam futurorum prophetia, quæ iam adimpleta est,quippe cum,simulac Euangelij prædicatio cœpit in gentibus seminari,Dauidici statim psalmi præcipui doctoris vicẽ eis præstiterint,ad parandas virtutes.

Libera me de sanguinibus deus, deus salutis meæ. Iuxta historiæ sensum per sanguines, iniquam cædem intelligit, memoria nimirum repetens se Vriam occidisse. Iuxta Anagogen vero, dæmones, qui sanguine gaudent tam occisorum hominum, quàm immolatorum animalium, non immerito sanguines dici possunt. Et quod ait: Deus salutis meæ, sæpe diximus idem esse, quod deus saluator meus. Illa autem repetitio deus deus, vehemens cordis indicat desiderium.

Exultabit lingua mea iustitia tua. Ipsa etiam lingua mea,inquit,annunciatione lætabitur iustitiæ tuæ. Per iustitiam au- δικαιοσύνη

tem hoc in loco iustificationem intelligit sibi à deo concessam, hoc est, liberationem à peccato. Quædam vero exemplaria habent, iustitiam tuam: & tunc sensus est, quod lingua mea exultationem sibi faciet, eam iustificationem quæ à te mihi est præstita, exultans nimirum & subsiliens propter eã, ad hymnos & laudes tibi decantandas.

Domine labia mea aperies, & os meum annũciabit laudem tuam. Præmonitus ego, inquit, à sancto spiritu, noui, quòd tu iterum aperies labia mea ad hymnos & laudes tibi concinendas, non secus atque aperta erant, ante commissa à me delicta. Nam in præsentia ob condemnationem tuam occlusa sunt.

Quoniam si uoluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Vide rursus brutorum sacrificia, quę à lege imperabantur, reprobari. Si voluisses ea, inquit, dedissem sanè, verum tu holocausta non suscipis, tametsi ea sint omnibus aliis sacrificiis honoratiora. Quod si quis obiiciat, beatum Dauid post huiusmodi verba deo sæpius sacrificasse, illud animaduertendum ducimus, quòd non ex proposito, neque ex propria voluntate id agebat, sed legis reuerentia, & quia noui sacrificij dies nondum venerat.

συντετριμμένον *Sacrificium deo spiritus contritus.* Anima, inquit, quæ humilitate ac demissione quadam voluntaria cõtrita fuerit, gratum atque acceptabile deo sacrificium reddit.

ἐξουδενώσει *Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* Sæpenumero, vt diximus, scriptura per cor, animam intelligit, eo quòd animæ sedes sit, & in eo potissimum diuersetur: atq; ideo vbi cor patitur, anima statim à toto euolat corpore. Non despiciet autem pro, non auertet, hoc est, suum ab eo non dimouebit aspectum.

ἀγάθυνον *Benefac domine in bona uoluntate tua Sion.* Supplicat hoc in loco pro reædificatione Hierusalem, quæ futura erat post reditum è Babylone. Quædam vero exemplaria non in accusatiuo casu, sed in datiuo habent dictionem, Sion, quod ex lectione Græca melius percipitur propter articulum: iuxta quem & nos cõmodissime legere possumus primam literam. Benefac ipsam Sion, vel in datiuo. Benefac ipsi Sion, & tunc expone benefac, pro, bona facito. Aliud enim est hoc ab illo: iuxta quod alibi legimus. Benefac domine bonis & re-

ctis

ctis corde. In bona autem voluntate tua, hoc eſt, auxilio, & ope tua.

Et ædificentur muri Hieruſalem. Optantis ſermo eſt, tametſi ex Græca lectione imperatiui modi eſſe videatur.

Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ. Tunc, inquit, iuſtum ſuſcipies ſacrificium. In alio enim loco nunc quàm in Hieruſalem ſacrificia tibi non rite offeruntur. Cum lex in ea tantum ſacrificari poſſe mandauerit.

Oblationem & holocauſta. Per oblationem ea intelligit ſacrificia, quorum pars aliqua tantum offerebatur, per holocauſta autem, ea quæ integra incendebantur. ἀναφοραὶ

Tunc imponent ſuper altare tuum uitulos. Hæc quidem iuxta hiſtoriæ ſenſum dicta ſunt. Iuxta Anagogen vero ea prædicit Propheta, quæ ad Eccleſiam fidelium & ad Euangelicum ſacrificium pertinent. Et per bonam voluntatem, Saluatoris incarnationem intelligit, veluti bonum quoddam propoſitum, & per Sion, Chriſtianorum conuerſationem, per muros item Hieruſalem, Epiſcopos & doctores. Et tunc, inquit, accipies ſacrificium iuſtitiæ, hoc eſt, ſacrificium vniuerſæ virtutis, & oblationem, hoc eſt, ſanctos confeſſores, & holocauſta, hoc eſt, ſanctos martyres. Illi enim oblationibus, iſti vero holocauſtis merito comparari poſſunt, cum vtriq; deo oblati, ac ſanctificati ſint, & confeſſores quidē ex parte, ſe deo obtuliſſe videntur, propter aſſeuerationem fidei, martyres autem ex integro, cum & animum pariter, & ipſum corpus in totum deo deuouerint. Vel per oblationes, membrorum extremitates intellige, de confeſſorum corpore detruncatas, per holocauſta vero, integra martyrum incendia, aut cædes. Vel aliter: Oblatio virtutem quidem ſignificat, ſed ex parte deminutam, veluti ſi quis in coniugali, aut alio mundanæ vitæ ſtatu virtutem præ ſe ferat, holocauſtum vero perfectam virtutem, veluti ſi quis in virginitate, aut monaſtica degat conuerſatione. Per vitulos etiam eos intellige, qui virtutum miniſterio paſti ac cibati ſunt, & effecti pingues gratia ſancti ſpiritus, qui, dæmones, fortium vitulorum inſtar, cornu petunt, & denique eos omnes, qui actione & ſermone perfecti ſunt, qui etiam ad cœleſte adducuntur altare in odorem ſuauitatis. Illud autem ſcire oportet, quòd multi ſæpenumero futurum tempus indicatiui accipiunt pro optatiuo,

optatiuo, idioma id esse dicentes Hebraicæ linguæ, vt illud: Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me &c. Pro eo quod est, vtinam me aspergas, atque vtinam laues & alia huiusmodi.

In finem psalmus intelligentiæ ipsi Dauid, quando uenit Doech Idumæus & annunciauit ipsi Saul, & dixit, uenit Dauid in domum Achimelech.

Cum fugeret Saulem beatus Dauid, atque (ut accidit) esuriret, profectus est Nombram ciuitatem sacerdotum, ad Achimelech Pontificem, ubi & panes propositionis comedit, & alia egit, quæ supra commemorauimus in expositione Psalmi tricesimitertii. Hunc cum uidisset Doech regiorum mulorum præfectus, omnia Sauli renunciauit. Qui hoc audito, adeò furere ac sæuire cœpit aduersus Achimelech, ut centum & quinquaginta Sacerdotes ad se adduci iusserit, & occidi à Doech, & in cuiuscunque ætatis homines in ea ciuitate sæuiri. Quod cum rescisset beatus Dauid, conscripsit hunc psalmum, ad eos consolandos, qui iniuria affecti fuerant. In finem inscribitur, quia ad eorum finem illos iubet aspicere, qui iniuriam intulerunt, atque interim patienter ferre, ac longanimes esse. Intelligentiæ autem, seu (iuxta aliam Græcæ dictionis συνέσεως significationem) prudentiæ. Ideo dixit, quoniam iis, qui iniuria affecti fuerant, multa opus erat prudentia atque intellectu, ut patienti animo illatas ferrent iniurias.

PSALMVS LI.

ὁ δυνατός

Vid *gloriaris in malitia potens?* Sermo est ad Doech, quem oportuerat potius malitiam suam obregere, quàm de ea gloriari. Per malitiam autem omnem in vniuersum prauitatem intelligit. Potentem vero eum appellauit, ob familiaritatem atq; amicitiam, quam habebat cum Saule: vel potentem in lædendo ac maligne agendo.

ἀνομίαν *Iniquitatem tota die, iniustitiam cogitauit lingua tua.* Pro cogitauit, Theodotio reddidit, locuta est. Quod vero ait: Tota die, Symmachus dixit, per singulos dies. Ordo est, lingua tua semper locuta est iniquitatem, iniustitiam, sine copula, pro eo, quod est, iniqua, & iniusta. Exprobrare autẽ Propheta videtur

detur illius vitam, ac conuersationẽ prorsus perditam. Neq; enim huiusmodi ciuitatem aliquando vastasset, si non perditis prorsus fuisset moribus.

Quasi nouacula acuta fecisti dolum. Dolum hic calumniam appellat, quam adeò potentem parauerat Doech, vt sacerdotum ciuitatem, instar nouaculæ deraserit, cum Sauli detulisset, Achimelech sacerdotem fauere partibus Dauid.

Dilexisti malitiã, super bonitatem, iniustitiã magis quàm loqui iustitiam. Malum potiusquam bonum semper amasti, & iniusta facere potiusquam iusta.

Dilexisti omnia uerba demersionis lingua dolosa. Omnia verba demersionis, quæ perimere ac delere homines solent, in quos, veluti quidam vnus fluctus, irruerint. Hæc enim omnia verba Doech. Dilexit in lingua dolosa, hoc est, in lingua moliente insidias. Aliqua vero exemplaria non in ablatiuo, sed in accusatiuo habent, linguam dolosam: & tunc diuides versiculi verba, vt sit sensus: Dilexisti etiam linguam dolosam. καταποντισμȣ̃

Propterea deus destruat te in finem. Nimirum veluti male ædificatum, tametsi ob delationem à te factam Sauli regi, ad maiorem ab illo honorem prouectus sis. Quod si verbũ destruat, & alia, quæ sequuntur, intellexeris non optantis esse, sed execrantis, prophetiam continebunt futuræ perditionis ipsius Doech. καθέλοι σε

Euellat te. Veluti in eius vinea male plantatum. ἐκτίλαι σε, μετανασδύσαι σε

Et emigrare te faciat à tabernaculo tuo. Id est animam tuam à corpore tuo. Vel emigrare te faciat à domo tua, & ab ea veluti mortuum efferri.

Et radicem tuam à terra uiuentium. Per radicem generationem, ac stirpẽ eius tam præteritam quàm futuram intelligit. Radices enim Doech tam parentes dici possunt, quàm liberi ac posteri, parentes quidem, quia eum produxere, filij vero ac posteri, quia radix sunt aliorum, qui ab eis generantur. Per radicem igitur tam ascendentes, quàm descendentes, & omnem denique generationem significauit. Per terram autem viuentium, & præsentem terram intelligit, quam viui homines habitant, & cœlum, qui eorum locus est, qui semper viuunt.

Videbunt iusti, & timebunt. Videbunt integram perditionẽ

Doech. Vnde ineuitabilem pœnarum sententiam timentes, cautiores fient.

Et super eum ridebunt. Gaudebunt, inquit, cum eum tanti sceleris viderint pœnas dare: iuxta quam sententiam alibi dictum est: lætabitur iustus, cum viderit vindictam.

Βοηθὸν αὐτοῦ *Et dicent, ecce homo, qui non posuit deum adiutorem sui.* Quia me iniuria à rege affectum cælare noluit, sed prodere: quam ob causam deum sibi inimicum constituit, qui pro hominibus iniuria affectis pugnare solet.

Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Verisimile est autem hunc Doech fuisse diuitem. vel diuitias non auri dicit, aut argenti, sed malignitatis, & vitiorum: quibus supra, potentem eum esse dixit.

Et præualuit in uanitate sua. Quod pauloante diuitias, nūc vanitatem appellat, veluti quę illi in periculis minime erant profuturæ.

Ego autem quasi oliua fructifera in domo dei. Prędicit ea, quę ad se pertinent. Illi, inquit, adeo insanè aduersum me insidias disponunt, ciuitates perdunt, nemini parcunt, ego vero integer atque innocuus conseruabor, veluti oliua fructifera, cuius fructus non periit: conseruabor autem in protectione & custodia dei, non secus atque oliua in pingui horto conseruetur. Vel per domū dei, tabernaculum intelligit: & prædicit, quòd deuicto Saule, & regnum ipse consecuturus sit, & ciuitates, & tabernaculum.

Speraui in misericordia dei in seculum, & in seculū seculi. Nō speraui ego in diuitiis, aut in robore, vt illi, sed in tua tantum misericordia, quam iis præstas, qui iniuriam patiuntur: sanè autem spem habeo, tam in præsenti seculo, quàm in futuro, cum omnes deus actiones nostras diiudicaturus sit.

Confitebor tibi in seculum, quia fecisti. Gratias tibi agā semper domine, quia fecisti: subintellige vindictam. Huiusmodi autem vox ab intimo videtur mihi prophetæ corde emissa, atque ideo deficere. Solent enim ij, qui vlciscuntur defectiua quædam verba proferre, veluti præ gaudio reliqua in eis verba intercidantur, vt illud: viderunt oculi nostri. Subintelligitur enim vindictam, vel quid simile. Præuidebat enim propheta insidiatorum, atque hostium suorum interitum.

Et expectabo nomen tuum. Hoc est, expectabo te vltorem.

Est enim

Est enim circumlocutio. vel præ multa reuerentia nomen dei, pro ipso accipit deo.

Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Quoniã, inquit, hoc vtilissimum est, apud eos, qui tibi sanctificati ac dicati sunt. Efferri etiam potest hic psalmus à quolibet fideli aduersus dæmonem, veluti aduersus eum qui iniqua assidua operatur, & dolosa: & vsque ad illa verba: & emigrare te faciat de tabernaculo tuo: facile omnia congruunt huic sensui. Per tabernaculum autem, principatum dæmonis intellige, quem in humanum habebat genus: & per radicem, huius principatus stabilitatem. Videbunt autem iusti omnes, inimici nostri dæmonis depressionem: & tunc magis timebunt dominum, qui opem ferre solet timentibus se. Per hominem etiam hoc in loco dæmonem intelligit, quemadmodum & alibi dicemus in psalmo L V. & quæ sequuntur omnia ad hunc sensum exponi possunt.

In finem pro Maeleth intelligentiæ ipsi David. ὑπὲρ μαελὼθ

Hic psalmus idem est cum psalmo X I I I. duobus tantum uersiculis exceptis, qui in hoc psalmo amplius habentur quàm in illo: eos tantum hic interpretabimur. Nam aliorum expositionem illic tradidimus. Hi autem uersiculi ea ratione amplius hic habentur, ne uideri posset idem psalmus superfluus esse, dum bis ponitur. Præterea ut doceret nos propheta, quod sensu differunt, tametsi uerborũ prolatione iidem esse uideantur. Ille etenim insaniam, ac furorem carpit, quo Sennacherib & Rhapsaces aduersus Ezechiam regem ferebantur, hic uero Iudæorum rabiem contra Christum. Quod si aliter se haberet, proculdubio huiusmodi superfluitas, neque interpretes neque ipsos etiam Iudæos latuisset. uerum excusationem nullam habent Iudæi, tametsi sponte sua cæcutiant. Aliam enim ac diuersam prorsus inscriptionem uterque eorum sortitus est. Præsens itaque inscriptio, ad finem nos iubet inspicere propter prophetias, quæ hic aduersus Iudæos prædicuntur: ueluti monens lectorem ut illarum finem animaduertat. Quod uero ait: pro Maeleth. Idem sibi uult, ac si dixisset, de chorea. Christianis etenim, cum legitur hic psalmus, exultandum, ac chorea quodammodo utendum est, propter finẽ, atque euentum rerum, quæ in eo prædictæ sunt. Exultabit, inquit, Iacob & lætabitur Israel. Israelis enim populus pro populo accipitur Christiano.

tur Christiano, ut diximus in psalmo X I I I. *intelligẽtiæ etiã ideo inscriptus est: quia multa lectori opus est intelligentia in his discernendis. Nam licet uerborum prolatione eadem esse uideantur, quæ in hoc, & quæ in* X I I I. *habentur psalmo, sensu tamen differentias habent mysterio refertas. Sed illos iam uersiculos exponamus, quos amplius hic haberi diximus.*

PSALMVS LII.

Ixit insipiens in corde suo, non est deus, corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, in iniquitatibus. Vide, quę exponendo diximus in psalmo X I I I. quod vero hic: in iniquitatibus: ibi dixit: in studiis.

Non est, qui faciat bonũ. In cõmemorato psalmo dixit: non est qui faciat bonitatem.

Deus de cœlo prospexit super filios hominũ, ut uideret' si est, qui intelligat, aut qui exquirat deũ. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum. Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem? qui deuorant populum meum in cibo panis? Deum non inuocauerunt, illic timuerunt timore, ubi non erat timor. Vide, quæ in X I I I. psalmo dicta sunt.

δυσηνόρπισιν

Quoniam deus dispersit ossa eorum, qui hominibus placent. Iudæos carpit, quos studiosos esse dicit, vt hominibus placeãt, tametsi latina dictione, non ita significanter id vitium exprimi potest, quàm græca, quæ vnico vocabulo, ἀνθρωπαρέσκους huiusmodi homines appellauit. Hoc autem vitium sæpenumero Christus Iudæis exprobrauit, hypocritas eos appellans, & secundum adspectum iudicantes: qui etiam vt Cæsari placerent, clamauerunt: non habemus regem, nisi Cæsarem: item ad Pilatum: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Quorum Iudæorũ ossa, hoc est, quorum tribus, quibus ipsi quasi membris quibusdam consistebãt, deus dispersit. Dispersi etenim sunt per orbem, vt omnibus seruirent nationibus vel ideo dispersos eos fuisse dicit quia Romanorũ gladio perditi, ac discerpti, canibus & volucribus laniandi relicti sunt.

Confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. Confusione atque ignominia pleni esse apparuerunt apud omnes gentes, veluti omnium hominum, infelicissimi. Huiusmodi autẽ calamitatem ea ratione passi sunt, quia Christus spreuit eos, in op-

probrium illos vniuerso orbi præbens.

Quis dabit ex Sion salutare Israel, cum conuerterit dominus captiuitatem plebis suæ. exultabit Iacob & lætabitur Israel. Horũ etiam verborum expositionem in sæpe commemorato tradidimus psalmo.

In finem in hymnis, intelligentiæ ipsi Dauid, cum uenissent ziphæi, & annunciassent Sauli, nonne ecce Dauid absconditus est apud nos?

Fugiens Saulem beatus Dauid, profectus est in eremum Ziph. Ziphæi uero amicitiam fingentes, Sauli significarunt, latere illum apud se. Hoc audito Saul cum exercitu illuc contra eum proficiscebatur, uerum bellum, quod à Philistæis repente superuenit, Saulem diuertit, ne tunc ultra illum persequeretur. Tanto itaque beatus Dauid liberatus periculo, aufugit, & præsentem psalmum in gratiarum actionem compositum deo dicauit: quo adiutore omnes Saulis insidiæ facillime semper dissolutæ sunt. Atque ideo in hymnis inscribitur. Confitebor enim, inquit, nomini tuo domine, quoniam bonum est, quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. In finem uero ideo dixit, quia ad finem tendebant, quæ hic prædicebantur: prædicebatur autem inimicorum ipsius destructio. Conuertet enim, inquit, mala inimicis meis, & in inimicis meis uidit oculus meus: quæ uerba dilucide locis suis exponemus. Intelligentiæ autem, siue, ut alibi diximus, prudẽtiæ ideo inscriptum est, quia prudẽtis uiri est huiuscemodi tempore amissis omnibus, liberatorem deum laudare, eumque ueluti iudicem optimum aduocare.

PSALMVS LIII.

Eus in nomine tuo saluum me fac. Salua me, inquit, propter nomen tuum. Saluatoris etenim, & misericordis, & iusti nomen habes. Præsto igitur mihi adsis, quoniam vndique mihi incumbunt insidiæ.

Et in potentia tua iudicabis me. Et cum potẽs sis, recte, noui, iudicabis me, simul cum iis, qui opprimunt infirmitatem meam, (Saulem dico,) & vindictam facies. Est autem indifferens constructio huius verbi iudicabis. Posuit enim iudicabis me, pro iudicabis mihi: hoc est, iudicium mihi facies. ἐν δυνάμει σου κρινεῖς

Deus exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei.

Verba

Verba illa exaudi, auribus percipe, & alia huiusmodi, non videntur mihi inter se sensu differre, sed intentionem, atque constantiam precum significare: quemadmodum in principio quarti psalmi, & XVI. & LIIII. & in multis aliis locis videre licet: tametsi nonnulla à studiosis viris inueniri possit differentia. Per orationem autem, hoc in loco, eam intelligere possumus, quæ mente & animo fit: & per verba eas preces, quæ labiis effunduntur, cuiusmodi erant verba illa: deus in nomine tuo saluum me fac, & siquid aliud huiusmodi est.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quæsiuerunt animam meam. Saulem, & eius complices ita appellat, alienos quidem, quasi animo, à se alienatos, atque inimicos: fortes vero, eo quòd apparatu bellico præstabant. Vel per alienos, Ziphæos intelligit, veluti à vera ac recta beneuolentia alienatos: per fortes vero. Saulem & socios eius, vt diximus.

Et non proposuerunt deum in conspectu suo. In mente, inquit, atque in animo suo deum sibi non constituerunt, quemadmodum ij faciunt, qui deum timent. Hi etenim assidua cogitatione illum sibi ante faciem animarum suarum constituunt, prohibereque atque vetare illum putant ne prosiliant ad mala.

ἀντιλήπτωρ *Ecce enim deus adiuuat me, & dominus defensor est animæ meæ.* Superflua est coniunctio enim. Accepta autem beatus Dauid certitudine de superno auxilio, præ lætitia illud omnibus palam annuntiat, dicens: ecce &c. quæ dictio hoc in loco temporis propinquitatē significat, quasi dicat, nunc.

ἀποστρέψει *Conuertet mala inimicis meis.* Illa nimirum mala, quæ illi aduersum me meditabantur, in eos conuertet.

Et in ueritate tua disperde illos. Per veritatem hoc in loco iustitiam intelligit. Vel aliter: quia veritas delet atque extinguit mendacium, tu in eo quòd verax es, eos disperde, qui mendaces sunt. Ziphæi enim magna se affectos esse beneuolentia erga beatū Dauid mentiti fuerant, similiter & Saul: qui sæpenumero verbis confirmauerat se nullas de cætero aduersus eum insidias moliturum esse.

Voluntarie sacrificabo tibi. Voluntarie: hoc est, prompto ac læto animo, non tantum veluti mandato legis coactus, quantum

quantum ex ardore quodam animi. Tibi igitur sacrificabo, veluti summo ac potentissimo eorum defensori, qui iniuriam patiuntur.

Confitebor nomini tuo domine. Hoc est gratias agam tibi.

Quoniam bonum est. Gratias nimirum tibi agere. Bonum enim est, inquit alibi, confiteri domino.

Quoniã ex omni tribulatione eripuisti me. Interrupto etenim nunc Saulis impetu quo in me ferebatur, in aliud bellũ eum diuertisti.

Et in inimicis meis dispexit oculus meus. Animæ nimirum ἐν τοῖς ἐ
oculis: ac veluti propheta, Ziphæorum ac Saulis interitum χθροῖς μου
cernens. Sermo autem defectiuus est, & sic intelligitur: ocu- ἐπεῖδεν
lus meus, inquit, dispexit ac vidit in inimicis meis: ea omnia nimirum, quæ optauit, vel ea omnia quæ passuri sunt: quemadmodum etiam tradidimus in psalmo XXIIII. Efferri etiam à nobis potest hic psalmus aduersus dæmones, qui à deo alieni sunt vt rebelles ei atque aduersarij: & fortes similiter sunt ad patranda scelera tanquam incorporei spiritus, & tanquam huius etiam mundi principes.

In finem in hymnis intelligentiæ ipsi Dauid.

Hunc psalmum pari modo conscripsit beatus Dauid, cum Saulem fugeret, & uagabundus in eremo diuersaretur. Verum, dum proprias passiones narrat propheta, quodammodo Christi passiones describit. Atque ideo in finem inscribitur, & in hymnis, & intelligentiæ. Auditorẽ enim ad eorũ finem remittit, quæ de Christo hic prædicta sunt: suadetq́, & hortatur nos ad illius laudes qui propter nos tantas passiones sustinuit. Cum intelligentia etiam omnia hæc audiri admonet, propter umbram, atque obscuritatem prophetiæ.

PSALMVS LIIII.

Auribus percipe deus orationem meam, & ne despexeris deprecationẽ meã, intende mihi, & exaudi me. Huiusmodi verba, ac sententiam exposuimus superius in secũdo versiculo psalmi LIII. obseruandũ est tamen, quod in psalmo XVI. alius ac diuersus est verborum ordo, atque hic habeatur. Prius enim ibi ponitur. Exaudi, deinde, intende, & postremo loco, auribus percipe: ita vt manifeste pateat nullã esse apud pro-

phetam harum dictionum differentiam.

ἀδολεσχία *Contristatus sum in meditatione mea.* Quod latine hic meditationem legimus, græcæ habetur ἀδολεσχία quæ dictio proprie quidem nugacitatem, seu (vt alij propius huic sensui reddiderūt) argutationem significat, & apud prophetam nostrū sæpenumero pro assidua meditatione reperitur: iuxta quod alibi dicit: & meditabar in iustificationibus tuis. Nam quod ait, meditabar græce legitur ἠδολέσχουν. Contristatus sum, inquit, in meditatione mea, cogitando quonam pacto, euitare possem inimicorum insidias: cumque nullam artem, aut consilium reperirem, contristatus sum. ἀδολεσχία etiam pro sublimiori illa ac diuiniori contemplatione accipitur, iuxta illud: exiuit Isaach, vt meditaretur in agro, inclinante iam die. In græco enim eadē dictiōe ibi ꝓphetā vsū videm᷒.

Et turbatus sum à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. Inimicum Saulem appellat tanquam insidiatorem: item & peccatorem: eo quòd lædendo innocentem delinqueret. Tanto autem grauius etiam peccabat, quāto non tantum innocens erat beatus Dauid, sed de Saule etiam bene meritus. Benefactorem enim ille suum atque innocentem quærebat interimere. Per vocem igitur inimici, Saulis contumelias intellige, & per tribulationem, persecutionem ipsam.

ἀνομίαν *Quoniam declinauerunt in me iniquitatem.* Quia Saulis amici mouerunt iniquitatem in me: hoc est, quoniā crimen mihi imposuerunt, dicentes me insidias tēdere aduersus Saulem. Quædam vero exemplaria, iniquitates, habent in recto casu: & tūc expone, quòd iniquitates, hoc est iniqui homines, moti sunt cōtra me. Sæpenumero enim iniustitiam dicimus pro iniusto homine. Nam cum aliquem vehementius volumus carpere, non sceleratum eum, sed scelus ipsum appellamus.

ἐμνηκότουν μνηκότος ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι *Et in ira oderant me.* Et dum irascerentur, memoriā odij conseruabant, quod ex dictione græca ἐμνηκότουν significātius exprimitur: quæ ex sui etymologia constantiorē ac diuturniorem quandam irę atque odij sedem denotare videtur.

Cor meum turbatum est in me. Per cor, animam intelligit, quam turbatam esse dicit, veluti in inimicorum insidiis assidue versatam.

Et formido mortis cecidit super me. Verum quomodo alibi dicit, non timebo milia populorum circunuallantium me? &

alia

alia huiuſmodi multa: & nunc aperte timorem fatetur? quia ſcilicet ſentiens tunc diuinum auxilium, ſumma erat plenus fiducia. Aliquãdo tamen diuina diſpenſatione derelictus eſt: vt illius patientia, atque conſtantia in inuocatione diuini nominis clarior appareret.

Timor, & tremor uenerũt ſuper me. Idem rurſus repetit intenſiorem indicans formidinem. Formidine etenim aucta timor obuenit, timore vero adaucto, tremor inſequitur.

Et contexerunt me tenebræ. Tenebræ nimirum mœſtitiæ, ac doloris, quæ non mediocriter humanos animos obtenebrant, atque confundunt.

Et dixi quis dabit mihi pẽnas, ut colũbæ? & uolabo, & requieſcã? Columbæ ſibi pennas non temere petiit beatus Dauid. Celerrimi enim eſt volatus columba: manſuetum præterea eſt, domeſticumq́ue, ac ſimplex animal: quemadmodum & ipſe erat Dauid. Et volabo, inquit, in loca tuta, & requieſcã: hoc eſt, quiete fruar: à tanto ſcilicet timore, ac labore liberatus.

Ecce elongaui fugans, & manſi in ſolitudine. Fugans dixit pro fugiens, ſeu fugam arripiens.

φυγαδεύων.

Expectabam deum, qui ſaluum me facit à puſillanimitate, atque à tempeſtate. Commorans ego in deſerto, nullum alium hactenus mihi adiutorem expectaui, quàm te ſolum deum. Per tempeſtatem vero vehementem tentationum procellam intelligit.

ἀπὸ ὀλιγοψυχίας ἀπὸ καταιγίδος

Demerge domine, diuide linguas eorum. Quæ ſequuntur aduerſus Iudæos dicta ſunt, & de Chriſto. Demerge, inquit, ô domine, linguas eorum, qui filium tuum blaſphemant. Demerge autem eas linguas: hoc eſt, mitte in profundum, fac illas in profundo proprij gutturis ſuffocari: & diuide eas, faciens, ne vnà amplius in eandem ſententiam conueniant, adéo, vt aduerſus ſaluatorem de cætero conſpirare non valeant. Quód ſanè eis accidit, poſtquam à Romanis deleti ſunt.

καταπόντισον

Quoniam uidi iniquitatem, & contradictionẽ in ciuitate. Quoniam propheticis, inquit, ego oculis vidi in ciuitate Hieruſalem: iniquitatem quidem, dum inique, me vitæ anthorem ſtuderent interimere, contradictionem vero, dum ſaluberrima docenti aduerſarentur.

Die ac nocte circũdabit eam ſuper muros eius. Diu, ĩquit, ini-

quitas,quam diximus, eam ciuitatem vſque ad muros continebit.Iniquiſſimi itaque fuerunt Iudæi etiam poſt Chriſti mortẽ,donec Romani miſſo exercitu eos prorſus diſſiparũt.

καὶ *Et iniquitate, & labor in medio eius, & iniuſtitia.* Rurſus iniquitatem eorum exprobrat,illos eo magis redarguens,quo, cum viuere ſe gloriarentur ſecundum legem, iniqua ſemper magis agebant:& cum dixerit, quòd iniquitas eam circundabit vſque ad muros,docet quomodo illa eadem non diſcedet à medio ciuitatis : quinimmo illic ſimiliter permanebit. & iniquitas quidem verſatur in iudiciis, labor autem in inſidiis,& machinationibus,quas aduerſus innocẽtes moliuntur:iniuſtitia vero,in auaritia, atque amore plus poſſidendi.

Et non defecit de plateis eius uſura, & dolus. In omni ciuitate latæ quædam viæ ſunt,quæ plateæ dicuntur :ſunt & aliꝯ anguſtiores. Et per plateas quidem currus tranſeunt, eas nos ἰξαίρους appellamus: per anguſtiores vero incedimus. Plateas autem hoc in loco appellat : quia fora illic erant venalia,& cõmercia. Vſuram etiam illis exercẽri dicit, quia ſub mutui prætextu vſuras clam exigebãt: quod in lege vetitum erat. Dolum etiam ibi adfuiſſe aſſerit, ob fallacias, quas in mutuis commerciis ſtruebant,vel,ob omne aliud inſidiarum genus:& hoc pacto vniuerſa illic vitia adeſſe teſtatur.

Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi,ſuſtinuiſſem utique & ſi is,qui oderat me,ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo. Quæ ſequuntur ex Chriſti perſona proferẽda ſunt aduerſus Iudã.Et quod ait, maledixiſſet, ſeu iuxta aliam græcæ dictionis ſignificationem,exprobraſſet, poſuit pro ſpreuiſſet,& calumniatus eſſet:quod vero ait: magna locutus fuiſſet: expone, pro impudenter, & minaciter locutus eſſet. Vtrunque enim ille ſcelus commiſit. Nam & apud Iudæos probroſa retulit de Chriſto, & comminatus eſt ſe eum illis ad necem daturũ: illa etiam dictio,quoniam, hoc in loco, narratiuæ coniunctionis vim habet, vt alibi dictum eſt.

Tu uero homo unanimis,dux meus, & notus meus. A communi ſenſu ſumendum eſt verbum, maledixiſti. Vnanimem autem dixit,pro amico. Ducem vero ſuum Iudam appellat, quia illum ſimul cum aliis apoſtolis ducem fidelibus conſtituerat. Conſtitues enim eos,inquit, principes ſuper omnem terrã.Notus etiã meus,hoc eſt,mihi cognitus, ac familiaris.

Qui simul mecum dulcorabas cibos. Qui cum vnà mecũ esses dulcorabas, hoc est, præparabas cibos, Nam quod preparatur, dulcius sentitur. Per cibos autem euangelicam doctrinam intelligit, qua fideles animæ alebantur. Hanc etenim doctrinam ipse etiam Iudas, vtpote apostolus, & ad prædicandum missus antea dulcorabat: hoc est, gratam & iucundam Christo reddebat. ἐγλύκαινας

In domo dei ambulauimus cum consensu. Vnanimiter, inquit, in templum profecti sumus. Te etenim mihi adeo familiarem habebam, vt à latere meo nunquam paterer diuelli.

Veniat mors super eos. Hæc igitur cum præuidisset beatus Dauid, imprecatur deinceps, in Iudam, in Caipham, in Annam, atque in cæteros Christi interfectores Iudæos.

Et descendãt in infernum uiuentes. Sed quomodo descendent viuentes in infernum, si mors, quam imprecatus est in eos venerit? quia nimirum eorum aliqui violenta morte interimendi erant. Mortem etenim non naturalem aliquam imprecatur, sed violentam. Et alij Romanorum timore in prærupta sese contulerunt, in cauernisque & in speluncis vixere, fame & siti atq; formidine cruciati, vt in sua refert Iosephus historia. Huiusmodi autem foueas, ac speluncas propheta infernũ appellauit. Nam & illic demum sepulti sunt. Illius enim vitæ duritiam non ferentes, cito ibidem perierunt. Alij dicunt, quòd ex quo, & Iudæi & dæmones insidias aduersus Christum moliti sunt, quòd Iudæis quidem mortem imprecatus est, mortem dico pœnarum ac suppliciorũ, dæmonibus vero descensum ad infera terræ viscera, quòdque hos dęmones viuentes appellauit, veluti immortales. Descendant inquit, in infernum viuentes iuxta eorum naturam.

Quoniam malitia in habitaculis eorum, in medio eorum. Quoniam malitia versatur in eorum habitaculis, atque in media eorum ciuitate, ac si dicat: eorum malitia non tantum in superficie est, atque extrinsecus, sed in medio: hoc est, in profundo, atque in cordibus eorum. Per habitacula autem, seu (vt significãtius græca dictione exprimitur,) per παροικίας habitationes & domos temporarias intelligit, veluti breui perduraturas & cito perdendas. πονηρία

Ego ad deum clamaui, & deus exaudiuit me. Certior factus de diuino auxilio, ait: exaudisti me. Verum iuxta altiorem

 sensum

ſenſum dicamus: Ego quidem, inquit, clamaui ad patrem, & filius exaudiuit me. Ipſe etenim filius Iudæos perdidit: iuxta quod alibi ex eius perſona ſcriptũ legimus: tu autem domine miſerere mei & reſuſcita me, & retribuam eis.

Veſpere, & mane, & meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet uocem meam. Tempora ſignificat magnarum trium ſynaxeum, quas nos cõgregationes, ſeu collectas vocare poſſumus, veſpertinum nimirum, matutinum, & miniſterium. Narrabo, inquit, mirabilia dei, & annunciabo ea omnibus, qui mecum erunt, ita vt idem, ſit narrare quod annunciare. Vel narrabo quidem antiqua, annunciabo autem ea, quæ poſtremo in me facta ſunt.

ἐν πολλοῖς *Redimet in pace animam meam ab appropinquãtibus mihi: quoniam in multis erant mecum.* In pace, hoc eſt, ſine labore. Appropinquãtes autẽ eos vocat, qui erant cum Saul, tanquã ſibi cognatos atque olim commilitones: deinde propinquitatis rationem ponit: quoniam, inquit, ſimul cum multis aliis militibus antea mecum fuerant: hoc eſt, quoniam mecum conuixerant, & mecum commilitauerant.

Exaudiet deus & humiliabit eos, qui eſt ante ſecula. Ipſe etenim deus fecit ſecula: non mirum igitur, ſi ante ea fuiſſe dicitur.

Non eſt enim eis commutatio, neque timuerunt deum. Immutatio, inquit, nulla eis eſt, à malitia ad bonitatem, à vitio ad virtutes, ſed immutabiles permanent. Ad hunc enim ſenſum Symmachus reddidit. Poſſunt etiam hæc verba proferri aduerſus Chriſti occiſores Iudæos, contra quos, cum ſuperius imprecatus fuerit, modo ait, exaudiet me Chriſtus, & humiliabit eos: quemadmodum factum videmus. Alij etenim eorum ſublati ſunt, cæteri vero, qui relicti fuere, diſperſi per orbem abiecti, atque humiliati, omnibus ſeruiunt nationibus. Et quod ait: qui eſt ante ſecula: ad Chriſti diuinitatẽ referatur. Ipſi enim Iudæi ex ſola Ieſum matre principiũ habuiſſe affirmabant. Et quod ſequitur: non eſt illis commutatio: alium ſenſum habet, intelligẽdo etiam de Iudæis. quia enim Chriſtus pro vniuerſo genere humano in commutationem datus eſt, & Iudæi commutationem hanc: hoc eſt, ipſum dominũ Ieſum recipere noluerunt, reſtat, inquit propheta, vt nulla amplius alia eis ſit commutatio.

Extendit

Extendit manum suam in retribuendo. Extendit deus potestatem, ac vires suas in puniendo, vt condigna nimirum peccatoribus retribuat supplicia.

Profanauerunt testamentum eius. Saul & complices profanauerunt, hoc est, spreuerunt legem dei, qua mandatur: diliges proximum tuum, & alia huiusmodi. Christi autem occisores spreuerunt Euangelium. profanum autem appellatur, quod commune est, & non sacrum. ἐβεβήλωσαν

Diuisi sunt ab ira uultus eius, & appropinquauerunt corda eorum. Iudæi, inquit, diuisi sunt ab ira vultus Christi. quia cum Romani eos obsiderent, inter se diuisi sunt. Quidam enim eorum illa se pati dicebāt propter Christum: inter quos erat Iosephus: qui etiam in illo opere suo de expugnatione Hierusalem, Christum ferè deum esse testatus est: & corda eorum veritati appropinquauerunt, dum cogitarent, quòd Christus esset deus. appropinquare enim illi dicuntur veritati, qui saltem dubitare incipiunt. καὶ ἤγγισαν αἱ καρδίαι αὐτῶν

Molles facti sunt eorū sermones super oleum, & ipsi sunt iacula. Hoc de omnibus Christi interfectoribus in vniuersum dictum est: qui antequā eum occiderēt blandos ei, ac leues sermones loquebantur. Rabbi eum appellantes, & dicentes: scimus quia verax es & verbum dei in veritate doces, & alia huiusmodi. qui tamen re ipsa erant, veluti acutissima quædam iacula, & illius sanguinem appetebant. Dici etiam possunt hæc verba de Saule, qui prophetæ nostro blande sed simulate loquens dicebat: fili Dauid, & alia huiusmodi.

Iacta cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet. Omnibus, qui insidiis impetūtur, communem admonitionem præbet. ipse enim, inquit dominus, si in eo fiduciam habueris, enutriet te: quod si nutriet, induet etiam, & si induet, custodiet insuper, & liberabit.

Non dabit in seculum fluctuationem iusto. Non ad multum, inquit, tempus dabit iusto tempestatem aut procellam tentationum. Ait enim Apostolus, fidelis deus, qui non permittet non tentari supra id, quod possumus. dixit autem deum non daturum tentationes, non quia ipse eas immittat, sed quia permittens eas à dæmone nobis inferri ipse illas quodam modo videtur immittere, cum prohibere potuisset & non prohibuerit.

Tu autem deus deduces eos in puteum interitus. Eos dico, qui aduersus innocentes tendunt insidias. per puteum autem interitus, vastas quasdã, ac veluti ob loci profunditatem inecuitabiles pœnas intelligit: quia siquis in puteum ceciderit non de facili illinc exitus pateat.

Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Atqui in psalmo septuagesimosecũdo de huiusmodi hoĩbus Propheta dicit, quòd dies pleni inuenientur in eis: verum ibi plenos dies dixit, respiciens non ad vitæ sed ad vitiorum, ac malitiæ mensuram. illorum enim dies vitiis pleni erant: hoc autem in loco ait, quòd præuidens deus scelerum immensitatem, eos ante tempus euellet, ne scilicet magis peccent: vnde diuina castigatio eis efficitur in misericordiam. & sermo iste non vniuersalis, tametsi in pluribus id contingat. nonnullos enim cum suis vitiis videmus consenescere. hoc autem dixit, vt sanguinolentos, ac dolosos viros perterrefaceret. viros autem sanguinum, & dolosos dixit, veluti viriliter agentes circa dolos, & cædes: & per dolum omne vitium intelligit. & quemadmodum sæpenumero virum pacis, dictũ reperimus apud scripturam, pro viro pacifico, ita & virum sanguinum nunc poni videmus, pro viro sanguinario, hoc est pro eo, qui sanguine delectatur.

Ego autem sperabo in te domine. Hæc est consueta inuocatio beati Dauid, qui cum sæpius illius spei fructum expertus fuerit, quæ in deum est, in posterum & stabilem in eo spem collocat, & colocasse eam confitetur. Congruit etiam hic psalmus omnibus fidelibus, paucis tantum exceptis, quæ in progressu declarando significabimus: verum nõ omnia rursum exponemus. sed obscuriora tantum. nam quæ facilia sunt, sinemus intelligi iuxta expositionẽ iam traditam. Contristatus sum in meditatione mea, hoc est, in conuersatione, quam habui dum in cogitationibus essem perturbatissimis, affectibusque ac passionibus plenis. Huiusmodi enim cogitationes meæ, subsecuta pœnitentia, dolorem mihi afferunt. Vel quia, vt superius diximus, Græca dictio ἀδολεσχία non tantum meditationem sed nugacitatem etiã, aut argutationem significat, iuxta alium sensum, dic: contristatus sum in intempestiuo sermone meo, quo assidue in quotidianis colloquiis superflue vtor, & turbatus sum ab inimici mei, & ab iniqui

iniqui ac peccatoris dæmonis ſuggeſtione: Elongatus etiam ſum à deo, & adhæſi diabolo, prauis nimirum actionibus meis, & manſi in ſolitudine: ſeu (vt expreſſius, in Græco habetur) in eremo, hoc eſt, in deſerto, atq; in ſterilitate virtutũ. demerge domine, & diuide linguas eorum: dæmonum nimirum, ita vt conſpirare amplius non poſſint, aut contexere inſidias aduerſum me. Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, hoc eſt, in communi illorum conuerſatione. inique enim agunt, dum peccant: & diuinis contradicunt mandatis, dum ea tranſgrediuntur: per muros autem ciuitatis, eos dæmones intelligere poſſumus qui inter illos potentiores ſunt. Et quod ait, calorem eſſe in medio illius ciuitatis, propter eos dictum eſt, qui ſtrenue cum illis decertant. plateæ item illius ciuitatis, dæmonum viæ ſunt, vtpote, diuinæ illi viæ oppoſitæ, quam arctam eſſe legimus in euangelio. Vſura etiam, quæ augmentum ſorti apponit, augmentum ſignificat priorum ſcelerum. Quod vero ait: quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, & quæ ſequuntur vſque ad illa verba: veniat ſuper illos mors, dicta ſunt ex perſona Chriſti aduerſus Iudam, vt diximus. Veniat autem mors ſuper eos, dæmones nimirum, hoc eſt, ad omnimodam prorſus redigantur inefficaciam. Et quod ſequitur, & deſcendant, &c. iam ſuperius expoſuimus. & quod ait: quoniã malitia in habitaculis eorũ, alio modo legi poteſt: quoniam malitia in peregrinationibus eorum. dictio enim Græca παροικία, peregrinationem, & incolatum ſignificat. per peregrinationes igitur dæmoniorũ, illorum inſultus atq; appropinquationes intelligit, quas in nos faciunt. eoſdem etiã eſſe intelligit, quos appropinquantes appellat, eo quòd impetu ſemper in nos feruntur: & quod ait, & in multis erant mecũ: immutatis præpoſitionibus expone, pro, cum multis erãt in me, hoc eſt, aduerſus me, ac ſi dicat: & multi contra me cõuenerunt. Non eſt illis cõmutatio, hoc eſt, immutatio à malitia ad bonum, vt prædiximus. Profanauerunt teſtamẽtum eius: pro ſpreuerunt. Et appropinquauerũt nobis corda eorum, hoc eſt, eorum conſilia. Et molles ac lenes nobis facti ſunt eorum ſermones: dum ſua nobis inſtillant conſilia. Initio etenim nobis, inanibus quibuſdam verbis blandiũtur, ſed re ipſa tandem deſinunt in malum.

In finem

In finem pro populo, qui à sanctis elongatus est, ipsi David, in tituli inscriptionem, cum tenerent eum Allophyli in Geth.

Quemadmodum coniunctim positos uidimus eos psalmos, quibus inscriptum est intelligentiæ, ita etiam coniuncti habentur ii, quibus inscribitur, in tituli inscriptionem : quorum præsens primus est, qui ad populum pertinet Iudaicum, quando captiuus erat in Babylone, & elongatus fuerat à sanctis, hoc est, à templo atque ab omnibus sacris, quæ erant in Hierusalem. quam ob causam etiam in finem inscribitur, quia ad finem eorũ tendebat, quæ in eo de populo prædicta fuerant. Nomine uero populi, omnes in uniuersum intelligere possumus, qui ad tempus à sanctis hominibus elongati sunt, dum captiui sub peccati iugo detinentur. Et quod ait, pro populo: idẽ sibi uult, ac si dixisset, ex persona populi. Deinde secunda sequitur inscriptio: ipsi Dauid in tituli inscriptionem, &c. Ita ut duplex etiam sit psalmi argumentum. Diximus in psalmo XLIII. quòd beatus Dauid fugiens Saulem profectus est in Geth ad Achis Philistæorum regem, quodq; cum suspicio orta esset, eum esse Dauid, qui Goliam occiderat, & periclitari cœpisset, insaniam finxit: quodq;, quasi comitiali morbo laboraret, dimissus est, & præter opinionem seruatus. eo igitur tempore, hunc psalmum præsentibus suis tunc, & futuris populi afflictionibus accommodatum cõscripsit. cupiens præterea tam amplum dei in se beneficium perpetuo prædicari debere, ea psalmo, quæ uidimus, uerba præposuit: in tituli, seu potius in statuæ, aut columnæ inscriptionem: quemadmodum per Græcam dictionem στηλογραφίαν uerius alibi diximus significari, ac si diceret, in sempiternã huius facti memoriam. hunc autem loquendi modum sumptum putamus, ex metaphora eorum, qui lapideis, aut æneis columnis uerba quædam inscribebant in æternum posteris monumentum.

PSALMVS. LV.

Iserere mei deus, quoniã conculcauit me homo. Cõculcauit, expone pro cõtriuit. Quod si sermo ex captiui populi persona proferatur, per hominẽ, Babyloniorũ regem intellige: si vero ex peccatorũ persona, diabolum, quẽ aliquãdo scriptura sub hominis appellatione expressit, veluti in parabola Zizaniorũ. inimicus enim, inquit, homo hoc fecit. postremo si ex beati Dauid persona legeris: per hominẽ Saulem intellige. & tunc, quòd ait, conculcauit, expone, pro, spreuit: iuxta

quod alibi scriptum est: qui filium dei conculcauit.

Tota die bellans afflixit me. Tota die dixit pro quotidie. bellans, autem: hoc est, lædens, seu impetum faciens.

Conculcauerunt me inimici mei tota die. Siue Babylonios intelligas, siue diabolicas potestates, siue ipsum Saulem.

Quoniã multi bellantes aduersum me ab alto. Per altitudinẽ hoc in loco potestatẽ, ac vires intelligit. vel ideo dixit, alto, quĩ qui ex alto pugnãt certiori ictu feriũt, qui inferius sunt. ἀπὸ ὕψους

Dies non timebo, ego autem sperabo in te domine. Dies, hoc est, fœlicitatem, ac prosperam fortunam. consolans enim se ipsum, liberationem suam prædicit, affirmans minime se inimicorum suorum prosperitates formidare. ἡμέρας

In deo laudabo sermones meos. Laudabo hic posuit pro ornabo. laudabiles, inquit, eos faciam in eo, dum loquuntur de deo. Solus quippe ille sermo merito videri potest ornatus, qui dei meminerit. vel aliter: quia gloriatus fuerat beatus Dauid dicens: dies non timebo, castigat nunc sermonem suum, dicens: in deo laudabo, hoc est, extollam, & magnificabo sermones meos.

In deo speraui non timebo, quid faciat mihi caro. Carnem dicit, pro carnali homine, qui affectibus, ac passionibus subiectus sit.

Tota die sermones meos abominabantur. Hoc est despiciebant, siquid nimirum ego dixissem. id autem agebatur eo quòd negligerent me.

Aduersum me omnes cogitationes eorum in malum. Vt mihi mala inferrent, vt me affligerent.

Inhabitabunt, abscondent. Assidebunt mihi: atque insidias & laqueos occulte disponent.

Ipsi calcaneum meum obseruabunt. Iter, inquit, vitæ meæ inuestigabunt, vt suis me laqueis comprehendant: quibus verbis varias illorum indicat insidias.

Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo impelles eos. Quemadmodum illi, inquit, latentes in insidiis expectauerunt me, ita & tu impelles eos, hoc est, expelles, & quod ait: pro nihilo: idem est quod, de facili. ὤσεις & non σώσεις

In ira populos confringes. Tu iratus, victos exercitus, & innumerabilem populorum multitudinem conteres.

Deus uitam meam annunciaui tibi. Conuersationẽ tibi meã significaui,

ſignificaui,ſecundum quam iamdiu viuo.

Poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo, quemadmodum, & in promiſſione tua. Tu vidiſti, inquit, lachrymas meas, quemadmodum pollicitus olim es in promiſſione tua. Legem enim ſtatuens dixiſti de omnibus qui iniuriam patiuntur: clamabit ad me, & ego exaudiam eum. Miſericors enim ſum.

Conuertentur inimici mei retrorſum. Hoc eſt fugient. Prædicit enim,quod futurum erat.Secundum Anagogen vero dicere poſſumus, ꝙ quemadmodum dæmones præire nos ſolent,quoties nos ſuperauerint, & viam nobis oſtendere quæ ducit ad perditionem:ita quoties à nobis victi fuerint, retro, poſt nos conſequuntur oblatrantes.

In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui quoniam tu deus meus es. Quoties,inquit, ardenti te animo inuocauero, ſtatim cognoui, hoc eſt cognoſco,ꝙ tu deus meus es. Poſuit enim tempus pro tempore:ſed quomodo cognoſco?dum ſcilicet exaudies.

In deo laudabo uerbum, in domino laudabo ſermonem. Verbum laudabo,eundem hic ſenſum habet, quem ſuperius diximus in verſiculo, in deo laudabo ſermones meos, & per verbum, breuiorem orationem intelligit, per ſermonem vero,longiorem.

In deo ſperaui, non timebo, quid faciat mihi homo. Ille nimirum homo,de quo in principio dixit, quoniam conculcauit me homo.

αἰνέσεώς σου *In me ſunt deus uota, quæ reddam laudationis tuæ.* In mea, inquit, memoria illæ laudationis tuæ promiſſiones ſunt,quas me redditurum affirmo.Pollicitus enim fuerat beatus Dauid ſe deum benefactorem ſuum laudaturum eſſe.

Quoniam eripuiſti animam meam de morte. Animam meam, hoc eſt,meipſum:ꝙ ſi animam vi ſua ſignificari velis intelligere,per mortem peccatum intellige,veluti quod primo omnium parenti mortis cauſa extiterit.

Oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapſu. Per lapſum, aut præceps aliquod intellige,aut laqueum, & per pedes, huius vitæ viam.

Placebo coram domino in lumine uiuentium. Illud primo animaduertendum ducimus,quòd Græca dictio εὐαρεστήσω non

ſolum

solum significat placebo, sed etiam gratum faciam. Iuxta quē sensum, quæ deo, inquit, grata sunt, faciam, donec lucē hanc video, quæ viuentibus lucet. Nam post mortem nullum erit amplius gratificandi tempus. Et aliter: per viuentium lucem, mandata dei intelligit. Præceptum enim domini, inquit, lucidum illuminans oculos. Item lucerna pedibus meis verbum tuum. Vel gratus atque acceptus apparebo in æterna illorum luce qui perpetuo victuri sunt.

In finem ne corrumpas ipsi Dauid in tituli inscriptionem cum fugeret à facie Saul in speluncam. Μὴ διαφθείρῃς

Psalmum hunc conscripsit beatus Dauid, cum præter omnem spem periculum effugisset, quod sustinuerat in spelunca deserti Gad: quando scilicet ipso illic latitante ingressus etiam eo est Saul, & pernoctauit, ut prædiximus. Inscribitur etiam hic ut proxime præcedens, in tituli inscriptionem, eadem nimirum ratione, quam ibi diximus. Item in finem, quia ad finem eorum tendebat, quæ de gentium Ecclesia in eo prædicuntur. Et quod legimus, ne corrumpas, seu (ut aliter exponi potest Græca dictio) μὴ διαφθείρῃς, ne perdas, per se priuatim legendum est. Ea enim nocte beatus Dauid cum gladio ira commotus supra Saulem adstabat. Verum huiusmodi uerba crebro canens, furorem atque iram omnem repressit, & inimico parcens non interemit. Huiusmodi igitur uerba etiam psalmo inscripsit, docens quomodo ipse iram superauerit, & admonens hoc pacto cæteros omnes, ne corrumpant seu perdant, hoc est, ne abigant patientiam. Illud scire oportet quòd hunc psalmum conscripsit postquam de spelunca egressus est, centesimum uero & quadragesimum primum cum adhuc in spelunca esset atque in angustiis, & quasi ab inimicis conclusus.

PSALMVS LVI.

Iserere mei deus, miserere mei, quia in te confidit anima mea. Repetitio illa, miserere mei, intentum supplicantis animum indicat. Nulla alia, inquit, in te confido nisi in te solo. Miserere ergo mei, postquam huiusmodi persecutionem sustineo.

Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. Per vmbram alarum dei, diuinam protectionem, atque custodiam intelligit, de qua multa diximus in psalmo decimosexto ibi:

ſexto ibi:In protectione alarum tuarum proteges me. Aquila autem inſidias dixit, quod Septuaginta hic: Iniquitatem reddiderunt. Inſidias vero eas intelligere poſſumus, quas inuiſibiles æquè atq; viſibiles aduerſum nos inimici ſtruunt. Omnino autem tunc tranſibunt, quando reſoluto corpore, à deo quis in cœlo coronabitur.

Clamabo ad deum altiſſimum, deum qui benefecit mihi Altiſſimum appellat, quòd cœlos omnes longe tranſcendat. Qui benefecit mihi, eo quòd antea etiam dignum me ſuo fecerit auxilio.

Σωσε *Miſit de cœlo, & ſaluauit me.* Robur mihi è cœlo demiſit. Neq; enim humano auxilio liberatus ſum, cum mihi in ſpelunca periculum immineret.

Dedit in opprobrium conculcantes me. Quia cum Saul & comites eius reſciſſent quod geſtum fuerat, magna ſe ignominia affectos putarunt, eo ꝙ tantam rei bene gerendę occaſionem amiſiſſent, vnde ridiculi prorſus cenſerentur. Quid autem ſit conculcare, diximus in ſuperiori pſalmo.

Miſit dominus miſericordiam ſuam, & ueritatem ſuam, & eripuit animam meam, de medio catulorum Leonum. Cum ſuperius ſimpliciter dixerit deum miſiſſe, nunc addit quid miſerit. Illud autem animaduertendum ducimus, quòd multis in locis Propheta per veritatem, iuſtitiam intelligit, vt hic. Ex veritate enim depræhenditur iuſtitia. Miſit deus igitur miſericordiam, vt mei miſereretur. Item, & iuſtitiam vt eos condemnare, qui mihi iniuriam intulerunt. Catulos autem Leonis, ipſos appellat comites Saulis, quia robore ac viribus præſtabant, ferique erant, ac ſanguinarij, cuiuſmodi ſunt Leonum catuli. Poſſunt etiam hæc verba intelligi, vt dicta ſint ex perſona Eccleſiæ, quæ læta canet. Pater miſit filium, qui me iam penè perditam ſaluauit, & dedit in opprobrium dæmones olim conculcantes me. Per miſericordiam vero, & veritatem conſubſtantialem filium intellige. Miſertus enim noſtri eſt, cum perditi eſſemus, & aſſumpta humana natura noſtra, dixit: Ego ſum veritas, qui etiam aliquando iuſtitia appellatur. Ipſe enim, vt inquit Apoſtolus, factus eſt nobis ſapientia à deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio, & iuxta hunc ſenſum per catulos Leonum, ipſos dæmones intellige.

Dormiui

Dormiui conturbatus. Quando nimirum Saul & comites eius ingressi sunt, in speluncam. Tunc etenim paululum dormiebam, sed præ summo turbatus sum periculo, quod mihi vndique imminebat.

Filii hominum, dentes eorum, arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. O filij hominum, inquit, audite. Dentes enim eorum, qui mihi scilicet non secus, ac feræ quædam insidiantur, arma sunt, & sagittæ, & quę sequuntur. Per dentes autem, & per linguam, eorum sermones significauit, quia calumniis & dolosis quibusdam detractionibus vulnerant, & (quantum in se est) interimunt. Arma autem hic ea non dicit, quæ seruandi, sed quæ lędendi causa deferuntur.

Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua. Vt sublimis, & supercœlestis ab omnibus cognoscaris, qui te hactenus non nouerunt, & magnificentia tua per vniuersam diuulgetur terram, postquam tam admiranda operaris. Quidam sermonem hunc ad Christum referri putant, vt sit sensus: Postquam incarnationis perfecisti mysterium, restat, vt rursus illuc in cœlum ascendas, vnde descendisti, honorque ac gloria tua per totam percrebrescat terram. Ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam. Laqueos quosdam, inquit, ac plagas, mihi venatores contexerunt, quibus artificiosissime dispositis humiliauerunt me. Huiusmodi autem verbis multiplices inimicorum insidias significat.

Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. Struxerunt ante me periculum, in quod ipsi inciderunt. Ego etenim euasi illæsus, illi vero periclitati sunt, dum essent in manibus meis.

Paratum cor meum, deus, paratum cor meum. Proruptus sum ego, inquit, pasthac, vt aduersus omnes resistam insurgentes in me tentationes, cum te mihi defensorem habeam. Vel ad laudem tuam paratus sum, aut ad voluntatem tuam perferendam.

Cantabo & psallam in gloria mea. De his verbis psallo & canto iam sæpe alibi diximus. Per gloriam autem suam, propriam intelligit prudentiam, propter quam tantopere apud omnes claruit. Ψαλῶ ἐν τῇ δόξῃ μου

Exurge

Exurge gloria mea. Per gloriam rursus spirituale donum intelligit.

Exurge psalterium, & cithara. Per Psalterium animam, per citharam vero corpus ipsum intelligit, iis nimirum rationibus, quas in tricesimosecundo, quadragesimosecundo, & quadragesimooctauo psalmo tradidimus. Excitat autem seipsum propheta ad dei laudes, vt spiritu, anima, ac corpore, benefactorem suum laudet.

Exurgam diluculo. Cito nimirum.

Confitebor tibi in populis, domine, psallam tibi in gentibus. Confitebor, hoc est, gratias agam. In populis, hoc est, inter Iudæos. Inter Iudæos etenim, atque inter Gentes beatus Dauid gratias semper agit atq; psallit deo.

Quoniam magnificata est usq; ad cœlos misericordia tua, & usq; ad nubes ueritas tua. Eadem ferè habentur in psalmo trigesimoquinto ibi: Domine in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes: vbi vide. Multam autem esse dicit ac sublimem veritatem ac misericordiam dei, ita vt à terra ad nubes & ad ipsum etiam cœlum pertingat.

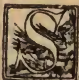
μὴ διαφθείρῃς

In finem, ne corrumpas, ipsi Dauid, in tituli inscriptionem.

Eiusdem est hic psalmus argumenti, cum superiori psalmo: atque eandem ideo sortitus est inscriptionem.

PSALMVS LVII.

εὐθείας

SI uere utiq; iustitiam loquimini, recta iudicate filii hominum. Primum quidem ad Saulem, & sodales eius sermonem dirigit, deinde ad omnes alios qui eorum improbitatem æmulantur. Ait igitur: si vere, & quod iustũ est, loquimini, dicẽtes, eam vos ob causam, me persequi, quod vobis prior insidias struxerim, aut grauem aliam offensam intulerim, vos ipsos mihi iudices statuo, vnum tantum est, quod posco, vt vera decernatis iudicia, hoc est, vt rectas pronuncietis sententias, declarantes qua nam in re, me minus æquum noueritis.

συμπλέκουσι

Etenim in corde iniquitatem operamini in terra, iniustitias manus uestræ complicant. Reticet, quòd nullam queant iniuriæ causam afferre, quasi id subintelligatur, & sermonem suum prosequitur,

prosequitur, dicens: Etenim in corde iniquitatem meditamini, & manus vestræ iniustitiam operantur. Et quod ait, complicant, ex metaphora eorum dixit, qui laqueos tendunt, aut plagas: ob variam nimirum consiliorum calliditatem. Quod vero ait, in terra, dictum est, quia in terra hæc peragunt. nam in inferno & si animorum prauitas omnino non cessabit, ipsa tamen male agendi facultas prorsus aberit.

Alienati sunt peccatores à uulua. Inuehitur in pertinaces ac fixos in peccatis homines, & paucis docet, cuiusmodi essent, & quam passi sunt ruinam. Ab ipsis, inquit, incunabulis alienati sunt à deo: iuxta quod scilicet præscitum erat à deo, illos mox alienandos, ac misere perdendos esse.

Errauerunt ab utero. Ab Ecclesia nimirum. Vteri enim ac muliebrium locorum Ecclesia eis instar est, qui à deo adoptantur, quippe quæ mirifico baptismatis lauacro, in nouos homines eos format. Errauerunt igitur à via mandatorum dei aberrantes ex tunc, non operibus, vt diximus sed præscientia dei. Ita enim alibi apud Hieremiam à deo dici legimus: priusquam te formarem in vtero noui te, & antequam exires de vulua sanctificaui te.

Locuti sunt falsa. Non ab vtero falsa locuti sunt sed simulac ad grandiorem ætatem peruenere.

Furor illis secundum similitudinem serpentis. Aiunt serpentem vbi in aliquem cœperit furere, nunquam iram aut furorem deponere, donec venenum intulerit, aut rabiem mors ademerit. Furor æquè igitur his implacabilis est. Perseuerant enim irati, & dolos perpetuo moliuntur.

Quasi Aspidis surdæ, & obturantis aures suas. Furoris similitudinem ad ipsam etiam Aspidem transfert. Furor eorum, inquit, quasi furor Aspidis surdæ: non Aspidem dico quæ natura surda sit, sed quæ data opera, atque astu quodam audire renuit, atq; ideo consequenter addidit, atque obturantis aures suas. Deinde tempus enarrat quando maxime obsurdescet.

Quæ non exaudiet uocem incantantium, & uenefici, incantata à sapienti. Per incantantes eos intelligit, quos incantatores seu præstigiatores appellamus, qui carminibus quibusdam, aut præstigiis repentium, ac venatorum animantium furorem cohibent. Suis enim artificiis eorum sæuitiam placant, atque hoc pacto ea venantur, & ad medicorum vsum afferuant.

φαρμάκου τε φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ

uant. Aſpis igitur, & illa potiſſimum quæ Palamnæa appellatur, certis id coniecturis prænoſcens, obſtruere aures ſuas ſolet, atque hoc pacto eorum artes euadere. Ordo autem verborum huiuſmodi eſt. Quæ Aſpis non exaudiet vocem incantantium, & non exaudiet vocem venefici, tametſi incantata ſit, ac præſtigiis illecta à ſapienti viro. Sapientem quippe hic ipſum artificem, ac veneficum appellat, veluti illius artis peritum. Commode vero ſerpentis & Aſpidis, exemplum adducit, cum Saul & iraſceretur, vt Serpens, & obſurdeſceret, velut Aſpis, cum blandos ac mellitos beati Dauid ſermones ſperneret, quibus tanquam ſuauibus quibuſdam atque efficacibus carminibus emollire illum ac delinire contenderat: veluti cum Saulem principem ac regem ſuum appellabat, ſe vero ſeruum, canem mortuum, & prorſus abiectum.

Deus conteret dentes eorum in ore ipſorum. Per dentes pernitioſas, ac validas eorum vires intelligit, & expoſitas ad patranda ſcelera. Et cum dentium meminerit, ipſum etiam os addidit, quo complectendi, atque comprehendendi facultas indicatur.

Molas leonum confregit dominus. In ſuperiori pſalmo catulos leonum eos appellauit, in præſenti vero leonum dentes habere illos dicit. Cæterum in hoc verſiculo eandem repetit ſententiam, quàm in præcedenti vidimus: quemadmodum ſæpenumero diximus prophetam facere. Nam & molæ, maiores dentes ſunt. Potes etiam per dentes intelligere eos tantum hic dici qui cibum conterunt, per molas vero eos, qui interiores ſunt, quos etiam molares, aut leoninos appellamus: ita vt per huiuſmodi dentium diſtinctionem, maiores & minores offenſiones intelligi poſſint. Illud etiam conſidera quomodo aliquando Propheta in futuro tempore dicat, conteret: & aliquando in præterito, confregit. Huiuſmodi enim eſt Prophetarum mos: vt ſæpius diximus.

Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. Aquam hic non fluminis dicit, aut fontis, ſed aquam intelligit à quopiam effuſam aut fortuito eiectam, ac ſtatim diſperſam. Et quod ait, ad nihilum deuenient, ſeu (vt Græcè vnico verbo dicitur) adnihilabuntur, expone. Pro ſpernentur, & nihili fient.

Intendet

Intendet arcum suum donec infirmentur. Intendet contra eos ἐκτενεῖ deus suam in inferno potentiam,atq; eos percutiet.

Quasi cæra liquefacta auferentur. Auferentur, inquit,de facili, instar liquantis cæræ.Ita enim meretur immitis ac sæuus eorum animus.Nam simul ac cæra igni admota fuerit, continuo liquescit. ὡσεὶ κηρὸς τακεὶς

Cecidit ignis super eos & non uiderunt solem. Cæræ meminit, modo ignem addit, ignem appellans vltionem à deo illatam.Confestim igitur à conspectu ignis perierunt,ita vt ad sequenté diem nõ peruenerint.Per solem enim diẽ intelligit. ἔπεσε πῦρ ἐπ' αὐτοὺς

Priusquam intelligant spinæ uestræ Rhamnum. Apostrophe vtitur Propheta.Cõuertit enim sermonem suum ad Saulem. Ignis iste,inquit,super vos decidet,priusquam peccata vestra in immensum creuerint. Vt autem clarior fiat sensus quem dicimus, illud animaduerte, quòd scriptura sæpe per spinam, peccatum intelligit. Rhamnum autem Dumorum quoddam genus est. Quod maximis, atque acutissimis refertum est aculeis. Ait igitur, ignis ille,quem diximus, prius irruet, quàm spinæ vestræ,hoc est,peccata vestra,intelligant Rhamnum,id est, priusquam ad summum deueniant cumulum,eo modo quo tenuiores spinæ tandem adauctæ Rhamni speciem gerunt,quod & re ipsa accidit.Nam Saul postmodum non diu vixit. πρὸ τοῦ συνιέναι

Quasi uiuentes, quasi in ira absorbet eos. Ignis ille nimirum, quem diximus.Quasi viuentes autem ideo dixit, quòd ab eo tempore,quo Saul à Phitonissa interitum suum præsenserat, præcognita morte, quasi non viuere videbatur. Et quasi in ira,propter violentum genus mortis.Absorbetur etiam dixit, indicans quàm facile deo esset pro libito illos perdere. ὡσεὶ ζῶντας ὡσεὶ ἐν ὀργῇ ἀπέστελε

Lætabitur iustus,cum uiderit uindictam. Iustum hic eum appellat,cui iniuria nectuntur insidię.Lætabitur autem,non in lapsu aut ruina prauorum hominum,sed in æquissima dei iustitia, qui iniuriam passos homines non despexit, ne impiis impune peccantibus,infirmorum animi læderentur.

Manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Non lauabit manus intingens eas in sanguine, sed veluti innocens in ipso sanguine,manus suas lauabit. Hunc autem loquendi modum alibi vidimus, in psalmo vigesimoquinto ibi : Lauabo in innocentibus manus meas. Alij dicunt ita intelligi debere,

quòd dum peccatoris sanguis effundetur, iustus lauabit manus suas, hoc est, mundabit actiones suas, factus nimirum cautior ex cruciatibus peccatori illatis, lætabiturque, non quod gaudeat eum pœnis affici, sed quia illius exemplo ipse fit prudentior ac securior. Similiter & lauabit manus suas, quia actiones suas mundabit, dum peccator ille occiditur, hoc est, dum punitur.

Et dicet homo, si utique est fructus iusto, utique est deus iudicans eos in terra. Et sapiens, inquit, vir aliquis, eum victorem esse conspiciens, qui antea opprimebatur, huiusmodi argumento iter sibi ad virtutem parabit, si aliquis, inquiens, est fructus iusto, si vlla iusto præmia sunt reposita (clarum est autem quòd vindicta illa, quam deus de iustorum inimicis sumit, loco fructus iustis viris reputatur) necessario & illud dicendum est, Deum esse, qui in hac vita tam iniustos iudicat quàm iustos: vnde huiusmodi rationem considerãs, ardentior fiet ad sectandas virtutes.

In finem ne corrumpas, psalmus ipsi Dauid, in tituli inscriptionẽ, quando misit Saul & custodiuit domum eius ut interficeret eum.

Saul liuore succensus aduersus beatũ David frequentissimas ei tendebat insidias, cum autem una dierũ arreptum Saul iaculum in illum immisisset, declinato ictu euasit beatus Dauid, & in domum suam abiit. Perseuerante autem regis ira, mandatum est, ut diligenti militum custodia illius domus obseruaretur ne scilicet effugeret. Quod cernens Melcho eius uxor & Saulis filia, uiro omnia renunciauit, atque ei per fenestram effugium parauit, quemadmodum in primo Regum libro latius continetur. Cum igitur tunc aufugisset beatus Dauid præsentem psalmum composuit. Et quod psalmo inscripsit, in finem, ne corrumpas, alio modo exponendum est, quam alibi exposuerimus. Iubet enim nos Propheta ad tentationum finem respicere longanimitatemq́, ac patientiam non abiicere. Et quod sequitur, ipsi Dauid in tituli inscriptionem, intellige ideo dictum esse, quia elaboratus, atq; compositus fuerit hic psalmus, in perpetuam rerum memoriam, quæ tunc ei contigerunt.

PSALMVS LVIII.

Ripe me de inimicis meis deus, & ab insurgentibus in me, libera me: eripe me ab operantibus iniquitatem, & de uiris sanguinum salua me. Insurgentes illos appellat, qui contra eum impetum fecerant, Saulem scilicet, & eius milites: vel dæmones etiam qui commissorum scelerum erant participes, eosdem etiam appellat operantes iniquitatem, & viros sanguinum, eo quod iniquum sit insidias tendere aduersus innocentem. Sanguinum autem vir ille dicitur, qui in sanguinis effusione lætatur.

Quoniam ecce uenati sunt animam meam. Quoniam, inquit, vt perspicuũ est, omnem adhibuerunt operam, vt me domi inclusum comprehenderent, tametsi tuo adiutus subsidio euaserim. ἐθηρεύσαν

Irruerunt in me fortes. Fortes appellat eos ob diuitiarum abundantiam, & militum copias. In his etenim robur, ac vires pugnantium consistere ab omnibus existimatur.

Neque iniquitas mea, neq; peccatum meum. Subintellige in causa est. Neq; enim inique egi, neq; peccaui contra illos, vt causam aliquam haberent, cur in me tantum sænirent. Quod siquis differre existimet iniquitatem à peccato, per illam grauius delictum, per hoc, leuius erratum intelliget.

Sine iniquitate cucurri, & direxi. Absque peccato cum eis conuersatus sum, atque ideo direxi, hoc est, actiones meas ad virtutem dirigendo me omnibus æquum præbui. Vel sine iniquitate direxi, hoc est, virtute duce recta opera egi. Christo etiã conuenientissime omnia hæc possunt verba aptari. Neq; iniquitas mea, neq; peccatum meum. Sine iniquitate cucurri & direxi, & similiter, quæ sequuntur.

Exurge in occursum meum, & uide. Veni, inquit, & occure mihi fugienti, & vires præsta, & vide quæ nam patiar. Hæc autem dici à Christo, humano more propheta introducit, vt alibi sæpe diximus. Diuinitas enim omnia cernit, & mutari non potest.

Et tu domine uirtutum deus Israel intende ad uisitandas omnes gentes. Virtutes appellat Angelicos ordines. Vel deum virtutum, hoc est, deum potestatum seu potentiarum pro eo dixit, quod est, deus potens, vel deus potentiæ largitor.

tor. Deinde eum rogat, vt aduentu atque incarnatione sua visitet omnes gentes, quemadmodum futurum esse præuidebat.

Ne miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. Iis nimirum, qui pertinaces sunt in malo, quales erant Saul & socij, Anna, Caiphas, & dæmones, atq; hæc facito, vt cæteri homines hoc exemplo prudentiores fiant.

ὡς κύων *Conuertentur ad uesperam, & famem patientur ut canis, & circuibunt ciuitatem.* Ad vesperam, hoc est, sero aliquando. Prædicit enim futurum esse tempus, quando Iudæorum aliqui ex dispersione sua reuertentur in Hierusalem, & nullis in ea inuentis cibis, quia ciuitas sub externorum erit imperio, misere esurient: quinimmo nec illic persistere poterunt, sed vt profani, atque ideo reiecti, extra muros ciuitatis iacentes mœrebunt, quod etiam impræsentiarum eis accidere videmus. Canis vero similitudine vsus est, quòd famelicum animal sit, & impudens.

Ecce loquentur in ore suo. Sententiam nimirum ferentes aduersum Christum, veluti cum cruci illum affigi instantissime postulauerunt. Obseruandum vero est, vt prædiximus. quòd dictio, ecce, abundat sæpe, apud Hebræos, atque vt plurimum est superflua.

Et gladius in labiis eorum. Gladium appellat acerbissimum sermonem nefariæ illius sententiæ, quam pauloante prædiximus.

Quoniam quis audiuit? Huiusmodi, inquit, ab eis proferuntur verba, quia eorum iudicio, nullus audiuit, nullus, inquam, qui Christum iniuriis oppressum posset eximere. vnde Symmachus pro, quis, nemo transtulit. Putauit enim, inquit, Christum à nemine adiuuari debere.

Et tu domine deridebis eos. Hoc est simile ei quod alibi legimus in secundo psalmo. Qui habitat in cœlis irridebit eos.

Ad nihilum deduces omnes gentes. Quæ Euangelij prædicationem non suscipiunt, quæ tuis resistunt seruis. Vel per gentes, dæmonum cateruas intelligit.

Τὸ κράτος μου πρὸς σὲ φυλάξω *Imperium meum ad te seruabo.* Hæc aiunt beatum Dauid dicere de se ipso. Regnum, inquit, quod mortuo Saule, mihi debetur, temere non inuadam, neque ego ideo illũ occidam:

quinimmo illud totum tuo relinquam arbitrio. Ita enim hoc in loco, sibi vult verbum: seruabo. Quod vero ait: ad te, dictum est pro, apud te.

Quoniam tu deus adiutor meus es. Quoniam tu, inquit, qui omnia moderaris, auxilio mihi es.

Deus meus, misericordia eius praeueniet me. Vide, inquit, quali perfruar deo, qui tam praesto semper mihi est, vt summa sua misericordia meas longe praeueniat preces.

Deus meus ostendet mihi in inimicis meis. Subintelligendũ est aliquid: verbi gratia: ostendet mihi quaecunque optauero: vel, quodcunque decens fuerit, vt videam. Huiusmodi figuram loquendi vidimus in psalmo LIII, ibi: & in inimicis meis dispexit oculus meus. ἐν τοῖς ἐχθροῖς

Ne occidas eos nequando obliuiscantur legis tuae. Disperge eos in uirtute tua, & depone eos protector meus domine. Vide miram prophetae patientiam, quam & nos imitari decet. Rogat enim pro inimicis ne occidantur, ne morte praeuenti obliuiscantur mandatorum dei. Nam qui moritur diuinae legis obliuiscitur: vnde alibi: quoniam non est in morte qui memor sit tui: sed victos ad hoc tantum dispergi, deiici, atque humiliari rogat, vt probiores reddantur: & ipse quidem Dauid ita optabat. Deus autem iustum protulit iudicium, & eos qui insanabiles erant, occidit: alios vero, qui aliquando futurum erat, vt meliores fierent, effugere permisit: atq; hoc pacto supplicanti prophetae annuit. Et quod ait: depone: dictũ est pro, deprime, atque humilia. τοῦ νόμου σου

Delictum oris eorũ, sermo labiorum suorum. Rursum ad sermonem redit de Christi interfectoribus, dicens, quòd peccatum oris eorum, fuit impius ille sermo quẽ aduersus Christum protulerunt, dicentes: Crucifigatur, aut siquid aliud eiusmodi est. λόγος

Et comprehendantur in superbia sua. Symmachus transtulit cum superbia sua. Iactabant enim atque inaniter gloriabantur, quòd nepotes essent Habraam, & qui soli diuinam legem haberẽt: à Romanis tamen expugnati poenas dedere.

Et de execratione & mendacio annunciabuntur in consummatione. Per execrationem nunc blasphemiam intelligit, quam impie in Christum euomuere: mendacium vero illud dicit, quod finxere, attestantes prohibere Christum dari censum

Cæsari.Palam etenim mandauerat dominus, dicens: reddite,quæ Cæsaris sunt,Cæsari. sensus est igitur, quòd propter blasphemiam & mendacium Iudęi omnibus sermo erunt,& fabula.Neque enim amplius præclara eorũ gesta narrabuntur,sed eorũ destructio,quam hic cõsummationẽ appellauit.

In ira consummationis, & non erunt. Non simpliciter dixit in consummatione,sed in ira consummationis. Et quod ait: non erunt,ideo dictum est:quia deinceps amplius simul cõuersaturi non erant vt antea, neque communem rem publicam habituri.

Et cognoscent quoniam deus dominatur Iacob & finium terræ. Per deum hoc in loco Christum intelligit.

ὡς κύων *Conuertentur ad uesperam,& famem patientur ut canis, & circuibunt ciuitatem.* Prophetiam superius dictam huiusmodi verborum repetitione confirmat.

Ipsi dispergẽtur ad mãducandũ. Ii qui ex eis relicti fuerint, propriam non habentes ciuitatem,dispergentur, & miserorum instar ipsa etiam alimenta mendicabunt.

Quod si saturati non fuerint & murmurabũt. Redarguit eos, quòd maiorum more adhuc murmurent etiam post dispersionis castigationem. Murmurabunt enim, inquit, & tunc contra deum.

Ego autem cantabo uirtutem tuam. Cantabo, id est, canticis laudabo.

Et exultabo mane misericordiam tuam. Exultabo, inquit, in tua misericordia, vel, in tuam misericordiam. Mane autem dixit,pro cito.neque enim sero mei misereberis. Quod vero ait: exultabo misericordiam tuam, promiscua est atque indifferens constructio.

Quoniam factus es adiutor meus, & refugium meum, in die tribulationis meæ,Adiutor meus es,tibi psallam,quoniam deus adiutor meus es,misericordia mea. Hęc omnia per se clara sunt.Gratias enim deo agit vt benefactori.

In finem iis qui commutabuntur,in tituli inscriptionẽ,ipsi Dauid in doctrinã,quãdo incendit Mesopotamiã,Syriã,& Syriã Sobal,& cõuertit Ioab, & percussit iuxta uallem salinarum duodecim milia.

In finem quidem, quoniã ad eorum finem respicere iubet propheta

pheta quæ in psalmo prædicta sunt. Prædicit enim posteris captiuorum Iudæorum reditum ex Babylone, & reædificationem ciuitatis Hierusalem. Quod uero ait: iis, qui commutandi sunt: idem est, ac si diceret: iis, qui ex seruitute ad libertatem redituri sunt. Et in tituli inscriptionem: hoc est, in indelebilem ac perpetuam tanti beneficii memoriam. Et quod ait: ipsi David: authoris nomen indicat, ac si dicat, psalmus elaboratus ipsi David. In doctrinam: hoc est, ut doceat: gratias nimirum agere, aut pœnitentiam. Et quæ sequuntur, tempus indicant, quando compositus est psalmus. Verum quæ hic de Mesopotamia Syria, & de Syria Sobal, & de ualle Salinarũ dicta sunt, in nulla historia aperte traduntur, nisi fortasse aliqua obscura habeantur in secundo regũ libro: attamen uerisimile est & gesta hæc fuisse omnia, & omissa cum multis aliis. Vallis autem salinarum locus est, sed loci appellatione habitatores loci intelligit: & numerum interemptorum ponit. Magnus uero Basilius uerba illa: iis qui commutabuntur: de christianis intelligit dicta esse, propter immutationem scilicet quæ fit in baptismo, & propter liberationem à dæmonum seruitute. Hanc expositionem ultimo loco tractabimus: in præsentia autem priorem prosequemur iuxta quam psalmum hunc pertinere diximus ad captiuos, qui erant in Babylone.

PSALMVS LIX.

Eus repulisti nos, & destruxisti nos. Repulisti, quia te irritauimus: & destruxisti, tradens nos in captiuitatem Babyloniis. Spoliati enim sunt Iudæi tunc regno, & viribus.

Iratus es, & misertus es nobis. Iratus es, quia peccauimus: & interea tamen misertus es nobis, dũ non perdidisti nos simul cum multis aliis, in quos amplius sæuit furor tuus: quinimmo à graui seruitutis iugo liberasti, cupiens hoc pacto meliores nos ac prudentiores fieri.

Conquassasti terram, & conturbasti eam. Per conquassationem, & conturbationem terræ, Iudæorum destructioné intelligit: qui in ipsa tunc erant ciuitate: captiuitatéque ac dispersionem hominum. συνσείσας

Sana contritiones eius, quia cõmota est. Cum terræ conquassationem dixerit, consequenter contritionem, & commotionem addit, quas terræmotus solet efficere. & significare videtur euersionem Hierusalem.

Ostendisti populo tuo dura. Dura: hoc est, laboriosa. Omnia autem

autem ea intelligit, quæ ad obſidionem, ad captiuitatem, & ad ſeruitutem pertinebant.

Potaſti nos uino compunctionis. Per vinum compunctionis, calamitates intelligit: atque anguſtias, quæ compunctionem afferunt, & pœnitentiam eorum delictorum, ob quæ deum contra ſe prouocauerant.

Dediſti metuentibus te ſignificationem, ut fugiant à facie arcus. Illi, inquit, qui effugerunt interitum, ſignum à te quoddam vitæ habebant ſibi latenter, veluti ſeruis tuis inſignitum: ob quod, cum hoſtes manus cōfererēt circa mœnia, occiſi non ſunt ſed ſeruati. De hoc ſigno etiam legitur Ezechiel, quando ait: occidite ad exterminationem, illis autem, quibus eſt ſignum in fronte, nolite appropinquare. Per faciem vero arcus, ipſam ſagittam intelligit, veluti quæ arcui præeminet: vel circumloquendo, per faciem arcus, ipſum arcum intelligit. Et dum arcum dixit, omne armorum genus ſignificauit, quaſi totum à parte.

ὅπως ἂν

Vt liberentur dilecti tui. Hæc fuit cauſa cur ſignū datū ſit.

σῶσον τῇ δεξιᾷ σου

Salua dextera tua, &c, exaudi me. Per dexteram, potentiam intelligit. Exaudi etiam me populum tuum in captiuitate conſtitutum.

Deus locutus eſt in ſancto ſuo. Superiora quidem ex captiuorum perſona dicta ſunt, huius autem verſiculi verba ab ipſo proferuntur propheta: qui ſeipſum hic ſanctū: hoc eſt, deo ſanctificatum, ac dedicatum appellat. Vel, deus locutus eſt in ſancto ſuo, pro: deus per ſanctum ſpiritum ſuum mihi locutus eſt: & in ſumma illud affirmat, quòd à deo ea ſibi fuerunt reuelata, quæ modo dicturus eſt. Quæ autem ea ſint, audi.

Lætabor. Quod ſcilicet ij, qui in præſentia captiui ſunt, mihi aliquando conciliandi ſint.

Et partiar Sicima. Sicima ciuitas eſt tribus Ephraim. Hāc inquit, ciuitatem, ab inimicis eam occupantibus, liberabo, & partiar eam populo meo ad habitandum.

Et uallem tabernaculorum metiar. Vallis tabernaculorum locus eſt iacens ante Sicima, quem ſe deus captiuis menſura pariter diuiſurum pollicetur. Et duobus his locis, vniuerſam Iudæam ſignificauit, veluti à parte totum.

Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes. A minori ad maiorem

iorem ascendit, atque à posteriori ad priorem : quippe cum Galaad progenitorem suum haberet Manassem. Per Manassem vero vniuersam Manasses tribum intelligit : & per alia patriarcharum nomina, alias insigniores tribus, per quas reliquæ etiã côpræhenduntur. Ait igitur, meus nunc est totus populus, tametsi aliquãdo eũ repulerim, quãdo me irritauit.

Et Ephraim fortitudo capitis mei. Per caput hoc loco imperium intelligit: quemadmodũ ipse etiam Symmachus transtulit, & sensus est: quòd potentissima pars regni Iudęorum, in iis consistit militibus, qui sunt de genere Ephraim. Hoc autem pronomine, meus, vendicare sibi videtur deus eorum regnum: tanquam proprius ille sibi sit populus : ex quo maiorem illius etiam fiduciam præstat.

Iudas rex meus. Ex tribu Iuda erit rex populo Israel. Nã & post captiuitatem, Zorobabel qui de tribu Iuda erat, rex constitutus est. Hoc etiam in loco, pronomen, meus, regnum illud proprium quodammodo ipsius dei esse ostendit.

Moab lebes spei meæ. Lebes genus est vasis ad ministeria: per quod indicare videtur: quòd Moabitarum populus sibi subiiciendus esset, & ministraturus. Spei meæ: hoc est, ministraturus iis, qui in me sperauerint, vel iis, in quibus ego spero, quòd mei futuri sint. λέβης

In Idumæam extendam calciamentum meum. Per calciamentum iter intelligit. Hanc, inquit, Idumęam populo meo pariter subiiciam, cum eo ad bellum simul proficiscens.

Mihi alienigenæ subditi sunt. Moabitæ, & Idumei, de quibus diximus: & alij circumuicini populi. Et quod ait: subditi sunt: prophetico more dixit, præteritum, pro futuro, tempus ponens.

Quis deducet me in ciuitatem munitionis? Sermo est ex captiuorum persona. Munitionis autem ciuitas dicebatur Hierusalem: quia fortissimis erat mœnibus circundata, & vndique bene munita. Præ summa autem lætitia hæc verba proferre introducuntur, cum antea in captiuitate detinerentur, vnde nulla fugæ spes apparuerat. περιοχῆς

Quis deducet me usque in Idumæam? Ita vt non tantum in patriam restituamur. Sed proximos etiam circunquaque vicinos populos subiugemus.

Nonne tu deus qui repulisti nos? Per interrogationẽ hoc legendum

gendum est,& simili modo subsequens versiculus. interrogant autem quasi aliunde futuram huiusmodi salutem non expectarent,quam à deo.

Et non egredieris deus in uirtutibus nostris. Huiusmodi verba vidimus in psalmo XLIII.vbi ea exposuimus.

Da nobis auxilium de tribulatione,& uana salus hominis. Hoc in loco superflua est coniunctio illa, &. Symmachus autem ita reddidit: tu da nobis auxilium: vana est enim salus ab homine.

In deo faciemus uirtutem,& ipse ad nihilum deducet omnes tribulantes nos. Faciemus,pro, adipiscemur seu possidebimus. nam ex nobis infirmi sumus. Et hoc pacto quidem primam expositionem exegimus, de captiuis in Babylone tempore regis Zorobabel: aptari autem possunt, vt diximus, huius psalmi verba ipsis etiam fidelibus, qui olim sub dæmonum captiuitate detinebãtur, ita vt ex eorum persona dictum sit: tu deus repulisti nos olim, antequam fidem haberemus: & destruxisti nos permittens bellis,& mutuis cædibus nos perimi, ac multis aliis huiuscemodi malis. Et iratus quidem es quia te creatorem nostrum ignorauimus, & misertus es nostri,cum antea à dæmonibus deciperemur.concussisti autem terram,& conturbasti eam: quando nimirum tu in terra nobiscũ cõuersabaris, & docebas populos.fama etenim operũ, & sermonum tuorum tunc omnes conturbauit, qui erant in terra.Sana igitur afflictiones eorũ,quas ideo sustinent,quòd à recta via declinarunt. Tu ostendisti nobis per euangelium vias duras: arctam illam nimirum viam,& conculcatam. Et potasti nos vino cõpunctionis euãgelico.prædicatio etenim, compunctionis vinum dicitur,quia & lætificat, & ad peccatorum pœnitentiam pariter adducit.Dedisti metuentibus te, significationem illam nimirum quæ per sigillum diuini baptismatis fidelibus omnibus insignitur, & figuram viuificæ crucis: ita vt tanto signo muniti, à maligni dæmonis arcu effugerimus. Et quæ sequuntur simili modo expone. illa etiam verba: deus locutus est in sancto: expone vt iam prædiximus,eo tantum excepto,quòd per deum, Christum intelliges. Similiter & verba illa,exultabo,partibor etiam Sicimam Iudæorum ciuitatem,fideli meo populo Christiano: & vallem tabernaculorum etiam dimetiar. Christiani etenim omnia ea

loca post modum possederũt, & ibidem ecclesias erexerunt. Quod verò ait: meus est Galaad, & meus est Manasses, & quæ sequuntur: ex persona Christi dicta sunt, docentis, se secundum hominem, Iudæorum affinem esse. hac etenim de causa suos eos esse dicit. vel aliter: dic, quòd Christus illos sibi adsumit, suos esse eos dicens, propter fideles, qui ex eis crediderunt. Calciamentũ autem diuinitatis, humana Christi caro erat, quæ ferebat deum, & ad varia accedebat loca, & ad varias gentes etiam alienigenas, subiiciens eos, ac ducens ad fidem. cupiens deinde propheta ea oculis atque ipso sensu cernere, quæ in spiritu viderat: quis, inquit, deducet me in ecclesiam fidelium euangelij legibus bene moderatã, Christique sanguinem, baptismate, cruce, angelis, & doctrina munitam? Quæ ecclesia munitionis ciuitas, seu (vt propius poscit Græca dictio) ciuitas complexus dici potest, eo quòd omnes complectatur virtutes. Et quis deducet me in terram infidelium, vt ex infideli videam fieri fidelem? nonne tu deus, qui repulisti nos? hoc est, qui cognatos ac posteros meos Iudæos, vt Christi interfectores proiecisti. Reliqua ex fidelium persona dicta sunt, exceptis paucis, vt supra diximus. περιοχή.

In finem, in hymnis, Psalmus ipsi Dauid.

In finem etiam hic Psalmus nos iubet aspicere, ob prophetias, quæ in eo traduntur: effertur q; ex populi persona, qui captiuus detentus est in Babylone. illorum enim reditum in patriam prædicit. Inhabitabo, inquit, in tabernaculo tuo in secula: atque ideo summa consequentia post superiorem collocatus est. Christiano etiam populo rectè accommodatur. In hymnis inscribitur, quia benefactorem deũ laudat, & illius beneficia commemorat. obseruandum uerò est, quòd psalmi, quibus inscriptum est, in hymnis, ipso tantum humano ore canebantur, absque organorum modulatione: illi autem quibus inscribitur: in hymnis, psalmi, una cum musico canebantur instrumento.

PSALMVS LX.

Exaudi deus deprecationem meam, intende orationi meæ. De his verbis, exaudi, & intende, diximus in psalmo XVI.

A finibus terræ ad te clamaui. Per fines terræ iuxta

iuxta historiæ sensum Babylonem intelligit, quæ in vltimis mansuetioris huius regionis nostræ partibus sita est: iuxta Anagogem verò cogitationes terrenas, quæ efficiũt vt procul elongemur à deo.

ἐν τῷ ἀκη-διάσαι *Dum triste esset cor meum in petra exaltasti me.* Per petram, fidem intelligit, qua in deum habet: propter illius nimirum soliditatem securitatemque ac sublimitatem. quoties enim, inquit, ob præsentes angustias fatigatus aut contristatus sum, ad summam quãdam à deo mihi immissam spem euehebar, veluti ad solidissimam quandam petram, atque ad tutissimum refugium.

Deduxisti me quia factus es spes mea. Dux mihi olim fuisti ad bona. te enim vnicum salutis meæ authorem futurum sperabam.

Turris fortitudinis à facie inimici. A communi sensu sumendum est, verbum factus est. Turrim autem fortitudinis à facie inimici, dixit, pro: turrim fortem coram inimico, adeo vt illum arcere possit.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula. Iam diximus in his verbis prophetiam contineri de reditu populi ex Babylone, & restitutione in patriam. per tabernaculum autem templum dei intelligit. Et in secula dixit pro perpetuo. verum huiusmodi prophetia propter prauos Iudæorum mores in nos cecidit. Illi enim iamdiu perditi à Romanis in templo amplius non habitant, quod ab ipsis prorsus fundamentis euersum est, sed fidelis ac Christianus populus in templo dei semper, & vbique inhabitat: cum ab eo per totum orbem Christo erecta sint templa in quibus assidue deum colit.

ἐν σκέπῃ *Protegar in protectione alarum tuarum.* Simile est quod legimus in psalmo XVI. ibi, & in protectione alarum tuarum proteges me: quæ verba ibi exposuimus.

τῶν εὐ-χῶν *Quoniam tu deus exaudisti orationes meas.* Quando scilicet inuocaui te.

Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. Per hæreditatem iuxta historiæ sensum, inferiorem hanc Hierusalem intelligit, & supernam, iuxta Anagogen. venite enim, inquit, benedicti patris mei hæreditate paratum vobis regnum.

Dies super dies regis adiicies. Dies, inquit, plurimos adiicies ad dies vitæ regis Zorobabel, propter summum eius in

te amorem,

te amorem,& propter illius summam prudentiam. Quæ sequuntur non conueniunt antiquo regi Zorobabel, sed nouo nostro Zorobabel Christo domino secũdum carnem. Nam & Zorobabel Christi tenuit figuram, dum captiuos qui in Babylone erant in patriam adduxit, quemadmodum, & Christus fidelẽ populum, qui sub errore ac fallacia idolorum,ac dæmonum captiuus detinebatur, in cœlum reduxit, vbi nostra erat patria. Superne enim anima nobis omnibus à deo data est.

Annos eius usque ad diem generationis, & generationis. Erunt,inquit,anni eius vsque ad vltimum diem duarum generationum: antiqui nimirum populi & noui, hoc est, ad ipsam vsque consummationem. eo vsque enim hæc atque illa extendetur generatio.

Permanebit in seculum in conspectu dei. Verba hæc superiorem versiculum declarant. ex omnibus autem regibus qui à seculo fuerunt, solus Christus viuit coram deo. nam & si mortuus sit,resurrexit tamen post tres dies, & sedet à dextris dei.

Misericordiam, & ueritatem eius quis exquiret? Quis intelliget? vere nullus. est enim quoddam misericordiæ pelagus. adeo autem veridicus est vt veritas ipsa appelletur. verum de illius misericordia, & veritate dictum est,in psalmo LVI.

Sic psallam nomini tuo in secula. Psallens tibi, inquit, vt nunc facio,in perpetuum te laudabo.

Vt reddam uota mea de die in diem. Hoc est,vt successiuis diebus adimpleam quæ pollicitus sum. promiserat autẽ beatus Dauid sæpe in præcedentibus psalmis.se perpetuo deum laudaturum esse.

In finem pro Idithum psalmus ipsi Dauid.

In finem inscribitur propter finem prophetiæ,quæ in eo continetur.Machabæorum enim pugnam prædicit, quam pro religione susceperunt. & quod ait: pro Idithum, idem sibi uult ac si dixisset, ad Idithũ.ab eo enim decãtatus est hic psalmus. Erat autẽ Idithũ princeps chori,ut in procemio operis prædiximus.Exhortatur etiam nos propheta hoc psalmo ad patientiã atq; ad spem in deo collocandam.

PSALMVS. LXI.

Nonne deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Verba hæc proferuntur ex persona cœtus Machabeorum, aduersus inimicos tyrannos conantes auertere eos à lege dei atque à moribus patriis. Et iis omnibus insuper accommodari possunt, qui imitati fuerint illorum pro virtute cõstantiam. per interrogationem vero proferenda sunt. Nonne, inquiunt, deo potius obtemperabimus, iubenti non recedẽdum esse ab eius legibus? certe obtemperabimus. ab illo enim vniuersa pendet nostra salus.

ου μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον

Etenim ipse deus meus, saluator meus, & adiutor meus, non fluctuabo amplius. Amodo, inquit, non timebo, tametsi antequã in huiusmodi calamitates inciderẽ, humano more timuerim. fluctuationem enim hic timorem appellauit.

φραγμῷ ὠσμένῳ

Quousque irruitis in hominem? interficitis omnes uos tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ? Quousque, inquit, in infirmum hominem eo modo impetum facitis, quo irruit quis in parietem ad ruinam vergẽtem, aut in maceriam concussam? in hæc etenim irruere solemus, vt prorsus euertãtur. Et quod ait, quousque, illos indicat persæpe irruisse. deinde iis, quæ in medio dicta sunt, per parenthesim à communi sensu addenda est dictio, quousque, vt huiusmodi efficiatur sentẽtia: quousque vos omnes interficitis, quousq; sanguini, ac cædibus vacatis? propriam vero infirmitatem fatentur, parieti inclinato & depulsæ maceriæ se comparantes: quia in deũ peccauerant: & idcirco multa mala passi fuerant.

τιμήν

Verum tamẽ honorem meum cogitauerunt repellere. Inimici mei, inqnit, meditati sunt vt à me abiicerent seruitutem quã in deum habeo, & illa me potissimnm re studebant spoliare quæ summo mihi honori est, & gloriæ. Nam si sermo honori est, vt regi deseruiat, quanto magis si quis seruiat deo?

Cucurrerunt in siti. Non simpliciter, inquit, me aggressi sunt, sed summo cum desyderio festinarũt. Desyderiũ enim sitim appellauit. omni autem artificio Antiochus, & ministri eius machinati sunt, vt Machabæis persuaderet deum suum contemnere quemadmodũ in historia tradit Iosephus, quam de Machabæis conscripsit.

Ore suo benedicebãt, & corde suo maledicebant. Proprio ore adulantes

adulantes me laudabant,corde vero contemnębant,quod alteram fidem sectarer : & palam quidem consilium suũ mihi impertiri videbantur,& mecum eadem sentire, secreto tamẽ veluti inimicissimi fallacias componebant.

Verumtamẽ deo subiecta esto anima mea,quoniam ab ipso patiẽtia mea. Ab ipso est patientia, quia inter calamitates mihi constantiam præstat. Hæc autem mutuo inter se cõsilia agitabant,ad maiorem se magnanimitatẽ alter alterũ excitãtes.

Quoniam ipse est deus meus,& saluator meus,& adiutor meus, non recedam. A seruitute, inquit, dei ad Antiochi iugum nunquam desciuero. μὴ μετανασϑῶσ

In deo salutare meum & gloria mea. In deo,inquit, situm est,quòd ego salutẽ & gloriam consequar, & nõ in hominibus.vel,in deo habeo salutem & gloriã,& nulla alia in re.

Deus auxilii mei. O deus adiutor meus. vocant enim eum sæpius præ summa voluptate,quam ex sermonibus de eo habitis consequebantur.

Et spes mea in deo est. Eandem ob summam lætitiam sententiam repetunt,palam ac libere spem in deo suã profitẽtes: alios præterea ad sui æmulationem excitantes,addunt.

Sperate in eo omnis congregatio populorum, effundite coram illo corda uestra, quoniam deus adiutor uidetur. Per corda hoc in loco,preces,atque obseruationes intelligit: vnde alibi ait, Effundam coram eo orationem meam.syncera etenim supplicatio de medio solet cordis proficisci. effundi autem dicuntur preces, eo quòd sermo effluere quodammodo videtur ab ore.vel aliter : educite atq; euacuate coram eo occultos cordis vestri affectus,synceram agentes confessionem.

Verumtamen uani filii hominum. Dictio verumtamen superius quidem superflua iacet, sed hoc in loco idem significat,quod vere.Cum enim admonuerit propheta, vniuersum humanũ genus quid facto opus sit:& deinde intellexerit prauos homines sibi obtẽperaturos non esse, sententiam aduersus eos profert, dicens : quòd vere vani sunt filij hominum, veluti,qui in vanissimis rebus peruerse operantur. vanum autem est quod inutile est,& infructuosum.

Mendaces filii hominum in stateris, ut iniuste agant. Mendaces sunt in eorum iudiciis.per stateras enim iudicia ipsa intelligit.Corrupta est in eis,inquit,iudicij sedes.instabilia et- τȣ͂ ἀδικῆσαι

enim eligunt pro ſtabilibus,& mala pro bonis : & adeo mendaces ſunt,vt ſeipſos in primis iniuria afficiant,dum virtutibus ſe priuant. ſermo autem hic prauos omnes in vniuerſum tangit: ſed præcipue Antiochum & ſocios, qui ob auaritiam Iudæis iniuriam inferebant.

ἐκ *Ipſi ex uanitate in idipſum.* Ex vanitate,inquit,hoc eſt, ob vanitatem ipſi eadem ſentiunt,vt iniuriam inferant. in idipſum enim omnes feruntur,eadem ducti vanitate.

Nolite ſperare in iniuſtitia & in rapinas nolite concupiſcere. Admonet beatus Dauid omnes homines in vniuerſum, & diuitias iniuſtitiam appellat, eo quòd vt plurimum ex iniuſtitia proueniant. quod vero ait:& in rapinas:præpoſitio,in,eſt ſuperflua,vt ſenſus ſit: rapinas ne concupiſcatis.

ἐαν ῥέῃ *Diuitiæ ſi fluant nolite cor apponere.* Si diuitiæ, inquit, ab his ab illos transferantur,vt perſæpe accidit,cum inſtabilem & fluxam habeant naturam: vel ſi ab aliis fluant in vos,nolite vllo modo affigere eis cor veſtrum,vt ſtudioſe eis incumbatis. Quædã vero exẽplaria habent, nolite corde apponi,ac ſi dicat nolite ex toto corde,atq; animo eis prorſus inhęrere.

καὶ σου κύριε τὸ ἔλεος *Semel locutus eſt deus,duo hæc audiui,quòd poteſtas dei eſt, & tua domine miſericordia.* Verba hæc nõnulli de dei ſententia dicta eſſe intellexerunt,& ſenſum eſſe: quòd ſimul cum minatoria dei ſententia vna ſemper auditur illius comminationis ſolutio. hac etenim ratiõe deus cõminatur, vt commutato delinquentium propoſito,nullus minis amplius relinquatur locus. Poteſt autem qui ſemel loquitur plura eodem ſermone proferre,& ſermonis ſeries plura continere. quo circa duo hæc,quę ſe audiſſe aſſerit propheta, ad eundem debẽt ſermonẽ referri,quem ſemel, hoc eſt, vna quadam vice deus locutus eſt. tametſi hæc dictio ſemel hoc in loco melius exponi poſſit,pro conſtanter. Deus,inquit,conſtantiſſime mihi per ſanctum ſpiritum locutus eſt. quæ nam autẽ ſint, duo hęc,poſtmodum declarat dicens:quòd ſolus deus potens eſt, & quòd ſolus miſericors : quo ſermone hoc indicare nobis voluit propheta: quòd deus potens eſt, qui inimicos noſtros repellat,& qui noſtri miſereatur,& docent pariter,quòd veluti potentem eum timere debemus,& ad eum confugere tãquam ad miſericordem. intelligere etiam poſſumus ſimpliciter, deum duo hæc locutum eſſe ad Moyſem. huiuſmodi

enim

enim sententiam sępenumero ab eo Moysi dictam legimus, vt eam populo annunciaret.

Quoniam tu reddes unicuique secundum opera sua. Tu enim futuro iudicio condigna vnicuique pro operibus retribues, siue bona ea fuerint, seu mala.

Psalmus ipsi Dauid cum esset in deserto Iudææ.

Fugiens Saulem beatus Dauid, occupauit desertum quod siccitatis dicitur, seu squalloris, ubi hunc psalmum composuit: quo & summũ omnibus amorem declarauit, quem erga deum habebat, & persecutorũ suorum pariter ruinam prædixit, docens: quod nobis hoc pacto in deserto ac sterilitate uoluptatum erga deum affectis, destruentur ac fugabuntur similiter tam inuisibiles quàm uisibiles inimici. Quædã uero exẽplaria habent in deserto Idumææ. uerisimile est autẽ desertũ illud antea Idumææ regionis fuisse, & deinde Iudææ partem effectum esse. PSALMVS. LXII.

Eus deus meus ad te de mane surgo. Ad te, inquit, tempestiuus festino, qui & diluculum & mane diei diceris. experrectus enim à somno statim cogitationibus meis tibi adsum, conuersationemque hanc & sermonem, quem tecum habeo, quibuscunque aliis rebus & negotiis præpono, & pro totius diei primitiis tibi offero. ὀρθρίζω

Sitiuit te anima mea. Per sitim, dilectionis vehementiam significat, de qua dictũ est in psal. XLI. in tertio versiculo. σὲ

Quàm multipliciter tibi caro mea. Pro quàm multipliciter, Theodotion transtulit, quàm sæpissime, hoc est, assidue. tibi, inquit, assidue intentus, in tui dilectionem feror. per carnem enim suam, & per animam suam, circunloquendo se ipsum passim intelligit. dictio autem, quàm multipliciter, immensitatem demonstrat dilectionis.

In terra deserta, & inuia, & inaquosa. In hoc, inquit, deserto, vbi nũc moror, ita me gero, vt loc⁹ qui alioqui omni ꝓrsus vacat solatio, meũ erga te desyderiũ minime imminuat.

Sic in sancto apparui tibi. Hoc pacto dispositus apparui tibi in tabernaculo cum, vt lex mandat, colerem te. per sanctum eni ipsum intelligit tabernaculũ, & sensus est. ꝙ tũc in tabernaculo, & nunc in deserto, æqualem erga deum affectionem

& beneuolentiam conseruauit.

Vt uiderem uirtutem tuam & gloriam tuam. Hoc autem facio vt virtutem ac potentiam tuam videam aduersus inimicos meos, quos à te fugandos spero, & similiter vt videam gloriam tuam, dum omnes te glorificant, quòd adiuues sperantes in te.

Quoniam melior est misericordia tua super uitas. Vitas deliciis deditas dicit & voluptatibus. præstat, inquit, vt in deserto tuam consequar misericordiam, quàm si in deliciis ac voluptatibus humanis degam.

Labia mea laudabunt te. Et ideo, inquit, ego te laudabo.

Sic benedicam te in uita mea. Sic, vt nũc facio, syncere nimirum, atque ex tota anima.

In nomine tuo leuabo manus meas. Ad te vnum, inquit, manus meas extendam. vel, inuocato tuo nomine, eas extẽdam, & nullum aliud poscam auxilium.

Quasi adipe & pinguedine repleatur anima mea. Eo pacto, quo adipe quis repletur & pinguedine, eodem opto, vt anima mea, tua repleatur misericordia. de ea etenim sermo erat.

Et labiis exultationis laudabit os meum. Et de cætero, inquit, exultantibus labiis te laudabo.

εἰ ἐμνημόνευόν σου ἐπὶ τῆς κοίτης μου

Si memor eram tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te. Si memor tui sum cubans in lecto, in matutinis etiam meditor in te, hoc est, inuenior cogitare de te, & sensus est, quòd memor dei erat & cum somnum caperet, & rursus cum expergefieret, ita vt somnus dei memoriã minime intercideret. optimũ est igitur, vt qui somnum vult capere, cũ dei memoria id faciat, quæ prauas ac turpes solet imaginationes auertere. immutatũ est autem tempus verborũ, memor eram, & meditabar, pro memor sum, & meditor.

Quoniam fuisti adiutor meus. Hoc autem facio, quia te vnũ adiutorem habeo, & deinceps aliud mihi opus nõ est, quàm vt tui memor sim. cætera enim omnia & superflua reputo & inutilia.

σκέπη

Et in protectione alarum tuarum exultabo. De alarum protectione diximus in psalmo XVI.

Adhæsit anima mea post te. Desyderij nimirum vinculo adeo alligata, vt à tui memoria diuelli nusquam possit.

ἀντελάβετο

Me autem adiuuit dextera tua. Ex hoc loco prædicere incipit, au-

cipit, auxilium sibi à deo pręstitum, Saulisque, ac cęterorum inimicorum interitum.

Ipsi uero in uanum quæsiuerunt animam meam. Cùm auxilio mihi sit deus.

Introibunt in inferiora gladii. Mortui etenim descendent in infernum.

Tradentur in manus gladii. Dixit eos interituros nunc, & mortis genus narrat. gladium autem metaphorice manus habere finxit, vt illius ictũ ineuitabilẽ esse indicaret, veluti qui quasi manu quadam illos apprehensurus, atq; adacturus sit.

Partes Vulpium erunt. Vbi, inquit, occisi fuerint, Vulpes sibi in cibum, eorum diuident cadauera. vel, ideo partes vulpium futuros dicit, quia non à fortibus & generosis occidẽdi essent inimicis, sed à pusillis quibusdam, imbecillibusque atque dolosis, quales esse vulpes nouimus. ab huiusmodi itaque, inquit, inimicis dilaniabuntur: & Palæstinos mihi videtur populos subsignare, à quibus Saul cum filiis, atque exercitu trucidatus est.

Rex uero lætabitur in deo. Seipsum regem appellat, veluti diuina sententia iam vnctum in regem. lætabitur autem non in eorum morte, quemadmodum postea re ipsa declarauit, lugens ac plangens: sed lætabitur in deo. qui liberauit diligentes se. per regem etiam hoc in loco quemlibet intelligere potes, qui affectibus, ac passionibus propriis dominatur: iuxta quem sensum expone sequentem versiculum: quòd illi etiam laudandi sunt, qui iurauerint in deo, id est, qui vitam deo pollicentur virtute pręditam, & qui quod polliciti sunt, operibus confirmant.

Laudabuntur omnes, qui iurant in eo. Olim mos fuit vt iurarent per reges, veluti per salutem, aut caput regis. Viuente igitur Saule periculum ei fuisset, qui per Dauid regis salutem iurasset. Mortuo, inquit, Saule ille laudabitur vt amicus & beneuolus, qui per Dauid regis salutem iurauerit.

Quoniam obstructum est os loquentium iniusta. Morte nimirum obstructum est os hominum loquentium iniusta aduersus ipsum Dauid, cum calumniarentur, eique detraherent, atque inuicem de illius morte tractarent. Et hęc quidem expositio ad visibiles inimicos pertinet. Cæterum de inuisibilibus simili modo exponi potest: verum quòd hic legimus:

introibunt in inferiora terræ, tunc expone, hoc est, in ipsum Tartarum. quia (vt dicit Apostolus Petrus) missos illos deus tradidit in Tartarum ad iudicium. Tartarum vero sub terra esse dicunt. Gladium etiam tunc expones, pro supplicio.

In finem psalmus ipsi David.

Hic psalmus eandem, quam præcedens tractat materiam. easdem enim beatus David inimicorum insidias carpit, & ab eis se liberandum prædicit. Atque ideo etiam in finem inscribitur.

PSALMVS LXIII.

Xaudi deus uocem meam, dum oro ad te, à timore inimici eripe animam meam, protege me à conuentu malignantium, à multitudine operantiū iniustitiam. Per conuentum, congregationem, atq; ordinē militum intelligit: Cætera vero per se clara sunt.

Quoniam exacuerunt, ut gladios, linguas suas. Vt de facili nimirum calumniari possent, & contexere insidias. & similia videntur hęc verba iis, quæ vidimus in psalmo LVII. lingua eorum gladius acutus.

Intenderunt arcum suum, rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. Immaculatum dixit, pro innocentem, & seipsum intelligit. ordo autem fit per hyperbaton, hoc modo, parauerunt arcum suum, vt latenter sagittarent innocentem hominem, & amaram rem, hoc est, grauem ac molestam esse ait, quòd huiusmodi vsi sint apparatu. appositiue enim id dictum est, & per parenthesim. graue etenim est, & dolosi cuiuspiam opus, vt in occulto sagittis quempiam impetat, qui sibi nihil cauet. per arcum vero linguam intelligit, quam & gladium appellauit, veluti quæ proximum adeo lædit, vt penè interimat, & arcum similiter, quia de longe ferit. in aperto etenim laudabant eum inimici, ac benedicebant, clam vero, ac latenter mala conspirabant.

Subito sagittabunt eum, & non timebunt. Statim, inquit, nec præcauentem eum sagittabunt, nullam, aut dei iram, aut humani iuris legem timentes.

ἐκραταίωσαν *Stabiliuerunt sibi sermonem prauum.* Prauum insidiarū consilium sequi decreuerunt, vt omnino perficiendum.

Narrauerunt ut absconderent laqueos. Symmachus reddidit, con-

dit,consuluerunt. Consuluerunt etenim, vt laqueos abscon-derent & plagas,dum collocarent insidias.

Dixerunt:quis uidebit eos? Quis vltor nimirum, aut vindex illius erit,quem occidere conantur?ac si dicant,nullus huius-modi vindex eos videbit.

Scrutati sunt iniquitatem. Perquisiuerunt iniquitatem, vt ea vterentur.

Defecerunt scrutantes scrutinia. Hoc est, defatigati sunt, quærentes dolosas artes. ἐξερευ-νῶντες

Accedet homo,& cor profundum, & exaltabitur deus. Ad prauos istos talia molientes accedet homo aliquis, illorum prauitati, aduersum me inseruiturus, & homo iste, erit cor profundum, hoc est, magni ac profundi consilij & vergentis ad malum. Nam & profunda inueniuntur ad malum consilia. Cum vero apparuerit huiusmodi hominem consilium suum non posse perficere,tunc magnificabitur deus,qui cōprehendit sapientes in astutia eorum, qui inefficaces fuisse ostendet eorum insidias. Verisimile est autem aliquos fuisse qui vt inimicis gratificarentur accesserint, & operam suam aduersus iustum polliciti sint. ἐξερευνήσεις καὶ καρδία

Sagittæ paruulorum, facta sunt uerbera eorum. Inefficaces nimirum. Huiusmodi enim sunt paruulorum ictus. Vel etiā, propter percutientium infirmitatem. Per verbera autem hic, afflictiones intellige.

Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum. Per linguas, ipsas intelligit calumnias, & conspirationes, quæ per linguam contexuntur. Hæc etenim sunt linguæ opera. Infirmatæ igitur sunt linguæ eorum in eis:nequeuntes scilicet aliquid amplius facere.

Turbati sunt omnes qui uidebant eos. Ij, inquit, qui tales ac tantos homines conatibus suis omnibus frustratos viderunt, non mediocriter perturbati sunt.

Et timuit omnis homo. Omnis homo qui eos viderat, in se ipso conterritus est,cognoscens ꝙ deus eorum omnium vindex esset,qui iniuria opprimerentur.

Et annunciauerunt opera dei. Et alij miracula omnia annunciauerunt,quæ propter me deus operatus est.

Et facta eius intellexerunt. Et cognouerunt qualia faciat dominus adiuuans seruos suos. Futura autem dixit, vt iam

facta lege scilicet prophetiæ.

Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo. Lætabitur & sperabit, vbi magnum dei studium in me viderit.

Et laudabuntur omnes recti corde. Ii, inquit, qui obliquum nihil, aut tortuosum ferunt in corde, qualis erat beatus Dauid, ab omnibus semper laudabuntur, veluti eis deus præsto semper futurus sit. Quàm bonus enim, inquit, deus Israel iis, qui recto sunt corde? Quidam ea verba, accedet homo, intelligunt dicta esse de Iuda, qui cum deprauato esset animo, ad Christi aduersarios profectus est, & pollicitus, se illum eis traditurum esse. Verum Christus ex eo magis magnificatus atque exaltatus est. Multa siquidem & summa admiratione digna, miracula tam moriens, quàm resurgens, operatus est, quæ illius gloriam prædicant. Nam quòd supplicia sustinuerit, eius gloria non minuitur, cum & diuinitas ipsa minime læsa sit, & humanitatis excellentia ac nomen eius tolli ideò non potuerit, vt putarant. Hæc autem omnia cum cernerent Gentiles, & insuper ipsos Christi crucifixores tradi viderent Romanis in interitum, turbati sunt, & timuerunt Christum dominum, ob quem Iudæorum genus tantis affectum est suppliciis. Et iuxta hunc sensum per iustos, fideles omnes ex Gentibus intelliges, qui per fidem iustificati sunt, qui etiam vt recti corde, lætabuntur in Christo, eo quòd in corde suo nunquam à recta illa fide declinauerunt, quam semel professi sunt.

In finem psalmus Cantici ipsi Dauid.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, quia captiuorum reditum prædicit, qui in Babylone erant, ex quorum persona fuit à Propheta conscriptus. Futuram etiam Gentilium religionem, ac fidem interserit, quæ omnia ad finem suum tendebant. Quid autem sit psalmus Cantici in proœmio operis dictum est.

PSALMVS LXIIII.

TE *decet hymnus deus in Sion.* Illic etenim te coli debere mandasti.

Et tibi reddetur uotum in Hierusalem. Vide prophetiam de reditu. Iuxta Anagogen per Sion & per Hierusalem, vniuersalis fidelium Ecclesia

intelligitur,

intelligitur, & templa etiam, quæ priuatim erecta sunt in variis mundi partibus.

Exaudi orationem meam. Orationem de his rebus, pro quibus semper ad te preces fundo.

Ad te omnis caro ueniet. Prophetia hic traditur de salute Gentium: per carnem etenim ipsas gentes intelligit, vt totum à parte: vel quia olim viuebant carnaliter. Vel fortassis sermo est de vniuersali corporum resurrectione.

Verba iniquorum prævaluerunt super nos. Blasphemiæ inimicorum quas aduersum nos atq; aduersus ipsum deum fundunt, præualuerunt super nos, hoc est, oppresserunt nos, cum non auderemus contradicere, veluti serui effecti. Et quia in Græco, pro verbo, præualuerunt, legimus, ὑπερεδυνάμωσαν. potest id verbum aliter exponi, vt sensum etiam contrarium faciat, & sententia sit, quòd verba iniquorum valde fortes nos reddiderunt, ita vt fidutiam præstiterint, quòd deus huiusmodi iniurias, inultas non dimittet. Quædam autem exemplaria habent, verba iniquorum valde infirmos nos reddiderunt. ὑπερεδυνάμωσαν

Et impietatibus nostris tu propitiaberis. Tu, inquit, iis ignosces peccatis, propter quæ nos effecti sumus captiui, vnde etiam liberabis nos.

Beatus quem elegisti & assumpsisti, habitabit in Aulis tuis. Beatus, inquit, Iudæorum populus, qui ex omnibus gentibus à te electus est, & tuus populus appellatur. Ex captiuitate etenim reuocatus, rursum cum honore habitabit in Hierusalem, quã Aulas dei esse dixit, propter celeberrimum templum, quod in ea deo dicatum erat. Iuxta Anagogen vero, de nouo loquitur populo, quem dominus ex Gentibus sibi in hæreditatem elegit, & per Aulas, Ecclesias intelligit, quę vbiq; locorum Christo erectæ sunt. Intelligi etiam possunt hęc verba, vt vnicuiq; aptentur fideli, qui pie ac religiose viuat, qui electus dicetur, & assumptus ad cœlestem Hierusalem, vbi Aulæ dei sunt mansiones iustorum. αὐλαῖς

Replebimur in bonis domus tuæ. Per domum dei & inferiorem hanc, & supernam Hierusalem intellige, & templa, quæ vbique locorum sunt. Bona autem domus dei, sacra sunt dogmata, ac cætera spiritualia ac tẽporalia bona, quibus frui ac delectari deus hominibus tribuit. His autem bonis replen

dum

dum etiam populum Propheta asserit, simulac ab inimicorum seruitute fuerit liberatus.

ἅγιος ὁ ναός σου *Sanctum est templum tuum, mirabile in iustitia.* Per templum similiter & illud intellige, quod est in inferiori Hierusalem, & quod in superna, & alia etiam templa quæ variis mundi locis sunt Christo dicata. Sanctum autem templum appellat, quòd illius esse dicitur, qui sanctus est, & quia plenum est sanctimonia. Et mirabile in iustitia, propter iustos viros, qui in eo versantur. Vel templum dei esse intelligit, viros omnes virtute præditos, qui habitaculum dei merito dici possunt, & sancti quidem sunt, ob vitæ munditiam, mirabiles vero ob summam integritatem, ac summam iustitiam.

ὁ σωτὴρ ἡ ἐλπὶς τῶν ... θαλάσσῃ *Exaudi nos deus salutator noster, spes omnium finium terræ, & eorum qui in mari sunt procul.* Est & hæc prophetia de gentibus, quæ crediderunt. Exaudi, inquit, tu nos, qui in posterum futurus es omnium spes. Fines autem terræ, homines appellat, qui terræ fines incolunt. Per eos vero quos in mari procul esse dicit, insulanos intelligit. Dictio autem procul, distantiam seu interuallum à terra denotat. Disiunctæ enim sunt insulæ à terra continenti.

Præparans montes in fortitudine sua. De diuina nunc pertractat potentia, collaudans eam, atque extollens. Quod vero ait: præparans, Symmachus dixit, stabiliens. Subintelligitur autem substantiuum verbum, est. Deus, inquit, ille est, qui stabiles reddit montes, ita vt nullis, tametsi validissimis, ventorum flatibus dimoueri possint, aut fluctuare.

δυναστείᾳ *Accinctus in potentatu.* Zonæ instar, inquit, circundatus es, in potentatu, hoc est, in immensa potentia, tam in iis, quæ ad creatas res pertinent, quàm ad quæcunque alia. Alibi etiam huiusmodi ferè vtitur sermone, cum dicit, indutus est dominus fortitudinem & præcinxit se.

Qui conturbas profundum maris. Maris profundum ita conturbat, vt arena, quæ illic iacet sursum feratur, tanta perturbatione commota. Illud igitur ex huiusmodi prophetæ nostri verbis considerandum est, quod venti nulla propria virtute sed mandato dei, mare atque alia elementa conturbant.

τίς ὑποστήσεται *Sonos fluctuum eius quis sustinebit?* Cum graues videlicet sint, terribilésque & ferri nequeant.

Turbabuntur gentes. Propter nouum atque insuetum prædicationis

dicationis genus,quo maiorum religio & antiqua patriæ con suetudo destruetur,atque in aliam immutabitur.

Et timebũt qui habitant fines à signis tuis. Ii,inquit, qui extre mos terræ fines incolunt,timebunt præ multitudine miraculorum,quæ passim in tuo fient nomine. Quód si ij timebunt, qui extremas orbis partes habitant, quanto illi magis, qui in medio eius versantur?& nos quidem hęc de admirandis Christi operibus prædicta fuisse affirmamus: Hebræi vero de iis, quæ à Moyse gesta sunt,verum reprobantur, atque conuincuntur ex sequentibus. πέρατα

Exitus matutini & uesperæ delectabis. Populum, inquit, tuum delectabis, tam in exitu matutini temporis, quando & mane diei dicitur & dies progredi incipit,quàm etiam in exitu vesperę,hoc est,in ipso vespere. Prædicitur autem hoc sermone, quòd delectabuntur tam in principio quàm in fine diei. Delectabuntur autem in diuinis laudibus, atque in sacris canticis.Aliqui,per exitus matutini, & per exitus vesperæ,orientales atque occidentales terræ partes intelligunt. In altera enim parte mane oriri videtur, in altera prodire nox. Incarnatione atque conuersatione tua, inquit, tam eos delectatione afficies,qui orientem habitant, quàm eos qui occidentem.Quæ sequuntur primo iuxta historiæ sensum exponemus,deinde iuxta Anagogen.

Visitasti terram & inebriasti eam. Post reditum, inquit, è Babylone,tu regionis Iudææ curam suscepisti, quæ iam pene exaruerat. Aqua etenim & pluuia eam inebriasti.

Multiplicasti locupletare eam. Multiplicasti pluuiã,vt vberiorem eam redderes frugum copia.

Flumen dei impletum est aquis. Iordanis etenim inundauit, quod celeberrimum est Iudææ flumen.

Parasti cibum eorum, quoniam ita est præparatio. Cibum eis, inquit,præparasti,qui è Babylone reuersi sunt. Hoc pacto etenim fit pręparatio,terra nimirum antea à te per pluuiam inebriata.

Sulcos eius inebria, multiplica germina eius. Cum terræ feracitatem prædixerit,eam postmodum fieri rogat. τὰς αὔλακας αὐ τῆς μέθυσον.γενήματα

In guttis suis lætabitur germinans. Lætabitur, inquit, terra in guttis suis, hoc est, in iis aquis quæ propter eam mittuntur. Ob rorem quippe qui super eam cadet,multam herbam germinabit.

germinabit. Quòd autem ait, lætetur terra: metaphorice dictum est.

ῶν ταῖς γαγόσι χρηςότητος

Benedices coronæ anni bonitatis tuæ. Sanctificabis, inquit, totum illius anni circulum, illius anni dico, qui à tua nobis donandus est bonitate.

Et campi tui implebuntur ubertate. Vbertate, hoc est, fructuũ abundantia.

Pinguescent speciosa deserti. Per desertum hoc in loco ipsam intelligit Hierosolymam, à Babyloniis in desertum ac solitudinem redactam. Per speciosa vero deserti, eas regionis partes quæ omnibus anni temporibus aptiores, atque elegãtiores sunt: hoc est, quæ sunt magis fructiferæ. Vel quia græca dictio ὡραῖα non tantum speciosa significat, sed tempestiua, dic, quòd per tempestiua deserti, fructus ipsos intelligit veluti tempestiue ad maturitatem perductos.

Et exultatione colles accigentur. Metaphoricus etiam sermo est: & est sensus, quòd ex omni latere vniuersi homines passim exultabunt. Et quia campos & speciosa deserti dixerat, nunc addit & colles, & paulo post vlterius progrediens, ipsas etiam valles addet.

Induti sunt arietes ouium. Induti nimirum lanarum copia, quæ de pascuorum prouenit pinguedine. Per arietes vero, omnifariam greges significauit.

Et ualles abundabunt frumento. Hoc per se clarum est.

Clamabunt, etenim hymnum dicent. Quod reliquum est, inquit, ij, qui & libertate, & tanta à te frugum copia donati fuerint, ex intimo corde tibi gratias agentes, clamabunt, laudabuntque te, veluti saluatorem ac benefactorem suum. Abundat enim hoc in loco, dictio, enim. Verum hæc iuxta historiæ sensum dicta sunt: iuxta anagogen vero omnia hęc prophetiam continent de prædicatione euangelica. Illa etiam verba: visitasti terram: possunt ad vnigeniti personam referri, qui vniuersam terram, & omnes gentes in ea habitantes visitauit, & de quo dictum est: quòd visitauit nos oriens ex alto: qui etiam inebriauit terram vino illo compunctionis, de quo in sexto versiculo diximus psalmi LVIII. sensum tradentes anagogicum. Multiplicauit præterea irrigationem euangelicam, vt terram illam, quam diximus, virtutum fructibus fœcundaret. Flumen autem dei, saluator noster est

Iesus,

Iesus,& aquę fluminis,multiplices sunt eius doctrinæ. Fluminis enim,inquit,impetus lætificat ciuitatem dei,quemadmodũ in XLV.psalmo declarauim⁹. Ab hoc flumine,riuuli quidam defluxerũt, sancti nimirum apostoli, qui vniuersam postmodum terram irrigarunt. Tu etiam præparasti,inquit, rationalem cibum, sacris ac diuinis dogmatibus tuis confectum,& tradidisti eum apostolis,modum nimirum ac rationem docens,quibus esuriẽtes pascere animas oporteret:quoniam veri cibi pręparatio huiusmodi est,vt eo nimirum modo conficiatur,quo tu præparasti & non aliter. Per sulcos etiam illius terræ,profunda hominũ corda intelligimus: quos sulcos adeo irrigari iubet propheta,vt diuino amore inebriẽtur, vtque ab omni recedant duricie, & ad mansuetudinem molliantur. E iusdem præterea germina, virtutes sunt, veluti elegantissimi fidei fructus:& guttas eius eas esse intelligim⁹, quæ à doctrina sacræ stillãt disciplinæ,vel sublimiores sensus,à diuinis emanantes scripturis, qui roris instar fidelium animas impinguant, & præterea quibus terra illa, quam dicimus,germinans lætabitur. Annus item benignitatis, optimum prædicationis tẽpus significat,cuius anni corona Christus est,eo quòd ipsius tantum Christi sermonibus, atque operationibus prædicationis tempus ornatur, ac decentissimum redditur. Hæc autem verba ad patrem referenda sunt: tu,inquit, pater ei benedices: hoc est, laudabis eum, sicuti & fecisse eum legimus,quando ait: hic est filius meus dilectus. in quo mihi complacui. De campis autem,collibusq́;,& vallibus, in summa id dicendum videtur, quòd vniuerso illo sermone sancti spiritus annuntiatur aduẽtus, eo quòd adueniente spiritu, loca omnia fidelibus replenda erant. Campi quidem ecclesiarum,ministris: montes autem, Anachoretis: valles vero iis sanctis,qui habitant in speluncis. Omnes autem huiusmodi fideles pinguedo quædam & fertilitas his locis futuri erant,& exultationem atque abundantiam præstituri. Vel aliter,per cãpos, humiles animas intelligere possumus, quæ sublime nihil cogitant: & per montes, elatiores alias,quæ ad inanes doctrinas & ad exteriorem hanc mundi sapientiam eleuatę sunt:per valles vero, deiectiores quasdam animas,quæ in profundum peccatorum prolapsæ sunt. Speciosa autem illius terræ,quæ deserta esse dicitur virtutibus,

animæ

animæ illę ſunt, quas aptas atque idoneas eſſe dicimus ad ferẽdos fructus. Arietes etiam ouium, apoſtoli ſunt, veluti duces quidam ac principes rationalium Chriſti gregum: qui arietes induti ſunt ſancti ſpiritus gratiam, qua in die Pentecoſtes in omnes fideles diffuſa eſt: iuxta quod legimus, ad eos dictum fuiſſe à domino: vos autem ſedete in ciuitate Hieruſalem, donec induamini potentiã ex alto. Vel epiſcopi & ſacerdotes, qui vbique terrarum ſunt, quique induerunt Chriſtum per baptiſma. Quicunque enim, inquit, in Chriſtũ baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Illud etiam dicere oportet, quòd nullibi in hiſtoria reperimus, quòd populus qui ex Babylone reuerſus eſt, huiuſmodi abundantiã habuerit: ex quo ſequitur, quòd anagogicus ſenſus huic pſalmo magis congruere videtur.

In finem canticum pſalmi reſurrectionis.

In finem inſcribitur propter prophetias, quæ in eo cõtinẽtur, quæ ad finem tendebant, ut alibi diximus. Prædicit autem & gentiũ fidẽ, & martyria quæ pro Chriſto multi fideliũ paſſuri erant. Quid autẽ fit canticum pſalmi, dictum eſt in procemio operis. Reſurrectionis uero dixit pro, tranſmutationis. In eorum enim perſonam cõſcriptus eſt, qui à Babylonica ſeruitute in propriam patriam tranſlati fuerãt ita ut ab unoquoque eorũ qui reuerſi ſunt proferri poſſit. Et nihilominus congruit etiam unicuique reſurgenti: hoc eſt, commutato à peccatis, in quibus olim, ueluti paſſionum ſagittis confoſſus, captiuus detinebatur à dæmone.

ἀναστάσεως ἀντὶ τοῦ μεταναστάσεως

PSALMVS LXV.

Vbilate deo omnis terra. Quid ſit iubilatio diximus in ſecundo verſiculo pſalmi XLVI. iubet autẽ propheta victoriæ laudes deo canere, quia & inimicos, à quibus acti fuerant in captiuitatẽ, formidine affecit, & ipſos Iudæos à duriſſima ſeruitute liberauit. Per omnẽ autẽ terrã oẽs homines intelligit qui ſunt in terra. Et hoc pacto Symmachus reddidit. In his autẽ verbis prophetia continetur, vocationis gentium.

ψάλατε *Pſallite nomini eius.* Expoſitionem vide in quarto verſiculo IX. pſalmi.

Date gloriam laudi eius. Hoc eſt honorem & magnificẽtiam. & ſenſus eſt, quòd glorioſe ac magnifice eum laudent, & non humano more.

Dicite

Dicite deo, quàm terribilia sunt opera tua. Quæ nimirũ olim tam in Aegypto, quàm alibi gentium operatus es.

In multitudine uirtutis tuæ mentientur te inimici tui. Et sensus est, quòd cognitione dei vbique gentium diuulgata, multi veritatis inimici summam illius potestatem timẽtes, quam habet in regno fidelium, mentientur seu simulabunt deum: hoc est, fidem ipsam, quã in eo habere, se falso asserẽt. Ipsam etenim hypocrisim ac simulationem hoc in loco mendaciũ appellauit. Et sanè quàmplurimos huiusmodi simulatores videre licet tam Gentiles quàm hæreticos. ψεύσονται σε

Omnis terra adoret te, & psallat tibi. Clarius atq; apertius hic traditur Gentium vocatio. Adorent autẽ primo: hoc est, tibi subiiciantur, & deinde psallant. Summa autẽ fiducia hęc fieri mandauit propheta, veluti qui certus erat futuri iudicij.

Psallant nomini tuo altissime. Simile est quod legimus in III. versiculo IX. psalmi. Præ grandi autem lætitia, reminiscitur prodigiorum dei, & psallere omnes iubet, ac redẽptorem deum laudare.

Venite & uidete opera dei. Quę vbiq; gẽtiũ operatus est, summa admiratione digna. aduocat autem vniuersas gentes.

Quam terribilis in consiliis super filios hominũ. Symmachus reddidit in machinationibus: hoc est, in inuẽtionibus. Terribilis est igitur deus in cõsiliis, seu in inuẽtionibus, eo quòd magnis quibusdã artificiis vtitur, quoties ei placuerit populum suũ saluare: veluti ea sunt quæ aduersus Aegyptios adinuenit, conatus atque astutias omnes humanas semper vincens. Antiqua deinde connumerat miracula. ἐν μηχαναῖς

Qui conuertit mare in aridam. Hoc factũ est in mari rubro, vt habetur in Exodo. posuit autem tempus pro tẽpore. Nam dictio, conuertit, præsentis est temporis hic: vt ex græca dictione perspicitur: & posita est pro præterito.

In flumine pertransibunt pede. Hoc vero accidit in Iordane cum transiret arca: & tempus etiam hoc loco posuit pro tempore, pertransibunt, pro pertransierũt: maiores nostri nimirum. Pede autem, hoc est, pedestres. Et dum pedestres incessisse eos dicit per flumen, per siccam eos ambulasse significat. Illorum autem miraculorum meminit, quæ in eo reditu facta sunt, putãs gestarum illic rerum memoriam ad præsentem reditum in patriam pertinere, dum exemplo eorum, ὅ μετα-στρέφων

quæ

quæ tunc gesta sunt, faciliorem hunc reditum demonstrat. Symmachus vero hic tempus seruauit. trãstulit etenim: Qui transmutauit mare in aridam: item: & flumen pertransierũt.

ἐπ' αὐτῷ, τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ, τοῦ αἰῶνος,

Ibi lætabuntur in ipso dominante, in potentatu suo seculi. Ibi, hoc est, in eo loco, ad quem festinamus. Per potentatum vero dei, diuinam intelligit potentiam, veluti immensam, atque inuictam. Dominatur autem deus tam præsenti quàm futuro seculo, veluti is, cuius regnum infinitum est.

Oculi eius in gentes respiciunt. Tanquam ad eos, quos in hæreditatem est possessurus, & vendicaturus per fidẽ. Agnoscas igitur ô Iudæe, quomodo protectionem & custodiam suam deus à te auertit, & ad Gentes transtulit.

Qui exasperant non exaltẽtur in semetipsis. Quod reliquum est, inquit, Iudæi in seipsis, hoc est, apud seipsos non eleuentur, quasi soli ipsi sint, qui à deo sint cogniti. Exacerbantes autem eos appellat, veluti qui semper murmurabant aduersus deum, atque ei contradicebant. Similiter & alij prophetæ exacerbantem domum, eos appellauere. Vel aliter: Iudæi illi exacerbantes dici possunt, seu potius, vt græca dictio magis proprie significat, amaricantes, qui Christo in cibum amarissimum fel dederunt, & acetum in potum. Aenigmatica autem, atque admodum obscura sunt hæc prophetæ verba ob eas rationes, quas alibi prædiximus. Quicunq; etiã fuerit fidelis, qui deum sui custodẽ habeat, exacerbantes appellare potest tam ipsos dæmones, quàm inimicas ac barbaras gentes.

παραπικραίνοντες

Benedicite gentes deum nostrum. Gentes dico, ad quas custodia & protectio dei pertransiuit.

Et auditam facite uocem laudis eius. Hoc est maiori voce extollite. vel, auditam facite vocem laudis iis hominib⁹, qui post vos futuri sunt.

Qui posuit animam meam ad uitam. Per vitam, libertatem intelligit: quoniam seruitus, vt sapientes dicunt, morti similis est.

εἰς σάλον

Et qui non dedit in fluctuationem pedes meos. Qui conuersationem, ac vitam meam à pietate ac religione ad impietatem peruerti non permisit.

Quoniam probasti nos deus. Hæc verba præstantissimis quibusdam sanctis accommodari possunt, quales fuere Daniel

niel & tres pueri, & alij huiusmodi. Deinde connumerant genera disciplinę. Probasti nos, inquiũt, in tentationib*: hoc est, exquisiuisti quo nam modo fidẽ ac patientiã haberemus.

Igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Hoc propter caminum ignis dictũ est, in quo fuerunt tres pueri. Possumus etiam per ignem, ipsam tribulationem, atque calamitatum flammam intelligere.

Induxisti nos in laqueum. Hoc propter lacum leonum dictũ videtur, in quẽ Daniel immissus est: tametsi omne aliud afflictionis genus intelligi possit.

Posuisti tribulationes in dorso nostro. Plagas nimirũ & verbera, quibus premebamur. Verisimile est autem eos verberibus sæpe fuisse afflictos. Vel per tribulationes, omne calamitatum genus significat, per dorsum autem, totum hominem, veluti totum à parte.

Imposuisti homines super capita nostra. Subiecisti nos inimicis nostris, dedistique eis, vt conculcaremur. Metaphoricus enim sermo est. Olim nanque reges qui aliquos deuicerant, solebant in triumphis captiuorum capita conculcare.

Transiuimus per ignem & aquam. Per ignem & aquã, varias calamitates intellige, & quia animam incendunt, & quia demergunt & suffocant. Illud quęrendum videtur, cur deum potius accusent Iudæi, eique calamitatum suarum causam adscribant, potius quàm Babyloniis, à quibus afflicti fuerãt. Deo etenim dicunt: igne nos examinasti, item induxisti nos in laqueum, & alia huiusmodi. Ad quod dicendum est: illos deo omnia hæc ascribere, quia cognoscebant ab illo fuisse. vt inimici tanta potuissent aduersus se: permittit autem sæpenumero seruos suos castigari.

Et eduxisti nos in refrigerium. Et tamen tu nostri misertus in refrigerium nos postea adduxisti. Illud etiam animaduertendum, quod verba illa: probasti nos, & quæ sequuntur, vsque ad illa: eduxisti nos, vt Paulus docet, prædicta sunt, ex persona martyrũ Christi. Hæc etenim omnia Christi martyres diuisim saltem sustinuerunt.

Introibimus in domum tuam in holocaustis. Iuxta historiam verba clara sunt, iuxta anagogen domus dei cœlum est. Holocausta autem perfectæ sunt operationes virtutum, quas iusti ac sancti viri deo sacrificant.

Reddam tibi uota mea quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea. Per vota promissiones intelligit. Quod vero ait: locutum est, os meum, declarando dixit, priora illa verba: distinxerunt labia mea.

Holocausta medullata offeram tibi. Non simpliciter dixit holocausta, sed pinguia. Est autem pinguis illa virtutis operatio, quæ excellens est, & præ omnibus præcipua.

Cum incenso arietum offeram tibi boues cum hircis. Iuxta historiam quidem, vt alibi diximus, manifesta sunt sacrificiorum genera. Offerebantur enim omnia, quæ hic commemorantur in sacrificiis. iuxta anagogen vero, incensum dici potest bonus ille odor, qui ab anima mũda, ac pura spirat: Aries vero, principaliores animæ cogitationes, quæ veluti cornu quodam carnales feriunt passiones: & boues, ipsius corporis operationes. Est etenim bos terræ operator, & hominis corpus, è terra creatum est: & terram colit. Per hircos autem supplicationes intelligimus pro peccatis, quoniam pro peccatis hirci olim immolabantur. Omnia hæc; inquit, tibi offeram, vbi me ab inimicorum seruitute liberaueris.

Venite, audite, & narrabo uobis, omnes qui timetis deum, quanta fecit animæ meæ. Ordo huius versiculi fit per hyperbaton, vt sit sensus: venite, & audite omnes, qui timetis deum: & narrabo vobis quanta fecit animæ meæ: hoc est, quãta fecerit mihi. Vel per se simpliciter legendum est, quæcunque fecit animæ meæ: hoc est, quęcunque fecit mihi bona. Deinde narrat, quomodo hæc sibi præstiterit beneficia.

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Exaltaui, inquit, linguam meam, inuocando illum mihi in auxilium. obseruandum vero est, quòd præpositio, sub, posita est ꝓ præpositione, in: ac si diceret: in lingua mea: & simile est, quod alibi legimus: sub lingua eius labor & dolor: item: venenum aspidum sub labiis eorum.

Iniustitiã si aspexi in corde meo, nõ exaudiat me dominus. Quãdo, inquit, deum rogabam, iniustum tunc aut iniquum quippiam in corde meo non consyderabam, sermoniq́; suo propheta fidẽ faciẽs, ait: si huiusmodi alicuius rei mihi fui conscius, nunquam me in posterum deus exaudiat, quando eum inuocabo.

Propterea exaudiuit me deus. Quoniam scilicet puro ac

mundo

mundo corde ei preces obtuli. Si aliquid ab eo igitur consecuturi sumus, munda nos cum conscientia oportet ad eum supplicantes accedere.

Intēdit uoci orationis meæ. Simile est quod legimus in tertio versiculo quinti psalmi.

Benedictus deus qui non amouit orationem meā. A se, inquā, eam non amouit.

Et misericordiam suam à me. A communi sensu sumendum est verbum: non amouit.

In finem in hymnis psalmus cantici.

In finem inscribitur, quoniam dei uerbi incarnationem prædicit, ad cuius finem respicere lectorem iubet: in hymnis uero, quia laudādum illum esse admonet. Quid autem sit psalmus cantici, diximus in procemio operis.

PSALMVS LXVI.

D*Eus misereatur nostri & benedicat nobis.* Præuidens propheta diuinæ incarnationis mysterium, adimpleri supplicat, quod præuidet. Et primo quidem deum petit: vt humanæ misereatur naturæ, quæ sub sæua dæmonis detinebatur tyrannide: deinde benedici etiam, hoc est, sanctificari eam rogat. Quid autem sit benedicere, vide in. v. versiculo psalmi x x.

Appareat uultus eius super nos. Vultus seu facies patris, filius est. Qui vidit enim, inquit, me vidit & patrē meum. Optantis igitur in morem propheta ait: appareat vultus eius: hoc est, vtinam illuceat nobis vultus patris, ipse scilicet filius, sua nimirum incarnatione: & super nos illuceat, qui in terra sumus. Vel, vultus eius: hoc est, vultus Christi secundum carnem, ipse videlicet Christus nobis illuceat. ἐπιφάναι

Et misereatur nostri. Bis deum rogat vt sui misereatur, veluti optatæ rei valde cupidus.

Vt cognoscant in terra uiam tuam. Hoc, inquit, atque illud fieri opto, vt homines qui in terra sunt, cognoscant viam vitæ, ac conuersationis tuæ, per quam tu ambulasti, & quam tu ostendisti discipulis. τοῦ γνῶναι

In omnibus gentibus salutare tuum. Atque vt homines, inquit, in omnibus gentibus cognoscant incarnationem tuam, quæ propter nos facta est. Hāc etenim salutare appellat, quia propter eam saluamur.

Confiteātur tibi populi deus, confiteātur tibi populi omnes. Populi

puli quidem ſimpliciter dicti, ij intelligendi ſunt, qui ex circuncisione: populi autem omnes, ij qui ex gentibus credidere, veluti plures ex multis nationibus congregati. Confiteantur autem: hoc eſt, gratias agãt, & laudent, quòd propter eorum ſalutem humanam carnem aſſumpturus es.

Lætentur, & exultent gentes. Hæc clara ſunt. De lætitia autem, & exultatione, plerunque alibi diximus. Deinde cauſam lætitię addit.

κρινεῖς εὐθύτητι ὁδηγήσεις

Quoniam iudicabis populos in rectitudine, & gentes in terra diriges. Quoniam Iudæos, qui olim populi tui fuerunt, iuſte iudicabis: eo quòd te non ſuſceperint. Et exiſtens in terra, diriges gentes ad ſemitam virtutum. Vel, diriges gentes, quæ in terra ſunt.

Confiteãtur tibi populi deus, cõfiteãtur tibi populi omnes. Eandem rurſus ſententiam repetit, vt celeres populos faciat, & promptiores eos reddat.

Terra dedit fructum ſuum. Hominibus etenim à deo benedictis, terra abunde fructificauit. vel fructum terrę homines appellat, qui è terra nati ſunt, quique per tribulationes, & virtutum exercitationes deo in fructũ dati ſunt. vel per fructum, ipſum Chriſtum intelligit.

Benedicat nos deus, deus noſter, benedicat nos deus. Vide apertum ac denudatum ſanctiſſimę trinitatis myſterium, hac triplicatione deus, deus, deus.

Et metuant eum omnes fines terræ. Ea triplicatione quidẽ vt diximus tres expreſſit perſonas, ſingulari autem ſermone, eum, non eos, adorari iubens, diuinitatis vnitatem ſignificauit. Nam & ſi vnaquęque perſonarum deus ſit, omnes tamen perſonæ non tres dij, ſed vnus eſſe deus dicuntur.

In finem pſalmus cantici ipſi Dauid.

In finem quidem inſcribitur, quia ſaluatoris aduentum, & dæmonum deſtructionem manifeſtius prænunciat: quid autem ſit pſalmus cantici, iam alibi diximus.

PSALMVS LXVII.

Xurgat deus, & diſſipentur inimici eius. Cum dæmones in humanum genus tyrannidem exercerent, nec homo aliquis, nec angelus captiuis hominibus opem ferret, vocat propheta in auxiliũ, ipſum omnium creatorem, rogãs eum, vt celeriter

ter exurgat. Surrectionem autẽ in deo, sanè & digne deo intelliges, motum quendam esse ad delinquẽtium vindictam. Et licet verbum, exurgat, imperatiui sit modi, vt ex græca lectione aperte dignoscitur, sensum tamen optantis habet hoc in loco: & simili modo alia sequentia verba: quemadmodum & multis aliis in locis reperitur: vbi etiam diximus. Inimici autem dei, proprie dæmones sunt, veluti rebelles, ac deo aduersantes.

Et fugiant, qui oderunt eum à facie eius. Fugiant à præsentia & conspectu dei, illius, vultum in carne ferre nequeuntes. Quòd etiam re ipsa accidisse videmus: cum sicubi Christus coleretur, illius adeo præsentiam fugerent dæmones, vt retro nunquam conuerterentur.

Sicut deficit fumus deficiant. Quemadmodum deficit fum⁹ spirante vento, ita etiam hi dæmones deficiant, impulsi nimirum ac dissipati à sancto spiritu.

Sicut liquefit cera à facie ignis, sic pereãt peccatores à facie dei. τήκεται Quemadmodum, inquit, aspectu ignis cæra liquescit, ita dæmones à conspectu Christi, qui ignis consumens est, defluẽtes euanescant. Et quod ait: pereãt: non ideo dixit, quia prorsus delendi sint dæmones, ita, vt amplius, nulli sint, sed quia in eisdem amplius locis non regnabunt. Eosdem etiam dæmones propheta peccatores appellat, quia & primi omnium in deum peccarunt, & quia peccatorum inuentores merito dici possunt & magistri.

Et iusti lætentur. Per iustos, eos intelligit, qui per fidem in εὐφραν- Christum erant iustificandi. Hi igitur destructa dæmonum θήσονται tyrannide lætentur.

Exultent in conspectu dei & delectentur in lætitia. In conspectu dei, qui eos nimirum protegit, & custodit, iuxta illud: oculi domini super iustos. Verba autem exultent, delectẽtur, & lætentur, idem significant: cõiuncta tamen summam gaudij indicant intensionem.

Cantate deo. Vos, qui huiusmodi gaudio digni facti estis.

Psallite nomini eius. Hoc declarauimus in tertio versiculo VIII. psalmi.

Iter facite ei, qui ascẽdit super occasus, dominus nomen illi. Ad ἐπὶ δυ- apostolos est sermo, quo iubentur vt ad gentes excurrant, & σμῶν viam animarum, ipsarum scilicet gentium, per prędicationẽ

 aduenienti

aduenienti Christo præparent. Simile illud est, quod apud Esaiam ex persona præcursoris dictum legim⁹: parate viam domino: viam, inquit, Christo facite, omne impedimentum ex ea, atque offendiculum auferentes. Ascendere autem eum dixit super occasus, quia cum inaccessibilis lux sit, & sol iustitiæ, super hominum animas ascendit, & per fidem in his animabus habitauit, quæ antea occasus, hoc est noctes merito dici poterant, propter obscuritatem atque caliginem erroris, quo olim circunfusæ detinebantur. Vel, occasus dixit, pro vniuerso mundo, iuxta illud: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non compræhenderunt. Tenebras etenim illic euangelista vniuersum orbem: hoc est, vniuersos mundi homines appellauit. Deinde etiam illius nomen dicit, quòd scilicet dominus omniũ ac deus est ille, qui ascẽdit, vt diximus.

Et exultate in conspectu eius. Hoc paulo superius in tertio versiculo exposuimus.

ταραχθή-σονται *Turbentur à facie eius patris orphanorum ac iudiciis uiduarum.* Quod ait, à facie eius, exposuimus superius in secundo versiculo. Patris autem & iudicis appellatione, & summam illũ prouidentiam, & curam habere demonstrauit, & iudicandi insuper potestatem exercere. Nam & curam eorum habet deus, qui omni videntur ope destituti, & iudex etiam eorum est, qui per alicuius iniuriam opprimuntur. Orphanos prætere a, ac viduas eos appellat, qui ex gentibus crediderunt, alterũ quidẽ, eo quòd patrẽ olim suũ, diabolũ videlicet, abiecerũt, alterũ vero, quia fideles animę, quę crediderũt, ipso prorsus viduatæ sunt diabolo, quem antea sponsum habebant, & cui adhęserant: quippe cum post prædicationẽ & baptisma, alium patrem aliumque sponsum, loco priorum receperint: ipsum nimirum deum, quem in patrem quidem acceperunt veluti curatorem, & prouidentiam necessariorum omnium habentem, atque in sponsum, cui vt castæ virgines coniungantur per fidem.

Deus in loco sancto suo. In cœlo nimirum, & subintelligitur, verbum, est. Nam cum dixerit: exurgat deus: item: iter facite ei qui ascendit super occasus: necessario subdidit: deus in loco sancto suo: vt doceret, quod ille deus, qui existit in cœlo, vbi locum sanctum suum esse dicimus, idem ille est, qui exurgit in auxilium, & qui ascendit super occasus, & qui

qui administrat, quęcũq; ei grata sunt, nulla vtens loci mutatione, nullo transitu. est etenĩ incircũscriptus deus. Simile etiã illud est: Nemo ascẽdit in cœlũ, nisi qui descẽdit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo. in terra etenim cõuersans dei fili' in cœlo erat indiuisus à patre. Dicitur etiã locus sanct', ecclesia fideliũ, & quilibet fidelis vir religiosus, ac deo grat'.

Deus habitare facit unius moris homines in domo. Vnius moris homines eos esse intellige, qui iusti sunt ac virtute præditi, veluti omni prorsus malitiæ duplicitate ac doli complicatione carentes, vni tantum rei, hoc est, diuino cultui incumbentes. hos etenim homines deus in ea domo habitare facit, de qua Apostolus Paulus dicit: quòd habitationem ex deo habemus non manu factam, æternam in cœlis. Symmachus vero pro hominibus, quos vnius moris esse dixit propheta, seu vnanimes, monachos reddidit: quasi ab omni mũdano negocio prorsus segregatos, ac solitarios: quosq; singulariter deus habitare facit in paruis domiciliis. & iuxta hunc sensum pręcicare videtur propheta Anachoretarũ vitam. μονοτρόπους

Educens uinctos in fortitudine. Educens, hoc est, liberans, eos nimirum, qui peccatorum suorum cathenis, & dæmonum vinculis, hoc est, affectibus seu passionibus, ac peccatorum perturbationibus vincti, atque alligati sunt: quo sermone fideles intelligit, qui ex gentibus congregandi erant. Educit autem eos in fortitudine, hoc est, in diuina virtute, ac potentia, qua tyrannum deuicit. vel etiam, in virtute sermonis euangelici.

Similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Non solum, inquit, tu gentiles educis è vinculis, sed & ipsos etiam ex circuncisione Iudæos, quos exasperantes appellat, seu exacerbantes, ea ratione quam diximus in psalmo LXV. Possunt etiam verba hæc ita intelligi, vt prophetiam contineant, de vniuersali mortuorum resurrectione: quòd scilicet deus ex monumentis omnes vinctos mortis vinculo, educet, ac suscitabit, & quòd similiter educet Iudæos. illa autem verba, qui habitant in sepulchris, ad maiorem declarationem dicta sunt, & per ea omnes homines significare voluit, qui mortui fuerint, vbicunque id eis acciderit, aut in terra, aut in mari, aut in igne.

Deus cum egredereris in cõspectu populi tui, cum pertransires in

deserto, terra mota est, etenim cœli distillauerunt. Quãdo dixisti ad Iudæos, ecce dimittitur domus vestra deserta, & quando Hieremiæ prophetia ex persona Christi prolata, finẽ accepit, quæ dicit: quoniam dereliquerunt domum meã, diuisi hæreditatem meam. Tunc etenim postquã egressus es, recedens à conspectu populi, qui eousq; tuus fuerat, & pertransisti ad ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim deserta erat, ac nuda omni scientia, atq; cognitione dei, sterilisq;, atque infructuosa germine virtutum, tunc, inquam, postquam existi, terra commota est, passionis nimirum, & resurrectionis tempore. & cœli distillauerunt, descendente sancto spiritu in Apostolos, in die Pentecostes. vel terra commota est, pertranseuntibus gẽtibus ab errore ad veritatem, & stillauerunt Apostoli aquam prædicationis, qua fideles irrigabantur animæ. Apostoli etenim cœli esse dicuntur, & quia cœlestia sapiunt, & quia quibuscunque terrenis rebus supereminent. illa autem coniunctio, enim, superflua est.

A facie dei Sinai, à facie dei Israel. A facie dei circunloquendo dixit, pro ab ipso deo, vt sit sensus: hæc facta sunt ab eo, qui est deus montis Sinai. ipse etenim idem est, qui & deus Sinai dicitur, & deus Israel. Horum autem nominum meminit propheta, quia & in mõte Sina, deus miracula operatus est, & quia apparuit Israel, hoc est, patriarchæ Iacob. est enim idem deus, qui hæc omnia operatur, & non est alius deus, præter eum.

Pluuiam uoluntariam segregabis deus hæreditati tuæ. Per hęreditatem dei, gentes intelligit, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. per pluuiam vero euangelicum sermonem, quo duriores irigantur, ac molliuntur animæ: quam euangelij pluuiam appellat voluntariam, eo quòd Mosaica lex non data erat ex mera dei voluntate, sed potius ex dispensatione. neque enim optabat, aut volebat deus sacrificia, aut alias eiusmodi varias obseruationes, quæ habentur in lege. quis enim hæc exquisiuit? & rursus alibi dominus. Ad duritiam vestram Moyses hæc scripsit, ab initio autem non erat sic. Euangelicæ autem prædicationis sermo, diuinæ prorsus congruit voluntati. Vel volũtariam ideo appellat, quia lex etiam inuitos iubebat legem seruare, alioquin lapidabat, cædebat, incendio perdebat, & sæuissime denique

nique occidebat, Prædicatio autem euangelica neminem cogit, sed volentibus tantum offertur.

Et infirmata est, tu uero perfecisti eam. Infirmata est, & debilitata, ac diu oppressa idolorum tyrannide. tu vero sanam eam, & perfectam reddidisti, per baptismi regenerationem, renouans nimirum eam, & super solidam mandatorum tuorum petram stabiliens.

Animalia tua habitabunt in ea. Ii nimirum qui à te spirituali cibo aluntur, quique animam, hoc est, vitam habent in te. vel, per animalia Christi, Apostolos intellige, quos Abacuch equos appellauit: induxisti, inquiens, in mare equos tuos, mare appellans, amaram, salsuginosamq́; , ac sterilem olim gentium infidelitatem.

Parasti in bonitate tua pauperi deus. Per pauperem, gentilem populum intelligit, qui nullas olim spirituales diuitias acceperat. neque enim legem habebat, aut prophetas, sed pręsumma dei benignitate aliæ eis paratę fuerunt diuitiæ: illa nimirum pluuia voluntaria.

Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa. Hoc ad Apostolos pertinet, quibus, cũ piscatores essent, atq; idiotę, subministrauit deus sapiétiæ verbũ, atq; hoc tanta cũ virtute, vt multa etiã, atq; admirabilia operarentur miracula.

Rex uirtutum dilecti. Dilectum appellat vnigenitũ filium deum, de quo dictũ legimus à patre: Hic est filius meus dilectus. per virtutes vero dilecti, ipsos apostolos intellige, veluti illius milites. eos etenim vt milites susceperat, vt summa vi, ac potentia aduersus dæmonum impetum resisterent. harum autem virtutum ipse deus pater, rex dicitur esse, regno hoc nimirum sibi per filium parato.

Speciei domus diuidere spolia. Dabit, inquit, eis de⁹ verbũ, vt inimicorũ exuuias diuidant: ipsas nimirũ gentes. deuictis enim dæmonibus expoliarunt eos apostoli, & ab illis homines eos abstulerũt, qui illis antea inseruiebant. Dabit, dico, deus apostolis verbum, vt inimicorũ spolia diuidant, formosissimæ ac speciosissimæ fideliũ ecclesiæ: in qua veluti in decentissima domo Christus dominus habitat: quemadmodum & nos diuisa ꝯ esse cõspicimus. Apostolorũ enim alter gentẽ illam, & alter alterã ad fidẽ adduxit. possumus etiã per speciẽ domus, euangelij pulchritudinẽ intelligere, quo veluti

quopiam

ὡραιό-τητι quopiam instrumento apostoli hæc spolia diuiserunt: verum tunc non speciei legendum est, sed specie. vtraque enim lectio Græcis potest verbis accommodari.

Si dormiatis inter medios cleros. Dormire in presenti loco posuit pro mori. sermo enī prophetę est ad apostolos, dicētes, ita demū adducētur vobis hęc spolia, si moriemini inter medios cleros, hoc est, inter medias gētes, quę in clerū, hoc est, in sortem, vobis datæ sunt.. & sanè quidem prædicantes occisi sunt. vel aliter: si dormieritis, hoc est, si immorati fueritis. immoratur enim & diutius permanet, qui dormit.

πτέρυγες *Alæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri.* Columbā putamus Christū esse, ob eius nimirū mansuetudinē, ac patientiā. per huius autem columbæ alas, Christi corpus intelligere possumus, veluti exteriorem, seu magis extremā partem: per posteriora autē dorsi, quæ Græci vnico vocabulo μετάφρενα dicūt, & nos possumus scapulas dicere, animā Christi intelligit, tanquā interiorē, ac magis tectā partē. splendidū, inquit, atq; elegās est Christi corpus, & argenti instar refulget. omni enī caret peccati macula, verū ipsa etiā anima, nō minori luce, ac fulgore splēdescit, cū purissimo possit auro cōparari. ab ipsa enim diuinitate, cui vnita, atq; coniuncta est, huiusmodi lucis radios sumit. pallorē vero auri dixit, quia pallere solet aurum, quod purissimum est. Alij præcedentē versiculum huic cōiungentes, ita exponūt: si stabiliti fueritis in medio duorum testamentorum, veteris nimirum, & noui, stabilis enim ac immobilis permanere videtur, vt diximus, qui dormit: & sortes merito appellari possunt duo testamenta, cum illud antiquo populo ante crucem, alterum nouo populo, post crucem, in sortem data sint. si igitur constiteritis in medio vtriusque testamenti, & quod nouum est, veteri consonum credideritis. (vetus etenim figura est, & nouum veritas,) tunc alæ columbæ, hoc est exteriores, ac simpliciores sancti spiritus sensus, splendidi esse vobis videbuntur, & scapulæ, hoc est, interiores, & magis mysticæ contemplationes, instar pallidissimi, ac purissimi auri fulgorem, ac lucem suam vobis demonstrabunt. & quanquam vtrūque ex his metallis splendidissimum sit, auri tamen splendor intensiorem præ se fert fulgorem. per columbam vero, sanctum spiritum intelligunt, qui in columbæ specie super

Christum

Christum descendit, cum baptizaretur.

Dum discernit cœlestis reges super eam, quasi niue dealbabuntur in Selmon. Per reges, ipsos etiam Apostolos intelligit, eo quòd cœli regnũ hæreditarunt: quos etiã in psalmo XLIIII. principes appellauit. prædicit igitur futurum in die Pentecostes sancti spiritus in Apostolos aduentum. Quando cœlestis, inquit, deus mittet ac diuidet, hoc est, quando sortietur reges super eam: super eam, inquam, hæreditatem, hoc est, super gentes, quæ hæreditas Christi sunt: quod tunc futurum erat, quando ad Apostolos diceretur: euntes docete omnes gentes: tunc reges illi, veluti niue quadam dealbabuntur, hoc est, clari ac splendidi fient, per gratiam scilicet sancti spiritus. & locum etiam addidit, dicens: in Selmon. ipsam autem intelligit Hierusalem, vbi post domini assumptionem, discipuli consederunt, donec induti sunt virtutem ex alto. obseruandum est autem, quod dictio, dum, sæpenumero futurum tempus designat, vt in præsenti loco: dum discernit, hoc est, postquã discreuerit. hanc autem obseruationem, tradidimus etiam in inscriptione psalmi quinquagesimi. χιονωθήσονται

Mons dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. Montem dei ecclesiam fidelium appellat, veluti à terrenis eleuatam, & contemplatione, atque actionibus suis tendentem in cœlum. Dei etiam eam esse dicit, quasi propriam eius effectam, atque in illius potestatem delapsam: pinguem etiam ob spiritualis pabuli, quod in ea est, tum abundantiam, tum etiam excellentiam: & deinde coagulatã, seu (vt magis poscit Græca dictio) caseatam eam esse dicit ob soliditatem dogmatum, quæ in ea sunt. Caseus etenim, sicuti à coeundo dictus est, aut à lacte coacto, ita etiam soliditatem quandam significat. Postremo pinguem rursus appellat, ob charismatum ac donorum sancti spiritus abundantiam. variis vero laudibus hunc montem laudat, atque exornat propheta ob varias nimirum, ac multiplices illius virtutes. τετυρωμένον

Quare suspicamini montes coagulatos. Ad ecclesiæ inimicos est sermo. quare, inquit, suspicamini? hoc est, quare opinamini, alios etiam montes caseatos, quam hunc nostrum montem?

Mons in quo beneplacitũ est deo habitare in eo. Mons, inquit, quem

quem deus voluit suum esse, vt illic habitaret, hæc, inquiens, Requies mea in seculum seculi.

Etenim dominus habitabit in finem. In finem, hoc est, perpetuo. Quid ad hoc dicent Iudæi? Neque enim habitauit perpetuo dominus in Sion, sed certo ac finito tantum tempore.

τὸ ἅρμα τ͂ θεοῦ μυριοπλάσιον

Currus dei in infinitum multiplicatus. Cum superius dixerit, iter facite ei qui ascendit super occasus, nunc in specie, currus dei meminit. Per currum vero dei, eos omnes intelligere possumus, qui fidei habenas suscepere, quique ad suaue Christi iugum iuncti sunt, ascensoremq; & aurigam eum habent. Huiusmodi enim homines, currus dei dici possunt: quinimmo & currus multiplicatus ab antiquo illo iustorum curru, qui inter Iudæos erant.

χιλιάδες εὐθυνούντων ἐν σινᾶ ὤ

Millia abundantium. Subintellige verbum sunt. Abundantium vero vbertate, ac fertilitate virtutum.

Dominus in eis: in Sina erat in sancto. Subintellige relatiuũ, qui, vt sit sensus: Ille dominus in eis est, qui olim erat in sancto Sina: & abundat altera præpositio, in. Vnus igitur atque idem deus est ille, qui tunc in Sina, & qui modo legem statuit. Sanctum autem Sina appellat, veluti sanctificatum, ipsius dei præsentia, atque ei dicatum.

ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν

Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem. In altum, hoc est, in crucem, vel in cœlum. Ascensus autem hic, libertatem ostendit, dum ait: ascendisti, sponte tua nimirum. Tu etiam ipsum diabolum, qui tyrannidem in nos exercebat, crucis iaculo confodisti, & gentium captiuitatem captiuasti, quam ille antea captiuauerat, eos sibi in seruitutem redigens. Propterea ipse dominus alibi ait, cum autem exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me.

Cepisti dona in hominibus. Verum apostolus Paulus hunc referens versiculum, non cepisti, ait, sed dedisti, & vtrunque factum est. Nam ab iis, qui ad se accedunt deus fidem, & gratiarum actionem capit, & eis contra multiplicia tribuit charismatum dona.

τοῦ κατασκηνῶσαι

Etenim non credentes ut inhabitares, Accepisti enim eos homines, qui primum non credebant. Accepisti autem eos vt inhabitares in eis, si te dignum effecti essent habitaculum.

ἡμέραν καθ' ἡμέραν

Dominus deus benedictus, benedictus dominus de die in diem. Vide sermonem de sancta trinitate: Dominus deus & dominus.

nus. Sic enim Moyses dixerat: Dominus deus tuus, deus vnus est. Et cum laudandum eum esse dixisset de die, hoc est, per totam diem, dictionum obscuritatem declarauit, addens, in diem. Alij autem verba hæc, de die in diem, simpliciter intelligunt, pro semper, & per dierum successionem.

Prosperum iter nobis faciat deus salutarium nostrorum, deus noster, deus salutis. Hoc etiam in loco contemplari licet sermonem de Trinitate. Nam ter hic inuocatur dei nomen. Et quia in Græca lectione dictio, salutarium, & dictio, salutum, solo accentu differunt, aliqui etiam deum salutum legunt, & sensus idē est. Et quod sequitur: Deus salutis, ad eūdē sensum pertinet, ac si diceret: Deus saluator noster, & deus saluans. κατευοδώσαι τ σώζειν

Et domini domini exitus mortis. Ad potestatem, inquit, dei pertinet, vt à morte quis ad vitam educatur. Per mortem vero, & illam intelligere potes, quæ corporis operationes extinguit: ipsam nimirum naturalē mortem. Et illam, quæ virtutū operationes in anima mortificat, quam appellamus peccatū. Ab vtraque enim morte potest nos deus liberare. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt prophetiam contineant de saluatoris resurrectione, qui primus exiit à morte. Ea etenim superata in sua carne, rursus resurrexit.

Verumtamen deus confringet capita inimicorum suorum. Principaliores, inquit, atque efficaciores dæmonum potentias confringet, quas capita ideo appellauit, quia in capite potiores, ac præcipuæ sunt nostri corporis vires. Abundat autem hoc in loco dictio, verumtamen. Huiusmodi autem confractionem capitum, nō intelliges corporalem esse, cum corporibus careant dæmones. Sed intellectualiter, cum & ipsi intellectuales sint substantiæ.

Verticem capilli perambulantium in delictis eorum. Confringet, inquit, deus capita inimicorum perambulantium verticem capilli, hoc est, conculcantium verticem comæ, comæ dico quorumlibet delinquentium. Capillum enim hic dixit pro coma. Conculcare vero delinquentium comam dicuntur dęmones, eo quod peccatores quosq; veluti sibi subiectos conculcāt. Possumus etiā immutato sermōe, aliter exponere: quod cōfringet Dominus capita hominū perambulantiū, hoc est, inuestigantiū in delictis humanis capillum verticis, hoc est, tenuissima quæque hominum peccata. Exquirunt etenim dæmones,

dæmones, etiam hæc minima, quoties animã viderint rationem deo esse reddituram.

ἐκ *Dixit dominus, ex Bassan conuertam.* Bassan confusionem significat, seu sordes. Conuertit igitur deus eos, qui fideles fuerunt ex gentibus ab Idolorum confusione, atque à sordibus peccatorum.

ἐν βυθοῖς θαλάσσης *Conuertam in profundis maris.* Conuertit autem eos deus à sordibus, vt diximus, atque hoc in sacro baptismatis lauacro, quod profunda maris appellauit. In eo etenim deus amarum ac salsuginosum demersit peccatum, quemadmodum & Michæas Propheta prædixit. Ipse, inquiens, conuertet nos, & miserebitur nostri, & dissoluet peccata nostra, & proiicientur in profunda maris. Per profunda etiam maris, peccatorum profunditatem, hoc est, grauissima quæque delicta, possumus intelligere: à quibus delictis conuertit nos deus, ad virtutis lucem adducens. Et iuxta hunc sensum quod dicit in profundis, expones, pro ex profundis, vt sit præpositio pro præpositione.

Vt intingatur pes tuus in sanguine. Hoc autem facies, ô domine, vt sæuos prorsus superes dęmones. Est enim sermo metaphoricus, & tractus à strenuorum militum certamine, qui cum fuerint victores, cæsorum hostium cadauera conscendunt, & in defluenti sanguine pedes intingunt. Huiusmodi translatione vtitur Esaias, ex persona Christi dicens: Conculcaui eos in furore meo, & deduxi sanguinem eorum in terram, & aspersa sunt vestimenta mea, in victoria. Sensus igitur præsentis versiculi est, quos eos prorsus superabit. Vel aliter: intelligendo de Christo: per Christi pedem, ipsam possumus Ecclesiam intelligere: quæ per fidem eum vbique fert. Ipsius etenim Ecclesiæ caput est Christus, & ipsa rursus Christo pedum vicem præstat. Hæc igitur Ecclesia intincta est in Christi sanguine, eo nimirũ signata, atque intincta, vt quemadmodum ferrum tinctura, sic & ipsa eius sanguine consolidata fuerit, ac roborata. Vel etiam martyrum sanguine, tametsi intellectualiter dæmonũ sanguinem intellectualiter occisorum, possis etiam intelligere.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A communi sensu rursum sumendum est verbum, vt intingatur. Canes autem Christi, Episcopi sunt, qui insidiatores expellunt, & rationales gre-

les greges custodiunt. Horum igitur canum intellectualis lingua intincta est, in sanguine nimirum, qui profluebat ex inimicis. Subaudiendum est enim aliquid ex præcedenti versiculo. ita vt ordo, ac sensus perfectus sit: vt intinguatur, inquit, eorum lingua ex inimicorum sanguine, ab ipso deo patre nimirum adiuta. Est autem hic sermo metaphoricus. Cæsis siquidem inimicis, cædentium canes lambere solent occisorum sanguinem, & illorum cadauera dilaniare.

Visi sunt incessus tui deus. Per incessus hic actiones Christi in carne conuersationemq;, ac vitam eius intelligit, quorum omniũ spectatores Apostolos fuisse legimus, iuxta quod per alium Prophetam dicitur: post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est. ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαί σου

Incessus dei mei, regis mei, qui est in sancto. Vide, quam ingenue beatus Dauid, Christum fateatur deum esse, veluti, qui certissimam futurorum habebat scientiam. Sanctum autem patrem ipsum appellat, in quo filius ineffabiliter est. Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est.

Præuenerunt principes coniuncti psallentibus. Apostolos principes appellat, quemadmodum & alibi: Constitues, inquit, eos principes super omnẽ terram, & diximus in psalmo quadragesimoquarto. Hi igitur principes, omnes alios credentes in fide præuenerũt. Per psallẽtes vero, ipsos Prophetas intelligit, eo ꝙ omnia cecinerint, ac prędixerint, quę ad Christum pertinebant. His igitur Prophetis Apostoli coniuncti fuerunt, hoc est, proximi ac vicini extiterunt, quia & tempore, & prædicatione illos consecuti sunt.

In medio iuuencularum tympanistriarum. In medio Iudaicarum synagogarum, quæ propter vitæ, atque conuersationis imperfectionem, adulescentulæ adhuc, hoc est, imperfectiores fuisse dicuntur, & tympanistriæ, quia non tam spirituale quam corporale obsequium, atque cultum deo in religione sua exhibebant, ex corporea enim pelle conficitur tympanũ. Vel in medio Ecclesiarum, quæ vbique locorum sunt. Quæ adulescentulæ etiam dici possunt, ob nouam puramq; ac synceram fidem, & tympanistriæ, quia in dei obsequium corpus suum mortificant. Tympana etenim ex mortui corporis pelle confici solent.

In Ecclesiis benedicite deo. Hic sermo, legalis cultus cessationem

tionem prædicit,& Ecclesiarum multitudinem,quæ in variis orbis partibus erigendæ erant. Nam olim vnicum tantum erat omnibus Iudæis templum.

ἐκ *Domino ex fontibus Israel.* Domino rursum benedicite ex legis,ac prophetarum libris,ex quibus veluti quibusdam fontibus perennibus,Israelitico populo, dei doctrina, atque cognitio perpetuo scaturiebat, ex quibus fontibus sancti patres ac deo pleni,multa haurientes, hymnos in dei laudem composuerunt.

Ibi Beniamin adulescentulus in mentis excessu. Illic, inquit, in Ecclesiis Beniamin aderat, Apostolus scilicet Paulus, qui de tribu fuit Beniamin, & adulescentulus, seu (vt magis poΝεώτερος scit,Græca dictio) Iunior dicitur, quia vltimus omnium Apostolorum ad fidem accessit. Et in mentis excessu, seu (vt proprie est Græca dictio) in ecstasi, propter raptum eius ad tertium cœlum,de quo ipse ait: siue in corpore,siue extra corpus,nescio:deus scit.Nam & in beato Paulo ea impleta sunt, quæ de Beniamin à Iacob patriarcha in benedictionibus prędicta fuerant:Beniamin lupus rapax mane comedet, vespere diuidet cibum. Ipse siquidem Paulus ab initio, lupi instar, Ecclesiam vastabat, furore, atque cædibus pene eam deuorans, & tandem conuersus, non tantum his cædibus abstinuit,sed spiritualem cibum atque cœlestem panem Ecclesiæ fidelibus,per vniuersum orbem, vt fidelis ac prudens distributor,diuisit.

Principes Iuda duces eorum,principes Zabulon,& principes Neptalim. Ipsarum, inquit, Ecclesiarum duces erunt Apostoli. Apostolos enim intelligit, dum trium harum tribuum principes nominat. Nam & Iacobus, & cæteri fratres domini è Iudæ tribu fuerunt, Petrus, Andreas, Ioannes & Philippus ex vico erant Bethsaida,Matthæum,& Iacobum Alphæi degisse legimus in Capharnaum:Simon autem Zelotes Cananæus fuit. Omnia autem hæc loca in Galilæa erant regione, quæ Zabulon,&Neptalim tribubus in sortem obuenerat. Similiter & alij Apostoli ex his tribubus originem trahebant. Et principes eos appellauit,non quòd ciuitatibus & locis illis dominarentur,sed quia excellentiores, atque honoratiores erant,animi nobilitate. Vel subintellige dictionem,ex,vt sit sensus, quòd principes fuerunt ex tribu Iuda, ex tribu

Zabulon,

Zabulon, ex tribu Neptalim.

Manda deus uirtuti tuæ. Hæc ad patrem dicta sunt, vt filio mandet ea, quæ ad prædicationem pertinerent. A me ipso etenim, inquit Christus, nihil loquor, sed quæcunque audiero à patre. Quòd autem Christus virtus dei dicatur, Apostolus docuit, dicens de eo, q̀ dei virtus est, & dei sapientia.

Confirma hoc deus, quod operatus es in nobis, à templo tuo in Hierusalem. Hæc ad filium dicta sunt, vt Euangelij prædicationem, quod in nos. Vel propter nos operatus est, validiorem, ac potentiorem reddat. Vel confirma quod operatus es à templo tuo, hoc est, quod perfecisti per assumptam humanitatem, quæ templum dicitur, ac tabernaculum diuinitatis. Nam quod ait, à templo tuo, exponi debet, hoc est, per templum tuum, quod templum, hoc est, quod corpus tuum, habitauit in Hierusalem. Ego enim, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.

Tibi offerent reges munera. Gentium nimirum reges. Munera autem, quæ obtulerunt hi reges, templa sunt, & prædia deo dicata, & varia alia dona ab eis diuino cultui pie oblata. Hæc autem munera statim offerent, cum primum te immortalem eorum esse regem, & deum cognouerunt. Quanquã & immutato versiculorũ ordine, aliter possim⁹ exponere, vt sensus sit: q̀ ab hoc terrestri tuo templo, reges ferent tibi dona, in supernam Hierusalem, quia per terrestrium horum munerum oblationem, accessum & gratiam apud deum in cœlo consequentur.

Increpa feras arundinis. Fac obmutescere, inquit, intellectuales leones, immittes nimirum ac sæuos dæmones, qui veluti quidam leones, in arundinibus latent, dum in leuitate, ac sterilitate instabilium, atque inconstantium in fide hominum, latebras ac nidos suos faciunt: iuxta quod de diabolo scriptum legimus, apud beatum Iob, quòd sub omni dormit arbore, apud arundinem, & papyrum, & caricem. Huiusmodi etenim sermone, requiescere dæmonem intelligimus, in iis hominibus, qui plantarum, quas supra commemorauimus proprietates seruant, qui scilicet, aridi sunt, ad ferendas virtutes, & quia succum atque humorem multum habent ad nutriendas voluptates. Huiusmodi etenim proprie-

catis, & naturæ sunt papyrus, & carex.

Congregatio taurorum in uaccis populorum ut excludantur qui probati sunt argento. Per tauros, pontifices & scribas & reliquos Iudæorum principes intelligit, veluti temerarios ac cor
δαμάλις nu ferientes. Per vaccas vero, seu (vt potius Græca dictio significat) per iuuencas populorum, plebis multitudinem intelligit, quæ illis suberat. Præsunt enim in armentis tauri & subsunt iuuencæ. Et sensus est: Quòd ij, qui cæteris dignitate præeminebant, fuerunt in medio populorum, vt Apostolos excluderent, hoc est, vt impedirent eos à prædicatione verbi, Apostolos dico qui argento, hoc est, qui in fide, aut virtute probati sunt. Legimus enim in actis, quòd cum principes sacerdotum, & seniores vocassent Apostolos, & verberibus cecidissent, iusserunt ne loquerentur in nomine Iesu. Argento autem probatos dixit, pro, probatos tanquam argentũ. Est enim Hebraicæ linguæ proprium idioma. Vel subintelligendo dictioné, quasi alia potest reddi lectio, vt sit, qui probati sunt, quasi argentum.

Dissipa gentes, quæ bella uolunt. Intellectuales nimirum & sensibiles gentes.

Venient legati ex Aegypto. Per Aegyptum omnes Gentiũ regiones intellige, quibus intellectualis Pharao, dæmon dominatur. Ex hac etenim Aegypto venturos esse prædicit fideles ad Christum, pro toto orbe intercessuros.

χεῖρα αὐτῆς *Aethiopia præueniet manum suam deo.* Præueniet, hoc est, extendet. Nam qui manum extendit, præuenire quodammodo illud videtur, quod procul iacebat. Ab eo igitur quod consequitur, significauit id quod præcedit. Extendit autem Aethiopia Candacem illum, quem manum nunc propheta appellat, veluti potentem inter Aethiopes. Vis etenim, ac robur hominis in manu potissimum dignoscitur. Potens autem erat ille Candaces, cum pôst reginam in imperio primus haberetur. Aliqui per Aegyptum vniuersum dicunt orbem significari, eo quòd intellectualis Pharao totius orbis dominaretur, & per Aethiopiam eiusdem orbis fines denotari. Sunt enim Aethiopes in orbe omnium hominum extremi, qui orientem incolunt & occidentem. Reminiscentur enim, inquit, & conuertentur ad dominum, vniuersi fines terræ. Et iuxta huiusmodi expositionem, quod ait: Præueniet manum suam:

ſuam: ſimpliciter ac iuxta literam intellige, quòd ſupplices ad Chriſtum manus extendet, fideles ſcilicet iam effecta.

Regna terræ cantate deo, pſallite domino. Hic verſiculus ad duorum præcedentium declarationem conſequitur. Vniuerſas etenim gentes promiſcue canere Chriſto iubet, & pſallere.

Qui aſcendet ſuper cœlum cœli in orientem. Qui aſcendit in cœlum in orientem, hoc eſt, palam, ac manifeſte, omnibus videntibus Apoſtolis, qui in terra erant, & videntibus etiam omnibus incorporeis angelorum ordinibus. E cœlo etenim deſcendens in terram, deſcendit in occidentem, hoc eſt, clam & latenter ab omnibus, velataque & obtecta ineffabili quodammodo illius diuinitate. Aſcendens vero è terra in cœlum, palam aſcendit, & hoc eſt, quod ait, aſcendiſſe in orientem. Alij ideò dictum eſſe putant, in orientem: quia Chriſtus in orientali Hieruſalem ora eſſet, quando in cœlum aſſumptus eſt. Ita enim iacere dicunt ad Hieruſalem montem Oliuarum. Cœlum vero cœli illud appellat, quod eſt ſupra firmamentum, quodque ante omnes alios cœlos creatum eſt. Illud enim firmamenti cœlum dicitur. Nam per firmamentum, noſtrum cœlum intelligimus. κατὰ ἀνατολάς

Ecce dabit uoci ſuæ uocem uirtutis. Vox Chriſti, Apoſtoli ſunt, qui Chriſti loquuntur ſermones. His igitur in die Pentecoſtes ſanctum dedit ſpiritum, quem hoc loco beatus Dauid virtutis vocem appellat, iuxta quod Lucas ait, quòd factus eſt repente de cœlo ſonus tanquam aduenientis ſpiritus vehementis. Sonus autem voci ſimillimus eſt. Virtutis vero vocem dixit, quia & ipſe dominus virtutem eum appellauit dicens: donec induamini virtutem ex alto. Vel aliter: per vocem dei præcurſorem Ioannem intellige, de quo dictum eſt, ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, per vocem vero virtutis, ipſum Chriſtum, eo quòd poſt ſalutares illius ſermones, diuina quædam vis ac virtus conſequebatur. Nam ſimulac aliquid ab eo dictum erat, ſtatim etiam opere adimplebatur.

Date gloriam deo. Ad fideles ſermo eſt, mandans vt deum glorificent, qui tantam illis impertitus eſt miſericordiam.

Super Iſrael magnificentia eius. Magnalia, inquit, dei iis

hominibus innotescunt, qui diuinæ contemplationi vacauerint. Israel etenim interpretatur mens videns deum, ille vero qui affectibus, ac passionibus fuerit obcæcatus, contemplari non poterit quanta ac qualia deus ob nostram sit operatus salutem. Et quod, ait: super Israel dixit pro, ipsi Israel. Vel aliter: super fidelium Ecclesiam, quæ mente ac spiritu Christũ videt, fiunt mirabilia dei, quorum contemplatione digna esse semper reputatur.

Et uirtus eius in nubibus. Per nubes, hic ipsos etiam Apostolos intelligit, veluti supra existentes atq; eminentes à terrenis negotiis, ac veluti spirituali, aqua plenos, quam ex sancti spiritus profundis hauserunt, vt animarum arna ac campos, hoc est, vt ipsos credentes irrigarent.

Mirabilis deus in sanctis suis. Soli, inquit, sancti deum admirantur: veluti qui magnificas atq; amplissimas illius administrationes soli pro animi dignitate concipere ac comprehendere possint. Mirabilis igitur atq; admirandus eis est.

Ipse dabit uirtutem & fortitudinem populo suo. Nouo nimirum populo: virtutem quidem vt ab idolorum errore & seductione eripiantur, fortitudinem vero vt per eam in syncera fide constanter possint permanere.

Benedictus deus. Qui rite omnia administrauit, qui creauit nos, & denuo iterum reparauit, qui tantis populum suum donis dignum effecit. Et hæc quidem huius psalmi expositio est iuxta Anagogen. Verum & Iudæi iuxta historiam rebus suis accommodare eum conantur. Sed exequi propositum non possunt, scire igitur decet, quo pacto illius sensum detorqueant. Aiunt enim: exurgat deus in auxilium corporalis Israel. Et per inimicos, Philistæos aut alios alienigenas populos intelligunt, quos etiam esse eos dicunt, qui deum oderunt, & peccatores insuper & iniquos. Per iustos vero omnes probos ac virtute præditos viros intelligunt, qui tunc erant inter Iudæos. Et quod ait, Iter facite ei qui ascendit super occasus: aiunt de Arca dictum esse, cum sanctus spiritus parari viam iusserit, per quam deus erat ascensurus, atque hoc in occidentali parte Hierusalem. Ita enim situm fuisse templum dicunt in quo tandem arca quieuit. Deus in loco sancto suo, hoc est, in templo, qui Iudæorum populum (quos vnanimes, seu vnius moris homines appellari dicunt,

quia in

quia in vnum deum credunt) habitare facit in domo,hoc est in templo suo. Deinde ea connumerari: dicunt, quæ in exitu Aegypti contigerunt. Magna enim vi eduxit deus Iudæos de Aegypto,seruitute antea illic alligatos,quos & paulopost exasperantes appellari dicunt, ratione quam alibi diximus,& sepulchrorum habitatores, eo ꝙ dum in Aegypto essent,tanquam penè mortui reputabantur,& nihil per se poterant operari. Egrediebatur autem tunc deus coram populo in columna nubis & ignis, & simul cum populo pertransibat in desertum. Tunc etiam terra concussa est,facta nimirum validissima quadam tempestate in monte Sina,& cœli destillauerunt manna. Per volũtariam vero pluuiam, gratam aquam intelligunt,quæ fructuum præstitit copiam. Et infirmata est, eorum nimirum hæreditas, quando in Aegypto variis calamitatibus atque afflictionibus fuit percussa. Perfecit autem eam deus muniens & corroborans eam regno. Per animalia vero dei,seipsos intelligunt, veluti deo dicatos. Præparasti etiam,inquiunt,tu deus ea bona pauperi populo tuo, erranti in deserto, & certam adhuc regionem non habenti. Et per euangelizantes, antiquos prophetas intelligunt, qui populo annunciabant, vt inimicorũ spolia diuiderent, & ad templi pulchritudinem atque ornatum ea deputarent. Qua in re falsa dicere conuincuntur, cum nulla fuerint spolia, quæ illi ad decorem templi obtulerint,sed vt diximus, Anagogice hæc omnia intelligenda sunt. Per dilectum etiam, ipsum Dauid intelligunt,aut Salomonem, & verba illa,si dormieritis inter medios cleros,ita exponunt,si stabiliti fueritis in medio prædiorum terræ promissionis, quæ prædia vobis in cleros, hoc est, in sortes contigerunt, adeo vestræ augescent diuitiæ, vt alæ columbarum, quas prædiuites viri gypsinas super tecta in summæ fœlicitatis signum infigere solebant, futuræ sint deargentatæ,& scapulæ,seu posteriora dorsi, pallidissimo ac purissimo sint auro ornanda. Verum nullibi legimus Iudæos huiusmodi ritum aliquando seruasse, vt columbas in domorum tectis infigerent. Dum discernit,hoc est,dum eligit cœlestis deus reges super Hierusalem, splendescent & lucebunt illi reges in ea. Montem etiam dei Sion,appellat montem pinguem,quia pascentia illic pecora facile pinguescant, & montem coagulatum similiter,seu caseatum, quia pascuo-

rum abundantia assidue lac præbeat. Verum quod dicitur: etenim dominus habitabit in finem, vt iam prædiximus, ab eis recte exponi non potest. Per currum etiam dei seipsos intelligunt, quasi in ipsis solis deus requiesceret, & quem currum multiplicatum esse dicunt in infinitum, hoc est, valde numerosum, & millia etiam abundantium diuitiis in eis esse: item quòd dominus ille in eis est, qui olim fuit in Sina, cum eorum progenitoribus. Et ad deum deinde sermonem dirigunt, dicentes: ascendisti in altum, hoc est, sublimis atque excelsus, reputatus es supra omnes. Captiuasti captiuitatem per populum tuum, qui hostes tuos deuicit. Accepisti dona, hoc est, oblationes, deo dicatas, & eos homines qui tibi antea non parebant, accepisti in seruos, vt inhabitare eos faceres simul cum populo tuo, atque ei seruire. Quæ sequuntur manifesta sunt. A domino autem sunt exitus ac viæ mortis, qui conteret alienigenarum capita, & verticem capilli hominum perambulantium in peccatis. Decreuisse etiam olim deum dicunt, & dixisse. Conuertam, hoc est, eripiam populum meum, & saluum educam è Bassanitide regione, in qua Oggigas regnauit, & conuertam eum ex profundo maris sanguinum. Riui enim sanguinum tunc inundatunt, iis interfectis, qui cum Og rege erant, vt pes tuus ô Hebræe intingatur in iugulatorum hominum sanguine, & ipsa etiam lingua canum tuorum, ex eodem inimicorum sanguine per ipsum deum intingatur. Itinera autem esse dicunt dei vias, hoc est, dei vestigia olim in monte Sina. Ascendit enim, inquit, in monte Moyses & Aaron, & quæ sequuntur. Et paulo post, & viderunt locum vbi steterat deus Israel, & quæ sub pedibus eius opus lapidis Saphyri. Per sanctum vero, ipsum intelligunt cœlum. Sequitur: Præuenerunt populum, ipsius populi principes. Inter canendum etenim deo, atque inter psallendum, adstiterunt propius psallentium choro, in medio iuuencularum tympanistriarum, & accidisse hæc intelligunt, post transitum maris rubri, quando Maria soror Aaron, prima inter alias adolescentulas cœpit canere canticum. Et quod sequitur: In Ecclesiis benedicite deo, nullo pacto, suo possunt accommodare proposito. Et Beniamin pro tota tribu intelligunt, & adulescentiorẽ, seu iuniorem appellari dicũt, quia cæterorum fratrum iunior fuerit. In extasi

vero & mentis excessu, eum fuisse dicunt, eo quòd huius tribus milites in certamine furere quodammodo, atque extra se rapi videbantur: verum frigida admodum huiusmodi videtur expositio. Principes etiam Iuda regnasse dicũt in populo Hebræorum: principes autem Zabulon, & Neptalim ideo aiunt hic fuisse commemoratos, quia cæteris insigniores harum tribuum homines videbantur, ob summam, quam in bello semper ostenderunt, strenuitatẽ. Deinde manda, inquiunt, deus virtuti tuæ: hoc est, angelis tuis. Virtus enim dei angelus: manda inquam ea quæ ad defensionẽ nostrã pertinent: & confirma regnum, quod in nobis iam parasti, si non propter nos, saltẽ propter celebre templũ tuum. Ita enim intelligunt illa verba: à tẽplo tuo. Tibi etiam ferent reges munera. vt Salomonis tẽpore factũ est, ab Hyrã rege Tyri, qui ligna ad constructionẽ templi cedrina obtulit. Perferas autem harundinis, immites gentes intelligunt, quæ in occultis, atque accessu difficillimis locis habitabant. Cõgregationem etiam taurorum seipsos esse asserunt, veluti duces quosdam inter subiectos populos confidentes, & congregationẽ conuocãtes, eosque dirigentes, ac cõseruantes: vt excludant, hoc est, vt ex clausura liberent populum probatum in munditia fidei, tanquam argentum. Quod sequitur: venient legati ex Aegypto: impletu esse dicunt Salomonis tẽpore, quãdo Aethiopia suam ad Salomonẽ manum: hoc est, quando vim ac potentiam suam misit: illam scilicet reginam quæ visitatura venit Salomonẽ: & quæ sequuntur eodẽ conãtur tenore, reb⁹ suis accõmodare: quanquã, vt diximus, cõuincatur nõ posse. Illud ꝓfecto admiratione dignũ est, quomodo sanctus spiritus anagogicũ sensum cum historico cõplicauerit, & præcipuis quibusdã locis meram anagogen, omni prorsus nudam historia apposuerit, ad conuincendum aduersarios Iudæos.

In finem pro iis, qui commutabuntur, psalmus ipsi Dauid.

In finem inscribitur ob prophetias hic contentas, quæ ad finẽ tendebant. & pro iis, qui commutabuntur, quia rerum mutationem pertractat. Conscriptus autem fuit ex populi persona, qui captiuus erat in Babylone, & mutatione facta à seruitute liberatus, & in patriam restitutus est. Accommodari etiam potest cuilibet fideli, qui à visibi-

 lium

lium atque ab inuisibilium hostium oppressione fuerit liberatus.

PSALMVS LXVIII.

Saluum me fac deus quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam. Per aquas, tentationũ ac calamitatum affluentiam intelligit, quæ ab inuisibilibus, vt diximus, seu à visibilibus inimicis ꝓueniant: quarum calamitatũ profunditas, aquarum instar, facillime omnes suffocat, qui in eam inciderint. Huiusmodi aquæ, inquit, totum me obtexerunt, & ad ipsam vsque animam peruenerunt: quo sermone doloris sui vehementiam demonstrat.

ὑπόστασις *Infixus sum in limo profundi, & non est subsistẽtia.* Quædam exemplaria habent: infixus sum in materia. Græcæ enim dictiones ἰλὺς & ὕλη (quarum prior limum, altera materiã significat) modica & literarum & vocum differentia distinguuntur. Quocirca scriptorum vitio facilè introducta est lectionis varietas. Verum vtcunque legas, fecem illam propheta metaphorice significare voluit, quæ sub ꝓfundo aquæ esse solet. Qui igitur in huiusmodi fece, infixi sunt, subsistentiam, hoc est, stabilitatem nullam inueniunt, ipsa nimirum fece, ob cœnosam ac fluxam illam materiam, semper magis infra se considente.

εἰς τὰ βάθη *Veni in profunda maris, & tempestas demersit me,* His tribus proximis versiculis eandẽ propheta vbique repetiit sententiam, multiplicibus absorptum se esse asserens calamitatibus, quas variis explicare conatur nominibus: aquas primo eas appellans. eo quòd impetu quodam, aquæ instar defluũt, & suffocant: deinde limum profundi, propter infinitatem. & tertio, profunda maris, ob copiam atq; amaritudinem aquarum: postremo etiam tempestatem, ob summam huiusmodi calamitatum vehementiam.

Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ. Clamans scilicet ad te, vnde assiduo atque intenso clamore effectus sum raucus.

Defecerunt oculi mei. Fatigati nimirum ac debiles effecti dum intenti te intuentur.

Dum spero in deum meum. Hoc mihi accidit quia in te tantum spero. A te solummodo, opem, & posco & expecto, atq; ideo intentus te intueor.

Multiplicati

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis: inualuerunt inimici mei, qui persequuntur me iniuste. Et multi, inquit, sunt, & potentes, qui persequuntur me, & sine causa oderunt me. ἐκραταιώθησαν

Quæ non rapui, tunc exoluebam. Metaphoricus est sermo, desumptus ab iis, qui ea reddunt quæ nunquam abstulerunt: & sensus est: quòd earum rerum causa se pœnas dare dicit, pro quibus ipse molestiam alicui aliquam nunquam intulerat. Et quòd ait: tunc exsoluebam: ad illud tempus referendũ est, quando pœnæ huiusmodi ab eo exigebantur.

Deus tu nosti insipientiã meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. Tu, inquit, nosti omnia, tu insipiẽtiam meam cernis, & siquid aduersus eos aut imprudenter egi, aut deliqui, nihil prorsus te latet.

Non erubescant super me, qui sustinent te domine, domine uirtutum. Quod ait super me, est constructio indifferens, pro, in me. Non erubescant igitur in me, quasi id auxilium non sim consecutus quod à te expectabam. Illi, inquam, non erubescant in me, qui sustinent: hoc est, qui expectãt te sibi adiutorem futurum. Dominum autem virtutum seu potentiarum, eum appellauit, veluti qui saluare omnes potest, qui illum inuocant. μὴ αἰσχυνθήσαν

Neque confundantur super me, qui quærũt te, deus Israel. Similis est sententia, quam in præcedenti habuimus versiculo. Illi vero quærere deum dicũtur, qui in angustiis atque afflictionibus propriis, eum inuocant.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. De opprobrio dictum est in psalmo XLI. ibi: quoniam exprobrabant mihi inimici mei, dicentes: vbi est deus tuus? post opprobrium vero, sequitur confusio.

Extraneus factus sum fratribus meis, & hospes filiis matris meæ. Quæ sequuntur manifeste Christo congruunt. Quidam vero & superiora ei esse applicanda contendunt, veluti passo lege humanæ naturæ. Per fratres autem Iudæos intelligit. Eundem enim omnes progenitorem Habraam habebant, quos simili modo matris suæ filios appellat, ob Sarram cõmunem omnium matrẽ. Hi igitur fratres sui extraneum eum reputarunt, cum dicerent: hunc nescimus vnde sit: & rursus: nonne benedicimus quia Samaritanus es, & dæmonium habes. ξένος

bes.atque ideo ipse etiã Ioannes euangelista dicebat:in propria venit & sui eum non receperunt.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Hoc impletum est, quando magna cum authoritate ementes & vendentes expulit de tẽplo. Meminerunt enim,inquit,discipuli,quod scriptum erat: zelus domus tuæ comedit me: zelũ appellans iustam illam indignationem, quam conceperat, quia nullam dei templo reuerentiam exhibebant.

Opprobria exprobrantium tibi,ceciderunt super me. Hunc etiam versiculum magnus Paulus Christo accõmodauit,scribens ad Rom.dicit igitur Christus ad patrẽ: opprobria ego tua reputaui mea esse,quia scilicet vnum sumus:ea autẽ dico opprobria, quę idololatrę homines in te iactabãt, infirmitatẽ tibi exprobrantes, quasi in vna Iudæorum gente tantum colereris & pauci te in orbe homines adorarẽt. Quo circa ego in vniuersas nationes tui cognitionem expandi.

Et operui in ieiunio animam meam. Maceraui atque afflixi me, quando quadraginta diebus ieiunaui, & aliâs sæpenumero.

Et factum est in opprobrium mihi. Et hoc ieiunium factum est mihi in opprobrium,Hinc etenim infirmum me ac debilem esse dęmon suspicatus est,& veluti simplicem ac nudum hominem exprobauit,& multipliciter tentauit.

Et posui indumentum meum saccum. Per saccum assumptam carnem intelligit.ita enim eam appellauit propter illius asperitatem & tactui resistentem naturam.

ἠδολέσχουν ἐν πύλαις

Et factus sum eis in parabolam,aduersum me nugabantur,qui sedebant in portis, & in me psallebant,qui bibebant uinum. Verisimile est,quòd Christus post mortem factus sit in parabolam Iudæis,& quòd aduersus inimicos eadẽ imprecarẽtur, qualia Christum pati viderant,quodque eadem ferè dicerentur & vociferarentur ab iis, qui conciliis & conuentibus eorum intererant apud templi ianuas,vbi eiusmodi hominum cœtus conuenire atque congregari solebant. Neque eos etiam Christi famæ atque honori pepercisse verisimile est,qui comessationibus & symposiis vacabant, cum huiusmodi homines vino vires præstante, facillime carmina ac cantus soleãt cum immodestia ac mordacitate componere.

τῇ προσευχῇ μου πρός σε κύριε

Ego autem oratione mea ad te. Alterũ explicuit propheta sermonem

ſermonem ex Chriſti perſona, & rurſus alterum aſſumit, dicens: ego autem cum hæc ſcirem ante paſſionem meam, oratione mea ad te: ſubintelligitur, orabam, ſeu eleuatus ſum. Deinde ipſa orationis verba apponit.

Tempus beneplaciti domine. Simile illud eſt, quod dixiſſe eum legimus apud euãgeliſtam: pater venit hora. Per beneplacitum enim, crucis mortẽ intelligit. Nam beneplacitum idem æque ſignificat quod bona voluntas. Bona autem voluntas fuit, quod per huiuſmodi mortem nos, qui antea mortui eramus ob peccatum, ad vitam rurſus ſimus reſtituti.

Deus in multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me. Prædiximus, quòd Chriſtus lege humanæ naturæ orabat, & liberari optabat à tentationibus, quemadmodũ euangelica docet hiſtoria. Hoc autẽ dictũ videtur eſſe illi ſimile: ſalua me propter miſericordiam tuam. ὁ θεὸς

In ueritate ſalutis tuæ ſaluum me fac à luto, ne infigar. Sola enim illa vera eſt ſalus, quæ à te eſt. Homo etenim hominem iuuare non poteſt. In veritate igitur ſalutis tuę. hoc eſt, in vera ſalute tua. Eſt etiam propriũ hoc Hebraicæ linguæ Idioma. Quod autem ſuperius limum appellauit, nunc lutum dicit. Eadem enim loquendi figura nunć vtitur, qua illic vſum eum videmus.

Liberer ab iis qui oderunt me, & de profundis aquarũ. Oderunt autem eum tam viſibiles quàm inuiſibiles inimici. Per profunda vero aquarum, occultas inſidias intelligit. Nam quod profundum eſt, abditum atque occultum videtur. ῥυσθείην

Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum. Iam diximus quòd hæc omnia metaphorice ac figurate dicta ſunt.

Nec contineat ſuper me puteus os ſuum. Ne relinquar in tẽtationum fouea. Is etenim, qui in puteum cadit, ſolamen aliquod, vel modicum habet, quoad putei os apertum eſt. Nam vbi id occluſum fuerit, ſtatim deſperare incipiet de ſalute. συχέτω

Exaudi me domine, quoniam bona eſt miſericordia tua. Quoniam tua, inquit, miſericordia indigeo.

Secundum multitudinem miſerationum tuarum, reſpice in me. Ea verba: ſecundum multitudinem miſerationum tuarum: expoſuimus in pſalmo quinquageſimo & quæ ſequuntur in pſalmo vigeſimoquarto.

Ne auertas

Ne auertas faciem tuam à puero tuo quoniam tribulor, uelociter exaudi me. De verbis, ne auertas faciem tuam, diximus in pſalmo XXVI. per puerum autem hic, vnigenitum intelligit filium.

Intende animæ meæ, & libera eam. Intende ei in calamitatibus conſtitutæ.

Propter inimicos meos libera me. Ne morte lętentur mea.

Tu enim cognoſcis opprobrium meum, & ignominiam meam, & confuſionem meam. Noſti quanta mihi exprobrent, voratorē ac vini potatorem appellantes, publicanis, ac peccatoribus amicum, dæmoniacū, & deo contrarium. tu etiam noſti quomodo me confundant, hoc eſt, quanta (vt eis videtur) ignominia me, ac pudore afficiant.

In conſpectu tuo ſunt omnes, qui tribulant me. Me, inquit, affligunt coram te, te, inquam, vidente ac diſcernente omnia. vel, ſunt in conſpectu tuo, hoc eſt, effugere à te nequeunt. Quod ſiquis addubitet quo pacto nō potuerit Chriſtus poſt tot ac tantas ſupplicatiōes, calamitatum ac tentationum moleſtiam euitare, animaduertat quòd Chriſtus vt homo, rogabat non incurrere in tentationes, vt huiuſmodi ſupplicandi normam nobis traderet: quia ſpiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma: & quoniam ob noſtram ſalutem illū pati oportebat, paſſiones noſtras libens in ſe ſuſcepit, & dei patris voluntatem, humanæ ſuæ præpoſuit voluntati. orans etenim dicebat: Pater ſi poſſibile eſt tranſeat à me calix iſte: & demum addidit: Pater mi, ſi non poteſt tranſire à me, niſi bibero illum, fiat voluntas tua.

ἡ ψυχή *Opprobrium expectauit anima mea, & miſeriam.* Præuidebam olim, inquit, hæc omnia. dicebat enim diſcipulis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur principibus ſacerdotum, & ſcribis, & condemnabunt eum, & quę ibi ſequuntur.

Et ſuſtinui, qui ſimul contriſtaretur, & non erat, & qui conſolaretur, & nō inueni. Suſtinui pro expectaui poſuit, ſeu pro quęſiui. hoc autem accidit, quando aſſumpto Petro, & filiis Zebedæi, cœpit contriſtari, & mœrere. tunc enim, inquit, dixit eis Ieſus, triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem, expectate hic & vigilate mecū, & progreſſus modicum, cū oraſſet, venit ad diſcipulos, & inuenit eos dormientes, & dixit Petro, ſic non

potuiſtis

potuiſtis vna hora vigilare mecum?

Et dederunt in cibum meum fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Ait enim Ioannes euangeliſta. poſt hæc cum ſciret Ieſus, quod iam omnia impleta ſunt, vt impleretur ſcriptura, dicit: ſitio. Vas igitur erat aceto plenũ. illi autem cum impleſſent ſpongiam aceto, circumpoſito hyſſopo, obtulerunt eius ori. per ſcripturam enim Ioannes præſentem verſiculum intellexit. Matthæus etiam dederunt, inquit, ei bibere acetũ, cum felle miſtum. & Marcus rurſum: cum accurriſſet vnus, & impleſſet ſpongiam aceto, imponens ei arundinẽ, potum ei dabat. in cibum autem & in potum, hoc eſt, vt manducaret, & biberet. & Iudæi quidem ſimul cum aceto fel in potũ dederunt. acetum enim, inquit, erat felle miſtum, verum noſter propheta in cibum ea diſtinxit, & in potum. dicere etiam poſſumus, quod poſtquam ſaluator ſe ſitire dixit: Iudæorũ illudentium, alij acetum tantum attulerunt, ad bibendum, alij vero fel ad manducandum: & quod alij inſuper fel aceto miſcuerint, vt quod per ſe acerbum erat, & moleſtum, amarulentius etiam redderetur. veriſimile eſt etiam quòd Iudæi ad maiorem irriſionẽ Chriſto prius fel porrexerint, vt comederet, ne inſuauis fortaſſe fieret potus ſi ieiunus adhuc potum ſumpſiſſet.

Fiat menſa eorum in laqueum, & in retributionem, & in ſcandalum. Per menſam, aliqui lętitiam ſignificari dixerunt, contra vero dolorem, & triſtitiam per illa tria, laqueum, retributionem, ſcandalum, vt ſenſus ſit: vtinam eorum gaudium in afflictionem, & calamitatem immutetur. læti autem eſſe ſolent, qui ſunt in menſa, cõtra mœſti, & triſtes qui in laqueo aut retributione pœnarum ſunt, aut in ſcandalo. poſſumus & altius contemplando, per menſam, ſacras intelligere ſcripturas diuinitus inſpiratas, quæ ſingulis diebus Iudæis olim in ſynagogis præbebantur. harum enim cognitio intelligentiũ nutrit corda, verum Iudæi ſe illis nutriri exiſtimantes, & gloriantes, ac iactantes ſe per eas conuicturos eſſe Chriſtianos, ab eis potius veluti à quibuſdam laqueis irretiti, atque inuoluti ſunt, cum clare atque aperte ſcripturæ omnes de Chriſto loquantur. Atque hæc expoſitio quantum ad laqueum, recte hactenus procedit, quantum autem ad retributionem, dic quod Iudæi retributionem receperũt, dum pœnas luunt,

quia

quia huiusmodi scripturas intelligere noluerunt: quodq; in scandalũ factæ sunt, dum ab illis scandalũ Iudæis generatur, eo quod iuxta nudum ac literalem sensum omnia intelligunt, quæ in eis de Christo dicta sunt, qualia ea sunt quæ de Christi aduentu apud alium prophetã dicta habentur, quod simul pascet tunc lupus cum oue, & pardus requiescet cum hædo, quod leo & bos vnà comedent paleas, & alia huiusmodi, quæ tamen iuxta sublimiorem sensum in Christo perfectissime sunt adimpleta, tametsi ipsi qui iuxta corporis sensum omnia intelligunt, offendantur hac prophetia, & perquirant, quomodo iam hæc in Christo adimpleta sint, & scandalizentur credentes hæc nondum fuisse adimpleta. illa autem verba, fiat, obtenebrentur, & alia, quæ sequuntur, tametsi vocem habeant imperatiui modi, hoc tamen loco futuri significationem retinent, pro, fiet, obscurabuntur, & cætera. prædicunt enim futura mala, quæ illos comprehensura erant. verisimile est etiam Christum vti deum, omnia imperare, quæ futura sunt.

Obtenebrentur oculi eorum, ne uideant. De animæ oculis sermo est. obtenebrentur autẽ, quia lucem illã videre noluerunt, quæ illuminat omnem hominẽ: & quia ipsum etiam iustitiæ solem intueri noluerunt, oculos etenim habentes, non viderunt, & habentes aures non audierunt, sicuti & ipse Hesaias, & Christus etiam eis exprobrauit.

Et dorsum eorum semper incurua. Ab eo quod consequitur denotauit id quod præcedit. hoc etenim sermone seruitutem voluit nobis propheta significare. illud autem eos omnes vt plurimum consequitur, qui serui sunt, vt onere, aut alio laboris seu calamitatis genere oppressi, curuati incedant. Cõsydera etiam quanta cura sermonem suum aduersus eos perstringat propheta, dum ait: semper incurua, ac si diceret, eos amplius à seruitute liberandos non esse, tametsi sæpenumero in præteritum fuerint liberati, sed ad ipsum vsque mundi finem, in quacũque orbis parte fuerint aliis nationibus seruiẽt.

Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ cõprehendat eos. Vnum atque idem dicunt hi duo versiculi, eo excepto, quòd secundus vehementiori vtitur loquendi modo.

Fiat habitatio eorum deserta, in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Per habitationem, vniuersam appellat Hierosolymam,

lymam, in qua omnes Christi occisores habitabant: per tabernacula vero, priuatas eorum domos intelligit. Et sanè ita effectum est. nemo enim in eis amplius habitauit, post euersionem illam à Romanorum exercitu illatam. Hæc autem verba Apostolus Petrus proditori Iudæ accommodauit tanquam vni ex iis, qui Christum occiderunt.

Quoniam quem tu percussisti ipsi persecuti sunt. Percussisti dixit, pro percutere permisisti. Sic etiã Zacharias dixit: percutiam pastorem & dispergentur oues gregis, & Hesaias alibi: Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. est etiam & hæc Hæbraicæ linguę proprietas, vt ei, qui permittit, factum adscribat, eo quòd prohibere potuit, & non prohibuit. quod vero persecuti sunt, expone, pro, grauibus afflixerunt pœnis: vel persecuti sunt, quousque occiderint.

Et super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Auxerunt mihi vulnerum dolorem, addendo opprobria: vel super vulnerum dolorem, addiderunt calumniam dicentes, quod sepultum me discipuli furto subtraxissent, & negantes me vere resurrexisse.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. Per iniquitatem, hic multi calamitatem intelligi dicunt, quemadmodum etiam in psalmo LVI. ibi, donec transeat iniquitas: vbi diximus, augebis tu, inquit, eorum calamitates, quia & ipsi afflictiones mihi etiam augebant.

Et non intrent in iustitiam tuam. Non ingredientur, inquit, vt iustificentur à te, & consequantur misericordiam, eo modo quo eam omnes illi consecuturi sunt, quibus à te dicetur: venite benedicti patris mei. Aliqui vero iustitiam hic accipi dicunt, pro euangelio. est etenim euangelium iustitia, eo quòd omnes æque vocat ad salutem, & omnes suscipit, qui ad illud accedunt.

Deleantur de libro uiuentium. Hic est ille liber de quo legimus, quod cum iratus esset deus aduersum populum, qui vitulum fecerat, & dixisset ei Moyses, siquidem dimittis eis peccatum, dimitte, si minus, dele me de libro, quem scripsisti, respondit ei deus: siquis peccauerit coram me, delebo eum de libro meo. Vnus est itaque liber in quo omnes scribuntur, qui vita digni sunt, & quẽ propheta hic viuentiũ librũ, appellauit, prædicens illos nõ diu post morituros esse. Alius etiam

liber

liber est,in quo iusti omnes scribuntur, quem nobis significauit propheta dicens.

Et cum iustis non scribantur. De hoc autem libro locutus est Christus,quando ad Apostolos dicebat: gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.ait igitur eos morituros esse, & cum peccatoribus connumerandos. Est & tertius liber, in quo peccatores scribuntur. iudicium enim,inquit,sedit, & libri aperti sunt.per libros autem scriptura variam, ac multiplicem dei cognitionē figurate intelligit.

Pauper & dolens sum ego. De Christi paupertate dixim⁹, in psalmo xxi.& nūc etiam dicemus, quod summus rex regum Christus, de pauperrima matre natus est, non in domo aliqua,sed in spelunca: positusque non in lecto,sed in irrationalium animalium præsepio,vilissimis ac contemptibilibus pannis induebatur,nulloque comitatus seruo circumibat,atque ipso etiam carebat tugurio,& ab aliis alimenta ei præstabantur. Erubescant igitur qui gloriantur in diuitiis. dolere vero eum introducit propheta,ob sacratissimi corporis passiones,quas propter nos sustinuit. hactenus autem ex vnigeniti filij persona sermonem fecit,quæ sequuntur ex ecclesiæ persona conscripta sunt.

Salus tua deus adiuuit me. Illa,inquit salus,quæ à te proficiscitur,ab errore,in quo eram,me liberauit.

Laudabo nomen dei mei cum cantico, magnificabo eum in laude, & placebit deo super uitulum nouellum cornua producentem,& ungulas. Vide euangelicum sacrificium legali præponi, & rationale,irrationali.noua autem cornuum, atque vngularum productio,vigoris seu roboris indicium est.& subnotare videtur propheta his verbis futuram legalis cultus extinctionem.cornua siquidem & vngulæ, emortuæ quædam partes sunt in corpore.

Videant pauperes,& lætentur. Per inopes,& pauperes ,fideles intelligit, vt diximus, in psalmo ix. videant,inquit, quæcunque propter eos deus passus est,& quæcunque etiam præclara administrauit.

Quærite deum,& uiuet anima uestra. Beatā ac felicem vitam viuet.

Quoniam exaudiuit pauperes dominus, & uinctos suos non neglexit. Qui nam autem ij sint, quos vinctos vocat, diximus in psalmo

pſalmo ſexageſimoſeptimo.

Laudent eum cœli, & terra, mare, & omnia repentia in eo. Quaſi non ſint ſatis angeli neque homines ad agendum gratias deo, ipſa etiam conuocat propheta elementa ad dei laudes, eo ordine, quo eorũ meminit Moyſes in Geneſeos principio. & improprie ipſos piſces, appellauit repentia: atque ita fortaſſis ob piſcium multitudinem.

Quoniam deus ſaluam faciet Sion. Nouam nimirum Sion, id eſt eccleſiam fidelium, vel ipſam Hieruſalem ſaluã faciet, hoc eſt, conſeruabit, ſibi ipſi videlicet Chriſto, cui ſoli illius cura commiſſa eſt, & non alteri: tametſi modo impii illius dominentur regionis.

Et ædificabuntur ciuitates Iudææ. Mihi templa nimirum, atque hoc à Chriſtianis.

Et inhabitabunt ibi & hæreditate acquirent eam. Chriſtiani videlicet.

Et ſemen ſeruorum tuorum poſſidebit eam. Serui autem Chriſti, Apoſtoli ſunt. Paulus enim, inquit, ſeru9 Ieſu Chriſti. eorum vero ſemen, Apoſtolici diſcipuli, tanquam ab eis per baptiſma ſpirituali ſemine regenerati.

Et omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea. Chriſtiani ſcilicet nomen tuum inuocantes. verum quemadmodum fidelium multi huius pſalmi principium vſq; ad verſiculum: Extraneus factus ſum fratribus meis: contendunt referri debere ad Chriſtum, ita Iudæi contra, captiuo in Babylone populo, omnia applicant, quæ illinc ſequuntur vſque ad finem pſalmi: Extraneus, inquiunt, factus ſum, ſeu (vt magis poſcit Græca dictio ἀπηλλωτριωμένος.) alienatus ſum à fratribus meis, quia mihi conceſſum non eſt, cum eis viuere. diuerſis ſiquidem dominis ſeruiebamus, & quia ſeruorum cognationem lex nulla nouit. eadem ſententia in proximo illic repetitur verſiculo. Mecum præterea templi deſolationem reputans, non mediocri conſumor dolore, & opprobria tua deus, quæ à Babylonijs ſuſtines, cum arcere nõ poſſim, propria reputaui: vnde etiã amiſſo cibi appetitu, laſſus cõtabui. verũ illi magis me exprobrabãt, veluti incaſſum ieiunarem. & in afflictionis indicium induebar ſacco. quæ ſequũtur apertiora ſunt. Deinde ait, orabam etiã ad te, quoniã tempus eſt bone volũtatis, hoc eſt, tẽpus miſericordiæ. quæ ſequũtur

expone,vt iam prædiximus, prçterquã quod filium nõ natura intelliges,sed adoptione. filius enim,inquit, primogenitus meus Israel.vel aliter:puerũ,id est seruum.opprobrium etiã, inquit,& varias afflictiones expectaui, propter te, quasi captiuus:& ideo quçsiui aliquem,qui cõsolaretur,& non inueni,cum non concederetur mihi, vt commode cum cognatis meis versarer. & dum ea exponunt verba: Dederunt in cibũ meum fel,& in siti mea potauerunt me aceto, labuntur non mediocriter,dum ex populi persona dictũ putant, quod Babylonij amarũ populo poculum, quasi seruo cuipiam proiecerint,& quod sitientẽ acetoso potauerint vino,& quod ob varias afflictiones factũ sit,vt cibus ei amarus,& potus videretur acerbus.quod vero sequitur: fiat mẽsa eorum &c.iuxta priorem expositionem intelligunt, & proxima his verba imprecationẽ continere dicunt aduersus Babylonios.per habitationem vero, ciuitatem intelligunt Hierusalem. illũ præterea populũ,inquiunt,quẽ tu erudisti,&castigasti,seu quem castigari permisisti, grauissimis Babylonij afflixerunt suppliciis,& prioribus doloribus ipsi plura semper addiderunt. in eo etiam versiculo qui dicit: & placebit domino super vitulum nouellum: pari labuntur errore. & quæ sequuntur,gratiora eis sunt, veluti magis cõsona reditui ex Babylonica captiuitate. Nos autem accuratam sanctorũ patrum opinionẽ sequentes, eam expositionem veluti tutiorem amplectimur, quam superius retulimus.

In finem psalmus ipsi Dauid in rememorationem.

Hunc psalmum beatus Dauid iisdem penè sententiis,ac uerbis cõposuit, quæ alibi per eum dicta esse uidemus in Psalmo. XXXIX. *promptumq; ac præ manibus eum semper habebat, quoties delicti reminiscebatur,quod aduersus Vriam cõmiserat.illum etenim ueluti potens aliquod carmen aduersus dæmones canebat, tanquã aduersus eos hostes,qui se in illud barathrum coniecerant.hoc igitur psalmo deum rogat,ut sui amplius dæmones nõ dominentur. Alii autem dicunt,quod quoties ei in memoriã ueniebant quanta ab inimicis temere passus fuerat,hunc psalmũ tunc canere solebat. in finem autem ideo inscribitur,quia oratio & preces,quæ in eo continentur ad certum finem tendebant,quem etiam consecutæ sunt.*

PSALMVS LXIX.

Eus in adiutorium meum intẽde. In psalmo autẽ trigesimonono, dixit. Domine ad adiuuandum me intende.

Domine ad adiuuãdum me festina. Idem significant quod accelera, vt eruas me. quæ verba habentur in psalmo trigesimo.

Erubescant & confundantur, qui quærunt animam meam. Hęc verba habentur etiam in prædicto psalmo trigesimonono.

Conuertantur retrorsum, & confundantur, qui uolunt mihi mala. Hæc similiter illic habentur, eo excepto, quod verba illic optantis sunt, quæ hic imperantis: quod ex græca lectione clarius dignoscitur: vt optans igitur hoc poscit propheta, tametsi imperare videtur.

Conuertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge, euge. Simile est, ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi, euge, euge.

Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te deus. In illo psalmo pro, deus, positum est, dominus.

Et dicant semper magnificetur dominus qui diligũt salutare tuũ. Et in illo rursus, pro domino, dictum est, deus.

Ego autem inops sum, & pauper, deus adiuua me. In illo autẽ pro, deus adiuua me, dicitur, dominus sollicitus est mei.

Adiutor meus, & liberator meus es tu, domine ne tardaueris. In illo pro liberator, protector dicitur, & pro, domine, deus meus.

Ipsi Dauid psalmus filiorum Ionadab, & aliorum, qui primo captiui facti sunt, apud Hebræos caret inscriptione.

Ferunt beatum Dauid conscripsisse hunc psalmum ex persona filiorum Ionadab, & aliorum, qui primo à Babyloniis in captiuitatem ducti sunt. hanc autem inscriptionẽ LXX. *interpretes præsenti psalmo imposuere, cum omni prorsus inscriptione carere eum apud Hebræos inuenissent. posteri autem Ionadab summo tunc in honore erant apud cæteros captiuos, ex quorum omnium persona, ut diximus, petit à deo propheta, de hostium potestate liberari, & salutem consequi. Possumus & nobis præsentis psalmi uerba, accommodare aduersus uisibiles, atque inuisibiles inimicos.*

PSALMVS. LXX.

N *te domine speraui, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me, & eripe me: inclina ad me aurē tuam, & salua me.* Hæc omnia verba habentur in psalmo trigesimo, & pro salua me, ibi est: accelera, vt eruas me.

Esto mihi in deum protectorem, & in locum munitum, ut saluum me facias. Ibi non munitum locum dixit, sed locū refugij.

παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος — *Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.* Ibi fortitudinem dixit pro firmamento.

Deus meus libera me de manu peccatoris, & de manu inique agentis, & iniusti. Tales enim erant, qui eis dominabantur.

ὑπομονή — *Quoniā tu es expectatio mea domine.* Dictum est in psalmo trigesimooctauo, ibi: & nunc, quæ expectatio? mea nonne tu deus? item in psalmo vigesimoquarto, ibi: & te expectaui tota die.

Domine spes mea à iuuentute mea. Hoc per se clarum est.

ἐπεστηρίχθην — *In te firmatus sum ex utero.* Neque in te tantū speraui à iuuentute, sed ex ipso materno vtero, hoc est, ex eo tempore quo natus sum, in te solo stabilitus sum, veluti super quodam sustentaculo ac munimine mihi à parentibus meis tradito. ex quo iudicare videtur pios se ac religiosos parentes habuisse. vel aliter: cum octaua die vniuersos infantes circunciderent, ex ipso quasi vtero, eos domino dicabant. illud autem scire oportet, quod verba hæc, ex vtero, item, de ventre matris meæ, & alia huiusmodi, per hyperbolen, hoc est, per excessum in veteri scriptura dici solent, intelligendique ac cogitandi initium ac tempus significant, illud nimirum tempus, quo cogitare quis ac sapere incipit. simile quid legimus apud beatum Iob: Si buccellam, inquit, meam comedi solus, & orphanis non tribui, si non ex ventre matris meæ dux illis fui, & cætera. impossibile est autem, ab ipsa natiuitate huiusmodi aliquid efficere. Restat igitur vt hic loquendi modus illud tempus significet ex quo quis sapere incipit.

De uentre matris meæ tu es protector meus. Si enim diuina virtus fœtum non custodisset, si infantē non seruasset, si puerum non protexisset, perisset sanè inter varios casus aliquo infortunio. hi vero tres versiculi paucis mutatis habentur

etiam

etiam in pſalmo vigeſimoprimo. verum illic omnia ad Chriſtum teferuntur.

In te laudatio mea ſemper. In te, inquit, hymnos ac laudes meas ſemper fero.

Quaſi prodigium factus ſum multis, & tu adiutor fortis. Ego, inquit, ſqualidus, atq; afflictus & deformis effectus ſum, præ ieiunio ſaccoq; & triſtitia: atq; ideo à multis quaſi monſtrũ quoddam exiſtimatus ſum, tametſi re vera non ita eſſem, ſed ſic viderer: imprudentibus nimirum ac viliori multitudini. per multos enim ſcriptura ſolet ſæpe viliſſimos quoſque intelligere. Paulus etiam conſona prophetæ noſtri verbis de multorum opinione loquẽs dicebat: nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto.

Impleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. Impleatur imperantis verbum eſt, ſed poſitum pro optatiuo, vt diximus. implebitur autem ſi ſeruitute, qua nunc premor liberatus fuero. tunc etenim ore diuinarum laudationum pleno, cantabo in hymnis magnam potẽtiam tuam, & quæcũque alia in tui gloriam, à religioſis viris cõmemorari ſolent, aut cogitari de te. vel, per gloriam, ſimpliciter magnitudinem intelligit. & non ſemel tantum laudabo, ſed perpetuo id faciam. ita enim Symmachus ea verba reddidit, quæ hic habentur, tota die.

Ne proiicias me in tempore ſenectutis. Tu, inquit deus, qui à iuuentute mea adiutor mihi fuiſti, non proiicies me in tempore ſenectutis. iamdiu etenim conſenui tam diuturno Babylonicæ ſeruitutis tempore. eſt autem veriſimile, quòd hæc verba per prophetam dicta ſint, quaſi ex perſona ſeniorum populi. Cæterum corporis quidem ſenectus omnibus nota eſt, & palam patet, animæ autem ſenectus eſt peccatum, eo quod non ſecus virtutis operationes comprimat, atque corporis actiones, ſenectus.

Cum deficiunt uires meæ ne derelinquas me. Hic verſiculus ad proxime præcedentis declarationem conſequitur, ſiue de animæ, ſeu de corporis viribus eum intelligas. ἐν τῷ ἐκλείπειν

Quoniam dixerunt inimici mei mihi, Mihi dixit, pro in me, ſeu propter me. dixerunt autem mutuo inter ſe.

Et qui obſeruabant animam meam conſilium fecerunt in unum. Repetitur hic atque exponitur ſententia prioris verſiculi. nã οἱ φυλάσσοντες

 quod

quod ait: consilium fecerunt in vnum, ad expositionē positū est verbi, dixerunt: per obseruātes antē, hoc in loco, insidiatores intelligit, visibiles nimirum atq; inuisibiles inimicos.

Dicentes deus dereliquit eum, persequimini, comprehēdite eum, quoniam non est, qui eripiat. Hi sunt inimicorum sermones, persequimini, inquiunt, quia si populus fugam acceperit, vos persequimini, & comprehēdetis eum. Nam cum deus, quem venerantur, eos dereliquerit, nullus aderit amplius, qui eos liberet.

Deus meus ne elongeris à me. Tametsi grauis sit peccatorum meorum odor, ac molestus, & te compellat, vt auertaris à me, quod alius etiam propheta ad Iudæos dicebat, peccata vestra, inquiens, diuidunt & disiungunt vos à deo: quæso tamen atque oro ne elongeris à me. elongatur autem deus non loco, aut essentia sua. (est etenim incircunscriptus deus atque indefinitus,) sed tantum prouidentia.

Deus meus in auxilium meum intende. Hic etiam versiculus, habetur in præsentis psalmi principio.

Erubescant & deficiant qui calumniantur animam meam. Pro deficiant, Symmachus dixit, consummantur: animam autem meam, hoc est, me ipsum, per calumniantes vero tam inuisibiles quàm visibiles inimicos intelligit.

Induantur rubore, & confusione, qui quærunt mala mihi. De rubore & confusione dictum est, in præcedenti psalmo. ea autē verba, qui quærunt mala mihi: exposita fuerunt in psalmo trigesimoseptimo, inuenies etiam in psalmo centesimo octauo, induantur calumniantes me confusione, & operiantur sicut diploide pudore suo.

Ego autem semper sperabo in te, & adiiciam super omnem laudem tuam. Quia quod votis expetiueram, adeptus sum. omnem autem laudem ideo dixit, quia non sermone tantum aut verbis sed operibus etiam laudetur dominus. & ideo saluator noster dicebat: vt videant bona opera vestra, & glorificēt patrem vestrum, qui in cœlis est.

Os meum annunciabit iustitiam tuam, tota die salutem tuam. Quando videlicet, & inimicos condemnaueris, & nos saluaueris.

γραμματείας ἢ δυνασείας *Quoniam non noui literaturas, introibo in potentatu domini.* Cum pollicitus sit propheta se annunciaturum esse iustitiam dei, &

dei,& salutem quam ab eo fuerat consecutus,& postmodum se ad hoc minus idoneum esse perspexerit, sermonem suum temperat,& moderatius loquitur, dicens: nunquam didicisse se disciplinas,aut scientias,vt condigne possit diuinas virtutes annunciare, & quòd ideo, vt pollicita à se adimpleat, ingredietur in diuina potestate, qua fretus, huiusmodi prouinciam tentabit. Dictio autem,quoniam, abundat, vel confirmantis aduerbium est,pro vère. Aliqui etiam dicunt,ꝙ dictio,quoniam,hoc in loco rationem reddit, atque ita intelligentes,punctum ponunt,post dictionem literaturas, & coniungunt,quod sequitur. Alij vero per literaturas, seu potius iuxta aliam Græcæ dictionis γραμματείας,significationem, per scribarum scripturas,mandata intelligunt. Scribæ etenim ter in anno populum iubebant ingredi in templum, quod erat in Hierusalem.Ego,inquit,posthac non ob scribarum iussa,sed ex diuina potentia illuc ingrediar.

Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Nunquam huiusmodi iustitiæ tuæ obliuiscar, quinimmo in mente eam semper retinebo. Solius autem dixit ac si diceret,tu solus nostram & inimicorum causam iudicabis, & nullus alius, atq; ideo non humanæ iustitiæ,sed tuæ solius recordabor.

Deus meus,quæ docuisti me à iuuentute mea, & usque nunc,annunciabo mirabilia tua. Hæc quæ sequuntur dicta esse intelliguntur,ex persona beati Dauid,& constructio fit per hyperbaton,deus meus annunciabo mirabilia tua,quæ docuisti me à iuuentute mea & vsque nunc. Mirabilia autem appellauit omnia admiranda opera, quæ ob Israelitici populi salutem, deum fecisse legimus, vel etiam quæcunque temporibus suis contigerant.

Et usque ad senectam & senium deus meus ne derelinquas me. Per senium extremam senectutis partem intelligit, vnde senior populi. Qui autem à deo eousque fuerit protectus, amplius non derelinquetur. Vel indeterminate intelliges dictionem vsque, quemadmodum sæpe apud scripturam reperitur, & coniunctim ac sub eodem sensu, intelligantur verba quæ sequuntur.

Donec annunciem brachium tuum generationi omni quæ uentura est. De brachio quidem dei dictum est,in psalmo quadragesimotertio.De ventura autem generatione in psalmo vige-

ſimoprimo quædam autem exemplaria habent donec annunciem,& quædam,donec annunciauero.

Poteſtatem tuam & iuſtitiam tuam deus uſque ad altiſſima. A communi ſenſu ſumenda ſunt verba illa, donec annunciem. Dictio autem poteſtas, hoc in loco poſita eſt, vt exponat & declaret dictionem, brachium. Iuſtitiam autem tuam vſque ad altiſſima,hoc eſt,quæ ad ipſa vſque attingit altiſſima. Vel ordo fiat per hyperbaton, iuſtitiam tuam, quæ eſt vſque ad altiſſima. Per altiſſima vero ipſos cœlos intelligit. Diuina autem iuſtitia aſcendiſſe dicitur vſque ad cœlos, eo quod cœleſtes virtutes eam intelligunt, & congaudent ſuper eam. Quæ ſequuntur rurſum ex populi perſona efferri debent.

Quæ feciſti mihi magnalia. Quæ poſuit pro quanta. Cum affectu etenim,atque ex corde hæc legenda ſunt. Aliqui poſt verba illa,& iuſtitiam tuam, perfectum ponunt punctum, & quæ ſequuntur huic verſiculo coniungunt, quæ feciſti mihi magnalia, Aquilam in hoc ſecuti,vt ſit ſenſus:magna & grandia beneficia,quæ in me contuliſti, tam admiranda fuere, vt eorum fama ad ipſas etiam cœleſtes poteſtates peruenerit. Imagine etenim me tua honoraſti, & regē me eorum omniū conſtituiſti,quæ in terra ſunt, alimenta etiam præſtas, protegis,cuſtodis,atq; eripis à periculis,& alia demum mihi huiuſmodi multa impertiris.

Deus quis ſimilis tibi? Nemo ſcilicet.

Quantas oſtendiſti mihi tribulationes, multas, & malas. Hæc verba etiam cum affectu legenda ſunt. Et cum dixerit,quantas, infert demum, multas & graues. Neque enim beneficiis tantum affectus ſum, ſed etiam calamitatibus afflictus ac malis, alterum quidem bonitate tua, alterum vero prauitate mea.

Et conuerſus uiuificaſti me. Conuerſus ſcilicet ad me, à quo antea auertebaris. Et quia Græca dictio ἐπιςρέψας vtranque ſignificationem recipit, dicere poſſumus, quòd dum me conuerteres ad te,viuificaſti me, ab imminenti ſcilicet me morte eripiens. Per mortem autem omnifariam calamitates atque afflictiones de more intelligit, quemadmodum contra,per vitam, ſæpenumerò intelligi videmus, liberationem à malis.

Et de Abyſſis terræ rurſum reduxiſti me. Abyſſos terræ, & infernum,

infernum,& lacum, & sepulturam,& alia huiusmodi nomina, sæpenumero apud scripturam pro vastis atque immensis calamitatibus poni videmus: vnde apud Ezechielem dicit dominus ad Hebræos, aperiam sepulturas vestras, & educam vos de Babylone.

Multiplicasti in me magnificentiam tuam. Hoc est, largam atq; abundantem fecisti. ἐπ' ἐμέ

Et conuersus consolatus es me, & ex abyssis terræ iterum deduxisti me. Verba hæc soli fidelium populo recte accommodantur, quem in ignorantiæ, atq; in idolorum tenebris olim errantem Christus conuertit, & aduocauit in salutem, & consolatus est eum dicens: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego quiescere vos faciam. Quem etiam iuxta carnis naturam mortuum eduxit dominus è sepultura. Nam dum corpus suum Christus mortuum viuificauit, & resurgere fecit è sepultura, atque immortalitate donauit, consequenter etiam omnibus, qui diuina gratia digni sunt huiusmodi resurrectionem effecit esse communem, quod ex verborum etiam repetitione perspicuum esse potest. Neq; enim hæc verba superflue repetita videri debent, sed illud denotare, quod diximus, præsertim cum dictio, iterum, hoc in loco immutationem sensus significet.

Etenim ego confitebor tibi in populis domine. Superflua est, hoc in loco, dictio, enim, quemadmodum etiam aliis in locis tradidimus. Ait igitur beatus Dauid, quod deinceps acturus est gratias deo, in populis, non in vno tantum populo, neque in solis Iudæis, sed in omnibus gentibus, quod etiam manifestius dicit circa finem psalmi decimiseptimi.

In vasis psalmi ueritatem tuam deus. Per vasa psalmi, varia musicorum instrumentorum genera intelligit. Iuxta Anagogen vero, vasa psalmi, fideles omnes sunt, quorum animas in summam harmoniam ac consonantiam concinnans & in vnum colligens beatus Dauid perpetuas deo laudes psallit. A communi autem sensu sumendum est verbum confitebor. Et consequens quidem fuerat, vt tertium casum Propheta redderet constructioni, vbi quartum apposuit. Dictio siquidem, confitebor, idem significat, quod gratias agam. Gratias, inquit, agam veritati tuæ, quoniam tu verax deus es, non tantum quia verum te esse asseramus deum, sed etiam, quia omnia

omnia à te promissa summa cum fide adimples.

Psallam tibi in cithara sanctus Israel. Hæc verba ad declarationem dicta sunt præcedentis versiculi, vbi ait, confitebor tibi in vasis psalmi. Est etenim cithara, vas seu instrumentum quoddam musicum, quo psalmos etiam canebant: per citharam vero reliqua musicorum instrumentorum genera intelligit. Hoc autem in loco per citharam regium organum, psalterium videlicet, puto intelligi: vt ex iis patet, quæ in proœmio operis tradidimus. Hac etenim de causa solum hoc instrumentum tanq̃ cæteris omnibus excellentius cōmemorauit. Verum vt nobis etiam hæc psalmi verba accōmodemus, per vasa psalmi, os, labia, & linguā intelligemus, & quæcunq; alia sunt vocis organa: per citharā vero, animam ipsam. Sanctus autem Israel ille est, qui Israelē sanctificat. Dicitur etiā deus sanctus, & homines sancti, illa quidē vt sanctificans, isti vero vt sanctificati, ille natura, isti adoptione seu participatione. Et quod hoc verum sit audi Apostolum, de Christo dicentem, qui factus est nobis sapientia à deo iustitia & sanctificatio, & redemptio: sapientia quidē Christus fuit, iis, qui sapientiores effecti sunt, & iustitia iustificatis, sanctificatio autem & redemptio iis, qui sanctificati sunt, & redempti.

ὅταν ψάλω quum cātauero

Exultabunt labia mea cum psalluero tibi. Per labia eius intelligere possumus fideles omnes, quorum linguis psallere cum semper videmus deo.

Et anima mea, quam redemisti. A visibilibus nimirum, atq; ab inuisibilibus inimicis.

Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam. De his verbis tota die, sæpe diximus idem significare, quod semper. Meditabitur autem, hoc est, loquetur seu reminiscetur.

Cum erubuerint & cōfusi fuerint, qui quærunt mala mihi. Hæc inquit, quæ pollicitus sum, faciam, quando ab inimicis prorsus fuero liberatus. Superius autem de diuina iustitia dictum est, & de iis, qui quærunt mala.

In Salomonem psalmus ipsi Dauid.

Docuimus in proœmio operis hunc psalmum non esse Salomonis, nunc illud etiam dicemus, quòd neque ad ipsum pertinet Salomonē.

Neq;

Neq; enim Salomon is fuit qui permanserit cum sole, quippe qui iam diu mortuus est, neq; etiam fuit ante lunam, nec dominatus est finibus terræ, neq; ante solem fuit nomen eius. Et quia Salomon interpretatur pacificus, manifestum est hunc psalmum in Christum dictum esse. Ipse etenim est pax nostra qui fecit utraq; unum, quiq; intermedium materiæ parietem dissoluit, quemadmodum magis particulatim ipsius psalmi uerba demonstrabunt.

PSALMVS LXXI.

Eus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Præuidens beatus Dauid summa Christi mysteria, optat atque orat ea accelerari, & ipsi Christo tanquam homini ea dari, quæ semper habebat, vt deus. Ita etiam Christus dixit de patre, ꝙ omne iudicium sibi dedit, vt filio. & rursum: data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Regem autem & regis filium, Christum appellat, tanquam deum, & dei filium. Per iudicium vero ipsam iudicandi facultatem intelligit. Quod vt magis declararet, addidit: iustitiam. Christus etenim iustus iudex est, vt deus, verum vt homo id acceperat à patre. Ego enim, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Potest & Christus secundum humanitatem appellari rex, veluti qui de tribu erat regia, & regis filius, tanquam filius Dauid. Liber enim, inquit, generationis Iesu Christi filij Dauid.

Vt iudicet populum tuum in iustitia & pauperes tuos in iudicio. Κρίνειν

Hęc est causa, cur petat beatus Dauid Christo tribui iudicandi facultatem: vt scilicet iudicet &c. Per populum autem, fidelem populum intelligit, qui licet Christi, hoc est, filij populus appelletur, dicitur etiam & patris: omnia, inquit, mea tua sunt, quem etiam populum, alio nomine appellat, pauperes dei, quia fideles veri, omnes propter deum pauperes facti sunt. Per iustitiam autem dei, futurum iudicium intelliges: in quo vnicuique condigna deus pro meritis reddet, quod paulopost magis declarat, dicens: In iudicio: vt iudicet autem eos, cum diabolo nimirum, & cum Iudæis, atque aliis fidei inimicis. Alij per populum, Iudaicum intelligunt, qui olim dei populus dicebatur, & per pauperes, nouum populum ex Gentibus congregatum, de cuius paupertate, diximus in nono, & vndecimo psalmo. Vt iudicet eos, alios quidem

dem iusto iudicio condemnans, alios autem ad salutem iustificans.

Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. In prosopopeiæ speciem, montes iubet suscipere pacem erga Christi populum, & colles iustitiam: & montes quidem, pacificã eis vitam præstare, expulsis nimirum seditiosis, ac malignis dæmonũ spiritibus, colles vero iuste eis deseruire, quasi creatoris dei seruis. Per montes etiam & colles tanquam eminẽtiores, omnem terram comprehendit, in qua, habitaturi erãt anachoretę, atque eremitę, & omnes Christi milites. Vel per montes quidem, archangelos intelligit, tanquam eminentiores, & superiores potẽtias, per colles vero, ipsos angelos, tanquam illis subiectos. Eleuati tamen sunt vtrique eorum ordines à terrenis, non secus ac montes, & colles à terra. Hos igitur deinceps iubet, vt pacifice se habeant cum Christi populo, vtque iustam illi ac debitam, quasi ipsius domini hęreditati, opem ferant. Prius nanque inimice nobiscum agebãt angeli, ob veterem nimirum impietatem. vel per montes, reges ac duces excellentiores quosque intellige, per colles vero, alios principes illis subiectos. Multi enim eorum venerũt ad fidem, pacifice agentes atque erga Christi populum benignissime se habentes.

Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperũ. Per pauperes, populi rudiores quoslibet Iudæorum intelligunt: qui intellectu & prudentia erant pauperes, dum nudæ legis literæ insistentes, ad occultas sancti spiritus diuitias prospicere non valebant: per filios autẽ pauperum, fideles in Christum intelligit, quorum parentes pietate ac religione pauperes fuere, nullas habentes diuitias veræ cognitionis dei. Vel ipsos etiam apostolorum discipulos. Piscatores etenim erant apostoli, & aspectu viles. Illos igitur, vt infideles condemnabit, hos vero saluabit, vt fideles.

Et humiliabit calumniatorem. Diabolum nimirum, qui deũ ipsum primo calumniatus est, inuidiose illum vetuisse afferens, ne homines de ligno sumerent: & qui nunc passim omnes etiam calumniatur. Vnde iuxta nominis etymologiam, vere ac proprie diabolus appellatur. Idem enim est Græcis diabolus, quod latinis calumniator.

Et permanebit cum sole & ante lunam generationes generationum.

num. Ostendere volens propheta Christi diuinitatem sine principio esse,& sine fine, duobus magnis luminaribus eam comparauit:quando quidem inter omnes visibiles creaturas potiora exempla aut diuturniores similitudines inueniri nequiuerint. Permanebit, inquit, cum sole, hoc est,erit,donec erit sol. Est autem peculiaris quidam loquendi modus apud scripturam sacram, vt tempus vsque ad aliquid determinet, & quod sequitur,non neget, vt alibi latius diximus, & dicemus:& hoc pacto quidem Christi perpetuitatem explicat ex parte finis. Deinde etiam declarat quomodo sit absque principio:& dicit,quòd erat ante lunam. Quod vero ait:generationes generationum: idem sibi vult,ac si dixisset, per spatia spatiorum:hoc est,per immēsa atque infinita temporum interualla:Per generationem etenim, temporis spatium intellexit,verbi gratia,quātum vna hominum generatio: hoc est, quantū vnus homo potest superuiuere. Vel aliter:solem accipe pro diuinitate, cum vt theologus Gregorius dixit, id sit deus inter intellectuales creaturas, quod sol inter sensibiles. Cum hac autem diuinitate perpetuo permanet Christi humanitas,ex quo ei semel est coniuncta,& ab ea nunquam separatur: & per lunam ipsam fideliū ecclesiam intellige, ante cuius faciē & coram qua, Christus erit in generationes generationum,hoc est,perpetuo. Nam quemadmodum luna à sole,ita ecclesia à Christo altero iustitiæ sole,lucem accipit: vnde eos omnes illuminat,qui in erroris sunt nocte, rectum illis videlicet callem demonstrans.

Descendet sicut pluuia in uellus,& sicut stilla stillās super terrā. σταγὼν
Docet quomodo diuina verbi incarnatio latēter ac clam facta sit:descendente nimirum verbo insensibiliter in virginis vterum. Pluuia etenim absque vllo strepitu in lanæ vellera descendit:atque eodem pacto stilla quę in terram cadit. Verum per stillas minutissimas illas guttas,seu potius rores intelligit,qui ante pluuiam ex interuallo sparsim in terram cadunt.

Orietur in diebus eius iustitia & multitudo pacis donec auferatur luna. πλῆθος
Nato etenim Christo varia gentiū regna, in vnam Romanorum monarchiam deducta sunt. Exiit enim,inquit, edictum à Cęsare Augusto,vt describeretur vniuersus orbis. Tunc igitur ciuitates,quæ inter sese antea inimicitias exercuerant,

uerant, vno tantũ imperatore omnia moderante, mutua iustitia ac pace vtebantur. Et quod ait, donec auferatur luna: posuit pro donec luna ab officio suo cesset: quod nimirũ accidit in die cõsummationis. Sol quippe tunc obtenebrabitur & luna non dabit lucem suam. Quòd si iustitia & pax modo omnibus non permanent vsq; ad tẽpus consummationis, sed multæ adhuc hodie ciuitates inter se inimice agunt, non mireris. Neq; enim de vniuersali iustitia propheta loquitur, aut de vniuersali pace, sed de ea, quæ inter veros erit fideles, & Christi seruos. vel aliter: de iustitia, & de pace loquitur, quæ in deũ est: quippe cũ iuste hoc est, cõdigne vnius diuinitatis sancta trinitas tũc fuerit adorata, & pax facta sit cœlestiũ & terrestrium, quæ vsq; ad seculi consummationẽ permanebit.

Et dominabitur à mari, usque ad mare. Mare & mare, propter aquarum multitudinem oriẽtalem, atque occidentalem Oceanũ appellat. Hi etenim fines sunt ac termini, quos quis longitudini orbis terræ potest adscribere. Latitudinis autem terminos eadem ratione arcticum atque antarcticũ Oceanum dicemus. Aiunt etenim Oceanum in orbem, vniuersam terram ambire.

ἀπὸ ποταμῶν *Et à fluminibus usque ad terminos orbis terrarum.* Eundem sensum repetit: & quod ibi maria appellauit, nũc dicit flumina, veluti partes quasdam Oceani fluminis. Fines autem terræ ab orientali quidẽ Oceano, hesperius, ab arctico autem, Antarcticus: & rursus econtrario, vt ita dicam, à fluminibus ad flumina. vel aliter: flumina hic Iordanẽ appellat, & pluralem numerum posuit pro singulari, iuxta hebraicæ linguæ idioma. Ab illo etenim flumine cœpit Christus in cęteris sibi hominibus dominium parare: quãdo sancto spiritu in columbæ speciem descendente pater filio superne testimoniũ præstitit. Baptizabatur enim tunc à Ioanne in Iordane.

Coram illo procidẽt Aethiopes. Duplex est Aethiopum genus, vt diximꝰ in psalmo LXVII. Alij enim in extrema oriẽtis, alij in extrema occidẽtis parte habitant. quòd si extremæ omniũ gentes Christum adorabũt, multo illæ magis, quæ in medio orbis sunt. vel per Aethiopes, ipsos dæmones intellige, qui nigri prorsus, Aethiopũ instar, apparere solent, ob eorum nimirũ caliginẽ, & tenebras. & ꝙ ait, cadẽt, expone pro, adorabunt, si de veris Aethiopum populis versiculum intelligas:

ligas:quia si Aethiopes,esse dicas dæmones,tunc expone,cadent,pro destruentur atque humiliabuntur.

Et inimici eius terram lingent. Et Iudæi,inquit,Christi occisores iugulabũtur.Solent enim qui violenta morte pereũt, præ graui dolore terram mordicus appræhendere. vel, quia dum euangelij prædicationem oppugnãt,multi eorum conuertentur, & sanctorum Christi templorum solum ac pauimenta exosculabuntur.vel rursus,per Christi inimicos, dæmones intellige, qui à sanctis viris in terram deiicientur, atque adeo conculcabuntur, vt ipsam humum lambere videãtur,dum illinc exurgere nequeunt.

Reges Tharsis,& insulæ munera offerẽt,reges Arabum,& Saba dona adducent. Per Tharsis,expositores omnes Carthaginis ciuitatem intelligunt,quæ est Libyę caput,& per Saba,ciuitatem quãdam Indorum celeberrimam. Insigniorum igitur regum memoriã faciens propheta, alia pariter regna omnia denotasse videtur: quod ex sequentibus etiam manifestius apparet,dum collectim vniuersos reges atque vniuersas gentes connumerat:quemadmodum in XLIX. psalmo declarauimus.Insulas autem,omnes intellige quæ in mari sunt. Vere autem quęlibet gens Christo dona tulit,hęc quidem templa,illa alias oblationes,& alias virtutes, & hi quidem sensibilia,alij vero intellectualia dona obtulerunt.

Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruiẽt ei. Nondum tamen omnes eum adorauerunt, tametsi ex omni gente sit,qui adoret,& seruiat, vt in LXII. psalmo prædictum est. Similis est autem hic versiculus, verbis illis, quæ à patriarcha Iacob de Christo prædicta sunt:& ipse,inquit,erit expectatio gentium.

Quoniam eripuit inopem à potente,& pauperem cui non erat adiutor. Inopem & pauperem hic christianum populum appellat,vt in IX.atque in XXXIX.psalmo diximus.Per potentem vero ipsum intelligit diabolum, qui diu olim humano generi,atque vniuerso orbi dominatus est.vel timorẽ potentibus propheta his verbis iucutere voluit, veluti Christus iis omnibus opem laturus sit,qui ab eis oppressi fuerint.

Parcet pauperi,& inopi,& animas pauperũ saluas faciet. Eandem repetit sententiã: & inopem quidẽ Iudaicũ populũ appellat, veluti eum, qui,iuxta Græci nominis etymologiam, ab ope

nimirũ eos & stabiliens,qui antea quasi nutãtes circunferebantur à dæmone : & quod ait:in summis montium , posuit pro vsque ad summa montium ; quod propter sanctos eremitas dictum est, & alios dei milites, qui illic habitaturi erant, veluti eos quoque esset stabiliturus.

Superextolletur super Libanum fructus eius. Libanum dixit propter summam eius altitudinẽ. Fructus,inquit,Christi,mirum in modum augescet. Per fructum vero Christi, euangelicam doctrinam intelligit. Vel aliter: Libanũ hic,pro idolorum cultu posuit,eo quòd huiusmodi mõs olim idolis plenus esset. Sensus est igitur:quòd fructus Christi, hoc est, ꝗ prædicatio euangelica,vt diximus,superextolletur super Libanum,id est,superabit cultum idolorum.

Florebunt de ciuitate quasi herba terræ. Ciuitatẽ indefinite dixit,eo quòd de omni ciuitate fideles florere debebant,atq; hoc tanta cum copia , vt floridissimæ , ac densissimæ herbæ comparari possent. Possumus etiam per ciuitatem,ecclesiam intelligere, tametsi nonnulli ipsam intelligant Hierusalem, ex qua Iudæi floruerunt: qui crescente postmodum euangelij prædicatione instar herbæ celerrime perierunt. ὡσεὶ χόρτος

Erit nomen eius benedictum in secula. Hoc per se manifestũ est. Laudabitur autẽ vbiq;,& perpetuo à fidelib⁹. Per nomen autem eius,nomen Christi intelligit aut nomen Iesu. ἔσται

Ante solem permanet nomen eius. Illud dico nomẽ dei permanet ante solem,quo ipse se in monte appellauit,Moysi loquens,quando ait:ego sum,qui sum. Item qui est, mittit me. Quòd si de Christi nomine hoc dictũ putes , ante solem expone,pro supra solẽ,hoc est,amplius quàm sol . Nam in cõsummatione seculi. Sol cadet , & cætera astra . Hoc autem Christi nomen,semper firmum, atque integrum & omnibus notum permanebit.

Et benedicentur in eo omnes tribus terræ. Benedicẽtur, hoc est,sanctificabuntur,vel gratias consequentur. Glorificamur etenim, dum christiani dicimur. Et hoc est, quod deus Habraæ pollicitus est pro eius semine, quod est, Christus . Per tribus autem terræ,varias gentium nationes intelligit.

Omnes gentes beatificabunt eum. Hoc est laudabunt. μακαριοῦσι

Benedictus dominus deus Israel,qui facit mirabilia solus. Ecce quòd quæ occulta erant,reuelauit:dominum illum esse præ- αὐτόν

dicans, & deum Israel, vt ostenderet quòd Christus, idem ille est deus, qui olim dicebatur deus Israel, & qui mirabilia olim propter illum operatus est. Quod vero ait, solus, ad distinctionem aliorum deorum dictum est, qui falso dei appellantur.

τῆς δόξης

Et benedictum nomen gloriæ eius in seculum, & in seculum seculi. Per Christi gloriam, eius possumus incarnationem intelligere, & omnes pariter eius passiones, quæ ad eandem incarnationem pertinent, & propter quas glorificatur à fidelibus, quòd tanta ac tam grauia sustinuerit propter nos, qui deus erat. Nomen autem huius gloriæ, Christus est, qui & in præsenti seculo benedicitur, vt superius declarauim⁹, & multo magis benedicetur in futuro, quando nullus ei maledicet, omnibus nimirū tunc ei subiectis. Possumus etiā per eius gloriam, circumloquendo ipsum Christum intelligere.

Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat fiat. His verbis omnium gentium fides prædicitur. Ita etiam ad Moysem dixit deus: viuit nomen meum, quoniam implebitur gloria mea omnis terra. Hoc & Esaias propheta audiuit, clamantibus Seraphim, Sanctus Sanctus Sanctus, dominus, deus sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Illam autem repetitionem verbi, fiat, intellige prout declarauimus, in fine psalmi XL. illud etiam scire oportet, quòd Hebræi diuidunt Dauidicos psalmos in quinque libros, quodque quatuor primos libros habere dicūt in fine vltimi psalmi, fiat fiat. Et primi quidem libri finem esse dicunt psalmum XL. secundi LXXI. tertij octogesimum octauum, quarti CV. quinti autem libri finis vltimo clauditur psalmo.

Defecerunt hymni Dauid filii Iesse, psalmus ipsi Asaph.

Docuimus in procemio operis, omnes psalmos compositos fuisse à beato Dauid, quomodo igitur nunc præsenti psalmo inscribitur, quòd defecerint? quia scilicet non defecisse psalmos, sed hymnos dicit. Siquidem psalmorum alios, ueluti hymnos ac laudes ipse sua deo canebat cithara, alios uero cantorum ducibus canendos præbebat, sicuti præsentem psalmum, & undecim alios sequētes, quos unius chori cantorum principi Asaph modulandos dedit, item aliis alios, quēadmodum ibidem plenius diximus. Dictio igitur defecerunt, non negat sequentes

gat sequentes psalmos compositos fuisse à beato Dauid, sed ab eo negat fuisse decantatos. Illud autem *admiratione dignum est, quomodo sancti spiritus gratia multiplicibus hominum affectibus, ac uariis animorum ægritudinibus, multiplicia etiam ac uaria per psalmos pharmaca miscuerit, sicuti impræsentiarum facit. Pertinet enim hic psalmus ad pusillanimes, & ad eos, qui in imperscrutabilibus dei iudiciis facile scandalizantur, dum scilicet cernunt deum, prauorum hominum quam plurimos non tantum tolerare, sed scelestissimos ac nefandissimos quosque feliciter persæpe uiuere, contra autem probos in afflictionibus, & calamitatibus ut plurimum constitutos esse, & penè negligi ab eo. Efferendus est autem hic psalmus, ex Israelitici populi persona, qui captiuus detinebatur in Babylone, & ex illorum præsertim, qui in toto illo populo magis pii in deum, ac magis religiosi fuerunt: tametsi unicuique etiam fideli accommodari possit, qui proximi sui pusillanimitatem studeat consolari.*

PSALMVS LXXII.

Vam bonus deus ipsi Israel. Dictio, quàm, confirmantis vim habet hoc in loco. Vere, inquit, bonus est deus populo Israel: quippe qui per afflictiones, & calamitates eum erudit, & castigat, quique salutem ei excogitat. Neq; enim ex odio castigat aliquem deus, aut dirigit, sed præ amore & dilectione.

Is qui recto sunt corde. Cum deus adeo bonus sit, vt docuimus, talis etiã esse iudicatur ab iis, qui recte sentiunt. Cordis etenim appellatione hic, mens & cogitatio ipsa intelligitur.

Mei autem penè moti sunt pedes. Per pedes hic cogitationes intelligit, veluti quæ animæ nostræ religionẽ pedum instar, regunt, ac sustinent. Penè, inquit, peruersus, ac penè lapsus sum, vt nullam deum crederem mundi habere prouidẽtiam. Quod autem latinus interpres dixit, moti sunt, Græca dictio ἐσαλεύθησαν aliquanto significantius exprimit, & nos propius dicere possumus fluctuarunt.

Penè effusi sunt gressus mei. Per gressus simili modo cogitationes intelligit, seu opiniones, & sententias animi. Effusi autẽ sunt, pro euanuerunt. Euanescit enim, quod effunditur. Deinde causam etiã infert ob quã in huiusmodi fuerit periculo, vt fluctuarent eius pedes, & effunderentur eius gressus.

Quoniam zelaui propter iniquos, pacem peccatorũ uidens. Per ἐπὶ τοῖς

 zelum,

zelum, iram illam sæpe intelligimus, quæ à recta ratione aduersus aliquid irrationabiliter factũ proficiscitur. Quoniã, inquit, aduersus iniquos hostes nostros iratus sum: & mea quidem sententia non temere, eo quòd pacem eos agere videbam, & à potentioribus nunquam vexari, & quia vt securi ac tuti multa fruebantur quiete, tametsi omnium hominum essent perditissimi.

ἀνάνευσις *Quoniam non est renuitio in morte eorum.* Quoniam mors, inquit, quæ eis obuenit, abnuenda, aut respuenda non est, veluti quæ & secundum naturã aduenit, & nulla cum violẽtia.

Et firmamentum in plaga eorum. Nec vlla, inquit, diuturnitas aut perseuerantia est in eorum plaga. Nam etsi aliquando calamitate aliqua affliguntur, statim tamen ab afflictione liberantur.

In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Neque sunt, vt cæteri hominũ in laboribus. Est etenim proprium ac peculiare omnium hominum, vt labores sustineant: at illi absque vllo labore possident bona, & communi omnium hominum sententia, eo modo non affliguntur, quo alios vt plurimum affligi videmus.

Propterea tenuit eos superbia eorum in finem. Omnia eis, inquit, secunda obueniunt, & ampliori idcirco superbia detinentur.

περιεβάλοντο *Induti sunt iniustitia, & impietate sua.* Adeo, inquit, superbi sunt, & temerarij, vt impietate atque iniustitia, non secus ac veste aliqua operiantur. Et dum indui eos dicit impietate & iniustitia, summã vndique huiusmodi vitiorum amplitudinẽ videtur significare. Hac autẽ loquendi metaphora sæpenumero alibi prophetam vsum videmus, veluti quando ait: induantur cõfusione, & pudore: item, induantur, qui calũniantur me, confusione, & operiantur quasi diploide pudore suo: & rursus: induit maledictionẽ, vt vestimẽtum, & alia huiusmodi. Hoc autem in loco, posuit pro, ostentare & gloriari.

ἐξελεύσεται *Egredietur quasi ex adipe iniustitia eorum.* Ac si diceret ampla, & abundans erit eorum iniquitas. Pinguedo etenim, quę profluit ex adipe, copiam atq; abundantiã quandã significat. Vel per adipem, indolentiã, ac delicias eorũ intelligit, dicẽs: quòd tanta eorũ iniquitas, ex multis prouenit deliciis, atque ex multa petulantia. Et iuxta hunc sensum abundat dictio,

quasi,

quasi. & quod ait, egredietur, dixit, pro, egressa est, tẽpus ponens pro tempore. Et ita reddidit Symmachus. vnde & verbum flagellabũtur cõsequenter expones, pro flagellati sunt.

Transierunt in dispositionem cordis. Venerunt, inquit, in habitum iniustitiæ. Per dispositionem etenim seu per habitudinem cordis, habitum intelligit ad malum. διάθεσιν

Cogitauerũt & locuti sunt in prauitate. Præmeditati, inquit, & cum consideratione locuti sunt praua. Neq; enim inconsulto, aut raptim, sed summo cum studio omnia egerunt. ἐν πονηρίᾳ

Iniustitiam in excelsum locuti sunt. Hoc est aduersus deum altissimum, dicentes nimirum eum deum non esse. Iniustitiã vero eos locutos esse dicit, quia iniustitia summa est, priuare deum gloria, & creatis ab illo rebus eam præstare. Ille autem loquitur iniustitiam in altum, seu in excelsum, qui aliquid deo attribuit, quod diuinitate indignum sit. appellatur etiã diuinitas altitudo, quia altius ea nihil est, aut sublimius.

Posuerunt in cœlum os suum, & lingua eorum pertransiit in terram. Per cœlum quidẽ deum intelligit, qui in cœlis habitat: per terram vero, homines in ea commorantes, ac si diceret: os suum blasphemantes aduersus cœlestem deum mouerunt, & lingua eorum similiter aduersus terrenos homines desæuiit. Ij etenim, quibus omnia secunda erant, & qui incũbebant deliciis, multa ducti temeritate, & deum cõtumeliis, & homines calũniis insectabãtur. Vel propter philosophos dictus est hic sermo, qui posuerunt in cœlum os suum, dum ausi sunt de deo, & de diuinis rebus philosophari, & lingua eorum pertransiit in terram, dum terrena de deo nugarẽtur. vel aliter: astrologos carpit, qui os suum posuerunt in cœlũ, dum nimis curiose astra ac stellas contemplãtur, quæ in cœlo sunt: & lingua eorum pertransiit in terram, dum inanibus nugis vniuersum complent orbem.

Ideo conuertetur populus meus huc. Hæc verba dicta sunt, per prophetam ex persona dei. Propterea, inquit, hoc est, ob prædictam inimicorum iniquitatem, populus meus, ille nimirum, qui in captiuitate constitutus est, conuertetur in patriã suam. Ita enim significat quod ait, cõuertetur huc. Ibi enim erat beatus Dauid cum psalmum hunc componeret: in Hierusalem scilicet. ἐνταῦθα

Et dies pleni inuenientur in eis. Pleni, hoc est, impleti, ad

vitæ nimirum menſuram.vel pleni operibus virtutũ: & ſenſus eſt.quòd conſeneſcent,vel quòd placebunt deo. Intelligi etiam poſſunt hæc verba, vt aduerſus inimicos dicta ſint, quòd dies eorum in eis inuenientur pleni in malis, ita vt ad eorum prauitatem nihil deſit.

Et dixerunt quomodo nouit deus? Quotquot in populo erãt magis puſillanimes,aut minus prudentes,tanta cernentes facinora, quanta barbari illi committere audebant aduerſus viros illos ſanctos, dicebant: quomodo nouit deus hæc? Et quomodo tolerat?vere hæc deus non nouit.

ἐν τῷ ὑψίστῳ *Et ſi eſt ſcientia in altiſſimo.* Subaudiẽdum eſt verbum exquiſiuerunt.Scientiam autem eorum dicit,quæ aduerſus eos facta fuerant.

κατέσχον *Ecce hi peccatores & abundantes, in ſeculum poſſederunt diuitias.* Ita enim conſiderantes intra ſe dicebant:ecce quòd hi Babylonij peccatores ſunt,& tamẽ in præſenti ſeculo abundant, & diuitias poſſident. Vel poſſederunt in ſeculum, pro diu,& longo tempore. Huiuſmodi etiam verba à Hieremia propheta ad deum dicuntur.Quare,inquit,via impiorũ proſperatur?abundarũt omnes, qui reprobant reprobationes? plantaſti eos & radicem miſerunt.

ἄρα ματαίως *Et dixi,nunquid in uanum iuſtificaui cor meũ?* Ego,inquit,qui aliquanto maiores animi ac prudentiæ vires me habere confido, fluctuaui cogitationibus meis,& dixi: nunquid fruſtra cor meũ ab omni iniuſtitia emundaui, & iuſtum eſſe effeci?

ἐν ἀθῴοις *Et laui in innocentibus manus meas.* Et dixi,nunquid incaſſum laui manus meas inter innocentes viros?quid autem ſibi velint hæc verba, diximus in pſalmo vigeſimoquinto.à cõmuni autem ſenſu tam hic, quàm in duobus ſequentibꝰ verſiculis,ſubintelligendum eſt:nunquid in vanũ? Nam & hæc verba dubitatiue legenda ſunt.

Et flagellatus fui tota die. Ieiunio nimirum, & vigiliis, & aliis huiuſcemodi afflictionibus, quas aſſidue ſectandæ virtutis gratia ſuſtineo.

ἔλεγχός μου *Et repræhenſio mea in matutinis.* Repræhenſio mea, quàm ego mihi ipſi adueniente mane adfero. Reprę̃hẽdere etenim ſoleo me ipſum, quòd in præteritum deo reſtiterim, quodq; vitam ac conuerſationem eo dignam non exhibuerim.

Si dicebã narrabo ſic, ecce generationẽ filiorũ tuorũ reprobaui.

Si in me

Si in me ipſo,inquit,dicebam, quòd aliis ita eſſem dicturus, quemadmodū cogitaui: quòd ſcilicet in vanū iuſtificaui cor meum,& reliqua: ecce ꝙ reprobaui generationē filiorū tuorum,ſeu(vt propius poſcit Gręca dictio ἠσυνθέτηκα)ecce ꝙ incompoſita.hoc eſt,nō vtilia,& non grata cogitaui populo tuo.per generationē enim filiorum dei, populus intelligitur Iſraeliticus.ita enim deus ipſe eū alibi appellauit,dicēs: fili⁹ meus primogenitus Iſrael,itē alio in loco.filios genui,& exaltaui.vel aliter: filij dei ſunt, qui creatorem eum agnoſcūt, & illius obſeruant mādata .quædam autem exemplaria, non ἠσυνθέτηκα, habent in prima perſona ſed ἠσυνθέτηκας. Et quoniā Græca hæc dictio,nō tantū reprobare ſignificat, aut incōpoſita ſeu inutilia cogitare,vt diximus, ſed etiā pactionibus ac promiſſis non ſtare, conſequenter alia fieri poteſt huius verſiculi lectio,videlicet: ecce quòd generationi filiorum tuorū pacta rupiſti. Et tūc expone, ſi in me ipſo dicebā: me ita aliis eſſe dicturū, quòd ſcilicet fruſtra iuſtificaui cor meū,&c.vt ſupra expoſuimus : ecce quòd iuxta hanc narrationem meam huic populo tuo rupiſſe videris ea fœdera,quę olim cum Habraam,& progenitoribus noſtris pepigeras, de terra,ſcilicet promiſſionis,& de generatione noſtra, & quod perpetuo hanc terram eſſemus poſſeſſuri.

Exiſtimaui,quod cognoſcerem. Speraui,inquit,ſcire me poſſe,& cognoſcere id de quo dubitabam. ὑπέλαβον τοῦ

Hoc.labor eſt coram me. Verum hoc, vt id ſcilicet cognoſcam de quo dubitaui, laborē non modicum ſecum habere videtur.difficillimum enim eſt,vt cognoſcatur. γνῶναι ἐνώπιόν μου

Donec intrem in ſanctuariū dei. Labor vero iſte eouſq; mihi erit,donec ingreſſus fuero in templum Hieruſalem, vbi populus ſanctificari ſolet. Antiqua enim hæreditate ac ſolita felicitate recuperata,cognoſcam,quòd non fruſtra iuſtificaui cor meum.

Et intelligam in nouiſſima eorum. Verba hæc manifeſtā continent prophetiā. prædicit enim ſe huiuſmodi delinquentiū finem perſpecturum eſſe. de Babyloniis autem ſermo eſt, quorum felicitas,& imperium finem habitura erant: quēadmodum etiam poſtea factum eſt. Nam Cyrus Perſarum rex deuictos illos perpetuæ tradidit ſeruituti:& Iſraeliticum populum,quem captiuum reperit in Babylone, in patriā re- εἰς τὰ ἔσχατα

 ſtituit.

ſtituit. Iuxta Anagogen, per ſanctuarium dei, futurum intelligimus iudicium, in quo vnicuiq; deus condigna retribuet, pro meritis. verbũ enim Græcum, ἁγιάζω, quod paſſim omnes interpretãtur ſanctifico, vnde ἁγιαστήριον, ſanctuarium, perſæpe etiam idem ſignificare inuenitur, quod determino. non mirum igitur ſi ἁγιαστήριον pro iudicio accipitur, cum in eo omnium hominum præmia, aut ſupplicia determinanda ſint. tunc igitur vel ipſi etiam puſillanimes intelligent, quid nam proſit virtus, & obſit vitium.

Verumtamen propter dolos. Ob eorum nimirum dolos.

κακά *Poſuiſti eis mala.* Manifeſtius ex hoc loco Babyloniorum deſtructionem prædicit. Superflua tamen eſſe videtur, dictio illa, verum tamen, quemadmodum iuxta Hebraicum idioma ſæpenumero alibi inuenitur. Symmachus pro verũtamen, vere dixit, & paraſti, pro poſuiſti.

ἐν τῷ ἐπαρθῆναι *Deiecisti eos dum eleuarentur.* Cum in altum iam eleuati eſſent, diuitiiſque, & omi felicitatis genere ſublimati, tu eos rurſus confregiſti.

Quomodo facti ſunt in deſolationem ſubito? Eorũ deſtructionem præuidens propheta, tam repentinam mutationem admiratur.

Defecerunt, perierunt, propter iniquitatẽ ſuam. Verbũ perierunt, ad maiorem declarationem poſitum eſt, verbi defecerunt. idem enim hic ſignificant. hac autẽ repetitione propheta ſummum quoddam gaudiũ, atq; alacritatem demonſtrat.

ὡσεὶ ἐνύπνιον ἐξεγείροντος *Quaſi ſomnii exurgentis.* Aliquid ſubintelligẽdũ eſt, verbi gratia: Babyloniorum felicitas: ac ſi diceret, quod quemadmodum is, qui per ſomnũ, gratum quid videt, ac delectabile, ſtatim cõtriſtatur, cum à ſomno exurgit, quaſi inani delectatiõe detentus ſit, ita etiã Babylonij decurſa eorum felicitate, inanem plorabunt ſe habuiſſe fortunam. huiuſcemodi enim ſunt humanæ omnes delectationes, ſomniis ſimiles, ob earum nimirũ inſtabilitatem, & frequentiſſimas mutationes.

Domine in ciuitate tua imaginem eorũ ad nihilũ rediges. Propter ciuitatem tuam Hieruſalem eorum fœlicitatem reprobabis: quam ideo imaginem appellauit, quia humana fœlicitas, vera fœlicitas non eſt, tametſi eſſe videatur: ſed vt imago, aut vmbra, imitatur tantum fœlicitatem. per ciuitatem autem hoc in loco, intelligere potes populi ciuilitatem, vel

ipſam

ipſam ſupernam Hieruſalem.

Quia inflãmatum eſt cor meum. Ardenti ſcilicet quodã zelo, quod etiam in initio pſalmi dixit: quia zelaui ſuper iniquos, pacẽ peccatorũ videns. eandẽ enĩ hic repetit ſententiã.

Et renes mei commutati ſunt. Per renes concupiſcentiã intelligit, vt etiam alibi diximus. antea, inquit, ea concupiui, quæ erant bona, poſtmodum vero non eadem amplius, quæ bona erant optaui, ſed quæ eſſe videbantur bona, quando ſcilicet inimicorum pacem zelaui.

Et ego neglectus ſum, & non cognoui. Hic verſiculus, & reliqua, quæ ſequuntur, tempus reſpiciunt poſt reditum è captiuitate. Neglectus enim, inquit, & proiectus ſum à te tunc propter peccata mea, atque ideo illuminatione tua priuatus, id non cognoui, de quo dubitaueram. Symmachus pro, neglectus, dixit, indoctus eram. καὶ οὐκ ἔγνων

Vt iumentum factus ſum apud te. Ego, inquit, in præteritum inſipiens tecum fui, verum deinceps iudicia tua curioſe amplius non inueſtigabo, ſed iumenti inſtar, omiſſa omni curioſitate, tuam ſequar voluntatẽ. cognoui etenim quòd ſumma cum ratione ac iudicio, omnia adminiſtras. laudabile eſt autem, vt apud deũ nos ipſos exiſtimemus, vt iumẽta, tametſi cõtrà crimino ſum ſit, vt iumentũ haberi, apud dæmonem, vt alibi vidimus in pſalmo quadrageſimo octauo, ibi: homo cũ in honore eſſet, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

Et ego ſemper tecum. Subintelligitur verbum, ero: te nimirum ſemper cogitans, & loquens, quæ tua ſunt, atque à tui memoria nunquam recedens.

Tenuiſti manum dexteram meã. Tu, inquit, optimi ductoris inſtar, manum meam apprehendiſti, & de terra, ac ſeruitute Babyloniorum me eduxiſti. vel per dexterã manum, meliores ac laudabiliores actiones ſignificat, quibus tu eduxiſti me, benigno nimirum animo eas ſuſcipiens.

Et in conſilio tuo deduxiſti me. Et conſilium mihi ſubminiſtraſti, quo duce per tot gentium regiones in patriam deductus ſum. ἐν βουλῇ

Et cum gloria ſuſcepiſti me. Et honoratum mihi in ciuitatem tuam introitum donaſti. is enim populi reditus in patriam, celeberrimus apud omnes effectus eſt. Regia etenim

edicta

edicta,quæ pro populi reditu à Cyro emanarunt,ad vniuersas orbis nationes dirigebantur.

Quid enim est mihi in cœlo, & à te quid uolui, super terrã. Hec verba quidam ita intelligũt, vt à deo ad humanam naturam dicta sint: quid mihi, inquit, aliud in cœlo est, ab angelis, nisi cultus, adoratio, atque obedientia? Et à te quid nam aliud volui in terra? quàm vt eadem mihi præstares, quæ ab angelis mihi sunt in cœlo? Vel aliter: quid mihi in cœlo aliud curæ est, quàm tu ipsa natura humana? Et à te quid nam aliud volui, quàm vtilitatem, & commodum tuum, & ad hunc sensum Aquila interpretatur. verum, vt in vniuersum dicam: sæpenumero apud prophetas defectiuos quosdam reperimus sermones. ob Hebraicæ etenim linguæ angustiam, à qua vetus testamẽtum in Græcam linguam translatum est, impossibile fuit paribus dictionibus amplam æque, ac claram significationem reddere.

Defecit cor meum, & caro mea. Consumptum est côr meum. igne etenim quodam ac desyderio tui extabuit, & caro mea idem etiam passa est, dum corpus multis in doloribus, atque angustiis versatur.

Deus cordis mei. Circumlocutione vtitur, ac si diceret, ô deus meus. Verba autem hæc desyderio, atque affectu plena sunt.

Et pars mea deus meus, in seculum. O deus, inquit, qui es pars mea, id est sors, seu hæreditas mea, vel quem diuitiarum ac thesauri semper loco habui.

Quoniam ecce qui elongant se à te pereunt. Peccatores elõgari dicũtur à deo non loco, sed conuersatione: quemadmodum contrà ille appropinquari deo dicitur, qui virtutes sectatur. Ita enim peccata diuinũ conspectum refugiunt, vt tenebræ lucem, & quantum quis elongatur à deo, tantum perditioni appropinquat. dictio autẽ, quoniam hoc in loco cõfirmat. idem enim significat, quod vere. perire etiam hic posuit pro decidere à salute.

Disperdidisti omnes qui fornicantur à te. Per fornicationem à deo hic, rebellionem, atque abscessum ab eo intelligit, seu idololatriam, atque omnem alium dæmonum cultum, quẽmodũ alibi apud Hieremiam habetur: profecta es, inquit, per omnem montem altum, & sub quocunque ligno nemoroso, & for-

ſo,& fornicata es illic: & rurſus,& fornicata es lignum,& lapidem: pro eo quod eſt,adoraſti lignum,& lapidem. Eccleſia etenim ſponſa Chriſti dicitur,eique per fidem & per mandatorum obſeruationem eſt coniuncta.

Mihi autem adhærere deo bonum eſt. In ſponſæ nimirũ morem deo coniungi,& nunquam ab eo ſeparari.

Ponere in domino ſpem meam. Nunquam enim concepta ſpe fruſtratus ſum,quoties in eo ſperaui. bonum igitur atque vtile eſt,ita facere.

Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Vt tua ſecurus protectione,narrem mirabilia omnia, quæ feciſti laude digna.vel aliàs, vt ſcriptis meis laudes eas exponas, quæ tibi debentur . omnes autem ideo dixit , quoniam dei laudes tot ſunt , quot eius potentiæ . vt annunciem autem eas in portis Sion,id eſt in portis Hieruſalem . duplici enim nomine appellata eſt ea ciuitas : Hieruſalem nimirum , & Sion , à vicino monte.per filiam autem Sion, ipſa Sion intelligitur , quemadmodum per filium hominis ipſe homo, iuxta Hebraicum idioma. ſolebant autem antiqui iuxta ciuitatis aut templi portas , concilia ac cœtus hominum congregare,& illis quæcunque noua contingebant narrare. Iuxta Anagogen per portas Sion, particulares Eccleſias intelligimus, quæ in variis ſunt orbis partibus. per eas etenim vt per portas quaſdam ingredimur in ſupernam Hieruſalem.

Intelligentiæ ipſi Aſaph.

De Aſaph alibi dictum eſt. Intelligentiæ autem ideo dixit, quia multa lectori opus eſt intelligentia.ea enim in hoc pſalmo tractantur,quæ ad ultimam Iudæorum captiuitatem, atque ad illam Hieruſalem deſtructionem pertinent, quæ à Romanis facta eſt . Nam etſi antea à uariis fuerint ſæpenumero captiuati nationibus , nunquam tamen tanta eis,ut tunc accidit calamitas. nam & in perpetuum abiecti ſunt,& incenſum eſt templum,& deſtructæ domus , & omnia depopulata , quodq; malorum omnium illius gentis euidentius ſignum eſt,nullus deinceps inter eos propheta extitit. Illud autem animaduertendum eſt,quòd dum hic pſalmus Iudæorum annunciat calamitates,fidelium una prædicit ſalutem.

PSALMVS LXXIII.

T *quid deus repulisti in finem.* Prophetarum more, narrat, vt iam facta, quæ futura erant. Dignum est autem vt admiremur bonitatem dei, qui cum Iudæorum infidelitatem præuideret, tam aperta prophetia ac futurarum calamitatum prædictione à tanta illos nitebatur sæuitia atque impietate auertere, qua aduersus saluatorem vsuri erant, tametsi ob arbitrij libertatem, quam homini deus dedit, illi in prauitate sua immutabiles perstiterint. Hos etiam sermones summo cum dolore Propheta enunciat, populi vicem plorans, qui grauissima quædam ac miserabilia passus erat. Possumus aliter intelligere hæc verba: vt ex prudentiorum Iudæorum persona dicta sint: nec tantum repulisti, inquiunt, sed in finem repulisti, quod omnimodam prorsus destructionem significat. Nam & si prius eos sæpe repulerat, non tamen in finem. Vnicuiq; enim captiuitati certum tempus per Prophetas statuerat. Illa autem verba: vt quid, interrogatiua quidem esse videntur, & rationem indagare, sed iuxta vsum Hebraici idiomatis diuinam misericordiam conciliant.

Iratus est furor tuus, super oues pascuæ tuæ. A communi sensu rursus sumendum est: vt quid? de ira autem, & furore dei, in sexti psalmi principio dictum est. Per oues etiam, ipsum populũ intellige, & per pascua, sacra scripturæ eloquia, quibus animas suas illi omnes nutrire solent, qui secundum legem dei viuunt.

Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Quã, inquit, congregationem ab initio, hoc est, olim, ac primo, vt possessionem quandam habuisti. Et subsignare videtur quod aliam ex Gentibus Ecclesiam possessurus sit.

Redemisti uirgam hæreditatis tuæ. Priora connumerat beneficia. Per virgam autem, regia dignitas significatur, seu ipsum regnum, vt in quadragesimoquarto psalmo dictum est. Aquila pro virga hæreditatis, sceptrum dixit sortitionis. Hebræorum autem regnum intelligit, vel etiam populum ipsum sub rege constitutum, qui hæreditas domini dictus est: quia, vt ait Moyses, facta est pars domini populus eius, Iacob: funiculum hæreditatis eius, Israel. Redemit autem eos deus sæpenumero ex bellis, atq; captiuitatibus.

Mons Sion, hic est, in quo habitasti in eo. Mons Sion ille celeberrimus hic est, in quo fecit deus prædictam hæreditatis suæ virgam habitare. Vel in quo, tu habitasti. Dictio enim Græca, κατεσκήνωσας, vtranque interpretationem recipit. & quod ait, in eo, expone, vt diximus, alibi, exponentes illum versiculum, cuius maledictione os eius plenum est. Et præmittit Propheta inter prima verba montis memoriam, vt dedicati deo montis commemoratione illum sibi magis redderet beneuolum.

Leua manus tuas in superbias eorum in finem. Destruat prorsus ait, inimicorum elationes, qui capta Hierusalem procaciores effecti sunt, ac magis temerarij, & insipienter aduersus te inflati. Leua autem manus tuas, ex metaphora eorum dictum est, qui manus in altum tollunt, vt verberibus inimicum deiiciant.

Quanta malignatus est inimicus in sancto tuo. Per inimicum, Titum Imperatorem intelligit, & per sanctum, templum ipsum, quod ab illo tandem destructum est, postquam multa alia nefanda scelera in eo patrasset. Quanta autem dixit pro, heu quanta. σου

Et gloriati sunt, qui oderunt te in medio solennitatis tuæ. Paschæ festiuitatem intelligit. In illius enim solennitatis medio Titus obsedit Hierusalem, & Iudæos festiuitatem illam celebrantes captiuos fecit. Considera autem, quo pacto in paschatis solennitate Iudæi pœnas dederint, in qua dominum crucifigentes tam immensum scelus patrarant.

Posuerunt signa sua, signa, & non cognouerunt, quasi in exitu desuper. Vnusquisque ordo militaris signo suo vtitur, quod hastili infixum ante aciem præmittitur, vt cohors internoscatur à cohorte: id vexillum appellamus. Hæc igitur vexilla, Romanorum acies ingredientes in Hierusalem fixerunt in exitu, hoc est, in portis ciuitatis: quinimmo & desuper ipsas portas. Abundat autem dictio, quasi. Erexerunt autem hæc signa sua, signa, hoc est, in signum victoriæ, ac pro trophæis, idque nondum ab iis cognitum fuerat, qui erant intra ciuitatem: eo quod circa solennitatem occupati, nullis aliis rebus animum intendebant. Vel non cognouerunt, ipsi scilicet inimici, quo pacto ceperint ciuitatem. Id quippe ea ratione non accidit, quod Iudæorum deus impotens esset, aut infirmus, ὑπὸ ῥαίω

sed ob

ſed ob Chriſti cædem illos deus pœnas luere permiſit.

Quaſi in ſylua lignorum ſecuribus exciderunt ianuas eius in idipſum. Inſtar, inquit, ſyluæ lignorum, illius ianuas prorſus excidebant. In idipſum, id eſt, vna omnes.

λαξευτηρίῳ *In ſecuri & uecte confregerunt eam.* Securi quidem, tecta, ac domorum, & ciuitatis ianuas, & quæcunque alia lignea ſubuertebant, vecte vero muros, mœnia, & lapidea quælibet. vectis enim ſeu (vt in Græca lectione habetur) λαξευτήριον quoddam inſtrumenti genus eſt quod & ad incidendos lapides idoneum eſt, & ad mœnia diruenda. Confregerunt autem, hoc eſt, deiecerunt.

Incenderunt in igne ſanctuarium tuum. Per ſanctuarium templum intelligit, quemadmodum in præcedenti pſalmo diximus.

In terram profanauerunt tabernaculum nominis tui. Profanauerunt, hoc eſt, profane, atq; impie illud ſolo æquarunt. Exquiſito autem loquendi modo dicit, tabernaculum nominis dei. Nullum enim diuinæ ſubſtantiæ tabernaculum eſſe poteſt, cum natura illa diuina immenſa ſit & incircunſcripta: vnde eleganter tabernaculum nominis dei dixit. Aliqui vero Prophetam dicunt circunlocutione vti, & tabernaculum nominis dei, pro tabernaculo dei dixiſſe.

Αἱ συγγένειαι *Dixerunt in corde ſuo cognationes eorum ſimul.* Omnes inimicorum cognationes mutuo inter ſe ſimul dixerunt. In corde autem ſuo, hoc eſt, ex toto corde, atq; ex tota animi promptitudine. Dictio autem, venite, quæ ſequitur, vetat ne exponere poſſimus, dixerunt, pro cogitauerunt, niſi quis eam non in vim verbi, ſed aduerbialiter eſſe poſitam dicat, pro, eia age. Quid autem dixerint, audi.

πάσας τὰς ἑορτάς *Venite quieſcere faciamus omnes feſtiuitates dei in terra.* Omnes nimirum legales cultus ac cærimonias illius dei, quẽ Iudæi colunt: hoc autem perficiemus, ſi leges, ac mores, & remp. eorum deleuerimus, quemadmodum permittente deo effecerunt.

Σημεῖα αὐτῶν *Signa eorum non uidemus.* Miracula ſcilicet quæ Iudæi deum ſuum olim in parentum ſuorum gratiarum operatum eſſe aſſerebant. Hæc enim miracula Romani milites, qui obſidebant Hieruſalem, negant vſquam ſe vidiſſe. Nihil huiuſmodi, inquiunt, eorum deus aduerſus nos operatus eſt.

Non

Non est amplius Propheta. Amplius pro deinceps. Vere autem hoc à Propheta nostro ex illorum persona prædictum est. Neque enim tunc vllus inter Iudæos erat Propheta, qui aut aduersus Romanos prædicaret, aut Iudæos iuberet confidere.

Et nos non cognoscet amplius. Cumque nullus deinceps Propheta futurus sit inter eos, consequenter nullus etiam ea amplius cognoscet, quæ ad nos pertinent, aut quem exitum habitura sint. Et quod ait, amplius, idem est quod in posterum.

Vsquequo deus improbabit inimicus? Vsquequo te & nos pariter improbabit, quasi infirmos atq; imbecilles?

Irritabit aduersarius nomen tuũ in finem? Blasphema assidue aduersus te verba proferet, atq; ad iram te irritantia, tametsi tu & longanimis sis, atq; illos ob eorum delicta, multa huiusmodi facere permittas.

Vt quid auertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Obseruandum est, quòd hæc verba, in finem, quę sæpius in præsenti psalmo posita sunt, perpetuam Iudęorum abiectionem notant. Manum autem eandem appellat quam & dexteram. Sinus autem dei est bonorum omnium thesaurus, & manus dextera, illam operationẽ significat, quæ diuina bona dispensat, & sensus est. Quare bona tua nobiscũ plus non participas, vt olim agebas? & est metaphoricus sermo, tractus ab iis, qui sinum habuerunt multiplicibus bonis plenum: vnde certo tempore amicis largiebantur: Nam si irasci eos contingat, manum à sinu auertent, nec illuc amplius eam mittent, vt consueta amicis bona largiantur.

Deus autem rex noster ante seculum. Ante seculum improprie dixit, pro à principio. Quo pacto enim ante seculum rex esse potuit creaturæ, cum nulla adhuc sensibilis esset creatura. Vel per seculum, præsentem vitam intellige, vt sit sensus: Ante vitam nostram, seu à progenitoribus nostris deus, rex fuit generationis nostræ. Libenter autem illius meminit, eo quòd in memoriã reuocet eundem hunc deum esse, qui progenitorum suorum tempore multa in eorum gratiam miracula operatus est.

Operatus est salutem in medio terræ. In medio terræ dixit pro palam atque in omnium hominum conspectu, & in specie libertatem

cie libertatem Iudæis præstitam intelligit ab Aegyptiaca seruitute.

Tu roboraſti in potentia tua mare. Hoc eſt tu diuiſas maris rubri partes ſolidaſti. Murus enim, inquit, à dextris, & murus à ſiniſtris potentia nimirum tua concretus eſt, qui aquarum defluxum continuit.

Tu contriuiſti capita draconum in aquis. Per dracones, Aethiopes intelligit, ob ſummam eorum prauitatem, & per draconum capita, eos milites, tribunos, centuriones & duces, qui à Pharaone miſſi ſunt ad perſequendum populum Iſrael, qui plebis comparatione, vt digniores, capita appellari poterant. Hi omnes igitur inundante aqua contriti ſunt & perierunt.

τὴν κεφαλὴν *Tu confregiſti caput draconis.* Per draconem ſingulari ſermone, Pharaonem intelligit, & per confractionem capitis, regni atq; imperij imminutionem.

Dediſti eum eſcam populis Aethiopum. Aethiopes finitimi ſunt Aegyptiis. Hi autem populi inimicitias olim inter ſe exercebant, & mutuo alter alteri tendebat inſidias. Aethiopes igitur, perſpecta Aegyptiorum clade, excurſiones fecerunt, Aegyptumq; deprædati ſunt, & reliquos omnes, qui ſuperfuerant in ore gladij comederunt. Per Pharaonem autem, omnes alias regiones denotat ei ſubiectas.

Tu dirupiſti fontes & torrentes. Dirupiſti dicit pro dediſti. Illam autem aquam intelligit, quæ de petra fluxit in deſerto. Et fontes quidem ideo appellauit, quia aquæ illæ fontis inſtar ſcaturirent: torrentes vero ob fluxus vehementiam, vtrunque autem plurali numero dixit, iuxta Hebraicæ linquæ vſum. Aquila autem & Symmachus ſingularem numerum ſeruarunt.

Tu ſiccaſti fluuios Etham. Symmachus pro Etham, antiquos reddidit: Sodomæque & Gomorræ fluuios & fontes intelligit, quos ob eorum peccata deus in cinerem redegit. Vel ſimpliciter: tu dediſti nobis, inquit, nouas aquas, tu antiquas ſiccaſti, vtcunque tibi placitum eſt. Iſidorus vero Peluſiotes, Etham dicit loci nomen eſſe, non procul à Hieruſalem, qui fluminibus olim irriguus, poſt euerſionem Hieruſalem à Romanis factam, ob dei iram illis omnibus prorſus exſiccatus eſt.

Tuus

Tuus est dies & tua est nox. Cum à particularibus & priuatis quibusdam rebus cœpisset deum laudare, nunc sermonem vertit ad communia: dies, inquit, & nox à te sunt creata, atque vt famuli tuo inseruiunt mandato.

Tu perfecisti auroram & solem. Per auroram diei ortum seu diluculum ipsum intelligit. Perfecisti autem, id est fecisti, & per solem cæteras omnes stellas significauit. κατηρτίσω φαῦσιν

Tu fecisti omnes fruges terræ. Per fruges iuxta Græci nominis etymologiam annuos fructus intelligit. quidam vero non fruges sed terminos legendum esse asseuerant, & lectionis varietas ex dictionum Græcarum vicinitate est orta. melior tamen lectio videtur quæ habet fruges, vt ex sequentibus demonstrabitur. ὡραῖα ὡραῖα ὅρια

Aestatem & uer tu plasmasti ea. Harum enim frugum aliæ in vere nascuntur, aliæ æstate, aliæ etiam ipsa æstate perficiuntur. Harum autem duarum anni partium tantum meminit, quasi cum his aliæ simul cōprehendantur. Dictio autem, ea, abundat. Vel sic legi potest: tu plasmasti ea æstatem nimirum, & ver. Indifferenter etiam æstatem, priusquam ver commemorauit.

Memor esto huius. In principio psalmi dixit, memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio: idem igitur nunc repetit.

Inimicus exprobrauit dominum. Titus nimirum vel Romanorum exercitus.

Et populus insipiens irritauit nomen tuum. De eisdem rursus loquitur, qui non recte de deo sentiebant. De verbo autem, irritauit, diximus paulo superius. παρώξυνε

Ne tradas feris animam confitentem tibi. Præuidens Propheta ea, quæ Iudæis euentura erant, fundit preces ad deum, ne Iudęorum populum in Romanorum potestatem tradat, quos ob summam sæuitiam feras appellat. Per animam vero hominem intelligit, veluti totum à parte, vt alibi diximus. Confitentem autem, hoc est, gratias agentem. θηρίοις

Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem. Indifferenter Propheta quartum atque secundum casum apponit verbo reminiscaris, & per animas pauperum circumloquendo ipsos pauperes intelligit. Pauperum vero animas dixit, vt huiusmodi sermone ad maiorem deum misericordiam exci-

taret. Eosdem etiam Iudæos pauperes appellat, eo quod ob Romanorum obsidionem in summa erant rerum omnium necessitate constituti.

Respice in testamentum tuum. Dictio Græca διαθήκη & testamentum significat & pactum seu fœdus. De pacto igitur loquitur, quod pepigit deus cum Habraam, & cum aliis progenitoribus, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus, ibi: ecce generationi filiorum tuorum fœdera rupisti. Noli igitur pacta, quæ nobiscum habes, despicere.

οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς

Quoniam obscurati terræ repleti sunt domibus iniquitatum. Quoniam terreni homines Iudæi, quos obscuratos terræ appellauit, veluti propriis passionibus atque affectibus obtenebratos, impleti sunt domibus iniquitatum, hoc est, multitudine, ac copia delictorum. Iniquitatum enim domos hic dixit quasi amplam quandam mensuram: ad summam videlicet copiam denotandam. Simili enim loquendi modo vti solemus, quando aliquem frugum aut alterius rei copiam habere indicamus: verbi gratia, ille domos frumenti habet, aut domos olei.

μὴ ἀποστραφήτω τεταπεινωμένων κατησχημμένος

Non conuertatur humiliatus confusus. Tuus, inquit, populus, qui in hoc obsidionis tempore tibi supplicationes porrigit, non auertatur, quæso, à te humiliatus & confusus, dum non exauditur.

Inops & pauper laudabunt nomen tuum. Populus de quo supra diximus, ibi: & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem. Iudæi, inquit, perpetuo laudabunt te, si eos saluaueris, non sic autem inimici.

Exurge deus, iudica causam tuam. Causa autem quæ vertebatur inter deum, & inimicos Romanos, de contumelia erat in deum illata. Neque enim illis satis fuerat furere aduersum populum, sed deum insuper infirmum, atque imbecillem improperabant. Vel aliter: Causam populi tui dicere possumus causam tuam.

ὀνειδισμοῦ

Memor esto opprobrii tui, quod ab insipiente fit tota die. Per insipientem, Titum intelligit, & quemlibet ex Romanis militibus. Sicuti & superius dixit: Et populus insipiens irritauit nomen tuum. Opprobrij autem tui tota die, hoc est, quod assidue fit aduersus te.

οἰκετῶν

Ne obliuiscaris uoces seruorum tuorum. Qui illo tempore tibi preces

bi preces porrigent,vt diximus. Quædam autem exemplaria non seruorum habent,sed supplicum,orta nimirum lectionis varietate ob Græcarum dictionum vicinitatem,quam tum in prolatione habent,tum in scriptura. οἰκέτης ἱκέτης

Superbia eorum,qui oderunt te,ascendit semper. Ascēdit pro exaltata est,atq; in sublime eleuata. Vel ascendit semper coram te. Illud autem considera,quomodo his dictis nulla promissio aut spes bonorum coniuncta est,& nulla melioris fortunæ spes eis data,quemadmodū alias semper fit in aliis psalmis. Et hæc quidem expositio ita à nobis relata est, prout ab ipsis traditur Iudæis, Verior tamē expositio est, vt ab illo versiculo,operatus est salutē in medio terræ:omnia, quæ sequuntur,referamus ad Christū,qui incarnatione sua salutem nobis vere operatus est,à pristino nos errore liberans, & salutis viā ostendens. In medio autem terræ,id est,in omni terra:tametsi aliqui in ipsa intelligant dici Hierusalem,quā in medio terræ sitam esse asserunt. Roborauit autem Christus mare,quia sacri baptismatis aquam validam,atq; efficacem reddidit,aduersus omnes dæmonum conatus. Nam & Michæas propheta,mare illud appellauit ad deum dicens:tu peccata nostra in profunda maris demerges. Mare autem baptisma appellatur, eo ꝙ animarum sordes, quæ illic baptizantur,recipit,& quia purgat,& quia non secus gratiarum ac charismatum copia abundat,q̄ mare vndarum ac fluctuum multitudine. Et dracones quidem dici possunt dæmones. Draco autem,eorum princeps diabolus:quorum capita,hoc est,quorum peccata dominus contriuit,& confregit in aqua baptismatis. In his etenim capitibus mortiferum omne repositum est venenum. His igitur capitibus, hoc est,his peccatis per baptismatis aquā perditis,ac deletis,nulli amplius in nobis viuent dracones. Populi vero Aethiopum ij sunt,qui caligine ac sordibus peccati animas olim nigrantes habebant:ipse nimirum gentes, quibus draconem illum deus post baptisma in cibum,hoc est, in consumptionē dedit:dirupit etiam,hoc est, præbuit deus fontes, & torrentes spiritualis doctrinæ,in gentilis populi terra,quæ prius deserta erat:& fontes quidē dicit:ob perpetuitatē,puritatem,& suauitatem fluxus: torrentes vero ea ratione quam diximus,in psalmo trigesimoquinto. flumina autem Etham,antiquæ Iudæorum sunt prophetiæ, quæ aridæ sunt,si iis com-

parentur, quę fidelibus Christianis sunt traditæ. Exsiccata autem dicuntur hæc flumina, quoniam, vt diximus, defecerunt Prophetæ: atque hoc ob summã Iudæorum prauitatem à deo permissum est. Quæ sequuntur Christum vniuersæ creaturæ factorem, & dominum esse demonstrant. Memor autem esto huius cõgregationis, nouæ scilicet, & non illius antiquæ. Inimicus autem Iudæus, & Gentilis, Christũ exprobrauit, quasi deus non sit: quinimmo etiã quasi impotens sit, multa alia etiã contumeliose in eum dixerunt, & illius nomen irritarũt. Per feras etiã, Iudæos, Gentiles, & dæmones intellige, & per pauperes, ipsos fideles, qui relictis omnibus Christum secuti sunt vt in nono psalmo diximus. Testamentum autẽ seu pactum illud intellige quod à Christo dispositũ est, ad Apostolos, & illud prę cæteris: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Per obscuratos autem terræ, omnes in vniuersum infideles intellige, qui splẽdescentes veritatis radios cernere nequeunt, & quæ sequuntur simili modo accommodari poterunt si recte disquiras.

μὴ διαφθείρῃς

In finem ne corrumpas ipsi Asaph Psalmus cantici.

Hoc psalmo futurum prædicitur in mundi consummatione iustum dei iudicium, delinquentium nimirum supplicia, & iustorum præmia. Atq; ideo uniuersos homines, in uitæ finem aspicere iubet ne seipsos propriis peccatis perdant. Aliqui, ne corrumpas, exponunt, pro ne pecces, ne delinquas. De Asaph & de reliqua inscriptione diximus, in procemio operis. Conscriptus uero est hic psalmus, ex eorum persona qui captiui erant in Babylone.

PSALMVS LXXIIII.

σοὶ

Onfitebimur tibi deus, confitebimur tibi. Vbi, inquit, à seruitutis iugo, quo præmimur fuerimus liberati, tunc summas tibi agemus gratias. Illa autẽ repetitio verbi, confitebimur, intensionem quandã aut certitudinem significat gratiarum actionis.

Et inuocabimus nomen tuum. In auxilium nostrum illud nomen tuum inuocabimus, quod ab inimicis exprobratum est. Ego autem hæc verba congruere magis puto iis, qui in Christum credituri erant, à quibus Christi nomen inuocatum est, quique Christiani nomine dicti sunt.

Narrabo omnia mirabilia tua. Huiuſmodi verba etiam habentur in pſalmo nono.

Cum accepero tempus, ego rectitudines iudicabo. Quidam ſimul cum præcedenti verſiculo coniungunt verba illa : cum accepero tẽpus, vt ordo ſit: ego narrabo omnia mirabilia tua, cum accepero tempus, hoc eſt, cum primum ab inimicis fuero liberatus, melius tamen videtur, vt ſubſequentibus coniungantur, & introducatur ſermo, veluti ex Chriſti perſona dicentis: nolite eſſe puſillanimes, quia cum iudicij tempus accepero, iuſte omnes iudicabo, tam eos qui intulerunt, q̃ eos, quibus illata eſt, iniuria. Et quod ait, accepero: ſanè intelligendũ eſt, non ꝙ ab alio Chriſtus, vt deus, accepturus ſit tempus, q̃ à ſeipſo. Vel vt homo, à deo tempus accipiet. εὐθύτητας

Liquefacta eſt terra, & omnes, qui habitant in ea. Liquefieri dicitur omnis virtus, quæ diſſoluitur. Adueniente igitur iudicio liquefacta eſt terra, & habitantes eam, hoc eſt, liquefient. Cœlum enim, inquit, & terra tranſibunt. Præterea etiam omnes habitantes in ea, quoniam vniuerſi homines morientur.

Ego firmaui columnas eius. Me iubente liquefacta eſt, quoniam à principio ego eam creaui. Per terræ autem columnas illud Propheta mandatum dei intelligit, quo terræ iuſſum eſt vt firma conſiſteret. Hoc enim mandato ſuſtinetur, & regitur terra, nulli alij rei innixa & nulla alia ſuffulta ſtabilitate. Poſſumus etiam per liquefactionem, corruptionem intelligere. Corrupta eſt etenim terra idololatriis & multiplicibus hominum peccatis. Verum ego, inquit, creaturæ perditionem miſeratus, Apoſtolos confirmaui. Hos etenim columnas orbis eſſe merito dicimus, veluti, qui ſolida ſua doctrina omnes vbiq; gentium fideles ſuſtineant, & regant. Hoc nomine Paulus illos appellauit, dicens: Petrus & Iacobus, qui videbantur columnæ eſſe. Quidam terræ nomine hic ipſam intelligunt ſignificari Hieruſalem, quam liquefactam eſſe dicunt, quia à Romanis militibus vaſtata, ac depopulata eſt. Eius autem Hieruſalem columnas Apoſtolos eſſe dixit, quia illinc erant oriundi, vel quia illinc miſſi ſunt ad vniuerſum terrarum orbem, vel quia poſtquã terra illa Hieruſalem atq; illius habitatores liquefacti fuiſſent, erant deinceps fidei columnis rurſus confirmandi. ἐστερέωσα

Dixi iniquis, nolite iniqua agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu. Cum futurum sit iudicium, vt prædiximus, ne vllus peccatoribus excusationis locus relinquatur. Propheta narrat, quemadmodum ipse iniquos omnes esset contestatus dicens: nolite inique agere: & rursus vt peccatoribus dixisset: Nolite exaltare cornu, hoc est, nolite de propriis peccatis, quasi de præclaris aliquibus gestis gloriari. Summæ id nanque insipientiæ est. Eosdem autem inique agentes appellat, quos & delinquentes. Diuersimode autem accipi reperimus, cornu, in psalmis. Aliquando enim pro potentia ponitur, aliquando pro gloriatione, & iactantia. Cornuta siquidem animalia & strenue cornibus certare solent & illorum ornamento gloriari.

Nolite extollere in altum cornu uestrum. Idem iterum repetit, ad contestationis suæ confirmationem.

Et nolite loqui aduersus deum iniustitiam. Verba hæc idem æque significat, quod illa: iniustitiam in sublime locuti sunt, de quibus diximus in psalmo septuagesimosecundo.

ἐξ ἐξό-
δων οὔτε
ἀπὸ δυσ
μῶν

Quoniam neq; ab egressu neq; ab occidente, neq; à desertis montibus. Gloria, inquit, & diuitiæ, item ingloria, & paupertas, non est nobis ab astrorum ortu, neq; ab eorum occasu, vt afferunt Astrologi: quinimmo nec à dæmonibus ista hominibus obueniunt (per desertos enim montes ipsos dæmones intelligit, quia omni virtutũ genere deserti ac steriles sunt & montium instar superbia elati) sed iusto dei iudicio omnia dispensantur. Per egressum autem, solis ortum intelligit, quemadmodum & alibi cum ait: à summo cœlo egressio eius. Per occasum vero, occidentem, & per desertos montes, Septentrionis & meridiei climata, quæ ob nimium frigus, aut calorem, hominibus deserta sunt. Est autem hic sermo defectiuus vnde aliquid subintelligendum est, verbi gratia: nihil latet. Nihil, inquit, in futuri iudicij tempore poterit deum latere. Omnia etenim ei patebunt, in quacunque ea fuerint regione: atq; ideo nolite prauum aliquod scelus committere. Neq; enim latere eum quis poterit, si in eum deliquerit. Et deinde causam ponit, cur nihil deum lateat.

Quoniam deus iudex est. Quoniã deus est, qui iudicat quiq; omnia optime nouit, etiam antequam fierent.

Hunc humiliat, & hunc exaltat. Hunc quidem honorat, &

alium

alium reprobat, iuxta vniuscuiusque vitam, ac iuxta iustissimas quasdam rationes diuini iudicij.

Quoniam calix in manu domini uini meri plenus mistione. Totus sermo metaphoricus est. Et per manum quidem domini, illius potentiam intelligit: per calicem autem vini, mensuras ac modos pœnarum. Per vinum enim hoc in loco supplicia intelliguntur, atque calamitates, quæ æque, ac vinum, & vires hominum tollunt, & mentis harmoniam dissoluunt, & aberrare nos faciunt à via. Merum vero esse dicitur hoc vinum, quasi austerum atque efficax vi sua, & nulla mistum misericordia. Et hi quidem calix est vini meri, verum in manu domini alius etiam est calix, plenus mistione: hoc est, misericordia. Mistio enim vini, aqua, & mistio austeritatis, misericordia. Debemus autem ea verba: plenus mistione: non sequenti versiculo cõiungere, sed per se soluta legere, subintelligendo coniunctionem, & sumendo à cõmuni sensu verba: calix in manu domini, vt sit sensus: quòd in manu domini, est calix vini meri, & in eadẽ manu, est calix, plenus mistione. Nam alioqui, quomodo vnus, atque idem calix poterit & merum, & mistum continere: & quòd duo sint calices, patet etiam clarius ex sequentibus. κεράσματος

Et inclinauit ex hoc in hoc. Et de mensura meri supplicij, effudit in mensuram misericordiæ, vt misturam faceret, vtq; eam in potum illis præberet qui & leuius deliquissent & adhuc essent medicabiles.

Verumtamen fex eius non est exinanita. Per fecem calicis, crassitudinem, vt ita dicam, intelligit meri supplicij: hoc est, extremas omnium pœnas, quæ iis reseruantur, qui aut maxime deliquerunt, aut à vitiis immutari noluerunt.

Bibent omnes peccatores terræ. Bibent fecem. Per peccatores autem eos nunc intelligit, qui à peccatis nunquam cõuertuntur.

Ego autem exultabo in seculum, psallam deo Iacob. Ab inimicorum nimirũ seruitute liberatus, exultabo quidẽ quòd calamitates cessauerint, & psallam in gratiarum actionem. ἀγαλλιάσομαι ψαλῶ

Et omnia cornua peccatorum confringam. Inimicorum scilicet rursus me oppugnantium. ὑψωθήσεται τὰ κέρας

Et exaltabitur cornu iusti. Simulac vicerit. Iudæorũ enim populus post reditum è captiuitate, insurgentes in se vicinas

D iiij gentes

gentes deuicit. Et christiani simili modo ex idolorum seruitute, in libertatem restituti, dęmonum omnium vires cõfringunt, qui interim in circuitu orbis sunt, quærentes quem deuorent & variis nos tentationibus impetẽtes. Per iustum autem, pium quemlibet ac religiosum virũ intelligit, vel ipsum Zorobabel, qui populum è captiuitate in patriam reduxit. Verum magis proprie ipse intelligitur Christus, veluti qui omni caruit peccato: cuius figuram tenuit Zorobabel. Quoties vero fidelis quispiam aut martyr, incorporeas dæmonũ potentias sibi aduersantes, atque insultantes deuicerit, Christi potentia magis exaltatur & Christo maior laus tribuitur, qui tantas ei vires præstitit & robur.

In finem in hymnis psalmus ipsi Asaph canticum ad Assyrium.

Diximus in procemio operis, quòd hæc uerba in finẽ, quæ in psalmorum inscriptionibus habentur, indicant illic prophetiam contineri: & lectorem iubent in illius finem aspicere. In hoc igitur psalmo latet prophetia, quæ iuxta Hebræos destruendam esse prædicebat potestatem Sennacherib: & iuxta christianos profligandum annunciat dæmonem, quem nos intellectualem Sennacherib uere possumus appellare. Vel aliter: in finem ideo inscribitur psalmus, quia hic tractatur de mundi ac futuri iudicii fine. In hymnis uero, quia gratiarum actiones continet, pro obtenta uictoria. De Asaph & cantico diximus in procemio operis. Ad Assyrium uero, quia Sennacherib Assyrius erat. Ad illum enim multa pertinent, quæ in præsenti psalmo habentur. Tu uero illud considera, quo pacto sanctus spiritus simul cum Iudaica historia christiana dogmata complicauerit, ut & Iudæis solamen præstet, qui humiles tantum sensus sequuntur, & christianum etiam magis lætificet, ad sublimiores tendentem ac penetrantem contemplationes.

PSALMVS LXXV.

Otus *in Iudæa deus.* Iudæi quidem cognosci tantum affirmant deum à Iudæis, contra autẽ deus ad illos, per prophetam dicit: iuxta numerũ ciuitatum tuarum fuerunt dei tui Iuda, & iuxta numerum biuiorum Israel, sacrificauerunt Baal. Manifestum est igitur, quòd de Iudæa illa non loquitur, quæ est in

est in Palæstina, sed per Iudæam, sacram intelligit scripturam, in qua vniuersa Christus notus est. Nam & Mosaici, & cæteri omnes libri, de eo annunciauerunt: & ipse etiam diuinus cultus, qui lege constitutus est, figuram & characterem eorum continebat quæ ad Christum pertinerent.

Israel magnum nomen eius. Atqui nec in solo Israel. Ab oriente enim, inquit, propheta vsque ad occasum, glorificatū est nomen meum inter gentes: & alibi ad Iudæos: vos autem profanastis eum: item alibi: nomen meum magnū inter gentes. Rursus igitur per Israel, Israelitarum scripturam intelligit, datam populo Israel, in qua magnum ac gloriosum canitur Christi nomen. Maximus autem philosophus per Iudæam eam philosophiæ partem intelligit, quæ circa actiuas actiones versatur, & per Israel eam partem quæ contemplationibus vacat. Iudas quippe interpretatur confessio: confessio autem initium quoddam præstat ad agēdi virtutes: Israel vero interpretatur mens videns deum. Cognoscit igitur deum, is qui per virtutem operatur, sciens illum iudicem iustum esse, & condigna vnicuique pro actionibus in iudicio redditurum: atque ideo seipsum ab omnibus maculis mundat. Cognoscit etiam deum is, qui in diuinorum contemplatione versatur, & considerans dei magnalia, condigne etiam illum magnificat. Possumus etiam per Iudæam, nouam ex gentibus ecclesiam intelligere, quæ & antiqua peccata confessa est, & quæ verum deum per contemplationem semper intuetur. Et similiter nouum Israel. quia, vt ait magnus Paulus, non ille qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto, carnalis circuncisio, sed qui in occulto Iudæus, & circuncisio cordis, in spiritu, non litera.

Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Ni tam crebro obsessa & capta fuisset Hierusalem, haberēt colorem aliquem Iudæi, vt hæc verba de ea dicta esse viderentur: verum hoc in loco, per pacem, non ipsam intelligit Hierusalem, sed pacificos homines: pacificos, inquam mutuo inter se, dum & proximos diligunt, & ipsi ab eis inuicem diliguntur: & pacificos etiā in seipsis, dum affectus ac passiones insurgere ac pugnare non sinunt aduersus rationem, sed rationi eas subiiciunt. In huiusmodi igitur homine locus quidam nobilis fit, ipsi etiam deo habitabilis. Cæterū cum Sion idem significare

significare dicatur quod specula, ille merito Sion poterit appellari, qui inimicorum aduentũ de longe fuerit speculatus.

Τὰ κράτη τ̃ τόξων ὅπλον

Illic cõfregit potentias arcuum, telum gladiũ & bellum. Iuxta historiam hoc pertinet ad Assyriorum destructionem, illic enim in Sion deus, arcuum vires contriuit: hoc est, dissoluit, & inanes reddidit. Per telum autem, pro quo in græca lectione, ὅπλον legimus, non offensiua hoc in loco arma intelligi debent, sed defensiua, veluti thoracem, aut aliud quid simile: vnde apud Græcos militem thorace armatum, ὁπλίτην appellabant, ad eorum militum distinctionem, qui huiusmodi carebant armatura, quosque ψιλοὺς, hoc est nudos vocabãt. Arcuum vero potentias, seu robur dixit, quia Assyrij arcu plurimum vtebantur, atque in eo armorum genere suas potissimum vires collocabant. Per telum igitur, defensiua omnia, & per arcum, offensiua omnia arma significauit. Deinde ipsum addidit bellum propter quod vniuersa armorum genera confici solent. Omnia etenim arma; belli sunt instrumenta. Iuxta anagogen, per arcus, artificiosas dæmonũ machinas intelligimus: vnde ardentes immittunt passionum sagittas. Telum autem dæmonis, quo se tueri solet, est diuina permissio, quæ vires ei aduersus nos subministrat. Ea etenim permanente, ictus nostros dæmon in se immissos non sentit. Illius etiam gladius, quo incidere solet, separatio illa est, qua per affectus & passiones nostras à deo disiungimur: bellum vero, pugna illa, & lucta, qua nobiscum certat. Vel, per bellum, ipse potest dæmon intelligi, vt quemadmodum deus, pax, ita dæmon, bellum appelletur. Hæc omnia igitur arma deus deleuit, ac fugauit in eo homine, quẽ exhibuisse se pacificum prædiximus, & speculationi intentum.

φωτίζεις σὺ

Illuminas tu mirabiliter à montibus æternis. Per æternos montes cœlos intelligit: quos propter altitudinem montes vocat, & æternos propter diuturnam eorum substantiam. Illuminas autem luce lætitiæ: eos vero hac luce illuminas qui in mœroris caligine obtenebrati sunt: quemadmodum contra, splendore auxilij, atque opis tuæ eos etiam illustras, qui tetra fuerint desperationis nube circundati.

Turbati sunt omnes insipientes corde. Ob inexpectatum interitum turbati sunt. Insipiẽtes autem eos appellat, tanquam deo resistentes.

Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt. Assyrij milites qui obsidebant, dormierunt summa cum spe, verum nihil eorum inuenerunt quæ expectabant. Possumus & aliter dicere, quòd Iudæi qui obsessi erant, turbati sunt, dum aspicerent inimicos in circuitu, & diuinas vires ignorarent, quodque dum captiuos se paulo post futuros esse arbitrarentur, vt ipsa docet historia, somno correpti dormierunt, & mane expergefacti, ea non viderunt, quæ fieri timuerant: quinimmo neque ipsum etiam inuenerunt inimicum, cum vnica nocte ad centum, & octoginta millia hostium occisa fuerint. Dictio autē, corde, Hebraici idiomatis more abundat: vel maiorem insipientiæ intensionem significat.

Omnes uiri diuitiarum in manibus eorum. Viros diuitiarum, dicit, pro viros diuites, quemadmodum alibi viros sanguinū, pro sanguinolentos. Dicit igitur quod Assyrij putarant esse se sequenti die habituros in manibus omnes Iudæos diuites. Vel aliter: omnes viri Assyriorum diuites, Iudæorum manibus capti sunt, qui obsessi erant in Hierusalem. Nam cum interemptos inuenissent, capiebant eos vt spoliarent.

Ab increpatione tua deus Iacob dormitauerunt qui ascenderunt equos. Per increpationem dei, sententiam intelligit aduersus inimicos, & per dormitationem, virium remissionē. Dissoluere enim vires somnus solet: per equorum vero ascensores, inimicos ipsos intelligit, qui in equorū multitudine, quibus in bello præcipue vtebantur, nimis confidebant: ideo alibi: hi in curribus, inquit, & hi in equis.

Tu terribilis es, & quis resistet tibi. Hæc verba per se satis clara sunt.

Ex tunc ira tua. Hoc est: ex eo tempore quo aduersum te dixerunt blasphema verba: tu tamen dedisti eis pœnitentiæ locum, iuxta benignitatis tuæ legem: vel, ex tunc, intellige, pro olim, seu iamdiu.

De cœlo auditum fecisti iudicium. Audiri enim fecisti de cœlo iam dictam sententiam. Eam etenim in me quasi in propheticum quoddam organum insonuisti. Possum⁹ etiam hæc verba de futuro vniuersali iudicio intelligere. Auditum enim illud fecit deus humano generi, ex scripturis sanctis: atque hoc pacto, quæ sequuntur, consequentissime dicta esse videntur.

Terra tremuit, & quieuit, dum exurgeret in iudicio deus, ut saluos faceret mansuetos terræ. Per terram, humanam intelligit naturam, ad quam alibi dictum est: terra es, & in terram reuerteris. precipue tamen eos dicit, qui terrena sapiunt. Cum exurgeret igitur, deus in vniuersale iudicium, quieuerunt omnes homines, deletis atque extinctis in posterum quibuscunque aliis operibus. cum exurgeret autem in iudicium, vt iustos homines saluaret: quos mites appellat, seu mansuetos: quia proprium, ac peculiare est cuiuscunque viri iusti, vt mitis sit ac mansuetus.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi. Hoc dictum est ad timorem in iis excitandum, qui indolentiæ vitio laborant. tunc etenim, inquit, cogitatio omnis humana, iudicanti deo se ipsam reuelabit. cogitationibus enim, inquit Paulus, inter se mutuo accusantibus, & defendentibus, in die, qua iudicabit dominus occulta hominum.

Et reliquiæ cogitationis, diem festum agent tibi. Ipse etiam minimæ cuiuscunque cogitationis portiuncule, diem festum tibi agent, hoc est, se ipsas tibi manifestabunt. festiuitas enim nihil aliud est, quàm declaratio ac manifestatio illius solennitatis, cuius festum celebratur. agent igitur diem festum, hoc est, spectaculum facient. Possumus etiam dicere, quòd non solum cogitationes erunt deo manifestæ, sed & siquis tentatus fuerit à dæmone, vt prauũ quid cogitaret, licet prorsus persuasus nõ sit, vt in incepta cogitatiõe persisteret, quod tamen illa cogitatio, tametsi reiecta, & relicta, se ipsam deo manifestabit: adeo nihil erit etiam minimum, quod latere deum possit.

Vouete, & reddite domino deo uestro. Cum hæc ita se habeant, promittite deo, inquit, promittite dona pœnitentiæ, atque ea tanquam necessarium aliquod debitum illi reddite.

πάντες οἱ κύκλῳ αὐτοῦ οἴσουσι δῶρα

Omnes qui sunt in circuitu eius afferent munera. In circuitu dei sunt, qui eum diligunt. in his nanque esse deus dicitur, & manere. Illic enim; inquit, sum in medio eorum. hi igitur omnes deo dona afferent, ipsas nimirum virtutes.

Terribili, & auferenti spiritus principum. Spiritus, hoc est, animas.

Terribili apud reges terræ. Apud Pharaonẽ nimirũ, & oẽs alios, q Aegypti plagas, & reliqua illius miracula audiuerũt.

In finem

In finem pro Idithum psalmus ipsi Asaph.

In finem inscribitur hic psamus, quia prophetias continet, quæ ad finem tendebant. pædicit enim quæ passuri erant Iudæi, in Babylonica captiuitate, & multa quæ illic dicturi erant uerba commemorat. ordo autem & sensus inscriptionis huiusmodi est: psalmus qui decantatus est ipsi, seu ab ipso Asaph, chori unius principe, pro Idithum. Nam cum Idithum huic negotio uacare non potuisset, decantatus fuit ab Asaph pro eo, hoc est, loco eius. conscriptus est autem ex persona populi captiui olim in Babylone.

PSALMVS. LXXVI.

Oce mea ad dominum clamaui. Agens ego, inquit, duram in Babylone seruitutẽ, clamaui ad deũ.

Voce mea ad deum. A communi sensu sumẽdum est verbum, clamaui. Sciendum vero est, quod verba illa, voce mea, superflua sunt: verum Hebraicum est idioma, quemadmodum & illud, quod bis eandem repetit sententiam: tametsi possint repetita verba emphasim quandam, & maiorem actus intensionem præ se ferre.

Et intendit mihi. Ardenter atque ex tota anima clamãti.

In die tribulationis meæ deum exquisiui. Verbum, exquisiui, inquisitionem cum studio indicat: inquirebat autem eum in sui auxilium.

Manibus meis nocte coram eo. A communi sensu sumendũ etiam hic est verbum, exquisiui, exquirere autem manibus deum ille videtur, qui cum fundit preces, manus ad deũ quodam cum affectu extendit. nocte vero, inquit, id facio, quando omnia silent, & quiescunt, quando maxima adest securitas, & omne abest impedimentum. Coram eo autem, hoc est, in illius præsentia, qui omnes videt. Aliqui per manus, actiones intelligunt: & nocte, pro clam, ac latenter, ita vt exquisisse se deum affirmet per bonas actiones, bene ac secundum virtutẽ operando, clam tamen & latenter ab hominibus. ψαῦτιον αὐτῷ

Et non sum deceptus. Et cum adiutorem illum mihi fore sperassem, concepta spe frustratus non sum. patet igitur psalmi verba populo accommodari, post reditum è Babylonica captiuitate, quemadmodum, & modo cuilibet congruere possunt, qui à periculis saluatus sit.

Renuit consolari anima mea. Non est passa vt aliquis consolationem afferret, graui nimirum dolore affecta.

ηὐφράνθην

Memor fui dei, & lætatus sum. Vnicum mihi in tantis malis fuit solamen, dei scilicet memoria. Cogitans enim quod posset ille me ex omnibus periculis liberare, amplissimum inde capiebam solatium.

ἠδολέσχησα καὶ ὠλιγοψύχησε

Et meditatus sum & defecit spiritus meus. Quod hic latine legimus meditatus sum, in Græca lectione habetur ἠδολέσχησα, est autẽ ἀδολεσχία proprie, vt alibi diximus, sermo superfluus: hanc nos nugacitatem dicere possumus, iuxta illud: Narrauerunt mihi iniqui nugacitates, sed non vt lex tua: est etenim illic in Græco eadem dictio ἀδολεσχία. accipitur etiam pro meditatione, & sollicitudine, vt hic: & aliqui mitiori vocabulo argutationẽ interpretati sunt, quod medium quoddam videtur esse inter nugacitatem, & meditationem, & vtrique significatiõi facillime posse accommodari. argutabar, inquit, & meditabar in me ipso, & sollicitus cogitabam, quo nam pacto à tanta mœstitia liberari possem. cũque solutionẽ, aut requiẽ nullã inueni rẽ, aĩa mea angustiis vndiq; detenta est. eiusmodi etiam est, quod alibi legimus: in mandatis tuis meditabar. item, seruus autem tuus meditabatur in iustificationibus tuis. tametsi latinus interpres persæpe exercebar, reddiderit, seu exercitatus sum. multa etiam alia inueniri possunt in psalmo CXVIII. inuenimus etiam ἀδολεσχίαν poni pro oratione: vnde ab Anna dictum legimus, in multitudine orationis meæ contabui. eadem enim dictio ibi habetur in Græco, pro oratione.

Diuus Hieronymus.

προκατελάβοντο φυλακάς

Præuenerunt custodias oculi mei. Qui exercituum curam habent, solent noctis custodias in quatuor partes diuidere, quatuor constituentes custodias, quas certo ordine alternãt. oculi mei, inquit, omnes noctis custodias præuenerunt, hoc est, vigilando omnia custodiarum tempora præuenerũt. cum enim meditarer, & sollicitus essem, recessit ab oculis meis somnus. vel aliter: oculi mei, hoc est, obseruatores atque inimici mei, omnes præuenerunt custodias, solliciti nimirum, vt suis me insidiis comprehenderent.

Turbatus sum, & non sum locutus. Afflictionibus, atq; angustiis confusus sum, verum huiusmodi afflictiones inimicis meis non reuelaui, ne maiori extollerentur lætitia.

Cogitaui dies antiquos, & annos æternos memoria repetii, & meditatus sum. Per antiquos dies, tempora Moysi intelligit, & Iesu naue: cogitaui, inquit, quo pacto illi de Aegyptiaca seruitute fuerint liberati, quomodo siccis pedibus pertrãsierunt mare Rubrum, quomodo innumeris à deo affecti beneficiis in terram tandem promissionis cum gloria ingressi sunt. æternos autẽ annos, dixit, pro antiquos, quemadmodũ à seculo atque ab æterno dicere solemus, aliquãdo, pro antiquitus: & meditat⁹ sum, hoc est, reuolui in memoria mea: & quos pauloante dies antiquos dixerat, postea æternos annos appellauit. Hinc quidam moti sunt, & verba illa: præuenerunt custodias oculi mei: alio modo exposuerunt, dicentes: oculi animæ meæ, hoc est, mens mea, prius considerauit omnes vitæ meæ conuersationes. præsens quippe hæc vita, nox dici potest, ob multiplices errores, qui in ea reperiuntur. custodiæ autem huius vitæ, conuersationes variæ sunt, seu variæ viuendi regulæ: verbi gratia, conuersatio quæ ante legẽ fuit, item conuersatio legalis, deinde euangelica. contemplatum igitur se esse dicit antiquos dies, hoc est, patrum vitas, & nusquã inuenisse se dicit, quod patres ac maiores sui adeo destituti essent diuino auxilio. Nam & patriarchis summam deus opem tulit, & aliis quibuscunq; maioribus, qui post datam legẽ in captiuitatem inciderunt. De huiusmodi autẽ custodiis loqui videtur dominus in eo loco, vbi beatos dicit seruos vigilantes, quia si in secũda, aut tertia custodia dominus venerit, & inuenerit eos sic, beati sunt serui illi.

Nocte cum corde meditabar. Nocte quando maxima rerum omnium est quies. de huiusmodi autem meditatione eadem dici possent, quæ superius diximus: cum corde vero, id est in animo meo. ηδολέσχουν

Et fodiebat spiritus meus. Vestigabat, inquit, & scrutabatur. atque hoc pacto, reddidit Aquila. quid nam autem inuestigaret audi. ἔσκαλλε

Nunquid in secula proiiciet dominus, & nõ apponet, ut complacitior sit adhuc? Dubitantis verba hæc sunt, vsque ad versiculũ, & dixi nunc cœpi. vestigabam, inquit, dicens: nunquid deus nos prorsus abiecturus est, & nusquã amplius recipiet? Hoc enim sibi volunt illa verba: & non apponet vt complacitior sit adhuc, hoc est, vt benignior sit erga nos.

Aut in

Aut in finem misericordiam suam abscindet? Aut in perpetuũ consuetam à nobis recĩdet misericordiam. quæ verba tametsi eadem esse videantur, cum illis: nunquid in secula proiiciet dominus, maiori tamen affectu plena sunt, & ad maiorem mouent misericordiam.

συνετέλεσε ῥῆμα *Consummauit uerbum à generatione in generationem.* Nunquid consummauit verbum illius sermonis, quem mandauit in mille generationes? de quo in psalmo CIIII. consummauit autem, id est conclusit, & præscripsit, ab illa nimirum generatione, vsque ad hanc generationem, ita vt vlterius ei locus non sit.

Nunquid obliuiscetur misereri deus? aut continebit in ira sua miserationes suas? Hæc verba tametsi præcedentibus similia esse videantur, illud tamen speciatim demonstrant, quod deus natura ipsa est misericors, quemadmodum, & lux natura ipsa, splẽdida est, & ignis natura ardet, quodque ideo deus nũquam id deponet, quod sibi naturale est. Ex hoc igitur illud intellexit de quo dubitabat, & de quo sollicite meditabatur: quòd scilicet deus in secula eum nõ proiiciet, nec illa faciet, quæ superius dicta sunt: verum quod iuxta delictorum grauitatem adducet supplicia.

Et dixi nũc cœpi. Hæc verba grati ac benigni animi sunt. cogitans, inquit, quæ commisi peccata, dixi: nunc initiũ mihi est condigni supplicij. nam quæ hactenus sustinui, præludium quoddam pœnarum tantummodo fuere.

ὑψίστου *Hæc mutatio dexteræ altissimi.* Hæc immutatio est à libertate, & quiete, ad seruitutis angustias. Est igitur opus hoc, opus quoddam diuinæ manus punientis, & castigantis nos.

Memor fui operum domini. Opera domini correctiones appellat, & castigationes à deo præstitas, quæ ad hominum vtilitatem dantur.

Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, & meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis cogitabo. A communi sensu rursus sumendum est. & dixi. in illo inquit, tempore dixi, quòd memor ero, & quæ sequuntur. eorum enim memoria solamen mihi afferebat, vt dictum est. per adinuẽtiones autem artes varias intelligit & cõsilia, quibus deus ad hominum salutem vsus fuerat.

Deus in sancto uia tua. Per sanctum, cœlum intelligit, tanquam

quam purum,ac mundum, in quo commorari dicitur deus. vel ipsum montem Sina, veluti deo dicatum, & sanctificatum,& ad quem deus descendebat.vel templum veluti sacrũ, ac venerandum,& in quod descendens deus oracula reddebat,& responsa.Symmachus pro sancto,dixit, in sanctitate, illud significans quòd omnis dei actio sancta est, atque irreprehensibilis,tametsi illius correctiones graues nobis,& duræ aliquando videantur.

Quis deus magnus,ut deus noster. Cum pollicitus sit se futurum memorem mirabilium dei, nunc præ cæteris omnibus eum laudat,dicens: quis gentium deus adeo magnus est, vel tantæ est,aut tam immensæ potentiæ vt deus noster?

Tu es deus,qui facis mirabilia. Tu vere deus es, qui admiranda opera perficis.

Notam fecisti in populis uirtutem tuam. Per populos, hoc in loco gentes intelligit,Aegyptios nimirum, aut alios quoscũque populos deo olim contrarios,qui tandẽ à Iudæis superati sunt,& ipsa didicerunt experientia:quòd deus ille,qui Iudæis auxiliabatur,magnus ac potens deus est.

Redemisti in brachio tuo populum tuum. Per brachium dei, diuinas vires,seu dei potentiam intelligit.

Filios Iacob, & Ioseph. Ipsum, inquit populum, quem & Iacob filium dicit, eo quod omnes tribus progenitorem illum haberent, veluti patriarcharum omnium patrem, & filium Ioseph,eo quod Ioseph,dũ omnes patriarchas, & vniuersum populum aluit,patris officium præstitit.Maxima igitur sunt huius patriarchæ beneficia in vniuersum populum, cuius etiam vires,& sapientia immortalem populo gloriam pepererunt.

Viderunt te aquæ deus uiderunt te aquæ, & timuerunt. Sermo est de his quæ in mari rubro facta sunt.viderũt te,inquit, aquæ,& ob timorem diuisæ sunt.præibat enim deus ante populum in columna ignis,& nubis.

Turbatæ sunt abyssi. Profunda,inquit, maris conturbata sunt à vento,qui in aquas impetum fecerat.

Multitudo uocis aquarum. Multitudo,& copia tunc magna fuit vobis aquarum,hoc est,multus sonitus aquarum. πλῆθος ἤχους

Vocem dederunt nubes. Nubium vox est tonitrus.

Etenim sagittæ tuæ pertranseũt. Legimus in veteri historia,

quòd valido ſpirante Auſtro diuiſum eſt mare. procella autẽ facta veriſimile eſt, fulgura etiam, ac tonitrua ad maiorem Aegyptiorum terrorem decidiſſe. per ſagittas igitur fulgura intelligit, quæ ad inimicos pertrãſibant. poſuit enim prophe ta tempus pro tempore. illa etiam dictio, enim, abundat, vt ſit ſenſus: & ſagittæ tuæ pertranſibant.

Vox tonitrui tui in rota. Et cõiunxit, inquit, dominus axes curruum eorum, & duxit eos cum violentia. vox, inquit, tui tonitrui, in vnoquoque curru confracta eſt. per rotam enim currum intelligit, veluti à parte totum. equis igitur hac ratione perturbatis, curruum axes mutuo complicati ſunt. vel aliter: vox theologiæ in nobis eſſe dicitur inſtar rotæ quæ ex minima quadam ſui parte terram tangit, reliquis omnibus partibus à terra ſubleuatis.

Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ. Claritas, inquit, huius miraculi, ab omnibus viſa & cognita eſt, qui tũc aderant.

Commota eſt & contremuit terra. Turbati ſunt & conterriti vniuerſi homines, poſtquam didicerunt quanta pro populo tuo operatus es.

In mari uiæ tuæ. Exaggerat miraculum, tu, inquit, per mare ambulans cum libuerit.

Et ſemitæ tuæ in aquis multis. Eadem rurſum repetit, amplificans dei laudes.

Et ueſtigia tua non cognoſcentur. Quia ſcilicet mare iterum coniunctum atque vnitum adeo in ſe eſt, vt nulla amplius diuiſionis veſtigia apparerent.

Deduxiſti ſicut oues populum tuum in manu Moyſi, & Aaron. Ouibus populum comparauit, vt cuſtodiam & curam oſtenderet quam deus eorum habuit: & quòd, vt bonus paſtor, ad vberrima paſcua, & ad tutiſſimum ouile eos deduxit. vnde & paſcere etiam dicitur deus populum Iſrael, iuxta illud, qui paſcis Iſrael intende. Quidam, inter quos eſt Gregorius theologus, hunc pſalmum accommodant beato Dauid, dicentes, veriſimile eſſe, quòd poſt liberationẽ cõſecutam à valido illo calamitatũ exercitu à quo perſępe obſeſſus fuerat, & animæ etiam captiuitatem paſſus, quòd poſt huiuſmodi, inquam, liberationem, hunc pſalmũ compoſuerit, & calamitates ſuas in eo narrauerit, de Chriſto vnà prophetias complicans, propter quas, vt puto, in finem inſcriptũ eſt. Clamaui, inquit,

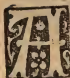
inquit,cùm afflictionibus detinerer, & quæ sequuntur facile omnia accõmodantur vsq; ad versiculũ : recogitaui dies antiquos: quos intellige esse feliciores dies illos, quando deum protectorem habebat. Quę deinde sequũtur etiã facilia sunt, vsq; ad versiculũ: consummauit verbũ à generatione in generationem,qui versiculus, non cum dubitatione sed definite legendum est . perfecit enim deus , atq; adimpleuit omnes sententias quas de vnoquoque homine in præteritum determinauit.dictio enim verbum,hoc in loco, pro sententia intelligi dicitur. Restat igitur,inquit , vt illa ego etiã passurus sim,quæ ab eo de me decreta sunt. Quod vero ait : à generatione in generationẽ, expone:hoc est , per successiones vniuscuiusque generationis,seu in vnaquaq; generatione.verba autem illa,hęc mutatio dexteræ excelsi,euangelicæ cõuersationis prophetiam cõtinent.legalem enĩ conuersationẽ mutandam esse in euangelicã cernens,dixit: hęc est mutatio dexteræ excelsi,quę verba illud etiã nobis indicant, ꝙ hæc mutatio propriũ fuit Christi opus.hunc enim Christũ dei dexteram appellauit,quia per filiũ, quasi per dexterã manum,pater omnia creauit. Christus etenim rerũ omnium creator est. Quæ sequuntur clara sunt,vsq; ad versiculum : deus in sancto via tua.per sanctũ etiam, hoc in loco Christum intelligit veluti mundissimum atque innocentissimum, qui peccatum non fecit , in hoc,inquit, Christo consilium tuum operaris, quod de incarnatione deque humana salute olim decreuisti. per viam enim hic diuinum consilium intelligit.deinde tantum admiratus propheta mysterium,deum summa cum laude magnificat , dicens: notum fecisti filium tuum in omnibus gentium populis . Christus enim,inquit, dei virtus est: hunc etiam brachium dei esse dicit, in quo redemit deus populum suum,filios Iacob,& Ioseph:nos nimirum fideles,qui olim sub dæmonis captiuitate detinebamur , qui & populus eius dicimur,& filij Iacob,& Ioseph:quoniam in illius veteris populi locum subrogati atque adoptati sumus,qui nõ denominationem tantum,sed beneuolẽtiam etiam, ac familiaritatem,quæ cum deo illis intercedebat , hæreditauimus , vt dictũ est,in fine psalmi XIII. Viderũt te aquæ de⁹:quãdo sci licet nauicula fluctuãte excitatus à somno,vẽtos,& mare increpauit.tui enĩ timore oĩa sedata sunt. Illi⁹ etiã increpationis for-

nis formidine tunc abyssi maris, & multitudo sonitus fluctuum pariter turbata est. Vocem præterea nubes dederũt, quãdo in transfiguratione domini vox de nube veniens dixit: hic est filius meus dilectus. possunt etiam prophetæ, nubes dici, vt diximus, in psalmo decimoseptimo, vbi etiam de sagittis dei traditur, & de fulgure seu coruscatione. Vox vero tonitrui, euangelicæ prædicationis est sermo veniens de cœlo. validus enim ac vehemens est & adeo resonat, vt ab omnibus exaudiri possit. per rotam autem mundum possumus intelligere, ob eius nimirũ instabilitatẽ, terra etiam cõmota est, & cõtremuit, eo modo, quo in prędicto psalmo decimoseptimo declarauimus. totus enim hic versiculus illic etiã habetur. in mari via tua: quando scilicet dominus accessit ad discipulos, ambulans supra mare. quam deambulationem manifestius exprimẽs, subdidit: & semitæ tuæ in aquis multis, hoc est, in profundis fluctibus, & vestigia tua, quæ fient in mari non cognoscentur. Non perstant enim vestigia in aqua. Aliqui per mare, præsentem hanc vitam, intelligunt, veluti incertam, inæqualem, atque amaram, ob varias quæ in ea sunt, afflictiones, & calamitates. aiuntque, quòd, in hac vita, hoc est, in hoc mundo, erunt viæ tuæ ô Christe: actiones nimirum assumptæ carnis. vita enim ac conuersatio tua à nobis videbitur, verum vestigia tua, hoc est, huius tuæ incarnationis modi non cognoscentur. erunt enim incomprehensibiles. Populus etiam patris, nouus est & fidelis populus, qui per spiritualis ac mystici Moysi, & Aaron, Christi videlicet manum, in terram sanctam deductus est. potest enim Christus & Moyses dici, tanquam euangelicæ legis optimus legislator, & Aaron, tanquam pontifex, quia seipsum deo pro populo suo immolauit.

Intelligentiæ ipsi Asaph.

Inscribitur intelligentiæ hic psalmus, quia multa nobis opus est intelligentia, ut intelligamus, quisnam sit, qui in eo loquatur, & quinam sint ad quos sermo dirigatur, & quænam illa sit lex, de qua hic traditur. & psalmum quidem conscriptum putamus à beato Dauid, uerum ex Christi persona, sermonem suum ad fideles Christianos dirigentis.

PSALMVS LXXVII.

Ttendite populus meus legem meam. Legimus apud Zachariam, & confugient multæ gentes ad dominum,& erũt ei in populum. ad hunc igitur populum ex gentibus congregatum Christus loquitur, & legem eos nõ Mosaicam audire iubet, sed euangelicam, de qua loquens Hesaias dicebat: de Sion exibit lex & verbum domini de Hierusalem, & iudicabit in medio gentium. est autem indifferens hæc constructio verbi,attendite: tametsi quædam exemplaria non legem meam habeant,sed legi meæ.

Inclinate aurem uestrã in uerba oris mei. Supponite,inquit, aures vestras sermoni meo. vel mutate aures vestras ab inani sermone ab ineptis fabulis ad euangelia.

Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Hæc verba prophetiam continẽt. Christum etenim in parabolis ad populum locuturum esse prædicunt. iuxta quod legimus apud Matthæum: hæc omnia locutus est Iesus in parabolis,ad turbas,& sine parabolis ad eos non loquebatur,vt impleretur quod dictum est per prophetam: aperiam in parabolis os meum,eructabo abscondita à constitutione mundi: vnde perspicuum fit, quòd ex saluatoris persona cõscriptus fuit hic psalmus.per propositiones autem, seu (vt verius in lectione Græca habetur.) per problemata, ipsas intelligit parabolas. & Matthæus quidẽ locum hunc referens occulta appellauit,quæ hic dicuntur problemata,Hebraica nimirum dictione vsus,quę vtranq; habet significationẽ. Euangelicæ enim omnes parabolæ occultã in se cõtinent veritatẽ. Aquila ænigmata transtulit. quod autẽ hic ab initio legimus,Matthæus à constitutione mundi dixit: Hebraica pari modo vsus dictione. & quod hic, loquar, ipse dixit eructabo.

Quanta audiuimus & cognouimus ea. Dictio quãta non ad problemata refertur,quę locuturũ se esse dixit cum totus hic versiculus separatim per se admirantis in morẽ legẽdus sit. O quanta,inquit,à maioribus nostris, atque à diuinis didicimus scripturis.mens enĩ prophetę est cõmemorare, quàm multa,& quàm grandia deus in antiquiores Iudęos contulerit beneficia, & cõtra,quàm valde illi deum irritauerint, & quãtas idcirco, ac quàm graues pœnas dederint.ex persona

autem Christi non incongrue dicitur: quanta audiuimus, cum assumpta eius humanitas cæterorum hominum more doctores audiret. & quod ait: cognouimus, expone pro certiores facti sumus. neque enim simpliciter audiuim⁹, inquit, sed maiorem de his certitudinem accepimus.

Et patres nostri annunciauerunt nobis. Dixit se audisse, nũc addit à quibus nam ea audiuerit. patres autem non natura dicit. neque enim dici potest, quòd fideles, qui sunt ex gẽtibus, à propriis parentibus edocti fuerint, sed de patribus loquitur quos ob obsequium, quod deo semper præstiterunt, Christiani omnes libenter sibi, vt ita dicam, adoptant in parentes. hac etenim ratione & Moysen & multos alios diuinos scriptores interpretesque & populi doctores, patres nostros appellamus: quorum filios Christum, secundum carnem, atque Apostolos, fuisse dicemus. Christi vero atque Apostolorum filios populum Christianum.

Non sunt occultata à filiis eorum in generatione altera. Et parentes, inquit, ea filiis suis tradiderunt, & filij ea quæ didicerant, venturam post se generationem non cælarunt: quinimmo filiis ac nepotibus ea omnia exposuerunt, & illi in posteros suos eadem transtulerunt. lex etenim id iubebat, dicens: docebis ea filios tuos & filios filiorum tuorum.

δυνα-στείας *Narrantes laudes domini & potestates eius & mirabilia eius, quæ fecit.* Verba illa: patres nostri annunciauerunt nobis, coniungi debent huic versiculo. vsus est enim propheta figura hyperbato. laudes vero potestates & mirabilia dei, hæc esset dixit: quia & laudabilia sunt & summam dei indicant potentiam, & admiratione digna esse videntur. vel, per potestates ea significat, quæ aduersus hostes operatus est: per mirabilia vero, ea quæ in suo populo administrauit, de quibus singulatim tractabit.

Et statuit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel. Vt exponeret quid sit statuisse testimonium in Iacob, addidit: & legem posuit in Israel. idem enim est hoc in loco, statuere quod ponere, idem testimonium, quod lex, vt dictum est in psalmo, & idem est Israel qui & Iacob, positum enim est ei nomen Israel, quando scalæ visionem vidit: quænam auté esset hæc lex, audi.

ὅσα *Quæcunque mandauit patribus nostris nota fieri ea filiis eorum.*

Statuit,

Statuit,inquit,ac decreuit omnia eorum filiis nota fieri,quęcunque ipse eorum patribus mandauerat.

Vt cognoscat generatio altera. Hæc est ratio cur patres ea debeant filiis annunciare, vt generatio, quæ post eos futura est,ea omnia nota habeat. Deinde declarat, quænam sit hæc altera generatio.

Filii qui nascentur. Per successiones scilicet.

Et exurgent & annunciabunt ea filiis suis. Filij filiorum filiis suis narrabunt. Exurgent autem posuit,pro generabuntur.

Vt ponant in deo spem suam. Addiscentes quanta iis deus polliceatur,qui in eo sperant.

Et ne obliuiscantur opera eius. Meditando eas narrationes. Per opera vero eius, ea intelligit, quæ superius, & potestates appellauit,& mirabilia.

Et mandata eius exquirant. Exquirant dixit pro sequantur. Qui enim aliquem inquirit,illius sequitur vestigia. Possumus etiam per generationem alteram, Christianorum generationem intelligere,

Ne fiant, sicut patres eorum,generatio praua, & exasperans. Peruersos eos fuisse dicit, eo quòd in diuinis promissionibus nullam fidem habebant, nec credebant ei cum essent in periculis, & exasperantes, quia cum in aliquam incidissent difficultatem, continuo murmurabant, & quia præstitam eis liberationem à tam graui iugo seruitutis ægre tulerunt. Satius enim putabant in Aegypto esse,& seruire: quemadmodum multis in locis, tam in Exodo legimus, quàm in Numeris.

Generatio,quæ non direxit cor suum, Non rectum ei cor fuit, vt simplici ac constanti animo deo crederet,sed ambigua, & dubitans claudicabat.

Et fidelis non fuit cum deo spiritus eius, Et spiritus eius generationis, inquit, deo fidem non præstitit, nec illius credidit sermonibus, Per spiritum vero, animos eorum intelligit. καὶ οὐκ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα

Filii Ephraim intendentes & iaculantes arcu,conuersi sunt in die belli. Ephraim fuit filius Ioseph. Tribus autem Ephraim præ cæteris tribubus arcu vtebatur: ad gerenda etiam bella magno vsui erat: vnde celebre sibi nomen parauerat: ad hæc omnia illius etiam famam augebat, regio ipsa, quæ ei in sor- καὶ βάλλοντες τόξοις

tem obuenerat. Prima enim illa arcam & testimonij tabernaculum à Moyse confectum suscepit. Nam Silo vbi Arca domini diu fuit, & tabernaculum, ad sortem tribus Ephraim pertinebat. Hæc igitur tribus, quæ aliquando in bello tam celebris fuit, ob idololatriæ scelus tandem pugnando superata, ac deuicta est. Vel aliter: Per hanc tribum, quæ viribus præstabat, omnes alias tribus significat quæ ob simile idololatriæ vitium, in Hostium manus deuenerunt, vt liber Iudicum docet. Ait igitur Propheta, quòd filij Ephraim qui arcus suos tendunt: vnde emittant sagittas, hoc est, qui arcu potissimum vtuntur, conuersi sunt in bello, quia fugientes dederunt terga. Aliqui in his verbis dicunt Prophetiam contineri, de vltimo lapsu, tribus Ephraim in idololatriam. Nam cum decem tribus se disiunxissent à regno Roboam, tribus Ephraim, quæ princeps erat inter eas, populo persuasit, vt vaccas erigerent, & à vero deo deficerent, atque ideo omnes in hostium potestatem traditæ sunt, quemadmodum in tertio Regum libro inuenies. Alij etiam Prophetæ multa aduersus hanc tribum exclamant, quasi origo, & causa ipsa idololatriæ fuerit in populo.

Non custodierunt testamentum dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Sermonem dirigit aduersus vniuersas tribus, causam proferens ob quam deiectæ sint. Per testamentum vero, pacta intelligit, quæ deus sæpe cum Hebræorum populo pepigit, cum in promissionis eos terram adduceret. Per legem vero, ipsa dei mandata.

Et obliti sunt beneficiorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis. Beneficiorum quæ contulit: in populum Israel, veluti, quod duxerit eos per mare rubrum immadidos, & cætera, quę longa serie in sequentibus commemorat. Mirabilium autem dicit, quia Aegyptiorum flumina in sanguinem mutauerat, & alia huiusmodi quæ simili modo in sequentibus percurrit. Quod vero ait, deum eis hæc ostendisse, non ideo dicit quasi ipsi ea propriis viderint oculis, sed quia ita à suis acceperunt maioribus.

Coram patribus eorum, quæ fecit mirabilia. Quæ miracula, inquit, fecit, coram eorum patribus, & deinde locum etiam addit, vbi hæc gesta sunt.

In terra

In terra Aegypti in campo Taneos. Tanis est Aegypti ciuitas, vbi regiam habebat Pharao, de qua ait, Hesaias: defecerunt principes Taneos. Et licet huius loci Moyses non meminerit, verisimile est tamen beatum Dauid, id resciuisse ex eo libro, vbi scriptum est: Chebron autem ædificata est in Aegypto, ante Tanim. Vel ex aliis apocryphis libris, aut ex Aegyptiorum historiis.

Interrupit mare, & eduxit eos. De mari rubro loquitur, vt habetur in Exodo, & omnia succincte narrat: quinimmo nec omnia, nec suo ordine, sed passim quæcunq; ei & quomodocunque in mentem veniebant ita apposuit. Neque enim historiam contexere proposuerat, sed aduersus Iudæorum inuehi ingratitudinem. Et primo quidem illud posuit, quod præ cæteris videbatur admirabilius. Διήγαγεν

Statuit aquas quasi utrem. Et aqua, inquit, quasi murus illis erat à dextris, & à sinistris. Satuit igitur aquas, hoc est, aquarum moles, hinc atque illinc fecit exurgere. Quasi vtrem vero dixit, hoc est tumidas, instar vtris. φσελάσκον

Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis. Et deus, inquit, deducebat eos, die quidem in columna nubis, vt ostenderet eis viam, nocte autem in columna ignis. Eadem igitur columna die præibat, & protegebat eos ab æstu solis, quæ & nocte eis illucebat, vt foueret nimirum ac tueretur eos à frigiditate, atque ab humiditate noctis.

Interrupit petram in eremo, & potauit eos, quasi in abysso multa. Hoc factum est in deserto montis Choreb, vt habetur in Exodo. Per abyssum autem, aquarum copiam intelligit.

Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas. Hoc est aliud miraculum factum in Choreb, vt traditur in libro Numerorum. Bis etenim illis deus aquam eduxit è petra, diuersisque temporibus & locis. Et locus quidem ille in Choreb, vbi data est aqua, appellatus est tentatio, & obiurgatio. Tentauerunt enim illic deum Iudæi, probantes nimirum illius potentiam, & miraculis nondum credentes, quæ in præteritum sæpius fecerat: & obiurgauerunt Moysen, quod ex Aegypto in tam deserta eos loca deduxisset. Locus vero illa in Cades, vbi aqua etiam populo data est, appellatus est aqua contradictionis, eo quod contradicerent deo

Hebræi & murmurarent. Et deus quidem eos iubebat, vt suis tantum præceptis parerent, vtque in eo confiderent, illi vero & parere negligebant, & nullam in eo habebant fidem. Hanc autem maris & aquarum interruptionem per Moysen deus operatus est.

Et apposuerunt adhuc peccare ei. Quasi eorum vitia ex libris Moysi, satis omnibus nota sint, dicit, & apposuerunt adhuc. Qualia autem peccauerint, audi.

Exacerbauerunt altissimum in inaquoso. In loco scilicet inaquoso. Quomodo exacerbauerint, paulo superius diximus, ibi: generatio peruersa & exasperans.

Et tentauerunt deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis. De his & aliis, quæ sequuntur vsque ad verba illa, & ignis incensus est: Moyses nihil scribit, sed ipse tantũ Dauid quemadmodum, & alia huiusmodi multa: seu ꝙ ex apocryphis, vt diximus, libris ea collegerit, seu ex antiquorum traditionibus: seu ꝙ à sancto spiritu edoctus sit. Ait igitur, ꝙ tentauerunt deum in cogitationibus suis, dubitantes, nunquid posset eis deus dare, quæ petebant. Tentauerunt autem petendo cibum animabus suis, hoc est, sibi ipsis.

κατελάλησαν τ̃ θεῦ *Et oblocuti sunt de deo.* Hoc est murmurauerunt, quasi fame eos necasset, & delectabiles ac gratos cibos omnes ab eis abstulisset.

Et dixerunt: nunquid poterit deus parare mensam in deserto? Hæc verba ambigentis sunt, & ideo quasi cum addubitatione legenda sunt.

Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt, nunquid & panem poterit dare? & parare mensam populo suo? Quoniam, inquiunt, ea deus fecit, quæ prædicta sunt, nunquid poterit etiam hoc facere? O summam hominum amentiam, si ea fecit, quo pacto impotens est iudicandus, ne ista efficiat? Et quod ait: Inundauerunt, expone, id est fluxerunt cum vehementia. Eduxit enim, inquit, tamquam flumina aquas. Per mensam vero, carnes præstitas intelligit. Tu illud considera, quomodo beatus Dauid ante panem & carnes datas, fluxisse dicat aquam è petra, cum in Exodo Moyses contrarium tradat. Ibi enim primo legimus pluisse illis deum panem Mannæ, & coturnicum carnes, & deinde aquam dedisse è petra. Non est igitur alia huius addubi-

tationis ſolutio niſi dicas de alio pane, & de aliis carnibus Prophetam hic loqui, de quibus in libro Numeri ſcriptum eſt. Bis etenim eis deus & coturnices pluit, & panem: vnde etiam per petram, hoc in loco aquam eam intelligit, quæ effuſa eſt in Choreb, & non eam quæ in Cades. Petra enim in Cadés tunc nondum fuerat percuſſa. Et ſi quis dicat, ꝙ in numeris carnes poſcebant, & non panem, Aduerte quia per panem hic, carnis cibum intelligit. Tunc etenim vt apud LXX. interpretes legimus dicebant, τίς ἡμᾶς ψωμιεῖ κρέα, quæ verba tametſi latinus interpres, aut ſimplicem ſenſum ſecutus, aut ob latinæ linguæ anguſtiam, reddiderit, quis nobis dabit carnes ad veſcendum, tamen aliquid amplius etiam poſſunt nobis indicare, quod ad præſentem locum atque illius intellectum cõferat. Nam cum Græca dictio, ψωμός, vnde ψωμίζω, verbum deducitur, maſſam ſeu buccellã panis ſignificet, dum murmurarẽt dicentes τίς ἡμᾶς ψωμιεῖ κρέα, petiſſe mihi videntur, quis nam eos pane pariter nutriturus eſſet & carne. Vnde beatus Dauid qui nunc dixit: nunquid panem poterit dare? videtur mihi illa Moyſi verba declaraſſe, maxime ex ſequẽtibus. Addidit enim & menſam præparare populo ſuo? illa etenim coniunctio, &, poſita mihi eſſe videtur, non vt diſiungat, ſed vt declaret.

Ideo audiuit dominus & reiecit, & ignis accenſus eſt in Iacob, & ira aſcendit in Iſrael. Licet corde, & non lingua deum tentauerint, ille tamen, qui corda hominum ſcrutatur, non ſecus eos audiuit ac ſi palam id locuti eſſent. Quod vero ſeptuaginta dixerunt, reiecit, Symmachus reddidit, iratus eſt. Solẽt enim iis, qui ira perciti ſunt, veſtem reiicere, hoc eſt, pertrahere, dum ad vindictam parantur. Et huic ſenſui ac literæ Symmachi adſtipulantur Moyſi verba, dicentis quòd dominus ira commotus eſt, & incenſus eſt ignis in eis à domino, quo caſtrorum bona pars conſumpta eſt. Per Iacob autem, & Iſrael, ipſum populum ab eis deſcendentem intelligit, vt alibi diximus.

Qui non crediderunt in deo. In dei viribus non crediderũt, tametſi tanta iam vidiſſent miracula. Præpoſitio vero, in, ſuperflua eſt.

Nec ſperauerunt in ſalutari eius. Nec vllam, inquit, habuerunt fiduciam, vt qui tot iam, ac tanta eorum cauſa perfecerat, eos

cerat, eos esset impoſterum ſaturaturus.

Et mandauit nubibus deſuper: & portas cœli aperuit, & pluit eis manna ad manducandum. Ad priora rurſus ſermonē conuertit, quæ habentur in Exodo. Per nubes vero deſuper, eas intelligit, quæ excelſiores ſunt. Aliquę enim ſunt terrę viciniores. Eaſdem etiam ſuperiores nubes, portas cœli appellauit, quaſi cœlo proximiores. Mandauit autem eis vt pluerent manna. Manna vero erat quaſi ſemen coriandri, & ſpecies eius quaſi ſpecies cryſtalli. Et circuibat, inquit, populus, & colligens illud mola frangebat, & in mortariolo terebat, coquens in olla, & faciebant ex eo ſubcinericios panes, eratque ſuauitas eius quaſi ſapor dulcoris cuiuſdam oleo confecti. Et hæc quidem in numeris ita habentur. Nam in Exodo dicitur, quòd ſapor eius erat, quaſi dulcor quidam ex melle.

Et panem cœli dedit eis. Per cœlum hic aerem intelligit iuxta illud: volucres cœli. vel, quia manna è cœlo videbatur deſcendere.

Panem angelorum manducauit homo. Non hoc dicit, quaſi angeli manna veſcantur, ſed quia angeli illud miniſtrabant. Accuſat nanque & Chriſtus eos, qui panem hunc, cœleſtem vere panem putabant, dicens: Amen amen dico vobis, non Moyſes dedit vobis panem de cœlo: ſed pater meus dat vobis panem de cœlo verum: hoc eſt, de cœlo vere deſcendentem. Quòd autem illud manna non eſſet angelorū cibus, ibidem aſſerit Chriſtus dicens: Patres veſtri manducauerunt in deſerto manna, & mortui ſunt. hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt quiſquis ex eo manducet, non moriatur. Poſtquam, inquit, ij qui manna illud manducabant, mortui ſunt, reſtat vt cœleſtis proprie panis non ſit, nec angelorum cibus. Et deinceps ibidem conſequitur: ego ſum panis vitæ, &c.

Cibaria miſit eis in abundantiam. Confecta nimirū ex manna, hoc eſt, panem.

Tranſtulit Notum de cœlo, & induxit in uirtute ſua Aphricum: & pluit ſuper eos, quaſi puluerem carnes, & quaſi arenam maris uolatilia alata: & cecidit in medium caſtrorum eorum, in circuitu tabernaculorum eorum, & comederunt, & impleti ſunt ualde, & deſiderium eorum attulit eis: non ſunt priuati à deſiderio ſuo. Moyſes quidem in Numeris ait: Ecce ſpiritus à domino. Et immiſit coturnices à mari, & impulit in caſtra, & quæ ſequuntur.

Beatus vero Dauid deũ diuisisse dicit spiritum: hoc est, ventum, in Notum nimirũ, atque in Aphricum: qui venti calida perflant loca, vbi coturnicum genus moratur. Transtulit autem Notum: hoc est, cõmouit, atq; immisit eum. Pluisse vero dicit, quia coturnices superne è cœlo atque condensæ, instar pluuiæ cuiusdam, ferebantur. Et quia maxima erat earum copia, pulueri eas & arenæ maris etiam comparauit. Tot quippe immissæ sunt, vt sexcenta millia hominum, & quingẽti quinquaginta ad saturitatem ex eis diu nutriti sint. Vsque ad mensem enim, inquit, dierum manducate, donec exeat ex naribus vestris. totidem quippe erant in eo populo homines ad bellum idonei, à. x x. annis & supra, absque minori ætate, & mulieribus, & tota tribu Leui. In medio autem castrorum & in circuitu tabernaculorum, pluebat deus illud manna, ne fatigarentur colligendo. Et per castra quidẽ, vniuersum exercitũ intelligit, per tabernacula vero, priuata cuiuslibet tentoria. Et quod ait, attulisse eis deum desiderium eorum, sanè intellige, quòd ea à deo receperint, ob quæ desiderium, & concupiscentiam suam adimpleuerunt. Attulit enim eis deus, quod optabant: desiderium igitur posuit pro re desiderata, quemadmodum & Paulus spem, pro speratæ rei fruitione ponit, quando ait: spes autem non pudefacit.

Adhuc escæ erant in ore ipsorum, & ira dei ascendit in eos, & occidit plures eorum, & electos Israel compediuit. Nam & si viderant coturnices, diuinæ tamen promissioni non crediderunt, quòd scilicet vsque ad mensem atque ad satietatem his auibus nutriendi essent, sed timuerunt ne abuolarent. Vel ne cito omnes consumerentur coturnices. atque ideo exsiccauerunt eas per gyrum castrorum: & carnes adhuc, inquit, erant sub dentibus eorum, priusquam deficerent & dominus iratus est in populum, & percussit dominus populum plaga magna valde. Vide quo pacto antequam carnes consumerẽtur, quas in ore habebãt, fide defecerint, & diuinæ virtutis obliti sint: vnde desiderio quidẽ suo satiati sunt, vt diuina erga eos prouidentia & virtus conspiceretur, ob eorum tamen infidelitatem & ventris ingluuiem, effectus est ille cibus tandem eis in nauseam. ob quod multi eorum periere, vt apud Moysem legimus. Quod vero L x x. hic: plures eorum: dixerunt, Symmachus, pingues reddidit: & Aquila ad eundẽ sensum, abundantes: σωματώδησιν

dantes:periisse intelligentes, ditiores quoslibet ac fortiores in populo. Verisimile est autem illos ingluuiem suam cæteris magis explesse, quòd plura aliis colligerent. Puto etiam Aquilam & Symmachum, in huiusmodi sensum adductos, ob alia verba, quæ hic proxime habentur: & electos Israel compediuit L X X. etiam non, plures dixerunt, vt mortuos superstitibus compararent, sed plures, pro multis dixerunt. Ita enim consonant verba Moysi. Percussit enim, inquit, dominus populum plaga magna valde Magna autem plaga in multorũ verificatur interitu. Electos vero dixit veluti strenuos in bello. Erant enim omnes hi, quos superius commemoraui, summopere ad bellum idonei: atque ideo ad hoc selecti, vt in acie præ cæteris dimicarent.

In omnibus his peccauerunt adhuc. Ad hæc omnia, inquit, hoc est, post tot & beneficiorum & suppliciorum exempla, adhuc in multis deum offendebant, atque inter cætera quòd habitatores illos terræ promissionis adeo formidarent, non credentes diuinæ promissioni.

Et non crediderunt in mirabilibus eius. Putabant enim ea omnia fortuito, ac casu contigisse. vbique autem propheta eorum infidelitatem carpit, ob quam periclitabantur, & de qua ipse etiam deus dixit: Quousque irritabit me populus iste? & quousque mihi non credent in omnibus signis quæ feci inter eos? vnde etiam dominus noster incredulam generationẽ Iudæos appellauit, dicens: Generatio incredula & peruersa.

Et defecerunt in uanitatem dies eorum. Præclarum virtutis opus nullum agebant, sed carnis concupiscentias sequebantur. vnde omnes in deserto mortui sunt, sicut eis dixit deus: terram enim, inquit, quam iuraui patribus eorum, nulli alij videbunt, quàm eorũ filij, qui mecũ hic sunt, quicunque non nouerunt bonũ, aut malũ. Itẽ alibi, in hac, inquit, eremo cadent corpora vestra: & rursus: Ego dominus locutus sum, sic profecto faciam huic cõgregationi prauæ, quæ insurrexit in me in deserto hoc: consumetur quippe, & illic morietur.

Et anni eorum cum festinatione. Cum festinatione, inquit, defecerunt ad vana. Vel ideo dicit cum festinatione, quia ob leuitatem, quam secum affert voluptas, anni celeriter iis omnibus pertransire videñtur, qui ociose, ac negligẽter viuunt. Nam iis qui per virtutem operantur, ob laboris intensionem, tardior

tardior videtur annorum decursus. vel ideo dicit defecisse cum festinatione, quia cito mortui sunt.

Cum occideret eos, quærebant eum. Quando contulit in eos deus beneficia, diuinum munus non agnoscebant, quando autem eos malus afflixit, castigatiores pariter ac prudentiores effecti sunt.

Et reuertebantur, & diluculo ueniebant ad eum, & rememorati sunt, quòd deus adiutor eorum est, & deus altissimus redemptor eorum est. In huiusmodi etiam sententiam à Moyse dictum est quòd summo mane flebant.

Et dilexerunt eum in ore suo. Dilexerunt autem, non affectu cordis, sed nudis verbis. Huiusmodi vitio Esaias etiam ex persona domini eos accusat: dicens: Populus hic labiis mè diligit, cor autem eorum longe est à me.

Et lingua sua mentiti sunt ei. Verbis quidem se ei credere affirmabant, re autem ipsa increduli erant, aduersabāturque sibi inuicem cogitationes, & sermones eorum: iuxta quod in simili apostolus dicebat: deum se scire cōfitentur, factis autem negant.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo. Non erat rectum eorum cor erga deū. Simile est quod alibi ait: generatio, quæ non direxit cor suum.

Nec fideles habiti sunt in testamento eius. Hoc etiam simile ei est, quod vidimus in præcedentibus: & non fuit fidelis cum deo spiritus eius. Neque enim fidem vllam habebant in iis quæ deus illis pollicebatur.

Ipse autem misericors & propitius erit peccatis eorum, & non perdet. Propitius erit & non perdet, pro propitius fuit & non perdidit, tempus nimirum ponens pro tempore. Neque enim eos tunc statim perdidit, sed longanimis fuit. Dixisse enim eum legimus ad Moysem, placatus sum eis iuxta verbum tuum, vel, non prorsus eos perdidit.

Et abundabit ut auertat furorem suum, & non accendet omnem iram suam. Hæc verba etiam abundabit, & accendet posita sunt pro abundauit & accendit. Abundauit, inquit, deus in misericordia, vt furorem suum auerteret. Est autem hic sermo defectiuus, quemadmodum & verba illa, quæ habentur in psalmo LXIII. multiplicasti locupletare eam. Nō accendit autē deus omnē iram suam. Vniuersi etenim prorsus periissent,

periissent, si omnem iram suam accendisset. Summa etenim vsus est misericordia, dum ex parte tantum iratus est. Dixit enim ad Moysem: dimitte, & accensus ira in eos, conteram eos: vel, ex parte iratus est, & ex parte eos puniuit.

ἐπιστρέφων *Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus uadens & non reuertens.* Hac etiã de causa maiori longanimitate vsus est, quia caro erant: infirma scilicet, & parum diuturna: & spiritus qui cum vita non permanet. Vbi enim ex hac vita semel profectus est, ad eandem rursus non redit. Illud obseruandum est, quòd metaphorice scriptura deũ dicit reminisci. Nam quẽadmodum obliuisci eum aliquorum dicimus, quando differt vt laborantibus atque afflictis opem atque auxiliũ suum impertiat, sic contrà, humano more memorem eum appellam', quando eisdem præsto est. Hoc autem loquendi modo propheta sæpe vtitur, vt lectoris hebetudini se accommodet.

Quoties exacerbauerũt eum in deserto, irritauerunt eum in terra inaquosa? Sæpe nimirum, vt ex ipsa licet perspicere historia. Verum illorum considera prauitatem. Neque enim tantummodo eum sæpe exacerbauerũt, sed in deserto etiam, atque in inaquoso id fecerunt, quando ob summam indigentiam inseruire eos magis deo atque humiliari & supplicare opportebat.

Et conuersi sunt, & tentauerunt deum, & sanctum Israel irritauerunt. Verbum, conuersi sunt, hoc in loco in malum accipitur. Conuersi enim sunt à vitio, ad aliud vitium. Et quòd ait: tentauerunt, aliqui exponunt, pro contristauerunt. Per sanctum autem Israel, deũ ipsum intelligit, ac si diceret: deũ illum adeo celebrem, adeo laudatum, & gloriosum.

Non sunt recordati manus eius. Per manum dei diuinam intelligit potentiam, qua Iudæis quidem bona, hostibus vero mala sunt præstita.

Diei qua redemit eos de manu tribulationis. A communi sensu etiam hic, sumendum est verbum: non sunt recordati. Per tribulationem vero, Pharaonem intelligit.

Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos. Nec recordati sunt, inquit, quòd posuerit signa sua, & quæ sequuntur, &c. Signa autem & prodigia, multi dicũt idẽ æque significare, & sentẽtiam hic repeti: Aliqui vero signa, ea oĩa esse intelligunt per quæ deus à naturali rerum ordine non recedens,

non recedens, Aegyptiorum gentem afflixit, veluti pecorum ægritudines, quæ suapte natura mortem afferunt, & locustarum lationem. Huiusmodi enim animalia naturaliter terræ fructus perdunt. Per prodigia vero, miracula illa dicunt significari quæ naturali rerum cursu repugnante facta sunt. veluti aquæ mutationem in sanguinem, & quòd ranæ quarũ natura est vt in aquis versentur, in sicca terra habitauerint, & alia huiusmodi.

Et conuertit in sanguinem flumina eorum. Hæc prima fuit Aegyptiorum plaga. Per flumina autem, nilum ipsum intelligit. vnicus etenim hic fluuius per vniuersam Aegyptũ fluit. Alibi etiam diximus Hebræorũ peculiare esse, vt plurali numero vtantur pro singulari. Aliqui flumina in plurali numero, dictum esse dicunt, ob multiplices riuos, qui è nilo exeũt, quos propheta ob aquarum copiam fluminum dignitate donauit. Dictionem vero, eorum, ad Aegyptios referes, vt relatio ad homines illius prouinciæ fiat, quam pauloante nominauit, dicens: sicut posuit signa sua in Aegypto.

Et imbres eorum ne biberent. Per imbres loca illa intelligit, in quibus aquas ex imbribus collectas condebant. Aliqui vero improprie imbres positos esse dicunt, pro fontibus.

Misit in eos cynomyiam, & comedit eos. Hęc est quarta plaga. Secunda enim fuit ranarum, & tertia culicum: & quemadmodum superius beneficia in Hebræos collata commemorans ordinem non seruauit, ita etiam in præsenti, Aegyptiorum plagas narrans, nullum ordinem seruat. Sufficiant autem quæ illic diximus de huiusmodi ordinis peruersione. intentio enim prophetæ hic tantũ fuit, vt demonstraret, quomodo omnia elementa mandato dei aduersus Pharaonem militarunt. Ipsarum enim gestarum rerum ordinem iam diu Moyses seriatim descripserat. Cinomyia autẽ syluestris muscæ genus est, quod inter cætera muscarum genera est impudentissimum. Verbum etiam comedit, improprie posuit pro momordit.

Et ranam, & perdidit eos. Vastarunt etiam ranæ Aegyptios. Nam & eos mordebãt, & eorum rapiebant aut inquinabant cibos, & summa insuauitate ac fastidio, oĩa replebãt.

Et dedit ærugini fructus eorũ, & labores eorũ locustæ. Tametsi inter plagas quæ à Moyse commemoratæ sunt, nulla

F æruginis

æruginis mentio expressa facta esse videatur, puto tamen Moysem etiã hanc cõmemorasse. Est etenim ærugo nouum quoddam germen, seu noua proles locustæ, quàm illic etiã Moyses describit, & dicitur bruchus, atq; ita eam Aquila appellauit. Per fructum autem, omnes terræ fruges intelligit, quas laboris etiam nomine expressit, eó quod summo parẽtur labore. Locustę autẽ plaga, in ordine octaua fuit, ex Ioële tamen propheta aliud locusta esse videtur, & aliud bruchus.

Et occidit in grandine uineas eorum. Vastauit enim eas, ne fructum facerent. atque hæc septima fuit plaga.

Et moros eorũ in pruina. Hęc plaga tametsi à Moyse missa esse videatur, continetur tamen sub grãdinis plaga. Cõficitur etenim & cõcrescit pruina ex grandine. Multę autẽ mori in Aegypto sunt, quòd id gen' arboris calidis in locis valde crescat. Et quemadmodũ vineis grando, sic & moris pruina inimicissima est.

Et tradidit grandini pecora eorum, & substantiam eorum igni. Grando vnà cum igne mirabiliter delata, primum ipsas vineas occidit & moros, quæ ad primũ impetum resistere minime valuerunt: deinde & pecora, quæ in campis pascebantur. Hæc autem aliquanto amplius restiterunt: & ignis postremo qui simul cum grandine immissus fuerat, herbas, ac plantas vniuersas depastus est. Illud autẽ non mediocri admiratione dignum est, vt ignis cum aqua pariter concurreret. Per superbiam autem, diuitias herbarum, ac plantarum fructum intelligit. Scire etiam illud oportet, quod, licet scriptum hic sit, quòd herbæ ac plantæ omnes perditę sint, tamen aliquæ locustis relictæ sunt, quæ post grandinem igni mixtam immissę sunt, & de quibus scriptum est, quòd comederunt herbam terræ, & omnes fructus lignorum quos reliquit grando, verum propheta vniuersali vsus est sermone, cum ferè omnia fuissent vastata.

Misit in eos iram indignationis suæ. Per irã indignationis, seu (vt potius in Greco habetur) excandescentiæ, vehementẽ excandescentiam intelligit.

Indignationem, & iram, & tribulationem. Supplicia ac pœnas in eos inflictas huiusmodi nominib' appellat. De' quippe affectu ac passione omni prorsus caret, & per indignationem quidem, seu (vt verius significat græca dictio θυμὸς) per excandescentiam,

excandescentiam, pœnas minores intelligit: per iram vero, maiora supplicia:& per tribulationem, alia insuper mala.

Immissionem per angelos malos. Quę omnia scilicet immissa, ac delata sunt per malos angelos. Malos autẽ non natura dico aut electione, sed quia mala afferunt, laborem nimirũ, & dolorem, & quia pœnarũ sunt ministri. Malos enim ideo appellat hoc in loco, quia pœnas inferunt & supplicia.

Viam fecit, & semitam iræ suæ. Semitam, inquit, fecit iræ suæ, ita vt hęc ira quæ diuina misericordia antea quiescebat, via hac aduersus obstinatos Aegyptios incederet. Vel aliter: semitã deus angelo fecit, qui Aegyptiorum primogenita erat occisurus, ne ad obsignata limina declinaret. Hũc enim angelũ propheta iram dei appellat, tanquam iræ ministrum.

Et non pepercit à morte animabus eorum. Hæc est decima plaga, non pepercit, inquit, à morte, hoc est, non abstinuit quominus occideret. Seu non pepercit, dum eos occideret. Et quod ait: animabus eorum: de primogenitis loquitur. Nõ pepercisse autẽ deũ dicit primogenitis, quia à deo ad Moysem dictum est: peribit omne primogenitum in Aegypto, à primogenito Pharaonis, qui sedet in throno, vsque ad primogenitum ancillæ, quæ est apud molam, & vsque ad primogenitum omnium pecorum.

Et pecora eorum in morte conclusit. Hæc est quinta plaga. Perierunt enim, inquit, pecora omnia Aegyptiorum: ea scilicet quæ erant in agris. Conclusit autem, hoc est comprehendit, ita vt fugæ nullus fuerit locus. vel, comprehendit, id est occidit.

Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti. Repetit sermonem de primogenitis. Cæteris quippe omnibus plagis hæc acerbior fuit.

Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Primitias hoc in loco, pro præcipua re dixit, ac magis preciosa. perdidit enim, inquit, omne primogenitum, hoc est, omnes primitias laboris eorum. Per laborem autem, bonorum ac substantiæ possessionem intelligit: eo quòd cum labore possideantur. Possessionis vero nomine ipsi etiam filij continẽtur. Possedi enim, inquit, filium. Per tabernacula autẽ Chã, ipsam Aegyptum intelligit, ab Aegypto rege ita appellatam: qui à Cham filio Noẽ trahebat originẽ. Vtrunq; enim nomẽ

 regio

regio illa habuit. Et quia Cham omnium primus eam habitauit, & quia, vt diximus, Aegyptus rex in ea regnauit. Illud etiam obseruãdum est, quòd ex decem Aegypti plagis, propheta hic VII. tantum connumerat. Nam & culicem omisit, & tremores, & palpabiles tenebras: quorum tamen meminit in psalmo centesimo quarto.

Et abstulit sicut oues populum suum. Eduxit enim eos vi quadam ex Aegypto, duxque eis itineris fuit. Curauit itẽ & fouit, non secus, ac pastor oues proprias.

Et eduxit eos tanquam gregem in deserto. Idem rursus repetit quod dixerat.

Et eduxit eos in spe, & non timuerunt. Exeũtes Iudæos prima nocte in illius promissionis spe deduxit, quæ facta fuerat à deo Habraam, quando ei dixit: cognoscẽs cognosces, quòd incola erit semen tuum in terra Aegypti, & in seruitutẽ eos redigent, affligentque, & humiliabunt eos annis quadringẽtis. Gentem autem illam, cui seruient iudicabo ego, & exibũt illinc cũ multo apparatu. Ea enim nocte exeũtes non timuerunt. Nam postea sæpenumero in summa fuerũt formidine.

Et inimicos eorũ operuit mare. Per inimicos, eos intelligit, qui populum persecuti sunt, de quibus iam diximus.

Et induxit eos in montem sanctificationis. Omissis iis, quæ in eremo contigerunt, cum in præcedentibus narrationis locũ præoccupauerit, loquitur nũc de terra promissionis. De mõte etenim loquitur Sion, veluti in vniuersa regione celeberrimo: & sanctificationis montem appellat, eo quòd inter ceteros præelectus sit, vt in eo fœderis arca habitaret. Arcã autem fœderis sanctificationem appellabant. Dicitur etiã mõs sanctus, veluti ab arca domini sanctificatus.

Montem hunc, quem acquisiuit dextera eius. Hũc, inquit, mõtem, demonstratiue, apud quem nunc adsumus. Quem non populi robur, sed tua nobis parauit potentia. Tu enim eos primo expulisti, qui illic habitabant.

Et eiecit à facie eorum gentes. Illos VII. populos, qui terram promissionis possidebant. Cananẽũ scilicet, Chetteum, Pherezeum, Eueum, Amorreum, Gergezeum, & Iebuseum.

Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Sorte vniuersam illam eis terram diuisit. Subintelligenda est autẽ dictio quasi, vt sit sensus: qui quasi in funiculo diuisit. Est & hic

hic defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati familiaris. Ita enim terram illam deus inter tribus diuisit: quemadmodum si pater aliquis illo fune inter filios eam diuideret, quo agros solemus metiri.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum, tribus Israel. In habitationibus prædictarum gentium.

Et tentauerunt, & exacerbauerunt deum altissimum, & testimonia eius non seruauerunt, & auersi sunt, & spreuerunt, quemadmodum patres eorum. Hi qui in terram promissionis introducti sunt, illorum erant filij, quorum membra, vt prædixim⁹, ceciderunt in deserto. Horum igitur posteri tentauerunt etiã & contristauerunt dominum, vt in libro Iudicum scriptum est. Surrexit enim, inquit, generatio altera post eos, qui non cognouerunt dominum, neque opus quod fecit in Israel, & fecerunt filij Israel praua coram domino, & coluerunt deos Baalim, & quæ sequuntur. Per testimonia autẽ, diuinas contestationes intelligit. Auerterunt autẽ se à deo, & spreuerunt eum, maiores nimirũ suos imitati, qui vitulũ fecerant in deserto.

ἐπέστρεψαν καὶ ἠθέθησαν

Conuersi sunt in arcum obliquum. A pietate ad impietatem instar obliqui arcus mutati sunt. Nam quemadmodum obtortus arcus recta ictum non mittit, sic & peruersa eorũ mens diuinos sensus recte non assequitur.

στρεβλὸν

Et irritauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis, ad zelũ eum prouocauerunt. Eo quòd & Gentilibus commixti sunt, & eorum opera didicerunt. Gentes quippe in collibus sacrificabant, & sculpta habebant idola. Prouocarunt autem deũ ad zelum: hoc est, fecerunt, vt ob huiusmodi eorum vitia iuste irasceretur.

παρεζήλωσαν αὐτὸν

Audiuit dominus, & despexit. Audiuit clamãtes voces, hoc est, ea omnia quæ impie operati sunt. Eo autem modo audiuit, quo & vocem sanguinis Abel clamantem olim audierat, & Sodomorum, atque Gomorreorum voces. Ipsa siquidem peccata clamant coram deo, atque authores suos indicant, & propalant omnes qui talia committunt. Est etiam hic loquẽdi modus apud veterem scripturam frequẽs, vt auditum deo adscribat, quando commotum illum esse significat ad vindictam. Despexit autem eos, hoc est, auersus est.

ὑπερεῖδε

Et neglexit ualde Israel. Inhonorauit & contẽptibiles reddidit.

ἐξουδένωσε σφόδρα τὸν ἰσραήλ

reddidit. Variis enim gentibus & diuersis temporibus *eos in* captiuitatem tradidit, vt in libro Iudicum legimus.

Et repulit tabernaculum Silo. Quę sequuntur in primo Regum libro scripta sunt: quemadmodum, scilicet, arca ab alienigenis, hoc est, à Philistæis sit capta: & quomodo Israelitę occisi sint: & eorum ciuitates in hostium potestatem deuenerint. Et repulit, inquit, tabernaculum quod erat in Silo, vbi habitabat tunc deus. erat enim illic, vt diximus, arca domini. Nam si tabernaculum illud in Silo non repulisset, non permisisset, vt hostes arcam caperent.

Tabernaculum quod habitabat in hominibus. Propter arcam enim sic dicit. Primo enim, vt sæpe diximus, arca habitauit in Silo, postea vero in Hierusalem.

Et tradidit in captiuitatem potentiam eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimicorum. Per potentiam & pulchritudinẽ, quidam intelligi dixerũt strenuos quoslibet ac fortes Iudęorum in bello: verum melius est, vt intelligamus ipsam arcam ita appellari: quia eousque vires ac robur populo pręstiterat, atque ornamentum.

ὑπερεῖδε *Et conclusit in gladio populum suum, & hæreditatem suam despexit.* Moyses quippe dei hæreditatẽ eos appellauit, quasi soli deo dicatos. Facta est enim, inquit, pars domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius, Israel.

Iuuenes eorum comedit ignis, & uirgines eorũ non sunt lamentatæ. Hæc autem in historia nominatim scripta non sunt, verum ex quo & ciuitates, & domus eorũ vastatæ sunt, verisimile est, vt & adolescentuli qui nondum militabant, vnà cũ domibus exusti fuerint, & quod virgines eorum in captiuitatem ductę, non habuerint aliquos, qui earum calamitatem aut mortem lugerent: cum parentes, & cognati omnes occisi essent, aut pariter in captiuitatem acti.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Orphni enim, & Phines filij Heli, qui vnà cum arca domini exierant, ab hostibus interempti sunt.

κλαυθή- *Et uiduæ eorum non plorabuntur.* Tempus immutauit, pro
σονται ploratæ non sunt. Nam & ipsæ vnà aut occisæ, aut actæ in captiuitatem. nullum habuerunt qui eas ploraret: ciuitatibus scilicet prorsus deletis.

Et excitatus est tanquam dormiens dominus. Quemadmodum

dum dormiens quis tandem somnum excutit cum excitatur, ita & dominus,sero licet, in arcæ ac populi auxilium excitatus est. Satis enim pœnas dederant,longanimitatemque illam ac patientiam excussisse visus est, ob quam tanta hostes eousque perficere potuerant.

Tanquam potens, & crapulatus à uino. Ad superioris versiculi declarationem hæc consequuntur. nō secus,inquit,deus excitatus est,hoc est, non minori cum robore ac vehementia,atque excitari solet homo quispiam summis præditus viribus: quòd si ad proprias vires illud etiam addiderit, vt vino repletus,ac crapulatus fit, tametsi aliquo tempore ob vini potentiam,sopore,aut capitis grauedine occupari eū contingat,vbi à somno huiusmodi consurrexerit, vehementius, atque impetuosius,quàm antea moueri solet. Coniunctio autem illa,&,abundat.

Et percussit inimicos suos in posteriora. Verbū, percussit, apud scripturam,vt plurimum accipitur,pro occidit. aliquando tamen simpliciter accipitur pro verberauit,vt nunc. percussit autem eos retro in natibus, vt scriptura docet. honestioris autem sermonis gratia dixit,retro,seu in posteriora.

Opprobrium æternum dedit eis. Per opprobrium vulnus illud intelligit,quod habuerunt in posteriori corporis parte. quocunque enim arcam ducerent, ab illius vulneris dolore occupabantur.

Et repulit tabernaculum Ioseph. Hoc est habitare deus noluit in finibus hereditatis Ioseph. per Ioseph autem ipsam intelligit tribum Ephraim, qui filius fuit Ioseph. similem autem sententiam superius dixit propheta,quando ait: & repulit tabernaculum Silo. Erat enim Silo in sorte tribus Ephraim,vt prædiximus.

Et tribum Ephraim nō elegit. In arcæ scilicet habitationē. atque hoc ob scelera,& iniquitates eorum.

Et elegit tribum Iuda. Ad regnum nimirū. hoc autem propter seipsum dicit beatus Dauid. reticuit autem quæ ad Saulem pertinebant,ne illi detrahere videretur. Saul

Montem Sion,quem dilexit. Pro tribu enim Beniamin, de qua fuit Saul, elegit tribum Iuda, de qua erat Dauid, & pro monte Ephraim, vbi erat ciuitas Silo, elegit montē Sion,in quo erat Hierusalem. dilexisse autē dicit dominum montem

 Sion,

Sion, quia eum honorauit, & celebrẽ apud omnes reddidit, ab eo tempore quo Arca fœderis illud perducta est.

ἁγίασμα

Et ædificauit quasi Vnicornis sanctificationem suam. Aedificauit pro, ædificabit. tempus enim posuit pro tempore. prophetiam autem tradit de templo, quod à Salomone construendum erat in Hierusalem, & de regno, quod futurum erat in tribu Iuda. reuelatum enim ei fuerat à deo, quando ait: suscitabo semen tuum post te, qui est de ventre tuo, & præparabo regnum eius, hic ædificabit templum nomini meo, & erigam thronum, eius vsque in seculum. illud enim templum hoc in loco sanctificationem appellauit. Et quod ait: quasi vnicornis: defectiuus est sermo, & sub intelligi debet dictio, cornu: quod vt clarius dignosci possit animaduertendum est, quòd dictio, Vnicornis, est secundi casus, quod ex Græca lectione aperte dignoscitur. Sensus autem est, quod hoc templum à Salomone construendum, ędificabitur quasi cornu quoddam vnicornis. Nam quemadmodum cornu illud vnicum est, & maximum, pulcherrimumque pariter ac fortissimum, sic & vnicum deo templum & maximũ, pulherrimũq; structura pariter ac fortissimum in tota Iudæa cõstructum est, veluti vnicum atque vni deo dicatum.

ὡς μονοκέρωτος

In terra fundauit eam in seculum. Eam tribum Iuda. stabiliuit enim eam, inquit, in ea terra, vbi habitat, ita vt ab hostibus illinc expelli non posset. quod vero ait in seculum: idem est, quod, semper: verum improprie hæc de ipsa tribu dicta sunt. siquidem illinc expulsos fuisse videmus.

ἐν τῇ γῇ ἐθεμελίωσεν

Et elegit Dauid seruum suum, & assumpsit eum de gregibus ouium, retro fœtantes accepit eum. Vide quomodo vere ac simpliciter beatus Dauid narrat, quæ ad se pertinent, quomodo fateri non erubescit, quòd pastoris nomine nondũ dignus erat. nam vt minus idoneus fœtantes oues sequebatur. Quinimmo minora quęque de se asserere non puduit, & quę maiora erãt omisit. neque enim vires suas cõmemorauit, quas aut aduersus feras sæpe ostendit, aut aduersum Goliam.

ἐξόπισθεν τῶν λοχευομένων

Vt pasceret Iacob seruũ suum. Generationẽ scilicet & prolem Iacob. verbo autem pascendi metaphorice vsus est.

ποιμαίνειν

Et Israel hæreditatem suam. Repetitio est eiusdem sententiæ, qui loquendi modus apud Hebræos est frequentissimus, de hæreditate autem paulo superius diximus.

Et pauit

Et pauit eos in innocentia cordis sui. In simplicitate, recti-tudine, & mansuetudine.

Et in intelligentiis manuum suarum deduxit illos. Per manuũ intelligentias, ipsas actiones intelligit ratione dispositas, quibus summa cum prudentia populum dirigebat. Illud autem sciendum est, quòd elegit tribum Iuda, ad regnum propter Christum, qui ex ea tribu originem ducturus erat. Et aliter: per Iudam quidem Christum intelliges, qui de ea tribu natus est, & per tribum Iuda, ipsum Christianorum genus, quorum doctor, ac pater est Christus. hanc enim tribũ Christus in vniuersa terra fundauit in seculũ, hoc est, in æternũ. portæ enim, inquit, inferi non preualebunt aduersus eam: ita vt ꝙ perpetuitatem indicat, ad Christianorum tribum referatur. συνέσει

Psalmus ipsi Asaph.

De Asaph superius dictum est. In hoc autem psalmo sæuitia prædicitur Antiochi, qui aduersus Iudæorum gentem immitissimus fuit. efferri autem dicitur ex eorum persona qui in Iudæorum populo magis pii erant & magis religiosi.

PSALMVS. LXXVIII.

Eus uenerunt gentes in hæreditatem tuam. De hereditate, in superiori psalmo diximus. per gentes autem, ipsos Macedones, & illorum adiutores intelligit. dictio vero, deus, vocantis est.

Polluerunt templum sanctum tuum. Et profanis illud pedibus calcantes, & porcos ibidẽ immolantes, & idola illuc introducentes, & alias, variis illud modis fœdantes.

Posuerunt Hierusalem ut pomorũ custodiam. Per pomorũ custodiam, tugurium quodpiam intelligit, in quo pomarij custos maturescentes solet fructus à furibus obseruare. posuerunt etenim ipsam Hierusalem, veluti ruinam quandam & rudera, ciuitatis tantum figuram habentem, exteriori quadã specie, & non re ipsa: quemadmodum, & tugurium illud, quod Græci vnica dictione ὀπωροφυλάκιον dicunt, & nos Latinæ linguæ inopia, pomorum custodiam appellamus, domus quidem speciem præsefert, tametsi vere domus non est, sed casula, & tuguriolum, ex paucis quibusdam lapidibus tumultuario opere constructum. ὡς ὀπωροφυλάκιον

Posuerunt

ἐνταφιασμός [margin: ενταφιασμός?]

Posuerunt morticina seruorum suorũ escas uolucribus cœli, carnes sanctorum tuorum feris terræ. Per morticina, mortua appellat corpora, hoc est, ipsa cadauera: per seruos vero, ac sanctos dei, eos intelligit, qui ex Iudæorum gente occisi fuerant. Sanctos enim appellat Iudæos, eo quòd gens illa præ cæteris omnibus deo dicata ac sanctificata erat: & quanquam à sanctificatis operibus iam diu abstinerent, sanctitatis tamen denominationem retinebant. hoc pacto scriptura alibi eos, qui pseudoprophetæ erant, prophetas appellauit, & Apostolus sanctos dixit ramos, qui ob impietatem erant confracti, quia nimirum à sancta erant radice. illud præterea dici potest quòd Machabæi. & complures alij iustorum, cum eis tunc occisi sunt, vt in ciuitatum direptionibus fieri solet, quos sanctorum nomine appellat. legimus enim apud Ezechielem dictum ex persona domini: Ecce ego ad te, & extendam gladiolum meum ex vagina sua, & excidam ex te iustum, & iniustum: & rursum: ecce ego accendo in te ignẽ, & deuorabit in te omne lignum humidum, & omne lignum aridum. per humidum etenim, iustum quemlibet intelligit, ob virtutis nimirum, humorẽ: per aridum vero iniustum, ob sterilitatem illam videlicet atque infructuositatem, quam ostendunt in operibus virtutum.

Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Hierusalem, & nõ erat, qui sepeliret. Tantum, inquit, sanguinis effuderunt, vt instar aquę, ac riuuli, seu potius fluminis in modũ dilaberetur. effuderunt autem illũ in circuitu Hierusalẽ, pro vbique per totam Hierusalem: & non erat qui sepeliret: aliis nimirum fugientibus, & aliis in captiuitatem actis.

χλευασμός *Facti sumus opprobriũ uicinis nostris, subsannatio & derisio iis, qui in circuitu nostro sunt.* Finitimis videlicet gentibus, quæ iam diu nobis inuident, & aduersum nos texunt insidias. eiusdéq; est sententiæ secundus versiculus cum primo, & figura quædam est quæ dicitur sermonis iteratio. exprobrabant autem Iudæis vicini tantam desolationem & tam grandem eorum infirmitatem, subsannabantque quasi insipienter deo credidissent. deridebant eos etiam, hoc est, carpebant. Iudæorum vero vicini Amanitę erant, & Moabitæ, Idumæique, & aliæ huiusmodi gentes.

Vsquequo domine irasceris in finem? In finem hoc in loco,

posuit,

posuit,pro vehementer.

Exardescet uelut ignis zelus tuus? A communi sensu etiam hoc in loco sumẽda est dictio,vsquequo. per zelum vero sæpe diximus,iustã dei irã intelligi. Nam & ipse deus leges statuens de seipso dixit: ego deus zelator,ignis consumens, ductusq́ue est hic loquendi modus metaphorice ab iis, qui vxoribus suis irascuntur,quotiens in adulterij eas suspitione deprehendunt. Eandem etenim analogiam, hoc est, eandem proportionem,seu rationem retinebat olim deus cum Synagoga,quam habet maritus cum vxore, veluti qui præ cæteris gentibus eam diligebat,& vicissim ab ea sola diligebatur. huiusmodi translationem seruat Osee propheta, qui deum repudiantem introducit synagogam & dicentem: hæc non est vxor mea,neq; ego vir eius: ibidem etiã idola amatores illius omne dicit,fornicationemq; & adulterium eam commisisse dicit quoties in idololatriam inciderit.Nunc igitur synagogam amplius vxorem non habet,cum vnica ei sit sponsa,ecclesia nimirum,de qua in psalmo XLIIII.dictum est. ἐκκαυθήσεται σπεται

Effunde iram tuam super gentes,quæ non cognouerunt te, & super regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt. Molestissimi, inquit,nobis sunt gentium populi.nam & armis bella gerunt aduersum nos,& te factorem suum ignorant. Regni autem nomine omnifariam potestates intelligit.

Quoniam comederunt Iacob,& locum eius desolauerũt. Effunde,inquit,iram tuam in eos, quoniam comederunt nos in ore gladij.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarũ. Quas eousque commiserant.per antiquas enim iniquitates,delicta omnia in præteritum perpetrata intelligi vult.

Cito anticipent nos misericordiæ tuæ domine, quia pauperes facti sumus nimis,adiuua nos deus saluator noster. Pauperes,inquit, facti sumus,& ab omnibus bonis deiecti, & si vllas aliquando possedimus virtutes, eis omnibus hoc tempore caremus. Saluatorem autem deum appellant, quia sæpenumero eis salutem præstiterat. σωτήρ

Propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris,propter nomen tuum. Tametsi nos indigni sumus misericordia tua, tu tamen quæso eripe nos, ne inglorium sit apud gentes nomen tuum, néue exprobretur ab eis

quasi

quasi infirmum sit,' & quasi nequeas populum tuum liberare. Secundus autem versiculus repetitam continet sententiam. Idem enim est, libera, quod, propitius esto. Nam qui ad liberationem est paratus, is etiam est propitius.

Nequando dicant gentes, ubi est deus eorum? Hoc per se clarum est.

γνωσθή- *Et cognoscatur in gentibus coram oculis eorum ultio sanguinis ser*
τω αὐτῶ *uorum tuorum, qui effusus est.* Vt in aliis gentibus hoc cognoscatur, & nobis adhuc superstitibus.

Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum. Eorum scilicet qui in captiuitatem acti sunt.

περιποίη *Secundum magnitudinem brachii tui serua filios interemptorum.*
σαι Salua, inquit, occisorum filios, qui cædem effugerunt. Vel salua eos, qui in seruitutem ducti sunt. Per brachium vero, fortitudinem, ac potentiam intelligit.

ὀνειδισ- *Redde uicinis nostris septuplum, in sinu eorum, opprobrium suum,*
μὸν αὐτῶ *quod exprobrauerunt tibi domine.* Septuplum Hebræorum mo
ὃν ὠνείδι re posuit pro multiplici, quemadmodum & septem persæpe
σάν σε κύ poni videmus pro multis. Per opprobrium vero contemptum
ριε intelligit. In sinu etiã eorum reddi optat supplicia, quia quod in sinu est, de facili non reiicitur & semper circunfertur.

Nos autem populus tuus, & oues pascuæ tuæ. Tametsi peccauerimus, tui tamen semper sumus. Diuina autem mandata abundantissimum præbent populum.

Confitebimur tibi deus in seculum. Si nos exaudieris, gratias tibi semper pro consecuta agemus salute. Vel simpliciter se acturos gratias pollicentur.

In generationem & generationem annunciabimus laudẽ tuam. In omnes, inquit, generationes, laudes tuas annunciabimus, hoc est, laudationes illas, quæ pro tantis beneficiis tibi debentur. Et hoc pacto quidem hic psalmus fuit iuxta historiæ sensum expositus. Accommodari tamen possunt præsentis psalmi verba sanctis fidelibus Christianis, qui à tyrannis persecutionem passi sunt: iuxta quem sensum per gentes, tyrannos intelliges, & alios omnes Christiani nominis hostes, & per Christi hæredes, ipsos fideles, quemadmodum in primo psalmo declarauimus, & per templum dei, vnum quodque templum deo dicatum. Per Hierusalem etiam, ipsam Christianorum ciuitatem, & per morticina, sancta Martyrũ corpora. Quæ

pora. Quæ ſequuntur iuxta eandem rationem intelliges. Iacob etiam pro Chriſtiano accipitur populo, vt ſæpe diximus. Et per vicinos noſtros, ipſos intelliges Hebræos, eo quòd illorum ſcriptura nobis etiam in legem eſt, & quia Iudæi nobis ad fidem magis proximi ſunt, quàm reliquæ nationes: quanquam & ipſos hæreticos poſſumus vicinos noſtros appellare, cum in multis dogmatis nobiſcum ſentiant. Contempſerunt autem Chriſtum hæretici, dum valde blaſphema aduerſus illius diuinitatem loquuntur, quemadmodum Sabellius & Arius. Vel aduerſus illius humanitatem: quemadmodum Apolinarius, & Neſtorius.

In finem, pro iis, qui commutandi ſunt, teſtimonium ipſi Aſaph, Pſalmus pro Aſſyrio.

In finem dictum eſt, non ſolum ob prophetias, quæ in pſalmo continentur, ut ſæpe diximus, ſed quia finem, hoc eſt, conſumptionem continet Iudaicæ fœlicitatis. Prædicit enim obſidionem & captiuitatem eorum & quæcunque alia à Babylonijs paſſi ſunt, qui primæ eorum fœlicitati finem impoſuerunt. Quod uero ait, pro ijs, qui commutandi ſunt, ut alibi iam declarauimus, immutationem rerum indicat. Teſtimonium autem dixit, quia cōteſtatur propheta in hoc pſalmo, & annunciat futuras calamitates, ſtudens nimirum, ut aliquo pacto ob timorem ſaltem Iudæi ſapientiores fierent. De Aſaph etiam alibi prædictum eſt. Per Aſſyrium uero ipſum intelligit Nabuchodonoſor Babylonium, qui de Aſſyrijs genus trahebat. Pro Aſſyrio igitur, dixit, pro, de Aſſyrio, hoc eſt de ijs, quæ Aſſyrius Nabuchodonoſor geſſit aduerſus Iudæos.

PSALMVS LXXIX.

Qui paſcis Iſrael intende. Per Iſraelem, vel ipſum Iacob patriarcham intelligit, cui deus pollicitus eſt, ſe ei ſemper adfuturum, & ſeruaturum ſe eũ in periculis, vel ipſum populum, qui ab eo originem traxit. Dictũ eſt enim in præcedenti pſalmo, quòd duxit deus hunc populum, quaſi gregem in deſerto. Qui paſcis autem, poſuit, pro, qui pauiſti: & ſimiliter, qui deducis, pro, qui deduxiſti. Efferendus eſt autẽ hic pſalmus ex eorum perſona, qui tunc ab hoſtium gladio euaſerunt. ποιμαίνεις

Qui deducis quasi ouem Ioseph. Vel ipsum patriarcham intelligit Ioseph, cui deus in periculis, vt dux optimus, præsto fuit. Scriptum enim legimus q erat dominus cum Ioseph: vel ipsum populum. Tanta enim vniuerso populo beneficia præstita sunt ab hoc patriarcha, & tantam omnium curam habuit, vt pater omnium tribuum esse visus sit: vnde sæpenumero Propheta illum, veluti omnium tribuum patrem appellat: tametsi Ephraim, & Manasses tantum ab eo descenderint: vnde in psalmo septuagesimosexto dixit: filios Iacob, & Ioseph vbi etiam diximus.

Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse. Cum mandasset Moysi dominus, vt Cherubim duo aurea conficeret, vtque ex vtraque propitiatorij parte ea poneret, subiunxit: & cognoscar illic à te, & loquar tibi desuper propitiatorium. Manifestare autem coram Ephraim &c. ac si diceret: opto, vt cognosearis venisse coram iis, qui derelicti sunt, quos Ephraim, Beniamin, & Manasse appellauit. Nam ex quo meminerat patriarchę Ioseph, merito duorum etiam maxime dilectorum ei filiorum meminit, Ephraim nimirum, & Manasse, & præ cæteris omnibus charissimi etiam fratris Beniamin, quem vnicum ex eadem matre fratrem habebat. Ab his autem tribus patriarchis vniuersum populum nominauit: atq; hoc, vt ob egregias virtutes patriarchæ huius Ioseph. Flecteretur & placabilior fieret deus erga illius posteros. Illud etiam sciendum est, q Manasses erat maior natu, & tamen Moyses ipsum Ephraim, ei passim præponit: quia præhonoratus fuerat ab auo Iacob, & maiores fuerat benedictiones consecutus: quodque passim Beniamin à Moyse coniungitur cũ filiis Ioseph, veluti qui ob prædictam rationem illi esset magis deuinctus, & quia statim natus fuerat post ipsum Ioseph, ideo beatus Dauid Moysem secutus eundem ordinem in eorum commemoratione seruauit, & quoniam loco tribus Leui, quæ diuino cultui fuerat dicata, assumpta est tribus Manasse, ad militandum, non temere omnium nunc extrema ponitur, veluti quæ ex dimidio, vt ita dicam, erat tribus, & quia etiam imbecillior erat tribu Beniamin, quemadmodum & ipsa tribus Beniamin, inferior erat tribu Ephraim. Vel aliter: hæ tribus cæteris omnibus erant audaciores, & in honorem patriarchæ Ioseph ambo eius

bo eius filij tribuum principes fuere.

Excita potentiam tuam, & ueni, ut saluos facias nos. Supremã quæso potentiam tuam, quæ ob diuturnam longanimitatem tuam quodammodo dormitare videtur, suscita in auxilium nostrum. Illud à nobis iam sæpenumero dictum est, quòd sacra scriptura deo passim actiones, & passiones adscribit humanas, crassiori admodum more locuta, vt Hebræorum hebetudini inseruiret. Superfluum est autem eadem sæpius repetere. Atque ideo huiusmodi regulam, in similibus loquendi modis opportunum est obseruare.

Deus conuerte nos. A tribulatione in gaudium, à fuga ad pugnam, à seruitute ad libertatem, ab aliena regione in patriam. Vel conuerte nos ad te, & nobis cooperare, vt voluntatem tuam valeamus perficere, iuxta illud: conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

Ostende faciem tuam, & salui erimus. Indica nobis, inquit, & demonstra faciem tuam, & hoc erit nobis satis ad salutem. Sermo est metaphoricus: vbi enim aliquis dux, aut imperator certantibus militibus superuenerit, continuo suis quidem animum & vires præstat, hostibus vero timorem.

Domine deus uirtutum usquequo irasceris ad orationem seruorum tuorum? Irasceris dixit, pro non respicis, à præcedentibus significans id quod consequitur. Solent enim qui irascuntur, ad illorum petitiones non respicere, qui eos ad iram prouocarunt. ὀργίζῃ ἐπὶ τὴν προσευχὴν

Cibabis nos pane lachrymarum & potabis nos lachrymis in mensura? A communi sensu sumenda est dictio vsquequo. Cibabis autem, hoc est, dabis ad manducandum. Vsquequo, inquit, voles, vt manducemus panem, & bibamus vinum in lachrymis. Indicat autem his verbis, quòd simul cum lachrymis panem, & vinum sumebant. Vel vsquequo, pro cibo & potu præbebis nobis lachrymas? In mensura autem dixit, pro ad mensuram, hoc est, ad delictorum nostrorum proportionem & modum. Aquila autem & Symmachus, Cibasti nos, dixerunt & potasti.

Posuisti nos in contradictionem uicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos. In contradictionem, hoc est, in opprobrium. Eadem autem repetit quæ in superiori psalmo dicta sunt, ibi: facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio,

& derisio

& derisio iis,qui in circuitu nostro sunt.

Domine deus uirtutum conuerte nos,ostende faciem tuam,& salui erimus. Hæc etiam superius dicta sunt. Repetitione autē sermonis intensionem precum suarum demonstrat.

Vineam ex Aegypto transtulisti. Antiqua commemorat beneficia,narrans vnde Hebræorum genus euenerit. Ex Aegypto autem,translata est in Palæstinam. Deinde etiam prosequitur,multa narrans beneficia, quæ deus Iudæorum gratia operatus est,vt huiusmodi commemoratione illum flecteret, vtque impetraret, ne illos prorsus despiceret, ob quos tanta olim effecisset. Docet etiam hoc psalmo Phropheta quo pacto oporteat nos deum placare, & quibus verbis. Per vineam autem figuratè Iudæorum gentem intelligit,quæ olim vineæ instar florentissima erat.

Eiecisti gentes & plantasti eam. De his gentibus tradidimus in psalmo septuagesimoseptimo. Persistit autem Propheta in iam cœpta metaphora. Plantasti enim,inquit,eam,hoc est stabilisti:tametsi postmodum Iudæi ob multa eorum scelera in deum commissa,illinc prorsus expulsi sint.

ὡδοποίησας ἔμπροσθεν αὐτῆς *Viam fecisti ante eam.* Omnibus aliis impedimentis, spinarum instar euulsis, viam populo latam fecisti. Vel iter ei fecisti,legem scilicet præstans per quam ambularent.

Et plantasti radices eius. Hæc verba etiam magis declarant præstitam populo stabilitatem. Per radices autem, tribuum principes intellige, vel, in vniuersum ipsum regnum Iudæorum.

Et impleuit terram. Non vniuersam terram,sed terrā promissionis,quam possederunt.

Et operuit montes umbra eius, & arbusta eius cedros dei. Per montes quidem finitimas intelligit gentes,& per vmbrā eius,authoritatem, & potentiam Iudæis præstitam: per cedros vero, illos principes, qui inter gentium nationes sublimiores & clariores erant, & per arbusta eius, illos viros, qui super Iudæorum populum duces constituti fuerant. Dei autem cedros esse dixit,veluti ab eo exaltatas. Temporibus autem tam beati Dauid quàm Salomonis multæ gentes seruierunt Iudæis.

Extendit palmites suos usque ad mare, & usque ad flumina propagines suas. Per palmites, augescentem populi multitudinem,

nem: & per mare, indicum mare intelligit: per propagines vero, ipsos proselytos, qui ex gentibus Iudæorum se religioni adiungebant, & cognitionem dei assequebantur. Hi etenim antiquæ Iudæorum radici quodammodo adnascebantur. Per flumina etiam ipsum Euphratem significat, plurali vsus numero pro singulari, Hebræorum more, vt diximus in psalmo septuagesimoseptimo, in tertio tamen Regum libro, flumen singulari sermone scriptum est.

Quare destruxisti sepem eius? Per sepem, diuinã protectionem intelligit, quæ illos olim custodiebat. φραγμὸν

Et uindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur uiam? Et vastant eam omnes gentes, quę iuxta illam ambulant, per viam. Præpositio enim, præter, hoc in loco, vicinitatem significat. Quicunque, inquit, iuxta eam iter faciunt, vel quicunque illinc transeunt, lædunt eam, & damnum ei inferunt. Verum ad huiusmodi Iudæorum sermones per Hesaiam prophetam respondet cœlestis agricola, dicẽs: expectaui, vt faceret vuas, fecit autem spinas.

Vastauit eam sus de sylua. Babylonius nimirum Nabuchodonosor, sus ideo dictus ꝙ in voluptatũ luto volutaretur, & quia omnifariam spurcitiæ genere fœdus atq; immundus erat. Per syluam vero, ipsa intelligitur Babylon, quia habitantium multitudine, instar syluæ densa erat, & infructuosa germine virtutum, & quia locus atque habitatio est intellectualium ferarum. ἐλυμῄνατο αὐτὴν ὗς ἐκ δρυμοῦ

Et singularis ferus depastus est eam. Eundem rursus Nabuchodonosor singularem appellat, veluti qui absque auxiliaribus copiis solus aduersus Iudæos militasset, & ferum quasi sæuum, atq; immitem, & feræ alicui similem. Crudelissimus enim fuerat in Hebræos. Singularis autem seu solitarius sus ille dicitur, qui solus incedit, & ob summam feritatem aliis nõ miscetur. Quidam vero per suem de sylua, Assyrium intelligunt Salmanasar, qui ante Nabuchodonosor depopulatus est Samariam, quiq; ex aliqua parte Iudæis damna intulit. Nam Nabuchodonosor eos prorsus perdidit.

Deus uirtutum conuerte, & respice de cœlo, & uide, & uisita uineam istam, & perfice eam, quam plantauit dextera tua. Conuerte, hoc est, dirige nos. Vel vt superius diximus, conuerte nos ad te: aut à tribulatione ad gaudium &c. & visita vineam ἐπίστρεψον

 istam,

istam, hoc est, medere eam, quæ contrita est, & perfice, hoc est, refoue, & in priorem statum eam restitue, eam, inquam, vineam, quam dextera tua plantauit. Diuina enim potestate factum est, vt in hac regione habitaremus.

ἐκραταίωσας *Et super filium hominis, quem roborasti tibi.* A communi sensu sumendum est verbum, respice. Per filium autem hominis, Iudæi quidem regem intelligunt Zorobabel, cui robur præstitum est à deo, quique apud regem Darium duos illos adolescentes superauit, docens ꝙ mulieres vino, & rege fortiores essent, & tamen, quòd veritas omnia vinceret: vnde omnibus admirationi fuit, & concessum ei est, vt ascenderet in Hierusalem, vtque exustum templum, & dirutam ciuitatem instauraret. Nos autem per filium hominis, assumptum à deo hominem intelligimus, Christum nimirum, quia deus verbũ, sibi ipsi, hoc est, in se ipso assumptum hominem roborauit, tradens atq; impertiens ei omnem virtutem suam, & potentem eum efficiens aduersus inimicum. Hæc autem verba ad assumentem diuinitatem de assumpta humanitate à Propheta dicta sunt, vt ad futuram, atq; à se optatam dei incarnationem eum magis incitaret.

Incensa igni & suffossa. Subintelligitur verbũ, est, vel fuit, vt sit sensus: vinea hæc tua igni fuit incensa, & amplius, etiam suffossa, hoc est, ab ipsis radicibus euersa. Per vineam autem illius vineæ agrum, vel ipsam ciuitatem intelligit Hierusalem, quam non tantum igni incenderunt sed etiam suffoderunt, atque à fundamentis euerterunt. Hæc autem omnia à Babyloniis gesta sunt, quemadmodũ in Regũ libris traditur.

Ab increpatione uultus tui peribunt. Per increpationem hoc loco diuinam iram intelligit. Ira tua, inquit, Hebræos perdet, te scilicet permittente Babylonios sic facere. Neq; enim Iudæos Babylonij superassent, nisi tu vineæ sepem destruxisses, vt diximus.

Fiat manus tua super uirum dexteræ tuæ. Atque hoc simili modo dicta esse intelligunt de Zorobabel. Veniat, inquiunt, in eum potentia tua. Virum autem dexteræ scriptura eum appellare solet, cui dextera familiaris est. Nos vero hoc in loco assumptum hominem intelligimus, quasi optet Propheta, vt signa & miracula, quæ manus dei & dei digitus dicuntur, fiant super virum dexteræ, hoc est, super illum virum, cui dextera patris

tera patris familiaris est. Dextera autem patris, est filius, velu ti rerum omnium creator, & opifex.

Et super filium hominis, quem roborasti tibi. De eodem Christo loquitur, eundem repetens sermonem. Filium auté hominis seipsum Christus assidue appellabat propter carnem assumptam è virgine. ἐκραταίωσας

Et non discedamus à te. Hebræi quidem ducti à Zorobabel, nos autem à Christo. Ex nostra enim persona versiculũ hunc Propheta conscripsit. καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν

Viuificabis nos & nomen tuum inuocabimus. Iudæos viuificabis renouando eorum ciuitatem, nos autem fideles, renouando animarum dignitatem, per salutare baptismatis lauacrũ. His enim amissis bonis. Vtrique mortui videbamur. Nomen autem tuum inuocabimus, hoc est, alium nobis deum non assumemus, deum alium nullum appellabimus, te vnum in defensionem, atq; in auxilium expetemus. Et proprie sermo est ad Christum, qui viuificauit nos, & dixit: Ego sum vita, & cuius nomine insigniti, Christiani appellamur omnes, qui illius fidem suscepimus.

Domine deus uirtutũ conuerte nos & ostende faciem tuam, & salui erimus. Huiusmodi verba habentur etiã in superioribus, verum illic sermonem in Hebræos retulimus, hoc autem in loco ea nobis accommodabimus: Domine qui virtutum omnium angelicarum es deus: vel simpliciter, qui virtutum, ac potentiarum omnium es deus: Vel domine deus virtutum dator ac minister: vel etiam domine virtutum, pro domine viribus potens, vt alibi diximus, conuerte nos ab errore, & ostende nobis filium tuum, qui est vultus, seu facies tua. Qui vidit enim, inquit, me, vidit & patrem meum. Nam si eam faciem tantum nobis ostenderis, statim saluabimur, effecti nimirum veri fideles. Dicta autem sunt hæc verba: ostende faciem tuam, ad declarationem verborum: conuerte nos. Et hæc quidem quantum ad huiusmodi expositionem sufficiant: verum non hæc pauca tantum verba, sed totus psalmus Christianis congruit: quorum ciuitates & templa, quæ vbique locorum sunt, infideles incenderunt, & depopulati sunt, ita ob nostra scelera, deo permittente. Possumus enim ipsum Christianum populum appellare Ephraim, veluti vberem virtutibus. Ephraim siquidem abundan-

tiam fructuum significat,& simili modo appellare eum Beniamin,tanquam dextrum in fide.Beniamin quippe interpretatur filius dexteræ, & Manassem pari modo, veluti qui primi erroris oblitus sit.Nam Manasses obliuionē significat. Quæ sequuntur clara sunt. Per vineam, etiam Christianorum genus intelliges,quod ex Aegypto,hoc est,à tenebris, ab errore,atq; ab ignorantia.translatum est in terram bonam,& religiosam,vnde eiectæ sunt gentes,hoc est,Dæmones, idola, & Tyranni,qui Christiano nomini erant infecti. Viam autem eis fecit deus per Euangelica mandata, quæ materiam omnem alienam & vepres omnes callem rectum occupantes resecant.Per vineæ autem radices sana de Christo dogmata intellige.Impleuit autem vinea omnem terram,quia in omnem terram exiuit sonus eorum &c.Vmbra etiam eius vineæ,hoc est gloria eius,operuit,hoc est,superauit montes,& supra eos fuit exaltata. Per montes autem ij intelligendi sunt, qui virtute duce in altum ac sublime euecti sunt. Rursus per arbusta,dogmata intelliges, & per cedros dei,eos homines qui in philosophia & rerum contemplatione claruerunt. Palmites vero & propagines,expones vt iam superius diximus. Per mare etiam & per flumina, vniuersum pelagus & vniuersa flumina intelliges,quo sermone vniuersus orbis significatur.Per Suem vero ipsum dæmonem expone, eo ꝙ immunditiis delectatur.Per syluam etiam, quæ iuxta vim Grecæ dictionis δρυμὸς, condensum significat, animæ illæ possunt intelligi, quæ passionibus atq; affectibꝰ adeò abundant,vt densæ quodammodo ac nimiæ in huiusmodi affectibus dicendæ sint,& nihilominus steriles sunt,atque infructuosæ. In his autem animabus ille dæmon commoratur,qui vitio,ac prauitate vnicus & singularis,immanitate autem & sæuitia ferus appellatur:verum licet ipse dæmon principaliter ita appelletur, secundario tamen,eo singularis ac feræ nomine quilibet intelligitur Tyrannus,qui vineæ Christi hostis sit. Quæ sequuntur,iuxta sensum Anagogicum ex superius dictis satis sufficienter exposita sunt.

In finem pro torcularibus Psalmus ipsi Asaph.

Octauus psalmus similem habet inscriptionem, pro torcularibus, ubi

ubi expositionem clare tradidimus. Illa igitur torcularia à Propheta nostro mutuo iubere atque exhortari sese introducuntur ad ea peragenda quae in praesentis psalmi habentur principio. Redarguuntur etiam in hoc psalmo Iudaei de summa eorum in deum ingratitudine, atque infidelitate, ob quam consequenter eis praedicitur, quòd abiiciendi erant. Ex qua redargutione & Prophetia prudentior ac cautior redditur nouus populus, ne & ipsum aliquando abiici contingeret, si antiqui illius uitia fuerit imitatus.

PSALMVS LXXX.

Xultate deo adiutori nostro. Videntur prima facie hæc verba prolata esse ex Iudæorum persona, qui è Babylonica redierunt captiuitate, veluti exultantium de suo in patriam reditu. Atq; hoc pacto exponitur hic psalmus à Iudæis: verum si sequentia omnia consideres, vbi multa mœrore referta sunt, conuincemus hunc eorum sensum rectum non esse. Torcularia illa igitur mutuo sese exhortātur, ad exultandum in Christo, qui eis auxiliaturus manifeste aduenerat.

Iubilate deo Iacob. De iubilatione sæpius diximus, & nunc breuibus repetemus, idem esse iubilare quod vociferari, & victoriæ cantum canere. Deo autem Iacob ideo dixit, vt in memoriam reuocaret, ꝙ deus iste, qui incarnandus erat, idem ille esset, qui olim patriarchæ Iacob in figura hominis apparuerat, futuram incarnationem suam prænuncians.

Sumite psalmum, & date tympanum. Amplectimini disciplinas dei (est autem hic psalmus moralibus refertus documentis) & pulsate ac percutite corpus vestrum plectro temperantiæ.

Psalterium iucundum cum cithara. Per psalterium, ipsam mētem, aut intellectum intelligit, & per citharam, corpus, vt in trigesimosecundo psalmo tradidimus. Mouete, inquit, intellectum & corpus vestrum, vt lætitia deum afficiatis. Vtrobique autem à communi sensu sumendum est verbum, date. Neq; enim de materialibus organis loquitur, tametsi aliter sentiant Iudæi. Iucundum autem dixit, vt indicaret, ꝙ deus huiusmodi Psalterij genere, q̃ maxime delectatur.

Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solennitatis uestræ. Lex erat Iudæis vt prima die mensis septimi, qua die erat Neomenia, id est, noua luna, sacerdotes tubis canerent, in

memoriam cœlestis illius tubæ, quæ audita eis fuerat in monte Sina. Metaphorice igitur atque exemplo huiusmodi legis, Propheta sanctos iubet Apostolos tuba canere, tuba nimirum linguæ, ac vocis, indefesso spiritu Christum resurrexisse prædicantis: atq; hoc in Neomenia fieri iubet, hoc est, in die resurrectionis eius in qua die creatura renouata est. Hanc etenim diem, insignem solennitatis diem appellauit, eo quod festiuitatum omnium clarissima sit, & celeberrima. Quocirca non immerito Gregorius theologus solennitatum solennitatem eam appellauit. Moyses etiam Neomeniæ diem laudans significationis diem eam esse tradidit.

Quoniam præceptum in Israel est, & iudicium deo Iacob. Considera sancti spiritus artem, qui cum legali præcepto resurrectionis Euangelium coniunxerit, iterum quæ legis cum pertractat, & ad Hebræos sermonem refert, ita, inquit, facere iubeo, quia sic vobis à deo preceptum est, & quia hoc iudicium est deo Iacob, hoc est, quia ista est determinatio, & sententia diuina ita est.

Testimonium in Ioseph posuit illud. Per Ioseph vniuersum populum intelligit, vt diximus in psalmo septuagesimosexto. Hoc præceptum, inquit, vt tuba canant in Neomeniis, deus posuit testimonium, hoc est, in contestationem, & mandatū, in populo. deinde tradit, quando hoc mandauerit.

Cum exiret ipse de terra Aegypti. Cum ipse populus exiret.

Linguam quam non nouerat audiuit. Populus nimirum. Per linguam autem, vocem illam dei intelligit, qua decalogum eum mandantem audiuerunt: quando omnis populus timore affectus procul secessit, Moysi dicens, tu loquere ad nos, & non loquatur nobis deus, ne moriamur. Vocem autem dicit, quam non nouerant, pro, nouam, & eorum auribus non consuetam.

Diuertit ab oneribus dorsum eius. Docens Propheta summa fuisse ea beneficia, & dona, quę à deo populus ille consecutus est, postquam audisse eos dixit dei vocem, addit, & priora beneficia: liberationem dico ab Aegyptiaca, & dura illa seruitute. Per onera autem, luti & laterum opus dicit, atque aliorum huiusmodi, à quibus omnibus Iudæorum humeros deus liberauerat.

Manus

Manus eius in cophino seruierunt. Subintelligenda est dictio, enim, vt sit sensus: manus enim eius, &c. Cophinus canistri genus est, in quo lutum & lateres ferebant. Cum enim Pharaoni ciuitates ædificarent, lutum ac lateres oportebat eos propriis humeris deferre.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te. Ex hoc loco beatus Dauid Christum introducit loquẽtem ad Iudæos, & docentem, quòd ipse ille sit deus, qui eos olim affecit beneficiis. Per tribulationem autem, afflictionem Aegyptiacam intelligit, quando ab operum præfectis assidue ad opus vrgebantur: vnde dominus ad Moysem: videns, inquit, vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eorum audiui aduersus operum compulsores. Noui enim dolorem eorum, & descendi, vt eriperem eos. Et rursus: ego vidi pressuram, qua Aegyptij eos premunt. Inuocasti vero me, & liberaui te, & alia huiusmodi, propter eorum progenitores sunt dicta. Progenitores quippe & posteri vnum genus efficiunt. Ipsam enim Iudæorum gentem alloquitur.

Exaudiui te in abscondito tempestatis. Tuas, inquit, petitiones adimpleui, cum in occulta parte illius tempestatis laterem, quæ Aegyptiorum castra perturbauerat, quæque curruum axes coniunxerat, & Aegyptios magna vi in perditionem abduxerat. Tempestas autem, valida est ac vehemẽs ventorum procella.

Probaui te apud aquam contradictionis. De hac aqua diximus in psalmo LXXVII. probaui te, permittens vt paululum sitires, & continuo immemorem te reperi, atque ingratum: quod prius quidem noueram, verum tunc tuum vitium prorsus omnibus patuit.

Audi populus meus, & contestabor tibi. Per populum suum Hebræos intelligit, sicuti in Aegypti exitu ad eorum progenitores dixerat: eritis mihi populus peculiaris: hoc est, familiaris, & beneuolus. vel populum suum ideo Christus eum appellat, quia secundum carnem illorum erat cognatus. In propria, inquit venit, & sui eum non receperunt. διαμαρτυρήσομαί σοι

Israel si audieris me, non erit in te deus nouus, neque adorabis deum alienum. O popule Israel si credideris mihi, qui nouũ condidi testamentum, si credideris, inquam mihi vt deo, esto securus, quòd legem tuam non transgredieris. Nam & si in πρόσφατος

lege ſcriptum ſit: non erunt tibi alij dei præter me,tibi tamē ideo dubitandum non eſt. Ego etenim alius deus non ſum. Nam quod hic dicitur deus nouus:dictū eſt pro, deus alius, ſicuti continuo exponit,cum ait: neque odorabis deum alienum. Siquid enim aliud fuerit ab eo,quod olim eſt, id nouū dicitur tanquam poſtea ac de nouo adueniens:atque ideo etiam appellatur alienum.

Ego enim ſum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Ille ipſe ego ſum & non alius. Huius autem verſiculi verba apud Moyſem ad vnguē ſcripta ſunt in libro Exodi.

Dilata os tuum,& implebo illud. Aperi, inquit, os tuum, os dico non corporis ſed intellectuale animæ tuæ os. Nam ſi os tuum ad ſpiritualem cibum, & ad diuinos ſenſus percipiendos paraſti,ego illud implebo ſapientia, & à terrena hac legalis literæ humilitate,te abducam,ad altam atque excelſam occulti ac latentis in litera ſpiritus ſublimitatem, & ſpeculam. Poteſt,& ipſum os corporis intelligi,vt ſit ſenſus: ſi parueris mihi,neceſſarios tibi corporis cibos præſtabo.

Et non audiuit populus meus uocem meam. Ego quidem ita eis conteſtatus ſum,& talia pollicitus,verum populus meus mihi non credidit:quod Ioannes euāgeliſta ſignificauit, dicēs: & ſui eum non receperunt.

οὐ προσέσχε μοι *Et Iſrael non attendit mihi.* Repetitio eſt, atque expoſitio prioris dicti: verbum autem attendo, ſiue audio, ſæpe idem ſignificat quod credo,vt hic: alibi autē accipitur pro intelligo,iuxta illud:qui habet aures audiendi,audiat.

κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν *Et dimiſi eos ſecundum ſtudia cordium ſuorum.* Dimiſi, inquit,eos veluti incredulos ferri iuxta voluntatem ſuorū cordium:& deinceps ad gentium populos pertranſiui. Per ſtudia autem alij interpretes voluntates intelligunt.

Ibunt in ſtudiis ſuis. Protectione ſcilicet diuina deſtituti, atque omni ſuperna gratia ſpoliati, veluti immedicabiles. Ibunt autem hoc pacto deſtituti, ſimul ac ſaluatorem repulerint.

Si populus meus audiſſet me, Iſráel ſi in uiis meis ambulaſſet, in ἐν μηδενὶ *nihilo ſanè inimicos eorum humiliaſſem, & ſuper tribulātes eos miſiſſem manum meam.* Verba illa:Iſrael ſi in viis meis ambulaſſet,ad ſuperioris verſiculi declarationem dicta ſunt. Similiter verba illa:ſuper tribulātes eos miſiſſem manum meam: exponunt

exponunt precedentia, & sententiæ repetitionem continent. In nihilo autem, expone, pro, de facili, ac sine labore: vel, in nihilo, pro, in re vili, & nullius momenti. Nam & olim deus in ranis in locustis, & in huiuscemodi aliis minimis rebus hostes eorum flagellauerat, vt suarum virium magnitudinē demonstraret.

Inimici domini mentiti sunt ei. Inimici crucis Christi, teste Paulo, Iudæi sunt: mentiti autem sunt Christo Iudæi, dum sermonibus ei blandiebantur, appellantes eum Rabbi, vt diximus in psalmo LIIII. quæ omnia tamen simulantes dicebant. Vel aliter: volens beatus Dauid docere quòd Iudæorum infidelitas de progenitorum radice descendebat, eos dicit domino mētitos esse. Nam cum olim deus legem eis statueret polliciti sunt per progenitores suos, obseruaturos se esse omnia quæ mandauerat, dicentes, omnia quæ dixit dominus deus faciemus, & audiemus: & tamen sæpenumero mentiti sunt, & illius contempserunt sermones. Possumus & illud dicere, quòd cum Iudæi cognati Christi essent, inimici ei facti sunt, & illius cognationem mentiti.

Et erit tempus eorum in seculum. Per tēpus, tam Syri, quàm Hebræi calamitates solent significare. Eos igitur à calamitatibus nunquam esse liberandos prædicit. vel, condemnationis eorum tempus intellige, futurum nimirum seculum.

Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra, melle saturauit eos. Hic deus, inquit, cui Iudæi non crediderunt, manna olim eos cibauit, quasi pinguissimo quodam frumento. Subintelligitur enim dictio, quasi, vt sit ordo, & sensus: cibauit eos quasi ex adipe frumenti. Per adipem vero frumenti, tenuissimam, ac purissimam illam triticeæ farinæ partem intellige, quàm similā appellāt: & per mel, aquā illam intellige, quæ ex petra manauit, non ꝙ natura esset mel, sed opinione & sapore. Illis enim tunc fatigatis & sitiētibus adeo fuit suauis, vt mel prorsus esse videretur: atq; ideo ipse etiam Moyses hoc pacto eam in cantico Deuteronomij appellauit dicens: expressit mel de petra. Huiusmodi autem cibi & potus, ac satietatis commemoratione bonorum omnium eis præstitorum abundantiam significauit. Et aliter: cibauit Christus quatuor millia hominum VII. panibus, & potauit eos mellita eius doctrina vsque ad saturitatem. Quàm dulcia enim, inquit,

inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Petra enim illa, vnde fluebat aqua, vt apostolus docuit, erat Christus.

Psalmus ipsi Asaph.

Quædam exemplaria inscriptionem habent quàm posuimus: psalmus ipsi Asaph: quædam uero, intelligentiæ ipsi Asaph: uel quia hic psalmus prudentiores atque intelligentiores reddit omnes iudices, uel quia intelligentia opus est, ad percipiendam prophetiam, quæ in eo continetur. Redargutionē etenim illam prædicit, qua in Scribas, atque in Pharisæos dominus noster in euangelio usus est.

PSALMVS LXXXI.

Eus stetit in synagoga deorum. Christus stetit in medio synagogæ scribarum Pharisęorum, & seniorum populi, quos propheta hic deos appellat, quia aliis præerant, & inter inferiores iudicabant, quemadmodum in primo quadragesimi noni psalmi versiculo latius tradidimus. Gregorius autem theologus in secundo sermone de baptismate aliter hoc declarat, vbi poteris videre.

διακρινεῖ *In medio autem deos diiudicabit.* Stans in medio eorū diiudicabit, hoc est, redarguet, principes scilicet & iudices populi, vt iam dictum est. vel, in medio, dixit pro coram multis. Magna etenim cum libertate Christus eos reprehendebat, dicens: væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quòd hæc, atque illa facitis. Hebræi vero expositores dicunt: deus stetit in medio principum, inuisibilis conspectui eorum existens: & in medio multorum eos redarguet per prophetas, si principatum atque imperium indigne exercuerint.

Vsquequo iudicatis iniustitiam, & facies peccatorum accipitis? Stetit deus & iudicabit, dicens nimirum verba hæc quæ sequuntur: vsquequo &c. Iniustitiam autem hoc in loco posuit pro iniuste. Vel vsquequo iudicatis iniustitiam? pro vsquequo iustificatis peccatores? Per peccatores autem, iniustos omnes intelligit. Quousque, inquit, accipitis iniustos? hoc est, quousque eos veremini? Huiusmodi loquendi modo alibi scriptura vtitur, quando ait in lege: non accipietis fa-

ciem

ciem in iudicio, quoniam iudicium domini est. Ille autem personarum acceptor dicitur, qui iniustorum ac prauorũ hominum potentiam, & magnitudinem veretur.

Iudicate orphano, & inopi. Horum, inquit, causam iudicate, & nolite despicere eos aut negligere. ὀρφανῷ

Humilem & pauperẽ iustificate. Si iniuria affecti fuerint: & rursus idem repetit quòd in præcedenti dixit versiculo. Vel inopis & pauperis differentiam quære in psalmo vndecimo.

Eripite pauperem & inopem, de manu peccatoris liberate eum. Vide quantæ curæ sint deo inopes & pauperes, cum sæpius propheta sermonem de eis repetat. Eripite igitur, & liberate eos, quoties opprimuntur.

Non cognouerunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. ἔγνωσαν
Spõte sua cæci effecti sunt, & diuinos sermones non cognouerunt: hoc est, non intellexerunt. Ad maiorem enim declarationem additũ est, id verbum à propheta: in tenebris ambulant: hoc est in errore perseuerant. Vel aliter: non cognouerunt neque intellexerunt, quid nam bonum atque honestum sit, atq; ideo ambulant in ignorantia iniustitiæ.

Commoueantur omnia fundamenta terræ. Hæc verba Symmachus ita reddidit: conturbabo terram, propter habitantes in ea: & iuxta primam lectionem, iubet deus terram commoueri & fluctuare, vt iniustis principibus atque iniquis iudicibus terrorem incutiat. Vel commoueantur fundamenta terrę, & illorum iniquitates non sustineant. Per fundamenta vero terræ, illius profunditatem intelligit. Sunt autem hæc verba summo plena terrore. Diuinam enim indignationem aduersus iniquos iudices ac principes, maximam esse demonstrant. σαλευθήτωσαν

Ego dixi dii estis, & filii altissimi omnes. Verum vbi nam in veteri scriptura hoc dictum esse legimus? Quidã dicunt sententiam hanc contineri in illis verbis à deo prolatis: faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã. Mihi autẽ videtur, quòd iudices & principes dei appellati sint, in libro Exodi, quando populo deus mandauit, dicens: Deis non maledices, & principibus populi tui non dices male. Per deos etenim illic principes intellexit, quemadmodum in psalmo XLIIII. iam exposuimus. Per filios autem altissimi, ipsos ὑψίστου

Israelitas

Iſraelitas intelligit. de eis enim à deo dictum eſt: filius meus primogenitus Iſrael.

Vos autem ſicut homines moriemini. Sicut homines ſimplices. tametſi, inquit, imagine dei honorati eſtis, & tãto donati nomine, vt dei appellemini, licet etiam plerique ob principatum honoratiores ſitis, moriemini tamen vt ſimplices. homines enim hic vulgares quoſlibet homines intelligit, ꝗ nec diuinam nouerunt legem, nec prudentiam vllam habẽt, cuiuſmodi gentes ſunt. Et dicẽs, moriemini, illud etiã ſignificauit quòd huiuſmodi viuendi normam vſque ad mortem ipſam perpetuo retinebunt: ac ſi diceret: hoc pacto viuetis vſque ad mortem.

Et quaſi unus ex principalibus cadetis. Idem rurſus repetit. per principes autem, gentium duces intelligit. Et cadetis, dixit, pro moriemini. Quidam vero per vnum ex principibus, ipſum dæmonem intelligunt, veluti angelici olim ordinis principem: iuxta quem ſenſum, cadetis, expone, pro decidetis, à dignitate nimirum priſtina: atque hoc propter exiſtimatione ac ſuperbiam veſtram. Nam & dęmon ſuo principatu male vſus, ab honore illo decidit diuino.

Exurge deus, iudica terram. Hoc de Chriſti reſurrectione abſque vlla contradictione dictum eſt. optat enim propheta, & ſupplicat, vt reſurgat Chriſtus, & iudicet terram, per Apoſtolos nimirũ, quos principes miſit ſuper omnem terrã.

Quoniam tu hæreditabis in omnibus gẽtibus. Tu, inquit, hæreditatem conſequeris in omnibus gentibus. Hæreditas autẽ Chriſti, omnes ſunt qui credunt in eum.

Canticum pſalmi ipſi Aſaph.

Quid ſit canticum pſalmi, diximus in procemio operis. compoſitus eſt autem hic pſalmus ex eorum perſona qui è Babylonia captiuitate reuerſi ſunt. Nam cum Iudæorum finitimi uidiſſent poſt huiuſmodi reditum reædificari templum & ciuitatem reſtitui, conuenerunt in unum, & Barbaricis gentibus collectis, impetum fecerunt in Iudæos, tametſi ab eis uicti, & ſuperati fuerint, duce Iudæorum Zorobabel. huiuſcemodi igitur materiam pertractat hic pſalmus, in orationis ſpeciem formatus.

PSALMVS LXXXII.

Omine, quis similis erit tibi? Non interrogantis sed laudãtis est sermo,& diuinam, vt ita dicam, incõparabilitatem admirantis.dictio enim,quis hoc in loco non raritatem, sed impossibilitatem significat, ac si diceret: nullus tibi similis reperiri potest, ex quo diuinæ constituitur virtutis immensitas.

Ne sileas,neque mitescas deus. Noli adeo esse longanimis, aut patiẽs.Ita enim cæteri interpretes reddidere. Quare autem sic dicat audi. καταπραύνῃς

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt,& qui oderunt te,extulerunt caput. Inimici tui, qui tuum populum oppugnant, vel qui propter te nobis infensi sunt.sonuerunt autem, hoc est,inauditum dedere clamorem,quemadmodum in exercitibus fieri solet, quando magna adest militum multitudo. vel aliter: Ii qui olim suas in nos inimicitias, susurro penè tantum significabant, aperto nunc marte,ac palam hostiles animos fatentur, & temere omnia in nos agentes gloriantur. Extulerunt autem caput,hoc est,animos cœperunt,& multis secum adiunctis coadiutoribus,audaciores effecti sunt.

Super populum tuum malignauerunt consilio. Consilio, hoc est,concordi ac communi omnium sententia.quædam exẽplaria habent,cõsilium,in quarto casu,& tunc sensus esse videtur, quod commune consilium maligno ac peruerso animo inierunt.Sciẽdum est autem quod Græca dictio γνώμη, quæ hic in Græco habetur, & pro qua interpres consilium reddidit,aliquando admonitionem significat, iuxta illud Apostoli:de virginibus autem præceptum domini,non habeo, consilium autem do,aliquando consilium,vt hoc in loco:super populum tuum malignauerunt consilium: aliquando au tem sententiam, vt illud Danielis: Quam ob causam exiuit tam impudens sententia? Aliquando etiam opinionem de fide,aut de quopiam dogmate, quale illud est apud theologum dicentem: sed suam ex aduerso opinionem adducere, viri pij est,& sapientis. In omnibus enim his locis in Græco habetur,vt diximus dictio γνώμη. γνώμη

Et consuluerunt aduersus sanctos tuos. Iteratio sermonis est, ad maiorem prædictorum declarationem.De sanctis autem, vide quæ in psalmo septuagesimo octauo dicta sunt. ἐβουλεύσαντο

Dixerunt.

Dixerunt: uenite, exterminemus eos ex gente, & non memoretur nomen Israel amplius. Hoc est, consilium quod inierunt. exterminemus autẽ ex gente, hoc est, priuemus eos hac qualitate vt gentes sint, deducendo eos nimirum ad nihilum & amplius non memoretur, hoc est, in futurum prorsus non nominetur: perdita videlicet ac penitus dissipata illa gente.

Quoniam consultauerunt unanimiter simul. Hoc est, scelestè, ac maligne meditati sunt consilium. reassumit enim sermonem de consilio, communi eorum conspiratione deum hoc pacto excitans ad vindictam, qui gentium solet dissipare consilia. dictio autem, quoniam, narrantis est. dictio, vnanimiter, ad consilia eorum refertur. dictio vero, in vnum, ad locum, & sensus est, quòd in vnam conuenerunt sententiam, atque in eodem loco.

Aduersus te testamentum disposuerunt. Testamentum posuit pro fœdere, seu pacto. quòd enim Græcæ dictiones, διαθήκη & συνθήκη tam voce quàm deriuatione, & significatione cognatæ quodammodo sunt, hinc factum est, vt altera alterius sæpe loco ponatur. deinde eos connumerat, qui in vnum simul conuenerunt.

Tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ. Per Idumæorum tabernacula, vel ipsos simpliciter Idumæos intelligit, vel eorum ciuitates. Idumæi autem descendunt ab Esau, qui alio nomine dictus est etiam Edom. Ismaelitę vero genus suum deducunt ab Ismaele filio Habraæ.

Moab & Agareni. Moabitæ populi sunt, qui originẽ trahũt à Moab filio Loth: Agareni vero ab Agar matre Ismaelis: quæ postquam expulsa est è domo Habraæ, alteri se viro coniunxit, vnde isti descenderunt.

Gebal & Ammon, & Amalech. Gebalei populi erant, qui propè Idumæam habitabant. Ammonitę autem ita denominati sunt ab Ammõ filio Loth. Et Amalechitæ ab Amalech, qui & ipse originem ducebat ab Esau, qui sanè aliam ab Idumæa regionem separatim habitabant.

Alienigenæ cum iis qui habitant Tyrum. Per alienigenas, Philistæos intellige, quos nũc Palæstinos dicimus. hi etenim viciniorem Iudæis regionem habitabant, atque ideo alienigenæ in specie appellati sunt. per habitantes autem Tyrum, Tyrios intelligit.

Etenim

Etenim & Assur uenit cum illis. Assur propriè Assyrij sunt, verum hoc in loco, Samaritanos ita appellat, veluti Assyriorum colonos. nam post duarum tribuum captiuitatem, illuc missi sunt Samaritani ab Assyriis, vt regionem illam incolerent. abundat autem, hoc in loco coniunctio, etenim.

Facti sunt in adiutorium filiis Loth. Filios Loth, eos esse intellige, quos superius Moabitas appellauit, & Ammonitas. Hæ etenim nationes Iudæis præcipue inuidebant, & ideo in eos alias gentes in vnum collegerunt.

Fac eis sicut Madian, & Sisaræ, sicut Iabin in torrente Cison. Imprecatur propheta aduersus gentes superius connumeratas, quę ciuitatis Hierusalem instaurationem ferre non poterant, atque in memoriam, illorum hominum ruinā reuocat, qui Iudæorum populo olim infesti fuerant, & præter omniū opinionem perierant, optatque, vt eodem pacto nunc prædicti omnes pereant, ob malignam eorum mentem in Iudæos, quo illi superiores. Et per Madian quidem Madianitarum exercitum intelligit, quem multitudine, ac copia militum terram obtexisse legimus, & tamen à trecentis viris, Gedeone duce superatum, atque his quidem inermibus omnibus, lampades tantum, & tubas ferentibus, vt in libro Iudicum legimus. Sisara dux fuit exercitus Iabin regis Canaan potentissimi. Noningentos etenim ferreos currus habebat: hos autē omnes superauit Barach aduersus eos iussu Delboræ profectus, quæ illis temporibus iudicabat populum Israel. Et Sisaram quidem fugientem, Iael vxor Caber hospitio acceptum somno sopiuit, ac deinde malleo & clauo illius tempora penetrauit, atque hoc pacto interemit: ipse autem Iabin occisus fuit à Barach, qui vniuersum cum rege exercitum dissipauit. Torrens autem Cison proximus est & contiguus loco, vbi prælium illud commissum est. Hæc autem omnia distinctè habentur in libro Iudicum.

Exterminati sunt in Aendor. Aendor locus est vbi bellum cum Sisara cōmissum est. aliqui locum torrentis Cison eundem esse dicunt & Aendor, & geminum habere nomen.

Facti sunt quasi stercus terræ. Insepulti, dissoluti, & putrefacti.

Pone principes eorū, sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmanan. Per principes, duces gentium intelligit, quas superius, commemorauimus.

memorauimus. Oreb & Zeb, Madianitarum erant duces, quos Gedeon, vt diximus, interemit. Zebee autem & Salmana eorundem erant reges, qui simili modo à Gedeone occisi sunt.

Omnes principes eorum. Ita vt nemo relinquatur. verum dum aduersus principes imprecatur, subditos etiam eis populos comprehendit.

κληρονομίσωμεν *Qui dixerunt hæreditemus nobis sanctuarium dei.* Hæreditemus, pro dominemur, vel in potestate nostra habeamus, non vt honoremus illud, sed vt sacra vasa, & reliquas oblationes diripiamus. per sanctuarium autem, templum ipsum intelligit, in quo deus populum sanctificabat.

Deus meus pone eos, ut rotam. Continue instabiles, & crebris mutationibus circumactos. hoc pacto enim rotæ poterunt comparari.

καλάμην *Vt harundinem ante faciem uenti.* Ita, vt facile dissipentur, & nullam inueniant stabilitatem.

ὡς κατακαίδι *Quasi ignis qui comburet Syluam, & quasi flamma comburens mõtes, ita persequeris illos in procella tua, & in ira tua cõturbabis eos.* Non secus illos persequaris, quæso, & consumas, atque ignis solet syluam populari. summa etenim vi fertur ignis in syluam, & omnia corripit. Hæc autem verba à sequentibus exponuntur, quæ dicunt: & sicut flãma comburens montes. Et simili modo verba illa: ita persequeris eos in procella tua: à sequentibus verbis declarantur: & in ira tua conturbabis eos. procellam enim hoc in loco celerem atque impetuosum iræ motum metaphoricè appellauit. procellæ enim proprium est, omnia cõturbare. quod vero ait: persequeris, & cõturbabis: vel prophetice dicta sunt, veluti futura prædicantur, vel operantis modũ continent pro, persequaris, & conturbes.

Imple facies eorum ignominia. Eis nimirum profligatis.

Et quærent nomen tuum domine. Interrogãtes cum timore, ac tremore, quis nam sit is deus qui tam admirande nos populum suum liberauit, & eos perdidit.

Erubescant, & conturbentur in seculum seculi, & confundantur, & pereant. Cum aduersus eos imprecatus fuerit, vt in præsenti pereant seculo, imprecatur etiam, vt pereant in futuro, quod seculum seculi appellauit, vt alibi etiam diximus. perire autem in futuro seculo ille dicitur, nõ qui ita perit, vt

amplius

amplius nō ſit,ſed qui eas perſoluit pœnas,quas qui ſuſtinēt, perire omnes dicuntur.In illo enim ſeculo, praui omnes eru beſcent,& confundentur, publicatis ac diuulgatis eorum operibus:& turbabuntur,vbi iudicis conſtantiam,ac ſeueritatem viderint,& deinde etiam punientur.

Et cognoſcant,quòd nomen tibi,dominus. Inuiti igitur id cognoſcant,poſtquàm ſponte noluerunt. ὅτι

Tu ſolus altiſſimus in omnem terram. A communi ſenſu ſumendum eſt verbum,cognoſcant.addiſcāt,inquit,ꝙ tu ſolus deus es totius terræ.Altiſſimum autem deum vocauit, veluti ſupercœleſtem.poteſt etiam hic pſalmus his omnibus accōmodari,qui pro Chriſto perſecutionem ſuſtinent.

In finem pro torcularibus filiis Core,pſalmus.

Octogeſimus etiā pſalmus huiuſmodi inſcriptionē ſortitus eſt. Ibi uide expoſitionem.de eiſdem enim torcularibus propheta noſter nūc loquitur. PSALMVS. LXXXIII.

Vàm dilecta tabernacula tua domine uirtutum. Dictio,quàm,hoc in loco idem ſignificat quod alibi diximus, in pſalmo LXXII. ibi: quàm bonus deus ipſi Iſrael. Per tabernacula autem eccleſias intelligit,quæ variis in locis conſtructæ ſunt, & in quibus diuina habitant chariſmata. has etenim eccleſias mentis oculo præuidens propheta noſter dilexit eas. de his autem verbis, domine virtutum, dictum eſt in pſalmo ſeptuageſimo octauo.

Cōcupiſcit,& deficit anima mea in aulas domini. Anima mea deficit, cupiens ad huiuſmodi eccleſias peruenire: quas aulas dei etiam appellauit, quia in eis moratur, ac conuerſatur Chriſtus.vel,deficit,hoc eſt,diſſoluitur ac debilitatur,nimio ſcilicet fatigata deſyderio.dicuntur enim ardentes amatores deficere, quando amatæ rei diſiunctionem ferre nequeunt. Quiſquis etiam cœleſtem appetit regem,dicere poteſt,quàm amabilia ſunt tabernacula illa tua intellectualia, quæ in cœlis ſunt, illæ,inquam, aulæ cœleſtes.concupiſcere autem po ſuit,pro feſtinare. αὐλὰς

Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum uiuum. Non hoc tantum,inquit,accidit animæ meæ,ſed & corpus meum

H in Chri-

in Christo lætatum est. viuum autem, seu vt in Græco habetur, viuentem deum appellauit, propter idola quæ mortua esse dicuntur: vel quia à mortuis Christus resurrexit. Primo autem cor ipsum lætitia afficitur, & deinde gaudium in vniuersum corpus diffunditur.

θύσει *Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum sibi, ubi ponet pullos suos, altaria tua domine uirtutum.* Passerem animam appellat, veluti quæ ab intellectuali aucupe, laqueis, atque aliis multiplicibus insidiis impetitur. Anima enim, inquit, mea sicut passer erepta est de laqueo venantium. Per turturem simili modo castam omnem animam intelligit, quæ & mœsta sit, & quietem sectetur: cuius pulli, hoc est, cuius filij, virtutes sunt. habent autem huiusmodi animæ in ecclesiis, quasi in quibusdam tutissimis nidis, protectionem, atque refugiũ. vbi ponet, autem dixit, pro, vbi disponet, atque vbi operabitur, huiusmodi scilicet virtutes. Et aliter: passer est populus Christianus, cui tam intellectuales, quàm mundi huius venatores, dæmones nimirum atque impij homines insidiantur: turtur autem est, episcopus quilibet, aut doctor Christianæ religionis, qui in ecclesiis filios ponit, quos per spiritum regenerat inuenit enim, inquit, passer domũ, & turtur nidũ, altaria nimirum tua, hoc est, ecclesias tuas, in quibus singulis diebus spiritualis agnus immolatur.

Rex meus & deus meus. Versiculus iste habetur etiam in quinto psalmo.

Beati, qui habitant in domo tua. Concupiuit quidem beatus Dauid introire in aulas domini, quas diximus, & tamen procul ab eis constitit, mentis oculis tantum cernens: quod reliquum est igitur, illos appellat beatos, qui illic habitaturi erant. per domum enim dei, has ipsas aulas, Christi nimirum ecclesias intelligere debemus. indifferenter autem singulari numero, & plurali vsus est: quoniam si loca respicias, ecclesiæ numero plures sunt, si religionem & fidei communicationem, omnia quæ vbique locorum sunt templa, vnam cõstituunt fidelium ecclesiam.

In secula seculorum laudabunt te. Semper ac perpetuo laudes tuas in ore habebunt.

Beatus uir, cui est auxilium ei abs te. In hoc versiculo idioma quoddam Hebraicũ est illi simile, quod vidimus in psalmo IX.

mo 1 x. ibi: cuius maledictione os eius plenũ est, vbi vide.

Ascensiones in corde suo disposuit. Talis, inquam, homo excogitauit intra se gradus, atque ascensus quosdam, à sensibilibus ad intellectualia, à peioribus ad meliora. sunt autem istæ ascensiones, bonæ quædam cogitationes, per quas veluti per scalam gradatim ad alta & diuina dona conscendimus. Beatus itaque, inquit, ille est, qui auxilio tuo se potest iuuare. illi autem auxilium tuum præsto fuerit, qui ascensiones istas in suo corde disposuerit.

In ualle lachrymarum. Disposuit autem in seipso huiusmodi ascensiones, existens in loco lachrymarum. Vallis autem lachrymarum, seu vallis fletus, metaphorice dicta est, ab illo loco, vbi olim deus, Hebræorum iniquitates redarguens, populum commouit ad fletum: vnde vallis fletus appellatus est locus ille. & quia cuiuscunque vallis situs humilitatem præsefert, docemur quòd cum humilitate agenda est omnis pœnitentia. de pœnitentibus enim loquitur propheta eos beatificans qui in valle lachrymarum ascensiones disposuerint in corde. Nam iuxta Anagogen idem nobis significat, vallis fletus, quod pœnitentiæ locus.

In loco, quem posuit. Existens in valle fletus, atq; in loco, quem sibi ipsi posuit, hoc est, in loco, quem elegit.

Etenim benedictiones dabit legislator. Beati illi, inquit, sunt quos prædiximus. Nam & Christus, qui hanc nobis legem dedit, euangelicis etiam mandatis suis benedictiones eis dabit, quemadmodum apud Matthæum, & Lucam legimus.

Ibunt de uirtute in uirtutem. Ex humilitate ad luctum, ex luctu ad compunctionem, atque hoc pacto ex vna in aliam virtutem, summo cum profectu, ad sublime virtutum culmen ascendent. virtus autem ideo dicta est, quia viribus potentiorem illum hominem reddit, qui eam amplectitur: vires autem cum dico, non corporis tantum, sed animi etiam facultates intelligo. Possumus & aliter dicere: quòd ibunt ab oratione ad lectionem sacrarum litterarum: & ab huiusmodi lectione, ad imperfectorum quorumlibet admonitionem, atque exhortationem: item ab exhortatione, ad gratiarum actiones, atque ad laudem dei. & aliter: à virtute donorum dei, quæ hic in terra nobis præstantur, ad eorum virtutem, quæ in cœlorum regno tribuentur.

Videbitur deus deorum in Sion. Prophetia hic cõtinetur de incarnatione Saluatoris, qui in Sion ortus eſt, iuxta illud: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius, annuncians præceptum eius. Deum autẽ deorum ea ratione appellauit, quam diximus in principio pſalmi quadrageſiminoni.

Domine deus exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob. Idem eſt dicere deum virtutum quod dominum virtutum, de quo in principio diximus præſentis pſalmi. per orationem autem eas preces intelligit, quas in progreſſu dicturus eſt. Deus etiam Iacob, pro deus, qui olim luctans in figura hominis apparuiſti Iacob.

Protector noſter aſpice deus, & reſpice in faciem Chriſti tui. Hæc eſt illa oratio, quam exaudiri poſtulauit. per Chriſtũ autem hoc in loco quencunque Chriſtianum intelligit, qui in Chriſto baptizatus ſit, & Chriſtum induerit: de quo in fine prooemij præſentis operis dictum eſt.

Quia melior eſt dies una in aulis ſuper millia. De diuinis aulis paulo ſuperius dictũ eſt. melior eſt autem vna huiuſcemodi dies ſuper millia aliorũ dierum, qui alibi quàm in tua aula agantur. dictio autem, quia, confirmãtis eſt hoc in loco, pro vere.

Elegi abiectus eſſe in domo dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Idem rurſus repetit, ſed manifeſtius. Tu vero mecum conſydera quanto diuinæ domus amore ac deſyderio teneretur, is qui abiectus eſſe malebat in domo dei, ob eam nimirum ſanctificationẽ, quæ illic perpetuo adeſt, quàm delitioſe cum peccatoribus habitare.

Quoniam miſericordiam & ueritatem diligit dominus deus. Admiſcet propheta in hoc pſalmo admonitiones, atque ad actiuam nos & contẽplatiuam vitam hortatur, dicẽs, ꝙ deus diligit miſericordiã & veritatẽ. Miſericordia autem ad actiuam, & veritas ad contemplatiuam vitam pertinet: quòd ſi iſtas deus diligit virtutes, neceſſario etiam eos amabit, qui huiuſmodi virtutes amplectũtur: quia deus eſt ipſa miſericordia, & ipſa veritas. dictio autem, quoniam, narrantis in morem poſita eſt, & abundat, vt ſæpe diximus, more Hæbraici idiomatis. Poſſumus & aliter dicere, quòd Chriſtus noſtri miſertus eſt, & verum nobis euangelium prædicauit.

Gratiam & gloriam dabit. Gratiam remissionis peccatorum veluti dedit meretrici & aliis multis. vel, gratiam miraculorum dabit, qualem Apostolis præstitit & cęteris sanctis. gloriā vero, & eam, quę est ab hominibus, & eam quę in cœlo est, vel deificationis gloriam, vt dei scilicet efficiamur, & gloriam cœlestis regni adipiscamur.

Dominus nō priuabit bonis eos qui ambulant in innocētia. Quidam per figuram hyperbaton construunt hunc versiculū, videlicet: dominus dabit gratiam & gloriam iis, qui ambulant in innocentia: deinde dominus priuabit eos cœlestibus bonis: & quia Græca lectio indifferētem continet cōstructionem, (habetur enī in Græco κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀδικίᾳ, quod ad literam dicere possum*, dominus non priuabit bona iis qui ambulent in innocentia,) dic quòd dictio, priuabit, sic posita, accipitur pro prohibebit. quidam vero dicunt casus in constructiones fuisse immutatos, & positum, non priuabit bona iis, qui ambulent in innocentia: pro, non priuabit eos bonis. innocētiam autem hoc in loco pro abstinentia vitiorū posuit, consydera etiā, ne fortassis verbū ἀποστερῶ, hoc est, verbū priuo, eodem modo cōstruatur, quo verbū aufero: quod aliquādo cum datiuo iungitur, & accusatiuo, veluti: aufero tibi eā rē, sicuti reperimus apud Aristidem: abstulit ei ægritudinē. item apud philostratum: cum fortuna ei magnum præmium abstulisset.

Domine deus uirtutum, beatus homo, qui sperat in te. In psalmo etiam LIII. legimus: beatus vir, qui sperat in eo. ille autē sperare dicitur in deo, qui mundana omnia despicit, & ab eo solo depēdet. Hebræi vero hunc psalmum dicunt ad captiuū in Babylone populū pertinere, qui ad Hierosolymitanum templum accedere optabat, & beatos eos omnes dicebat, qui illic degerent: Qui etiā populus in illo tēplo, vel vnica tantū die cōmorari maluisset, quàm alibi vel longissimo temporis interuallo: verum non possunt per omnia huiusmodi expositionem suo accommodare proposito: cum illa eis verba aduersentur: in secula seculorum laudabūt te. Nam & templū, & laudes, quæ in eo tēplo deo dicebantur, abierunt omnia. & verba illa, in valle lachrymarum, nullam iuxta eorum expositionem haberent consequentiam. Et multa alia præterea erunt dissona. Nam & ipsa in primis inscriptio aduersa-

tur, quæ torcularia plurali numero appellat, cum passim in, veteri testamento, templum Hierosolymitanum. torcular singulari numero, aut tabernaculum appellatum sit, & non torcularia, aut tabernacula.

In finem filiis Core, Psalmus.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, ob prophetias in eo contentas, quæ ad finem tendebant. & in figura quidem ea prædicit, quæ ad populi captiui in Babylone libertatem pertinebāt, re uera autem de gentibus pertractat, quæ sub idolorum seruitute captiuæ tenebantur, & quas ab huiusmodi iugo liberandas prædicit.

PSALMVS. LXXXIIII.

Enedixisti domine terram tuam. Hæc quæ diximus mentis oculis præuidens propheta deū ipsum alloquitur dicens: Benedixisti domine terram tuam, seu (vt verius in Græca lectione habetur,) bona voluisti domine terræ tuæ. habetur enim in Græco verbū, εὐδόκησας, vnde εὐδοκία quæ beneplacitum dicitur, seu bona volūtas. in Græca tamen lectione constructio indifferens est. Terræ autē tuę dicit, quia domini est terra, &c. Bona igitur nunc voluisti terræ tuæ. nam olim ob primi parentis transgressum, bona ei non volebas, sed mala: maledicta, inquiens, terra in operibus suis: at nunc ob noui nostri Adam obedientiam, in gratiam tuam restituta est: quinimmo olim tua tantum erat creatura, nunc etiā possessio tua facta est. & hunc quidem sensum fideles omnes sequuntur: Iudæi vero per terram dei, ipsam tantum intelligunt Iudæam, veluti quæ populo dei fuit destinata: cui ideo bene voluisse deum dicunt, quia post captiuitatem rursum eam habitari concessit.

Auertisti captiuitatem Iacob. Quæ futura erant ponit, vt facta, prophetiæ lege. auertisti, inquit, captiuum populum Iacob à tyrannide qua premebatur. per Iacob vero, vt iam sæpe diximus, Christianum populum intelligit.

Remisisti iniquitates populo tuo, operuisti omnia peccata eorum. Hunc populum propheta alibi in psalmo LI. beatum appellauit dicens: Beati quorū remissę sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. remisit enim nobis per pœnitentiam nostras

nostras iniquitates,& sacris baptismi aquis peccata nostra cō texit. Hebræi vero dicunt ꝙ remisit deus iniquitates,ob quas acti fuerant in captiuitatem , & ꝙ operuit eorum peccata in profundo veritatis. Populus autem domini non solū antiquus ille Israeliticus populus appellatur,iuxta rationem redditam in psalmo octuagesimo , sed etiam nouus Christianorum, vt diximus in primo versiculo psalmi septuagesimiseptimi.

Sedasti omnem iram tuam. Quam antea habebas propter huiusmodi nostras iniquitates,& peccata. κατέπαυσας

Auertisti ab ira indignationis tuæ. Quid sit ira indignationis, seu potius,vt in græco habetur, ira excandescentiæ, vidimus in psalmo septuagesimoseptimo . Auertisti autem pro declinasti,ab indignatione,nimirum:atq; ita ad hilaritatem & beneuolentiam pertransisti.

Conuerte nos deus salutarium nostrorum, & auerte iram tuam à nobis. Deinceps ex populi persona sermonem facit, vel etiā seipsum Propheta cum eis adnumerat , supplicans , vt petita superius consequantur . Quid autem significent illa verba, deus salutarium nostrorum, dictū est in psalmo sexagesimoseptimo. Conuerte autem nos à captiuitate in pristinam dignitatem. τῶν σωτηρίων

Nunquid in secula irasceris nobis? In secula hic posuit , pro perpetuo:seu pro,nunquid diu irasceris? Quidam autem non per interrogationem hoc dictum esse intelligunt , & dictionem μὴ , quæ habetur in Græca lectione exponunt, vt recte etiam exponi potest, pro ne,& sit sensus:ne imperpetuum nobis irascaris.

Aut extendes iram tuam à generatione in generationem? Idē rursus repetit.in generationem autem dixit , pro vsque ad aliam generationem : de quo in nono psalmo dictum est : Et extendes,pro protendes.

Deus tu conuertens uiuificabis nos. Conuertens nos nimirū à captiuitate ad libertatem, atque à vitiis ad virtutes : vel quia Græca dictio ἐπιστρέψας in vtroque potest sensu accipi, & legi etiam potest: Deus tu conuersus:dicamus,Deus tu conuersus ad nos. Antea enim auersus eras à nobis:viuificabis , hoc est,viuos nos reddes,ad opera virtutum. Nam antea ad ea pene mortui eramus. ἐπιστρέψας,

Et populus tuus lætabitur in te. Huiusmodi scilicet conuer-

ſionem conſecutus.

Oſtende nobis domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis. Hæc & quæ ſequuntur de Chriſto intelligenda ſunt: Rogat enim propheta deũ patrem ex fidelis populi perſona, vt Chriſtus,quẽ & miſericordiã dei, & dei ſalutare appellar, ſibi oſtendatur.Miſericordiã autem & ſalutare ideo eum appellauit,quia miſericordia motus eſt,vt carnem aſſumeret, & nos ſaluaret:vnde & miſericors, & ſaluator merito appellat. Miſericordiam vero tuam deus & ſalutare tuum hunc dicimus,quia miſericordiã illam,& ſalutare illud petimus, quod à te eſt. Ad patrẽ enim loquitur propheta, tu vero illud nobis dabis, quod petimus ita vt aliquando canere poſſimus cum Propheta:puer natus eſt nobis,& filius datus eſt nobis.

Audiam quid loquatur in me dominus deus. Diuinam Propheta ſpirationem,atque auram in ſe aduentaturam ſentiens, ad audiendum præparatur.Quod vero ait:quid loquatur in me, dictum eſt,vt oſtenderet,quòd deus non in exteriores corporis,ſed in interiores animæ aures locuturus erat.

ἐπὶ τὸν λαὸν ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ᾽ αὐτὸν

Quoniam loquetur pacem ſuper populum ſuum, & ſuper ſanctos ſuos,& in eos,qui conuertunt corda ſua ad eum. Audiam,inquit, quid loquetur.Omnino enim loquetur deus,atque euangelizabit pacem populo ſuo. Et vere quidem populus dei & ſecum ipſe,& cum deo ſemper pacem habet,ſicuti contrà,idem populus ſemper pugnã,ac bellum habet cum dęmone,& cum vniuerſis qui dæmonis amici, aut deo inimici ſunt. Eoſdem autem fideles,& populum dei appellauit,& ſanctos, hoc eſt, ſanctificatos, ac dicatos deo,& conuertentes corda ſua, hoc eſt,animas ſuas ad eum: vel à corde totum hominem ſignificauit,veluti à parte totum.

Veruntamen prope timentes eum ſalutare ipſius. Hoc illud eſt,quod in ſe Propheta deum loqui audiuit. Dictio autem, verumtamen, ſuperflua eſt in hoc loca, vel accipitur pro vere.Erit,inquit,ſalutare ipſius dei,prope eos qui deum timent, & ſenſus eſt, quòd ſimulac fuerint aliqui timentes eum, qui fideles nimirum futuri erant, tunc prope eos erit Chriſtus, hoc eſt ſtatim tunc adueniet.

Vt inhabitet gloria in terra noſtra. Quod in græco legimus, τοῦ κατασκηνῶσαι, exponi poteſt,vt expoſuit latinus interpres. Vel etiam vt inhabitare faciat gloriam: quæ lectiones

tamen eodem tendunt. Prope igitur erit Christus, vt inhabitare faciat gloriam, gratiam, & honorẽ in terra Hierusalem, vel quia ipse ille erat qui caro factus est, & habitauit in nobis, vel quia post saluatoris incarnationem, vsque in hodiernum diem terra illa Hierusalem nobilis, honorata & omnibus desiderabilis facta est.

Misericordia & ueritas obuiauerunt, iustitia & pax osculatae sunt. Quidam his versiculis connumerari dicunt eas virtutes, quæ in Christo conuenerant, veluti misericordiam & veritatem. Et misericordiam quidem demonstrauit Christus sanando ægrotos, veritatem vero docendo, & prędicando. Conuenerant etiam in Christo iustitia, & pax. Ita enim significatur nobis illis verbis: exosculatæ sunt. Iustitia autem Christi apparuit, in recte iudicando cum & prauos redargueret, & virtute præditos homines laudaret. Pax vero in mansuetudine ac modestia: verum, vt altius exponamus, Misericordia quidem diuina dici potest Christi natura, quæ potestatem habet dimittendi peccata, & sanandi infirmitates: veritas autem humana eiusdem natura, quia non inuentus est dolus in ore eius, & quia ipse solus illam hominis dignitatem ac similitudinem vere seruauit, qua ad imaginem dei factus fuerat, & quia verus homo erat, & non phantasma, vt hæretici quidam dixerunt. Quod igitur ait, obuiauerunt: idem est, quod conuenerunt in vnum, hoc est, in vnam personam vnitæ sunt. Iustitia item pro diuina accipitur natura. Solus enim deus iustus iudex est. Pax vero pro natura humana ob ingenuam nimirum ac natiuam eius mansuetudinem. Hæ igitur virtutes mutuo se exosculatę sunt, eo quòd summam inter se vnionem, atq; conuenientiam habebant in Christo.

Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Quando homines veram per filium fidem amplexati sunt, tunc pater iure ac merito eorum prouidentiam ampliorem suscepit, destructo nimirũ dæmone, eorũ tyranno. Vel aliter: Per veritatem, ipsum Christũ intellige. Ait enim ego sum veritas. Orto igitur Christo de terra, iuxta generationẽ hanc inferiorem, & dissoluto deinceps omni errore ac mendacio, pater qui summa est, vt diximus, iustitia de cœlo in terrã prospexit cum antea ob mendaciũ, quod in vniuersam erat terram diffusum, à nobis omnibus esset auersus. Superna igitur tũc atq; cœlestia

cœlestia inferioribus ac mundanis sunt conciliata.

Etenim dominus dabit bonitatem, & terra dabit fructum suum. Vide quàm constanter prædicat nobis beatus Dauid, quòd pater daturus esse filium suum hominibus. Per bonitatē enim nihil aliud intelligere possumus, quàm ipsum deum. Nullus enim, inquit, bonus, nisi solus de⁹. Et litera Symmachi habet: etenim dominus dabit bonum, terra etiam dabit fructum suū: Apostolos nimirum & alios fideles, qui è Iudæa regione germinarunt. Apertius vero ac manifestius est, vt dicamus, quòd nato Christo, deus dabit misericordiam hominibus, & quòd terra fructibus abundabit.

Iustitia coram eo præcedet. Per iustitiam hic vniuersas cōplectitur virtutes. Harum igitur virtutum lux, instar lampadis, à Christo coruscans, tantum ante illum emittet splendorem, vt celebrem ac preclarum apud omnes illū redditura sit.

διαβήματα αὐτοῦ *Et ponet in uiam gressus suos.* Deinceps autem Christus ponet gressus suos, hoc est, illam virtutum semitam per quam ipse ambulabat, ponet, inquam, eam in hoc, vt sit via cæteris Christianis, per quam illi incedentes ad eum tandem peruenient. Vel aliter: Ioannes domini precursor, quem beatus Dauid hoc in loco iustitiam appellat, veluti qui omnem legis iustitiam seruauit, præcedet coram Christo, hoc est, ante Christum. Ecce enim ego, inquit, mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te. Clamabit, enim parate vias domini, rectas facite semitas eius. Et quia Græca dictio, αὐτοῦ ita referri potest, vt non solum legamus, gressus suos, sed etiam gressus eius, alio modo expone, quòd iustitia Christi, vel eius diuinitas præcedet coram eo, hoc est, ante assumptam carnem, veluti optimus quidam dux. Et ponet in viam gressus eius: iuxta illud, præuidebam dominum in conspectu meo semper, propterea à dextris est mihi ne commouear.

Oratio ipsi Dauid.

Clara quidem atque aperta est hæc inscriptio, ut in procemio operis dictum est. Illud tamen ad institutionem nostram pertinet, quòd dum Prophetæ nostri preces uidemus, quas ad deum fundebat, nos illinc pariter docemur, quo nam pacto quando in angustiis ac calamitatibus

tatibus constituti sumus, orare ad deum debeamus. Prædicitur etiam in hoc psalmo gentium uocatio. Non desunt tamen qui orationem hãc ex Ezechiæ regis persona scriptam asserant.

PSALMVS LXXXV.

Nclina domine aurem tuam, & exaudi me. Quomodo aurem deus dicatur inclinare, diximus in psalmo decimosexto.

Quoniam inops & pauper sum ego. Veluti, qui aduersus visibiles, aut inuisibiles inimicos, idoneas vires non habeo. & eis resistere non possum.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Tunc enim sanctificatus sum, quando tibi oblatus seu dedicatus fui. Illa quippe sancta efficiuntur quæ in dei ministerium dedicantur, vt in psalmo decimoquinto dictum est. Vel sanctum seipsum appellat quasi pium, ac religiosum erga deum, inimicorum scilicet comparatione, qui impij erant.

Saluum fac seruum tuum deus meus sperantem in te. Salua eũ, inquit, ab imminenti periculo, qui nulla alia in re, sed in te solo confidit.

Miserere mei domine, quoniam ad te clamabo tota die. Pro tota die, Symmachus, semper interpretatur. κικράξομαι

Lætifica animam serui tui: quoniam ad te leuaui animam meam. Mœrorem, quo detineor, dissolue. De verbis, leuaui animam meam, dictum est in primo versiculo psalmi vigesimiquarti.

Quoniam tu domine bonus, & mitis, & multum misericors, omnibus inuocantibus te. Pro mitis, Aquila, & Symmachus dixerunt, propitius. Mitis autem idem est quod mansuetus. Inuocantibus autẽ te, non simpliciter, sed ex toto corde inuocantibus. Nam & in psalmo centesimo quadragesimoquarto cum dixisset, prope est dominus omnibus inuocantibus eum, addidit, omnibus inuocantibus eum in veritate, hoc est, ex tota anima. πολυέλεος

Auribus percipe domine orationem meam, & intende uoci deprecationis meæ. Hæc verba exposita inuenies in primo versiculo psalmi decimisexti.

Non est similis tibi in diis domine, non est secundum opera tua.

Omnes

Omnes enim dij gentium dæmonia, dominus autem cœlos fecit. Et tu verus quidẽ deus es, illi autem falsi. Videtur autẽ mihi hic versiculus assumptus fuisse ex verbis Moysi dicentis: Quis similis tibi glorificatus in sanctis, admirabilis, gloriose faciens prodigia? Christi vero opera sunt, non creatio tantum, aut prouidentia tam visibilis, quàm inuisibilis creaturæ, sed ipsius etiam creaturæ reformatio tyrannique destructio, illa insuper mortis occisio, quam propria operatus est morte: item illa totius orbis expiscatio, quam per paucos, ac viles quosdam piscatores perfecit: quibus omnibus addi etiã potest miraculorum vis. Nam etsi multi alij similia operati sint miracula, nullus tamen propria authoritate id poterat, vt Christus. Inuocatione quippe diuini nominis operabantur.

Omnes gentes, quascunque fecisti, uenient, & adorabunt coram te, & glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia tu es deus solus. Hæc est prophetia de gentiũ fide. Venient, inquit, ad te ipsæ etiam gentes. Adorare autem dicitur coram deo is, qui se à deo videri cognoscit. Esse autem dicitur coram deo omnis locus imperij eius. Glorificabunt te igitur, hoc est, laudabunt te omnes gentes & magnificabũt te, dicentes, quòd magnus vere es & quòd tu solus deus es, qui facis mirabilia.

πορεύσομαι *Deduc me in uia tua, & ambulabo in ueritate tua.* Per viam dei, virtutẽ illam intellige, quæ ad actiones pertinet: per veritatem vero, illam quæ ad contemplationem. Ille autem qui diuinitus ad primam ductus fuerit virtutẽ, peruenire de facili poterit ad alteram. De hac via & veritate inuenies etiam in psalmo XXIIII. ibi: vias tuas domine iudica mihi: & paulo post: deduc me in veritate tua.

τοῦ φοβεῖσθαι *Lætetur cor meũ in timore nominis tui.* Lætetur non in mũdana lætitia, sed in tui timore. Vide quæso nouum genus lætitiæ. Timor, inquit, tuus fit mihi lætitia. Alibi vero dicitur: Lætetur cor quærentium dominum. Ille autem quærit dominum, qui timet eum, cæterum non tantum dei timor, sed simplex etiam illius memoria pios ac fideles omnes lætificat, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

Confitebor tibi domine deus meus, in toto corde meo. Hoc est gratias agam.

Quia misericordia tua magna est super me. Magnam dixit

pro multa.

Et eruisti animam meam ex inferno inferiori. Si psalmum pertinere intelligas ad beatum Dauid, per infernum, profundam peccati foueam intellige: adulterij nimirum, atque homicidij. Si vero ad regem Ezechiam, infernum accipe pro morte, cui proximus fuit, & à qua admirande admodum liberatus est: potest etiam infernus accipi pro quolibet periculo, quod à visibilibus, seu ab inuisibilibus immineat inimicis.

Deus, iniqui insurrexerunt in me. Et hostes beati Dauid, qui insidias in eum moliebãtur iniqui erant, & Assyrij, qui Ezechiam regẽ obsidebant, & omnes denique tam visibiles quã inuisibiles hostes nostri, iniqui appellari possunt.

Et congregatio potentium quæsiuerunt animam meam, & non proposuerunt te in conspectu suo. Illi ipsi quos iniquos diximus. Hæc autem verba habentur etiam in psalmo L I I I.

Et tu domine deus meus miserator, & misericors, patiẽs, & multum misericors, & uerax. Quia miserator es, & misericors, omnibus iis semper compateris qui oppressi sunt: & quia patiẽs es, & longanimis, non statim peccatores in hostium manus tradis: & quia multum es misericors, non semel tantum, sed sæpius misereris: & quia verax es, omnes eos saluas qui sperant in te.

Respice in me, & miserere mei. Hic versiculus habetur etiam in psalmo vigesimoquarto.

Da robur tuum puero tuo. Robur, quod à te aduersus inimicos haberi potest. Puero autem tuo, hoc est, seruo tuo. κράτος

Et saluum fac filium ancillæ tuæ. Hoc est seruæ tuæ. His autem verbis indicare videtur propheta se ex piis ac religiosis parentibus ortum esse.

Fac mecum signum in bonum. Impone, inquit, mihi signum, seu iudicium in bonũ, hoc est, signum bonum, quale Iudæorum luminaribus olim apposuisti, quando Aegyptiorũ primogenitos perdidisti. Est etenim aliquando signum in malum, quale illud erat, quod posuerat de⁹ in Cain. Nam Hebræorum signum custodiam ac protectionem diuinam indicabat. Illud autem in Cain, iram dei.

Et uideant, qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu domine adiuuisti me, & consolatus es me. Ordo fit per hyperbaton:

& videant qui oderunt me, quod tu domine adiuuisti me, & consolatus es me: & erubescant illi atque confundantur, veluti deuicti ac superati. Et secundum hunc sensum legẽdum est: quòd tu domine, non quoniam. dictio enim græca, ὅτι, vtranque potest lectionem recipere.

Filiis Chore psalmus cantici.

De filiis Core in proœmio operis dictum est. In hoc autem psalmo, & Christi natiuitas, & gentium salus aperte prædicitur.

PSALMVS LXXXVI.

Vndamenta eius in montibus sanctis. Cuius nam eius? Christi nimirum: atque hoc manifestius fit ex verbis illis, quæ paulopost sequuntur: mater Sion, dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam in seculum. Fundamenta autem Christi, dogmata illa sunt, quæ de Christo traduntur. Hæc etenim dogmata bases quædam sunt, seu radices fidei christianæ. Hæc igitur christianæ fidei fundamenta iacta sunt, in apostolis, quos propheta hoc loco sanctos montes appellat. Montes quidẽ veluti fortes, ac constantes in fide, & tanquam ab omni terreno, atq; humili statu eleuatos: vel etiam, quia sicut terreni montes densissimis pleni sunt nemorũ arboribus ita & illi multiplicibus referti sunt virtutum germinibus. Sanctos vero apostolos appellat vt sæpe diximus, veluti sanctificatos, ac dicatos deo, seu tanquam sancto spiritu plenos. Possumus & alio modo, per fundamẽta Christi, apostolos intelligere: fundamenta quidem veluti principia ędificationis ecclesiæ fidelium: & Christi fundamenta, quoniã ab ipso iacti quodammodo atque in opus submissi sunt. Fuerunt autem hi apostoli in montibus sanctis, in Sion nimirũ atque in Thabor, & in aliis montibus, qui prę cæteris, Christi cõuersatione, sanctiores, ac sacratiores effecti esse videntur. Aliqui per fundamenta Christi, prophetias de Christo intelligunt, tanquam christianæ fidei principia. Montes etenim sancti non immerito prophetæ dici possunt, propter prophetiæ sublimitatem, & propter sanctificationem sancti spiritus, ita vt sensus sit, quòd principia fidei christianæ, sint in prophetis.

Diligit

Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob. Magnus Paulus nos docuit cœlestem quandam esse Sion, & quandam esse cœlestem Hierusalem, hoc pacto conuersationem illam exprimens, quæ in cœlo est. Hac ratione per portas Sion, ecclesias omnes fidelium intelliges quę in variis sunt orbis partibus, vt diximus in fine psalmi L X X I I. Has etenim portas dominus diligit, & vniuersis Iudæorum ciuitatibus eas pręposuit. Per tabernacula enim ipsas Iudæorum ciuitates intelligimus: vel ipsam particulariter Silo, aut terrestrem Hierusalem, in quibus tabernaculum cum arca cōmorabatur, quemadmodum in septuagesimoseptimo psalmo tradidimus.

Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Cum iam audisset propheta à sancto spiritu, quòd deus in Hierusalem videndus erat, & quòd conuersaturus esset cum hominibus, stupore quodam correptus conuersusque ad ipsam Hierusalem, clamauit, dicens: magna atque admiranda quædam, mihi ô dei ciuitas, de te dicta sunt. Ciuitatem autem dei eam appellat, quia iam diu deo fuerat dicata, & quia denuo ipsi Christo, hoc est, illius passioni, & sepulturæ erat dicanda.

Memor ero Raab, & Babylonis cognoscentibus me. Efferendus est hic sermo ex Christi persona, & prædicit, quòd ecclesia ex multiplicibus erat gentium nationibus congregāda, atque illis quidem olim impiis. Per Raab etenim Cananęos significat. Cananæa enim fuerat Raab. Cananæi vero omnium fuerunt impiissimi. Simili modo & Babylonij, & aliæ gentes, quas statim connumerat. Per cognoscentes autem se, fideles atque in se Christum credentes omnes intelligit. In ea igitur fidelium congregatione, qui in me crediderint, ego memor ero Raab, & Babylonis, & aliorum, qui cōnumerantur: hoc est, ego eos memoria dignos faciam, præclaraque eorum facta fidelibus commemorabo. vel curam eorum habebo, sollicite cogitans de eis tanquam pro dilectis fidelibus. Aliqui per Raab Arabiam intelligunt. καὶ βαβυλῶνος τοῖς γινώσκουσί με

Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Aethiopum hi generati sunt illic. Alienigenæ Tyri, & Aethiopes, nati sunt in Sion, vel in portis Sion, vt dictum est, vel in cognoscētibus deum. Nam quod L X X dixerunt generati sunt Symmachus, & Aquila reddiderunt, nati sunt. Nati autem sunt, per sacri ἐγεννήθησαν ἐτέχθησαν

baptismatis

baptismatis regenerationem. Abundat autem dictio, ecce, iuxta idioma Hebraicum. Dictio etiam hi, abūdare pari modo videtur. Ordo tamē hic esse potest: ecce hi generati sunt illic: & si quæris quinam sint hi? ecce, inquit, alienigenæ & Tyrus, & quæ sequuntur. De alienigenis dictum est in psalmo LXXXII. Hæ autem gentes, quæ hic connumerantur cæterarum omnium, vt diximus, impiissimæ erant. Si igitur tam impię gentes Christo crediture sunt, quanto magis omnes aliæ minus impiæ etiam ei credent?

μήτηρ *Mater, Sion, dicet homo.* Manifeste ac palam prędicit, quòd ex quacūque gente quis ingressus fuerit in Sion, dicet, quòd Sion mater est. Subintelligi enim debet dictio, est. Mater autem ideo appellatur Sion, quia regenerat, vt dixim⁹: vel quia christianorum ac spiritualium dogmatum cibo fideles omnes veluti pia mater alit. Vel mater appellatur, tanquā amabilis. Ea etenim nihil suauius, aut amabilius est. Vere quippe amabilis est ecclesia, iis, qui in eam ingrediūtur, eo quòd ibi conuersatus est secundum carnē Christus dominus, qui locum conuersationis suæ sanctificauit.

Et homo natus est in ea. Hoc ad Christi generationē pertinet, qui intra ecclesię terminos natus est: Christus inquam, qui verus homo fuit, & qui integram humanitatis dignitatē seruauit: verúmne nudum hominem putares, sed deum pariter & hominem cognosceres, addidit.

Et ipse fundauit eam altissimus. Et ille, inquit, qui in ea natus est, vt homo, idem ille ab initio eam fundauit, veluti terræ ac cœli creator, qui altissimus est, tanquam deus.

ἐν γραφῇ *Dominus narrabit in scriptura populorum, & principum horum, qui generati sunt in ea.* A prophetarum scripturis Christus omnia docebit, quæ ad se pertinent. Ait enim Lucas, & traditus est ei liber Esaiæ prophetæ, & explicato libro, inuenit locum, vbi scriptum erat: Spiritus domini super me, cuius gratia vnxit me, euāngelizare pauperibus misit me, & quæ sequuntur. Huiusmodi igitur prophetarum scripturam, populorum scripturam appellat, & scripturam principum eorum, veluti quæ & Iudæorum populis & eorum principibus data erat, & illorum propria erat possessio, qui in ea generati sunt, hoc est, qui nati sunt in Sion.

Quàm lætantium omnium habitatio est in te. Dictio, quàm, in modum

modum confirmantis est posita. Vere, inquit, ô Sion in te est habitatio omnium spiritualiter lætantium. Dictio autem omnium, tametsi vniuersalem sermoné reddit, apud Hebræos tamen frequentissime ita ponitur, vt non tam vniuersos quā multos significet.

Canticum psalmi filiis Core, in finem pro Maeleth, ad respondendum, intelligentiæ ipsi Eman Israelitæ.

Quid sit canticum psalmi, & de filiis Core diximus in proœmio operis. In finem uero ideo inscriptum est, quia ad finem tendebat prophetia, quæ hic continetur. Et psalmus quidem proxime præcedens Christi natiuitatem prædixit, hic autem Christi mortem. quod autem inscribitur pro Maeleth, exponitur, hoc est, pro chorea. Canere enim solebant, atque unà choreas ducerē, quando hunc psalmum recitabant. Ad respondendum autem, hoc est, cum responderēt. Tripudiabant enim dum ad organorum musicen responderent. Intelligentiæ uero, quia intelligentia lectori opus est, ob occultum, ac præsignatum hic, de Christi morte mysterium. Ipsi uero Eman Israelitæ, quia non solis Core filiis, sed etiam Eman principi alterius Cori, traditus fuit hic psalmus à beato Dauid, & ab utroq; Coro unà fuit, aut fortassè alternatim decantatus. Quædam exemplaria non Eman habent sed Etham, uerū placet ut in præsenti psalmo legamus Emā, & in sequenti Ethan. Nam in primo Paralipomenon libro, uterque eorum chori princeps fuisse traditur. Israelitæ etiā dixit, non quod alii cantores non essent Israelitæ, sed quia alii fortassis erant homines huiusmodi nomine Eman, & Ethan, qui erant alienigenæ, ad quorum distinctionem sic dictum est: uel forte quia tale illis erat cognomen.

PSALMVS LXXXVII.

D*Omine deus salutis meæ in die clamaui, & in nocte coram te.* De his verbis: Deus salutis meæ, dictū est in psalmo LXVII. dominum autem & deū Christus patrem appellat, vt homo: & multa huiuscemodi dicta reperies in psalmo XXI. die autem & nocte dixit pro perpetuo. Summam enim hæc verba in deum fidem atteſtantur: quia qui syncera mente deum amat, assidue aut ore aut corde coram eo clamat: quoniam & assidue illius ope indiget. vel diem & noctem particulatim illam intelligit, qua proditus est dominus.

Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad preces meas. Orationem & preces, vel eas intellige, quas habuit pro discipulis, vel eas quas protulit, quando petiit transire à se calicem mortis. Humilia autem huiusmodi verba proferre introducitur, vt homo, quemadmodum diximus in psalmo XXI. Quid autem in deo sit inclinare aurem, diximus in psalmo XVI.

Quia repleta est malis anima mea, & uita mea inferno appropinquauit. Malis, hoc est, calamitatib⁹, & afflictionibus. Tristis enim, inquit, est anima mea vsque ad mortem. Per infernum etiam, hoc loco mortem ipsam intelligere debemus.

Reputatus sum cum descendentibus in lacum. Reputatus sum pro cõnumeratus sum. Collocatus sum, inquit, cum sepultis, quos in lacum descendentes appellauit. Diximus enim alibi quòd sepultura etiam lacus dicitur. Quæ igitur superius dicta sunt, tempori congruunt ante mortem: hæc autẽ & quæ sequuntur, tempori post sepulturam.

ἐγενήθην *Fui sicut homo sine adiutorio.* Non dixit sicut homo simpliciter, sed sicut homo sine adiutorio. Oẽs enim, vt inquit euãgelista, dimittentes eum fugerunt. Humano igitur iudicio, visus est omni esse auxilio destitutus, tametsi secus fuerit. Dixisse enim eum legimus ad Petrum, an putas, quòd non possim nunc rogare patrem meum, & præstabit mihi plusquam XII. legiones angelorum?

ἐν νεκροῖς *In mortuis liber.* Liber à corruptione, vel etiã liber, quia non ab angelis, in infernum deductus sum, sed solus descendi. Subaudiri enim debet verbum, fui: accessi, inquit, ad mortuos liber, hoc est, insons, atque innocens. Omnes enim alij peccatum secum habent vt causam mortis. Pœna enim ac mulcta peccati, mors: solus autem Christus insons, & sine peccato ad mortem accessit. Vel liber: quia alij inuiti moriuntur, & ideo mortis serui sunt: at Christus sponte sua, ac volens mortuus est. Potestatem enim, inquit, habeo ponendi animam meã. vel aliter: liber, veluti qui inferni vinculis non est detentus, sed cum authoritate atque cum dignitate illuc descendit, atque ibidem etiam conuersatus est, & aliorum vincula dissoluit. Præterea illa ratione liber dicitur Christus, quia tanquam deus morti subditus non fuit.

Sicut uulnerati dormiẽtes in sepulchro. Subaudiri etiam debet

bet hoc in loco verbum, fui. Symmachus vero ita reddidit: quasi vulnerati iacentes in sepulchris.

Quorum non es memor amplius. Cum iam corrupti sint, atque in puluerem resoluti.

Et ipsi de manu tua repulsi sunt. Illi nimirum qui ob propria peccata ab auxilio tuo deciderunt. Similis enim, inquit, factus sum huiusmodi hominibus, multorũ scilicet opinione, tametsi haud ita esset. Licet, inquit, clauis confossus sim, & lancea, ac positus etiam in sepulchro, à te tamen non sum derelictus. Neque enim tu mei vnquam oblitus es, qui olim pollicitus fueras non daturum te esse sanctum tuum videre corruptionem. Neque etiam de manu tua repulsus sum. Me enim, inquit alibi, propter innocentiam suscepisti.

Posuerunt me in lacu inferiori. Per lacum inferiorem sepulturam intelligit, cuius profunditatem Christus in euangelio cor terræ appellauit dicens: sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Illi autem iñ ea me posuerunt, qui sepulturam meam curarunt.

In tenebrosis, & in umbra mortis. In locis, inquam, tenebrosis. Superposito enim sepulturæ lapide, tenebræ in ea efficiũtur. Per vmbram etiam mortis, tenebrosa sepulturæ loca significauit, varietate vsus sermonis. Siquidem vmbrosa loca tenebrosa etiam appellamus.

Super me confirmatus est furor tuus. Symmachus pro confirmatus reddidit, aggrauatus est. In me, inquit, irruit ira tua quam delicta hominum in se concitauerant, ego tamen libẽs eã sustinui, & te placaui. Passione quippe ac morte mea, indignationem tuam omnem sedaui, veluti cum quis plagam in puerum delatam in se suscipit. Liuore enim, inquit, eius saluati sumus, & dominus tradidit eum peccatis nostris, hoc est, propter peccata nostra.

Et omnes fluctus tuos induxisti super me. Per fluctus, calamitatum ac tentationum insurrectiones intelligit: & dei fluctus eas appellat, quia dei sentẽtia ob nostrã immittuntur salutẽ. Omnes vero dixit pro multos: quoscunque scilicet tu voluisti.

Elongasti omnes notos meos à me. Legimus apud Lucam, quod omnes noti eius steterunt à longe. Deum vero elongasse eos dicit, quia patris voluntate omnia hæc gesta sunt.

Poſuerunt me abominationem ſibi. Iudæi nimirũ, apud quos nunc etiam abominabile eſt Chriſti nomen.

Traditus ſum, & non egrediebar. Traditus ſum Iudæis ab Iſcariote, & cum egredi ab eis atq; effugere poſſem, non aufugi tamen, ſed ſponte mea etiam perſtiti.

Oculi mei languerunt præ inopia. Præ inopia videlicet lachrymarum. Nam cum antea copioſiſſimę efflux iſſent, euacuati tandem eis ſunt oculi. Veriſimile eſt autem quòd dominus ob ſummam ſuam miſericordiam ita Iudæ caſum, & Iudæorum omnium abiectionem atque interitum deplorauerit, quemadmodum ploraſſe eum nouimus ſuper Hieruſalem. Quidam hoc in loco, per inopiam, demacrationem corporis intelligunt præ afflictione.

Clamaui ad te domine tota die. Dixit etiam in principio pſalmi: Domine deus ſalutis, in die clamaui. Clamauit autẽ non tantum pro ſe ipſo, vt homo, ſed pro diſcipulis etiam, & pro populo.

Extendi ad te manus meas. Pro eiſdem ſcilicet ſupplicans.

Nunquid mortuis facies mirabilia? aut medici ſuſcitabunt, & cõfitebuntur tibi? Lege humanę naturę formidat Chriſtus mortem, & rogat ſe diutius viuere. Nam & in euãgeliis dicebat: Pater meus, ſi poſſibile eſt, trãſeat à me calix iſte. Similia autem ſunt hæc verba & quæ ſequuntur, iis, quæ habentur in pſalmo x x i x. ibi: nunquid cõfitebitur tibi puluis? aut annunciabit veritatem tuam? Nunquid tu mirabilia facies in inſenſibilibus mortuis? qualia ſæpenumero in viuentibus facis? vel nunquid medici eos mortuos ſuſcitabunt? Et deinde gratias tibi agent? Minime, inquit, ſed viui hæc cognoſcunt beneficia, & gratias tibi agunt. atque ideo quæſo, vt diutius me viuere permittas, ſi poſſibile eſt.

ἐν ἀπω λείᾳ *Nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam? aut ueritatem tuam in perditione?* Ad eandem hæc verba ſententiam pertinent. Et per perditionem, rurſus ſepulchrum intelligit, veluti quod cadauera illic iacentia corrũpit, ac perdit. Diximus autem alibi quod eandem propheta ſentẽtiam ſæpenumero variis repetit modis, atque hoc præcipue quoties affectum quendam animi vult explicare: non mortuus quiſpiam, inquit, ſed viuens quis tuam ſentiet miſericordiã, & hominibus eam annunciabit. De veritate autem dei dictũ

eſt in

est in psalmo vigesimonono.

Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua? & iustitia tua in terra oblita? Per tenebras sepulturā intelligi diximus. Eandem etiam terram oblitam appellauit. Ab hominibus quidē oblita videtur, ob corruptionem, & à deo, quia amplius non viuunt, qui illic iacent. Viuere enim illi dicuntur, quorum deus reminiscitur. Omnia autem hæc verba eiusdem sententiæ sunt, & per interrogationem & cum affectu legenda sunt. ἐπιλελησμένη

Et ego ad te domine clamaui. Et ego simul cum aliis hominibus, veluti qui verus etiam sum homo.

Et mane oratio mea præueniet te. Mane dixit pro cito. Cito enim, inquit, oratio mea ad te veniet. Abundat autem præpositio præ. Ideo autem cito venit ad te mea oratio, quia impedimento ei esse non possunt peccata.

Vt quid domine repellis animam meam? auertis faciem tuam à me? Similia hæc sunt iis quæ habētur in psalmo vigesimoprimo, ibi: quare dereliquisti me? item clamabo per diem, & non exaudies. Hęc autem ex persona nostra, Christus ad patrem loquitur: pro nobis, inquam, qui antea expulsi eramus. Vniuscuiusque enim fidelis animam, propriam animam appellat, in sua ipsius persona vnumquenque nostrū subiiciens. Quare, inquit, adhuc repellis eos? Ego enim deinceps pro omnibus pœnas soluo.

Inops sum ego, atque in laboribus ab adulescētia mea. De hac Christi inopia Gregorius theologus loquens, dixit: qui diues erat, effectus est inops, inops, inquam, ob carnem meam, vt illius ego diuinitate diues efficerer. De se ipso etiā Christus ad scribam illum dicebat: Vulpes latebras habēt, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet vbi reclinet caput suum. In laboribus autem atque ab adulescentia, dictum est, quia ab ipsis incunabulis insidiæ aduersus eum tendebantur, & quia infans persecutiones sustinuit, ab Herode scilicet atque à Iudæis. Per labores autem ærumnas intelligit.

Exaltatus autem humiliatus sum. Exaltatus miraculis, & depressus conuiciis, Iudæorum nimirum opinione. vel exaltatus in cruce, humiliatus in sepulchro.

Et destitutus sum. Et hoc etiam quātum ad Iudæorū opinionem. ἐξηπορήθην

nionem. Visus est enim illis, veluti destitutus esse, & indigere auxilio: atque ideo dicebant: videamus si venit Helias saluaturus eum.

In me pertransierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerũt me. Iras dei eas intelligit, quas deus aduersus peccatores cõceperat, similiter & terrores. Et iras quidẽ pertransisse dicit, & in se ingressas fuisse, terrores vero cõturbasse & refrenasse à vitiis. Verũ Origenes p iras, & terrores dei, dæmones ipsos intelligit: iras quidẽ, quia hominib⁹ semper irati sunt, dei vero iras, quia permissione diuina id faciũt: terrores itẽ, quia terrorẽ incutiũt. Ait igitur Christus, ꝙ passionis tẽpore, inuaserunt eum dæmones, & quòd vt hominẽ eum cõturbauerunt.

Circundederũt me sicut aqua. Iudęi scilicet. in psalmo autẽ x x i dixit, circũdederũt me vituli multi, tauri pingues circuibant me: & circũdederunt sicut aqua, quia aqua vndiq; & non ex vna tantum parte eos circundat, quos comprehẽdit. *Tota die circundabant me simul.* Diem passionis intelligit. Et quod ait, simul, expone, pro vnà omnes.

Elongasti à me amicum, & proximum & notos meos à miseria. Ob miseriam meam, inquit, atque ob opprobria, quæ mihi inferebantur, elongasti à me discipulos meos, de quibus superius diximus: elongasti à me notos meos. Amicum autem & proximum, & notos, eosdem intelligit. Et amicum dicit iuxta illud: vos amici mei estis. Proximum vero, quia vnà secum viuebant, & notos, quia & cognoscebant & cognoscebantur. Et hoc pacto quidem totus hic psalmus in Christum relatus est. Congruit tamen cuilibet etiam fideli in angustiis constituto. Domine deus salutis meæ, assidue clamaui in conspectu tuo, adiutorem te mihi aduocans. Quæ sequuntur clara sunt: quia anima mea ærumnis impleta est, quibus adeo fatigatus sum, vt morti proxim⁹ fuerim. Adnumeratus autem sum cum mortuis, quantum ad sæuissimorum dæmonum votum, ac studium pertinet: & factus sum velut homo sine auxilio, ita vt de facili capi possem. Fui etiam in mortuis, quantum ad illorum, vt diximus, studium pertinet, tametsi ego adhuc liber sim à morte, veluti qui re vera nec dum mortuus sum. Factus sum sicut vulnerati iacẽtes in sepulchris, vulneratus & ipse iaculo peccati, vel iaculo mœstitiæ. Quæ sequuntur eadem ratione expones: posuerunt me

dæmones

Dæmones in profundo atque in fouea peccati, in afflictionum tenebris, quæ ob summam amaritudinẽ, vmbra ac similitudo quædã esse mortis videntur. In me grauatus est furor tuus. Nam si tu mihi iratus non fuisses, me illi certe non superassent: omnes etiã elatiões, & afflictionum, vt ita dicam, insurrectiões, seu impetus, quos fieri permisisti inducti sunt super me. Elongasti à me notos meos, sanctos scilicet angelos, qui antequã peccarem, amicissimi atq; beneuoli mihi erant: illis tunc notus eram, verũ nunc ob peccata abominantur me. atq; ideo traditus sum afflictionibus, à quibus egredi non datur, sed magna ab eis vi detineor. Illa autem verba: oculi mei languerũt præ inopia, declara vt superius, exposuimus. clamaui ad te assidue in auxilium te meũ aduocans. & quæ sequuntur, expone, vt diximus. Mane etiam, hoc est, quã primum, ac statim, vbi à somno exurgã, ante omnia orationem ad te meam effundam, dicens: quare domine repellis animam meam? hoc est, meipsum in angustiis constitutũ, & feruide ad te supplicantem. deinde inops ego sum, nullum aliũde auxilium habens, & in laboribus sum ob errorem meum, & licet in hoc à te fuerim exaltatus, quòd ad imaginem me tuam creasti, humiliatus sum tamen, quia imaginis tuæ dignitatem amisi: vel, opinione, atque existimatione mea exaltatus, tandem humiliatus sum: quia lapsus cecidi, & consilio destitutus sum, nesciens quid facerem. transierunt præterea, hoc est, peruenerũt in me iræ tuæ, dum in præsenti vita pœnas luo, dum mœrore suffocor, & terrores tui qui æternas mihi pœnas comminantur, conturbauerunt me, & circundederunt me, sicut aqua. vel per iras & terrores dei, dæmones, & tribulationes intelligit. ab his enim, inquit, assidue premor, & semper me hæc mala circundant. Elongasti à me familiares meos, quia ob calamitates, & miserias, quibus detineor, omnes me derelinquunt, & fugiunt.

Intelligentiæ ipsi Ethan Israelitæ.

Ad præsentis inscriptionis declarationem ea sufficiant, quæ diximus in proxime præcedenti. tractat autem beatus David in præsenti psalmo ea, quæ ad res suas pertinent: deumq; ut benefactorẽ laudat. quędam tamen in sermone suo de Christo interserit, atque ideo

intelligentiæ inſcribitur, quia intelligẽtia lectori opus eſt, ad digneſcendum ea, quæ in pſalmo de Chriſto ſparſim dicuntur. prædicit etiam Babylonicā captiuitatem. PSALMVS LXXXVIII.

Iſericordias tuas domine in ſeculum cantabo. Miſericordias, inquit, quas in me operatus es, & pro quibus in ſecundo Regum libro latius gratias agit. in ſeculum, hoc eſt, ſemper cantabo, in canticum nimirū atque in hymnos eas redigens.

In generationem, & generationem annunciabo ueritatem tuam in ore meo. In generationem, & generationem, dicit pro in omnem generationem. deficiente enim vna generatione, altera ſubintroducitur: atque hoc pacto vſq; ad ſeculi cōſummationem proceditur. vel in generationē Iudæorum, & in generationē Chriſtianorum. his enim duabus generationib' tantū, & non aliis beatus Dauid veritatē dei annunciat, in ore ſuo. poſſumus etiā dicere, ꝙ pſalmorū liber, os ſit beati Dauid. veritatē autem dei expone, pro veras promiſſiones dei, factas, ſcilicet ipſi Dauid, partim per prophetā Nathan, vt traditur in ſecundo Regū libro, & partim per illam prophetādi gratiam, quę ei à ſancto ſpiritu data erat. Multa enim deus ei pollicitus fuerat, tam de hoſtium victoria, quàm de futuro eius ſemine. per quod ſemen Hebręi, Solomonem, atque alios illius poſteros intelligunt: nos autem Chriſtum, vt in ſequentibus dicetur.

Quoniam dixiſti, in ſeculum miſericordia ædificabitur. Id eſt fiet. tu, inquit, dixiſti mihi, quòd à te ſemp fiet miſericordia. & Hebręi quidam factam eſſe dicunt hanc miſericordiam ipſi Dauid, quando adiuuit eum deus: nos vero fieri eam dicimus omnibus fidelibus. Nam ipſi Dauid non potuit in ſeculum, ac perpetuo fieri miſericordia, cū iam olim mortuus ſit: fidelibus vero ſemper poteſt. factus eſt enim eis perpetua miſericordia, Ieſus Chriſtus, cuius corpus, vt ita dicam, ædificatus, & ineffabiliter ex puriſſimis beatę virginis ſanguinibus compactus eſt. nec mirum, ſi Chriſtum ędificatum fuiſſe dicamus, cum aſſumpta eius humanitas apud ſacram ſcripturam domus etiam appellata ſit, aſſumentis dei, iuxta illud: ſapientia ædificabit ſibi domum.

In cœlis præparabitur ueritas tua. Dei veritas Chriſtus dicitur, quia verax eſt, & nō mendax, qui etiā de ſeipſo dixit:

ego ſum

ego sum veritas. Hæc, inquit, veritas stabilietur in cœlis. verbum enim præparo, sæpenumero apud Hebræos accipitur pro stabilio, atq; ita reddidit Symmachus. quod autē Christus in cœlo esset stabiliendus, beatus Dauid alibi tradidit, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, &c.

Disposui testamentum electis meis. Hęc ex dei persona dicta sunt. & testamentū quidem promissionē appellat, quæ de huiusmodi electorū semine facta fuerat. per electos vero, ipsos Habraam, Isaac, & Iacob intelligit, quibus deus pollicitus fuerat se eorū semen magnificaturum. atq; ideo magnus Paulus, ad Habraam, inquit, dictæ sunt repromissiones, & semini eius. Deinde addidit: non dixit seminibus quasi multis, sed tanquam de vno, semini tuo dixit, qui est Christus.

Iuraui Dauid seruo meo, usque in seculum præparabo semen tuū. Iuraui, hoc est, cōstantissime pollicitus sum. iuramentū enim in deo antiqui cōstantem illius promissionem esse intelligebant. apud nos etiā iuramentum nihil aliud est quàm cōfirmatio. iuraui autem, ꝙ pręparabo, hoc est, quòd stabiliā semen tuū, vsq; ad omne seculum. per semen etiā Dauid, iuxta sensum magis vulgarem, Solomon intelligitur, sed iuxta altiorem, Iesus Christus, qui ex Dauid semine natus est, ex sancta nimirū virgine, quę de stirpe erat Dauid. stabiliuit autem eum deus, perpetuū ei regnū tribuēs. data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cœlo & in terra. de quo etiam apud Danielem legimus: & ei datus est honor, imperium, & regnū: omnes populi tribus linguę seruient ei, regnum illius, regnū æternum, & potentia incorrupta: quæ verba Solomoni non congruunt.

Et ædificabo in generationem, & generationem thronum tuum. θρόνου Aedificare hoc in loco ponit pro augere, & ꝑficere, & thronum pro regno. illud cōsydera, quomodo propheta regnum Christi appellauit regnum Dauid, quia Christus secundum carnem ab illo descendebat. Solemus etenim filij regnum, patris nomine appellare, ob cognationē scilicet & tam arctam necessitudinem.

Confitebuntur cœli mirabilia tua, domine. Per cœlos cœlestes intelligit potentias. ipse, inquit, cœlestes virtutes gratias tibi agent, de tam admirandis operibus. vel per cœlos eos homines intelligit, qui sapiunt cœlestia, quique vita ac conuersatione

fatione sua cæteris sublimiores sunt.

Etenim ueritatem tuam in ecclesia sanctorum. Abundat dictio enim. Confitebuntur tibi, inquit, mirabilia tua, quòd scilicet admiranda operaris, & veritaté tuam, hoc est, quòd veras esse facies promissiones tuas. atque hæc lætus admodũ ac gaudens dicit, ob admirãdam nimirũ promissionem. gratias, inquit, tibi agent cœlestes illæ virtutes, in sanctorum illorũ ecclesia, qui in cœlis sunt. huiusmodi autem ecclesiam Paulus, primogenitorum ecclesiam appellat descriptorum in cœlis. Quod si iuxta aliam expositionem, per cœlos, eos homines intelligas, qui cœlestia sapiunt, sanctorum ecclesiam illorum esse ecclesiam dices, qui in terra viuentes, cœlestium angeloruum vitam, ac conuersationem imitantur.

Quoniam quis in nubibus æquabitur domino? similis erit domino in filiis dei? Quod hic legimus in nubibus, quidam interpretes, in alto, reddiderunt: alij, in locis cœlestibus. manét autem in alto atque in locis cœlestibus angeli. Quis, inquit, angelus æquabitur domino? vel quis inter sanctos omnes, ei poterit comparari? per dei enim filios, sanctos viros intelligimus, iuxta illud: ego dixi dij estis, & filij altissimi omnes, ac si diceret, nullus profecto ei poterit comparari. tu enim factor, illi autem factura. verum hęc propheta non dicit vt cõparet deo homines, sed idioma Hebraicum secutus, ex hac dissimilitudine, dei excellentiam demonstrat, eumque laudat, veluti qui magna quædam, ac salutaria pollicitus sit. his autẽ verbis, illa Apostoli valde similia sunt, quòd neque angelus neque homo, sed ipse deus saluauit nos.

Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus & terribilis est super omnes, qui in circuitu eius sunt. Per consilium hoc in loco congregationem, & concilium intelligit, vt in primo etiam diximus psalmo. in cõgregatione, enim sanctorum glorificatur, & laudatur deus. Ait igitur, ꝙ deus in illa cõgregatione, & glorificatus, & magnus est, & terribilis, hoc est, timendus ab iis sanctis, qui circũquaque per virtutũ adeptionem ei propinquiores fiunt. Magnus autem & timendus est deus his sanctis, quia illius eminẽtiam ac potentiam optime cognoscunt. per sanctos etiam cœlestes intelligi possunt potestates quæ semper circa eum sunt. legimus etiam apud sanctum Maximum, quòd ille dicitur circundatus, qui coram, retro,

retro, ad dexteram, atq; ad finistram, aliquos quasi in circulo habet. Quoniam igitur deus in circuitu suo habere multos dicitur, qui eum circundant: retro quidem eos esse intelligemus, qui per virtutem illam eum sequuntur, quæ ad actiones pertinet: ad sinistram vero illos, qui naturalē philosophiam dirigunt ad spiritualia. de sapientia enim in prouerbiorū libro dicitur: in sinistra eius diuitiæ & gloria, ad dexteram etiam dei esse illi intelligendi sunt, qui immaterialium atque inuisibilium rerū cognitionem ab omni sensibili atq; carnali phātasmate puram ac mundā susceperunt. in dextera enim, inquit, eius anni vitæ: coram deo etiā illos esse dicemus, qui ob immensum diuinæ pulchritudinis amorem, digni effecti sunt, vt perpetuo dei fruantur conspectu, facie ad faciem illum intuentes, & quodammodo ipsi pariter effecti dij.

Domine deus uirtutum. Huiusmodi verba exposuimus in psalmo octuagesimo tertio.

Quis similis tibi? Huiusmodi etiam sententiam crebro inuenies apud beatum Dauid. dicta autem sunt non vt interrogaret, sed veluti obstupescens, vt nos hoc pacto illius incomparabilitatem doceret.

Potens es domine. Vt facias, quæ pollicitus es, vnde etiam credo te omnia deinceps perfecturum.

Et ueritas tua in circuitu tuo. Non solum potens es, sed verax etiam. veritatem enim indutus es instar vestis, quę circūquaque ex omni parte hominem operit: quæ verba illud videntur indicare, quòd deus semper verax est.

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Potestatem maris, vndarum violentiam appellat: tu & procellarum, inquit, & tranquillitatis imperium in mari habes: & quemadmodum in psalmo LXXIII. deum ab admirandis eius operibus laudauit dicens, tu hæc atque illa fecisti: ita etiam agit in præsenti.

Tu humiliasti sicut uulneratum, superbum. Iuxta historiæ sensum, omnem superbum ac temerarium hominem intellige. Dominus enim, inquit, resistit superbis. verum altius considerando, per superbum, ipsum dæmonem intellige, qui in superbiam elatus est, atque ideo deiectus, & in præceps delatus. vulneratum autem ideo dixit, quia vulnerati omnes, vt plurimū, humiles sunt, veluti labore afflicti. Quidam per

dam per superbum, Pharaonem intelligunt, & per inimicos, Aegyptiorum populos, qui dissipati ac suffocati sunt in mari.

In brachio uirtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. In brachio potentiæ tuæ, hoc est, in potenti brachio tuo. Per inimicos vero, impios omnes in vniuersum intellige, vel ipsos etiam dæmones.

Tui sunt cœli, & tua est terra. Creaturæ enim tuæ sunt, & seruiunt tibi: nam & alibi ait. Quoniam omnia seruiunt tibi, de cœlis vero diximus in psalmo octauo.

Orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti. Idem rursus repetit. de hoc etiam diximus in psalmo trigesimotertio, ibi: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terræ, & vniuersi, qui habitant in ea.

Aquilonem, & mare tu creasti. Hesychius dicit, quod scriptura nomine maris persæpe occasum significat, vnde liber numerorum, qui Iudæorum tribus describit, & alias ad orientem, alias ad occidentem, alias ad septentrionem, aut ad tabernaculi meridiem ordine quodam dispositas fuisse dicit, hac maris dictione, eos significauit, qui ad occidentem erant collocati. Ait enim: castra Ephraim iuxta mare. Quia igitur septētrionalis ora, & ora maritima, hoc est, occidentalis, tenebrosæ sunt, hybernalesque, & frigidæ, & futurū erat, vt aliqui ea ratione illarum creatorem esse dæmonem dicerent, necessario sanctus spiritus hunc errorem antea eradicauit. Illud scire etiam oportet, quod quando orientem aspicimus, ante faciem ipsum orientem habemus, occidentem post terga, in dextera meridiem, atque in sinistra septentrionem.

Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Thabor & Hermon montes sunt, & contermini terræ promissionis. Per hos autem montes, vniuersam terram illam significauit, quam exultaturam esse prædicit in Christi nomine, hoc est, in Christo. Vel exultaturam in hoc, vt à Christo denominetur. Per terram vero homines intelligimus, qui terram illam incolebant. In his autem montibus Christus sæpenumero conuersatus est, quippe qui & in Thabor transfiguratus est, & in Hermon viduæ filiam suscitauit. In monte enim Hermon sita est ciuitas Naim, in qua miraculum illud factum est.

Tuum brachium cum potentia. Sensus est quòd Christi virtus efficacissima sit. Per brachium enim virium efficaciam

significauit.

significauit. Quòd autem potentissimus fuerit Christus, ex Apostolo docemur, qui de eo scribens dicit: quòd dei potentia est, & dei sapientia.

Praeualeat manus tua. Aduersus inimicos scilicet.

Exaltetur dextera tua. Ad protectionem scilicet nostram. Per manum autem & per dexteram simili modo dei potentiam intelligit. Vtranque vero manus dei potentiam, in auxiliũ suũ poscit, vt & hostes pariter vlciscatur, & tueatur beneuolos. De his etiã verbis, exaltetur manus tua, dictũ est in psal. 1 x. κραταιωθήτω

Iustitia & iudicium praeparatio throni tui. Aquila transtulit: iustitia, & iudicium basis throni tui, Symmachus vero stabilitas. Iam enim superius dictum est, quòd verbum praeparo apud scripturam persaepe idem significat quod stabilio: & sensus est. Tu domine iustus iudex es, & iudicialis sedes tua, in iustitia, atque in iudicio fixa est. Per iustitiam igitur & per iudicium, iustum iudicium intelliges. Est autem haec figura frequens apud antiquam scripturam, vt alibi diximus, sicuti cum misericordia & veritas ponitur, pro vera misericordia. Vel per iustitiam, iudicandi habitum intellige, per iudicium vero ipsam sententiam, & per misericordiam, eleemosynam, & per veritatem, promissionis euentum.

Misericordia & ueritas praecedent faciem tuam. Quatuor hę virtutes, quatuor quaedam particulatim in deo nobis significant, quòd deus videlicet sui natura sapiens sit in iudicando, ꝙ iudicet, ꝙ misereatur, quòd vera dicat. Tu idcirco, inquit, humanae naturae, quae tyrannide coercetur, iudicium facies, & aduersus idolorum errorem, qui tyrannidem hanc in homines occupauit, sententiam feres, & misereberis creaturae tuae, & veras esse facies promissiones tuas, quas mihi, atque aliis electis tuis pollicitus es. Possumus & aliter dicere: veritas & misericordia dicuntur deum praecedere, quia nemo ad faciem dei, hoc est, ad illius cognitionem potest accedere, nisi prius ipse sit misericordiam consecutus, & in dogmatum veritate versatus. Misericordia enim & veritas in hoc obuiauerunt, hoc est, concursum habent, atque conueniunt in hac re. Quidam vero omnia haec de futuro intelligunt iudicio, vt sit sensus: tu iustissimus iudex es, & in iudicio tuo misericordia veritatem praecedit. Neque enim aliquis posset redargutionũ tuarum veritatem sustinere, nisi cum veritate, tua quoq; commixta

mixta esset misericordia.

Beatus populus qui scit iubilationem. Persæpe diximus quòd iubilum est vox victoriæ. Beatos igitur Propheta illos dicit, qui victoriæ laudes,atq; hymnos ei canere nouerunt, qui diabolum superauit,& de fidelibus sermo esse videtur. Vel aliter: beatos illos dicit,qui aduersus inuisibiles inimicos nouerunt iubilare,dum eos vincunt.

Domine in lumine uultus tui ambulabunt. Vultus quidem patris,est filius,vt in tertio psalmo diximus. Lumen autem filij illius mandata. Lucerna enim, inquit, pedibus meis, lex tua, & lumen semitis meis. Ait igitur quòd illi in filij mandatis ambulabunt,qui huiusmodi iubilationem cognoscent.

Et in nomine tuo exultabunt tota die. Appellando atque inuocando nomen tuum. Nam si in sola dei memoria lætatur iustus (memor enim, inquit, fui dei, & lætatus sum) multo magis ille exultabit,qui illũ nominat. Vel sermo est ad Christum, in cuius nomine illi exultant,qui ab eo Christiani denominabuntur.

Et in iustitia tua exaltabuntur. Filius, esse dicitur, patris iustitia,quia vt inquit Apostolus, ipse datus est nobis à deo sapientia, iustitia, & sanctificatio, qui etiam fideles exaltauit, abstrahens eos à terrenis per Euangelium, atque in cœlum euehens.

καύχημα *Quoniam gloriatio uirtutis eorum tu es.* Virtus enim Christianorum Christus est. Ipse enim potentes viribus eos reddit. Gloriatio autem Christi,pater,in quo filius ipse adeò ornatur & gloriatur, vt passim in Euangelio, & patrem suum eum appellet,& facta sua omnia ad eum referat.

Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Beneplacitũ patris,incarnatio est verbi, & quæcunque alia ad huiusmodi incarnationem pertinent. Quid significet cornu apud sacram scripturam,diximus in psalmo septuagesimoquarto. Hoc autem in loco beatus Dauid seipsum Christianis coniunxit, quemadmodum plerunque etiam alibi facit, quia ex suo semine Christus erat nasciturus, quo medio cognatus effectus est Christianis. Nam Christiani Christi filij sunt, & Christus Dauid. Possunt etiam hęc verba intelligi, vt ex Christianorum persona sint prolata.

ἡ ἀντίληψις *Quia domini est auxilium.* In dei facultate est vt adiuuemur.

Similis

Similis loquendi modus est, quem vidimus in psalmo tertio. Domini est salus.

Et sancti Israel regis nostri. Idem rursus repetit. In facultate, inquit, dei & sancti regis nostri Israel est, vt adiuuet nos. Deus autem appellatur sanctus Israel, hoc est, sanctus populi Israel, quemadmodum diximus in psalmo septuagesimoseptimo. Regem etiam deum appellat, quia natura omniũ dominus est.

Tunc locutus es in uisione filiis tuis. Dictionem, tunc, pro certo quidem tempore posuit, sed non expresso. Tunc igitur locutus es ea, quæ ad me Dauid pertinent, & locutus ea in visione, hoc est, quodam alio modo sensui magis aperto. Clarius enim ac melius ea cognoscimus, quæ per oculorum sensum videmus, quàm quæ aliis sensibus percipimus: vnde scriptum legimus in Exodo, & populus videbat vocem domini, hoc est clarissime sentiebat. Per dei autem filios, Prophetas intelligit, tanquàm ab eo dilectos, propter virtutem. Verisimile est enim multis fuisse reuelata ea quę pertinebant ad ipsum Dauid, atque ab illis ei fuisse annunciata, quemadmodum & Natham prophetam multa ei legimus annunciasse. Quæ nam autem hæc sint, quæ deus locutus est, refert in sequentibus. Et videntur hæc quidem dicta fuisse de beato Dauid, eo quò multis in locis illius gestis conueniunt, verumtamen ipsi potius Christo accommodantur. Admiranda est autem sancti spiritus gratia, quæ Dauidicis rebus opportune ea admiscuerit, quæ ad Christum pertinent, & veritatem similitudine adumbrauerit.

Et dixisti posui adiutorium super potentem. Præbui à me ipso auxilium potenti. Et potentem quidem videtur propheta seipsum appellare, veluti regem. Nam olim reges & principes, potentes dicebantur. Verius tamen Christum intelligimus, qui dei potentia est, & dei sapientia. ἐπὶ δυνατόν

Exaltaui electum de populo meo. Videtur etiam hoc loco, primo aspectu loqui de seipso, qui ex Iudæorum populo electus fuerat in regem, & ob summam strenuitatem, ad sublimem gloriam euectus: re vera tamen Christum intelligit, electum quidem, vt ipse vna illa esset persona, in qua secundum hypostasim cum humanitate vniretur diuinitas, atque ideo dicit, ꝙ deus eum exaltauit.

Inueni

Inueni Dauid seruum meum. Hæc verba, & quæ sequuntur vsque ad illa verba, & in nomine meo exaltabitur cornu eius: intellige vt ad solum pertineant Dauid, tametsi aliqui ista etiam ad Christum referant. Inueni eum, inquit, ad regnum, cum inter Iesse filios eum quæsissem. Dixit enim ad Samuel, vidi in filiis Iesse mihi regem.

Oleo sancto meo unxi eum. De vnctione ista Dauid, traditur in primo Regum libro: Et accepit, inquit, Samuel cornu olei, & vnxit eum coram omnibus fratribus eius. Sanctum autem dei oleum dixit, vt illius confectionem, & diuinitus traditam, & mysteriis refertam esse significaret.

κατισχύσει *Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum roborabit eum.* Per manum, & per brachium dei, diuinam appellat opem, atq; potentiam.

Nihil proficiet inimicus in eo. Hebræi persæpe proficere dicunt pro perficere, veluti in Euangelio: Videtis quia nihil proficitis, hoc est, nihil operamini, nihil ad perfectum ducitis.

Et filius iniquitatis non apponet nocere ei. Filium iniquitatis dicit pro, filium iniquum, sicut filium hominis, pro hominem, ita & iniustitiæ filius dicitur, pro filius iniustus, & filius perditionis pro, perditus: filij etiam inobedientiæ pro inobedientes. Est & hoc propriũ quoddam Hebraicæ linguæ idioma. Non apponet etiam dixit pro non amplius tentabit, veluti iam semel repulsus.

Et concidam à facie illius inimicos eius, & qui oderunt eum, in fugam conuertam. A facie eius, hoc est, in conspectu eius. In fugam conuertam, id est, superabo.

Et ueritas mea, & misericordia mea cum ipso. Vera misericordia mea, vt superius declarauimus. Vel veritas quidem ad promissiones respicit, misericordia autem ad auxilium.

Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. Cornu Dauid Christus est, hoc est, illius gloria. Nam quemadmodum quædam animalia cornua emittunt è capite, quæ non tantum fortitudini sunt, sed ornamento, ita ex beato Dauid, qui Iudæorum fuit caput, veluti eorum rex (principes etenim capita appellamus) pulcherrimum quoddam cornu germinauit, quod non robur tantum sed gloriam, atque ornamentum etiam ei præstitit. Alia etiam ratione potest illius cornu dici, quia ra-

tione diuinitatis omnibus est sublimior. Cornu enim membris omnibus corporis supereminet. Ex persona igitur dei patris dicit Propheta, quòd cornu Dauid, ipse nimirum Christus exaltandus esset in ipsius dei nomine. Exaltatus est autẽ Christus in nomine dei, eo ꝙ & ipse dei nomen habet, & ab omnibus appellatur deus. His autem consona sunt ea, quæ in Euangelio legimus, dicta fuisse à Zacharia, dum ait: Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum: eos nimirum prophetas intelligens, quos beatus Dauid superius filios dei appellauit. Per domum autem Dauid, illius generationem intellexit.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Per mare quidem, insulas significauit, quæ in mari sunt, & per flumina, continentem terram, in qua flumina perfluunt. Per manum autem & per dexteram, vt sæpe diximus, potestatem, & dominium intelligit. Verum si quærimus quando totius orbis dominium vnquam habuerit beatus Dauid, nusquam id inueniri poterit: at Christus totius maris, ac totius terræ rex manifeste constitutus est, atque illius dominium adeptus, iuxta quod legimus in psalmo septuagesimoprimo. Et dominabitur à mari, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Quapropter non ad ipsum Dauid hæc pertinent, sed ad Christum.

Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & adiutor salutis meæ. Inuocabit me aliquando dicens: pater meus es tu. Verum vbi nam beatum Dauid legimus appellasse deum patris nomine? nusquam profecto: at Christus passim in Euangelio patrem illum suum dicit, vt deus: deum vero & adiutorem, vt homo.

Et ego primogenitum ponam eum. Ita etiam magnus Paulus eum appellat, primogenitum in multis fratribus, & primogenitum ex mortuis: & rursus primogenitũ omnis creaturæ, tanquam noui populi primitias, & veluti eum qui primus à mortuis ad immortalitatem resurrexit, & tanquam præcipuum quid, atq; electum in noua fidelium creatura.

Excelsum præ regibus terræ. Eos quidem qui illum cognoscunt subditos sub se habet, atque ei inclinatos: hostium vero, atque eorum, qui illius detrectant imperium, semper est sublimior: & hac ratione excelsus est præ omnibus regibus

terræ,seu fideles sint illi reges,seu infideles. At Dauid,qui vni tantum imperauit prouinciæ,omnibus regibus sublimior esse non potuit.

In seculum seruabo illi misericordiam meam. Illi inquã Christo,qui secundum hominem diuina indiguit misericordia,si non propter seipsum, propter suos saltem Christianos, ac fideles,pro quibus ad patrem rogabat,dei atque hominum mediator effectus.

Et testamentum meum fidele ipsi. Promissio, quæ ad ipsum Dauid facta est fidelis, hoc est, firma erit, ipsi Christo, hoc est, adimplebitur in eo. Dictum est enim superius: vsque in seculum præparabo semen eius.

Et ponam in seculum seculi semen eius. Semen Christi sermo est Euangelicus, qui in discipulorum animis fuit dissemi natus,qui sermo manet in seculum seculi. Vel pro semine eius,nouum populum intellige, qui in omni gente regeneratus est.Symmachus autem pro his verbis, in seculum seculi: transtulit,perpetuo. Vere autem contra Christi Ecclesiã portæ inferni in æternum non præualebunt.

Et thronum eius sicut dies cœli. Et rursus ponam thronum regni eius, ita perpetuum, vt dies cœli, qui perpetui sunt, & terminum suum vsque ad mundi consummationẽ seruabunt. Similia sunt illa verba,& permanebit cum sole,vt vidimus in psalmo septuagesimoprimo. Dies autem cœli dicuntur,eo ꝙ à cœlo,ipso solis cursu effici videntur. Ostendant nobis igitur Iudæi semen Dauid positum in seculum seculi, hoc est, cõseruatum in regno,aut regalem illius thronum adhuc permanere.Verum id non poterunt.In Iechonia etenim, atq; in Sedechia finem habuit regnum Dauid.Vterq; enim eorum à Babyloniis in captiuitatem actus est,& Sedechias quidem oculis orbatus, Iechonias vero in perpetua seruitute detentus est.Tunc itaque destructum est prorsum regnum,& thronus Dauid, & nullus amplius in eo sedit. Nam Zorobabel post reditum è captiuitate non rex fuit sed dux : adeò,vt regnum Dauid in posteros quadringentorum annorum tempus non superauerit.

δικαιώ-ματα *Si dereliquerint filii eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint:si iustificationes meas profanauerint,& mandata mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus*

bus iniustitias eorum. Christi filij ij sunt qui per Euangelium, & per baptismatis lauacrum ei regenerantur. Quid inter se differant lex, iudicium, iustificationes, & mandata, dictum est in psalmo decimo septimo. Profanauerint autē dixit pro paruipenderint. Nam profanum ad sacri distinctionem dicitur. Quod autem non est sacrum, immundum existimatur, & modici momenti. Per virgam vero & per verbera, tētationes & calamitates intelligit. Sensus est: Ego delinquentes illos castigabo, & variis eos modis corrigam, gentium nimirum insurrectionibus, bello, fame, tyrannide, atq; huiusmodi aliis castigationibus: eos tamen omnino non repellam. Per iniquitates autem, & iniustitias, idem æquè intellige significari.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Parcens eis scilicet, & eorum pœnitentiam expectans. O immensam dei misericordiam. Miseretur etenim deus etiam dum flagellat, & meras nunquam adhibet pœnas. Et verberat quidem atque castigat vt contemptores, miseretur tamen vt suis. ἀπ' αὐτῶ

Neque iniuste agam in ueritate mea. Nullam ego, inquit, iniuriam inferam ipsi Dauid: promissionesque & pacta cum eo inita nusquam transgrediar. Hoc autem non faciam propter veritatem meam, quia scilicet ego verax sum. ἀδικήσω

Neque profanabo testamentum meum. Non paruipendam, inquit, nec spernam testamentum meum. Testamenti autem authoritas in hoc sita est, vt & verum sit, & obseruetur: quemadmodum contrà, paruipendi dicitur, si infringatur, aut non seruetur. Per testamentum autem, seu (vt Græca dictione διαθήκη, verius significatur) per dispositionem, verba illa intelligit, quibus disposuit dicens: in seculum seruabo ei misericordiam meam.

Et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Verba hæc ad præcedentium declarationem consequuntur. Introducit autem Propheta deum hic humano quodā more loqui dum labia illum sua appellare facit. Per labia autem, & per os ac linguam dei, ipsum dei verbum intelligendum est.

Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar. Dictio semel confirmationem ac stabilitatem quandam significat, ac si diceret: firmiter iuraui. Simile illud est: semel locutus est deus, & iuraui, pro, constanter asserui. Iuraui autem per sanctitatē

meam. Omnis enim qui iurat, per maius quid iurat, verum deus per maiorem se iurare nō valens, per seipsum iurat, hoc est, in se ipsum, quemadmodum magnus nos Paulus docuit. Ea autem verba: si Dauid mentiar, idem significant, ac si dixisset: non mentiar ipsi Dauid. Est enim hoc quoque veteris scripturæ idioma, vt in iuramentis dictionem, si, ponat, loco negatiuæ. Tale quid inuenies in psalmo centesimo quadragesimoprimo, ibi: si introibo in tabernaculum domus meæ, pro, non introibo, & quæ sequuntur.

μένει *Semen eius in seculum manet.* Semen quidem Dauid Christus est secundum carnem, vt diximus, qui perpetuo regnat, & omnibus dominatur. Christianis quidem volentibus, infidelibus vero etiam inuitis. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas, in cœlo & in terra. Semen autem Christi sermo Euangelicus dicendus est, aut fideles, qui ei per baptismum regenerati sunt, vt diximus. Hoc igitur atque illud semen perpetuo manebit iuxta promissionem meam.

Et thronus eius sicut sol coram me. Regnum Christi in fideles celeberrimum est, & diuturnum tanquam sol. Quare autem solem assumpserit in diuturnitatis similitudinem, dictum est in psalmo septuagesimoprimo, ibi: & permanebit cum sole.

Et sicut luna perfecta in seculum. Regnum, inquit, illius celeberrimum est, & instar solis diuturnum, & diuturnum in seculum, & tanquam luna in plenilunio, quam perfectam lunam appellauit. Duo etiam luminaria in similitudinem assumpsit, quemadmodum vidisti in sæpe dicto psalmo septuagesimoprimo.

καὶ ὁ μάρτυς *Et qui testis, in cœlo fidelis.* Symmachus pro, testis, dixit, contestatus. Ille, inquit, qui contestatus, ac pollicitus mihi est, se ea meo semini daturum, quæ diximus, ille in cœlo est, & fide dignus est. Huius enim mundi homines non adeò fide digni sunt.

Tu uero repulisti, & despexisti. Quæ sequuntur Propheta ex Iudaici populi persona conscripsit, Babylonicam captiuitatem deplorans, & promissiones à deo factas ipsi Dauid, pene neglectas fuisse reputans. Tu vero, inquit, qui prædicta omnia pollicitus es, repulisti atq; inhonorasti semen Dauid.

Et respicere videntur hæc verba ad Iechoniam & Sedechiā. Verum non mediocriter desipiunt Iudæi, qui deum mentiri posse suspicantur, quod qui suspicatur, tam impie agit, quàm impossibile est deum, aut fallere, aut falli. Cæterū semen Dauid, cui regni æternitas promissa est, Christum esse affirmamus: cuius regni non erit finis. Et Iudæi quidem terrestre, ac mundi huius tam regnum, quàm thronum intelligunt, nos autem Christi regnum, non huiusmodi esse dicimus, cum ipse illud esse negauerit de hoc mundo, quia nimirum corporis sensu percipi non potest, sed spiritu tantum, atque intellectu. Regnum autem Christi est voluntaria fidelium omniū subiectio, & seruitus. Et enim, inquit, constitutus sum rex ab eo: & rursus. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionē tuam terminos terræ.

Distulisti Christum tuum. Per Christum tuum, idem intelligit, ac si diceret: Regem illum, qui tua sententia vnctus fuit ad regnum. Hoc pacto beatus Dauid in primo Regum libro Saul regem, Christum domini appellabat. Distulisti autem, hoc est, seorsum à te posuisti, ac repulisti, non adimplendo nimirum promissiones ei factas.

Destruxisti testamentum serui tui. Irritasti, inquit, promissionem, quam ei fecisti.

Profanasti in terram sanctuarium eius. Vidimus in psalmo septuagesimotertio: profanauerunt in terram tabernaculum nominis tui. Per sanctuarium autem eius, eius dico, Dauid, celeberrimum illud templum intelligit, quod fuit in Hierusalē: quasi ab ipso Dauid constructum fuisset, seu ipsius dicendum esset, eo quòd ab eo primum decretum est, vt ædificari deberet, & quia materiam Solomoni filio tanto operi opportunā reliquit. Quinimmo iam antea ipse illud erexisset, ni iussum ei fuisset à domino, ne ipse, sed Solomon templum ædificaret. In prædicto etiam psalmo septuagesimotertio, tam sancti quàm sanctuarij nomine similiter templum appellat. Illud etiam animaduertendum videtur, ꝙ Propheta qui ex populi, vt diximus, loquitur persona, vniuersam hanc calamitatem in ipsum reiicit beatum Dauid, studens hoc pacto deum magis ad misericordiam flectere, dum populū cernit tanta ego beatum Dauid compassione permoueri.

Destruxisti omnes sepes eius. Per sepes, templi muros intel-

 ligit,

intelligentiæ inscribitur, quia intelligẽtia lectori opus est, ad dignoscendum ea, quæ in psalmo de Christo sparsim dicuntur. prædicit etiam Babylonicã captiuitatem. PSALMVS LXXXVIII.

Isericordias tuas domine in seculum cantabo. Misericordias, inquit, quas in me operatus es, & pro quibus in secundo Regum libro latius gratias agit. in seculum, hoc est, semper cantabo, in canticum nimirũ atque in hymnos eas redigens.

In generationem, & generationem annunciabo ueritatem tuam in ore meo. In generationem, & generationem, dicit pro in omnem generationem. deficiente enim vna generatione, altera subintroducitur: atque hoc pacto vsq; ad seculi cõsummationem proceditur. vel in generationẽ Iudæorum, & in generationẽ Christianorum. his enim duabus generationib⁹ tantũ, & non aliis beatus Dauid veritatẽ dei annunciat, in ore suo. possumus etiã dicere, ꝙ psalmorũ liber, os sit beati Dauid. veritatẽ autem dei expone, pro veras promissiones dei, factas, scilicet ipsi Dauid, partim per prophetã Nathan, vt traditur in secundo Regũ libro, & partim per illam prophetãdi gratiam, quę ei à sancto spiritu data erat. Multa enim deus ei pollicitus fuerat, tam de hostium victoria, quàm de futuro eius semine. per quod semen Hebręi, Solomonem, atque alios illius posteros intelligunt: nos autem Christum, vt in sequentibus dicetur.

Quoniam dixisti, in seculum misericordia ædificabitur. Id est fiet. tu, inquit, dixisti mihi, quòd à te semp fiet misericordia. & Hebręi quidam factam esse dicunt hanc misericordiam ipsi Dauid, quando adiuuit eum deus: nos vero fieri eam dicimus omnibus fidelibus. Nam ipsi Dauid non potuit in seculum, ac perpetuo fieri misericordia, cũ iam olim mortuus sit: fidelibus vero semper potest. factus est enim eis perpetua misericordia, Iesus Christus, cuius corpus, vt ita dicam, ædificatus, & ineffabiliter ex purissimis beatę virginis sanguinibus compactus est. nec mirum, si Christum ędificatum fuisse dicamus, cum assumpta eius humanitas apud sacram scripturam domus etiam appellata sit, assumentis dei, iuxta illud: sapientia ædificabit sibi domum.

In cœlis præparabitur ueritas tua. Dei veritas Christus dicitur, quia verax est, & nõ mendax, qui etiã de seipso dixit: ego sum

ego sum veritas. Hæc, inquit, veritas stabilietur in cœlis. verbum enim præparo, sæpenumero apud Hebræos accipitur pro stabilio, atq; ita reddidit Symmachus. quod autē Christus in cœlo esset stabiliendus, beatus Dauid alibi tradidit, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, &c.

Disposui testamentum electis meis. Hęc ex dei persona dicta sunt. & testamentū quidem promissionē appellat, quæ de huiusmodi electorū semine facta fuerat. per electos vero, ipsos Habraam, Isaac, & Iacob intelligit, quibus deus pollicitus fuerat se eorū semen magnificaturum. atq; ideo magnus Paulus, ad Habraam, inquit, dictæ sunt repromissiones, & semini eius. Deinde addidit: non dixit seminibus quasi multis, sed tanquam de vno, semini tuo dixit, qui est Christus.

Iuraui Dauid seruo meo, usque in seculum præparabo semen tuū. Iuraui, hoc est, cōstantissime pollicitus sum. iuramentū enim in deo antiqui cōstantem illius promissionem esse intelligebant. apud nos etiā iuramentum nihil aliud est quàm cōfirmatio. iuraui autem, ꝙ pręparabo, hoc est, quòd stabiliā semen tuū, vsq; ad omne seculum. per semen etiā Dauid, iuxta sensum magis vulgarem, Solomon intelligitur, sed iuxta altiorem, Iesus Christus, qui ex Dauid semine natus est, ex sancta nimirū virgine, quę de stirpe erat Dauid. stabiliuit autem eum deus, perpetuū ei regnū tribuēs. data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cœlo & in terra. de quo etiam apud Danielem legimus: & ei datus est honor, imperium, & regnū: omnes populi tribus linguę seruient ei, regnum illius, regnū æternum, & potentia incorrupta: quæ verba Solomoni non congruunt.

Et ædificabo in generationem, & generationem thronum tuum. θρόνον Aedificare hoc in loco ponit pro augere, & ꝑficere, & thronum pro regno. illud cōsydera, quomodo propheta regnum Christi appellauit regnum Dauid, quia Christus secundum carnem ab illo descendebat. Solemus etenim filij regnum, patris nomine appellare, ob cognationē scilicet & tam arctam necessitudinem.

Confitebuntur cœli mirabilia tua, domine. Per cœlos cœlestes intelligit potentias. ipse, inquit, cœlestes virtutes gratias tibi agent, de tam admirandis operibus. vel per cœlos eos homines intelligit, qui sapiunt cœlestia, quique vita ac conuersatione

ſatione ſua cæteris ſublimiores ſunt.

Etenim ueritatem tuam in eccleſia ſanctorum. Abundat dictio enim. Confitebuntur tibi, inquit, mirabilia tua, quòd ſcilicet admiranda operaris, & veritatẽ tuam, hoc eſt, quòd veras eſſe facies promiſſiones tuas. atque hæc lætus admodũ ac gaudens dicit, ob admirãdam nimirũ promiſſionem. gratias, inquit, tibi agent cœleſtes illæ virtutes, in ſanctorum illorũ eccleſia, qui in cœlis ſunt. huiuſmodi autem eccleſiam Paulus, primogenitorum eccleſiam appellat deſcriptorum in cœlis. Quod ſi iuxta aliam expoſitionem, per cœlos, eos homines intelligas, qui cœleſtia ſapiunt, ſanctorum eccleſiam illorum eſſe eccleſiam dices, qui in terra viuentes, cœleſtium angelorum vitam, ac conuerſationem imitantur.

Quoniam quis in nubibus æquabitur domino? ſimilis erit domino in filiis dei? Quod hic legimus in nubibus, quidam interpretes, in alto, reddiderunt: alij, in locis cœleſtibus. manet autem in alto atque in locis cœleſtibus angeli. Quis, inquit, angelus æquabitur domino? vel quis inter ſanctos omnes, ei poterit comparari? per dei enim filios, ſanctos viros intelligimus, iuxta illud: ego dixi dij eſtis, & filij altiſſimi omnes, ac ſi diceret, nullus profecto ei poterit comparari. tu enim factor, illi autem factura. verum hęc propheta non dicit vt cõparet deo homines, ſed idioma Hebraicum ſecutus, ex hac diſſimilitudine, dei excellentiam demonſtrat, eumque laudat, veluti qui magna quædam, ac ſalutaria pollicitus ſit. his autẽ verbis, illa Apoſtoli valde ſimilia ſunt, quòd neque angelus neque homo, ſed ipſe deus ſaluauit nos.

Deus qui glorificatur in conſilio ſanctorum, magnus & terribilis eſt ſuper omnes, qui in circuitu eius ſunt. Per conſilium hoc in loco congregationem, & concilium intelligit, vt in primo etiam diximus pſalmo. in cõgregatione, enim ſanctorum glorificatur, & laudatur deus. Ait igitur, ꝙ deus in illa cõgregatione, & glorificatus, & magnus eſt, & terribilis, hoc eſt, timendus ab iis ſanctis, qui circũquaque per virtutũ adeptionem ei propinquiores fiunt. Magnus autem & timendus eſt deus his ſanctis, quia illius eminẽtiam ac potentiam optime cognoſcunt. per ſanctos etiam cœleſtes intelligi poſſunt poteſtates quæ ſemper circa eum ſunt. legimus etiam apud ſanctum Maximum, quòd ille dicitur circundatus, qui coram,

retro, ad dexteram, atq; ad sinistram, aliquos quasi in circulo habet. Quoniam igitur deus in circuitu suo habere multos dicitur, qui eum circundant: retro quidem eos esse intelligemus, qui per virtutem illam eum sequuntur, quæ ad actiones pertinet: ad sinistram vero illos, qui naturalẽ philosophiam dirigunt ad spiritualia. de sapientia enim in prouerbiorũ libro dicitur: in sinistra eius diuitiæ & gloria, ad dexteram etiam dei esse illi intelligendi sunt, qui immaterialium atque inuisibilium rerũ cognitionem ab omni sensibili atq; carnali phãtasmate puram ac mundã susceperunt. in dextera enim, inquit, eius anni vitæ: coram deo etiã illos esse dicemus, qui ob immensum diuinæ pulchritudinis amorem, digni effecti sunt, vt perpetuo dei fruantur conspectu, facie ad faciem illum intuentes, & quodammodo ipsi pariter effecti dij.

Domine deus uirtutum. Huiusmodi verba exposuimus in psalmo octuagesimo tertio.

Quis similis tibi? Huiusmodi etiam sententiam crebro inuenies apud beatum Dauid. dicta autem sunt non vt interrogaret, sed veluti obstupescens, vt nos hoc pacto illius incomparabilitatem doceret.

Potens es domine. Vt facias, quæ pollicitus es, vnde etiam credo te omnia deinceps perfecturum.

Et ueritas tua in circuitu tuo. Non solum potens es, sed verax etiam. veritatem enim indutus es instar vestis, quę circũquaque ex omni parte hominem operit: quæ verba illud videntur indicare, quòd deus semper verax est.

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Potestatem maris, vndarum violentiam appellat: tu & procellarum, inquit, & tranquillitatis imperium in mari habes: & quemadmodum in psalmo LXXIII. deum ab admirandis eius operibus laudauit dicens, tu hæc atque illa fecisti: ita etiam agit in præsenti.

Tu humiliasti sicut uulneratum, superbum. Iuxta historiæ sensum, omnem superbum ac temerarium hominem intellige. Dominus enim, inquit, resistit superbis. verum altius considerando, per superbum, ipsum dæmonem intellige, qui in superbiam elatus est, atque ideo deiectus, & in præceps delatus. vulneratum autem ideo dixit, quia vulnerati omnes, vt plurimũ, humiles sunt, veluti labore afflicti. Quidam per

dam per superbum, Pharaonem intelligunt, & per inimicos, Aegyptiorum populos, qui dissipati ac suffocati sunt in mari.

In brachio uirtutis tuae dispersisti inimicos tuos. In brachio potentiae tuae, hoc est, in potenti brachio tuo. Per inimicos vero, impios omnes in vniuersum intellige, vel ipsos etiam dęmones.

Tui sunt coeli, & tua est terra. Creaturae enim tuae sunt, & seruiunt tibi: nam & alibi ait. Quoniam omnia seruiunt tibi, de cœlis vero diximus in psalmo octauo.

Orbem terrae & plenitudinem eius tu fundasti. Idem rursus repetit. de hoc etiam diximus in psalmo trigesimotertio, ibi: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrae, & vniuersi, qui habitant in ea.

Aquilonem, & mare tu creasti. Hesychius dicit, ꝙ scriptura nomine maris persaepe occasum significat, vnde liber numerorum, qui Iudaeorum tribus describit, & alias ad orientem, alias ad occidentem, alias ad septentrionem, aut ad tabernaculi meridiem ordine quodam dispositas fuisse dicit, hac maris dictione, eos significauit, qui ad occidentem erant collocati. Ait enim: castra Ephraim iuxta mare. Quia igitur septẽtrionalis ora, & ora maritima, hoc est, occidentalis, tenebrosae sunt, hybernalesque, & frigidae, & futurũ erat, vt aliqui ea ratione illarum creatorem esse daemonem dicerent, necessario sanctus spiritus hunc errorem antea eradicauit. Illud scire etiam oportet, ꝙ quando orientem aspicimus, ante faciem ipsum orientem habemus, occidentem post terga, in dextera meridiem, atq; in sinistra septentrionem.

Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Thabor & Hermon montes sunt, & contermini terrae promissionis. Per hos autem montes, vniuersam terram illam significauit, quam exultaturam esse praedicit in Christi nomine, hoc est, in Christo. Vel exultaturam in hoc, vt à Christo denominetur. Per terram vero homines intelligimus, qui terram illam incolebant. In his autem montibus Christus saepenumero conuersatus est, quippe qui & in Thabor transfiguratus est, & in Hermon viduae filiam suscitauit. In monte enim Hermon sita est ciuitas Naim, in qua miraculum illud factum est.

Tuum brachium cum potentia. Sensus est quòd Christi virtus efficacissima sit. Per brachium enim virium efficaciam significauit.

significauit. Quòd autem potentissimus fuerit Christus, ex Apostolo docemur, qui de eo scribens dicit: quòd dei potentia est, & dei sapientia.

Praeualeat manus tua. Aduersus inimicos scilicet.

Exaltetur dextera tua. Ad protectionem scilicet nostram. Per manum autem & per dexteram simili modo dei potentiam intelligit. Vtranque vero manus dei potentiam, in auxiliũ suũ ponit, vt & hostes pariter vincat, & tueatur beneuolos. De his etia verbis, exaltet manus tua, dictũ est in psal. 1x.

κρατωθήτω

Iustitia & iudicium praeparatio throni tui. Aquila transtulit: iustitia, & iudicium basis throni tui, Symmachus vero stabilitas. Iam enim superius dictum est, quod verbum praeparo apud scripturam persaepe idem significat quod stabilio: & sensus est. Tu domine iustus iudex es, & iudicialis sedes tua, in iustitia, atque in iudicio fixa est. Per iustitiam igitur & per iudicium, iustum iudicium intelliges. Est autem haec figura frequens apud antiquam scripturam, vt alibi diximus, sicuti cum misericordia & veritas ponitur, pro vera misericordia. Vel per iustitiam, iudicandi habitum intellige, per iudicium vero ipsam sententiam, & per misericordiam, eleemosynam, & per veritatem, promissionis euentum.

Misericordia & ueritas praecedent faciem tuam. Quatuor hę virtutes, quatuor quaedam particulatim in deo nobis significant, quòd deus videlicet sui natura sapiens sit in iudicando, ꝙ iudicet, ꝙ misereatur, quòd vera dicat. Tu idcirco, inquit, humanae naturae, quae tyrannide coercetur, iudicium facies, & aduersus idolorum errorem, qui tyrannidem hanc in homines occupauit, sententiam feres, & misereberis creaturae tuae, & veras esse facies promissiones tuas, quas mihi, atque aliis electis tuis pollicitus es. Possumus & aliter dicere: veritas & misericordia dicuntur deum praecedere, quia nemo ad faciem dei, hoc est, ad illius cognitionem potest accedere, nisi prius ipse sit misericordiam consecutus, & in dogmatum veritate versatus. Misericordia enim & veritas in hoc obuiauerunt, hoc est, concursum habent, atque conueniunt in hac re. Quidam vero omnia haec de futuro intelligunt iudicio, vt sit sensus: tu iustissimus iudex es, & in iudicio tuo misericordia veritatem praecedit. Neque enim aliquis posset redargutionũ tuarum veritatem sustinere, nisi cum veritate, tua quoq; commixta

mixta esset misericordia.

Beatus populus qui scit iubilationem. Persæpe diximus quòd iubilum est vox victoriæ. Beatos igitur Propheta illos dicit, qui victoriæ laudes, atq; hymnos ei canere nouerunt, qui diabolum superauit, & de fidelibus sermo esse videtur. Vel aliter: beatos illos dicit, qui aduersus inuisibiles inimicos nouerunt iubilare, dum eos vincunt.

Domine in lumine vultus tui ambulabunt. Vultus quidem patris, est filius, vt in tertio psalmo diximus. Lumen autem filij illius mandata. Lucerna enim, inquit, pedibus meis, lex tua, & lumen semitis meis. Ait igitur quòd illi in filij mandatis ambulabunt, qui huiusmodi iubilationem cognoscent.

Et in nomine tuo exultabunt tota die. Appellando atque inuocando nomen tuum. Nam si in sola dei memoria lætatur iustus (memor enim, inquit, fui dei, & lætatus sum) multo magis ille exultabit, qui illũ nominat. Vel sermo est ad Christum, in cuius nomine illi exultant, qui ab eo Christiani denominabuntur.

Et in iustitia tua exaltabuntur. Filius, esse dicitur, patris iustitia, quia vt inquit Apostolus, ipse datus est nobis à deo sapientia, iustitia, & sanctificatio, qui etiam fideles exaltauit, abstrahens eos à terrenis per Euangelium, atque in cœlum euehens.

καύχημα *Quoniam gloriatio uirtutis eorum tu es.* Virtus enim Christianorum Christus est. Ipse enim potentes viribus eos reddit. Gloriatio autem Christi, pater, in quo filius ipse adeò ornatur & gloriatur, vt passim in Euangelio, & patrem suum eum appellet, & facta sua omnia ad eum referat.

Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Beneplacitũ patris, incarnatio est verbi, & quæcunque alia ad huiusmodi incarnationem pertinent. Quid significet cornu apud sacram scripturam, diximus in psalmo septuagesimoquarto. Hoc autem in loco beatus Dauid seipsum Christianis coniunxit, quemadmodum plerunque etiam alibi facit, quia ex suo semine Christus erat nasciturus, quo medio cognatus effectus est Christianis. Nam Christiani Christi filij sunt, & Christus Dauid. Possunt etiam hęc verba intelligi, vt ex Christianorum persona sint prolata.

ἡ ἀντίληψις *Quia domini est auxilium.* In dei facultate est vt adiuuemur.

Similis

Similis loquendi modus eſt, quem vidimus in pſalmo tertio. Domini eſt ſalus.

Et ſancti Iſrael regis noſtri. Idem rurſus repetit. In facultate, inquit, dei & ſancti regis noſtri Iſrael eſt, vt adiuuet nos. Deus autem appellatur ſanctus Iſrael, hoc eſt, ſanctus populi Iſrael, quemadmodum diximus in pſalmo ſeptuageſimoſeptimo. Regem etiam deum appellat, quia natura omniū dominus eſt.

Tunc locutus es in uiſione filiis tuis. Dictionem, tunc, pro certo quidem tempore poſuit, ſed non expreſſo. Tunc igitur locutus es ea, quæ ad me Dauid pertinent, & locutus ea in viſione, hoc eſt, quodam alio modo ſenſui magis aperto. Clarius enim ac melius ea cognoſcimus, quæ per oculorum ſenſum videmus, quàm quæ aliis ſenſibus percipimus: vnde ſcriptum legimus in Exodo, & populus videbat vocem domini, hoc eſt clariſſime ſentiebat. Per dei autem filios, Prophetas intelligit, tanquam ab eo dilectos, propter virtutem. Veriſimile eſt enim multis fuiſſe reuelata ea quę pertinebant ad ipſum Dauid, atque ab illis ei fuiſſe annunciata, quemadmodum & Natham prophetam multa ei legimus annunciaſſe. Quæ nam autem hæc ſint, quæ deus locutus eſt, refert in ſequentibus. Et videntur hæc quidem dicta fuiſſe de beato Dauid, eo quò multis in locis illius geſtis conueniunt, verumtamen ipſi potius Chriſto accommodantur. Admiranda eſt autem ſancti ſpiritus gratia, quæ Dauidicis rebus opportune ea admiſcuerit, quæ ad Chriſtum pertinent, & veritatem ſimilitudine adumbrauerit.

Et dixiſti poſui adiutorium ſuper potentem. Præbui à me ipſo auxilium potenti. Et potentem quidem videtur propheta ſe ipſum appellare, veluti regem. Nam olim reges & principes, potentes dicebantur. Verius tamen Chriſtum intelligimus, qui dei potentia eſt, & dei ſapientia. ἐπὶ δυνατόν

Exaltaui electum de populo meo. Videtur etiam hoc loco, primo aſpectu loqui de ſeipſo, qui ex Iudæorum populo electus fuerat in regem, & ob ſummam ſtrenuitatem, ad ſublimem gloriam euectus: re vera tamen Chriſtum intelligit, electum quidem, vt ipſe vna illa eſſet perſona, in qua ſecundum hypoſtaſim cum humanitate vniretur diuinitas, atque ideo dicit, ꝙ deus eum exaltauit.

Inueni Dauid seruum meum. Hæc verba, & quæ sequuntur vsque ad illa verba, & in nomine meo exaltabitur cornu eius: intellige vt ad solum pertineant Dauid, tametsi aliqui ista etiam ad Christum referant. Inueni eum, inquit, ad regnum, cum inter Iesse filios eum quæsissem. Dixit enim ad Samuel, vidi in filiis Iesse mihi regem.

Oleo sancto meo unxi eum. De vnctione ista Dauid, traditur in primo Regum libro: Et accepit, inquit, Samuel cornu olei, & vnxit eum coram omnibus fratribus eius. Sanctum autem dei oleum dixit, vt illius confectionem, & diuinitus traditam, & mysteriis refertam esse significaret.

κατισχύσει *Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum roborabit eum.* Per manum, & per brachium dei, diuinam appellat opem, atq; potentiam.

Nihil proficiet inimicus in eo. Hebræi persæpe proficere dicunt pro perficere, veluti in Euangelio: Videtis quia nihil proficitis, hoc est, nihil operamini, nihil ad perfectum ducitis.

Et filius iniquitatis non apponet nocere ei. Filium iniquitatis dicit pro, filium iniquum, sicut filium hominis, pro hominem, ita & iniustitiæ filius dicitur, pro filius iniustus, & filius perditionis pro, perditus: filij etiam inobedientiæ pro inobedientes. Est & hoc propriũ quoddam Hebraicæ linguæ idioma. Non apponet etiam dixit pro non amplius tentabit, veluti iam semel repulsus.

Et concidam à facie illius inimicos eius, & qui oderunt eum, in fugam conuertam. A facie eius, hoc est, in conspectu eius. In fugam conuertam, id est, superabo.

Et ueritas mea, & misericordia mea cum ipso. Vera misericordia mea, vt superius declarauimus. Vel veritas quidem ad promissiones respicit, misericordia autem ad auxilium.

Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. Cornu Dauid Christus est, hoc est, illius gloria. Nam quemadmodum quædam animalia cornua emittunt è capite, quæ non tantum fortitudini sunt, sed ornamento, ita ex beato Dauid, qui Iudæorum fuit caput, veluti eorum rex (principes etenim capita appellamus) pulcherrimum quoddam cornu germinauit, quod non robur tantum sed gloriam, atque ornamentum etiam ei præstitit. Alia etiam ratione potest illius cornu dici, quia ratione

tione diuinitatis omnibus est sublimior. Cornu enim membris omnibus corporis supereminet. Ex persona igitur dei patris dicit Propheta, quòd cornu Dauid, ipse nimirum Christus exaltandus esset in ipsius dei nomine. Exaltatus est autē Christus in nomine dei, eo ꝙ & ipse dei nomen habet, & ab omnibus appellatur deus. His autem consona sunt ea, quæ in Euangelio legimus, dicta fuisse à Zacharia, dum ait: Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum: eos nimirum prophetas intelligens, quos beatus Dauid superius filios dei appellauit. Per domum autem Dauid, illius generationem intellexit.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Per mare quidem, insulas significauit, quæ in mari sunt, & per flumina, continentem terram, in qua flumina perfluunt. Per manum autem & per dexteram, vt sæpe diximus, potestatem, & dominium intelligit. Verum si quærimus quando totius orbis dominium vnquam habuerit beatus Dauid, nusquam id inueniri poterit: at Christus totius maris, ac totius terræ rex manifeste constitutus est, atque illius dominium adeptus, iuxta quod legimus in psalmo septuagesimoprimo. Et dominabitur à mari, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Quapropter non ad ipsum Dauid hæc pertinent, sed ad Christum.

Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & adiutor salutis meæ. Inuocabit me aliquando dicens: pater meus es tu. Verum vbi nam beatum Dauid legimus appellasse deum patris nomine? nusquam profecto: at Christus passim in Euangelio patrem illum suum dicit, vt deus: deum vero & adiutorem, vt homo.

Et ego primogenitum ponam eum. Ita etiam magnus Paulus eum appellat, primogenitum in multis fratribus, & primogenitum ex mortuis: & rursus primogenitū omnis creaturæ, tanquam noui populi primitias, & veluti eum qui primus à mortuis ad immortalitatem resurrexit, & tanquam præcipuum quid, atq; electum in noua fidelium creatura.

Excelsum præ regibus terræ. Eos quidem qui illum cognoscunt subditos sub se habet, atque ei inclinatos: hostium vero, atque eorum, qui illius detrectant imperium, semper est sublimior: & hac ratione excelsus est præ omnibus regibus

terræ,seu fideles sint illi reges,seu infideles. At Dauid,qui vni tantum imperauit prouinciæ,omnibus regibus sublimior es-se non potuit.

In seculum seruabo illi misericordiam meam. Illi inquã Chri sto,qui secundum hominem diuina indiguit misericordia,si non propter seipsum, propter suos saltem Christianos, ac fi-deles,pro quibus ad patrem rogabat,dei atque hominum me-diator effectus.

Et testamentum meum fidele ipsi. Promissio, quæ ad ipsum Dauid facta est fidelis, hoc est, firma erit, ipsi Christo, hoc est, adimplebitur in eo. Dictum est enim superius: vsque in seculum præparabo semen eius.

Et ponam in seculum seculi semen eius. Semen Christi ser-mo est Euangelicus, qui in discipulorum animis fuit dissemi natus,qui sermo manet in seculum seculi. Vel pro semine e-ius,nouum populum intellige, qui in omni gente regenera-tus est. Symmachus autem pro his verbis, in seculum seculi: transtulit,perpetuo. Vere autem contra Christi Ecclesiã por tæ inferni in æternum non præualebunt.

Et thronum eius sicut dies cœli. Et rursus ponam thronum regni eius, ita perpetuum, vt dies cœli, qui perpetui sunt, & terminum suum vsque ad mundi consummationẽ seruabunt. Similia sunt illa verba,& permanebit cum sole,vt vidimus in psalmo septuagesimoprimo. Dies autem cœli dicuntur,eo ꝙ à cœlo,ipso solis cursu effici videntur. Ostendant nobis igi-tur Iudæi semen Dauid positum in seculum seculi, hoc est, cõseruatum in regno,aut regalem illius thronum adhuc per-manere. Verum id non poterunt. In Iechonia etenim, atq; in Sedechia finem habuit regnum Dauid. Vterq; enim eorum à Babyloniis in captiuitatem actus est,& Sedechias quidem o-culis orbatus, Iechonias vero in perpetua seruitute detentus est. Tunc itaque destructum est prorsum regnum,& thronus Dauid, & nullus amplius in eo sedit. Nam Zorobabel post reditum è captiuitate non rex fuit sed dux: adeò,vt regnum Dauid in posteros quadringentorum annorum tempus non superauerit.

δικαιώματα *Si dereliquerint filii eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si iustificationes meas profanauerint, & mandata mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberi-bus*

bus iniuſtitias eorum. Chriſti filij ij ſunt qui per Euangelium, & per baptiſmatis lauacrum ei regenerantur. Quid inter ſe differant lex, iudicium, iuſtificationes, & mandata, dictum eſt in pſalmo decimo ſeptimo. Profanauerint autẽ dixit pro paruipenderint. Nam profanum ad ſacri diſtinctionem dicitur. Quod autem non eſt ſacrum, immundum exiſtimatur, & modici momenti. Per virgam vero & per verbera, tẽtationes & calamitates intelligit. Senſus eſt: Ego delinquentes illos caſtigabo, & variis eos modis corrigam, gentium nimirum inſurrectionibus, bello, fame, tyrannide, atq; huiuſmodi aliis caſtigationibus: eos tamen omnino non repellam. Per iniquitates autem, & iniuſtitias, idem æquè intellige ſignificari.

Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eis. Parcens eis ſcilicet, & eorum pœnitentiam expectans. O immenſam dei miſericordiam. Miſeretur etenim deus etiam dum flagellat, & meras nunquam adhibet pœnas. Et verberat quidem atque caſtigat vt contemptores, miſeretur tamen vt ſuis. ἀπ' αὐτ

Neque iniuſte agam in ueritate mea. Nullam ego, inquit, iniuriam inferam ipſi Dauid: promiſſioneſque & pacta cum eo inita nuſquam tranſgrediar. Hoc autem non faciam propter veritatem meam, quia ſcilicet ego verax ſum. ἀδικήσω

Neque profanabo teſtamentum meum. Non paruipendam, inquit, nec ſpernam teſtamentum meum. Teſtamenti autem authoritas in hoc ſita eſt, vt & verum ſit, & obſeruetur: quemadmodum contrà, paruipendi dicitur, ſi infringatur, aut non ſeruetur. Per teſtamentum autem, ſeu (vt Græca dictione διαθήκη, verius ſignificatur) per diſpoſitionem, verba illa intelligit, quibus diſpoſuit dicens: in ſeculum ſeruabo ei miſericordiam meam.

Et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Verba hæc ad præcedentium declarationem conſequuntur. Introducit autem Propheta deum hic humano quodã more loqui dum labia illum ſua appellare facit. Per labia autem, & per os ac linguam dei, ipſum dei verbum intelligendum eſt.

Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar. Dictio ſemel confirmationem ac ſtabilitatem quandam ſignificat, ac ſi diceret: firmiter iuraui. Simile illud eſt: ſemel locutus eſt deus, & iuraui, pro, conſtanter aſſerui. Iuraui autem per ſanctitatẽ

meam. Omnis enim qui iurat, per maius quid iurat, verum deus per maiorem se iurare nõ valens, per seipsum iurat, hoc est, in se ipsum, quemadmodum magnus nos Paulus docuit. Ea autem verba: si Dauid mentiar, idem significant, ac si dixisset: non mentiar ipsi Dauid. Est enim hoc quoque veteris scripturæ idioma, vt in iuramentis dictionem, si, ponat, loco negatiuæ. Tale quid inuenies in psalmo centesimo quadragesimoprimo, ibi: si introibo in tabernaculum domus meæ, pro, non introibo, & quæ sequuntur.

μῦνει *Semen eius in seculum manet.* Semen quidem Dauid Christus est secundum carnem, vt diximus, qui perpetuo regnat, & omnibus dominatur. Christianis quidem volentibus, infidelibus vero etiam inuitis. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas, in cœlo & in terra. Semen autem Christi sermo Euangelicus dicendus est, aut fideles, qui ei per baptismum regenerati sunt, vt diximus. Hoc igitur atque illud semen perpetuo manebit iuxta promissionem meam.

Et thronus eius sicut sol coram me. Regnum Christi in fideles celeberrimum est, & diuturnum tanquam sol. Quare autem solem assumpserit in diuturnitatis similitudinem, dictum est in psalmo septuagesimoprimo, ibi: & permanebit cum sole.

Et sicut luna perfecta in seculum. Regnum, inquit, illius celeberrimum est, & instar solis diuturnum, & diuturnum in seculum, & tanquam luna in plenilunio, quam perfectam lunam appellauit. Duo etiam luminaria in similitudinem assumpsit, quemadmodum vidisti in sæpe dicto psalmo septuagesimoprimo.

καὶ ὁ μάρτυς *Et qui testis, in cœlo fidelis.* Symmachus pro, testis, dixit, contestatus. Ille, inquit, qui contestatus, ac pollicitus mihi est, se ea meo semini daturum, quæ diximus, ille in cœlo est, & fide dignus est. Huius enim mundi homines non adeò fide digni sunt.

Tu uero repulisti, & despexisti. Quæ sequuntur Propheta ex Iudaici populi persona conscripsit, Babylonicam captiuitatem deplorans, & promissiones à deo factas ipsi Dauid, pene neglectas fuisse reputans. Tu vero, inquit, qui prædicta omnia pollicitus es, repulisti atq; inhonorasti semen Dauid.

Et respicere

Et respicere videntur hæc verba ad Iechoniam & Sedechiã. Verum non mediocriter desipiunt Iudæi, qui deum mentiri posse suspicantur, quod qui suspicatur, tam impie agit, quàm impossibile est deum, aut fallere, aut falli. Cæterũ semen Dauid, cui regni æternitas promissa est, Christum esse affirmamus: cuius regni non erit finis. Et Iudæi quidem terrestre, ac mundi huius tam regnum, quàm thronum intelligunt, nos autem Christi regnum, non huiusmodi esse dicimus, cum ipse illud esse negauerit de hoc mundo, quia nimirum corporis sensu percipi non potest, sed spiritu tantum, atque intellectu. Regnum autem Christi est voluntaria fidelium omniũ subiectio, & seruitus. Et enim, inquit, constitutus sum rex ab eo: & rursus. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionẽ tuam terminos terræ.

Distulisti Christum tuum. Per Christum tuum, idem intelligit, ac si diceret: Regem illum, qui tua sententia vnctus fuit ad regnum. Hoc pacto beatus Dauid in primo Regum libro Saul regem, Christum domini appellabat. Distulisti autem, hoc est, seorsum à te posuisti, ac repulisti, non adimplendo nimirum promissiones ei factas.

Destruxisti testamentum serui tui. Irritasti, inquit, promissionem, quam ei fecisti.

Profanasti in terram sanctuarium eius. Vidimus in psalmo septuagesimotertio: profanauerunt in terram tabernaculum nominis tui. Per sanctuarium autem eius, eius dico, Dauid, celeberrimum illud templum intelligit, quod fuit in Hierusalẽ: quasi ab ipso Dauid constructum fuisset, seu ipsius dicendum esset, eo quòd ab eo primum decretum est, vt ædificari deberet, & quia materiam Solomoni filio tanto operi opportunã reliquit. Quinimmo iam antea ipse illud erexisset, ni iussum ei fuisset à domino, ne ipse, sed Solomon templum ædificaret. In prædicto etiam psalmo septuagesimotertio, tam sancti quàm sanctuarij nomine similiter templum appellat. Illud etiam animaduertendum videtur, ꝙ Propheta qui ex populi, vt diximus, loquitur persona, vniuersam hanc calamitatem in ipsum reiicit beatum Dauid, studens hoc pacto deum magis ad misericordiam flectere, dum populũ cernit tanta ego beatum Dauid compassione permoueri.

Destruxisti omnes sepes eius. Per sepes, templi muros intel-

 ligit,

ligit,seu etiam ipsas Moysi leges.

ὀχυρώματα *Posuisti munitiones eius formidinem.* De Iechonia loquens, aut Sedechia, sermonē tamē suum format Propheta quasi de seipso loquatur Dauid,quia calamitatem,qua posteri obruti, fuerunt,illatam reputat progenitori. Munitiones autem tam Iechoniæ, quàm Sedechiæ in murorum ambitu erant, verum vterque eorum in captiuitatem actus est,& tantarū munitionum loco. Vterque etiam formidine fuit circundatus. Fecisti eum,inquit, circundari formidine, atque ea veluti septis quibusdam vallari.

Diripuerunt eum omnes transeuntes per uiam. Eum pro eius diuitias. Transeuntes vero per viam, vicinas appellat gentes, quæ transitū prope eum faciebant, & quas in psalmo septuagesimonono appellauit prætergredientes viam.

Factus est opprobrium uicinis suis. Hic versiculus etiam habetur in psalmo septuagesimooctauo: eo excepto ꝙ illic populus plurali vtitur sermone.

θλιβόντων *Exaltasti dexteram conterentium eum.* Hoc est superiores ei fecisti Babylonios. Solent enim qui victores sunt in bello, extollere manus supra victos,atque hoc pacto eos cedere.

Lætificasti omnes inimicos eius. Vicinas scilicet gentes, vt in sæpe dicto psalmo septuagesimooctauo diximus.

Auertisti adiutorium gladii eius. Quod in pugna ei præstare solebas.

Et non es auxiliatus ei in bello. Quod scilicet aduersus Babylonios gestum est.

κατέλυσας ἀπὸ καθαρισμοῦ *Desiuisti ab emundatione eius.* Cessare eum fecisti à consueta purgatione. Aspersionibus enim vtebantur,& purificatoriis Iudæi, quando celebritatem, aut festiuitatem aliquam peragebant. A præcedenti igitur, signauit id quod consequitur,ac si diceret:omnes illius festiuitates prorsus delesti.

κατέῤῥαξας *Et thronum eius in terra confregisti.* Regnum eius etiam euertisti. Est enim sermo metaphoricus.

Minorasti dies temporis eius. Tempus intelligit promissum semini Dauid, quod scilicet futurum esse dixeras in seculum seculi. Minuisti autem illud, hoc est,concidisti, tametsi diuturnius id fore promiseras.

Perfudisti eum confusione. Ea nanque quæ posteris probro sunt,ipsis quoq; progenitoribus vidētur ignominiā infligere.

Ignominia autem affecti sunt ob captiuitatem, & ob multa alia dedecora, quæ passi sunt.

Vsquequo domine auerteris in finē? exardescet sicut ignis ira tua? Hęc verba iis similia sūt, quę habētur in psalmo LXXVIII. ibi: vsquequo domine irasceris in finē? exardescet velut ignis zelus tuus?

Memor esto, quæ mea subsistentia, Memēto quare ego substiterim, hoc est, cur plasmatus fuerim. Ea autem prorsus de causa creatus sum vt viuens magnalia tua glorificarem. Eripe igitur quęso me à morte. neque enim mortui laudabunt te domine. ὑπόστασις

Non enim uane creasti omnes filios hominum. Non frustra, nec sine causa hominem plasmasti, vt inutilis ac superfluæ cuiuspiā rei instar, perire debeat: quinimmo imagine illum tua honorasti, magnumque & honorabilem fecisti. Ne despicias igitur nos misere pereuntes. μὴ γὰρ ματαίως

Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortem? eruet manū suam de manu inferni? Quis posuit pro nullus: & subaudienda est eadem dictio, in secundo versiculo, ac si diceret: & quis est, qui eruet &c. Per inferni vero manum, possessionem, & tyrannidem mortis intelligit: & quoniam necessario futurum est, vt moriamur, eo quòd mortalem habemus naturam, opportune participari sibi optat dei misericordiam in præsenti vita dicens.

Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine, quas iurasti Dauid in ueritate tua? Per misericordias, promissiones intelligit à deo factas de semine & de regno Dauid. Summa enim erga homines misericordia motus fuerat deus: vt huiusmodi promissiones faceret. Antiquas autē has promissiones ideo esse dicit, quòd supplicāti olim populo factæ fuerant: quo populo beatus Dauid multis annis erat iunior: vel quia ante seculum à deo ita determinatum fuerat, vt ait Paulus de Christi mysterio, absconditum inquiens fuisse id mysterium ante secula. Esaias etiam has dei misericordias antiquum, & verum consilium appellauit. Iurasti autem, hoc est, constanter pollicitus es: in veritate tua, hoc est, quia verax es.

Memor esto domine opprobrii seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium. Seruorum tuorum Hebræorum scilicet quod opprobriū à multis gētibus sustinui, quæ obsi-

dioni & captiuitati interfuerunt. Sustinui autem, hoc est, gestaui in corde meo. Aquila enim tuli, & Symmachus gestaui, reddiderunt, pro sustinui. Per sinum vero, ipsum cor intelligit, quia in eo lætitiam aut dolorem, veluti in sinu quodam reponimus.

Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui. Per Christum domini, ipsum intelligit regem Dauid, vt superius tradidimus. Per commutationem vero ipsius Christi seu Dauid, Iechoniam intelligit, aut Sedechiam, qui loco ipsius Dauid in populo regnauerũt: quibus Babylonij captiuitatem exprobrabãt. Repetitio autem verbi, exprobrauerunt, vehementiam indicat doloris.

Benedictus dominus in seculum: fiat fiat. Docet propheta in fine psalmi ne inter afflictiones animo consternemur, suadens rogandum deum esse, & illius reminiscẽdum benignitatis, & postremo etiam eundem esse laudandum, veluti qui nostra omnia recte administret, & dirigat ad vtiliora. Laudabilis igitur, inquit, semper est deus: fiat fiat laudabilis, vel fiat fiat semper eius voluntas. ad ea enim semper dirigitur, quæ nobis magis conducunt.

Oratio ipsi Moysi homini dei.

De hac inscriptione diximus in procemio operis. Docemur autem hoc psalmo, quo pacto in afflictionis & calamitatum tempore, rogare deum debeamus. PSALMVS LXXXIX.

Domine refugium factus es nobis in generatione, & generatione. Hoc est, in omni generatione. Ita enim reddidit Symmachus.

Priusquam montes fierẽt, & plasmaretur terra, & usque in seculum tu es. Tu ideo es nobis refugiũ in omni generatione, quia semper tu es, etiam ante montium aut terræ, aut totius prorsus orbis creationem. Et cum creatorem deum creaturis omnibus priorẽ esse dixerit, alio deinceps modo eundem æternum esse sine principio tradit, & sine fine. Nam quod ait: à seculo & vsque in seculum tu es: idem sibi vult ac si dixisset ab æterno vsque in æternũ tu solus es, & non alius. Seculum enim pro semper, seu pro æterno persæpe poni legimus apud scripturam. Verba autẽ illa

priusquam

priusquam montes crearentur,& plasmaretur terra,& orbis: idē æq; significāt:& iterationem continēt sermonis: tametsi magnitudinem quandā,ac fastum præ se ferre etiā videātur.

Ne auertas hominem in humilitatem. Variis modis humilitas accipitur apud scripturam. Aliquando enim ponitur pro modestia,iuxta illud:discite à me,quia mitis sum & humilis corde. Aliquando pro illa castigatione, quæ de afflictionib⁹ prouenit,iuxta illud:bonum mihi,quia humiliasti me. Aliquādo etiā pro destructione, iuxta illud:tu humiliasti quasi vulneratum superbum. Et aliquando pro subiectione, veluti cum quis hostib⁹ suis subiicitur:& hoc pacto ponitur in pręsenti psalmo:ne permittas me, inquit, in hanc humilitatem conuerti,postquam ad te confugi.

Et dixisti conuertimini filii hominum. Tu,inquit,dixisti: ô filij hominum conuertimini. Multis autem in locis id dictū legimus fuisse à deo,præcipue apud Moysem. Suscipe igitur nos,qui conuertimur ad te.

Quoniā mille anni in oculis tuis domine, sicut dies hesterna quæ præteriit, & custodia in nocte. Hoc etiam dictum est ad demonstrandam dei æternitatem:mille, inquit, anni coram te, tam breue tempus reputantur, quàm apud nos dies vna vel quæ iam etiam præterierit. Breuior nanque videtur ea dies, quæ præteriit,quàm ea quæ adhuc pręsens est:& rursus,tam breue tempus reputātur mille anni,coram te, q̄ apud nos reputatur quarta pars noctis:quā partē noctis,custodiā appellauit. Solent enim ij, qui in exercitu per vices custodias faciunt, quamlibet noctē in quatuor diuidere partes, & vnam quamque partem,custodiam appellare:verbi gratia primā, aut secūdam custodiam. Cum igitur primo mille annorum spatium, tempori vnius diei comparauerit, atque eius quidē præteritæ,addidit & quoddam tempus multo breuius: quartam scilicet noctis partem. Breuior enim videtur nox quàm dies,cum nox multo citius præterfluere videatur,& quia qui dormiunt,temporis lapsum non agnoscunt, & quia ob tenebras id etiam minus percipitur, & quia laborātibus hominibus longius esse videtur tempus,quàm cessantibus ab opere. Non secus igitur apud deum mille annorum interuallū reputatur,quàm apud nos,aut præterita dies,aut quarta noctis pars,cum anni ipsi semper labantur, & fluant,deus vero immobilis

mobilis sit, & æternus. Dictio autem, quoniam, ad confirmādum posita est, & idem significat, quod vere.

τὰ ἐξουδενώματα αὐτῶν ἔτι ἔσονται & non ἔτη

Contemptus eorum adhuc erunt. Cum humanæ vitæ annos exiguos esse propheta docuerit, tametsi ad mille annorū spatium nostra protēderetur vita, adhuc tamen amplificat prolatam à se sententiā, dicēs: se magis etiā, ac magis huiusmodi annorū spatia nihili factură, quinimmo & contēpturū esse, cū ad diuinā æternitatē, prorsus nihil sint. Cōtēptus, inquit, eorum mille annorum, adhuc erunt apud me, hoc est, etiam atque etiam à me magis contemnentur. Alium deinde huiusmodi annorum contemptum, ac viliorem affert dicens.

Mane quasi herba transeant. Mane hoc in loco pro cito dixit, quemadmodum, & alibi vidimus. Cito, inquit, pertransibunt mille anni, instar herbæ alicuius, quæ cito perit.

Mane floreat, & transeat, uespere decidat, induret, & arescat. Hæc omnia ad celerē herbæ interitū referuntur, quæ mane quidē diei florebit, & pertransibit à flore, & vespere decidet: hoc est, cadet in terrā: atq; ita cōsumpto eo humore, quē antea habebat, obdurescet atque exsiccabitur. Omnia enim hęc verba licet optantis modum retineant, in futuri tamen significatione accipiuntur. Atque vt ostenderet propheta quàm cito herba pereat, vno atque eodem die florere eam descripsit, atque arescere. Vel forte ideo ita dixit, quia aliquæ sint herbæ: quæ vno atque eodem die florescant, & pereāt. Quidam hæc dicta esse asserunt de Iudæis, quorum religionem ac cultum in templo, mille tantum annis dicunt perseuerasse, à Solomone videlicet vsque ad Christi passionem: ita vt sensus sit: quòd hi mille anni ob illorum scelera, non secus à deo reputati sunt, quàm dies hesterna, atque ideo quòd contemptus eorum Iudæorum adhuc erunt, & semper magis augescent. Et videmus sanè eos nunquam cessasse. Quin semper magis contemptui sint, & ludibrio. Et alia etiam consequenter ad prædicta intelligunt: quòd scilicet mane eorum: hoc est, felicitas eorum, pertransibit velut herba. Eorū autem felicitas tantum durauit, regnante Solomone. Nam postmodum semper concussi sunt. Alia autem quæ sequuntur verba, ad herbam referes eo modo, quo iam prædiximus.

Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Defecimus, hoc est, diminuti sumus, & periuimus, dum tu pec-

catis

catis nostris iratus es. De ira autẽ & furore, seu potius, iuxta veriorem græcę dictionis θυμὸς significationẽ, de excandescentia, persæpe alibi dictum est, & præcipue in psalmo VI.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. Manifestas nimirum ac conspicuas coram te, & cum latere non possint, sed oculis assidue tuis pateant, te idcirco semper magis irritant aduersum nos.

Seculum nostrum in illuminatione uultus tui. Seculum nostrum, hoc est, vitam & cõuersationem nostram. Omnis, inquit, vita & conuersatio nostra manifesta est in conspectu tuo: & idem est sensus, qui in præcedenti versiculo.

Quoniã omnes dies nostri defecerunt. Oẽs vitæ nostræ dies pertransierũt. Ita enim, inquit, me sentire persuadet calamitatum vehementia. Est autẽ mos iis, qui in angustiis sunt, vt dicãt se ab eis oppressos esse, ac iam periisse, veluti desperata prorsus salute. Dictũ etiã est persæpe, & denuo repetemus, ꝙ dictio, quoniam, seu quia, aliquãdo ponitur vt cõfirmet, pro vere, aliquãdo rationẽ reddit, & aliquãdo tantũ narrat, & abundare quodãmodo videtur, vt hic: & ita sæpe positã eam inuenimus apud beatũ Dauid. Sit igitur hæc tibi in futurum norma certissima. Superfluũ enim est eadẽ semper repetere.

Et in ira tua defecimus. Idem etiã superius dixit, sed sermonem repetit, eorum more, qui misericordiam implorant.

Anni nostri quasi aranea meditabantur. Araneam ponit pro araneę tela. Verbũ autẽ meditabãtur in passiua hic significatione positũ est, ꝓ existimabãtur, seu reputabantur: & sensus est: quòd anni nostri à nobis existimabantur, pro existimãtur, quasi araneę tela, quæ summo fit cum labore, & modico durat tẽpore. Ob maximã enim earũ tenuitatẽ, nõ mediocri texuntur cum labore, & ob infirmitatem celeriter pereunt. ἐμελέτων

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autẽ in potentatibus, octoginta anni. Numerum annorum determinat, quot sint nimirũ anni potẽtiæ, hoc est, roboris, seu virium: & quot sint anni violentiæ. Ait igitur quòd dies annorum nostrorũ, hoc est, quòd anni nostri, in ipsis, pro in nobis ipsis, sunt LXX anni. Eousq; enim nos nostri sumus, hoc est, nostri dominamur, roboreq; ac viribus nostris monemur: si autem in potentatibus quis victurus sit, hoc est, in violẽtia, eo quòd tunc vix aliquid fieri potest, octoginta annis, quis viuet.

Et quod

καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν

Et quod amplius eorum, labor, & dolor. Vltra hos annos si quis vixerit, labor ei erit, & dolor, ob summam nimirum ętatis infirmitatem. laborem autem hic posuit pro miseria. Aliqui ea verba: & quod amplius eorum, ita intellexerũt, quòd in iis annis, qui sunt vltra dictos septuaginta vel octoginta annos, modica est in eis delectatio, sed maior est afflictio, propter frequentes casus.

Quoniam superuenit mansuetudo in nos, & erudiemur. Per mãsuetudinem modicam dei castigationem intelligit. ita enim mitiori nomine eam appellauit: quia si castigationi, & correctioni illi comparetur, qua ob summa delicta nostra digni essemus, nõ castigatio, sed mansuetudo potius videri poterit.

κράτος

Quis nouit robur irę tuę? Si modica castigatio tantum nobis sensum pręstitit, quis nosse poterit quantę, & quales sint irę tuę vires, quibus vteris aduersus eos, qui cum multa peruerse egerunt, cõuerti nolunt. Magnę sanè vires illę esse debent, atque intolerabiles.

θυμὸν

Et prę timore tuo indignationem tuam dinumerare? Er quis rursus iram tuam nouit metiri, hoc est, cognoscere, quanta sit. vere nullus poterit: quoniam tu valde terribilis, ac timendus es.

γνώρισόν μοι

Dexteram tuam sic notam fac mihi. Tu, inquit, sic dirigens me, in mansuetudine nimirũ atque in modica correctione, notam fac mihi dexteram tuã in die iudicij. notam vero eam mihi facies, si in dextera ouium tuarum parte me statueris.

πεπεδημένους nõ πεπαιδευμένους

Et uinctos corde in sapientia. Et rursus indica mihi iustos homines, illis videlicet me coniungens, quorum corda ante mortem vincta, atque alligata erant cum sapientia. principium autem sapientię est timor domini. vel, sapientia, est discretio inter virtutem, & vitia, & operatio per virtutem. Et hęc quidem ita pręcedunt, intelligendo hęc verba de futuro iudicio. Possumus etiam intelligere vt sit sensus: notã fac mihi dexteram tuam, hoc est, illam potentiam, quam in defendendo habes, atque in conseruando: & eos etiam homines fac mihi notos, qui in iis rebus sapientes sunt, quę pertinent ad diuina. cupio enim illorum consuetudine prudentior fieri.

ἐπίστρεψον

Conuerte domine. Vel te ad nos, à quibus auersus es, ob maxima delicta nostra, vel nos ad te, qui passim aberram° à via.

Vsquequo?

Vsquequo? Non conuertis scilicet: & cum interrogatione legendum est.

Et exorabilis esto in seruis tuis. Qui afflicti sunt, atque inuocant te. παρακλήεντι

Repleti sumus mane misericordia tua, & exultauimus, & lætati sumus. Præsens quidem vita vesperæ ac nocti comparari potest, propter errorem ei immixtum, & quia tandem in ea dormire dicimur, cum morimur. contrà futura vita, mane appellari potest, & dies, propter claritatem, & propter resurrectionem à mortuis. Ait igitur quòd mane, hoc est, in futura vita, nos qui conuersionem tuam consequemur, vt dictū est, hoc est, qui conuertemur à te replebimur misericordia tua, & exultabimus, & lætabimur. est enim hic tempus pro tempore, quemadmodum Aquilas & cæteri interpretes significarunt. De exultatiōe autē, & lætitia, variis in locis tradidim⁹.

In omnibus diebus nostris lætati sumus. Hoc in loco etiam, lætati sumus, dictum est, pro lætabimur. omnibus autem diebus nostris, hoc est, perpetuo. futuri enim seculi gaudia perpetua sunt, nec aliquādo aut desinunt aut interrumpuntur.

Pro diebus, quibus humiliasti nos, annis quibus uidimus mala. Humiliasti nos omni earum afflictionum genere, in quibus iusti versantur. per mala autem, tentationes atque afflictiones intelligit.

Et respice super filios tuos, & super opera tua, & dirige filios eorum. Respice, inquit, ad patres & ad doctores nostros, qui seruierunt tibi, & propter eos dirige nos eorum filios ad virtutem, & respice in nos seruos tuos, nec tantum nos dirige, sed filios etiam nostros, seu secundum carnem nobis sint filij, seu secundum spiritum.

Et sit splendor domini dei nostri super nos. Splendor dei, est diuina gratia, quæ omnes sui participes illuminat. splendorē vero dei, dixit, pro splendore, qui à deo est.

Et opera manuum tuarum dirige super eos. Super nos, pro in nobis.

Et opus manuū tuarum dirige. Ea quæ superius opera manuum dixit in plurali numero, vniuersæ actiones sunt, quæ per manus fiunt, & quas dirigi precamur, ne declinent à rectitudine, hoc est, à decoro. per opus autem manuū singulari numero, quidā speciatim significari dixerunt eleemosynam,

cuius

cuius separatim, & quasi quodam cum honore meminisse prophetam dicunt, veluti præcipuum quoddam opus sit, & deo maxime gratum. non tantum autem ille dicitur misericors, qui largitur, sed etiam qui compatitur. Nam ab iis, qui nullas habent facultates, sola petitur compassio, & consolatio. Alij per manuum quidem opera, varia factiuæ virtutis opera intellexerũt. manus enim persæpe pro huiusmodi virtute accipiũtur. per opus autem manuũ singulari sermone, ipsam contẽplationem, veluti quid in sua specie magis vniforme. Nam & manus certo quodã modo, pro ipso etiã capiuntur intellectu: eo quòd per ipsum, veluti quibusdã manibus, anima nostra dirigatur ad virtutes, & ducatur ad deum.

Psalmus ipsi Dauid sine inscriptione.

De psalmis, qui inscriptionem nullam habent, dictum est in proœmio operis. docemur autẽ hoc psalmo quantæ, & quàm incomparabiles sint illius spei uires, quæ in deo est.

PSALMVS. XC.

Vi habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei cœli commorabitur. Ille, qui diuino auxilio ita vtitur, veluti habitatione quadam, aut domo. hoc est, ille qui extra hoc diuinum auxilium nõ moratur, sed in eo solum confidit, in custodia, atque in protectione dei seruabitur, hoc est, protegetur à deo. Deũ autem cœli dixit, vt dominum. quòd si cœli dominus est, clarum est, quòd & terræ, & cęterorum omniũ est deus. per auxilium autem seu per adiutorium altissimi, diuinorum mandatorum legem intellige, quam in auxilium hominibus dedit contra demones.

ἀντιλή-πτωρ *Dicet domino adiutor meus es tu, & refugium meum.* Is dicet domino magna cum libertate, Domine tu es adiutor meus, & tu solus es refugium meum.

Deus meus, & sperabo in eum. Nec tantum ad ipsum deum secum ipse ita dicet, sed coram aliis attestabitur fidem hanc suam, dicens: hic est deus meus, & sperabo in eum.

σε' ἀπὸ λό-γυ ταρα-χώδους *Quoniam ipse eripiet te de laqueo uenantium, & à uerbo perturbationum.* Laquei nobis tendũtur tam à visibilibus, quàm ab inuisibilibus inimicis. huius quippe mũdi hostes, qui humana venan-

na venantur corpora, laqueos tendere dicuntur, cum insidias parant. intellectuales autem hostes, qui non corpora venantur, sed animas, laqueos aduersus nos struunt, cum aut praua suggerunt consilia, aut ad concupiscentias nos atque ad passiones incitant. Symmachus pro verbo perturbationis, calūniarum sermonē reddit. perturbant enim animā calumniæ. Conuertit autē propheta sermonem suum ad huiusmodi hominem, qui in dei adiutorio habitat, viresque atque animum præstans, confidere eum iubet dicens.

Scapulis suis obumbrabit tibi. Hoc est, proteget te. est autem hic sermo metaphoricus. nam qui pugnat pro aliquo, stare ante eum solet, atq; hoc pacto illū tegit, atq; obūbrat tergoribus suis. Scapulæ enim illæ partes dicuntur, quæ inter medios sunt humeros. Dei igitur scapulæ, pro ea accipiūtur potentia, qua conseruare nos solet ac tueri: quam potentiam, alio etiam nomine, alas dei appellauit, dicens.

Et sub alis eius sperabis. Pro cōfides, instar pulli scilicet. πτέρυξι

Scuto circundabit te ueritas eius. Scuto pro instar scuti. sensus est: si tecum veritatem habueris, ipsa te scuti instar circundabit, & ex omni vndique parte custodiet. huius igitur virtutis laudes consydera, quantæ sint, cum illam dei esse dixerit, veluti ei familiarem, ac domesticam. Iure autē veritas, dei esse dicitur quia si mendaciū dæmoni, vt quid proprium adscribitur, merito veritas deo, vt quid propriū applicatur. possumus & aliter dicere: scuto, hoc est, cruce circundabit, & custodiet te Christus, qui veritas est patris. Qui vidit enī, inquit, me vidit & patrem meum.

Non timebis à timore nocturno. Siue à dæmonibus, siue ab hominibus hic timor inferatur.

A sagitta uolante in die. A quocunque ea sagitta immissa sit. immittuntur autem sagittæ, materiales quidem ab hominibus, intellectuales vero à dæmonibus, quæ passionibus suis animam vulnerant.

A re perambulante in tenebris. In tenebris ambulant fur, insidiator, incendiarius, fornicatio, adulterium, dæmon, & alia huiusmodi. ἀπὸ πρά γματος ἀπὸ συμ πτώματος

Ab occursu & dæmonio meridiano. Quodcunque cāsu, inopinate, aut inuoluntarie cōtingens, occursus dici potest. per dæmonium vero meridianum, aliqui acediæ dæmonē dixerunt, eo ἀκηδίας

runt,eo quòd illo tempore magis nos aggredi soleat. Aliqui vero dæmonem illum, qui turpibus cogitationibus præest, atque incontinentiæ.ingrauescente enim ventre, vehementius insurgit,& in animas hominum crassatur.

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis,ad te autem non appropinquabit. Dictio latere, tametsi indefinite sit posita,hoc tamen loco sinistram partem significat.si habitaueris,inquit,in altissimi auxilio,cadent quidem à sinistra tui parte,mille sagittæ,à dextra autem decem millia, & nihilominus te non attingent. Altius tamen contemplando, alius potest his verbis sensus accommodari.tu,inquit,multis quidem sagittis, à sinistra parte impeteris, sed multo pluribus à dextra.sinistram autem intelligere possumus tunc dici, quãdo apertis quis ac manifestis passionum iaculis impetitur, dexteram vero,quando ab occultis.sciens autem inimicus ꝙ multi prauas eius suggestiones non suscipiunt,quibus ipse in aperto ac palam eos incitare conatur ad vitia, astutia vtitur. incipit enim à bonis operibus,sed tandẽ definit in malum.

Verumtamen oculis tuis consyderabis, & retributionem peccatorum uidebis. Verum si intellectus tui oculis consyderaueris, intelliges hoc verum esse,suppliciaque ac pœnas delinquentium videbis.

Quoniam tu es domine spes mea. Auditis prophetæ nostri sermonibus,is qui in dei adiutorio habitaturus est, præ summa lætitia ad deum exclamat, dicens: vere tu domine es spes mea,& deinde propheta ei respondet,quæ sequuntur.

κακὰ *Altissimum posuisti refugium tuum? non accedent ad te mala.* Verba illa,altissimum posuisti refugiũ tuum,cum interrogatione legenda sunt, quæ autem sequuntur absolute, atque in modum sententiæ.nam qui deum habuerit in refugium, non cadet in tentationibus. atque huius rei testis est ipse etiã dæmon,qui de beato Iob clamabat ad deum,dicens: tu eum munisti intus & foris. tunc enĩ tantũ infestat dæmon, cũ id deus permittit.per mala autẽ,infortunia intelligit,aut pericula.

Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quinimmo nec domui tuæ vlla appropinquabit calamitas. & aliter: per flagellum, ægritudinem intelligere potes,& per tabernaculum,ipsum corpus,in quo anima diuersatur.nec ab re est, vt intelligamus, quòd hominibus dei, huiuscemodi tentatio-

nes, certamina sint & probationes, peccatori autem, flagella. multa enim, inquit, flagella peccatoris.

Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodiant te in omnibus uiis tuis. ἐντελεῖται Huiusmodi sententiam habuimus in psalmo LIII, ibi: castrametabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Habraam etiam, seruum suum confidere iubens dicebat: bonus dominus mittet angelum suum ante faciem tuam. Ipsum etiam Iacob dixisse legimus: angelus, qui liberauit me ex omnibus malis. ex his autem omnibus illud colligimus, quòd deus per angelos suos omnes eos tuetur, qui in eo confidunt. per vias autẽ, actiones intelligit.

In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuũ. ἀροῦσί σε μή ποτε Per angelorum manum, illam intelligimus potẽtiam, quam in custodiendo habent, atque in conseruando. tollent autem, hoc est, ferent, inter infortunia scilicet, adeo vt neque ad lapidem offendas pedem tuum. Et aliter: lapis est omne peccatum, atque omne impedimentum ad virtutem, pes vero, ille conuersationis nostræ ordo, ac modus quo per hanc vitam incedimus.

Super aspidem & basiliscum ascendes, & conculcabis leonem & draconem. ἐπιβήσῃ Ipsæ etiam venenatæ, atque immites feræ, te nunquam lædent, sicuti legimus accidisse multis sanctorum. iuxta Anagogicum vero sensum, per ascensum hunc, & per conculcationem venenatorum atque immitium animalium, potentiam illam intellige sanctis datam, aduersus omnes malignitates & nocumenta: per aspidem vero, calumniæ vitium intelligere possumus, eo quòd more aspidis in aures hominum venenum immittat: & per basiliscum, inuidiam, quæ quasi basiliscus, perniciem ac virus in oculis gestat: leonem etiam pro crudelitate, ac sæuitia intelligere omnibus facillimum est, draconemq́ue pro indignatione, ob summam nimirum illius vehementiam atque efficaciam. hæc igitur omnia iustus conculcabit, & minime ab eis læderur. Ad hæc omnia addamus, quòd dæmon dici potest, aspis, basiliscus, leo, & draco, veluti, qui omnia illorum vitia in seipso solus complectatur.

Quoniam in me sperauit: liberabo eum. Quoniam magna ac fere incredibilia propheta ei pollicitus est, qui in deo sperauerit quòd conculcaturus nimirum sit sæuissimas atque im-

manifestissimas feras, & nullam illinc ipse læsionem relaturus, introducit deinceps deum ipsum ea confirmātem, quæ dictæ sunt, & docentem, quis nam fructus sit spei illius, quæ in deo collocatur: in me, inquit, huiusmodi homo sperauit, cæterū ego illum à quocunque eripiam periculo.

Protegam eum, quoniam cognouit nomē meum. Vide quomodo dixit nomen meum. Naturam enim diuinam nullus potest intelligere. ille autē dei nomen cognoscere dicitur, non qui tātum illum deum esse cognoscit, sed is, qui se illi virtute ac moribus dignum offert.

Clamabit ad me, & ego exaudiā eum. Quia nihil seipso, aut deo indignum petit.

Cum ipso sum in tribulatione. In omni tentatione, vt olim adfui tribus pueris, & potentia omnibus aliis martyribus.

Eripiam eum. Ex omni angustia. vide in psalmo quadragesimosexto, ibi: non vidi iustum derelictum. Item ibi: Dominus non derelinquat eum in manus eius.

Et glorificabo eum. Non tantum eripiam, sed insignem ac clarum reddam, ob summam illius in me beneuolentiam.

Longitudine dierum replebo eum. Si hanc à me longitudinem perquisiuerit. vel, per longitudinem dierum, æternam vitam intelligit, quæ & vna dies est, & longitudo dierum dicitur, eo quòd nunquam cesset, & successiones non habeat.

Et ostendam illi salutare meum. Salutē, quæ à me est, quòd scilicet saluare omnes possum, qui in me sperant.

Psalmus Cantici in diem sabbati.

Quid sit psalmus Cantici in proœmio operis dictum est. & hic quidem psalmus authoris & cantoris caret nomine. nullum enim nomen habet aut David, aut alicuius cantorum principis: quia scilicet ab omnibus, communi choro fuit decantatus: inscriptione tamen prorsus non caret. inscribitur enim: in diem sabbati, ea ratione, ut quidam dicunt, quod beatus David, solis sabbatis in gratiarum actionem, deo canendum esse eum destinauerat. tunc etenim omnes chororum principes unà conuenire solebant, ut eum canerent. uerum il, qui diuina sublimius contemplantur, pertinere dicunt hunc psalmum ad futuri iudicii diem, & de delinquentium pœnis, & iustorum præmiis tractare: & quemadmodum sabbati dies ab omni prorsus ope-

re uacabat. ita illa futuri iudicii dies, quæ requies est præsentis uitæ, ab omni mundana cura homines liberat: atque ideo iure sabbatum, hoc est, requies appellatur.

PSALMVS. XCI.

Onum est confiteri domino. Vere bonum est agere deo gratias.

Et psallere nomini tuo altissime, ut annunciemus mane misericordiam tuam, & ueritatem tuam per noctem. Et canere bonum est gratiarum actiones. Quidam ita exposuerunt quòd bonum est confiteri, & annunciare primum deo peccata, deinde canere ei, ita vt psalmodia nostra, quæ ei canitur, munda ac pura sit. & cum dixerit: bonum est facere hoc, atque illud, tunc demum huic bono operi, aptum, atque idoneum etiam præfigit tempus, dicens: quòd bonum est, vt mane, hoc est, vt in principio diei annunciemus, hoc est, vt meditemur, atque efferamus misericordiam dei, quòd scilicet misericordia nostri permotus, nec terræmotu nos obrui permisit, nec æstu extingui, aut aquis necari, nec à feris, neque ab inimicis, aut ab aliis malis nos lædi permisit. Quæ omnia in nocte accidere solent. &, quod omnium maximum est, nō concessit, vt dæmonum insidiis vinceremur. Similiter & per noctem bonum est dei veritatem annunciare, hoc est, prædicare, aut extollere illius cognitionem ac scientiam, quam nihil latere potest. atq; hoc facere ideo bonum est, vt noctis tempore quando ad corporis voluptates moueri magis solemus, annūciando has diuinas laudes, comprimamur à vitiis, in memoriam reuocantes quomodo latere eum nihil poterit, quod à nobis gestū aut etiam meditatum fuerit. possumus etiam intelligere, quòd per mane, totum diem significet, veluti à parte totum. τοῦ ἀναγγέλλειν

In decachordo psalterio cum cantico in cithara. Quinq; nimirum corporis sensus, & quinq; animę potentias consonas, atque concinnas mutuo inter se reddentes: & per hæc omnia Christo domino canētes, vt diximus in tertio versiculo psalmi XXXII. vbi ferè similia habentur verba.

Quoniam lætificasti me in factura tua, & in operibus manuū tuarum exultabo. Per facturam, quidam vniuersam hanc totius mundi machinam intelligunt. & per manuum opera, particulares huius creaturæ species, quarum magnitudinē, inquit, ποιήμασί μου

 & pul-

& pulchritudinem,varietatem,concinnitatē,vtilitatemq;: & cætera huiusmodi tam in vniuersum, quàm particulariter prospiciens,lætor,& amplius etiā semper exultabo. alij vero per tactură,& per manuū opera,idē ęque dixerūt significari.

Quoniam magnificata sunt opera tua domine. Dictio,quàm, intēsionē significat. valde magna,inquit, atq; admirāda sunt opera tua, nō solum,quæ ad creationē, sed ea etiam quæ ad prouidentiam,ad dispēsationem,ad miracula, & ad omnem deniq; administrationem tuam pertinent.de operibus autem dei latius dictum est in psalmo octuagesimoquinto.

Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Inscrutabiles, inquit,ac ininuestigabiles se nobis esse demonstrarunt,cogitationes tuæ & consilia tua impenetrabilia. Videtur autem consimilis sententia illa Pauli, ô profundum diuitiarum sapientiæ,& scientię dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, atque ininuestigabiles viæ eius.

Vir insipiens non cognoscet. Insipiētem illum appellat, qui diuinarum rerum cognitionem nullam habet,tametsi humanarum scientiarum exteriorem quandam cognitionem habeat.huiusmodi,inquit, homo non cognoscet, quòd magna sunt opera tua,& quòd profundæ sunt cogitationes tuæ, sed confidens sibi ipsi, tentabit in earum profundū descendere, atque hoc pacto veluti ex pręrupto quodā in abyssum cadet.

ἀσύνετος ἐν τῷ ἀνατεῖλαι χόρτος

Et imprudens non intelliget hæc. Eandem repetit sententiam.

Cum exurgerēt peccatores quasi herba, & inclinati sunt omnes, qui operantur iniquitatem. Coniunctio, &, abundat hoc in loco. inclinari autem dixit pro incuruari, atq; humiliari, vt sit sensus:cum peccatores orti essent,& instar herbæ ad tempus florerent,illū tamē florem, ac vigorē diu retinere nequiuerunt,sed inclinati sunt,& deciderunt. eosdem autem, peccatores appellat,& operantes iniquitatem.

ἐξολοθρευθῶσι

Vt exterminentur in seculum seculi. Inclinati vero sunt,& à prima fœlicitate deciderunt, vt puniātur in futuro seculo. solet enim beatus Dauid æterni seculi pœnas, atque inconsolabilem illam perditionem,exterminationem appellare:& dicit,quòd Ruinā,& lapsum à pręsenti fœlicitate sumētpro arrabone futuri supplicij, ex quibus verbis aggreditur propheta tractatum de futuri iudicij die, quemadmodum diximus in

mus in principio psalmi.

Tu autem altissimus in æternum domine. Tu autem ininue- stigabilis es,& iudicia tua inscrutabilia.

Quoniam ecce inimici tui domine,quoniā ecce inimici tui peribunt. Dei inimici non tantum infideles sunt, sed quicunque etiam delinquentes, quia diabolo dei inimico obtemperant. peri- bunt autem in futuro seculo.

Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. Ad varias nimirum pœnas,atque ad varia supplicia.

Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum. Cornu suum bea- tus Dauid,Christum appellauit, quasi ex se germinandū se- cundum carnem, de quo latius dictum est in psalmo octua- gesimo octauo,ibi: & in nomine meo exaltabitur cornu ei⁹. exaltabitur autem,hoc est,magnificabitur,in tempore nimi- rum futuri iudicij, profligatis atque humiliatis omnibus eius inimicis:exaltabitur,inquam, veluti cornu quoddā vnicor- nis,hoc est,valde exaltabitur. dictio autem vnicornis est se- cundi casus vt alibi diximus.

Et senectus mea in oleo pingui. Per oleum, hilaritatem de- notauit, vnde alibi dicitur, vt exhilaret faciem in oleo.co- gnoui,inquit,cornu meum exaltandum esse,atque ideo futu- rum spero,vt senectus mea in pingui,hoc est, in multa hila- ritate versetur,vtq; iucunde ac sine mœrore extremum illud vitæ meæ tempus agam,futurorum spe consolatus.

ἐν ἐλαίῳ πίονι nō aūt ἐλέει

Et dispexit oculus meus in inimicis meis. Symmachus & Theodotio pro,dispexit,reddiderunt,videbit, ex x.vero in- terpretes quæ futura erant,exposuerunt vt iam facta.per ini- micos autē,& dæmones, & infideles intelligit, in quibus vi- surum se sperat vindictam,seu vltionem. subintelligenda e- nim est aliqua huiusmodi dictio.

ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου καὶ ἐν τοῖς

Et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea Hęc verba etiam defectiua sunt. audiet enim auris mea senten- tiam domini,aduersus eos, quos insurgentes ac malignantes promiscue appellat.

Iustus ut palma florebit. Cum superius de peccatoribus ser- monem habuerit,dixeritq;,ꝙ florebūt vt herba,quæ cito pe- rit,nunc de iusto dicit,ꝙ florebit vt palma,quæ viuacior est, & cuius flos nunquā decidit,sed in dulcissimum fructū pro- uenit,cuiusq; germen non tabescit,sed semper viget.

Sicut Cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Est autẽ Cedro coma copiosa ac multiplex, alias etiam similitudines habet iustus ad palmam. nam quemadmodum modica illius arboris pars terræ infigitur, & tota pene à terra in cœlũ eleuatur, ita & iustus cor suum à terrenis in cœlum attollit: & quemadmodum palmæ fructus feris diripi non possunt, sic etiam iusti viri opera à dæmonibus perdi nequeunt, aduersante nimirum in vtroque rerum sublimitate. Multo præterea tempore vtrique opus est ad perfectionem. Cum cedro etiam, iustus similitudinem retinet: quia sicut cedrus bonum ex se odorem emittit, & incorruptibilem materiam habet, & ramorum copia abundat, & vmbram consequenter multam facit, ita & iustus bono virtutum odore plenus est: & cum semel purgatus fuerit ab omni labe, incorruptibilis permanet, & filios quàm plurimos ex se spirituales non secus ac ramos quosdam generat, & multorum etiam indigentium efficitur protector.

Plantati in domo domini in aulis dei nostri efflorebunt. Plantati in inferiori ecclesia, in qua habitat gratia domini, & radicati in fide, florebunt in supernis aulis cœlestibus, hoc est, illic apparebunt virtutum floribus ornati. vel aliter: domus domini scientia est diuinarum scripturarum, in qua scientia dominum inuenimus, aulæ vero sunt illius mandata.

Adhuc multiplicabuntur in senecta pingui. Per pinguem senectam, plenã intelligit senectutẽ. tametsi, inquit, iusti hoĩes senuerint non deficient tamẽ in profectu virtutum, quinimmo magis, ac magis semper virtutibus multiplicabunt.

καὶ εὖ πα-σχοντες ἔσονται

Et bene eis accidet. Bene illis eueniet, inquit, in futuro seculo: quia scilicet delectabuntur atque exultabunt.

Vt annuncient quòd rectus dominus deus noster, & non est iniustitia in eo. Ita vt læti mutuo annunciẽt, ꝙ dominꝰ iustus est, qui seruis suis requiẽ præstat, pro iis laboribus, quos in vita sustinuerũt. Quod vero ait: & nõ est iniustitia in eo, repetitio est sententiæ, & idem sibi vult, ac si iustum eum appellaret.

In diem ante sabbatum quando habitata fuerat terra.

ὅτε κατῴκισο

Hic psalmus apud Hebræos omni prorsus caret inscriptione. Quædam exemplaria æditionis septuaginta interpretum, inscriptionem illam

nem illam habet, quam superius retulimus, & quidam exponit, quod dies sabbati accipitur, pro die uniuersalis iudicii, ut in præcedenti psalmo diximus: dies uero ante sabbatum, dies sit resurrectionis domini. Fuit enim illa dies, ueluti præludium quoddam uniuersalis resurrectionis. In illa autem die, habitata est terra, ab iis nimirum hominibus qui per Euangelium & baptismum regenerati, & quodammodo replasmati sunt. Verum castigatiora exemplaria etiam iuxta editionem LXX, *carent huiusmodi inscriptione.*

PSALMVS XCII.

Ominus regnauit. Dei quidem filius, ab æterno semper rex fuit, id tamen non semper fuit ab hominibus cognitum, quinimmo eum olim ignorabant homines: verum vbi Christus à mortuis resurrexit, fideles omnes, & qui in eum credidere, certiores effecti sunt, dei filiũ, & regem esse, & deum. Hoc est igitur, quod nunc nobis prędicit beatus Dauid, dicens: Dominus regnauit, hoc est, cognitus est, vt rex. vel aliter: Rex quidē olim erat Christus vt deus, sed post resurrectionem regnat, vt homo: data est, inquit, mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. & rursus: Ego autem constitutus sum rex ab eo.

Decorem indutus est. Hoc est, gloriam & potestatem eiusmodi demonstrauit, quæ decentissima illi erat, etiam vt deo. Vel aliter: Dominus carni quidem mortuus, decorem nō habebat nec speciem, iuxta Prophetæ testimonium, verùm resurgens decorem, quem antea non habebat, indutus est.

Indutus est potentiam, & accinxit se. Eodem modo intelliges hunc versiculũ. Habuit præterea Christus semper & decorem, & potentiam, verum olim id homines latebat: manifestum autem fieri cœpit postquam in cœlum ascendit, tametsi huiuscemodi indumentum exterius nullum induerit. Pie etenim hoc intelligendum est, vt diximus, quemadmodũ & verbum, accinxit. Idem enim significat, quod aptauit, seu ornauit. Cingulum quippe, ornamenti cuiusdam signum est. δυύαμιν περιεζώσατο

Etenim stabiliuit orbem orbem terræ, qui non commouebitur. ἐσερέωσε
Orbem, dæmonum fraude fluctuantem, ac pene concussum, veritate sua Christus ita stabiliuit, vt errorib⁹ amodo huc atq; illuc non abducatur, quia in fidei petra fundatus ac stabilitus est. Per orbem autem terræ, quem iuxta veriorem Græcæ dictionis significationem, habitabilem quis appellauerit, Ec- οἰκουμένη

clesiam intelligi dicunt, in qua fideles habitant: aduersus quam, iuxta domini sententiam, inferni portæ non præualebunt.

θρόνος *Paratus thronus tuus ex tunc.* Paratus, hoc est, firmus, & stabilis, vt diximus, in psalmo octuagesimoquinto. Et quod ait, ex tunc, expone, pro à principio. Illud tamē semper animaduertendum, quòd huiusmodi sermo, ab initio nimirum seu à principio, nullum tempus inducit in diuina natura, sed æternam quandam antiquitatem tantum significat. Tale quiddā est, quod paulopost subdit, dicens: à seculo tu es: tametsi, inquit, tu serui personam indueris, stabile tamen ac firmum tibi est ab initio regnum tuum. Neq; enim vnquam ab eo decidisti, aut illinc pulsus es.

A seculo tu es. Stabile, inquit, tibi ideo est regnum tuum ab initio, quia tu es à seculo, hoc est, à principio, vt diximus.

φωνὰς *Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina uoces suas.* Per flumina, Apostolos intelligit, veluti qui spiritualibus Euāgelij fluentis humanas irrigant animas: & dicit, quod exaltauerunt voces suas, hoc est, clare & aperte, palamque, ac sine vlla verecundia, Euangelicam doctrinam prædicauerunt. Illud tamen animaduerte, quod alibi persæpe diximus, Prophetam frequentissime præterito tempore vti, pro futuro, vel futura narrare, quasi iam præterita. Illa etiam repetitio verbi, eleuauerunt, gaudij intensionem significat.

ἀροῦσιν οἱ ποταμοὶ ἐπιτρίψεις αὐτ *Tollent flumina attritiones eorum.* Illa flumina, quæ post flumina pauloante dicta, hoc est, post Apostolos ventura sunt, tollent, hoc est, capient, seu sequentur eas vias, quę ab illis tritæ fuerint, & formatæ. Per attritiones etenim, semitas illas ac sectiones, aluei cuiusdam instar formatas, intelligit, quas flumina, cum per terram feruntur, lambēdo ac terendo incidere solent, ac formare. Et sensus est: quod doctores, qui post Apostolos venturi sunt, eas vias, atq; easdem sequentur disciplinas, quibus ipsi etiam Apostoli vsi fuerint.

μετεωρισμοὶ *A uocibus aquarum multarum, mirabiles elationes maris.* Per aquas multas, baptismi lauacra, intellige, quæ vbique in Ecclesiis perficiuntur. Voces autem huiusmodi aquarum, inuocationes sunt sanctæ trinitatis, & supernæ gratiæ, quæ in baptismatis sacramento fieri solent. Per mare etiam singulari sermone, ipsum baptisma significauit, quod vbique terrarum

celebratur,

celebratur, quemadmodum dictum est, in psalmo septuagesimotertio. Certo etenim merito multiplex videtur, quia variis in locis, & innumerabilibus pene personis celebratur: virtute tamen vnum, atque idem est sacramentũ. Eleuationes autẽ huiuscemodi maris, fluctus illi sunt, qui ex immersione atque emersione eorum fiunt, qui baptizantur. Has igitur spiritualis ac mystici maris eleuationes, admirandas admodum esse dicit, si elementalis maris eleuationibus comparentur. Huius enim maris fluctus hominibus quidem timendi sunt, verum dæmonibus iucundi, contra autem illi baptismatis fluctus, timendi quidem sunt dæmonibus, iucundi autẽ ac suaues sunt hominibus, & illi quidem in patriam nauigantes perdunt, isti vero submersos seruant. Effectæ autem sunt hæ eleuationes mirabiles, ab inuocatione illa diuina, vt dictum est, & ab illo, quod illic inest mysterio.

Mirabilis in altis dominus. Admirabilis vero deus potissimũ est. In huiuscemodi altis ac sublimibus rebus. Vel ordo sit: mirabilis est dominus, qui in altis est. vnde alibi, ait: qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo, & in terra.

Testimonia tua credibilia facta sunt ualde. Testimonia de te valde sunt fidelia, hoc est, vera. Ea autem intelligit, quæ de Christi incarnatione, de dispensatione in carne, ac de eius conuersatione, à Prophetis varie prædicta sunt. ἐπιςώθησαν σφόδρα

Domum tuam decet sanctitudo domine, in longitudine dierum. Domus dei est, vniuersalis Ecclesia fidelium, vt sæpius dictum est. Hanc, inquit, domum decet sanctitudo, hoc est, vt sit sancta, ea nimirum ratione, quia dei sancti domus est: verum hoc, ita demum fiet, si in iis, qui illud templum habitant, munditia extiterit ab omni prorsus inquinatione. Huiusmodi vero munditia, & sanctitas semper decet domum domini. Domus etiam domini est templum dei, quod secundum Apostolum, fidelis quilibet repræsentat: atque ideo eos omnes decet sanctitudo in longitudine dierum.

Psalmus ipsi Dauid quarta sabbati.

Est & præsens psalmus sine inscriptione apud Hebræos. Ea autem uerba: quarta sabbati, à quopiam fuere apposita, cum quarta hebdomadæ die psalmum hunc decantari inuenisset. Per sabbatum enim

hoc in loco, quēadmodum & sæpe alibi, ipsa hebdomada significatur. Voluit autem hoc psalmo beatus Dauid omnibus hominibus solamen præstare, qui ab iniustis, atq; à prauis opprimuntur hominibus.

PSALMVS XCIII.

Eus ultionum dominus. Deus vltionum dixit, pro, deus vltor. Idioma est & hoc Hebraicum, iuxta quod alibi etiam dicitur, deus misericordiæ, & deus miserationum, & deus consolationis, & deus pacis, & alia huiusmodi. Ait igitur, quòd dominus, est deus vltor.

ἐπαῤῥησιάσατο *Deus ultionum libere egit.* Libere, seu palam egit, hoc est, manifestauit, iustum nimirum iudicium suum: cumq; longanimis hactenus fuerit ac patiens, vindicta tandem vsus est.

Exaltare qui iudicas terram. Exaltare, inquit, simulac iudicialem thronum tuum conscenderis, hoc est, appareas, & cognoscaris ab omnibus deus delinquentium vltor, dum iudicas, & sententias pronuncias, & dum sumis vindictam. De hoc autē verbo exaltare, vide quę dicta sunt, in psalmo quinquagesimosexto.

Redde retributionem superbis. Per superbos, potentissimos quosque intelligit, qui pauperes opprimant aut despiciant.

Vsquequo peccatores domine? usquequo peccatores gloriabuntur? Eosdem rursus peccatores appellat, quia & in deum peccant, dum eius legem de iustitia traditam contemnunt, & in ipsos qui iniuriam patiuntur, dum eos lædunt. Atque ita etiam eos appellauit in psalmo nono. Est autem mos huiusmodi hominibus, de propria potentia gloriari. Illa autem repetitio, vsquequo peccatores domine, loquentis zelum demonstrant, quemadmodum, & illa repetitio quæ sequitur verbi, loquentur. Et quanquam hoc pacto dubitanter loquatur nunc Propheta, non ignorat tamen momentaneam esse omnium eorum fœlicitatem, qui iniuste agunt, sed tam diuturnam dei patientiam ægrefert.

Effabuntur & loquentur iniustitiam? loquentur omnes, qui operantur iniquitatem. In verbo effabuntur à communi sensu sumenda est dictio, vsquequo, & simili modo in secundo versiculo in verbo, loquentur, à communi sensu sumenda est dictio, iniustitiam. Dictiones vero effabuntur, & loquentur, idem æquè significant.

Populum

Populum tuum domine humiliauerunt, & hæreditatem tuam afflixerunt. Iam prædiximus, quod per antiquum populum, & per antiquam hæreditatem, Iudæi intelligendi sunt, per nouum autem, & per nouam, fideles ex gentibus.

Viduam, & orphanum interfecerunt, & proselytum occiderunt. Hæc & Iudæorum principes ob summã auaritiam faciebant, & multi ex nostris similiter principibus faciunt. Interficere enim dicuntur non tantum ij, qui gladio in eos sæuiunt, sed illi etiam qui eorum rapiunt bona, qui illos despiciunt, quoties iniuria afficiuntur, quique eos lædentibus, vt amicis, gratificantur. Proselytum vero Iudæi eum appellabant, qui ex Gentili effectus fuisset Iudæus. Nos autem per proselytum, aduenam omnem ac peregrinum intelligimus.

Et dixerunt non uidebit dominus, & non intelliget deus Iacob. Hæc tametsi ipso ore, ac lingua, non sæpe dicant, corde tamen persæpe intra se reuoluunt, iniqui homines. Neq; enim tanta vnquam auderent, nisi huiuscemodi sententiis, vel cogitatione saltem se subscriberent. Et quod ait: intelliget, posuit pro, audiet, seu cognoscet.

Intelligite sanè insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Ea animaduertite, quæ iam diu omnibus nota sunt, atque aliquando sero saltem prudentes estote.

Qui plantauit aurem non audiet? & qui plasmauit oculum non considerat. Non considerat, dixit, pro non videt. At quomodo verisimile est, illum esse sine sensu, qui sensus in aliis creauit. Cõfundit eos igitur Propheta huiusmodi interrogationibus, quæ apud omnes in confesso sunt.

Qui corrigit gentes non arguet? Ille, inquit, qui gentes erudit, ac corrigit, iis nimirum legibus, quæ apud eas sunt. (harum etenim legum scientiam deus ipsis etiam gentibus præstitit, vt earum seueritate delinquentes coercerentur) quomodo non arguet etiam & castigabat eos omnes, qui scelera aliqua, aut iniquitates commiserint?

Qui docet hominem scientiam. Is, qui aliis scientiam & cognitionem præstat, quomodo ipse non cognoscet aut quomodo ignorabit.

Dominus cognoscit cogitationes hominum, quoniam uanæ sunt. Hominũ dico talia cogitantium, quod deus scilicet humana nõ curet. Cognoscit eos igitur dominus, quod errant, sed patiens

est persæpe,

est persępe,& longanimis.ex quadam dispēsatione, vel cogitationes eorum hominum dicit, qui quæ ventris sunt,cogitant,& non quæ sunt dei.

Beatus homo,quem erudieris domine. Quem prudentem feceris doctrina tua.

Et de lege tua docueris eum. Lege tua, naturali vel scripta, vel etiam vtraque. Sunt etenim hæ leges prudentię ac sapiētiæ fontes.

Vt mitigetur à diebus malis. Ita vt in diebus afflictionis, mitis fiat,& patiens,& non ægreferat, neque indignetur aduersus labores, sed ex tua lege cognoscat, quòd ij qui calamitates sustinent, ad propriam vtilitatem, & commodū vexantur, quodque contra ij, qui eos affligunt, condignas aliquando criminibus suis pœnas dabunt.

Donec effossa sit peccatori fouea. Donec iniquis paratum sit periculum,seu donec in illud inciderint. Tunc etenim iis etiam miserebitur,qui se iniuria affecerint.

Quoniam non repellet dominus populum suum, & hæreditatem suam non derelinquet. Non repellet eos, tametsi affligi eos ad tempus persæpe permittat, sicuti ad ipsam vsque seculi consummationem in futurum etiam permissurus est, modo sinens vt praui iustos viros opprimant, modo etiam opē atque auxilium suum probis impertiens, & vtrumque ad eorū commodum dispensans. Populus autem,& hæreditas domini,olim Iudæi erant, verum illis expulsis, christiani ac fideles in eorum locum adoptati sunt, quemadmodum alibi sępe diximus.

Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium. Donec Christus,qui ipsa est iustitia, relicta sua longanimitate, ad iudicandum se conuertat.quòd autem Christus iustitia appelletur,testatur beatus Paulus de eo dicens:qui datus est nobis à deo sapientia,iustitia,sanctificatio,& redemptio.

καὶ ἐχόμενοι αὐτῆς πάντες *Et proximi eius omnes recti corde.* Cæterū prope eum tunc omnes iusti aderunt,illi nimirum adsistentes, qui vniuersam erit terram iudicaturus.

Quis consurget mihi aduersus malignantes? Quis mihi, inquit,aduersus malignos adiutor aderit inimicos?

Aut quis consistet mecum aduersus operantes iniquitatē? Eandem repetit sententiam,opem sibi ferri maxime expetens,ob

immensam nimirum dæmonum malignitatem. Quis, inquit, simul mecum in acie aduersus inimicos consistet? Deus profecto, qui & olim persæpe mei curam suscepit.

Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Pene, inquit, periissem, animæ aut ipsius etiam corporis morte, si periclitanti mihi dominus opem non tulisset. Per infernum autem possumus peccati foueam intelligere.

Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me. Si ad deum dicebam, stabilitatem atque constantiã meam fluctuasse, si me huc, atque illuc ob propriam infirmitatem distrahi palã fuissem confessus, confestim tu mihi aderas adiutor. Hoc autem sermone docemur à propheta, quod quicunque lapsus delictum suum agnouerit, & non desperauerit, aut alioqui negligẽter aliquid non egerit, sed ingenue coram deo id confessus fuerit, quòd statim auxilium consequetur. Misericors etenim est deus, & infirmitatibus nostris facile compatitur.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Iuxta proportionẽ dolorum, quos in corde gerebam, præstita sunt à te mihi solamina. Sicuti enim dolorum varia sunt genera, ita etiã multiplicia sunt refrigeria, quæ nobis tribuit deus. Nam iuxta vulnerum qualitatem, conuenientem applicat medicinam.

Non adhæreat tibi thronus iniquitatis. Thronus iniquitatis est diabolus, in quo iniquitas & considet, & regnat. Non adhæreat igitur tibi, hoc est, non adsit tibi iudicanti. Est autem apud Græcos imperantis modus pro optatiuo. Quædam vero exemplaria habent, non adhærebit, & tunc futurum tempus intellige positum modo optatiuo. μὴ συμπροσέσω σοι θρόνος

Qui fingit laborem in præcepto. Qui laborem nobis describit, vt impedimentum omnibus præstet obseruare volentib⁹ mandata tua: vel qui ante mandatum tuum posuit laborem, atque ærumnas, vt tanquam aliquid laboriosum illud pertranseamus. Deinde causam etiam reddit, cur dæmonẽ optet deo non adsistere. ὁ πλάσσων

Venabuntur aduersus animam iusti. Quia si dęmon, inquit, & socij eius tibi adstiterint, statim ceu laqueos quosdam ac venatorias plagas tendere incipiẽt aduersus iustos quoslibet, accusantes θηρεύσουσι ἐπὶ ψυχὴν

accuſantes nimirum eos de peccatis quæ aut ignoranter, aut præter ſententiam cõmiſerint, atque hoc ob immenſam eorum malignitatem atque inhumanitatem.

Et ſanguinem innocentem condemnabunt. Quantum in eis fuerit. Sanguinem vero innocentem, circumloquendo dixit, pro innocentes homines. vel huiuſmodi ſermone eos damnat, quòd indicta cauſa pœnas inferant, vt ſit ſenſus: quòd immeritis hominibus infligent ſupplicia, atque ideo tibi, inquit, non adhærebunt.

Et factus eſt mihi dominus in refugium. Mihi, inquam, oppreſſo, & perſecutionem in hac vita ſuſtinenti.

Et deus meus in adiutorium ſpei meæ. Sperabam equidẽ reſiſtere, verum cum opprimerer ac fatigarer, defluebã, ac labebar cõcepta ſpe, deus autem mihi pręſto fuit, & ſpẽ meam rurſum confirmauit, tribuitque, vt meliora adhuc ſperarem.

Et reddet illis iniquitatem ipſorum. Condemnationem ſcilicet pro eorum iniquitate.

καὶ κατὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἀφανιεῖ

Et ſecundum malitiam eorum delebit eos dominus deus. Delebit, hoc eſt, tollet eos de medio. Amplius quippe non apparebunt, tecti nimirum, atque obruti igne iam diu eis parato. Poſſunt tamen prędicta de prauis hominibus intelligi. Non adhærebit, inquit, tibi thronus iniquitatis, hoc eſt, nullus iniuſtus princeps tibi appropinquabit. Ponere autem ſolent huiuſmodi iniuſti principes laborem in præcepto: eo quòd fideles non permittunt diuina mandata ſine labore obſeruare. Venantur etiã aduerſus iuſtos omnes, & innocentes condemnant, & quæ ſequuntur conſequenter intellige. Quod vero ait: in adiutorium ſpei meæ: idem eſt, ac ſi dixiſſet: ad confirmationem illius ſpei, quam antea fluctuantem habebam, cum viderer derelictus. Illico enim eam deus cõfirmauit, vt mihi præſto fuit. Reddet autem illis in futuro ſeculo, deſtruens nimirum eos, atque interimens.

Laus cantici ipſi Dauid.

Iſte etiam pſalmus apud Hebræos inſcriptione caret, uerũ LXX *& laudem Dauid inſcripſerunt, eo quòd præſenti pſalmo propheta deum laudauerit, & canticum, quia cum melodia humana uoce canebatur. Atque ideo in eo dicitur: in pſalmis iubilemus ei. Conuocantur*

autem hoc psalmo ad exultationē fideles omnes in Christum, & Iudæi, qui nondum crediderunt, uniuersi admonentur, ut donec idoneū pœnitentiæ tempus habent, conuertantur ad dominum, & adorent eum. Vtrique autem populo beatus Dauid ueluti suo populo se ipsum coniūgit, christianis quidem ob pietatem, & fidem, Iudæis uero ob generis originem.

PSALMVS XCIIII.

Venite exultemus domino. Domino nostro scilicet Iesu Christo. Ea autem ratione nobis exultandum est, quia digni effecti sumus vt tam benignū, ac tam misericordē dominū cōsequeremur.

Iubilemus deo salutari nostro. Iubilemus ei tāquam tyrannorum victori, ac tanquam liberatori, qui ab illorum nos captiuitate eripuit. Est autem iubilatio, quædam militum vociferatio, quæ fieri solet in victoria.

Præueniamus faciem eius in confessione. Præueniamus, inquit, secundū Christi aduentum, & antequam rursus nobis appareat, cōfiteamur, hoc est, pœnitentiam agamus. Signum autem pœnitentiæ maximum, est peccatorum confessio. προφθάσωμεν

Et in psalmis iubilemus ei. Et nos quoque post fidē in victoriæ signum, psalmis ei iubilemus: ei inquā, qui dicit: confidite, ego vici mundum.

Quoniam deus magnus dominus, & rex magnus super omnem terram. Nam & si hominem esse eum constiterit, & multiplices sustinuisse corporis passiones, attamen deus est magnus & dominus, & quæ sequuntur. Cum delectatione autem propheta in diuinæ magnitudinis ac potentiæ narratione immoratur.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ. In illius facultate est vniuersa terra. vel aliter: intellige vt propheta idem ferè dicat, quod alibi legimus dici de deo, apud Esaiam, qui continet, inquit, gyrum terræ pugno.

Et altitudines montium ipsius sunt. Ipsius nimirum creaturę, atque ipsius bona.

Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud. Non solum enim ipse est maris dominus, sed illius etiam creator.

Et aridam manus eius finxerunt. Per ipsa autem elementa, quæ cōmemorat, ea etiam significauit, quæ in eis sunt. Montium vero altitudines dixit, vt condigna admirandis operibus verba proferret. ἔπλασαν

Venite

Venite adoremus, & procidamus ei, & ploremus coram domino, qui fecit nos. Adoremus vt serui, & procidamus vt supplices atque eius opem implorantes, & ploremus vt peccatores.

Quia ipse est deus noster, & nos populus pascuæ eius & oues manus eius. Per populum, prudentiores quosque intelligit, & per oues, eos qui minus prudentes sunt. Et populus quidē dicitur, vt regis, oues autem vt pastoris. Appellamur autem populus pascuæ, veluti qui ab eo educamur, & pascimur, & illius regimur prouidentia. Oues vero manus eius, tanquam qui ab eo dirigimur, & manu quodāmodo è periculis in tutum educimur.

Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra sicut in exacerbatione. Dictio hodie, non determinatā diem aliquam designat, sed quācumque diem, in qua dici potest hodie. Ita enim nobis declarauit magnus Paulus. Quocumque, inquit, tempore audieritis vocem eius: eius dico, vocantis vos per diuinas scripturas, & præsertim per euangelium, nolite obdurare corda vestra obaudiendo, & non suscipiendo eam vocem, quemadmodum in exacerbatione factum est.

In die tentationis in deserto. Dictū est in psalmo LXXVII. quòd exacerbaueruut altissimum in inaquoso, & quòd tentauerunt deum in cordibus suis. Tunc enim obdurarūt corda sua, vocem illam dei repellentes quam audierāt in monte Sina, & obliti sunt, beneficiorū eius, non credentes, quòd deus posset omnia.

Vbi tentauerunt me patres uestri. Verum vbi nam id accidit? in deserto nimirum, vel eo tempore quo me tentastis. Est autem hic sermo, ex sancti spiritus persona.

Probauerunt me, & uiderunt opera mea quadraginta annis. Admiranda nimirum opera illa, ac beneficia, quæ plenius connumerātur in psalmo LXXVII. Et quod ait, quadraginta annis, aliqui superioribus verbis coniungunt, aliqui vero subsequentibus dicentes.

προσώχθισα *Quadraginta annis infensus fui generationi illi.* Hoc est inimicus ei eram atque implacabilis, ob duritiam nimirū cordis, atque ob infidelitatem eorum.

Et dixi, semper errant corde. Instabiles sunt. Generatio enim, alibi inquit, quæ non direxit cor suum.

Ipsi uero

Ipsi uero non cognouerunt uias meas. Per vias dei, sæpenumero apud scripturam diuina inuenimus præcepta significari: eo quod inter nobis sunt, quo perueniamus ad deũ. Cognitionem vero hic non eam dicit, quæ legendo paratur, aut meditando, sed illam quæ per opera ipsa demonstratur.

Quàm iuraui in ira mea, si introibunt, in requiẽ meam. Dictio quàm, confirmantis est. Magna, inquit, cum stabilitate deliberaui, cum illis irascerer, quòd non introibunt in requiem meam. Quid autem sibi velit scriptura, quando iurare deum introducit, diximus in psalmo LXXXVIII. ibi: iuraui Dauid seruo meo. De ira etiam dei dictũ est in psalmo VI. ibi: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Multis etiam in locis iam declarauimus, quòd dictio, si, persępe apud Hebręos idem significat quod, non. Per requiem vero, promissionis terram intellige, in qua Israeliticus populus post quadraginta annorum peregrinationẽ lassus quieuit. Facta est etenim ei requies illa regio. Cæterum qui dei vocem obaudiuerint, in regni cœlorum requiem non ingredientur.

Laus cantici ipsi Dauid, quando domus ædificata est post captiuitatem.

Caret etiam hic psalmus inscriptione apud Hebræos. Quare autem à LXX inscriptus fuerit, laus cantici, in superiori psalmo tradidimus. Et per ædificationem domus, quæ facta est post captiuitatem, iuxta historiam, templi renouationẽ intelligimus, quæ facta est à rege Zorobabel. Iuxta anagogen uero assumptæ humanitatis habitaculum, in quo dei filius post captiuitatem illam habitauit, qua diabolus hominem olim captiuauerat. & de qua alibi dictum est: ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem. uel ipsam etiam ecclesiæ constitutionem, quàm magnus ac sapiens ille architectus ædificauit. Cum enim hæc omnia futura esse præuidisset beatus Dauid, exhortatur, ac mandat, ut condignas pro tantis beneficiis gratiarum actiones canamus deo.

PSALMVS XCV.

Antate domino canticũ nouum. Quid sit nouũ canticũ dixim⁹ in psalmo XLII. ibi: cantate ei canticũ nouũ. Et sanè intelligere possumus, illud esse nouum canticum, quòd nato domino angeli vigilantibus pastoribus cecinerunt: Gloria in al-

tissimis deo,&c.

Cantate domino omnis terra. Venit etenim liberatutus omnem terram à dæmonum captiuitate. Hæc autem verba quo pacto iuxta historiã ædificationi tẽpli possint accõmodari, prorsus non video, cum aliæ gentes, præter Iudæorũ genus, ex huiuscemodi ædificatione omnino nihil iuuarentur.

Cantate domino, benedicite nomini eius. Laudate nomẽ eius, quoniam salutare est. Iesus etenim interpretatur Saluator. vel quia omnipotens est illius nomen, si cum fide nominetur. Et considera quomodo ter dixerit: cantate domino, quia nimirum tribus diuinis personis eadem est diuinitas: vnde idem merito cultus ipsi præstari debet Trinitati.

εὐαγγελίσασθε *Euangelizate de die in diem salutare eius.* Salutarẽ, inquit, euangelij prædicationem semper annunciate. Loquitur autem ad apostolos, & ad illorum successores. Vide quæ dicta sunt in psalmo XXXIX. in expositione illi' versiculi: veritatem tuam, & salutare tuum dixi.

Annunciate inter gentes gloriam eius. Incarnationem nimirum, & passiones omnes, quas ob salutem nostram sustinuit. fuit quippe illi gloria, vt pro seruorum suorũ redemptione, atque salute tanta sit passus.

In omnibus populis mirabilia eius. Mirabilia nimirum opera quæ fecit, cum inter homines versaretur.

Quoniam magnus dominus, & laudabilis ualde. Magnus quidem vt omnipotens, laudabilis vero vt misericors.

φοβερός *Timendus est super omnes deos.* Nam & in præsenti seculo punire potest & in futuro: nec corpus tantum, sed ipsam etiam animam, quod illi minime possunt: & hic quidem vere timendus, illi autem hominũ potius opinione, atque imaginatione formidantur. Deos vero improprie hic gentium deos appellauit: ideo sequitur.

Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Gentiles olim, deos suos appellabant dæmones, tanquam scientes, ac cuiuscunque boni gnaros: nos vero Dæmones eos appellamus, tanquam peritos ad malum.

Dominus autem cœlos fecit. Atqui fecit, & cætera omnia? Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt: propheta autem hoc loco ad maiorem illius admirationem, & gloriam, ea tantum commemorauit, quæ digniora sunt, & magnificentiora.

centiora.

Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Per ipsas virtutum habitudines, homines illos significare voluit, qui huiuscemodi virtutibus sunt præditi: per cōfessionem nimirum, eos qui propria delicta confitentur, & per pulchritudinem, eos qui ipsa confessione pulchriores atque ornatiores efficiuntur, quique per huiusmodi pœnitentiam antiquas quodammodo peccatorum sordes abluūt. Tales igitur viri, sunt in conspectu domini, iuxta illud: oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum.

Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius. Græce pro sanctificatione ἁγιάσματι legimus, quæ dictio non tantum sanctificationem, sed sanctuarium etiam significat. Per sanctuarium igitur, quodlibet templum intellige deo dicatum: quod ideo sanctuarium appellat, quia à deo sanctificatum est, & quia omnes eos homines sanctificet, qui illuc cum fide ingrediantur. In hoc igitur sanctuario, magnificentia, & sanctimonia conuersantur: hoc est, munditia & puritas, & opera omnia quæ magnos viros decent.

Afferte domino parentelæ gentium, afferte domino gloriam & honorem. Per gentium parentelas nationes orbis varias intelligit. Vel quia græca dictio πατριαὶ non parentelas tantum, sed paternitates quodammodo significat, huiusmodi nomine gentium patres forte intelligit, quos esse dicimus tam sacerdotes eorum, quàm doctores. quam vero gloriam, & quem honorem deo afferri iubeat, diximus in psalmo vigesimo octauo, vbi eadem ferè habentur verba. Vel aliter: afferte ei gloriam, vt deo, cui vere ac proprie debetur gloria, honorem vero, vt patri. Honora enim, inquit, patrem tuum, est autem Christus omnium hominum deus, vt creator, & fidelium pater. Per baptismum etenim nos adoptauit. πατριαὶ

Afferte domino gloriam nomini eius. Huiusmodi etiam verba habentur in illo psalmo XXVIII. vbi ea exposuimus. vel aliter. omnibus mandat, qui Christi nomine induti sunt, & christiani appellantur, vt laudabili conuersatione illum glorificent, eademq; hæc verba ter repetit, iuxta rationem, quā superius in principio psalmi reddidimus.

Tollite hostias, & introite in aulas eius. Hostias nimirū spi- αὐλὰς

 rituales

rituales tolli iubet. Spiritus enim deus est, & eos qui eum adorant, adorare oportet in spiritu & veritate. Hostiæ autem huiusmodi, virtutes sunt, aulæ vero eius, variæ per orbem ecclesiæ.

Adorate dominum in aula sancta eius. Hic versiculus expositus etiam à nobis fuit in eodem psalmo XXVIII. Illud autem animaduertendum ducimus, quòd cum superius plurali numero aulas dixerit, nunc singulari sermone rursus aulam nominauit: docens nimirum, quòd multæ, quidem numero ecclesiæ sunt, fide vero vnà est omnium mater ecclesia. Diuisæ siquidem sunt, locis quę cõiunctæ sunt vnitate opinionis.

Commoueatur à facie eius uniuersa terra. Illius, inquit, aduentu, vniuersus orbis ab errore ad veritatem commoueatur. vnde alius propheta Christi aduentum, terręmotum appellauit. illam etiam terræ commotionem fortassis propheta hic intelligit, quæ passionis tempore facta est. vel commouendam esse terram prædicit, quia ad euangelij prædicationem quo aduentus atque incarnatio dei annũciatur, vniuersi populi ac gentes conturbatæ sunt.

Dicite in gentibus quia dominus regnauit. Huiusmodi etiam verba exposita fuerunt in psalmo XCII. vel dicite, quòd dominus regnauit, Hactenus nanque diabolus, & peccatum regnauerant. vel aliter: regnare hic Christus dicitur, propter voluntariam illam credentium subiectionem, quam fides præstat. Nam alioqui ab æterno etiam, super impios atque inuitos regnat.

κατώρθωσε *Etenim direxit orbem terræ.* Modum, inquit, pręparauit Christus, quo humanum genus vniuersum, recta ad pietatẽ atque ad virtutes, posset incedere: vel stabiliuit eos Christus in cognitione dei: & per orbem terræ, vniuersam ecclesiam in toto orbe existentem intelligit. In omnem enim terram, inquit, exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Superflua est autem dictio, enim.

Qui non commouebitur. Ex quo enim liberatus est à dæmonum seruitute, qui antea illum commouebant, consequenter fundatus fuit super imperfectam fidei petram. Similem pene sententiam vidimus in psalmo XCII. ibi: etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur: vbi exposuimus.

Iudicabit

Iudicabit populos in rectitudine. In die scilicet iudicij. Hoc autē dicit, vt sciamus, quòd Christus omnes iudicaturus est. εὐθύτητι

Lætentur cœli, & exultet terra. Ob cœlestem nimirum & deinde terrestrē Christū. Altera quippe eius natura superne descendit, altera vero inferius è terra ortum habuit.

Commoueatur mare, & plenitudo eius. Commoueri hoc in loco posuit, pro exultare. Plenitudo autem maris, sunt illius fines, vel flumina, stagna, fontes, ac tota denique aquarū materia. Exultet autem huiuscemodi aquarum plenitudo, ob sacrum Christi baptisma, quod in eis celebratum est.

Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt. Quia scilicet illinc trāsiturus est Christus, atq; hoc pacto ea oīa sanctificabit. Per omnia vero quę in eis sunt, ipsas plantas intelligit.

Tunc exultabunt omnia ligna syluarum. Eo quòd ex eis sumendum sit salutare crucis lignum.

A facie domini, quoniam uenit. Erit autē lætitia hæc atque hæc exultatio à facie domini: hoc est, propter eius præsentiā, atque aduentū. Quoniā ecce iam venit ad carnis dispēsationem. Solēt autē prophetæ sæpenumero ipsis etiā inanimatis, atque insensibilibus rebus gaudiū adscribere, quoties nimirū summā aliquā voluerint lætitiā demonstrare: quasi ipsa etiā elementa anima ac sensu carētia lætentur. vel aliter: per cœlos, cœlestes angelos intellige: per terrā vero, terrenos homines: & per mare, nautas ipsos, aut maritimos quoscunq; homines: hoc est, insulanos: per campos item, agricolas: & per ligna syluarū, arborū incisores, eosque qui syluas incolūt & montes. Vel aliter: per cœlos, eos intellige qui cœlestia meditantur: per terrā vero, eos qui terrena tantum curant: itē per mare, eos qui amaram impietatē sectantur: per campos etiam resupinos quoslibet homines, & carnis passionib⁹ subiectos: & denique per ligna syluarū, duros, rudesque, & infructuosos ad virtutem homines. Hi omnes etenim, Christi incarnatione, ad illius fidem inuitati, delectatione atque voluptate maxima replebuntur.

Quoniam uenit iudicare terram. Duplici, inquit, afficientur gaudio, & quia veniet ad dirigendum orbem terræ, & quia rursus veniet ad iudicandam terram, & ad retribuendū vnicuique secundum opera sua, & ad liberandum elementa ab incorruptione.

Iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in ueritate sua. Per orbem terræ, gentes intelligit, in orbe habitantes: per populos vero, ipsos Iudæos. vel per orbem terræ & per populos, idem æque significat. Populos autem in plurali numero diximus ob generationum diuersitatem. Iudicabit autem Christus in iustitia, hoc est iuste: quia non est personarum acceptor: & in veritate iudicabit veluti is, qui omnia exactissime nouit.

καθίςατο *Ipsi David quando terra eius constituta est.*

Hic psalmus similiter inscriptione caret apud Hebræos. Hanc autem inscriptionem LXX ei imposuerunt, quam arbitrati sunt illius argumentum continere. Ipsi enim David ideo inscripserunt, quia ad Christum pertinet, qui oriundus est ex genere David. Et aliter: David interpretatur manu fortis, unde per manu fortem, ipsum proprie Christum intelligimus, qui omnipotens est. Quando terra eius constituta est, hoc est, quando pacem & tranquillitatem habuit, liberata à dæmonum tyrannide. Domini enim, inquit, terra, & plenitudo eius. Tunc enim hic psalmus Christo uere accommodatur, tametsi multo tempore antea fuisset compositus.

PSALMVS XCVI.

Ominus regnauit exultet terra. De hoc verbo regnare diximus in superiori psalmo. Regnauit autem dominus destructo dæmone, & peccato, qui antea in orbe regnabant: de exultatione terræ, ibi etiam dictum est.

Lætentur insulæ multæ. Ecclesiæ nimirum quæ in variis sunt mundi partibus, quæque ab amara & salsuginosa, vt ita dicam, infidelitate, insularum instar, eleuatæ sunt, quæque licet assiduis tentationum fluctibus impellantur, fundamentum tamen, ac solidam in rege suo Christo stabilitatem habent. vel per insulas, simpliciter fidelium omnium animas intellige: & per terram, nouam creaturam.

Nubes & caligo in circuitu eius. Per nubem & per caliginem, assumptam carnem intellige, quæ diuinitatem occultabat. similia pene verba ea sunt, quæ habentur in psalmo decimoseptimo: posuit tenebras latibulū suum, in circuitu eius

tabernaculum eius.

Iustitia, & iudicium directio throni eius. Throni eius, pro regni eius dixit, quod regnum ipse Christus regnãs direxit. illud autem vere fuit iustum iudicium, quo & tyrannum dæmonem destruxit, & oppressum tyrannide humanum genus saluauit. vel aliter: per iustitiam, in vniuersum omne virtutis genus intellige, & per iudiciũ, rectitudinem ac discretionẽ. quæ omnia regnante Christo didicimus.. κατόρθωσις

Ignis ante ipsũ præcedet, & inflãmabit in circuitu inimicos eius. Hæc verba pertinent ad tempus vniuersalis iudicij, quod & propheta Daniel prospiciẽs dixit: fluuius ignis trahebat gradiens ante eum. Christi vero inimici omnes sunt, qui inimico eius diabolo obtemperant: in circuitu autem eius, hoc est, vndique, atque ex omni parte.

Illuxerunt fulgura eius orbi terræ. Apostoli nimirum, qui veræ lucis participes effecti sunt, ac veluti astra quædam coruscantia omnibus apparuere, & ad quos à Christo dictum legimus: vos estis lux mundi. suntque consona hæc verba iis, quæ in præallegato psalmo habentur, ibi: carbones succensi sunt ab eo. ἔφαναν

Vidit, & commota est terra. Vidit huiuscemodi fulgura, & exultauit. vel cõmota, id est, cõmutata est, ab errore nimirũ ad veritatẽ, & à tenebris ad lucem. vel commota est, vt melius stabiliretur. siquidem artifices prius commouere omnia ea solent, quæ volunt renouare. ideo de Paulo & Sila in Actis dictum legimus, ex impiorum persona: hi concusso vniuerso orbe huc veniunt.

Montes quasi cera liquefacti sunt, à facie domini, à facie domini totius terræ. Per montes figurate ipsos dæmones intelligit, quia elati, atque in altum quodam modo eleuati sunt, & arrogantes, steriles item ac rigidi & præcipitiis ac præruptis locis referti. dictum est etiam in psalmo sexagesimoseptimo, quòd quemadmodum liquescit cæra à facie ignis, sic pereũt peccatores à facie dei: ibi vide. ἐτάκησαν. πάσης τῆς γῆς

Annunciauerunt cœli iustitiam eius. Per cœlos, prophetas aut Apostolos intellige, qui cœlestem vitam ac conuersationem optime colebant: & dum ait annunciasse eos iustitiã eius, hoc intelligit, quòd non solis Iudæis aperta sit dei cognitio, quinimmo quòd ipsæ etiam gentes ad veritatis cogni

 tionem

tionem vocatæ sint. vel iustitiam aliter expone prout superius diximus, exponendo illa verba: iustitia & iudicium directio throni eius. vide etiam in psalmo XLIX. ibi. Euangelizaui iustitiam in ecclesia magna.

Et uideant omnes populi gloriam eius. Admiranda nimirum illius opera, propter quæ glorificatus est.

Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriãtur in idolis eius. Erubescant cum tanta ac talia opera à deo sint gesta. vel erubescant, dum de idololatriæ errore redarguuntur.

εἰδώλοις

Adorate deum omnes angeli dei. Et alij quidem domino, secundum carnem nato, laudent eum dicentes: gloria in altissimis deo: alij vero seruiliter ei ministrent, quemadmodũ in deserto ministrarunt postquam tentatus fuit à diabolo: & alij ascendenti illi in cœlũ præeuntes inseruiant, & clament tollite portas principes vestras, &c.

Audiuit & lætata est Sion. Audiuit Sion cœlos annũciantes, ea quæ ad Christum pertinebant. vel noua Sion, vniuersalis nimirum ecclesia audiuit & lætata est.

Et exultauerũt filiæ Iudææ. Filiæ Iudęæ olim dicebãtur esse particulares illæ synagogæ, quæ in variis erant oppidis ac ciuitatib⁹ prouinciæ Iudęæ & Iudęorũ imperio subditis: nũc autẽ per filias Iudææ, hoc est, per filias vniuersalis ecclesiæ, omnes & singulas intelligim⁹ ecclesias, quę in variis sunt mũdi locis, tanquam ab vniuersali illa matre procreatas. & quia Sion interpretatur, specula, & Iudęa cõfessio, recte possumus tam per Sion, quam per Iudęam ecclesiam ipsam intelligere, quia speculationibus vacat, & veritatem contẽplatur, & quia confitetur & condignas deo gratias agit: verum si quæris, cuius rei gratia lætata sit Sion, & quam ob causam filiæ Iudęæ exultauerint, audi quæ sequuntur.

ἰουδαίας

Propter iudicia tua domine. Quia scilicet iusto tuo iudicio vnicuique reddes iuxta opera propria, fidelibus nimirum requiem, infidelibus vero æterna supplicia.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram. Dominus super omnem terram. vel altissimus super terram, quemadmodum etiam super cœlum.

Valde exaltatus es super omnes deos. Eos, scilicet qui dij reputantur. & illi quidẽ falsò exaltati sunt, atq; ob errorẽ, tu autem vere exaltatus es, ob summã tuam potentiã. quanto igitur

tur veritas errore maior est,tanto etiā tua sublimitas illorum altitudinem superat. exaltatus es autem, hoc est, cognitus es altus esse. conatur autem his verbis propheta summam dei al titudinem exprimere,valde exaltatum eum esse dicens,super omnem terram,& super omnes deos.

Qui diligitis dominum, odite mala. Odit enim deus malos, & diligit bonos.

Custodit dominus animas sanctorum suorum. Eorum nimirū, qui deo dicati,atq; ei sanctificati sunt.

De manu peccatoris liberabit eos. Quoties nimirū oppressi fuerint, vel læsi.peccator autem proprie est diabolus, veluti delictorum omnium author.

Lux orta est iusto. Lux verę lucis, lux inquam spiritualis, dirigens eum in omnem veritatem. vel lux contemplationis ei orta est qui in actionibus suis iustitiam seruat.

Et rectis corde lætitia. Lętitia,hoc est,spūalis consolatio.

Lætamini iusti in domino. Omnbus aliis mundi voluptatibus.

expulsis, veluti falsis. similis fere sententia habetur in fine psalmi quadragesimisecundi.ibi: lætamini in domino & exultate iusti,vbi vide.

Et cõfitemini memoriæ sanctificatiõis eius. Gratias,inquit, ei agite memoria repetẽtes diuinam illam sanctificationē, qua sanctificati estis.vel cõfitemini antiquas omnes inquinationes vestras,dum tantā dei munditiam, ac puritatē animo reuoluitis,cum inter homines nullus omnino mundus sit. possunt & prædicta om̄ia à versiculo illo: ignis ante ipsum pręcedet,vsq; ad verba illa:audiuit & lætata est Sion : de secūdo Christi aduētu intelligi.illuxerunt,inquit, fulgura eius orbi terrę,Christo nimirū rursus è cœlo descendente,nam quemadmodum fulgur exit ab oriente, & venit vsq; in occidentē, sic erit aduētus filij hominis. ꝙ si Solē tunc obtenebrandum esse affirmamus,& Lunā nō daturam lucem suā,stellasq; casuras è cœlo,vnde nā aliunde illuminabitur mūdus, quàm à Christo? vidit autem terra eius descensum, & cõmota est ob timorem.vel cõmota est,mortuis illico resurgentibus.Montes autem sicut cæra liquefacti sunt,& dissoluti,cõmutatis elementis. de his etiam verbis diximus in psalmo septuagesimo quarto,ibi : liquefacta est terra. Annunciauerunt etiam

cœli iuſtitiam eius, hoc eſt, ſublimes, atque alti cœlorum inſtar, prophetæ olim annunciauerunt, quòd deus iuſtus eſt iudex: & tunc, hoc eſt, in illo iudicij tempore, viderunt omnes populi gloriam eius, exeuntis nimirum in gloria patris, ſicuti & ipſe nos docuit. deinde omnibus, qui idola colunt, mandat, vt pudore ſuffundantur, atque erubeſcant: angelis etiam iubet, vt adorent eum, ſciens nimirum vtrunque futurum eſſe. ipſis etenim angelis Chriſtum adorantibus, cæteri omnes etiam facile adorabunt: quia iuxta Apoſtolum omne genu ei flectitur, cœleſtiũ, terreſtrium, & infernorum.

Pſalmus ipſi Dauid.

Hic pſalmus qui utrunque ſimili modo Chriſti aduentum pertractat, cognationem quandam, ſeu familiaritatem retinet cum proxime præcedenti, quemadmodum & ille ad alium qui præceſſerat.

PSALMVS XCVII.

Antate domino canticum nouum. Conſimilis verſiculus habetur in pſalmo octuageſimoquinto, vbi expoſuimus.

Quia mirabilia fecit dominus. In nouis rebus nouo cantu opus eſt: ſed quid nouum magis aut magis admirandum eſt, quàm quòd deus carnem aſſumpſerit, quòd pati voluerit, atque alia fecerit, quæ ex ſacro docemur euangelio?

ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ

Saluauit eum dextera eius, & brachium ſanctum eius. Illius dextera atque illius brachium, hoc eſt, diuinum illud auxilium, quod & dextrum accommodum omnibus eſſe ſolet, & potens, ſaluauit, hoc eſt, recuperauit eum populum, ſiue eos omnes, qui ab inimico olim captiui, ac ſerui tenebantur. dexteram enim & brachium, ita exponi alibi diximus in pſalmo trigeſimotertio, ibi: ſed dextera tua & brachium tuum. Aliqui vero intelligunt, quòd deus ſaluauit ipſum hominem qui perierat: atque hoc admirandum illud opus eſſe dicunt, quòd rebellem ac perditum ſeruum dominus, paſſione ac morte ſua, ſaluauerit.

Notum fecit dominus ſalutare ſuum. Manifeſtam fecit deus illam ſalutem, quæ ab eo eſt: incarnationem nimirum ſuam, vel ſalutare conſilium ſuum. non veni enim, inquit, vt iudi-

cem mundum,sed vt saluem mundum.

In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Verba hęc ad prioris dicti declarationem dicta sunt.in omnem enim terram exiuit sonus Apostolorum, qui vniuersis gentibus salutem illam prædicauerunt, quā Christus operatus est.iustitiam autem hoc in loco expone, quemadmodum diximus in psalmo XCII.possumus etiam intelligere,quod dominus notum fecerit salutare,suum prophetis,& quod reuelauerit iusticiam suam gentibus.

Memor fuit misericordiæ suæ ipsi Iacob, & ueritatis suæ domui Israel. Cum olim deus patriarchæ Habraam promisisset, illius se generationis miserturum esse,& iuramento se vera dicere confirmasset, voluit deinceps promissæ huius misericordiæ,ac confirmatæ veritatis rationem habere, dum re ipsa promissam misericordiam exhibuit nouo Iacob,atque erga domum noui Israel,erga generationem dico Christianorum. fidelis etenim populus merito Iacob dicitur, & Israel, veluti maligni dæmonis supplantator & victor, & tanquam is,qui interioribus animæ oculis, quantum humana patitur fragilitas, deum contemplando intuetur. Iacob quippe interpretatur supplantator,& Israel,mens videns deum. ἐμνήσθη τῷ ἰακὼβ

Viderunt omnes termini terræ salutare dei nostri. Illud,inquam,salutare,quod coram eis per Apostolos reuelatum est, vt supra declarauimus.

Iubilate deo omnis terra. De iubilatione dictum est in psalmo XCIIII.in secundo verficulo.

Cantate,& exultate, & psallite. Cantate canticū nouum, vt dictum est, & exultate tanquam liberati à captiuitate, & psallite ad demonstrandam lætitiam,& gaudium vestrum.

Psallite domino in cithara, in cithara & uoce psalmi. Per citharam iuxta Anagogen factiuas virtutes intellige, per vocē vero psalmi, ipsam contēplationem. glorificate dominū,inquit,bene operando,& diuina mysteria contemplando.

In tubis ductilibus, & uoce tubæ corneæ. In euangelicis nimirum preceptis,quæ tubæ quidē plurali numero dicuntur, quia quatuor sunt euangelia: & tuba, singulari, quia tametsi quatuor dicantur euangelia,seu potius quatuor euangelistæ, concordia tamen ac virtute vnum atque idem est euangelium. & ductiles quidem has tubas dixit, veluti à sancto

spiritu

ὡς ζοηραί spiritu fabricatas, atque actas, corneam vero quasi animatam. Corneæ etenim tubæ ex animalium cornibus efficiuntur.

Iubilate in conspectu regis domini. De iubilatione sæpius dictum est.

Commoueatur mare, & plenitudo eius, orbis terrarum, & uniuersi qui habitant in eo. Per commotionem etiam hoc loco exultationem intelligit, vt diximus in psalmo nonagesimoquinto, ibi: lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo. Vide, quæ illic exponẽdo diximus. Per plenitudinem vero maris, quidam pisces intellexerunt, qui illud replent: quasi ipsi etiam pisces ad lætitiam, atque ad gaudium aduocentur.

ἐπὶ τὸ αὐτό *Flumina plaudent manu simul.* Flumina, inquit, vna, hominum instar, qui inuicem congaudeant, quasi manibus quibusdam applaudent: ac si diceret, ipsa etiam flumina exultabunt, tanto vniuersali gaudio adueniente. iuxta Anagogen, per flumina, eos homines intelligere debemus, qui potabiles aquarum latices, & perpetuos doctrinæ fluxus habent, de quibus à domino dictum est: si quis crediderit in me, flumina de ventre eius fluent, aquæ viuentis: vel ipsas fidelium multitudines, quæ fluminis instar ad Ecclesium confluunt.

Montes exultabunt à facie domini, quoniam uenit. Ipsi etiam montes exultabunt, quemadmodum in psalmo nonagesimoquinto exultasse etiam legimus ligna syluarum: iuxta Anagogen, montes, prophetæ sunt, ob contemplationum nimirum sublimitatem. Exultabunt autem, videntes quòd omnia ea quæ prædixerunt re ipsa euentum suum consecuta sunt.

Quoniam uenit iudicare terram, iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in rectitudine. Omnia hæc exposita sunt in psalmo nonagesimoquinto. vbi tamen non in rectitudine legimus, sed in veritate tua: ita vt idem intelligatur esse rectitudo, quod veritas. Quicunque enim verax fuerit, rectus etiam erit, & contra, quicunque rectus, verax.

Ipsi Dauid Psalmus.

Est etiam hic psalmus apud Hebræos absque inscriptione. Illa enim uerba ipsi Dauid, addita fuerunt à septuaginta, ut annotauimus

in inscriptione psalmi nonagesimisexti.

PSALMVS XCVIII.

Ominus regnauit, irascantur populi. Scribit Matthæus, quòd nato domino, Magi ab oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: vbi est, qui natus est rex Iudæorum? quodque audiens ea Herodes rex, turbatus est, & vniuersa Hierosolyma cum eo. Hoc igitur mysterium præuidens beatus Dauid, dicit: Dominus rex natus est. Ipse enim dominus de se dicebat, tu dicis quia rex sum ego, ego in hoc natus sum &c. irascantur igitur Iudæorum populi.

Qui sedet super Cherubim. Ille, inquam, dominus regnauit, qui sedet super Cherubim, vt in septuagesimonono psalmo declaratum est, ibi: qui sedes super Cherubim manifestare. ὁ καθήμενος

Commoueatur terra. Iudæorum nimirum regio, quæ turbata est, vt iam diximus. Vel commoueatur omnis terra, aliis quidem ob metum perturbatis, aliis vero ad pietatem, atque ad religionem commutatis. σαλευθήτω

Dominus in Sion magnus, & excelsus est super omnes populos. Iuxta historiam Christus magnus fuit in Hierusalem, docens & efficiens miracula. Egrediebatur enim, inquit, fama de eo. Item alibi: Exiit fama eius statim in omnes finitimas regiones. Et rursus: Exiit fama eius in totam Syriam. iuxta Anagogen vero, magnus est dominus in Ecclesia. Sion quippe interpretatur specula. Fidelium autem Ecclesia, non immerito specula appellatur, cum fideles, qui in ea versantur (vt ait Apostolus) non terrena solum, sed cœlestia contẽplentur. In hac igitur Ecclesia, specula Christus excelsus est super omnes homines, vtpote, qui non tantũ homo est, sed etiam deus. Vel magnus in Sion, excelsus autem in omnibus gentium populis, vt sit sensus, quòd Christus magnificatur inter Iudæos, & inter gentes, hoc est, in iis fidelibus, qui ex circuncisione sunt, atq; in iis qui ex gentibus. Nam quod ait: Super omnes, non solũ significat supra omnes, sed etiam in omnibus.

Confiteantur nomini tuo magno. Gratias agant, inquit, nomini tuo, hoc est, nomini diuinitatis tuæ. Donauit enim deus assumptæ humanitati nomen, quòd est super omne nomen. Vel confiteantur nomini tuo, non curiose inquirentes naturam tuam, nec modum incarnationis tuæ.

Quoniam

φοβερὸν *Quoniam timendum, & sanctum est.* Timendum quidem inimicis dũ eos eiicit, & flagellat, sanctũ vero domesticis ac beneuolis, quos sanctificat, & mundat. Vel de ipso etiam nomine Iesu loquitur, quod timendum etiam, & sanctum est, vt iam diximus.

καὶ *Et honor regis iudicium diligit.* Dignitas atque authoritas regis diligit iustitiam. Atque ideo & præsto iis aderit, qui tyrannide opprimuntur & ipsum etiam tyrannum dæmonem destruet.

Tu parasti directiones. Tu legem dedisti, in qua directiones sunt, & rectitudines.

Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Idem nunc & manifestius repetit. Tu, inquit, iudicium fecisti & iustitiam in generatione Iacob, in ipso scilicet Israelitico populo, atq; hoc per legem datam.

Exaltate dominum deum nostrum. Alta ac sublimia de illo cogitate. Exaltate etiam hymnis ac laudibus, exaltate mandatorum obseruatione. Si enim blasphemari dicitur in gentibus deus propter eos qui diuina spernunt mandata, perspicuum fit, quòd contra, magnificari dicetur propter eos qui illa obseruauerint.

Et adorate scabellum pedum eius. Scabellum pedum Christi, vt dei, terram esse legimus, cœlum, inquit, thronus mihi est, & terra scabellum pedum meorum. Scabellum vero pedum Christi, vt hominis, montem Golgotha esse dicemus, in quo fuit crucifixus: vel ipsam etiam crucem, in qua illius pedes clauis confixi sunt.

Quoniam sanctus est. Propter diuinitatem nimirum, quæ sanctificat. Sanctus vero ipse cum sit, huiusmodi etiam scabellum sanctificauit. Et quoniam iustos omnes sanctos quoq; appellare solemus, ostendit deinceps quanta sit differẽtia inter Christi atq; inter illorum sanctitatem, dicens.

Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius: inuocabunt dominum, & ipse exaudiebat eos. Hi omnes, inquit, ministri illius erant, & serui. Moysen vero dicit, vt legislatorem, Aaron vero vt primum inter sacerdotes, & Samuelem tanquam principem inter Prophetas. Vel per Moysen Aaron, & Samuelem, eos omnes intelligit, qui illorum imitantur virtutes. Nam & in Ezechiele dicens dominus:

minus: si gladium induxero super terram, & inuenti fuerint in ea Noe Iob & Daniel, in his non veniet gladius: non illos significare voluit, qui multis iam annis mortui erant, sed per ea nomina illos significauit, qui eorum vitam ac conuersationem fuissent imitati.

In columna nubis loquebatur ad eos. Ad Moysen nimirum, atque ad Aaron. Atqui ad solum Moysen deus loquebatur, verum hæc est quædam figura, quæ Syllepsis dicitur eo quod alterum comprehendat. Nam & Apostolus cum omnes connumerasset: qui per fidem crediderunt, collectim demum addidit: qui per fidem vicerunt regna, & quæ sequuntur. Vult enim Propheta nunc illud nobis dicere, quòd hic Christus, est ille deus, qui in columna nubis ad eos loquebatur.

Quoniam custodiebant testimonia eius, & præcepta eius quæ dedit illis. Eius enim Christi erant testimonia omnia, & mandata legis, quæ illis data sunt.

Domine deus noster tu exaudiebas eos. Tu ille es, qui tunc eos exaudiebas.

Deus tu propitius fuisti eis. Eis nimirum placantibus ac mitigantibus te pro populo, à quo fueras iritatus, vel pro seipsis etiam, quando in te peccarunt. Nam & Moyses deum iritauit, dum minus credidisset se ab eo impetraturum aquam, & Aaron, quando vitulum fabricauit.

Et ulciscens in omnes adinuentiones eorum. Vlcisci posuit hoc loco, pro auxiliari. Et adiuuans eras, inquit, hoc est, adiuuabas, omnia eorum studia ad populi commodum. Vel eras vlciscens omnes eorum adinuentiones, intelligendo in passiuo sensu, hoc est, omnes adinuentiones, quæ aduersus illos compositæ ac structæ fuissent.

Exaltate dominum deum nostrum. De hoc iam superius dictum est.

Et adorate in monte sancto eius: quoniã sanctus est dominus deus noster. Mons eius sanctus, Iudæis quidem terrestris dicitur Sion, nobis vero cœlestis: de qua Apostolus Paulus dixit: accedite ad Sion montem, & ciuitatem dei viuentis Hierusalem cœlestem. Vel per montẽ sanctum Ecclesiã intellige, propter dogmatum nimirũ & cõuersationis eius sublimitatẽ. Adorate, inquit, igitur Christũ in ecclesia. Atq; hæc Propheta dicit, seipsum nobis coniũgens: vel ita fieri iubet ex fideliũ persona.

Psalmus

Psalmus ipsi Dauid in confessionem.

Hanc inscriptionem septuaginta etiam apposuerunt, cognoscentes ex psalmi uerbis, eum Christo uere manu forti ac descendenti ex sanguine Dauid dedicatum fuisse, cui mandat, ut inseruiamus, & confiteamur.

PSALMVS XCIX.

Iubilate deo omnis terra. Huiusmodi verba habuimus etiam in psalmo nonagesimoseptimo.

Seruite domino in lætitia. Seruite ei, qui liberauit vos à dæmonum seruitute, & in lætitia, quia à tanta erepti estis tyrannide, & effecti digni, qui tantum dominum habeatis.

Introite in conspectu eius in exultatione. Ingenue illum colite cum gaudio & lætitia.

Scitote quoniam dominus ipse est deus noster. Cognoscite, inquit, à Prophetis ea, quæ de illo scripta sunt, & ab ipsis etiam operibus addiscite, quòd dominus Iesus ipse est deus noster.

Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Tametsi patres, ij esse videantur, qui filios faciunt, re vera tamen deus est, qui eos facit. Ipse etenim illorum est causa, parentes vero coadiutores tantũ, veluti qui diuino illi inseruiunt mandato, quod est à principio. Atq; ideo multos videmus optantes procreare filios, qui tamen minime id possunt. Eadem etiam ratione ad mulierem illam, quæ viro suo dicebat: da mihi filium, prudenter ac dogmatice maritus respondit: nunquid ego sum tibi pro deo, qui priuauit te fructu ventris?

Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Vidimus etiam huiusmodi verba in psalmo. XCIIII. & licet ibi populus pascuæ scriptum sit, & oues manus eius, nulla hinc tamen sensus differentia constituitur.

Introite in portas eius in confessione, in aulas eius in hymnis. Quemadmodum primo ingredi oportet portas, & deinde aulas, ita etiam primo confiteri oportet peccata, & deinceps laudare deum: vt lingua per confessionem expurgata, puræ ac mundæ laudes offerantur deo. Portæ autem & aulæ Christi, variæ sunt, quæ in vniuerso habentur orbe Ecclesiæ, veluti propriæ quædam illius domus: de aulis etiam diximus in psalmo octuagesimotertio.

Confitemini

Confitemini illi, & laudate nomen eius. Eandem videtur repetere sententiam, sermonemque suum magis intendere, ac fere lectorem vrgere. Vel per confessionem gratiarum actionem intellige: gratias deo, inquit, condignas agite, pro tantis ab eo in vos collatis beneficiis, & illius nomen laudate, qui redemit vos.

Quoniam bonus dominus in seculum misericordia eius. Bonus vtpote compatiens. Aeternam vero esse dicit illius misericordiam, & non tantum ad humanæ vitæ tempus, sed perpetuò durare.

Et usque in generationem, & generationem ueritas eius. Veritas, inquit, sermonum eius perpetua est. Vel non tantum in antiqui populi generationem, sed in generationem quoque noui populi.

Psalmus ipsi Dauid.

Beatus Iosias summa uirtute præditus fuit, & summa pariter cum uirtute regnum administrauit: quod præuidens Propheta noster Dauid, præsentem psalmum conscripsit, quo probatissimam tanti regis uitam, ex eius persona narrans illam tanquam recte cuiusdam conuersationis exemplar, omnibus imitandam proponit.

PSALMVS C.

M*Isericordiam & iudiciũ cantabo tibi domine.* In cantum, inquit, tibi offeram, misericordiam & iudicium tuum, canens nimirum quemadmodum in præsenti vita misereris, & iudicas in futura: Vel canens, quòd misericordia tua iudicio non caret, nec iudicium tuum misericordia. Imitabor præterea ea quæ cantu meo laudauero, aliorum scilicet miserendo & recte alios iudicando.

Psallam, & intelligam in uia immaculata. Irreprehensibilis incedens psallam, & intelligam. Oportet enim psallētem intelligere, quid psallat, aut cantet. Per immaculatam autem viam intelligere possumus virtutes illas quæ actione perficiuntur: psallere vero pro contemplari: vel psallere, pro operari per virtutem, intelligere autem pro contemplari: quorum vtrunque in immaculata, atq; irreprehensibili vita perficitur.

Quoniam uenies ad me. Ad me, inquam, qui ideo immaculatus, atq; irreprehensibilis ambulo, psallo, & intelligo, vt te fruar. Vel quando venies ad me, qui aduentum & præsentiam tuam ardentissimus concupisco, iuxta illud: si quis diligit me, & verba mea seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Versabar, inquit, in munditia cordis.

Non proponebam ante oculos meos rem iniquam. Neque ante corporeos, neq; ante animi oculos, hoc est non sustinebam videre aut cogitare iniquum aliquid.

παραβάσει *Facientes transgressionem odiui.* Eos nimirũ homines, qui, quod iustum est, transgrediuntur, siue id ad homines pertineat, siue ad deum.

καρδία σκαμβή *Non adhæsit mihi cor peruersum.* Recto enim peruersum non congruit.

Declinantem à me malignum non cognoscebam. Neque enim malignorum hominum amicitias retinere oportet, sed curare, vt omnes accedentes ad nos, meliores efficiantur, & recedentes despicere. Intelligitur etiam hic versiculus de diabolo: vt sensus sit. Dæmoni ad me accessum nullum dedi: atque idcirco non contigit, vt aliquando à me declinare, hoc est, recedere eum cognoscerem.

Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. Tanquã malis præditum moribus, atque illiberalem, ac veluti canem latenter mordentem. Secreto autem, hoc est, clam, ideo apposuit: quia his qui præsenti detrahit, minus peccat, cum is qui præsens est, ab irrogata infamia se tueri possit.

Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc est, non degebam cum eo. Per oculum autẽ superbum, quemcunque superbum hominum intelligit, veluti à parte totum, & simili modo, per insatiabile cor, auarum hominem vtrunq; vero deinceps vno sermone comprehendit, dicens: cum hoc non edebam.

Oculi mei ad fideles terræ ut sedeant mecum. Ad eos nimirum qui ob rectam eorum cõuersationem effecti sunt digni, vt essent fideles. Vel fideles nunc bonos omnes appellat, iuxta quod à Solomone dictum legimus: virum autem fidelem inuenire labor est. Nam quod bonum est rarum est: huiuscemodi,

modi, inquit, hominibus ego adhærebam, & cum eis confidebam.

Ambulans in uia immaculata, hic mihi ministrabat. Ministris, inquit, vsus sum, quorum vita esset irrepræhensibilis, decet nanq; non amicis tantum, sed & ministris vti bonis.

Non habitabat in medio domus meæ, faciens superbiam. Superius de superbo amico locutus est, nunc autem de ministro.

Qui loquitur iniusta non direxit in conspectu oculorum meorum. κατευθύνε
Non direxit, hoc est, perficere non potuit, quod optabat, nec coram me prospere processit.

In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Matutino tempore, cum nulla vini, aut iræ ebrietate detinerer, quando cogitatio mea decipi non poterat. Terræ autem peccatores dixit non vt totius orbis delinquentes significaret, sed eos tantum, qui sibi suberant. Omnes etiam, non vna omnes intelligit, sed modo hunc, modo illum.

Vt exterminarem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. Interficiebam autem eos vt exterminarem iniquos omnes ea nimirum ratione, vt ipsa iniquitas, pœnarum austeritatem cernens, coërceretur ac deleretur. Iuxta Anagogen, per terram, per corpus ipsum intelligimus, & corporalia omnia, tanquam terrena. Huius autem terræ peccatores, cogitationes sunt de peccatis. In matutino, inquit tēpore, quando in anima mea oriebatur sol sancti spiritus (hunc enim appellare possumus intellectuale matutinum) interficiebam omnes affectuum meorum cogitationes, quæ ex terreno corpore atque ex materialibus aliis rebus nascuntur. Per domini vero ciuitatem, animam intellige, tanquam sancti spiritus domum.

Oratio ipsi pauperi, cum anxius fuerit, & effuderit preces suas coram domino. ὅταν ἀκηδιάσαν καὶ ἐκχέῃ

Pauperem hoc in loco eum appellat, qui diuino indiget auxilio. Huic etenim oratio accommodatur præsentis psalmi, quoties ob uisibilium seu inuisibilium hostium pugnam, in anxietate fuerit constitutus, & orationē suā obtulerit corā deo. Effundam enim, inquit, in cōspectu tuo preces meas, quod magis etiam declarans adiunxit: afflictionem

meam coram eo annunciabo : tametsi ex primo proposito pro seipso propheta hunc psalmum conscripserit, eo nimirum tempore, quo persecutionem passus est. tunc etenim & tristis fuit, & deum rogauit dicens.

PSALMVS CI.

Omine exaudi orationem meam & clamor meus ad te ueniat. Per orationem, oris verba intelligit, & per clamorem, ipsius cordis propositum. Symmachus pro clamore, fletum dixit. Venire autem ad deum dicitur huiusmodi clamor, quando ab eo auditus fuerit. Auditur autem, quando placet.

Ne auertas faciem tuam à me. Ne me auertas, quæso, vt indignum: quod facere solent, qui supplicantium petitiones audire nolunt.

In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam, in quacunq; die inuocauero te, uelociter exaudi me. Non tantū nunc, sed per totam vitam de inclinatione vero auris dei, dictum est in psalmo decimosexto, ibi: inclina aurem tuam mihi, &c.

Quoniam defecerunt sicut fumus dies mei. Cito, inquit, exaudi me, quoniam anima mea iam defecit. Alibi etiam dicit, velociter exaudi me, quia defecit spiritus meus. Defecerunt, inquit, sicut fumus dies mei, & anni vitæ meæ, fumi instar, cito pertransierunt & iam transacti sunt.

Et ossa mea sicut cremium aruerunt. Symmachus pro cremio, torrem dixit, Ossa, inquit, mea instar torris aruerunt, tentationum nimirum igne combusta: iuxta Anagogen. Ossa sanctiores illæ cogitationes sunt, quæ animam fortificant, & regunt: quæ si tentationum igne accensę sint, debiles fiunt.

χόρτος *Percussus sum, ut herba, & aruit cor meum.* Quemadmodum herba percussa tabescit, ita ego flagellis percussus, in corde meo contabui, nulla consolatione inuenta, quæ flammam meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

Quia oblitus sum comedere panem meum. Præ huiusmodi, inquit, mœstitia omnem cibi appetitum abieci. Antiqui enim appetitum, cibi memoriam appellabāt, & appetitus priuationem, cibi obliuionem.

A uoce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ. Verus gemitus omnem illam tollit pinguedinem, quæ est inter carnem, & ossa, aliqui carnem dictam esse intelligunt, pro cute: ac si

diceret,

diceret, quòd consumpta præ mœrore omni carne, quæ intermedia erat, cutis ossibus coniuncta sit.

Similis factus sum pellicano solitario. Fugiens nimirum multitudinis conuersationem, & solitudinem quærens. Est autem pellicanus animal quoddam, quod solitudine delectatur. ἐρημικῷ

Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Hoc animal natura timidissimum est: atque ideo vndecunque fugiens in domorum ruinis commoratur. Ego, inquit, veluti nycticorax in desertis, ac solitariis locis versor. Aiunt nycticoracem in domiciliis, seu tuguris degere, ac nocte clamare præ formidine, atque ideo hoc nomine à Græcis appellatur quòd nocte clamet. non secus igitur de nocte ad deum se clamare dicit, dum hostium incursum reformidat.

Vigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Vigilat nanque & ipse passer præ formidine, & solus in tecto degit: vel tantum in tectis manet.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei. Exprobrabant mihi formidinem, & miseriam omnes ij, qui persequebantur me.

Et qui laudabant me, aduersum me iurabant. Qui prius me admirabantur, aut laudabant me, postmodum iurarunt aduersum, iuramento, scilicet confirmantes conspirationes, atq; insidias illas, quas in me moliebantur: vel calamitates meas in iuramentum redigebant, verbi gratia: sic nos non patiamur ea, quę ille patitur, neque efficiamur, vt ipse est. Quidam vero hæc verba dicta esse intelligunt, ex persona Christi, ita vt sit prophetia de Petro qui iurauit se non nouisse hominem.

Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam. Si aliquando cibi memineram, & panem cinere aspergebam, & potum meum miscebam fletu, vt facere solent ij, qui in summis constituti sunt calamitatibus, & non sustinent vel cibum ipsum sibi absque tristitia adferri. Vel cinerem quidem pro pane manducabam, potum vero in fletu miscebam, hoc est, lachrymas miscebã pro potu: hoc autem faciebam, cum alij omnes cibum sumerent, atque hilares essent. Tunc etenim ego in faciem procumbens, & lugens ore ipso puluerem attrahebam, qui vento aut spiritu at-

 tolebatur:

tollebatur: atque hoc pacto miscebam eum cum lachrymis. Huiuscemodi autem verbis, vitam suā mœstitia plenam esse iudicauit, dictum est autem sæpius, q̄ dictiones, quia, &, quoniam, aliquando causam reddunt, aliquando confirmant, & aliquando prorsus abundant, seu per modum quendam ponuntur narrationis, vt hic.

Τῆς ὀργῆς σοῦ καὶ τοῦ θυμοῦ σου *A facie. iræ tuæ & indignationis tuæ.* Hæc mihi contigerunt ab ira tua, quoniam mihi iratus fuisti. Es autem iratus, quia peccatis te meis iritaui. Per faciem vero iræ, ipsam iram circunloquendo dixit.

κατέῤῥαξας *Quoniam eleuans confregisti me.* Olim me in altum eleuasti, cum mea omnia bene se haberent, sed postea confregisti me, à pristino me statu decidere permittens. Simile illud est: Exaltatus autem humiliatus sum.

Dies mei, sicut umbra declinauerunt. Cito pertransierunt. Alibi etiam ait: Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. Vmbra etenim breui extinguitur.

Et ego quasi herba exarui. Huiusmodi verba etiam superius vidimus, verum illic quidem, cor suum, hic vero, totum se ait exaruisse.

Tu autem domine in seculum permanes. Ea quidem, quæ ad me pertinent, hoc est, humana omnia huiuscemodi sunt, mutabilia nimirum, atque inæqualia, tu autem domine æternus es, atque immutabilis.

Et memoriale tuum in generationem, & generationem. Hoc est, æternum. Vel in generationem veteris populi, & in generationem noui populi.

Tu exurgens domine misereberis Sion. Iuxta sensum qui magis præ manibus videtur esse, hæc est prophetia de terrestri Hierusalem, qua prædicitur q̄ impleto illo tempore, quod à deo captiuitati Iudæorum determinatum est, deus rursum miserebitur Sion, quando tempus diuinæ protectionis aduenerit: tempus, inquam, quod etiam fuerat prædictum. Et quæ sequuntur pari consequentia intelligenda sunt: sed iuxta altiorem sensum prophetia hæc est de noua Sion, id est, de Ecclesia fidelium: vel quia tu resurgens à mortuis misereberis Ecclesiæ Apostolorum, atq; ei auxiliaberis.

Quia tempus miserendi eius, quia uenit tempus. Tempus, inq̄, quod

quod auxilium expostulat, cum omnes iam aduersum eam insurgant & bellum moueant.

Quoniam probauerunt serui tui lapides eius, & pulueres eius miserebuntur. Quia apostoli parauerunt lapides ad ædificationem ipsius Hierusalem, eos nimirũ lapides, qui stabiliores & probatiores fuere ad religionẽ, & ad virtutem, & quorum mutua etiam aptitudo & conueniẽtia, spiritualis ecclesiæ constructionem effecit. Idem etiam apostoli cura ac studio suo digniorem reddent pulucrem ipsius Hierusalẽ: quippe qui infirmiores quosque ac magis terrenos homines, suo fouebunt auxilio.

εὐδόκησαν οἱ δοῦλοί σου τοὺς λίθους αὐτῆς καὶ τὸν χοῦν αὐτῆς

Et timebunt gentes nomen domini. Propter signa & miracula, quæ ex sola nominis Christi inuocatione fient in ea.

Et omnes reges gloriam tuam. Gloriam tuam, quæ nascitur à potentia. Intelligere etiam possumus per gentes, eos fideles, qui ex gentibus crediderunt, & simili modo per reges eos reges qui fideles fuerunt.

Quia ædificabit dominus Sion. Hoc est, vere ædificabit.

οἰκοδομήσει

Et uidebitur in gloria sua. Videbitur rursum in glorioso eius aduentu quando veniet cum potentia & gloria multa, quemadmodum ipse dixit in euangeliis.

Respexit in orationem humilium. Eorum scilicet qui humilia sentiunt: & veram animi humilitatem sectantur.

Et non spreuit preces eorum. Non despexit, non repulit.

Scribantur hæc in generationẽ alterã. Accipiatur, inquit, præsens oratio, seu hic præsens psalmus, qui inscriptus est, oratio ipsi pauperi & tradatur in generationẽ alterã, hoc est, in generationẽ noui populi, postquã antiquus populus, prophetarum verbis, quę de Christo prędicta fuerãt, credere noluit.

γραφήτω αὕτη

Et populus, qui creatur, laudabit dominũ. Christum dico. Populus autẽ, qui creatur, nouus est populus, de quo dixit Paulus: Si quis in Christo est noua creatura. Et non dixit, qui creatus est, sed qui creatur propter credentium incremẽtum, quod ad ipsam vsque cõsummationem perseuerabit. Creari autem dixit, pro immutari. Neq; enim nouus populus creãdus erat, sed in melius immutandus.

ὁ κτιζόμενος

Quoniam prospexit de excelso sancto suo. Prospexit superius quidẽ in cœlo permanens, inferne tamen in terra visus. Proprium enim est iis, qui desuper prospiciunt, manere in alto,

aliàs sæpe ponitur apud scripturam sacram. Per viam vero fortitudinis, illud tempus intelligit, quo vires adhuc aliquas habebat, nec dum eas amittere ceperat, tãta oppressus ac deiectus mœstitia.

Paucitatem dierum meorum annuntia mihi. Hæc similis videtur sententiæ ei quæ habetur in psalmo XXXVIII. Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorũ. quis est, vt sciã quid desit mihi. Cernens, inquit, me iam debilitatum esse, & malum hoc ingrauescere, suspicor mediũ, mihi tẽpus vitę superesse, quo circa indicari mihi illud opto, vt animæ meæ maiorem curam, ac solicitudinem habeam.

Ne educas me in dimidio dierum meorum. Eductionem hoc in loco peregrinationem animæ appellauit, eductæ, scilicet, per aërem, vel eductæ à corpore. Per dimidium vero dierũ, imperfectionem, hoc est, infructuositatem dierum illorũ appellat, qui sibi ad ferendos virtutum fructus statuti fuerant. Hac enim de causa, certi dies, vitæ hominum statuuntur, vt fructus ferant: precatur igitur non mori in infructuositate, vt ita dicam, seu sterilitate vitæ suæ, sed diutius viuere, donec fructum aliquem adferat. Vel fortassis ita dicit, propter illud quod traditur in psalmo LIIII, vbi habetur, quod viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, vbi vide expositionem. ἀναγά-γης

In generatione generationum anni tui. Per generationẽ generationum Hebręi idem intelligunt quod perpetuò. Complicat autẽ propheta inter orandum etiam dogmata de deo. Tu enim, inquit, diuinitate tua æternus es, quinimmo & supra ipsam æternitatem ac sempiternus.

Initio tu domine terram fundasti. Stabilisti, fecisti.

Et opera manuum tuarum sunt cœli. Cœli, inquit, efficaces potentiæ tuæ opus sunt. Per cœlos autem ipsum primũ cœlum intellige, & firmamentum. In principio enim, inquit, fecit deus cœlum & terram: & rursus, & vocauit deus firmamentum cœlum.

Ipsi peribunt. Immutabuntur enim vt pote creaturæ.

Tu autem permanes. Immutabilis vt creator.

Et omnes sicut vestimentum veterascent. Omnes, hoc est, vtrumq; cœlũ: vel ipsa terra simul cum cœlis, assiduo vsu & tempore vestimentorũ instar veterascent. Vsu enim & tempore

pore vestes consumuntur.

ἑλίξεις *Et sicut opertoriũ uolues eos, & mutabuntur.* Inuolues dixit, pro coercebis, & cõtrahes, quod tanta, inquit, facilitate efficies, quanta quis opertorium aut pallium aliquod inuoluit. His autem verbis, summam Christi potentiam, ac robur cõstituit. quod autẽ superius dixit, peribunt, nunc ait mutabuntur, exponens nimirum, & declarans priora illa verba, & significans, quòd ipsi etiã cœli immutabuntur, ac renouabuntur, in incorruptionem. Atque ideo in huiusmodi sentẽtiam Paulus dicebat, quòd præterit figura huius mundi: & Esaias, ꝙ cœlũ reuoluitur, vt liber. Sunt qui dicãt, ita exponendum esse hunc versiculũ, ꝙ sicut opertoriũ, seu amictus, completo vsu destinato, inuoluitur, sic etiam & cœlum, meliori vsu adueniente, in melius & ipsum mutabitur.

Tu autem idem ipse es. Immutabilis scilicet.

Et anni tui non deficient. Nam quemadmodum secundum diuinitatem cares principio, ita etiam fine. Per annos autem dei, intelligere debemus perpetuitatem diuinæ essentiæ.

πλὼ παραίτασιν τῷ ἐναι ὀνητέον *Filii seruorum tuorum habitabunt.* Seruorum tuorũ de quibus superius dictum est, quòd probauerunt serui tui lapides eius, apostolorum nimirum. Filij autem apostolorum ij sunt, quos per euangelium genuerunt: qui eorum filij ideo dicuntur, quia simili morum ac dogmatum eruditione illis coniunguntur. Hi igitur habitabunt in Sion, hoc est, in ecclesia, cuius tu misertus es.

Et semen eorum in seculum dirigetur. Eorum seruorũ tuorum, vel semen filiorum seruorum tuorum. Semen vero, non secundũ carnẽ dixit, sed secũdũ virtutis ac pietatis successionem. Hoc igitur semen in æternũ dirigetur, & preparabitur. Portæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam.

Psalmus ipsi Dauid.

Hic psalmus gratiarum actiones continet, quod ab eius principio facile dignoscitur. PSALMVS CII.

BEnedic anima mea domino. Gratias, inquit, ei age, eum lauda, & glorifica, qui me tantis ac talibus affecit beneficiis.

Et omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Dum ait, omnia quæ intra me sunt, animæ virtutes

tutes intelligit, conſiderationes nimirum, & cogitationes omnes: vel ſimul cum his, omnia ac ſingula ſui corporis mē- bra, hoc eſt, ſeipſum ex omni prorſus parte, iubet deo benedicere. Inſuper & nomini ſancto eius: cum hoc nomen omnes eos ſanctificet, qui digne illi benedixerint.

Benedic anima mea domino. Intenſio eſt exhortationis, vel etiam ſimplex ſermonis repetitio.

Et noli obliuiſci omnes retributiones eius. Retributiones dixit pro beneficia: atque ita Symmachus reddidit. Nam cum à deo multa acceperimus bona, & inobediētia noſtra ei reddiderimus mala, ipſe tamē rurſus bona nobis retribuit. deinde ipſa connumerat beneficia.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui in vno quoque tuo delicto placatur, & propitius fit, ſi tamen ſingulorū delictorum pœnitentiam egeris.

Qui ſanat omnes infirmitates tuas. Animæ, ſcilicet & corporis, quando ardenti pectore pro illis rogas.

Qui redimit de corruptione uitam tuam. Ex animæ nimirum & corporis periculis. vel qui incorruptam vitam donat in reſurrectione.

Qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. Te dico qui curſum confirmaſti, & fidem ſeruaſti. In miſericordia autem & miſerationibus ideo dixit, quia nullus ex operibus ſuis iuſtificatur. Si iniquitates enim, inquit, obſeruaueris domine, domine quis ſuſtinebit? Quia apud te propitiatio eſt: & rurſum, quia apud dominum miſericordia & copioſa apud eum redemptio: & ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius. Commiſcet enim deus miſericordiam ſuam bonis operibus noſtris, atque hoc pacto omnia ſupplet, in quibus nos deficimus.

Qui replet in bonis deſyderium tuum. Hoc eſt, qui te bona ſitientem, bonis ſatiat, quidam deſyderium hic tale intelligendum eſſe dicunt, quale habuit Adam vt efficeretur deus: quod deſyderium ipſe Adam ſtuduit explere in malis dum deo obediens non fuit: tuum vero, inquit, huiuſcemodi deſyderium implebit deus in bonis, propter tuam nimirum obedientiam. Horum igitur omnium donorum memor, inquit, ô anima benedic deo, qui tanta in te contulit beneficia.

Renouabitur ut aquilæ iuuentus tua. Iuuentus, inquit, ſeu

adulescentia tua omnem illam senectutem depellet, omnemque illum languorem, atque infirmitatem quæ ab animi passionibus obuenerat: nec secus ea omnia depellet, atque aquilæ, veteres pennas deiiciunt. Et eodem pacto per pœnitentiam renouaberis, vt aquila renouatur, cui nouæ pennę renascuntur.

Faciens misericordias dominus. Subintelligitur verbū, est.

Et iudicium omnibus iniuriam patientibus. Iudicium vltionis.

Notas fecit uias suas Moysi. Per legem, quam ei mandauit. Per vias autem, diuinam voluntatem, ac mandata eius intelligit. abunde autem diximus de his in psalmo vigesimoquarto, ibi: Vias tuas domine demonstra mihi.

Filiis Israel uoluntates suas. Primum ipsi Moysi, & per illum consequenter vniuerso populo.

Misericors & miserator dominus longanimis & multum misericors. Hæc exposita fuerunt in psalmo LXXXV. ibi: Et tu domine deus meserator & misericors & quæ sequuntur.

ἐς τέλος ...ικηνιεῖ *Non in finem irascetur.* Cum facillime reconcilietur pœnitentibus.

Neque in seculum succensebit. Eandem sententiam repetit, sed manifestius.

Non secundum iniquitates nostras fecit nobis, neque secundū peccata nostra retribuit nobis. Veluti patiēs & multū misericors. Eundem autem sermonem de diuina misericordia multipliciter reuoluit, demonstrare cupiens, quòd summa ea in nos deus vsus est.

Quoniam secundum altitudinem cœli à terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se. Quantum, inquit, est interuallum à cœlo in terram, tantam stabiliuit deus ostendere misericordiam super timētes se, immensam videlicet, & quę coniectari non possit. hac autem comparatione propheta vsus est, cum maius aliquod interuallum non inuenisset, quo in exemplum vteretur.

Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras. A nobis dico, quicunque eū timemus. Nam vbi diuinus timor adest, illis est etiam mandatorum obseruatio.

Quomodo miseretur pater filiorū, misertus est dominus timentibus se. Miseretur pater filiorum. prouidentiam etenim, & curam illorum habet, & licet in aliquo delinquant, sustinet tamen, ad-

men, admonet, exhortatur, comminatur, longanimis est, verberat, sanat, & omnia denique ad illorum eruditionem, & salutem, quàm diligentissime moderatur.

Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Merito sustinet, ac miseretur, nouit enim figmentum nostrum debile esse atque infirmum.

Recordatus est quoniam puluis sumus. Hoc ad præcedentis dicti interpretationem consequitur. meminit, inquit, qui de puluere plasmati sumus. de puluere, inquam, qui natura sua, tenuissima quædam atque infirmissima res est. Et quod ait recordatus est, posuit, pro nouit. Nam & hoc idioma est Hebraicæ linguæ.

Homo sicut herba dies eius. Facile enim deficiunt homines, & in hac vita non diu, sed ad tempus tantum permanent. per dies autem, vitam seu vitæ cursum intelligit. Quod si Salomon hominem magnum esse dicit, & quid venerandum ne mireris, ex duplici etenim apparatu homo confectus est, ex puluere nimirum atque ex viuifica illa dei spiratione: vnde terrena illa corporis pars vilipēditur, alia autem spiritualis ac cœlestis magnificatur: propter animæ nimirū immortalitatē ob proprias igitur infirmitates ac labores, homo inhonoratur, idemque ob virtutes & strenua facta habetur in honore: obseruando etenim mandata, imago dei est & heres regni cœlorum: quę si transgrediatur, & seruus statim efficitur peccati & suppliciorum reus. χόρτος

Tāquam flos agri sic efflorebit. Modo formosus, & pulchra specie mox separatione animę tabefactus, & corruptus.

Quoniam spiritus pertransiuit in illo. Quæcunque aerem, seu spiritum trahunt & remittunt, corruptibilia sunt. vel per spiritum, animam intellige, quæ in vniuersum corpus pertransit, & statuto ac determinato tempore ab eo exit.

Et non subsistet. In præsenti scilicet vita moriēs, vt homo.

Et non cognoscet amplius locum suum. Ad aliam demigrans habitationē, sed neque ipse, inquit spirit⁹, hoc est, ipsa anima simulac hui⁹ corporis vincula pertransierit, subsistet amplius in ipso corpore, aut illic amplius habitabit, nec cognoscet locum habitationis suæ, ipsum nimirum corpus. Nam etsi animæ resurrectionis tempore propria corpora sint recepturæ, non tamen eadem recipient corruptioni amplius subiecta,

aut

aut mutationibus obnoxia: vnde merito ob huiusmodi immutationem, ea amplius non cognoscent.

Misericordia autem domini à seculo in seculum super timentes eum. A præsenti seculo vsque in futurum, hoc est, in præsenti & in futuro seculo. perpetua enim hic, atque illic est dei misericordia, & nunquam cessabit. nam & hic à præsentibus nos eripit periculis, & illic à suppliciis liberat æternis. est autē hæc misericordia super eos, qui timent dominū.

ἐπὶ υἱοῖς *Et iustitia illius in filiis filiorum.* Iustitiam dixit, pro retributione bonorum operum: ad hunc enim sensum Symmachus transtulit. dicit igitur quod huiusmodi iustitia perpetua est. & quod per temporum successiones, filiis filiorum retribuet iis, inquam, filiis qui iuxta patrum viam ambulauerint. deinde eos ponit, apud quos huiusmodi iustitia reperitur.

Iis qui seruant testamentum eius. Testamentum dico diuinorum mandatorum quod disposuit pro adoptatis sibi filiis, pollicitus per illud eis hæreditatem.

τοῦ ποιῆσαι *Et memores sunt mandatorum ipsius, ut faciāt ea.* Qui, inquit, memores sunt, non vt ea sciant simpliciter, sed vt opere perficiant: filij autem filiorum, non tantum ij sunt, qui per cognationis successionem generantur, sed illi etiam, qui pietatis ac religionis hæredes sunt, ac successores.

Dominus in cœlo parauit thronū suum. Qui igitur illius throno assistere cupiunt cogitent cœlestia, & terrena despiciant. denotatur autē his verbis summa dei celsitudo. Et vide in secundo psalmo expositionem illius versiculi: Qui habitat in cœlis, irridebit eos.

Et regnum ipsius omnibus dominabitur. Veluti creatoris regnum: verum fidelibus, non vt inuitis dominabitur, sed vt sponte subiectis, infidelibus vero, etiam inuitis.

Benedicite domino omnes angeli eius. Cum throni cœlestis meminerit, consequenter assistentium etiam throno, angelorum memoriam facit, exhortans illos veluti conseruos vt communi domino benedicant, atque vt letentur quòd tanta hominibus contulerit beneficia.

Potentes uiribus. Hoc est robusti. angelorum enim virtus non senescit sed immortalis est: atque ideo virtutes & potestates appellantur, quia potentes nimirum sunt vt perficiant

ciant quæ ſibi à deo iniunguntur.

Facientes uerbum eius audiendo uocem ſermonum eius. Qui diuina impletis mandata ſimul ac audiueritis vocem ſermonum eius, quæ ab illis, ſcilicet audiri poteſt. τῦ ἀκοῦσαι

Benedicite domino omnes uirtutes eius. Cum de angelis dixerit, nunc de aliis ordinibus dicit, de incorporeis nimirum virtutibus.

Miniſtri eius qui facitis uoluntatem eius. Qui in variis ordinibus ei inſeruiunt: quique eius voluntatem perficiunt. deinde in vniuerſum omnem exhortatur creaturam ad dei benedictionem, dicens.

Benedicite domino omnia opera eius. Verum quonam pacto deo benedicent, quæ irrationabilia ſunt, aut inanimata: dum nimirum pro voce, aſpctu vtuntur, pulchritudine, magnitudine, ſitu vtilitate, atque aliis huiuſmodi, quæ omnia admirabilia ſunt, ſapientiamque ac potentiam dei indicant ab iis enim rationales creaturæ in creatoris laudem mouentur. ſolent etiam prophetæ ſæpenumero ad diuinas laudes concinendas, ipſam etiam irrationalem atque inanimatam naturam aduocare, denotare volentes, quòd rationalis creatura ad dicendas huiuſmodi laudes non ſufficit: quòd ſi ipſa etiam irrationalia ad diuinas laudes excitantur, quanto magis à rationabilibus creaturis deus laudandus eſt.

In omni loco dominationis eius, benedic anima mea domino. Verum quis nam locus eſt, qui non ſit ſub dominio dei? certe nullus. reſtat igitur vt vbicũq; locorum fuerimus, illic indiſtincte deum laudemus. ſed quid ad hæc dicent illi? qui cantare nequeunt cãticum domini in terra aliena, cum propheta euãgelicum cultum ac religionem introducere manifeſte videatur, eumque ipſi etiam legi præferre?

Pſalmus ipſi David pro mundi conſtitutione.

In ſuperiori pſalmo benedixit deo gratias ei agens, pro beneficiis in nos collatis, in præſenti rurſus, ei benedicit, & creaturam omnem ab eo conditam admiratur.

PSALMVS. CIII.

Benedic anima mea domino, domine deus meus magnificatus es uehementer. Magnus valde omnibus apparuiſti, ob tuorum nimirum operum

magnitudinem

magnitudinem & ob summam prouidentiam,quã erga creaturam tuam indefinenter ostendis.

μεγαλοπρέπειαν *Confessionem & magnificentiam induisti.* Per confessionem quidem, gratiarum actiones significat, per magnificentiam vero,honorem illum,qui magno atque excelso cuipiam debetur. Hæc duo,inquit,tibi circumposuisti. ob magnitudinẽ quippe operum & creaturarum,vt dictum est,gratiæ deo iuges aguntur,quòd propter humanum genus tot bona creauerit: honorque ei etiam summus habetur,tanquam rerum omnium opifici.

Amictus lumine,quasi uestimento. Ille,qui amictus est luce, tegitur à luce. simile quiddã de deo, ipse etiam Paulus dicit, qui habitas,inquiens,lucem inaccessibilem. Ex his vero docemur,deum inuisibilem esse, & intellectu humano cõprehendi non posse. Huic autem versiculo nõ aduersatur, quod alibi propheta dixit: qui posuit tenebras latibulum suum. Quippe cum inaccessibilis lux, idem efficiat quod efficiunt tenebræ. vtrunque enim oculorum aciem nõ admittit, quòd si exterior dei lux, & qua circũdatur inaccessibilis est, quãto magis id quod in ea tegitur,videri non poterit? Cæterum alij per lucem,munditiam,alij cognitionem & scientiam intellexerunt.

Extendens cœlum quasi pellem. Domine,inquit,deus meus magnificatus es vehementer: tu hæc atque illa operatus es: tu facile cœlum extendisti,nec secus, ac siquis pellem extẽdat. & Dauid quidem hoc pacto nos docet, quàm facile deo fuerit cœlum creare. Hesaias autem alia quadam atque eleganti translatione vsus,illius etiam immobilitatem ac figurã demonstrauit,dicens: qui statuit cœlum quasi camerã. quòd si pellem pro tabernaculo intellexeris,dicemus figuram cœli hoc sermone significari. erat quippe tabernaculum instar fornicis. Dictio autem, Extendens, quamuis præsentis sit tẽporis, tamen pro præterito posita est. sæpenumero enim apud scripturam tempus ponitur pro tempore, quemadmodũ etiam in sequentibus fieri videbis.

Qui tegis aquis superiora eius. Qui tegis,inquit, & cooperis eius cœli excelsa: ipsum scilicet secundum cœlum. & diuisit,inquit, deus inter medium aquæ quæ erat infra firmamentum,& inter medium aquæ,quæ erat supra firmamentũ.

Admirandum est igitur, quòd fluida aquæ natura contineri potuerit supra firmamentum, quod curuum est, & non effluxerit. Nam & ipsum firmamentum fornicis figuram haber, quemadmodum aspectus docet.

Qui ponis nubi ascensum tuum. Qui ascendẽs super nubem, eaque, vt vehiculo vteris: sicuti olim in monte Sina. ὁ τιθεὶς νέφη

Qui ambulas super alas uentorum. Qui alis ventorum veheris, quibus verbis denotare videtur illum vbique esse. Quippe cum venti, motu velocissimi sint, & citissime ab extremis terræ finibus ad alios fines perueniant, & totum orbem quasi momento circumeant.

Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem. Illum etiam inuisibilis naturæ factorem esse prædicat. Eosdem vero angelos, & spiritus, & ignis nomine appellat, vt velocem illorum motum, atque efficaciam exprimeret: vel eorum naturam etiam hoc pacto describens. Angeli etenim spiritus intellectuales sunt, & ignis quidam immaterialis.

Qui fundasti terram super stabilitatem suam. Sed quam nam intelligit terræ stabilitatem? Dic quòd diuina dispositio pro stabilitate ei effecta est. super seipsam enim eam stabiliuit deus.

Non inclinabitur in seculum seculi. Non peruertetur nec cõmouebitur aliquando.

Abyssus quasi uestimentum amictus eius. Amictus elementi eius terrestris, abyssus est: ipsa videlicet aquarum moles, quam mare appellamus: quæ instar cuiusdam vestimenti terram complectitur, atque expanditur super eam. Possunt etiam hæc prophetæ verba intelligi de incomprehensibilitate sapientiæ, potentiæ, ac prouidentiæ dei, cuius immensitatem admiratus, dicit quòd abyssus diuinæ incomprehensibilitatis, est quasi quoddam vestimentum. Nam cum ex omni parte dèus incomprehensibilis sit, incomprehensibilitate illa veluti indumento quodam amictus esse quodammodo videtur & circundatus.

Super montes stabunt aquæ. Aquæ, inquit, in ipsis montibus congregantur, & fontes illic scaturiunt, quanquam alioqui suaptæ natura ab alto soleant ad inferiora defluere. vel aliter: aquæ ac fluctus adeo in altum tollentur, vt ipsa etiam

montium ęquent cacumina.

Ab increpatione tua fugient. Ob authoritatem & efficaciā mandatorum tuorum aquæ quæ in montibus scaturiunt, exſiccabuntur, & ſublimes etiam maris fluctus compriméťur. Increpauit enī,inquit, dominus mare rubrū & exſiccatū eſt.

A uoce tonitrui tui formidabunt. Cōtremiſcēt naturali quadam ratione,vel ad vtilitatem noſtram.Quod ſi aquæ quę ipſo etiam ſenſu carent, facto tonitruo formidabunt, quanto magis nobis,qui rationales ſumus, id accidere debet? vt ſcilicet timore corripiamur.

Aſcendunt montes,& deſcendunt campi in locum quem fundaſti eis. Exaltati ſunt montes & depreſſi ſunt campi in locū, quē illis ſtabiliſti. Quòd ſi de montium, & camporum ſitu hæc intelligenda non cenſeas, dici etiam poteſt de aquis maris, quòd fluctus eius aſcendunt,atque extolluntur in altum, quaſi montes & depreſſi, camporum inſtar,humiles deſcendunt: iuxta quem ſenſum ſubintelligenda eſt dictio veluti.

Terminum poſuiſti,quem non tranſgredientur. Montes,ſcilicet vel fluctus maris. Terminus autem iſte eſt mandatum diuinum,quod omnia ſuis ſedibus continet & coercet.

Neque cōuertentur operire terram. Non mutabuntur à ſtatuto ordine.neque enim montes deuoluentur,aut fluctus terminos ſuos pertranſibunt.

Qui emittis fontes in conuallibus. Qui fontes tribuis ad commodum animalium in montibus degentium.

Inter medium montium pertranſibunt aquæ. Illuc enim pertranſeunt flumina.& deinde cauſam addit,dicens.

Bibent omnes feræ agri. Agri,id eſt montis,ſeu ſaltus. neque enim fruſtra deus eiuſmodi aquas emiſit, ſed per illas ignobilium etiam animalium ſalutem procurat.

προσδέ- *Aſſument onagri in ſiti ſua.* Accipient has aquas ob ſuam
ξονται ſitim, eſt autem onager natura aridum, ac valde ſitibundum
& non animal: quod docet Hieremias eo in loco, vbi ſiccitatem
προσδο- quandam deſcribit, dicens inter cætera: onagri ſteterunt in
κήσονται ſaltibus ſuis,traxerunt ventum,vt animarentur.

In eis uolucres cœli habitabunt. Apud aquas fluminum, & in eorum ripis habitabunt aues, quæcunque ſcilicet aquas incolunt.

De medio petrarum dabunt uocem. Aquæ nimirum, quæ cum im-

cum impetu ac strepitu exeunt de petris, & suaui quodam susurro animalia ad potum vocare videntur, ipsosque homines ad cantum, & diuinas laudes mouere: cum admirandum omnino videatur, quòd ex aridissimis petris, natura huiusmodi, humida scilicet, tam copiose ac perpetuo profluat.

Qui rigas montes de cœnaculis tuis. De nubibus scilicet. illinc enim montes irrigantur. quòd si montes ab eo irrigãtur, consequenter & campi, & tota terra subministratis videlicet superne pluuiis & cum mensura. ἐκ τῶν ὑπερῴων

A fructu operum tuorum satiabitur terra. Per terram, animalia intelligit, quæ ex terra sunt, seu quæ terram habitant: per fructus etiam operum dei, omnes fructus intelligendi sunt, non tantum ea ratione, quòd illius mãdato facti sunt, sed etiam, quia plantæ, quæ fructus producunt, ab eodem sunt creatæ. Quidam vero præcedentem versiculum de mõtibus tantummodo intelligentes, præsentem intelligunt de reliqua parte terræ, quæ irrigatur à fructu operum dei, dicentes, per fructum operum dei, hoc in loco, pluuiam intelligi tanquam fructum diuinarum administrationum quibus nubes creat. deinde addit pluuiarum vtilitatem.

Qui producis herbam pecoribus, & holus seruituti hominum. Per dictiones χόρτον & χλόην, quæ hic in Græco habentur, non fœnum & herbam simpliciter significare voluit propheta, vt Latinus reddit interpres, sed per χόρτον, quæ magis proprie herba dicitur, quàm fœnum, illam herbam, vt aliqui sentiunt, quæ incultis in locis nascitur, per χλόην vero illam quam nos, tametsi minus proprie, vocabuli inopia holus diximus, & ex cultis percipitur locis: quorum alteram datam esse dicunt liberis pecoribus, quæ herbis vescuntur, alterum iis, quę humano generi deseruiũt, veluti bobus, equis, ouibus, & similibus, quæ animalia propheta seruitutem hominum appellauit, quòd hominibus seruiunt. Alij vero per χλόην, omnem herbam intellexerunt, quæ humano vsui in cibum deseruit: qua ratione holus eam appellauimus, & per herbam, quicquid hominibus, in cibi vsum non venit. hanc igitur pecoribus productam dicit propheta, illud vero hominibus. Seruituti etiam hominũ dixit, quia terra hominũ vsibus inseruit, ob quos à deo fuit creata. χόρτον κτήνεσι. καὶ χλόην

τοῦ ἐξαγαγεῖν *Ad educendum panem de terra.* Satiabitur, inquit, terra, vt educatur ex ea panis, qui de fruméto in terra nato cõficitur.

Et uinum lætificat cor hominis. Ipsum etiam vinũ terræ fructus est, & lætificat cor hominis: quippe cum & robur præstet, & sollicitudines remittat.

τοῦ ἱλαρῦναι *Ad exhilarandum faciem in oleo.* Et rursus ea ratione vt aridam antea atque asperam hominis faciem hilarem reddat, idq; efficiat in oleo, quod à terra planta producitur.

Et panis cor hominis confirmat. Vinum quidé lætificat cor, panis autem vires fatigatis præstat, & ipsius etiam terræ fructus est. omnium igitur creaturarum prouidentiam habuit deus, tam irrationalium, quàm ratione præditarum: terramque ipsam satiauit, vt pinguefacta, opportuna omnib' aliméta tribueret & necessaria.

Saturabuntur ligna campi. Irrigabuntur & pinguescent plantæ omnes terræ, & vniuersæ arbores.

ἐφύτευσας *Cedri libani, quas plantasti.* Per cedros veluti insigniores arbores, cæteras etiam significauit. plantasti autem, hoc est, è terra eduxisti mandato tuo.

Ibi passeres nidificabunt. Ibi in plantis scilicet, & arboribus, in cedris. per passeres simili modo omne aliud volucrum genus intellige. neque enim hominibus tantum sed ipsis etiã auibus, vtilissima fuit arborum creatio.

ἡγεῖται αὐτῶν. *Erodii domus præcedit eas.* Erodius genus est auis, quæ prima auium omium nidum figit.

λαγωοῖς *Montes excelsi ceruis, petra refugium leporibus.* Vide ipsorum etiam montium ac petrarum vtilitatem & quomodo vel infirmorum etiam animantium summus opifex curam habeat. nam si mõtes nulli essent, nec vllę petræ defecissent, fane olim omnia quæ diximus animantia, & ab immitioribus feris fuissent consumpta.

εἰς καιρούς *Fecit lunam in tẽpora.* In tempora scilicet noctis. lunam enim & stellas in præfecturas noctis creauit, vt eam illuminarent.

Sol cognouit occasum suum. Cognouit occasum suum sol, non veluti is, qui animã aut sensum habeat, sed veluti is qui diuinam determinationem nõ transgreditur. quocirca creatoris mandatum non secus videtur cognouisse, ac si rationem haberet. Est autem sermo hic metaphoricus, & significat quòd

cat quòd ipse etiam sol mādato dei operatur, & constitutum ab eo occasus sui ordinem obseruat.

Posuisti tenebras, & facta est nox. Determinasti, inquit, tenebras, quæ post solis, & diei lucem succedunt, & facta est nox. tenebras enim appellauit noctem.

In ipsa pertransibunt omnes feræ syluæ. Consydera etiam noctis vtilitatem: quæ non tantum hominibus requiem adducit, & diurnis fessos laboribus fortiores reddit, sed ipsis etiam feris liberam prodeundi facultatem præstat.

Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant à deo escam sibi. Catuli leonum frēdentes vt rapiant, & parent sibi cibos, qui à deo eis ministrantur. ab eo etenim cunctis cibus præbetur animantibus. Qui dat enim, inquit, escam omni carni. vel, vt quærant, & petant cibos à deo. Nam & multi homines sæpenumero, famis aut sitis tempore, animalia conspexerunt cœlum ipsum intueri, & ineffabili quodam quasi sermone factorem suum inuocare.

Ortus est sol & congregatæ sunt, & in cubilibus suis decumbēt. κοιταοθή Naturali enim quodam instinctu feræ omnes cognoscere videntur illud tempus, quod eis ad perambulandum tributum est. σονται

Exibit homo ad opus suum. Ad opus scilicet diurnū. dies nāque homini, & aliis māsuetis animalib⁹ destinata est, ne immitia simul & mitia in vnū conueniētia, mutuo læderentur.

Et ad operationem suam usque ad uesperam. Per opus & operationem propheta æque idem appellat. inter huiusmodi autem sermones dum potentiam dei admiratur, veluti stupore quodam correptus exclamauit, dicens.

Quàm magnificata sunt opera tua domine. Valde admirabilia esse apparuerunt, alio nimirum opere ad aliud optime se habente, & omnibus in vniuersum inter se, ad vnius mundi perfectionem tendentibus.

Omnia in sapientia perfecisti. Cum nihil, vel minimum sit frustra aut superflue à te creatum, sed omnia rationem habeant, ob quam facta sunt. tametsi interea à nobis ea percipi nō possint, veluti incomprehensibilia.

Impleta est terra creatione tua. Hoc est, rebus à te creatis. κτίσεως

Hoc mare magnum, & spatiosum. Ipsum etiam mare creatione tua plenum est. σου & nō κτήσεως

Ibi reptilia, quorum non est numerus. In ipso mari,inquit, nantia atque aquatilia degunt animantia, quæ numerum pene excedunt.

Animalia pusilla cum magnis. Hoc per se clarum est.

Ibi naues pertranseunt. In mari scilicet.

διαπορεύονται. ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῷ

Draco iste quem plasmasti ad ludendum in eo. Ipsum etiam cete quod creasti,ad subsiliendum in mari. Draconem enim cete appellauit,veluti inter pelagi animantia vastæ cuiusdã magnitudinis animal,quemadmodũ draco inter terrena.

Omnia à te expectant,ut des eis cibum in tempore. Omnia animalia,inquit,in te sperant,tametsi bruta ipsa, nulla animi ratiõe,cuius expertia sunt, sed naturali quodam instinctu id faciunt,quemadmodum supra diximus in versiculo : quærũt à deo escam sibi. Expectant autem vt des eis cibum, in tempore,scilicet indigentiæ.

Dante te eis colligent. Cibum,scilicet.

Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Per manum,tribuendi potentiam, & per bonitatem, prouidentiam intellige.

Auertente autem te faciem tuam,turbabuntur. Faciem dei,custodiam & protectionem diuinam appellat.

Auferes spiritum eorum,& deficient, & in puluerem suum cõuertentur. Auferes animam eorum,& morientur, atque ita demum resoluti reuertentur in terram suam,à qua desumpti sunt. Est autem sermo de hominibus.

Emittes spiritum tuum & creabuntur. Emittes,inquit,vitalẽ spiritum tuum,& creabuntur iterum, resurgentes è terra. vel emittes spiritum tuum,qui per sanctũ baptisma venturus est, & creabuntur,in nouam nimirum creaturam, atque in nouũ populum. intelligi enim hoc potest de resurrectione à mortuis,vel de regeneratione baptismatis.

Et renouabis faciem terræ. Hoc est,pulchritudinem terræ, per quam ipsos homines intelligere possumus, vel ipsum etiam terræ elementum : quia terra tunc,vt inquit Apostolus, liberabitur à corruptione.

Sit gloria domini in secula. Cum alia eorum, quæ dicta sunt, iam effecerit deus, alia nunc efficiat,alia deinceps effecturus sit.

Lætabitur dominus in operibus suis. In operibus, inquam, quæ

quæ diuinæ incarnationis gratia effecta fuerint, vel in operibus creationis mundi.

Qui respicit terram, & facit eam tremere. Terręmotu nimirum. Iracunde enim terrā aspicit, cum libet: quæ illius aspectum ferre non valens, contremiscit naturali, vel potius ineffabili quodam sensu.

Qui tangit montes & fumigant. Quemadmodum accidit in monte Sina. Tacti autem à domino montes fumigant instar herbæ, quæ igni propinquior sit facta. Illud vero animaduertendum est, ne verba illa: Qui respicit & qui tangit humano more, sed digne deo intelligamus.

Cantabo domino in uita mea. Donec vixero.

Psallam deo meo, quandiu sum. Eundem repetit sermonem clarioris intelligentiæ gratia.

Iucundum sit ei eloquium meum. Placebit ei sermo meus, quē offeram in psalmis & canticis, vel sermo meus, & conuersatio mea illi erit grata.

Ego uero lætabor in domino. Quod sermo meus ac conuersatio mea, vt diximus ei placeat.

Deficiant peccatores à terra & iniqui ita ut non sint. Deficiant, inquam, effecti pro peccatoribus iusti, pro iniquis æqui ita vt amplius non sint quales fuere, sed mutentur. Optat itaque propheta, non vt homines, sed vt vitia deleantur. Vel iniquos & peccatores, ipsos appellat dæmones, aut eos, qui immedicabili vitio laborant, quique alios, non secus ac pestis quædam inficiunt & lædunt. Illud prædictis addi potest, quòd quemadmodum is qui preces ad deum fundit petens nullos esse ęgrotos, nullos pauperes, non hominum, sed ægritudinum & paupertates interitum cupit, ita & beatus Dauid his verbis non hominum, sed vitiorum ac scelerum expetiuit interitum.

Benedic anima mea domino. Finem psalmo apponit consimilem principio. Non me latet pręterea quosdam allegoricè hunc psalmum exposuisse: verū huiusmodi libenter expositionem omisi, tanquam violentam quodammodo, & quæ nō facilè ab omnibus recipiatur.

Alleluia.

Abūde dictū est in proœmio operis de psalmis, quibus inscriptū est,

 alleluia.

alleluia. Significat autem hæc dictio *laudate eum qui est, uel laudate dominum, hortatur itaque nos in præsenti psalmo Propheta, ut hymnos & laudes deo concinamus.* Priuatim uero multa connumerat beneficia, in priorem populum dei olim collata atque inter cætera, quomodo pro exiguo, ac tenui populo ut olim erant, amplum ac numerosissimum constituerit.

PSALMVS CIIII.

Onfitemini domino & inuocate nomen eius. Simile est dictum illud Prophetæ: Cõfitemini ei, laudate nomẽ eius: quod exposuimus in psalmo XCIX.

Annunciate in gentibus opera eius. In psalmo. XCV. dicit: Annunciate in gentibus gloriam eius, idem æquè dicens, quod nunc. gloria enim dei ea est quá in consequentibus declarabit.

Cantate ei & psallite ei. In procemio operis & multis aliis in locis abunde docuimus de differentia inter canticum & psalmum, quodq; sæpenumero idem significant, quanquam huiusmodi dictiones geminatæ aut inuicem cõiunctæ intensionem quandam sermonis efficere soleant.

Narrate omnia mirabilia eius. In prædicto etiam psalmo. XCV. Legimus in omnibus gentibus mirabilia eius.

Laudamini in nomine sancto eius. Exultate, inquit, ac valde gloriamini in hoc Christiano nomine. Ad Apostolos enim est sermo, & ad eorum successores.

Lætetur cor quærentium dominum. Hoc est, inuocantium eum in auxilium. Præsto quippe eis aderit. Vel lætetur cor hominum accedentium ad deum per mandatorum semitam, quæ illuc perducit. Inuenient enim eum.

κραταιώθητε *Quærite dominum, & roboramini.* Constantes estote & fortes in perquirendo eum, omnemq; animi mollitiem, ac languorem depellite.

Quærite faciem eius semper. Per faciem dei, deum ipsum circunloquitur, vel diuinam indicat custodiam, ac protectionem erga homines: aut ipsum fortassis vnigenitum dei filium, Christum intelligit, qui incommutabilis est imago patris, & charácter substantiæ eius: qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit. Quando salutarem eius doctrinam annunciabitis, tunc admirabilia etiam cuncta, quæ fecerit, prædicate.

Prodigia

Prodigia eius, & iudicia oris eius. Repete verbum, mementote. Abutitur autem hic quarto casu, pro secundo quem loquendi modum dictio etiam Græca seruauit. Prodigia autem ea sunt, quæ à deo præter omnem naturæ legem fiunt: indicia vero ea, quæ deus, data per Moysen lege, decreuit.

Semen Habrææ serui eius. Vos, inquit, ô semen Habraæ, qui serui eius estis. Ad Apostolos autem sermo est.

Filii Iacob electi eius. Apostoli nimirum, qui duobus his à deo insigniti sunt nominibus. Nam & serui ex eo videri possunt, quod dixit ad eos Christus: si ego dominus & magister laui pedes vestros, & electi: quia idem alibi ait: non vos elegistis me, sed ego elegi vos.

Ipse dominus deus uester. Ipse scilicet Christus.

In omni terra iudicia eius. Non in Iudæa tantum, sed vbiq; locorum diuulgata sunt eius iudicia. Vniuerso quippe orbi sunt tradita.

Memor fuit in seculum testamenti sui. Testamenti sui, quod in sæculum est, hoc est, æterni atque incommutabilis. Incipit autem Propheta ex hoc loco connumerare beneficia in Hebræorum populum collata, & ab ipso exorditur Habraam.

Verbi quod mandauit in mille generationes. Idem repetit. Per testamentum enim & per verbum, promissionem à deo Habraæ factam intelligit. Memor etiam, inquit, fuit deus sermonis quem mandauit in mille generationes, hoc est, qui ad multas nationes peruenit. Mille enim posuit pro multis, & mandauit pro pollicitus est.

Quod disposuit ad Habraam. Quod verbum scilicet.

Et iuramenti sui ad Isaac. Memor item fuit iuramenti sui, quod iurauit filio Habraæ Isaac. Eadem etenim promissio filio, quæ patri facta est, tam de regione, quam de multitudine seminis. Quid autem sit iuramentum dei, diximus in psalmo LXXXVIII, ibi: iuraui Dauid seruo meo.

Et statuit illud Iacob in præceptum. Adeo vt ipse Iacob certus iam esset, mandatum illud dei violari non debere.

Et Israel in testamentum æternum. Vt esset ipsi Israel incõmutabile æque ac sempiternum testamentum.

Dicens, tibi dabo terram Chanaam. Palæstinam scilicet, quã Cananei populi habitabant.

Funiculum hæreditatis uestræ. Hoc est mensuram ac portionem

portionem vestram.

Cum essent numero breues. Hæc,inquam,ita disposuit, & pollicitus est Deus,quum adhuc pauci essent Habraam nimirum Isaac & Iacob,atque eorum liberi.

παροικοι *Paucissimi & peregrini in ea.* Quinimmo paucissimi cum essent & derelicto pauloante patrio solo, in Chananeorum terra, veluti hospites atque extranei morarentur. Habraam enim,vt inquit scriptura,peregrinatus est in terra Chanaã.

Et pertransierunt de gente in gentem. Per multas nationes vagati sunt,& plurimas sedes commutarunt,quæ omnia in libro Geneseos exponuntur.

Et de Regno in Populum alterum. Aliæ enim regiones ad regis imperium administrabantur, aliæ vero communi populorum consilio,more reipublicæ.

Non permisit hominem nocere eis. Neminem,inquit,permisit iniuria eos afficere. Pharaonem quippe ob Sarram vxorẽ magnis cruciatibus torsit:ipsi quoq; Abimelech Palæstinorũ Regi consimili de causa iratus,& noctu imminens, horrenda quædam cõminatus est supplicia, nisi Sarram restitueret, illud etiam addens, quoniam propheta est Habraã, & si pro te orauerit,viues.ab iratis præterea atq; infensis animis Esau, & Labam,dilectum sibi protexit Iacob, multosq; alios simili modo prohibuit,ne Patriarchis iniuriam inferrent.

ἤλεγξεν *Et redarguit pro eis reges.* Redarguit eos,cõfuditq; ac perterruit,cum iniusti essent,veluti Pharaonem Aegypti & Abimelech Palæstinæ reges.

Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Redarguit, inquam,eos, dicens huiusmodi verba. Christos autem Patriarchas appellauit, veluti sancto spiritu vel gratia prophetandi vnctos, prophetas vero, quia futura multa predixerunt. Quo circa Deus ipse,cum loqueretur, vt diximus,ad Abimelech,attestatus est de Habraam,ꝙ Propheta esset. quod siquis dicat,verba præsentis versiculi, vt hic iacent,in libro Geneseos non haberi, satis esse arbitramur, ꝙ quæ ibi dicuntur ad huiusmodi sensum tendant.

Et uocauit famem super terram. Hoc est,ordinauit, seu misit, summo ipse artificio iter præparans Iacob & filiis eius,vt descenderent in Aegyptum,quãdo septem fertilitatis annos, & totidem famis sustinuerunt.

Et omne

Et omne firmamentum panis contriuit. Esculenta omnia consumpsit,& quicquid famis solatium est,deleuit.

Misit ante eos hominem. Fecit Deus vt Ioseph præiret familiam Iacob, & impiorum fratrum malignitate ipse vsus est in bonum. vnde nefarium eorum delictum, quo ille in seruitutem actus est, Propheta hic mitiori vocabulo Dei missionem atque Apostolatum nuncupat, dicens: ꝙ Deus eum præmiserit. Quamobrem ipse etiam Ioseph fratribus suis dicebat: in vitam misit me Deus ante vos.

In seruum uenundatus est Ioseph. A fratribus venundatus est Hismaelitis. & ab Hismaelitis rursus in Aegypto Pentephræ Pharaonis eunucho.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius. Afflictus quippe fuit Ioseph à Domino suo in Aegypto, missusque ab eo in carcerem.

Ferrum pertransiit anima eius. Anima eius,hoc est ipse Ioseph pertransiit ferrum. Per ferrum vero ferreum quoddam supplicij genus intelligit. vel, pertransiit ferrum, pro effugit gladium. ad ipsum enim pene gladium deuenerat. σίδηρον διῆλθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ

Donec ueniret uerbum eius. Hoc est, donec veniret sapiētia illa, qua somnia conuinctorum comitum dissoluit. vel, donec veniret consilium, quod disposuerat Deus de Ioseph, volens eum & genus eius clarum, ac celebre reddere apud omnes.

Eloquium Domini inflammauit eum. Græca lectio pro eloquio, λόγιον habet: quæ dictio à dictione, λόγος, deducitur: quæ non verbum tantum aut sermonem, sed rationem etiā significat. vnde & λόγιον non eloquium simpliciter,sed rationale eloquium significabit. Sensus erit igitur ꝙ intima illa atque innata cuiq; homini ratio, quam Deus nobis largitus est, vt per eam rationales,& dicamur, & simus, ꝙ hæc inquam natura homini insita rationis flammula eum in afflictionum & calamitatum fornace tentatum, constantem atque inuictum reddidit, ac veluti igne examinatum purgatissimi auri instar summa eum munditia, & puritate conspicuum demonstrauit, atque effecit, vt castitatis zelo succensus, non modo alienam vxorem non appeteret,sed vt dominæ eum etiam appetentis, laqueos, relicta veste, præterfugeret.

Misit

Misit rex,& soluit eum. Pharao scilicet, quemadmodum in libro Geneseos omnia aperte sunt tradita.

Princeps populi & dimisit eum. Idem repetit,vt facit sæpenumero.

Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ,ut erudiret principes eius sicut se ipsum, & seniores eius sapientiam doceret:Et ingressus est Israel in Aegyptum. Deo scilicet omnia hæc ita dispensante.Per modum autem compendij,breuibus verbis historiam narrat.

Et Iacob peregrinatus est in terra Cham. Idem rursus repetit. Per terram vero Cham, Aegyptum intelligit. Aegyptus enim fuit filius Cham. vnde ab vtroque eorum nomen desumpsit.

Et auxit populum suum uehementer. Deus nimirũ,qui auxit populum Israel.Populum vero dei,ideo eos appellauit,quia soli Iudæi rite deum colere videbantur.

Et roborauit eum super inimicos eius. Supra Aegyptios scilicet,qui Israelitas pariter,& ipsum deum oderant.

Conuertit cor eius, ut odio haberet populum eius. Cor scilicet Pharaonis,non illius dico, qui amabat Ioseph , sed alterius,qui eum non nouerat. Indurauit enim, inquit, deus cor Pharaonis,hoc est,obdurari permisit:vt afflicti scilicet Israelitæ cum ardore animi ad Aegypti exitum contenderent, & acerbissimam Aegyptiorum pressuram euaderent.

Et dolum faceret in seruis eius. Vt scilicet strueret insidias. Dixit enim Pharao Aegyptiis: Ecce nunc gens ista valde multiplicatur, & inualescit super nos. Quapropter vniuersos,qui ex Iudæis mares nascerẽtur,occidi iussit,aut necari.

Misit Moysem seruum suum. Deus scilicet misit.

Aaron,quem elegit sibi. Fratrem Moysi.

Posuit in eis uerba signorum suorum. Mandata scilicet diuina,quibus efficerent miracula. vel docuit eos causas signorum suorum,atque eorũ modos.Græca enim dictio λόγους, vt diximus,non solum verba sed rationes etiam & causas significat.

Et prodigiorum suorum in terra Cham. De signis & prodigiis dictum est psalmo LXXVII. ibi:quemadmodum posuit in Aegypto signa sua,& prodigia sua in campo Taneos: in quo psalmo etiam beneficia dei in Israeliticum populũ cõmemorauit.

memorauit. quanquam illic ab exitu Aegypti tantum initiũ faciat, & diuerso ordine ea prosequatur.

Misit tenebras, & obscurauit. Atqui ante tenebras, alias Aegyptiis plagas intulit: sed beatus Dauid indifferenter hãc plagam primo loco commemorat: vel vt grauissimam omnium præposuit, cum lux, quæ per tenebras aufertur, rerum omnium sit pulcherrima, & hominibus maxime opportuna. In prædicto etiam psalmo LXXVII, nullo ordine, huiusmodi plagas commemorauit, vt ibi diximus in versiculo: misit Cynomyiam.

Quoniam exacerbauerunt sermones eius. Quoniam, inquit, Aegyptij irritauerant eius mandata eo tempore, quo iusserat dimitti populum. Exacerbauerunt autem sermones dei, eis non credentes. Improprie autem atque abusiue dictũ est de sermonibus dei, quod exacerbauerint eos. vel aliter: per sermones eius illum significat, qui sermones protulerat. Aliqui etiam verbum exacerbauerunt, exponunt pro transgressi sunt, quòd apud Hebræos aliquãdo huiusmodi significationem habeat. Quædam vero exemplaria negandi dictionem habent: Et non exacerbauerunt: ita vt referatur ad Moysem, & Aaron.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum.

Vide in prædicto psalmo, ibi: & conuertit in sanguinem flumina eorum.

Et ebulliuit terra eorum ranas. Ibi etiam de hoc dictũ est. ἐξῆρψεν Ebulliuit autem, hoc est, repente ranas edidit. Ex aquis enim ortæ sunt ranæ, vt in Genesi legimus, quarum tanta fuit copia, vt ranarum quasi fontes emittere terra videretur: & quãquam Græca dictio ἐξῆρψεν, quæ hoc in loco habetur, proprie, non tam ebullire, quàm repentes edere significet, quod verbum reptili ranarum naturæ conuenientissimum fuit, tamen hoc pacto satis cõmode sensum reddi arbitrati sumus, postquam vnico latino verbo, vt par erat, sensum apte reddere non sperabamus.

In penetralibus regiarum ipsorum. Non tantum omnibus βασι-λειῶν aliis in locis, sed in ipsis quoque regiis domibus, atque in penitioribus eorum locis, quo tutissimum solet esse confugiũ.

Dixit & uenit Cynomyia & Scnipes in omnibus finibus eorum. σκνῖπες Illic etiam de his dictum est, ibi: misit in eos cynomyiam.

Posuit

Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum, & percussit uineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit omne lignum finium eorum: Dixit & uenit locusta, & bruchus: cuius non erat numerus: & comedit omnem herbam in terra eorũ, & comedit omnem fructum terræ eorum: & percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. De his etiam illic dictum est.

Et eduxit eos in argento & auro. Quod mutuo acceperant ab Aegyptiis deo id iubente, & reputatum est hoc in mercedem ministerij, quod impenderant fabricãdo lateres, & aliis operibus in seruiendo.

Et non erat in tribubus eorum infirmus. Ea autem ratione ita à deo prouisum est, ne aliquis ob ęgritudinem in itinere relinqueretur, & quanquam Moyses id specialiter non scripserit, satis tamẽ ex eo intelligi potest, quòd aliquem eorum ægrotasse nusquam traditur. Et fortassis beatus Dauid aliunde hoc didicit. vel aliter: qui deum sequuntur, non infirmantur, quinimmo omnia possunt in Christo, qui eis vires ac robur suggerit. Potuit etiã beatus Dauid id sciuisse, ex aliquo non celebrato libro veluti ex his quos apocryphos nominant, aut ex seniorum sermone, aut etiam à diuino spiritu edoctus, à quo multa perdidicit.

Lætata est Aegyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Incubuerat timor, ob flagella à deo Aegyptiis immissa, Iudæorum gratia. Per Aegyptum autem, Aegyptios homines intelligit. Cum autem huiusmodi flagella compendio quodam percurrerit, redit rursum ad beneficia in Hebræos collata.

Expandit nubem in protectione eorum, & ignem ut luceret eis per noctem, petierunt & uenit coturnix, & pane cœli saturauit eos: dirupuit petram, & fluxerunt aquæ, & abierunt in sicco flumina. De his omnibus etiam in prædicto psalmo dictũ est. Abiisse autem dicit in sicco flumina, quia aquæ, quæ à petra manarunt, per aridas regiones deuolutæ fũt. huiusmodi vero aquæ riuulos, flumina appellauit, ob aquarum copiam.

Quoniam memor fuit uerbi sui, quod habuit ad Habraam puerum suum. Illius nimirum promissionis, quod multiplicaturus esset semen eius, & quod daturus eis esset terram Chanaam, hoc est, Palæstinam regionem.

Et eduxit populum suum in exultatione. Gaudentem scilicet, & lætantem post Aegyptiorum demersionem.

Et electos suos in lætitia. Eundem populum electos appellat, tanquam deo dicatum.

Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum hæreditarunt. Gentium nimirũ illarum quas iam cõmemorauimus. ἐκληρονόμησαν

Vt custodiãt iustificationes eius, & legẽ eius exquirant. Hæc autem fecit exhortans ad obseruationem mandatorum suorum, atque ad exquisitionem legis suæ. Per exquisitionẽ autem, summum desiderium intellige. Nam quod quis valde desiderat, illud etiam summo studio exquirit.

Alleluia.

Hic psalmus similiter, ut proxime præcedens, mirabilia dei opera narrat, multaq; in Iudæorum populum collata à deo beneficia: rursusq; summam istorum ingratitudinem, ac malignitatem, deiq; ineffabilem longanimitatem, & misericordiam exponit: similemq; priori inscriptionem sortitus est.

PSALMVS CV.

Onfitemini domino, quoniam bonus. Gratias agite, vt alibi dictum est. vel confitemini ei peccata vestra, quoniam bonus est, iniuriarumque ac delictorum immemor, si qui ea perpetrarunt, scelus illi suum fateantur.

Quoniam in seculum misericordia eius. In præsenti seculo misericordia eius pœnitentibus præsto est, in futuro autem iudicium reseruatur: atque ideo oportet in hoc seculo ei cõfiteri. vel quia deus semper miseretur, decet vt nos etiã semper ei cõfiteamur. vel in seculum misericordia eius est, quia iis qui ea digni sunt, misericordia dei semper patet.

Quis loquetur potentias domini? Hoc est, maxima ac potẽtissima eius beneficia, quæ in populum suum cõtulit. Nemo quippe ea vnquam narrabit. ineffabilia enim sunt. vel simpliciter, potẽtias expone, pro magna eius opera. Deus enim noster, alibi inquit, in cœlo, omnia quæcunque voluit fecit. vel potentias eius diuinas, quas operatus est, tum versaretur in carne, ita vt sit prophetia de operibus Christi.

Auditas faciet omnes laudes eius? Quis in vnaquaq; re meritas

ritas eius laudes adnunciabit?

Beati qui custodiunt iudicium. Qui seruant legem dei: vel: qui habent iudicium ad recte iudicandum, non solum aliis, sed sibi ipsis in primis, ita vt non permittant ea quæ, deteriora sunt insurgere aduersus potiora neq; bonũ vinci à malo.

Et faciunt iustitiam in omni tempore. In seipsis, vt dixi, & in aliis.

Memento nostri domine in beneplacito populi tui. Præuidens beatus Dauid incarnationis dispensationem, & futurum nouum populum supplicat sui tunc memoriam haberi, beneplacitum appellans huiusmodi populi electionem à deo faciendam. Memor esto, inquit, nostri, vt cum eligendo illo à te populo, nos simul coniungas. vel beneplacitum appellat bonam voluntatem, de qua angeli dicebant: hominibus bona voluntas.

Visita nos in salutari tuo. Idem rursus repetit, petitionem suam magis intendens. In salutari, inquit, quod per te in mũdo futurum est: hoc est, in incarnatione tua. Ipse enim, inquit, saluabit populum suum.

τῷ ἰδεῖν *Vt uideamus in bonitate electorum tuorum.* Vt videamus & nos in beneficiis populi tui: ea scilicet, quę illi vident. vnde ad discipulos suos Christus dicebat: multi prophetæ & iusti optauerunt videre, quæ vos videtis.

τῷ εὐφρανθῆναι *Vt lætemur in lætitia gentis tuæ.* Gentis christianorũ scilicet, de qua rursum angelus dixit: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum.

τῷ ἐπαινεῖσθαι *Vt laudemur cum hæreditate tua.* Per hæc omnia supplicat communionem & participationem quandam habere in sorte atque in hæreditate noui populi: quasi & ipse beatus Dauid iam omnia crederet, quæ de Christo credenda erant, & magnitudine fidei iam esset insignis.

Peccauimus cum patribus nostris, inique egimus, iniustitiam fecimus. Intelligi possunt verba hæc, & quæ sequuntur, prolata esse veluti in persona eorum qui ex circuncisione credituri erant in Christum, ita vt beatus Dauid reuelatione sancti spiritus futura prænoscens, illorum, vt diximus, personam induens, confiteatur peccata, quæ ante huiusmodi fidem commiserant.

Patres nostri in Aegypto non intellexerũt mirabilia tua. Non intellexerunt

intellexerunt miracula, quæ illic facta sunt.

Et non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ. Quæ in eos tunc facta est. Non intellexerunt autem, & memores non fuerunt, hoc est, omniũ obliti sunt. Id vero accidit, quãdo appropinquantes mari rubro, viderunt post se Aegyptiorum exercitum. Tunc enim, inquit, perterriti valde, dixerũt ad Moysem: Quia sepulchra non erant in Aegypto, eduxisti nos vt occideremur in deserto. Item: dimitte nos, vt seruiamus Aegyptiis. Satius enim est eis seruire, quàm in deserto occumbere.

Et exacerbauerũt ascendẽtes in mari rubro. Huiusmodi verba dicentes, iritauerunt eum secus mare rubrũ, cui vicinum est desertũ: vbi castrametati murmurabant, vel ascendentes ad mare rubrum. Ascendentes autem dixit, quia Aegypti regio vnde ascendebant in Palæstinam humilior est.

Et saluauit eos propter nomen suum. Non conclusit eos in manus Aegyptiorum persequentiũ ne blasphemaretur deus, quasi infirmus esset, aut fallax. Nam alioqui ob propriam ingratitudinem indigni erant salute.

Vt notam faceret potentiam suam. Vt summas, inquit, vires suas, non Hebræis tantum, aut Aegyptiis, sed omnibus etiam nationibus notas redderet.

Et increpauit mare rubrum, & exsiccatum est. Statim vt præcepit, continuo in mari medium quoddam iter exaruit. ἐπετίμησε

Et deduxit eos in abysso, tanquam in deserto. Quasi in arido aliquo solo. In abysso autem dixit, quod per medium maris iter facerent.

Et saluauit eos de manu inimici. Pharaonis scilicet. quædã vero exemplaria habent: de manu prosequentis odio.

Et redemit eos de manu inimicorum. Aegyptiorum scilicet.

Et operuit aqua tribulãtes eos, unus ex eis non remansit. Aqua maris scilicet:

Et crediderunt uerbo eius. Idest promissionibus diuinis.

Et laudauerunt laudem eius. Cecinerunt enim canticum pro victoria, quod mandauit illis Moyses.

Accelerauerunt, obliti sunt operum eius. Cito iterum obliti sunt beneficiorum, quæ contulerat in eos deus. Quando scilicet esurientes & reminiscentes lebetum, carnium, & saturitatis panum, quos in Aegypto habuerant, murmurarunt. ἐτάχυναν

Non sustinuerunt consilium eius. Non expectarunt exitum diuini consilij, quo mira prouidentia, ob eorũ salutẽ auxiliũ à deo serius demittebatur, & esurire permittebantur.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto. Concupiscentiam carnium & panum, vt dictum est.

Et tentauerunt deũ in inaquoso. Vide in psalmo LXXVII. ibi: exacerbauerunt in inaquoso, & tentauerũt deum in cordibus suis.

Et dedit illis petitionem ipsorum. Cibos quippe, & aquam largissime præbuit. Per petitionem vero, desiderium hic intellige. Nihil enim aperte petierunt, sed secum taciti murmurantes, ea concupiscebant.

Misit saturitatem in animas eorum. Non tenuiter eos aluit, sed ad satietatem alimentum exhibuit, pro carnibus quidem coturnices, & pro panibus manna: aquã præterea, tum eam, quæ ex amara dulcis effecta est, tum eam quæ in Marathe petra defluxit.

Et irritauerũt Moysem in castris. Dathan nimirũ, & Abyron, qui restiterunt ei, vt in libro Numerorum traditur.

Aaron sanctum domini. Sanctificatũ & dedicatũ deo. Iritauerunt autem eum Core, & alij ambientes fungi sacerdotio.

Aperta est terra, & deglutiuit Dathan. Eum quippe viuum absorbuit.

Et operuit super congregationem Abyron. Et operuit congregationem ipsius Abyron. Superflua enim est præpositio super. In Numerorum autem libro ipsum Dathan, pariter & Abyron congregationemque & iumenta eorum & tabernacula, & omnia denique eorũ bona vnà absorpta fuisse scriptum est: quę beatus Dauid disiunxisse arbitror, vt eorũ calamitatem magis amplificaret.

Et exarsit ignis in congregatione eorum. In congregatione Core scilicet & complicum. ignis enim egressus à domino, incendit CCL viros, qui offerebant incensum.

Flamma combussit peccatores. Superius cõmemoratos: atq; hoc, quia indigne sacerdotium arripere conabantur.

Et fecerunt uitulum in Choreb. Vt traditur in Exodo. Ordinẽ autẽ historiæ propheta nullũ seruauit, sed oĩa antiqui illius populi scelera, atq; impietates, vt sese offerebãt narrauit.

Et adorauerunt sculptile. Ipsum scilicet vitulum.

Et commutauerunt

Et commutauerunt gloriam eius in similitudinem uituli comedētis fœnum. Cōmutauerūt honorē dei in similitudinē vituli, hoc est, in simulachrū atque in idolum vituli. Addidit autem comedentis fœnum seu herbam, vt græca dictio χόρτος verius significat, carpens Iudæorum amentiam, qui irrationalia colerent animātia, cum ipsi ratione præditi viderētur. Quædam vero exemplaria habent gloriam suam, ita vt gloria eorum intelligatur deus esse, qui per beneficia superius connumerata, eos glorificauerat: vt sit sensus, quòd verum deū deserentes, loco eius assumpserant vituli simulachrum. χόρτον

Obliti sunt dei, qui saluauit eos, qui fecit magnifica in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro, & dixit, ut exterminaret eos. Dixit enim deus ad Moysem: dimitte me, & indignatus conteram eos.

Nisi Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius, ut auerteret iram eius, ut exterminaret eos. Quādo scilicet placaturus dominū dicebat: precor domine peccauit popul⁹ hic peccatū grāde, & fecit sibi deos aureos, & nūc, si quidem dimittis eis peccatū, dimitte, si minus dele me de libro, quē scripsisti. Et aliqui dicūt, quòd licet scriptura de vno tantum vitulo loquatur, quòd tamen plures tunc vitulos cōfecerant: quodq; ideo Hebræi dicebant: hi sunt dij tui Israel, qui deduxerunt te de terra Aegypti: & Moyses aureos etiam deos dixit, vt dictum est. Alij vero pluralem numerum positū etiā dicunt pro singulari, more Hebraici idiomatis. Εἰμὴ

Et spreuerunt terram desiderabilem. Promissam regionem spreuerunt, quāuis optima esset, vt in libro Numerorum legitur. Deinde narrat, quo pacto eam spreuerint. Verū dices, non spreuisse eos hāc terram, quinimmo admiratos esse, sed propheta intelligit, quòd dū molles ac languidi fuere, & laborare noluerūt vt illam reciperēt, spreuisse eam videantur. Ἐξουδένωσαν

Non crediderunt uerbo eius. Quod daturus eam esset populo, quemadmodum promiserat.

Et murmurauerūt in tabernaculis suis. Oīs enim, inquit, cōgregatio dedit vocē, & flebat popul⁹ nocte illa, & murmurabāt quādo. s. exploratores reuersi sunt: & adnūciarūt ꝙ potētissimi essent illi populi, qui promissionis terram incolerent.

Nō exaudierūt uocē domini. Vocē illā. s. qua dixerat daturū se eis illam terrā. Huiusmodi quippe voci non crediderunt.

Et eleuauit manum suam super eos. Mouit manũ suam aduersus eos, hoc est, puniendi ac castigandi potentia in eos commotus est.

Καταβαλεῖν *Vt destrueret eos in deserto.* Vt eos scilicet occideret.

Vt constitueret semen eorum in gentibus. Vt plantaret filios eorum in terra gentium: Chananęorum scilicet & aliorum populorum. Dixit enim, inquit, dominus ad Moysem, omnes viri, qui iam decies tentauerunt me, & non audierunt vocem meam, certe non videbunt terram, quam iuraui patribus eorum, sed filij eorum, qui sunt mecum hic.

Et dispergeret eos in regionibus. Prædictarum gentium.

Et initiati sunt Beelphegor. Beelphegor Moabitarum seu Madianitarum idolo, initiasse sese Iudæi ac dicasse visi sunt, dum solennes ac festiuos ei dies celebrarent, vt in Numerorum libro traditur, quando Moabitidarum puellarũ pulchritudine deliniti, persuasi sunt, vt illorum colerẽt simulachra.

Et comederunt sacrificia mortuorum. Mortua appellat idola tãquã quę sine sensu sunt, & sine aliqua operãdi potestate.

Et irritauerunt eum in adinuentionibus suis. In huiusmodi eorum operibus.

Et multiplicata est in eis ruina. Multi quippe eorũ perierũt.

Et stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio. Surrexit de media congregatione, & placauit deum, quando accepto iaculo Israelitam virum vnà cum Madianitide muliere transfixit: quam ob causam cessauit ira dei: id est populi ruina. Erat autem Phinees filius Eleazari, filij Aaron.

Et reputatum est ei ad iustitiam. Hoc est, in virtutem. Atque ideo præmium à deo ei & semini eius datum est, sacerdotium æternum.

In generationem & generationem usque in seculum. Perpetuo quippe ab omnibus laudatur, pro illata illa nece, quã religionis ac pietatis zelo patrauit.

Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis. In deserto Cades. Illic enim populus sitim perpeti ægre tulit. quo circa murmurauit, & contradixit: vnde aqua, quæ de petra illa effluxit contradictionis aqua appellata est.

Ἐκακώθη *Et afflictus est Moyses propter eos.* A deo enim iussus est accipere virgã suã & cõgregare populũ, petramq; alioqui, quę illic erat, & iubere, vt aquã daret. Accepta itaq; Moyses

virga,

virga,& congregato populo, dixit: Audite me, ô increduli, nunquid ex hac petra educemus vobis aquam: deinde virga petram bis percussit,& emanauit aqua. quia igitur non allocutus est Moyses petram,vt iusserat deus in gloriã suam, sed pusillanimitate ductus, ad populũ cum indignatione verba direxit,idcirco afflictus est à deo,qui ei postmodum, ac fratri Aaron dixit: quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israel, propterea non inducetis vos congregationem hanc in terram, quam dedi vobis. Sanctificaretis enim dixit,pro glorificaretis.

Quia exacerbauerunt spiritum eius. Animum Moysi,Israelitæ exacerbauerunt,murmurantes & maledicẽtes ei. Docemur autem his verbis, quemadmodum ipse etiam Moyses, angustiis pressus,pusillanimis effectus est.

Et distinxit in labiis suis. Ambiguo quippe ac flexiloquo sermone locutus est,hæsitans, an aqua flueret. Puto etenim quòd ob frequentes Iudæorum ingratitudines aduersus deũ, qui tãta eis prestiterat beneficia,suspicatus sit Moyses,aquas emanaturas non esse.

Non exterminarunt gentes, quas dixit illis. Hoc traditur in libro Iudicum.

Et commixti sunt in gentibus,& didicerunt opera eorum,& seruierunt sculptilibus eorum. Opera iniqua,nimirum,& impia. vide in psalmo LXXVII. ibi: Et auersi sunt, & spreuerunt quemadmodum & patres eorum.

Et factum est illis in scandalum. Hoc quòd seruierint sculptilibus factum est eis in impedimentum diuinæ protectionis,in offendiculumque,& in ruinam.

Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis, & effuderunt sanguinem innocentem,sanguinem filiorum suorum & filiarũ, quas immolauerunt sculptilibus Chanaam. Veluti eos fecisse par est,qui opera gentium didicerant. Gentes enim aliquando olim hæc agebant.

Et infecta est terra in sanguinibus,& contaminata est in operibus eorum. Cõtaminata hoc in loco idẽ est,quod cæde infecta.

Et fornicati sunt in adinuentionibus suis. Recedentes enim à deo dæmonibus adhæserunt,quod delictum prophetę,adulterium,aut fornicationem appellant. Intelligi etiam possunt hæc verba de eorum intemperantia.

Et iratus est furore dominus in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam: & tradidit eos in manus gentium. Quemadmodum Iudicum liber docet.

Et dominati sunt eorum ii, qui oderant eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, sæpe liberauit eos, ipsi autẽ exacerbauerũt eum in consilio suo. Maligna quippe, atque ingrata mente sua deum prouocauerunt.

Et humiliati sunt in iniquitatibus suis. Deciderunt enim ab adeptis viribus, infirmique, ac debiles effecti sunt.

Et uidit dominus cum tribularentur, dum exaudiuit orationẽ eorum, & memor fuit testamenti sui. Testamenti, inquam, ad Habraam, Isaac, & Iacob.

Et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ. Commutauit enim iram in misericordiam. est etenim valde misericors.

Et dedit eos in misericordias. Eorum misertus est.

In conspectu omnium, qui ceperant eos. Adeo palam atque adeo manifeste eorum misertus est, vt omnes qui fecerant eos captiuos, perspicue id cognouerint. Variæ enim gentes, variis temporibus eos in seruitutem redegerunt, quemadmodum in prædicto Iudicum libro traditur. Factum est autem hoc tempore Cyri, Darij, & Artaxerxis, vt Esdras scribit.

Saluos fac nos domine deus noster. Iterum ad preces recurrit.

Et congrega nos de nationibus. Puto petitionem hanc proferri ex persona ecclesiæ, quæ de gentibus congregata est: vel forte ex persona Iudæorum, qui post Babylonicam captiuitatem dispersi sunt.

Vt confiteamur nomini tuo sancto. Vt gratias tibi agamus, tanquam saluatori ac liberatori nostro.

Et gloriemur in laude tua. Magnum etenim quid est, deũ laudare. vera etiã, ac summa gloriatio est omnibus, qui eum laudant: ea ratione videlicet, quòd digni effecti sunt tanto ministerio.

Benedictus dominus deus Israel, à seculo & usque in seculum. Benedicendus enim semper est, & laudandus.

Et dicet omnis populus, fiat fiat. Dicet omnis populus: Benedictus dominus: vel dicet omnis populus, fiat, inquam, fiat benedictus dominus.

Alleluia.

Alleluia.

Cum hic psalmus simili modo beneficia dei narret in humanũ genus collata, eandem merito cum præcedentibus psalmis inscriptionẽ sortitus est.

PSALMVS CVI.

Onfitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculũ misericordia eius. Eisdem verbis propheta in præcedenti psalmo exorsus est.

Dicant qui redempti sunt à domino. Dicant, inquam, quòd bonus est, & quæ sequuntur.

Quos redemit de manu inimici. Diaboli scilicet, est enim sermo de fidelibus Christanis. quanquã Iudæi contẽdant psalmum hunc intelligi debere de iis qui ex Babylonica captiuitate reuocati sunt in patriã. quædã vero exẽplaria habent, de manu inimicorũ, hoc est, de potestate dæmonum.

Et de regionibus congregauit eos. De regionibus gentium congregatos, in vnã ecclesiam, atq; in vnicam fidẽ coniũxit.

A solis ortu, & occasu, ab Aquilone, & mari. Ex quatuor enĩ mundi partibus in vnum congregati sunt: quia in omnem terram exiuit sonus Apostolorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Errauerunt in solitudine, in inaquoso. Errabant olim gentes omnes ambulantes in conuersatione quadam deserta solitariaque ac viduata virtutum fructibus, & omni sacræ doctrinæ potu prorsus carente.

Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Ciuitas habitaculi proprie cœlum est: cuius viam non inuenerant, veluti errabundi: vel ipsa etiam cognitio dei, virtusq; & religio. κατοικητηρίου

Esurientes, & sitientes. Erant scilicet. neque enim cognitionem dei aut doctrinam vllam habebant, qua cibũ, aut potum animabus suis præstarent.

Anima eorum in ipsis defecit. In peccatis nimirum contrita, atque ideo etiam effecta debilis, & infirma.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Clamabant prophetæ ad dominum, salutem ac redemptionem gentium optantes: ipsique angeli pariter, qui vniuersis sortitò nationibus præsunt.

Et de omnibus necessitatibus eorum eripuit eos. De multiplici, scilicet dæmonum tyrannide.

Et deduxit eos in uiam rectam. Quæ ad cœlum ducit, quam

antea non inuenerunt, cũ in errore degerent: incarnatus vero deus docuit eos omnem veritatem.

κατοικητηρίου τὰ ἐλέη

Vt irent in ciuitatem habitaculi. De qua paulo superius diximus.

Confiteantur domino misericordias eius. Adnũcient, inquit, misericordias, dei erga se.

Et mirabilia eius filiis hominum. Et narrent, inquit, filiis hominum id nescientibus, mirabilia dei opera in eos, seu propter eos facta.

Quia satiauit animam inanem. Vacuas ac esurientes animas diuino pane impleuit, potuque viuifico, euangelica nimirum doctrina.

Et animam esurientem satiauit bonis. Idẽ repetit aliis verbis.

Sedentes in tenebris, & umbra mortis. Hoc est in tenebris erroris. Error etenim vmbra est, atque imago corporeæ huius mortis, dum à vera ac perpetua cœlesti vita nos separat, quemadmodum illa à præsenti.

Vinctos in mendicitate & ferro. In mẽdicitate, hoc est, inopia virtutũ, in forti pꝛeterea ac graui cathena peccatorũ. cathenis enĩ, inquit, peccatorũ suorum vnusquisq; cõstringit.

Quia exacerbauerunt eloquia dei. Hoc est, deum ipsum loquentem de eorum salute, loquẽtem, inquam, per eam rationem, quæ omnibus hominibus insita est, vel per legẽ datam per prophetas, per beneficia, per minas, per plagas, & per cętera omnia, quibus, vt inquit Gregorius theologus, studuit deus vitia hominum conterere.

Et consilium altissimi irritauerunt. Ipsum, scilicet altissimũ, eorum saluti consulentem. Per eloquia enim dei, & per consilium altissimi, deum ipsum circunloquitur.

Et humiliatum est in laboribus cor eorum. Afflicta est miseriis anima eorum in malis & peccatis.

Infirmati sunt, & non erat, qui adiuuaret. Qui eriperet eos à tyrannide diaboli.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum saluauit eos. Hæc verba, quæ propheta diuinorum beneficiorum magnitudinem exprimere satagens, in præsenti psalmo sæpius, hoc est, quater repetit, iam à nobis superius exposita sunt.

Et eduxit eos de tenebris, & umbra mortis. Atque hęc verba

etiam

etiam ſuperius expoſuimus.

Et uincula eorum dirupit. Vincula videlicet peccati, quibus dæmon eos inuoluerat, vel vincula ſeruitutis dæmonum.

Confiteãtur domino miſericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Hæc verba, quæ vt ſermonẽ de gratiarum actionibus intenſionem redderet, ſimili modo à propheta quater in hoc pſalmo de induſtria repetuntur, paulo ſuperius à nobis ſatis declarata ſunt.

Quia contriuit portas æreas. Occluſas diu olim, & valide obfirmatas inferni ianuas infregit dominus, quãdo illuc deſcendens carceri emancipatos patres eripuit.

Et uectes ferreos cõfregit. Vectes inquã huiuſmodi portarum. per portas etiam æreas, & per vectes ferreos intelligere poſſumus ſignificari, quàm difficile eſſet euadere loca illa.

Adiuuit eos in uia iniquitatis eorum. Hoc eſt, cum adhuc in iniquis, ac prauis eorum operibus, perſeuerando procederent.

Propter iniquitates enim ſuas humiliati ſunt. Valde enim afflicti ſunt, ob quod miſericordia & auxilio diuino dignos ſe oſtenderunt.

Omnem cibum abominata eſt anima eorum. Omnem inquam cibum animæ rationabilem & omnem doctrinã. adeo enim deprauatis erãt animis, vt ipſa etiã gentiliũ ſtudia faſtidirẽt.

Et appropinquarunt uſque ad portas mortis. Mortem animæ intelligit, quę perpetuis ſuppliciis hominem obnoxium reddit. per portas autem mortis, magna ac grauia nuncupat delicta, quæ morti hominem addicunt, vel ipſam circunloquitur mortem. eſt autem ſermo de fidelibus.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum ſaluauit eos. Dictum eſt ſuperius.

Miſit uerbum ſuum, & ſanauit eos. His verbis perſonarum diſtinctio in diuinitate demonſtratur, dum dicitur: miſit verbum ſuum, hoc eſt, filium ſuum. neq; enim dicere poſſumus miſſum, niſi miſſi perſona ſubſiſtat, & viuat. vnde conſona prophetæ noſtro dominus loquens, dicebat: quòd pater eum miſit. hoc igitur verbum quod à patre miſſum eſt, omnem languorem atq; omnem infirmitatem ſanauit.

Et eripuit eos de corruptionibus eorum. Hoc eſt, à peccatis. ἐκ διαφθορῶν

Confiteãtur domino miſericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum.

minum. De his verbis superius dictum est.

Et sacrificent ei sacrificium laudis. Sacrificium inquam rationabile, atque euangelicum, laudantes, benedicentes, & gratias agentes.

Et adnuncient opera eius in exultatione. Scientes ignorantibus adnuncient, senes iunioribus. per opera autem dei, illius beneficia, misericordiam & incarnationem intellige, & cętera omnia, quę ad salutarem dispensationẽ pertinent.

Qui descendunt in mare nauibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi uiderunt opera domini. Sermo est de Apostolis, qui antea piscatores fuere: qui in mare nauibus descenderunt, & piscatorum munus in aquis maris exercentes, præcipue, ac supra omnes, viderunt opera domini nostri Iesu Christi.

Et mirabilia eius in profundo. Sed quæ nam sint hæc mirabilia, audi ex sequentibus.

Dixit, & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius. Dixit & surrexit procella. facta est enim, inquit, tempestas venti magna & fluctus irruebant in nauim, ita vt operiretur.

Ascendunt usque ad cœlos, & descendunt usque in abyssos. Fluctus maris qui tempore illius procellæ excitati sunt, tollebantur modo quasi in cœlos, modo autem in ima descendebant: quemadmodum in huiusmodi fluctuationibus, atque atrocibus tempestatibus fieri solet. Est autem sermo hyperbolicus, quo loquendi modo sæpenumero scriptura vtitur: vt illud est, super niuem dealbabuntur, item illud: ciuitates munitæ erant vsque ad cœlum, & cætera huiusmodi.

Anima eorum in malis tabescebat. In timore atque in periculis defecerat. ipse enim dominus dormiebat, Apostoli vero accedentes excitauerunt, eum dicentes: domine salua nos, quia perimus.

Turbati sunt, & commoti sunt sicut ebrius. Commoti sunt in præcordiis suis: quanquam ebrius quidem à vino commouetur, Apostoli vero timore perturbati sunt.

Et omnis sapientia eorum deuorata est. Sapientia, hoc est, peritia remigandi, tunc omnis defecerat.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Dum tempestate agitarentur, vt diximus.

Et de oĩbus necessitatib⁹ eorũ eduxit eos. Ex timore illo videlicet, atq; ex piculo. deinde, quo pacto id factũ fuerit, narrat.

Et manda-

Et mandauit procellæ, & stetit in auram, & siluerũt fluctus eius. Increpauit enim, inquit, dominus ventos, & mare: & facta est tranquillitas magna. aura quippe, mitis ac placida est & tranquilla quædam spiratio.

Et lætati sunt, quoniã quieuerũt. Vastissimi, scilicet illi fluctus. ἡσύχασαν

Et deduxit eos in portum uoluntatis suæ. Per portum diuina mandata intellige, quæ illic commorantem ab omni animæ naufragio tutum seruant.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Hæc omnia Apostoli adnunciabunt.

Extollent eum in ecclesia populorum. In nationum omnium congregatione.

Et in cathedra seniorum laudent eum. Eorum scilicet, qui cęteris in concilio supereminent.

Posuit flumina in desertum. Græcos & gentiles, scilicet qui cum eloquentiæ quasi fluminibus, & omnis generis disciplinis redundarent, omni demum sapiẽtia deserti esse visi sunt, cum illiterati ac piscatores homines eos repressserint.

Et exitus aquarum in sitim. Dum huiusmodi studiorum redundantiam ariditate damnauit.

Terram fructiferam in salsuginem, à malitia habitantium in ea. Iudęa regio quæ prophetis, quasi speciosissimis fructibus, olim referta erat, in omnimodam sterilitatem versa est. salsuginosa enim humus, est frugibus prorsus infœcunda: incolarum autem vitio, id effectum est, vt scilicet eiusmodi viros, ea terra amplius non produceret.

Posuit desertum in stagna aquarum. Ecclesiã de gentibus cõgregatam, quę prius virtutũ frugibus vacua erat, sacri baptismatis fluentis esse fecit irriguam, quæ abunde adeo effluxerunt, vt ingentis stagni speciem præ se tulerint.

Et terram inaquosam in exitus aquarum. Eandem ecclesiam fidelium, quæ antea inaquosa fuerat, & arida, diuiniq́ue verbi inops, effecit, vt vitæ dogmata scaturiret.

Et collocauit illic esurientes. Eos qui spirituali cibo diu olim caruerant.

Et constituit ciuitates habitaculi. Habitationis, inquam, spiritualis. intelligit autem varias ac particulares ecclesias fidelium, quæ per vniuersum orbem constitutæ sunt, tam aperte adeo omnia prædicit.

Et semina-

Et seminauerunt agros. Euangelicæ prædicationis semine seminarunt Apostoli hominum animas, quæ antea agrestes erant atque incultæ.

Et plantauerunt uineas. Rursus per vineas, animas fidelium intelligit, ferentes virtutum racemos.

Et fecerunt fructum germinis. Germinis, inquam, mystici, Christo domino oblati, eumq; lætificantis.

Et benedixit eis. Ait enim Lucas de Apostolis, ꝙ extollens Dominus manus suas benedixit eis. manifestum est igitur, ꝙ propter Apostolos, & eorũ successores hoc dictũ est.

Et multiplicati sunt ualde. Nam ex duodecim, & septuagintr viris, in numerosissimum populum propagati sunt.

Et pecora eorum non sunt minorata. Per pecora eos intellige, qui inter Christianos simpliciores sunt, nec tam solerti ingenio sunt prædití. vel aliter: pecora Apostolorum, discipuli eorum sunt, qui instar pecorum eos sequuntur, quocunque duxerint, quiq; veluti rationales oues cibum ab eis capiunt, & numerosissimi etiam fuerunt. cum autem Ecclesiæ augmenta prædixerit, futuras etiam illius persecutiones, & calamitates adnunciat.

Et pauci facti sunt, & afflicti sunt, à tribulatione malorum, & dolore. Pauci facti sunt fideles, cum multa millia eorum pro Christo variis cruciatibus interierint. afflicti autem sunt à tribulatione tentationum & dolore, dum præsentibus bonis spoliati, expulsi, verberati, atq; innumerabilia alia passi sunt.

Effusa est contemptio super principes eorum. Per principes, fidelium Reges ac duces illos intelligit, quibus suberant, & à quibus multas persecutiones sustinuerunt: qui principes, tãquam inutiles, à Christo contempti sunt.

Et errare fecit eos in inuio, & non in uia. Seduci eos permisit, tanquam immedicabiles. Est autem modus hic loquendi frequẽs apud scripturam, vt facere quempiam dicat, qui permittit. Inuium vero & sine via appellat, peruersa atque impia eorum dogmata.

Et adiuuit pauperem ex inopia. Populum, qui pauper erat adiuuit, ex inopia, quæ est propter Christum.

Et posuit quasi oues familias. Eas quippe, vt proprias oues, in ordinem redegit. per familias autem, quas iuxta Greci nominis significationem, parentelas quis melius dixerit, vniuersas

uersas Ecclesiarum congregationes intelligit, tum propter cognationem fidei, tum quia vnum Christum verum patrem familias habent: qui & pastor bonus appellatur, & animam suam posuit pro ouibus.

Videbunt recti, & lætabuntur. Fideles, qui per rectam viam semper incedunt, videbunt ea, quæ superius dicta sunt.

Et omnis iniquitas obturabit os suum. Dilatata nimirum prędicatione ad ipsos vsque Reges. per iniquitatem autem iniquos ipsos homines intelligit. ἐμφράξει

Quis sapiens & custodiet hæc? & intelligent misericordias domini. Quis sapiens erit, & obseruabit hæc, credens quòd futura sint? & intelligent misericordias domini, hoc est, cognoscent hæc, vbi finem habuerint. καὶ συνήσουσι

Canticum Psalmi ipsi Dauid.

Tituli huius ratio, in proœmio operis, & alibi etiam explicata est.

PSALMVS CVII.

Aratum cor meum deus, paratum cor meum. Cantabo & psallam in gloria mea. Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara. exurgam diluculo, confitebor tibi in populis domine, psallam tibi in nationibus, quoniam magna est supra cœlos misericordia tua, & usque ad nubes ueritas tua. exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua. Hæc omnia eodem ordine habentur in psalmo LVI. vbi ea exposuimus. idem enim significat: magna est supra cœlos: quod magnificata est vsque ad cœlos illa autem verba: exurge gloria mea: item illa: exurgam diluculo: intelligi possunt de resurrectione domini: ipso scilicet Dauid aliud supplicante, & Christo aliud promittente, & certum etiam resurrectionis suæ tempus præsignante. profundo quippe diluculo surrexit, vt Lucas tradit. Gloriam vero suam beatus Dauid Christum appellat, veluti, qui ex eius semine nasciturus erat, & summam ei gloriam paraturus.

Vt liberentur dilecti tui. Nouus populus nimirum. cum dilexisset enim, inquit, suos Iesus in mundo. in finem dilexit eos.

Saluum fac dextera tua, & exaudi me, Deus locutus est in sancto suo. exaltabor, & diuidam Sicima, & uallem tabernaculorum

dimetiar

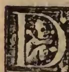
dimetiar, meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim defensio capitis mei: Iudas rex meus, Moab lebes spei meæ. In Idumæam immittam calciamentum meum. mihi alienigenæ subditi sunt. Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me usq; in Idumæam? Nonne tu deus qui repulisti nos? Et non egredieris in uirtutibus nostris. Da nobis auxilium de tribulatione, & uana salus hominis. In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros. Hæc omnia etiam eodem ordine reperies, in psalmo LIX. vbi ea exposuimus. Et licet in aliquibus dictionibus modicum quid hæc ab illis differant, eundem tamen sensum habent. Nec admireris, si eadem verba, atque easdem sententias Propheta sæpius repetit in aliis psalmis, cum hic mos apud Hebræos habeatur, & apud Prophetas præcipue.

ἐπιβαλῶ

In finem ipsi Dauid.

De hac inscriptione sæpe alibi dictum est. Illud animaduertendum est, quod Propheta in hoc psalmo imprecantis quidem personam induere uidetur, re uera tamen Prophetiam eorum malorum contexit, quæ proditorem Iudam, atque eius complices manebant. Est enim hic dicendi modus frequens in prophetis: & plurima exempla apud scripturam inueniri possunt. Vnde & Iesus Naue duodecim tribus diuidens, quando in terram promissionis ingressi sunt, uisus est iussu dei quibusdam benedicere, & quibusdam mala imprecari. Benedictiones autem illæ, & maledictiones, futurorum prophetias continebant.

PSALMVS CVIII.

Deus laudem meam ne tacueris. Præsentem psalmum in persona Christi supplicantis credimus fuisse conscriptum: qui cum hominis personam induisset omniũ hominum more, diutius etiã viuere cupiebat. Deum igitur alloqui introducitur Christus in hoc psalmo, & dicere: noli deus extinguere aut silentio tradere laudẽ illã, quæ propter me filium tuũ tibi iugiter offertur ab iis, qui mirabilia opera mea inspiciẽtes, summis te propterea glorificant laudibus. Vel noli deus extinguere laudem meam, qua assidue te laudo. Quæcunque enim operor, tibi adscribo, atque in gloriam tuam efficio. Silentio itaque non prætereas preces meas, quas cum laude offero.

Quia os

Quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Peccatorem & dolosum, Iudam intellige, qui os suum aduersus saluatorem aperuit, quando cum principibus sacerdotum, & senioribus populi locutus est, vt Christum prodere.

Locuti sunt aduersum me lingua dolosa. Iudas nimirum & principes sacerdotum, ac seniores populi, dolos, atq; insidias aduersum me simul struentes.

Et sermonibus odii circundederunt me. Plena odio in me verba vomentes, sæpenumero enim Iudæi, qui Christo circumaderant, huiusmodi sermones proferebant, summo studio contendentes, vt ei aliquo pacto detraherent: quippe, qui aut expresse contumelia eum afficiebant, aut peruerse interrogabant.

Et impugnauerunt me gratis. Hoc est temere, & absque vlla causa. ἐπολέμησάν

Pro eo, ut me diligerent, detrahebant mihi. Cum diligere me debuissent, qui assidue verbo & opere beneficia in eos contuleram, hi contrà, deridebant me, seductorem, iniquum, & deo aduersarium appellantes.

Ego autem orabam. Orabam pro eis. In Euangeliis quippe orari iussit Christus pro calumniantibus, & pro persequentibus. Vel orabam inuocans auxilium tuum. Sæpenumero enim orasse eum ad patrem, ibidem legimus.

Et posuerunt aduersum me mala pro bonis. Ipsi, inquit, contrà operati sunt in me mala, pro beneficiis à me in eos collatis.

Et odium pro dilectione mea. Pro dilectione, qua eos prosequebar.

Constitue super eum peccatorem. Verbum constitue, & alia verba imperatiui & optatiui modi, quæ sequuntur, quanquam sub eiusmodi figura loquendi sint posita, habent tamen significationem futuri temporis, ac si dixisset: constituet, stabit, exibit, & sic de singulis. Constitue, inquit, diabolum super Iudam. Intrauit enim, vt legimus in Euangelio, in eum Sathanas. Constitue vero posuit, pro permitte constitui, iuxta peculiare illud scripturæ idioma, de quo sæpe diximus.

Et diabolus stet à dextris eius. Hoc est, fiet ei Sathanas familiaris. Solét enim familiares ac domestici alicuius stare ei à

dextris

dextris: Atque ideo iustis deus dextram regionem in futuro iudicio assignauit. Et aliter: diabolus stabit à dextris eius, dexteras illius operationes rapiens. Quod si apud Zachariam prophetam scriptum legimus, de Iesu magno pontifice, quòd diabolus steterit à dextris eius, animaduertendum est. illic addi causam, vt aduersaretur ei. stetit enim à dextris eius, vt bona, ac dextera illius opera impugnaret.

Cum iudicetur, exeat condemnatus. Cum à morsu propriæ conscientiæ condemnatus fuerit, exibit de Iudæorum concilio condemnatus. pœnitentia enim ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens: peccaui tradens sanguinem innocentem. illi autem dixerũt, quid ad nos? tu videbis. A seipso itaq; atq; ab illis pariter cõdemnatus est. condemnantium enim verba sunt, tu videbis.

εἰς ἁμαρτίαν. *Et oratio eius fiat in errorem*. Aberret, inquit, eius oratio & non consequatur, quod postulat. optabat enim Iudas, votisq; ac precib⁹ ipse pariter, ac Christi inimici. quibus se cõiunxerat, id vnum petebant, vt exterminaretur Christus, & eius memoria deleretur. inanis igitur fuit huiusmodi eorum oratio, & votum. vel generaliter etiam dicit, quòd omnis eius oratio aberrabit, quòd non fruetur optatis rebus, ob prauos ac peruersos scilicet eius mores.

Fiant dies eius pauci. Cito post proditionem morietur. modico enim tẽpore superuixit, cũ paulopost suffocatus sit.

Et episcopatum eius accipiat alter. Mathias scilicet, qui illius apostolatum sortitus est. apostoli quippe, episcopi, hoc est, custodes erant & pastores credentium.

Fiant filii eius orphani, & uxor eius uidua. Hæc, & quæ sequuntur ad Iudam pertinere non videntur, cum de vxore, aut de filiis eius, sacra historia nobis nihil tradiderit. Atque ideo Chrysostomus dicit, hæc prædicta esse de alio quodam, qui post reditum populi è Babylone, sacerdotium inuadere conatus est, in quo manifeste hæc oĩa adimpleta esse tradũtur.

σαλευόμενοι. *Fluctuantes transferantur filij eius, & mendicent*. Veluti tẽpestate concussi ex propriæ domus sede transferẽtur, & mendicabunt, paupertatẽ vnà cũ cæteris calamitatibus sustinẽtes.

Eiiciantur de habitaculis suis. Ex ipsis etiam habitaculis eiicientur, nec in eis dabitur habitandi facultas. per habitacula autem, (vt Græca dictio, οἰκόπεδα, significantius denotat,)

notat) ruinas domorum intelligit. Huiusmodi vero pœnas dabunt, quia paternæ iniquitatis fuere participes.

Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius. Scrutabitur eam fœnerator, quærens sibi reddi quæ crediderat.

Et diripiant alieni labores eius. Post fœneratorem, isti rapiēt quæcunque fuerint relicta.

Non sit illi adiutor. Nemo ei opem aliquam ferat: post mortem scilicet.

Nec sit, qui misereatur pupillis eius. Nec erit aliquis, qui eorum misereatur, ob rationem superius dictam.

Fiant filii eius in exterminationem. Sed nec simpliciter exterminabuntur: quinimmo & ipsi erunt sine prole. Addidit enim Propheta dicens.

In generatione una deleatur nomen eius. Delebitur eius memoria conclusa in vna generatione: in vnica inquam generatione ipsorum filiorum, nullis aliis post se liberis relictis.

In memoriam redeat iniquitas parentum eius in conspectu domini. Parentum, hoc est, patris, & aui, & aliorum maiorum. nam de matre particulariter inferius dicit. Horum vero iniquitas redibit in memoriam: quia vnà adiutores ei fuere, vel quia filios restituerunt ad vitia. Redituram autem iniquitatem eorum in memoriam, ideo dicit, quia non dimittetur eis delictum nec obliterabitur, aut nihil existimabitur.

Et peccatum matris eius non deleatur. Non delebitur, quia simul cum parentum iniquitate peccatum matris condemnabitur. Per iniquitatem autem & per peccatum istorum, institutionem filiorum intelligit ad vitia, vel consensum, aut auxilium præstitum eorum delictis.

Fiant coram domino semper. Eorum peccata & iniquitates erunt semper coram deo, id est, nunquam eorum obliuiscetur deus.

γενηθή-τωσαν ἐναντίον κυρίου διαπαντός

Et exterminetur de terra memoria eius. Rursus ad Prophetiam reuertitur de Iuda, & est modus hic quidam consuetus aliquando apud Prophetas, quo Prophetias intercidunt, & alia in medio ponunt, ac rursus ad primum argumentum redeunt, sicuti subministrauerit sanctus spiritus. Exterminabitur vero memoria eius, quia nec bona eius, nec generatio per successiones illius memoriam seruabunt.

Eo quòd non recordatus est facere misericordiam. Quoniam,

inquit,noluit facere misericordiam erga eum,qui summis im petitus iniuriis,& multiplicibus oppressus fuit insidiis. Quin immo cum ipsis etiam insidiatoribus conspirauit, beneficiorum sibi à Christo collatorum immemor. Nam si meminisset, verisimile est facturum eum fuisse misericordiam, hoc est,illius miserturum fuisse.

τῷ θανατῶσαι *Et persecutus est hominem pauperem, & inopem, & compunctum corde, ut mortificaret.* Persecutus vero eum est, quando accepta turba multa à principibus sacerdotum, & senioribus populi, cum gladiis,& lignis venit, vt eum quæreret. Inops autem & pauper Christus dicitur ob tenuitatem assumptæ carnis, & quia adeo inops erat,vt non haberet,vbi caput reclinaret.vt diximus in principio psalmi XL. Compunctum vero corde dixit,iuxta illud: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

Et dilexit maledictionem, & ueniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Propriis enim operibus alteram attraxit, & alteram repulit, & maledicent quidem ei pij ac fideles omnes,benedicet autem nemo.

Et indutus est maledictione,quasi uestimento. Maledictione, inquam, qua prorsus semper detinebatur, quæ nunquam ab eo aberat. Indutus est autem ea,proditione intercedente.

Et ingressa est quasi aqua interiora eius. Non exterius tantum huiusmodi maledictio eum circundedit,sed ea etiã, non secus atque aqua intrinsecus imbutus est.

Et quasi oleum in ossibus eius. Nec tantum intro ingressa est sed vltra etiam interius magis penetrauit. Auget autem sermone suo hoc factum Propheta, grandem esse indicans maledictionis cumulum. Et per aquam quidem,eius vehementiam ostendit, per oleum vero difficultatem in abluendo, & consequenter illius diuturnitatem.

περιζώννυται *Fiat ei quasi uestimentum quo circundatur, & quasi zona qua semper accingitur.* Ea scilicet ratione, vt perpetuo eũ contineat, & constringat.

παρὰ κυρίου *Hoc opus detrahentium mihi à domino.* Hoc opus,id est,hæc pœna,seu hoc opus pœnarum, qua supra commemorauimus Iudam & complices passuros esse: hæc,inquam,pœna,Iudæ & sociorum, mihi detrahentium à domino erit. Vel iuxta aliam literam,hoc est opus hominum detrahentium mihi apud dominum,

pud dominum,dum ſcilicet me deo dicunt aduerſarium eſſe.

Et loquentium mala aduerſus animam meam. Diximus in pſalmo XL.ibi:aduerſum me cogitabant mala mihi.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum. Fac in me miſericordiam. non quia ea ego dignus ſim, ſed propter te,qui miſericors es.Humano autem more Chriſtus hic preces ſuas fundit, docens nos, vti animi moderatione, ſi quando iniuria afficimur, atque hoc pacto diuinum nobis auxilium attrahere. Dictum eſt etiam in eodem pſalmo ex Chriſti perſona:tu autem domine miſerere mei,& multa alia eiuſ modi in XXI.pſalmo legi poſſunt.

Quia bona eſt miſericordia tua. Hoc eſt,ſemper vtilis,atque efficax.Humana quippe miſericordia ſæpenumero inefficax eſt,interdum vero etiam nocet.

Libera me quia inops, & pauper ſum ego. De inope & paupere ſuperius diximus.Legimus etiam dictum ex Chriſti perſona, in pſalmo XXI. libera à framea deus animam meam: & in Euangelio pater ſalua me ex hac hora.

Et cor meum turbatum eſt intra me. Legimus etiam eum dixiſſe in Euangelio: Nunc anima mea turbata eſt:item,triſtis eſt anima mea vſque ad mortem.

Sicut umbra,quæ declinat ablatus ſum. Tam cito ablatus ſum inquit, ſicut auffertur vmbra cum deletur. Præpoſitio autem illa quæ habetur in dictione Græca,ἀντανῃρέθην, aut ſuperflua eſt, Hebraici ſermonis more, aut idem ſibi vult, ac ſi diceretur:pro bonis,quę eis contuli,ego contra ab illis ablatus, atque interemptus ſum.

Et excuſſus ſum ſicut locuſtæ. Tam facile,inquit,ob ſummã eorum inuidiam è præſenti vita excuſſus ſum, vt locuſtæ excutiuntur,ſi quando ventis fuerint agitatæ.

Genua mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter oleum. Duram quippe atq; aſperam vitam agebat dominus, & teſtimonium reddunt quadraginta ieiunij dies & panes illi hordeacei, & ſpicæ quæ vellebantur à diſcipulis: tametſi benigna quadam diſpenſatione, lautiori aliquando menſa vteretur. Et caro mea immutata, ſeu commutata eſt ad aſperitatem, & ſqualliditatem quandam : atque hoc propter indigentiam olei:quia ſcilicet oleo vnctus non ſum. Solebant enim veteres vngi,cum lauarentur.

Et ego factus sum opprobrium illis. Illis, inquam, sanguinolentis Iudæis, qui Christum exprobrabant, atq; ei illudebant, vt scribunt Euangelistæ.

Viderunt me, & commouerunt capita sua. Viderunt me suspensum in ligno. Pætransseuntes enim blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: ô qui destruis templum, & in tribus diebus ædificas illud, salua temetipsum.

Adiuua me domine deus meus, & saluum me fac secundum misericordiam tuam. Quemadmodum velut homo patiebatur, ita etiam velut homo preces fundit ad deum. Quod vero ait: Secundum misericordiam tuam, dic, id est, in misericordia tua, & tanquam misericors.

Et sciant, quia manus tua hæc, & tu domine fecisti eam. Sciant, inquit, quòd auxilium hoc tuum est. Adiuuisti enim me, tanquam filium dilectum, nec despexisti veluti tibi aduersarium.

Maledicent illi, & tu benedices. Dicebant enim Iudæi illi deo inimici, nunquid aliquis ex principibus credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quæ non cognoscit legem, maledicta est. Maledictio etiam, dicitur blasphemia.

Qui insurgunt in me, confundantur. Post resurrectionem enim meam, aut post vniuersalem resurrectionem, omnino confundentur.

Seruus autem tuus lætabitur. Propter homines, qui saluati fuerint.

Induantur, qui detrahunt mihi, pudore. Induentur confusione, dispersi in omnes gentes, seruituti addicti, atque inhonorati.

Et operiantur, quasi diploide, confusione sua. Eundem sensum aliis repetit verbis. Diplois autem est vestis duplex.

Confitebor domino ualde in ore meo. Gratias ei agam, tanquam liberatori & saluatori.

In medio multorũ laudabo eum. Vere gratias deo agit Christus, & vere laudat eum in medio multorum, cum assidue in Ecclesia legantur Euangelia, in quibus patrem laudat & glorificat.

Quia adstitit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persequentibus animam meam. A dextera enim parte adstant, qui in bello alicui opem ferunt. vel aliter: Adstitit ex dextris actionibus,

bus, allectus ad eius auxilium, ab illius virtutibus, & saluauit eum, suscitando illum à mortuis.

Psalmus ipsi Dauid.

De hac inscriptione sæpe dictum est. Hunc autem psalmum Propheta in Christum conscripsit.

PSALMVS CIX.

Ixit dominus domino meo. Pater assumpto in cœlum Christo domino dixit verba quæ sequuntur. Dominum autem patrem, & dominum etiam filiùm appellat, diuinitatem indicans vtriusq; personæ. Quod si alibi scriptũ legimus, dominus deus tuus, dominus vnus est, dictũ id fuit, non vt vnigenitũ filium deum esse negaret, sed vt eos, qui falso dij putabantur, à vero deo distingueret. Dixisse autẽ eo modo deũ intellige, quo dignũ ac congruũ est, illum loqui. Huiusmodi autẽ verbis impiorum Iudæorũ ora obstruuntur. dicant enim quæso, qui nã sint hi duo domini regis Dauid, quorum alter ex ventre ante Luciferum est genitus, & sacerdotio honoratus secundũ ordinem Melchisedech. Neq; enim hiscere etiam poterunt.

Sede à dextris meis. Quemadmodum per dictionẽ dominus, patri ac filio æquè adtributam, ita etiam per sedem filij à dextris patris, æqualis honor filij cum patre manifestatur. Quorum enim sedes æqualis est, eorundem commune est etiam imperium. Sileant igitur Arrius, & Eunomius, qui æqualem patri filium negant. Quoniam vero deus pater incorporeus est, & dexteram non habet aut sinistram (corporum enim hæc sunt) restat, vt per sedem, requiem & fruitionem diuini imperij intelligamus, vtriq; eorum propriam, & honore parem.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Iudæos, Gentiles, Hæreticos, & Dæmones. Dictio autem, donec, non ad distinctionem futuri temporis posita est, sed quemadmodum sæpe alibi diximus, certum tempus designat, & vsque quo, non tollens aliud postea futurum tempus, vt egregie declarat Gregorius Theologus in primo sermone de Filio: & nos etiam antiquos secuti patres, scripsimus in illud dictum Euangelij, donec peperit filium suum primogenitum. Quo-

modo enim sustineri posset aliud scripturæ testimonium? Regnum eius, quod in seculum non destruetur: aut illud? & regni eius non erit finis. Quod si in præsenti psalmo legis patrem ponere filij inimicos scabellum pedum eius, & apud Paulum legis ipsum filium id facere (oportet enim, inquit Paulus, Christum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis) non ideo tamen turberis. Communis etenim vtrique operatio est: Ambo eandem habent efficiendi potestatem. Omnes autem subiicientur, alij quidem inuiti, alij vero sponte, vbi scilicet eum è cœlo descendentem viderint, vt manifestius docuit Paulus. Ponere etiam scabellum dixit, pro subiectos reddere, seu subiugare.

Virgam uirtutis emittet tibi dominus ex Sion. Virga aliquando in signum pœnarum ponitur, seu castigationis, iuxta illud Apostoli: quid? vultis in virga veniã ad vos? an in dilectione? quandoque pro pastorali cura, iuxta illud: pasces eos in virga ferrea. Aliquando vero pro regno: vt illud: Exibit virga de radice Iesse. Ponitur etiam pro potentia, vt in præsenti Psalmo. misit enim deus pater Christo, velut homini potentiã ex cœlesti Sion: vel ex Sion, quę erat Hierosolymis. Illinc enim potentia operationum, & prędicationis Christi, principiũ sumpsit. intelligere etiam possumus, per virgam virtutis, sanctam crucem Christi. Quid enim ea potentius est, aut efficacius, cum tam facile inimicos omnes in fugam conuertat?

καὶ *Et dominare in medio inimicorum tuorum.* In ditionem atque in dominium tuos inimicos compellens, & iugo Euangelico submittens. Hoc autem summa admiratione dignum fuit, quòd Apostoli in medio inimicorum constituti, minisque ac persecutionibus tyrannorum vndique impetiti, non tantum illorum manus euaserint, sed potentissime etiam eos superauerint.

ἀρχὴ *Tecum principatus in die uirtutis tuæ.* In illa, inquit, die quando virtus, & potentia tua illustrabitur, tecum erit principatus, hoc est, regnum tuum tunc erit in te, non aliunde scilicet adueniens, sed diuinitatis tuæ, naturę coniunctus. Et quia dictio ἀρχὴ, principium significat, & principatum, intelligere possumus, quòd principium hoc in loco accipiatur pro filio dei, tãquam causa omnium: quia simul est cum patre: & quòd dies virtutis, sit primus eius aduentus, quo multa fecit miracu

la: vel

la:vel etiã secundus, quãdo vltima tuba mortuos omnes suscitabit.

In splendoribus sanctorum tuorũ. Quando splendebunt sancti tui. Quid enim apostolis fuit splẽdidius? qui solis instar, totum orbem circumeuntes, virtutum suarum radiis eum illustrarunt. Quòd si in pręsenti vita adeo clari atque illustres fuerant, quales futuros eos esse credendum est, resurrectionis tempore? quando iuxta domini vocem fulgebũt iusti sicut sol. Siue igitur de primo siue de secundo aduẽtu hoc intellexeris, non errabis.

Ex utero ante Luciferum genui te. Verba illa: sede à dextris meis: item ista: ex vtero ante Luciferum genui te: dicta mihi esse vidẽtur, veluti ex persona patris ad filium. Illa vero: virgam virtutis tuæ: item illa: tecum principatus in die virtutis tuæ: ad filium quidem, sed ex prophetę persona proferri: & hæc quidem verba: ex vtero: veram ac germanam illam diuinam generationem significant, atque identitatem substantiæ. Verum etenim proles de ventre parentum generatur. Illa vero: ante Luciferum: æternitatem diuinæ huius generationis, dum ante Luciferum eam fuisse attestantur, hoc est, antequam ipse sol creatus esset: quo loquendi modo alibi etiam propheta vsus est, in psalmo LXXI. dicens: ante solem permanet nomen eius: sed nunquid forte hoc ita intelligendum est, vt tantummodo eum pater ante solem genuerit, & non antea? Minime. nam & alibi ait: à seculo & vsque ad seculum tu es: tametsi nec à seculo tantum, sed & ante seculũ: neque vsque in seculum tantum, sed etiã sine fine eum esse, diuina tradant eloquia. Oportet igitur verba hæc digna deo intelligere, atque illud concludere quòd ante omnia, etiam ante ipsa secula, semper fuerit hæc diuina generatio. Ij itaq; qui verba illa, ante Luciferum, referunt ad noctẽ, qua Christus secundum carnem natus est, patris nimirum beneplacito, & cooperatione sancti spiritus, non recte prophetæ sermonem intelligunt. Oportuisset enim dicere: ante ortũ Luciferi, & non ante Luciferũ. Nam quod simpliciter dicitur, ante solem, tempus significat, quod fuit ante ipsius solis naturam, quemadmodũ contra, si ante solis ortum dixeris, tempus diluculi significabis. Magnus Basilius in sermone de spiritusancto ait, quòd dicitur quid ex aliquo esse, vel ratione

φύσει creationis, iuxta illud: vnus est deus pater ex quo omnia. vel ratione naturæ, iuxta illud: operatio nostra ex nobis est: & quemadmodum splendor solis ex sole. vel ratione generationis, iuxta illud: ego exiui ex patre. item quod hic legimus: ex vtero ante Luciferum genui te. Non quòd deus vterum habeat, sed quia veri atque ingenui liberi, ex vtero parentũ nasci solent. Hac igitur ratione, hoc in loco deus ventrem se in generatione filij habere dixit, ad confusionem impiorum: vt in seipsis propriam illi considerantes naturam, discant filiũ verum fructum esse ex patre, veluti qui ex illius ventre dicitur esse generatus.

Iurauit dominus & non pœnitebit eum. Vt indignatio in deo perturbationem non significat, sed motum diuinæ potestatis ad vindictam, ita iuramentũ dei, non humanos iurãdi ritus, sed confirmationem atque asseuerationem significat diuinæ sententiæ. Et non pœnitebit eum, hoc est, non mutabit decretum, quemadmodum sæpenumero deus consulto multis in rebus facit. Quid autem iurauerit, hoc est, quid asseueranter decreuerit, audi.

Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Sacerdos quidem veluti qui mysticũ panẽ & vinũ in cœna apostolis tradidit, quẽadmodũ Melchisedech Habraæ & sociis dedit redeuntibus è bello. Aeternũ autẽ est hoc sacerdotiũ, quia nec principiũ dierũ, neq; vitę finẽ habet, ratione nimirũ diuinitatis Christi, quẽadmodũ nec vllũ habuisse principium, aut finẽ ipsum legimus Melchisedech. verum hunc Melchisedech principiũ aut finẽ non habere dicimus, quia historia id tacuit. At Christus diuinitatis suæ nullum vere vnquam principium habuit, nec finem vllum habiturus est.

Dominus à dextris tuis. Auxilium ei veluti homini laturus. Nam & in psalmo x v. ex persona Christi scriptum legimus: præuidebam dominũ in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.

Confregit in die iræ suæ reges. De die iudicij sermo est, quando impios reges conteret deus, statutis nimirum ab eo pœnis. quòd si reges ipsos contriuerit, perspicuum est, quòd multo facilius cęteros oẽs puniet, qui aduersus eũ deliquerit.

Iudicabit in nationibus. Hoc est iudicabit nationes: vel eos qui in nationibus digni fuerint, vt iudicentur.

Implebit

Implebit ruinas. Multiplicabit ruinas, multos destruens, quotquot scilicet praue in eum insurrexerint.

Confringet capita in terra multorum. Capita multorũ, hoc est, multos. nã quod superius singillatim dixit de regib⁹, nũc in vniuersum de aliis dicit. quãquam his verbis, non tantum cõtineatur prophetia futuri iudicij, sed illud etiã doceamur, intolerandas admodũ nobis esse vires dei, qui quoties iratus fuerit, cõfringet reges, & alia faciet, quę superius dicta sunt. συνθλάσει

De torrente in uia bibet. Hoc in loco, vitæ ac conuersationis Christi tenuitatem prædicit: quòd scilicet tenuem vitam aggressus, bibet de torrente fluente in via. vel bibet ambulãs in via. Iuxta anagogen vero, per torrentem redundantia intellige tentationum ac calamitatum fluenta, per viam vero, temporariam hanc vitam, & per potum, participationem: vt sit sensus, quòd Christus in præsenti vita tentationũ hac calamitatum erat futurus particeps.

Propterea exaltabit caput. Propter humilitatem ac tenuitatẽ vitæ suæ, inquit, exaltabitur, & ascendens in cœlũ, glorificabitur: sedebitq; à dextris dei: quia hæc non modo eum nihil læserunt, sed in ineffabilẽ eum sublimitatẽ inuexerũt.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarum actiones continet.

PSALMVS CX.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Gratias agam tibi non verbis tantum, neque ore simpliciter, aut lingua, sed in toto corde meo, anima cõtrita, oratione assidua, ac mente ab omni mundana cura iam libera, atq; in te totus aspirans. Gratias vero huiusmodi agã, pro beneficiis, quæ tum in me, tum in alios amplissime contulisti. Hoc enim promptissimũ est sacrificium, & facilis oblatio: hoc necessarium opus est, quod assidue à nobis exigit deus.

In consilio rectorũ & cõgregatione, magna opera domini. Oĩa opera domini magna sunt in consilio, & congregatione eorum, qui recte sentiunt. Quæcunque enim aut initio effecit, aut nunc facit, aut perpetuo in futurũ efficiet, summa admiratione digna sunt. Admirabili enim sapientia mundũ creauit, & creatũ regit. Intelligitur vero præcipue hoc dictũ, de mirificis dei operib⁹, quę in vniuersa creatura liquido cõspiciuntur:

eiũtur:quę quoties ꝓbi ęque ac pij homines,vnà pariter cõgregati cõtéplantur,nihil in eis perperã factum,nihil minus aptũ,aut suo opifice indignũ inueniũt. Oĩa enim ad amussim procreata sunt,& sua ratione consistunt,tametsi sæpenumero multis ob deprauatas eorũ mentes secus visum fuerit.

Exquisita in omnes uoluntates eius. Hoc est exacte, ac diligenter facta, & quéadmodum alius interpres significantius reddidit,prædicta opera,perfecta sunt, & accommodata ad omnes dei voluntates. Disponunt etenim probos ac sapientes viros,ad implendam eius voluntatem. Nam quis est qui videat,aut audiat huiusmodi opera, & non excitetur ad sectandum, quodcunque deo gratum esse iudicauerit? intelligens ex his deum vere esse, & vere misericordé esse? voluntates autem dei sunt eius mandata.

Confessio & magnificentia opus eius. Gratiarum actio, & magnifica laus sunt dei opera: non tantum hoc, inquam,aut illud opus,sed in vniuersum omnia dei opera, & cõiunctim & diuisim eiusmodi sunt, vt ad gratiarũ actiones, & ad magnificas dei laudes, mouere eos possint, qui ea aut viderint, aut audierint. Potest etiam hoc in loco, istud opus particulariter accipi,pro incarnatione domini.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Hoc ad solamé eorum dictum est, qui afficiuntur iniuriis, & ad eruditionem etiam eorum qui iniurias inferunt, cum iustum atque æternum vtrosque dei iudicium maneat, quo alteri requiem, alteri vero supplicia, ac pœnas sustinebunt: vel quia iustitia eius perpetua est,hoc est,immutabilis.

Memoriam fecit mirabilium suorum. Verbum, meminit,seu memoriam fecit,& alia huiusmodi,solent prophetę sępenumero ponere,pro operari,quemadmodũ alibi diximus. Ait igitur Propheta,quòd deus operatur mirabilia,nec aliquando cessat ab huiusmodi operatione, vt per ea crassiores ac rudiores quosque homines ad se traducat. Huiusmodi autẽ fuerunt ea quæ fecit tempore diluuij, & quæ in confusione linguarum, aut quæ Sodomitarũ tempore, item quæ in tempore Habraam, Isaac, & Iacob. Et quæ in Aegypto, aut in exitu Iudæorũ ab Aegypto, queque in deserto, in terra promissionis,in Babylone,& post reditũ ex Babylone,aut tempore Machabæorum,& quæ in Christi aduentu, & post illũ hactenus,

hactenus priuatim ac publice apostolorumque ac martyrũ, & aliorum sanctorum temporibus, in priuatis domibus, in ciuitatibus, & vbique gentium facta sunt.

Misericors & miserator dominus. Qui prędicta omnia facit, magna cum misericordia, & salutem hominum cupit.

Escam dedit timentibus se. Atqui & non timentibus se, cibum prçstat: verum hoc in loco rationalem ac spiritualem animæ cibum intelligit: cœlestem, inquam, panem, quem solis se timentibus tribuit. Possunt etiam intelligi hęc verba de pane mystico: vel quia sæpenumero deus seruos suos admirandè admodum, & præter spem multorum pascit. quemadmodum Heliam, Danielem, & complures alios.

Memor erit in seculum testamenti sui. Iudæi dicunt memorem deum fuisse testamenti sui, quia fecit illud esse immutabile: illud, inquã, testamentum quod de multitudine seminis Habrææ, & de promissionis terra disposuerat. Nos vero affirmamus verba hęc de Christo prophetiã cõtinere. Memor enim erit, inquit, deus in seculũ, hoc est, in debito, & conuenienti tempore testamẽti sui, quod ad patriarchas disposuit, promittens quòd in semine eorum benedicendæ essent omnes gentes, & quòd hoc testamentum adimplebit deus.

Virtutem operum suorũ annunciabit populo suo. Antiquo quidem populo ostendit deus vires operum suorum, hoc est, potentiam in suis operibus, quam omnes cognouerunt per ea miracula, quæ tunc facta sunt: nouo autẽ populo, per ea quæ post resurrectionem suam vbique operatus est.

Vt det illis hæreditatem gentium. Iudæis quidem terram promissionis, quam gentes olim habitabant: nobis vero vniuersam illam terram, cuius fideles efficiendi erant domini.

Opera manuum eius ueritas, & iudicium. Per manus patris aliqui filiũ & spiritũ sanctũ intelligunt, tanquã cooperatores atque vnà pariter opifices, quorũ opera, veritatẽ esse dicunt, & iudiciũ: veritatẽ quidem, sancto spiritu tribuentes, de quo scriptũ est: ille inducet vos in omnem veritatẽ: iudicium autem filio, de quo alibi legimus dictũ à domino, quòd pater omne iudicium dedit filio: quocirca scriptura sæpenumero prædicta nomina illis respectiue attribuit. vel aliter: dic ꝙ opera Christi vera sunt, & nõ imaginaria, & simili modo, ꝙ iusta sunt: vel quòd recto iudicio, & congrua administrandi

norma,

norma, à deo omnia diſpenſantur. Chryſoſtomus vero verſiculum hunc exponens dicit, quòd apud ſcripturam ſæpenumero veritatis nomen reperitur pro miſericordia, iuxta quã ſignificationem dicit, quòd dei opera, miſericordia ac iuſtitia plena ſunt, cum vtranque ſemper vnà deus commiſceat. Nam ſi miſericordia perpetuo vteretur, negligentes omnino redderemur, rurſus ſi ſola iuſtitia, iam diu olim omnes periſſent.

Fidelia omnia mandata eius. Fidelia, hoc eſt, fidedigna. & quia omnia dixit mandata, primo ea intellige, quæ ad creationem ſpectant, quæque natura duce, omnia obſeruant elementa, cœlum nimirum, ſol, luna, ſydera, dies, nox, horæ, terra, flumina, ſtagna, fontes, plantæ, herbæ, & omnia denique, quæ tam ad naturam animæ prorſus expertem quàm ad animatam ſed ratione carentem pertinent. Deinde omnia etiam mandata, quæ ab initio humano generi data ſunt, quæq; ab iis obſeruabantur, qui legem ſcriptam non habuerant: tertio loco ea etiam, quæ per legem Moyſi ſcriptis tradita ſunt, poſtremo vero ipſa præcepta euangelica, quæ mandata omnia, fidelia ſunt, hoc eſt firma, atque inconcuſſa. Nam & ſi quædam Moſaicæ legis mandata ſoluta ſint, verum non tam ſoluta, quàm in melius diſpoſita, atque intellecta dici poſſunt. nemo igitur ea poterit delere. Cœlum enim, inquit, & terra tranſibit, verba autem mea non tranſibunt.

Confirmata in ſeculum ſeculi. Stabilia, inquam, & perpetuo manſura.

Facta in ueritate, & rectitudine. Nihil enim, inquit, in eis falſum eſt, nihil obliquum. vel aliter: per veritatem, claritatẽ intellige, per rectitudinem vero, rectũ iudicium. omnia enim eius mãdata vera ſunt, & clara, ac recte incedere nos docẽt.

Redemptionem miſit populo ſuo. pater miſit filium ſuũ, miſit enim me, inquit, prędicare captiuis remiſſionem. & rurſus de eo ſcriptum eſt: ipſe ſaluum faciet populum ſuum. Itẽ Apoſtolus, qui datus eſt nobis à deo redemptio.

Mandauit in ſeculum teſtamentum ſuum. In ſeculum, inquã, conueniens, ac ſi diceret teſtamentum ſuum deus in apto & cõuenienti tempore hominibus tradidit. vel in ſeculum, pro in æternum, ipſum euangelium, æternum appellans teſtamẽtum, de quo alibi ſcriptum legimus: dabo vobis teſtamentũ

æternũ.

ęternum. Teſtamentum enim Moſaicum temporarium fuit, ſi exteriorem eius ſenſum, ſi figuras, & vmbras in eo contentas aſpiciemus & occidentem literam, ſecus vero ſi interiorem ſpectemus ſenſum ac res ſub huiuſmodi vmbris, ac figuris deſignatas.

Sanctum, & terribile nomen eius. Chriſti nomen, ſanctum quidem eſt, veluti quo innumerabilia effecta ſunt miracula, terribile vero ſeu, vt propius ſignat Græca dictio, φοβερὸν, timendum, quia dæmones expellit, & ægritudines. Quod ſi Chriſti nomen ſanctum eſt, oportet ipſa etiam ora, ac linguas, quæ illud laudatura ſunt, ſancta eſſe.

Initium ſapientiæ timor domini. Eſtenim huiuſmodi timor fons, ac radix ſapientię. vbi enim eſt timor, illic & mandatorum obſeruatio: vbi autem obſeruatio mandatorum, illic & munditia: vbi vero munditia, ibi etiam & ſplendor.

Prudentia autem bona omnibus facientibus eam. Hoc eſt, operantibus ſecundum prudentiam, bona adcreſcit prudētia. eſt enim quædam prudentia mala, de qua ſcriptum eſt: prudentes vt malefaciant. vel aliter: prudentia bona eſt, & vtilis non iis ſimpliciter, qui eam habent, ſed iis qui ea vtuntur in ſermone, atque in operibus. ποιοῦσι

Laudatio eius manet in ſeculum ſeculi. Chriſti laus ſine fine apud angelos manet, & apud homines. decet igitur vt nos illum ſemper laudem⁹, & ſummas illi ſemper gratias agamus.

Alleluia.

Principium huius pſalmi maximam mihi uidetur conſequentiā habere ad finem ſuperioris, qua ratione eandem cum illo inſcriptionē ſortitum puto. eſt etenim ueluti quædam illius pars. Ibi enim legimus: initium ſapientiæ eſt timor domini, hic autem: beatus uir, qui timet dominum. ferunt autem hunc pſalmum conſtare ex duobus & uiginti uerſiculis, iuxta Hebraicarum literarum numerum. ipſaq; uerſiculorum principia, apud Hebræos omnia huiuſmodi literarum ſignare elementa.

PSALMVS. CXI.

Eatus uir qui timet dominum. In præcedenti pſalmo dictum eſt quod timor domini ſapientē hominem reddit, in hoc vero quòd etiam beatum:

Beatus vir,inquit, qui timet dominum, non tamen qui simpliciter timet,(nam & dæmones etiam deum timent)sed qui timet,vt seruet mandata. ille enim timor lenis atque inanis est,iste autem efficax & potens.

In mandatis eius uolet ualde. Huiusmodi vir,in mandatis domini sui gaudebit & lætabitur. Ita enim significant illa verba, volet valde.hanc autem delectationem, quam ex diuinis mandatis propheta consequebatur,alibi etiam manifestius exprimens ait: quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

Potens in terra erit semen eius. Reddetur enim potens ac validum,aduersus omnes,qui lædere eos voluerint.semē vero domini discipuli sunt,& imitatores Christi. qui similitudinem ac germanitatem vitæ ac conuersationis Christi seruantes, eamque veluti paternam quandam hæreditatem suscipientes,robore,ac viribus semper augentur.

Generatio rectorum benedicetur. A generatiōe scilicet,cōsimilium hominum,qui nō peruersa sentiunt,sed recta.

Gloria & diuitiæ in domo eius. Gloria,inquit,à deo erit viro timenti eum,& cum gloria etiam diuitiæ: diuitiæ inquā, bonorum operū.vel gloria ei erit ab hominibus,quia ob huiusmodi virtutem eum honorabunt. simili modo etiam ei aderunt diuitiæ,quia rebus omnibus affluet,quas optabit,iuxta quem sensum intellige, quòd volet valde in mandatis dei, ob suam videlicet summam in deum fiduciam,ac fidem.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Virtus, quæ eum iustificauit incorrupta permanebit in futurum seculum. quippe quæ post hanc vitam, illum semper comitabitur.

Exortum est in tenebris lumen rectis. Exortus est,inquit,deus hominibus,qui in tentationum, atque afflictionum tenebris iacebant.ille,inquam deus, qui lumen, seu lux est veræ liberationis,ac veri refrigerij. vel lumen veritatis, quod apparuit in Christo,exortū est è terra in tenebris erroris. Ego enim,inquit,sum lux mundi.rectis autem exortam esse diem hanc lucem,id est iis,qui recta sentire possunt,lumenque illud oculis intueri. Nam peruersi omnes ad huiusmodi lucē oculos occludunt.

Misericors miserator & iustus. Hoc de deo etiam dictū est, qui misericors & miserator est, tanquā qui bonus est, & iustus,tanquam

ftus, tanquam omnium iudex. vide in pfalmo. c. ibi: Mifericordiam, & iudicium cantabo tibi domine.

Benignus homo qui miferetur & cõmodat. Miferetur quidẽ eorum, qui in anguftiis funt, cõmodat autem iis qui mutuo indigent. fcriptum eft enim alibi in pfalmo quadragefimo fexto, tota die miferetur, & commodat iuftus. Χρηςὸς

Difponet fermones fuos in iudicio. Huiufmodi vir timẽs dominum, bene etiã vtetur fermonibus tuis, nec fortuito, aut inconfiderate loquetur, fed cum iudicio, & difcretione verba fua difpenfabit, vbi opus fuerit. vel quia Græca dictio λόγυς non tantum verba & fermones, fed rationes etiam fignificat. Dic quòd vir ifte, qui timet dominum, recto ac fano iudicio, rationes & negocia fua omnia femper difponet, quemadmodum etiam Symmachus reddidit. Vel quòd bene difponet defenfiones fuas in futuro iudicio, eafque antea fummo cum examine ac ftudio præparabit non fecus, ac facere confueuit fidelis quis ac fapiens adminiftrator.

Quia in feculum non commouebitur. In hoc feculo tẽtationes aliquę eum non cõmouebunt, veluti eũ, qui ædificatus eft fupra folidã fidei, dilectionis, & fpei petrã: quiq; propriã confcientiam tutiffimã anchoram habet. Nec dicit Propheta ꝙ huiufmodi homo nullas paffur⁹ fit infidias, (Multę enim tribulationes iuftorũ) fed quòd ab eis nõ cõmouebitur. hoc etenim valde admirandum eft, quòd fancti qui innumerabilia paffi funt pericula, adeo cõftantes, atq; immobiles aduerfus ea permanferint, & fententiã vfq; ad extremũ finem firmam ac ftabilem femper feruauerint. Hæc celeberrima eft eorum victoria, hoc digniffimũ pręftantium huiufmodi virorũ pręconium. vel in futurum feculum non cõmouebitur: iuxta id quod alibi legimus: paratus fum & non fum turbatus: quia fcilicet nullius mihi fceleris confcius fum.

In memoria æterna erit iuftus. Ob proprias fcilicet virtutes, nec tantum viuens erit in memoria, fed poft mortem.

Ab auditione mala non timebit. Non formidabit, inquit, licet terribile, atque horrendum aliquid ei fuerit adnunciatum. Nec dixit quòd non audiet, fed quòd non timebit. depofuit enim antea diuitias fuas tuto in loco: atque ideo eis femper magis propior fieri feftinat. vbi enim, inquit, eft thefaurus tuus, illic & cor tuum erit. eadem enim ratione

eos non timet, qui corpus occidunt, & animam occidere non possunt.

Paratum cor eius sperare in domino. Hoc est stabile, atque inconcussum permanet cor eius in illa spe, quam habet in domino confidens, quod ope illius salutem ac victoriam cōsecuturus sit.

οὐ μὴ φοβηθῇ *Confirmatum est cor eius, non timebit.* Vt superius declaratum est.

Donec aspiciat super inimicos suos. Per inimicos, dæmones proprie intellige: donec, inquit, aspiciat super illos ea, quæ vult, aut quæ illi patientur: Quod si formidaturus non est, quousque ruant inimici, multo minus postea ei timendum erit. Afferens quippe id quod ambiguū magis videri poterat, tacuit quod sequitur tanquam minus ambiguum, minusque incertum. atque hoc pacto dictio, donec, sæpe sumitur apud Hebræos.

Dispersit, dedit pauperibus. Dispersit, scilicet bona sua. dispersionis autem vocabulo liberalitatem donantis expressit. quam etiam veluti semen, aut sationem quandam esse significauit. spargere enim solēt, qui seminant.

Iustitia eius manet in seculum seculi. Repetit verba iam superius dicta, ad maiorem sententiæ suæ confirmationem. vel per iustitiam hoc in loco eam intelligit, quæ à misericordia proficiscitur, hoc est, ab eleemosyna, & de qua scriptum est: Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.

Cornu eius exaltabitur in gloria. Per cornu, honorem intelligit. est enim sermo metaphoricus. honor ac gloria eius, inquit, magnificabitur. de hoc autem cornu, dictum est in psalmo octuagesimo octauo, Ibi: & in nomine tuo exaltabitur cornu nostrum.

Peccator uidebit & irascetur. Irascetur peccator existimās, quòd iusti huius viri misericordia suam conuincat ac carpat sæuitiam. talis enim est virtus, molesta nimirum semper, & grauis prauis omnibus.

Dentibus suis frendet, & tabescet. Stridebit quidem atque interiorem mœrorem dentibus suis demonstrabit: attamen loqui non audebit: quia iusti huius viri virtus, os ei obstruet: quinimmo ob summam eius virtutem, & ob præclara eius gesta, inuidia ac liuore tabescet, ipse nimirum sui sæuissimus

effectus

effectus carnifex.

Desyderium peccatoris peribit. Peccatoris dico amantis ac cōcupiſcentis pereūtes,atq; corruptibiles res: quibus deperditis deſyderiū vnà cum illis perditur. Verū verba illa: Exortum eſt in tenebris lumen rectis: quidam applicant illi viro,quem propheta in præcedentibus beatum dixit:& ſenſum eſſe dicunt,quod huiuſmodi vir timens dominum,illuminabit infidelium animas antea errore obtenebratas: & ſimili modo ei applicant proxime ſubſequentem verſiculum, dicētes: quòd huiuſmodi vir miſericors eſt,& miſeretur,& quòd iuſta iudicat. ſuperius vero nos vtrunque verſiculum deo accommodauimus.

Alleluia.

Hic pſalmus in gratiarum etiam actiones conſcriptus eſt,unde ſimilem cum præcedentibus inſcriptionem retulit.

PSALMVS. CXII.

Laudate pueri dominum, laudate nomen domini. Per pueros hoc in loco ſeruos ſignificat, nam & in pſalmo centeſimo trigeſimoquarto ait: laudate nomen domini, laudate ſerui dominum: candē ſententiam exprimens, præpoſtero verſiculorū ordine. Aliqui vero per pueros,intellexerunt puros, ac ſimplices homines:vel Chriſti,aut Apoſtolorū diſcipulos. Laudate autem eum,non ſermonibus tantū, ſed etiam operibus, iuxta illud: vt videant bona veſtra opera, & glorificent patrem veſtrum,qui in cœlis eſt.

Sit nomen domini benedictum,ex nunc & uſque in ſeculū. Benedicatur,inquit, & non blaſphemetur nomen domini, vobis illud aſſidue benedicentibus,ac perpetuo laudantibus,opere ac verbis,vt ſuperius diximus. Nam & ſi nomen domini per ſe ipſum ſatis ſemper benedictum ſit, ſit tamen in nobis etiam benedictum,quando non ſolis verbis,ſed operibus etiam benedicimus. Deum quippe omnes glorificant, quando virtutum opera ab aliquibus fieri vident.

A ſolis ortu uſque ad occaſum, laudabile nomē domini. Non in Palæſtina tantum ſedvbiq; terrarū laudandum eſt nomē domini.prędicit autē his verbis propheta euangelicæ prædica-

tionis vocem,quæ in vniuersum orbem erat peruentura.

Excelsus super omnes gentes dominus. Excelsus erit in gentibus, non quòd tunc efficiendus sit excelsus, sed quia tunc demum excelsus apparebit,quando erunt, qui alta ac sublimia de deo tradent dogmata,quique contemplationibus, & studiis suis,quantum poterunt,ea extollent.

Super cœlos gloria eius. Quia in cœlis ab angelis glorificatur.possunt etiam hæc de Christo intelligi, & de angelis, qui nato Christo cecinerunt: Gloria in excelsis deo.

Quis sicut dominus deus noster? Hæc à propheta dicta sunt, vt falsos illos deos carperet,qui à gentibus colebantur.

Qui in altis habitat, & humilia respicit. Atqui si commensurauit deus cœlum palmo,& terram pugno, vt alibi legimus, item si cœlum, & terram implet, & vbique adest, si incomprehensibilis est, & incircunscriptus, quomodo in cœlo habitat & terram aspicit? Patet igitur ita loqui prophetam, vt Iudæorum,aut aliorum hebetudini consentiret,tametsi illorum mentem paulatim eleuans addidit,dicens.

In cœlo, & in terra. Et superius, inquit, & inferius habitat,hoc est,vbique locorum. vide, quæ diximus, in secundo psalmo, ibi: Qui habitat in cœlis irridebit eos. Alij vero aliter construunt, dicentes: Quis sicut deus noster in cœlo & in terra?

ὁ ἐγείρων ἀνυψῶν *Erigens à terra inopem, & de stercore eleuãs pauperem.* Per terram & stercus, tenuitatem ac paupertatem intelligit. laudat autem,atque admiratur propheta dei potentiam, qui de facili immutat quæcunque vult.

Vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Non solũ diuitẽ & gloriosum facit,sed cum populi sui principibus eum etiam collocat, hoc est, ad principatũ atque ad imperium eum etiã prouehit per inopẽ vero & pauperem,fidelem populũ ex gentibus congregatũ intellige, quem à turpibus,atq; ab inhonestis affectibus erigens Christus per euãgelium in altum euexit, eundem ei quem populis honorem impertitus: Apostolis,inquam,quos principes super omnem terrã constituerat, vt vidimus in psalmo quadragesimoquarto, postremo maiorem quanda, ac potiorem potentiam dei admiratur qui non ipsas tantũ res immutare possit,sed ipsam etiam rerum naturam,vnde ait.

Qui habitare

Qui habitare facit sterilem in domo matrem de filiis lætantem. Quemadmodum sæpenumero effecit. Quidam domum hic pro puerorum familia intellexerunt. ὑπὸ τέκνοις

Alleluia.

Et hic psalmus in gratiarum actionem conscriptus est, & beneficia à deo Iudæis olim collata connumerat, diuinamq; pariter potētiam laudat, & infirmitatem Idolorum carpit.

PSALMVS CXIII.

N exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro, facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius. Per Israelem, & per domum Iacob, Israelitarū genus significat: per Aegyptū autem & populum barbarū, ipsos Aegyptios. In exitu, inquit, populi Israelitici, atq; in recessu domus, seu familiæ Iacob ab Aegyptiorum gentibus. hoc est, vbi discesserūt Hebræi ex Aegypto, tunc regio illa, quam modo Iudæam appellamus, facta est sanctificatio dei: eo quòd veluti res quędam deo oblata, ac dicata sanctior quodammodo effecta est. tunc etiam Israelitarum populus effectus est hæreditas dei, & sub eius potestate manifestius cœpit cōstitui, atque ab eo dirigi. Nam etsi omnes alij populi natura ipsa, & creatiōis iure sub diuina semper fuerint potestate, nullus tamen tantam necessitudinem, aut familiaritatem habuisse videtur, quātam Israeliticus populus: qui propterea peculiaris dei populus appellatus est. Ex iis autem, quæ diximus, patet dictionem eius, vtrobique ad deum esse referendam.

Mare vidit & fugit. Ipsum etiam mare diuinam nouit potentiam, & ineffabili quodam modo diuinam etiam agnouit voluntatem, non secus ac si rationalis fuisset creatura: vnde diuisum ò medio refugit alueo, liberumque ac tutum transeunti populo iter prębuit. fugisse vero dicit ipsum mare, vt non tantum formidasse illud à conspectu dei ostenderet, sed vt celeritatem etiam illius diuisionis demonstraret.

Iordanis conuersus est retrorsum. Hoc accidit tempore Iesu Naue, quādo Iordanis fluuius cursum suum detinuit, prębens & ipse siccum transitum Arcæ dei. hæc duo miracula vna etiam recensentur per prophetam in psalmo sexagesimoquinto,

moquinto, ibi: Qui conuertit mare in aridam, & in flumine pertranſibunt pede.

Montes exultauerunt quaſi arietes, & colles quaſi agni ouium. Summum atque ineffabile quoddam populi gaudium, quod illis fuit temporibus, deſcribere nobis volens propheta, ipſa etiam inanimata elementa, montes nimirum & colles Iudęæ fingit gaudio exultaſſe, ac lætatos fuiſſe, nõ ſecus atque arietes & agni faciunt: qui quãdo læti ſunt, ſaltibus atq; exultationibus lætitiam ſuam demonſtrant. ſolent enim prophetæ aliquando inanimatis rebus humanos affectus adſcribere, vt diximus in pſalmo nonageſimoquinto, ibi: Lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mare, &c. gaudebunt campi, &c. Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum, à facie domini quando venit, vbi vide.

Quid eſt tibi mare, quòd fugiſti? & tu Iordanis, quòd conuerſus es retrorſum? montes quòd exultaſtis, quaſi arietes? & colles, quaſi agni ouium? Ex quadam proſopopœia propheta nunc ipſa alloquitur elementa, rationem expoſtulans, cur ſic fecerint, tanquam admirandum aliquid id fuerit, & ſupra naturam: & deinde ipſe pro eis reſpondet, ſeu interrogationi ſuę illos reſpondere introducit & dicere.

A facie domini mota eſt terra. A præſentia, inquit, & conſpectu domini exultauit terra, ipſi montes nimirum & colles. pręſentiam autẽ domini intellige aduentũ domini in Iudæã. Alio modo etiã expone iuxta ea quæ dicta ſunt in pſalmo XCV. ibi: Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum. & de mari quidem ac de Iordane nihil amplius dixit, tanquã cauſa fugæ, aut detentionis in vtroque ſatis iam nota ſit.

A facie dei Iacob. Scriptum eſt enim alibi, Ego ſum deus Habraam, deus Iſaac, deus Iacob.

Qui conuertit petram in ſtagna aquarum. A facie illius dei, inquam, qui à naturali duritie petram commutat, adeo vt ex ea deinceps aquæ ſcaturiant: de quo diximus in pſalmo ſeptuageſimoſeptimo.

Et rupem in fontes aquarum. In Græco hic, non rupem legimus ſed ἀκρότομον, quę dictio tãetſi pro rupe accipiatur, proprie tamen de re aliqua dici poteſt, quę extrema ac ſumma in parte truncata ſit, aut inciſa. ita igitur hanc petrã propheta appellauit, veluti quæ ob ſummã eius duritiem, etiã in ſumma

summma atque in extrema sui parte vix ferro secari posset, huiusmodi loquendi modo vsus, vt miraculum magis augeret. enarratis autem antiquis beneficiis pro præsentibus rebus supplicat.

Non nobis domine, non nobis. Non propter nos misericordiam te facturum confidimus. sumus quippe ea indigni, quemadmodum & maiores nostri, qui superius commemorata receperunt à te beneficia.

Sed nomini tuo da gloriam. Tu tamen, inquit, nomen tuum glorifica.

In misericordia tua & ueritate tua. Glorifica illud, inquit, in misericordia tua & veritate tua, hoc est, misertus nostri, & vere misertus. Misericordiam enim & veritatem sæpenumero propheta coniunctim ponit, pro vera misericordia. Nam diuina misericordia proprie ac vere & est, & dicitur misericordia: humana autem diuinæ comparata, non vera est, sed vmbra quædam misericordiæ. ἐπὶ τῷ ἐλέει

Ne quando dicant gentes, ubi est deus eorum? Ne quãdo, inquit, gẽtes nostri dominẽtur, & tuam nobis postmodum exprobrent infirmitatem.

Deus autem noster in cœlo, & in terra, omnia quæcunque uoluit fecit. Gentes quidem huiusmodi fortassis verba blaterabunt: at nos contrà clamabimus quòd in cœlo atque in terra deus noster omnia potest, tantum velit: quanquam certis, atque ei soli cognitis quibusdam rationibus, ex dispensatione sæpenumero longanimis fit, & patiens. καὶ ἐν γῆ

Idola gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum: os habent, & non loquentur: oculos habent, & non uidebunt: aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt: manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt, non loquentur in gutture suo. Omnia idolorum membra, atque omnes eorum partes percurrit, aliquid semper amplius in eis carpens: & primo quidem sensuum organa, deinde etiam manus, & pedes insensibilitatis accusat, ostendens nihil aliud esse ea simulachra, quàm materiam quandam, anima prorsus atq; spiritu carentẽ. Quæret aliquis fortasse, cur propheta cæteros sensus corporis ordine percensendo, de sensu oris nõ dixit, quòd ore suo nõ gustabunt, sed dixit, quòd ore suo nõ loquentur. & videtur mihi ea ratione εἴδωλα φωνήσουσι

id dictũ non fuisse, quia audire quidẽ, videre, odorare, & reliqua, dici videmus sæpenumero de deo: sed ꝙ deꝰ comedat, nusquã legimus. vnde loco gustus, ipsum sermonẽ semel atq; iterum ori attribuit, quo quis viuere potissimum probatur.

Similes fiant eis, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis. Similes eis fiant, surdi scilicet ac sine efficacia. verum Idola quidem gentium huiusmodi sunt, & qui ea colunt, hoc pacto, vt diximus, sunt fatui: vt ea venerentur, à quibus nihil opis capiunt: nos vero non sic.

Domus Israel sperauit in domino, adiutor & protector eorũ est: domus Aaron sperauit in domino, adiutor & protector eorum est: qui timẽt dominum sperauerunt in domino, adiutor & protector eorum est. Nõ frustra, inquit, sperauimus in domino, qui opẽ assidue nobis suam præstat, qui fouet nos. in triplicem autem ordinem vniuersum dei populum distinxit, in ipsum scilicet Israel, in sacerdotale genus, atque in proselytos. per domum quidem Israel in vniuersum, Iudæorum populũ significans: & leuitas, per domum Aaron, qui primus omnium sacerdotium administrauit, & cæterorum post se sacerdotum, prima fuit radix: per timentes autem dominum, proselytos expressit vndecunque venientes ex gẽtibus, & colentes dominum.

Dominus memor nostri benedixit nobis. Hoc est à primis progenitoribus ad hæc vsque tempora gentem nostrã summis semper deus affecit beneficiis.

Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron, benedixit iis qui timent dominum. Eadem, qua paulo ante, vtitur diuisione.

Pusillis cum maioribus. Hęc in vniuersum de omnibus paruis & magnis, non ætate solum aut statura intelligenda sunt, sed etiam de paruis & magnis, imbecillitate & viribus, paupertate & diuitiis, ignominia & gloria, seruitute & libertate.

Adiiciat dominus super nos, super nos, & super filios nostros. Augeat, inquit, nos dominus, & filios nostros. vel adiiciat super nos, bona scilicet. quædam exemplaria habent, super vos & super filios vestros: ita vt prophetam dicamus preces fundere pro Christianis, qui postea magis aucti sunt: & quibus ea adiecta sunt bona, cœlestia nimirum, quæ vera ac proprie bona dici possunt.

Benedicti vos à domino, qui fecit cœlum & terram. Hæc verba etiam

ba etiam de iis intelligenda sunt, quibus Christus in cœlum ascensurus benedixit: vt Lucas tradit. Benedicens enim Apostolis, per eos cæteris fidelibus denedixit.

Cœlum cœli domino. Primum cœlum scilicet vbi habitare dicitur deus. Vide in superiori psalmo, quæ diximus in versiculo: qui in altis habitat.

Terram autem dedit filiis hominum. Vt ea fruerentur, vt illic habitarent. Propter homines enim eam creauerat.

Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos, qui uiuimus. benedicimus domino ex nunc, & usque in seculum.. Huic dicto simile illud videtur: nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuam? item: nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam? mortuos autem si paulo altius consideres, intelligas eos esse, qui ante naturalem corporis mortem, virtutum operationibus mortui sunt: occisi scilicet à peccatis: viuentes vero eos, qui comite viuunt virtute, & ab hac vita ad altiorem etiam, atque ad diuiniorem transcendunt. Neque enim peccatores in præsenti vita deum laudant, cum scriptum sit, non esse pulchram laudem dei in ore peccatoris: neque etiam in futura, vbi perpetuis affligendi sunt cruciatibus. At iustos contrà, decet, vt in vtraque vita diuinas canant laudes: & ideo dicit, ex nunc & vsque in seculum. Et illi quidem descendere dicuntur in infernum, hi vero ascendere in cœlum. Illud etiam animaduerte quòd dum Propheta, in prima persona dixit: nos qui viuimus, illos significare voluit, qui sui instar claris essent præditi virtutibus.

Alleluia.

Hic psalmus simili modo in gratiarum actionem fuit compositus.

PSALMVS CXIIII.

Dilexi, *quoniã exaudiet dominus uocem orationis meæ.* Hac de causa, inquit, lætatus sum, quia exaudiet &c.

Quia inclinauit aurem suam mihi. De inclinatione auris dei, diximus in psalmo xvi. ibi: inclina aurem tuam mihi.

Et in diebus meis inuocabo. Cũctis scilicet diebus vitæ meæ.

Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me, Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Videntur hæc consentanea esse iis quæ habentur in psalmo decimoseptimo: vbi ait Propheta, diligam te domine, & deinde addit causam, cur dilecturus sit, dicens: quoniam tu fortificas & confirmas me. Tu enim, inquit, fortitudo mea, & firmamentum meum, & refugium meum, & alia huiusmodi. Et paulopost: laudans inuocabo dominum. Et narrat calamitates, in quas olim inciderat, & quarum mole afflictus, inuocasse se dominum dicit, & exauditum esse. In præsenti igitur psalmo Propheta consimili vtitur loquendi modo, dicens: dilexi quoniam me orantem dominus exaudiet: pro exaudiuit: vel quia imposterum exaudiet. Nam & nunc etiam exaudiuit. Hãc enim dilectionis suæ causam reddit. Deinde post verba illa: & in diebus meis inuocabo: quemadmodum in prædicto psalmo, narrat calamitates, ob quas dicit se inuocasse dominum, & liberatum fuisse, & cuius liberationis gratia dixit: dilexi &c. & quia doloribus mortis, & inferni periculis, dixit se fuisse circundatum, ad huiusmodi verborum declarationem addidit, dicens: tribulationem, & dolorem inueni: sed de his plenius in sæpe dicto psalmo dictum est.

O domine libera animam meam. Amplius atque amplius à futuris malis eam libera.

Misericors dominus & iustus, & deus noster miseretur. Vide quomodo auditorem instruit: misericors, inquit, est dominus: si peccasti non idcirco desperes: verum quia etiam iustus est, caue, ne summa illius fretus misericordia, iterum cadas: ostendens tamen ad misericordiam illum semper magis inclinare, quàm ad iustitiam, addidit: & deus noster miseretur. quod vero ait: deus noster, ad deorum distinctionem dictum est, quos gentes falso colunt.

Custodiens paruulos dominus. Subintellige verbum, est. Laudat enim Propheta summam domini prouidentiam, qua nisi vniuersos ac singulos custodiret, de facili, aut scorpio interemisset, aut aliud venenosum animal: aut alio pacto celeriter omnes perissent, in foueam aut in præceps aliquod, aut in aliud quodpiam periculum delapsi. Quidam vero intelligunt loqui prophetam de infantibus, adhuc in vtero existentibus:

tibus: qui in obſcuris illis, atque humidis locis, inſtar piſcium feruntur, nec cæterorum hominum more, reſpirare queunt, quique ab illo demum matricis calore, ad frigidum hunc atq; eis inſuetum aerem prouenientes, nec modico quidem tempore in hac vita ſupereſſe poſſent, niſi à diuina ſeruarentur prouidentia. Vel aliter: paruulos eos intellige, qui nuper in virtute ſtabiliti ſunt, quos dominus inexperientia adhuc circundatos conſeruat, donec aduerſus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

Humiliatus ſum, & ſaluauit me. Afflictum me variis calamitatibus liberauit. Permiſit quidem prius affligi, vt prudentior fierem, ſed huiuſmodi poſtea afflictiones diſſoluit: vt eius gratiam & donum agnoſcerem, & vtrinque in me beneficus fuit. Et aliter: Deus ſaluare eos ſolet, qui humilitatis nouerint amplecti virtutem, & per illam ſemper magis proficere. ἔσωσε

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi. quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapſu. Quidam Prophetam putant his verbis ad quietem ſeipſum exhortari, tanquam qui diuinum auxilium iam ſit conſecutus, atque ereptus ab afflictionibus, & ab expectata morte, hoc eſt, à disiunctione animæ & corporis liberatus, & ſimili modo liberatus à lachrymis, quas antea effundebat, ob inſidias nimirum & laqueos, quos inimici aduerſus eum ſtruxerant, & in quos ſæpenumero lapſus inciderat. Iuxta anagogen vero, per requiem, animæ diſceſſum intellige à præſenti vita: animæ, inquam, iuſti alicuius viri: cuius anima ab omni moleſtia liberatur. Talis enim diſceſſus, beneficio dei adſcribi debet. Liberantur enim huiuſmodi iuſti viri, tam ab huius corporis onere, quàm etiam ab omnibus eius malis: quia, vt ait Paulus, nos, qui ſumus in hoc tabernaculo, gemimus grauati: vnde alibi idem Apoſtolus cupere ſe diſſolui dixit & eſſe cum Chriſto. Sed multo etiã magis præſentis pſalmi verba congruere vidẽtur probis ac religioſis viris oĩbus, qui ex hoc corpore iam egreſſi ſunt. Et cum dixiſſet Propheta: benefecit tibi, addidit etiam: quia eripuit animam meam à peccato. Peccatum quippe mors merito dici poteſt: quia omnes animæ ad virtutem operationes mortificat. Item, quia eripuit oculos meos à lachrymis.

mis. Nam ereptus ab huiusmodi ærumnis lachrymas amplius non effundam. Item, quia eripuit pedes meos, non à visibilium tantummodo, sed ab inuisibilium etiam inimicorum insidiis, qui gressus meos supplantare conabantur.

εὐαρεστήσω *Delectabor coram domino in regione uiuentium.* Regio uiuentium, cœlum est, vel futurus mundus, vbi nullus est, qui moriatur. Præsens enim mundus, non viuentium, sed morientium regio dicenda est, vbi nullus est, qui non moriatur. Delectabor, inquit, in illa regione, versans simul cum Angelis, & deum colens absque vllo prorsus impedimento, nullo hoste illic mihi amplius tendente insidias. Vel iuxta aliam literam: placebo domino, hoc est, eiusmodi esse censebor qui deo placere possim. Græca enim dictio, εὐαρεστήσω exponi potest, pro, delectabor, & pro, placebo. simile dictum exposuimus in psalmo quinquagesimoquinto: iuxta alium tamen sensum.

Alleluia.

Præsens etiam psalmus gratiarum actiones continet.

PSALMVS CXV.

διό Redidi propterea locutus sum. Ait magnus Basilius, quòd cum Propheta in superiori psalmo dixerit: placebo seu delectabor coram domino in regione viuentiũ, modo in huius psalmi principio ait credidisse se: ea scilicet, quæ ibi prædixit, ꝙ placebit seu delectabitur in regione viuẽtium: & propterea, inquit, ita locutus sum. Nam & alibi in psalmo XXVI dixit: credo videre bona domini in terra viuentium: tametsi aliam ibi tradiderimus expositionem.

Ego autem humiliatus sum ualde. Cum tanta mihi prævidere datum sit, humiliatus tamen sum valde, & indignum me putaui, ne dono elatus, huiusmodi gratiam amitterem.

ἐκστάσει μου *Ego autem dixi in extasi mea, omnis homo fallax.* Per Extasim, stuporem quendam intelligere debemus. Stupefactus enim, inquit, ob admirationem illius regionis viuentium, cuius, per sancti spiritus gratiam, visionem habui, dixi palam ac manifeste, quòd omnis homo in hac vita fallax est, iuxta humanam hanc beatitudinem, quam magnus Gregorius falsi nominis

si nominis fœlicitatem appellauit, veluti non permanentem, sed somnij instar cito auolantem. Omnia enim humana, vanitas vanitatum sunt. mutantur enim & corrumpuntur. Sed quæ in illa sunt viuentium regione, non fallacia, sed vera sunt omnia. Veluti perpetua, immutabilia, atque incorruptibilia.

Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Nam cum innumeris me affecerit beneficiis, prædictam etiam gratiam ad cumulum addidit. Retribuit autem, hoc in loco, expone, pro, tribuit, quemadmodum etiam diximus in psalmo VII. ibi: si reddidi retribuentibus mihi mala. Cum autem nihil inuenisset condignum quod deo redderet, ait.

Calicem salutaris accipiam. Per calicem salutaris, mortem ac martyrium pro Christo intelligit. Nam & ipse dominus in Euangelio, potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibam? salutis autem ideo dixit, quia saluat, immo eos, qui mortui fuerant, ad meliorem vitam viuificat: pro Christo, inquit, moriar. Sitio enim vt pro eo mortem patiar, qui me tantis cumulauit beneficiis.

Et nomen domini inuocabo. Et ipsum, inquit, dominum inuocabo, vt calicem mihi istum præstet. Proinde si propositũ & mentem animaduertas beati Dauid, manifeste perspicies, illum, quod in se fuit, sæpenumero pro Christo mortuũ esse.

Vota mea domino reddam coram omni populo eius. Reddam, inquit, quicquid deo pollicitus sum, antequam è præsenti vita excedam.

Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Lætor, inquit, moriens. Honoráta enim est apud deum illorum mors, qui ei dicati ac sanctificati fuerint. Nam si illorum vita honorata est, multo etiam magis mors, quæ ad ipsum dominum eos prouehit, sanctorum angelorum comitatu ac societate honoratos.

O domine ego seruus tuus. Dedicatus scilicet atq; oblatus tuo imperio.

Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Repetit nomen serui, gaudens ita appellari. Reiecto enim omni pudore, seruitutẽ hanc libere fatetur, & prædicat. Filium autem ancillæ tuæ, dixit, ostendens se seruum dei, etiam ab ipsis progenitoribus.

Dirupisti uincula mea. Tu vincula, inquit, peccatorum dirupisti, gladio nimirum pœnitentiæ.

Tibi sacrificabo hostiam laudis. Hostiam & sacrificium rationale, quod verum ac proprium est sacrificium, fœtusque ac germen spiritualis ventris mei. Hanc, inquam, hostiã laudis tibi sacrificabo in altari animæ meæ.

Et in nomine domini inuocabo. Et inuocabo nomen domini in subministrationem atque in auxilium huius sacrificij.

Vota mea domino reddam, coram omni populo eius. Repetit verba paulo ante dicta, ad maiorem sermonis sui confirmationem.

In aulis domus domini, in medio tui Hierusalem. Apponit & locum, vbi redditurus est vota. In aulis, inquit, domus domini. Varias enim aulas habuit tabernaculum illud, quod beatus Dauid fabricari iusserat in medio Hierusalem. Et hæc quidem iuxta præcedentis psalmi consequentiam exposuimus, verum Chrysostomi etiam expositionem addamus dicentis, quòd cum præuidisset beatus Dauid quæcunque passuri erant Iudæi in obsidione & captiuitate Babylonica, & mente etiam reuoluisset eos illinc postmodum reuocandos esse, atque in patriã restituendos, prorupit in hæc verba, dicens: Credidi quòd scilicet captiui erunt Iudæi, & quòd in patriam etiam restituentur: credidi vero, ita edoctus à prophetica gratia: & propterea locutus sum de hac re variis scilicet in psalmis. Ego autem humiliatus sum valde, dum affligor scilicet & doleo captiuorũ vicem. Ego autem dixi in extasi mea, omnis homo fallax. Summo ego, inquit, dolore correptus, quo vt adsolet sępenumero, extra me quodammodo ad tempus effectus sum, & penè redditus sine sensu: eo quod maximam humanæ fœlicitatis inconstantiam cernerem, atque in specie mutationem status Iudæorum præuiderẽ, dixi: vere humanum omne bonum fallax est. quia propriæ naturæ ratione permanens non est: verum quia illos rursus in patriam reuocandos perspexi, & non mediocri propterea gaudio affectus sum, dico: Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? sibi enim propheta atque in rationẽ suam acceptum refert omne beneficium, quod in Iudęos cognatos suos fuerit collatũ. Multa mihi, inquit, beneficia contulit dominus. Quid igitur pro omnibus his illi retribuam?

Animi valde grati atque hilaris sunt verba. Calicem salutaris accipiam, hoc est, vas libaminum. Libabo, inquit, deo pro salute populi. Erant enim apud Iudæos varij sacrificiorum modi: quorum vnus libamen salutaris dicebatur. Vas autem illud quo libabant, calicis figurã habebat. Et nomen domini inuocabo: ad salutẽ populi. Vota mea domino reddã in cõspectu omnis populi eius, hoc est, promissiones illas persoluam, quas feci pro salute mea cũ essem in periculis. Pretiosa in cõspectu domini mors sanctorum eius. Docemur ex hoc loco mortem seruorum dei angelorum ac cæterorum sanctorum præsentia persæpe honorari. Quorum autem mors honorata est, illorũ vita etiam est honoratior: in qua sectantes virtutum opera, dominum suum colebant. O domine ego seruus tuus, ego autem seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Non communem hanc seruitutem propheta intelligit, iuxta quã omnes sunt serui dei (omnia enim, inquit, seruiunt tibi,) sed aliam seruitutem electione, desiderio, atque amore susceptã: quam cæteris omnibus præponit dignitatibus, exultans & se magis iactans in huiusmodi seruitute, quàm in regia sua corona. Quod vero ait: & filius ancillæ tuæ: cõsimili modo intellige. Dirupisti vincula mea: vincula, inq̃, tristitiæ, quib⁹ ob assiduas calamitates cõstringebar. vel iuxta expositionẽ prędictam: tibi sacrificabo hostiã laudis, pro diruptione scilicet huiusmodi vinculorũ. Dirupisti enim ea gladio misericordiæ. Per sacrificiũ autẽ laudis, hymnos & gratiarũ actiones intelligit. Et in nomine domini inuocabo, pro nomẽ domini inuocabo. Summa enim mihi est fiducia in huius diuini nominis inuocatione, postq̃ illius vires ac potentiã ipse etiam experimẽto cognoui. Quæ sequuntur, intellige, iuxta ea quæ superius declarata sunt. Reddidit etiã vota sua, beatus David coram omni populo, non vt quasi gloriabũdus aliquis se ostentaret, sed vt cæteros ad sui imitationẽ adduceret, & operis sui faceret participes. Ipsa autẽ gratiarũ actio acceptior est omni sacrificio. facillima præterea res est, & qua is etiam qui omnium indigentissimus fuerit, quocunque tempore potest abundare.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarum etiam actiones continet. Conuocat enim

uniuersas

uniuersas gentes ad Christi laudes, & ad gratias ei agendas, pro tantis in nos collatis beneficiis.

PSALMVS CXVI.

Audate dominum omnes gentes. Vniuersas, inquit, gentes appello, quæ ab erroris tenebris ad lucem veritatis adductæ sunt.

Laudate eum omnes populi. Sub aliis verbis eandem repetit sententiam laudationis exhortationem magis intendens. vel per populos, Iudæos illos intellige, qui fideles effecti sunt: vel omnes etiam populos in vniuersum. Oportet enim omnes homines communiter deo gratias agere quia pro omnium salute misericorditer carnẽ assumpsit, & salutares passiones subiit: Ipsos tamen Iudæos præcipue decet, vt Christum laudẽt. qui dixit: non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.

ἐκρα-ταιώθη *Quoniam roborata est super nos misericordia eius.* Valida ac fortis effecta est misericordia dei. Ampla enim ac vehemens in omnes defluxit, tametsi multi à se eam repulerint. Seipsum vero nobis propheta, hoc in loco coniungit: quemadmodum sæpe alibi facere consueuit, vnum se ex iis reputans, qui in Christum credunt.

Et ueritas domini manet in æternum. Veritas, inquam, euãgelij, quæ apostolis per Christum data est. Nam quæ in lege scripta sunt, non veritatem, sed vmbram continebant veritatis. Adueniente autem euangelica veritate vmbra illa legis cessauit, non secus atque adumbratio aliqua picturæ extinguitur. Quando veri colores super eam immittuntur. Gratia enim, inquit, & veritas. Per Iesum Christum facta est.

Alleluia.

Et hic psalmus etiam gratiarum actiones continet pro receptis beneficiis.

PSALMVS CXVII.

Onfitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Huiusmodi verba habentur etiam in psalmo c v. vbi ea exposuimus.

ὅτι *Dicat sane domus Israel quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius: Dicat sane domus Aaron, quoniam*

quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius: *Dicat sane omnes qui timent dominum, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Omnes enim hi bonitate & misericordia dei, multis modis potiti sunt. In triplicem autem ordinem propheta distinxit populum dei, quemadmodum & alibi fecit in psalmo CIII. ibi: domus Israel sperauit in domino: cumque omnes populi ordines in vnum chorum conuocauerit, iusseritque debitas deo gratias agere, & dicere quòd bonus est, & quòd in seculum misericordia eius, narrat ea postmodum, quæ ad se pertinent. Decebat nanque vniuersum populum condignas deo gratias agere pro rege suo, qui pro eis certauerat, quique in tentationes & calamitates inciderat, & mirabiliter fuerat ab eo liberatus.

De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Non simpliciter, inquit, exaudiuit me, sed in latitudine, hoc est, in libertate, ab arcta & angusta in latam atque amplam regionem me deducens. Dictum est etiam in IIII. psalmo, in tribulatione dilatasti me: vbi vide, quæ exponendo dicta sunt.

Dominus mihi adiutor, & non timebo quid faciat mihi homo. Habentur & hæc verba in psalmo XXVI. ibi: dominus illuminatio mea, & salus mea, quẽ timebo? Illud considera, quomodo non hoc dicit, quòd ab homine nihil passurus sit, sed quòd tantum negat se timere, tametsi pati aliquid contigerit: quòd si patiar, inquit, id accidet, non ob imbecillitatem dei, quasi opem ille suam mihi adferre non possit, sed ob illius permissionem, qui hac ratione me erudire constituit, ac dirigere.

Dominus mihi adiutor, & ego respiciam inimicos meos. Ille pugnabit pro me, & ego inimicos meos respiciam, cadentes scilicet: & visibiles quidem corporeis, inuisibiles vero, animi atque intellectus oculis intuebor. Accommodari etiam possunt hæc verba iis omnibus, qui certam ac stabilem in domino spem habuerint. ἐπόψομαι

Bonum est confidere in domino, quàm confidere in homine: bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Beatus enim inquit, qui sperat in domino: & alibi etiam maledictus omnis, qui sperat in homine: Item, alius sapiens dicit, respicite in antiquas generationes, & videte, quis nam sperauerit in domino,

domino, & confusus sit. Quòd si aliquis confusus esse videtur, ille in domino, vt oportebat, non sperauit. Atque ideo Paulus huiusmodi sermonem confirmans, dixit: spes autem non confundit. Illud etiam animaduerte, quòd propheta hic, non dixit, bonum seu melius hoc esse, comparando scilicet illa ad hoc summum bonum, sed auditorum imbecillitati condescendens, humanum in morem sic locutus est.

καὶ τῷ ὀνόματι κυρίου

Omnes gentes circundederunt me, & nomine domini ultus sum eos: circundantes circundederunt me, & nomine domini ultus sum eos. Omnes gentes, quæ in circuitu sunt Palęstinæ regionis in vnum congregatæ simul in me irruentes impetum fecerunt, ac veluti in sagena me compręhenderunt. vel varias dæmonum copias fortassis significat, quæ vnà aliquando iustum aliquem adoriuntur, variisque ac multiplicibus modis ei pauorem incutiunt. Repetens autem propheta sæpius, se circundatum fuisse, & sæpius vltum inimicos suos, huiusmodi repetitione, & ineuitabilis periculi magnitudinem ostendit, & admirandam fuisse liberationis rationem constituit. & summam denique diuini nominis fuisse potentiam docet, quo tanta potuit efficere.

ὥσπερ μέλισσαι κηρίον

Circundederunt me, sicut apes fauum, & exarserunt sicut ignis in spinis, & nomine domini ultus sum eos. Periculorum magnitudinem describit. Et per apum quidem similitudinem, vehementiam & promptitudinē inimicorum significat, per ignem vero effrenatam iram. Apes siquidem fauo mellis inuento, summa promptitudine ac vehementia illum circundant, ac mellis succum exugunt: ignis etiam vbi rubum aliquem aut spinetum apprehenderit, retineri non potest.

ἀνετράπην

Impulsus, uersus sum, ut caderem, & dominus adiuuit me. Impulsus, inquit, ab hostibus veluti iamiam casurus declinaui, hoc est, parum abfuit, quin caderem, & dominus adiuuit me, vt vires suas, & studium suum in me magis demonstraret.

Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem. Fortitudo mea, inquit, & laus mea dominus est. In eo etenim vires meas omnes habeo: propter eum etiam ab omnibus laudor, & glorificor, quòd talem adiutorem sortitus sum. vel ipsum deum semper laudo, qui factus est saluator meus.

Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum. Et rursum factus

ſum factus eſt mihi dominus vox exultationis & ſalutis, hoc eſt, factus eſt cauſa vocis exultationis, & vocis ſalutis: quæ canitur in tabernaculis iuſtorum, cum ob admirabiliter mihi præſtitam ſalutẽ impulſus ſim vt exultationẽ & ſalutem illam laudarẽ, quam mihi tribuit. vel impulſus ſum ad laudandum eum in exultatione & ſalute. Per tabernacula autẽ iuſtorum, puto eum prophetice eremitarum tuguria prædicere, in quibus Dauidici pſalmi præcipue decantantur: vel varias, ac particulares, quæ per orbem ſunt eccleſias.

Dextera domini fecit uirtutẽ. Dextera domini, id eſt diuinũ auxiliũ, quod tribuit vobis victoriam, & trophæum erexit.

Dextera domini exaltauit me. Erexit me iam penitus inclinatum. vel glorificauit me, poſtquam inimicos meos in fugam conuertit.

Dextera domini fecit uirtutem. Eandem rurſus ſententiam repetit, & præ lætitia in gratiarum actione extenditur. vel ter nominans dei dexteram, triplex trium perſonarum auxilium in diuinitate denotauit.

Non moriar ſed uiuam, & narrabo opera domini. Non moriar deinceps, nec perdar ab iis, qui circundederunt me, quẽadmodũ ipſi ſperabãt: cum illi cõtra potius perierint: ſed viuam, & laudabo mirabilia dei. vel non moriar animę morte, ſed viuam ea vita, quæ eſt ſecundum deum. vel non moriar, ſed viuam, hoc eſt, immortalis ero: quia mea cantica canentur perpetuo, & illorum cantus nullo vnquam tempore deficiet. Poſſumus etiam hunc verſiculum intelligere, vt ſermo ſit de reſurrectione, & afferat propheta, ſe non moriturũ ea conditione, vt nulla ei amplius reſurrectionis ſit ſpes: quinimmo ſi moriar, inquit, perpetua mihi tamen non erit mors: atque ideo non vere moriar, ſed vnà cum cæteris hominibus rurſum viuam, & propterea narrabo opera domini, qui mihi ſimul cum aliis bonis reſurrectionem hanc largitus eſt.

Caſtigãs caſtigauit me dominus, & morti non tradidit me. Caſtigauit autem, dum in varias me permiſit calamitates incidere, ea nimirum ratione, vt periculorum atque afflictionum timore, de cætero melior ac prudentior fiam. nec tamen permiſit me mori, quinimmo eripuit à periculis, ea ratione vt vires ſuas, & ſtudium ſuum erga me oſtenderet, vt diximus.

Aperite mihi portas iuſtitiæ. Tabernaculi portas, vbi lega-

lis iacebat iustitia, iustificationes scilicet legis.

Ingressus in eas confitebor domino. Intro ingressus in eas, inquit, agam gratias domino & laudabo eum, sicuti pollicitus sum. Per portas auté iustitiæ, tabernaculi vt diximus portas intellige, seu ecclesiarum, quæ vbique locorum sunt, in quibus iustitia vnà cum reliquis virtutibus colitur, & intra quas beatus Dauid ingressus, per psalmos suos cõdignas pro tantis beneficiis domino gratias agit.

Hæc porta domini, iusti intrabunt in eam. Videtur mihi propheta, arctam illam atque angustam portam signare, de qua dominus in euangeliis ait: intrate per angustam portã. Hanc etenim propheticis oculis cernens beatus Dauid, clamat dicens: hæc est porta domini: hæc est illa porta, de qua dominus Iesus Christus docebit vos. vel illa porta, quæ ad Christum ducit. Et deinde addidit: quòd iusti tantum intrabunt in eam, hoc est, per eam. Quamobrem ipse etiam Christus dixit, quòd pauci sunt, qui inueniunt eam.

Confitebor, quia exaudisti me, & factus es mihi in salutẽ. Rursus pollicetur se gratias acturum deo.

Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Hæc est etiam prophetia, quæ ad Christum pertinet. Animaduertendum vero est, prophetas persæpe sermonem inceptum intercidere: ea nimirum ratione, vt ipsæ prophetiæ, vmbra quadam ac velamine obtegantur, ne si apertius traderentur, maius sacris libris immineret ab inimicis periculum. Delerent enim eos omnes fortassis. Per ædificantes autem, sacerdotum principes intelligit ac scribas, & doctores Iudæorum, quibus cura commissa fuerat ædificandi & perficiendi populum in fundamento legis. Lapis vero reprobatus, sine dubio Christus est: lapis quidem ob summam soliditatem ac constantiam aduersus omnia vitia. Peccatum enim, inquit, non fecit. Reprobatus vero ab ædificantibus, vt inutilis: quia Iudæi Samaritanum eum dicebant, & negabant eum esse à deo. Quinimmo populi seductorem appellabant: verum lapis iste, qui ab illis reprobatus est, ita postmodum approbatus fuit, vt factus sit in caput anguli, effectus nimirum angularis lapis. Neque enim omnis lapis esse potest angularis lapis, sed ille tãtum, qui aliis probabilior est, & ex vtroq; latere potest in vnum angulum duos parietes colligare.

ligare. Christus vero effectus est lapis angularis: quia in seipso duos populos in vnam fidem coniunxit: fidelem nimirũ populũ ex circuncisione, & illum qui ex gentibus. quocirca apostolus Paulus de eo dixit: quòd Christus est pax vestra, qui fecit ex vtroq; vnũ. Preterea ipse etiã domin⁹ ad Iudęos dicebat, se alias oues habere quæ non erant ex illo ouili, & quas adduci etiam oportebat, vt fieret vnum ouile atq; vnus pastor. vel per angulum intelligit ecclesiam fidelium: quia quemadmodũ angulus facit duos parietes in se coniungi, ita etiam ecclesia duorum populorum, vt diximus, coniunctionem atque vnitatem operatur. Huius autem ecclesiæ, quam lapidi angulari comparari diximus, Christus caput est, tanquam vnius corporis pręcipuum ac principale membrũ, nec tantum caput, sed coniunctio & vinculum & fundamẽtum.

A domino factus est iste, & est mirabilis in oculis nostris. Iste angulus nimirum, hoc est, ista duorum parietum, seu potius duorum populorum coniunctio, à deo ipso, & non à simplici quopiam homine facta est: & est mirabilis in oculis nostris, eo quòd digni effecti sumus, vt coniunctionem hanc oculis nostris videamus. Quomodo igitur opus hoc non est admirabile?

Hæc dies, quam fecit dominus. Per diem, mundi fœlicitatem intelligit. Nam quemadmodum scriptura sæpe diẽ malum dicit, non vt solarem diei cursum aliquem malum designet, sed mala illa, quæ in eo die sunt, ita etiam per bonum diem, bona illa intelligit: quæ in eo die perfici cõtingit. Prędicare vult igitur Propheta hoc in libro, summa illa bona, quæ in die resurrectionis domini futura erant, & quæ Christus ipse operatus est. Nam & iratum hominibus deum conciliauit, & dæmonis tyrannidem dissoluit, & mortis potentiam exinaniuit. Eos qui vel ipsius terræ habitatione indigni erant, fecit esse dignos cœlo. erroris tenebras dissoluit, fugauit peccata, plantauit virtutes, & innumerabilibus denique bonis mundum repleuit.

Exultemus, & lætemur in ea. Spirituali scilicet gaudio. Exhortatur autem fideles omnes ad hanc lætitiam, tanquã dignos tantis bonis effectos.

O *domine salua sane.* Populum tuum scilicet. σῶσον δὴ

O *domine bene prospera.* Populũ tuum nimirũ, aut euan- εὐόδωσον

gelicæ prædicationis fidem.

Benedictus qui uenit in nomine domini. Hoc etiam ad Christum pertinet, qui venire dicitur in nomine domini, hoc est, à domino patre, atq; ab eius substantia. quo circa ad Iudæos dicebat: ego veni in nomine patris, & non accipitis me. vel in nomine domini, pro in nomine dei: eo quòd Christus dei nomen habet, estque, & appellatur deus.

Benediximus uobis de domo domini. Nos prophetæ, inquit, qui olim tanta præuidemus bona, benediximus vobis hominibus, qui estis ex domo domini, qui estis ecclesiæ grex, & digni effecti estis, quibus benedicamus.

ἐπέφανεν *Deus dominus, & apparuit nobis.* Christus, qui per incarnationem suam hominibus apparuit, deus ac dominus est. Prophetico autem more futura narrat tanquam præterita.

ἑορτὴν ἕως τῶν κεράτων *Constituite solennitatem in condensis, usque ad cornua altaris.* Vnus quidem interpretum exposuit: agite celebritatem in operientibus, hoc est, in sacrificiis, per quæ altare operiri ac tegi solet, vsque ad eius cornua, hoc est, vsque ad eius extremitates. Alius vero: festiuitatem, inquit, agite in germinantibus, hoc est, in florentibus coronis, atque in virentibus arborum ramis: Græcam enim dictionem πυκάζειν, quę hic habetur, alij idem significare intellexerunt, quod operire, alij vero idem, quod germinare. Hoc autem sermone, omnino illud suademur, vt celebrem deo ac splendidam solennitatem agamus: & quæ iuxta Hebræos quidem, eo modo agenda est, vt iam diximus, iuxta fideles vero spiritualibus celebranda est sacrificiis, & virtutum coronis, bonorumq; operum ramis: quorum densitate ac copia inuisibile animæ nostræ obtegatur altare.

Deus meus es tu, & confitebor tibi, Deus meus es tu, & exaltabo te. Ea, inquit, ratione, quia deus meus es, à me tibi maximę agendæ sunt gratiæ, tametsi nulla in me hactenus contulisses beneficia. Oportet enim nos deo creatori gratias agere, & illum glorificare, & quia creauit nos, & quia perpetuā nostri prouidentiam habet.

Confitebor tibi quia exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Gratias, inquit, semper tibi agam, vt benefactori.

Cōfitemini domino, quoniā bonus, quoniā in seculum misericordia eius. Hic psalmus eodē versiculo finē faciens, quo initium

sumpsit,

ſumpſit,circulum atque orbem quẽdam imitatur,& ad eadẽ agenda rurſus populũ ſuadet,ad quæ initio etiam ſuaſerat.

Alleluia.

Varias ſtatus ſui mutationes ſuſtinuit beatus Dauid,quemadmodum diximus in procemio operis. Nam & aliquãdo belli pericula euadere ei contigit:aliquando autem in calamitates incidere: & aliquando placidiorem, ac magis tranquillam uitam habere: & modo quidem per mandatorum dei uiam inceſſit, modo uero ab illa decidit.Quæ omnia breui in hunc pſalmũ cõgeſſit. Ad lectoris præterea inſtitutionem multas preces ſuas appoſuit, quas deo ſæpius uerbis tantum,& non ſcriptis obtulerat. Poteſt autẽ his pſalmus fideles omnes ad uirtutem accedentes perfectiores reddere, & omnes qui hactenus negligentius uixerint,ad uirtutem excitare.Et quoniam in hoc pſalmo frequenter inuenies mentionem fieri de lege, de teſtimoniis,de mandatis,de iuſtificationibus,de iudiciis, de eloquiis, atque id ferè in unoquoque uerſiculo, (de his etenim, ut breui dicam, totus pſalmus pertractat.Huic enim materiæ beatus Dauid eum applicauit,) uide quæ in XVII.pſalmo dicta ſint,ibi: & omnia iudicia eius in conſpectu meo. Vnde quotiens aliquid huiuſmodi inuenerimus,ſuperfluum fuerit ibi dicta repetere.Illud tamen ſcire oportet, quòd licet hæ dictiones inter ſe differant, ut ibi iam dictum eſt,ut plurimum tamen his nominibus beatus Dauid ipſam legem ſignificauit,ueluti continens à contentis.

PSALMVS CXVIII.

Eati immaculati in uia. Per uiam,tranſitoriã hanc uitam intelligit,beatos eos dicens,qui abſque reprehenſione per eam ambulant, & recte uiuunt. Græca enim dictio ἄμωμος, non tam immáculatum quàm irreprehenſibilem ſignificat.

Qui ambulant in lege domini. Qui legitime uiuunt,& ſecũdum dei legem conuerſantur,& non extra eam.

Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius. Qui cum ſtudio & cũ attentione ea legunt, & occultum in eis inueſtigant theſaurum.

In toto corde exquirunt eum. Exquirunt autem,quia lucem ac pulchritudinem eius iam quodammodo deguſtarũt.quocirca totis deſiderij velis ad illum tendentes, mundana o-

mnia pertranſeunt, atque illum ſolum inquirunt, feſtinantes nimirum cum eo eſſe, atque illi placere. Ille vero exquirere deum dicitur, qui per mandatorum ſemitam incedit, quæ ad illum ducit.

Non enim qui operantur iniquitatem, in uiis eius ambulauerunt. Vbi abſolute dicit, viam, præſentem vitam vt plurimum intelligit, vbi vero vias dei, ſeu vias eius, legē intelligit, & præcepta. Ait igitur, quòd omnes, qui aliqua in re inique agunt, non ambulant in viis dei. vbi enim quis delinquit, ſtatim ab eis noſcitur declinare.

σφόδρα *Tu mandaſti mādata tua cuſtodiri ualde.* Tu in lege tua hoc mandaſti, & maledictionem aduerſus mandatorum tuorum contemptores addidiſti. Oportet nos igitur illum timere, qui mandata ſua adeo obſeruari iuſſit: & ſimili modo, nihil eorum tranſgredi, quæ ab illo nobis tradita, atque ordinata ſunt.

Vtinam dirigantur uiæ meæ, ad cuſtodiēdas iuſtificationes tuas. Vtinam, inquit, viæ conuerſationis meæ adeo dirigantur, vt tua adimpleam mādata. Poſtulat autem hoc, optime dignoſcens, quòd ex ſeipſo nihil poſſet perficere niſi dei ope ac gratia adiutus fuerit. neque enim volentis aut currentis, vt inquit Paulus, ſed eſt miſerentis dei.

ἐν τῷ με ἐπιβλέπειν *Tunc non confundar, cum proſpexero in omnibus mandatis tuis.* Vbi viæ meæ, vt dixi, à te fuerint directæ, tunc non confundar. Ego etenim iam proſpexi ad omnia mandata tua, & omnia iam adimpleui. vel aliter: tunc non confundar, cū proſpexero ad omnia mandata tua: cum ſcilicet omnia adimpleuero. Qui enim aliquod diuinum negligit mandatum, ex huiuſmodi contemptu ignominiam pariter refert, & condemnationem. Illud tamen adnotandum eſt, quòd legere poſſumus etiam hunc verſiculum: tunc non confundar: quia proſpicio: & ad huiuſmodi lectionem aptatur prima expoſitio. Græca enim dictio vtranque patitur lectionem.

εὐθύτητι ἐν τῷ μεμαθηκέναι ἕως σφόδρα *Confitebor tibi in rectitudine cordis, cum didicero omnia iudicia iuſtitiæ tuæ.* Cum legem tuam didicero, gratias tibi agam in recto corde, atque ex tota anima, quòd edoctus fuerim, ꝙ mentem meam illuminaueris, & quòd ſummis à te affectus ſim beneficiis.

Iuſtificationes tuas cuſtodiam, ne me derelinquas uſque ualde.

Legem,

Legem,inquit,tuã custodiam, vtpote eam edoctus. atq; ideo peto à te, ne me diu derelinquas. hoc enim significat, quod ait: vsque valde. noli igitur me diu derelinquere, tametsi ad priuatum meum,& ad commune aliorum commodum,noui te persæpe hoc vsum consilio, vt me veluti neglectum à te, derelinquere visus sis.

In quo corriget adulescentior uiam suam? in custodiendo sermones tuos. Interrogat,& respondet.& quoniam adulescentiæ ætas natura ipsa simplex, ac leuis est, & facilis cui imponatur. merito summa ei opus est custodia, & obseruatione mandatorum dei, quibus dirigatur & conseruetur adulescentum vita.

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis. In toto corde, non diuidens scilicet mentem meam ad seculi huius cogitationes. supplex igitur peto à te, ne me indignum,à mandatis tuis repellas. Est autem humilitatis sermo,illius dico humilitatis,quæ virtutem sectatur. vel ne repellas me,si quando ad eorum obseruationem frigidior fuero: quinimmo si quid in me huiusmodi acciderit, reaccende precor denuo calorem meum.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Eloquia,hoc est,mandata. abscondi autẽ ea, in penu cordis mei, vt eorum memoriã indelebilem conseruarem,vtque hoc pacto,ea semper ante mentis oculos habens, nunquam peccem tibi.neque enim ille homo peccare permittetur,qui tanto cũ studio eorum semper meminerit.

Benedictus es domine,doce me iustificationes tuas. Benedicit dominum propheta laudans eum, quòd vtilitatem acceperit ab eius lege: quam etiam rogat melius se ac sublimius edoceri.

In labiis meis annunciaui omnia iudicia oris tui. Non tantum ego ea didici,sed aliis etiam annunciaui.

In uia testimoniorũ tuorũ delectatus sum,sicut in omnibus diuitiis. Non dixit in diuitiis simpliciter,sed in omnibus. Ambulãs, inquit,in via mandatorum tuorum, ita delectatus sum, ac si diuitias omnes possiderem.vel non secus delectatus sum, atque is,qui seculi diuitiis delectari solet.

In mandatis tuis meditabor, & cõsiderabo uias tuas. Pro meditabor, in Græco legimus ἀδολεσχήσω, de quo diximus in ἀδολεσχήσω

S iiij psalmo

psalmo LIIII,ibi:cōtristatus sum in meditatiōe mea.crebro, inquit,meditabor in mandatis tuis,atque ex hoc exquisitius vias tuas,hoc est,placita ac voluntates tuas,consyderabo.

In iustificationibus tuis meditabor,non obliuiscar sermones tuos. Meditabor,inquit,& nō obliuiscar.eorū enim quæ quis fuerit meditatus,diuturniorem memoriam conseruat.

Retribue seruo tuo. Pro mandatorum & iustificationum tuarum meditatione, aliquam,inquit, seruo tuo retributionem redde.

ζήσω καὶ *Viuam & custodiam sermones tuos.* Accepta retributione, quam mihi dederis,viuam,inquit,meliori vita, ad ea semper me extendens,quæ ante me sunt. Quædam autem exemplaria habent,viuifica me,& custodiam.

Reuela oculos meos, & consyderabo mirabilia de lege tua. Aufer velum hoc,& tegmen ab oculis animæ meæ: crassitudinem nimirum & obstaculum legalis literæ: atque hoc pacto admirabiles & reconditos in lege sensus consyderabo, qui ad incarnationem, atque ad alia aduentus tui pertinent mysteria.

Peregrinus ego sum in terra,ne abscondas à me mandata tua. Præsenti,inquit,vita vtor vt transitoria, ad aliam nimirū vitam festinans: atque ideo indica mihi, quæso, profundius mandata tua, vt studiosior eorum fiam, & intensius ad te curram.

κρίματά σου *Concupiuit anima mea desyderare iudicia tua in omni tempore.* Anima mea valde semper concupiuit teneri desyderio iudiciorum tuorum:valde,inquit, mihi placuit iudiciorum tuorum desyderium.atque ideo in omni tempore ea semper desyderaui,hoc est,ardenter amaui.vel concupiuit anima mea iudicia tua in omni tempore, ita vt eorum tenerer desyderio.vel quia ea desyderabam.

Increpasti superbos. Cōminat^9 es supplicia in lege tua iis, qui mandatorū tuorum contemptores fuerint.vel maledixisti eis,quemadmodum in sequentibus dicetur.

Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Scriptum est enim, maledictus omnis,qui non permanserit in omnibus,quę scripta sunt in libro legis,vt faciat ea.

Aufer à me opprobrium & contemptum: quia testimonia tua exquisiui. Illud dico opprobrium quod prior negligentia mea mihi

mihi præstitit, multis nimirum ob eam exprobrantibus & contemnentibus me. vel aufer, pro, repelle, & noli omnino permittere, vinci me aut affligi ab hostibus, neque ab insidiatoribus meis.

Etenim sederunt principes, & aduersum me obloquebātur, seruus autem tuus meditabatur in iustificationibus tuis. Illi quidē calūniabantur me, irridentes, quòd legem tuam meditarer, ego vero in illius meditatione semper magis intendebam, vtilitatem nimirum cognoscens, quæ mihi illinc proueniebat. per principes autem, intelligere possumus principatus & potestates tenebrarum huius seculi. ἠδολέσχει

Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilia mea, iustificationes tuæ. Illis quidem alia omnia cordi sunt, alia omnia prorsus meditantur: mihi autem lex tua meditatio est, & certa norma, cuius consilio dirigar.

Adhæsit pauimēto anima mea, uiuifica me secundum uerbū tuum. Ferè, inquit, pauimento ac solo ipsi adhæsi. hoc est, valde humiliatus sum. atque ideo fac me, quæso, secundum legem tuam viuere. vel adhæsit anima mea terrenis rebus, quibus affixus sum.

Vias meas annunciaui. Peccata mea tibi nota feci.

Et exaudisti me. Quærentem remissionem peccatorum. Dic enim, inquit, tu primus iniquitates tuas, vt iustificeris.

Doce me iustificationes tuas. Diligentius scilicet, & profundius.

Viam iustificationū tuarum instrue me, & meditabor in mirabilibus tuis. Fac, inquit, vt legis tuæ viam cognoscam. cupio enim per eam incedere, & de cætero meditabor, & versabor, in admirabilibus operibus, quæ à te facta sunt, faciens ea esse argumentum meditationis meæ.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in uerbis tuis. ἀπὸ ἀκηδίας Lassus, inquit, ac remissus effectus sum præ tristitia, quam aut secularium rerum sollicitudo afferre mihi solet, aut perpetuum quod mihi est cum dæmone certamen. firmum me igitur, ac stabilem redde, in verbis tuis, hoc est, in meditatione mandatorum tuorum, ne ab ea meditatione discedam, quæ abiicere à me potest omnem dormitationem tristitiæ.

Viā iniustitiæ amoue à me, & lege tua miserere mei. Via in- ἀδικίας

iustitiæ est

iustitiæ est omnis actio iniusta, quæ authorē suū ad iniustitiam deducit. per eam enim viam omnes ambulant, qui iniusti sunt. hanc, inquit, viam amoue à me, & miserere mei, lege misericordiæ tuæ, quæ eorum omnium semper misereri solet, qui ex corde ad te preces fundunt.

Viam ueritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus. Vera dogmata, viæ atque itinera sunt veritatis: per ea etenim ad deum quis recta incedit. vel quia Christus est veritas, (ego enim, inquit, sum veritas & via) dicere possumus quòd via veritatis, est via Christi: euangelica nimirum conuersatio, quam fidelibus statuit. hanc viam igitur propheta, velut sibi præcognitam dicit se amasse: similiter & iudicia dei, euāgelica nimirum præcepta quæ asserit se non ignorasse.

Adhæsi testimoniis tuis domine, noli me confundere. Indissolubili, inquit, quodam vinculo eis affixus sum. rogo igitur ne me confundas, permittens me ab hostibus superari.

Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum. Quando liberasti, inquit, animam meam à tentationibus, atque ab angustiis, tunc cucurri viam mandatorum tuorum, hoc est, studiosè per eam incessi, versans in eis & in lege tua.

Legem pone mihi domine uiæ iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Sed quomodo ait legem pone, cum lex viæ iustificationum dei, iam diu esset data? dicendum est igitur, dixisse eum: legem pone mihi, pro, doce me: iuxta quem sensum Symmachus pro, legem pone, dixit, ostende. nam qui docet, videtur quodammodo de nouo statuere, ac legem ponere, dum ignaros exhortatur ad bona, & auertere eos studet à vitiis. in præcedentibus etiam dixit: doce me iustificationes tuas. vel declara mihi viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. occulta enim est multis illa via, eo quòd obscura esse videtur.

νομοθέτησόν με κύριε τὴν ὁδὸν

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo. Scrutabor quidem magno studio, & diligenter considerans, eam seruabo. dictum est autem alibi, quòd legis custodia esse dicitur, quando quis adimplet legis mandata.

Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam uolui. Deduc me, inquit, in eam. solet enim deus omnes eos illuc deducere,

deducere, qui animo erga eum prompti sunt. per semitam autem, quam Græci τρίβον appellant, quasi tritam, viam hanc intelligit, veluti non nouam viam, sed tritam, vt dixi, eo quod iusti per eam ambulant, & solent eam frequentare.

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. Conuerte (inquit) cor meum ad dilectionem mandatorum tuorum, & illius promptitudinem adiuua, & noli permittere, vt in auaritiam conuertar, & à seculi huius negociis vincar. petit autem omnia à deo, docens illum omnia efficere. sine me, inquit, nihil potestis facere. hæc igitur deinceps sit tibi norma in sequentibus, vbi similia inuenias. adiuuat autem deus, non omnes promiscue, sed dignos se, & qui totum intulerint, quod in se fuerit.

Auerte oculos meos ne uideant uanitatem. Auerte eos à noxiis spectaculis, ita vt inania non videant. oculos autem non corporis tantum, sed animæ etiam intelligit.

In uia tua uiuifica me. Hæc etenim via verã iis vitam præstat, qui in ea versati fuerint. præsens etenim vita, vera vita non est, cum mortem secum ferat.

Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. In me, inquit, seruo tuo dominicum mandatum tuum, firmum ac stabile efficito in timore, ita vt diuina eloquia tua verenda mihi sint ac timenda.

Aufer opprobrium meum, quod suspicatus sum. Quod inflictum mihi est à peccato, quodque ego iam diu infligi mihi timebam à dæmone, seu ab insidiatoribus meis. vel quod suspicatus sum, cum in ærumnis, atque in miseriis me constitutum cernerem. περίελε

Quia iudicia tua benigna. Quoniam iuste iudicas, cognoscens, quòd pœnitentia ducor, quodque in te speraui, ac me tibi totum prorsus obtuli. χρηστά

Ecce concupiui mandata tua, in iustitia tua uiuifica me. Esurio, inquit, & sitio mandata tua. viuifica me igitur in tua iustitia. quod ferè idem est cum iis verbis, quæ superius dixit: in lege tua viuifica me. δικαιοσύνη

Et ueniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secundum eloquium tuum. Vt scilicet misericordiam consequar & salutem. misericordiæ enim finis est, vt salutem consequamur.

quamur. Veniat autem hæc salus iuxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege tua te omnes saluaturum, qui custodiunt mandata tua.

Et respondebo exprobrantibus mihi uerbum. Iis qui afflictionem, & calamitatem meam mihi exprobrant, respondebo verbum hoc, quod sequitur.

Quod speraui in sermonibus tuis. Hoc est, quod ego illis respondebo, sperasse me in dei verbis, qui multa bona omnibus pollicitus est, qui illius seruauerint mandata. Quam ob causam afflictiones, & calamitates omnes facile sustineo: optima nimirum in spe educatus.

Et ne auferas de ore meo uerbũ ueritatis usq; ualde. Ne auferas à me in perpetuum propheticam gratiam: sed si ex dispensatione ad tempus illam abstuleris, rursus precor mihi eam restitue. Vel ne permittas diu ex ore meo veritatem auferri, si quando, vt accidere potest, ab ea me decidere contigerit. Vel, ne valde eam auferas, hoc est, nunquam auferas.

Quoniam in iudiciis tuis supersperaui. Quoniam in lege tua valde speraui, confidens si legem tuam seruauero, conseruandam in me esse veritatis tuæ gratiam.

Et custodiam legem tuam semper, in seculum & in seculũ seculi. Semper legem tuam custodiam, hoc est, in omni negotio. Illa autem verba: in seculum & in seculum seculi: idem significant, quod semper: tametsi ad maiorem perpetuitatis atque æternitatis intensionem dicta etiam esse possunt. Vel, custodiam hanc legem tuam, non in hoc tantum seculo; sed etiam in futuro, quod seculum seculi appellatur, tanquam præsenti seculo honoratius. His autẽ verbis promptitudinis vehementiam demonstrauit, quam habebat, vt legem obseruaret.

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. Prospere dirigebar ad omnia, quę agenda erant. Causa autem huius rei fuit, quia mandata tua dilexi. Vel cum calamitatibus circundarer, animo non angebar, quia inter afflictionęs illud mihi saltem delectationi & solatiõ erat, quòd conscius mihi essem, diligenter me exquisisse omnia mandata tua. Solet autem bona conscientia maximum semper solamen præstare.

Et loquebar in testimoniis tuis coram regibus, & non confundebar. Loquebar legem coram regibus, & bonum inde nomen reportabam. Libere enim loquebar in mandatis tuis, & timo-

re nullo cohibebar. Cōgruunt etiam hæc verba ſanctis Chriſti martyribus.

Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi ualde, & leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Meditabar quidem in eis, legens ea, leuabam autem manus meas ad mandata tua, operibus videlicet ea adimplens & perficiens.

Et meditabar in iuſtificationibus tuis. Pro meditabar in Græco legimus ἠδολέσχουν de cuius ſignificatione ſuperius dictum eſt. ἠδολεσχουν

Memor eſto uerbi tui ſeruo tuo, in quo mihi ſpem dediſti. Erga me ſeruum tuum, inquit, memor eſto illius verbi, in quod me ſperare iuſſiſti. Verbum autem hoc tuum illud eſt, quo dixiſti te miſericordem eſſe, atque ideo omnes eos etiam ſaluaturum, qui mandata tua cuſtodierint, quemadmodum alibi declarauimus. Debemus etiam digne deo intelligere ſermonem hunc: Memor eſto: pro, perfice & ad finem deducito. Neq; enim vlla in deum cadit obliuio, aut reminiſcentia.

Hæc me conſolata eſt in humilitate mea. Hæc ſpes ſcilicet me conſolata eſt, hoc eſt, ſpes iſta recreauit ac refouit me, in humilitate ac miſeria illa conſtitutum, inquam, aſſiduæ tentationes & calamitates me deduxerant.

Quia eloquium tuum uiuificauit me. Verbum, inquit, illud tuum, de quo paulo ante diximus, cum præ tantis afflictionibus angerer, ac pene mortuus eſſem, iterum me ad vitam reuocauit.

Superbi inique agebant uſque ualde, à lege autem tua non declinaui. Illi quidem in multis legem tuam tranſgrediebantur, ego vero illis non me adiunxi. Vel iniquè agebant, deridentes me, quòd legi tuæ ſemper incumberem, & ab illius meditatione nunquam recederem. Superbos autem appellat, legis contemptores. Tales enim eſſe ſolent elati omnes, ac ſuperbi.

Memor fui iudiciorum tuorum à ſeculo domine, & conſolatus ſum. Quæ à ſeculo, hoc eſt, quæ ab initio ſunt, & in futurum erunt. In his autem iudiciis continetur, quòd virtute præditos homines, tametſi ad tempus affligi permittas, tandem glorificabis. Quodque eos inhonorabis, qui prauis imbuti ſunt moribus, quanquam interea tranquillam ac felicem vitam degere videantur.

Triſtitia

ἀθυμία *Tristitia detinuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Tristis fui,inquit,propter peccatores, partim quidem iratus,quod legem tuam adeò contemnant,partim etiam dolens,quod ipsi perituri sint.

Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Cantandæ,hoc est,meditandæ à me sunt: vbicunque habitauero,vbicunque vitam degero. Vel aliter: loco canticorum mihi erant,& in psalmos eas mihi constituebam,atq; eas psallendo,delectabar.

Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam. Nocturno,inquit,tempore quando immundi dæmones,plures solent perturbationes afferre, ego te in memoria semper habebam,& præ timore tuo sapientior reddebar. Vel in nocte passionum, atque affectuum, & quando ab illis obtenebrabar.

Hæc facta est mihi,quia iustificationes tuas exquisiui. Hæc memoria scilicet. Solet enim Propheta aliquando verbum mutare in nomen:iuxta illud,hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc memoria,inquit, ideo mihi facta est, quia valde exquisiui iustificationes tuas. Illinc enim ego timorem accepi.

Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam. Tu portio mea es. Hæreditas, inquam,mea,& diuitiæ meæ. Alia enim terrena omnia despicio. Atque ideo dixi: hoc est pollicitus sum custodire legem tuam, & nullo pacto eam transgredi.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum. Te, inquit, pro delictis meis ex toto corde deprecatus sum:miserere ergo mei,iuxta eloquium tuum. Scriptum est enim in lege tua, quòd delinquentium misereberis. Vel secundum promissionem, aut distinctionem tuam. Per faciem autem dei,ipsum deum circumloquitur.

ὁδοὺς σου *Cogitaui uias tuas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Legem tuam meditatus sum, conuersationisque, ac vitæ meæ semitam direxi ad mandata tua. Quædam autem exemplaria habent:cogitaui vias meas,hoc est,prius consideraui,quid agendum mihi esset,aut quid dicendum: atque ideo ambulaui intra mandata tua.

Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.

Paratus

Paratus sum ad custodiendum ea, atque ideo ab eorum difficultate, aut seueritate turbatus non sum. Malum enim quod quis prius considerat, atque expectat, tolerabilius efficitur. Vel dæmonibus, seu tentationibus me inuadentibus, turbatus non sum, sciens, quòd impetum in me facturi erant. quam ob causam ad tolerantiam me præparaui.

Funes peccatorum circumplexi sunt mihi, & legem tuam non sum oblitus. Funes peccatorum, prauæ sunt dæmonum cogitationes, quibus ceu vinculis quibusdam, nectere, atque alligare omnes conantur, quibus cum certant. Hi, inquit, funes mihi circumplexi sunt, nec tamen ideo oblitus sum legis tuæ. Illius enim timore, omnibus peccatorum vinculis veluti gladio quodam incisis liberatus aufugi. περιεπλάκησαν ἐμοί

Media nocte surgebam ut confiterer tibi, ad iudicia iustitiæ tuæ. Media nocte quando dæmones aduersum homines magis insurgunt, & alios quidem ad prauas cogitationes, alios vero ad ipsa vrgent facinora. Vel aliter: eo, inquit, tempore surgebam è lecto, vt tibi confiterer, quando somnus quiescentibus suauior videri solet: surgebam dico, vt confiterer, hoc est, vt gratias tibi agerem, propter iudicia iustitiæ tuæ. Hæc autem iudicia tu nobis parcens, mandasti lege tua obseruari: vt dum tui timorem addiscimus, moderatiores efficiamur: ne intemperantiam secuti, maioribus damnemur suppliciis. Vel surgebam, vt confiterer tibi peccata mea, propter iudicia iustitiæ tuæ, hoc est, timens propter ea. τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Aeque ego, inquit, atque illi, te timeo, æquè etiam mandata tua obseruo. Vnus etenim ex illorum numero sum, qui te maxime venerantur, atque obseruant.

Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me. Tu totius orbis misereris, tu omnes nutris, tu omnium curam ac prouidentiam habes, tu patiens es ad omnes. Miserere igitur mei, & doce me iustificationes tuas, ita vt altius & perfectius eas intelligam. Huiusmodi autem verbis vtitur beatus Dauid, non quòd procul esset à misericordia dei, sed vt illum sibi magis beneuolum redderet, & vt ampliorem erga se misericordiam conciliaret.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum uerbum tuum. Beneficio, inquit, affecisti seruum tuum. Ita enim Symmachus reddidit.

chus reddidit. Secundum autem verbum tuum, quod in lege scriptum esse diximus. Ibi enim expresse pollicitus es te affecturum beneficio eos, qui tibi placere studuerint. vel aliter: quia Græca dictio λόγος, non verbum tantum, sed rationem etiam significat secundum rationem, inquit, fecisti hanc bonitatem, hoc est, secundum id quod diuinitatem tuam decet. Continet autem hic sermo gratiarum actiones, pro acceptis beneficiis.

Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Doce me, inquit, bonitatem erga amicos & cognatos, disciplinam in actionibus, & scientiam in contemplando. Instrue me igitur in his omnibus, quia mandatis tuis obtemperaui, vel quia credidi, quòd instrui deberem à mandatis tuis, atq; ab illis sapientior reddi.

Priusquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui. Antequam affligerer ego peccaui, & quia post peccatum castigatus sum, de cætero legem tuam custodiui, timẽs ne si rursus mihi peccare contingeret, rursus pari modo afflictione aliqua castigandus essem. Solet enim post peccatum afflictio consequi, atque humiliatio. Fortassis etiam, de ea loquitur humilitatis virtute, quæ cordatis hominibus de conscientia innascitur peccati, ita vt sensus sit: quòd peccatum sibi fuit causa humilitatis.

Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas. Tanquam bonus, & misericors doce me sincerius, vt ego etiam bonus fiam. Sæpius vero idem repetit, orationem intendens, ac veluti diuinæ doctrinæ auidus.

Multiplicata est super me iniustitia superborum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. Illi, inquit, summa me afficiunt iniuria, ego tamen propterea à mandatis tuis non recedam, nec superbos imitabor: quinimmo scrutabor mandata tua, in quibus consolationem capio. Per superbos autem & dæmones intellige, & legis contemptores.

Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus sum. Induratum est, inquit, eorum cor aduersum me. Lac enim coagulatum in caseum obdurescit. Vel quia Græca dictio, ἐτυρώθη, non tam coagulatum quàm caseatum significat. Caseatum est, inquit, hoc est, pingue effectum, & abundans iniquitatibus. Effici enim solet pinguius lac, vbi

in caseum

in caseum concreuerit.

Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Vtile quidem mihi fuit corripi à te variis afflictionibus, vt iustitiam tuam addiscerem: ꝙ scilicet tu peccantes castigas. Quòd si in præsenti vita punis peccatores, quanto magis id facies in futura?

Bona mihi lex oris tui, super millia auri & argenti. Lex, quam Moysi tradidisti, bona mihi est, eo ꝙ instruit, atq; erudit me. Nam & corpus castigat, & mores dirigit, & sapientiorem animam reddit. ἀγαθός μοὶ ὁ νόμος

Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Tu me, inquit, plasmasti, tu mihi prudentiam præsta, tu me doce, & ego addiscam mandata tua, quę hominem ad rectam semitam dirigunt. Aliqui etiam dicunt, ꝙ filius & sanctus spiritus dici possunt manus patris: eo ꝙ per eos omnia fecit.

Qui timent te, uidebunt me, & lætabuntur, quia in uerba tua supersperaui. Videbunt me proficere, si mihi intellectum præstiteris: & lętabuntur, ꝙ in mandatis tuis valde sperauerim & non in aliis seculi huius auxiliis.

Cognoui domine, quòd iustitia iudicia tua, & ueritate tua humiliasti me. Experientia cognoui, quòd iudicia tua iusta sunt, quodq; merito multis me afflictionibus depressisti, vt prudentior fierem. In te enim deliqueram.

Fiat mihi misericordia tua, ut consoletur me, secundum eloquium tuum, seruo tuo. Fiat mihi seruo tuo misericordia tua, vt me calamitatibus afflictum refrigeret. Fiat autem hoc mihi, iuxta promissioné tuam. Pollicitus enim es in lege tua, opem te laturum esse omnibus pœnitentibus.

Veniant mihi miserationes tuæ, & uiuam. Mihi, inquam, qui modo tristitia ac mœrore pene eram suffocatus.

Quia lex tua meditatio mea est. Veniant mihi, inquit, illæ miserationes tuæ, quia deinceps, præ cæteris omnibus, lex tua erit meditatio mea.

Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. Erubescant, ꝙ nihil potuerunt perficere, eo ꝙ superati & ꝓfligati sunt. Ipsos autem dæmones intelligit, seu diuinæ legis contemptores, vt diximus. Iniuste autem fecerunt iniquitaté in me, quia propter inuidiam me aggressi sunt.

Ego autem meditabor in mandatis tuis. De hoc iam alibi sæpe dictum est.

ἐπιστρεψάτωσαν *Conuertant me timentes te, & qui cognoscunt testimonia tua.* Ij, inquit, qui timent te conuertant me, si aliquando seductus, à mandatis tuis aberrauero.

ἄμωμος *Fiat cor meum irrepræhensibile, in iustificationibus tuis, ut non confundar.* Irrepræhensibile fiat cor meum, dum in iustificationibus tuis meditatur, & vtinam timore eorum purgatus, nō confundar, turpe aliquid committens.

Deficit in salutare tuum anima mea. Abit quodammodo, atque dissoluitur anima mea, desiderij vehementiam non ferens. Per salutare autem salutarem Christi incarnationem intelligit. Ait igitur se illius salutaris desiderio maxime teneri.

In uerba tua supersperaui. In verbis tuis confido, futurum esse quod cupio: in eius dico verbis, quę in lege de ipso salutari scripta sunt. Aliqui vero intelligunt beatum Dauid hęc verba dixisse de sua salute. Opto, inquit, eam consequi salutem, quæ à te prouenit: & in mandata tua valde confido: quòd scilicet ea obseruans saluabor. Illud etiam annotādum duximus quòd indifferenter Propheta nunc singulari sermone, verbum dicit, nunc verba in plurali.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me? Debiles effecti sunt animæ meæ oculi, aspicientes in legem tuam, Defecerunt autem quęrentes, quando consolaberis me: instruens scilicet & docens me, & occultos in lege tua thesauros reuelans.

Quia factus sum sicut uter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus. Aiunt vtrem pruina frigefactum constringi. Talem se beatus Dauid effectum esse dicit: constrictum nimirum & castigatum calamitatibus. Qua de causa negat se vllo vnquam tempore iustificationum dei futurum immemorem, ne rursum in tentationes, & calamitates deferri eum contingat. Alij vtrem dicunt tractum in pruina molliorem ac laxiorem fieri. Talis, inquit, ego effectus sum, quia multis calamitatibus distractus, tandem etiam debilitatus, ac dissolutus sum: attamen neque ideo iustificationes tuas oblitus sum. Vel aliter: Factus sum sicut vter, mortuus nimirum quantum ad animi affectus: veruntamen capax elo-

quiorum

quiorum dei. Effectus autem sum huiusmodi in pruina diuinæ gratiæ, quæ ab eo descendit, & passionum mearum flammam refrigerauit. Atque ideo non recessi à lege tua, sciens, quòd per illam ego gratiam etiam à te consecutus sum.

Quot sunt dies serui tui? quando facies mihi de persequentibus me iudicium? Quot sunt? pauci prorsus. Quando igitur facies mihi iustitiam de persequentibus me inuisibilibus seu etiam visibilibus inimicis? facies autem hoc iudicium, si illos in fugam conuerteris, & procul à me eos insecutus fueris. μοὶ

Narrauerunt mihi iniqui garrulitates, sed non ut lex tua. ἀδολεσχίας Narrauerunt mihi dogmatum quorundam nugacitates legi tuæ contrarias. Vel, ij, qui legem tuam interpretabantur, narrauerunt mihi garrulitates: legi tamen consonum aliquid nõ dicebant. Possunt autem hæc verba generaliter aduersus omnes hæreticos accommodari.

Omnia mandata tua æquitas: iniuste persecuti sunt me, adiuua me. ἀδίκως Ea, inquit, mandata omnia vera sunt, in quibus nemini inferendam esse iniuriam mandasti. Adiuua me igitur affectum iniuria, & vindictam sume de iis omnibus, qui legem tuam transgrediuntur. Est autem hic sermo de visibilibus inimicis.

Paulominus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua. Penè, inquit, interemerunt me. Consummare dixit, pro vitam finire. Consummauerunt me igitur, hoc est, præparauerunt vt meam vitam consummarent. Vel concluserunt me in terra, seu euerterunt me in terram: ego tamen à meditatione aut ab obseruatione mãdatorum tuorum non recessi.

Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & custodiam testimonia oris tui. In misericordia tua viuifica me, taquam misericors. Et de his verbis, viuifica me, iam superius dictũ est. Testimonia vero oris tui, ea dico, quæ Moysi mandasti.

In seculum domine uerbum tuum permanet in cœlo. Mandatum tuum incommutabile in cœlo semper permanet. Illud, inquam, mandatum, quo cœlum in suo semper ordine continetur.

In generationem & generationem ueritas tua. Veritas huius mandati in omni semper generatione constans permanet: & ordo semel constitutus, in diuersa non mutatur.

Fundaſti terram, & permanet ordinatione tua. Hæc etiã permanet ordinatione tua, hoc eſt, quemadmodũ tu diſpoſuiſti.

Perſeuerat dies, quoniam omnia ſeruiunt tibi. Permanet dies, vt ordinaſti. Antiquum enim atque à te ſtatutum ordinẽ conſeruat. Huius autem perſeuerantiæ cauſa eſt, quia hæc, & alia omnia ſimul tibi ſeruiunt, & mandato tuo non ſecus, ac ſerui domino ſuo, obtemperant. Altius etiã intelligendo: verbum tuũ in cœlo ſemper permanet, apud Angelos. Facientes enim inquit, verbũ eius. In generationem etiã & generationẽ antiqui & noui populi eſt veritas tua: illa, inquàm, veritas, quæ eſt in lege. Apud vtranque enim generationẽ verbum tuũ verum eſſe prædicatur. Fundaſti etiã Eccleſiã, & in Euangelica eam fide ſtabiliſti? Eccleſiam dico, quæ antea terra merito dici poterat, quia terrena ſapiebat, & in terrenis verſabatur, Ideoque permanet, vt ordinaſti. Et quanquam multa tentationum, ac perſecutionum maria, vt ita dicam, quaſi Oceanus quidam, vndique in eam irruerint, non tamen aduerſus eam præualuerunt. Perſeuerat etiam dies, hoc eſt, pietatis ac religionis lumen, quod ſimulac ex Euangelij prędicatione ortum atque accenſum eſt, ab aduerſarij potentia nunquam extingui potuit. Prophetice autem hæc dicta ſunt.

Niſi quòd lex tua meditatio mea eſt, tunc forte periſſem in humilitate mea. Niſi, inquit, ea de cauſa fuiſſem liberatus, quia aſſidue meditor legem tuam, proculdubio calamitatib⁹ tunc, maiori in me cum impetu irruentibus, periſſem in afflictione mea.

In ſeculum domine non obliuiſcar iuſtificationes tuas: quia in ipſis uiuificaſti me. Per totum ſeculum, iuſtificationum tuarum memoriam non amittam: quoniam per ea tu me iam penè expirantem viuificaſti. Ideo autem liberatus ſum, quia legem tuam meditabar.

Tuus ſum ego, & ſaluum me fac, quia iuſtificationes tuas exquiſiui. Scriptum eſt enim in lege tua, quòd qui fecerit eas iuſtificationes, viuet in eis. Quoniam igitur ego tuus ſuum, ſalua me ab inſidiatoribus meis. Tuus autem ſum, veluti qui iuſtificationes tuas toto corde exquiro.

Me expectauerunt peccatores, ut perderent me. Mihi, inquit, inſidiati ſunt. Nam qui inſidiantur expectare eum ſolent, cui inſidias tendunt.

Teſtimonia

Testimonia tua intellexi. Prudentior à te effectus, atq; ideò in illis refrigeror & consolor.

Omnis consummationis uidi finem, latum mandatum tuum ualde. Finem, inquit, cognoui esse in humano quolibet aut diabolico studio. Latum enim mandatum tuũ valde. Neq; enim humanam mentem arctat, quinimmo ad cognitionem atque ad intelligentiam, eam dilatat. Ab ea enim ego dilatatus sum, & finem omnis consummationis cognoui. Vel aliter: omnis cõsummationis, hoc est, omnis destructionis finẽ noui. qualis ni mirũ mortis finis sit iusto homini, & qualis peccatori. Sequitur: Latum mandatũ tuum valde: quia eos omnes recreat, & eorũ corda dilatat, qui in angustiis atq; afflictionibus versantur. Per mandatũ vero legem intellige. vel, latum est mandatũ tuum, eo ꝙ angustias & ærumnas nullas præstat, tametsi inertibus ac pigris hominibus laboriosum id esse videatur.

Quã dilexi legẽ tuã domine, tota die meditatio mea est. Valde, ὡς inquit, amaui legẽ tuã, atq; ideò tota die meditor in ea: quacunq; scilicet die: modo illã legens, modo mente contẽplans, modo etiã operibus omnia perficiens: quæ in ea mandantur.

Super inimicos meos instruxisti me mandato tuo, quia in seculum, meum est. Omnes qui legem non obseruant, inimici illorum sunt, qui eam obseruant. Super eos, inquit, docuisti me, mandatum tuum, quia illud semper dilexi. Quo circa illi quidem me iniuria afficiunt, ego vero eos minime, quia maiorem scilicet à te sapientiam edoctus sum. ἐσόφισάς με ζμή ἐστι

Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Ipsis etiam doctoribus meis sapientior effectus sum, quia assidue meditor legem tuam, quæ illuminare, atque instruere solet mentes hominum.

Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui. Super antiquiores me, inquit, & maiores ætate. Et subnotare videtur ipsum Saul. Talis etiam fuit, & Daniel, qui Susannæ caussam supra omnes populi seniores intellexit. Est autem huius maioris sapientiæ caussa diuinorum mandatorum inquisitio, diligensque inuestigatio, & custodia. Possunt etiam hæc verba legi ex persona noui populi, cuius inimici sunt Iudæi: eo quod aduersus eos inimico atq; infenso semper sunt animo. Dici etiam possunt Iudæi, doctores, eo quòd primi ipsi gentes docuerunt esse vnum deum, primique sacræ scripturæ libros,

bros eis tradiderunt. Appellabimus eos etiam seniores, veluti priorem atque antiquiorem populum. Filius meus, inquit, primogenitus Israel. Super hos Iudeos igitur nos in lege melius instructi sumus: quia illam sapientius iuxta occultiores sensus intelligimus. Quocirca magis etiam eam amamus, cùm multis de causis, tum præcipue, quia omnia nobis præsignauit, quæ pertinerent ad Christum.

Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut custodiam uerba tua. Feci hoc, inquit, ne mandata tua spernerem, quæ hoc iubent.

A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem statuisti mihi. Non homo, sed deus: quem cum timerem, non declinaui ab eius mandatis.

λάρυγγι *Quàm dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo.* Eloquia dico, quæ corporis quidem gutture proferuntur, sed interiori animæ gutture gustantur. Illam autem intelligit voluptatem, qua omnes ij fruuntur, qui intellectualibus animæ sensibus pollent. Iis etenim qui inualidiori sunt stomacho, quiq; cibum male digerunt, ipsum etiam mel amarũ videtur.

A mandatis tuis intellexi, propterea odi omnem uiam iniustitiæ. Ab his, inquit, instructus sum, & effectus sapientior. atq; ideò ab omnibus malignis hominibus aduersus sum.

νόμος σου *Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis.* Luminis enim ac lucernæ instar lucis radios emittens semitam illam manifestam reddit, quę ad virtutem deducit. In nocte etenim præsentis vitæ, atq; in affectuum nostrorum tenebris rectam nobis lex viam ad bene ac beate viuendum demonstrat, nec labi nos sinit in peccatum. Per pedes etenim, & per semitas, vitæ ac conuersationis modum intellige. Illud etiam sciendum, quòd lex Mosaica iuxta literam intellecta, lucerna iis est, qui per illam virtutum semitam incedunt, qua ad actiones pertinet. Spiritualiter vero intellecta, lucerna illis est, qui per contemplationis callem feruntur ad deum.

Iuraui & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Vbi vtilitatis illius experientiam cepi, quæ à mandatis tuis prouenit, statim iuraui, hoc est, pollicitus sum, & statui mihi veluti incommutabile iuramentum vt ęa obseruarem. Statuere enim dixit, pro stabilire.

Humiliatus sum usq; ualde domine: uiuifica me secundum uerbum tuũ. Diu, inquit, humiliatus sum à volũtaria, seu etiã ab inuoluntaria

luntaria afflictione. De verbis autem, viuifica me, iam superius dictum est, ibi: adhæsit pauimento anima mea &c.

Voluntaria oris mei beneplacita fac domine. Voluntarias, inquit, promissiones meas, quas nulla necessitate, sed sponte ac volenti animo pollicitus sum, suscipe, precor, benignus, & dirige. Huiuscemodi autem fuit promissio illa, ac iuramentum obseruandi mandata.

Et iudicia tua doce me. Difficilia enim sunt, atque obscura. Iudicia enim, inquit, tua abyssus multa. vel doce me, vt profundius ea intelligam.

Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam non sum oblitus. Animam, inquit, meam in manus tuas semper trado, teque vt illius custodem protectorem, ac moderatorem suscipio. atque ideo legis tuæ oblitus non sum, ne fortassis caderem. ἐν χερσί σου

Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui. Posueruut mihi laqueum vt comprehenderent me, & seductus non sum à mandatis tuis, timens ne in laqueum inciderem: verum qui ambulant in lege dei in laqueos incidere non possunt.

Hæreditaui testimonia tua in seculum: quia exultatio cordis mei sunt. Perpetuam hæreditatem ea esse reputaui, & lucrum quoddam, quod perire non posset. Hoc autem sermone affectum suum indicat erga diuina mandata.

Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in seculum propter retributionem. Persuasi, inquit, cor meum, & conuerti illud ad facienda semper mandata tua: atque hoc, ob repositam iis omnibus retributionẽ, qui quæ tibi placita sunt, adimpleuerint.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, adiutor & defensor meus es tu, in uerba tua supersperaui. In lege, inquit, tua confisus sum quæ & eos iustificat, qui illam obseruant, & bona insuper eis pollicetur.

Declinate à me malignantes, & scrutabor mandata dei mei. Maligni nanque homines & dæmones, fidelium atque piorũ animos perturbant & impedimentum eis præstant.

Adiuua me secundum eloquiũ tuum. Iuxta promissionẽ tuam. Pollicitus enim es in lege te eos omnes defensurum, qui illã seruauerint. vel simpliciter iuxta promissionem tuam. ἀντιλαβοῦ μου

ἐζωσον με Et uiuifica me. De hoc iam dictum est.

Et non confundas me ab expectatione mea. Ne confundi me permittas, aut frustrari spe in te mea.

Adiuua me & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper. Ab inimicorum insidiis saluabor.

Spreuisti omnes discedentes à iustificationibus tuis, quia iniusta cogitatio eorum. Tanquã inutiles neglexisti & repulisti eos. recedunt autem à dei lege, qui quæ iniqua sunt, cogitant.

παραβαίνοντας *Transgressores reputaui omnes peccatores terræ. ideo dilexi testimonia tua.* Quisquis deliquerit, iudicio meo, legis tuæ trãsgressor efficitur. atque ideo legem ego tuam dilexi, ne simili modo transgressor existimarer. terrę autem peccatores dixit, quia de terra sunt, vel quia in terra peccant.

Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui. Dũ iudicia tua, inquit, lego in animo quidem, timore corripior, ipsum tamẽ corpus huiuscemodi timore non castigatur. Tu igitur confige & ipsum corpus hoc timore, ita vt ad immoderata desideria, aut ad minus honesta opera, amplius non feratur.

Feci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me. Iustum, inquit, iudicium feci. Me igitur, quod iustum est, iudicantem ne tradas quæso iis, qui iniuste mihi insidiantur. Nec dominentur mei iniqui homines, cum ego æqua & iusta semper sectatus sim. Dictio autem Græca, ἀδικοῦσι, non tam calumniantes quàm iniuriam seu iniustitiam facientes significat.

Suscipe seruum tuum in bonum: non calumnientur me superbi. Longanimis esto seruo tuo pro bono, ita vt per syncerã pœnitentiam superuenientes peccati sordes possit abluere, nec superbi, hoc est, nec legis contemptores calumnientur me, quasi fato quopiam, & non ob delicta mea, in calamitatem huiusmodi inciderim. vel non calumnientur me, vt temere pœnitentem, aut tanquam frustra sperantem vllam salutem.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ. Animæ, inquit, meæ oculi non mediocriter debilitati sunt, dum ad salutem illam assidue aspiciunt, quæ ex te pendet, & ad promissionem iustitiæ tuæ.

Fac cum seruo tuo domine secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Fac misericordiam tuam in seruum tuum,

tuum, tanquam misericors. vel fac beneficium in misericordia tua: & misertus mei, doce me iustificationes tuas.

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum ut cognoscã testimonia tua. Et si intellectum mihi præstiteris, cognoscam ea. γνώσομαι

Tempus faciendi domino: dissipauerunt legem tuam. Tempus est tibi domino faciendi scilicet vltionem, cum iniqui legẽ tuam spreuerint & destruxerint. κυρίῳ

Propterea dilexi mandata tua, super aurum & topazion. Quia illi legem tuam dissipauerunt, ego idcirco eam magis dilexi, quàm aurum aut pretiosos lapides, aut omnes denique diuitias.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar. Non ad hoc tantum, aut ad illud mandatum, sed ad omnia mãdata tua: quod maioris perfectionis signum est. Ad id vero dirigebar, vt tibi inseruirem, vtque tibi parerem, qui mandata ea obseruari iusseras: cum illi contra te ad iram excitarent.

Omnem uiam iniustam odio habui. Qui mandata dei diligit, omne vitium odit, veluti eis cõtrarium. Neque enim inter se conueniunt vitium & virtus, lux & tenebræ, ægritudo & sanitas.

Mirabilia testimonia tua, ideo perscrutata ea est anima mea. ἐξερεύνησεν αὐτά

Mirabilia sunt: quia & omne virtutis genus docent, & omne vitium arcẽt. & idcirco anima mea non simpliciter, aut vulgari quodam modo ea scrutata est, sed perscrutata: summa nimirum cum diligentia atque exquisitione.

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Vel ipsis ætate paruulis, nec dum etiam viris: vel mẽte atque intellectu paruulis: vel ipsis etiam fidelibus, qui ex gentibus crediderunt, veluti nuperrime deo adiunctis: vel simpliciter, nouo populo christiano, qui paruuli nomen merito habet, propter voluntariam humilitatem.

Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam. Os, inquam, animæ meæ, hoc est, mentem meam: hanc etenim mentem prauis ego cogitationibus claudens, & bonis aperiens, prudentiæ spiritum & sapientiæ gratiam attraxi. Verba autem illa, desiderabam, perscrutatus sum, superspeaui, & alia huiusmodi, vehementiorem animi intensionem demonstrant.

Respice in me & miserere mei secundũ iudiciũ diligentiũ nomen tuum.

men tuum. Quilibet homo misericordia dei assidue indiget: respice igitur in me tentationibus afflictum. secundum iudicium vero, hoc est, iuxta determinationẽ, quam posuisti diligentibus te, iudicans te eorum misertum iri, atque auxiliaturum eis, & præsertim iis qui in tentationibus forent.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniquitas. Viam, inquit, vitæ meæ secundũ legem tuam direxi. Non dominabitur igitur mei iniquitas, ita vt faciam eam. Omnis enim, qui facit peccatum seruus est peccati. vel iniquitatem dixit pro iniquo homine, rogans, vt iniqui homines sui non dominentur. omnem etiã iniustitiam dixit, quæcunque scilicet ea fuerit, pro nulla iniustitia.

Redime me à calumniis hominum, & custodiam mandata tua. Ne aut illi me calumnientur, aut ego illos, grauissimũ enim quid est calumnia, & desperationem persæpe in eos immittit, qui pusillanimes sunt, atque in diuina sapientia parũ cõfidunt. Pollicetur autem beatus Dauid diuina se obseruaturum mandata in retributionem, atque in præmium præstitæ sibi à deo libertatis. vel redime me, & custodi, ne perturber, à calumniis, quæ mihi sæpenumero impedimenta solent præstare.

ἐπίφανον *Faciem tuam ostende super seruum tuum: doce me iustificationes tuas.* Ostende mihi, inquit, illam potentiam tuam, quam in prospiciendo habes, & custodiẽdo creaturam tuam, hoc est, respice in me. vel aliter facies patris est filius. Qui vidit, inquit, me, vidit & patrem. Vnde & patris character filius dicitur. Rogat igitur propheta incarnandum filium sibi ostẽdi, qualis nimirum futurus sit, & tradendas similiter euangelij iustificationes edoceri. vel ex persona noui populi ad deũ supplicat, petens mitti sibi hunc filium, & doceri se ab eo iustificationes legis.

διεξόδους ὑδάτων κατέδυσαν *Decursus aquarum subierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.* Per aquarum decursus, charadras & valles intelligit, ac loca concaua, per quæ aquæ fluere solent. Oculi, inquit, mei lachrymando concaui effecti sunt, charadræque ac vallis cuiusdam speciem subierunt: vel contabuerunt lachrymarum copia: quam ideo emisi, quia transgressores non custodierunt legem tuam. Tota etenim nocte miseriam ego illorum deflebam. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt pertineant

tineant ad Iudæos, qui inique agentes Christum interemerunt. Lachrymatus enim est dominus super eos, tanquã super cognatos, ac eiusdem generis homines.

Iustus es domine, & recta iudicia tua. Hoc assidue cogitare, dicere, credere, & confiteri optimum est.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & ueritatem tuam ualde. Mandasti ea valde, iustitiam nimirum & veritatẽ. vel mandasti ea testimonia obseruari, vt valde iusta, & valde vera. Lex etenim tua quod iustum est, omnibus retribuit, tam iis qui recte agunt, quàm iis qui non recte: & verax etiam est, in promissionibus suis.

Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt uerba tua inimici mei. Zelus quo propter te accendor, quod ab eis spernaris: vel iusta ira, qua pro te commoueor, quod mandatorum tuorum obliti sunt, quodque à veteri meditatione sua recesserunt inimici illi mei, qui ob ardorem animi in te meum mihi infensi sunt.

Ignitum eloquium tuum uehementer, & seruus tuus dilexit illud. Purissima, inquit, atque immaculata est lex tua, quasi aurum quoddam ignitum, atque igne examinatum. Similem sententiam habuimus in psalmo vndecimo, ibi: eloquia domini eloquia casta, argentum ignitum. Eadem enim dictio vtrobique est, in græca lectione, quæ & ignitum significat, & igne examinatum. Hoc vero eloquium seu mandatum tuum is solus diligit. Qui seruus tuus est, qui tibi seruit, te colit, & cum timore veneratur.

Adulescentulus sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus. Iuxta historiam beatus Dauid adulescentior erat inter cæteros fratres, & propter staturæ exilitatem fuit etiam contemptus à patre, quando Samuel propheta vncturus eum in regem, aduenit. Fuit etiam iunior ipso Saul & neglectus ab eo, cum persecutiones ab eo varias sustineret: verumtamen hic iunior & neglectus supra hos omnes, diuinorum mandatorum meminit. Possumus etiam intelligere hæc verba, vt prolata sint ex persona noui populi, qui contemptus quidem & neglectus fuit ab antiquo Iudæorum populo, & tamen supra eum diuinam legem intellexit, atque obseruauit.

Iustitia tua iustitia in seculũ. Diuina iustitia proprie ac vere

est

eſt & dicitur iuſtitia. quencũque enim deus iuſtificauerit, is iuſte atque in æternum iuſtificatur: hominum vero iuſtitia huiuſmodi non eſt, ſed temporalis & perſæpe fallitur.

Et lex tua ueritas. Lex tua idem ferè eſt, quod veritas, cum in omnibus vera dicat. vel veritatem dixit, pro rectitudine, iuxta illud: Iuſtus es domine & recta iudicia tua. De hoc etiam dictum eſt in pſalmo decimooctauo, ibi: Iudicia domini vera ſimul & iuſtificata.

Tribulationes & anguſtiæ inuenerunt me: mandata tua meditatio mea eſt. Inter tot calamitates meas illud mihi vnicũ fuit ſolamen, quo dolorem leuabam, quod in mandatis tuis aſſiduus meditabar.

δικαιοσύνη *Iuſtitia teſtimonia tua in ſeculum.* Hoc eſt, iuſtitia æterna, vt prædiximus.

Intellectum da mihi, & uiuam. Græca dictio συνέτισον, non ſolum ſignificat intellectum da, ſed etiam prudentem fa cito. ſi igitur intellectum & prudẽtiam mihi dederis, viuam, & vere viuam. nam qui prudentes non ſunt, vere nõ viuunt. eorum etenim vita inanis eſt.

Clamaui in toto corde meo, exaudi me domine, iuſtificationes tuas exquiram. Dum tribularer, inquit, clamaui ad te: nec ſimpliciter, ſed in toto corde meo: ideo exaudi me. nam ſi exaudiueris, iuſtificationes tuas perquiram.

Clamaui ad te, ſaluum me fac, & cuſtodiã mandata tua. Eandem repetit ſententiam, preces ſuas magis intendens, & promiſſionem confirmari cupiens. ſaluum autem fac me, periclitantem ſcilicet.

ἐν ἀωρίᾳ *Præueni ante tempus, & clamaui, quia in uerba tua ſuperſperaui.* præueni, inquit, diluculum. in ipſa etiam intempeſta nocte, cum tempus adhuc non eſſet, quo exurgere homines ſolent: & clamaui ad te, confidens in verbis tuis, quæ per ſanctũ mihi ſpiritum manifeſtaſti. clamabit enim, inquit, ad me, & ego exaudiam eum.

Præuenerunt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua. Ipſum etiam diem præoccupauerunt oculi mei, diluculi nimirum tempore: atque hoc vt legem tuam meditarer. orabat autẽ beatus Dauid ante tempus, hoc eſt, ante diluculũ. in ipſo verò diluculo, meditationibus atq; cõtẽplationibus vacabat.

Vocem meam audi domine ſecundum miſericordiam tuam. In

tua ſcilicet

tua scilicet misericordia, ac tanquam misericors.

Secundum iudicium tuum uiuifica me. Secundum legẽ tuam fac, vt viuam, atque vt legitime viuam.

Appropinquauerunt persequẽtes me iniquitati, à lege autem tua longe facti sunt. Quanto illi magis iniquitati appropinquãt, tanto magis à lege tua se elongant. in quibusdam vero exemplaribus iniquitatem in quarto casu scriptũ est, vt sit sensus: quod persequentes me appropinquauerũt iniquitatem mihi, hoc est, iniquitatem suam prope me adduxerunt, ac penè cõprehenderunt me. huiusmodi vero homines tam praua operantes longe facti sunt à lege tua.

Prope es tu domine. Alibi etiam ait: prope est dominus omnibus inuocantibus eum. item alibi scriptum est: deus appropinquans ego sum, & non deus à longe, iuxta illud: Nõne cœlum & terram ego impleo? dicit dominus. Et rursus: adhuc loquente te dicam, ecce adsum. appropinquat igitur deus iis, qui per profectum & ascensum, ei pariter appropinquant. peccatores vero elongantur à deo. de eis enim scriptum est, ecce qui elongauerint à te, peribunt.

Et omnes uiæ tuæ ueritas. Tua omnia vera sunt, & firma. vel omnes prouidentiæ tuæ rationes, quibus mundum gubernas, veræ sunt, tanquam prouidentia tua vera sit prouidẽtia. vel omnia iudicia tua vera sunt, tanquam tuta & recta.

Initio cognoui ex testimoniis tuis, quòd in seculũ fundasti ea. A principio, inquit, ex his cognoui, quod æterna illa esse stabilisti. nam cum ea intelligere inciperem, cognoui quod fecisti immobilia ea esse, atque incommutabilia, & quod nullus ea aboliturus esset: quod si plura ex his per euangelium aboleri videntur, re vera tamen iuxta interiorem atque reconditum sensum non abolentur, sed iuxta exteriorem quandam apparentiam, & ipsius literæ vmbram, vt iam declaratum est.

Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus. Vide, inquit, afflictionem meam, & ex huiusmodi me eripe calamitatibus: quia licet propter legem tuam affligerer, eius tamen oblitus non sum, nec sustinui iniquum aliquid agere aut odisse insidiatores meos. vel vide humilitatis meæ virtutem, & eripe me, quia legis tuę oblitus non sum, illius, inquam legis, quæ humilitatem iubet esse sectãdam.

Iudica iudicium meum, & redime me. Iudicium meum dico, quod

quod cum iis mihi est, qui me oppugnant.

λόγου *Propter uerbum tuum uiuifica me.* Propter legem tuam, propter quam in mortis periculo constitutus sum, viuifica me à sæuissimis hostibus oppressum.

Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisiuerunt. Longe est salus ab iniquis. in periculo enim sunt, quia mandata tua contemnunt, verum mihi ea salus prope est. liberabor etenim ab illorum insidiis, quia mandata tua ego exquisiui. vel docentis sermo est, dicens, quod nulli peccatores saluabuntur, tametsi in hac vita fortunati ac felices esse videãtur. vel peccatores, à deo auxilium non consequẽtur, eo quod illius iustificationes contempserunt.

Misericordiæ tuæ multæ domine, secundũ iudiciũ tuũ uiuifica me. Tu valde misericors es. fac igitur vt in vniuersali iudicio beatam ego vitam viuam, quando boni ac iusti in vitam abibunt æternam. vel fac me in hac vita viuere secundum legẽ tuam, adiuuans promptitudinem meam, & simul cooperans.

Multi qui persequuntur me & tribulant me, à testimoniis tuis nõ declinaui. Complures visibiles, atque inuisibiles persequutores sunt, qui quærunt me comprehendere, & omne tentationum genus excitant, verum ego in te solo fretus à testimoniis tuis auersus non sum. variis autẽ modis repetit propheta ea, quę sæpe ab eo dicta sunt, & diuersis prolata tẽporibus.

ἀσυνθετοῦντας *Vidi insipientes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierũt.* Superius etiam dixisse eum legimus, tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Vide quoniam mãdata tua dilexi domine, in misericordia tua uiuifica me. Aliquãdo viuificari petit propter mandatorũ obseruãtiam, & aliquãdo propter misericordiã dei: illud quidẽ vt se iustificet, hoc vero vt modestiam, atq; humilitatem suã in exemplum cæteris proponat. perfectioris autem animæ est quod secundo loco eum facere diximus. nemo enim, vt inquit Apostolus, ex operibus legis iustificatur. vide in psalmo centesimosecũdo, quæ dicta sint, in illo versiculo: qui coronat te misericordia & miserationibus.

Principium uerborum tuorum ueritas. Omnia, inquit, verba tua veritate nituntur. nam si earum principia sunt vera, consequenter & reliqua etiam vera sunt, & principio suo correspondent. fortasse etiam de primis verbis loquitur, quæ locutus

cutus est dominus ad Adam: ab omni, inquiens ligno, quod in paradiso est, comede: de ligno autem scientię boni & mali non comedetis. in quacunque autem die comederitis, morte moriemini. principium enim est hic sermo verborum omnium, quæ à deo ad hominem dicta sunt: qui à deo etiam fuit verus, vt in vniuersum humanum genus mors imperium sumpserit.

Et in seculum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Hoc est, æterna sũt, atque inconcussa. nam & superius dixit: quia in seculum fundasti ea.

Principes persecuti sunt me gratis, & à uerbis tuis formidauit cor meum. Non ab illis formidauit, qui occidunt corpus sed à verbis tuis: quia tu non corpus tantum, sed animam etiam occidere potes in gehenna, hoc est, mãdata ego tua magis timui, quàm seculi huius principes, ob quorum timorem nunquam ego aliquid aduersus tua commisi mandata. intelligere etiam possumus principum nomine ipsum Saul regem: quem cum beatus Dauid occidere sæpius potuisset, ob venerationem tamen mandatorum dei abstinuit. principi enim, inquit, populi tui non maledices. quod si maledicere prohibemur, quanto magis lædere, aut occidere?

Exultabo ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. Quemadmodum, inquit, quis diues efficitur inuentis spoliis, ita eloquia tua mentem illuminantia, & scientiæ thesaurum præstantia, me diuitem faciunt. ἀγαλλιά σομαι

Iniustitiam odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Non simpliciter odio habui, sed etiã abominatus sum. est autem abominatio maior quædam odij intensio. de odio enim iam superius dixerat: iniquos odio habui & legem tuam dilexi.

Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Septies apud Hebræos sæpenumero ponitur pro pluries. sæpe, inquit, in die laudaui te, propter iudicia iustitiæ tuæ. hoc est, propter legem tuam, vel propter dispensationes, atq; administrationes tuas. quæ cum iudicio à te fiunt: cum iuste omnia & decenter facias. quod si septies referri dicamus ad numerum, diem hic intelliges perfectũ, hoc est, diem & noctẽ. & cõnumera hoc pacto, mediam noctem, diluculum, mane, tertiam horam, sextam, nonam, & vesperas.

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Diligentibus legem tuam pax est, non cum inuisibilibus inimicis, sed cum deo: & non est illis offendiculum aliquod. lex etenim omnem illis viam virtutis explanat, & omne peccati impedimentum aufert. vel illis est pax cum iis, qui eiusdem sunt fidei, tametsi hi sæpenumero pacem habere cum eis nolint.

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi. Et dilexi ea, vt adinuenirem, quod expectabam.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer. Non solum custodiuit, sed etiam dilexit: nec tantum dilexit, sed dilexit vehementer.

Seruaui mandata tua & testimonia tua. Quæ superius diuisit, nunc coniungit.

Quia omnes uiæ meæ in conspectu tuo domine. Causa, inquit, huius obseruationis meæ est, quia omnes cóuersationis meæ viæ, & omnis actio mea in conspectu tuo perficitur, & te teste, vitæ meæ semitam ambulo. præuidebam enim, inquit, dominum in conspectu meo semper. vnde timens te, qui omnia mea semper vides, obseruo etiam mandata tua, & testimonia tua.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine. Non auertatur, nec repudietur à te, tanquam quæ admittenda nõ sit. quæ nam autem fuerit hæc deprecatio, audi.

Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Ecce prophetæ nostri deprecationem. fac, inquit, me non iuxta humanas artes, aut mundi scientias sapere, sed iuxta rationem tuam, vt & sermones tuos intelligam, & legem tuam ad plenum cognoscam.

Intret postulatio mea in conspectu tuo domine. Postulationẽ Aquilas orationem dixit, & Symmachus suppositionem. & superius quidem dixit: appropinquet: modo vero, intret. nã si appropinquauerit omnino etiam intrabit.

Secundum eloquium tuum eripe me. Iuxta sapientiam tuam libera me ab afflictionibus: vel iuxta promissionem tuam, quemadmodum & superius dictum est. nam priuatim dominus ei pollicitus fuerat, auxilium atque opem suã se illi præstiturum esse.

Eructent labia mea hymnum cum docueris me iustificatiões tuas.

Simulac

Simulac iustificationes tuas sapientius me docueris, hymnum aliquem in gratiarū actionem mea efferant labia: hym num, dico, priuatū aliquem, qui pro huiusmodi acceptis beneficiis in laudem tuam, atq; in gratiarum actioné conscriptus sit. hoc autem orationis & precum genere suū propheta omnibus ardentissimum demonstrat desyderium.

Pronunciet lingua mea eloquia tua. Assidue ea loquatur, ita vt semper eadem, aut mediter, aut alios doceam, & nulli rei alij vacem. φθέγξοιτο

Quia omnia mandata tua, iustitia. Hoc est rectitudo, seu directio: mandata, inquam, tua humanam vitam moderantia. huiusmodi autem sermone superius etiam vsus est, dicens: iu dicia testimonia tua.

Fiat manus tua, ut saluet me, quia mandata tua elegi. Adueniat, vt saluet me. huiusmodi illud est, quod alibi legimus: esto mihi in deum protectorem.

Concupiui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est. Salutem eam concupiui, quæ à te est, & non humanum aliquod auxilium: atq; ideo lex tua meditatio mea est, vt per eā ab inimicorū insidiis me eripias. possunt hæc etiam intelligi dicta esse de saluatoris nostri incarnatione, quæ quoddam mundi salutare à deo missum merito appellatur, (natus est enim, inquit, nobis hodie saluator.) quod salutare propheta noster videre optabat: quemadmodum alibi diximus. vnde merito subdit: lex tua meditatio mea est: veluti quæ de huiusmodi sæpenumero loquitur salutari; tametsi adumbrate atque obscure admodum illud nobis significet.

Viuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me. Viuet anima mea veram vitam, quando qui bona fecerunt, ibunt in vitam æternam: & laudabit te tūc sublimius & perfectius. & iudicia tua legalia adiuuabunt me, qui ea seruaui, & non mediocrem mihi fiduciam præstabunt, quædam vero exemplaria habent optantis in modum, viuat & adiuuēt: ita vt precetur propheta viuere vitā ex virtute, quæ proprie vita est: & adiuuari ad hoc à lege, quæ dirigat eum, & moderetur, vt prædictum est.

Erraui sicut ouis perdita: quære seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus. Erraui non deperdita aut relicta via mādatorum tuorum, sed erraui in montibus, errabundus illic de-

 gens,

gens,huc atque illuc pertransiens,dum persecutionem sustineo.quære igitur me, & iterum ad priorem habitationem reducito,persecutores meos compescens: quia mandata tua nõ neglexi.vel sermo est ex noui populi persona.erraui,inquit, quasi ouis perdita per rectam religionis semitam non ambulans, sed per obliquas quasdam atque ambiguas vias, quæ ad perditionem ferunt. quære seruum tuum. omnia,inquit, seruiunt tibi. quære eum igitur tu, ô pastor bone, qui iuxtá euangelicam deperditæ ouis parabolam, animam posuisti pro ouibus tuis, & me perditam ouem ad ouile tuum congrega. verum quod sequitur, aduersari videtur huic sensui. neque enim obliuisci dicitur mandatorum dei is, qui nondum ea didicit, sed qui ea olim edoctus est. nisi quis fortasse tempus, hoc in loco,positum esse dicat pro tempore: non sum oblitus,hoc est,non obliuiscor.

ἀναβαθμῶν

Canticum ascensuum.

Quindecim hæc cantica eandem prorsus inscriptionem habent: uidelicet canticum ascensuum: uel iuxta alium interpretem, canticum ascensionum. huiusmodi autem inscriptionem sortita sunt, quia captiuos in Babylone Iudæos ascensuros esse prædicunt in Hierusalem. continent nanque huiusmodi materiam, & tradunt quomodo illi tunc in captiuitate constituti, deum rogauerint, ac tandem ab eo exauditi,suam patriam receperint. & incipiunt quidem à clamore atque à precibus, quas ad deum fundebant, cùm ea calamitate premerentur, finem uero habent, qui ad illud tempus pertinet, quo integre in patriam restituti fuerunt. & hæc quidem secundum historiam. iuxta anagogen uero huiusmodi inscriptionem habent hæc cantica, quia inter cæteros psalmos huiusmodi præcipue dei populum à Babylone, hoc est, à seculi huius confusione, ubi in passionum atque in affectuum seruitute captiuus detinebatur, ad supernam deducunt Hierusalem. quicunque enim legerit, atque intellexerit, quanto antiquus ille populus, terrestris Hierusalem teneretur desyderio, & quomodo lamentabatur, & quales ad deum emittebat uoces: quæ nam etiam diceret uerba, cum illuc reduceretur: atque ea denique omnia, quæ in his canticis continentur, ardentior profecto,& ipse reddetur, & uehementiori amore flagrabit supernæ ac cœlestis Hierusalem.

PSALMVS. CXIX.

D *dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.* In captiuitatis scilicet calamitate, quam in Babylone sustinui. clamorem autem non oris intelligit, sed animæ valde dolentis & contritæ atque ad solum deum intentæ, qui solus eripere hominem potest à periculis. huiusmodi etenim animæ clamorem statim exaudit deus. verba autem hæc ex fidelium etiam persona dicta esse possunt.

Domine eripe animam meam à labiis iniustis, & à lingua dolosa. Hoc est, quod à deo petiit cum clamaret. vel hoc vnà cum aliis, quæ inferius postulasse eum videbimus. per labia auté iniusta, ea intelligit, quæ iniustitiam in alto loquuntur, quéadmodum in septuagesimosecundo psalmo scriptum est. vel calumniantium, & iniquorum hominum labia. linguam etiam dolosam, eorundem linguam appellat, vel speciatim insidiatorum linguam.

Quid detur tibi & quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Alius interpres reddidit, quid dabitur tibi, & quid apponetur? ad ipsum enim supplicantem propheta sermonem conuertit interrogans; quænam ei defensio, seu quænam dabitur vindicta aduersus dolosam linguam illam. & significare nobis videtur hoc sermone, vel quod huiusmodi lingua ob summam suam malignitatem difficillime poterit superari, vel quod nulla ei defensione aut vindicta aduersus talem linguam opus est: cum doloso homini, dolus ipse satis ampla sit pœna.

Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis. Hoc etiam à propheta ad supplicantis populi consolationem dictum est, cui his verbis suadere nititur, tristandum ei minime esse. cum potentis dei sagittæ acutæ effectæ sint aduersus iniquos, & dolosos, & cum desolatoriis pariter carbonibus paratæ: ita vt iniqui ferro cędendi, atque igne exurendi & penitus delendi sint. per sagittas autem & carbones varia suppliciorum, ac pœnarum genera intelligit. quidam vero per potentem hoc in loco, diabolum significari dixerunt, tanquam inualescentem aduersus negligentes, atque inertes: & per sagittas cũ carbonib⁹ desolatoriis, cogitatiões quascunq; passionum, atque affectuum plenas. nam & cito

ſagittarum inſtar penetrant : & carbonum, hoc eſt, ardentium prunarum inſtar incendunt, & virtutem delent, quaſque ipſe etiam Apoſtolus carbones ignis appellauit. deinde rurſus ſermo eſt, ex perſona ſupplicantis populi. ſequitur enim.

παροικία *Heu mihi quia peregrinatio mea prolongata eſt.* In Babylone nimirum, ſeu in captiuitate, cuius nunc diuturnitatem deplorat.

Habitaui cum tabernaculis Cedar. Habitaui, inquit, in medio tabernaculorum Cedar. hanc etenim miſeriam etiam deplorat. Cedar autem regio quædã eſt, Babyloni proxima, quæ habitatores prauos habebat. inter hos vero, Babylonij Iudæos habitare ſtatuerant. & quia Cedar interpretatur obtenebratio, non immerito ij, qui inter tenebrarum tabernacula habitant, lamentantur. poſſumus autem tenebrarum tabernaculum appellare, moram illam, ac conſuetudinem, quam quis inter animi affe&us & paſſiones ducit, quæ mentem obtenebrant.

παρῴκισεν *Multum peregrinata eſt anima mea.* Multis annis, ac longo tempore in captiuitate peregrina fuit.

Cum iis qui oderant pacem, eram pacificus. Cum contentioſis illis hominibus Cedar pacem agebam, nec pro mundana aut temporali re vlla eis aduerſabar: quinimmo vt captiuus omnia illis permittebam. docemur autem his verbis tales fieri & nos, cum omnibus ſcilicet pacem habere. nam ſi cum iis etiam, qui pacem ipſam oderunt, pacificos nos eſſe decet, quanto magis cum iis, qui pacem amauerint? erimus autem tales, ſi veluti hoſpites atque exteri in hoc mundo vixerimus, ſi tanquam peregrini conuerſabimur, non contendentes pro præſentibus huius ſeculi rebus, neque animum in eis quaſi in permanẽtibus ac perpetuis rebus ponentes.

Cum loquebar illis, oppugnabant me gratis. Gratis dixit pro ſine cauſa, nullam nimirum occaſionem habentes, ſed temere omnia adminiſtrantes: quod ex eo perſpicere licet, quod nec tunc parcebant mihi, quãdo ego pacifice agebã cum eis.

Canticum aſcenſuum.

PSALMUS CXX.

Leuaui oculos meos in mõtes, unde ueniet auxiliũ mihi. Hoc cantico ea verba prædicuntur à propheta, quæ dicturi erant Iudæorum captiui, cum ex Babylone discessuri essent, & ascensuri in Hierusalem. per montes autem cœlos intelligit, ob summam scilicet eorum altitudinem. illinc etenim sperabant aduenturum sibi esse consuetum dei auxilium: quo ducente illæsi in patriam peruenirent. deinde sermonem suum magis declarat, dicens.

Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum, & terram. Ab eo qui vere dominus est. proprium enim dei est, vt omniũ creator dicatur, cum ipse solus sit, qui possit creare. & nos igitur si animæ oculos in cœlum leuauerimus, eosque à terrenis rebus omnibus dimouerimus, diuinum simili modo consequemur auxilium.

Ne des in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te. Hoc ad fraternum amorem pertinet, vt vnusquisque pro altero effundere ad deum preces addiscat. ne des, inquit, pedem tuum in commotionem, hoc est, in fluctuationem: neque à recta virtutum via auertaris: ne idcirco ipse etiam deus, qui te custodire solebat, dormitet, hoc est, ne ipse etiam negligens videri possit in iis quæ ad custodiam tuam pertinent: eo quod inaduertenter sis lapsus. vel, ne des iter tuum in fluctuantia & lubrica negotia, sed tutam legis, ac mandatorum semitam conscende, quæ rectum iter incedentibus præstat. μὴ δῷς

Ecce non dormitabit, neque soporabitur, qui custodit Israel. Deus eum non negliget, nec negligenter aliquid erga illum aget, qui per tutam, quã diximus, viam incesserit, & à lubrico seculi calle abstinuerit. possumus & nos fideles omnes dici nouus Israel: quemadmodum sæpe alibi diximus: præcipue in psalmo quadragesimotertio, ibi: Exurge, quare obdormis, domine. οὐ νυστάξει οὐδὲ ὑπνώσει

Dominus custodiet te, dominus protectio tua ad manũ dexteram tuam. Dominus te hoc pacto incedentem custodiet, dominus protectio tibi erit, iuxta manum dexteram tuam, hoc est, adiutor tibi erit in bello. solent enim, qui aliquem protegunt, illius dexteræ assistere. vel, protectio tua φυλάξει ὡσεὶ χεῖρα δεξιάν σου

 ad dexteras

ad dexteras actiones tuas: protegens nimirum te bona opera facientem. vel, protectio tibi erit per actiones tuas bonas, & dexteras.

Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Tantam tui curam habebit, vt neque solem, aut lunam permittat tibi perturbationem aliquam inferre: quod dixit, vt summum erga huiusmodi hominem dei studium esse demonstraret. verisimile est autem antiquum populum prædicto tempore hanc gratiam à deo fuisse consecutum. Lunam autem vrere dixit, iuxta aliquos, eo quod non humida sit tantum, sed etiam calida. vel sol non vret te, neque etiam luna lædet te. vrere enim dixit pro lædere.

Dominus custodiet te ab omni malo, custodiet animam tuam dominus. Eandem sæpius repetit sententiam, sermonem confirmans, & diuinæ protectionis desyderio nos exhortans, vt per rectam, quam diximus, virtutum semitam incedamus. vel custodiet corpus tuum, & animam tuam, ab omni periculo.

Dominus custodiet introitum tuum & exitum tuum. Hoc est, conuersationem, & vitam tuam. vel ingressum in hanc vitam, & exitum ex ea. vel omnem vitam, quæ in ingressu, atque in exitu perspicitur.

Ex nunc & usque in seculum. Hoc est, & in futurum: vel vsque in seculum vitæ tuæ.

Canticum ascensuum.

PSALMVS. CXXI.

Aetatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domũ domini ibimus. Huiusmodi verba dicebant, cum incederent, & proficiscerentur cum gaudio.

Stantes erant pedes nostri in aulis tuis Hierusalem. Cum prædicta audissemus verba, pedes nostri illico stantes erant in aulis Hierusalem, opinione scilicet, seu reputatione nostra. visus enim mihi sum illic consistere, ita animo imaginatus ob vehemens patriæ desyderium.

Hierusalem ædificata, ut ciuitas. O Hierusalem, quæ olim, vt vera ciuitas, constructa es.

Cuius

Cuius participatio eius in idipsum. Vel iuxta alium interpretem:cuius contiguitas simul est, hoc est, cuius participationes,atque habitationes ob inhabitantium multitudinem contiguæ, atque in vnum connexæ sunt.Nam quod ait:in idipsum:idem est,quod vnà,aut simul.

Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini. Hoc ad maximam Hierusalem laudem dictum est.Neque enim adeò magnitudine sua,aut ædificiorum structuris, ornata erat, quantum vna hac re,quod vniuersæ tribus populi Israel, ter in anno illuc congregabuntur, quando totus populus in vnum conueniebat: in Paschate nimirum, in Pentecoste, atque in Scenopegiis. Illuc igitur olim ante captiuitatem ascenderunt tribus Israel, illuc congregabantur. Domini autem tribus eas appellauit,tanquam peculiarem dei populum,vel tanquam tribus à deo ordinatas.

Testimonium ipsi Israel. Quæ res,inquit,demonstratio quędam est non vulgaris ipsi Israelitico populo, diuinæ promissionis, quæ finem suum iam est consecuta. Nam & multiplicatum est semen Habraam, & promissionis terram obtinuit. Vel contestatio hæc fuit populo Israel. Contestatus est autem deus, quod aliquando, & certis temporibus illic essent congregandi. Ordo est, illuc ascenderunt tribus, & quæ sequuntur:ita vt abundet dictio,enim. Et quod ait: testimoniũ ipsi Israel,defectiuus est sermo. Subintelligenda enim est dictio,iuxta: vt sit sensus, quod illuc ascenderunt iuxta contestationem & diuinum mandatum à deo olim factum ipsi populo.

Ad confitendum nomini domini. Hoc est, vt per diuinum cultum à lege ordinatum,condignas deo gratias agerent.

Quia illic collocatæ sunt sedes in iudicium. Ecce alia laus vrbis Hierusalem.Illic etenim stabiliti sunt,inquit, regales throni ad populum iudicandum. ἐκάθισαν θρόνοι

Sedes super domum Dauid. Hoc est,in domo,seu in palatio Dauid.Vel,primo loco sedes sacerdotum dixit, secundo autem loco regias sedes.

Interrogate quæ ad pacem sunt ipsam Hierusalem. Ad ipsam, inquit, Hierusalem pacifica loquimini verba. Pax scilicet sit tibi:pax populo. Deinceps etenim immensam, atque (vt ita dicam) profundam pacem habebit,& gaudium. Alius vero inter- ἐρωτήσατε

ro interpres: salutate eam: dixit.

Et abundantia diligentibus te. Et abundabunt non tui tantum ciues, sed vicinæ etiam gentes, quæ te diligunt. Prophetiam autem continent hæc verba.

Fiat pax in uirtute tua. Alius autem interpres in futuro dixit, fiet. Per virtutem autem, ipsos Iudaici populi milites intelligit, quibus certissima erit pax, si bellum, aut hostem nullum habuerint.

Et abundantia in turribus tuis. Alius etiam interpres in regiis tuis dixit: & alius in septis tuis. Illud etiam sciendum est, quod in Grȩca lectione, non in turribus simpliciter legimus, sed in πυργοβάρεσι: qua dictione hoc in loco mœnia turribus circunsepta ac munita intelligimus.

Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te. Prophetæ verba sunt ad ipsam Hierusalem. Propter cognatos, inquit, meos Israelitas, & propter tribus eiusdem populi, rogabam pacem pro te: vt illi nimirum in pace degentes & deum suum colerent, & pro acceptis beneficiis condignas ei gratias agerent.

Propter domũ domini dei nostri quæsiui bona tibi. Propter sacrũ dei templum, quod in te constructum est, tranquillitatẽ, atq; abundantiam tibi studiose quæsiui: vt proprium scilicet, atque antiquum decorem recuperares, & diuinum cultum lege constitutum.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXII.

AD *te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlo.* Ex eiusdem populi persona proficiscentis in patriam, legenda sunt hæc verba. Habitare autem deus dicitur in cœlo, veluti, qui in sanctis, ac mundissimis angelicis virtutibus, illic in cœlo habitantibus, requiescit. Nam & de sanctis, qui in terra sunt, dictum legimus inhabitabo in eis, & inambulabo.

Ecce sicut oculi seruorum ad manus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ ad manus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nostri. Hac seruorum atque ancillarum comparatione, seu exemplo: illud significare volunt, quod ad deum assidue & constanter aspiciunt, quodque nullam

lam

iam aliunde habent auxilij spem, quinimmo, & quod nunquam desistent, donec misericordiam consequentur. Verbum autem, misereatur, tametsi optantis modum teneat, futuri tamen significationem habet, pro miserebitur. Quidam etiam dicunt ancillæ comparationẽ ideò appositam fuisse, vt maiorem affectionis intensionem in deum ostenderent. Magis etenim id fieri solet ab ancillis, vtpote infirmiori sexu, quàm à seruis.

Miserere nostri domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione. Contemptu, inquit, atque opprobrio, ab iis afficimur, qui nos fecere captiuos, atq; à prauis etiam vicinis qui calamitatibus nostris delectantur: vel ab aliis gentibus per quarum regiones in patriam incedebant. Repetitio autem illa verbi miserere, ardorem quendam animi demonstrat: supplicant igitur ea ratione misericordiam à deo consequi, & celerius in patriam restitui.

Amplius repleta est anima nostra. Prædicta scilicet despectione. πὶ πλέον

Opprobrium abundãtibus, & despectio superbis. Subaudi verbum obueniat. Obueniat igitur opprobrium, & despectio ad humiliationem scilicet, atque eruditionem eorum, ne dum prospere omnia eis succedunt, & superbi sunt, extollantur inde, atque eleuentur aduersus humiliores, atque infortunatos homines. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus qui ad supernam ambulant Hierusalem, quique à visibilibus atq; ab inuisibilibus læduntur inimicis.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXIIII.

Nisi quia dominus erat in nobis (dicat sanè Israel) nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, sanè uiuos deglutissent nos. Hæc verba ex eorum persona prolata sunt, qui iam reuersi erant in Hierusalem. Agunt enim gratias deo, atque hortantur vniuersum populum, vt cum eis dicant: quod cum quidam hostes aduersus eos modo ex captiuitate reuersos, consurrexissent (vicinæ enim gentes contra eos bellum mouerant, cum nondum munita esset Hierusalem) nisi eripi, inquiunt, ἄρα

pti, inquiunt, fuissemus à periculo, ea ratione, quia dominus erat in nobis, præ summa sanè tunc inuidia, viuos nos omnes deglutissent. Hoc autem figurato sermone Propheta summam imminentis ruinæ celeritatem denotauit. Quidam etiam aiunt dictionem, quia, hoc in loco abundare.

ἄρα *Cum irasceretur furor eorum in nos, sanè aqua demersisset nos.* Per aquam vehementem hostium impetum intelligit. Qui idcirco ira ac furore perciti erant, quod Iudæorum populus fuisset in patriam restitutus. Dictionem autem sanè, posuit pro, cæterum, seu etiam pro, vere.

Torrentem pertransiuit anima nostra. Vehementem atque inordinatum hostium impetum momentaneumque, & omne obuium secum rapientem, turgido torrenti comparat, quemadmodum & superius aquæ comparauit. Pertransisse autem dixit pro, prætergressam esse, atque effugisse. Anima etiam nostra dixit, pro ipsi nos, veluti à parte totum significans.

Sanè pertransiit anima nostra aquam intolerabilem. Vere eam prætergressi sumus, atque in securitate nunc consistimus.

ἄρα *Benedictus dominus qui non dedit nos in prædam dentibus eorum.* Per dentes, & feritatem & potentiam hostium denotauit: quasi auidi viderentur, vt ipsos etiam viuos homines deglutirent.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantium, laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Quemadmodum hostium vires, ac feritatem denotauit, indignationeque & potentia armatos eos esse docuit, ita etiam populi debilitatem declarat, passeri illum comparans. Est etenim passer infirmissimum quoddam animal, & captu facillimum. per laqueos vero insidias eorum varias, ac machinationes intelligit, quas omnes contritas esse dicit, ac dissolutas.

Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cœlum & terram. Non in curribus neque in equis, aut in huiusmodi viribus, quemadmodum in psalmo decimonono prædictum est, sed in nomine domini, qui vere deus est, hoc est, adiutorium nostrum in sola dei inuocatione consistit: dum scilicet vel deum illum appellamus, aut alio modo eum inuocamus. Vel, in nomine domini circunloquendo dixit, pro in domino.

in domino. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus, qui diuina prouidentia à tentationibus, & à calamitatibus fuerint liberati.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXIIII.

Vi *confidunt in domino, sicut mons* Sion. Hic psalmus optime consequitur ad præcedentes, & gratiarum actiones continet, pro liberatione ab inimicis. Ij, inquit, qui confidunt in domino, erunt, sicut mons Sion: constantes nimirum, incommutabiles, & securi.

Non commouebitur in seculum, qui habitat in Hierusalem. Qui habitant, inquit, in Hierusalem in seculum, hoc est, per totum seculum determinatum non euertentur, nec decident. Proprie autem hæc Prophetæ verba ad eos pertinent, qui in superna ac cœlesti habitant Hierusalem. Illi etenim nunquã commouebuntur.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui, ex nunc & usque in seculum. Maximam etiam, inquit, securitatem habet ob montes qui in circuitu eius sunt, verum illa præcipua est omnium securitas, quod dominus eam custodit. Idcirco, qui illic habitant non commouebuntur vsque in seculum: in seculum, inquam, quod ad ipsius Hierusalem salutem, iam à deo determinatum est, vt diximus.

Quia non dimittet dominus uirgam peccatorum super sortem iustorum. Causam reddit diuinæ custodiæ. Per peccatores autem, impios, atque iniquos omnes intelligit, quales etiam ipsi sunt dæmones. Per virgam vero, eorundem regnum, aut potentiam intelligit. Iustos vero eos appellat, qui secundum legem viuunt. ἀφήσει

Ne extendant iusti ad iniquitatẽ manus suas. Iustos deus sua hac custodia, & protectione frui voluit, vt iniquum aliquid non attingant, sed benefactorem colant.

Benefac domine bonis, & rectis corde. Sermonẽ suum Propheta in orationem conclusit. Bona, inquit, facito domine, & bona dato hominibus bonis & rectis, qui non peruerso aut doloso, sed simplici sunt corde.

Declinantes autem in tortuositates adducet dominus cum operantibus iniquitatem. In tortuositates, hoc est, in peruersa atque obliqua. Huiusmodi enim homines adducet deus ad pœnas, & perpetuis eos tradet suppliciis. vel repellet eos tanquã iniquis hominibus similes.

Pax super Israel. Subaudiendum est verbum, fit. Cõgruit etiam hic psalmus iis, qui in excelsa atque incõmutabili ecclesia habitãt, in cuius circuitu sunt sublimes doctores, munientes nimirum & custodientes eam, & Christus etiam in circuitu populi sui.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXV.

CVm conuerteret dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Hic psalmus etiã consequentem ad præcedentes materiam continet. Per cõuersionem enim propheta, reditum ac restitutionem intelligit in patriã: cuius patriæ filios, hoc est, cuius populum in captiuitate olim constitutum, captiuitatem Sion appellauit. Per consolationem vero, refrigerium intelligit. Reuersi, inquit, in patriã valde refrigerati sumus. Nam Græca dictio ὡσεὶ, pro qua interpres reddidit, sicut, nõ solum hanc significationẽ habet, sed interdum ponitur pro quàm, id est pro valde, quẽadmodum & alibi. Quàm bonus deus Israel. Vtrobique enim eadem habetur dictio. Vel facti sumus quemadmodum consolati, hoc est, in gaudio fuimus atque in lætitia.

Tunc repletum est gaudio os nostrum. Hoc est iucundis ac lætis verbis, quæ summum animæ gaudium significabant.

Et lingua nostra exultatione. Idem repetit. Prædicit autem quæ futura erant, veluti iam facta.

Tunc dicent inter gentes. Tunc ij qui in gentibus sunt, dicent. vel simpliciter, gentes visa admiranda populi restitutione cum admiratione dicent.

Magnificauit dominus facere cum eis. Hæc sunt verba quæ finitimæ gentes dicent, loquentes de nobis Iudæis: magnificauit dominus facere cum eis: eo quod magnam in eis fecit misericordiam. Deinde iterum sermonem profert ex populi persona dicens.

Magnificauit dominus facere nobiscum. Vere magnificauit, vt diximus: est etiam proprium hoc idioma Hebraicæ linguæ dicere:dominus fecit cum illo.subintelligitur enim dictio,misericordiam.

Facti sumus lætantes. Et quia restituti sumus in patriam, & quia dei potentia nota facta est vicinis gentibus.

Conuerte domine captiuitatem nostram sicut torrentes in Austro. Supplicant deinceps pro iis qui in captiuitate remanserant. Multi enim in Babylone relicti fuerant, quibus pari modo reditum in patriam præstari petunt. Conuerte, inquit, domine reliquias nostræ captiuitatis, ipsamque captiuitatē vrge atque impelle, non secus ac vrgere atque impellere soles torrentem per austrum. Solet enim hic ventus disiecta ac liquefacta nubium densitate pluuiam adducere, & torrentes magno cum impetu mouere.vel huiusmodi metaphora vsus est,optans captiuitatem torrentis instar cito ferri,ita vt quāprimum cesset,& tota prorsus euacuetur,Iudæorum nemine in Babylone amplius relicto. Cito etenim exsiccantur torrentes.vel per austrum,seu notum, ipsam intelligit Hierusalem,hoc nomine à prophetis persæpe alibi appellatam, tanquam situ suo vergentem ad austrum. Conuerte,inquit,eam captiuitatem in austro,hoc est in Hierusalem. χειμάῤῥους

Qui seminant in lachrymis in exultatione metent. Qui seminant spem salutis in orationum lachrymis, huiusmodi spei fructum metent in exultatione. Fructus autem erit liberatio à pressura. Totus autem hic sermo iis congruit,qui in tentationibus sunt.

Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Ab vniuersalibus ad particularia pertransiit, de iis loquens, qui in captiuitate fuerāt,& dicit:quod cum irent in captiuitatem, in itinere ibant,& flebant,spem illam seminantes,quam diximus.

Venientes autē uenient in exultatione,tollentes manipulos suos. αἴροντες Verum in eorum reditu venient illinc exultātes, & messem, hoc est seminatæ spei fructum ferentes: quem ideo in lachrymis seminarunt,quia quemadmodum frumenti semen indiget pluuiis,ita & huiusmodi spei semen, ad ferendos fructus indiget lachrymis: & quemadmodum terrenus ipse ager, aratri ferro indiget vt concreta terra scindatur, atque incidatur,ita & anima afflictionibus indiget,& tentationibus,quæ

maiori

maiori quadam duritie illius duritiem molliant, ne spinas germinet, aut tribulos, aut huiusmodi alias noxias herbas.

Canticum Ascensuum. PSALMVS CXXVI.

Nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam. Cum reuersi essent Iudei ex captiuitate, templumque & ciuitatem rursum ædificare cœpissent, prohibebâtur à vicinis gentibus ob inuidiam pariter & timorem, ne eorum res prospere ac feliciter succederent. Et multum quidẽ temporis fuit, annorum ferme quadraginta, quo & Iudæi ædificare, & illi contrà modis omnibus impedire eos nitebantur. Hoc igitur erudiens propheta noster docet, vt ad deum confugiant, & coadiutorẽ incepto operi inuocẽt, atque in hanc prorumpit sententiam: nisi dominus cooperatione sua adstiterit, & domum ipse construendam ædificauerit, frustra omnes ædificantes laborant. Distulerat autem aliquot annis deus suum Iudæis auxilium impẽdere, vt paulatim à somno, vt ita dicam, excitarentur, & ne diuturna quiete inertiores fierent, atque ad priorẽ redirent prauitatem, veluti quos celeriter ac de facili deus liberasset à malis. In vniuersum etiã hic sermo multis potest casibus, ac propositis accommodari.

Nisi dominus custodierit ciuitatẽ, frustra uigilat, qui custodit eam. Sed quid dico, inquit, de ciuitatis ædificatione, cum neque constructam ac iam perfectam ciuitatem custodire, aut conseruare quis possit absque illius auxilio?

τὸ ὀρθρίζειν ἐγείρεσθαι μετὰ τὸ καθῆσθαι

Vanum est uobis ante lucem uigilare, surgere postquam sedistis, qui manducatis panem doloris. Cæterum, inquit, vos, ô Iudæi, qui doloris panem manducatis, hoc est, qui nec panẽ ipsum absque dolore comeditis, qui in afflictionibus vitam ducitis, admoneo, frustra id à vobis fieri, vt ante lucem summo mane, operi atque ædificationi incumbatis. Frustra etiam à vobis fit, vt postquàm sedistis, statim ad accelerandum ipsum opus surgatis, hoc est, quod & noctu somno non vacatis; & interdiu nulla fruimini quiete. Quib⁹ verbis dolore illos atque angustiis plenos esse ostendit: ea nimirum ratione, quia non solum fatigabantur laborando, sed etiam aduersus hostes eis pugnandum erat. Armati etenim mœnia construebaut, &

bant,& aduersus impedientes pariter bellum gerebant, duplicem hoc pacto ærumnam sustinentes.

Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini filii. Cum dilectis suis deus suauē somnum dederit, somnum dico, curis ac solicitudinibus vacuum, hoc est, cum quietem ac libertatem à perturbationib⁹ præstiterit. Dabit autē hanc quietem tunc, cum vtile ac bonū fuerit eam dari. Tunc non templum tantum, aut ciuitatis mœnia ædificari vobis concedetur, sed dabuntur etiam & filij, qui ita deo grati erunt, vt illius hæreditas atque illius populus appellari mereantur. Hoc autem dixit tanquam bonorum omnium caput. Liberorum enim procreationi Iudæi studebant quàm maxime. Verum hæc nostra expositio ad Iudæos tantum, & priuatim pertinet. vt autem magis in vniuersum dicam, cum deus dederit dilectis suis somnum, vt prædiximus, tunc non tantum ea perficientur, quæ cum studio acta fuerint, sed addentur etiam perpetui, vt ita dixerim, quidam filij, filij, inquam, hęreditas domini: ac si diceret hæredes studiorū, hæredes virtutum, hæredes dati à domino.

Merces fructus uentris. Merces illa, quæ de ventris prouenit fœcunditate, pietatis est merces. Retributio siquidem illa quæ in liberorum ac prolis datur copia, retributio plærunque solet esse virtutum. Iuxta anagogen vero, ij qui à deo in filios per regenerationis lauacrum adoptātur, merces sunt incarnationis Christi: Christi inquam, qui vere ac proprie est fructus ventris beatæ Virginis, veluti qui ex ea absq; vllo viri semine natus est.

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum. Quemadmodū, inquit, sagittæ quæ in manu robusti alicuius viri sunt, ob illius vires ac fortitudinem terribiliores esse videntur, ita & filij eorum, qui à Babylonica excussi fuerint captiuitate, hostibus suis timendi ac terribiles videbuntur, propter insuperabilem nimirum adiutoris dei potentiam. Tales etiā sunt spirituales fidelium doctorum filij, qui à dæmonum captiuitate excussi sunt: ipsis scilicet dæmonibus terribiles ac timendi.

Beatus uir, qui implebit desyderium suum ex eis. Sed quibus nam eis? ex eis dico bonis, quæ superius commemorauimus: ex hoc videlicet, quod perficiatur templi & ciuitatis cōstructio:

ctio: quod requies detur, & liberatio ab omnibus perturbationibus: quòd multam ac pulchrā prolem suscipiāt: quòdq; alia huiusmodi dei dona consequantur.

ἐν πύ-λαις *Non confundentur cum loquentur inimicis suis in portis.* Ii qui desyderium suum impleuerint, vt dictum est, non confundentur quasi imbecilles, cum in portis ciuitatis hostes suos allocuti fuerint. Omnes etenim eorum res, ac negotia bene se habebunt. Vel non confundentur quasi infirmum ac debilem habeant deum, quemadmodum ante ciuitatis instaurationem, hostes eis exprobrabant, sed multa loquentur cum libertate. Antiquis autem mos fuit, vt hostium nunciis, aut legatis ante portas ciuitatis loquerentur.

Canticum Ascensuum. PSALMVS CXXVII.

BEati omnes qui timent dominum. Recte consequitur hic psalmus ad præcedentem. Nam cum illic beatum eum dixerit propheta, qui impleuerit desyderium suum ex eis, vt declaratū est, hoc in loco vniuersalem magis, & perfectiorem beatitudinem describit. Beati enim vere sunt, qui timent dominum. Vniuersalem autem dictionem addidit dicens: beati omnes: vt denotaret pauperes aut seruos, aut alioqui mancos, aut mēbris mutilatos ac beatitudine non priuari, modo deū timuerint. Nam si hoc vnum adfuerit, nihil eiusmodi impedimento illis esse potest ad beatitudinem. Contrà qui deum non timet, tametsi omnibus potiatur bonis, quæ alioqui hominibus amanda, atque appetenda esse videntur & beata, omnium tamē est miserrimus: cum tamen is qui deum timet, si omnia ei aduersa contingant, quæ abominabilia hominibus atque execranda esse videntur, omnium beatissimus sit. Et aliter: pulchritudo, fortitudo, diuitię, gloria, multorū itèm atque elegantium filiorū copia, & alia huiusmodi, non proprie beatum quem faciunt, ob huiusmodi scilicet bonorum incertitudinem atque instabilitatem. Deinde declarat qui nam ij sint, qui dominum timent, dicens.

Qui ambulant in uiis eius. In viis ab eo statutis, & per diuina præcepta demonstratis.

τ καρ-πῶν *Labores palmarum tuarum manducabis.* Cum docuerit quis nam

nam vere fit beatus, & ostenderit illum vere beatum dici, qui deum timet, atque ex hoc adhortatus fuerit populum ad ambulandum in viis dei, deinceps ad hunc timentem deum sermonem dirigit, futura ei bona prædicens. Quidam vero palmas dici intellexerunt pro manibus, veluti à parte totum. Est etenim palma pars manus: & sensum huiusmodi esse dicunt, quod timens deum manuum suarum labores percipiet, & nullo impediente lucrum componet. Atque hoc pacto Aquilas & Symmachus reddidere. Aliqui vero figuram hic contineri dixerunt, quam græcę ἀντισημαντίαν vocant, hoc est, significationem contrariam. Ad cuius declaratioñe animaduertendum est primo, quod Græca dictio καρπὸς non solum palmam, seu potius iuncturam manus significat, sed etiam fructum: iuxta quem sensum, præsentis versiculi litera legenda esset: labores fructuum tuorum manducabis. Exponunt igitur hoc pacto: vt labores fructuum, dictū esse affirment, pro fructus laborum, & sensus sit, quod manducabit fructus laborum suorum quisquis timuerit dominum.

Beatus es. Si times scilicet deum. ad maiorem enim sermonis sui confirmationem, iterum repetit beatitudinem.

Et bene tibi erit. Et prospere tibi cuncta succedent.

Vxor tua sicut vitis abundās in lateribus domus tuæ. Quemadmodum vitis abundat racemis, ita & ipsa filiis abundabit. Abundantem autem eam filiis dixit, hoc est, ornatam ac stipatam. Latera autem, seu potius, vt in Græca lectione habetur, κλίτη, pars quædam domus sunt: quo sermone idem sibi vult ac si diceret: in circuitu domus tuæ. alius vero interpres reddidit, in penetralibus domus, hoc est, in thalamis, vbi recumbere ac requiescere solemus.

Filii tui, sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Florentes nimirum atque in summo vigore, tanquam nouæ oliuarum plantæ.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum. Huiuscemodi diuina benedictione fruetur. Per benedictionem vero gratiam & beneficium intelligit, tanquam laude dignum, & de quo bene ab omnibus dicendum sit. Quod siquis quæstioñe moueat dicens, quomodo iis qui timent deum, non maiora promittantur bona, sed hæc tantum temporalia: illud in primis dicēdum est, prophetam ad eos sermonem suum dirige-

re,qui talium bonorum amore detinẽtur: deinde illud etiam addemus,quod ex abundanti propheta hæc etiam bona pollicetur,veluti vnà cum æternis bonis deus hæc temporalia etiam sit præstiturus: secundũ quod alibi scriptum legimus: quærite primum regnum dei,& hæc omnia adiicientur vobis.Iuxta anagogen vero:vxor pij ac religiosi viri est anima, quæ coniugis instar corpori coniuncta, virtutibus iis delectatur quæ corpori insunt : filij vero illius animæ discipuli sunt, & eiusdẽ religionis imitatores,seu successores : qui etiã in spiritualis ætatis augmẽto florent,ac vigent,& ipsum doctorem circundant,rationalibus eos cibis pascentem.

Benedicat te dominus ex Sion. Laudet te,& gratias etiã tibi tribuat.quem enim suscipit deus,eum etiam laudat, & quem laudat,eundem gratiis ac donis multiplicibus solet cumulare. Dominũ vero dixit ex Sion, pro qui habitat in Sion,hoc est,in ea domo seu in eo templo,quod est in Sion . Illic etenim habitare dicebatur deus, eo quod ibidẽ sacerdotibus responsum dabat,atque ad eos loquebatur.

Et uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ. Bona quidem inferioris ac terrestris huius Hierusalem hæc sunt: opes,diuitiæ,potentia,exercitus,victoria de inimicis, gloria apud omnes,atq; alia huiusmodi:bona vero supernæ ac cœlestis Hierusalem ea sunt, quæ nec oculus vidit, neque auris audiuit,& quæ in cor hominis non ascenderunt.

Et uideas filios filiorum tuorum. Iuxta historiam quidẽ generis tui successores: iuxta anagogen vero per filios filiorũ, hæredes ac successores in religione,ac pietate intelligit:te nimirum eos docente,& spiritualiter regenerante.

Pax super Israel. Huiusmodi etiam verba habuimus in psalmo CXXIIII.per Israelem vero, non solũ antiquum populum, sed nouum etiam intelligimus , vt alibi sæpe dictum est.quod si pax intercisa est aliquando, id illorum gratia effectum est,qui se indignos præstiterunt . neque enim cõminante deo,desperandum nobis est,sed per pœnitentiam confitendũ,vt illius à nobis iram auertamus, sicuti fecerunt Nineuitæ:nec rursus eodem deo bona pollicente, nobis pigrescendum est:quinimmo maiori tunc studio nobis est contẽdendum, vt promissiones illius ad finem perducamus. siquidem & Iudæ dominũ promisisse nouimus,quod simul cum

aliis

aliis apostolis consessurus esset super thronum, & iudicaturus duodecim tribus Israel: veruntamen promissionem huiusmodi tandē repulit, & se ea indignum esse omnibus probauit.

Canticum Ascensuum. PSALMVS CXXVIII.

Aepe oppugnauerunt me à iuuentute mea. Hæc verba etiā ex populi persona dicta sunt, cui sæpenumero, vt diximus, bellum illatum est à finitimis illis gētibus, quæ & templi & ciuitatis instaurationem impedire nitebantur. Per iuuentutem vero, hoc in loco Propheta primum illud tempus intelligit, quo populus è Babylone in patriā reuersus est. quod si hæc verba de dæmonum impugnatione intelligenda esse dicas, per iuuentutem expones primam ętatem. In ea etenim à dæmonibus statim nobis bellum infertur. ἐπολέμησαν

Dicat sane Israel, sæpe oppugnauerunt me à iuuētute mea. Aperte hoc & palam dicat, vt omnibus innotescat, à quantis nos deus liberauit periculis.

Etenim non potuerunt mihi. In me aliquid non potuerunt, seu non prorsus præualuerunt aduersum me, deo scilicet illud non permittente. atque ideo frequentius me impugnabant contendentes subuertere.

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Impij, inquit, ac praui homines, multa mala machinati sunt supra dorsum meum, hoc est, non tantū coram me, atque in conspectu meo aut palam, sed retro etiam & clam, ac latenter plurima in me moliti sunt, corpori meo & carnib⁹ meis etiam non parcentes.

Prolongauerunt iniquitatem suam. Dum diu scilicet me impugnant.

Dominus iustus. Vere iustus est, me quidem pati permittens, vt moderatior fiam, illos vero iniuste in me irruentes, tanquam inuidos castigans.

Concidit ceruices peccatorum. Elatas hostium ceruices, hoc est arrogantiam & superbiam illorum abstulit, dum illis nos superiores facit.

Confundātur & conuertātur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

Optãtis ſunt verba,tametſi,vt ex Græca lectione manifeſte dignoſcitur,imperantis modũ habeant. vel prophetico more imperatiuo modo vſus eſt,pro futuro, ac ſi diceret : confundentur & conuertentur : quam loquendi figuram in ſequentibus etiam obſeruabis. Poſſumus etiam hunc pſalmum de noua Sion,& de futura fidelium eccleſia intelligere.

χόρτος *Fiant ſicut herba tectorũ.* Non ſimpliciter dixit ſicut herba quæ ſupra domos in tectis naſcitur. Tabeſcit enim hæc facilius & citius deperditur. Fiant igitur caduci & faciles ad ruinam:cito etiam pereãt,ac ſine fructu. Deinde in hac herbæ ſimilitudine immoratur,narrans quæ nam ei accidant.

Quæ priuſquam euellatur,exaruit. Immatura atque intempeſtiua exaruit. Aliæ etenim non prius areſcunt, quàm fructum dederint, & poſt datum fructum euelluntur.

De qua non impleuit manum ſuam qui metit. Ideſt quam nemo metit,eo quod iam antea periit.

Nec ſinum ſuum qui manipulos colligit. Et ſinum ſuum non implebit,quemadmodum fieri ſolet in tempeſtiua ac matura herba.

οἱ παράγοντες *Et non dixerunt prætereuntes,benedictio domini ſuper uos.* Et ſuper qua herba viatores non benedixerunt, vt benedici ſolet metentibus. Per benedictionem vero,vt diximus,diuinã gratiam intelligit.

Benediximus uobis in nomine domini. Iſta etiam verba ex prætereuntium viatorum perſona dicta ſunt. Benediximus autem vobis dixit,pro benedictionem vobis precati ſumus. in nomine domini pro inuocando ipſum dominum.

Canticum Aſcenſuum. PSALMVS CXXIX.

E *profundis clamaui ad te domine.* Hunc pſalmum conſcripſit Propheta, modum narrans, quem ipſe ſeruaret quando in tentationibus atq; in calamitatibus conſtitutus ad deum orabat: & docet eos pariter, qui ex Babylonica captiuitate in patriam reuerſuri erant,ſe imitari,& ſperare in domino. Ex profundo,inquit,corde clamaui ad te,non ex ſummis labiis. Alter enim clamor ardentiſſimus eſt, & alter frigidiſſimus: & ille quidem inferne intenſus ex intimo corde aſcendit, &

cum

cum labore: hic vero ſuperne ab ore & remiſſus ac maxima cum facilitate: ille etiam orãtem prorſus trahit ad deum: alter vero ſola vocis organa commouet. Per clamorem igitur, emiſſam vocem intelligit, non cum exteriori hac ſpirationis vehementia, ſed cum interiori affectus intenſione.

Domine exaudi uocem meã. Ex profundo ſcilicet emiſſam.

Fiant aures tuæ intendentes in uocẽ deprecationis meæ. Aures dixit pro audiendi potentia. Intende, inquit, ad preces meas, veluti rationabiles, & decenter factas, ex ardentiſſimo nimirum atque intentiſſimo corde.

Si iniquitates obſeruaueris domine, domine quis ſuſtinebit? Si exquiſiueris, & diligenter inueſtigare volueris delicta omnia, quis quæſo inquiſitionem huiuſmodi tuam ſuſtinere poterit? vel quiſnã inultus relinquetur? certe nullus. Quis enim, inquit, gloriabitur mundum ſe habere cor? vel quis vere dicere poterit ſe mundum eſſe à peccato? Omnes, inquit Paulus, peccauerunt: & rurſus de ſeipſo: nihil mihi cõſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Illud autem domine domine, admirantis in modum dictum eſt: admirantis dico ſummam dei miſericordiam & benignitatem.

Quia apud te propitiatio eſt. Vere, inquit apud te, vera illa eſt propitiatio, & miſericordia: quoniam parcendo ac remittendo ſemper exquiris.

Propter nomen tuum ſuſtinui te domine. Non ob mea virtutum opera, ſaluatorem te mihi adfuturum ſperaui. Peccator etenim ipſe etiam ſum, vt dictum eſt, ſed id futurum ſperaui propter nomen tuum, ne ſcilicet cõtemneretur nomen tuum ab inimicis, quaſi qui populum tuum à calamitatibus eripere ac ſaluare non poſſes. Vnde dixiſſe deum legimus apud Ezechielem: non propter vos hæc facio, ſed propter nomen meum, ne deſpiciatur in gentibus. ὄνομα

Suſtinuit anima mea in uerbo eius. Expectaui & ſperaui in diuina illa permiſſione, quæ ad patriarchas & progenitores noſtros facta eſt: quod ſcilicet promiſſionis terram hæreditabimus: & quod ſi audiuerimus te, bona terræ comedemus. vel etiam promiſſionem illam: quod tu eos omnes ſaluabis, qui placere tibi ſtuduerint: atque eos qui pœnitentiam egerint peccatorum.

Sperauit anima mea in domino. In ſolo ſcilicet deo, & nul-

la alia in re.

ἀπὸ φυλακῆς πρωΐας *A custodia matutina usque ad noctem, à custodia matutina, speret Israel in domino.* In eo nimirum, qui à periculis solus eripere eum potest, & saluare. Custodias autem antiqui, certas noctis partes appellabât: eo quod milites in exercitibus noctem in quatuor solent partes diuidere, quibus alternatim vigilantes reliquum exercitum ab hostium insidiis custodiunt. Quartam igitur noctis vigiliã, matutinã custodiã appellabãt, veluti quę mane ipsum iamiam adfore significaret. Admonet igitur propheta vniuersum populum Israel, vt toto vitæ tempore, in solo domino spem suam collocet. Per diem enim & noctẽ, omnẽ prorsus vitam significauit. Nam qui inceperit à matutina custodia & peruenerit ad noctem, & rursum ad matutinam redierit custodiam, hic circularem diei & noctis ambitũ peraget. A mane etenim incipiens redibit ad mane.

πολλὴ *Quia apud dominum misericordia, & multa apud eum redẽptio.* Vera nimirum misericordia quam & celerem & validam & illabantem iis omnibus præstat, qui deo digni sunt.

Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Populum Israel, deo scilicet placere studentem, ac iuxta legis præcepta conuersantem. Congruit autem hic psalmus nouo etiam populo Israel.

Canticum Ascensuum. PSALMVS CXXX.

Omine non exaltatũ est cor meum, neque eleuati sunt oculi mei. Hunc psalmum etiam conscripsit in se ipsum beatus Dauid, narrans qualẽ animi moderationem haberet, quando à tentationibus atque à calamitatibus liberatus, quietẽ vitam agebat. instruit tamen & populum è Babylonica reuersum captiuitate, eandem secum humilitatem, atque animi moderationem sectari, docens in factis etiam atque virtutibus propriis non confidere, sed in vnico tantum deo sperare. non exaltatum est inquit, cor meum, elatione aliqua, aut temeraria existimatione, neque oculi mei superbiæ morbo eleuati sunt. sed dicet aliquis nõnne hoc in loco propheta gloriatur? quod elationis ac superbiæ vitium est. profecto glo-

riatur.

riatur. verum, exigente id tempore, gloriari etiam nos decet de virtute: quando nimirum non ad ostentationem gloriamur, sed ad audientium commodum, hoc est, quando illi huiuscemodi gloriatione, ad virtutum imitationem inuitantur. & cum dixerit: non exaltatum est cor meum, atque addiderit: neque eleuati sunt oculi mei, docuisse videtur quodvbi primum cor exaltatum in nobis fuerit, oculi etiam deinceps eleuantur.

Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me. Non ambulaui, inquit, cum hominibus maioribus, & supra me admirandis. cum huiuscemodi enim viris conuersatus non sum, indignum me illorum conuersatione esse reputans. nisi illi fortassis me inuitum coegissent. vel per magnos & admirandos, eos forte intelligit, qui sibi ipsis magni atq; admirabiles esse videbātur, hoc est, qui animo elati essent, & superbi, ac si diceret: non tantū ego superbiā euitaui, sed cū hominibus eo vitio laborantibus etiā non conuersabar.

Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam sicut ablactatus in matrē suam, ita retribues animæ meæ. Si humilia, inquit, non sum sectatus, sed animo eleuatus sum, cum humilis tamen, atque abiectus essem, & veluti infans, qui à matris papilla abstinuit, ita retribues. vel quia Græca dictio, ὡς non solum ita, sed valde etiam significat, alio modo expone. tu valde retribues animæ meæ. vtitur etiam hoc in loco propheta futuro indicatiui, pro optatiuo, quemadmodum sæpe huiuscemodi abusus apud scripturam reperimus. vel vere retribues: retributionem scilicet superbiæ. quidam vero ita construunt: si non humiliter sentiebam, tanquam ablactatus erga matrem suam, &c.

ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἀνταπόδωσεις

Speret Israel in domino ex nunc, & usque in seculum. Me scilicet imitatus qui in calamitatibus, in otio & quiete, & in omni denique tempore in deū spero. congruit etiam hic psalmus nouo populo Israel. fortasse etiā beatus Dauid & præsentem & proxime præcedentem psalmum ex eorum persona conscripsit, qui inter reuersos è Babylonica captiuitate, pij magis & religiosi erant: narrans scilicet quas inter afflictiones emitterent ad deum preces, & qualem post quam ab eis liberati sunt animi moderationem haberent: atque hoc ad vtilitatem & eruditionem nostram qui à sæuiori dæ-

monum captiuitate liberati sumus.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXXI.

Emento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Hunc etiã psalmũ propheta ex populi persona cõscripsit supplicãtis templi cõstructioné exurgere, atque id impetrare optantis, si non propter se, saltem propter illud studium, quod eorum progenitor Dauid rex in deum habuisse perspicitur: vtpotè qui ante primam templi constructionem, locum ei idoneum multa cum diligentia perquisiuit. per mansuetudinem vero, patientiam intelligit, quam beatus Dauid, erga Saulem & socios, erga Semei, qui contumelia eum affecerat, atque erga omnes alios hostes suos summã ostendit, solius autẽ mansuetudinis meminit, quia in hac virtute præ cæteris excelluit. vel per hanc virtutem cæteras quoque intellexit, memento, inquit, Dauid mitissimi hominis, atque ob mansuetudinem suam tibi olim charissimi.

ὡς ὤμοσε τῷ κυρίῳ ηὔξατο τῷ θεῷ Ἰακώβ — *Quomodo iurauit domino, & uouit deo Iacob.* Memento eius inquit, quemadmodum cum iuramento ea deo pollicitus sit, quæ inferius dicentur.

Si introibo in tabernaculum domus meæ, si ascendam super lectum strati mei, si dabo somnum oculis meis, & palpebris meis, dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inuenero locum domino, tabernaculum deo Iacob. Memento, inquit, quemadmodum ipse olim zelo quodam correptus est, cum domini Arcam huc atque illuc errabundam ac vagam circumferri videret. & cum iuramento pollicitus sit, dicens non faciam ego hoc, neque illud, donec inuenero locum domino dignũ, hoc est, locum templi, & habitationem Arcę ac tabernaculi. & re vera etiam nõ quieuit, donec illum inuenerit. quemadmodum in primo Regum libro traditur. dictio autem, si, hoc in loco, idem significat quod non: quemadmodum sæpe alibi diximus. Tabernaculũ vero, & domus dei, dicebatur locus ille, vbi responsa atque oracula dabantur à deo: vbi etiã ad probos & ad virtute præditos homines loquebatur, vt in superioribus diximus. nam alioqui deus nulla habitatione seu domo indigẽt, aut tabernaculo.

Ecce audiuimus eam in Ephrata. Quoniam,inquit, à patribus nostris, vel etiam aliunde ex sacris libris audiuimus eam, Arcam nimirum, in Ephratæ locum delatam fuisse.est autem Ephrata eadem, quæ & Bethleem. legimus enim alibi apud scripturam: Bethleem domus Ephrata. Item Iacob, vxorem Rachel sepeliuit in Hippodromo Ephratæ: hæc,inquit,est Bethleem. appellabatur nanque olim locus ille primi possessoris nomine.

Inuenimus eam in campis syluæ. Inuenimus eam, hoc est, eo modo didicimus, vt supra dictum est, à maioribus nimirum nostris, seu ex diuinis libris. didicimus inquam, eam commoratam fuisse in campis syluæ,hoc est, huc atque illuc errantis in morem circunlata,vtpote quæ certum ac destinatum locum aliquem non haberet.hoc autem dicunt demonstrare contendentes, quod beatus Dauid necessario admodum pro ea zelo correptus est, vt locum illum inueniret, pro quo ipsi in præsentia ad deum supplicant.

Introeamus in tabernacula eius,adoremus in loco,ubi steterit pedes eius. Hec verba ex sanctorũ persona dicta sunt, qui in populo ex captiuitate in patriam restituto aderant. prædicitur autem his verbis, quemadmodum templum denuo erigendum erat,& quemadmodum ipsi illuc ingressuri erant,& adoraturi ibi deum,vt antea.tabernacula autem, templi aulas appellauit,vel ipsum templum,plurali vsus numero, Hebræorũ more,vt sæpe diximus.Præterea dei tabernacula, ac pedes dei,& stetisse deum,humano more dixit,vt auditorum hebetudini condescenderet.illinc etenim horrendæ illæ voces exibant,quæ obscura,atque ambigua quælibet de Iudęorum rebus declarabant,& futura prædicebant.

εἰσελευσόμεθα προσκυνήσωμεν

Exurge domine in requiem tuam. Hoc est, in templum tuũ atque ad eius ædificationem, in quo antea requiescebas, hoc est, veni ad illud templum, atque ad illius loci auxilium, quod refrigerium, vt ita dicam, præstare tibi solebat, & requiem.

Tu & Arca sanctificationis tuæ. Exurge,inquit,tu vnà cum sanctificationis tuæ Arca. potest etenim & illa quemadmodum olim, admiranda nunc etiam multa perficere, propter diuinam gratiã, quæ in ea est. diuinæ etenim gratiæ domus merito poterat appellari. sanctificationis etiam Arcam dixit

tanquã

tanquam sanctificatione plenam, & per quam multa sanctificari dicebantur. nam & omnia quæ in ea reponebantur, sancta erant, & præsertim lex, quæ quoslibet ad se accedentes sanctificabat. vel per sanctificationem templum ipsum intelligit, tanquam deo sanctificatum, & quod in psalmo septuagesimotertio sanctuarium appellauit, dicens: incenderunt in igne sanctuarium tuum.

ἐνδύσονται *Sacerdotes tui induentur iustitia.* Si hoc factum fuerit, sacerdotes tui instar vestis iustitiam induent: cultus nimirum diuinos. vel omni iustitia induentur, hoc est, vniuersa virtute, vtpote iam deum colentes, atque in dies magis virtutis ipsius studium amplexuri.

ἀγαλλιάσονται *Et sancti tui exultabunt.* Et reliqui, inquit, homines, qui tibi sanctificati ac dedicati sunt, exultabunt, hoc est, vniuersus populus tuus lætitia afficietur. vel per sanctos, eos intelligit, qui præ cæteris excellebant virtutibus. deinde rursus ad memoriam confugiunt beati Dauid, seipsos indignos esse iudicantes, qui gratiam à deo possint impetrare.

Propter Dauid seruum tuum non auertas faciē Christi tui. Hoc est, eum nō respuas, qui vt princeps foret super nos, à te in regem vnctus est. tuum autem dixit, vt dei beneuolentiā erga eum ostenderet. vel vnctum à te per legem tuā. non auertas autem eum nobiscum pro templi, ciuitatis & regni erectione supplicantē, nec inanes illius preces fore permittito.

Iurauit dominus ipsi Dauid ueritatem. Hoc est, stabilem ac veram promissionem fecit.

Et non contemnet eam. Cum verax sit, quinimmo & ipsa veritas. quæ nam autem fuerit hæc promissio audi.

De fructu uentris tui ponam super thronum tuum. Hoc est, in throno, atque in sede regni tui. nec tantum hoc dicit sed & alia, quæ sequuntur.

Si custodierint filii tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filii eorum in seculum seculi sedebunt super thronum tuum. Si filij tui, inquit, qui per successiones regnabunt, legem meam obseruauerint. per testamentum enim & per testimonia, legem ipsam intelligit, quemadmodum, & sæpe alibi præsertim in psalmo centesimodecimo octauo, vbi etiam diximus: si obseruauerint, inquit, testimonia, quæ ego eos docebo, si lectioni legis meæ vacauerint, nō

ipsi solum regnabunt, sed illorum etiam filij perpetuam regni successionem consequentur. & hæc quidē à deo eis promissa sunt: verum postquam ipsi pacta non obseruarūt, iure etiam à promissis deciderunt. possunt etiam hæc verba intelligi, vt ab eis dicta sint, ea ratione vt deum sibi magis conciliarent, reuocantes ei in memoriam antiquas pollicitationes, & rogātes quodammodo vt eas adimpleret, vel vt mutuo sese consolarentur; & bonam populo spem præstarent. deinde addunt etiam sequentia verba, veluti & quę à deo olim dicta etiam fuissent ad beatum Dauid.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Sedebunt, inquit, filij tui in throno tuo, quoniam dominus elegit Sion, in qua sedes est regni tui. ille inquam dominus, qui hæc tibi nunc loquitur verba: ego videlicet qui dominus sum.

Hæc requies mea ī seculū seculi. Hoc est, hęc habitatio mea.

Hic habitabo quoniam elegi eam. Hæc & sequentia dicunt tanquam etiam sibi promissa.

Venationem eius benedicens benedicam. Per venationem, ciborum atque eduliorum suppeditationem intelligit. hæc, inquit, benedicens benedicam, hoc est, præstabo magna cum abundantia. θήραν & non χήραν

Pauperes eius saturabo panibus. Hoc est, diuites reddam.

Sacerdotes eius induam salute. Hoc est, securitate, ac bona valetudine.

Et sancti eius exultatione exultabunt. Qui nam sint sancti dei, iam sæpe alibi dictum est. quod autem ait exultatione exultabunt, item benedicens benedicam, & alia huiusmodi, quidam idioma esse dicunt Hebraicæ linguæ: quidam vero huiusmodi sermone vti dicunt scripturam, ad maiorem intēsionem, & ad validiorem sententiæ confirmationem.

Illic oriri faciam cornu ipsi Dauid. In Sion scilicet, in qua oriri ei faciam gloriam, ac celsitudinem ex genere Dauid, quia & à posteris glorificabitur, & illius generatio semper regnabit. ἐξανατελῶ & nō ἐξανατενῶ

Paraui lucernam Christo meo. Christo meo, hoc est, regi meo Dauid Meum autem ideo dixit, vt beneuolentiam suam erga eum ostenderet, vt diximus. Per lucernam vero gloriam posterorum eius intelligit; quæ lucernæ instar, gloriæ eius

ſplendorem omnibus demonſtrat, & huiuſcemodi generationis progenitorem, veluti quoddam lumen futuris generationibus illucere facit. Vel, per lucernam, generis ſui ſplendorem ideo intelligit, quia ſplendet inter gentes. Verum hæc omnia ea conditione illis promiſſa ſunt, ſi teſtamentum dei cuſtodiuerint, vt dictum eſt.

Inimicos eius induam confuſione. Inimicos ſcilicet Dauid aut generis eius.

Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea. Super ipſum Dauid ſeu ſuper eius ſemen. Super ipſum autem, hoc eſt, tempore ipſius Dauid, vel tempore ſeminis eius, quo tempore templum meum ſummo cum ſplendore florebit, hoc eſt, eo regnante. Quidam vero per cornu, & per lucernam, regem intelligunt Zorobabel, cuius hoſtes aiunt fuiſſe confuſos, & quo regnante templum domini, quod diu olim profanatum, dirutum, atque vt (ita dicam) tabefactum fuerat, effloruit. Quidam etiam verba illa: quia elegit dominus Sion, & quæ ſequuntur omnia, prophetiam continere dicunt de iis, qui in Iudæorum populo digni fuerunt, vt propheticam gratiã conſequerentur. Et quoniam iuxta hiſtoriæ ſenſum pſalmum iam expoſuimus, reſtat, vt tradamus etiam quæcunque de ſaluatore noſtro in eo tractantur, introibimus, inquit, in tabernacula eius, adorabimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius. Hęc verba ex fidelium perſona prophetice dicta ſunt, qui mutuo inter ſeſe conſultãt, quid nam facturi ſint. Et per tabernacula, loca intelligunt, quæ in Palæſtina ſunt, vbi habitauit aut conuerſatus eſt Chriſtus. Per locum autem vbi ſteterunt pedes eius vel eadẽ intellige tabernacula, & loca, in quib⁹ dominus ambulauit, vel ipſam crucẽ, cui Chriſti pedes cõfixi ſũt, & quam in pſalmo nonageſimooctauo ſcabellum pedum eius appellauit. Ex vniuerſis ſiquidem mundi partibus illuc confluunt homines, atque in ea ſancta loca ingrediuntur, & adorant illic dominum. Exurge, inquit, domine in requiem tuam tu & arca ſanctificationis tuæ, hoc eſt, tuæ diuinitatis tabernaculum, tuum ſcilicet ſacratiſſimum corpus. Quemadmodũ enim arca illa ſancta dei, ex incorruptibilibus lignis fabricata erat, & puriſſimo inſuper auro inaurata, ita etiam aſſumpta Chriſti humanitas, ex incorrupto eius corpore erat compacta, ex ipſaque vera, ac ſanctiſſima diuinitate (vt ita dicam)

erat

erat deificata, per vnionem nimirum illam ineffabilem veri dei. Sacerdotes tui induentur iustitia: Euangelica nimirum, vel omni virtutum genere ornabuntur: & sancti tui exultabunt, & quicunque cum sacerdotibus amatores fuerint virtutum, Angelicam peragentes conuersationem, illorum etiam more exultabunt. Propter Dauid seruum tuum ne auertas faciem Christi tui. Si nullam aliam ob causam, propter me saltem seruum tuum, quæso, ne Christi tui præsentiam, auertas: qui per incarnationem suam hominibus apparebit: quinimmo rogo te, vt cito appareat. Veritas etiam quę iurata fuit ipsi Dauid quod semen eius consessurum esset super thronum regni eius, ad ipsum etiam Christum pertinet. Hic etenim vere ac proprie illius semé fuit. Quia ex semine quidem fuit Dauidico propter matrem, quæ à beato Dauid genus ducebat. Fuit etiam vere rex, eo quod subditis suis fidelibus, legem imposuit, & summam eorum curam habens, veri regis, & directoris amorem atque officium docuit, cum pro eis mortuus sit: quę omnia veri regis characterem ac figuram exprimunt. Si custodierint, inquit, filij eius testamentum meum, Euangelicum nimirum: & testimonia mea, hæc, quæ docebo eos: te scilicet prædicante. Est etenim hic sermo ex persona patris ad Christum natum ex semine Dauid vnigenitum filium: sermo inquam, de Apostolis & discipulis, quos in Euangelio etiam Christus filios suos appellauit, tanquam per doctrinam & fidem sibi adoptatos. Si igitur hi filij tui hæc fecerint, quæ dico, non ipsi tantum, sed eorum etiam discipuli sedebunt super thronum tuum: super thronum inquam pastoris & doctoris. Constitues enim eos, inquit, principes super omnem terram. Vel in fruitione & requie æterni regni. Quæ promissio sanè tunc demum adimpletur, si custodierint legem, vt dictum est. Hæc requies mea in seculum seculi. Aeterna dei requies Ecclesia est fidelium, in qua deus quiescit. Portæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduersum eam. Per venationem autem eius, seu vt Græca dictio θήρα, aliter significat, per capturam, prædicationis sagenam ac rete intelliges, per quam Christus venatur & capit eos, qui in hac natant, vt ita dicam, erroris salsugine. Vel venationem & capturam illam iuxta quam piscatores Apostoli, non amplius viuos pisces capiebant, vt occiderent, sed mortuos peccatis homines irretiebant,

irretiebant, vt viuificarent. Per pauperes etiam eius, pauperes spiritu intellige, quos cœli pane, hoc est, cœlesti regno, Christus erat saturaturus. Sacerdotes autem eius, æterna Christus tunc demum induet salute, si antea iustitia induti fuerint, vt prædictum est. Eius etiam sancti exultatione exultabunt, post discessum scilicet ex hac vita. Tunc etenim & sacerdotes ita induti erunt, vt diximus, & sancti exultabunt. In Ecclesia etiam oriri fecit cornu ipsi Dauid, hoc est, gloriam, atque honorem Dauidici nominis celebrari, atque exaltari, dum laudatur scilicet & glorificatur ob omnibus, tanquam progenitor Christi. Vel oriri fecit, validum & sublime cornu regni ipsi Dauid, in Sion, feriens scilicet, atque deiiciens quoscunq; sibi aduersantes. Hoc autē est regnum Christi. Lucerna vero, quæ Christo fuit parata, caro illa sanctissima est, quæ à deo fabricata, & diuinitati fuit coniuncta: quæ lucentissima erat, propter vitæ splendorem. (Fuit etenim sine peccato) & quia in ea requieuit, septemplicis illius fulgentissimæ lucernæ instar lucentissima septemplicis spiritus potentia. Vel per lucernam, Euangelium intellige, per quod omnes qui constituti erant in tenebris, illuminati sunt, & ad clarissimam deducti virtutem. Lucerna enim, inquit, pedibus meis verbum tuum. Vel ipsum etiam domini præcursorem, de quo scriptum est: ille erat lucerna ardens. Inimici vero eius dæmones sunt, & reliqui omnes veritatis inimici: qui etiam omnes pariter confundentur, sed præcipue in die resurrectionis vniuersæ carnis. Et super ipsum denique efflorebit illius sanctificatio: sancta nimirum Ecclesia, quæ omnes ad se accedentes sanctificat, quæque ipsum Christum tanquam florentissimam coronam in decorem, atque in ornamentum erat habitura.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXXII.

ἰδοὺ δὴ τὶ καλὸν ἢ τὶ τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν.

Ecce sanè quid bonum, aut quid iucundum, quam habitare fratres in unum. Integram atque plenam captiuorum restitutionem prospiciens beatus Dauid, & quomodo à perturbationibus atque ab ærumnis liberati, templum & ciuitatem iterum ædificaturi erant, & sub vno principe vitam acturi, admonet

cos, ne

eos, ne rursus diuidantur, ne in diuersas ac varias scindantur partes, vt antea, quando decem tribus proprium habebant ducem, & reliquæ duæ alterum imperatorem: quæ res transgressionum legis contentionumque, & calamitatum persæpe illis causa fuit. Admonet igitur eos, vt vnà, atque sub eodem degant principe, dicens: Ecce sanè quid tam bonum, aut quid tam iucundum est, quàm vt fratres eodem habitent in loco, atque eisdem animis, summa cum concordia & consensu. Et multa quidem bona sunt, quæ non sunt iucunda & rursum iucunda multa, quę non bona: fratrũ autem concordia & cõmunis eorum habitatio, vtrumq; hoc in se bonũ continet. Nemini enim dubium esse puto, quod fraterno consensui vtrunq; hoc conueniat bonum. Deinde huiuscemodi bonum, similitudine atque exemplo quodam describit dicens.

Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Hoc quod diximus, adeò bonum est & iucundum, sicut legale illud vnguentum, quo sacerdotes vngebantur, quodque super eorum capita effundi solebat. Nam quemadmodum huiuscemodi vnguentum bonum est, vtpote sanctum, & iucundum etiam, veluti odoriferum: ita & illa communis fratrum habitatio, atque concordia, summum quoddam bonum est, veluti quod, & natura ipsa, & lege etiam diuina commendatur. Et iucundum bonum est, eò quia vtile est, & commodum: & quoniam à sacerdotum capite vnguentum in barbam descendebat, addidit, quod descendit in barbam: & deinde, in cuius nam barbam descenderet, expressit dicens: in barbam ipsius Aaron. Hic etenim sacerdotum omnium primus vnguento vnctus est. Vel per Aaron, quẽcunq; sacerdotem intelligit, tanquam omnes ab eo descenderent. Et quoniam vnguentum hoc à barba in sacerdotalis indumenti oram rursus descendebat, iterum addidit, dicens.

Quod descendit in oram uestimenti eius. Oram seu marginem vestimenti, reliqui interpretes os vestimenti reddiderũt. Eo vsque enim descendebat.

Sicut ros Aermon, qui descendit in mõtes Sion. Aermon mons est, Libano adiacens, vbi multa niuium copia conseruatur, vnde vapores generantur, qui aërem montium Sion crassiorem atque hebetiorem reddunt, ac rorem æstatis tempore non modicum efficiunt: quem bonũ quidem esse dicemus,

veluti

veluti terræ arescenti necessarium, iucundum vero, eo quod æquabiliter & cum delectatione superne in terram defertur. quia igitur ros iste causam atque originem habet ex monte Aermon, idcirco rorem Aermon eum appellauit.

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem. Illic, id est in communi habitatione, in concordia, in amore fraterno, atque in dilectione, quæ est virtutum omnium caput. Cæterum dei benedictio erga homines idem est, quod diuina gratia: & benedictio ab hominibus in deum, diuina laus est, seu gratiarum actio. Benedictio vero ab hominibus in homines, humana esse dicitur ad deum oratio, quando nimirum pro aliis preces effundimus ad deum.

Vitam usque in seculum. Et rursus, Dominus mandauit & misit in concordes homines diuturnam vitam vsque ad seculum ab eo determinatum, hoc est, per vniuersum, ac præstitutum vitæ tempus. Nam quemadmodum contentio mortes operatur, ita & pax vitam, cum vnanimes, ac pacifici homines neque mutuo sese occidant, neque ab hostibus lædi possint: quia coniuncti sunt, & muniti. Congruit etiam hic psalmus fidelibus omnibus Christianis.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXXIII.

δὴ Ecce sanè benedicite dominum omnes serui domini. Cantica ascensuum, seu (vt diximus) ascensionum in hoc psalmo finem accipiunt: quem Propheta in gratiarũ actionem desinere voluit. Iubet enim hic condignas deo gratias agi, qui & captiuitate populum liberauerat, & ei præstiterat, vt per tot inimicas gentes illæsus, atque tutus in patriam rediret, & ab assiduis finitimarum gentiùm bellis quiesceret: qui etiam ciuitatem & templum rursum ædificari permiserat, feceratque vt securi iam conuersarentur, atque habitarent in patria. De cętero enim, inquit, vos ô serui & cultores dei, condignas deo gratias agite. Seruus autem dei dicitur, qui eum colit, atque illius paret mandatis.

αὐλαῖς *Qui statis in domo domini, in aulis domus dei nostri.* Vos, inquam, deo benedicite, qui assidue in templo commoramini qui templum à modo perfectum, suoque decore & cultu iam recepto ingredimini.

In noctibus

In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite domino. Nolite, inquit, vniuersam noctem somno perdere, sed in ea manus vestras ad sancta sanctorum extollite: vbi propter diuinam illam gratiam, quæ illic erat, habitare deus dicebatur: atque in noctibus præcipue deum laudate, quando mens à sollicitudinibus & curis magis vacua est: quando vobis maius ocium adest. Quod si noctu eos iubet è lecto surgere, atq; in templum accedere, quã nam vnquã veniã ij cõsequẽtur qui tẽpore illo neq; etiã domi ad preces, neq; ad orationem consurgunt. Deinde rogat pro populo, dicens.

Benedicat tibi dominus ex Sion, qui fecit cœlum & terram. De huiuscemodi verbis alibi etiam dictum est, videlicet in psalmo centesimo vigesimo septimo. Hic psalmus præterea omnibus potest accommodari.

Alleluia.

Iam in superioribus dictum est, quod psalmi, qui huiuscemodi habent inscriptionem gratiarum actiones continent.

PSALMVS CXXXIIII.

Audate nomen domini, laudate serui dominum. De his verbis diximus in psalmo CXII.

Qui statis in domo domini, in aulis domus dei nostri. Hæc verba ad vnguem habentur in proxime præcedenti psalmo, vbi ea exposuimus verum hic nõ vniuersum populum alloquitur Propheta, sed eos qui in templum frequentius accedebant. Vos, inquit, qui statis in templo, laudate deum. Iis etenim, qui in templo non manebant, non licebat deum laudare, neque alio in loco ad deum orare: ea nimirum ratione vt templũ cernentes, atque ea, quæ erant in templo, diuinæ maiestatis nunquam obliuiscerentur.

Laudate dominum, quoniam bonus est dominus. Quoniam misericors, ac beneficentissimus est in omnes. Sed in illos præsertim, qui eum laudant.

Psallite nomini eius, quoniam pulchrum est. Pulchrum est ei psallere. Ex psalmis etenim & canticis, diuinorum dogmatum excellentiam addiscimus. Psalmi etiam & cantica psallentium mentes protendunt ad deum, humanos affectus sedant, animam cantu delectant, & cum delectatione coniun-

ctam quoque vtilitatem adferunt. Vide quæ dicta sint in psal mo nono in eo versiculo: psallam nomini tuo altissime.

Quoniam Iacob elegit sibi dominus. Quoniā dominus ex omnibus nationibus Israeliticum sibi populum elegit, ac sibi reposuit, veluti eum populum à quo solo coleretur.

Israel in peculium sibi. Populum Iudæorum descendentem ex Iacob, duplici nomine appellauit, Iacob nimirum & Israel: quemadmodum ipse etiam patriarcha Iacob vtroq; hoc nomine fuit appellatus. Eundem, inquit, populum elegit sibi deus in hæreditatem, atq; in sortem: & ideo peculiarem populum illum persæpe appellauit: ea nimirum ratione, quod non secus illum amaret, summoq; studio custodiret, quàm diuitias quasdā non vulgares, & peculiū quoddā pretiosissimū.

Quoniam ego cognoui quod magnus est dominus. Ecce quod aliam diuinæ laudis causam apponit, dicens: quoniā ego amplius quàm vos cognoui: vel quia id exactissime noui, quod dominus magnus est. Cognoui autem id à diuina gratia, & quia illius opera multa cum prudentia consideraui.

Et dominus noster præ omnibus diis. Hic si quidem est: illi vero non sunt. Hic etiam vere dominus, illi autem non vere dij. Nam etsi comparationis verba hæc esse videantur, non tamen falsos deos vero deo comparant: sed ex dispensatione quadam propter populi hebetudinem Propheta sic loquitur: quippe qui alibi deum deorum appellat: & nunc etiam auditorem pedetentim erigit, mirabilium rerum ipsum deum operatorem esse demonstrans, ac deinceps paulopost gentium deos subsannans. Dictum est etiam in psalmo nonagesimosexto: nimis exaltatus es super oēs deos: ibi vide, quæ in expositione diximus.

Omnia quæcunque uoluit, fecit. Eadem verba habentur in psalmo CXIII. ibi: Deus autem noster in cœlo, & in terra omnia quæcunque voluit, fecit.

ἐν ταῖς θαλάσσαις *In maribus & omnibus abyssis.* Maria quidem varios maris sinus appellat. Congregationes, inquit, aquarum appellauit maria. Abyssos autem subterranea loca, quæ imperscrutabilia sunt: in quibus tamen fecit omnia deus, quæ voluit. Deinde priuata quædam dei opera admiratione digna laudat, maiora præteriens, vt ex minoribus, magnitudinem eius summis esse laudibus dignam ostenderet.

Educens nubes ab extremo terræ. Qui ex ipsa inferiori terræ profunditate nubes educit, eosque tametsi graues sint, in altum extollit, & illarum humorem, qui natura sua deorsum fertur, vt sublime eleuari facit.

Fulgura in pluuiam fecit. In tempus scilicet pluuiæ, vel in pluuia. Effecitque vt quæ suapte natura mutuo sese perdunt, vnà ac pariter sine alterius læsione coniuncta deferantur, ita vt neque fulgur, quod natura ignitum est, pluuialem aquam consumat, neq; aqua rursum magna vt delata fulgur extinguat.

Qui educit uentos de thesauris suis. Per thesauros dei, hoc in loco Propheta occulta illa loca intelligit, vnde exeunt venti. occultus enim esse dicitur thesaurus, eo quod & generatio & locus eius ignoratur. Thesauri nomine præterea, non tantum pecuniæ aut occulta alia bona intelliguntur, sed & ipsa etiam loca, vbi thesauri recondi solent. Vel qui educit ventos tanquàm è thesauris suis, vt subintelligatur dictio illa, tanquam, vel, quasi: ita vt ex his verbis educendi facilitas denotetur & quod eos deus semper in promptu habet, cum voluerit. Illuc autem quàm maxime admirandum est, quod modo hunc, modo illum, deus ventum emittat, & aliquando vna vtrunque, persæpe etiam plures vno atque eodem tempore, persæpe etiam nullum prorsus: atque hæc omnia ex vtilitate, & nihil sine ratione: illis scilicet interea inclusis, veluti in quibusdam thesauris: atque illinc quotiens deo libuerit, maxima cum facilitate eductis. ὁ ἐξάγων

Qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus, De hoc diximus in psalmo LXXVII. vide ibi: in versiculo: fecit semitam iræ suæ. Vsque ad pecus vero dixit, vt calamitatem augeret.

Emisit signa & prodigia in medio tui Aegypte, in Pharaonem, & in omnes seruos eius. Ibidem etiam dictum est, quod posuit in Aegypto signa & prodigia sua in campo Taneos. Cunq; grauissimæ omnium plagæ meminerit, collectim postmodū signa dixit, & prodigia.

Qui percussit gentes multas. Siue eas quæ transitum Iudæis prohibebant: seu gentes, quæ in Palæstina erant. In compendio etenim omnia narrat & cursim.

Et occidit reges fortes. Illarum scilicet gentium duces.

Seon regem Ammoreorum & Og regem Basam. Seon quidem rex diuitiis ac militum copiis erat celeberrimus: Og vero magnitudine ac fortitudine corporis conspicuus, in omnium hominum ore ferebatur. Aiunt enim eum lecto vsum fuisse ferreo, nouem cubitorum in longitudine, & quinque in latitudine.

Et omnia regna Chanaam. Hoc est, Palęstinæ prouinciæ: cuius populi magis particulariter præ cæteris Chananei dicebantur.

Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo. Bis hæreditatem dixit, vt illius prouinciæ vbertatem denotaret, ac si diceret: hæreditatem dico, ac vere hæreditatem.

Domine nomen tuum in seculum, & memoriale tuum in generationem & generationem. Propterea, inquit, nomen tuum, ac memoria tua in seculum atque in omnes generationes perpetua erit: apud eas nimirum, qui huiuscemodi à te beneficiis donati sunt.

Quia iudicabit dominus populum suum. Iudicabit eum pro vlciscetur eum. Quoties ab inimicis læsus fuerit, hoc est, iustū ei reddet iudicium.

παρακληθήσεται — *Et in seruis suis exorabitur.* Hoc est, ad orantes & placantes eum seruos suos flectetur. Vel populum quidem peccantem iudicabit, & pœnas ab eo exiget, à pœnitentibus vero exorabitur, atque eos adiuuabit.

τὰ εἴδωλα — *Idola gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum.* Huiuscemodi verba habes etiam in psalmo centesimo decimotertio. At qui apud nos sunt etiam sanctorum imagines, quæ & aurum, atq; argentum sunt & opera manuum hominum: verum enim vero Idola non sunt: quoniam Idolorum quidem primæ species, ac prima eorum argumenta, falsa πρωτότυπα sunt: fabulæ nimirum: quę nulla rei veritate subsistunt. Deos etenim sibi adscribunt gentes, qui dei non sunt, sed dæmones falso sibi diuinitatem arrogantes: verum sanctorum nostrorum imagines primas suas species veras habent, ac prima eorum argumenta, vera sunt: quoniam secundum veram rerum historiam, vere id fuerunt quod appellantur, & vera etiam quęcunque de illorum vita ac conuersatione traduntur. Vnde Idola sceleftorum ac nequissimorum hominum aut dæmonum

dæmonum ſunt ſimulachra: noſtræ autem, ſanctorum & claríſſimorum hominum imagines.

Os habent & non loquentur, oculos habent & non uidebunt, aures habent & non audient. Hæc verba pari modo illic etiam habentur.

Neque enim eſt ſpiritus in ore eorum. Reddit rationẽ Propheta, & docet, quomodo Idola omnia ſenſibus careant. Et delectatur, dum in eorum accuſatione atque repræhenſione ſermonem ſuum magis extendit.

Similes fient eis, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Ibidem etiam huiuſcemodi habentur verba.

Domus Iſrael benedicite domino, domus Aaron benedicite domino, domus Leui benedicite domino, qui timetis dominum, benedicite domino. Illic etiam huiuſcemodi ordinum diuiſionem fecit, vbi vide, quæ per nos in expoſitione dicta ſunt. Quanquam ibi Propheta ſperare iuſſit, hic autem benedicere, propter prædicta nimirum beneficia. Et cum Aaron meminerit, deinceps ad ipſius Leuiticæ tribus principem patriarcham recurrit, vt ſermonem ſuum clariorem redderet, & magis vniuerſalem.

Benedictus dominus in Sion. Dictum eſt in pſalmo vigeſimoſeptimo.

Qui habitat in Hieruſalem. Hoc eſt, in templo ciuitatis Hieruſalem.

Alleluia.

Hic pſalmus multa proxime præcedenti conſona habens, ſimilem etiam ſortitus eſt inſcriptionem.

PSALMVS CXXXV.

Onfitemni domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Gratias ei agite pro innumerabilibus beneficiis. Alio autem modo hunc verſiculum expoſuimus in principio pſalmi. CV. Appoſuit etiam Propheta verba hæc, quoniam in ſeculum miſericordia eius, omnibus ſubſequentibus verſiculis, vt maiorem diuinæ huiuſcemodi miſericordiæ laudem eſſe demonſtraret, vel etiam vt lectorem in admirationem, ac ſtuporem diuinæ maieſtatis adduceret.

Confitemini deo deorum quoniam &c. Falsorum scilicet deorum, vel deorum falsi nominis. Illorũ etenim etiam deus est. nam & si à deo inhonorati sunt dæmones, ipsique deo pariter aduersentur, veruntamen & illius serui sunt, & voluntati eius necessario succumbunt.

Confitemini domino dominorum, quoniam &c. Dominorum dico huius seculi, qui ad modicum tempus tantum, & non perpetuo sunt domini: atque ideo vere domini non sunt: tametsi ita appellentur. Rex enim, inquit, regnantium, & dominus dominantium.

τῷ ποιή-σαντι *Ei qui fecit mirabilia magna solus, quoniam &c.* Solum dixi, ad idolorum distinctionem. nam alioqui per dominum eum intelligit, qui in tribus personis vnus deus est.

τῷ *Ei qui fecit cœlos in intelligentia, quoniam &c.* In sapientia nimirum. Per prędicta autem, summam deo esse attestatur bonitatem, & misericordiam, rerumque omnium dominiũ cum summa potentia & sapientia ei adscribit.

τῷ στερεώ-σαντι *Ei qui stabiliuit terram super aquas, quoniam &c.* In psalmo vigesimotertio dixit etiam Propheta: ipse super maria fundauit eam vide quæ illic dicta sunt.

Ei qui fecit luminaria magna solus, quoniam &c. Solem in potestatem diei, quoniam &c. Lunam & stellas in potestatem noctis, quoniam &c. Et fecit, inquit, deus duo luminaria magna, luminare magnum in præfecturas diei, & luminare minus in præfecturas noctis & posuit ea in firmamento cœli, vt lucerent super terram & imperarent diei ac nocti.

Ei qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam &c. Ei dico, qui flagellis Aegyptum affecit.

Et eduxit Israel de medio eorum, quoniam &c. in manu potenti & in brachio excelso, quoniam &c. Eorum scilicet Aegyptiorum Per manum autem, & per brachium dei, diuinam intelligit potentiam. Magnæ autem potentiæ, prodigia illa fuerũt & signa, quæ in Aegypto facta sunt, magnæ etiam potentiæ quod captiuum illinc populum eduxit.

Ei qui diuisit mare Rubrum in diuisiones, quoniam &c. & eduxit Israelem per medium eius, quoniam &c. & excussit Pharaonem & potentiam eius in mari Rubro, quoniam &c. Per diuisiones, aquarũ sectiones intelligit. In duas etenim partes mare illud diuisit, vt plene omnia traduntur in Exodo. Per excussionem

sionem vero proiectionem & demersionem intelligit:

Ei qui transduxit populum suum in deserto, quoniam &c. Atq; hoc etiam non minori admiratione dignum est, quàm quod per medium mare rubrum deducti sint. Multa etenim populo aduersa in deserto & dura contigerunt, fames scilicet ac sitis, terræ siccitas atque ipso igne ardentiores soles radij, ferarum præterea innumerabilis multitudo, ac multa denique alia grauia incommoda, quæ omnia tamen illæsi atque tuti superauerunt. Prætermisit autem propheta in discursu multa, quæ colligi posse ex Mosaicis libris putauit. ἐν τῷ ἐρήμῳ.

Ei qui percussit reges magnos, quoniã &c. & occidit reges fortes, quoniam &c. Seon regem Ammoreorum, quoniam &c. & Og regem Basam, quoniam &c. & dedit terram eorum hæreditatem, quoniam &c. hæreditatem Israel seruo suo, quoniam &c. Hæc omnia etiam habuimus in superiori psalmo.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri dominus, quoniã &c. & redemit nos de inimicis nostris, quoniam &c. Nobis scilicet humiliatis atque afflictis, videns enim, inquit, vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto. Illud vero animaduerte quomodo Propheta dixerit: deum memorem nostri fuisse, & redemisse nos, ipsum Iudæorũ genus vniuersum sibi quodammodo vendicans, atque approprians propter primos scilicet communes omniũ progenitores. Deinde priuata in Iudæos beneficia omittens, ad vniuersalem dei prouidentiam conuertitur dicens.

Qui dat escam omni carni, quoniam &c. Omni nimirum naturæ necessaria æque distribuens.

Confitemini domino cœli, quoniam &c. Factori scilicet ac domino cœli. quod si cœli dominus est, omnino etiã & terræ. vel cœli deum dixit, quia illic fertur habitare. Possumus etiam tam præsentem quàm proxime præcedentem psalmũ nobis accommodare, & nos inter nos admonere, atque exhortari ad agẽdas gratias deo, qui variis beneficiis olim populum suum affecit, qui inimicos dissipauit, & omnia alia operatus est, quę in superiorib⁹ dicta sunt. quod si iuxta anagogen exponere hæc voluerimus, prophetam dicemus per Iacob & per Israel electum nouum populum intelligere, per Aegyptum vero impietatem & peccatum: per signa etiam ac prodigia, quæ in medio Aegypti facta sunt, ea intelligemus

miracula, quæ per Christũ, & per apostolos, ac reliquos sanctos effecta fuere. Similiter per Pharaonem & seruos eius, ipsum dæmonẽ, ac omnes dæmonis cultores: per gentes etiam multas: & per reges fortes, pari modo ipsos dæmones: atque illos magis priuatim, qui inter eos maiorem in alios potestatem habent: & per Seon & Og reges, ipsum Satanam atque illum, qui post eum statim inter omnes dæmones primus est. Per regna quoque Chanaam, vitiorum tyrannides intellige. Per terram vero eorum nouo populo datam, regiones illas dices significari à quibus dæmones expulsi sunt, cum earum olim dominarentur. Denique per domum Israel, vniuersum fidelium populum, & per domum Aaron, ipsos sacerdotes, & per domum Leui, diaconos ac ministros, & per timentes dominum, eos qui clariori quadam præditi sunt virtute: per Sion, ecclesiam, & per Aegypti primogenita, voluptuosos animi affectus, ac passiones eas, quæ præ cæteris dæmoni magis placerent? Per mare rubrum, amaram impiorum dogmatum (vt ita dixerim) salsuginem, in qua infideles detẽti veluti quodam aquarum profundo suffocantur: per desertum, infructuosam errorum sterilitatem, per quod tamen pij ac fideles illæsi pertranseunt, & in fertilem atque vberem tandem veritatem deueniunt: & per humilitatem nostram, non illam tantum intelligere debemus, quæ per afflictiones atque calamitates efficitur, quæque inuoluntaria est, sed eam etiam, quæ virtute constat, & est voluntaria.

Psalmus ipsi Dauid.

Hic psalmus ex sacerdotum Leuitarũ, & cantorũ qui in Babylone captiui fuerãt, persona cõscriptus est: ita tamen ut quæ futura erant, antea prædixerit. Nos etiã docet, in huiuscemodi calamitatibus eadẽ agere, atque hoc pacto deum ad misericordiam incitare. Est autem hic psalmus apud Hebræos sine inscriptione.

PSALMVS CXXXVI.

Vper flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Captiui enim cum essent Iudæi in Babylone, extra ciuitatis mœnia commorabantur: atque ideo secus fluminũ ripas sæpenumero incedentes, priuatim inter se se, cum

se cum silentio lamentabantur. Consilio autem diuino factũ est, vt postquam bona illa despexissent Iudæi, quæ habebant in manibus, inuiti deciderint ab eis, vt rursus ad eorum desyderium commouerentur. Hoc pacto enim solet deus, ad sensum atque ad cognitionem eos reuocare, qui beneficia in se collata neglexerint, aut non cognouerint: dum illos nimirũ à concessis donis permittit decidere.

In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. In salicibus scilicet, quæ in illius regionis medio, secus fluminum ripas erant dispositæ. Per organa autem musica illa instrumenta intelligit, cum quibus canere solebant cantica, veluti psalterium, citharam, aut alia huiusmodi. Attulerãt enim ea instrumenta, ad concinendas diuinas laudes, verum cum ea in salicibus suspẽdissent, attoniti rursum ac mœsti ea spectabant, atque occasionem illinc lamentationum magnam sumebant, repetentes memoria diuinum cultum, & conuersationem illam laude dignam, quam habuerant in Sion. Iuxta anagogẽ, in salicibus expone, ꝑ in ocio. Per salices enim quę infructuosæ arbores sunt, cessationẽ à cantibus significauit.

Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuarunt nos, uerba canticorum, & qui abduxerunt nos hymnum. Interrogauerunt nos, vt responderemus verba canticorum: præterea & hymnum, hoc est, iusserunt nos canere, cupientes nimirum cantu nostro delectari: vel etiam irridere ea volentes, quæ nos diuina ac veneranda esse ducebamus. οἱ αἰχμαλωτεύσαντες λόγοις ᾠδῶν

Cantate nobis de canticis Sion. Dicebant scilicet.

Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Respondimus scilicet, quomodo, inquam, cantabimus, diuina lege id prohibẽte? Vide quemadmodum captiuitas illos iam meliores reddidisset. Nam cum in propria ciuitate ac regione legem essent transgressi, modo in aliena eam obseruant. Per alienam etiam terram, quodcunque humanum cor potest intelligi, quod à cultu atque à religione dei alienum sit. Et consona sunt huic dicto, illa domini verba: nolite sancta dare canibus, & margaritas nolite proiicere ante porcos.

Si oblitus fuero tui Hierusalẽ, obliuioni detur dextra mea. Hoc est, potẽtia, seu efficacia mea. Paralyticus, inquit, reddar, vel arescat manꝰ mea, ĩtavt in ea nihil amplius sensus relinquat.

Adhæreat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui, Detineatur

tineatur vox mea atque impediatur: vel omnis à me operationis, & sermonis potentia auferatur. Horum enim alterum per dexteram, & alterum per linguam significauit. Hæc etiã à nobis dicenda sunt de superna Hierusalem. vel per dexteram quidem, opera virtutis intelligit, per linguam vero sciẽtiæ contemplationem. Lingua etenim sermonem profert, & sermo scientiam & cõtẽplationis sensus explicat. Per guttur etiam gulæ affectus intelligere possumus, hoc est, ciborum voluptatem. Obliuioni, inquit, detur omnis mea operandi potentia, atque hoc per ipsam ignauiam. & omnis similiter cõtemplandi virtus ciborum adhæreat voluptati, ita vt ad diuinæ scientię delectationẽ, de cætero immobilis fiat, & in ea amplius non versetur.

ἐὰν μὴ προανατάξωμαι τὴν ἱερουσαλὴμ τὴν ἡμέραν ἐκκενοῦτε ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς

Si non præposuero ipsam Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Hæc, inquit, atque illa patiar, si præ cæteris omnibus in mea memoria ipsam Hierusalem non collocauero, tanquam illam, quæ inter omnes voluptates ac delectationes meas primum locum obtineat, & omnis meæ lætitiæ ac gaudij præcipuum sit caput.

Memento domine filiorum Edom, diem Hierusalem, dicentium, euacuate, euacuate usque ad fundamẽta eius. Filios Edom Arabes appellat: qui vnà cum Babyloniis pugnauerant aduersus Iudæos, & Hierusalem: qui etiam cùm ea ciuitas euerteretur, ipsos vrgebant euersores, vt vsque ad fundamẽta euerterent. Memento, inquit, eorum vt condigna eorum meritis retribuas supplicia, eo quod cognati nostri erãt, & nihilominus ob inuidiam, cæteris omnibus inimicis, sæuiores, in nos fuerunt. Et cum dixerit filiorum Edom, addidit, diem Hierusalem, hoc est, diem Hierosolymæ calamitatis. A secundo autem casu indifferenter ad quartum pertransit. vel aliter: memento filiorũ Edom, qui fuerunt in die calamitatis Hierusalem. Potest enim vterque sensus elici ex his verbis: quia grecę orationi in quarto casu subĩtelligi potest dictio κατὰ. Ita enim sæpenumero subintelligitur, & sensus efficitur, quẽ diximus: in die Hierusalem, hoc est, in die Hierosolymę calamitatis.

Filia Babylonis misera. Quemadmodũ Hebræis mos est, filium hominis, hominem appellare, ita & filiam Babylonis, Propheta ipsam Babylonem appellat. O filia, inquit, Babylonis

lonis misera:ob ea nimirum, quæ tibi contingent. Prædicit enim futuram illius ciuitatis ruinam.

Beatus qui retribuet tibi retributionē tuam, quam retribuisti nobis. Verba hęc ex persona populi dicta sunt, inimicorū euersionem appetentis. Retributionem vero quā retribuisti, dixit, pro afflictionem quam dedisti: ita vt præpositiones illæ hoc in loco superfluæ sint, quemadmodum & alibi diximus.

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram. Iram suam populus ad immaturā etiam ætatē extendit, beatos eos dicēs. Qui vel ipsos Babyloniorū infantes, cum sæuitia crudeliter occiderint. Verum non huiuscemodi sunt nostra fideliū vota, qui discipuli sumus mitissimi ac misericordis domini: qui vel ipsos etiā inimicos diligi iussit & eorū curā haberi. Sed ad anagogicū sensum reducēda sunt, quæcunq; recte accōmodari possunt. Per filios igitur Edom, dęmones intellige, qui mutuo sese fidelis cuiuscunque animę diuitias, ad extremū vsque fundamentū euacuare iubent. Per Hierusalē etenim, vnāquanque huiuscemodi fidelem animam intelligimus significari. Per miserā vero Babylonē, ipsam impietatem miseria atque ærumnis circundatam, veluti à pietate superatam, ac demū oppressam. Hanc etenim impietatē quisquis destruxerit beatus erit. Per paruulos etiam eius, cogitationes affectuum plenas, ac nuper exortas intellige: vel pueriles etiā ac fatuas, quas qui opprimit, & allidit ad fidē, hoc est, ad Christum, beatitudinem hanc consequetur. (Petra etenim, inquit, erat Christus.) Quicunq; igitur eas, vt dixim⁹, ad Christum alliserit, atq; hoc pacto perdiderit, beatus erit.

Psalmus ipsi Dauid. PSALMVS CXXXVII.

Onfitebor tibi domine in toto corde meo. Eadē verba habentur in principio psalmi noni, vbi exposita sunt.

Et in conspectu angelorum psallam tibi. Corā angelis inquit, psallam tibi, hoc est, ego inferius in terra canam tibi simul cum angelis, quorum propriū ac peculiare, opus est, vt te laudent. vel per angelos sacerdotes intelligit, solet enim scriptura aliquādo sacerdotes angelos appellare atque etiam deos. Labia enim inquit, sacerdotis custodient

ſtodient iudicium, & ex ore eius exquirent iuſtitiam, quia angelus domini omnipotentis eſt. Iterum alibi: Deis nõ male dices, & principi populi tui nõ dices male. coram, inquit, ſacerdotibus canam tibi cantica in gratiarum actiones.

Quoniam audiſti omnia uerba oris mei. Quoniam omnes preces meas exaudiſti, quæ decenter tibi factæ ſunt.

Adorabo ad templum ſanctum tuum. Reddam tibi gratiarum actiones.

Confitebor nomini tuo ſuper miſericordia tua, & ueritate tua. Et gratias tibi agam, quia miſertus es mei, & vere miſertus es, vt alibi diximus: vel quia vere omnia adimpleuiſti, quæ mihi es pollicitus.

ἐπὶ πᾶν *Quoniam magnificaſti in omne nomen ſanctum tuum.* Quoniam ſanctum nomen tuũ mirabile eſſe feciſti in omne opus, vel in omne tempus. ſubaudienda enim eſt aliqua eiuſmodi dictio. omnia enim quæcunque feciſti, nominis tui magnificentiam prædicant. alius vero interpres reddidit: quia magnificaſti ſuper omne: & tunc, alio etiam modo intelligi poteſt, vt ordo, ac ſenſus ſit: quia magnificaſti ſanctum tuum ſuper omne nomen.

In quacunque die inuocauero te, uelociter exaudi me. Eadem hæc verba habentur in pſalmo CVIII.

πολυωρήσεις *Magnipendes me in anima mea potẽtia tua.* Hoc eſt, tu animæ meæ non mediocrem rationem habebis: quinimmo magnæ illa tibi erit curæ, præſertim cum hoc facere poſſis. vel aliter: tu inquit, potentia tua animam meam extolles, hoc eſt, exaltabis, & facies eam calamitates atque ærũnas omnes ſuperare. verbum autem magnipendes, pro quo in Græco hic habetur, πολυωρήσεις, idem ſignificat, quod rationem habere, ſeu magnifacere: quemadmodum & Græcum verbum, ὀλιγωρέω idem ſignificat quod paruipendo, aut negligo, vt diximus in fine pſalmi vndecimi, ibi: ſecundum altitudinem tuam magnipendiſti filios hominum.

Confiteantur tibi domine omnes reges terræ. Omnes nimirum pij, ac fideles. deinde cauſam addit, ob quam eos iubeat gratias agere.

Quia audierunt omnia uerba oris mei. Verba, inquit, oris mei per legem dicta, per prophetas, per euangelium, per Apoſtolos. neque enim ita debemus ob reliqua à deo accepta be-

neficia ei gratias agere, quantum ob hoc ſpirituale diuinorum eloquiorum donum, vnde omnis defluxit pietas, & religio, & omnis denique vita, virtute prædita: quod veriſſimum eſt animę beneficium.

Et cantent in canticis domini. Cantent, inquit, tibi cantica quæ in laudem tuam ſunt compoſita. cantica enim domini omnia eſſe dicuntur, quæ tam à Moyſe quàm à beato Dauid conſcripta fuerunt. poſſunt etiam cantica domini appellari omnes laudationes in deum. ᾠδαῖς & nõ ὁδοῖς

Quoniam magna eſt gloria domini. In Græco pro gloria δόξα, legimus: quę dictio non gloriam tantum ſed opinionem etiam ſignificat. magna eſt, inquit, opinio illa, quę habetur de deo, eo quod magnum eum eſſe opinãtur, qui illius beneficia cognouerunt. vel magna eſt gloria eius, iuxta quod ſcriptum eſt, plenum eſt cœlum, & terra gloria eius, cum homines vnà, atque angeli eum glorificent.

Quoniã excelſus dominus & humilia reſpicit. Simile eſt hoc illis verbis: qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cœlo atque in terra, quemadmodum habetur in pſalmo centeſimo duodecimo. vel natura quidem excelſus eſt, humilia autem reſpicit, veluti qui & terræ prouidentiam habet, & ad humiles, ac tenues res prouidentiam etiam ſuam extendit: vel, qui humiles corde reſpicit, atque cuſtodit.

Et alta à longe cognoſcit. Humiles ſiquidem actiones & diuina celſitudine indignas, neque etiam cum prope eſt, videre, aut intueri ſuſtinet deus: iuxta quod ſcriptum eſt, ex dei perſona, ad impios dictum eſſe: non noui vos. alta vero ac ſublimia quæcunque, & diuinitate eius digna, etiam à longe peruidet. nouit enim, inquit, dominus viam iuſtorum. his autem verbis multa dei benignitas demonſtratur. vel de diuina præſcientia ſermo eſt, quod dominus ſcilicet omnia nouit etiam antequam fiant.

Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me. Me, inquit, in miſerias atque ærumnas tuentem ſeruabis, atque in periculis conſtitutum eripies, & viuificabis.

In iram inimicorum meorum extendiſti manus tuas. Extendiſti manus tuas ad furorem, & rabiem eorum, atque hoc pacto eam extinxiſti. ἐπ' ὀργὴν

Et ſaluum me fecit dextera tuà. Tua potentia.

Dominus

Dominus retribuet pro me. Inimicis meis scilicet. mihi enim, inquit, vindictam, & ego retribuam.

Domine misericordia tua in seculum. Similia sunt verba illa: quoniam in seculum misericordia eius.

Opera manuum tuarum ne despicias. Tu misericors es, inquit, tu opifex. vtraque igitur de causa benigne ac studiose respice ad nos, ne despicias nos dura oppressos tyrannide, ac iamiam perituros. vel non despicias nos rogantes atque inuocantes te.

Psalmus ipsi Dauid. PSALMVS CXXXVIII.

Omine probasti me, & cognouisti me. Probasti me, inquit, tentationum, atque calamitatum probatione. nec tamen hoc dicit beatus Dauid, quasi ante hanc probationem deus eum ignoraret. nouit etenim deus omnia, etiam antequã fiant. sed probasti, inquit, vt ab iis, qui me probatum esse ignorabant, cognoscerer, atque vt existerem eis in exemplum fortitudinis: & cognouisti me exactissime, qualis sum. vel probasti, & cognouisti, pro diligenter nosti. nam & Apostolus dicens, quod deus scrutatur corda, non significare voluit deum ignorasse aliquando, antequam scrutaretur: sed exactissime, atque apertissime, illum omnia nosse.

τὴν καθέδραν μου καὶ τὴν ἔγερσίν μου *Tu cognouisti cathedram meam, & surrectionem meam.* Hoc est vitam meam vniuersam. in his etenim humana vita consistit, in quiete nimirum, atque in motu, in ocio atque in negotio, in requie, & in operatione.

Tu intellexisti cogitationes meas de longe. Nequis fortasse deum suspicaretur per experientiam ac probationem hominum animos cognoscere, sermoné suum castigauit. nam qui humanas cogitationes nouit, ante earum motum immo vero, qui multo tempore ante eas præuidit, nulla profecto experientia, aut probatione indigere putandus est.

Semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Omnem vitæ meæ rationem ac modum tu perscrutatus es, quantum scilicet vitæ tempus præcesserit, & quantum sit reliquum. funis autem apud Aegyptios atque apud Persas itineris mensura est, & idem ferè, quod apud nos dicitur stadium. verba autẽ

probasti, & inuestigasti in deo veram & certam scientiam, & cognitionem denotant.

Et omnes uias meas præuidisti. Actiones meas omnes, bonas & malas. & non dixit vidisti sed præuidisti, antequam scilicet fierent.

Quod non est dolus in lingua mea. Hoc quoque simul cum cæteris omnibus bene nosti, quod in sermonibus meis nullum vitium est, nulla peruersitas, nullum scelus. deinde magis vniuersaliter dicit. δόλος

Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima, & antiqua. Vltima & prima, hoc est, omnia prorsus, & nihil cognitionem tuam effugit. nosti omnia, quæ futura sunt, & quæ fuerunt.

Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Nō solum formasti, sed conseruas etiam, & tueris, ita vt alterum quidē ad creationem, alterum vero ad prouidentiam pertineat.

Mirabilis facta est cognitio tua, ex me. Cognitio tua, inquit, magna facta est super me (ita enim alius interpres reddidit) hoc est, super capacitatem intellectus mei facta est. quod etiam ex sequentibus magis declarauit, dicens. ἡ γνῶσίς σου

Inualuit, & non potero ad eam. Fortior ac potentior facta est, quàm vt comprehendi possit, cogitatione ac consideratione mea: & non potero ad eam, appropinquare nimirum, ita vt comprehēdam. per cognitionem autem dei, nihil aliud significare voluit, quàm scire & cognoscere eum qualis naturæ sit. nam quod sit deus, hoc proculdubio scimus, quid autē, aut qualis sit illius substātia, ignoramus. similiter quod vbicunque deus est, nouimus, quomodo autem id fieri possit, nescimus. pari etiam modo nouimus, quod bonus est, quod misericors, quòd sapiens & potens, sed bonitatis, misericordiæ, sapientiæ, & potentiæ, modus, aut qualitas à nostra cognitione procul est. his consona sunt, quæ habētur apud Ecclesiasten, dixi sapiens efficiar, & ipsa lōgius facta est à me, magis quàm erat, & profunda profunditas, quis inueniet eā? Paulus etiam: ô profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei dixit, quàm imperscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. quidam vero ita intellexerunt, mirabilis facta est scientia, ac sapientia tua ex creatione, & formatione mea: & ita inualuit, vt vere cognoscam, quod nō potero ad eam peruenire vt cōdignis eam laudibus celebrem. verum si ἐκραταιώθη

rum si plene atque exacte non nouit eam beatus Dauid, quomodo eam admiratur? ob hoc ipsum, inquit, summe eã admiror, quia incomprehensibilis est. nam & solares radios intueri, atque comprehendere non valemus, atque ob hoc ipsum eos plurimum admiramur. deinde aliam dei potentiam admirabundus narrat, quod prouidentia nimirum ac potentia sua, deus vbique adest, atque omnem implet locũ.

Quo ibo à spiritu tuo: & à facie tua fugiam? si ascendero in cœlum tu illic es: si descendero in infernum, ades. Per spiritũ dei, & per faciem dei, deum ipsum circunloquitur. vel per spiritum dei, sanctum spiritum intellige. per faciem vero, ipsum filium, tanquam veram patris figuram, & certissimum illius diuinæ naturæ characterem. qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum. per cœlum autem superna, & per infernũ, inferna loca denotauit. deinde etiam abyssum dicit, & profundum maris: per quæ omnia inaccessa hominibus loca subsignauit.

Si assumpsero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Per alas, potentiam illam mentis intelligit, qua humanus intellectus mouetur. si alis, inquit, intellectus mei in abyssum maris peruenero, eo consilio vt illic saltem possim à te abscondi, potentia tua nihilominus illuc etiam me deducet, & rursus detinebit me, hoc est, neq; illuc etiam sine tua potentia accedam: quinimmo illa pręibit me, illa iter concedet, atque illic etiam me detinebit, ita vt illinc euadere non valeam. per diluculum autem, illud tempus intelligit, quo potissimum humana mens sobria esse solet. superflua est etiam dictio, enim. quidam præterea per diluculum, orientem intellexerunt, occasum vero, per extrema maris, vt sit sensus: si intellectu meo, veluti alis quibusdam munitus, in oriente eleuatus fuero, & peruenero vsque in occidentem, potentia tamen tua illa erit, quæ & in oriente dux mihi erit, dum eleuor: & in occidente me cõprehendet, cum illuc peruenero.

Et dixi, nunquid tenebræ conculcabunt me? & nox illuminatio in deliciis meis. Cogitaui intra me, nunquid, si tenebras ingressus fuero, latere potero ita vt ab illis abscondar? ita enim significare volunt ea verba: nunquid tenebræ conculcabunt me? quod metaphorice dictum est. nam ij qui solum pedibus

conculcant, obtegere illud atque abſcondere quodammodo etiam videntur. deinde intellexi quod ipſa etiam nox in deo lucida eſt. hunc etenim deum propheta delicias ſuas appellauit, cuius vel ſolam memoriam oblectamentum ſibi ſummum eſſe arbitratur. memor enim, inquit, fui dei, & delectatus ſum. cognoui igitur quod nec ipſæ tenebræ abſcondere me poterunt à deo.

Quia tenebræ nõ obſcurabuntur à te. A te, dixit pro apud te, quemadmodũ alius etiam interpres reddidit. nam quæ apud nos ſunt tenebræ apud te tenebræ non ſunt. tibi etenim omnia lucent. deinde magis declarat dicens.

Et nox ſicut dies illuminabitur. Apud te ſcilicet.

Sicut tenebræ eius, ita & lux eius. Sicut tenebræ eius noctis lucidæ ſunt apud te, ſic etiam & lux diei, hoc eſt, duo hęc æque ſe habent apud te, æque lucent, æque ſplendeſcunt: & iuxta hoc, ſenſus eſt: quod omnia apud deũ manifeſta ſunt. intelliguntur etiam hæc verba iuxta alium ſenſum: tentationum, inquit, atque afflictionum tenebris ſtipatus dixi: quod tentationes forſitan mei dominabuntur, verum te ita poſtmodum volente, nox illa nigroris, illuminatio lætitiæ mihi effecta eſt. reliqua etiam conſequenter prædictis interpretanda ſunt. Gregorius vero theologus aliter hoc dictum expoſuit. me, inquit, deliciis vacante nox illa deliciarum, quæ mentem obtenebrat, viſa mihi eſt quædam eſſe illuminatio. nox enim, inquit, vndique mihi miſero erat, & ignorabam. arbitrabar enim delicias lucem eſſe. τὸ φῶς

Quoniam tu poſſediſti omnes renes meos. Per renes ſuos ſeipſum propheta, Chryſoſtomi ſententia, circunloquitur, veluti à parte totum deſcribens. quoniam tu, inquit, poſſediſti me, hoc eſt, poſſeſſionem tuam me effeciſti: dignum nimirum tua prouidentia. nam qui aliquid poſſidet, illius etiam curam habet.

Adiuuiſti me de ventre matris meæ. In ſeptuageſimo etiam pſalmo dixit, de ventre matris meæ tu es protector meus: ex ipſis nimirum cunabulis, atq; à prima, & tenera ætate. ἀντιλήβου

Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es. Multa ſæpe admirari ſolemus, ſed abſque vllo timore, veluti pulchritudinem, ac magnitudinem corporum, ædificiorum etiã, & artium ſcientiam, atque alia huiuſmodi: verum ſi maris

profunditatem intuemur,non simpliciter admiramur,sed cũ timore. Propheta igitur vastum pelagus atque immensum diuinæ sapientiæ potentiæque & administrationis profundum intuitus,atque oculorum vertiginem passus, cum timore,atque admiratione in seipsum reuersus, clamauit dicens: gratias tibi soli agam.

Mirabilia opera tua. Omna enim, inquit, in sapientia fecisti.

γινώσκει *Et anima mea cognoscit ualde.* Cognoscit quod hæc admiranda sunt.

ἐν κρυφῇ *Non est occultatum os meum abs te, quod fecisti in absconditο.* Nota ac manifesta etiam tibi est ossium meorum formatio, seu creatio.ea etenim latere fecisti,atque ipsa carne contegi. vel aliter: os,hoc est,mulier ipsa, non est occultata, quando comedit de ligno. Eua etenim os dicitur viri sui Adam, eo quod ex illius costa creata est,iuxta illud: hoc nunc os ex ossibus meis:quam etiã in occulto ideo fecisse de⁹ dicitur,quia extasim tunc immisit deus in Adam.

ὑπόστασις *Et subsistētia mea in inferioribus terræ.* Manifesta etiam tibi est corporis mei substantia,quæ post mortem meam in terræ profunditate abscondetur, atque dissoluetur, hoc est, & compactum me vidisti in vtero matris meæ,& dissolutũ rursus videbis in vtero terræ. vel aliter:nota tibi est subsistentia mea,& formatio mea,quæ in materni vteri visceribus, veluti in terræ inferioribus contexta est.

τὸ ἀκατέργασόν μου *Imperfectum me uiderunt oculi tui.* Aut Embrionem informem intelligit,qui in naturę officina figuram adhuc nullam acceperat, aut imperfectum mentis motum. nosti,inquit,me priusquam formarer,& cogitationes meas,priusquam mouerentur,hoc est,nosti omnia,antequã fiant. vnde alius interpres reddidit: informem me viderunt oculi tui.

In libro tuo omnes scribentur. Liber dei est summa eius scientia: scriptura vero, perpetua memoria. in libro igitur diuinæ scientiæ omnes scribentur tam iusti quàm peccatores. verum hic diuinæ scientiæ liber magis est vniuersalis. est etenim alius liber scientiæ dei magis priuatus,in quo soli iusti scribuntur: ea ratione, quod eos tantum cognoscere, hoc est,approbare dicitur, iuxta id quod scriptum est: nouit dominus vias iustorum.

Die forma-

Die formabuntur, & nemo in eis. Formabuntur in luce sancti spiritus, formatione nimirum optima, & mundissima, quę formationi materiali, atque vt ita dicam, nocturnæ est contraria: & in eis, qui in eo libro scripti sunt, vt diximus, nemo est, qui spiritualiter eo pacto formatus non sit: spiritualiter nimirum, vt diximus, concinnatus, ac directus. nos igitur vt potuimus versiculum hunc declarauimus, sumpta expositionis occasione ex Gregorio theologo. Chrysostomus vero difficultatem atque obscuritatem huius versiculi confessus, sensum tantummodo ex alio adducit interprete. informem me, inquit, viderunt oculi tui. atque ita viderunt, vt eos vident, qui in libro tuo scripti sunt: eos inquam, qui in tempore, hoc est, tempestiue creati & nati sunt ita, vt ne vna quidē dies ad perfectam eorum creationem deficiat. ἡμέρας

Mihi autē ualde honorati sunt amici tui deus. Amici dei sunt quicunq; per virtutem, familiaritatem ac beneuolētiam eius adipiscuntur. vos enim, inquit, amici mei estis. virtutis igitur non minima pars est, amicos dei honorare.

Valde præualuerunt principatus eorum. Alius interpres, capita eorum dixit, hoc est, ipsi amici dei. fortes enim, inquit, facti sunt virtute, adeo, vt à vitiis superari nō possint. vel per principatus, potentiam & facultatem intellige, quam eorum vnusquisque aduersus immundos spiritus sortitus est. significare autem mihi videtur tam Apostolos quàm eorum successores, & alios omnes fideles, si qui illorum instar, virtute fuerint præditi. ἐκραταιώθησαν

Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur. Vtitur propheta figura hyperbole. conabor, inquit, eos dinumerare, & adeo immensæ erunt multitudinis, vt supra numerum esse reperiantur. est autem hic quidam loquendi modus: apud deum vero non ipsi tantum numerabuntur, sed omnes etiam capilli capitis eorum.

Exurrexi & adhuc sum tecum. Erectus sum à calamitatibus, & tui tamen, vt multi in secunda faciunt fortuna, oblitus non sum.

Si occideris deus peccatores. Subintelligendum est: bene habet. per peccatores autem, ipsos dæmones intelligit, atque homines quoscunque legis transgressores. occidi autem dicuntur dæmones, quando inefficax atque inualida redditur

eorum potentia. peccatores vero homines tunc interimuntur, quando necatis vitiis ipsi ad virtutem conuersi fuerint. vel in peccatoribus propheta corpus occidi optat, quãdo delictorum vulnera immedicabilia sunt: atque hoc, ne aliis impedimento sint ad studia virtutum.

Viri sanguinum declinate à me. Sanguinolenti scilicet & cæde lætantes, qui quoscunque occiditis, quibus superiores estis. huiuscemodi autẽ sunt diabolici omnes, qui factis partim, & partim sermone suo cæteros perdunt. non minima etiam est virtus delinquentium commercia declinare.

ὅτι ἐρι- σαὶ ἐστὲ εἰς διαλο- γισμοὺς λήψονται

Quoniam contentiosi estis in colloquiis. Quia litigiosi, inquit, estis in sermonibus, seu in prauis consultationibus vestris, vt alius interpres reddidit.

Accipient in uanitate ciuitates suas. Hoc est, in vanum ac frustra proprias habitabunt ciuitates. Domini enim, inquit, est terra. permanebunt enim huiuscemodi homines infructuosi & steriles ad virtutem.

Nónne eos qui te oderant domine, oderam? & in inimicos tuos tabescebã? perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi. Cũ superius dixerit, à me autem valde honorati sunt amici tui deus, nunc dicit: nónne eos, qui te oderant domine, odi? & illic honoris magnitudinem significans, valde dixit: hic etiã pari modo summum odium exprimere volens, ait: tabescebam, hoc est, indignatione maxima aduersus eos æstuabam quodammodo, & consumebar.

γνῶθι

Proba me deus, & cognosce cor meum. Atqui in principio psalmi dixit: Domine probasti me, & cognouisti me. verum melius adhuc probari, & cognosci cupit, nõ vt deus ipse melius eum cognoscat, qui omnia nouit, sed vt ii, qui prophetæ animum, ac mentem non nouerant, illius magis certiores reddantur.

ἐτασόν με

Examina me, & cognosce semitas meas, & uide si uia iniustitiæ in me est, & deduc me in uia æterna. Eandem repetit sententiam, aut propter eos qui sibi iniuriam intulerant, confirmãs nulla se eos affecisse iniuria: aut etiam amplius probari cupit: vt si conuictus fuerit, talem animum aut mentem non habere, emendari rursus possit, ac dirigi.

Psalmus ipsi Dauid.

PSALMVS. CXXXIX.

ERipe me domine ab homine maligno. Hoc est, scelesto. ipsum etenim scelus malignum esse quid dicitur: eo quod mala atque afflictiones authori suo præstat. eripe me, inquit, non à dæmoniis, non à feris, aut draconibus, sed à maligno homine. maligni etenim homines illis omnibus deteriores sunt. nam & feras multas legimus, quæ sanctos viros veneratæ sunt. quibus contrà maligni homines innumerabilia intulerunt mala. feræ præterea aperte ac palam malignitatem suam exercet, atque vt ita dicam, ingenue: homines vero clam id faciunt, atque in occulto, & subdole. Dæmones item sancto crucis signo fugantur, & quoties à sanctis viris increpati fuerint, secedunt: homo vero malignus ipsi etiam deo aduersatur. nam cum iubeat deus inimicos etiam amari, ille cōtrà, non inimicos tantum, sed ipsos etiam benefactores odit. beatus etiam Paulus solo verbo Dæmones expulit: Alexādri autem fabri malignitatem superare non potuit. deinde declarat quem nam dicat malignum. πονηροῦ

A uiro iniusto eripe me. A legis transgressore. vocat autem deum propheta in adiutorium, quia difficillimum est ab huiuscemodi cauere hominibus. vide in psalmo XLII. expositionem illius versiculi: à viro iniusto & doloso eripe me. & cum in præcedenti psalmo dixerit: viri sanguinū declinate à me: item in psalmo XC. discedite à me, omnes qui operamini iniquitatem, & sponte sua, pro viribus se ab eis auerterit, nunc deū adiutorem suū inuocat. oportet etenim vnūquenq; antea vires suas adferre, atq; ita demum deū inuocare. neque enim deus tibi cooperabitur, nisi tu quoq; studium adhibueris & diligentiam: sed nec tu studio, aut diligentia tua aliquid perficies, nisi ille suam tibi opem porrexerit.

Qui cogitauerunt iniustitiam in corde. Tales, inquit, iniusta & noxia cogitauerunt ac peruersa.

Tota die instruebant prælia. In tota vita sua bella parauerunt, modo aduersus hunc, modo aduersus alium. inueteratum enim vitium quiscere eos non sinebat: quinimmo persuadebat magis, vt modo clam, modo palam pugnarent. per prælia autem, doli etiam intelligūtur atque insidiæ, & quodcunque aliud offensionis genus, quod cogitatione, verbo παρεῖλθσοντο

 aut

aut opere commiti poſſit.

ὡσεὶ ὄφεως *Acuerunt linguam ſuam quaſi ſerpentis.* Incitarunt eam, vt exitiale venenum emitteret, noxium nimirum ac peſtilentem ſermonem.

Venenum aſpidum ſub labiis eorum. Hoc eſt, in lingua atque in ore eorum. pernicioſus autem ſermo aſpidis veneno comparatur, veluti valde nocuus, atque ad perdendum efficaciſſimus. vides igitur, quo pacto vitium, in huiuſcemodi feritatem homines immutauit. quod ſi eorum natura, quantum corporeis oculis cerni poteſt, immutata non videtur, immutatum eſt tamẽ propoſitum, immutata eſt mens: quo factum eſt, vt ad ſæuitiam, atque ad immanitatem ſint deducti.

Cuſtodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniuſtis eripe me. Quę ſuperius dicta ſunt, rurſus repetit, orationem intendens. peccator autem, atque iniuſtus, quicunque intelligendus eſt, qui delinquit, atque iniuria vel ſeipſum, vel alterum afficit. ſeipſum enim iniuria afficere quis dicitur, quomodocunque quis peccet: alterum vero non ſemper. & quẽadmodum ſæpenumero ſcriptura iuſtitiã in vniuerſum pro quacunque intelligit virtute, ſic contra, iniuſtitiam perſæpe ponit pro omni vitio.

Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos. Cogitauerunt impedimentum præſtare itineri, & conuerſationi meæ, quã ex lege moderor.

ἢ σχοινίοις διέτειναν παγίδα τοῖς ποσίμυ *Abſconderunt ſuperbi laqueum mihi.* Superbus eſt, quilibet legis tranſgreſſor, veluti qui legem deſpicit, vt ſæpe diximus. legis autem tranſgreſſor eſt, quiſquis delinquit.

Et funibus extenderunt laqueum pedibus meis. Multiplicibus ac clandeſtinis inſidiis ac plagis tetenderunt mihi laqueos.

σκάνδαλα *Iuxta iter ſcandala poſuerunt mihi.* Hoc eſt, in iis locis quæ contigua erant ipſi viæ, ſeu prope viam. hoc autem fecerunt, vt dum incautus illinc incedo, in ea ſcandala inciderem. per ſcandalum autem offendiculum intelligit. enarrat etiam & dilatat propheta ſermonem de inſidiis. abſconderunt enim, inquit, inſidias, & extenderunt eas etiã iuxta ſemitã: quo ſermone, & praua eorum ſtudia denotare voluit, & ſcelera.

Dixi domino, deus meus es tu. In huiuſcemodi periculis exiſtens, & capi iamiam expectans, omnia alia auxilia omiſi,

omisi,solumque deum inuocaui, dicens: Deus meus es tu, ne despicias creaturam tuam.

Auribus percipe domine uocem deprecationis meæ. Qua liberari postulo.

Domine domine uirtus salutis meæ obumbrasti super caput meum in die belli. Domine domine, qui potentia illa es, qua ego saluor, tu in die belli protexisti, & custodisti me, tu securum me fecisti, dum seruas me, non tantum à sagittis, & gladiis, intactum, sed à solaris etiam impetus molestia. Beneficia vero accepta connumerat, tanquam eorum memor & homo grati animi: eo nimirum consilio, vt deum deinceps magis ac magis ad suum auxilium trahat.

Ne tradas me à concupiscentia mea, peccatori. Ne permittas me ob prauam meam concupiscentiam sub dæmonis peruenire potestate. Verisimile enim est cõcupiscere eum aliquando res prauas: verum, inquit, precor, ne hac de causa me condemnes, ne proiiciar, aut expellar à te. per peccatorem autem vt diximus, legis transgressorem intelligit. ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας μου

Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me. Meditati sunt peccatores aduersum me.

Nequando exaltentur. Nequãdo magis temerarij fiant, atq; imprudentiores victoria sua inflati aduersum me. μήποτε

Caput circuitus eorum, labor labiorum suorum operiet eos. Per circuitum sagenam intelligit, aut rete, hoc est, insidias. Caput inquit, insidiarum suarum, in quo potissimum confidunt, idipsum erit, quod eos abscondet, ac perdet: quod alio etiam nomine, laborem labiorum suorum appellauit: eo quod meditando in eo laborarunt, & cum labore inuenerunt. Per eadem etenim ipsi destruentur arma, per quæ ipsi alios sperant destruere. Vel per laborem labiorum, prauas meditationes, & scelesta eorum consilia intelligit. huiuscemodi enim est prauitas, vt authori suo perniciem, atque interitum adferat.

Cadent super eos carbones in igne. Non simpliciter carbones dixit, sed in igne, hoc est, multum ignem habentes, ac valde inflammati. Per carbones autem supplicia intellige, quæ à deo desuper immittuntur, quæque carbonum instar ardentium acerbissimas infligunt pœnas. Prophetiam vero continent hæc verba, aduersus huiusmodi insidiatores, in quorũ ἐν πυρὶ

multos ignis à deo immissus ac delatus est.

καὶ

Deiicies eos in miseriis, & non subsistent. In afflictionibus, quæ miseros eos reddunt: nec miserias tantum sustinebunt, sed ob illarum immensitatem ex primo etiam impetu deiicientur.

Vir linguosus non dirigetur in terra. Hoc est, incontinens, garrulus, nugax, immodestus: aut etiam contentiosus vir, non prosperabitur: quinimmo euertetur, atque in præceps deferetur.

θηρεύσουσιν εἰς διαφθοράν

Virum iniustũ mala uenabuntur in interitum. Et alius sapiens dixit, iniquitates hominem venantur. Et quoniam venatores persæpe aliqui sunt ad salutem, hoc est qui feras capiunt, non vt perdant, sed vt seruent, propterea addidit, in interitum, hoc est, in perditionem. Sunt autem hæc verba, doctrina ac sensu referta non vulgari.

δίκην

Cognoui quod faciet dominus iudicium inopum, & causam pauperum. Licet tardus sit aliquando dominus ad eorum vindictam, qui oppressi sunt, & quos hoc in loco inopum & pauperum nomine appellat, attamen noui, inquit, quod aut in præsenti aut in futura vita faciet dominus & iudiciũ & causam eorum, hoc est, quod eos vlciscetur. Hoc autem dixit, vt iniuria affectos quoscunque homines consolaretur, simulque, vt ipsos iniuria inferentes perterreret, & moderatiores redderet.

Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo. Verum te, inquit, tardante, iusti non scandalizabuntur, sed gratias agent, scientes, quod omnia cum ratione facis, & ad nostram vtilitatem.

Et habitabunt recti cum uultu tuo. Per rectos rursum iustos intelligit, qui habitabunt, inquit, tecum, hoc est, cum tui memoria. cum ea semper existentes, nec vnquam recedentes. Vel, per rectos quidem, Apostolos significat: per faciem vero dei Christum, veluti illius substantiæ characterem. Volo enim, inquit, vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum. Possunt etiam & aliter, iusti quidem, ij dici, qui per actiones, virtutem operantur, recti vero, qui per contemplationem: vel iusti ij, qui simpliciter virtutẽ amplectũtur, recti vero qui cum iudicio & ratione. Et quoniã hic psalmus de futuro iudicio pertractat, de Christoque & de Apostolis, idcirco quidam ei inscriptionem apposuerunt: in finem, psalmus ipsi Dauid.

Psalmus

Psalmus ipsi David. PSALMVS CXL.

D*omine domine clamaui ad te,exaudi me.* Clamaui, inquit,ad te,clamore quodam igniti atque ardentissimi cordis,quo clamore,& Moyses cum taceret, à deo audiebatur : & Anna etiam nihil loquens:non autem oris clamore, quo Iudæi petitiones & preces suas multiplicantes non audiebantur, sed clamore animæ.Nam quemadmodum,qui ore clamat,totum prorsus corpus intendit, sic & qui corde clamat, totam animam & mentem ad deum conuertit: atque hoc pacto dignus efficitur,qui exaudiatur. κύριε,κύριε

Intende uoci orationis meæ dum clamo ad te. Dum clamo,inquit,vt dictum est,quasi,si non ita clamauerit, ad vocem deprecationis suæ,deus mentem adhibiturus non sit.

Dirigatur oratio mea,sicut incensum,in conspectu tuo,eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Duo altaria olim erant in templo, aureum quidem alterum intra adyta in sanctis sanctorum : alterum vero æneum, quod exterius collatum erat. Et in aureo quidem incensum adolebatur, æneum vero cæteris inseruiebat sacrificiis. Incensum præterea multa conficiebatur cum impensa atque munditia iuxta legis mandatum,& gratissimus deo esse videbatur is vapor, qui illinc ascendebat, eo quod odoratissimus esset, & quia nouum alium dei cultum præsignabat. Dirigatur igitur, inquit,oratio mea coram te, non secus atque illud legale incensum ad te in cœlum dirigitur: oratio, inquam, mea, quæ incensi instar ex corde meo euaporat. Cor etenim meum igne quodam promptitudinis, veluti focus, atque altare quoddam accensum est. Vnde orationem suam, quasi odoratum aliquem vaporem emittit. Et hæc quidem de incenso dicta sint: cæterum sacerdotes legem habebant, quod vbi nullus sacrificium offerret, ipsi sponte sua bis in die sacrificarent, mane quidem agnum vnum, & vespere alterum : erantque hæc sacrificia pura, munda, & deo maxime grata : cum alia sæpenumero ab offerentium vitiis, minus pura viderentur. Vespertinum vero huiuscemodi, quod diximus, sacrificium, honoratius atque acceptius erat, quàm matutinũ. Nam quod mane offerebatur,ad vespertinum respiciebat, vespertinum vero vniuersum

uersum sacerdotale diei opus, officium, ac ministerium perficiebat. Dirigatur igitur, inquit, domine manuum mearum eleuatio, sicut vespertinum dirigitur sacrificium. Vel eleuatio manuum mearum fiat sacrificium vespertinum, & sit ita acceptabile, quemadmodum illud tibi acceptum esse solet, ita vt os nostrum, vnde preces emittuntur, purum sit ab omnibus prauis sermonibus: quinimmo & ipsum etiam cor, à quo preces proueniunt, cogitationibus omnibus malis vacuum sit: & ipsæ pariter manus, quas eleuamus ad te, mundæ efficiantur ab omni rapina, auaritia, & à quocunque illegitimo opere.

Pone domine custodiam ori meo. Sciens Propheta quod os, malorum magna causa esse solet, si negligatur, quemadmodum cõtrà, bonorum, si cura eius habeatur. Linguæ enĩ facilitas innumerabilia gignit mala: & quemadmodum nulla esse solet vtilitas domus aut ciuitatis, nec portarum aut mœnium, nisi etiam adsint custodes, & norint, quando aperire oporteat & quando claudere, & quod multo hac in re opus est studio, ac multo magis etiam superno auxilio, sciens inquam hæc omnia, ex intimo corde preces fundit, & dei opem inuocat. Per oris autem custodiam, mentis præfecturam intellige, quæ animaduertere debet, & scire, quænam efferenda, & quænam etiam retinenda sint. Neque enim, vt alibi dicitur, tot vnquam homines à gladio quot à lingua ceciderunt. Dedit autem linguæ deus duo mœnia, dentium nimirum & labiorum, vt per ea irrationales illius motus coerceret. Verum Propheta aliam etiam custodiam ad hæc implorat timẽs adhuc, ne indecorum aliquid proloquatur.

περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου

Et ostium munitionis circum labia mea. Ostium custodiæ quę os ipsum obseruet. Hæc autem verba idem æque significant quod illa, quæ in præcedenti habuimus versiculo.

Ne declines cor meum in uerba malitiæ. Ne conuerti permittas cor meum ad indecentes cogitationes. Nam si os meum custodia munitum fuerit, hoc, quod dico, consequens erit & factu facillimum.

τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις

Vt prætexam prætextus in peccatis. Ita vt non tantum non inclinet ad ea malitiæ verba, sed etiã vt non prætexam prætextus, atque excusationes in peccatis, quemadmodum primi parentes fecerũt, cum peccassent. Adam etenim in Euam,

& Eua in serpentem, peccati causam prætexendo reiecere, pari modo homicida iræ tyrannidem prætexit: adulter concupiscentiæ vires: fur inopiam & necessitatem: & alius aliud quid. Verum hæc, quæ diximus, peccata non gignunt, sed humana negligentia. Et manifestum hoc tibi fiet, si bene animaduerteris. Sciens enĩ diabolus, quod confessione deus placatur, & negatione magis irritatur, persuadet peccatoribus prætexere, quod ipsi non peccauerint, sed quod aliquid, peccati causa eis extiterit.

Cum hominibus operantibus iniquitatem. Ne inclines, inquit, me, vt simul cum iniquis hominibus excusationes prętexam. Solent enim huiusmodi homines post peccatum excusationes & prætextus varios adducere.

Et non communicabo cum electis eorum. Quod si hoc factum fuerit, vt me adiuues, non coniungam me, nec communionẽ aliquam habebo cum illis: quinimmo neque iniquorum eos tantum euitabo, qui infimi, atque abiectiores sunt: sed nec etiam cum iis commune aliquid habebo qui inter illos potentiores & clariores esse apparuerint.

Erudiet me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Increpet me iustus, coerceat, & repræhendat: humanitas autem peccatoris, mihi nunquam inseruiat. Melius enim est flagellum iusti, quàm gratia peccatoris, & melior virga iusti, quàm honor praui hominis. In misericordia autem dixit, eo quod iustus misericorditer castigat, dum castigando cauet, ne perdat. παιδεύσει ἐλέγξει

Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum. Simul fugiam, inquit, iniquos, eorumque operam, & obsequia reiiciã, atque vnà precabor aduersus eorum beneplacita, hoc est, aduersus eorum voluntates, ne scilicet eorum concupiscentiæ perficiantur. Has etenim beneplacita appellauit.

Absorpti sunt iuxta petram iudices eorum. Potentes ac principes illi, qui omnia pro arbitrio administrabant, deleti, ac perditi sunt instar petræ, quæ demersa est, & cuius nullum relinquitur vestigium. Hoc etiam de impio alibi dictum est. Quæsiui enim, inquit, eum, & non est inuentus locus eius. Hoc pacto nimirum describens, quomodo ab ipsis, vt ita dicam, radicibus illius memoria prorsus extincta sit. Demersi autem sunt, dixit pro demergentur, quæ futura erant, ἐχέμθνα πέτρας

prophetiæ

prophetiæ lege, narrans, vt præterita.

ἠδύνθησαν: non ἡδυνήθησαν

Audient uerba mea, quoniam iucunda fuerunt. Symmachus autem reddidit, audient locutiones meas iucundissimas. Suscipient, inquit, sapiẽtes viri verba mea, quoniã piis ac fidelibus hæc iucundissima sunt, veluti vtilia ac vera.

διεσκορπίσθη

Sicut crassitudo terræ erupta est, super terram, dispersa sunt ossa eorum apud infernum. Quemadmodum terræ crassitudo aratro discissa rumpitur, & in proximam terram spargitur, sic & ossa eorum dispergẽtur in sepultura. Hanc etenim infernum appellauit.

Quia apud te domine domine oculi mei: in te speraui, ne auferas animam meam. Ne auferas, inquit, animam meam, dum inimicorum persecutionem, & maximas insidias sustineo.

Custodi me à laqueo, quem constituerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatẽ. Per scandala & per laqueos, insidias rursus intelligit.

πεσοῦνται ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ

Cadent in rete suum peccatores. In proprium, inquit, rete incident, quod aduersum me tetenderunt, & propria comprehendentur sagena. vel iuxta aliam literam: cadent in rete eius, hoc est, eius dei.

κατὰ μόνας προσερχόμενον

Singularis sum ego usquequo transeam. Segregatus nimirum ab eis effectus solus, & procul ab eorum sentẽtia: nec tantum loco separatus, quantum à proposito, & consilio aliorũ alienus. separatus autem ab eis, vsquequo moriar.

Intelligentiæ ipsi Dauid, cum esset orans in spelunca.

Quid significet inscriptio intelligentiæ, multis in locis declarauimus. Per speluncam uero illam intelligit, in qua beatus Dauid latuit, dum Saulem fugeret. Cum autem eo illic latitante aduenisset Saul, & facti ignarus exterius moraretur, resciens Dauid, se illic ab hoste circundatum, ac penè conclusum esse orationem hanc ad deũ protulit.

PSALMVS CXLI.

Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum precatus sum. Atqui, nec loqui poterat, nec clamare, ne cognitus scilicet statim comprehenderetur, & periret. Restat igitur vt per vocẽ, & clamorem, intensum cordis affectum intelligamus. Corde etenim & non voce clamabat, ipsaque mẽte ad deum

preces efferebat.

Effundam in conspectu eius orationem meam. Hoc est proponam. ἐκχεῶ ἀπαγγελῶ

Tribulationem meam ante ipsum pronunciabo. Eandem rursus sententiam repetit. Tribulationem, inquit, meam quę ad auxilium deum flectere poterit, pro oratione ei proponam. Ipsa siquidem tribulatio non solum attétiores homines reddere solet cum narratur, sed fiduciam etiam ei præstat non minimam, qui cum gratiarum actione eam protulerit: vnde maxima iustificatio efficitur, ad hoc, vt quis exaudiatur.

Dum deficit in me spiritus meus. Hæc, inquit, facio, quia in periculis sum, quia futurũ est, vt moriar. Auxilio etenim ex omni parte desperato, seipsum penitus ad deum conuertit. ἐν τῷ ἐκλείπειν

Et tu cognouisti semitas meas. Ego quidẽ in maximis constitutus periculis hæc faciam, tu autem domine conuersationis meæ semitas cognouisti: tu nosti quod nulla eos iniuria affecerim, qui mihi insidiantur. Quo circa iniuria ob solam eorum inuidiam in periculis versor.

In uia hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. In hac etiam via fugæ meæ occultarunt laqueum, clam insurgentes aduersum me, atque exitum mihi non præmeditato præcludere studentes. vel aliter de intellectualibus inimicis hęc dicta sunt, qui non tantum in vitiorũ via occultos tendunt laqueos, sed quod grauius est, etiã in via virtutis: veluti in patientia superbiam, & in eleemosyna, inanem gloriam.

Consyderabam ad dexteram, & respiciebam, & non erat qui agnosceret me. In dextera enim parte amici atque adiutores adesse solent. Spectabam igitur inquit, ad dexteram, verum nullus mihi aderat adiutor. ἀπέβλεπον

Periit fuga à me. Hoc est defecit, etiam mihi fugæ remedium: cum in spelunca scilicet conclusus sim, atque effugere non valeam.

Et non est qui exquirat animam meam. Qui vlciscatur, qui liberet, qui defendat. ὁ ἐκζητῶν

Clamaui ad te domine. Cum de humano auxilio prorsus desperauerim.

Dixi tu es spes mea. Tu salus scilicet.

Portio mea in terra uiuentium. In terra viuentium existens, nullam ego terrenam habeo hæreditatem, nullum seculi hu-

ius

ius patrimonium, ſed te vnum in theſaurum poſſidens diues ſum. vel tu es ſors mea, & diuitię meę, in cœlo nimirũ, vbi vere eſt terra viuentiũ: quia immortales ſunt, qui illic habitant.

Intende ad deprecationem meam, quoniã humiliatus ſum ualde. Afflictionem & calamitatem ſuam Propheta proponit, vt deum magis placet, atque ad ſuum flectat auxilium. Dictum eſt etiam alibi afflictus ſum, atque humiliatus ſum valde: & rurſus: vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte omnia delicta mea.

ἐκραταιώθησαν *Libera me de perſequentibus me, quoniam præualuerunt ſupra me.* Cum illic, inquit, cõcluſus ſim, vnde nulla datur fuga.

Educ de cuſtodia animam meam, ut confiteatur nomini tuo. Per cuſtodiam concluſionem illam intelligit, qua concluſus erat in ſpelunca. Cuſtodiam enim carcerẽ perſæpe appellamus. Per animam etiam ſuam ſeipſum circunloquitur. Educ, inquit, me ex hoc loco, vbi cõcluſus ſum, vt gratias tibi agam. Iuxta anagogen vero: cuſtodia ipſũ corpus dici poteſt, quod animam in ſe, quaſi carcere quodam concluſam coercet.

ὑπομένουσι *Me ſuſtinebunt iuſti, donec retribuas mihi.* Aquilas vero reddidit: me expectabũt iuſti donec remuneratus fueris me. Suſtinebunt, inquit, expectantes me, donec ex calamitatibus liberatus fuero: atque hoc eo vſque facient, donec tu pro huiuſcemodi afflictione atq; humilitate mea, gratiam mihi retribueris. Tales vero ſunt ſanctorum animæ. Nam & cum afflictis ſimul dolent, & cum gaudentibus lætantur.

Pſalmus ipſi Dauid, cum perſequeretur eum filius eius Abſalon.

In multis exemplaribus hunc pſalmum abſque ulla inſcriptione reperimus, tametſi in aliquibus ea inſcriptio habeatur, quam præpoſuimus. Confimilem, penè inſcriptionem habet tertius pſalmus, cui inſcribitur: pſalmus ipſi Dauid, cum fugeret à facie Abſalonis filii ſui.

PSALMVS CXLII.

Omine exaudi orationem meam, auribus percipe obſecrationem meam in ueritate tua. Exaudi tanquam verax. Pollicitus enim es te exauditurum eos qui nomen tuum recte inuocauerint: & mihi rurſus priuatim idem etiam promiſiſti.

Exaudi me in iuſtitia tua. Veluti iuſtus, & qui non ſuſtines quenquam ab altero affici iniuria: nec tantum parentes

vetas

vetas à filiis lædi,sed nec quenquam ab extraneo. Chrysostomus vero pro veritate hic misericordiam intelligit,& pro iustitia,benignitatem.Solus enim deus vere miseretur, & sola dei iustitia benignitate est permixta. humana enim iustitia caret misericordia.

Et non intres in iudicium cum seruo tuo. Non cupio, inquit, iudicio tecũ disceptare.Noli igitur & tu,quæso iudicio mecum contendere. Iustificaberis enim in sermonibus tuis, & vinces quoties cum me seruo tuo iudicatus fueris.

Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Non dixit simpliciter,non iustificabitur, sed in conspectu tuo non iustificabitur, hoc est,si ad summam iustitiam tuam comparetur,& iuxta illam exquiratur. vel si consideratio habeatur ad beneficia tua,aut ad mandata tua omnia. atque ideo beatus etiam Iob dicebat. Vilipendi me ipsum, & contabui,terramque me & cinerem putaui:manum ponam ori meo. vide etiam in psalmo CXXIX.expositionem illius versiculi. Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? quod vero ait:omnis viuens:idem est.quod omnis homo vitæ particeps.verum iuxta apostolũ in hac vita iustificamur gratis gratia dei, quæ est per fidem Iesu Christi.

Quia persecutus est inimicus animam meam. Dictio, quia,in superiori versiculo rationẽ reddit:in præsenti vero,narrantis in modum ponitur. Per inimicum etiam iuxta historiã Absalonem intelliges.iuxta anagogen vero ipsum dæmonem.

Humiliauit in terra uitam meam. Deiecit ac prostrauit me inimicus in terrã non tantũ ea ratione,quod calamitatũ pondere depressus sum, sed quia ipsam etiã humum pro sede ac strato meo habui,veluti qui exul eram à patria, ac semper in fuga.iuxta anagogen,inuisibilis inimicus ad terrena me negotia deflexit,cum à cœlestibus me antea extraxisset.Nomẽ vero humilitatis,vt sæpe diximus,plura significat. Neque enim virtutis tantũ nomen est,sed pro ea etiã ponitur humilitate,quæ à calamitatibus prouenit,atq; à peccatis. Accipitur etiã humilitas pro quodã vitio,quod ex auaritia nascitur,aut à pusillanimitate. veluti cum quis obolũ magni æstimat, aut quæ tenuia ac vilia sunt,digna studio: quẽadmodũ pueri faciunt. qui pilas aut talos esse aliquid magnum existimant.

Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi. In afflictionis

tenebras me immisit,& mentem meam veluti caligine quadam obduxit.quod vero ait,mortuos seculi,dixit, ad demonstrandam tenebrarum magnitudinem. Neque enim mortuos simpliciter,sed seculi mortuos dixit,hoc est, antiquos seu antiquitus mortuos,augere nimirum volens sententiam, quam profert sublimiori, atque vt ita dicam, tragico quodam sermone.Ij etenim quos seculi mortuos dicit, in profundissimis iacent tenebris,multa nimirum humo obruti.

καὶ ἠκηδίασεν ἐπ' ἐμέ *Et contristatus est in me spiritus meus.* Anima mea dolore affecta est,ob summam afflictionem.

In me turbatum est cor meum. Tumultuatū est, inquit, cor meum,in me & torsionibus affectum est.

Memor fui dierum antiquorum. In quibus deo gratus eram, & prospero euentu res meæ omnes procedebant. Vel memor fui dierum quibus maiores nostri, & secunda vtebantur fortuna,& virtutibus excellebant.vel dierum quibus per tentationes & calamitates exquirebantur. solet enim huiuscemodi memoria non minimum afferre solamen.

Meditatus sum in omnibus operibus tuis. Reuolués mecum mirabilia tua,& omnes eos animo recensens, qui admirandè à te ex calamitatibus liberati sunt.

In factis manuum tuarum meditabar. Memoria, inquit, versabar in vniuersis opificiis tuis, eaque summa prouidentia tua plena esse inueniens,spem bonam accepi, quod non despicies me,tot calamitatibus oppressum ac miseriis.

Expandi ad te manus meas. Rogans scilicet,& supplicans.

ἄνυδρος *Anima mea sicut terra inaquosa tibi.* Anima mea ad te tota respicit,tuum non secus auxilium sitiés, atque inaquosa terra & sitibunda pluuiam desyderat.

Velociter exaudi me domine, defecit spiritus meus. Defecit, ita vt nunquam adeo. Dimittet autem me spiritus,nisi tu cito exaudiueris.

Ne auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum. Ne derelinquas me & statim moriar. Mortui enim sunt,qui in lacum descendunt. Hoc pacto etiam mortuus videtur, quantum ad virtutis opera, ille qui auxilio tuo priuatus est. Auertit autem deus faciem, hoc est, protectionem & custodiam suam ab hominib⁹ prauis. Mundus enim, inquit, est oculus tuus ne videat praua.

Auditam

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui. Significa mihi, inquit, cito misericordiā tuam, vt ante experientiam, promissione tua refrigerer. Deinde rationem apponit, cur præstāda ei sit misericordia. quia scilicet in te speraui. huiuscemodi enim spes magnopere solet deū cōciliare.

Notam fac mihi domine uiam, in qua ambulabo, quia ad te leuaui animam meam. Atqui tam naturalis lex quàm scripta docēt rectam viam. verū nunc, vel illud dicere intendit, quod consciētia sua peccatis esset inquinata: vel quod plurima ab hominibus ignorantur. atque ideo Paulus dicebat: quid orem*, & quēadmodū oportet, nescimus. Ad te igitur, inquit, oscitabundus specto: indica mihi viam, per quam ambulem ad te. πορδύσομαι

Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere uoluntatem tuam, quia deus meus es tu. Non dixit doce me voluntatem tuam, sed doce vt faciam eam. Beatus enim, inquit, qui non nouit tantum, sed facit eam. cognoscere enim facilius est, operari vero difficilius, iis præsertim, qui superna doctrina atque ope indigent.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. In viam rectam & planam, qualis est via virtutis. Recta quidem, veluti sine errore: plana vero tanquam periculis & scandalis libera: quæ dicere possumus esse peccandi affectus.

Propter nomen tuum domine uiuificabis me. Non ob meam virtutem, sed propter tuum nomen. Misericors etenim appellaris, vt dictum est in psalmo c x i ii. ibi: non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

In iustitia tua educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua exterminabis inimicos meos, & perdes omnes qui tribulant animam meam. Quam initio psalmi iustitiam appellauit, eandem nunc eodem repetit nomine: & quam illic veritatem dixit, nunc dicit misericordiam. exterminabis autē & perdes inuisibiles inimicos, hoc est, expelles & delebis eos quantum scilicet pertinet ad ipsum, qui hoc petit. quod vero ait, viuificabis, educes, exterminabis, & perdes, non tantum in eo sensu intelligi potest, vt verba futuri sint temporis, & prophetiam contineant, sed intelligi etiam possunt, vt in optantis modum sint dicta. ἐξολοθρεύσεις

Quia ego seruus tuus sum. Eo quod & inseruire tibi festino, & præcepta tua, tanquam domini iussa obseruare satago.

Psalmus ipsi Dauid aduersus Goliath.

Quædam exemplaria non habent uerba illa: aduersus Goliath. Nihil tamen impedimento est quin adesse possint: quasi compositus fuerit hic psalmus in gratiarum actionem post trophæum illud de gigante reportatum, & post multas alias uictorias. Dicere etiam possumus compositum fuisse hunc psalmum aduersus inuisibilem atque intellectualem Goliath: communem nimirum omnium inimicum diabolum.

PSALMVS CXLIII.

Benedictus dominus deus meus qui docet manus meas in aciem, & digitos meos ad bella. Laudãdus de⁹ est, qui manus & digitos meos in acie prosperat, & in bello: & qui mihi tribuit, vt hostes meos superem, & præclara huiuscemodi erigã trophæa. Prosperari etiam dicuntur manus in inuisibili aduersus dæmones prælio, dum extendimus eas ad virtutes, & dum ad deum eas puro corde eleuamus. Possum⁹ etiam dicere quod beatus Dauid edoctus sit à domino mouere manus in acie & digitos in bello: quia & corporeis mẽbris visibiles inimicos, & animæ membris inuisibiles dæmones superabat. Nos etiã docemur à Christo tollere manus in acie & digitos ad deũ, ita vt crucis figuram exprimant.

ἐς παράταξιν εἰς πόλεμος

Misericordia mea & refugium meum, adiutor meus & liberator meus, protector meus, & in ipso speraui. Misericors enim, inquit, est, & quæ sequuntur.

Qui subdit populum meum sub me. Neq; enim in sola inimicorũ subiectione, superno nobis opus est auxilio, sed etiã in beneuoli atque amici populi regimine: & quẽadmodum victoriæ quæ de inimicis parantur, à diuino proueniunt auxilio, ita etiam familiarium ac beneuolorum subiectiones.

ἐγνώσθης αὐτῷ ὅτι λογίζῃ αὐτῷ

Domine quid est homo quod cognitus ei es? aut filius hominis, quoniam reputaris ab eo? Huiuscemodi penè verba habuimus in psalmo octauo, vbi expositionẽ videre poteris. quia, inquit, donasti ei, vt cognoscat te deum esse, & quia reputaris ab eo, hoc est, cognosceris deus esse. & quia in cogitationib⁹ & cõsiderationibus, atque in animo illius versaris. magnum etenim hoc est, & supra humanæ naturæ tenuitatem.

Homo uanitati similis factus est. Hoc dicit propter corporis infirmitatem, & quia humanum nihil est stabile, sed corruptibilia

ptibilia omnia,& quæ cito transeunt. Per vanitatem autem inania ac fatua hominum studia significauit.

Dies eius sicut umbra prætereunt. Cito pertranseunt, vmbrę instar,quę modicū apparet,& videtur esse,& cito auolat.

Domine inclina cœlos,& descende,tange montes,& fumigabūt. Atqui descendere deus non potest, cum vbique adsit, & impleat vniuersa: verum humano more Propheta nunc huiuscemodi protulit verba, vt per ea(terribilia enim admodum videntur)illos perterreat, qui magna sapiunt, & tument superbia,vtque eorundem comprimat temeritatem. Nam etsi tangere montes, & fumigare, horrenda quædam videantur verba:inferiora tamen sunt, ac valde distant à diuina dignitate. Ait igitur descende quæso, & tange montes, vt eos punias,qui humanæ naturæ imbecillitatem ex se ipsis non cernunt,& nihilo sapientiores fiunt: quinimmo contra potius desipiunt. In monte etenim Sina olim huiuscemodi terrores facti sunt.vnde populus magno timore affectus est,castigatiorque ac moderatior redditus.

Fulgura fulgurationem & disperdes eos, mitte sagittas tuas & conturbabis eos. Per fulgurationē & sagittas, flagella ac supplicia appellat,veluti famē, pestem,& alia huiusmodi. Notioribus enim, & terribilibus hisce vocabulis resupinum & contemptorem hominem, veluti à somno excitans, exurgere eum facit & tremere. Possunt etiam hæc verba de primo saluatoris aduentu intelligi. Nam & in psalmo XVII.de inclinatione cœli scriptum legimus, inclinauit cœlos, & descendit. Similiter de montibus & de fumo, quod fundamēta montium turbata sunt, & quod ascendit fumus in ira eius. De fulgure etiā & de sagittis,quod misit sagittas suas, & dissipauit eos,fulgura multiplicauit,& conturbauit eos: vbi vide quæ exponendo dicta sunt.nec tamen ab re fuerit,eadem hæc verba de secundo Christi aduentu intelligere. ἄστραψον ἀστραπὴν

Emitte manum tuam ex alto. Tuam scilicet adiuuandi potentiam.

Eripe me,& libera me de aquis multis. Per aquas allegorice inimici intelliguntur,eo quod aquarum,seu torrētis instar, multo cum impetu ac vehementia, & nullo ordine ferantur,& quodcunque obuium est, pertrahant. vide in psalmo LXVIII.expositionem primi versiculi.

De manu filiorum alienorum. Hoc eſt, de manu hominum, qui à me alieni ſunt, vel qui à deo alieni ſunt, propter ſumma nimirum eorum ſcelera.

Quorum os locutum eſt uanitates. Mendacia ſcilicet atque inutiles, & noxios ſermones.

Et dextera eorum dextera iniuſtitiæ. Quorũ, inquit, & ſermones mali ſunt, & opera peſſima.

Deus canticum nouum cantabo tibi. In gratiarum ſcilicet actionem. Nam quemadmodum rex à paupere, quem beneficiis affecerit, nihil aliud quærit, quam gratum animũ, & laudem, ita etiam deus à nobis nihil aliud poſcit: verum ille laudes quærit, vt clarus, ac celebris fiat, deus vero, vt clariorem eum reddat, qui huiuſcemodi laudes obtulerit.

In pſalterio decachordo pſallam tibi. Olim pſalmi huiuſcemodi organis deo canebantur, nunc fidelis quilibet tunc demum pſalterium decachordum efficitur, ſi quinque corporis ſenſus, & quinque animi potẽtias, in ſe apte, atque concinne diſpoſitas habuerit. Quoties igitur oculus recta videt, & auris ſpiritualibus ſuperne intendit vocibus, & reliqui omnes ac ſinguli ſenſus, & potentiæ prędictæ irrepræhenſibiliter, & digne deo id operantur, quod decet, tunc in decachordo pſalterio deo canimus, eique gratias agimus, & illius nomen glorificamus.

Qui das ſalutem regibus. Neque enim exercitus, aut humanæ vires ſaluare eos ſolent, ſed dei potentia.

δαυὶδ τ̃ δȣ̃λον αὐτȣ̃ — *Qui redimis David ſeruum tuum de gladio maligno.* Ex graui ſcilicet prælio atque ex acerba morte.

Eripe me, & erue me, de manu filiorum alienorum, quorum os locutum eſt uanitatem, & dextera eorum dextera iniuſtitiæ. Hęc verba etiam ſuperius dicta ſunt, verum eadem nunc repetit Propheta, orationem ac preces ſuas magis intendens.

ὧν οἱ ὑοὶ αὐτῶν ἱδρυμένα κεκαλλωπισμέναι — *Quorum filii eorum ſicut nouellæ plantationes, ſtabilitæ in iuuentute ſua.* Fœlicitatem eorum deſcribit, & diuitias. quorum, inquit, filij florẽtes ſunt, atque in vigore, veluti nouellę plantæ auctæ in iuuentute ſua.

Filiæ eorum eleganter compoſitæ, atque ornatæ, ut ſimilitudo tẽpli. Hoc eſt ornatæ, inſtar templi, vel adeo ornatæ, vt ob ſummam elegantiam, atque ornamentum templi ſimilitudo videantur.

Promptuaria

Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Hoc est, ob multã reconditorum bonorum copiam, in aliud promptuarium euacuata: quasi prima illa promptuaria essent angusta, atque ideo delata ad maiora promptuaria: iuxta illud, destruam horrea mea, & maiora ædificabo.

Oues eorum fœcundæ, multiplicantes in egressibus suis, boues eorum pingues. Per egressus, aut partus intelligere debemus, aut exitus ad pascua. πολύτοκα πληθυνοντα ἐν ταῖς ἐξόδοις

Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Non tantum eorum segetes & campi florent & vineæ: sed stabiles etiam sunt eorum maceriæ. Per maceriem etiã, seu (vt potius Græca dictio φραγμὸς significat) per sepem aut ciuitatis mœnia accipiuntur, aut priuati muri domus. quorum, inquit, igitur nihil decidit: sed neque excursiones, aut clamores in eorum sunt vrbibus, vel (iuxta alium interpretem) in suburbiis eorum. vbi enim tumultuatio est, aut perturbatio ex bello, illic etiam excursiones hostiũ sunt. De hac materia dictum est etiam in psalmo LXXII. quia zelaui in iniquis, pacem peccatorum videns.

Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Multi, inquit, hunc populum ob visibilium huiuscemodi bonorum copiam, beatum dixerunt, cumque fallacem hanc vulgi sententiam posuerit, suam deinceps Propheta meliorem, ac rectiorem infert dicens.

Beatus populus, cuius dominus deus eius. Cuius portio dominus deus eius: vel cuius dominus est deus eius: cuius deus dominatur: nec simpliciter, sed quia illius paret mandatis. hæc etenĩ beatitudo vera est, veluti bona, stabilis, ac ꝑpetua.

Laudationis ipsi Dauid.

Hic psalmus laudationem dei continet, quæ omnibus cõmunis esse potest, & ex fidelis cuiusque persona proferri.

PSALMVS CXLIIII.

Xaltabo te deus meus, rex meus. Alta ac sublimia de te contemplans, vel altitudinem tuam ignorantibus declarans.

Et benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Absurdum enim esset, postquam ipsa

etiam irrationalis creatura creatorem suum semper glorificat(cœli enim,inquit, enarrãt gloriam dei) si rationalis homo in hoc laudationis genere ab ea vinceretur, nec semper deum glorificaret, per laudes nimirum & per bona opera, iuxta id quod scriptum est: & videant bona vestra opera, & glorificent patrem,&c. Sumus etenim præ cæteris omnibus nos deo debitores, & quia fecit nos,cum non essem*, & quia tales creauit:homines scilicet & fideles: & quod creatos cõseruat,& quia prouidẽtiam nostrum omnium habet,in vniuersum omnium,ac priuatim singulorum, secreto & palam, tam scientium quàm ignorantium. Quis enim omnia ea enarrare posset,quæ deus propter homines creauit?& ministerium illud,quod nobis impendit? corporis formationẽ, animæ nobilitatem,sapientiam,naturæ legem,& legem scriptã, & quod bonorum omnium est caput, illius incarnationem, passiones & mortem?Horum omnium igitur, atque innumerabilium aliorum beneficiorum,deo debitores sumus.

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum,& in seculum seculi. Hæc verba per se clara sunt.

κινιτός *Magnus dominus & laudandus ualde,& magnitudinis eius non est finis.* Magnus non tantum, vt magnarum rerum opifex, sed vt magnorum donorum largitor: & propterea valde laudandus est.quod si nullus est finis diuinæ magnitudinis, cõsequenter nullus erit etiam diuinis laudibus modus.

Generatio & generatio laudabit opera tua. Tam præsens generatio quàm quæ ventura est , hoc est omnis generatio. Opera autem hic ea dicit Propheta, quæ mundi initio illis sex diebus facta sunt:vel miracula & prodigia,quę assidue in omni generatione ab eo fieri contingit.

Et potentiam tuam pronunciabunt. Potentiam quam in prædictis habes generationibus,vel potentiam præstandi beneficia,& infligendi supplicia. Generationem autem & generationem eos appellat, qui in vnaquaque generatione sapiẽtes sunt,& dei amatores,qui primum quidem à seipsis diuina opera laudant , deindę etiam eius potentiam cæteris annunciant.

Magnificentiã gloriæ sanctitatis tuæ loquentur,& mirabilia tua narrabunt, & uirtutem terribilium tuorum dicent , & magnitudinem tuam narrabunt. Per mirabilia quidem ea intelligit,quæ in aliquorũ

in aliquorum hominum beneficium facta sunt, quemadmodum in Hebręorum transitu ex Aegypto columna ignis, & columna nubis, rubri maris diuisio, aqua ex petra, coturnix, atque alia huiusmodi. per terribilia vero ea significat, quę ad supplicium atque in pœnam aliquorum facta sunt, veluti flagella contra Aegyptios, aut alias gentes immissa. Vel aliter: per mirabilia quidem contemperatas temporum mutationes intelligit, florentes item hortos, prata, nitidos ac potabiles fontes, flumina, ac riuulos suauiter fluentes, pluuiarum irrigationes, terræ fœtus, arborũ innumerabiles species, fructuũ varietates, mites ac molliter spirãtes ventos, solis splendorẽ, lunæ lampadem, stellarum pulchritudinem, & alia quæcunque tam in animantibus quàm inanimatis admiratione digna sunt. per terribilia vero, fulgura, tonitrua, fulmina, pestẽ, famem, niuem, grandinem, glaciem, diluuia, incendia, & alia quæcũq;, tam in inanimatis quàm in animantibus terribilia sunt per magnitudinem vero & magnificentiam, diuinæ naturæ, sapientiæque, ac potentiæ excellentiam, intellige. deinde in melioribus, ac benignioribus dei beneficiis magis immoratur, ostendens, illum ad humanitatem atque ad misericordiam semper magis vergere & ad mitiora declinare.

Memoriam multitudinis benignitatis tuæ eructabunt. Annunciabunt sermonem plenum memoria immẽsæ tuæ bonitatis. τοῦ πλήθους τῆς χρηστότητός σου

Et iustitia tua exultabunt. Hoc est, ob iustitiam tuam, reminiscentes nimirum, ac narrantes, quomodo vnicuique conuenientia pro dignitate largiris: quomodo & beneficiis afficis, & pœnis, & iuste omnia administras. exultabunt igitur quod neque virtus à te irremunerata relinquetur, neque vitium incastigatum.

Misericors & miserator dominus, lõganimis & multum misericors. Hæc verba etiam habentur in psalmo CII.

Benignus dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. Loquens propheta de diuina bonitate, sermonem amplificat, sciens in ea potissimum dei diuitias consistere. neque enim saluari potuissemus, nisi magna illius benignitas adfuisset nobis & misericordia. vniuersis autem dixit, & non iustis tantum: quinimmo & peccatoribus: nec rationalibus tantum, sed etiam irrationalibus: & denique quibuscunque, tametsi minimis operibus suis miseretur: quippe qui χρηστός

 & ge-

& gehēnam,& omnes alias æternas pœnas peccatoribus,prę summa misericordia cōminatus est, vt earum timore à vitiis abstinerent,& virtutem adepti,cœlorū regnum consequerētur. & qui in hac etiā vita sępenumero delinquentes castigat, vt(si velint)meliores eos reddat,vel saltem , vt in futura vita minores eis pœnas tribuat, atq; vt huiuscemodi castigatiōis exemplo,alios erudiat,& moderatiores reddat.

Confiteantur tibi domine omnia opera tua. Gratias tibi agāt, rationalia quidem,ipsa per se: irrationalia vero,& inanimata,per illos,qui ea conspiciunt,atque his vtuntur , & propter quos etiam facta sunt.gratias agant igitur, quod omnia , sapientissimæ huic creationi tuæ & tam vtili opificio tuo participant,ac tua fruuntur prouidentia.& inanimata quidē gratias tibi agant,per admirandam eorum naturam, homines vero per laudandam ipsorum conuersationem,ac vitam.

Et sancti tui benedicant tibi. Qui tibi sanctificati ac dedicati sunt.hos enim pręcipue decet,tibi semper benedicere, curis ac sollicitudinibus seculi liberatos , atq; idoneos puro ac mundo corde tuas laudes proferre, tanquā aliis sapientiores.

τὴν δυνα στείαν σου *Gloriam regni tui dicent,& potentatum tuum loquentur,ut notum faciant filiis hominum potentatum tuum , & gloriam magnificentiæ regni tui.* Docebunt hæc omnia cæteros ignorantes,vt nota hæc eis faciant. cupit enim deus laudari , non quod laudibus indigeat , sed vt cæteri , qui diuinam potentiam & gloriā ignorant, per huiuscemodi laudationes eam addiscāt.

Regnum tuum regnum omnium seculorum. Perpetuum scilicet atque æternum, sine principio & sine fine: quod manifestius etiam ex sequentibus facit.

Et dominatio tua in omni generatione & generatione. Vbique gentium nimirum,atque omni tempore.

Fidelis dominus in omnibus sermonibus suis. Constans & verax,& dignus cui fides adhibeatur.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Irreprehensibilis,& nullam alicui iustæ querimoniæ occasionem præstans.

ὑποστηρίζει *Regit dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.* Cū de regno dei dixerit,quòd scilicet est sine fine , & de sermonibus quòd veri sunt,& de operibus, quòd reprehēdi nō possunt,& ad hęc omnia,de diuina magnificentia,potentia, gloria,benignitate,& aliis huiuscemodi rebus, iam tractauerit, nunc rursus

nunc rurſus de diuina loquitur miſericordia, quæ ſane magna gloria eſt regni eius, dicens: quòd non tantum ſtantes conſeruat, ſed caſuros etiam ſubfulcit, ita vt non cadant, & humi iacentes erigit, eos ſcilicet qui non aduerſantur. neque hunc aut illum tãtum deus adiuuat, ſed omnes in vniuerſum, atque ipſos etiam ſeruos, pauperes, atque ignobiles. omnibus etenim volẽtibus, auxilium ſuum deus promptiſſime impertitur. deinde aliud beneficij genus propheta connumerat. eſt etenim varia ac multiplex illius cura ac ſollicitudo pro nobis omnibus.

Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das eſcam eorum in tẽpore opportuno: aperis tu manum tuam, & imples omne animal bona uoluntate. Similia ſunt hæc verba iis, quæ habẽtur in pſalmo CIII. omnia enim, inquit, à te expectant, vt des cibũ eorũ in tẽpore. & rurſum: aperiẽte te manũ tuam omnia implebũtur bonitate: quę verba ibi expoſuimus. quod igitur illic bonitatem dixit, hoc in loco bonã voluntatem appellauit. vidiſti quomodo oſtendit propheta, quod deus bonus & benignus eſt vniuerſis, & quòd miſericordia eius ſuper omnia opera eius, quodque non terra, pluuia, ſol, atque aer, ſed diuinum mandatum animantibus cibum largitur. per manuum vero apertionem, præbendi facilitatem demonſtrauit. εὐδοκίας

Iuſtus dominus in omnibus uiis ſuis. In diſpenſationibus nimirum & prouidẽtiis. quod vero ſuperius diximus ſignificare dictionem, ſanctus, idem nunc ſignificat dictio, iuſtus.

Et ſanctus in omnibus operibus ſuis. Eandem repetit ſententiam, magis declarando, ita vt verſiculus ſuperius declaratus, atque hi duo idem ſignificent. vel iuſtus in mãdatis ſuis: eo quòd commenſurauit illa deus cum eorum potentia, quibus ea diriguntur.

Prope eſt dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate. Cum ea dixerit, quæ in cõmune infidelibus etiam data ſunt, narrat nunc ea, quæ fidelibus priuatim præſtitit. quòd ſcilicet prope eos ſit, quodque protegat eos ac defendat. in veritate autem hoc in loco poſuit pro recte, atque vt oportet.

Voluntatem timentium ſe faciet, & obſecrationem eorum exaudiet, & ſaluabit eos. Voluntatem dico quæ vtilis fuerit, & à diuina non diſcrepauerit voluntate.

Cuſtodit

Custodit dominus omnes timentes se. Diligẽtes scilicet eum ex toto corde. custodit autem ab iis omnibus, à quibus custodire decet.

Et omnes peccatores disperdet. Eos scilicet qui immedicabili morbo laborant. disperdet autem eos, seu exterminabit eos à populo suo.

Laudationem domini loquetur os meũ. Semper enim, inquit, laus eius in ore meo.

Et benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum & in seculum seculi. Dictum est etiam in psalmo centesimosecundo: Benedicite domino omnia opera eius. vide illic expositionem. vel benedicat omnis caro, quæ credidit scilicet, hoc est, quæ est fidelis. nam infidelis caro benedicere non poterit. per carnem vero totum hominem significauit.

Alleluia.

Hic psalmus etiam diuinas laudes cõtinet quod ex ipsa inscriptione etiam denotatur. in quibusdam uero exemplaribus huic inscriptioni additum est, Aggæi & Zachariæ. uerum id neque apud Hebræos reperitur, neque apud aliquem aliorum interpretum, neque etiam apud ipsos septuaginta.

PSALMVS. CXLV.

Auda anima mea dominum. Simile illud est: Benedic anima mea domino.

Laudabo dominum in uita mea, psallam deo meo, quandiu fuero. Verba illa, psallã deo meo, quãdiu fuero, magis ea declarãt, quæ iam dicta sunt; hoc est, laudabo dominum in vita mea.

Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. In quibus nõ est salus, vt seipsos saluare possint. quod si seipsos saluare nequeunt, multo minus alios poterunt. consyderare enim potes, quomodo variis subiecti sunt ęgritudinibus & periculis, atque ipsi demũ morti, quam minime effugere possunt. audiant hęc igitur, qui ad humana oscitabundi attendunt auxilia. deinde docet, quomodo nõ sit salus in eis.

Exibit spiritus eius. Anima nimirum illius principis, in quo confidis.

Et reuertetur in terram suã. Ipse scilicet princeps, hoc est, illius

illius corpus in terrã reuertetur, à qua initio desumptus est. terra enim, inquit es, & in terram reuerteris.

In illa die peribunt omnes cogitationes eius. De die loquitur exitus animę à corpore. cogitationes vero eas intelligit, quas mortuus hic princeps de seculi reb⁹ habuerat, de diuitiis nimirum, de gloria, & potentia, de confœderatione, atque aliis huiusmodi. postquã vero ab humana spe propheta lectorem abduxit, quod reliquũ est, tutum ei ac securum deinceps portum ostendit, atq; inexpugnabilem quandam turrim. est autem optimus admonẽdi modus, primum ab infirmioribus abducere, & deinde fortiora statuere: inania destruere, & vera erigere: arguere fallacia, atq; vtilia demonstrare. αὐτȢ

Beatus cuius deus Iacob, adiutor eius, spes eius in domino deo eius. In psalmo centesimo decimoseptimo dictum est: bonũ est confidere in domino quàm confidere in homine, bonum est sperare in domino quàm sperare in prĩcipib⁹. beatus, inquit, ille, cuius adiutor est deus Iacob, qui solus vere deus est, in quo patriarcha ipse Iacob olim fretus est, à quo non vulgare auxilium in necessitatibus suis reportauit. hoc enim significare mihi videntur illa verba: deus Iacob. deinde adiutoris huius potentiam narrat: ea nimirum ratione, vt ad illum veluti ad potentissimum omnium principem, confugiamus.

Qui fecit cœlum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt: qui custodit ueritatem in seculum. Qui semper verax est, & quando beneficia pollicetur & quoties pœnas comminatur.

Qui facit iudicium iniuriam patientibus. Non solum iuxta illud, mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus: in futuro nimirum seculo: sed quia retribuit etiam in præsenti.

Dat escam esurientibus. Non solum iuxta illud: beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur: sed etiam, quia in præsenti vita deus indigentibus prouidet. possent autem innumerabilia adferri exempla eorum, quos deus in præsenti vita, aut vltus est, propter scelera, aut propter indigentiam nutriuit, tribuens necessaria.

Dominus soluit compeditos, dominus sapientes facit cæcos, dominus erigit delapsos. Compeditos dico, nõ solum mundanis calamitatibus, sed etiã peccatorũ cathenis, & nõ tantũ cæcos corporeis oculis, quorum tamen cæcitatem persæpe, datam σοφοῖ καὶ τεῤῥα γμένους

diuinitus

diuinitus sapientiam, cumulatissime repleuisse videmus: sed mente etiam cæcos, atq; intellectu. Delapsos etiam non tantum eos dicit, qui ex bona valetudine atque à feliciori statu in ægritudinem atque in infelicitatem delapsi sunt, sed eos etiam, qui ex virtute in vitia deciderunt: quales antea gentes fuerant, qui compediti & ligati erant, quantum ad ipsam pertinet virtutem, & cæci ad veritatem, & delapsi in perditionis præcipitium.

προσηλύτους *Dominus diligit iustos, dominus custodit proselytos.* Iustos quidem eos dicit, qui ante euangelium ob virtutem resplendebant: Proselytos vero eos, qui post euangelium ad religionem, atque ad fidem accesserunt. vel per iustos, perfectiores omnes ad virtutem intelligit: per proselytos vero eos, qui nuper confirmati sunt. illos etenim diligit deus tanquàm sibi gratos, istos vero conseruat tanquàm delicatiores, atque infirmiores, atque ad pugnam aduersus dæmones nondum exercitatos.

Orphanum & uiduam suscipiet. Hoc est, defendet. quod dupliciter potest intelligi. Orphanus enim est, qui parentes relinquit propter Christum, & vidua, simili ratione ea est, quæ virum dimittere sustinet propter Christum. quemadmodum autem orphano parentes charissimi sunt, atque honoratissimi totius sui generis, ita etiam viduæ maritus charissimus esse solet & summo honori. Orphanus etiam dici potest, quicunque dæmonem relinquit, quem antea veluti patrem ac vitiorum doctorem habebat. simili modo per viduam, anima illa potest intelligi, quæ desponsatum antea diabolum relinquit, cui etiam adiuncta erat, atque inseruiebat.

Et uiam peccatorum disperdet. Via peccatorum vitium est, & prauitas. dictum est etiam in fine primi psalmi: & iter impiorum peribit.

Regnabit dominus in sæculum. Filius dei, qui nunc regnat, vt deus, regnabit etiam, vt homo, in sæculum: quando dicet: data mihi est omnis potestas in cœlo, & in terra. Vel simpliciter i deus regnabit perpetuo, & regni eius non erit finis.

Deus tuus Sion in generationem, & generationem. Subintellige verbum, erit, aut verbum, regnabit. dictum est autem in præcedenti psalmo, regnum tuum regnum omnium sæculorum, & do-

rum,& dominium tuum in omni generatione, & generatione. Per generationem igitur & generationem, morientium, & resurgentium generationem intellige. Sion vero, fidelium Ecclesia dicitur, vt in XCVI psalmo declaratum est, ibi: & exaltauerunt filiæ Iudææ.

Alleluia.

Laudatorius est etiam hic psalmus, & similiter omnes sequentes.

PSALMVS CXLVI.

Audate dominum, quoniam bonũ est, psalmus. Bonum est, inquit, laus, seu diuina laudatio. Symmachus vero transtulit, alleluia, quia bonum est canticum. ὅτι ἀγαθὸν ψαλμὸς

Deo nostro iucunda sit laudatio. Iucunda, ac suauis reputetur nostra laudatio, atque ab eo benigne suscipiatur: hoc autem fit, quando, qui deum laudat, vitam viuit virtute præditam. Videtur etiam hic psalmus spectare ad reditum ex Babylone, quod manifestum fit ex sequentibus.

Aedificans Hierusalem dominus. Subaudi verbum, est. Pertinere autem videntur hæc verba ad illam sententiam, quam alibi tradidit, dicens: nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.

Dispersiones Israelis congregabit. Prophetia hæc est de Iudæis, qui in captiuitate relicti fuerant. Neque enim vnà omnes reuersi sunt.

Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Hoc etiam Apostolus Paulus dixit, asserens, quòd deus humiles consolatur. Animarum enim medicus cum sit, consolandi officium suscepit, vt eos refrigeraret, qui præ summis tentationibus & calamitatibus, corde contriti sunt. Quòd si huiuscemodi afflictos homines consolaturus est, multo etiam magis eos consolabitur, qui vera humilitatis virtute humiliati sunt. Harum autem contritionum vincula quibus afflicti homines alligantur, piæ quædam curationes, atque admonitiones sunt quæ partim in bonis operibus, partim vero in sanis sermonibus consistunt. Hæc igitur de diuina benignitate dicta sunt. Quæ sequuntur, illius potentiam prædicant, & nobis omnibus fiduciam atq; animum apud eum præstant.

Qui numerat

Qui numerat multitudines stellarum. Qui illarum numerum apprime nouit. Quidam vero numerare dictum putant, pro cognoscere, vt sit sensus. Quòd stellarũ etiã multitudinẽ deus nouit, & quomodo se habeant, loco, ordine, forma, & magnitudine: & denique quod habitudinem, quam inter se habent, cognoscit, & causam.

Et omnibus eis nomina uocat. Qui nomina determinat, quibus ea appellet: quòd sanè maius est, quam dinumerare. Demonstrare igitur illud videtur propheta, quod qui sanat contritos, alligabit etiam eorum contritiones, qui in captiuitate conterebantur: & quòd ille qui innumerabilem stellarum multitudinem adeo cognoscit, vt vnamquamque proprio nomine appellet, quod sanè summæ cognitionis ac scientiæ indicium est, ꝙ ille, inquam, omnino etiam eos omnes nouit, qui dispersi sunt, aut in diuersis captiui regionibus. Et ꝙ velu ti omnium misericors eorum etiam miserebitur: & quod tanquam omnipotens, eosdem facillime poterit congregare.

Magnus dominus noster, & magna potentia eius. Quia rem grandem Propheta superius dixit: ꝙ scilicet tot Iudæorum multitudines vbiq; gentium dispersas deus esset congregaturus, deinceps de diuina pertractat potentia, confidere omnes iubens, & absq; vlla dubitatione in eum credere.

Et sapientiæ eius non est numerus. Noli quærere quonam modo, aut qua ratione illud facturus sit. Nam quemadmodũ diuinæ magnitudinis nullus est finis, ita etiam eius sapientiæ nullus est numerus. Noli igitur de eo aliquid dubitare, cuius magnitudinem ac sapientiam infinitam esse didiceris.

Suscipiens mites dominus. Fouens, ac recreans, patrisq; seu curatoris instar eos fouens.

Humilians autem peccatores usque ad terram. Destruens eos funditus, & ad solum vehementer eos allidens. Hoc enim significant ea verba, vsque ad terram. Per mites autem, humiles corde homines intelligit, per peccatores vero, superbos: iuxta illud, Dominus resistit superbis, humilibus autem dat gratiam.

Præcinite domino in confessione. Præcinite ei canticum aliquod in gratiarum actionem: vel canite ei, per gratiarum actiones.

Psallite deo nostro in cithara, qui operit coelum in nubibus, & præ parat

parat terræ pluuiam: qui producit in montibus herbam, & olera seruituti hominũ: qui dat pecoribus alimentũ eorũ. Tegit quidẽ deus cœlum nubibus, vt pluat: pluit autem vt herbã producat, atq; olera: olera vero atq; herbam producit, vt mitia simul, atque immitia alat pecora, quæ herbis vescuntur. Dictum est autem in psalmo c I I I. Irrigans montes de cœnaculis tuis. ꝙ si montes irrigat deus, multo magis fructiferam terram irrigabit: & si irrationalium curam, ac prouidentiam habet, multo magis rationaliũ habebit, propter quos irrationalia ipsa ab eo creata sunt. Quæ sequuntur in eodem similiter habentur psalmo, ibi: producens fœnum pecoribus.

χόρτον ἡμῖν χλόην

Et pullis coruorum inuocantibus eum. In eodem etiam psalmo dixit: omnia ad te expectant, vt des illius cibum in tempore. Sensus est, quòd coruorum pullos qui parentum crudelitate ab eis derelicti (oderunt enim corui proprios fœtus) clamant vehementer, & superne oscitant & cibum quærunt, quòd hos, inquam, coruorum pullos deus admirandum in modum alit: ad supremæ scilicet benignitatis, & summæ prouidentiæ suæ demonstrationem. Auram etenim quandam deus in eorum ora demittit, per quam nutrimentum nescio quod ex aére congregatur, quo ad grandiorem vsque ætatem nutriuntur. Inuocant autem Christum, non quòd intelligant quid agant, sed quia inuocare videntur, & quia illorum clamor obsecrationem quandam ac preces imitatur. Hac igitur de causa nunc coruorum specialiter meminit. iuxta Anagogen coruorum pulli fideles populi sunt ex gentibus congregati, veluti qui immundi erant, & fœdatas peccati caligine olim animas habebant: quibus deus spiritualem cibum præbet, & non pereuntem. Dicunt etiam aliqui, quòd cum ille, qui summæ bonitatis est fons, iustam Heliæ prophetæ in Iudæos indignationem mollire cuperet, famem induxit, vt satietatis fructus castigaret: & illum præparauit nutriri à coruo, à volucre dico, proprij fœtus inimica, quæ parit quidem pullos, sed eos non nutrit, (nutriuntur enim minutissimis quibusdam animalibus, quæ illorum nidos circunuolant) ac huiusmodi facto, visus est consilium Heliæ præbere, ne nimia in Iudæos indignatione vteretur, né ve se inhumanum magis ostenderet, quàm in eum vel illa auis fuerit, quæ tanto odio proprios per-

sequitur

ſequitur filios. Quia vero Iudæi, qui ex Babylonica reuerſi fuerant captiuitate debiles erant, ac ſine armis, omnibuſque aliis rebus denudati, timens Propheta ne idcirco animo perturbarentur, hanc eorum in ſequentibus timoris ſuſpitionem ſanat dicens.

θελήσει *Non in fortitudine equi uolet, neque in tibiis uiri complacet.*
εὐδοκεῖ Per voluntatem & complacentiam, ipſum dei beneplacitum intelligit: & rurſus, per fortitudinem, & per tibias, ipſas vires. Nam quemadmodum in brachiis vires manuum potiſſimum conſiſtunt, ita in tibiis vires pedum. Non in equi aut equitis potentia, inquit, delectabitur: ſed in quibus nam delectetur audi.

εὐδοκεῖ *Delectatur dominus in timentibus eum, & in iis, qui ſperant in miſericordia eius.* Reſtat igitur, vt parto huiuſmodi timore ac ſpe, amplius non perturbemini.

Alleluia.

Laudatorius eſt etiam hic pſalmus & gratiarum actiones continet pro bonis Hieruſalem.

PSALMVS CXLVII.

Lauda Hieruſalem dominum, lauda deum tuum Sion. Per Hieruſalem quidem, conditam ipſam ciuitatem intelligit, per Sion vero, montem, in quo erat ædificata.

ἐνίσχυσε μοχλοὺς *Quia fortificauit uectes portarum tuarum.* Lauda, inquit, deum, & gratias ei age, quia portarum tuarum vectes adeo validos eſſe effecit, vt ab hoſtibus frangi nequeant. Deinde alia perſequitur beneficia.

Benedixit filiis tuis in te. Tribuens tibi eos, & multos, & fortes, & ſapientes, & diuites, &, quod cæteris longe maius eſt, hi filij in te vnà omnes ſunt. Nam quòd dixit in te, idem ſibi vult, ac ſi dixiſſet eos tibi tribuit vnà ac pariter in te habitantes. Ecce enim, inquit, quid bonum, aut quid iucundum, quàm habitare fratres in vnum.

Qui poſuit fines tuos pacem. Ab omnibus finibus tuis bellũ remouit. Vnde regionis tuæ terminos effecit pacificos. Vel qui poſuit pacem in finibus tuis.

ἐυπτυ- ϖλῶρ *Et adipe frumenti replet te.* Non frumento ſimpliciter, ſed

frumenti

frumenti adipe. Ipsam autem siliginem intelligit, quæ pinguissima, ac purissima est farinæ pars. Nec dare eum simpliciter dixit, sed replere: quo sermone abundantiam pariter, ac largitatem fructuum denotauit.

Qui emittit eloquium suum terræ. Sicuti ei mos est, à priuatis ad communia sermonem transfert. Et rursus à communibus ad priuata. cum enim de particularib⁹ dixerit beneficiis, quæ in ipsam sunt collata Hierusalem, nunc in vniuersum de diuina loquitur prouidentia, per eloquium, mandatum dei intelligens, de ferendis ac producendis fructibus.

Velociter curret sermo eius. Mittente deo eloquium suum, id est, iubente aliquid sermone, seu verbo suo, huiuscemodi sermo, velociter curret, hoc est, cito & quamprimum perficietur. Iuxta anagogen vero: Hierusalem & Sion Ecclesia esse dicitur fidelium, vt alibi diximus. Portæ vero illius, Baptisma & Fides. Per earum etiam vectes, sanctam intelligimus crucem. Benedixit autem deus filiis eius Ecclesiæ, hoc est, Apostolis Christus. Extollens enim, inquit, manus suas, benedixit eis: & per eos omnibus similiter benedixit, qui Apostolicæ fidei successores fuerunt. Posuit etiam eius Ecclesiæ fines, pacem: quia dum persecutorum pugnas constanter sustinet, vincendo postmodum, pacem adipiscitur. Per frumenti vero adipem, spiritualis cibi puritatem ac munditiam intellige, & per eloquium quod terræ emissum est, prædicationem fidei, atque Euangelium, quod celeriter cursurum esse prædicit Propheta. Sed nequis huiusmodi prophetiam impossibilem putaret, fidem sermoni facit, sequentibus miraculis, ac si diceret: nunquid is, qui tam de facili omnia hæc potuit perficere, imbecillis aut infirmus in illis existimabitur?

Qui dat niuem suam sicut lanam. Adeo copiosam ac densam vt breui tempore vniuersa ab ea contegatur terra, non secus atque à candida quadam lana.

Nebulam sicut cinerem spargit. Multam hanc quoque & similiter densam.

Mittit glaciem suam sicut bucellas. Defertur etiam huiusmodi glacialis nix, paruis quibusdam bucellarum frustis persimilis. Quidam vero per glaciem, maiorem grandinem intellexerunt. κρύσταλλον

Ante faciem frigoris eius, quis sustinebit. Hoc quoq; admirabile est, & magnam dei potentiam demonstrat: quomodo scilicet tam repente magnum adeò frigus fiat.

Emittet uerbum suum, & liquefaciet ea. Est & hoc aliud admirandum, quòd eius mandato niues & glacies statim liquescant.

Flabit spiritus eius, & fluent aquae. Per spiritum ventum intelligit: Austrum nimirum, aut notum. Toto autem hoc sermone Propheta, illud nobis manifestum facere intendit, quòd hæc omnia, quæ superius commemorauit, non fortuito, aut casu fiant, nec sponte sua, sed quod diuinis obtemperant mandatis: atque ideo de facili commutantur, nunc quidem ex aqua in niuem, aut glaciem, nunc vero ex his in aquam: item modo à calore ad frigus, modo ad calorem à frigore. Quocirca non difficile est, vt credamus breui futuram esse etiam tentationum ac calamitatum dissolutionem, & finem, ac demum ex ardentissimo bello maximam pacem: similiter & calamitates, atque afflictiones cito esse in gaudium conuertendas. Significare etiam videntur superiora nescio quid profundius: & quòd quemadmodum hybernum tempus, tametsi ipsum per sese molestissimum sit, terræ tamen vtilissimum est, sic & præsentis seculi tentationes valde prosunt, tametsi multas secum afferant molestias: & dum diuina dispensatione commutantur, partim castigant, & partim adferunt solamen. Vtrumque tamen ex re nostra, atque ad humanum commodum. Deinde à communibus rursum ad particularia sermonem conuertit, vt superius declaratum est.

τὸ λόγιον αὐτοῦ *Qui annunciat eloquium suum Iacob.* In psalmi principio de sensibilibus beneficiis, & corpori vtilibus tractauit, veluti de ciuitatis tutela, de prolis fœcunditate, de pace, de abundantia: nunc autem de sublimioribus bonis pertractat, & animam ipsam ornantibus: per hęc scilicet atq; illa populum excitans ad laudem atque ad dilectionem dei, qui huiusmodi eis beneficia contulit. Qui annunciat, inquit, mandatum suum Israelitico populo, illudq; eos docet, ac notum eis facit. Notas enim, inquit, fecit vias suas Moysi, filiis Israel volũtates suas. quod magis etiam declarans, addidit.

δικαιώματα *Iustificationes & iudicia sua Israel.* Quod superius eloquiũ dixit,

dixit, hoc nunc iustificationes appellat & iudicia.

Non fecit sic omni nationi. Nulli nationi sic fecit.

Et iudicia sua non manifestauit eis. Tanta ac talia beneficia alicui nationi non contulit. Quippe qui mandata, aut voluntates suas gentibus nō manifestauit, sed Iudæis tantum. Aliis enim gentibus naturæ tantum legem præstitit, quæ à conscientia nascitur, iuxta quam eos etiam iudicat, & punit, populo vero Israel vnà cum naturali lege scriptam tradidit, quę diuina iudicia declarabat: atque ideo ipsi magis punientur. Multa siquidem dei misericordia, maioris condemnationis causa, negligenti ac contemptori efficitur.

Alleluia.

Consueuerunt sancti uiri ob summam animi gratitudinam, quando gratias deo acturi sunt, multos laudationis participes aduocare, rogareque, ut pulchrum atque honestum huiuscemodi laudationis officium secum adsumant: quemadmodum & tres illi sancti pueri fecerunt, cum essent in camino, uniuersam creaturam pro collatis in se beneficiis aduocantes, ut deo benediceret. Hoc in præsentia facit etiam Propheta noster, utrunque mundum complexus, superiorem scilicet atq; inferiorem, intellectualem & materialem, atq;, ut ita dicam, sensibilem. Nam ueluti per se soli ad benedictionem & laudem diuinā idonei non sint, omnia sermone suo circumeunt elementa, omnesque ad creatoris gloriā creaturas aduocant. Possumus etiam dicere quòd Propheta hoc sermone aliud quoddam profundius uoluit significare: docere nimirum, quòd creaturarum omnium unus sit atq; idem creator: & eos reprimere, qui duos esse opifices dicebant, alterum nimirum intellectualis, alterum uero materialis creaturæ. Etenim ne ex operum diuersitate uarios quis opinaretur esse creatores, unum ex utroque hoc creaturarum genere, chorum statuit, atque unam complicat laudationem, uni atque soli deo.

PSALMVS CXLVIII.

Laudate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Ex cœlis quidem, hoc est, ex primo, atq; ex secundo cœlo, ad diuinam laudem angelos vocat, & stellas, & omnia quę in cœlis sunt: & deinde paulopost, ex terra dracones aduocat, atq; alia, vt in sequentibus: & demum in hominibus sermonem perficit.

puto autem idem voluisse eum significare, quando ait: laudate dominum de cœlis: quod significauit, quando dixit: laudate eum in excelsis. Deinde connumerat quós nam de cœlis, aut quós nam ex excelsis partibus aduocet.

Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Cumque de angelorum ordine dixerit, collectim addidit de cæteris omnibus ordinibus, virtutes seu potentias eos appellans. Vel per angelos, & per virtutes, vniuersos illorum ordines significauit: alterum quidem, quia diuina annunciant mandata (angelus siquidem nuncius interpretatur) alterum vero, quia iussa sibi à deo possunt perficere. Potentes enim, inquit, viribus, vt faciant verbum eius.

καὶ τὸ φῶς *Laudate eum sol & luna, laudate eum stellæ & lux.* Hæc secundi sunt cœli, hoc est, firmamenti. Per solem igitur lunamque, & stellas, ipsa organa intelliges, quæ lucem suscipiunt: per lucem vero, eam lucem, quæ organa illa illuminat, atque in ea diuisa est. Vel per solem lunam & stellas, creaturas eas intelligit, quæ quarta die à deo condita sunt, per lucem vero immensam illam lucem, quæ prima creationis die à deo facta est. Verum si quæris, quomodo hæc, aut reliqua huiusmodi elementa, deum laudatura sint, cum voce careant, cum mentem aut animum non habeant, dic, quòd tres modi sunt, quibus laudari ac glorificari deus potest: per vocem nimirum quemadmodum Moyses fecit, simul cum sorore Maria laudans, & dicens: cantemus domino. Gloriose enim glorificatus est. Item per aspectum, seu præsentiam, iuxta illud: Cœli enarrant gloriam dei: de quo diximus in psalmo decimooctauo. Tertio per vitam & conuersationem nostram, iuxta quod dictum est: vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Laudant igitur deum ipsa etiam inanimata, atque irrationalia, sua nimirum magnitudine, pulchritudine, situ, vtilitate, ministerio, perseuerantia, atque aliis similibus modis: & spectatorem in admirationem, atque ad laudem factoris mouent: vnde spectatoris lingua ad dei laudem vtuntur. Omnia enim vt, inquit Gregorius Theologus, deum laudant, inenarrabilibusque & mutis etiam, vt ita dicam, vocibus deum glorificant. Pro his omnibus etenim, inquit, gratiæ à me aguntur deo: atque hoc pacto illorum laus, qua deum laudant, mea efficitur,

mea efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio.

Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini. Iam sæpe diximus Hebraicum esse idioma, vt quæ singulari sermone efferenda essent, dicantur plurali. Cœlos enim cœlorum dixit, pro cœlum cœli: primum nimirum cœlum, de quo alibi dictum est: cœlum cœli domino: vnde & verba illa: laudate & laudent, pluralia sunt pro singularibus. Per aquam vero quam supra cœlos esse dicit, eam intellige, quæ est supra firmamentum. Quomodo vero primum cœlum cum non videatur, laudare deum possit, diximus in psalmo decimooctauo, ibi: cœli enarrant gloriam dei. Quòd si ipsum inuisibile cœlum, deum laudat, multo magis ab eo laudari par est, quod dicitur visibile.

Quoniam ipse dixit & facta sunt. Hoc sermone Propheta duo hæc nobis demonstrare voluit, quod & creauit deus ea, quæ antea non erant, & quod multa cum facilitate id fecit, dum dixisse tantum eum dixit, & facta esse, ac si dixisset: quemadmodum tibi facile est aliquid dicere, ita & deo facile est ea creare, quæ non sunt: quinimmo & multo facilius id potest. Neque enim possibile est diuinæ facilitatis magnitudinem demonstrare.

Ipse mandauit & creata sunt. Eandem more suo Propheta repetit sententiā. Scriptum est autem in libro Geneseos: & dixit deus, fiat lux, & facta est: & reliqua simili ratione ac modo.

Statuit ea in seculum, & in seculum seculi. Stabiliuit ea ordine nimirum, operatione, atque vtilitate, vt immobilia essent, ac seculum & naturæ terminos non transgrederentur.

Præceptum posuit, & non præteribunt. Hæc verba etiā facilitatem demonstrant, qua huiuscemodi elementa, atq; creaturæ, in esse à deo producta sunt, & qua deinceps conseruantur, & perseuerant. Posuit enim, inquit, eis mandatum de terminis eorum, quod nunquam præteribunt, non secus atq; serui, qui transgredi non audent dominorum præcepta. Omnia enim, inquit alibi, seruiunt tibi.

Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi. Per dracones hoc in loco, ipsa cete intelligit, quemadmodum & alibi, quando ait: Draco iste, quem formasti eis. Per abyssos

 vero,

vero, ipſa ſignificat maria. Quoties enim, inquit, videris cete magnitudinem, & corporis illius compactionem, quam apud beatum Iob ſcriptura plenius atque apertius deſcribit, quomodo non admirabundus, tantorum animantium creatorem laudabis? qui innauigabiles maris ſinus ac regiones, pro illorum habitatione eis tradidit, nec ea ſinit ſtatutos prętergredi terminos, nec ad terram, aut ad nauigabiles maris partes excurrere? ne naues ſcilicet aut alia piſcium genera, ab illis vaſtarentur. Verum neque hoc tantum admiratione dignum eſt ſed & ipſum mare non mediocrem admirationis diuinæ potentiæ occaſionem præbet: quomodo ſcilicet cum tantam aquarum copiam habeat, & ventorum vi impellatur, atque horribiliter ebulliat, & furore penè quodam feratur, proprios tamen terminos non tranſgreditur, neque audet vicinam terram demergere, ſed domini mandatum obſeruat: & quanquam inſtabilem, ac nullo ordine conſtantem naturam habeat, ordinem tamen ſuum perpetuo conſeruat. Hæc ſi animo reuolueris, diuinam ſapientiam, potentiã, atque adminiſtrationem vere admiraberis, & maximam laudum occaſionem aſſumes, quas in honorem dei complices atque contexas.

Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellæ, facientia uerbum eius. Miniſtrantia ſcilicet atq; inſeruientia ad hominum vtilitatem, propter diuinum mandatum: non quod fortuito, aut caſu id faciant, aut ſponte ſua. Per ignem vero, hoc in loco, ipſum fulgur intelligit.

Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, Feræ & uniuerſa pecora, reptilia, & uolucres alatæ. Quoniam ea omnia, quæ iucunda atq; vtilia ſunt, manifeſtam, atque apertam ſuam adminiſtrationem & diuinam laudem oſtendunt, in triſtioribus ac ſeuerioribus immoratur, dicens: Ignis, grando, &c. Quibus etiam ea adiungit, quæ minus vtilia videri poterant, dicens: Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri: quibus inſuper ea addit, quæ noxia exiſtimantur, dicens: Feræ & reptilia: ex omni nimirum parte diuinam plene prouidentiam demonſtrans, ac docens, quod etiam hæc omnia admiranda, atque vtilia ſunt, & rationem habent, quare à deo in eſſe adducta ſint: tametſi id à nobis fortaſſe non percipiatur, vel difficile percipiatur.

Fulgur

Fulgur etenim pluuiæ signum est,& sępenumero etiam ventorum. Grando autem nix & glacies ad terræ cultum vtilia sunt. Spiritus vero procellæ aliquando quidem nubes dissoluit,aliquãdo vero etiam adducit: vtrunque tamen ad nostrum commodum, tametsi ob ignorantiam nostram nobis plærunq; secus videatur. Cedri quoque per quas veluti maiores arbores,omnes aliæ infructuosæ compręhensę sunt,ad domorum ædificationem,& nauium constructionem,commodissimæ sunt & necessarię: nihilque omnino superfluum est,aut fortuito factũ. Leones prætcrea,pardi,elephanti, vnicornes,rhinocerotes,atque alia huiusmodi:& reptilia,qualia sunt dracones,serpẽtes,scorpiones & reliqua, non mediocrẽ vtilitatẽ ad humanam vitam adferunt. Timorẽ enim nobis deus per ea præstat,& moderatiores fieri præparat, ac magis sollicitos,& primi parentis delictum in memoriam reuocat: propter quod vniuersa hęc immitia animalia seruitutẽ illam à se excusserunt,quam in ea habuit Adam. Tradita enim ei à deo fuerant in seruitutẽ & subiectionẽ:atque ideo appellationes & nomina ab eo etiam susceperant. Taceo innumerabiles vtilitates quas in medicinis præstant, & pharmacis. Si igitur ea quæ tristiora sunt aut molestiora,quæque inutilia videntur esse,ac noxia, adeo vtilia sunt, vt per ea laus & gloria deo cani debeat,quid dicendum erit de iis, quæ huiuscemodi non sunt, sed delectabilia sunt pariter atque vtilia?

Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ. Rursum hoc in loco aliud pertractat diuinæ prouidentiæ genus,de principum scilicet ac regum constitutione. Est etenim diuinæ sapientiæ opus, vniuersum orbem in principes atque in subditos distinxisse. Reges autem & principes & iudices appellat, eo quod dominãtur, regunt & iudicant. Laudate enim, inquit,dominum vos quidem, quia præpositi & præfecti estis, populi vero quia studio atque curæ & sollicitudini superiorum à deo donati sunt. Vnà autem omnes id facite,quoniam ex hac ordinum varietate,ordinem quendam deus in humano genere constituit.verum quod principes imperent ac dominentur,diuinum quidem opus est, hoc est,à deo datum: quod vero male imperent, hoc ad ipsorum principũ pertinet peruersitatẽ. Simili modo quod praui homines ad imperiũ assumantur,maligni ac praui ipsi hoïes in

causa sunt. Dicens autem omnes populos, non viros tantum, sed mulieres etiam compræhendit, & omnem denique generationem, atque omnem ætatem.

Adulescentes & uirgines, seniores cum iunioribus, laudent nomen domini. Adulescentes & puellæ id faciant, vt assuescant laudare deum. Senes vero deum laudent quod in huiusmodi ætatem peruenerint: iuniores quoque & adulescentes dixit, vt ex opposito distingueret eos à senibus.

Quoniam exaltatum est nomen eius solius. Magnificatum est ob magna & grandia illius opera.

ἐπὶ τῆς γῆς καὶ οὐρανοῦ

Confessio eius in terra & in cœlo, & exaltabit cornu populi sui. Gratiarum actio & glorificatio, quæ deo fit, in terra quidem ab hominibus, in cœlo vero ab angelis.

Hymnus omnibus sanctis eius. Iis qui ei sanctificati & dicati sunt. Hos etenim præcipue decet laudare deum, veluti qui præ cæteris illius magnalia ac beneficia nouerunt. Dictũ est etiam in psalmo XXXII. rectos decet laudatio: vbi vide expositionem.

Filiis Israel populo appropinquanti sibi. Hoc est, populo suo qui affectu ac dispositione sua in deum, ei semper appropinquat: per fidem videlicet, per cultum, & per familiaritatem virtutum: vel quia hymnus erit sanctis eius, & glorificabuntur veluti sancti dei, & tanquam populus ei appropinquans. atq; ideo oportet tales fieri, vt propterea gloriã cõsequantur.

Alleluia. PSALMVS CXLIX.

Antate domino canticum nouum. Verba hæc sæpe alibi exposita sunt, præcipue in psalmo XXXII. & iuxta historiæ sensum, ad Hebræorum populum pertinent: iuxta anagogen vero, ad fideles, quemadmodum Gregorius Theologus tradit in sermone de Encęniis. Illi autem nouum domino canticum canunt, qui noua in Christo effecti sunt creatura, & per nouum testamentum, nouum hominem induerunt.

Laus eius in ecclesia sanctorum. In præcedenti etiam psalmo dixit: hymnus omnibus sanctis eius.

Lætetur Israel in eo qui fecit eum. Nouus Israel canens in deo lætetur, quia eum fecit, & quia fecit eum esse populum

suum.

ſuum:atque ideo addidit.

Et filii Sion exultent in rege ſuo. Filij dico nouæ Sion: vel ipſe etiā Iſraeliticus populus canens deo lætet,& lætus gratias agat,& quod creatus ſit,& quod vt proprius ac peculiaris populus à deo vendicatus ſit. Eis enim tanquam ſuis ac familiarib⁹ olim deus imperabat: quod priuatum quoddam aliud eſt beneficij genus. καὶ ὑβρίσιων

Laudent nomen eius in choro. In conſonantia & concentu vocum,vt cantus communicatio, dilectionis pariter communicationem adferat atque animorum conſenſum.

In tympano & pſalterio pſallant ei. Antiquo quidem populo iuſſum erat, vt huiuſcemodi inſtrumentis deo canerēt, quemadmodum & illud mandatum fuerat,vt certis deo animalibus ſacrificarent: atque hoc ob illius populi infirmitatem,atque amorem erga voluptates,à quibus non ita de facili poterant ſeparari : nouus autem populus tunc ſe pſallere putat in tympano, quando corporis voluptates mortificat. Tympanum etenim corpus quoddam mortuum eſt, & tunc etiam pſallit in pſalterio,quādo ſupernè à deo, vt ita dicam, inſonatur. Pſalterium enim, vt alibi diximus, ſupernè habet vocum & ſonorum cauſas. vel per tympanum bonas operationes , per pſalterium vero contemplationem intellige, ita vt Prophetam admonere intelligamus fideles, quod affectibus propriis mortificatis : & adepta à deo ſupernè illa gratia:qua hominem quodammodo inſonari diximus deo pſallant: per bonas ſcilicet actiones , & per contemplationem. Quid ſignificet etiam pſalterium iuxta anagogicum ſenſum diximus in pſalmo XXXII. ibi: in pſalterio decachordo pſallite ei.

Quia beneplacitum eſt domino in populo ſuo. Hoc eſt quia delectatur,vel quia bona vult dominus populo ſuo,iuxta illud: gloria in excelſis deo,& in terra pax,in hominibus bona voluntas. vtrobique enim in græca lectione eadem habetur dictio , tametſi latine non eodem modo vtrobique recte reddi poſſit. Nā quod hic in Græco habetur εὐδοκεῖ, ibi habetur εὐδοκία.

Et exaltabit manſuetos in ſalute. Glorificet enim eos ſimul & ſaluet.in pſalmo etiam XLVI. legimus : ſuſcipiens mites dominus.

Gloriabuntur

καυχή-σονται *Gloriabuntur sancti in gloria.* Primo omnia vsque ad psalmi finem iuxta historiam interpretabimur, deinde anagogicum pertractabimus sensum. Iuxta igitur illum sensum qui magis esse videtur præ manibus, hoc est, iuxta historiã, Hebræorum victoriam prædicit, quando finitimas superarunt gentes, quæ templi & ciuitatis instaurationem impediebãt. Tunc etenim, inquit, futurũ esse, vt Israelitę, (quos ideo sanctos appellat, quia deo sanctificati ac dedicati fuerant,) gloriabundi exultent propter victoriæ gloriam, à deo, hoc est, à diuino auxilio eis præstitam.

ἀγαλλιάσονται *Exultabunt in cubilibus suis.* Non tantum securi dormient absque vllo timore, sed iucunde etiam & cum delectatione in cubilib⁹ suis quiescent veluti ab hostiũ periculis liberati.

αἱ ὑψώσεις *Exaltationes dei in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum.* Sensus est, quod aduersus inimicos, laudantes deum pugnabant. Laudationes dei, inquit, erunt in ore eorũ, atq; gladij pariter in eorũ manib⁹, quib⁹ cõsiderẽt inimicos.

τοῦ ποιῆσαι *Vt faceret uindictam in nationibus, redargutiones in populis.* ἐλεγμοὺς Vt deus scilicet hanc vindictam in gentibus faceret, quæ iniuriam Israelitico populo intulerãt: similiter vt redargutiones faceret in populo suo, redarguto eo nimirum atque conuicto, quod ob propria scelera & non ob dei sui imbecillitatem eo vsque ab hostibus victus atque oppressus fuisset, cum alioqui solo dei nutu maxime atque admirandæ mutationes fieri possint. Illud tamen animaduertendum est, quod plurali numero hic vtitur Propheta pro singulari dicens: redargutiones in populis, pro in populo.

Vt alligaret reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Vt non solũ hostes ipsos repelleret, sed etiã eorum reges, atque vt nobilissimos quosque eorum, captiuos faceret.

Vt faceret in eis iudicium conscriptum. Vt in gentibus, inquit, atque in populo suo deus iudicium faceret, quod in libris conscriptum esset: cuius iudicij in omni seculo memoria existeret. vel conscriptum in vita atque in memoria hominum indelebile, & veluti in marmorea quadam columna insculptum. Per iudicium autem iustam inimicorum destructionem intellige.

Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Sed quæ nam hæc est

gloria?

gloria? quod scilicet dei ope, tam admirandè hostes superauerint. Hæc igitur iuxta historiæ sensum dicta sunt. Iuxta anagogen vero: exultabũt sancti in futura gloria. Non enim condignæ sunt, vt inquit Apostolus, passiones huius temporis, ad futurã gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Gloria autẽ est Christi crux, iuxta illud: mihi autẽ absit gloriari, nisi in cruce domini Iesu. Laudat etiam Propheta mites ac sanctos viros, ad mansuetudinem nimirum nos atque ad sanctitatem exhortans: quos iubilare dicit in cubilibus suis, hoc est, in æternis indissolubilibusque tabernaculis, quæ eis parata sunt. Per exaltationes vero dei, dignas deo voces intellige, quibus illius laudes decantari solent, quæ magnitudinẽ, potentiam, ac bonitatem diuinam extollunt. Per ancipitem etiam gladium, hoc est, valde cædentem ac resecantem, ipsam crucem intellige, quæ instructas dæmonum acies dissoluit, & resecat: vel quia græca dictio δίςομοι deducta à græco verbo ςομόω quod significat consolido, aliam potest apud latinos lectionem reddere, ita vt textus sit: & gladij vtrinque consolidati in manibus eorum: per gladium vtrinque consolidatũ, eorum conuersationem intellige. Opere nimirum & sermone, seu actione & contemplatione consolidatam. Est autem sermo de apostolis, atq; eorum successorib᷑. Vt faceret vindictam in gentibus: dum scilicet de dæmonum eos eripit tyrannide. Et redargutiones in populis Iudęorum scilicet, dum eos veluti legis transgressores deo aduersarios esse redarguit, & cæcos ad lumen veritatis. Vt alligaret reges gentiũ, & nobiles eorum, in validissimis nimirum fidei, timoris, & dilectionis dei vinculis. Quod si reges alligauerit, multo etiã magis eos alligabit, qui regibus inferiores sunt. vel per reges & nobiles dæmones intelligit, qui tunc super eos regnabant, & nobiles ab illis reputabantur: & quorum dæmonum manus Christus inefficacię atque imbecillitatis vinculis colligauit, infirmos prorsus eos reddens. Vt faceret etiam in eis gentibus conscriptum iudicium, hoc est, statuta & leges scriptas, de vita ac conuersatione illa humana, quæ deo magis grata est. Gloria vero hæc est omnibus sanctis, vniuersaliter hæc omnia facientibus. Et si quæras quæ nam hæc sit gloria, atque in quo consistat, dic: quod gloria est, omnia huiuscemodi virtutis opera adimpleuisse.

Alleluia.

Alleluia.

Conclusit beatus David psalmorum librum in diuinis laudibus, atque in gratiarum actione, docēs nos, ut per uniuersam uitam gratias deo pro omnibus, ad ipsum usque mortis finem agamus.

PSALMVS. CL.

Laudate dominum in sanctis eius. Hoc est, propter eius sanctos, quod scilicet huiuscemodi cō uersationem virtute præditam deus in hanc vitam introduxit, quæ angelos ex hominibus eos esse effecit.

Laudate eū in firmamento uirtutis eius. Hoc est, propter firmamentū quod huiuscemodi factum est à diuina potentia. ipsum autem intelligit secundū cœlum, quod videtur, quodq; in admirationē eos mouet, qui illius magnitudinē, pulchritudinē, & reliquas illius laudandas partes contemplātur. ordinem etiam cōsydera traditū à propheta, quia inter mūdana, sancti homines præ cæteris creaturis maiori honore digni sunt: post illos vero cœlum istud, quod oculis videmus.

δυνα-σείαις *Laudate dominum in potentatibus eius.* Propter potētias scilicet, quas tam in commune, quàm priuatim operatur, varia efficiens miracula: vel propter potentias, quas diuinæ creaturæ ex solo suo denotant aspectu, illum magna atque omnia prorsus posse prædicantes.

Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius. Hoc est, propter immensam eius magnitudinē. dictū est enim in psalmo CXLIIII. quod magnitudinis eius non est finis.

Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio, & cithara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in chordis, & organo, laudate eum in cymbalis bene sonoris, laudate eum in cymbalis ὀλίχος *iubilationis.* Iudæos quidem iubet propheta, vt omni musices genere, tam voce, quàm organis quibuscunque, deū laudent, Christianos vero, vt per corporis organa, hoc est, per varia illius mēbra id faciant: oculis nimirum, ore, auribus, manibusq;, & pedibus. nam si oculi turpia atq; inhonesta nō spectent, sed decētia atq; vtilia: & aures prauos sermones nō suscipiant, sed honestos animæq; vtiles: & os noxia non loquatur, sed spiritualia: manusq; auaritiæ plenæ nō sint furore, hoc est, si à cæde abstinuerint atq; à rapinis, & ad bonum

opus ali-

opus aliquod proprias actiones extenderint: si pedes demum in vitia nõ procurrerint, sed in via recta: tunc profecto omnibus organis deũ laudamus, melodiamq; omni harmonia contẽperatam ei offerimus. singulis autẽ omnibus instrumẽtis à propheta hic connumeratis, Iudæi olim deo canebant: quẽadmodum in procœmio operis tradidimus. per chorũ autem hoc in loco, canticũ intelligit, quod in chorea decantatũ sit. est etenim hoc alterũ quoddam melodię genus, quod absq; musicis instrumentis cõficitur: quemadmodũ & alterum musices genus est, quod per chordas disponebatur particulari quodã modo, & diuersum ab iis omnibus, quæ supra cõmemorauit. Per organũ etiã illud specifice intellexit, quod nos priuato nomine organũ appellamus: tãetsi hæc dictio ad alia omnia possit pertinere instrumẽta. Cymbali autẽ duplex genus est, alterũ quod bene sonorum dicitur, quod magis est suaue, & canticis pręcipue accõmodatur, alterum vero quod grauioris atq; asperioris est soni, quo in bellicis vociferationibus vti solent. nõ ignoro etiam quod hæc omnia à quibusdam allegorice exponuntur, verum huiuscemodi expositionem hoc in loco & persępe alibi afferre omisi, quod hi sensus facile destruuntur, & quia multis grati non sunt.

Omnis spiratio laudet dominum. Collectiuo sermone propheta omne hominũ genus, omnem ætatem, ad diuinas laudes, atq; ad gratiarum actiones aduocat, per spirationẽ animam ipsam intelligens, per quã etiam, vniuersam significare voluit creaturam, veluti à parte totũ. in præsenti igitur vita fideles cõuocat, in resurrectione vero ipsos etiam infideles. tunc etenim vnà omnes deum laudabunt, atq; omne genu ei flectetur. laudemus igitur & nos deum, & gratias ei semper agamus pro omnibus in omni opere & sermone. hoc etenim necessariũ & debitũ opus est, quod à nobis semper exigitur: sacrificiumq; facillimũ est, & angelicum ministerium. hoc semper agentes præsentem vitam sine offensione transigemus, & futuris fruemur bonis, gratia, & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri simul & spiritui sancto, gloria, honor, & adoratio, in secula seculorum. Amen.

Finis cum deo glossarum Psalterii.

CANTICVM MOYSI in Exodo.

Hoc canticum cecinerunt filii Israel, cùm ſicco pede rubrum mare pertranſiſſent, & perſequentes ſe Aegyptios ſimul cum equis & curribus in profundum demerſos necari uidiſſent.

CANTICVM PRIMVM.

Antemus domino. glorioſe enim glorificatus eſt. Poſtquã ſcilicet tanta ac talia eſt admiranda operatus. δεδόξασαι

Equum & aſcenſorem proiecit in mare. Quencunque equum & quencunque Aegyptium aſcenſorem, in mare demerſit.

Adiutor & protector meus, fuit mihi in ſalutem: iſte deus meus, & glorificabo eum: deus patris mei, & exaltabo eum. Hæc per ſe clara ſunt. quomodo autem deum quis exaltet, dictum eſt in principio pſalmi centeſimiquadrageſimiquarti. βοηθὸς, καὶ σκεπαςὴς

Dominus conterens bella. Hoc eſt, qui delet, atque extinguit ea. συντρίβων πολέμους.

Dominus nomen ei. Loquens enim deus ad Moyſen duplici ſe nomine appellauit, eum ſcilicet qui eſt, & dominum.

Currus Pharaonis, & potentiã eius proiecit in mare. Demerſit enim eos in mari. eadem autem ſæpius repetit propheta, atque in eiſdem ſæpe verſatur. miraculum hoc pacto diuinum magnificans.

Lectos aſcẽſores triſtatas demerſit in mari rubro, ponto opperuit eos, deſcenderunt in profundum, quaſi lapis. Triſtatas dicit, eo quod tres in eodem curru conſiſtere ſolebant: & vnus quidem currum agebat, habenaſque moderabatur, reliqui autem duo aduerſus hoſtes decertabant. eſt autem Græca dictio triſtatas. τριςάτας

Dextera tua domine magnificata eſt, in fortitudine, dextera ma-

nus tua domine percussit inimicos, & multitudine gloriæ tuæ contriuisti aduersarios. Per dexteram dei simpliciter,& per dexteram manum dei,diuinam intelligit potentiam. similiter & per multitudinem gloriæ, summam dei significat fortitudinem ac vim,per quam gloriose glorificatus est, & magnifice magnificatus.

Misisti iram tuam,deuorauit eos quasi stipulam. Consumpsit & deleuit eos,veluti ignis stipulã.per iram vero à deo emissam, supplicia ac pœnas intelligit à deo illatas, vel ipsum etiam angelum pœnarum ministrum.

Et per spiritum indignationis tuæ diuisa est aqua. Per spiritum indignationis,vel angelũ intelligit: qui,vt diximus,huiuscemodi pœnæ à deo missæ minister erat: vel ventum ipsum,qui deo inseruiebat.Induxit enim,inquit,dominus mare,in noto inualido per totam noctem,& fecit mare siccum, & diuisa est aqua.

Concretæ sunt aquæ quasi murus,& concreti sunt fluctus in medio maris. Et erat,inquit,aqua eis murus à dextris,& murus à sinistris.

Dixit inimicus persequar,comprehendam,diuidam spolia,implebo animam meam,occidam gladio meo, dominabitur manus mea. Inimicus nimirum Aegyptiorum exercitus,vel Pharao ipse. pœnitentia etenim ducti Aegyptij persecuti sunt populum, postquam eum dimiserant.

Misisti spiritum tuum,opperuit eos mare, demersi sunt quasi plumbum in aqua uehementi. Spiritum expone,vt iam superius tradidimus.

Quis similis tibi in diis domine? Nemo sane. dictum est etiam in psalmo septuagesimosexto. quis deus magnus sicut deus noster?

Quis similis tibi glorificatus in sanctis. Symmachus vero, glorificatus in sanctificationibus reddidit. possumus etiã intelligere,quod deus magis glorificatur inter angelos, quàm inter homines.illi etenim diuinam potentiam,atque eius vires magis nouerunt, & quod deus supra omnium opinionem est incomparabilis.

Admirabilis,gloriose faciens prodigia? Gloriose,hoc est,magnifice.

Extendisti dexteram tuam, absorbuit eos terra. Illi etenim demersi

demerſi fuerant,& poſtmodum emiſſi ſunt in terram, vt Iſraelitę eos viderent, & certiores fierent de miraculo, atque vt eos ſpoliarent.deinde facto terræ hiatu,ad diuinæ iræ demõſtrationem abſorpti ſunt.

Deduxiſti iuſtitia tua populum tuum hunc,quem redemiſti. Deduxiſti eum per mare, per nouũ hoc iter. iuſtitia autem tua, ideo dixit,quia ſummæ fuit iuſtitiæ oppreſſum ab Aegyptiis populum liberare, & grauia patienti incõmoda opem ferre, eripereq; eum à tyrannide.

Aduocaſti fortitudine tua in diuerſorium ſanctum tuum. Hæc & quæ ſequuntur vſque ad verſiculum: cadat ſuper illos timor & tremor: prophetias continent,quæ poſtmodum acciderunt, tametſi tempus præteritum eſſe videatur: quod pro futuro poſitum eſt,hoc eſt,pro aduocabis,audient,& iraſcẽtur,& ſimili modo alia quæ ſequuntur verba. vel quæ futura ſunt,prophetarum lege, narrat, vt iam facta. aduocaſti autẽ, hoc eſt duxiſti in habitationem ſanctam,electam & tibi deſtinatam.eſt autem ſermo de Hieruſalem.

Audierunt gentes,& iratæ ſunt. Audient mirabilia & prodigia tua, quæcunq; feciſti pro populo aduerſus Aegyptios, & iraſcentur,hoc eſt,turbabuntur,& formidabunt.

Dolores ceperunt habitatores Philiſtiim. Dolores,hoc eſt, labores eos comprehendent,ob Iudæorum videlicet timorem.

Tunc feſtinauerunt duces Edom, & principes Moabitarũ. Hoc eſt,tumultuati ſunt & perturbati ſunt, quemadmodum alius interpres reddidit.

Cepit eos tremor,& liquefacti ſunt omnes habitatores Chanaam. Cum notiores nationes certo nomine appellauerit,poſtea in vniuerſum omnium meminit dicens: habitatores Chanaan. terram etenim Chanaam varij gentium populi incolebant.

Cadat ſuper illos timor,& tremor, in magnitudine brachii tui lapideſcant,donec pertrãſeat populus tuus domine, donec pertranſeat populus tuus iſte, quem redemiſti. Potentiæ tuæ magnitudini concreſcant: timoreque ac tremore inſtar lapis immobiles fiant,donec populus tuus iter faciens per eos,in terram promiſſionis pertranſierit.

Introduces,planta eos in mõte hæreditatis tuæ. In monte tibi in hæreditatẽ deſtinato.ipſum autem intelligit montẽ Sion.

In paratum habitaculum tuum. Hoc eſt in habitationem tibi præ-

bi præparatam.

Quod perfecisti domine sanctuarium. Quod prædestinasti, vel quod tibi præparasti.

Domine quod parauerunt manus tuæ. Hoc est, quod tu parasti. vtitur enim circunlocutione.

Dominus regnans in seculum. Subintellige verbum, est.

Et in seculum, & amplius. Cum regnare eum dixerit in seculum, hoc est, perpetuo, perpetuitatem hanc amplius etiam extendit dicens: quod vltra ipsum seculum in aliud seculum regnabit. & deinde magis etiam ac magis extendens, addidit: & amplius.

Quia ingressus est equus Pharaonis, cum curribus & ascensoribus in mare. Dñs, inquit, rex æternus & amplius. ob summã etenim illius potentiam, equorum multitudo simul cum curribus & ascensoribus cecidit & demersa est in mare.

Et induxit dominus super eos aquam maris. Aquam scilicet eos demergentem.

Filii autem Israel ambulauerũt per siccum in medio maris. Per siccum iter quod factũ in medio mari post illius diuisioné. & hic quidem sensus est iuxta historiam: iuxta anagogen vero, ascensores & tristatas, dæmones esse intelliges, qui in homines conscendunt, atq; in tribus animæ partibus sistentes, certant, atq; oppugnant nos. per equos vero, passiones atque affectus animi intelliges, per quos illi trahere homines solẽt, ac veluti currus quosdam, quocunq; eis libuerit, transferre. Vehicula enim dæmonum, modo affectus sunt, & modo homines. per Pharaonem etiã, satanam significauit, qui primus est inter dæmones: & per rubrũ mare, amaritudinem & demersionem, in quam dæmones cum equis. & curribus incidunt, quoties deus seruos suos eripuerit & liberauerit à diabolicis insidiis. & in vniuersum, per gentes, & per duces Edom, & alios qui hic connumerati sunt, prauos homines, atque eorum principes intellige. per populum vero dei, eos significauit, qui deo oblati, & dedicati sunt, quique eius mandatis obediunt. mons etiam hæreditatis dei cœlum est: & filij Israel, dei populus, qui transeunt per siccum: quia ab affectuum & passionum aquis, quæ in medio præsentis vitæ mari sunt, madefieri non possunt.

Canticum

Canticum Moysi in Deuteronomio.

CANTICVM II.

Ttende cœlum, & loquar, & audiat terra uerba ex ore meo. Moriturus Moyses populo hæc verba contestatus est, ad quæ audienda, extremas & capaciores mundi partes conuocat: cœlũ nimirũ, in quo diuinæ cõtinentur atq; angelicę virtutes, & terram mortalium habitationem: quoniam duo hæc stabiliora erãt & in omnes generatiões diutius permanere poterant. est autem mos prophetis, vt in magnis promissionibus, aut in horrendis aliquibus minis ad maiorem sermonis sui confirmationem cœlum & terram in testes assumant.

Expectetur ut pluuia apophthegma meum, & descendant quasi ros uerba mea. Expectetur ab animabus vestris ita iucunde, & cum delectatione, quemadmodum pluuia à sitienti terra solet expectari: & descendant verba mea in corda vestra quasi ros quidam impinguans.

Sicut imber super gramen, & sicut nix super herbam. Ipsæ etenim herbæ atque olera huiuscemodi præcipue irrorationibus, atque irrigationibus gaudent, & statim crescunt: quas propheta imitari nos prorsus cupit.

Quia nomẽ domini uocaui, date magnificẽtiam deo nostro. Quia iã vocaui nomen domini, & de eo etiã dicturus sum, idcirco ante huiusmodi sermonem, magnificate deũ, hoc est, laudate eum, antequam verba mea audiatis. deinde dicere incipit.

Deus uera opera eius, & omnes uiæ eius, iudicia. Deus vera opera eius, dei scilicet. vera auté, hoc est, non falsa, sed stabilia & firma: vel irreprehensibilia, & recta. est autem idioma hoc Hebraicũ. per vias etiam, opera intelligit. omnia, inquit, opera eius, tam ea, quæ in sermone, quàm ea quæ in actione consistunt, vera sunt: nec tantum vera sunt, sed ipsum etiam iudicium, hoc est, ipsa iustitia, appellari possunt. vel per opera (si magis placet) ea intellige, quæ in actione consistunt: per vias vero, ea quæ in ratione, atque in sermone.

Deus fidelis. Hoc est, fide dignus, & non mendax.

Et nõ est iniustitia in eo. Quomodo enĩ potest in eo esse iniustitia, cũ sit de⁹?gentiũ autẽ dij, & mẽtiunẽ, & iniuste agũt, quoniam multis iniuriã inferũt, & omnia peruerse faciunt.

Iustus & sanctus dominus. Iustus in iudicãdo, sanctus vero in

ro in omni actione, hoc est, mundus atque innocens.

Peccauerunt ne ei filii uituperabiles? Per interrogationem hic sermo efferendus est, & cum reprehensione. num, inquit, vituperabiles filij deo peccauerunt? Iudæos autem intelligit, qui dei filij appellati sunt, iuxta illud: filius meus primogenitus Israel. peccauerunt autem deo Iudæi, variis modis, quemadmodum in psalmo septuagesimo propheta latius docet.

Generatio obliqua & peruersa, hæc domino retribuitis? Huic dicto, euangelicum illud simile est: ô generatio obliqua & peruersa. tu ne, inquit, pro tãtis beneficiis à deo acceptis, ingratitudinem hanc, & mandatorum contemptum domino retribuis? in eodem etiam psalmo propheta generationem obliquam & exasperantem eos appellauit.

Hic populus stultus, & non sapiens. Qui nec à variis potuit flagellis castigari, neque à lege erudiri. possunt etiam hæc verba ad Christum pertinere, in quem Iudæi peccauerunt, occidendo eum, qui tot ac tantis illos affecerat beneficiis. nã & docuerat eos, & ægritudines sanauerat, & dæmonia eiecerat. retribuerunt ei igitur pro tantis donis innumerabiles afflictiones, & tandem cruci illum affixerunt.

Nónne hic est pater tuus? Vel iuxta illud: filius meus primogenitus Israel, vel tanquam creator. per interrogationem vero hoc etiam legendum est.

Possedit te, & fecit te, & plasmauit te? Nónne, inquit, hic deus possedit te liberatum ab Aegyptiis? constituens nimirum te sibi populum peculiarem. & quod maius est: nónne ipse fecit, & plasmauit te? iuxta illud: manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.

Mementote dierum seculi. Dierum scilicet antiquorum.

Intelligite sanè annos generationis generationum. Cogitate, inquit, annos generationis generationum, hoc est, generationis antiquæ, quando scilicet genus Habraam clarum ac celebre esset apud omnes.

Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi seniores tuos, & dicent tibi. Atqui tam parentes quàm seniores diuina sententia veluti murmuratores atque exacerbantes deum, olim prę mortui erant. quoniam igitur isti illorum erant filij, & nuper edocti, hortatur eos, vt interrogent, & melius addiscant

ab iis,

ab iis, qui adhuc erant superstites. superstes autem erat adhuc ipse Moyses & Iesus filius Naue,& Chaleb fili' Sephonæ.per patrem igitur verisimile est,vt propheta seipsum intelligat,tanquam populi ducem,& legislatorem:per seniores vero,duos illos duces quos connumerauimus, Iesum scilicet & Chaleb tanquam antiquiores inter cæteros.

Quando diuidebat altissimus gētes, quomodo dispersit filios Adā, statuit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei, & factus est pars domini populus eius Iacob. Et dicent tibi, inquit, seniores illi, quod dispersit deus filios Adam: quando altissimus diuidebat gentes. & constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei: eorum scilicet angelorum qui constituti sunt, atque ordinati, vt gentibus præessent, hoc est,quod tot terminos gentium effecit, quotus erat numerus huiusmodi angelorum.quædam vero exemplaria habent:iuxta numerum angelorum dei,hoc est quod iuxta terminorum numerum statuit rursus angelum dei. quando igitur diuidebat deus gentes, & dispergebat filios Adam, super faciem omnis terræ, & statuebat terminos gentium, & quæ sequuntur,tunc populus eius, qui ex patriarcha descendit Iacob, quique electus fuit tempore Habraam, tanquam religiosissimi patris religiosissimum semen,tunc,dico,hic populus factus est pars domini. hoc est enim totius sermonis caput, quod illos potissimum docere voluit. vel angelorum exercitus deus per loca & regiones disposuit, vt malignas dæmonum potentias coercerent. nam nisi hoc factum esset, præ inuidia fortassis malignus dæmon vniuersos iam homines perdidisset.

Funiculus hæreditatis suæ Israel. Eandem repetit sententiam,quod Israeliticus populus factus est pars hæreditatis. funiculum vero ideo dicit, quia hæreditaria prædia fune inter hæredes dimetiri solent.

Satisfecit ei in deserto. Satisfactionem ei præbuit atq; extra omnem indigentiam illum esse constituit.

In siti æstus,in inaquoso. Hoc est,in siti,quę ab æstu prouenire solet,atque in inaquosa terra.

Circundedit eum. Hoc est,custodia sua eum muniuit.

Et erudiuit eum. Per legem scilicet datam.

Et custodiuit eum, quasi pupillam oculi. Eum inquam inter

multas & bellicosissimas gentes pertranseûtem. de custodia autem pupillæ oculi dictum est in psalmo XVI.

Sicut aquila protegit nidum suum, & super pullis suis uolauit. Non secus,inquit, seruauit eos dominus, atque aquila fœtus suos seruat in nido adhuc existentes, & quos semper circunuolat.

Expandens alas suas suscepit eos. Diuisis nimirum ac distentis protectionis suæ alis, deus instar aquilæ eos suscepit. perstitit enim propheta in metaphora, summam hoc pacto dei in nos curam,ac solicitudinem demonstrans.

Et suscepit eos in humeris suis. Quemadmodum scilicet aquila pullos in humeris suis suscipit. per humeros autem dei,hoc in loco,patientiam, & longanimitatem ac sustinentiam,vt ita dicam, eius intelligimus, & conseruandi potentiam,ferentem eos ac dirigentem.

Dominus solus dux erat eis, & non erat cum eis deus alienus. Hoc est alius deus,quales sunt falsi gentium dij.

Traduxit eos in fortitudinem terræ. Quæ sequuntur futurorum prophetiam continent: quæ propheta tamen narrat, vt iam facta.per fortitudinem autem terre,promissionis terram intelligit,tanquam validam,ac fructiferam.

Nutriuit eos fructibus agrorum. Hoc per se clarum est.

Expressit mel de petra. Per petram saxosa atq; aspera loca intellige: quæ & ipsa,mel,ac fructus protulerût suauissimos. per mel etenim voluptatem intelligere debemus, vel aquas illas,quæ fluxerunt de petra.ob summam etenim earum suauitatem ac dulcedinem,melli similes videbantur.

Et oleum de saxo durissimo. Petræ enim oliuas produxerût, ex quibus abundantissimè oleum subministrabatur.

Butyrum boum, & lac ouium,cum adipe agnorum & arietum filiorum taurorum, & hircorum, cum adipe renum frumenti. Hæc scilicet omnia comedebant. per adipem vero, pinguedinem denotauit. per arietes autem hoc in loco mares agnos intellexit. illorum enim fœminas ad ferendos fructus conseruabant.per taurorum etiam & Hircorum filios, vitulos, atque hœdos significauit: & per frumenti renes, summam illius pinguedinem. possumus etiam addubitare quomodo iubente lege in Leuitico,non comedendum esse adipem, sed offerendû esse deo in odorem suauitatis,dicat nûc propheta,

eos adipe

eos adipe implendos esse. Manifestum est igitur de bona Apostolorum habitudine eum loqui, quorum doctrina fideles pasti atque enutriti sunt. Apostoli etenim & agni erant, propter infantiam nimirum & simplicitatem, quam in Christo habebant: & Arietes atque Hirci, merito dici poterant, quia armentorum & gregum erant duces. Taurorum præterea filiis comparantur, veluti qui Boum instar deo collum subdebant. Bos quidem erat & Moyses, triturans atque arans Israelitarum animas. Quinimmo etiam & oues, ob mansuetudinem. Boues simili modo erant Apostoli, quemadmodum ait Paulus. Nunquid deo, inquit, boues curæ sunt? propter nos prorsus hæc scripta sunt. Etiam Apostoli oues. Ecce enim, inquit, mitto vos, sicut oues in medio luporum. Ab his igitur omnibus animalibus Israelitæ lac expresserunt. Butyrum enim, inquit, & lac ouium comedebant, scilicet & bibebant.

Et sanguinem uuæ biberunt uinum. Vinum etenim vuæ sanguis appellatur, ob colorem nimirum sanguini similem.

Et comedit Iacob, & impletus est, & dilectus recalcitrauit. In felicitate enim ob huiuscemodi bona populus cõstitutus, exiluit, atq; à fide, & dilectione dei resiliuit.

Impinguatus, incrassatus, & dilatatus est, & dereliquit deum, qui fecit eum, & recessit à deo saluatore suo. Eadem manifestius repetit contestans, prudentes ac securos eos reddere cupiens, vt par erat.

Iritauerunt me, in alienis, in abominationibus suis exacerbauerunt me. Per alienos, dæmones intelligit, qui ob propriam prauitatem à deo erant alienati. Quos etiam abominationes vocat. Est autem sermo ex dei persona, iritauerunt, inquit, me in idolis, ea sibi constituentes in deos, atque illis sacrificantes.

Sacrificauerunt dæmoniis, & non deo: diis, quos non nouerunt. Hoc est, ignotis diis, & non deo vero, quem cognoscebant.

Noui, & recentes uenerunt. Huiuscemodi eorum dij de nouo venerunt, hoc est, nuper dij apparuerunt.

Quos non nouerunt patres eorum. Hæc est ratio, quare nouos ac recentes eos venisse dicat.

Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es dei nutrientis te.

Qui generauit,hoc est, qui creauit te. Pater etenim omnium nostrorum deus est,ratione scilicet creationis.

Et uidit dominus,& zelatus est. Iuste iratus est:zelus etenim proprie iusta ira est in re aliqua, quæ impiè commissa sit.

Et concitatus est deus propter iram filiorum eorum, & filiarum. Zelum & concitationem in deo intelligere debemus esse absque vlla passione, vt par est. Concitatus est autem propter iram, qua iratus est in eorum filios, qui sacrificauerunt sculptilibus Chanaam, quemadmodum declarauimus in psalmo cv.

Et dixit, auertam faciem meam,ab eis. Protectionem scilicet & custodiam meam,quæ illos tuetur.

Et ostendam quid erit eis in nouissimis. Et significabo eis ea, quæ in futurum illis euentura sunt, vt ante futura eis supplicia,dolorum sint participes.

Quia generatio peruersa est, filii quibus non est fides in eis. Hoc ipse etiam saluator ad Iudęosdicebat,generationem eos incredulam & peruersam appellans.

Ipsi prouocauerunt me in non deo. Irritauerunt me, & zelo admodum cõmoueri me fecerunt propter eum,qui deus non est,quem tamen ipsi fecerunt deum.

Irritauerunt me in idolis suis. Ob idola scilicet quæ ipsi honorabant. Eandem autem manifestius repetit sententiam.

Et ego prouocabo eos in non gente. Quod latine interpres hic & paulo superius prouocare dixit, septuaginta interpretes expresserunt verbo παραζηλόω, quod verbum vltra significationem illam quam diximus, proprie magis etiam significat ad zelum commouere. Commouebo igitur,inquit, eos ad zelum propter non gentem, hoc est, ad inuidiam eos concitabo,atque inuidere illos faciam:fidelibus scilicet Christianis, quos non gentem appellauit: eo quod fidelis populus per sese gens aliqua particularis non sit,sed ex omnibus gentibus congregata.

In gente insipienti irritabo eos. Per gentem insipientem, eosdem fideles intelligit, ob veterem nimirum amentiam atque errorem, in quo ante fidem, versabantur. Propter fideles igitur, eos inquit, irritabo. Neque enim Iudæis adeò molestum est se & promissa terra priuatos esse, & dispersos inter gentes,quantum eos stimulat Christianorum splendor,fœ-

dor, fœlicitas, & gloria.

Quia ignis incensus est ex excandescentia mea. Hoc, & quæ sequuntur, ad timorem atque ad diuinam indignationem indicandam dicta sunt.

Accendetur usque ad infernum inferius. Ignis nimirum omnia comburens, quando deus fuerit indignatus.

Comedet terram & germina eius, comburet fundamenta montium. Tanta scilicet erit illius ignis efficacia. Cum autem de diuinæ excandescentiæ viribus docuerit, sermonem suũ deinceps ad Iudæos conuertit, qui eum irritauerunt.

Congregabo in eos mala. Afflictiones nimirum & supplicia.

Et sagittas meas consummabo aduersus eos. Quæ superius mala appellauit, nunc sagittas dicit, vtpotè quæ feriunt, & occidunt. Complebo, inquit, omnes sagittas meas, nullam illarum relinquam, quam in eos non mittam.

Liquefacti fame, & esu auium. Erunt scilicet liquefacti tam à fame, quàm ab esu auium: eo quod bello vrgerentur, obsidione, fameque, & esu quarundam auium: quas cum ob ciborum indigentiam comederent, magis tabescebant, ob nocumentum nimirum quod ab illarum auium carnibus perueniebat: vel quia ipsos iam penè fame consumptos, immissæ à dei ira volucres deuorabant: atq; hoc pacto partim fame tabescebant, partim ab ipsis auibus perdebantur.

Et opisthotonos immedicabilis. Erit scilicet in eis. Est autem Opisthotonos ægritudo quædam, quæ posteriores corporis partes vi quadam extendit, atq; amare excruciat. ὀπισθότονος

Dentes ferarum mittam in eos, cum indignatione trahentium super terram. Ferarum trahentium super terram, pro quæ trahuntur seu deferuntur. Verisimile enim est dracones contra illos irruisse. Vel per ferarum dentes, sæuitiam atque crudelitatem hostium intelligit: à quibus tanta perpetiebantur mala.

Foris, filiis orbabit eos gladius, atq; in penetralibus pauor. Nam & intus insidiæ illis parabantur, domesticosque non minus q̃ hostes timebant. Omnia vero hæc euenerunt Iudæis, modo hæc, modo illa, cum sæpius obsessi fuerint: præcipue tamen hæc verificata sunt post domini mortem.

Adulescens cum uirgine. Subintellige occidetur. Imperfe-

ctus enim persæpe esse solet comminatorius sermo.

Lactans cum confecto sene. Confecto, hoc est, perfecto atque ætate confecto. Et dum extremas hominis ætates commemorauit, eas etiam quæ in medio sunt subnotauit.

Dixi dispergam eos. In seruitutem scilicet inter gentes.

Cessare faciam ex hominibus memoriam eorum, si non ob inimicorum iram, ne diutius permaneant. Dixi me illorum memoriã extincturum, ne diutius in hac gloria permaneant, ne amplius celebre sit eorum nomen: atque hoc iam effecissem, si iamdiu non detinerer ob meã irã erga impios eorũ inimicos.

Et ne simul irruerent aduersarii. Et ne aduersarij calamitatibus eos esse debilitatos cernentes, vnà aduersus illos impetum facerent, & viribus propriis superasse sese eos existimarent.

Ne dicerent, manus nostra hæc excelsa, & non dominus fecit hæc. Hæc scilicet quod contriti & superati fuerint.

Quoniam gens est, quæ perdidit consilium, & non est in eis scientia. Gens inconsulta, atque imprudens, quæ nec ea consulit, quæ salutaria sunt, nec intelligit. In quibusdam enim deo placet, in quibusdam vero eum exacerbauit.

ἐφρόνησαν *Non sapuerunt intelligere, omnia hæc suscipiant in futuro tempore.* Non sapuerunt nec prudentes fuerunt vt causam intelligerent, cur à deo hactenus dispersi non fuerint, & cur eorum memoria extincta non sit: nec prudentes fuerunt, vt diuino cultui incumberent. Quod reliquum est igitur, prædictas pœnas in futuro tempore suscipient: quemadmodum postea vere accidit, quando mortuo domino, Iudæi rabidi ac furentes in Christi apostolos, Romanis à deo in exterminationem sunt traditi.

Quomodo persequetur unus mille? & duo commouebunt decem millia, nisi deus uendidisset eos, & dominus tradidisset eos. Admirabundus Propheta quærit quomodo vnus Romanus miles tunc mille Iudæos persecuturus sit, & quomodo duo Romani plura Iudæorum milia commouebunt, cum hoc præter omnium opinionem & sensum esse videatur, nisi deus eos aperte in perditionem tradiderit. Vel, quod ait, vendidisset, seruitutem indicat, quam sustinuerunt, tradidisset vero, perditionem atque interitum. Multi etenim eorum in seruitutem redacti sunt, reliqui vero occisi.

Non

Non enim sunt dii eorum, sicut deus noster. Dij inimicorum scilicet, hoc est, gentium, quæ in circuitu Iudæorum sunt, tales non erant, vt tanta ac talia cultoribus suis præstare possent beneficia.

Inimici autem nostri insipientes. Hoc est, non intelligentes. Neque enim ea ratione nos superant, quod viribus simus inferiores. Alia etenim est nostræ captiuitatis ratio: illa nimirum, quod sic traditi ei sumus à deo, qui omni sua ope nos spoliauit, qua antea protegere nos solebat.

Ex uinea enim Sodomorum uinea eorum, & pampinus eorum ex Gomorra. Quemadmodum ij, qui patriarchę Habraam vestigia ac mores imitantur, illius etiam filij dici solent, hoc est, filij Habrahæ, ita etiam ij, qui Sodomitarum & Gomorræorum scelera amplectuntur, ab illis genus trahere dicendi sunt propter vitiorum similitudinem. Per vineam igitur radicem eorum intelligit, non eam, quæ est secundum carnem, sed vitiorum radicem. Per pampinos etiam, noua scelerum germina, veluti productiones quasdam vitiorum appellauit.

Et uua eorum uua fellis, racemus amaritudinis eorum. Cum vineam & pampinum dixerit, consequenter & vuæ meminit & racemi, persistens in metaphora. Per vuam vero illorum fructus, hoc est, opera atque actiones intelligit, quæ fellis in morem amara esse dicit: quia instar fellis animarum agricolam ob suam malignitatem amaritudine quodammodo conficiunt. Racemus etiam eorum, racemus est amaritudinis: vel racemus amaritudinis est racemus eorum. Idem est autem hoc in loco vua & racemus.

Furor Draconum, uinum eorum, & furor aspidum, immedicabilis. Quemadmodum eorum actiones vuam appellauit, sic & eorum doctrinam, quæ ab huiusmodi actionibus prouenit, vinum appellat: nec simpliciter vinum, sed vinum furorem, seu excandescentiam draconum, atque aspidum, propter efficaciam nimirum ad vitia, atque ad perditionem: vnde immedicabilē etiam eā esse dixit, hoc est, immutabilē.

Nonne ecce hæc omnia congregata sunt apud me, & signata sunt in thesauris meis? Sed quæ nam hæc sunt, quæ apud se congregata esse dicit? pœnæ nimirum, & supplicia. Est autem sermo ex dei persona dicentis: Nonne ecce hæc omnia

parata ſunt apud me? & conſeruantur in theſauris meis? vt opportuno tempore ea in Iudæos immittam? Per dei autem theſauros, illius conſtantiam aut patientiam intelligere poſſumus.

In die ultionis retribuã. Sed quę nam ſit vltionis dies, audi.

In tempore quando lapſus fuerit pes eorum. Cum in grauiſſima lapſi fuerint peccata, in necem ſcilicet domini. Tunc etenim immitti cœperunt ſupplicia aduerſus eos, & quando in itinere quo ad deum ferebantur, ſupremo omnium errore errauerunt.

Quoniam prope eſt dies perditionis eorũ. Tunc ſcilicet quãdo eorum pes lapſus fuerit. Illum autẽ diem intelligit, quando ciuitas Hieruſalem capta ac prorſus euerſa eſt.

Et adſunt parata uobis. Mala nimirum quæ vos compræhenſura ſunt.

Quoniam iudicabit dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis conſolabitur. Iudicabit quidem, & condẽnabit populum ſuum Iudaicum, tanquã legis trãſgreſſorẽ, & deo inimicũ: in ſeruis autẽ ſuis, qui in Chriſtum crediderint cõſolabitur & placabitur. vel quia Græca dictio παρακαλῶ, non tantum conſolari ſignificat, ſed aduocare, dic quod in ſeruis ſuis aduocabitur, hoc eſt, aduocatus ab illis flectetur, & exaudiet eos.

Vidit enim eos diſſolutos, & deficientes in inductione & remiſſos. Eos ſcilicet Iudæos. Inductionem autem prophetæ, vltionis tempus appellant: iuxta quod alius propheta ait: quid facies in die inductionis. Vidit igitur eos male ac miſere afflictos, verum nunc de alio loquitur tempore, quando ſcilicet Iudæi idola adorarunt, & traditi ſunt in captiuitatem.

Et dixit dominus ubi ſunt dei eorum, in quibus confiſi ſunt in eis? Quod ait in quibus in eis, idioma eſt Hebraicum, vt ſæpe diximus.

Quorum adipem ſacrificiorum eorum comeditis, & bibitis uinum libaminum eorum. Quorum ſacrificiorũ, inquit, adipem comeditis, eis nimirum ſacrificantes.

Exurgant & auxilietur uobis, & fiant protectores ueſtri. Ironicus eſt ſermo: ſi poſſunt, inquit, exurgant.

Videte uidete, quia ego ſum. Ab iis, inquit, quæ paſſi eſtis & patimini, ſcitote & certi efficiamini quod ego ſum, quodq; illi nõ ſunt. Ego etenĩ eo noĩe appellor qui ſum: ſeu qui eſt.

Et non est deus præter me. Me,inquam,vnum in Trinitate ac trinum in vnitate.

Ego occidam, & viuere faciam. Facillime etenim hoc atque illud possum perficere.

Percutiam, & ego sanabo. Affligam eos suppliciis, & rursum misericordia tactus, curabo eos qui conuersi fuerint ad me.

Et non est qui eripiat de manibus meis. Eos scilicet qui morbo immedicabiles fuerint, & aduersus quos ego sententiam tulero.

Quoniam extollam in cœlum manũ meã, & iurabo dextera mea. Eorum scilicet hominum ritu, qui tunc iurabant. extendebant enim manum in cœlum. Per deum illum iurantes qui in cœlo est.vel iurabo per dexteram meam.

Et dicam, viuam ego in seculum. Nam ex quo antiqui olim iurantes dicere solebãt,viuit dominus, atque hoc maximum erat eis iuramentum,ita & ipse deus nihil aliud habẽs seipso maius,per quod iuraret, per semetipsum iurat, dicens: viuo ego in seculum. Deinde apponit quid iurauerit.

Quoniam acuam tanquam fulgur gladium meum. Ex hoc loco Propheta rursum de extremis loquitur malis, quæ Iudæi à Romanis passi sunt. Acuam,inquit, gladium meum,& lucebit vt fulgur,atque ex solo aspectu timorem incutiet. Gladiũ autem suum & sagittas suas deus Romanorum gladios vocat,eo quòd sua sententia in Iudæos immitterentur. παροξυνῶ

Et arripiet iudicium manus mea. Per iudicium vltionẽ intelligit, per manum autem dei, potentiam illam quam deus habet in puniendo.

Et retribuam ultionẽ inimicis. Hoc est supplicia ac pœnas. Inimici autẽ Christi, occisores Christi sunt: vel inimici dei patris,quoniã illius filium occiderunt. Potest enim hic versiculus tam ex patris,quam ex filij persona proferri.

Et iis qui oderunt me,retribuam. Eandem repetit sententiã, dei hostes magis ac magis perterrens.

Inebriabo sagittas meas à sanguine, & gladius meus comedet carnes. Romanorum sagittas & gladios deus suos facit, vt diximus. quod vero ait, inebriabo & comedet, metaphorice dixit.translatum est enim hoc ab animãtibus ad inanimata.

A sanguine uulneratorum & captiuitate. Cum inebriaturũ

se dixerit sagittas à sanguine, dicit etiã de quo sanguine loquatur, de vulneratorum nimirũ, & de captiuorũ sanguine.

A capite principum gentium. Simili modo, cum gladiũ suum dixerit, carnes manducaturũ esse, addit de quib' nam carnibus intelligat, dicens: quod à capite principũ & gẽtium: quo sermone comminationẽ suam magis timendam reddidit. Significat autem totum à parte. Per principes vero ipsos pontifices, scribasque, & populi seniores intelligit. Per gẽtes vero Iudæorum multitudinem, quę in variis Palestinę prouinciæ præfecturis constituta erat: quas ideo gentes appellat, quia gentium instar viuerent, & legem transgrederentur.

Lætamini cœli simul cum eo. Per cœlos puto Prophetam cœlestes appellare potentias, vel etiam ipsos cœlos. Lætamini autem ob immensum gaudium, quod Christus incarnatione sua omnib' largitus est, tam iis qui in alto erant, quàm iis qui inferius: & lætamini simul cum eo, Christo nimirum, qui prædicta omnia comminatus est.

Et adorent eum omnes angeli dei. Gratias ei agant, glorificent eum. Nam si iuxta saluatoris vocem, gaudium magnum fit in cœlo, super vno peccatore pœnitentiam agente, quanto magis exultandum est in tanto ac tali humani generis beneficio? fugato scilicet errore, introducta veritate, hominibusque in cœlum admissis, & conuersantibus cum angelis.

Lætamini gentes cum populo suo. Per populum quidem eos intelligit, qui ex Iudæis crediderunt, per gentes vero, eos qui ex variis gentium populis accesserunt ad fidem. Lætamini, inquit, vos qui in vnam caulam pulchri pastoris congregati estis, atque in vno spiritu cum patre conciliati.

Et inualescant ei omnes filii dei. Et fortes fiant ab eo aduersus dæmonum certamina illi omnes, qui per sacri baptismatis regenerationem à deo in filios fuerint adoptati. Quædam vero exemplaria habẽt: & fortificent eum, ipsum scilicet populum dei. Per filios autem dei, sanctos intelligimus apostolos, atque eorum successores, tanquam qui deo proximiores sint ac magis familiares, & propter conuersationem, & propter dignitatẽ. & fortificent eum, hoc est, coadiuuent & fortiorem reddant, quasi maximo indigentem auxilio.

Quoniam sanguinem filiorum suorum ulciscetur. Rursus Iudæorum pœnas prædicit, quod scilicet filiorũ suorum, prophetarum

phetarum nimirum, atque apostolorum sanguinem, qui ab illis effusus est, vlciscetur per Romanos.

Et uindicabit. Et vere, inquit, eorum mortem vlciscetur.

Et retribuet uindictam inimicis, & iis qui oderunt eum, retribuet. Hoc etiam superius dixit, ex dei persona. Immoratur autem huic prophetię, & comminationi, cupiens hoc pacto eos, prę maiori timore ad se conuertere.

Et expurgabit dominus terram populi sui. Exterminatis scilicet omnibus prauis hominibus, & ablato illinc omni vitio per Romanos, & desolata prorsus terra illi⁹ populi, qui olim dei populus dicebatur. vel aliter: expurgabit Palæstinã prouinciam, quæ est terra noui populi sui, à Iudęorum inquinationibus & spurcitiis mundam eam reddens.

Canticum Annæ matris Samuel.

Habetur hoc canticum in primo Regum libro, quo beata Anna non solum deum laudat, ob acceptã beneficia, quod scilicet uentris fructũ acceperit, atque à sterilitatis infamia fuerit liberata, sed uarias etiã res prædicit: ueluti quæ & prophetã pepererat, & propheticæ gratiæ particeps effecta fuerat.

CANTICVM III.

Irmatum est cor meum in domino. Cor meum, quod ob sterilitatis dolores laxatũ, & molle effectum fuerat, nunc confirmatum est, consolidatumque, & corroboratum à domino.

Exaltatum est cor meum in deo meo. Exaltata est gloria mea propter deum meum. Nam post filij partum gloriam adepta sum.

Dilatatũ est os meũ super inimicos meos. Apertũ est os meũ, & maiori cũ libertate atq; imperterritè admodũ locuta sũ. Per inimicos autẽ eius, intelligendi sunt Phenenna altera vxor Helchanę viri eius, atq; illi⁹ cognati: qui eousq; de Annę sterilitate exultauerãt, & multis idcirco eã opprobriis affecerãt.

Lætata sum in salutari tuo. Quod scilicet in me factum est. Salutem enim mihi præstitit hæc proles, cum antea præ immenso atque immoderato dolore periclitarer.

Quia non est sanctus sicut dominus. Purus scilicet ac mundus, qui nullam alicui occasionem mali præstat, sed omnia cum ratione administrat.

Et non est iustus sicut deus noster. Neque enim sustinuit me amplius in miseria versari, & male audire.

Et non est sanctus præter te. Qui videlicet vere ac proprie sanctus sit. tu etenim natura ipsa sanctus es, & sãctitatis fõs.

Nolite gloriari, & nolite loqui sublimia ad excellentiam. Sermo est ad Phenennam atque ad illius cognatos, & per eos ad omnes alios, qui in fœlicitate aliqua constituti glorian-tur. Nolite loqui, inquit, sublimia propter excellentiam atq; præstantiam vestram.

Neque exeat magniloquentia de ore uestro. Hoc per se cla-rum est.

Quoniam deus scientiarum dominus. Quoniam dominus, in-quit, deus est scientiarum: qui non apparentia tantum atque aperta cognoscit, sed ipsa etiam occulta. vnde temeritatem & iactantiam vestram, & meam quoque humilitatem perspi ciens, iuste inter nos iudicabit.

Et deus præparans studia sua. Sibi ipsi dispensationes prę-parat. vel præparat consilia sua. quæ nam autẽ hæc sint, audi.

Arcum potentium debilitauit, & debiles accincti sunt robore. Per arcum vires seu arma intelligit. In vniuersum autẽ ora-tionem suam profert. quamplurimis enim conueniunt hæc verba. deinde magis particularem addit sermonem, dicens.

Repleti prius panibus diminuti sunt. Hoc est effecti paupe-res.

Et esurientes dimiserunt terram. Terrã dimiserunt, in qua ob mercedem ærumnose fatigabantur. vel dimiserunt colere terram, atque esse amplius agricolæ, effecti nimirum terræ atque agricolarum domini, & diuites demũ ex pauperibus.

Quoniam sterilis peperit septem, & quæ multa erat in filiis, in-firmata est. Hic sermo etiam priuatũ ac particularem respi-cit casum. Per sterilem enim, seipsam intelligit, quæ dei ope septem filios, hoc est multos peperit. Solent enim Hebræi septenario numero vti, quoties multitudinem volunt expri-mere. quemadmodum in psalmis præmonstrauimus. quod si historiam dicas vnius tantum filij meminisse, illud respon-deri potest, quod Samuelẽ dignũ pro multis esse intelligat.

Fuit

Fuit etiam Phenenna multa in filiis, vtpote quæ multos peperit, & infirmata est, eo quòd à priori decidit superbia, & quia Anna à viro suo deinceps magis amata est. Iuxta anagogen, per sterilem intelligere possumus ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim infructuosa fuit, & postmodum recepto fidei ac religionis semine multos peperit filios. Cōtra autem Iudęorum synagoga olim multa fuit in filiis. multos enim olim peperit prophetas, multosq́ue sanctos & iustos viros, verum postmodum infirmata est: quia gloriā eius & famam ecclesia ex gentibus collecta superauit.

Dominus mortificat & uiuificat. Omnia nimirum potest.

Deducit ad infernum, & reducit. Reduxit enim illinc non tantū Lazari aut filij viduæ & filiæ Archisynagogi animas, sed omnes etiam alias, quādo nimirum illuc post passionem suam descendit.

Dominus pauperem facit, & ditat: humiliat, & exaltat. Hæc autem frequentissime fieri videmus.

Eleuat à terra pauperem, & de stercore erigit inopem. Eleuat à terrenis atque ab humanis cogitationibus eum qui in vitiis pauper est, aut vitiorum diuitias abiecit: atque erigit ab affectuum & passionum fœtore pauperem, non illum dico qui fortunæ bonis pauper sit, sed eum qui pauper sit spiritu: vel eum qui prauitatis ac malitiæ, & scelerum omnium sit pauper. quod vero ait: de terra, magis ex sequentibus verbis declaratur, cum ait: de stercore.

Vt sedere eum faciat cum potētibus populi. Hoc est cum populi principibus.

Et thronum gloriæ hæreditet. Hoc est, vt principis locum adipiscatur & sedem.

Qui dat preces peccanti. Hoc est, qui ad finem promissiones perducit quæ cuicunque factæ sunt. Per ipsum etenim deum, omne bonum ad finem perducitur. vel qui dat petitionem petenti, sicuti & ipsi Annæ tribuit quod petebat.

Et benedixit annis iusti. Hoc est vitæ iusti.

Quia non inualescit potens vir in fortitudine sua. Sed in deo scilicet, atque ideo Christus postmodū dicebat: sine me nihil potestis facere. ἰσχύει

Dominus debilem facit aduersarium suum. Hostem atque inimicum suum.

Dominus sanctus. Per omnia etenim diuinam potentiam iustitiamque & benignitatem laudat.

Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur potēs in potentia sua, & non glorietur diues in diuitiis suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur, si intelligit & cognoscit dominum, & si facit iudicium & iustitiam in medio terræ. In hoc, inquit, gaudeat & lætetur in intelligendo atque in cognoscendo dominum. quod scilicet deus est, quòd dominus est, quòd creator, quòd sapiens, quòd omnipotens, & alia huiusmodi: atque in hoc etiam lætetur, quod facit iudicium & iustitiam in terra.

Dominus ascendit in cœlos. Prophetia est de Christi assumptione.

Et intonuit. Simili modo hic prophetia cōtinetur de sancti spiritus descensu. Facta est enim, inquit, vox de cœlo repente. futura autē prædicit prophetiæ lege, veluti iam facta.

Ipse iudicabit extrema terræ cum sit iustus. Hoc quoque ad vniuersalis iudicij prophetiam pertinet. Per extrema autem terræ vniuersum terrarum orbem significauit: vel homines ipsos qui ex terra sunt.

Et dabit fortitudinem regibus nostris. Regi nimirum Dauid, atque eius successoribus. atque hæc verba etiā prophetia non carent. tunc temporis enim Iudęorum populus regibus nondum, sed iudicibus regebatur.

Et exaltabit cornu Christi sui. Hoc quoque de Christo prædictum est, cuius potentiā & gloriam deus super cœlū exaltauit. super cœlos enim, inquit, gloria eius.

Canticum Abbacum prophetæ.

Habetur hoc canticum in libro prophetiarum ipsius Abbacum, in eoque domini nostri incarnatio præsignatur.

CANTICVM IIII.

Domine audiui auditum tuū, & timui. Intellectu meo inquit, audiui auditum tuum, hoc est, auditum de te quod scilicet incarnandus es, & præ summo stupore timui, admirans quo pacto is qui cœlo non capitur, complectendus sit à virgine, & quomodo

modo intolerabilis ignis fœno debeat commisceri.

Domine consyderaui opera tua, & stupefactus sum. Admirāda nimirum opera vitæ atque conuersationis tuę in carne, & salutares passiones tuas.

In medio duorum animalium cognosceris. Per animalia, duo Cherubin intelligit, quæ ex vtraque parte propitiatorij posita erant, in quorum medio deus olim à sanctis viris cognitus est, cum ad eos loqueretur. Ait igitur quod dominus ille qui incarnandus est, cognoscetur interim in medio duorum Cherubin. Tu, inquit, in medio eorum cognosceris, atque illic tanquam patri tuo æqualis, opportuna populo dabis responsa. vel cognosceris ab iis qui huiuscemodi cognitione digni sunt. & est futurum tempus pro pręterito. Quidam vero dictionem græcam ζώων, non accentu paroxytono, quæ animalium significat, sed circumflexo legentes ζωῶν, videlicet quæ vitarum significat, per duas vitas, duas viuendi conuersationes, seu modos intelligunt: alteram nimirum iuxta antiquam legem: alteram vero iuxta euangelium, in quarum medio Christus cognitus est. Quippe qui ab Apostolis, atque à discipulis suis, eo tempore cognitus est, & tunc incarnatus, quando antiqua lex finem, & noua initium sumpsit.

Dum appropinquant anni cognosceris. Annos incarnationis dicit. tunc enim, inquit, in carne cognosceris, quando conuersationis tuæ tempus aduenerit.

Dum adfuerit tempus demonstraberis. Eandem sententiam, sed manifestius repetit.

Dum perturbata fuerit anima mea in ira, misericordiæ memor eris. Quando anima mea timore affecta fuerit, te nimirum iratum sentiés, tunc misereberis mei. Qui vero iratum deum timet, peccatorum suorum continuo pœnitentiam agit. Pœnitentium autem hominum semper miseretur deus. Hoc igitur sermone docemur, quod deus peccatoribus facile conciliatur.

Deus de Thæman ueniet. Thæman notus interpretatur, vel auster. Deus, inquit, ab austro veniet, hoc est, egredietur ex Bethleem. Illic enim natus est secundũ carnem. Sita autem est Bethleem ad Hierusalem in australi plaga.

Et sanctus de monte umbroso denso. Eundem etiam sanctum appellat. Ita enim antiqui persæpe appellare deum solebant,

veluti qui & natura ſanctus ſit, & qui ſui participatione alios ſanctificat. Mons vero vmbroſus & denſus eſt beata virgo, mons quidem, tanquam omni creatura ſublimior, vmbroſa etiam quia à diuina virtute obumbrata eſt. Virtus enim, inquit, altiſſimi obumbrabit tibi. denſus etiam eſſe dicitur hic virginalis mons propter impenetrabile virginitatis myſterium.

Operuit cœlos uirtus eius, & ſapientia eius plena eſt terra. Hæc verba ſummam virtutem & ſummam Chriſti ſapientiam declarant: humanam autem dico ſapientiam, hoc eſt, humanitatis Chriſti. Virtutem autem eam intelligit, quam in operibus atque in miraculis oſtendit: ſapientiam vero quã in ſermonibus atque in doctrina. Altera etenim cœleſtium potentiarum virtutem opperiens, magnitudine ſua eas ſuperauit: altera vero totum mundum impleuit. Quædã etiam exemplaria pro ſapientiæ habent laudationis. Virtutẽ enim ſequitur laudatio. vel ſecundum beatum Iſidorum; ſermo de diuina ſubſtantia maior eſt quacunque angelica multitudine. Gloria enim, inquit, domini opperit ſermonem, hoc eſt, omni ſermone eſt maior. & non dixit naturã, à qua eſt gloria: ſed gloriam quæ eſt ex ſubſtantia.

Et lumen eius ut lux erit. Per lumen, euangelium intelligit, quod iis illucet, qui in erroris nocte atque in peccatorũ ſunt tenebris, quodque viam ad veritatem atque ad ſalutem oſtendit. Hoc igitur lumen erit, vt lux, mundum nimirũ atque immaculatum.

Cornua in manibus eius. Per cornua quidem, regna intelliguntur, propter honoris ſublimitatẽ, & propter robur ac fortitudinem in pugnando atque in defendendo: per manus vero diuina intelligitur potentia, ſeu dei dominiũ. omnium enim deus dominatur.

Et poſuit dilectionem fortem potentiæ ſuæ. Per euangelium effecit, vt dilectio fidelium indiſſolubilis atque infrãgibilis eſſet à potentia ſua, hoc eſt, ab ipſo deo. quis enim, inquit, ſeparabit nos à dilectione Chriſti?

Ante faciem eius ibit uerbum. Verbum, ſeu ſermo aliorum prophetarum: vel ſermo præcurſoris Ioannis. Ecce enim, inquit, ego mitto angelum meum ante faciẽ tuam, qui parabit viam tuam ante te.

Et egredietur ad disciplinam iuxta pedes eius. Egredietur Christus ad erudiendum atque ad docendum homines, post huiusmodi verbum,seu sermonem prophetarum qui præcessit. Ipse enim sermonem huiusmodi ac penè illius vestigia subsequetur.

Stetit & commouebit terram. Stetit in terra, humanum in morem,genitus nimirum secundum carnem. Et cômota est terra,hoc est,terreni homines, pertranseuntes nimirum ab errorũ tenebris ad lucem veritatis.vel stetit in cruce,& contremuit terra,contumeliam domini non ferens. Terræmotus enim,inquit,factus est,& petræ scissæ sunt.

Respexit & liquefactæ sunt. Respexit in terram humano more. Est autem hoc dictum consequens præcedentibus. Et humiliatæ sunt dæmonum gentes, atque aduersarij omnes ordines infirmati sunt.

Confracti sunt montes uiolentia. Principes eorum contriti sunt. Hos etenim propter eleuationem & superbiam,montes appellat. Per violentiam vero seu vim, insuperabiles Christi vires intellige.

Liquefacti colles æterni. Per colles eos intellige qui prędictis quidẽ montibus aliquanto inferiores sunt, aliis vero superiores:superiores,inquã,& maiores ad vitia. æternos autẽ ideo dixit,quia innumerabilibus penè annis, hanc tyrannidem exercuerant,ab ipso nimirũ Adam,vsque ad Christum.

Itinera sua æterna pro laboribus uiderunt. Longa ac diuturna itinera sua dæmones,quæ ad hominum perniciem disponunt,quasi laborem viderunt,hoc est,laborem tantum ea esse cognouerunt,& nihil aliud: quia Christus eorum tyrannidem statim deleuit, atque artes illorũ euertit. Quidam vero legunt, itinera eius æterna, exponentes quòd pontifices, scribæ, ac seniores Iudæorum rationabilia Christi itinera fideles omnes instruentia,quæ æterna atque incompræhensibilia sunt, æque ac labores viderunt, hoc est, labores prorsus esse existimarunt. Propter inuidiam enim ac vitia eorum onerosa eis esse videbantur.

Tabernacula Aegyptiorum formidabunt. Per Aegyptios,dęmones intellige,qui ob superbiam atque eleuationem suam, ex luce,tenebræ effecti atq; appellati sunt. Aegyptus etenim interpretatur tenebræ. Eorum autem tabernacula, idola esse

 intelliges,

intelliges,in quibus habitabăt. Hæc igitur idola Christi aduentum formidabunt. & quia Propheta modo præterito tempore vsus est, modo autē futuro vtitur,ne mireris, quia prophetæ omnes etiam cum futura prædicunt, promiscue omnibus vtuntur temporibus.

Et tentoria terræ Madian. Et quæ idolorum templa sunt in Madianitide regione. Erat autē regio Madian idolis plena,& supra omnes alios Iudæis finitimos populos, colebat simulachra.

Non in fluminibus irascaris domine,non in fluminibus indignatio tua,aut in mari motus tuus. Redimens olim deus populum Israel de Aegyptiorum tyrannide, illorum flumina atque aquas omnes in sanguinem commutauit ne biberent,ipsosq; Aegyptios in mari rubro necauit: in fluminibus nimirum atque in mari indignationem suam ostendens. atque ideo propheta noster ad deũ nunc dicit: Domine qui nouum modo redēpturus es Israel, peto à te,ne simili, sed alio quodam modo ad salutem illius vtaris. Non irascaris in fluminibus neque in eis sit indignatio tua. non sit etiã motus, atque impetus tuus in mari,motus,inquam, atque impetus puniendi hostes:non hoc pacto quæso sit aduentus tuus, nec huiuscemodi suppliciis inimicos tuos castigabis. Per primam autem & per vltimã plagam, omnes alias significauit. & aliter: cognata sunt mutuo inter se flumina & mare.

Quia ascendes super equos tuos. Iste est redemptionis modus. Per equos autem apostolos intelligit,tanquam cursu celeres ad virtutem,& habenis diuinæ maiestatis obtemperãtes,& ascensori suo requiem præstantes. Ascendit autem super eos Christus,per euangelij nimirum prædicationē,quod excurrentes illi per totum orbem tulerunt.

Et equitatio tua salus. Hæc,inquit,equitatio tua,per huiusmodi equos salus mundi effecta est.

Extendens extendes arcum tuum ad sceptra,dicit dominus. Verba sunt patris ad filium : filij enim arcus ipsi etiam apostoli dicuntur,per quos errorem & peccatum,ipsumque dæmonis regnũ sagittauit. Hoc etenim regnũ propheta sceptra dæmonis appellauit. Per Zachariam etiã alibi dominus ad Iudaicum populum dicit:extendi te,Iuda,mihi in arcum.

Fluminum terra scindetur. Per fluminum terram ipsam

intelligit

intelligit Hierusalem,veluti prophetarum patriam, qui fluminum instar rationalibus riuulis eam irrigant. hæc autem terra Hierusalem scindetur,præ siccitate nimirũ & siti, quãdo scilicet nullus amplius erit propheta, atque hoc, quia viuificos Christi riuulos non suscepit.

Videbunt te,& parturient populi. Iudæorum nimirum populi,qui Christum videntes, inuidiam parturierunt, & cædem pepererunt. vel populi, qui ex gentibus crediderũt, qui parturierunt religionem & genuerunt virtutem.

Dispergens aquas itineris. Subintellige verbum erit. aquæ autẽ itineris potabilia,atque dogmatica sunt Christi fluenta, quæ populis tradebat, quocunque accederet. circumibat enim Iesus ciuitates & villas,docens in synagogis earum.

Dedit abyssus uocem suam. Per abyssum,credentes intelligit, propter eorum scilicet multitudinem. nam & aquarum multitudo,abyssus dicitur.per vocem vero hic, cõfessionem fidei in Christum significauit.

Altitudo phantasiæ eius. Alti nimirum sublimes ac pręstãtiores viri, qui in phantastica, vt ita dicam,atque in imaginaria huius mundi gloria, nobiliores putantur, ipsi etiam vocem dederunt.tales reges fuere ac principes, quorum multi in Christum crediderunt.

Eleuatus est sol,& luna stetit in ordine suo. Christus nimirum, qui solis instar summa splendescit munditia, & credentium animas illuminat,in crucem eleuatus est,vel eleuatus in cœlum. Ecclẽsia quoque,quæ lunæ instar in præsentis vitæ tenebris atq; in erroris nocte lucet, stetit in suo ordine: quia post crucem, & assumptionem domini stabilita est, in ordine suo, vt illis scilicet luceret, atque eos illuminaret, qui sub ea sunt.

In lucem iacula tua ibunt. Rursus per iacula, Apostoli intelliguntur,veluti iacientes, ipsumque errorem & dæmones ferientes.hi igitur ibunt in lucem,hoc est, vt prædicando illuminent. vel in lucem,hoc est, ad prædicationem. est enim prædicatio lux quæ eos illuminat qui peccati caligine sunt obtenebrati.

In lumen fulguris armorum tuorum. Arma quidem à Christo Apostolis data sunt,iustitiæ thorax,& salutis galea,Clypeus fidei, & gladius spiritus, & reliqua, quibus Apostolus

Paulus fideles omnes armari iussit, vt huiuscemodi armorum fulgore inimici fugentur.

In comminatione minues terram. Diminues nomen terræ: Hierusalem scilicet, quæ eo vsque conspicua fuerat & celebris. antea enim comminatus fuerat per prophetas; & deinde ipse etiam confirmauit, dicens: nisi credideritis quòd ego sum, in peccatis vestris moriemini: & alia huiusmodi. hanc igitur terram nō emendatam, minis tuis cōminues, & perdes.

Et in indignatione franges gentes. Iudæos deiicies quos gentes, hoc in loco appellat, tanquam sanguinarios, & legis transgressores. huiuscemodi enim vitiis, ac sceleribus gentes abundabant. potes etiam per gentes, dæmones ipsos intelligere, veluti hostes noui populi Israel.

Exiuisti in salutem populi tui. Ex deo enim, inquit, exiui, & venio.

Saluare Christos tuos uenisti. Christos domini, illos esse intellige, qui pretioso eius sanguine, & sacratissimo sancti spiritus oleo, per baptismum vncti sunt, & quibus iussum est, vt dęmonibus, atque animi affectibus dominentur, & conregnant cum Christo in regno patris.

Misisti in capita iniquorum mortem. Iniqui quidem dæmones sunt. iniquorum autem capita, vel eosdem dæmones intellige, veluti totum à parte: vel eorum maiores ac superiores, quorum mortem tunc subsequi dicimus, quando tyrannica eorum potentia, ita inefficax redditur, & destruitur, vt mortua penè esse videatur.

Excitasti uincula usque ad collum in finem. Euangelici iugi vincula ad Apostolorum colla inuoluisti, vel circa colla eorum: in finem autē, id est, vt finem imponeres & prædictam tuā equitationē perficeres. vel in finem, hoc est, vsq; ad finē.

Discidisti in extasi capita potentum. Potentum dæmonum principatus euertisti, seu occidisti eos, vt declaratum est, atque hoc, quia à dominio atque ab imperio tuo rebelles fuęre. vel Romanorum gladio potentum Iudæorum capita discidisti, atq; in hoc tēpore extaseos, hoc est, eo tēpore, quando defecerunt à Romanis, vel quando in extasi fuerunt, hoc est, quando extra seipsos, atque extra mentem & prudentiam exiuerunt, quando scilicet tot prioribus flagitiis non satiati, illud etiam perficere nitebantur, vt domini etiam discipulos oc-

los oc-

los occiderent. potentum autem nomine, omnes etiam alios comprehendit.

Quatientur in eis. Turbabuntur prius Apoſtoli in eis nimirum potentibus Iudæis. ducentur enim ad eorum tribunalia, atq; ab eis perſecutionem & multa alia patiētur mala.

Aperient frena ſua, quaſi inops latenter comedens. Aperient Apoſtoli frena oris ſui, & cū libertate omnes illos diſſoluent timores, qui olim frenabant eorum ora, nec ſinebant euangelium cum libertate prædicari. hoc autem factum eſt, adueniente ſancto ſpiritu, quando accepta ex alto potentia, profecti ſunt ad prædicandum euangelium. aperient autem os ſuum adeo late, vt aperire illud ſolent pauperes, qui in occulto comedunt, maiori nimirum edentes cum libertate.

Et eduxiſti in mare equos tuos turbantes aquas multas. Per mare quidem hominum multitudinem intelligit. nam & ſuperius abyſſum eam appellauit, vel humanam vitam propter fluxum, & inſtabilitatem rerum omnium quæ in hac vita ſunt, & propter quandam, vt ita dicam, ſalſuginem atque abſurditatem gentilium dogmatum, & opinionum non rectarum: & propter peccatorum amaritudinem, amara enim eſt * equi etiam Apoſtoli dicuntur ob rationem ſuperius traditam: quia ſcilicet ſeſſorem, atque aurigā Chriſtum habētes, in illud mare inducti, quod declarauimus, cōturbauerunt atque inuerterunt aquas multas inanis gloriæ, multasque impias atque irreligioſas doctrinas. vel turbantes, hoc eſt, mouentes atq; agitantes aquas multas baptiſmatis tempore vndiq; collectas & ad baptizādum præparatas.

Cuſtodiui, & timuit cor meum à uoce orationis labiorum meorū. Cuſtodiui & ſobrius fui, modeſte vixi, & mihi ipſi caui à voce orationis labiorum meorum, hoc eſt, poſt orationem timuit cor meum.

Et intrauit tremor in oſſa mea, & in me turbata eſt fortitudo mea. Hæc paſſus eſt propheta cum diuina illuminatione futuram à Iudæis Chriſti cædem ſpectaret. tremebundus enim ideo ac pauidus effectus eſt & turbatus, ne ipſe fortaſſis ad illos dies eſſet peruenturus, in quibus auſuri erant Iudæi mortem illam committere. deinde rurſus cognoſcens ſe eouſque temporis peruenturum non eſſe, conſolatur ſe-

tur seipsum, dicens.

Requiescam in die tribulationis meæ, & ascendam ad populum peregrinationis meæ. In die huius tribulationis meæ requiescam, omni scilicet timore solutus. sed cur requiescam? cur refrigerabor? quia scilicet ad populum peregrinationis meę ascensurus sum, ita vt nunquam antea. vel quia transibo per mortem. per populum autem peregrinationis suæ, sanctos intelligit eiusdem peregrinationis comites & iam defunctos.

Quoniam ficus non fructificabit, & non erunt germina in uineis. Requiescam, inquit, moriens, quoniam postmodum venient Iudæi, qui ob tam grandes ausus exterminabũtur: & gaudeo quòd peruenturus non sim vsq; ad illud tempus. eosdem autem Iudæos & vineas & ficũ appellauit. ficum, eo quòd aliquando dulces fructus tulerint: & vineas, veluti qui olim dederint doctrinę vinum, quod lętificat cor hominis.

Mentietur opus oliuæ, & campi non facient cibum. Eosdẽ rursus oliuas appellat, & campos: Oliuas, quia aliquando virtutum fructus tulerint, & campos, quia olim frumentum illud boni operis germinarunt quod in superna solet horrea comportari. cumq; illorum sterilitatẽ prędixerit, exterminationem quoque, atq; euersionem illorum addit, dicens:

Defecerunt à cibo oues, & non sunt boues in præsepiis. Per cibum hoc in loco pascua intelligit, & libros propheticos, quorum lectione animæ nutriuntur. Oues, inquit, quæ olim dei erant, defecerunt, eo quòd consueto cibo ac solitis pascuis caruerunt. per boues etiam eosdem intelliges Iudæos, veluti qui olim virtutis operatores essent, & per præsepia sacros ac diuinos libros.

Ego autem in domino exultabo, & lætabor in deo salutari meo. In eo, inquam, qui ante huiusmodi tempus aduocauit, & saluauit me à prædicta calamitate.

Dominus deus meus potentia mea. Qui potentiam mihi præstat ad virtutem.

Et ordinabit pedes meos in consummationem. Et pedes meos sistet in huius vitæ finem.

Et super excelsa deducit me. Ad virtutum culmen me deducet, & ad altas ac sublimes contemplationes.

Vt uincam in cantico eius. Ita vt vincam, & vitia destruam, dum

am, dum diuinas illius laudes cano, vel vt vincam canens ac laudans eum.

Oratio Esaiæ prophetæ.

Ex propheticis Esaiæ libris desumpta est præsens hæc oratio, quæ de Christo pertractat.

CANTICVM QVINTVM.

E *nocte consurgit spiritus meus ad te deus.* Per noctem, conuersationem & vitam legalem intelligit, propter legis nimirum obscuritatem & tenebras. Deus, inquit, scito quòd spiritus meus, hoc est, quòd ego ipse ex tenebrosa hac cõuersatione cõsurgo ad te. Et quia Græca dictio ὀρθρίζει non solũ consurgere significat seu vigilare, sed mane & diluculo atq; ante lucem id facere, conuenienter huiuscemodi verbo propheta vsus est ad te, inquiens deum intellectualem lucem, & iustitiæ solem consurgo atq; ortum tuum præuenio. consurgere etenĩ ac vigilare videtur propheta ante lucem, qui ante Christi incarnationem talia ad illum loquitur. per spiritũ vero hoc in loco propheticam gratiam intelliges.

Quoniam lux mandata tua super terram. Quoniam euangelica mandata tua lux sunt in terra. ob summam etenim mundiciam & claritatem eorum lucent, eosq; qui in erroris atque ignorantię tenebris ambulant, adeo illuminant, vt iter ac viã manifeste videant, qua ad liberationem deducantur.

Iustitiam discite, qui habitatis super terram. Euangelicam dico iustitiam, de qua Christus dicebat, nisi abundauerit iustitia vestra plusquã iustitia scribarum & pharisęorum, non intrabitis in regnum cœlorũ. addiscite igitur hanc iustitiam illum habentes præceptorem, qui primus eam constituit.

Cessauit enim impius. Infidelis Iudæus & populus qui deum non colit, cessauit ablata potestate & gloria quam eousq; habuerat, & Romanis militibus in prædam traditus est. hoc etiam in loco propheta, quæ futura erant tanquam iam facta commemorat.

Non discis iustitiam. Euangelicam scilicet, vt declaratum est: atque

est:atque hoc facis data opera obsurdescens,& voluntarie cæcutiens,& doctorem huiuscemodi iustitiæ repudians.

In terra ueritatem non facies. Veram,inquit,virtutem,qualis est Euangelica,non operaberis. Legalis enim virtus, vmbra ac figura est veræ virtutis.

Tollatur impius, ne uideat gloriam domini. Tollatur ad perditionem, atq; ad seruitutem exterminetur de terra,ne Christi gloriam videat, qua à fidelibus glorificandus est. Hanc autem gloriam, sanctorum patrum vitam ac conuersationem, vt ita dicam, angelicam intellige, Similiter & discipulorum & cæterorum omnium illos imitantium, qui adeò fulgebunt, vt Christiano nomini claritatem & gloriam addere videantur.

Domine excelsum est brachium tuum. Brachium patris, est filius,& tanquam potens,& tanquam creator. Omnia enim, inquit,per ipsum facta sunt. Laudans autem excelsum illum esse dixit,vel propter diuinitatis magnitudinem, vel propter virtutum excellentiam, quibus Christi humanitas abundabat. Speciosus enim,inquit, forma præ filiis hominum. Per formam etenim qua speciosus esse dicitur Christus, elegantiam & decorem animæ eius intelliges.

Et non cognouerunt. Iudæi scilicet nolentes ob summam eorum peruersitatem illum agnoscere. Oculos etenim ad lucem claudebant.

Cum autem cognouerint erubescant. Imperantis modo vtitur Propheta pro futuro tempore. Hoc cognito,inquit, erubescent. Hoc autem, eo tempore factum est, quando milites, qui Christi sepulchrum obseruabant, reuolutum ab angelo lapidem annunciarunt. Tunc etenim adeò erubuerunt Iudæi, vt gratia obtegendi tantam ignominiam, multum militibus argenti dederint,vt quod acciderat tacerent. Vel in futurum fiet,quando in vniuersali iudicio veniet filius in gloria patris,& præibit eum sanctæ crucis signum, supra solis radios fulgentissimum.

Zelus comprehendet populum ineruditum. Zelus eorum in dei defensionem, vt Iudæi ipsi arbitrabantur. Irascebatur enim populus ille quod Christus æqualem se faceret deo. Est autem ineruditus Iudæorum populus & rudis,veluti qui à sacris & diuinis scripturis addiscere ea non valuit, quæ pertinebant

nebant ad Christum, nec prophetias de eo dictas. Nam etsi huiuscemodi legerent scripturas, præ summa tamen inuidia ac malignitate eas non intelligebant.

Et nunc ignis aduersarios comedet. Dictio nunc, hoc in loco, idem significat, quod semper. Perpetuus, inquit, ignis eos comedet. Vel ignis furoris, quo aduersus Christum & fideles omnes moti sunt, eos comedet, donec vixerint. Vel ignis Gehennæ in tempore retributionis. Vel, nunc, id est, propter hoc. Ea etenim ratione ignis eos comedet, quia Christum non cognouerunt. Fatua igitur, atque insipiens erit tunc eorum pœnitentia, eo quòd perpetua illis afflictio erit post mortem

Domine deus noster pacem da nobis. omnia enim reddidisti nobis. Petit Propheta ex eorum persona, qui fideles futuri erant, Christum sibi dari, qui pacificus dicitur, vt patri eos reconciliaret: qui etiam pax nostra dicitur, & mediator dei, & hominum. Hunc, inquit, Christum da nobis. Omnia etenim alia nobis reddidisti, hoc est, dedisti: legem scilicet Prophetas, & cæteras admonitiones, quibus peccatores ad sanam conuersionem humanissime adducuntur. Hoc etenim solum nunc nobis necessarium est. Omnia etenim dedisti nobis, si hunc vnum etiam tribues, qui omnia potest.

Domine deus noster crea nos. In nouam scilicet creaturam, denuo nimirum creando nos ac regenerando per baptisma in nouum hominem, & detracta vetustate peccati, in nouum populum. Vel per Euangelium crea nos creaturam excellentem, & hæreditatem præcipuam. Dabis enim vt alibi scriptum est, gentes hæreditatem tuam.

Domine extra te alium non nouimus. Alium deum nescimus quod propter falsos deos dictum est. Ex eorum autem persona est hic sermo, qui iam in Christum crediderunt.

Nomen tuum nominauimus. Inuocamus, prædicamus, non tantum diuinum nomen tuum, sed etiam humanum.

Mortui autem uitam non uideant. Ij nimirum qui animas mortuas habent ad fidem ob infidelitatis mortem: hi, inquit, beatam, atque æternam vitam non cognoscant, hoc est, in resurrectione Christum nesciant. Ego enim, inquit, sum via, veritas, & vita.

Neque medici suscitent. Nec qui apud gentiles sunt Philosopih,

ſophi, aut Theologi, nec qui apud Hebræos ſcribæ & doctores, qui animarum medici eſſe videntur, illos ad vitam, quam diximus, ſuſcitabunt: ſed nec ipſa idola, quibus, vt medicis perſæpe vtebantur, eos ſuſcitabunt, aut exurgere eos facient à pœnarum ac ſuppliciorum fouea.

Propterea induxiſti, & perdidiſti, & tuliſti omnem maſculum eorum. Eo quod, vt diximus, mortificati ſunt, dum adhuc viuerent. Perdidiſti autem per Romanos, & de medio eorum potentiſſimos quoſque abſtuliſti. Per mares etenim, eos intelligit, qui eloquentia, viribus, diuitiis, & gloria præſtantiores, atque clariores eſſent: ea nimirum ratione, quod mares fœminis validiores ſunt. Quod ſi huiuſmodi homines exterminabit, tanto magis cæteros inferiores. Vel per mares, omnes in vniuerſum intelligit, vel ipſos tantum maſculos, veluti fœminæ omnes ſuperuixerint, & in captiuitatem deductæ ſint.

Appone eis mala domine. Chriſti ſcilicet occiſoribus. Per mala autem afflictiones, & ſupplicia intelligit, quæ ideo illis Propheta infligi optat, quia propter huiuſcemodi eorum rabiem eos oderat.

Appone mala illuſtribus terræ. Principibus ſcilicet qui vbique terrarum ſunt. Quod ideo fieri optat, vt hoc pacto caſtigati, moderatiores in ſubditos reddantur, & temperatiores fiant.

Domine in tribulatione memores tui fuimus. Quoties enim affligimur, & caſtigamur, toties tui meminimus.

Domine in tribulatione modica, correptio tua nobis. Nec tantum, inquit, in magna afflictione, ſed etiam in parua, ſit nobis correptio tua. Neque enim tantum magnis, ſed etiam modicis afflictionibus nos caſtigas, veluti ſitiens emendationem noſtram.

Et quemadmodum parturiens appropinquat partui & in dolore partus ſui clamauit, ſic & nos facti ſumus dilecto tuo. Hæc verba Eſaias de ſe & de aliis dicit Prophetis, quod quemadmodum parturiens mulier tempori appropinquat, vt pariat, & parturiens detenta doloribus clamauit, ſic & nos ſumus dilecto tuo. Appropinquantes etenim tempori, quo ex virgine naſciturus eſt, dolore comprehendimur: ob eorum nimirum perditionem, qui in errore ſunt, & ſeducuntur, vnde ad deum clamantes

clamantes adiutorem illum inuocamus.

Ob timorem tuum domine in uentre concepimus. Ob timorem tuum, vt tibi scilicet placeremus, in animarum nostrarũ ventre, prophetiæ semen concepimus, hoc est, in mente, atque in intellectu nostro, in quo thesauri instar contemplationes diuinæ reconduntur.

Et peperimus. Concepimus, inquit, in illo ventre, & postmodum per linguam, conceptum partum emisimus.

Spiritum salutis tuæ fecimus super terram. Gratiam scilicet prophetiæ tuæ: quam ideo salutem appellat, veluti quæ salutem præstat. Hanc, inquit, gratiam fecimus super terram, hoc est, constituimus inter homines, per scripta nimirum ac monumenta nostra. Prophetię autem gratiam eam intellige, quę illis data est.

Non cademus, sed cadent, qui habitant in terra. Verba hæc ex Martyrum persona dicta sunt. Non vincemur, inquiunt, nos, sed tyranni vincentur, qui nos morti tradunt: ipsi, inquam, tyranni, qui relicti sunt in terra.

Resurgent mortui, & exurgent, qui sunt in monumentis. Primo ac principaliter vniuersalem mortuorum resurrectionem prædicit, secundario autem fidelium renouationem: qui cum mortui essent, eo quod illorum animæ insensibiles, inefficaces, atque (vt ita dicam) emortuæ essent in iis actionibus, quæ pertinent ad virtutem, per Euangelij prædicationem resurrexerunt, & per baptisma, regenerati sunt. In tenebrosis enim olim atque in abominabilibus erroris dogmatibus, veluti in sepulchris quibusdam iacentes, erecti sunt ad clara ac veneranda religionis & fidei fundamenta.

Et lætabuntur, qui sunt in terra. Lætabuntur fideles, qui fuerint in terra, quod à dæmonis tyrannide liberati sint. Vel qui in terra fuerint, lætabuntur, quod iam cœlorum regnum sint consecuti.

Ros enim qui est à te, medicina eis est. Per rorem, Euangelium intelligit, quo illi omnes sanantur, qui peccatorum flammis ambusti fuerint. Vel alia ratione, per rorem, Euangelium intelligimus: quia sensim ac paulatim animarum agris infunditur, vbi innata virtutum semina irrigat, atque ad fructificandum disponit.

Terra autem impiorum peribit. Terra autem infidelium, hoc est eorum

est eorum animæ, cadent in sterilitatem virtutum. Atque in perditionem & supplicia, veluti quæ tanto vitiorum morbo laborent, vt immedicabiles sint, nec possint ab illa ariditate ac sterilitate, ad vbertatem deduci.

Vade popule meus. Hæc verba ex saluatoris persona ad nouum populum dicta sunt, iubentis illum Euangelij viam incedere.

Ingredere in penu tuum. Per penu, seu promptuarium, vniuscuiusque sepulturam intelligit, vel terram illam, in quam Adam ab initio abire iussus est ab angelo.

Occlude ianuam tuam, abscondere modicum quantulum quantulũ. Hoc est, modicum, ac parum quid.

Donec transeat ira tua domine. Iram eam dicit, quæ in mundi consummatione aduersus impios & peccatores futura est, post quorum condemnationem assumet deus iustos ad regnũ cœlorum, quemadmodum ex Euangelio didicimus.

Oratio Ionæ Prophetæ.

Præsens oratio, quam Ionas Propheta orauit, cum adhuc esset in uentre ceti, ex illius libro sumpta est.

CANTICVM VI.

Clamaui in tribulatione ad deum meum.* Per tribulationem afflictionem illam intelligit, qua detinebatur cum esset in ventre ceti, à quo absorptus fuerat.

Et exaudiuit me. Statim enim agnouit Propheta se exauditum fuisse.

De uentre inferni clamorem meum audisti, uocem meam. Audisti vocem meam de ceti ventre emissam: quem infernum appellauit: eo quod viuentem absorpsisset, & absorptum detineret. Et iuxta quidem rerum naturam, atque ea, quæ contigerant, mortuus reputari poterat, sed diuina gratia viuebat. Audisti, inquit, cito clamorem meum, seu vocem clamantem ad te, atq; inuocantem præ summo desiderio.

Proiecisti me in profunda cordis maris. Tu parasti vt illuc proiicerer. Excitasti enim procellam his hominibus, quibus

cum

cum nauigabam,& periculum constituisti ,donec me sortito in mare proiecerunt, quemadmodum ipsa docet historia.

Et flumina circundederunt me. Illa scilicet quæ influunt in mare. Vel per flumina maris fluxus simpliciter intelligit.

Omnes eleuationes tuæ,& fluctus tui transierunt in me. Per eleuationes,tumidas fluctuum insurrectiones intelligit.

Et ego dixi abiectus sum ab oculis tuis. Quando,inquit,absorptus fui,dixi me eiectum esse à custodia atque à protectione tua,& à prouidentia tua prorsus destitutum.

Nunquid apponam,ut uideam templum sanctum tuum? Illud etiam reputaui,atque consideraui intra me :nunquid futurum sit,vt aliquando adhuc videam sanctum templum tuum,quod est in Hierusalem.

Circunfusa est mihi aqua, usque ad animam meam. Cetus quidem in mari erat,& Ionas in ceti visceribus. Vel aliter: quia ipsa etiam viscera aquosa erant,ideo dicitur esse aqua circum fusus. Vsq; ad animam meam,vero dixit, vt ostenderet periculi magnitudinem. Deinde non corpus tantum,sed ipsam etiam animam , in aquis esse affirmat : & quod huiuscemodi aquæ ad ipsam vsq; animam peruenerint.

Abyssus extrema circundedit me. Extrema, hoc est, vltima & profunda. Ipsa etenim cete in profundissimis pelagi partibus degere solent.

Ingressum est caput meum in scissuram montium. Per montes insulas intelligit , quæ in nauigabili sunt pelago . Vel etiam montes , qui in insulis sunt . Vel montes huiusmodi æquoribus proximos , & vsque in profundum abyssi peruenientes, qui scissuras habent sub mari , in quas persæpe natantia cete ingredi solent . Ingrediente igitur ipso ceto in eas scissuras, ingrediebatur pariter & ipse Ionas propheta . Ingressum est, inquit, caput meum,hoc est,ego ipse , à parte totum significans.

Descendi in terram , cuius uectes eius retinacula æterna. Aliquando enim cetus in profundam abyssum descendens quiescebat . Descendi , inquit , cum ceto in terram , cuius portæ perpetuo ingressos homines detinent . Eas etenim nullus vnquam effugit, qui eousque peruenerit . Per vectes autem, seu seras, portas intelligit , & claustra,hoc est , ipsam detentionem.

 Et ascendat

Et ascendat de corruptione uita mea ad te domine deus meus. Ex corruptione quidem ascendat, ne scilicet perdar, neúe corrumpar à ceto, à quo veluti à perditione, aut corruptione quadam complector. Ad te vero ascendat, hoc est, ad templũ tuum, in quo habitas.

Cum deficeret ex me anima mea, domini recordatus sum. Neque ipsi etiam morti appropinquans recessi à memoria dei. Vel aliter? memor fui domini, vt ad defensionem atque ad auxilium meum illum inuocarem.

Et ueniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum. Oratio mea, inquit, quam pro desiderio meo tibi offero, vt ascendam ad te in vitam. Veniat, inquit, ipsa oratio, & perueniat ad te, seu ad templum sanctum tuum, in quo habitas, vt dictum est. Vel vtinam sursum ad te rursus mea mittatur oratio, quemadmodum antea à templo sancto tuo mittebatur ad te. Solebat enim Ionas in templo orare ad dominum.

Conseruantes uana & falsa, misericordiam suam dereliquerunt. Ij qui inania ac falsa idola obseruant, & venerantur, ab ipsa sorte persuasi, misericordiam illam suam dereliquerunt, qua mei hactenus miserti sunt, & malis meis non parcentes, miserunt me in mare. possunt etiam hæc verba prophetiam militum continere, qui domini sepulturam custodierunt, ita vt Ionas qui typus, & figura fuit triduanæ saluatoris sepulturæ, de ea prædicat, quod ij, qui Christi sepulchrum inaniter, atque (vt ita dicam) falso obseruabant, corpus etenim Christi clam ab eis surrexerat, quodque ij, qui dereliquerunt salutem suam, hoc est, veritatem propter quam futurum erat, vt deus eorum misereretur, atque hoc pacto saluarentur, quod ij, inquam, muneribus corrupti, falsitatem ac mendacium elegerunt, dicentes, Domini discipulos noctu aduenisse, atque illius corpus furto ipsis dormientibus abstulisse.

Ego autem cum uoce laudis & confessionis, sacrificabo tibi. In voce laudis, & gratiarum actione. Suam enim ipsius liberationem prædicit de ventre ceti.

Quæcunq; uoui, reddam tibi salus mea domino. O salus mea, inquit, reddam tibi domino meo omnia, quæ pollicitus sum, veluti sacrificium cum voce laudis, & gratiarum actione, aut siquid aliud huiuscemodi pro salute mea noui. Quæ-

dam vero

dam vero exemplaria habent, in salutem meam, hoc est, pro salute mea.

Oratio Azariæ ex libro Danielis prophetæ.

CANTICVM VII.

Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & laudabile & gloriosum nomen tuum in secula. Benedictus es, hoc est, benedicendus, celebrãdus, & laudandus, nec tantum quando mirabilia operaris, sed nunc etiam, & quia peccatores castigas, & quia ad te conuersos omnes beneficiis cumulas. Omnia quippe cum ratione administras, atque ad omnium salutem. Deum vero patrum nostrorum dixit, cum vt animi sui moderationem ostenderet, tum, vt patrum virtutem, quibus poterat laudibus efferret.

Quoniam iustus es in omnibus, quæ fecisti nobis. Veluti, qui iuste hæc omnia in nos adduxisti propter peccata nostra.

Et omnia opera tua uera. Hoc est iusta. Solent enim Prophetæ sæpenumero veritatem ponere pro iustitia.

Et rectæ uiæ tuæ domine. Id est, actiones tuæ.

Et omnia iudicia tua uera. Sententiæ tuæ nimirum: vel iudicia quemadmodum, & vias pro actionibus posuit, tanquam quæ in iudicio atque in iustitia sint disposita.

Et iudicia ueritatis fecisti in omnibus, quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctam patrum nostrorum Hierusalem. Ab vniuersalibus ad particularia descendit. Veritatis, inquit, iudicia fecisti, hoc est, vera iudicia, & iustas sententias, in omnibus, quæ induxisti super nos, qui captiui in Babylone detinemur, & super ciuitatem Hierusalem: quam ideo & sanctam, & patrum ciuitatem appellauit, vt dominum hoc pacto sibi magis conciliaret, & ad misericordiam magis flecteret.

Quoniam in ueritate & iudicio induxisti hæc omnia super nos propter peccata nostra. In iustitia, & ratione, hoc est, iuste & rationabiliter. Eadem autem verba repetit sæpius,

 & reuoluit,

& reuoluit, vt animi sui gratitudinem ostenderet, dum vera esse dicit, & deum pariter ad misericordiam commoueret: dum ipse se prorsus condemnat, atque omni priuat venia.

Quoniam peccauimus & inique egimus, recedendo à te. Discedentes à te, dum legem tuam transgressi sumus, atque impie egimus. Cæterum magnam emphasim habent ea verba, dum ait: à te, ac si dicat à te factore, creatore, bono domino, nutritore, & custode, quique inenarrabilia quædam bona, post fugam ex Aegypto nobis præstitisti.

Peccauimus in omnibus & in mandatis tuis non audiuimus. In rebus omnibus peccauimus.

Neq; obseruauimus nec fecimus quemadmodum mandasti nobis ut bene nobis esset. Neq; obseruauimus mandata tua.

Et omnia quæcunq; fecisti nobis, & omnia quæcunq; induxisti, in uero iudicio induxisti, & tradidisti nos in manus inimicorũ iniquorum, inimicissimorum rebellium. Non inimicorum simpliciter, sed tibi æque ac nobis inimicissimorum.

Et regi iniusto & scelestissimo supra omnem terram. Hoc est, supra omnes homines terræ. Ipsum autem intelligit Nabuchodonosor.

Et nunc non licet nobis aperire os. Non habemus sermonem aduersus eos, qui nos afficiunt contumelia.

Pudor & opprobrium facti sumus seruis tuis, & colentibus te. Hoc est patribus nostris.

Ne tradas nos in finem propter nomen tuum. In consummationem, in perditionem, propter nomen tuum, quod nos soli inter alias gentes cognoscimus, & nominamus: vel ne improperetur nomen tuum, & opprobriis afficiatur ab inimicis, veluti quod populum tuum de inimicorum manibus eripere non valeat.

Et ne disperdas testamentum tuum. Ne euertas, ne reprobes ea, quæ maioribus nostris, & Patriarchis sanctis disposuisti.

Et ne auferas misericordiam tuam à nobis, propter Habraam dilectum tuum, & propter Isaac seruum tuũ, & Israel sanctum tuum, quibus locutus es. Dicens nimirum ad eos verba, quæ sequuntur.

Multiplicabo semen eorum, sicut stellas cœli, & sicut arenam, quæ est iuxta littus maris. Hæc verba loquitur Azarias ex trium

puerorum

puerorum persona, qui cum sese diuina indignos misericordia esse palam confiteantur, ad parentum religionem, atque ad dei beneuolentiam confugiunt: atque hæc supplicantis in morem proponunt.

Quoniam domine diminuti sumus supra omnes gentes, & sumus humiles in omni terra hodie propter peccata nostra. Periculum est, inquit, ne antiqua illa tua promissio euanescat. Per humiles autem hoc in loco infirmos appellat. Tu vero considera quo pacto seipsos hi pueri peccatores appellent, & transgressores, tametsi pij, ac religiosi essent in deum, & omni virtutum genere fulgerent. Ob multam siquidem animi humanitatem, cæterorum omnium Iudæorum sibi adscribunt peccata.

Et non est in hoc tempore Princeps, neque Propheta, neq; dux. Ducem eum appellat, qui primus erat post regem, quique communia curabat negotia. Quòd si aliquis opponat tunc temporis adfuisse etiam Prophetas apud eos, quemadmodum Ezechiel fuit & Daniel, illud dici poterit, quod captiui vnà erant omnes in Babylone, & consueta libertate vti nō poterant.

Neque holocaustum, neque sacrificium, neq; oblatio, neq; incensatio, neque locus primitiarum, coram te, & inueniendi misericordiam. Vetabat enim lex prædicta omnia alibi fieri, quàm in Hierusalem.

Sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur, quemadmodum in holocaustis arietum, & taurorum. Verum non valentes prædicta ad cultum tuum offerre atque ad misericordiam tuam inueniendam, in eo saltem quod possibile est, ipsi à te suscipiamur, tibi sacrificium effecti, in animo contrito, atque in spiritu humilitatis, hoc est, in spiritu humiliato: atq; ita suscipiamur quemadmodum sacrificium, in arietum atq; in taurorum holocaustis suscipitur. Sacrificium enim, inquit, deo, spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus nō despiciet.

Et quemadmodum in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie. Sacrificium, quod nos tibi facimus, per holocaustum.

Et perficiatur post te. Hoc est, postq̄ tu nos prætergressus es, & postq̄ auersus es à nobis. Post hanc, inq̄, iram tuam perfi-

ciatur hoc nostrum sacrificium.

Quoniam non est confusio iis qui confidunt in te. Non est confusio, aut pudor, si tibi sacrificamus.

Et nunc consequimur in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuam. Consequimur te, & alium deum non adoramus: & timemus te, & non Babyloniorũ regem, aut caminũ ignis. & quærimus te, eo quòd speramus redire ad te.

Ne confundas nos. Obaudiendo, scilicet.

Sed fac nobis secundum benignitatem tuam. Hoc est, iuxta lõganimitatem & misericordiam tuam.

Et secundum multitudinem misericordiæ tuæ. Et tãquam valde misericors.

Et erue nos secundum mirabilia tua. Quemadmodum admirande facere soles, & secundum multa prodigia, quæ cum patribus nostris fecisti.

Et da gloriam nomini tuo domine. Glorifica nomen tuum apud Babylonios, liberando nos ex ardentissima hac ignis fornace.

Et confundantur omnes, qui ostendunt seruis tuis mala, & confundãtur ab omni potestate. Hoc est propter omnem potẽtiam suam, à qua eleuati sunt vt aduersus deum pugnarent. confundantur autem vt moderatiores fiant.

Et fortitudo eorum conteratur. Qua & populum & omnes alios perdunt.

Et cognoscant, quia tu es dominus. Deus vere.

Solus & gloriosus super omnem terram. Solus scilicet deus agnoscant vero hoc, per miraculum illud quod efficietur in nobis.

Nec cessabant ministri regis qui immiserant eos, accendere fornacem sulphure, Pice, stuppa, & sarmentis, & diffundebatur flãma supra fornacem cubitis quadraginta nouem, pertransiitq; & incendit quotquot Chaldæorum inuenit iuxta fornacem. Cum effusa esset flamma per terram, & repertos illic Chaldæos incenderet, signa huius flammæ impressa in terra, in quam effusa est, ad totidem cubitos commensurata sunt.

Angelus autem domini descendit simul cum Azaria & sociis in fornacem, & excussit flammam ignis ex fornace, & fecit medium fornacis, quasi spiritus roris sibilans. Sed quis nam angelus? vel custos Iudæorum Michael, vel alius quispiam à deo missus.

Nec tetigit

Nec tetigit eos omnino ignis, nec molestiam intulit, nec perturbauit eos. tunc tres quasi ex uno ore laudabant, benedicebãt, & glorificabant deum in fornace, dicentes. Hæc per se clara sunt.

Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & superlaudabilis & superexaltatus in secula, & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum, & superlaudabile. Laudandus es, inquit, tametsi supra omnem sis laudem. quis enim te condigne laudare poterit? nomen autem gloriæ domini deus est, quemadmodum & hoc nomen rex, gloriæ nomen est. quid igitur dici poterit de illius natura, cuius vel gloriæ nomen est superlaudabile?

Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ. Templum gloriæ dei, quod est in Hierusalem. tu igitur dignus es, cui in templo benedicatur.

Benedictus es qui uides abyssos. Qui inuisibilia conspicis.

Qui sedes super Cherubin. Vide in psalmo LXXIX. vbi eadem prorsus habentur verba.

Benedictus es super thronũ gloriæ regni tui. Thronus gloriæ regni dei, cœlum est, iuxta illud: cœlũ mihi thronus est.

Benedictus es in firmamẽto cœli. Hoc de secundo cœlo dictum est. verum dum propheta benedicendum deum esse affirmat, in hac atque in ea re, per connumerata omnia, veluti maiora, reliqua etiam compræhendere videtur, atque illud affirmare, quòd deus semper vbique & in omnibus benedicendus est.

Canticum sanctorum trium puerorum.

CANTICVM VIII.

Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula. In psalmo CXLVIII. inuenies de his traditum.

Benedicite angeli domini domino, benedicite cœli domino, benedicite aquæ omnes quæ super cœlos sunt, omnes uirtutes domini domino. Illic etiam de his dictum est.

Benedicite sol & luna, stellæ cœli domino, benedicite imber & ros, omnis spiritus domino. Illic autem scriptum est, grando, nix, glacies, spiritus, procellæ.

Benedicite ignis & calor, frigus & æstus domino, benedicite pruinæ & niues, fulgura & nubes domino: benedicite lux & tenebræ, noctes & dies domino: benedicite terra, montes & colles, omnia nascentia in terra domino. Sparsim etiam de his in eodem habetur psalmo.

Benedicite aquæ & flumina, fontes, cete, & omnia quæ mouentur in aquis domino. Ab iis quæ illic dicta sunt, hęc omnia intelliges.

Benedicite omnes uolucres cœli, feræ & omnia pecora domino: benedicite filii hominum, benedicat Israel domino. Hic populus priuatim domino benedicat tanquam proprius & peculiaris dei populus. quæ sequuntur manifesta sunt.

Benedicite sacerdotes domini, serui domini domino: benedicite Anania, Azaria, Misael, apostoli, prophetæ, & martyres domini domino. benedicamus patri, & filio, & sancto spiritui: laudamus, benedicimus, adoramus dominum. Aestum dicit, qui de frigoris immensitate aduenit, vel æstus intensus est calor. Ordine autē in hac creaturarum commemoratione, isti tres pueri nullo vsi sunt. quo pacto autem inanimata hæc deum glorificent, dictum est in sæpe commemorato psalmo: insuper & quare non delectabilia tantum, atque vtilia ad laudem dei aduocentur, sed illa etiam quæ minus vtilia, ac magis noxia esse videntur, de quib⁹ omnib⁹ expositionē vide psalmi CXLVIII. siquidem præsens psalmus ad illius similitudinē atque imitationem fuit compositus. Omnes enim creaturas aduocant tres pueri ad creatoris laudē, deinde eas distinguūt: & iuxta mensuram ac modum laudare iubent. Et tres quidem pueri priuatim vnum quodque tractarunt illa inuicem coniungētes, quæ mutuo inter sese rationem aliquam habeant: verum ij qui antiphoniam psalmorum postmodum cōfecerunt, totum hunc hymnum per duos versiculos protulerunt, atque ideo illi versiculo pruinæ & niues, sequentem versiculū improprie addiderunt. Nam versiculus: noctes & dies, ordini optime accommodatur. Noctes enim & dies idē sunt, quod lux & tenebræ: deinde fulgura, & nubes. Verba autem illa, Anania, Azaria, Misael, & reliqua quæ sequuntur, postmodum apposita fuere.

Canticum

Canticum beatæ uirginis matris dei, quod ex euangelio secundum Lucam sumptum est.

CANTICVM IX.

Agnificat anima mea dominum. Hoc est, laudat & glorificat. Est autem hic sermo credentis ac fidelis animæ, & in gratiarum actionem prolatus.

Et exultauit spiritus meus in deo salutari meo. Per spiritum, animã rursus intelligit. Lætata est, inquit, anima mea in deo, quòd saluauit me. Iam enim saluata sum, veluti quę digna existimata fui, vt fierẽ mater dei. deinde causam addit cur deum glorificet, & gratias ei agat.

Quia respexit ad humilitatem seruæ suæ. Ad tenuitatem, ad exiguitatem, ad deiectionem. humiliat autem ac deprimit seipsam beata virgo, indignam se existimans tanto dono. vel etiam id facit, ob humanæ naturæ exiguitatem, si ad altitudinem & sublimitatem diuinæ comparetur.

Ecce enim ex nunc beatam me dicent omnes generationes. Fidelium scilicet.

Quia fecit mihi magnalia qui potens est, & sanctum nomen eius, & misericordia eius in generationem & generationem timentibus eum. Quia ille qui potens est, vt talia faciat, & cuius nomen electum est & magnum, & cuius misericordia semper est in timentibus eum, fecit in me magna quædam & supra modum admiranda. idem enim significant illa verba: in generationem & generationem: ac si dixisset perpetuo, & semper. deinde connumerat alias dei facultates, quemadmodum facere solent ij qui gratias agunt.

Fecit robur in brachio suo. Fecit magnum quid: fecit victoriam in potentia sua. Per brachium enim hic potentiam significauit: quia qui certant, potentiam ac vires in brachiis habere solent.

Dispersit superbos mente cordis sui. Superbos in seipsis.

Deposuit potentes de sedibus & exaltauit humiles: esuriẽtes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Similia hæc verba sunt iis quæ dicta legimus ab Anna Samuelis matre, quę dicebat: Dominus pauperem facit, & ditat. deinceps vero de diuina pertractat misericordia, qua erga christianos vsus est.

Auxiliatus

Auxiliatus est Israeli puero suo. Protexit Israeliticum populum seruum suum. Per puerum enim hic seruum intelligit.

Vt recordaretur misericordiæ, sicut locutus est ad patres nostros Habraã & semini eius usq; in seculũ. Auxiliatus ei est,& protexit eum , vt recordaretur misericordiæ suæ in seculum, hoc est, æternæ & perpetuæ misericordiæ: quemadmodum pollicitus est ad patres nostros. Deinde dicit quibus nam deus de huiuscemodi misericordia locutus sit: ipsi nimirum Habraam & semini eius: Isaac videlicet & Iacob: insuper & ipsi Dauid. His etenim tanquam insignioribus deus id pollicitus est, tametsi obscure atque in morem ænigmatis. Misericordia autẽ in seculum, est dei incarnatio, tanquam quæ ob nostri misericordiam facta est ex semine Habraam & posterorum eius, iuxta promissionẽ ad eos factam. Dubitabit quispiam fortassis, quomodo deus Israelitico populo auxiliatus sit, vt recordaretur misericordię suæ. Christianis etenim potius auxiliatus est deus, quàm Iudæis. Respondendũ est igitur, quod antiquus quidem populus, antiquus erat Israel: nouus vero populus, nouus Israel appellatur, & pro illo introductus est: christianus nimirum populus, qui ex omni gente congregatus est. Hunc igitur populum hoc in loco Israelis nomine appellauit. Quod si antiquum malis populum intelligere, hoc pacto etiam sermonem hũc ab obiectione saluabis: quia propter eum magis incarnatus est. Nam & matrem illinc habuit, & eorum cognatus appellari voluit. Apud eos etiam & docuit, & miracula operatus est: atq; ideo dicebat, non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel: verum quia ipse quidẽ in propria venit, sed sui eum non receperunt, quod reliquum fuit, gentibus misericordiam impertitus est.

Canticum Zachariæ prophetæ patris præcursoris, quod habetur in euangelio secundum Lucam.

CANTICVM X.

Enedictus dominus deus Israel, quia uisitauit & fecit redemptionẽ populo suo. Dicũtur hæc à propheta de Christi incarnatione, per quam populum suum visitauit, atque ex dura non inuisibiliũ solum, sed visibilium etiam inimicorum tyrannide rede-

de redemit. Per populum autẽ suum, principaliter antiquum populum, illo autem incredulo atque infideli permanente, nouum populũ intellige. Futura etiã Propheta tanquam iam facta cõmemorat lege prophetiæ. Verũ quomodo deus Israel appellatur? neq; enim Israelitarum tantũ, sed totius etiã humani generis deus est, tanquam omnium creator. Dic igitur quòd ea ratione deus Israel dicitur: quia aliorum quidẽ hominum omnium deus est, tametsi illi nolint, & inuitorum dominatur: Israelitarum vero deus est, quia sponte sua & volentes eum dominum agnoscũt. Nec turberis in obscuritate verborum Zachariæ. Solent enim prophetica omnia difficiliora esse. Conabor tamen ea declarare iuxta cognitionẽ & scientiam, quæ à deo nobis est præstita.

Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius. Per cornu, regnum significat: quoniam reges cornu vngebantur cum eligerentur: vel robur & potentiam: quia cornuta animalia in cornibus potissimum vires habent. Cornu autẽ non simpliciter dixit, sed cornu salutis, hoc est, salutare cornu. Christum igitur salutare regnum, seu salutarem potentiam appellat, tanquam regnantium regem, & patris potẽtiam, & credentium in se saluatorem. Domum vero Dauid, illius genus, seu posteros appellat. Ait igitur, quod erexit nobis in populo suo regnum vel potentiam ex genere Dauid serui sui ex semine enim Dauid erat beata Virgo, ex qua Christus genitus est. Hoc autem fecit quemadmodum pollicitus fuerat per os sanctorum, prophetarum dico, qui iamdiu defuncti sunt. Per eos nanque pollicitus est, se erecturum regem potentem in domo Dauid, qui futurus esset saluator Israel, quẽadmodum complures Dauidici psalmi docent.

Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderũt nos, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, & memor esset testamenti sui sancti. Erexit autẽ hoc cornu in salutẽ ac redẽptionẽ tam ex visibilibus, q̃ ex inuisibilibus inimicis nostris, vt faceret misericordiã cum patrib⁹ nostris, hoc est, vt patrũ nostrorum misereretur, ad quos salutis nostræ promissio facta est: atque vt per illos memor esset testamenti sui sancti. Per testamẽtum enim, promissionem intelligit. Ille vero dicitur esse memor, qui opere ea omnia adimplet, quæ pollicitus

licitus est.

Iusiurandum, quod iurauit ad Habraam patrem nostrum. Vt memor esset iurisiurandi quod iurauit, hoc est, vt illius asseuerationis meminisset quam asseuerauit ad Habraam patrem nostrum. Iusiurandum etenim seu iuramentum in deo nihil aliud est, quàm asseueratio quædam seu confirmatio. est autem indifferens hæc constructio verbi, memorari seu memor esse, dum à secundo casu transitum patitur ad quartum: qua loquendi licentia persæpe abutuntur prophetæ, quemadmodum & persæpe implicatione quadam sermonis. deinde dicit cuius rei gratia huiuscemodi testamentum factum sit, & cur hoc pacto asseuerauerit ad Habraam.

Vt daret nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum redempti coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus uitæ nostræ. Ordo fit per hyperbaton, hoc modo, vt daret nobis vt sine timore coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso: deinde quod in medio est, de manu inimicorum nostrorum redenpti. per sanctitatem autem, religionem & pietatem in deum intelligit: per iustitiam vero reliquas virtutes. deinde sermonem suum propheta ad præcursorem filium conuertit.

Et tu puer propheta altissimi uocaberis. Et vere quidem prophetam illum omnes appellant mortales.

Præibis enim ante faciem domini ad parandas uias eius. Dominum hic Christum appellat. hoc igitur Ioannes animaduertens veluti illius præcursor & præco, profectus est in eremum Iudææ, & parauit vias eius. quæ nam autem sint viæ eius, diximus in tertio euangelij capite secundum Matthæum ibi: Vox clamantis in deserto, parate viam domini.

Ad dandam scientiam salutis populo eius. Præibis, inquit, ante faciem domini &c. ad dandam, seu, vt des salutis scientiã: hoc est: vt iudices, & demonstres Iudæis ipsum Christum, qui eorum est salus.

In remissione peccatorum eorum. Illius, inquam, salutis, quę est in remissione peccatorum, hoc est, quę salus tunc demum efficitur, cum remittuntur & soluuntur eorum peccata. sic enim & angelus ad beatum dixit Ioseph, cum nominis Iesu significationem interpretaretur. ipse enim, inquit, saluum faciet populum suum à peccatis eorum.

Propter

Propter uiscera misericordiæ dei nostri. In illa dico peccatorum remissione, quæ fit propter viscera misericordiæ dei nostri, vel quæ data est propter summam dei misericordiam & non propter nostra aliqua merita.

In quibus uisitauit nos oriens ex alto. In quibus visceribus misericordiæ dei visitauit nos, seu aduenit ad nos oriens, illud, inquam, oriens, intellectualis solis, quod ex alto diuinitatis loco ad nos venire debebat. ipsum enim dei ad nos aduentum intelligit: qualem nunquam antea aliquis viderat.

Vt illuceret iis qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Visitauit, inquam, nos, vt illuceret, hoc est, vt splendescere faceret veritatis lucem iis qui in errorum tenebris sedebant. vmbra autem mortis peccatum est. assimilatur enim morti peccatum. nam quemadmodum mors animam separat à corpore, sic & peccatum diuinam gratiam fugat ab homine.

Vt dirigeret pedes nostros in uiam pacis. Vt conuersationis nostræ iter, in viam pacis dirigeret, quæ est secundum deum, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

Finis Canticorum sancto cum deo.

PARISIIS.

Excudebat Carola Guillard, sub Sole aureo, via ad diuum Iacobum, Anno à partu virgineo. M. D XLIII.